تەفسیری ڕامان

لە

ماناو مەبەستی قورئان

ئەحمەد کاکە مەحموود

چاپی دووەم

١٤٣٠ کۆچیی
٢٠٠٩ زایینی

تفسير رامان



المفسّر في سطور:

- ولد المؤلف الشيخ (أحمد كاكه محمود) في قرية (يالانپێ) بمحافظة السليمانية في كوردستان العراق سنة ١٩٥٠ م.
- تخرج من المعهد الاسلامي في مدينة حلبجة سنة ١٩٧١ م.
- حاز على الإجازة العلمية عند الشيخ المجاهد والمفسر عثمان بن عبدالعزيز محمد (رحمه الله) سنة ١٩٧١.
- عين إماما وخطيباً في عدد من مدن وقرى كوردستان العراق في عام ١٩٧٣ و ١٩٧٩م الى أواخر الثمانينات. ففي هذه المدة إستمر على الخطابة والوعظ والدعوة بين الشباب في المساجد و المحافل و المراسيم الاسلامية، كما وألف مجموعة من الكتب التي يحتاج إليها الشباب و أهالي المنطقة باللغة الكردية، مثل: (الحرية في الإسلام، التربية في الإسلام، العبادة في الإسلام، السياسة في الإسلام، الجهاد في الإسلام، السلام في الإسلام، والبيعة في الاسلام، ...الخ) إضافة الى مجموعة من المقالات والبحوث والفتاوى.
- وفي سنة ١٩٨٧ شارك في تأسيس حركة إسلامية باسم الحركة الإسلامية في كوردستان - العراق. وكانت هذه الحركة صولات في الجهاد والدعوة والتربية، معروفة لدى مواطن كوردستان.
- توفي ضحى يوم الخميس ٦- محرم ١٤٢٧ هـ الموافق ٢٥-١-٢٠٠٧، بمدينة حلبجة. جزاه الله خيراً .. وإنا لله وإنا اليه راجعون.

منهج الشيخ فى
ا تفسير رامان فى معانى و مقاصد القرآن ا كالآتى:

* جمع فيه تفسير الآيات بالآيات و بالأحاديث و بقول الصحابى و التابعين .
* إبتعد عن رواية الإسرائيليات و ما لا أساس له فى التفاسير المعتبرة .
* إتّبع فى معانى الأسماء والصفات على ما اتفق عليه من سلفنا الصالح .
* فصّل فى بعض المواضيع التى يحتاج الى التفصيل والتحقيق، فى مسائل العقدية، و إعتمد على المصادر الموثوقة.
* ذكر أسباب النزول فى ما له سند صحيح من الروايات .
* ذكر فى أول كل سورة مقدمة يبحث فيها مختصرا عمّا جاء فى السورة من الأحكام ، و التشريع ، و الوعد والوعيد .. الخ .
* يستنبط بعض الارشادات والتوجيهات لكثير من الآيات القرآنية، فى نهاية كثير من الآيات.
* حين تفسيره لحياة الانبياء عليهم الصلاة والسلام، يتبنى القصص الصحيحة التى تليق بمقامهم، ويضعف ماعداها من القصص والأحداث الموضوعة، مثل قصّة ا الغرانيق ا ، و ما جاء فى شأن يوسف و سليمان و داوود .. الخ .
* نشكر كل من أعاننا و سهل لنا الأمور فى إعداد هذا التفسير المختصر، و الحمد لله أولا و آخرا.

لمزيد من المعلومات راجع موقع الشيخ : www.ahmadkaka.com

ژمارەی سپاردنی ٨٤٤ی وەزارەتی رۆشنبیری پێدراوە

تەفسیری رامان

لە

ماناو مەبەستی قورئان

ئەحمەد کاکە مەحموود

چاپی دووەم

١٤٣٠ کۆچیی

٢٠٠٩ زایینی

ناسنامەی تەفسیر

ناو: تەفسیری ڕامان.

نووسەر: ئەحمەد کاکە مەحموود.

خوێندنەوەو پیاچوونەوەی: عیرفان ئەحمەد کاکە مەحموود.

دیزاینی بەرگ: کەیوان عەبدوڵڵا

دیزاینی ناوەوە: ئیبراهیم مەعروف.

چاپخانە: دار الفکر - بەیروت . لوبنان.

چاپی: دووەم ١٤٣٠ ك - ٢٠٠٩ ز.

تیراژ: ٥٠٠٠ دانە.

پێشکەش بێت

* بەگیانی پیرۆزی ماموٚستا مەلا عوسمان عبدالعزیز / موفەسیری قورئان و دامەزرێنەری بزووتنەوەی ئیسلامیی و ، رابەر و مورشیدی رابوون، کە بە ئیخلاص و ئیمانە پڕ لە ئۆقرەو دڵنیاییەکەی قورئانی لا خۆشەویست کردم هەتا بتوانم ئەم کورتە تەفسیرە بنووسم، بەڵام مەخابن کە فریای پەسەند نامەیەکی نەکەوت بۆی بنووسێت.

* بە دایك و باوکم کە زۆرێك ماندوو و خەستە بوون لە رێی پێگەیاندن و تێگەیاندنم.

* بە خێزان و تاکە تاکەی منداڵەکانم کە بەراستی وەختێکی زۆرم لێگرتن و، وە پشتیوانێکی چاك و دڵسۆزم بوون.

* بە هەموو براو خوشکەکانم کە هەمیشە پاڵپشتم بوون بۆ خوێندن.

* بە هەموو ماموٚستا بەرێزەکانم هەر لە ئەلفبێی قورئانەوە تا زانیارییەکانی تر.

* بە هەموو ئەو لاوە ئیماندارانە کە بەخۆشەویستی قورئان گۆش کراون.

سوپاسنامە

سوپاسی هەموو ئەو بەڕێزانە دەکەم هاوکارییان کردم لە ئامادەکردن و نووسینی ئەم تەفسیرە کورتەدا هەر لەتایپ کردنی ، تا پیاچوونەوەو هەڵەگریی ، بەتایبەتی :

* کاك مەلا (موستەفا محمد جعفر) کە کات و ساتێکی زۆری لەگەڵ ئەم تەفسیرەدا بردە سەر و ماندو بوو .
* مەلا (عیرفان)ی خۆمان ، کە بەراستی زۆر بە پەرۆش و بە هەوڵ بوو ، بۆ بەچاپگەیاندنی .
* کاکە هیوای حاجی غەریب کە جاری یەکەم تایپی هەموو تەفسیرەکەی گرتە ئەستۆ ، خوای گەورە بە بەهەشتە بەرینەکەی خۆی شادی بکات .
* کاکە (محمد)ی خۆمان، کە هەمیشە – بێ سەخڵەت و قەڵس بوون – خەریکی تایپ و پیاچوونەوەو ڕێکخستنی بوو .
* (هودا) خانمی کچم ، کە بەشێکی زۆری شەوو ڕۆژی لە شەن و کەودا بوو .

خودای دلۆڤان ، هەموان سەرکەوتوو بکاو چاودێریان بێت .

پێشەکی چاپی دووەم

الحمدلله، والصلاة والسلام على رسول الله الذي بلغ الرسالة وأدى الأمانة ونصح الأمة وجاهد في الله حق جهاده ونحن على ذلك من الشاهدين، وعلى آله وصحبه ومن والاه.. سوپاس و ستاییشی بێ پایان بۆ خوای باڵا دەست و بەتوانا، درودو سڵاو بۆ سەر گیانی پێشەوای مرۆڤایەتی موحەممەد و یارو یاوەرانی، دوای ئەوەی لەساڵی ١٤٢٧ ی كۆچیی بەرامبەر بە ٢٠٠٧ ی میلادیی و بە ماوەیەكی كەم دوای وەفاتی جەنابی مامۆستا مەلا ئەحمەدی كاكە مەحموود توانرا چاپی یەكەمی تەفسیری رامان بكەوێتە بەردیدی خوێنەران و موسڵمانانی كوردستان، سوپاس بۆ خوا بەشێوەیەكی خێراو شیاو پێشوازییەكی بێ وێنەی لێكراو بوویە جێگای رەزامەندی زانایان بەتاییەتی و گەنجان و لاوان و رۆشنبیران بەگشتیی، وە لە ماوەیەكی زۆر كەمیشدا ئەو تیراژەی كە لێی چاپكرابوو لە كتێبخانەكانی كوردستاندا تەواوبوو، ئەمەش خۆی بۆ خۆی فەزڵ و منەتی پەروەردگارەو جێگای دڵخۆشی ئێمەشە.. پاشان دوای ئەوەی كە ئەم تەفسیرە لە سەرتاسەری كوردستان بڵاو بوویەوە، زۆرێك پێشنیارو روونكردنەوەمان بەدەست گەیشت، لەبەر ئەوە هەستام بە چەند كارێكی گرنگ لەو بارەیەوە، وەك :

١) لا بردنی ئەو نووسخەیەی كە لەتاران سەر لەنوێ تایپ كرابوویەوەو پیاچوونەوەی بۆ كرابوو و دەستنووسە ئەسڵییەكەی مامۆستای رەحمەتیمان لە كۆمپیوتەرەكەیدا وەرگرت و ئەوەمان بۆ چاپی دووەم ئامادە كردەوە.

٢) پیاچوونەوەیەكی وردم بۆ كردەوە لە سوورەتی فاتیحەوە تا سەرەتای سوورەتی (ئیسراء) و هەڵەگیریشم بۆ ئەنجامداوە. داوای لێبووردنیش لە موسڵمانان و خوێنەرانی بەرێز دەكەم كە نەمتوانی لەبەر بێ كاتی بە هەموو تەفسیرەكەدا برۆمەوە، خوا یاربێت بۆ چاپی سێیەم هەمووی ئامادە دەكەم.

٣) گۆڕینی دیزاینی ناوەوەو بەرگی تەفسیرەكە.

لە كۆتاییدا زۆر سوپاسی ئەو بەڕێزانە دەكەین كە هاوكارییان كردین لە ناردنی تێبینی و روونكردنەوە، خوا یاربێت بە گوێرەی توانا لە چاپی داهاتوودا ئەوەی گونجاو بێت ئەنجامی دەدەین، هەر چەندە پیاچوونەوەو خوێندنەوەی تەفسیرێكی ئاوەها بۆ من كارێكی زۆر زەحمەتەو خۆم بە شیاوی ئەوە نازانم، دەبوو بۆ ئەو كارە گەورەیە لیژنەیەك تەرخان بكرایەو ورد هەڵەگیریی و پیاچوونەوەیان بۆ بكردایە، بەڵام ئەوەش تەكلیفێكی زۆری دەویست و لە بەرامبەردا مەجبوور بووم بچمە ژێر باری ئەو كارە گەورەوەو انشاءالله بە نیازی كاری باشتریشم لەو بارەوە، وەك لێكۆڵینەوەی ئەو فەرموودانەی كەلەو تەفسیرەدا هاتوون سەبارەت بە لاوازیی و درووستیانەوە، وە زیاد كردنی هەندێك ئەسباب نزول لە سەرەتای سوورەتەكانەوە، وە وەرگێڕانی ئەو یاساو ئەحكامانەی كە بە عەرەبی هاتوون بۆ سەر زمانی كوردی وە هەندێ وردەكاری تر.. بۆیە داوای دۆعای خێرتان لێدەكەین.

وصلى الله على خير خلقه محمد وعلى آله وصحبه وبارك وسلم.

عیرفان ئەحمەد كاكە مەحموود

١٥ ی رەجەبی ١٤٣٠ ی كۆچیی

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿ إنَ هَذا القُرآنَ يَهْدى لِلتى هِىَ أقوَمُ ..﴾ الإسراء/٩.

پێشەكی ئەم بەرهەمە:

لە مێژە ماخۆلانمە بۆ باشتر تێگەیشتن لە قورئانی پیرۆز، بۆ دواییش وەكو ئەركی سەرشانی خۆم بینووسم و بە دیاریی پێشكەش بە گەلەكەمی بكەم، بۆ ئەوە پتر بە ئەخلاق و ڕەوشت و (قییەم)ـی بەرزو ناوازەی قورئان خۆ بڕازێننەوە.

بۆ ئەوە ئابوورییەكی پاكژو حەلاڵ و دوور لە گزیی و خیانەت و زیان گەیەنەر بە كۆمەڵگە بنیات بنێ. بۆ ئەوە فێری جیهاد و خەبات و هەوڵ و تێكۆشان - بۆ ئازادیی و سەربەخۆیی و، پاراستنی زمان و فەرهەنگ و كەلتوور و خاك و وڵات و نیشتمانی - ببێ. بۆ ئەوە فێری شێوازی پێكەوە ژیان و هەڵسوكەوت و مامەڵە لەگەڵ یەكدیی ببێ. بۆ پاراستنی قەوارەی یەكڕیزیی و تەبایی و، ئاشتیی و هێمنی و ئاسوودەیی، بۆ دروستكردنی برایەتی و خۆشەویستی لەناو گشت توێژەكاندا، بۆ تەحری سیماو پێكەوەنانی (ئوسرە) و خێزان، بۆ فێربوونی زانست و زانیاریی، بۆ فێربوونی خوا پەرستییەكی ڕاست و ڕەوان و پەسەند لای خوا.

جا لەبەر هەموو ئەمانە، لەوكات و ساتە زۆر ئاڵۆز و شێواوەدا — لە عێراق و لە كوردستان- چوومە ژێر تەكلیف و ئەركی سەرشانی خۆمەوەو، ئەم كورتە تەفسیرەم - وەكو خزمەتێك بە نەتەوەكەم- نووسی، بە هیواو ئومێدی باشتر پێگەیشتن و تێگەیشتن بۆ خزمەتی دین و وڵات و نیشتمان و، تۆكمەتر پێكەوە بوون و پێكەوە ژیان لەژێر سایەی قورئاندا، بەوهیوایە ئەم نەوەیەو نەوەی ئاییندەی نەتەوەی كوردمان ئاشناترو شارەزاتر بێ بە قورئان.. واحاڵی ببێ لێی كەبەرنامەی ژین و ڕۆژی سەلایە، بەرنامەی جیهادو تێكۆشان و خەباتە، پێڕەوی كارو كارنامەی مرۆڤە، بۆ گشت بزووتن و جمووجوڵێك، ئەم تەفسیرەش بەئەندازەی گیروگرفتەكانی كوردستان، تەگەرە هاتووەتە ڕێی، بۆیە هەر جوزئەی، بەڵكو هەر سوورەتەی بەشێوەو شێوازێكی جیاواز لەوی تر وە بەر هاتووە، هەیە درێژتر و قوڵترە، تێیدایە تەفسیر بەقورئانە، یان بەفەرموودە، یان بەهەردوو، یان بە ڕاوبۆچوونی هاوەڵان، یان پاشینان، هەشیەتی ئاماژە بە هیچ كامێك لەوانە نەكراوە، بەڵام منیش، وەكو چیا سەر بەرزەكانی كوردستان لەبەردەم ئەو هەموو لەمپەرو تەگەرانەدا سەرم دانەنواند و تەسلیم نەبووم، هەتا توانیم — بە یارمەتی خوا- شتێكی ئاوا پێشكەش بە نەتەوەكەم بكەم ، بەو هیوایە بۆ چاپی ئاییندە -خوا یا ربێ- بتوانین تێرو تەسەلترو باشتری بكەین و هەندێ جێگای پێویستی، پتر ڕاڤە بكەین. هەوڵی زۆریشم دا كە تەفسیرێكی پاكژو پوختەتر بنووسم، بەڵام مەخابن ئەوەندە لەمپەرو ئەستەم زۆر بوو سەرنەكەوتم.

زۆریش سپاسی خوێنەرانی هێژا دەكەم كە بە چاوی دڵسوزانەو لێبوردنەوە تەماشای كەم و كورتییەكانی بكەن و ئاگادارمان بكەن لێیان، یان هەر ڕاو بۆچوون و پێشنیازێكیان ببێ، بەدیاریی بینێرن بۆمان، هەتا لە ئاییندەدا بە هەموومانەوە ئەم بەرهەمە بكەینە بەرهەمێكی باشتر و پوختەتر بۆ شكۆفەكانی كوردستان.

سوپاس هەر بۆ خوایە.

دروودو سڵاویش بۆ گشت پێغەمبەران.

ئەحمەد كاكە مەحموود

١٤٢٦/٧/٣٠ ك - ٢٠٠٥/٩/٤ ز

چەند زانیارییەك لەبارەی قورئانی پیرۆزەوە

تەفسیر: بریتیە لە لێكدانەوە و شیكردنەوەی ماناو مەبەستە سەرەكییەكانی قورئانی پیرۆز، پتر لە لێكۆڵینەوە و لێكدانەوە لە لایەنەكانی تری، (وەكو لایەنی ڕێزمان و زمانەوانیی، ڕەوانبێژیی و خۆشخوانیی، فیقهو دەرهێنانی ئەحكامە شەرعییەكان و، دۆعاو نوشتە پێكردنی) تێگەیشتن و، وەرگرتنیەتی وەكو پەیڕەوو بەرنامەی ژیان بۆ هەردوولا (دونیاو قیامەت)، بەگەڕخستنیەتیی لەهەموو دەورو رۆڵێكی ژیانی رۆژانەدا (لەباتی ماچكردنیی و، لەبەرگ هەڵكێشانی و، لەڕەفەدانانی و، خوێندنی لەتازییەو بۆنەكانداو، دانانی لە مێزی دادگاكاندا (بۆ چاوبەسی مەردم). ئەگەرچی ئەم ریزلێنانەش لەخۆیدا! دەنرخێنرێ، بەلاّم دیارە پاش بە مەنهەجكردنی.

- قورئانی پیرۆز، لە گشت چاخ و سەردەمێكدا لەلایەن زاناكانی هاوچەرخەوە بایەخ و گرنگیی خۆی دراوەتێ و، كتێب و بابەت گەلێكی لەسەر نووسراوە (جەلالەدینی بولقینی) لەكتێبی (مواقع العلوم فی مواقع النجوم)دا دەڵێ: پتر لە(٥٠) زانستی جۆراوجۆر، لەمەڕ قورئانەوە تۆمار كراون.

(سیووتی) - كەلە(٩١١)ـی كۆچی كردووە- لە كتێبی (التحبیر فی علم التفسیر) ئەو زانیارییانەی لەبارەی قورئانەوە نووسراون گەیاندوویەتی بە (١٠٢) جۆر، دیارە رۆژ بە رۆژیش تەفسیرو ڕاڤەی قورئان گەشە دەكاو پێش دەكەوێت.

(داودی میسری) -كەلەساڵی (٩٤٥)ـی ك، كۆچی دوایی كردووە- لەكتێبی (طبقات المفسرین)دا (٧٠٤) موفەسیری بۆ قورئان ناوبردوە كە تەفسیری قورئانیان كردووە، ئاخۆ دەبێ ئێستا بە چەند گەیشتبن.

قورئان: فەرموودەی خوای دلۆڤان و لە كارزانە، بە پێغەمبەرەكەیدا (موحەممەدﷺ) ناردوویەتی بۆ گشت جیهانیان، هەتا بە ژیرانەو فامیدانە لێی حاڵیی بن و، بۆ دونیاو قیامەتیان كاری پێبكەن و، بیكەنە دەستوورو بەرنامەی ژین و مردنیان، رۆشنتر بڵێین: بیكەنە ئەساس و بنەماو ڕەوشی كۆمەڵایەتی و، ڕامیاریی و، ئابووریی و، دامەزراندنی دەسەلاّت و دەوڵەت، سیاسەتیان لەسەر بنەمای ئایەتی: (وإنك لعلی خلق عظیم) بێت، كلروباری كۆمەڵایەتیی و پێكەوەنانی خێزان و، دەرامەت و دەستخستن و، دابەشكردنی لە ڕێی پاك و حەلاڵ و ڕەوانەوە بێت، عەدالەت و دادگەریی لە گشت دام ودەزگاكانی دەوڵەتدا ڕەچاو بكرێت، یان كورتتر بڵێین: گشت پەیوەندیی و، جم وجوڵێكی دەوڵەت، یان تاك و كۆمەڵ، لە رووی سیاسەتی قورئان و فەرموودەكانەوە هەڵگۆزرێ و، هەڵسەنگێنرێ، ئەوسا پاش ئەنجامدانی كاری وا، شتێكی جوان و پێویستە بۆ قورئان كە: هەندێ زانستە قورئانیەكانی بەم شێوەیەی خوارەوە فێر ببین:

١- هۆی هاتنە خوارەوە (أسباب النزول)ـی ئایەتەكانی قورئان (ئەوبەشەی هۆی هاتنی هەبێت) بزانرێت، بەلاّم لەگەڵ ڕەچاوكردنی بارە (صحیح) و ڕەوانەكەیدا، چونكە لەتەفسیرەكاندا بەشێكی زۆرو زەبەند، بەناوی (أسباب النزول)ەوە كۆكراوەتەوەو بۆتە ماڵ لەسەرمان، كەچی زۆرێكیشی لەگەڵ واقیعی ئیسلامدا ناگونجێ، لەم داوییەدا بوو شێخ (موقبیل)ـی یەمەنیی لەوبارەوە هەوڵێكی زۆریدا، بەلاّم زۆر كەمی بە (صحیح) دەستكەوت، ئەویتری یان لاوازە، یان هەڵبەسراوە!

٢- لە موناسەبەو پەیوەندی نێوان ئایەتەكان بكۆڵینەوە، بۆ ئەمەش سوود لە (التفسیر الكبیر) و (فی ظلال القرآن) و (البرهان) وەربگیردرێ.

٣- ئەو بێژەو وشانە -كە بۆ چەند ماناو مەبەستێك هاتوون- لێكبدرێنەوە، بۆ نموونە: بێژەی (هدی) بۆ پتر لە (٢٠) مانای جیاواز هاتووە.

٤- زانینی (تشابە) لەنێوان وشە لێكچووەكاندا، بۆ نموونە: (قل إن هدی الله هو الهدی) لە جێگایەكی تردا (قل إن الهدی هدی الله)، یان (أنی یكون لی ولد) لەجێگایەكی تردا (أنی یكون لی غلام).

٥- سەرەتاو کۆتایی سوورەتەکان هەڵسەنگێنرێت، چونکە ئەر بە وردی تەماشای ئەو ڕووەی قورئان بکرێت، روون دەبێتەوە کەسەرەتای سوورەتەکە، لەچی دەدوێ، کۆتاییەکەیشی هەر لەوە دەدوێت، کە ئەمەش پەیوەندی سوورەتەکە پێکەوە جۆش دەدا.

٦- جیاکردنەوەو ناسینی سوورەتە ((مەککی) و (مەدەنی)یەکان، بۆ ئەمەش قسەی راست ئەوەیەکە :

هەر بەشێك لە قورئان -بەر لەهیجرەت- هاتبێ، دەبێتە مەککیی، ئەویشی پاش کۆچ و هیجرەت کەوتبێت، دەبێتە (مەدەنیی)، شیاوی باسە تەرتیب و ڕێکخستنی ئایەتەکان -لەهەر سوورەتێکدا- (تەوقیف) یە و بەفەرمانی پێغەمبەرە ﷺ، واتە : نابێ ئایەتی سوورەتێ ببرێ بۆ سوورەتێکیتر، وەیان شوێنگۆڕکێی پێبکرێت، بەڵام مەسەلەی هۆنینەوەو ڕێخستنی سوورەتەکان -بەم شێوەیە کە ئێستا هەیە -بە فەرمانی خەلیفە (عوسمان) بوو ﷺ (ئەڵبەت ئەویش بە حەزووری هاوەڵە پسپۆڕەکانی قورئان بوو، ئەو کارەیەی ئەنجام دا، گشت رایان لەسەر داوبوو بە(ئیجماع)، ئەگینە سوورەتەکان لە بنەرەتدا بەم شێوەیەی خوارەوە دابەزیوون :

سوورەتە مەککییەکان: (عەلەق، قەلەم، موززەممیل، موددەسسیر، مەسەد، تەکویر، ئەعلا، لەیل، فەجر، زوحا، ئینشیراح، عەصر، عادیات، کەوسەر، تەکاسور، ماعوون، کافیرون، فیل، صەمەد، نەجم، عەبەسە، قەدر، بروج، تین، قورەیش، قاریعە، قیامە، هومەزە، مورسەلات، قاف، بەلەد، طاریق، قەمەر، صاد، ئەعراف، جین، یاسین، فورقان، فاطیر، مەریەم، تاها، واقیعە، شوعەرا، نەمل، قەصەص، ئیسراء، یوونس، هوود، یووسف، حیجر، ئەنعام، صافات، لوقمان، سەبەء، زومەر، غافیر، شوورا، فوصیلەت، زوخروف، دوخان، جاسیە، ئەحقاف، زاریات، غاشیە، کەهف، نەحل، نووح، ئیبراهیم، ئەنبیاء، مؤمینون، سەجدە، طوور، مولك، حاققە، مەعاریج، نەبەء، نازیعات، ئینفیطار، رووم، عەنکەبووت).

مەدەنییەکانیش:

(بەقەرە، ئەنفال، ئالی عیمران، ئەحزاب، مومتەحینە، نیساء، زەلزەلە، حەدید، موحەممەد، رەعد، رەحمان، دەهر، تەلاق، بەیینە، حەشر، فەلەق، ناس، نەصر، نوور، حەج، مونافیقون، موجادەلە، حوجورات، تەحریم، صەف، جومعە، تەغابوون، فەتح، تەوبە، مائیدە،) ئەم سەرژمێرییەشمان بۆ مەککیی و مەدەنیی، بە پێی هەندێ ڕیوایەتە.

٧- زانینی سەرەتاو کۆتایی و، ئاخر بەش لە قورئان, بۆئەمە زاناکان کێشەیان نییە، کەسەرەتای سوورەتی (عەلەق) یەکەم بەش بوو لە قورئان لە (حیراد)ا بۆ پێغەمبەر ﷺ هاتووە.

٨- قورئان بە (١٠) شێوە (قراءات العشر) دەخوێنرێتەوە، دیارەکە ئەگەر بەدەرلەم دە شێوەیە هەبوو، ئەوە بە(قرائة الشاذة) دادەنرێ و، وەکو قورئان کاری پێناکرێ، بۆ نموونە : خوێندنەوەی (إنما یخشی اللهَ من عباده العلماءُ...) بە(إنما یخشی اللهُ من عباده العلماءَ) بەڵام وەکو فەرمووودەیەك وەردەگیردرێت و کاری پێدەکرێ.

٩- نیوەی یەکەمی قورئان لە فاتیحەوەیە، هەتا (نوون)ی (لقد جئت شیئاً نکرا)ی سوورەتی (کەهف) یان (ف)ی (ولیتلطف)ی هەمان سوورەت.

١٠- ئایەتەکانی قورئان (٦٥٠٠) ئایەتە، نیوەی یەکەمی لە (فاتیحە)وە دەست پێدەکات، بۆ ئایەتی (فألقی عصاه فإذا هي تلقف ما یأفکون)ی سوورەتی (شوعەرا)، لەوێشەوە بۆ کۆتایی سوورەتی (ناس) بەشی ئاخریەتی.

١١- وشەکانیشی : (٧٧٤٣٩) وشەیە، بێژەی (ألله)ی پیرۆزیش (٩٨٠) جار هاتووە، بە پێی ئاماری (محمد فواود عبدالباقی).

١٢- پیتەکانی : (٣٢١١٨٠) پیتە.

(نەسەفی) لە کتێبی (مجموع العلوم و مطلع النجوم)دا هەوڵێکی زۆری داوە بۆئەوەی بزانێت هەریەك لە پیتەکانی قورئانی پیرۆز، چەند جار لە قورئاندا هاتوون، کە دیارە ئەمەیش ئەوپەڕ بە تەنگەوە هاتنی زاناکان نیشان دەدا بەدەم قورئانەوە، جا

دەرە نجام بەم شێوەیەی خوارەوە راپۆرتی داو گوتی:

أ (ئەلیف):	٤٨٧٤ جار هاتووە.
ب (بێ):	١١٤٢٠ جار هاتووە.
ت (تێ):	١٤٠٤ جار هاتووە
پ (پێ):	١٠٤٨٠ جار هاتووە
ج (جیم):	٣٣٢٢ جار هاتووە
ح (حێ):	٤١٣٨ جار هاتووە.
خ (خێ):	٢٥٠٣ جار هاتووە.
د (دال):	٥٩٩٨ جار هاتووە.
ز (زال):	٤٩٣٤ جار هاتووە.
ڕ (ڕێ):	٢٢٠٦ جار هاتووە.
ژ (ژێ):	١٦٨٠ جار هاتووە.
س (سین):	٥٧٩٩ جار هاتووە.
ش (شین):	٢١١٥ جار هاتووە.
ص (صاد):	٢٧٨٠ جار هاتووە.
چ (چاد):	١٨٨٢ جار هاتووە.
گ (گێ):	١٢٠٤ جار هاتووە.
ڤ (ڤێ):	٨٤٢ جار هاتووە.
ع (عەین):	٩٤٧٠ جار هاتووە.
غ (غەین):	١٢٢٩ جار هاتووە.
ف (فێ):	٩٨١٣ جار هاتووە.
ق (قاف):	٨٠٩٩ جار هاتووە
ك (كاف):	٨٠٢٢ جار هاتووە.
ل (لام):	٣٣٩٢٢ جار هاتووە.
م (میم):	٢٨٩٢٢ جار هاتووە.
ن (نوون):	٧٠٠٠ جار هاتووە.
ه (هێ):	٢٦٩٢٥ جار هاتووە.
و (واو):	٢٥٥٠٦ جار هاتووە.
لا (لام ئەلیف):	١٤٧٠٧ جار هاتووە.
ی (ێ):	٢٥٧١٧ جار هاتووە.

١٣- **ڕێنمایی بۆ تەفسیر کردن:** هەتا دەست بداو بگونجێت، تەفسیر بە قورئان بکرێت، خۆ ئەگەر توانای ئەوە نەبوو، ئەوسا بە فەرموودەکان، پاشان بە وتەو قسەی هاوەڵان، ئەوجا تەفسیری پاشینان (تابعین) وەکو: (موجاهیدی کوڕی جەبەر، سەعدی کوڕی جوبەیر، عیکرمەی بەندەی ئیبن عەباس) عەتای کوڕی ڕەباح، شێخ حەسەنی بەصریی، مەسروق، سەعدی کوڕی موسەییب،

ئەبەلعالیە، ڕەبیعی کوڕی ئەنەس، قەتادە، زەحاکی کوڕی مـوزاحیم) و دەیـان زانـای تـر، ئەگەرچـی دەگـونجیّ لـە هەنـدیّ جێگـادا (ئیسرائیلیات) وە (ئەصرانییات) تێکەڵ بە تەفسیرەکانیان کرابیّ، بە تایبەتی ئەگەر لە (عەبدوڵڵای کوڕی سەلام) و (کەعبولئەحبار) و (وەهبی کوڕی مونەبیە، عەبدولمەلیکی کوڕی عەبدولعەزیزی کوڕی جورەیج) ڕیوایەتیان کردبێت، شیاوی باسیشە هەر ناوچەو ولاّتێـك (ئیمام) و پێشەوایەکی هەبووەو، ڕیوایەتیان لێوە کردووەو تەقلیدو لاسایی ئەویان کردۆتەوە، بۆ نموونـە : لەمەککـەدا (عەبـدوڵڵای کوڕی عەباس) سەرقافلەو پێشەنگی ڕاڤەکەرانی قورئان بووەو گوێیان بۆ ئـەو گرتـووەو لـەو پـەیڕەوییان کـردووەو، پاشـان شـاگردو قوتابییەکی زۆریشی پێگەیاندووەو، جێی ئەویان گرتۆتەوە، وەك : (سەعیدی کوڕی جوبەیر، کە مخابن ساڵی (٩٥)ـی، کۆچی بەدەسـتی (حەجاج) شەهید کرا! یا (موجاهیدی کوڕی جەبر) کە ساڵی (١٠٤)ـی کۆچی ماڵئاوایی کردو دنیـای بەجێهێشـت، یـان (تاوسـی کـوڕی کەیسانی یەمەنیی) ساڵی (١٦٠)ـی ك، کۆچی دوایی کرد، یان (عیکرەمە) ساڵی (١٠٤)ـی کۆچیی، گەڕاوە بۆ لای خوا، یـان (عـەتای کوڕی ئەبی ڕەباح) کەساڵی(١١٤)ـی ك، کۆچی کرد، خوای دلۆڤان لە گشت خۆش ببێت.

لە مەدینەیشدا (ئوبەی کوڕی کەعب) بوو بە مامۆستاو پێشەوایان و گوێیان بۆئەو دەگرت و چاو لەو دەکرا، ئەمانەش شـاگردە هەڵکەوتووەکانیەتی : (ڕوفەیعی کوڕی مەهران) کە ساڵی (٩٠)ـی ك، کۆچیی دوایی کرد.

دووەم : (موحەممەدی کوڕی کەعب)ـی (قورەیزی / ١١٨ ك) کۆچی دواییکرد.

سێیەم : (زەیدی کوڕی ئەسلەم / ١٣٦ ك) ماڵئاوایی کرد. خوا لێیان خۆشبێت.

* لە (عێراق)یشدا (عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود) پێشەواو قسە ڕەواج بوو و، خەڵکیی لەوەوە قورئانیان وەرگرت و، زۆرێکـیش ڕیوایەتیان لێوە کردووە، خوای میهرەبان سەربەرزی قیامەتیان بکات.

(سیووتی) لە کتێبی (ئیتقان)دا دەڵێت : ناودارو هەڵکەوتوانی هاوەڵان بۆ تەفسیری قورئان، ئەم (١٠) کەسەن : (ئەبووبەکری صدیق، عومەری کوڕی خەتاب، عوسمانی کوڕی عەفان، عەلی کوڕی ئەبی تالیب، ئـیبن عـەباس، ئـیبن مەسـعوود، ئوبـەی کـوڕی کەعب، زەیدی کوڕی سابت، ئەبو مووسای ئەشعەری، عەبدوڵڵای کوڕی زوبەیر) بەشێك لەخوار ئەمانەیشەوە خـەڵکێکی زۆر بـوون، وەکو : (ئەنەسی کوڕی مالیك، ئەبوو هورەیرە، ئیبن عومەر، جابری کوڕی عەبدوڵلاَ... هتد) دیسان خوای بەبەزەیی لەهەموان خۆش بێ و سەریان بەرز بکاتەوە لە ڕۆژی پەسلاَن و بەریّ.

- تەفسیر لەئاخری تەمەنی (بەنی ئومەمیە)و سەرەتای سەرهەڵدانی (عەباس)ییەکاندا نووسـرایەوە، بـەلاّم (فـەرمودە) بەرلەوە دەستی کرد بە نووسینەوە، گرنگییەکی ئێجگار زۆری پێدراو کرابە چەند (باب)ێك، تەفسیریش (باب)ێکی بوو، ئیتر وەکو ئێستا لەسەرەتاوە بۆ کۆتایی سوورەت بەسوورەت ئایەت بە ئایەت تەفسیر نەکرابوو، دوایی کۆمەڵێکی زۆر هەڵسـان بـە تەفسـیر کردنی، بەلاّم بەشێوەی کتێب نەکەوتە ناو، ئەوسا بۆ دواتر دەستەیەك هاتن وەکو : (ئیبن ماجە /٢٧٣ م)، ئیبن جەریر)ی تەبەریی (٣١٠ م) ئەیسابووریی (٣١٨ م)، (ئیبن ئەبی حاتـەم / ٣٢٧ م) تەفسـیریان کـردو (ئیسـناد)یـان دایـە لای، ئـەوەی ڕیوایـەتیان لێوەکردووە، لە پێغەمبەرەوە ﷺ (، یان لەهاوەڵان، یان لە پاشینان، دوای ئەمانەش هەنـدێکیتر پەیـدابوون (ئیسـناد)ەکانیـان کورت کردەوەو بیّ ئەوەی بڵێین قسەی فلاَنەکەسە، لەمەوە وای لێهات ڕیوایەتی ڕاست و ناراست لەیەك ئاڵۆزان و جیا نەدەکرانەوە.

- تەفسیر دووبەشە :

یەکەم : تەفسیر بە (ئەسەر) وەکو ئەمانە :

١- تەفسیری ئیبن عەباس.
٢- تەفسیری ئیبن عویەینە.
٣- تەفسیری ئەبی حاتەم.
٤- تەفسیری ئەبی شە یخی ئیبن حیببان.

٥- تەفسیری ئیبن عەطیە.

٦- ئەبی لەیسی سەمەرقەندیی (بحر العلوم).

٧- ئەبی ئیسحاق (آلکشف والبیان عن تفسیر القرآن).

٨- ئیبن جەریری تەبەریی (جامع البیان فی تفسیر القرآن)

٩- ئیبن ئەبی شەیبە.

١٠- (معالم التنزیل) بەغەویی.

١١- (تفسیر القرآن العظیم) ئیبن کەسیر.

١٢- (الدر المنثور) سیووتی.

١٣- (فتح القدیر) شەوکانی.

دووەم: تەفسیر بە ڕەئی: واتە: لێکدانەوەی قورئان بە ڕاوبۆچوونی لێکدەرەوەکە، بێ ئەوە لەگەڵ ڕۆحی شەریعەتی ئیسلامدا بخوات! بێگومان تەفسیری وا لە هێڵە سەرەکییەکانی قورئان دەچێتە دەرێ و، دەکرێتە خزمەتکاری ڕاوبۆچوونی (موفەسسیر)ـەکەو لەسەر (مەزهەب) و بیرۆکە ىخۆی –نەك هاوەڵان و پاشینانیان- تەفسیری دەکات، وەکو تەفسیری (زەمەخشەریی و، جوببایی و، ئیبنولئەصەم و، ئیبن عەرەبیی)، زەمەخشەریی تەفسیرەکەی خۆی پڕکردووە لە ڕاوبۆچوونی (مەعتەزیلە)کان، (ئیبن عەرەبی)یش –کەناوبانگی بەموفەسسیرێکی صۆفی دەرکردووە- بەئارەزووو مەیلی خۆی سوورەت و ئایەتەکانی لێکداوەتەوە، بۆ نموونە: لە تەفسیری ئایەتی: (ورفعناه مکانا علیا) مەریەم /٥٧ دەڵێ: جێگەی ڕۆحانیەتی (ئیدریس / علیه السلام) خولگەی رۆژە (فلك الشمس)! دەتوانی پتر لە کتێبی (التفسیر والمفسرون)ـی دکتۆر زەهەبیی، سوود وەرگریت، دیارەکە تەفسیری وا، حەرامەو ڕێی پێنەدراوە، ئەمانەش برێکی ئەو تەفسیرانەن:

- ئەبی عەلی جوببایی.
- ئینولئەسەم.
- ئیبن عەربیی.
- زەمەخشەریی (خوارەزمی عێراقیی).
- نەسەفیی.
- خازن.
- (بحر المحیط) ئەبی حەیان.
- بەیزاویی.
- جەلالەدین.

وەرگێڕانی قورئان: (ترجمة القرآن):

قورئان وەرگێڕان دووبەشە:

یەکەم: پیت بە پیت و(حرفیی)ـە، ئەمیش بریتییە لەوەرگێڕانی بێژەو وشەکان، لەزمانێکەوە بۆ زمانێکیتر، بەشێوەیەك لە هۆنینەوەو ڕێکخستنندا پڕبە پڕ لەیەك بچن.

دیارە ئەوانەی کە شارەزای زمانن و، ئاگاداری ڕێزمانن، چاك دەزانن کە: وەرگێڕانی ئاوا هەرگیز وەکو وەرگێڕاوەکە –لەگشت ڕوویەکەوە- دەرناچێت، چونکە هەموو زمانێك شێوەی تایبەتی خۆشخوانیی و ڕەوانبێژیی و، ڕیزمانیی خۆی هەیە، زاناکان دەڵێن: وەرگێڕەکە هەرچەند بالآدەست بێت لە وەرگێڕاندا، وەرگێڕاوەکە ناگات بە پلەی وەرگەڕاوەکە، بۆیە بەلایانەوە کاری وا، حەرام و

ناڕەوایەو نابێ دەرفەت بدرێت.

دووەم: وەرگێرانی تەفسیری مەوزوعییە، واتە: گەیاندنی ماناو مەبەستی قورئانەکەیە بە دەستەواژەیەك نزیك بێت لە دەقی قورئانەکەوە، بێ شك وەرگێران و تەفسیری وا دروست و ڕەوایە، (ئیبن تەیمییە) دەڵێت: (وأما مخاطبة أهل الإصطلاح باصطلاحهم و لغتهم فليس بمكروه إذا أصبح إلى ذلك، وكانت المعانى صحيحة، كمخاطبة العجم من الروم و الفرس و الترك بلغتهم و عرفهم، فإن هذا جائز حسن للحاجة، و إنما كرهه الأئمة إذا لم يحتج إليه..) هەر لەبەر ئەمەش بوو پێغەمبەرﷺ (فەرمانی بە (زەیدی کوڕی سابیت) کرد، بچێ فێری شێوە نووسینی زمانی (یەهوود) ببێ! جا هەرلەم سۆنگەشەوە زاناکان -بەدەر لە ئەبی حەنیفە- ئەگەرچی دەڵێن پەشیمان بۆتەوە -ڕێگە نادەن نوێژ بە غەیرەز عەرەبیی بخوێنرێت.

لەکۆتاییشدا لەخوای کارجوان و بالآدەست دەخوازین، موسڵمانان پتر ڕوو بکەنەوە قورئان و سوننەتی پێغەمبەرﷺ (، هەر وەکو چەرخی یەکەم وەری بگرن و کاری پێبکەن.

سەرچاوەی ئەم چەند زانیارییە لەبارەی قورئانەوە:

١- (إتحاف الإخوان بخلاصة علوم القرآن) نووسینی بەرێز: جەنابی (مامۆستا مەلا عوسمان عبدالعزیز)ـی ڕەحمەتیی.

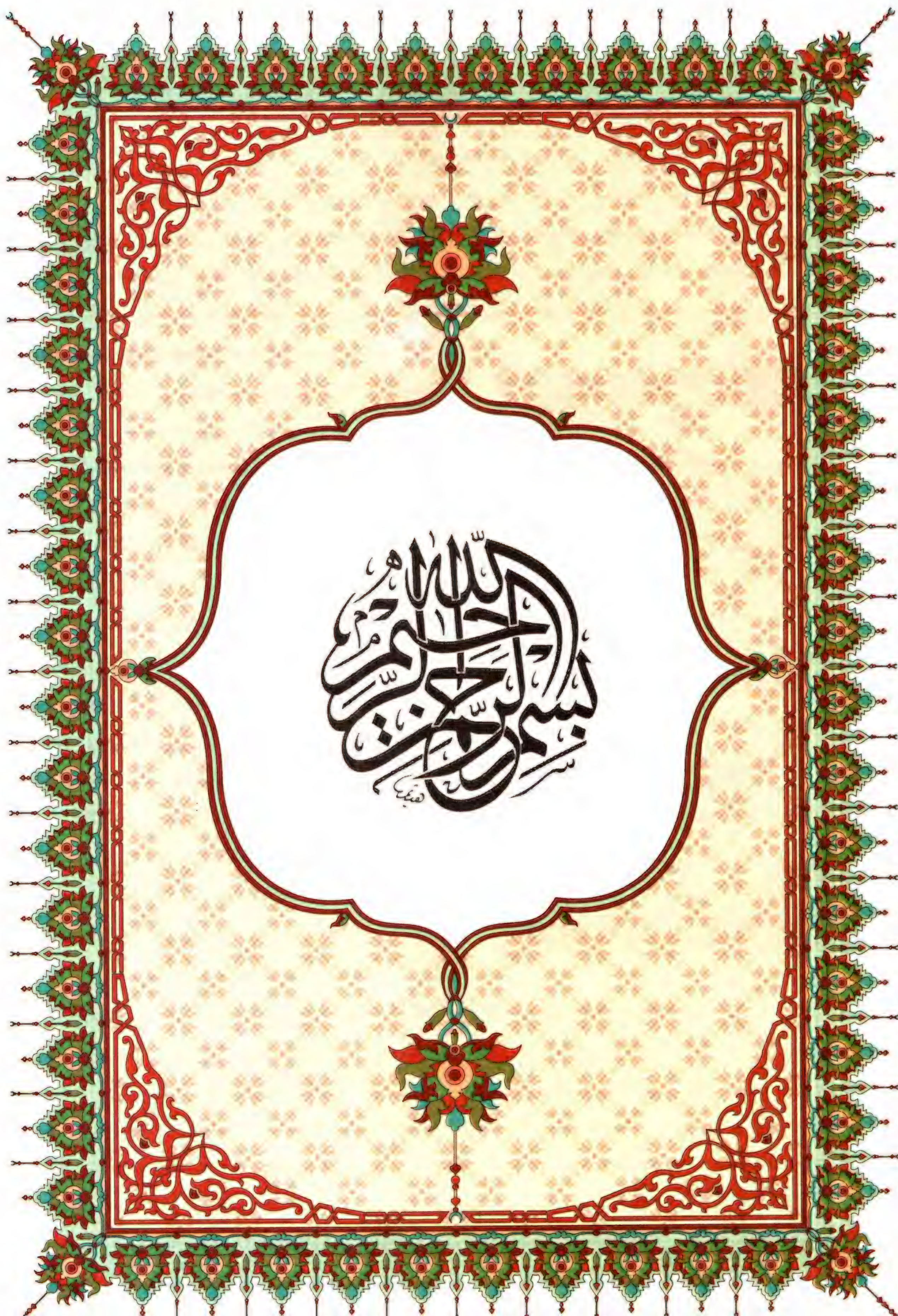
٢- مقدمة التحقيق (محمد إبراهيم البنّا) لێکۆڵەرەوەی (ئیبن کەسیر).

٣- مقدمة إبن كثير (تەفسیری ئیبن کەسیر).

٤- پێشەکیی قورتوبیی، چاپی ١٩٩٣ ز - ١٤١٤ ك.

٥- مباحث فى علوم القرآن (منّاع القطان).

٦- حاشية الجمل على الجلالين.


بسم الله الرحمن الرحيم

١- سوورەتی (فاتیحە)

مەککەیی یەو (٧) ئایەتە، (٢٥) وشەیە، (١١٣) پیتە

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

ئەم سوورەتە لەبەرئەوە لەدانانی ڕیزبەندی سورەتەکانی قورئاندا – نەك لەهاتنە خوارەوەدا- لەسەرەتای قورئانەوەیە پێی دەڵێن: سوورەتی (فاتیحە) و(أم الکتاب) دایکی کتێبان، لەفەرموودەیەکدا --ترمزیی ریوایەتی کردووە- دەفەرموێ: ((الحمدلله رب العالمین أُمُّ القُرآنِ، وأُمُّ الکتابِ، والسَّبْعُ المثانی والقرآنُ العَظِیمُ)). ئەم سوورەتە لە گەڵ کەمی ژمارەی ئایەتەکانییدا، ماناو مەبەستێکی ئێجگار فراوان و زۆر گرنگ دەگەیەنێ، هەرلە بناغە سەرەکییەکانی ئیسلامەوە، هەتا پایەو لقەکانی، ئینجا ئیمان و بیروباوەڕ، ئەوسا خواپەرستیی، ڕێکخستنی ئەحکامەکان، ڕۆژی دوایی و رستاخێز، ناوو سیفەتە جوانەکانی خواو وەرگرتنی یارمەتی هەرتەنها لەخۆی، خواپەرستیی تەنها هەر بۆئەو، داوای دامەزراندن و سەقامگیر بوون لەسەر ڕێگەو ڕێبازە ڕاستەکەی ئیسلام ڕێگەی پەیامبەران و، پیاوچاکان و، خۆشەویستان و دۆستانی خوا، خۆ دوورگرتن لەهەموو ڕێگە لاروخێچەکان، لەگش ڕێچکەو توولە ڕێگاکان، هەر لەبەر ئەمەیشە خوێندنی لە نوێژەکاندا پێویست و واجیب کراوە، وە بەگەورەترین و بەپیتترینی سوورەتەکانی قورئان لەقەڵەم دراوە، چونکە لەبوخارییدا هاتووە: ((لَأُعَلِّمَنَّكَ سورة هی أعظمُ السُّوَرِ فی القرآن: الحمد لله رب العالمین، هی السبعُ المثانی والقرآنُ العظیمُ الذی أُوتِیتُهُ)) واتە: سوێند بەخوا سورەتێکت فێر دەکەم کەلەهەموو سوورەتەکانی قورئان مەزنترو گەورەترە.



دەبێ هەموو کارێ هەر بە ناوی خواوە بێ:

بەڵێ خوای گەورەو میهرەبان لەم سوورەتە کورتەدا مرۆ تێدەگەیەنێت کە دەبێ هەموو ئیش و کارو جم وجووڵ وبزووتن و هەوڵ و خەبات و تێکۆشانێکی تەنیاو تەنیا بە ناوی ئەوەوە بێ و، هیچ شتێکی تری ناوێتە نەکرێ، ئەگینە دەبێتە کوفرو شیرك، چونکە بتپەرستەکانی ئەو دەمەش ناوی خوایان دەهێنا، بەڵام ناوی شتی تریشیان دەخستە پاڵی، بۆیە خوای باڵادەست لەم سەرەتای قورئانەوە فێرمان دەکاکە: نابێ ئێمەش بەهەڵەو پەڵەی موشریکاندا بچین، بۆیە بەم شێوەیە دەفەرموێ: ﴿ بسم الله ﴾ تەنهابەناوی خواوە ئەم سوورەتە ئەنێرمە خوارەوە، دەسا ئێوەش (ئەی ئیمانداران!) لەتەواوی جم و جوڵ و ئیش و کارەکانتاندا هەر بەناوی خواوە کاربکەن، (نەك بەناوی پاشاو سەرۆك و خاوەن هێزەکان و هەرشتێ ترەوە) وەهەر بۆ ئەو بکۆشن و هەوڵ بدەن، چونکە هیچ کەسێکیتر - بێجگە لەخۆی- هیچ شتێکی بەدەست نییەو، هیچ کارێکیش بەبێ ئەو پیرۆز نابێت، ﴿الرحمن

﴿الرحيم﴾ بەخشەرو بە بەزەیی و دڵاویە. ﴿[٢] الحمدلله﴾ تەواوی جۆرەکانی سوپاس و ستاییش تەنها هەر بۆ خوایە ﴿رب العالمين﴾ کەپەروەردگاری ئادەمیو فریشتەو گشت ئاسمانەکان و زەویی و بوونەوەرە، پەروەردگاری تەواوی جیهانەکانە، کەوابوو ئایینەکەشی پەیام و نامەیەکی عالەمیە. ﴿[٣] الرحمن الرحيم﴾ بەخشندەی بە بەزەیی میهرەبانە. بەزەییەکەی ئێجگار فراوانە، میهرەبانییەکەیشی بەردەوام و نەبڕاوەیە ﴿[٤] مالك يوم الدين﴾ خاوەنی ڕۆژی پاداشت و تۆڵەیە، کەسێکی ترنییە - بێجگە لەو- شتێکی بەدەست بێت" بەتایبەتی لەو ڕۆژەدا، وەکو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: (يوم لاتملك نفس لنفس شيئا والأمر يومئذ لله) ١٩/٨٢..

دەبێ تەنیا بە بەرنامەی خوا کار بکەین:

بەڵێ پێویستە باشتر لە قورئانی پیرۆز وردبینەوەو تێبگەین، تا ڕێك وپێك ترو قووڵتر خۆمانی تەسلیم بکەین و، لەهەموو ئیش و کارەکانماندا هەر پەیڕەوی لەو بکەین، دەبێ هەرچۆنێ نوێژو ڕۆژووو حەجمان بە بەرنامەی خوا بەڕێوە دەبەین، هەرئاواش سیاسەت و ئابووریی و، کاری کۆمەڵایەتیی و فەرهەنگیشمان هەر بەو پێودانە بێت، بۆیە فەرمانمان پێدەکاو، پێمان دەڵێت کە: بەزمان ولەناخیدەڵەوە بڵێین: ﴿[٥] إياك نعبد﴾ خوایە تەنها هەر ئەتۆ دەپەرستین، تەنیا بەرنامەو پرۆگرامەکەی تۆمان لاپەسەندە، هەر گوێ ڕایەڵ و ملکەچی تۆ دەبین، یەکتاپەرستیی (توحيد الألوهيه)ی ڕاستەقینە – کە گەلێ کەس تێیدا دەکەوێتە هەڵەو، هەڵە دەبێ- بەم شێوەیە جێبەجێ دەبێ و لەلای خوا قبووڵە ﴿وإياك نستعين﴾ وە تەنها هەر لەتۆ داوای یارمەتیی و کۆمەك دەکەین، تەنها ئەتۆی کەبتوانی لەڕۆژە سەختەکاندا یارمەتیمان بدەیت و سەرمان خەیت بەسەر دوژمنی خۆت و ئێمەدا، (توحيد الربوبيه)ی ڕاستەقینەش ئەمەیەو، دەبێ هەموو شتێکمان بیگێڕینەوە بۆلای خوا ﴿[٦] إهدنا الصراط المستقيم﴾ خوایە ڕێنماییمان بکە بۆ ڕێگەو ڕێبازە ڕاستەکەی خۆت کەئایینی پیرۆزی ئیسلامەو شارەزامان بکە، وەهەر لەسەر ئەوڕێیەش بەهەمیشەیی سەقامگیرو دامەزراومان بکە ﴿[٧] صراط الذين انعمت عليهم﴾ ڕێی ئەو کەسانەی کەنازو نیعمەت و بەخششی خۆتت بەسەردا ڕشتوون –لەپەیامبەران و، ڕاستگۆیان و شەهیدان و پیاوچاکان- ﴿غير المغضوب عليهم ولاالضالين﴾ نەك ڕێی ئەوانەی کە خەشم و قینی تۆیان بەسەردا ڕژا وەك گەلی یەهوود، وە نەك ڕێی ئەوانەیش کە گومڕاو سەرلێشێواو بوون، وەك گەلی گاوران. سەبارەت بە فەزڵ و گەورەیی ئەم سوورەتە گەلێ فەرمووده هەیە، لەوانە پێشەوا (ئەحمەد) گێڕاویەتیەوە: ((والذى نفسى بيده ماأنزلَ الله فى التوراة ولا فى الإنجيل ولا فى الزبور ولا فى الفرقان مِثلَها، هى السبعُ المثانى والقرآنُ العظيمُ الذى أُوتيتُهُ)). سوێند بەخوا نەلەتەورات و، نەلە ئینجیل و، نەلە زەبوورو، نەلەفورقاندا سوورەتێکی تر وەکو ئەم سوورەتی (فاتیحە) یە کە بە من دراوە، نەهاتووە.. جاتۆیش (ئەی ئیماندار!) زۆر بە وردیی و ملکەچکردنەوە بیخوێنەو پەیڕەویی بکە.

بسم الله.. بە هێواش، یان بە دەنگی بەرز بخوێنرێ؟:

لەبارەی (بسم الله الرحمن الرحيم)ەوە: هەمیشە هاوەڵان بە (بسم الله الرحمن الرحيم) قورئانیان دەس پێدەکرد، وە بەکۆ دەنگی هاوەڵان (بسم الله الرحمن الرحيم)ی سوورەتی (نەمل) ئایەتێکە لەئایەتەکانی قورئان، بەڵام ئەمە کەلەسەرەتای هەموو سوورەتەکانەوە (بسم الله..) هەیە، ئایا ئایەتێکی سەربەخۆیە؟ یابەشێکە لەسەرەتای هەرسوورەتێ کەتێیدا نووسراوە؟ یان تەنها بەشێکە لەسوورەتی (فاتیحە)؟ یان هەرئایەتێك نیە لەقورئان؟ بەڵکو تەنها بۆجیاکردنەوەی سوورەتەکانە لە یەکدی. جابۆ ئەم وەڵامانە زانایانی پێشینان و پاشینان دەربارەی هەر یەك لەوبۆچوونانە قسەیان جیاوازە، بۆ نموونە: (ئیبن عەباس) دەڵێ: (إن رسول الله ﷺ كان لايَعْرِفُ فصلَ السورةِ حتى

يَنْزِلَ عليه (بسم الله الرحمن الرحيم). (ئەبیداود: كتاب الصلاة ٢٠٩/١) واتە: پێغەمبەر ﷺ سەرەتای سوورەتەكانی قورئانی بۆ لێك نەدەكرایەوە، هەتا (بسم الله..) دەهات. ئەبوعەبدالله ی نیشابووریی(حاكیم) ئەم ریوایەتەی لە (مستدرك)دا هێناوە. وەلە (صەحیح)ی (ئیبن خوزەیمە)شدا لە (ئوم سەلەم)ـەوە هاتووە: ((إن رسول الله ﷺ قرأ البَسْمَلَةَ فی أول الفاتحة من الصلاة وعدّها آية)) كە پێغەمبەر ﷺ لە گشت نوێژەكانیدا لەسەرەتای (فاتیحە)ـەوە (بسم الله..)ی دەخوێندو بە ئایەتێكی فاتیحەشی دادەنا. (ئیبن كەسیر) دەڵێ: (عەمری كوڕی هاروونی بەلْخیی)ش ئەمە ریوایەت دەكا، بەڵام ریوایەتەكەی لاوازە، جا ئەو هاوەڵانەی لێیان ئەگێڕنەوە كە(بسم الله..)یان بەئایەتێك لە گشت سوورەتەكان داناوە بێجگە لە سوورەتی (بەرائەت)، ئەم بەڕێزانەن: (ئیبن عەباس، ئیبن عومەر، ئیبن زوبەیر، ئەبوو هورەیرە، عەلی ئەبی تالیب). لە پاشینانیش (تابعین): (عەتا، تاوس، سەعیدی كوڕی جوبەیر، مەكحوول" زەهری، عبدالله ی كوڕی موبارەك ، شافیعیی، ئەحمەدی كوڕی حەنبەل، ئیسحاقی كوڕی راهوەیە، ئەبو عوبەیدولقاسم، ئیبن سەلام-رەحمەتی خودایان لێ بێ- بەڵام پێشەوا (مالیك و ئەبی حەنیفە)و، هاوەڵانیشیان دەڵێن: نەلە فاتحەو، نەلە غەیری فاتحەدا ئایەت نییە. **جا ئاخۆ لەنوێژدا بەدەنگی بەرز دەخوێنرێ؟ یان بەدەنگی نزمو هێواش؟** بەڵێ ئەوانەی پێیان وایە ئایەتێك نیە لەسوورەتی فاتیحە، دەنگی بۆ بەرز ناكاتەوە، هەروەها ئەوكەسەش دەڵێ بەشێكە لەسەرەتای فاتیحە، ئەوانەش كە دەڵێن بەشێكە لەسەرەتای گشت سوورەتەكان لە نێو خۆیاندا قسەیان جیاوازە، پێشەوا شافیعیی و، زۆرێك لەهاوەڵان وەك: (ئەبوهورەیرە، ئیبن عومەر، ئیبن عەباس، موعاویە، ئیبن عبدالبرّ و بەیهەقیی لە عومەرو عەلی)یەوە ئەیگێڕنەوە، وە لە ریوایەتێكی (غەریب)یشدا هاتووە كە هەر چوار خەلیفەكەش بەدەنگی بەرز لەنوێژا خوێندویانە. لە (تابعین)یشدا ئەم بەڕێزانە بەدەنگی بەرز خوێندوویانە: (سەعیدی ئیبن جوبەیر، عیكرەمە، ئەبو قەلابە، زەهریی، عەلی كوڕی حوسەین، موحەممەدی كوڕی عەلی، سەعیدی كوڕی موسەییەب، عەتا، تاوس، موجاهید، سالم، موحەممەدی كوڕی كەعبی قورەزیی، ئەبی بەكری موحەممەدی كوڕی عەمری كوڕی حەزم، ئەبی وائیل، ئیبن سیرین، موحەممەدی كوڕی مونكەدیر، عەلی كوڕی عبدالله ی كوڕی عەباس، موحەممەدی كوڕی نافیعی بەندەی ئیبن عومەر، زەیدی كوڕی ئەسلەم، عومەری كوڕی عەبدولعەزیز، ئەزرەقی كوڕی قەیس، حەبیبی كوڕی ئەبی سابیت، ئەبی شەعسا، مەكحوول، عەبدوڵڵای كوڕی مەعقیل، وەئیمامی بەیهەقیی، عەبدوڵڵای كوڕی سەفران و موحەممەدی كوڕی حەنیفەشی زیاد كردووە. بەڵگەشیان ئەوەیە كە: (١) ئەبوو هورەیرە لەنوێژێكیدا بەدەنگی بەرز (بسم الله..)ی خوێند، كاتێكیش لێبوویەوە، وتی: ئەم نوێژەم پڕ بە پڕ وەكو نوێژی پێغەمبەر بوو ﷺ . نەسایی: كتاب الإفتتاح ١٣٤/٢. (٢) .ئیبن عەباس دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ (بسم الله الرحمن الرحيم)ی بەدەنگی بەرز دەخوێند. (ئەبوو داود، ترمزیی). (٣) ئەنەسی كوڕی مالیك دەڵێ: لەشێوەی خوێندنەوەی پێغەمبەریان ﷺ پرسی: ئەویش وتی: (كانتْ قِراءَتُهُ مَدًا، ثم قرأ (بسم الله الرحمن الرحيم) يَمُدُّ بسم الله، ويمد الرحمن، ويمد الرحيم) بوخاریی. (٤) لەتەك فەرموودەیەكی تریش كەپێشەوا (ئەحمەد) هێناویەتی. دەستەیەكیش دەڵێن: بە دەنگی بەرز ناخوێندرێ، ئەمەش رای هەر چوار خەلیفەكەو، عەبدالله ی كوڕی موغەففەل و خەڵكێكی ترە لەپێشینان و پاشینان. لە فەرموودەیەكی (متفق علیە)یشدا كە (ئەنەس) دەڵێ: (صَلَّيتُ خَلْفَ النبیﷺ وابی بكر وعمرَ وعثمانَ فكانوا يَسْتَفْتِحُونَ بالحمدلله رب العالمين). پێشەوا (موسلیم) یش ئەم ریوایەتەی دیكەی هێناوە: (لا يذكرون (بسم الله الرحمن الرحيم) فی أول قراءة، ولا فی آخرها) هەروەكو ئیمامی (بوخاریی)ش هێناویەتی لە (كتاب الآذان،١٨٩/١. ئەمەی باسكرا بەڵگەی ئەو كەسەیە كە لەنوێژدا (بسم الله..)ی بەدەنگی بەرز

دەخوێنیٚ، ئەوکەسەش کە بەهێواش بیخوێنیٚ، ئەوا نوێژەکەی هەردوولا دروستە، بەڵام خوێندنەوەی بە دەنگی نهێنی و هێواش لە رەوشتی پێغەمبەرو خەلیفەکانەوە نزیکترەو، فەرموودەی (متفق علیە)یشی لەسەرە.

چەند زانیارییەکی پێویست:

* **سوورەت:** بەبەشیٚ لەقورئانی پیرۆز دەڵێن کەلەسیٚ ئایەت کەمتر نەبیٚ. شیاوی باسیشە گش قورئان (١١٤) سوورەتە، درێژترینی سوورەتی، سوورەتی (بەقەرە)یە، و کورتترین و بچوکترین سوورەتیشی، سوورەتی (کەوسەر)ـە، درێژترینی ئایەتیشی، ئایەتی (٢٨٦)ـی سوورەتی (بەقەرە)یە، وە کورترینی ئایەت، ئایەتی (مُدهامَّتانِ)ـی سوورەتی (الرحمان)ـە.

* **ئایەت:** بە واتای نیشانە هاتووە، ئایەتەکانی قورئانیش: (٦٢٠٠)و زیادەیە کە، لەنێوان (٤) تا(٤٠) ئایەت.

* **سوورەتی مەککەیی:** بەو بەشە قورئانە دەڵێن کەلە (مەککە)دا هاتووە، ئەوانیش(٨٣)سوورەتن، (مەدەنی)یش: ئەو بەشە قورئانەیە کە لە (مەینە)دا هاتووەتە خوارەوە، ئەمانیش (٨١) سوورەتن.

* سوورەتی (فاتیحە/٧)ئایەتە، ئیمامی شافیعیی (رەحمەتی خوای لیٚ بێت) (بسم الله..) بەیەکەم ئایەتی قورئان دادەنیٚ، بەڵام زانایانی دیکە (الحمدلله) بەیەکەم ئایەت دادەنێن و (بسم الله..) بەئایەت دانانێن، جا بەپێی ئەم بۆچوونە ئایەتی شەشەم: (صراط الذین..)ـەیە، ئایەتی حەوتەمیش: (غیر المغضوب علیهم ولاالضالین)ـە.

* هەرکەسیٚ ویستی بەشیٚ لەقورئان–سورەتیٚ، یاکەمتر– بخوێنیٚ سووننەتە لەسەرەتایەوە بڵیٚ: (أعوذبالله من الشیطان الرحیم)، ئامارژە بەو ئایەتە کەدەفەرمویٚ: (فإذا قرأت القرءان فاستعذ بالله من الشیطان الرجیم).

* سوننەتە بۆ خوێندنی هەربەشێکی قورئان، کەم یان زۆر– سوورەتی (تەوبە) نەبیٚ–(بسم الله الرحمن الرحیم) یش بکریٚ، هەروەها بۆ هەر کارێکی تری خێرو باش و شەرعیی.

کۆتایی سوورەتی فاتیحە.

ولله الحمد والمنة

*** *** ***

٢- سوورەتی (بەقەرە).

مەدەنییەو (٢٨٦) ئایەتە.

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

ئەم سوورەتە لەسوورەتە درێژەکانی قورئانەو، داکۆکیی لەسەر چەسپاندنی چەند ئەحکامێکی کۆمەڵایەتیی نێو موسڵمانان دەکات، پەنجە دەخاتە سەر پایە گرنگەکانی ئیمان و بیروباوەڕ، جۆرەکانی خواپەرستیی، مامەڵەو کڕین و فرۆشتن، ئەخلاق و ڕەوشت و قییەم، کاروباری خانەوادەو خێزان و ژن بەشوودان و مارەیی و تەڵاق و لەیەك جیابوونەوە، "عیدەوحەیزی ژنان" وچەندین حوکمی تر. جا لە سەرەتاوە هەندیٚ لە سیفاتی موسڵمانان وبیٚ باوەڕان و دووڕووەکان باس ئەکات، ئینجا سەرەتای دروستبوون وداستانی باوەگەورەمان ئادەم ﷺ هەتا دەرچوو لە بەهەشت. ئەوسا بەدرێژە ئەڕواتە سەر باسی جوولەکە کە لەمەدینەدا دراوسێی موسڵمانەکان بوون، تەواوی پیلانەکانیان ئەخاتە ڕوو، وە هەر لەبەر خەیانەت وگزیکارییانە کە پتر یەك لەسەرسێی سوورەتەکە لەوان ئەدویٚ، دیسانەوە چونکە موسڵمانەکان هێمان لەسەرەتای دروستکردنی دەوڵەتدا بوون، ئەگەڕێتەوە سەر دانانی چەند یاساو بەرنامەیەك بۆیان، بۆئەوەی لەخواپەرستیی و مامەڵەیاندا کاری پێبکەن، وەك باسی حوکمی ڕۆژوو و حەج و

جیهادو ناشیرین کردنی سوو(ریبا) لەناویاندا. ئەم سوورەتە لەبەر بایەخدان بەو ڕووداوە گەورەیەی لەسەردەمی (مووسا) پەیامبەردا ﷺ ڕوویدا، پێیدەڵێن: سوورەتی (بەقەرە) چونکە ئەودەمە جوولەکەیەك کوژراو بکوژەکەی نەدەزانرا..! ئینجا بۆ دۆزینەوەی بکوژەکە مەشۆرەتیان بەمووسا کرد، خوای کارجوانیش نیگای بۆ مووسا کرد کە: دەبێ مانگایەك سەرببڕن و پارچەیەکی لە ئەندامێکی جەستەی کوژراوەکە بدەن، جابە فەرمانی خوا زیندوو دەبێتەوەو، ناوی بکوژەکە دیاریی دەکات. لەجێگای خۆیدا زیاتر ئەم باسە دێت. ئەم سوورەتە یەکێکە لەو (٢٩) سوورەتانەی کە سەرەتاکەیان بەپیتی پچڕ پچڕ لەیەك دەست پێدەکات، وەك: (ص، ق، ن، طه، یس، طس، حم، الم، الر، طسم، المص، المر، کهیعص، حم، عسق). (ئیبن کەسیر) دەڵێت: پیتە دووبارە بووەکانیان لابدەرکە، ئەم (١٤) پیتەیان دەمێننەوە کەلەم وتەدا کۆ کراونەتەوەوکورتەکەی دەبێتە: (نَصٌّ حَكِيمٌ قَاطِعٌ لَهُ سِرٌّ). زاناکان لەدیارییکردنی مەبەست لەم پیتانەدا قسەی جیاوازیان هەیە، بەڵام قسەی ڕاستر ئەوەیە کە: ئەو پیتانە ئاماژەن بۆئەوەی کە قورئان موعجیزەیەو هیچ کەسێکیش ناتوانێ نموونەی تەنها سوورەتێکیشی لێ بێنێ. سەبارەت بە گەورەیی ومەزنی سوورەتی (بەقەرە) گەلێ فەرمووده هاتوون، کە ئەمانە بڕێکیانن: ((لاتَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ مَقَابِرَ، فإن الشيطان يَنْفُرُ من البيت الذى تُقْرَأُ فيه سورةُ البقرةِ)) (موسلیم، ترمزیی) واتە: نەکەن ماڵەکانتان وەك گۆڕستان لێبکەن، (کڕووکپ)ی لێبکەن و قورئانی تێدا نەخوێنن، بەتایبەتی سوورەتی (بەقەرە)، چونکە هەرماڵێك سوورەتی (بەقەرە)ی تیا بخوێنری" شەیتان بە پەلە لێی هەڵدێ و لەوجێگایەدا ناوەستێت.

* ((إقْرَأُوا سورةَ البقرةِ. فَإنَّ أخذَها بركةٌ، وتَرْكَها حَسْرَةٌ، ولا يستطيعها البَطَلَةَ)) (موسلیم). واتە: هەمیشە سوورەتی (بەقەرە) بخوێنن، چونکە خوێندنی ئەو سوورەتە، مایەی فەڕو پیتەو، واز لێهێنانیشی مایەی پەشیمانیی و داخ و حەسرەت و خەفەتە، وە هەرگیز جادووبازەکانیش دەرەقەتی ئەوجێگایە نایەن و پێی ناوێرن کە ئەوی تێدا خوێنراوە.

* پێغەمبەریش ﷺ کاتێ کەکۆمەڵێکی نارد بۆ ئەنجامدانی کارێك، ئەوکەسەیانی کردەسەرکردەو بەرپرسیان کە: سوورەتی (بەقەرە)ی لەبەربوو، پاشان پێیفەرموو: ((إذْهَبْ فأنتَ أميرُهُم)) ترمزیی، واتە: دەسابچۆو، تۆ رابەروئەمیریان بە.

قورئان ڕێ نیشاندەری پارێزگارانە:

بەڵێ قورئانی پیرۆز ڕێنماو شفای دڵانە، بەڵام دڵانێك کە ئامادەبن بۆ بیستن و وەرگرتن، ئامادەبن کەڵك و سوود لەم قورئانە وەرگرن، وەك چۆن نەخۆشێك ئامادە دەبێ لەبەردەم پزیشکدا بۆ وەرگرتنی ئامۆژگارییەکانی و، بەکارهێنانی دەرمانەکانی، بۆیە دەفەرموێ: ﴿بسم الله الرحمن الرحيم * [١-٢] الم ذلك الكتاب لاريب فيه﴾ ئەم کتێبە (قورئان) بۆ کەسێك تێبفکرێ هیچ گومانێکی تێدا نییە کە لەلایەن خواوەهاتووە، بۆیە لە جێگایەکی تردا دەفەرموێ: (الم تنزيل الكتاب لاريب فيه من رب العالمين).

ڕوونکردنەوەیەك: (ذلك) لێرەدا لەجێی (هذا)دایە، جابۆیە (هذا)یش گۆڕدراوە بە(ذلك) هەتا گەورەیی و پایەو پلەی بڵندی قورئان دەرکەوێ، چونکە هەر وەکو لەزانستەکانی ڕەوان بێژیدا هاتووە: (ذلك) بۆ هەرشتێکی خاوەن پایەو پلەی بەرزی وەکو قورئان بەکار دێت، عەرەبە زمانەوانەکانیش دەڵێن: (ذا/ للقريب، و (ذاك/ للمتوسط، و (ذلك /للبعيد).

﴿هدى للمتقين﴾ نوورو ڕێنمایە بۆ موسڵمانە پارێزکارەکان، واتە: بۆ ئەوانەی فەرمان و بڕیارەکانی خوا جێبەجێ دەکەن و، لەکارە ناپەسەندو حەرامەکانیش خۆ وەدووردەگرن، وەشفای دڵانیشە بۆ ئیمانداران، وەکو دەفەرموێ: (قل هو للذين آمنوا هدى وشفاء..) یان دەفەرموێ: (وننزل من القرآن ماهو شفاء ورحمة للمؤمنين). ﴿[٣] الذين يؤمنون بالغيب﴾ ئەوانەی بڕوایان بە گشت نهێنیو نادیارەکان هەیە، وەکو بەهەشت و دۆزەخ و فریشتە و زیندووبوونەوە..هتد ﴿ويقيمون الصلاة﴾ و بەڕاستیی وبە شێوەیەکی تێرو تەسەل و گشت کات لەکاتی خۆیدا نوێژەکانیان دەکەن.

تێبینی: لە بەرگرنگیی ومەزنی نوێژ، (٦٧) جار لەقورئانی پیرۆزدا ناوی هاتووە. ﴿ومما رزقناهم ينفقون﴾ وە لەوەش کردوومانە بەرزق و رۆزییان لە ڕیگای خێردا دەبەخشن و زەکاتی لێدەدەن، لە فەرموودەیەکی (متفق عليه)دا هاتووەو دەفەرموێ: ((بُنِيَ الإسلامُ على خَمْسٍ: شهادةِ أن لاإله إلا الله وأن محمدا رسول الله، وإقامِ الصلاةِ، وإيتاءِ الزكاة، وصومِ رمضان، وحَجِّ البَيْتِ)) واتە: ئیسلام لە سەرپێنج پایە دامەزراوە:



١- شایەتی بە تاك وتەنیایی خوای میهرەبان و بە پێغەمبەرێتی(موحەممەد ﷺ).

٢- جێبەجێکردنی نوێژ بە ڕێك وپێکی.

٣- زەکاتدان بەو شێوەیە خوا دەیەوێ.

٤- رۆژووی مانگی ڕەمەزان.

٥- حەجی ماڵی خوا.

﴿[٤] والذين يؤمنون بما أنزل إليك﴾ وەئەوانەی بڕوایان بەو قورئان و کتێبەهەیە بۆتۆ دابەزێنراوە ﴿وما أنزل من قبلك﴾ وەبەو کتێب و نامە ئاسمانیانەش کە پێش تۆ بۆ پێغەمبەران دابەزێنراون ،واتە: تەورات وئینجیل و(صحوف)ەکان. (ئەبوداود) ریوایەت دەکاو دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ:((إذا حَدَّثَكُمْ أهلُ الكتابِ فلا تُكَذِّبوهم ولا تُصَدِّقُوهُمْ، ولكن قولوا: آمنا بالذى أنزل إلينا وأنزل إليكم)) واتە: کاتێ خاوەننامەکان ئاخافتن بۆتان، ئێوە(ئەی ئیمانداران!) نە بەدرۆیان بخەنەوەو نە تەصدیقیشیان بکەن، بەڵکو بڵێن:باوەڕمان هێناوە بەو نامەیە بۆ ئێمەو بۆ ئێوە دابەزێنراوە. ﴿وبالآخرة هم يوقنون﴾ وە بڕوای بەهێزو یەقینیشیان بەهاتنی ڕۆژی دوایی هەیە. ﴿أولئك على هدى من ربهم﴾ ئەوانە - خاوەنی ئەو پێنج سیفەتانە- لەسەر ئەوڕێگەو ڕێبازەن لەلایەن پەروەردگاری خۆیانەوە ڕێنما کراون بۆی ﴿وأولئك هم المفلحون﴾ وە هەر ئەوانەش ڕزگارو سەرفرازن.

خوا نەناس لە باوەڕ خۆی دەبوێری!:

لەئایەتەکانی پێشوودا هەندێ لەسیفاتی ئیمانداران باسکرد، ئێستاش بەدوو ئایەت باسێکی کورتی خوا نەناس و بێ باوەڕان دەکات، تاخەڵکی چاك و خراپ، بەختیارو کافرو کەللەڕەق بەباشی بناسرێن و لای هەموان ڕوون و ئاشکرا بن، بۆیە ئەفەرموێ:

﴿ إن الذين كفروا﴾ بێگومان ئەوانەش سەبارەت بە بەڵگەو ئایەتەکانی خوا ، خوانەناس و بێباوەڕن ﴿سواء عليهم﴾ وەك یەك وایە بۆیان ﴿اانذرتهم ام لم تنذرهم﴾ ئایابیانترسێنی، یان نەیانترسێنی, واتە: ئاگاداریان بکەیت، یان نا ﴿لايؤمنون﴾ هەر باوەڕ ناهێنن، کەوابوو لەباوەڕنەهێنانیان دڵنیابەو بەتەمایان مەبەو خەریکی کاری خۆتبە ﴿ ختم الله على قلوبهم و على سمعهم﴾ چونکە خوا بەهۆی گوناح و سەرپێچیانەوە مۆری بەدبەختیی بەسەر دڵ و گوێیاندا ناوە، هەرگیز ڕۆشنایی بڕوایان تێناچێ و هەق نابیستن، بۆیە پێغەمبەر ﷺ گەلێ جار ئەم زیکرە لەسەرزاری بووو دەیفەرموو: ((يامُقَلِّبَ القلوبِ ثَبِّتْ قلوبَناعلى دينِك)) ترمزیی.

﴿وعلى ابصارهم غشاوة﴾ وە بەسەر چاویشیانەوە پەردەیەك هەیە، هەرگیز ڕێگای هەق و ڕاستیی نابینن ، چونکە لەئاستی ئەودا خۆیان کوێر کردووە، بۆیە ئەگەرچی بەچاو هەق ببینن. بەڵام بەدڵ وەریناگرن و دوای ناکەون ﴿ولهم عذاب عظيم﴾ هەر بۆیە سزایەکی زۆر مەزن و گەورەشیان بۆ هەیە .

الجزء الأول — سورة البقرة

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ سَوَآءٌ عَلَيۡهِمۡ ءَأَنذَرۡتَهُمۡ أَمۡ لَمۡ تُنذِرۡهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٦﴾ خَتَمَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ وَعَلَىٰ سَمۡعِهِمۡۖ وَعَلَىٰٓ أَبۡصَٰرِهِمۡ غِشَٰوَةٞۖ وَلَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿٧﴾ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَبِٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَمَا هُم بِمُؤۡمِنِينَ ﴿٨﴾ يُخَٰدِعُونَ ٱللَّهَ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَمَا يَخۡدَعُونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمۡ وَمَا يَشۡعُرُونَ ﴿٩﴾ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ فَزَادَهُمُ ٱللَّهُ مَرَضٗاۖ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمُۢ بِمَا كَانُواْ يَكۡذِبُونَ ﴿١٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمۡ لَا تُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ قَالُوٓاْ إِنَّمَا نَحۡنُ مُصۡلِحُونَ ﴿١١﴾ أَلَآ إِنَّهُمۡ هُمُ ٱلۡمُفۡسِدُونَ وَلَٰكِن لَّا يَشۡعُرُونَ ﴿١٢﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمۡ ءَامِنُواْ كَمَآ ءَامَنَ ٱلنَّاسُ قَالُوٓاْ أَنُؤۡمِنُ كَمَآ ءَامَنَ ٱلسُّفَهَآءُۗ أَلَآ إِنَّهُمۡ هُمُ ٱلسُّفَهَآءُ وَلَٰكِن لَّا يَعۡلَمُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا لَقُواْ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَوۡاْ إِلَىٰ شَيَٰطِينِهِمۡ قَالُوٓاْ إِنَّا مَعَكُمۡ إِنَّمَا نَحۡنُ مُسۡتَهۡزِءُونَ ﴿١٤﴾ ٱللَّهُ يَسۡتَهۡزِئُ بِهِمۡ وَيَمُدُّهُمۡ فِي طُغۡيَٰنِهِمۡ يَعۡمَهُونَ ﴿١٥﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱشۡتَرَوُاْ ٱلضَّلَٰلَةَ بِٱلۡهُدَىٰ فَمَا رَبِحَت تِّجَٰرَتُهُمۡ وَمَا كَانُواْ مُهۡتَدِينَ ﴿١٦﴾

٣

ڕێنماییەکانی ئایەتی(٦-٧):

١) سوننەتی خوا وایە کە: ئەو کەسانەی ئەهلی عینادو ئێرەیی بن و خۆ بەزلزان و سوور بن لەسەرکوفرو بێ بڕوایی، لەهیدایەت و ڕینمایی بێبەشیان دەکا ، چونکە ئەوان لەئاست ڕیگاراستەکەی ئەودا خۆیان کەڕو کوێرولاڵ دەکەن و ڕێ دەرناکەن.

٢) وشیاریی و وریایی لەسووربوون و پێداگرتن لەسەر کوفرو ستەم و فەساد، بۆ دوایش توڕە بوونی خواو ناردنی سزاو قار لێگرتن.

دوو ڕووەکان بناسە!

جا دوای باسی هەندێ لە نیشانەو سیفاتی باوەڕدار و بێ باوەڕان، دێت لە (١٠) ئایەتدا باسی نیشانەی دوو ڕووەکان دەکا، هەتا ئاشکرابێ کە ترسناکی ئەوانە زۆر گەورەترو خراپترە لەمەترسی لە خوانەناس و بێ بڕوایان ، بۆیە دەفەرموێ: ﴿ ومن الناس من يقول آمنا بالله وباليوم الآخر﴾ لەو خەڵکانەدا کەسانێك هەن دەڵێن: باوەڕمان بەخواو بەڕۆژی دوایی هەیە ﴿وما هم بمؤمنين﴾ کەچی درۆ دەکەن و، لەڕاستییدا بڕوایان نییە، بەڵکو دەیانەوێ

ئێوە فریو بدەن و، وردە وردە لێتان نزیك ببنەوەو، لە دژتان پیلان بگێڕن و، پشێوی بخەنە ناوتانەوەو ریزەکانتان تێك بدەن، بۆیە دەفەرموێ: ﴿[٩] یخادعون الله والذین آمنوا﴾ ئەوانە بەنیازی خۆیان دەیانەوێ فێڵ و تەڵەکە لەگەڵ خوداو ئەوکەسانەدا بکەن کە بڕوایان هێناوە ﴿وما یخدعون إلا انفسهم﴾ بەڵام لەڕاستییدا تەنها لەگەڵ خۆیان فێڵ وفەرەج ئەکەن و زیانەکەشی هەر بۆ خۆیان ئەگەڕێتەوەو تەنها خۆیان دەخەڵەتێنن ﴿وما یشعرون﴾ لە حاڵێکدا هەستیش بەو راستییە ناکەن! دیارەهۆی بێ هەستیشیان هەر ئەمەیە کە: ﴿[١٠] فی قلوبهم مرض﴾ دڵیان دەردو نەخۆشیی و حەسوودیی‌و گومان و ناپاکیی تێدایە ﴿فزادهم الله مرضا﴾ جاخوایش ڕۆژ لەدوای ڕۆژ دەردو نەخۆشییەکەیانی زیاد کردن، جگە لەوەیش ﴿ولهم عذاب الیم﴾ سزایەکی سەخت و ئێش پێگەیەنەریان بۆهەیە ﴿بما کانوا یکذبون﴾ لەبەر ئەوە کەدرۆیان کرد، بەتایبەت ئەو دەمەی کە دەیانگوت بڕوامان بەخواو بەڕۆژی دوایی هەیە.

رێنمایی ئایەتەکانی (٨،٩،١٠):

١- خۆپاراستن لەدرۆوکاری دووڕوویی و فرت وفێڵ، دیارە کە ئەنجامی ئەو کارانەش هەر لەسەر خاوەنەکەی دەشکێتەوە.

٢- (منافیق) و دووڕوو کەسانێکن کە بەزمان ئیمان ئاشکرا دەکەن و، کوفرو بێ بڕوایی لەدڵ و دەروونیاندا دەشارنەوە.

(ئیبن عەباس) -خوای لێ ڕازی بێ- دەڵێ: دوو ڕووەکانی سەردەمی پێغەمبەر ﷺ (٣٥٠) پیاوو (١٧٠) ژن بوون، ئەوانیش پێکهاتبوون لە کەسانێکی هۆزی (ئەوس) و (خەزرەج) و جوولەکە، هاوڕێ لەگەڵ سەرۆکی دووڕووە موشریکەکانیش: (عەبدوڵڵای کوڕی سەلوول). ﴿[١١] وإذا قیل لهم لاتفسدوا فی الأرض﴾ وەکاتێ پێیان بگوترێ: گێرە شێوێنی و ئاشووب و خراپەکاری لەم وڵات و زەویەدا مەکەن ﴿قالوا إنما نحن مصلحون﴾ دەڵێن: هەرگیز ئێمە گێرە شێوێن و ئاژاوەچی نین، بەڵکو ئێمە هەرچاکسازو ڕێکخەری کاری چاك و باش بووینە ! بۆیە خوای گەورە لەم ئایەتەی دواییەدا بەدرۆیان دەخاتەوەو دەفەرموێ: ﴿[١٢] الا إنهم هم المفسدون﴾ وشیاربن ! کە بە راستی هەر ئەوانن موفسید و خراپەکارو گێرەشێوێن ﴿ولکن لایشعرون﴾ بەڵام بەهۆی لووت بەرزییانەوە بەخۆیان نازانن و هەستیش ناکەن کە ئەنجامی ئەو درۆیانە هەر دەرئەکەوێ ! ﴿[١٣] وإذا قیل لهم آمنوا کما آمن الناس﴾ وە کاتێ پێیان بگوترێ: دەسا ئێوەش وەکو ئەو مەردمە ئیمانداره، ئیمان و باوەڕێکی ڕاستەقینە بێنن ﴿قالوا انؤمن کما آمن السفهاء﴾ دەڵێن: جائایا ئێمەش وەك ئەو خەڵکە گێل و نەفامانە، (واتە: وەك سووهەیب و بیلال و عەممار) بڕوا بێنین؟! گوایە: ئەوانە ئەرنەفام و گێلە پیاو نەبوونایە، باوەڕیان نەدەهێنا...!

ئینجا خوای گەورەش وتەکەیان ڕەت دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿الا إنهم هم السفهاء ولکن لایعلمون﴾ خەڵکینە چاك بزانن! کە ئەوانن گێل و نەفامیڕاستەقینە، بەڵام بەخۆیان نازانن.

رێنماییەکانی ئایەتی (١١-١٣):

١- لووتبەرزیی و خۆهەڵکێشانی نابەجێ و ناهەق، لەسیفەتی دووڕووانە، بێگومانیش کارێکی نامرۆڤانەو ناجوامێرانەشە.

٢- ئیسلاح و چاکسازی لەوڵاتدا هەر بە گوێڕایەڵی خواو پێغەمبەری ئەو دەبن.

٣- فەسادو وێرانکاریش بە نافەرمانی و یاخیبوون لەخواو، لەپێغەمبەری خوا دەبێ.

٤- خراپەکاران هەمیشە خراپەو فەسادەکەیان بەئیسلاح و چاکسازی دادەنێن!.

فێڵ و فەرەجی دووڕووەکان:

لەم ئایەتانەی خوارەوەدا هەندێ لە کاروکرداری دووڕازییەکان دەخاتەروو، بۆ ئەوە موسڵمانان وشیاربینەوە و بە زمانی لووسیان نەخەڵەتێن، دەفەرموێ:﴿[١٤] وإذا لقوا الذين آمنوا قالوا آمنا﴾ وە ئەو دووڕووانە کاتێ تووشی ئەوانە ئەبن باوەڕیان هێناوە، بۆ فریودانی ئیمانداران ئەڵێن: ئێمەش وەك ئێوە باوەڕمان هێناوەو موسڵمانین!! ﴿وإذا خلوا إلى شياطينهم﴾ وەکاتێکیش دەگەنە لای فەرماندە شەیاتینەکانیان ﴿قالوا إنا معكم إنما نحن مستهزؤن﴾ دەڵێن: لەراستییدا ئێمە لەگەڵ بەرنامەوبیروباوەڕی ئێوەداین، ئێمە هەر گاڵتەیان پێدەکەین، ئەگینا چۆن دەچینە سەر بیرو باوەڕی ئەو گێل و نەفامانە ؟! ﴿[١٥] الله يستهزئ بهم﴾ با ئەوانە هەرقسەبکەن، بەراستیی خوای باڵادەست گاڵتە بەوان دەکات ﴿ويمدهم في طغيانهم يعمهون﴾ و یەك دوو رۆژێ مۆڵەتیان دەدات، تا پترخۆیان بەدبەخت بکەن و، لە سەرکێشی ولاڕێیی خۆیاندا سەرگەردان بن ﴿[١٦] اولئك الذين اشتروا الضلالة بالهدى﴾ ئەو ناپاکانەن هیدایەت و ڕێنوێنیان بە ڕێبازی چەوت وگومڕایی فرۆشت و، ڕێبازی راست و دروستیان دۆڕاند ﴿فما ربحت تجارتهم﴾ جائەو سەوداو بازرگانییەیان سوودبەخش نەبوو، قازانجیان لێ نەکرد ﴿وما كانوا مهتدين﴾ وە ڕێگەی بەختیاریی و هیدایەتییان دەست نەکەوت.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (١٤-١٦):

١- دژواریی کاروکردەی دووڕووەکان.

٢- وشیاریی لە نزیکبوونەوە لەوانەی کەلەگەڵ کەسێکدا روویەکیان هەیەو، لەگەڵ کەسێکی تردا روویەکی تر، وەك لە فەرموودەیەکی (متفق علیە)شدا هاتووەو دەفەرموێ: ((شِرَارُکُمْ ذُو الوَجْهَيْنِ)) واتە: زۆر خراپەکانتان دووڕووەکانتانن .یان دەفەرموێ: ((.. و تَجِدُونَ شَرّ الناس ذا الوَجْهَيْنِ، الذی يأتی هؤلاءِ بوَجْهٍ، وهؤلاءِ بوجهٍ)). واتە: دووڕووەکانت بە خراپترین کەسی کۆمەڵگەت دەست دەکەون.

٣- هەندێ مرۆڤی وەك شەیتان هەن کە هەمیشە کاروپیشەیان بانگکردنی خەڵکییە بۆ ڕێبازی چەوتی کوفرو نافەرمانی خوا.

٤- تۆڵەو سزا بۆدوژمنانی دین، لای خوا براوەتەوەو مسۆگەرە.

دوو نەزیلەو نموونە بۆ دووڕووەکان:

ئەم قورئانە پیرۆزە لەسەر باوونەریتی عەرەبەکان هاتووە، بەتایبەت بۆنموونە هێنانەوەو(تەشبیە)کردن، بۆیە لێرەدا دووجۆرە نموونەیان بۆ دەهێنێتەوەو هەر یەکەیان (تەشبیە) دەکات بەحاڵ و بارودۆخێکەوە، بۆیەکەمیان دەفەرموێ: ﴿[١٧] مثلهم كمثل الذى استوقد نارا﴾ نموونەی ئەودووڕووەناپاکانە، وەك مەسەلەی کەسێکە، کە بۆ خۆی خەریکی هەڵگیرساندنی ئاگرێك بێت، تا ڕێی‌پێدەربکات﴿فلما اضاءت ما حوله﴾ هەرکە ئاگرەکە هەڵگیرسا و دەوروبەری رووناککردەوە ﴿ذهب الله بنورهم﴾ خوا رووناکییەکەی بردن و کوژاندیەوە ﴿وتركهم فى ظلمات لا يبصرون﴾ لەناو تاریکستاندا، وێڵی کردن وهێشتنیەوە، دیارە ئیتر بەهیچ کلۆجێ نابینن و ڕێی هەقیانەت دەرناکەن ﴿[١٨] صم بكم عمى فهم لايرجعون﴾ ئەوانە چونکە هەق نابیسن و وشەی راست بەزار ناندا نایەو، لەهەقیش تروسکایی ناکەن ، کەڕولاڵ وکوێرن، ئیتر پەشیمانیش نابنەوەوناشتوانن بگەڕێنەوە بۆهەق و ڕاستیی. بەڵێ یەکەمجار ئەو دووڕووانە بۆ تروسکاییەك تارێی پیدەرکەن زۆر هەوڵیاندا، بۆیە هەرکە ئیسلام هات قۆزتیانەوەو

خەریکبوو لەتاریکستان خۆ رزگاربکەن، بەڵام پاش ئەوە بەپەلە پاشگەز بوونەوەو، باوونەریتی باووباپیرانیان تینی تیکردنەوەو پشتیان لەئیسلام هەڵکردەوەو کەوتنەوە ناوشەوە زەنگەکەوە، هەر وەك ئەو کەسە کە ئاگرەکەی کردەوەو پاشان لێیکوژایەوە. ئینجا بۆ مەسەل و نموونەی دووەمیشیان ئەفەرموێ: ﴿[19] او کصیب من السماء فیه ظلمات﴾ یان وەك کەسانێك وان کە لە جێگایەکی زۆرتاریکدا، بارانێکی بەخوڕەم و لێزمەیان لێ ببارێ ﴿ورعد وبرق﴾ و تریشقەو شریخەی هەورە برووسکەو چەخماخە سەریان لێ تێکبدا ﴿یجعلون اصابعهم فی آذانهم من الصواعق حذر الموت﴾ ئەوانیش لەترسی مردن و ئەودەنگە قورس وسەختەدا پل وقامکیان بئاخننە ناو گوێچکەیان ﴿والله محیط بالکافرین﴾ هەرچەند کاری واش بکەن، هەرگیز لەمردن رزگار نابن، چونکە خوا چوار دەورەی خوانەناس و بێ باوەڕانی داوەو، زاڵە بەسەریانداو، قەت لەدەستی دەرناچن ﴿[20] یکاد البرق یخطف ابصارهم﴾ نزیکە ئەو بەرق و چەخماخەیە، چاویان لەجێی خۆی بفرێنێ و کوێر ببن ﴿کلما اضاء لهم مَشَوْا فیه﴾ هەرکە ئەو بەرق و بزیسکەیە رێگەیان بۆ رووناك کردنەوە، ئەوان لەبەر رووناکاکییەکەیدا دەکەونە ڕێ ﴿واذا اظلم علیهم قاموا﴾ کە رووناکییەش کوژایەوەو نەماو تاریك بوولێیان، رادەوەستن و هەڵوێستە دەکەن ﴿ولو شاءالله لذهب بسمعهم وابصارهم﴾ خۆ ئەگەر خوا ویستبای هێزی بیستن و بینایی لەکاردەخستن ﴿إن الله علی کل شئ قدیر﴾ بێگومان خوا بەسەر هەموو شتێکدا دەسەڵاتی هەیەو بە توانایە. لەم ئایەتانەدا خوا دووروەکان بەرامبەر بە قورئان دەچوێنێت بەچەند کەسێك کە لە شەوێکی باراناوی و تاریکستاندا بزیسکەو چەخماخە لێیان بداو، لەوکاتەدا فرسەتی لێ بێنن و چەند هەنگاوێك بچن، بەڵام کە رووناکییەکە نەماو کوژایەوە، خێرا لەسەرپێ بووەستن..! چونکە ئەمانیش هەرکە قورئان بە پێی ئاواتەکانی ئەوان بووبا، هەنگاوێکیان دەناو بەرەو پێش دەهاتن و، بە دڵیان بوو.. خۆئەگەر پێچەوانەی خواست و ئارەزووەکانی ئەوان بووایە، وەك ئەوە کە فەرمان بدابە جیهادو بەخشینی ماڵ و سامان لەرێی‌خوا –ئەوا تێیدا دەوەستان و پاشەوپاش دەگەڕانەوە، وەکو لەجێگایەکی تردا باسی سروشتیان دەکاو دەفەرموێ: (وإذا دعوا إلى الله ورسوله لیحکم بینهم إذا فریق منهم معرضون، وإن یکن لهم الحق یأتوا إلیه مذعنین) نوور: ٤٨-٤٩.

الجزء الأول سورة البقرة

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ ٱلَّذِى ٱسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّآ أَضَآءَتْ مَا حَوْلَهُۥ ذَهَبَ ٱللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِى ظُلُمَٰتٍ لَّا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾ صُمٌّۢ بُكْمٌ عُمْىٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾ أَوْ كَصَيِّبٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ فِيهِ ظُلُمَٰتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَٰبِعَهُمْ فِىٓ ءَاذَانِهِم مِّنَ ٱلصَّوَٰعِقِ حَذَرَ ٱلْمَوْتِ ۚ وَٱللَّهُ مُحِيطٌۢ بِٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٩﴾ يَكَادُ ٱلْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَٰرَهُمْ ۖ كُلَّمَآ أَضَآءَ لَهُم مَّشَوْا۟ فِيهِ وَإِذَآ أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا۟ ۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَٰرِهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعْبُدُوا۟ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُمْ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ فِرَٰشًا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءً وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۖ فَلَا تَجْعَلُوا۟ لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾ وَإِن كُنتُمْ فِى رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا۟ بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِۦ وَٱدْعُوا۟ شُهَدَآءَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا۟ وَلَن تَفْعَلُوا۟ فَٱتَّقُوا۟ ٱلنَّارَ ٱلَّتِى وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلْحِجَارَةُ ۖ أُعِدَّتْ لِلْكَٰفِرِينَ ﴿٢٤﴾

٤ وبشر الذين

یەکتاپەرستیی (توحید الألوهیة) :

پاش باسکردنی هەرسێ دەستەکە: (باوەڕدارو، بێ باوەڕو، دووڕوو) ئیتر سەرجەم مەردم بانگ دەکات بۆ یەکتاپەرستیی و ڕوو لەخواکردن، دەفەرموێ: ﴿[21] یاایهاالناس اعبدوا ربکم﴾ ئەی خەڵکینە! تەنها پەروەردگاری خۆتان بپەرستن ﴿الذی خلقکم والذین من قبلکم﴾ کە ئێوەو پێشووەکانی ئێوەی لەنەبوون دروستکردووە ﴿لعلکم

﴿تتقون﴾ چونکە ئاوا پەرستنێك هێزی پارێزگاری دروست دەکاو، بەڵکو ئێوەش خۆ بپارێزن ﴿[٢٢] الذي جعل لكم الأرض فراشا﴾ خوایەکی وایە زەوی بۆ ئامادەکردوون و کردوویەتی بە رایەخ تا بەئاسانی لە سەری بژین ﴿والسماء بناء﴾ و بەلای سەرووشتانەوە -وەك گومەزیی و کۆشك- ئاسمانی راگرتووە ﴿وانزل من السماء ماء﴾ لەو حەوایشەوە ئاوێکی بۆ باراندن ﴿فاخرج به من الثمرات رزقا لكم﴾ ئینجا بەو بارانە جۆرەها میوەو رۆزی بۆ فەراهەم هێنان وشینی کرد ﴿فلا تجعلوا لله اندادا﴾ جاکەوابوو ئێوەش چاك بیپەرستن و، هیچ جۆرە هاوبەشێکی بۆدامەنێن و، تەنها یاساو بەرنامەکەی ئەو وەرگرن ﴿وانتم تعلمون﴾ دەخۆ خۆیشتان چاك دەزانن کە ئەوجۆرە بتانە هیچیان بەدەست نیەو، تەنها خوای گەورەیە رۆزیی و دارایی و سامانتان دەداتێ، لەفەرموودەیەکی (متفق عليه)دا هاتووە: گەورەترین گوناح و تاوان لای خوا، قایەلبوونە بەشەریك بۆی، لە حاڵێکدا هەرئەویش دروستی کردویت، وە لە فەرموودەیەکی تردا هاتووە: مافی خوایە بەسەر بەندەکانیەوە کە: دەبێ بەباشی بیپەرستن و هیچ شتێ نەکەنە شەریك و هاوتای، وەکو ئەم فەرمووده دەفەرمویٚ: ((لايقولَنَّ احَدُكُمْ ماشاءَالله وشاءَ فلانٌ، ولكن لِيَقُلْ: ماشاءالله ثم شاء فلانٌ)) پێشەوا ئەحمەد. واتە: هیچکامێکتان نەڵێن: ئەگەر خواو فلانەکەس، حەز مەیلیان هەبێ، بەڵکو دەبێ بڵێت: خوا مەیلی هەبێ، پاشان بڵێ: فلانەکەسیش حەزی هەبێت.

ئامازەو رێنمایەکانی ئایەتی (٢١-٢٢):

١- پەرستنی ئەو خوایە -کە خوڵقێنەری ئەم ژیانەیە-، واجیب و پێویستە.

٢- ناسینی خوا بە(ئەسماو سیفات)ەکانیەوە واجبە.

٣- شیرك و هاوبەشدانان -بە هەموو جۆرەکانیەوە- قەدەغەوحەرامە.

٤- چەسپاندنی پەیامەکەی پێغەمبەر ﷺ.

٥- ئادەمزاد سەبارەت بەقورئان سێ دەستەو تاقمن: پارێزگاران و شوێنکەوتووی هەق. کەللە رەق و حاشاکەر لە هەق و راستیی. دوودڵ و بەگومان و بێ بار.

چەسپاندنی پەیامەکەی پێغەمبەر ﷺ :

پاش ئەوە لەئایەتەکانی پێشوودا یەکتاپەرستیی خوای کارزانی چەسپاند، ئیستا لەم ئایەتانەشدا، راستی قورئان و پێغەمبەرێتی موحەممەد ﷺ دەسەلمێنێ ودەفەرموێ: ﴿[٢٣] وإن كنتم في ريب مما نزلنا على عبدنا فاتوا بسورة من مثله﴾ ئەگەر سەبارەت بەو قورئانەی ئێمە ناردوومانەتە سەر بەندەی خۆمان موحەممەد ﷺ ئێوە دوودڵ و بەگومانن: ئاخۆ راستە یان نا؟ سا دەی هەوڵ بدەن هیچ نەبێ بچووکترین سوورەتێك وەك ئەو بێنن ﴿وادعوا شهداءكم من دون الله﴾ بۆ ئەوەش شایەدو هاوباوەڕەکانتان، ئەوانەی وا لەکاتی تەنگانەدا پەنایان پیدەبەن -بێجگە لەخوا- بانگ بکەن﴿إن كنتم صادقين﴾ ئەگەر ئێوە راست دەکەن کە دەڵێن موحەممەد خۆی هەڵیبەستووە، خۆ ئێوەیش خۆشخوان و رەوانبێژن دەسا فەرموون وەك کورترین سورەتی بێنن ﴿[٢٤] فإن لم تفعلوا ولن تفعلوا﴾ خۆ ئەگەر هیچتان بۆ نەکرا، کە هەرگیز هیچیشتان بۆ ناکرێ ﴿فاتقوا النار التي وقودها الناس و الحجارة﴾ دەسا وەرن باوەڕ بێنن وخۆتان بپارێزن لەو ئاگرەی کە دەستەچیلەو هەڵگیرسێنەرەکەی جەستەی ئادەمیی و بەردە، ددان بەوەیشدا بنێن کە ئەم قورئانە لەلایەن خواوەیە، ئەگینا دەبنە سووتەمەنی ئەوئاگرەی ﴿أعدت للكافرين﴾ کە ئێستا بۆکافران و بێ باوەران ئامادەکراوە.

رێنمایەکانی ئایەتی (٢٣-٢٤):

١- هاتنی قورئان، بەڵگەیە لەسەر پێغەمبەرێتی موحەممەد ﷺ.

٢- دەسەوسان وەستان و، ناتەوانایی ئادەمیی بەرامبەر بەهێنانی تەنها سوورەتێ لەقورئان.

٣- تەنها بەباوەڕو کاری چاك ئادەمزاد لە ئاگر دوور دەکەوێتەوە.

پاداشی موسڵمانە صاڵحەکان :

پاش ئەوەی سزای خوانەناسانی بەیانکرد، دێتە سەر باسی پاداشی ئیمانداران و دەفەرموێ: ﴿[٢٥] وبشر الذين آمنوا وعملوا الصالحات﴾ ئەی پێغەمبەر ﷺ! مژدە بدە بەوانەی کە بڕوایان بەخواو بەپەیامبەرو بە ڕۆژی دوایی هەیەو، ئاکارەچاك و پەسەندەکان ئەنجام دەدەن ﴿إن لهم جنات تجري من تحتها الأنهار﴾ کە بێگومان بەهەشت گەلێکیان بۆ هەیە، کەچەندین کانیاوو ڕووبار لەژێر دەرختەکانییدا دێن ودەچن ﴿كلما رزقوا منها من ثمرة رزقا﴾ هەر کە لەو بەرهەم و میوەی بەهەشتانەیان بۆدێنن ودەیچێژن ﴿قالوا هذا الذي رزقنا من قبل﴾ دەڵێن: خۆهەر ئێستا لە مەتان بۆهێنایین، ئەمە هەرئەو ڕۆزییە بوو کەپێشتر پێماندرا ﴿وأتوا به متشابها﴾ دیارە ئەو میوەجاتەی لەبەهەشتا بۆیان دەهێنرێ، هەموو -لە چاکی و باشییدا بەرەنگ- لەیەك دەچن، بەڵام بە تام ومەزە لێك جیاوازن. (ئیبن ئەبی حاتەم) ئەم فەرموودەیە دێنێ: ((أنهارُ الجنةِ تَفجّـرُ تحت تِلالٍ، أو من تحت جبال المِسْكِ)) واتە: ڕووبارەکانی بەهەشت لە بن چەند گردو تەپۆڵکەیەك، یان لە ژێر چیای(میسك)ـەوە هەڵدەقوڵێن ﴿ولهم فيها أزواج مطهرة﴾ لەو بەهەشتەدا چەندین ئافرەت وهاوسەری پاك وخاوێنیان بۆ ئامادە کراوە ﴿وهم فيها خالدون﴾ وبە هەتا هەتاییش لەوێ ئەمێننەوەو ژیانێکی خۆش دەبەنە سەر.

سُورَةُ البَقَرَةِ — الجُزْءُ الأَوَّلُ

وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أَنَّ لَهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُۖ كُلَّمَا رُزِقُواْ مِنۡهَا مِن ثَمَرَةٖ رِّزۡقٗا قَالُواْ هَٰذَا ٱلَّذِي رُزِقۡنَا مِن قَبۡلُۖ وَأُتُواْ بِهِۦ مُتَشَٰبِهٗاۖ وَلَهُمۡ فِيهَآ أَزۡوَٰجٞ مُّطَهَّرَةٞۖ وَهُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٥﴾ ۞إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَسۡتَحۡيِۦٓ أَن يَضۡرِبَ مَثَلٗا مَّا بَعُوضَةٗ فَمَا فَوۡقَهَاۚ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ فَيَعۡلَمُونَ أَنَّهُ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّهِمۡۖ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَيَقُولُونَ مَاذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلٗاۘ يُضِلُّ بِهِۦ كَثِيرٗا وَيَهۡدِي بِهِۦ كَثِيرٗاۚ وَمَا يُضِلُّ بِهِۦٓ إِلَّا ٱلۡفَٰسِقِينَ ﴿٢٦﴾ ٱلَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهۡدَ ٱللَّهِ مِنۢ بَعۡدِ مِيثَٰقِهِۦ وَيَقۡطَعُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيُفۡسِدُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿٢٧﴾ كَيۡفَ تَكۡفُرُونَ بِٱللَّهِ وَكُنتُمۡ أَمۡوَٰتٗا فَأَحۡيَٰكُمۡۖ ثُمَّ يُمِيتُكُمۡ ثُمَّ يُحۡيِيكُمۡ ثُمَّ إِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ ﴿٢٨﴾ هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ لَكُم مَّا فِي ٱلۡأَرۡضِ جَمِيعٗا ثُمَّ ٱسۡتَوَىٰٓ إِلَى ٱلسَّمَآءِ فَسَوَّىٰهُنَّ سَبۡعَ سَمَٰوَٰتٖۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٞ ﴿٢٩﴾

٥

خوا لە هێنانەوەی نەزیلە شەرم ناکات:

ئەوە بوو لە چەند ئایەتی پێشوودا ڕووبەڕووی بێ بڕوایان وەستایەوەو پێیگوتن: ئەگەر ئێوە دەڵێن موحەممەد ﷺ بۆ خۆی قورئانی هەڵبەستووە، دەسا فەرموون ئێوەش وەك ئەوقورئانێك بێنن، ئەوانیش پەکیانکەوت وپێیان نەکرا وەکو تەنها سوورەتێکی کورتیشی بێنن، جا دیسانەوە ڕەخنەیەکی تر دەگرن ودەڵێن: ناوی هەندێ شت وەك: (هەنگمێش، جاڵجاڵۆکە، مێرووڵە) لەقورئانداهاتووە ئەگەر قورئان- وەك ئەوان دەڵێن فەرموودەی خوایە- هەق نەبوو باسی ئەوشتانەی تێدابوایە!! بۆیە دەفەرموێ: ﴿[٢٦] إن الله لايستحي أن يضرب مثلا ما بعوضة فما فوقها﴾ بێگومان خوا لەوەکە مەسەل ونموونە بە (مێشوولە) و بچوکتریش لەو، یان گەورەتر لەو بهێنێتەوە شەرم ناکا، چونکە مەبەست لەونموونە هێنانەوە تێگەیاندنی خەڵکە، جا سەبارەت بەم مەسەل ونەزیلانە

مەردم دەبنە دوو بەشەوە، بەشێکی باوەڕی پێدەکەن ، وەکو دەفەرموێ:﴿فأما الذين آمنوا فيعلمون أنه الحق من ربهم﴾ ئەوانەی کە بڕوایان هێناوە، چاك دەزانن ئەوجۆرە نموونانە هەقیقەتێکەو لەلایەن پەروەردگاریانەوەیە، واتە:هەرچۆنێ پەروەردگاریان بەهەق دەزانن، هەروا نموونەکانیشی بەهەق وراست دەزانن و بڕوایان پێدەکەن، بەشی دووەمیش: کەسانی خوا نەناس و بێباوەڕن و،هەردەم حاشا لەراستیی دەکەن، وەك دەفەرموێ: ﴿وأما الذين كفروا فيقولون ماذا اراد الله بهذا مثلا﴾ ئەوانەشیان کە کافرو بێ بڕوان دەڵێن: دەبێ مەبەستی خوا لەم نموونە هێناوەداچی بێ، واباسی ئەوجۆرە شتانە دەکات؟!! واتە:ئەگەر قورئان فەرموودەی خوا بوایە" باسی ئەوانەی تیا نەدەبوو!خوای گەورەیش لەوەلامیاندا دەفەرموێ: ﴿يضل به كثيرا ويهدي به كثيرا﴾خوا بەومەسەلانە گەلێ کەس -لەبەر لاساریی خۆیان- گومڕاو سەر لێشێواودەکات،وە فرە کەسیشی -لەبەر ئامادەیی خۆیان بۆ هەق وەرگرتن- پێ شارەزاو ڕێنمایی دەکاو، دەرەنجام بەهەق دەگەن ﴿وما يضل به إلا الفاسقين﴾ خۆ ئاشکرایشە هەر ئەوکەسانەی پێگومڕا دەکا،کە خۆیان لاڕێ بن و لەسنوور دەرچووبن ﴿[٢٧] الذين ينقضون عهد الله من بعد ميثاقه﴾ لە سنوور دەرچووانیش ئەوانەن کە:پەیمان و بەڵێننامەی خوا -دوای تێگەیشتن و مەحکەم گرێدانی- هەڵ دەوەشێنێنەوە، واتە:لەسەرەتاوە بڕوای پتەویان بەهاتنی پەیامبەرمان (موحەممەد) ﷺ هەبووو چوونە ژێر فەرمانیەوە، کەچی دواتر لێی پەشیمان بوونەوەوهەڵیان وەشاندەوە ﴿ويقطعون ما أمر الله به أن يوصل﴾ وهەر پەیوەندییەکیش کەخوای گەورە فەرمانی‌دابوو دەبێ جێبەجێ بکرێت - وەك دۆستایەتی کردن لەگەڵ بڕواداران و گوێرایەڵی پەیامبەران و سەردانی خزمان-ئەوان پشتگوێی دەخەن و دەیبڕن، وەکو لە سوورەتی (قیتال)یشدا ئەم ئایەتە هاتووەو دەفەرموێ: (فهل عسيتم إن توليتم أن تفسدوا في الأرض وتقطعوا أرحامكم). ﴿ويفسدون في الأرض﴾ وەلە زەوییشدا فەساد بلاو دەکەنەوەو، کاری بەدکاریی و ناجوامێریی دەکەن ﴿أولئك هم الخاسرون﴾ تەنها خاوەنی ئەم کارە ناپەسەندانە زیانمەندی راستیی هەردووجیهانن. دوای ئەوەکە بە توندی دابەزییە سەر ئەوانەی کە بڕوایان بە مەسەل ونموونەکانی خواو پەیامبەر نیە، ئینجا بە شێوەیەکی زۆر بێزاریی و رەتکردنەوە پێیان دەفەرموێ: ﴿[٢٨] كيف تكفرون بالله﴾ خەڵکینە! ئێوەچۆن سەبارەت بە خوای گەورەکافرو بێ باوەڕ دەبن ؟ ﴿وكنتم أمواتا﴾ خۆئێوە پێش ئەم ژیانەتان بێ گیان ومردووبوون و،هەر لەتۆڵی خاك دا بوون ﴿فأحياكم﴾ ئینجا خوا گیانی بەبەرداکردن و هێنانیە خانەی هەبووەکانەوە ﴿ثم يميتكم﴾ دوای ئەوە بە ماوەیەك گیانتان لێ دەسێنێتەوەو دەتانمرێنێ و، وەك یەکەم جارتان لێ دێتەوە ﴿ثم يحييكم﴾ دیسانەوە بۆ جارێکی تر گیانتان پێ دەبەخشێتەوەو زیندووتان دەکاتەوە ﴿ثم إليه ترجعون﴾ ئەوسا ئیتر بۆ لێکۆڵینەوەو لێپرسینەوە،گشتتان تەنها بۆلای خۆی دەگەڕێنەوە، کەوابوو باوەڕ نەبوون بە دەسەلات و هێزی خوایەکی بەتوانای وا، گێلی وخۆ وێڵ کردن وسەرگەردانیە.

نیشانەی دەسەلات و توانایی خوا:

خوای کارزان لەم ئایەتانەدا هێندێ ئایەت و نیشانەی دەسەلات و توانایی خۆی باس دەکات، هەتا پتر سەرنجی مرۆڤ رابکێشی بۆئیمان و باوەڕ هێنان، بۆیە دەفەرموێ: ﴿[٢٩] هو الذي خلق لكم ما في الأرض جميعا﴾ ئەو خوایە کە لە زەوییدا -لەبەر سوودو قازانجی ئێوە- هەمووجۆرە شتێکی دروستکرد ﴿ثم استوى إلى السماء﴾ لەپاشان کەویستی ئاسمان دروست بکا، کردیە حەوت ئاسمان. (تەبەریی) لەم جێگایەد اچەند وتەیەك دەهێنێ بۆ تەفسیری بێژەی (إستوى)، لە پاشان هەموویان دەداتە دواوە، چونکە لەگەڵ ماناو مەبەستی زمانی عەرەبدا بۆ ئەم جێگایە ناگونجێن، دواتردەڵێت: (الإستواء هنا يعني: العلو والإرتفاع، علا عليها علو ملك وسلطان، لا علو إنتقال

وزوال). ﴿فسواهن سبع سموات﴾ پاشان بەوێنەی حەوت ئاسمانی ڕێك وپێك و قەشەنگ، ئاسمانەكانی ڕێكخست ﴿وهو بكل شئ عليم﴾ هەر ئەویشە بە هەمووشتێ زاناو ئاگایە، جائیتر زاتێكی خاوەن دەسەڵاتی ئاوا، چۆن ناتوانێ ئێوە پاش مردن زیندوو بكاتەوە..؟!تێبینی: بێژەی سەماوات (١٩٠) جار لە قورئاندا هاتووە.

ئادەمزاد جێنشینی یەكترن :

خوای كارجوان لە ئایەتەكانی پێشەوە منەتی نایە سەر بەندەكانی خۆی كە: تەواوی ئەوشتانەی لە زەوییدان هەر بۆخێرو قازانجی ئەوانی دروستكردووە، ئینجا دەست دەكات بە باسی دروستبوونی ئادەمیی خۆی باوە (ئادەم)ﷺ و جێنشینكردنی لەزەوییدا بۆ بەڕێوەبردنی كاروباری ژیانی خۆیان وحوكمكردن بە بەرنامەكەی خوا لەناو بەندەكاندا، بۆیە ئەفەرموێ: ﴿ ٣٠ وإذ قال ربك للملائكة﴾ ئەوكاتە وەبیر بێنە ئەی موحەممەد!!ﷺ كەپەروەردگارت بەفریشتەكانی گوت: ﴿إنی جاعل فی الأرض خليفة﴾ كەبە ڕاستیی من دەمەوێ جێنشینێك لە زەوییدا بۆ ئاوەدانكردنەوەی زەویی دابنێم. زانایانی تەفسیر بۆ دیاریكردنی ئەو (خەلیفە)یە دووڕاو بۆچوونی جیاوازیان هەیە: یەكێ دەڵێ: ئەو خەلیفەیە (ئادەم) پێغەمبەرەو ﷺ، خوای میهرەبان كردوویەتی بە جێنشینی خۆی بۆ جێبەجێ كردنی فەرمان و بڕیارەكانی خۆی، یەكێكی دی پێیوایە ئەو خەلیفەیە هەم ئادەم و، هەم نەوەكانیەتی، بەدرێژایی ڕۆژگار دەبنە جێنشینی یەكتر. ئیمامی (تەبەریی) یش دەڵێ: مەبەست بەو جێنشینە (خليفە)یە ئەو گەلانەن كە یەك لەدوای یەك دێن ودەچن، لەوەش دەچێ هەر ئەمەلە گەڵ ڕۆحی قورئاندا گونجاو تربێت، چونكە كەس ناتوانێ جێنشینی خوابكات. خوایش باشتر ئەزانێ. ﴿قالوا اتجعل فيها من يفسد فيها ويسفك الدماء﴾ فریشتەكانیش گوتیان: ئاخۆ تۆ كەسێكی وا دەكەیتە جێنشین كە كاریفەسادو بەدكاری وخوێن ڕێژی بكات..؟! ﴿ونحن نسبح بحمدك ونقدس لك﴾ لەحاڵێكدا ئێمە هەر خەریكی تەسبیح تەحمیدی تۆین و، تۆ بە پیرۆز ڕادگرین و ، لە هەرشتێكی نەشیاوو نەگونجاو بەدوورت دەتگرین...؟! ﴿قال إنی اعلم مالا تعلمون﴾ پەروەردگاریش لەوەڵامیاندا فەرمووی: بێگومان ئەوی من ئەیزانم ئێوە نایزان. (ئیبن كەسیر) ئەڵێ: كە فریشتەكان دەڵێن: (اتجعل فيها من يفسد فيها..) مەبەستیان ڕەخنەگرتن و سووكایەتی و حەسوودی و ئیرەیی بردن بە ئادەم نەبوو، بەڵكو پرسیارە لەحیكمەتی خوا بۆدروستكردنی ئادەم و، جێنشینكردنی لەزەوییدا، وەك بڵێن ئاخۆ حیكمەت چی بێ لە دروستكردنی ئادەمدا، لەكاتێكدا فەساد و بەدكاریی دەكەن؟!. خاوەنی تەفسیری(تەسهیل)یش دەڵێت: خوا خستیە دڵیانەوە كە: جۆری ئادەمیی بەسروشت بەدكار وخوێن ڕێژیان تێدایە، بۆیە ئەوپرسیارەیان كرد. بەهەرحاڵ باسی دروستكردنی باوە(ئادەم)- وەك مامۆستا (موحەممەد عەبدە) ئەڵێت-

الجزء الأول سورة البقرة

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي ٱلْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوٓاْ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ ٱلدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّيٓ أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ وَعَلَّمَ ءَادَمَ ٱلْأَسْمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ فَقَالَ أَنۢبِـُٔونِي بِأَسْمَآءِ هَٰٓؤُلَآءِ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٣١﴾ قَالُواْ سُبْحَٰنَكَ لَا عِلْمَ لَنَآ إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَآ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَلِيمُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٣٢﴾ قَالَ يَٰٓـَٔادَمُ أَنۢبِئْهُم بِأَسْمَآئِهِمْ فَلَمَّآ أَنۢبَأَهُم بِأَسْمَآئِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ إِنِّيٓ أَعْلَمُ غَيْبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٣٣﴾ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُواْ لِأَدَمَ فَسَجَدُوٓاْ إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَٱسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٣٤﴾ وَقُلْنَا يَٰٓـَٔادَمُ ٱسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ ٱلْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٣٥﴾ فَأَزَلَّهُمَا ٱلشَّيْطَٰنُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا ٱهْبِطُواْ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي ٱلْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَٰعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٣٦﴾ فَتَلَقَّىٰٓ ءَادَمُ مِن رَّبِّهِۦ كَلِمَٰتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٣٧﴾

٦ قلنا اهبطوا

لە(متشابهات)ـەو، تەنها خوای گەورە خۆی حەقیقەتەکەی چاك دەزانێ ، بۆیە ئێمەیش بەو شێوەیە کە خۆی مەبەستیەتی ملمان کەچکردووەو بڕوامان پێ هێناوەو، تەسلیمی بووین.

ڕێنمایی ئایەتی (٣٠):

١- ئەوەی نەزان بێ دەبێ هەمیشە لە پیاوی زاناودانا بپرسێ و، زاناش لە پرسیار کەران هەڵ نەشاخێ و، بە جوانی وەڵامیان بداتەوە.

تێبینی: وشەی(مەلائیکە) لەقورئاندا (٦٨)جار هاتووە.

ڕێزی (ئادەم) لە فریشتە پترە :

ئینجا بۆئەوەی پتر ڕۆشن و ئاشکرا بێ کە: ئەم ئادەمزاد گەلێ توانای نهێنی ونادیاری تێدایەو، دەشتوانێ زۆر بەباشی کاروباری زەوی بەڕێوە ببات، خوا فەرموێ: ﴿[٣١] وعلم آدم الأسماء كلها﴾ خوا ناوی هەمووشتێکی ، پێوست- بۆژیانی ئادەم خۆیی و نەوەکانی هەتا ڕۆژی سەلا- فێری (ئادەم) کردو خستیە مێشکییەوەو ئامادەی کرد کەبۆ هەموو سەردەمێ چی بکاو چۆن بژی. (ئیبن عەباس) ئەڵێ: تەنانەت ناوی قاپ وقاچاغ و کەوچکیشی فێر کرد. ئایا دەزانیت کە: ناوی (ئادەم) لەقورئانی پیرۆزدا (٢٥) جار بەم شێوەیەی خوارەوە هاتووە؟: سوورەتی (بەقەرە) ئایەتی:٣١ ،٣٣ ،٣٤، ٣٥،٣٧ .(ئالی عیمران) ئایەتی:٣٣ ،٥٩.(مائیدە) ئایەتی:٢٧.(ئەعراف) ئایەتی:١١ ،١٩، ٢٦ ،٢٧، ٣١، ٣٥، ١٧ (ئیسرا) ئایەتی:٦١ ،٧٠ (کەهف) ئایەتی:٥٠ (مەریم) ئایەتی:٥٨ (تاها) ئایەتی:١١٥ ،١١٦ ،١١٧ ،١٢٠ ،١٢١ (یاسین) ئایەتی:٦٠. ﴿ثم عرضهم على الملائكة﴾ لە پاشان خستیە بەردەم فریشتەکان ﴿فقال انبؤنى بأسماء هؤلاء إن كنتم صادقين﴾ فەرمووی: دەسائەگەر ئێوە ڕاست دەکەن لەئادەم بەتواناترو باشترن بۆجێنشینیەتی، فەرموون ناوی ئەوشتانەم پێ بڵێن ﴿[٣٢] قالوا سبحانك لا علم لنا إلا ماعلمتنا﴾ ئەوانیش گوتیان: تۆ پاك وبێخەوشی، ئێمە هیچ زانیارییەکمان نیە، مەگەر ئەوەی خۆت فێرت کردبین ﴿إنك انت العليم الحكيم﴾ بێگومان تەنها هەر ئەتۆی خوای زۆر زاناو کارجوان و، گشت کارەکانیشت پڕلەحیکمەت و لەجێی‌خۆیدان، جا دوای دەرکەوتنی بێ دەسەڵاتی فریشتەکان و ددان پێنانیان ﴿[٣٣] فقال يا آدم انبئهم بأسمائهم﴾ خوا فەرمووی: ئەی ئادەم! دەساتۆ ناوی ئەوشتانەیان پێ بڵێ ﴿فلما انبأهم بأسمائهم﴾ ئینجا کەئادەم دەست بە جێ ئەوانی ئاگادار کردو ناوەکانی پێگوتن ﴿قال الم اقل لكم إنى اعلم غيب السموات والأرض﴾ خوا فەرمووی: ئەی - لە پێشەوە- من پێم نەگوتن کە: من گشت غەیب و نادیاریی ئاسمانەکان و زەویی ئەزانم ﴿واعلم ماتبدون وما كنتم تكتمون﴾ وچاکیش ئاگادارم بەو شتانەی کە ئێوە ئاشکرای ئەکەن، وەلەوەش دەیشارنەوە .

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٣١-٣٣):

١- زانست و زانیاری بێ سنووری خوا بۆ فێرکردنی هەموو شتێ بە ئادەم.

٢- شەرەف و فەزیلەتی زانست و زانایان لەبەرامبەر نەزانانەوە، وەکو لەم فەرموودەدا هاتووەکە ڕێزو پلەو پایەی زاناو فێرخواز ڕوون دەکاتەوە، بەشێوەیەك فریشتەکانیش باڵی ڕێزو حورمەت دادەنێن بۆکەسی زانا، بۆیە دەفەرموێ: ((وإن الملائكة لَتَضَعُ أَجْنِحَتَها رِضاً لِطالِبِ العِلْمِ)) (ئەبی داود) ڕیوایەتی کردووە.

فریشتە بۆ قەدرو ڕێزی ئادەم سوژدە دەبەنە بەری :

ئایەتەکانی پێشوو گەورەیی و نرخی ئادەمیی، لەگەڵ بێ توانایی و دەسەوسان وەستانی فریشتەکانیان لەبەرامبەر ئادەمدا دەرخست، جالێرەدا خودا فەرمان بەفریشتەکان ئەدا کە لەبەرامبەرئەوەوە سووژدەو کڕنووشی

ڕێز بۆئادەم بەرن، بۆیە دەفەرموێ: ﴿[٣٤] وإذقلنا للملائكة اسجدوا لآدم﴾ ئەی پێغەمبەر! ئەودەمەیان وەبیر بێنە کەئێمە بەفریشتەکانمان گوت: سوژدەو کڕنووش بەرنە بەرئادەم ﴿فسجدوا إلا إبليس﴾ ئینجا ئەوانیش دەست بەجێ کڕنووشیان برد ، شەیتان نەبێت ﴿ابى واستكبر﴾ ئەو سەرپێچیکردو خۆی بەزلزانیی ﴿وكان من الكافرين﴾ و بوو بەیەکێ لەبێ باوەڕان" لەراستییدا خوا نەبێ هیچ کەسێك کونهو حەقیقەتی (فریشتە) نازانێ" ئەوەندە نەبێ کەهەریەکەیان وهەردەستەیان کاروبارێکیان پێ سپێردراوەو،ئەوانیش بەملکەچییەوە جێبەجێی دەکەن, (شەیتان) یش : هەرکاری شەڕو خراپەکاری دەکات، وەك لە فەرموودەوە وەرگیراوە. ئێمەش بەوشێوەیە کە قورئان وفەرموودە باسیان دەکەن، باوەڕ بەبوونیان دەکەین و ملکەچین.

ئاگادارییەك: زانایان سەبارەت بە (ئیبلیس) کە ئاخۆ فریشتە بووە وپاشان سەرپێچی کردووە وەك هێندێ دەڵێن، یان هەر جنۆکەیەو لەناو فریشتەکاندا ژیاوەو، فەرمان بەسوژدەکە ئەویشی گرتووەتەوە..؟ رایان جیاوازە.

جا بۆ ئەم وەڵامە دوو ڕا هەیە، هەریەکەیشیان بەهەندێ بەڵگە پشتگیری لە خۆی دەکات، بەڵام پاش رامان لە هەردوو راکە, ئێمە بەم بەڵگانەی خوارەوەدا دەتوانین بڵێین (ئیبلیس) هیچ کات وساتێ‌فریشتە نەبووە:

یەکەم: فریشتەهیچ کاتێك سەرپێچی لەفەرمانی خوا ناکات، وەکو دەفەرموێ: (لا يعصون الله ما أمرهم) ٦/٦٦.

دووەم: فریشتە زاوزێ ناکاو زورییەتی لەدوا ناکەوێت،بەڵام (ئیبلیس) زاوزێ ئەکا و زارۆڵەو نەوەی هەیە، وەکوخو خۆی دەفەرموێ: (أفتخذونه وذريته أولياء من دونى..) ٥/١٨.

سێیەم: سروشتی فریشتەو ئیبلیس –وەك لە فەرموودەی رەواندا هاتووە–زۆر لێکجیاوازە: ((خُلِقَتِ الملائكةُ من نورٍ، وخُلِقِ الجانُّ من مارجٍ من نارٍ)) فریشتە لە نوور بەدی هێنراوە، شەیتانیش لە بڵێسەو گڕی ئاگر،بێگگومان ئەمدوانەش زۆر لەیەك دوورن.

چوارەم: لە سوورەتی (کەهف)دا هاتووە: (ئیبلیس) لە توخم ورەگەزی جنیەکانە،وەکو دەفەرموێ: (فسجدوا إلا إبليس كان من الجن) ٥٠/١٨،(ئیبن کەسیر)یش لەتەفسیرەکەیدا هەر ئەم راو بۆچوونەی هەیە.

رێنمایی ئایەتی (٣٤):

١- دەبێ لەبەرامبەر گشت نیعمەتەکانی خواوە شوکرانە بژێرین.

٢- دەبێ لەخۆبەزلزانین و حەسوودیی وئێرەیی خۆ دووربگرین، چونکە هەر ئەو دوو نەخۆشییە بوونە هۆی ئەوەی کە شەیتان سوژدە نەبا. بەڵێ.. حیکمەتی خوا وابوو کە باوە (ئادەم)مان دروست بکاو، فریشتە کڕنووشی بۆ بباو و، لە بەهەشتدا نیشتەجێیان بکا، وەك ئەفەرموێ: ﴿[٣٥] وقلنا ياآدم اسكن أنت وزوجك الجنة﴾ گوتمان: ئەی ئادەم! خۆتوو هاوسەرەکەت (حەوا) لە بەهەشتدا نیشتەجێ بن ﴿وكلا منها رغدا حيث شئتما﴾ و لە هەرکوێی‌حەز دەکەن رزق ورۆزی بەفراوانی بخۆن ﴿ولا تقربا هذه الشجرة﴾ بەڵام تەنها نزیکی ئەم دەرختە مەکەونەوە. قورئانی پیرۆز جۆری درەختەکە دیاری ناکات، بۆیە ئێمەیش هەروا دەکەین و لێی بێ دەنگ دەبین چونکە هەر خوا خۆی دەیزانێ ﴿فتكونا من الظالمين﴾ ئەگینا ئەگەر بیخۆن لە ستەمکاران دەبن ﴿[٣٦] فأزلهما الشيطان عنها﴾ ئینجا شەیتان پێیهەڵخزاندن ولەخشتەی بردن ﴿فأخرجهما مما كانا فيه﴾ ئیتر لەونازو نیعمەتە دەری پەڕاندن و بەدەر کردنیدان ﴿وقلنا اهبطوا بعضكم لبعض عدو﴾ وئێمەیش پێمانگوتن" مادەم ئەو پارێزەتان شکاند، ئیتر لێرەجێتان نابێتەوەو، دەبێ هەمووتان لە بەهەشت دابەزنە خوارەوە، هەندێکیشتان ببنەدوژمنی هەندێکتان، واتە:لەبەر ئەوە کە مرۆڤ بە

سروشت حەزی لەدنیاو ژیان وژیوارە، بیٚ سۆ لەگەڵ یەکتر دەبنە ناحەزو نەیار ، مەبەست بەوانەش لەم ئایەتەدا بچنە سەرزەوی: باوەئادەم و، دایەحەواو، شەیتانی نەحلەتییە، واتە: بەگوێکردنی شەیتان بووبەهۆی دەرکردنیان لە بەهەشت، کەوابوو ئێوە وریابن بەرفەرمانی شەیتان مەکەن ﴿ولكم في الأرض مستقر ومتاع إلى حين﴾ وزەویش هەتاماوەیەکی دیاریکراو بۆ مردنتان، نیشتنگەو جێگەی ژیان و سوود وەرگتنتانە ، پێغەمبەر-صلى الله عليه وآله وسلم-دەفەرموێ: ((خَيْرُ يومٍ طَلَعَتْ فيه الشمسُ يومُ الجمعةِ، فيه خُلِقَ آدمُ، وفيه اُدْخِلَ الجنةَ،وفيه اُخْرِجَ منها)) موسلیم. واتە: رۆژی جومعە لە گشت رۆژەکانی دنیامەزنترو باشترە: چونکە کەئادەم دروسکرا، رۆژیهەینی بوو، رۆژی هەینی برایە ناو بەهەشتەوە، هەر رۆژی هەینیش بوو کرایە دەر. ئینجا ئادەم پاش هەڵەکەیان بەخۆدا هاتنەوەو زانییان تووشی گوناح بوونەو، بۆیە لەخوا پاڕانەوە کەلێیان ببووریٚ، وەکو دەفەرموێ: ﴿[٣٧] فتلقى آدم من ربه كلمات﴾ ئادەم لەلایەن پەروەردگاریەوە بەئیلهام چەند وشەو وتەیەکی پێگەیشت و گوتیان: (ربنا ظلمنا أنفسنا وإن لم تغفر لناوترحمنا لنكونن من الخاسرين) جا ئەویش بەو وشانە لاڵەو نزای لەخوا کرد ﴿فتاب عليه﴾ وخوایش تەوبەی لیٚ وەرگرت ﴿إنه هو التواب الرحيم﴾ چونکە بەراستیی هەر خۆیەتی زۆر زوو نزاوپاڕانەوە لە تەوبەکەران وەردەگریت، زۆریش میهرەبان و دڵاوایە. خاوەنی تەفسیری(مەراغیی)دەڵێت: لەم جێگایەدا چەند باسێك هەیەو، راڤەکەرانی قورئانیش درێژەیان پێداوە، بەڵام ئێمە کورتیی دەکەینەوە:

٣- یەکەم: سەبارەت بە چۆنیەتی و شێوەی دابەزینی باوە(ئادەم) ودایە (حەوا) لە بەهەشت بۆ سەر زەوی، تەفسیرەکان گەلیٚ ریوایەتیان هێناوە، بەڵام بەلای زانایانەوە زۆربەیان لە راست ناچن و دەشگونجێت کە دەست هەڵبەستی جوولەکەبن. دووەم: مەسەلەی دروستبوونی دایە(حەوا) لە پەراسووی بابە(ئادەم) مانای ئەوە نییە کە هەر لە خودی ئادەم و پەراسووەکەی ئەو دروستکرابیٚ! بەڵکو مانای وایە کە (حەوا)ش هەر لەو توخم و تەرح و رەگەزەیە کە ئادەمی لێدروست بووە، وەك خوا خۆی دەفەرموێ: (وخلق منها زوجها..) یان دەفەرموێ: (ومن آياته أن خلق لكم من أنفسكم أزواجا..) ٣١/٣٠. سێیەم: ئەو فەرموودەیە کە (بوخاریی) و (موسلیم) هێناویانەو دەڵێت: ((واستَوْصوا بالنساء خيرا، فإنهن خُلِقْنَ من ضِلْعٍ أعْوَجَ..)) واتە :هەمیشە بەرامبەر بە ژنان، چاك بێژو چاك کاربن، چونکە ئەوان لە پەراسوویەکی لار بەدیهێنراون، پەراسووش وەك دەفەرموێ: ((وإن أعوجَ شيءٍ في الضِلْعِ أعلاهُ فإن ذَهَبْتَ تُقِيمُهُ كَسَرْتَهُ، وإن تَرَكْتَهُ لم يَزَلْ أعوجَ..)) واتە: بەراستیی لارو خێچترینی بەشی پەراسوو، بەشی لای سەروویەتی، گەر بتەویٚ راستی بکەیتەوە، دەیشکێنی، خۆ ئەگەر وازیشی لیٚ بهێنی، ئەوا هەمیشە بەلارو خێچی دەمێنێتەوە، کەواتە بەردەوام لەگەڵ ژناندا باش و تەباشبن، هەتا بتوانن پێکەوە بژین و، باری ژیانتان تێك نەچێت. چوارەم: سەرپێچی باوە ئادەم و، خواردنی لەدرەختە قەدەغە کراوەکە، پێش ئەوسات و کاتە بووە، ببێتە پێغەمبەر، چونکە پێغەمبەران سەرپێچی خودا ناکەن و، ئەو کارەش بۆ شانی پەیامبەران دەست نادا، چالەبەرئەوە:

أ- دەبیٚ خواردنی درەختەکە لەدەست ئەنقەست نەبووبێت، بەڵکو لە رێی لەبیرچوونەوە بووبیٚ، بەڵام کە:بە(عیصیان) ناوبراوە، چونکە شکاندنی ئەو فەرمانە کارێکی گەورە بووەو لەپێغەمبەران ناوەشێتەوە.

ب- ئەو رووداوە لە(متشابهات)ی قورئانەو، ناگونجیٚ مانا راستەو خۆیەکەی خۆی لیٚ بگیردریٚ، بەڵکو دەبیٚ حەقیقەتەکەی بەخوا حەواڵە بکریٚ، پێشینانیشمان هەر ئەمە دەڵێن. مامۆستا(خاڵ)یش لەم جێگایەدا-سەبارەت

بەمەسەلەی ئادەم- رای(موحەممەد عەبدە)ی هێناوە، (سەیید)یش : دەربارەی ئەو بەهەشتەی کە باوە ئادەم ودایە حەوای تیامانەوەو، دەربارەی حەقیقەتی فریشتە کێن وچین؟ یان ئیبلیس و شەیتان کێیە؟ ئاخۆ چۆن خوا گفتوگۆی لەگەڵ کردن؟ چۆن وەڵامیان دایەوە؟ بۆ وەڵامی هەموو ئەوپرسیارانە دەڵێت: ئەمانە گشت لەو شتە نادیارانەن کە تەنها خودی خوای گەورە خۆی ئەیانزانێ و، دەم تێکوتانیشیان بێ کەڵکە، بەڵام ئیمان وبڕوابوون پێیان واجیب وپێویستە، ئیتر دوای ئەوە هیچ پێوست ناکات ئێمە خۆمان لەو بەرەو ژوورو هەڵدێرەیە بدەین.

ڕێنمایەکانی ئایەتی (٣٥-٣٧):

١- ڕێزی بابە(ئادەم) و، ڕێزی نەوەکانی بەلای خواوە زۆرە.

سورة البقرة | الجزء الأول

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَن تَبِعَ
هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٩﴾
يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي
أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٤٠﴾ وَآمِنُوا بِمَا أَنزَلْتُ
مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي
ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ ﴿٤١﴾ وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ
وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤٢﴾ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا
الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾ أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ
وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾
وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ
﴿٤٥﴾ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُو رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿٤٦﴾
يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ
عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا لَّا تَجْزِي نَفْسٌ عَن نَّفْسٍ شَيْئًا وَلَا
يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٨﴾

٧

٢- گوناح ونافەرمانی خوا دەبێتە هۆی لە دەستدانی نازوو نیعمەت.

٣- دەبێ تا دنیا مابێ دوژمنایەتی شەیتان لەبیر نەکرێ.

٤- تەوبەو پەشیمانی لە گشت گوناحێك و، هەرگیز نەگەڕانەوە بۆیان.

تێبینی: بێژەی (شەیتان) لەقورئاندا (٧٠)جار هاتووەو، (شەیاتین)یش (١٧)جار، (ئیبلیس) (١١)جار.

وەك لە ئایەتەکاندا دیارە خوای گەورە دووجار فەرمان بە دەرچوونی باوە ئادەم ودایە حەوا لەبەهەشتدا دەدا، جارێکیان بۆ نیشتەجێ بوون وگوزەرانە لەسەر زەوییدا تاماوەیەك کە باس کرا، دووەم جاریشیان ئەمەیە کە ئێستائەفەرموێ: ﴿[٣٨] قلنا اهبطوا منها جميعا﴾ ئەوجا گوتمان دەبێ هەمووتان لەبەهەشت دابەزنە خوارەوە- بۆ تاقیکردنەوەتان- ﴿فإما يأتيكم مني هدى﴾ ئەوسا هەرکە لەلایەن منەوە ڕێ نیشاندرێکتان بۆ هات ، دەبێ پەیڕەوی لێ بکەن ﴿فمن تبع هداي﴾ جا هەرکەسێك پەیرەوی لە هیدایەت و ڕێ نیشاندەری منی کرد ﴿فلا خوف عليهم ولا هم يحزنون﴾ ئیتر نەهیچ ترس و بیمێکیان دەبێ و، نە چاو لەدوایش دەبن وخەفەت بخۆن بۆ پاشە ڕۆژیان، واتە: نە لە هاتنی قیامەت دەترسن، وە نەخەفەت دەخۆن بۆ ئەوەی لە دنیادا لەدەستیان چووە، لەسوورەتی(تاها)شدا دەفەرموێ: (قال اهبطا منها جميعا بعضكم لبعض عدو فإما يأتينكم مني هدى فمن اتبع هداي فلا يضل ولايشقى). ﴿[٣٩] والذين كفروا وكذبوا بآياتنا﴾ ئەوانەش بە ئایەت و نیشانەکانی ئێمە بێ باوەڕبوون و بە درۆیان خستنەوە ﴿أولئك أصحاب النار هم فيها خالدون﴾ ئەوانە دەبنە هاوڕێی دۆزەخ و" بۆ هەتا هەتاییش تێیدادەمێننەوە.

هاندانی (بەنی ئیسرائیل) بۆ موسڵمان بوون :

باسی دروستکردنی (ئادەم) پەیامبەری کردوو، ئەو هەموو نازو نیعمەتانەشی خستەپێش چاوو، لەتەواوی ئادەمزادیشی خواست کە بڕوابێنن ، ئینجا دێتە سەر باسی جوولەکەو،گەلێ نازونیعمەتیشیان وەبیر دێنێتەوە، تابەڵکو چاولەبەربن و بڕوابێنن.. جا لەبەر ئەوە کە پتر لاڕێیی و لاساریی جوولەکە بزانرێ، نزیکەی جزمێکی ئەم سوورەتە باس لە جوولەکە دەکات، واتە: لە ئایەتی ٤٠-١٤٢ لە خراپیی و فەسادکاری ئەوان دەدوێ، وەکو دەفەرموێ: ﴿[٤٠] یابنی إسرائیل﴾ ئەی کوڕان و نەوەی ئیسرائیل!. ئیسرائیل:بەواتای بەندەی خوا هاتووە !. زاناکان دەڵێن: مەبەست بە(ئیسرائیل): (یەعقووب)ی کوڕی (ئیبراهیم)ە ، درودو سڵاویان لەسەربێت، (ئیبن عەباس) دەڵێ: تاقمێ لە جوولەکە هاتنە لای پێغەمبەر–صلی الله علیه وآله وسلم– پێیفەرموون: ئەرێ دەزانن کە: مەبەست بە ئیسرائیل (یەعقووب)ە ؟ گوتیان: بەڵێ، ئەمیش فەرمووی: ((اللهم فاشهد)). تەیالسیی ریوایەتی دەکا. ﴿اذکروا نعمتی التی أنعمت علیکم﴾ بیر لەو نازو نیعمەتانەم بکەنەوە: پێمدان ورشتم بەسەرتاندا ﴿وأوفوا بعهدی﴾ ووەفاش بەو پەیمانە بکەن، کە لەگەڵ مندا گرێتاندا وبەئەمەك بن و، بەباشی گوێرایەڵی بڕیارەکانم بن و، بڕوا بە موحەممەدی پێغەمبەرمﷺ بێنن و بۆ مەردمیشی باس بکەن ﴿أوف بعهدکم﴾ ئەوا منیش بە پەیمانی ئێوە وەفا دەکەم و بە ئەمەك دەبەم لەگەڵتاندا ، واتە: پاداشتان ئەدەمەوەو دەتانبەمە ناوبەهەشتەوە ﴿وإیای فارهبون﴾ دەسا دەبێ تەنها لە من بترسن و، پەیڕەوی هەر لە فەرمانی من بکەن ﴿وآمنوا بما أنزلت مصدقا لما معکم﴾ ودەبێ بەو قورئانەش ناردوومەتە خوارەوە باوەڕ بکەن، کە بەراستدانەری ئەو تەوراتەی لای ئێوەیە ﴿[٤١] ولا تکونوا اول کافربه﴾ وەلەباتی ئەوە ببنە یەکەم بڕوادار پێی ، نەبنە پێشەنگ و یەکەم کەس لەوانەی کە باوەڕی پێناکەن، چونکە ئێوە خاوەن کتێبن و لە کتێبەکەتاندا باس لەم قورئانە کراوە ﴿ولا تشتروا بآیاتی ثمنا قلیلا﴾ و ئایەتەکانی من بە نرخ وبە بەهایەکی کەم مەفرۆشن" واتە دین و ئایینتان بە پارەو پوولێکی کەم و کەمبەها مەگۆڕنەوە ﴿وإیای فاتقون﴾ و دەبێ تەنها هەر لە سزاو تۆڵەی من بەراستیی پارێز بکەن وبترسن.

راستییەکان مەشێوێنن :

خوای بەدەسەڵات فەرمان بەجوولەکان دەکات کە هەق وناهەق تێکەڵ نەکەن و لەمەردمی نەشێوێنن، بۆیە دەفەرموێ:﴿[٤٢] ولا تلبسوا الحق بالباطل﴾ و جل و بەرگی کارو بەرنامەی باتڵ و ناڕەوا، مەکەنە بەرهەق و،هەق وناهەق تێکەڵ مەکەن و، لە خۆتان ولە خەڵکی مەشێوێنن ﴿وتکتموا الحق﴾ و راست و هەقیش مەشارنەوەوحاشاتان نەبێ لێی ﴿وأنتم تعلمون﴾ بۆخۆیشتان چاك ئەزانن کە ئەم قورئانە (کەلام)ی (ئەزەل)ی خوایەو،دەبێ بێ سێ ودوو وەری بگرن ﴿[٤٣] واقیموا الصلاة وآتوا الزکاة وارکعوا مع الراکعین﴾ فەرمانیان پێ بکە با بە تێرو تەسەل نوێژ ئەنجام بدەن و" بەشێکی داراییشیان بە زەکات بدەن و، لەگەڵ رکوعبەراندا، رکوع بەرن، واتە: لەگەڵ موسڵمانەکاندا نوێژ بەکۆمەڵ بکەن.

تێبینی: لەبەر شکۆمەندی زەکات وگرنگی وپێویستی بۆ کۆمەڵگەی مرۆڤ، لە قورئاندا خوای میهرەبان (٣٢)جار ناوی بردووە.

خۆتان لە چاکە هەڵمەوێرن:

جوولەکەکان خەڵکیان هەڵدەنا بۆکردنی ئیش وکاری خێرو، پیاوەتی و جوامێریی، کەچی خۆشیان نەیان دەکرد! بۆیە خوای گەورە سەرزەنشتیان دەکاو دەفەرموێ: ﴿[٤٤] اتأمرون الناس بالبر﴾ ئاخۆ کەی راستە ئێوە

فەرمانی چاکە بەخەڵکی بدەن ﴿وتنسون انفسكم﴾ کەچی واخۆتان لەبیردەکەن و، گوێ نادەن ؟! ﴿وانتم تتلون الكتاب﴾ ولەکاتێکدا بۆخۆشتان کتێبی تەورات دەخوێننەوەو بەردەوام دەوری دەکەنەوەو، خوێندەوارن ؟! ﴿افلا تعقلون﴾ داخۆ بیرێکی وردو تیژ بەکار ناهێنن و، ژیرنابن و، لەو کارە ناپەسەندانە ناگەڕێنەوە؟ دیارە ئەم سەرکۆنەو سەرزەنشتکردنە بۆ هەموو جوولەکەو زانایەکە،لەهەر سەردەمێکدا بژی، چونکە دەبێ زاناکان سەرقافڵەو پێشەنگی کۆمەڵ و کۆمەڵگەبن،بۆ ئەنجامدانی هەموو کارێکی خێرو چاکەو،خۆلادان لەهەر کارێکی ناشیرین و ناپەسەند.

پێشەوا (عەلی) ﷺ لە بارەی زانای لاسارو، خوا پەرستی نالەبارەوە، چەندەجوان دەڵێت: (قَصَمَ ظَهْرِي رَجُلانِ: عالِمٌ مُتَهَتِّكٌ، وجاهِلٌ مُتَنَسِّكٌ) واتە: لەکارو باری دیندا، دوو کەس پشتی منیان شکاندووە: زانایەکی سنوور بەزێنی ئاینی خودا، خواپەرستێکی نەفام و نەزان ..! هەزار ڕەحمەت لەو شاعیرەش کە ئەویش هەر لەم بارەیەوە دەڵێت:

لا تَنْهَ عَنْ خُلُقٍ وَتَأْتِيَ مِثْلَهُ ... عارٌ عَلَيْكَ إذا فَعَلْتَ عَظيمُ

إبْدَأْ بنفسك فَانْهَهَا عن غَيِّها ... فإذا انْتَهَتْ عنه فأنْتَ حَكيمُ

فهناك يُقْبَلُ إن وَعَظْتَ ويُقْتَدَى ... بالرأي منكَ ويَنْفَعُ التعليمُ

واتە: ئەگەر دەتەوێ مەردم گوێت بۆبگرێ وقسەت لێوەرگرێ،دەبێ پێش هەموو شتێك نەفسی خۆت ڕاست بکەیتەوەو لە خراپە لەغاوی‌کەیت، ئینجا ئەوکاتە ئیتر پەندو ئامۆژگاریت بەکەڵك دێ و سوودبەخش دەبێت بۆ ئەم و ئەو.(ئەبولعەتاهیە)ش هەر بۆ پشتگیری لەو مانایە زۆر جوانی گوتووە:

وَصَفْتَ التُّقَى حتى كأنك ذو تُقىً ... وريحُ الخطايا من ثيابك تَسْطَعُ

واتە: چییە بە چەشنێ پەسنی (تەقوا) دەکەیت، دەڵێیت خۆت لە خوا ترس و(موتتقی)ییت؟! کەچی هەر لەجل و بەرگەکەت، بۆنی گوناحان دێ. یەکێکی تریش دەڵێت:

وغيرُ تَقِيٍّ يأمرُ الناسَ بالتُّقى ... طَبِيبٌ يُداوِي الناسَ وهوعَليلُ

واتە: مرۆڤێکی بێ تەقواو کەمتەرخەم لەخوا ناسیندا، فەرمان بەخەڵك بدا بە (تەقوا)، وەکو پزیشکێکی نەخۆشە کە دەرمانی خەڵك بکاو، کەچی بۆ خۆیشی لەشبەبارەو نەخۆش!

بۆ خۆڕاگریی هانا بە نوێژ بەرن:

ئینجا بۆ زاڵبوون بەسەر نەفس و ئارەزووداو، بۆ گەیشتن بەئاوات و ئامانجەکانی دنیاو قیامەت، خوای گەورە ئەفەرموێ: ﴿[٤٥] واستعينوا بالصبر والصلاة﴾ بۆ گەیشتن بە ئاواتەکانتان پەلامار بدەنە نوێژو خۆڕاگرتن. واتە: بیرکردنەوە لەپاداشتی ئارامگرتن و، لە پاڕانەوەو لالانەوە لەنوێژدا، دەبێتە هۆی سەرکەوتنتان، جا کەوابوو دەبێ ئارامتان ببێ و، درێژە بەنوێژەکان بدەن ﴿وانها لكبيرة إلا على الخاشعين﴾ بێگومان نوێژ خوێندن و خۆڕاگرتن لەسەرشانی چاکان و لە خواترسان نەبێ ئەرکێکی زۆر قورس و گەورەو گرانە ﴿[٤٦] الذين يظنون انهم ملاقوا ربهم﴾ ئەوانەیش ئەوکەسانەن کە سووردەزانن و بیروبڕوای پتەویان هەیە کە: لەڕۆژی سەلادا دەچنە خزمەتی پەروەردگاری خۆیان ﴿وانهم إليه راجعون﴾ و باوەڕی بتەویشیان هەیە کە تەنها بۆلای ئەو دەگەڕێنەوەو" لای ئەویش بەری کێڵگەی خۆیان دەچنەوە.

ڕێنمایی ئەم دوو ئایەتە:

١) وای! چەند کارێکی بەدفەڕە کەسێ فەرمان بەچاکە بداو، بۆ خۆیشی نەیکا! بێگومان گوناح و تاوانکردن کارێکی دزێوو ناشیاوە، بەڵام بۆ (زانا)و مامۆستایان دزێوترو نەشیاوترە.

٢) لەکاتی رووبەروو بوونەوەی رووداوە دژوارو سەختەکاندا دەبێ پەنا ببەینە بەر نوێژ خوێندن و، خۆڕاگرو بە صەبر بین.

ئینجا لەبەرئەوەی کە جوولەکە لەخوا زۆر بێ ئاگاو غافڵبوون، بۆ جارێکی تر بانگیان دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿[٤٧] يا بني إسرائيل اذكروا نعمتي التي انعمت عليكم﴾ ئەی نەوەی ئیسرائیل! ئەو نازو نیعمەت و چاکانەتان لەبیر بێت من ڕشتم بەسەرتاندا و پێمدان، هەتا هەمیشە بۆ من سوپاسگوزار و ملکەچبن ﴿واني فضلتكم على العالمين﴾ ئەی لەبیرتانە لەچاو خەڵکانی سەردەمی خۆتاندا، چۆن فەزڵ و ڕێزم لە ئێوە نا، واتە: لەباو باپیرانتاندا چەندین پەیامبەرو پاشاو پیاوی هەڵکەوتەم بەدیهێنا، دیارەئەو ڕیزلێنانە لەوان ،ڕێزلێنانە لە ئێوەش، لەفەرموودەیەکدا -کە ئیمامی (ترمزیی) هێناویەتیی- دەفەرموێ: ((الا إنكم وَفَيْتُمْ سبعينَ أمةً انتم خيرُها واكرمُها على الله)) واتە:ئێوە بەسەر حەفتا ئوممەتدا تێپەریون و، بەلای خواوە لەهەمووشیان باشترو بەرێزتر بوون، کە وابوو لەپلەو پایەکەتان شەرمێ بکەن.

کەس بە هانای خوانەناسانەوە نایەت:

لێرەدا ئەو خەڵکە هوشیار دەکاتەوە کە بەو نازو نیعمەتەوە سەرقاڵ نەبن و، ئاگاشیان لەهاتنی ڕۆژە سەختەکەی بەرێ بێت، بۆیە فەرمووی: ﴿[٤٨] واتقوا يوما لا تجزي نفس عن نفس شيئا﴾ لەو ڕۆژە خۆپارێزن وبترسن کە کەس فریای کەسناکەوێ و توانای هەڵگرتنی هیچ شتێکی نیە بۆی، هەتا بارو کۆڵی سووک بکات، وەکو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: (ولا تزر وازرة وزر أخرى) ﴿ولا يقبل منها شفاعة﴾ تکاو شەفاعەت و پاڕانەوەی کەسیش بۆ کەسێ‌تر وەرناگیرێ، واتە: ئەگەر تکا کارێکیش دەست بکەوێت، هەر لێی وەرناگیردرێ.

(تەبەریی) دەڵێت: تکاو شەفاعەت لەوکەسانە وەرناگیردرێ کەلەسەر کوفرو بێباوەڕی مردبن، ئەگینا لە فەرموودەیەکدا کە(بوخاریی) و (موسلیم) هێناویانە هاتووەو دەفەرموێ:((..إني خَبأْتُ دَعْوَتي شفاعةً لأمتي، وهي نائلةٌ إن شاءالله منهم، مَنْ لايُشْرِكُ بالله شيئا)) واتە: بەڕاستیی شەفاعەتی خۆمم بۆ ئوممەتەکەم داشاردووەو، هەرکەسێك هاوبەشی بۆخوا دانەنابێ بە ئیزنی خوا پێیدەگات ﴿ولا يؤخذ منها عدل﴾ هیچ پارەو بریتی و بارەمتەیەکیشی "گریمان گەر هەشبێ" لێوەرناگیردرێ ﴿ولا هم ينصرون﴾ و کۆمەکیشیان پێناکرێ بۆ ڕزگار بوونیان لەسزای خوا.

ڕوونکردنەوەیەك: مەسەلەی تکاو شەفاعەتی پەیامبەران -عليهم الصلاة والسلام- بۆگوناهباران لەدوارۆژدا بەم شێوەیە:

١) هەندێ ئایەت لەقورئاندا هەیە، کە تەماشایان دەکەیت بەڕواڵەت ڕەتی شەفاعەت دەکەنەوەو ددانی پیا نانێن بۆ نموونە ئایەتی: (..لا بيع فيه ولا شفاعة..) (٢٥٤/٢).

٢) هەندێکیشیان بەراشکاوی ددانی پێدا دەنێن،بەڵام دەڵێن: بەمەرجێ خوا مۆڵەت بداو ڕازی لەسەربێ ، وەك دەفەرموێ: (يوم يأت لا تكلم نفس إلا باذنه..) (١٠٥/١١)، یان دەفەرموێ: (ولا يشفعون إلا لمن ارتضى) (٢٨/٢١) جالەبەرئەوەی ئەم دووجۆرە ئایەتانە لە قورئاندا هەن، زاناکان بوونەتە دوو دەستەوە: دەستەیەکیان ددان بەشەفاعەتدا دەنێن و، دەربارەی ئەو ئایەتانەش کە بە ڕەها "مطلق" هاتوون لەگەڵ ئەو ئایەتانەدا کە ددان بەتکادا دەنێن بەم جۆرە یەکیان دەخەن ودەڵێن: بێشك کە شەفاعەت بەبێ فەرمان وبڕیاری خوای گەورە نابێ. ئەودەستەکەی تریش ئایەتەکانی شەفاعەت هەروەکو خۆیان بێدەسکاری دەهێڵنەوە و، شەفاعەت دەدەنە دواوە.

کەوابوو لەقورئاندا دەقێکی وانیە کە بە ڕاشکاوانە ددان بنێت بەبوونی شەفاعەتدا، هەربۆیە لەناو زاناکانیشدا جیاوازی وناکۆکی پەیدابووە. بەڵام فەرموودەی ڕاست و(صەحیح) هەیە کەددان بەشەفاعەتدا بنێت، وەك دەفەرموێ (شفاعتی لأهل الکبائر من امتی، فمَنْ کَذب لم یَنَلْها)) (ترمزیی) و(ئەبوداود) ریوایەتیان کردووەو (ئەلبانی)یش دەڵێت: صەحیحە" واتە: تکاوشەفاعەتی من لەناو ئوممەتمدا بۆخەڵکە خاوەن گوناحە گەورەکانە ، جا هەرکەسێك باوەڕی بەشەفاعەت نەبێ، بێبەش دەبێ لێی. خاوەنی تەفسیری(أضواء البیان) دەڵێت: بەپێی قورئان وفەرموودەو کۆی رای زاناکان شەفاعەت بۆ موسڵمانان هەیە، بەڵام دەبێ بە فەرمان ومۆڵەتی خوابێ، وەك دەفەرموێ: (..من ذالذی یشفع عنده إلا بإذنه) (٢/٢٥٥) یان دەفەرموێ: (یومئذ لاتنفع الشفاعة إلا من أذن له الرحمن) (٢٠/١٠٩) یان دەفەرموێ (لاتغنی شفاعتهم شیئا إلا من بعد أن یأذن الله لمن یشاء ویرضی) (٥٣/٢٦) هەروەك دەڵێ دەرگای شەفاعەت بۆ خوانەناس و بێباوەڕان داخراوە. (بەندە)ش بەلامەوە وایە کە: بێ سۆ شەفاعەت بۆ موسڵمانان هەیە.

ڕونکردنەوەیەك لەبارەی شەفاعەتەوە: (لالەکایی) لە کتێبی (شرح اصول إعتقاد أهل السنة والجماعه) بەرگی ٣ لاپەڕە (١١٦٠)دا دەڵێت: مەسەلەی شەفاعەت وتکای پەیامبەر ﷺ لە ڕۆژی قیامەتدا بەم جۆرەیە:دیارە کە خوای گەورە پێش هەمووشتێك، خۆی لەم سوورەتانەدا باسی شەفاعەت دەکات، بۆ نموونە سوورەتی: (زومەر/ ٤٤، بەقەرە/ ٢٥٥، یوونس/ ٣، نەجم/ ٢٦، نە بەء/ ٣٨، سە بەء/ ٢٣، مە ریە م/ ٨٧، ئە نبیاء/ ٢٨، تاها/١٠٩). ئەوجا زاناکان ئەو ئایەتانەی کە ددان بە شەفاعەتدا نانێن کۆیان کردوونەتەوەو یەکیان خستوون. بێجگە لەو ئایەتانەش چەندین فەرموودەی ڕاست و ڕەوان هەیە بۆ پشتگیری لە بوونی شەفاعەت، وەکو دەفەرموێ: ((إن لکل نبیّ دعوةً مُستَجابَةً، وإنی اُحِبّ أن اَدّخِرَ دعوتِی شفاعةً لأمتی یوم القیامة)) موسلیم، واتە: بەڕاستیی هەموو پێغەمبەرێك داواو داخوازییەکی قبوولکراوی‌لای خوای هەیە، منیش پێم خۆشە ئەو داوایەی خۆم بکەمە زەخیرەی ڕۆژی بەرێ بۆشەفاعەتی ئوممەتەکەم. یان وەکو ئەم فەرموودەیە: ((أُعْطِیتُ خمسا لم یُعْطَهُنّ احدٌ من الأنبیاء قبلی، وذکر منها الشفاعة)) بۆخاریی وموسلیم، واتە: پێنج شتم پێدراوە کە بەهیچ پێغەمبەرێ بەر لەمن نەدراوە:ئەوجا یەکەیەکە ناوی هێنان و، پاشان شەفاعەتیشی باسکرد. وە بەدەر لەمانەش، (١٦) فەرموودەی (صەحیح)ی‌تر لەریوایەتی‌ترەوە دەربارەی بوونی شەغاعەت هاتوون، هەروەها (مقامەل مەحموود) کە لەئایەتی (ئیسرا)دا هەیە مەبەست پێی‌ئەوەیە کەخوای‌گەورە لەناو هەموو پەیامبەراندا شەفاعەتی بە موحەممەد ﷺ بەخشیوە. جگە لەوانەش هێمان چەندین فەرموودەی (مشهور) و (متواتر) هەن و، ددان بەوەدا دەنێن کەخەڵکانێك دەچنە دۆزەخەوەو، پاشان پێغەمبەر ﷺ شەفاعەتیان بۆ دەکاو دێنە دەرەوە. بۆیە ئەهلی سوننەت و جەماعەتیش لەسەر ئەو ڕایەن کە تاوانبارانی (موحّد) بەپێی تاوانەکانیان دەسوتێنرێن، بەڵام بەهەمیشە لەناودۆزەخدا نامێننەوەو پێغەمبەرمان موحەممەد ﷺ شەفاعەتیان بۆدەکا.

ئەوانەیش کە نکوولی شەفاعەتیان کردووە دوودەستەن: (موعتەزیلە) و(خەواریج)، ئەمانیش لای ئەهلی سوونەت وجەماعەت هەردووکیان بە گومڕاو سەرلێشێواو دادەنرێن.

(حافیزی حەکەم)یش /ڕەحمەتی خوای لێبێ لەکتێبی (أعلام السنة المشهورة)دا شەفاعەت دەکات بە شەش بەشەوە:

١) شەفاعەتە گەورەکەی بەرپابوونی ڕۆژی قیامەت، کەخوای‌گەورە لەو ڕۆژەدا خۆی داوەریی نێوان بەندەکانی‌دەکا، ئەمەیان تایبەتە بەڕابەرو پێشەوامانەوە موحەممەد ﷺ.

٢) شـەفاعەت بۆکردنـەوەی دەروازەکـانی بەهەشـت، دیـارە کـە یەکـەم کەسـیش دەیانکاتـەوە پێغەمبـەرمان موحەممەدە ﷺ.

٣) شەفاعەت بۆ رزگارکردنی ئەو ئیماندارانەی بڕیاری دۆزەخیان بۆدراوە.

٤) شەفاعەت بۆخەڵکانی ئەهلی (تەوحید) کەلەناو دۆزەخ بێنە دەرێ.

٥) شەفاعەت بۆ بەرزکردنەوەی پلەو پایەی هێندێ لەبەهەشتییەکان.

٦) شەفاعەت بۆ سوککردن وکەمکردنەوەی سزای (ئەبوو تالیب)ی مامی پێغەمبەر ﷺ.

ئەمـە کورتـەی ڕاو بۆچوونی ئـەهلی سوونـنەت وجەماعـەت بوو لـەبارەی شـەفاعەتەوە، هیـوادارین توانیبێتمـان بەشـێکی زۆری روون بکەینـەوەو، پێغەمبـەری هێژایشـمان شەفاعەتمان بۆ بکات.

سُورَةُ البَقَرَةِ — الجُزْءُ الأَوَّلُ

وَإِذْ نَجَّيْنَٰكُم مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ ۚ وَفِى ذَٰلِكُم بَلَآءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٩﴾ وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ ٱلْبَحْرَ فَأَنجَيْنَٰكُمْ وَأَغْرَقْنَآ ءَالَ فِرْعَوْنَ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٠﴾ وَإِذْ وَٰعَدْنَا مُوسَىٰٓ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ ٱتَّخَذْتُمُ ٱلْعِجْلَ مِنۢ بَعْدِهِۦ وَأَنتُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ عَفَوْنَا عَنكُم مِّنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٣﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ يَٰقَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنفُسَكُم بِٱتِّخَاذِكُمُ ٱلْعِجْلَ فَتُوبُوٓا۟ إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَٱقْتُلُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِندَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٥٤﴾ وَإِذْ قُلْتُمْ يَٰمُوسَىٰ لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى ٱللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ ٱلصَّٰعِقَةُ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثْنَٰكُم مِّنۢ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾ وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ ٱلْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ ٱلْمَنَّ وَٱلسَّلْوَىٰ ۖ كُلُوا۟ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقْنَٰكُمْ ۖ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾

٨ — وَإِذْ قُلْنَا

بەنی ئیسرائیل لە فیرعەون رزگار دەبێ:

ئینجـا خـوای گـەورە یەکـە یەکـە نیعمـەت و چاکەکانی خۆی پتر بۆ (بەنیئیسـرائیل) باس دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿[٤٩] وإذ نجيناكم من آل فرعون﴾ نـەوەکانی یـەعقووب! بیر لـەوە بکەنـەوە کـە بـاوو باپیرانتانمـان لـە هەڵمـەتی دڕندانـەی فیرعەون و فیرعەونیان ڕزگار کرد ﴿يسومونكم سوء العذاب﴾ کە هەمیشە ئێوەیان بەسەختی سزا دەدا ﴿يذبحون أبناءكم﴾ کوڕەکانتانیـان سـەردەبڕین و ﴿ويسـتحيون نسـاءكم﴾ ئافرەتەکانتانیان دەهێشتەوە بۆ کارەکەریی وخزمەتگوزاری ﴿وفي ذلكم بلاء من ربكم عظيم﴾ ئەو رزگار بوونەشتان لەلایـەن پەروەردگارتانـەوە تاقیکردنەوەیـەکی گـەورە بـوو بۆتان ﴿[٥٠] وإذ فرقنا بكم البحر﴾ یادی ئەو کاتەش بکەنەوە دەریاکەم بۆ شەقکردن، واتە: ئەو دەریایە بوو بەزەوییەکی وشك و، ئێوە لە دوازدە جێگاوە لێی پەڕینەوە ﴿فأنجيناكم وأغرقنا آل فرعون﴾ ئەوسا ئێوەمـان رزگـار کـردو، لـەوەو دواش فیرعـەون و شـوێنکەوتووەکانیمان نـوقم کـردو خنکانـد ﴿وانـتم تنظـرون﴾ ئێـوەش بەچـاوی سـەر بینیتـان وتماشاتان دەکرد.

تێبینی: ١- ئەو دەریایە لێیانداو پەڕینەوە لێی دەریای (قلزم) بوو، کە ئێستا پێیدەڵێن دەریای (سوور)، خوای گەورە ئەو دەریایەی کردە دوازدە بەشەوە، بە ئەندازەی ژمارەی نەوەکانی یەعقووب. ٢- باسی خنکاندنی فیرعەون ورزگاربوونی بەنی ئیسرائیل لەدەستی، لە چەندین سوورەتی قورئاندا هاتووە، وەك ئایەتی (١٦٣)ی (ئەعراف) و ئایەتی (٥٢)ی (ئەنفال) و(١٠٣)ی (ئیسراء) و ٦٣-٦٦)ی (شوعەرا) و (٥٥)ی (زوخروف) و (١٧)ی (دوخان).

به‌نی ئیسرائیل خوویان دایه گوێره‌كه‌ په‌رستن:

پاش ئه‌وه‌ كه‌ له‌ده‌ریاكه‌ په‌ڕینه‌وه‌ داوایان له‌مووسا كرد كه‌ كتێبێكیان له‌ لایه‌ن په‌روه‌ردگاریانه‌وه‌ بۆ بێنیٚ تا كاری پێبكه‌ن، كه‌چی سه‌رگه‌ردان و سه‌ر لێشێواو بوون و له‌و ماوه‌یه‌دا ده‌ستیان كرده‌ گوێره‌كه‌ په‌رستن، له‌وباره‌وه‌ خوای گه‌وره‌ ئه‌فه‌رمویٚ: ﴿٥١ وإذ واعدنا موسى أربعين ليلة﴾ ئه‌ی له‌بیرتانه‌ به‌ڵێنمان به‌ موساداو گوتمان: دوای چل شه‌وی تر ته‌وراتتان بۆ ئه‌نێرین ﴿ثم اتخذتم العجل من بعده﴾ كه‌چی هه‌ركه‌ ئه‌وهات به‌ده‌م به‌ڵێنه‌كه‌مانه‌وه‌، خێرا ئێوه‌ گوێره‌كه‌تان په‌رست و كردتانه‌ خوا ! ﴿وانتم ظالمون﴾ دیاره‌ به‌م كاره‌ بوونه‌ سته‌مكارو سنووری خواتان به‌زاند، درێژه‌ی ئه‌م ڕووداوه‌ له‌ ئایه‌تی (١٤٢)ی (ئه‌عراف) و (٨٦)ی (تاها) دا پتر هاتووه‌. ﴿٥٢ ثم عفونا عنكم من بعد ذلك﴾ كه‌چی دوای ئه‌و هه‌موو كاره‌ ناشیاوانه‌تان، هیشتای ئێمه‌ هه‌ر چاوپۆشیمان له‌ تاوانه‌كانتان كردو سزامان نه‌دان ﴿لعلكم تشكرون﴾ به‌ڵكو سوپاسگوزاری بكه‌ن و جارێكی تر تاوانی وانه‌كه‌ن.

هه‌ر بۆ زانیاری: له‌قورئانی پیرۆزدا (١٣٣) جار ناوی (مووسا) له‌م سووره‌تانه‌داهاتووه‌: (به‌قه‌ره‌)١٢جار (ئالی عیمران)١ (ئه‌ نبیاء)٣ (مائیده‌)٣ (ئه‌نعام)٣ (ئه‌عراف)١٩ (یوونس)٨ (هوود)٣ (ئیبراهیم)٣ (ئیسراء) ٣ (كه‌هف)٢ (مه‌ریه‌م)١ (تاها)١٧ (ئه‌ نبیاء)١ (حه‌ج)١ (مۆمینون)٢ (٠فورقان)١ (شوعه‌را)٨ (نه‌مل)٣ (قه‌صه‌ص)١٨ (عه‌نكه‌بووت)١ (سه‌جده‌)١ (ئه‌حزاب)٢ (صافقات)٢ (غافیر)٥ (فوصصیله‌ت)١ (شوورا)١ جار(زوخروف)١ (ئه‌حقاف)٢زاریات)١ (نه‌جم)١ (صه‌ف)١ (نازیعات)١ (ئه‌علا)١. ﴿٥٣ وإذ آتينا موسى الكتاب والفرقان﴾ بیری ئه‌وكاته‌ بكه‌نه‌وه‌ كه‌ كتێبی ته‌وراتی -جیاكه‌ره‌وه‌ی ڕه‌واو ناڕه‌وا- مان دا به‌موسا ﴿لعلكم تهتدون﴾ تا به‌ڵكو ڕێنوێن و به‌ختیاربن و، ڕێگه‌ی حه‌ق بدۆزنه‌وه‌ ﴿٥٤ وإذ قال موسى لقومه يا قوم﴾ ئه‌ی له‌بیرتانه‌ ئه‌و ده‌مه‌ی كه‌مووسا به‌هۆزو گه‌له‌كه‌ی خوی وت: ئه‌ی هۆزو گه‌لی من!: ﴿إنكم ظلمتم انفسكم باتخاذكم العجل﴾ به‌ڕاستی ئێوه‌ كه‌ گوێره‌كه‌تان كرده‌ خوای خۆتان و په‌رستان، به‌وه‌ سته‌مێكی گه‌وره‌تان له‌خۆتان كردو پێی گوناهبارو تاوانبار بوون ﴿فتوبوا إلى بارئكم﴾ ده‌سا په‌شیمان ببنه‌وه‌و بگه‌ڕێنه‌وه‌ لای به‌دیهێنه‌رتان وته‌وبه‌ بكه‌ن ﴿فاقتلوا انفسكم﴾ وه‌رن له‌باتی ئه‌وه‌ خۆتان بكوژن، واته‌: ئه‌وانه‌تان وا گوێره‌كه‌تان نه‌په‌رستووه‌، گوێره‌كه‌ په‌رسته‌كان بكوژن، ئینجا ئه‌وانیش فه‌رمانه‌كه‌یان جێبه‌جێكرد، وه‌ك له‌ ته‌وراتدا هاتووه‌. ﴿ذلكم خيرلكم عند بارئكم﴾ ئه‌و په‌شیمان بوونه‌وه‌و خۆكوشتنه‌، به‌لای په‌روه‌ردگارتانه‌وه‌، له‌ گوناهو نافه‌رمانی چاكتره‌ بۆتان ﴿فتاب عليكم﴾ ئینجا خوایش دوای له‌ناوبردنی هه‌ندێك، ته‌وبه‌ی لێوه‌رگرتن ﴿إنه هو التواب الرحيم﴾ چونكه‌ به‌راستی هه‌ر خۆیه‌تی كه‌ هێجگار ته‌وبه‌ قبووڵكه‌رو، لێبورده‌و میهره‌بانه‌.

به‌نی ئیسرائیل داوای بینینی خوا ده‌كه‌ن!

ئه‌م ئایه‌تانه‌ش باس له‌وه‌ ده‌كه‌ن- پاش مراندنیان به‌هه‌وره‌ تریشه‌قه‌كه‌و زیندووكردنه‌وه‌یان- داوای دیتنی خوا ده‌كه‌ن كه‌ بینینی خوا له‌توانای مرۆڤدا نیه‌: بۆیه‌ ده‌فه‌رمویٚ: ﴿٥٥ وإذقلتم يا موسى لن نؤمن لك حتى نرى الله جهرة﴾ ئه‌ی له‌بیرتانه‌ كه‌ حه‌فتا كه‌ستان له‌گه‌ڵ مووسادا چوونه‌ كێوی (توور) بۆ داوای لێبوردن له‌تاوانی گوێره‌كه‌ په‌رستن، كه‌چی به‌ مووساتان گوت: هه‌تا به‌ئاشكراو به‌چاوی خۆمان خوا نه‌بینین، هه‌رگیز بڕوا ناكه‌ین ئه‌م كتێبه‌ت له‌لایه‌ن خواوه‌ بۆهاتبێت؟! ﴿فأخذتكم الصاعقة وانتم تنظرون﴾ ئینجا له‌و ده‌مه‌دا هه‌وره‌ تریشقه‌ گرتنیی و خۆێشتان به‌چاو ته‌ماشاتان ده‌كرد ﴿٥٦ ثم بعثناكم من بعد موتكم﴾ پاشان دوای ئه‌و مه‌رگه‌تان زیندوومان كردنه‌وه‌

﴿لعلکم تشکرون﴾ تا بەڵکو سوپاسگوزار بن. ئایەتی (٢٠-٢٢) ی (مائیدە)ش هەر بەخشش وبەهرەیەکی تری خوا هەیە بەسەریانەوە باسی دەکا، هەرچەند لەوێش هەر نکووڵی وسەرپێچیان کرد.

خوا گەزۆو شیلاقەی بۆ باراندن:

ئینجا پاش باسکردنی لابردنی هێندێ بەڵاو موسیبەت لەسەریان، بڕێ لە نیعمەتی خۆی باس دەکابۆیان ودەفەرموێ: ﴿[٥٧] وظللنا علیکم الغمام﴾ یەکێتر لەنازو نیعمەتەکانمان ئەمەیە کەکاتێ لە (میسر) دەرچوون ولەدەریاکە پەڕینەوەو کەوتنە ناو گەرمایەکی ئێجگار زۆرەوە هەورمان بەلای سەرووتانەوە کردە سێبەر ﴿وأنزلنا علیکم المن والسلوی﴾ و گەزۆو مەلی شەلاقە (هەوێردە)مان بۆناردن. (سەلوا): پەلەوەرێکی گۆشت خۆشە بەقەد کۆترێك دەبێ و بەکوردی شەلاقەی پێدەڵێن. ﴿کلوا من طیبات ما رزقناکم﴾ گوتمان دەسا لەو ڕزق وڕۆزیە پێماندراون بخۆن ﴿وما ظلمونا ولکن کانوا انفسهم یظلمون﴾ کەچی سوپاسگوزارییتان نەکردو سپڵەو بێ وەفابوون، ئێمەیش ڕۆزییەکەمان لێ گرتنەوە، بەوەخۆیان ستەمیان لە خۆیان کرد، نەك لە ئێمە.

الجزء الأول | سورة البقرة

وَإِذْ قُلْنَا ٱدْخُلُوا۟ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةَ فَكُلُوا۟ مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَٱدْخُلُوا۟ ٱلْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا۟ حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطَٰيَٰكُمْ وَسَنَزِيدُ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ فَبَدَّلَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ قَوْلًا غَيْرَ ٱلَّذِى قِيلَ لَهُمْ فَأَنزَلْنَا عَلَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ رِجْزًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُوا۟ يَفْسُقُونَ ﴿٥٩﴾ ۞ وَإِذِ ٱسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ فَقُلْنَا ٱضْرِب بِّعَصَاكَ ٱلْحَجَرَ فَٱنفَجَرَتْ مِنْهُ ٱثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ كُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ مِن رِّزْقِ ٱللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٦٠﴾ وَإِذْ قُلْتُمْ يَٰمُوسَىٰ لَن نَّصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَٰحِدٍ فَٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنۢبِتُ ٱلْأَرْضُ مِنۢ بَقْلِهَا وَقِثَّآئِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ ٱلَّذِى هُوَ أَدْنَىٰ بِٱلَّذِى هُوَ خَيْرٌ ٱهْبِطُوا۟ مِصْرًا فَإِنَّ لَكُم مَّا سَأَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ ٱلذِّلَّةُ وَٱلْمَسْكَنَةُ وَبَآءُو بِغَضَبٍ مِّنَ ٱللَّهِ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا۟ يَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَيَقْتُلُونَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوا۟ وَّكَانُوا۟ يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾

٩

لاساریی و بەراوەژوویی جوولەکە:

پاش ئەوە لەگەڵ مووسا لەمیسر دەرچوون، خوا فەرمانی پێکردن کە: بچنە(بیت المقدس) و جیهادی (عەمالیق)ە بێ دینەکان بکەن، کەچی لەوەخۆیان هەڵاوارد و بەگوێیان نەکرد، ئەوەتا دەفەرموێ: ﴿[٥٨] وإذ قلنا ادخلوا هذه القریة﴾ دیسان بیری بەخششێکی ترمان بکەنەوە، ئەو دەمە کە- دوای ئەو سەرگەردانیەی تێیدا بوون لەچۆڵ ودەشتی(سینا)دا- پێمانگوتن: بچنە ناو ئەم شارو ئاواییەی (بیت المقدس)ـەوە ﴿فکلوا منها حیث شئتم رغدا﴾ حەز لە هەر نیعمەتێ دەکەن زۆرو فراوانە لێی بخۆن، واتە: جۆرەها خواردەمەنی تیا دەست دەکەوێ ﴿وادخلوا الباب سجدا﴾ وگوتیشمان هەر لە دەروازەی دیاریکراوی شارەکەوە بەرێزوو بەحورمەتەوە بچنە ژوورێ وسوژدەی شوکر بەرن ﴿وقولوا حطة﴾ وبشڵێن: پەروەردگاری ئێمە! تاوانەکانمان بووەرێنەو لێمان خۆش ببە. ((حطة)):بەزمانی جوولەکە مانای لێبوردنە ﴿نغفر لکم خطایاکم﴾ ئەوکاتە ئێمەیش لە هەڵەو تاوانەکانتان دەبورێین ﴿وسنزید المحسنین﴾ و سەرەڕای ئەوەیش پاداشی چاکە کاران زۆر بەزیادەوە دەدەینەوە ﴿[٥٩] فبدل الذین ظلموا قولا غیر الذی قیل لهم﴾ کەچی ستەمکارولەسنوور دەرچووەکان هەڵسان، ئەو وشەو گوتارەی پێیان وترابوو گۆڕییان ولە باتی سوژدەو ملکەچی کەوتنە گاڵتە و لەباتی ئەوەی بڵێن (حطة) وتیان (حَبَّة). ﴿فأنزلنا علی الذین ظلموا رجزا من السماء بما کانوا یفسقون﴾ ئینجا لەبەر ئەوەکە نافەرمانیان کرد ئێمەش لە ئاسمانەوە سزایەکمان ناردە سەریان.

مووسا ئاوی خواست بۆ پەیڕەوانی:

دیارەکە ئایەتەکانی ئەم سوورەتە یەك لەدوای یەك هەرباسی نیعمەت و بەخششەکانی خوایان بۆدەکەن ، بۆیە دیسانەوە ئەفەرموێ: ﴿[٦٠] وإذ استسقى موسى لقومه﴾ لەبیرتان بێت ئەوکاتە کەلە میسر دەرچوون و تینوویەتیی وبێ ئاوییەکی زۆرتان توشبوو، مووسا بۆقەوم وکەسەکەی داوای ئاوی کرد، ﴿فقلنا اضرب بعصاك الحجر﴾ ئینجا ئێمەیش پێمان گوت: دەسا بە دار دەستەکەت لەوبەردە بدە ﴿فانفجرت منه اثنتا عشرة عينا﴾ مووساش لە بەردەکەیداودەست بە جێ دوانزە کانیاوی لێهەڵقوڵی" بە ژمارەی دوازدەتیرەکەیان، وەکو ئەفەرموێ: ﴿قد علم كل اناس مشربهم﴾ ئیتر هەموو تیرەیەك جێی ئاوخواردنەوەی خۆی زانی، بێ ئەوەی تووشی دەمە دەمێ و چەلەحانێ بن ﴿كلوا واشربوا من رزق الله﴾ ئینجا پێمان وتن: دەسا لەو رۆزیی ونیعمەتەی خوایە بخۆن وبخۆنەوە، واتە: ئەوە گەزۆو شەلاقە بخۆن، ئەوەیش کانیاوی زۆر بێ ماندووبوون بخۆنەوە ﴿ولا تعثوا في الأرض مفسدين﴾ ئیتر لە زەوییدا بەدکاریی و فەساد مەکەن.

خراپ بە چاك دەگۆڕنەوە:

ئینجا لێرەدا تاوانێکی تریان دەخاتەروو، ئەوەبوو هەمیشە بڕووبیانووی زۆریان لە مووسا دەگرت، ئەویش پەیتا پەیتا بیانووەکانی دەبڕین، بەڵام هەرکۆڵیان نەئەدا، چونکە لای فیرعەون فێری ببوون" بۆیە ئەفەرموێ: ﴿[٦١] وإذ قلتم يا موسى﴾ ئەی لە بیرتانە ئەودەمە کەبە مووساتان گوت: ئەی مووسا! ﴿لن نصبر على طعام واحد﴾ هەرگیز ئێمە لەم چۆڵی سینایەدا لەسەر یەك جۆرە خواردەمەنی: (گەزۆو شەلاقە) ئۆقرە ناگرین و رازی نابین ﴿فادع لنا ربك يخرج لنا مما تنبت الأرض﴾ لەبەرئەوە داوا لە پەروەردگارت بکە لەو رزق ورۆزیی و بەروبوومەی زەوی دەیروێنێ ﴿من بقلها وقثائها﴾ لە سەوزەوات و خەیارو ﴿وفومها و عدسها وبصلها﴾ سیر و نیسك و پیاز، بۆمان بەرهەم بێنێ ﴿قال اتستبدلون الذي هو ادنى بالذي هو خير﴾ مووسا لە وەڵامدا گوتی: چۆن ئێوە شتی خراپ بەچاك ئەگۆڕنەوە؟ واتە: سیرو پیاز بە گەزۆو شەلاقە ئەگۆڕنەوە؟! ﴿اهبطوا مصرا فإن لكم ماسألتم﴾ جا ئەگەر ئەتانەوێ لەم جۆرە خواردنە رزگارتان بێ ، سەربەرەو خواربنەوە بۆ هەر شارێ پێتان خۆشە (بیابانی سینا بەجێ بێڵن)، چونکە بێگومان لەوێ هەرچیتان بوێ هەیە ﴿وضربت عليهم الذلة والمسكنة﴾ لەبەر ئەو بیروباوەڕە لاسارانەیان تووشی سەرشۆڕیی و نانی ریسوایی و زەلیلی وبێ ئەنوانیی بوون کە ئیتر هەرگیز لە کۆڵیان نابێتەوە، چونکە تێناکۆشن و جیهاد ناکەن، تا دوژمن لەوڵات و نیشتمانیان دەر پەڕێنن ، بۆیە ﴿وباؤا بغضب من الله﴾ بە ئەوپەڕی خەشم و قینی خواوە هاتنەوە ﴿ذلك بأنهم كانوا يكفرون بآيات الله﴾ چونکە زۆر سپڵەو بێ بڕوا بوون بەئایەت وبەڵگەوموجیزەکانی خوا ﴿ويقتلون النبيين بغير الحق﴾ هەر بەناهەق پەیامبەرانیان دەکوشت (ئەشعیاو زەکەریاو یەحیا)یان سەربڕی!! ﴿ذلك بما عصوا وكانوا يعتدون﴾ چونکە هەمیشە هەر سەر پێچیان دەکردو، خەریکی دەست درێژیکردن بوون و هەق وراستییەکانیان ژێر پێ دەکرد، لەفەرموودەیەکدا هاتووەو دەفەرموێ: ((الكِبْرُ بَطَرُ الحق وغَمْطُ الناس)) موسلیم. لەفەرموودەیەکی ترداهاتووە: ((أشدالناس عذابا يوم القيامة رجل قتله نبي، أو قتل نبيا، وإمام ضلالة، وممثل من الممثلين)) پێشەوا ئەحمەد.

ئیمان و ئاکاری چاکە مایەی بەختیارییە:

جا دوای باسکردنی هەندێ لە تاوان وناپاکیەکانی جوولەکە، ئەوسا بەکورتی ئەفەرموێ: ﴿[٦٢] ان الذين آمنوا﴾ بە راستیی ئەوانەی وا بە بەرنامەکەی موحەممەد ﷺ بڕوایان هێنا ﴿والذين هادوا﴾ وپەیڕەوانی مووسا، پێش

هاتنی ئەم پەیامبەرە ﴿والنصارى﴾ و پەیڕەوانی عیسا ﴿والصابئين﴾ وسوببیی مەزەبەکان، ئەوانە کە لە ئاییینی مووساو عیسا لایانداو بوونە فریشتە پەرست ﴿من آمن بالله واليوم الآخر﴾ هەرکەسێکیان بڕوای تەواوی بەخواو بە ڕۆژی دوایی هەبێ ﴿وعمل صالحا﴾ وئاکاری خێرو چاکە بکەن ﴿فلهم اجرهم عند ربهم﴾ لای پەروەردگاریان کرێ و پاداشتیان بۆ هەیە ﴿ولا خوف عليهم ولا هم يحزنون﴾ هیچ ترس وخەفەتێکیشیان تووش نابێت، ڕاتە: هەرکەسێك لەسەر بەرنامەی هەرپەیامبەرێك بووبێ و، پاشانیش بڕوای بەخواو بەڕۆژی دوایی هەبێ و، ئەهلی خێرو چاکەیش بێت، ئەوە لای خوای گەورە نرخ وبایەخی خۆی هەیە ، مەگەر ئەو ئایینەیان سڕابێتەوە.

سەرنج و تێبینیی:

١-لە تەفسیری (صفوة البیان)دا هاتووە کە سوببیی وەك خۆیان دەڵێن لەسەر ئاییینی (صابئ بن شیث بن آدم)ن !.

٢- لە (الفاظ القر آن الكريم)دا هاتووە : سوببیی دوودەستەن ، دەستەیەکیان یەهوودیی و نەسرانین و لەعێراقدان، دەستەی دووهەمیان بت پەرستن و لە (حران)ن.

٣- (تفسير التحرير والتنوير) دەڵێ: سوببیی ئاییینێکی کۆنەو لەناوچەی (کلدان) لەعێراق سەریان هەڵداو پەیرەوانیان لەنێوان (خاپور) و (دیجلە) و(فورات)دان . دیارە ئاییینێکی ئاڵۆزو بێسەرو بەریان هەیە بۆیە هەندێ ئەستێرە دەپەرستن و هەندێ فریشتەو هەندێ بتان .

جوولەکە پەیمانیانداو، شکاندیشیان!:

دیسان باس هەر باسی جوولەکەیە، چونکە ئەوان دوای ئەو هەموونیعمەت وبەخششانە هەر سەرپێچییان دەکرد و پەیامبەرانیان دەکوشت وبەڵێنەکانیان هەڵئەوەشاندەوە، بۆیە ئێستاش ئەفەرموێ: ﴿[٦٣] وإذ اخذنا ميثاقكم﴾ ئەی بیرتانە پەیمانمان لێ وەرگرتن کە کار بەتەورات بکەن ﴿ورفعنا فوقكم الطور﴾ وکێوی (توور)یشمان وەك سێبەرێ بەسەرتانەوە ڕاگرت، تابەچاوی سەر دەسەڵاتمان ببینن ولەسەر هەق ئۆقرە بگرن ﴿خذوا ما آتيناكم بقوة﴾ ئینجا پێمان وتن:ئەو بەرنامەیەی پێماندا‌ون بە هەموو هێزەوە بیگرن" ئەگینا ئەم کێوە دەدەین بەسەرتانا ﴿واذكروا ما فيه﴾ وچیشی تێدایە هەمیشە لەبیرتان بێ ڕبەوردیش کارو ڕفتاری پێبکەن ﴿لعلكم تتقون﴾ بەڵکو لە ئەنجامدا لەخواترس وخۆپارێزبن و، لەسنوورەکانی دەرنەچن ﴿[٦٤] ثم توليتم من بعد ذلك﴾ کەچی دوای ئەو هەموو بەڵێن و پەیمانە رووتان وەرگێڕاو پشتتان لەڕێبازی خوا هەڵکردو پەیمانەکەتان هەڵوەشاندەوە ﴿فلولا فضل الله عليكم ورحمته﴾ خۆئەگەر بەزەیی و فەزڵ و میهرەبانی خوا نەبووبا لەسەرتان، کەتەوبەی لێوەرگرتن ﴿لكنتم من الخسرين﴾ لەدەستەی زیان لێکەوتوان و زەرەر مەندان دەبوون.

الجزء الأول　　سورة البقرة

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَٰرَىٰ وَالصَّٰبِـِٔينَ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا ءَاتَيْنَٰكُم بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّيْتُم مِّن بَعْدِ ذَٰلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنتُم مِّنَ الْخَٰسِرِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَٰسِـِٔينَ ﴿٦٥﴾ فَجَعَلْنَٰهَا نَكَٰلًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٦٦﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَٰهِلِينَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِيَ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذَٰلِكَ فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ ﴿٦٨﴾ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ النَّٰظِرِينَ ﴿٦٩﴾

١٠　　قالوا ادع

جوولەکە ڕێزی شەممە دەشکێنن و دەبنە بەراز:

پاش ئەوە خەڵکی گوندی (ئەیلە) پەیمانەکەیان شکاندو، بەرامبەر ڕۆژی شەممەش -کە بەڵێنیان دابوو ڕێزی لیبگرن- کەوتنە فرت وفێڵ، خوا دەفەرموێ: ﴿[٦٥] ولقد علمتم الذين اعتدوا منكم في السبت﴾ وخۆ بەحاڵی ئەوانەشتان زانی چیمان بەسەر هێنان، پاش ئەوە لەڕۆژی شەممەدا دەست درێژییان کردو ڕاوە ماسییان ئەنجامدا، پێشتر مووساش ﷺ بۆئەوەی ئەو ڕۆژە زیاترخەریکی خواناسی بن و لەهەڵپەی دنیا دووربکەونەوە، ئیش وکاری لەو ڕۆژەدا لێ یاساغکردن، کەچی قسەکەی مووسایان شکاند، ئەوجا خوای کارجوانیش گەورەترین تۆڵەی لێسەندن، وەکودەفەرموێ: ﴿فقلنا لهم كونوا قردة خاسئين﴾ لەبەرئەوە بڕیارمانداو پێمانگوتن: دەسابچن ببنە مەیموونی ڕیسواو تڕۆکراو وپەست. جەماوەری زانایان دەڵێن: هەر بەواقیعی ئەوانە بوونە مەیموون، بەڵام دوای ئەوە، تەنها سێ ڕۆژ ژیان و لەدنیامانەوە، پاش سێ ڕۆژەکە ئیتر هەمووفەوتان و تیاچوون.(ئیبن جەریر)و (ئیبن حاتەم) لە (موجاهید)ـەوە دەڵێن: ئەگەرچی بوونە مەیموون، بەڵام وێنەو سوورەتیان، لەسوورەت وسیمای ئادەمیی نەسڕایەوە، بەڵکو هەر ئەوەبوو کە دڵ و کاروکردەوەیان وەك کاروکردەوەی مەیموون دزێوو ناشیرین وپەست وڕیسوا بوو. ئەم مەسەلەیە لەسوورەتی(ئەعراف)، ئایەتی(١٦٦)دا، زیاتر باسکراوە، دەتوانی سوودی لێ وەرگریت. ﴿[٦٦] فجعلناها نكالا لما بين يديها وما خلفها﴾ ئینجا بەپەندو عیبرەتێکی وامان بردن کە هاوچەرخانیان و گەلانی پاش خۆشیان پەندیان لێ وەربگرن ﴿وموعظة للمتقين﴾ بۆخواناسان و خۆپارێزانیش هەمیشە مایەی ئامۆژگاری بێت.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٦٣-٦٥):

١) دەبێ وەفا بەپەیمان و ڕێکەوتننامەکان بکرێ.

٢) دەبێ بڕیارەکانی خوا بە وزەو بەتوند بگیردرێن.

٣) تەقوا تەنها بە جێبەجێ کردنی بڕیارەکانی خوا چنگ دەکەوێ.

٤) حیلەو فرت وفێڵ بۆ حەڵاڵکردنی حەرامکراوەکانی خوا، حەرامە.

٥) پاشە ڕۆژو ئەنجامی فێڵ بازان.

جوولەکە لەبارەی (مانگا)کەوە زۆریان گوت و، خواش بەنی توند کردنەوە:

پاشان لەم چەند ئایەتەدا کە دێن بەخششێکی تریان دەخاتە پیش چاو، هەتا باشتر چاو لەبەربن بۆ خوای گەورە، بۆیە دەفەرموێ: ﴿[٦٧] وإذ قال موسى لقومه إن الله يأمركم أن تذبحوا بقرة﴾ ئەوکاتە وەبیربێنە کە موسا بە هۆزەکەی خۆی گوت: بێگومان خوا فەرمانتان پێ دەدا کە مانگایەك سەربڕن، هۆی ئەو فەرمانەش ئەوەبوو کە: پیاوێکی زۆر دەوڵەمەندیان هەبوو، یەکێ لەمیراتگرەکانی بۆئەوە بەزوویی سامانەکەی بە میرات دەستکەوێت، بەناهەق کوشتیی وپاشان تەرمەکەیشی گواستەوە بۆ گوندێکی دیکە، ئەوساش میراتگرانی چوونە سەر خەڵکی گوندەکەوداوای خوێنیان لێئەکردن و دەیان گوت ئێوە کوشتووتانە! مووساش ﷺ بۆ ئاشکرا کردنی بکوژەکە هەوڵێکی زۆری لەگەڵدان ، بەڵام ئەمان هەر ڕاستییەکەیان نەدرکاند و، ئەوانیش هەرداوایان لەمووسا دەکرد کە لەخوا بخوازێ بەنیگاو وەحیی بەشکوم بۆیان ڕۆشن بکاتەوە، ئەویش فەرمووی: بۆ ئاشکرا بوونی بکوژەکە خوا فەرمانتان پێ دەکات: کە مانگایەك سەربڕن وپارچەیەکی لە لاشەی کوژراوەکە بدەن، ئەوسا بەفەرمانی خوای بەدەسەڵات زیندوو دەبێتەوەو پێتان دەڵێ: کێ کوشتوویەتی، ئەوانیش ﴿قالوا أتتخذنا هزوا﴾ وتیان: ئایا

مەسخەرەمان پێ ئەکەیت و ئەمانکەیتە گاڵتە جاڕی خۆت؟! ئێمە چی دەڵێن و تۆیش چی دەڵێیت؟ دیارە بەلایانەوە ئەو قسەو باسە جێگەی سەرسوڕمان و مەسخەرە بوو ﴿قال اعوذ بالله ان اكون من الجاهلين﴾ مووسایش وتی: پەنا ئەبەمە بەر خوا کەلە نەزان و نەفامانبم وگاڵتەتان پێ بکەم. ﴿[٦٨] قالوا ادع لنا ربك يبين لنا ماهى﴾ ئەوجا وتیان: جا کەوایە لەپەروەردگاری خۆت داوا بکە با بۆمان ڕوون بکاتەوە ئەو مانگایە چۆن مانگایەکە و سیفەتەکانی چۆنە؟ ﴿قال إنه يقول إنها بقرة لا فارض ولا بكر﴾ مووسایش وتی: خوا ئەفەرموێ: ئەو مانگایە نەپیرێکی لە کارکەوتەیەو، نە جوانێکی کەم تەمەنە ﴿عوان بين ذلك﴾ بەڵکو ناوەنجیی ومیيانە ساڵە ﴿فافعلوا ما تؤمرون﴾ دەسا ئیتر ئەوەندە قووڵی مەکەنەوەو بەزوویی چیتان فەرمان پێکراوە جێبەجێی بکەن و.. کەچی هێمان بەو وەلامەیش دڵیان ئاوی نەخواردەوە، بۆیە: ﴿[٦٩] قالوا ادع لنا ربك يبين لنا ما لونها﴾ وتیان لە پەروەردگارت بخوازە بۆمان ڕۆشن بکاتەوە ڕەنگی چۆنە؟ ﴿قال يقول إنها بقرة صفراء فاقع لونها﴾ موسا وتی: خوا ئەفەرموێ: ئەو مانگایە ڕەنگی تەواو زەردی تۆخە ﴿تسر الناظرين﴾ تەماشا کەرانی (بە سەیر کردنی) دڵخۆش دەکا. ﴿[٧٠] قالوا ادع لنا ربك يبين لنا ماهى﴾ کەچی هەرخەریکی بڕوبیانوو بون و دیسانەوە وتیان: لە پەروەردگارت داوا بکە با بەتەواوی بۆمان ڕوون بکاتەوە بزانین چۆن چۆنییە؟ ﴿إن البقر تشابه علينا﴾ بەڕاستیی ئەومانگایە لەبارەی ڕەنگ و گەورەو بچووکییەوە لێمان تێکچووە و بۆمان نادۆزرێتەوە ﴿وإنا إن شاءالله لمهتدون﴾ بەڕاستیی ئەگەر خوا خۆی بیەوێ ڕێنمایی دەکرێین وئەیدۆزینەوە. ﴿[٧١] قال إنه يقول إنها بقرة لا ذلول﴾ موسا وتی: خوا ئەفەرموێ: ئەو مانگایە نەڕامکراوە ﴿تثير الارض﴾ بۆ ژێر نێرو زەویی کێلان ﴿ولا تسقى الحرث﴾ ونە ئاوی کشت وکاڵیشی پێدراوە، واتە: هیچ کارێکی پێ نەکراوە ﴿مسلمة لاشية فيها﴾ یەك ڕەنگەو هیچ پەڵەی تێدانیەو زەردێکی تەواوە ﴿قالوا الآن جئت بالحق﴾ ئەوسا وتیان: وا ئێستا هەقت هێناو مەبەستەکەت خستە ڕوو و حاڵی بووین ﴿فذبحوها﴾ ئینجا دوای ئەو سەر لێکردنەوەیە مانگایەکی ئاوایان پەیدا کردو سەریان بڕی ﴿وما كادوا يفعلون﴾ هەرچەندە نزیك بوو سەری نەبڕن (ئیبن جەریر) دەڵێ: ئەوەندە لەسەری ڕۆشتن، خوایش بەوشێوەیە بەنی توند کردنەوە.

الجزء الأول — سورة البقرة

قَالُواْ ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِيَ إِنَّ ٱلْبَقَرَ تَشَٰبَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّآ إِن شَآءَ ٱللَّهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا ذَلُولٌ تُثِيرُ ٱلْأَرْضَ وَلَا تَسْقِى ٱلْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَّا شِيَةَ فِيهَا قَالُواْ ٱلْـَٰٔنَ جِئْتَ بِٱلْحَقِّ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُواْ يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾ وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَٱدَّٰرَٰٔتُمْ فِيهَا وَٱللَّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾ فَقُلْنَا ٱضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذَٰلِكَ يُحْىِ ٱللَّهُ ٱلْمَوْتَىٰ وَيُرِيكُمْ ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُم مِّنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ فَهِىَ كَٱلْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنَّ مِنَ ٱلْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ ٱلْأَنْهَٰرُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ ٱلْمَآءُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ ٱللَّهِ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٧٤﴾ ۞ أَفَتَطْمَعُونَ أَن يُؤْمِنُواْ لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَٰمَ ٱللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُۥ مِنۢ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَإِذَا لَقُواْ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوٓاْ أَتُحَدِّثُونَهُم بِمَا فَتَحَ ٱللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَآجُّوكُم بِهِۦ عِندَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾

الحزب ٣

١١

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٦٧-٧١):

١) پەستیی و بەد ڕەوشتیی جوولەکەو، چەقەچەق وململانێ و زۆر وتنیان.

٢) ڕەخنە گرتن لە بڕیارەکانی خوا کاری موسڵمان نییە، دەبێ خۆت بدەی بەدەستی بڕیاریی خواوە، ئەگەرچی لە حیکمەتیشیان تێنەگەیت.

٣) ئینکاریی و خۆ دوورگرتن لە توندڕەوی لە ئەنجامدانی فەرمانەکانی خوادا، سەرەنجامی وەکو لە فەرموودەی (متفق علیه)یدا هاتووەو دەفەرموێ: ((یَسِّرُوا ولاتُعَسِّرُوا وبَشِّرُوا ولا تُنَفِّرُوا)) وە بەهاوەڵانیشی فەرموو: ((إنما بُعِثْتُمْ مُيَسِرِينَ ولم تُبْعَثُوا مُعَسِّرِينَ)) ترمزیی.

کوژراوەکە زیندوو بوویەوەو، ناوی بکوژەکەی درکاند:

﴿[٧٢] وإذ قتلتم نفسا فادارأتم فيها﴾ ئەو کاتەتان بیردێ، کەسێکتان کوشت و لەناو خۆتاندا کەوتنە هەوڵ وتەقەلا بۆدۆزینەوەی بکوژەکەو، لەخۆ دوورخستنەوەیی و، هاتنە لای مووساو داوای روونکردنەوەتان لێکرد؟ زاناکان دەڵێن: ئەم ئایەتە هەرچەند لەخوێندنەوەدا کەوتۆتە دوای (وإذ قال موسى لقومه إن الله يأمركم أن تذبحوا بقرة)ەوە، بەڵام لەماناو مەبەستدا، لەپێش ئەوەوەیە ﴿والله مخرج ماكنتم تكتمون﴾ جائەوەی شاردتانەوە خوای گەورە دەریخست، وەکو ئەفەرموێ: ﴿[٧٣] فقلنا اضربوه ببعضها﴾ پێمانگوتن پارچەیەك لەلاشەی مانگا سەربڕاوەکە لەجەستەی کوژراوەکە بدەن، ئەوسا دەستبەجێ کوژراوەکە زیندوو دەبێتەوەو پێتان ئەڵێ کێ کوشتوویەتی ﴿كذلك يحي الله الموتى﴾ هەر ئابەو شێوەیە خوا مردووانیش زیندوودەکاتەوە. (ئیبن کەسیر) لە (ئیبن عەباس)ـە وە دەڵێ: دوای جێبەجێ کردنی ئەوشێوەیە، دەسبەجێ کابراکە زیندوو بوویەوەو، دەمارەکانی لەشیشی فیشقەی خوێنیان بەست و، داستانەکەی خۆی گێڕایەوەو، ئاماژەی بەبکوژەکەی خۆی کردو گوتی: دوو ئامۆزاکەی خۆم کوشتمیان، بەڵام دوای ئەو قسەو گفتوگۆیە، نەژیاو خێرا مردەوە.

(عبدالوهاب نەججار) لەکتێبی (قصص الأنبياء)دا دەڵێ:مەسەلەی زیندوبوونەوەی کوژراوەکە بەو شێوەیە کە تەفسیرەکان باسی دەکەن، لەقورئان و فەرموودەکاندا هیچ دەقێکی لەسەر نەهاتووە، ئەوە بسەلمێنێ، بەڵکو لە درۆو دەلەسەی (بەنی ئیسرائیل) دەچێ و، ببێ ونەبێ تێهەڵکێشی ئەوانە، کەوابوو بێدەنگ بوون لەو جۆرە قسانە باشترو لەبارترە لەگەڵ دەقی قورئانەکەدا ﴿ويريكم آياته لعلكم تعقلون﴾ خوای گەورە چەندین بەڵگەی دەسەڵاتی خۆیتان نیشان دەدات -وەك ئەم رووداوە سەرسوڕهێنەرە- تا بەڵکو تێبگەن و بیر لە دەسەڵاتی خوای گەورە بکەنەوەو باوەڕی راست ودروست بێنن. (مەراغیی) لە تەفسیرەکەیدا دەڵێت: بۆیە خوا لەناو گیانلەبەرانی تردا فەرمانی بەسەربڕینی مانگادا، چونکە ئەوانە گوێرەکە پەرستبوون، خوایش ئەیەوێ هۆشیاریان بکاتەوەو، خواکەشیان پێ سەربڕی، تا بیرێك بکەنەوەو تێبگەن کەچۆن دەبێ خودا سەربڕێ. دەبێ ئەوەیش بڵێن: هەر لەبەر ئەوەش بوو کەخوای گەورە هەرلەسەرەتاوە کوژراوەکەی زیندوونەکردەوە.

دڵڕەقیی جوولەکە:

ئینجا دوای نیشاندانی ئەوهەموو بەڵگەو موعجیزانە، کەچی هەر سوودیان لێوەرنەگرتن، خوای گەورە پێیان دەفەرموێ: ﴿[٧٤] ثم قست قلوبكم من بعد ذلك فهي كالحجارة او اشد قسوة﴾ کەچی دوای ئەو هەموو موجیزانەش دڵەکانتان بوونە بەرد، بگرە لەبەرد رەقتریش، واتە: نەوەکانی یەعقووب هیچ پەندو ئامۆژگارییەکیان وەرنەگرت ! ﴿وإن من الحجارة لما يتفجر منه الأنهار﴾ بێگومان تاشە بەردی وا هەیە، بە خوڕەم و تەوژم جۆگە ئاوی لێهەڵدەقوڵێ ﴿وإن منها لما يشقق فيخرج منه الماء﴾ وهەندێکیشیان شەقار شەقار دەبن ودڵۆپەدڵۆپە ئاوی لێ دێتە دەرێ ﴿وإن منها لما يهبط من خشية الله﴾ وهەشیانە لەترسی خوا لەچیاکانەوە بەرئەبێتەوە، کەچی دڵی ئێوەی، (بەنی ئیسرائیل) بەهیچ شتێ نەرم نابێت ﴿وما الله بغافل عما تعملون﴾ ئەمەش بزانن کە: هەرگیز خوا لە کاروکردەوەکانتان بێ ئاگاو خافڵ نیە.

بەتەمای باوەڕ هێنانی جوولەکە مەبن:

پەیامبەرو هاوەڵانی زۆر هەوڵیان دەداو، زۆریش سووربوون لەسەر باوەڕهێنانی جوولەکە، چونکە هەردوولایان (ئەمان وئەوان) خاوەنی نامەی ئاسمانی بوون و، لەیەکترەوە نزیکبوون" ئینجا لێرەدا قورئان ئینکاری ئەو بەتەمابوونەیان دەکا ودەفەرموێ: ﴿٧٥ افتطمعون أن يؤمنوا لكم﴾ ئاخۆ ئێوە (ئەی ئیمانداران!) بە، تەمان خەڵکێکی ئاوای وەك جوولەکە، بڕوا بهێنن و ئایینی ئێوە قبوڵ بکەن؟ ﴿وقد كان فريق منهم يسمعون كلام الله﴾ خۆدەستەیە کیشیان فەرمودەو قسەی خوایان بیست ﴿ثم يحرفونه من بعدما عقلوه﴾ لەپاشان دوای تێگەیشتن لێی، هەڵسان واتاو ماناکەیان گۆڕی ! ﴿وهم يعلمون﴾ دەشیانزانی لایان داوەو کارێکی هەڵەیان کردووە، بەڵام لەبەر عینادی وسەرپێچییان، کۆیان نەکردەوەو دەستبەردار نەبوون، کەوابوو هەرگیز ئێوە بە تەمای ئیمانی ئەوانە مەبن، لەولایشەوە ﴿٧٦ وإذا لقوا الذين آمنوا قالوا آمنا﴾ هەرکە بە بڕوداران دەگەن دەڵێن: ئێمە باوەڕمان هێناوە ﴿وإذا خلا بعضهم الى بعض﴾ هەرکە لەگەڵ یەکتریشدا کۆدەبنەوە ﴿قالوا أتحدثونهم بما فتح الله عليكم﴾ بە یەکتر دەڵێن: ئاخر چۆن دەبێ ئێوە ئەو قسانەی کە خوا لە تەوراتدا پێیداون و ئاگاتان لێیەتی -لەبابەت پێغەمبەر و ئیسلامەوە- لای موسڵمانەکان دەدرکێنن؟ ﴿ليحاجوكم به عند ربكم﴾ هەتا بیکەنە بەڵگە لای پەروردگارتان و، لە دوارۆژیشدا زاڵ بن بەسەرتانا؟ ﴿أفلا تعقلون﴾ ئاخۆ تاکەی تێناگەن و بیرناکەنەوە؟ واتە: راستیی ئەوپەسن و سیفەتانەی پێغەمبەر کە لەتەوراتدا هاتوون، لای موسڵمانەکان مەدرکێنن و باسیان مەکەن. ئینجا خوا لەسەر ئەو بیرو بۆچوونەیان، سەرکۆنەو سەرزەنشتیان دەکاو دەفەرموێ: ﴿٧٧ اولايعلمون أن الله يعلم ما يسرون وما يعلنون﴾ مەگەر ئەوانە کە بە یەکتر دەڵێن قسە راستەکەیان لا مەدرکێنن- نازانن کە بێگومان هەر چی لە دڵا دەیشارنەوەوهەرچیش ئاشکرای ئەکەن، خوا هەر دەیزانێ؟. پاشان دوای ئەوە دێتە سەرباسی کەرە عەوامەکانیان کە بە کوێرانە دوای زانا بەدرەفتەکانیان دەکەون وگوێ لەمشتیان دەبن، ئەفەرموێ: ﴿٧٨ ومنهم اميون لا يعلمون الكتاب﴾ جوولەکە هەیانە کەرەعەوام و نەخوێندەوارن و، هیچ نووسین و خوێندنەوەیەك نازانن ﴿إلا اماني﴾ ئەمە نەبێ کە وا دەزانن تەورات جگە لە چەند ئاوات وهیواو ئارەزوویەك کە بۆئەوان هاتووە، هیچی ترنیە، وە بەخەیاڵ لەنێو خۆیاندا دەڵێن: ترسی دوا رۆژتان نەبێ، چونکە باووپیرانمان گشت پەیامبەربوون و، لای خوا تکامان بۆ ئەکەن و، ئەویش لێمان خۆش دەبێ..هتد ﴿وان هم إلا يظنون﴾ لەگەڵ ئەوەیشدا کە بڕوای تەواویان نیە، هەر لە ناوخەیاڵ وگوماندا دەژین، بۆیە پێیان وایە بەوجۆرە خەیاڵ و ئاواتانە رزگاریان دەبێ، مەبەست ئەوەیە کەجوولەکە خوێندەوارو نەخوێندەواریان، لای خوا یەکسانن بۆ جەزرەبەو سزادان.

الجزء الأول | سورة البقرة

أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٧﴾
وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ ٱلْكِتَٰبَ إِلَّآ أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ
إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٧٨﴾ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ يَكْتُبُونَ ٱلْكِتَٰبَ بِأَيْدِيهِمْ
ثُمَّ يَقُولُونَ هَٰذَا مِنْ عِندِ ٱللَّهِ لِيَشْتَرُوا۟ بِهِۦ ثَمَنًا قَلِيلًا
فَوَيْلٌ لَّهُم مِّمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَّهُم مِّمَّا يَكْسِبُونَ
﴿٧٩﴾ وَقَالُوا۟ لَن تَمَسَّنَا ٱلنَّارُ إِلَّآ أَيَّامًا مَّعْدُودَةً قُلْ
أَتَّخَذْتُمْ عِندَ ٱللَّهِ عَهْدًا فَلَن يُخْلِفَ ٱللَّهُ عَهْدَهُۥٓ أَمْ تَقُولُونَ
عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾ بَلَىٰ مَن كَسَبَ سَيِّئَةً
وَأَحَٰطَتْ بِهِۦ خَطِيٓـَٔتُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ هُمْ
فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٨١﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ
أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٨٢﴾ وَإِذْ
أَخَذْنَا مِيثَٰقَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ
إِحْسَانًا وَذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَقُولُوا۟
لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ثُمَّ
تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنكُمْ وَأَنتُم مُّعْرِضُونَ ﴿٨٣﴾

١٢ | وإذ أخذنا

وەیل بۆ ئەوانە دەسکاری نامەی خوا دەکەن:

بەشێکی زۆر لە جوولەکەکان نامەو تەوراتیان -لەبەرامبەر تەماحێکی دنیاوە گۆڕیی و، حەرامیان پێ حەلاڵ کردو، حەلاڵیان پێ حەرامکرد! ئەوجا خوای بالادەست لە بەرامبەر ئەوکارەیانەوە ئەفەرمووی: ﴿[٧٩] فويل للذين يكتبون الكتاب بأيديهم﴾ وەیل و سزای سەخت، بۆ ئەوانەیە کە بەدەستی خۆیان تەورات دەنووسنەوە ﴿ثم يقولون هذا من عند الله﴾ و پاشان دەڵێن: ئەمە لە لای خواوە هاتووە ﴿ليشتروا به ثمنا قليلا﴾ لەبەر ئەوە کەبەنرخ و بەهایەکی کەم بیفرۆشن و، کەمێك لە ماڵی دنیای پێ بەدەست بێنن! (بوخاریی) لە (ئیبن عەباس)ـە وە ئەڵێ: ئەم ئایەتە سەبارەت بە زانا کەللەپووچەکانیان هات، ئەوانەیان کە کەڕە عەوامەکانیان چەواشەو سەرلێشێواو دەکرد، چونکە بە ئارەزووی خۆیان دەستکاری (تەورات)یان دەکردو، بەوەش نەخوێندەوار و بۆڕە پیاوەکانیان فریو دەداو دەستکەوتێکی ماددیشیان بۆخۆیان بەدەست دەهێنا!. جا قورئان لەبەر گەورەیی ئەو تاوانەیان دووبارە هەڕەشەیان لێدەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿فويل لهم مما كتبت أيديهم﴾ دیسانەوە هاوارو سزای سەخت بۆ ئەو دەست و قۆڵبڕانەی کە تەوراتیان گۆڕی و بەدەستی خۆیان نووسییانەوە! ﴿وويل لهم مما يكسبون﴾ هاوار لەوان چە کەسابەتێکی حەرام ودزێویان بەدەست دەهێنن؟. دیسانەوە باسی سەرلێشێواوییەکی تریان دەکات کە: خۆیان بە یارو هەڵبژاردەی خوا ئەزانی ﴿[٨٠] وقالوا لن تمسنا النار إلا أياما معدودة﴾ گوتیان: چەندە گوناحباربین، هەرچەند ڕۆژێکی ژمێرراوو کەم نەبێت لە دۆزەخدا نامێنینەوە، مەبەستیان لەو چل ڕۆژەیە کە گوێرەکەکەیان تێدا پەرست! ﴿قل اتخذتم عندالله عهدا﴾ ئەی موحەممەد!ﷺ پێیان بڵێ: باشە ئێوە لەخواوە هیچ پەیمانێکتان وەرگرتووە کە: تەنیا چەند ڕۆژێکی کەم لە دۆزەخدا ئەبن؟ ﴿فلن يخلف الله عهده﴾ هەتا خوایش پێچەوانەی بەڵێنی خۆی کار نەکا ﴿أم تقولون على الله مالا تعلمون﴾ یان هەر لە خۆتانەوە شتێکی بێبناغە بەدەم خواوە دەڵێن؟ ﴿[٨١] بلى من كسب سيئة﴾ نەخێر، وانیە بەڵکو هەرکەسێك کوفرو تاوان ئەنجام بدا ﴿واحاطت به خطيئته﴾ خراپەو تاوانەکانیشی گەمارۆی دابێ ﴿فأولئك أصحاب النار﴾ ئەوانە یاوەری ئاگری دۆزخن ﴿هم فيها خالدون﴾ وەبە هەتاهەتاییش تێیدا دەمێننەوە و لێی جیا نابنەوە، ئەگەرچی خۆیشیان بەکوڕی پێغەمبەران بزانن.

ڕێنمایەکانی ئایەتی (٧٩-٨١):

١) خۆپاراستن لەو (فەتوا) ناهەقانەی کە لەبەردەستکەوتێکی دونیایی، حەرام حەلاڵ دەکەن، یان بە پێچەوانەوە.

٢) نەسەب و ڕشتە هیچ کەڵکێ بە مرۆڤی لاسارو سەرلێشێواو ناگەیەنێ.

٣) هەمیشە دەبێ لەگوناحی گەورەو بچوك دوور بین، خۆئەگەر تووشیش بووین، پێویستە زوو بەپەلە تەوبە بکەین و کردەوەی چاکی بە دوادا بێنین.

تێبینی: هەندێ لە زانایان دەڵێن: مەبەست بەم تاوانە و (سيئة)یە، شەریك و هاوبەشدانانە بۆخوا، چونکە موشریك و هابەشدانەر، خوا لێیخۆش نابێ و، هەتا هەتایە لە دۆزەخدا دەمێنێتەوە. بەشێکی تریان ئەڵێن: مەبەست پێی هەموو جۆرە تاوانەکانی ترە، کەوابوو ئەوکاتە تاوانبارەکە -ئەر موسڵمان بێت- بەهەتاهەتایی لەوێ نابێ، بەڵکوبەپێی گوناحەکانی دەمێنێتەوەو پاشان دێتەدەر. ﴿[٨٢] والذين آمنوا وعملوا الصالحات﴾ و ئەوانەیش کەبڕوایان بە خواو بەفەرمانەکانی ئەو هێناو، کردەوەی چاکیان ئەنجامدا ﴿أولئك أصحاب الجنة هم فيها خالدون﴾ ئەوانە یاوەری بەهەشتن و بۆهەتاهەتاییش تیایدا ئەمێننەوە.

سەرنجێك: چوونە بەهەشت بەستراوە بە ئیمان و باوەڕی تەواو و كاروكردەوەی چاكەوە، نەك بەنەسەب و نەژاد و نزیكایەتی بە پیاوچاكانەوە، ئەوەبوو كە (سوفیان) بە پەیامبەری گوت ﷺ (لەبارەی ئیسلامەوە) شتێكم نیشان بدە، كە ئیتر پێویست نەبێ لە كەسی تر پرسیاربكەم. ئەویش فەرمووی: ((قُلْ آمَنْتُ بالله فَاسْتَقِمْ)) واتە: باوەڕ بە خوا بێنەو، بەملاو بەولادا مەچۆ. موسلیم . بابی ١٢/ج٢/٤.

جوولەكە بەڵێنیانداو هەڵیان وەشاندەوە:

لەم چەند ئایەتەشدا هەرباسی تاوانەكانی جوولەكە دەكات كەكاتی خۆی لەگەڵ مووسادا كردیان، ئەفەرموێ: ﴿^٨٣ وإذ اخذنا میثاق بنی إسرائیل﴾ لە بیرتانە ئەوحەلە پەیمانی بەهێزو پتەومان لە كوڕان و نەوەكانی یەعقوب وەرگرت؟ ﴿لاتعبدون إلا الله﴾ كە بێجگە لەخوا نابێ هیچ شتێكیتر بپەرستن ﴿وبالوالدین إحسانا﴾ لەگەڵ باوك و دایك ﴿وذی القربی والیتامی والمساكین﴾ و خزمانی نزیك و، منداڵانی هەتیو و، خەڵكانی بێنەوا چاكە بكەن ﴿وقولوا للناس حسنا﴾ و لەگەڵ هەموو خەڵكدا قسەی چاك وباش بكەن، ڕووخۆش بن، دڵ فراوان بن، خووڕەوشتتان قەشەنگ وجوان بێ. ئیمامی (ئەحمەد) لە(ئەبو زەڕ)ـەوە لە پەیامبەرەوە ﷺ ئەفەرموێ: ((لا تَحْقِرَنّ من المعروف شیئا، وإنْ لَمْ تَجِدْ فالْقَ اخاك بوجهٍ مُنْطَلِقٍ)). ﴿واقیموا الصلاة وآتوا الزكاة﴾ ونوێژەكانتان بە پڕلەماناو ملكەچییەوە بكەن و، بەشێكی دیاریكراوی سامانیشتان بە زەكات بدەن ﴿ثم تولیتم إلا قلیلا منكم وانتم معرضون﴾ كەچی پاش ئەوە، هەمووتان -تاقمێكی كەمتان نەبێ- پشتان لەو پەیمانە كردو نافەرمان بوون. لە مەدینەدا دووتاقم جوولەكە هەبوون، جوولەكەی (بەنی قورەیزە) و (بەنی نەزیر) یەكەمیان هاوپەیمانی هۆزی (ئەوس) بوو، دووەمیشیان هاوپەیمانی هۆزی (خەزرەج)، جاكاتێ ئەو دوهۆزە جەنگیان دەبوو، جوولەكەكانیش لەگەڵ هاوپەیمانەكانی خۆیاندا دەچوونە جەنگەوە، دەرەنجام هەر جوولەكە بوو، جوولەكەی دەكوشت و سەرووماڵیشی بە تالان دەبرد.! لە(تەورات) یشدا ئەم كارە قەدەغەویاساغە، خۆ (ئەوس وخەزرەج)یش بێ باوەڕ بوون نەیاندەزانی قەبرو قیامەت چیە..! كەچی پاش كۆتایی هاتنی جەنگەكە، دەستە سەركەوتووەكە دەچوون پیتاك و(فیدیە)یان بە تاقمە شكستخواردووەكە ئەدا بۆ ئازاد كردنی دیلەكانیان بەو بیانووەوە كەگوایا (تەورات) پێیان دەڵێت ئەو فیدیەیە بدەن، لەهەمانكاتدا هەرئەو تەوراتە براكوژیشی لێ حەرام كرد بوون، كەچی بە ئارەزووی خۆیان برا كوژییان دەكردو دواتریش فیدیەیان دەدا..! جا بۆ ڕاستكردنەوەی ئەو هەڵەیە خوای گەورەو میهرەبان فەرمووی: ﴿^٨٤ وإذ اخذنا میثاقكم لا تسفكون دماءكم﴾ ئەی لەبیرتانە پەیمانی پتەومان لێوەرگرتن كە خوێنی یەكتر بە ناحەق نەڕێژن ﴿ولا تخرجون انفسكم من دیاركم﴾ و یەكتری لە جێگاو زێدو ناوچەی

> الجزء الأول — سورة البقرة
>
> وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَآءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ أَنفُسَكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾ ثُمَّ أَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ تَقْتُلُونَ أَنفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِّنكُم مِّن دِيَٰرِهِمْ تَظَٰهَرُونَ عَلَيْهِم بِٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَإِن يَأْتُوكُمْ أُسَٰرَىٰ تُفَٰدُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ ۚ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ ٱلْكِتَٰبِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ ۚ فَمَا جَزَآءُ مَن يَفْعَلُ ذَٰلِكَ مِنكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَيَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰٓ أَشَدِّ ٱلْعَذَابِ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱشْتَرَوُا۟ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا بِٱلْءَاخِرَةِ ۖ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ ٱلْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٨٦﴾ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ وَقَفَّيْنَا مِنۢ بَعْدِهِۦ بِٱلرُّسُلِ ۖ وَءَاتَيْنَا عِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ ٱلْبَيِّنَٰتِ وَأَيَّدْنَٰهُ بِرُوحِ ٱلْقُدُسِ ۗ أَفَكُلَّمَا جَآءَكُمْ رَسُولٌۢ بِمَا لَا تَهْوَىٰٓ أَنفُسُكُمُ ٱسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾ وَقَالُوا۟ قُلُوبُنَا غُلْفٌۢ ۚ بَل لَّعَنَهُمُ ٱللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾
>
> ١٣

خۆتان دەرنەکەن ﴿ثم اقررتم وانتم تشهدون﴾ پاشان بڕیارتاندا و بۆ خۆشتان شایەدبوون کەدەبێ ئەو پەیمانە نەشکێنرێ و جێبەجێ بکرێ ﴿[٨٥] ثم انتم هؤلاء تقتلون انفسكم﴾ کەچی دوای ئەوەش ئێوە (ئەی بەنی ئیسرائیلی سەردەمی پێغەمبەر) بەربوونە گیانی یەکترو خۆتان دەکوشت ﴿و تخرجون فريقا منكم من ديارهم﴾ و دەستەیەکیشتان لە ماڵ وحاڵی خۆ وەدەردەنێن ﴿تظاهرون عليهم بالإثم والعدوان﴾ و بە پشتیوانی خەڵکانێکی تر دژیان دەوەستن و دەست درێژی دەکەنە سەریان ﴿وإن ياتوكم اسارى تفادوهم﴾ و کەچی ئەگەر دیلێشتان لێگرا، گشتتان (فیدیە)یان بۆئەدەن! ﴿وهو محرم عليكم إخراجهم﴾ خۆ دەکردنیشیان هەر زوو یاساغ کراوە لێتان، واتە: (کوشتن) و (دەرکردن) لە ناوچەو وڵاتدا هەردوو کارێکی حەرام و یاساغن کەچی ئێوە کوشتنەکە پشتگوێ دەخەن و بەر ئەبنە گیانی یەکتر، خۆ ئەگەر جوولەکەیەکیش دیل بکرێ گشتتان (فیدیە)ی بۆ ئەدەن بەبیانووی ئەوە کە لە (تەورات)دا فەرمانتان پێکراوە، ئینجا خوای گەورە ئەو کارە گەندەڵەیان دەداتە دواوەو دەفەرموێ: ﴿افتؤمنون ببعض الكتاب وتكفرون ببعض﴾ باشە! چۆن ڕەوای هەقە باوەڕتان بە بەشێکی بەرنامەکەی تەورات هەبێ و بە بەشێکی تری کافربن و حاشای لێبکەن؟! هەرگیز شتی وا ناگونجێت ﴿فما جزاء من يفعل ذلك منكم إلا خزى فى الحياة الدنيا﴾ دیارە هەرکەسێکتان کارو ڕەفتاری ئاوا بکاو، پەیمانی خۆی هەڵوەشێنێتەوە، هەر لەم ژیانی دنیایەدا ریسواو زەلیل دەبێ ﴿ويوم القيامة يردون إلى اشدالعذاب﴾ و لە ڕۆژی قیامەتیشدا بەتوندی جەزرەبە وسزادەدرێن ﴿وما الله بغافل عما تعملون﴾ هەرگیز خواش لە هیچ کاروکردوەیەکی ئێوە، بێ ئاگاو خافڵ نیە. کەوابوو چۆن ئێوە بێ شەرمانە ڕەفتاری ئاوا دەکەن..؟! ﴿[٨٦] اولئك الذين اشتروا الحياة الدنيا بالآخرة﴾ ئەوانە کەسانێکن ژیانی قیامەتیان بە ژیانی ئەم دنیایە داوە ﴿فلا يخفف عنهم العذاب﴾ لەبەرئەوە هیچ کات سزایان لێ سووك وکەم ناکرێتەوە ﴿ولاهم ينصرون﴾ لەلایەن هیچ کەسێکیشەوە هاوکاریی ویارمەتی نادرێن، تا لێی بێنە دەرێ.

لووت بەرزیی جوولەکەو کوشتنی پێغەمبەرەکان:

دیسان قورئان بۆ جارێکی تر ئەو بەخششانەی خوا بۆ کوڕان و نەوەی یەعقووب دەخاتە ڕوو، پاشانیش سپڵەییان بەرامبەریان، دەفەرموێ: ﴿[٨٧] ولقد آتينا موسى الكتاب﴾ سوێندبێ بەخوا، ئێمە کتێبی (تەورات)مان دا بەمووسا ﴿وقفينا من بعده بالرسل﴾ و دوای ئەویش پەیتا پەیتا پەیامبەرانمان نارد ﴿وآتينا عيسى ابن مريم البينات﴾ وچەن بەڵگەو موجیزەیەکی ڕوونیشمان بە(عیسای کوڕی مەریم) دا تا پەیامبەرێتی خۆی پێ بسەلمێنێ ﴿وايدناه بروح القدس﴾ و بەفریشتەی سروشیش (روح القدس/ جبريل) پشتیوانیمان لێکرد، کەچی ئەنجامی ناردنی ئەوهەموو پەیامبەرانە، هەر ئەمە بوو کە دەفەرموێ: ﴿افكلما جاءكم رسول بما لاتهوى انفسكم استكبرتم﴾ کەی ئەمە ڕاست و ڕەوایە کە هەتا ئێستاش هەر کات پەیامبەرێکتان بۆ هاتبێ -کە پەیامەکەی لەگەڵ هەواو ئارەزووی ئێوەدا نەگونجابێ- نارەزاییتان دەربڕیوەو دەعیەو تەکەببورتان بەسەریاندا کردووەو باوەڕتان نەهێناوە؟! ﴿ففريقا كذبتم وفريقا تقتلون﴾ ئەوساش بوونەتە دوودەستەوە: دەستیەکتان باوەڕتان پێنەکردن و بە درۆتان خستنەوە، وەکو (عیساو موحەممەد) -سەلامی خوایان لەسەر بێت- دەستەیەکی تریشیانتان کوشتن، وەکو (زەکەریاو یەحیاو ئەشعیا) -سڵاوی خوایان لێ بێت-.

تێبینی: ناوی پیرۆزی عیسا (٢٥) جار لەقورئاندا هاتووە. ﴿[٨٨] وقالوا قلوبنا غلف﴾ جولەکەکان بە پێغەمبەریان دەوت: دڵمان لەناو پەردەو کالاندایەو، هیچ وەرناگرێ و لەقسەکانیشت تێناگەین، خوایش لەبەرامبەر ئەو خووە

ناپاکەیانەوە فەرمووی: ﴿بل لعنهم الله بكفرهم﴾ نەخێر، ئەوە نیە دەیڵێن. بەڵکو هەر لەبەر بێ باوەڕییان خوای کاردروست، لەمیهرەبانی خۆی دووری خستنەوەو نەفرینی لێکردون ﴿فقليلا ما يؤمنون﴾ ئیتر. زۆر بە کەم بڕوا دێنن.

جوولەکە چاوەنواڕی پێغەمبەر بوون، کە هاتیش باوەڕیان پێنەکرد!

بەڵێ.. جوولەکە بەر لەهاتنی پێغەمبەر ﷺ هەڕەشەیان لەموشریکەکان دەکرد کە: بەم زوانە پێغەمبەرێ دێ و، لەژێر بەیداخی ئەودا جەنگیان لەگەڵ دەکەن، جا کەهاتیش درۆیانکردو باوەڕیان نەهێنا، بۆیە دەفەرموێ: ﴿[٨٩] ولما جاءهم كتاب من عندالله مصدق لما معهم﴾ هەرکە لەلایەن خـــواوە کتێبێکیـــان بۆهـــات کەپشـــتگیری ئایەتـــەکانی تەوراتیشـــی دەکردومـــژدەی بـــەهاتنی پێغەمبـــەریش دەدا ﴿وكانوا من قبل يستفتحون على الذين كفروا﴾ بەمەرجێ بەر لەهاتنی ئەوکتێبە مژدەیان بەهاتنی دەداو دەیانویست لە ژێر بەیداخی ئەودا بەسەر بێ باوەڕاندا زاڵبن ﴿فلما جـــاءهم مـــاعرفوا كفـــروا بـــه﴾ کەچـــی هەرکـــە ئـــەو پەیامبەرەیـەهات، کەپێشـتریش ئەیانناسـی ولـە تەوراتـدا پێناسەی کرابوو، بڕوایان پێنەکردو پشتیان تێکرد ﴿فلعنة الله على الكـافرين﴾ دەسا نەحلـەت ونـەفرینی خـوا لەسـەر ئەوجوولەکـە بـێ باوەڕانـە بێـت کـە باوەڕیـان پێنـەکرد ودرۆیـانکرد ﴿[٩٠] بئسـما اشـتروا بـه انفسـهم﴾ ئـای بـە چ بەهایـەکی زۆرخـراپ وکـەم بـەها، خۆیانیـان فرۆشـت ﴿ان يكفروا بما انزل الله بغيا﴾ بەرامبەر بەو قورئانە خوا ناردی کافرو بێ باوەڕ بوون وحەسوودییان برد ﴿ان ينزل الله من فضله على من يشاء من عباده﴾ کە خوا دەرگای فەزڵی خۆی لە هەرعەبدێك لە بەندەکانی خۆی بکاتەوەو فەرمانی خۆی پێ بسپێرێ ﴿فباءو بغضب على غضب﴾ دەرەنجام دووجار تووشی ڕق وخەشمی خوای گەورەبوون" خەشم لەسەر بێ باوەڕییان بە پەیامبەر ﷺ و خەشمێکیش لەسەر گۆڕینی تەورات" ﴿وللكافرين عذاب مهين﴾ دیارە بۆئەو بێ باوەڕانە سزایەکی سەرسوڕهێنەرو ریسواکەر هەیە ﴿[٩١] واذا قيل لهم آمنوا بما انزل الله﴾ هەرکە پێیان بگوترێ: وەرن بەوبەرنامەیەکە خوا ناردوویەتی باوەڕبهێنن ﴿قالوا نؤمن بما انزل علينا﴾ دەڵێن: هەرچی بۆخۆمان هاتووە باوەڕی پێدەکەین ، واتە: تەنها بە تەورات بڕوا دێنین ﴿ويكفرون بما وراءه وهو الحق مصدقا لما معهم﴾ ئیتر جگە لەو باوەڕ بەهیچ کتێبێکی تر ناکەن ، هەر چەندە پشتگیریی لە کتێبەکەی خۆشیان بکات، واتە: قورئان و ئینجیل ناسەلمێنن، لەحاڵێکدا کە هەرئەو(قورئانە)ش ڕاست ودروستە وتەوراتەکەی ئەوانیش دەچەسپێنێ ﴿قل فلم تقتلون انبياء الله من قبل إن كنتم مؤمنين﴾ پێیان بڵـێ: باشـە! ئەگەر بە کتێبەکـەی خۆتـان بڕواتـان هەیـە، ئـەی بۆچـی لەوەوبـەر پەیامبـەرەکانی خواتانکوشـت، ئەگـەر ڕاسـت ئەکـەن بـڕوادارن..؟! واتـە: بـڕوای وا ڕاسـت نیـە ئەگـەرنا

سُورَةُ البَقَرَةِ — الجزء الأول

وَلَمَّا جَآءَهُمْ كِتَٰبٌ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا۟ مِن قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَلَمَّا جَآءَهُم مَّا عَرَفُوا۟ كَفَرُوا۟ بِهِۦ ۚ فَلَعْنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٨٩﴾ بِئْسَمَا ٱشْتَرَوْا۟ بِهِۦٓ أَنفُسَهُمْ أَن يَكْفُرُوا۟ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بَغْيًا أَن يُنَزِّلَ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۖ فَبَآءُو بِغَضَبٍ عَلَىٰ غَضَبٍ ۚ وَلِلْكَٰفِرِينَ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٩٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ ءَامِنُوا۟ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُوا۟ نُؤْمِنُ بِمَآ أُنزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَآءَهُۥ وَهُوَ ٱلْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْ ۗ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنۢبِيَآءَ ٱللَّهِ مِن قَبْلُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾ ۞ وَلَقَدْ جَآءَكُم مُّوسَىٰ بِٱلْبَيِّنَٰتِ ثُمَّ ٱتَّخَذْتُمُ ٱلْعِجْلَ مِنۢ بَعْدِهِۦ وَأَنتُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿٩٢﴾ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ ٱلطُّورَ خُذُوا۟ مَآ ءَاتَيْنَٰكُم بِقُوَّةٍ وَٱسْمَعُوا۟ ۖ قَالُوا۟ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُوا۟ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ ۚ قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُم بِهِۦٓ إِيمَٰنُكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٩٣﴾

قُلْ إِن — ١٤

پەیامبەرەکانتان نەدەکوشت ﴿[٩٢] ولقد جاءكم موسى بالبينات﴾ سوێند بە خوا مووساش بەڵگەو موجیزەی زۆری بۆ هێنان وهاتە لاتان ﴿ثم اتخذتم العجل من بعده وأنتم ظالمون﴾ کەچی پاش ئەوە-کە بەدەعوەتی خوا- چوو بۆ کێوی توور، ئێوە گوێرەکەتان پەرست و کردتانە خوای خۆتان و بەوەش ستەمتان لە خۆتانکرد.

جوولەکە پاش پەیماندان و، راگرتنی کێوی (توور) بەسەریانەوە، یاخیی بوون:

لێرەدا بۆ جارێکی تر هەندێ لە سەرپێچیەکانیان بە ڕوویاندا دەداتەوە، تابەڵکو تەمێ خواردبن بۆیە دەفەرموێ: ﴿[٩٣] وإذ أخذنا ميثاقكم ورفعنا فوقكم الطور﴾ لە بیرتانە پەیمانێکی بەهێزو پتەومان لێ وەرگرتن کە بە تەورات کار بکەن، کێوی (توور)یشمان بەسەرتانەوە ڕاگرت و پێمانگوتن: ﴿خذوا ما آتيناكم بقوة واسمعوا﴾ هەرفەرمانێکمان پێداون لە(تەورات)دا، دەبێ زۆر بەتوند بیگرن وبیبیسن و گوێڕایەڵی بن ، واتە: بەوردی کردارو ڕەفتاری پێ بکەن ﴿قالوا سمعنا وعصينا﴾ کەچی گوتیان: بەڵێ بیستمان و، گوێڕایەڵیش نابین ..! ﴿وأشربوا في قلوبهم العجل بكفرهم﴾ ئەوینی گوێرەکە پەرستیی، تێکەڵی دڵ ودەرونیان ببوو، چونکە کافر بوون وباوەڕیان لەبیر چوویەوە ﴿قل بئسما يأمركم به إيمانكم إن كنتم مؤمنين﴾ ئەی موحەممەد! ﷺ بڵێ : ئەگەر بڕوادارین، بێ شک بڕواکەتان تووشی شتی زۆر خراپ و ناڕەوای کردون. ئینجا ڕووبەڕوویان دەوەستێ و دەفەرموێ: ﴿[٩٤] قل إن كانت لكم الدار الآخرة عند الله خالصة من دون الناس﴾ ئەی موحەممەد!ﷺ پێیان بڵێ: ئەگەر ڕاست دەکەن و باوەڕتان وایە کە لەخواوە نزیکن و، ماڵی ئەودنیاش هەرتایبەتە بە ئێوەوەو" بەشی کەسی تری تێدانیە" وەك خۆتان ئەڵێن" ﴿فتمنوا الموت إن كنتم صادقين﴾ جائەگەر ئەوە ڕاستە، دەسا داوای مردن بکەن، تازوو بچنە بەهەشتەوە" بەڵام دیارە قورئان سروشتیان ئەناسێ و ئەزانێ کە درۆ ئەکەن بۆیە پێیان دەفەرمووێ: ﴿[٩٥] ولن يتمنوه أبدا بما قدمت أيديهم﴾ بەهۆی ئەوکاروکردەوە نادروستەیانەوە ، پێشی خۆیانیان خستوون ، هەرگیز داواو ئارەزووی مردن ناکەن، ﴿والله عليم بالظالمين﴾ وخواش بە ستەمکاران -خۆیان و نەفسیەتیان-چاك زاناو بەئاگایە ﴿[٩٦] ولتجدنهم أحرص الناس على حياة ومن الذين أشركوا﴾ سویندبێ بە خوا، تۆ دەبینی کەجوولەکە لەهەڵپە بۆ ژیانی ئەم دنیایە ، لەتەواوی مەردم، بگرە لەو کەسانەش شەریك بۆخوا دادەنێن، سوورترو تامەزرۆ ترن ! کەوابوو درۆ دەکەن کە دەڵێن ئێمە گەلێکی کەم تەمەعین ﴿يود أحدهم لو يعمر ألف سنة﴾ هەر کام لەوانە ئاواتەخوازە و پێیخۆشەکە: هەزار ساڵ تەمەنی هەبێ وبژی! ﴿وما هو بمزحزحه من العذاب أن يعمر﴾ خۆئەر ئەو تەمەنە درێژەشی بدرێتێ ،-کاتێ مردو گەڕایەوە لای خوا- بەوتەمەنە درێژەی لە سزای خوا

الجزء الأول — سورة البقرة

قُلْ إِن كَانَتْ لَكُمُ ٱلدَّارُ ٱلْـَٔاخِرَةُ عِندَ ٱللَّهِ خَالِصَةً مِّن دُونِ ٱلنَّاسِ فَتَمَنَّوُا۟ ٱلْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَـٰدِقِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَن يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًۢا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿٩٥﴾ وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ ٱلنَّاسِ عَلَىٰ حَيَوٰةٍ وَمِنَ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوا۟ ۚ يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهِۦ مِنَ ٱلْعَذَابِ أَن يُعَمَّرَ ۗ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ قُلْ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُۥ نَزَّلَهُۥ عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ ٱللَّهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٧﴾ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّلَّهِ وَمَلَـٰٓئِكَتِهِۦ وَرُسُلِهِۦ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَىٰلَ فَإِنَّ ٱللَّهَ عَدُوٌّ لِّلْكَـٰفِرِينَ ﴿٩٨﴾ وَلَقَدْ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ءَايَـٰتٍۭ بَيِّنَـٰتٍ ۖ وَمَا يَكْفُرُ بِهَآ إِلَّا ٱلْفَـٰسِقُونَ ﴿٩٩﴾ أَوَكُلَّمَا عَـٰهَدُوا۟ عَهْدًا نَّبَذَهُۥ فَرِيقٌ مِّنْهُم ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٠﴾ وَلَمَّا جَآءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَـٰبَ كِتَـٰبَ ٱللَّهِ وَرَآءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾

١٥

دوور ناخرێتەوەو ڕزگار نابێ ﴿والله بصير بما يعملون﴾ وخواش بەو کاروکردەوە ئەوان دەیکەن زۆر بینایە ، کەوابوو ئیتر ئێوە هەرگیز ناتوانن هیچ شتێکی لێ بشارنەوەو درۆی لەگەڵدا بکەن.

جوولەکە جبریل بەدوژمنی خۆیان دەزانن! :

پێشەوا (ئەحمەد) لە(ئیبن عەبباس)ـەوە -خوا لێیان رازیی بێ- دەڵێ: تاقمێ لەجوولەکە ڕوویان لە پێغەمبەرﷺکردو وتیان: ئەبەلقاسم! ئێمە پێنج شت لە تۆ دەپرسین، جائەگەر تۆ وەڵامتداینەوە، ئەوا باوەڕدەکەین تۆ پێغەمبەریت و، پەیرەویشت لێدەکەین، ئەوجا وەك (ئیسرائیل/ یاقووب) بەڵێنی لەکوڕەکانی خۆی وەرگرت، لەبارەی (یوسف)ـەوە ﷺ بەڵێنیان داو گوتیان: (الله على مانقول وكيل) پێغەمبەریشﷺهەروا بەڵێنی دانێ و بۆی دووپات کردنەوەو، فەرمووی: دەسا پرسیارەکانتان بڵێن: ئەوانیش وتیان: نیشانەی پێغەمبەرێتی چییە؟ فەرمووی: ((تَنامُ عَيْنَاهُ، وَلا يَنَامُ قَلْبُهُ)) واتە: پێغەمبەر هەردووچاوی دەنوێن ، بەڵام هەرگیز دڵی نانوێ ولەخوا خافڵ نابێ" وتیان: ئەی ئەو تنۆکە ئاوە کە دەچێتە منداڵدانەوە" چۆن جارێ دەبێتە مێینە، جارێکیش دەبێتە نێرینە؟ فەرمووی: ((يَلْتَقي الماءان، فإذا علا ماءُ الرجلِ ماءَ المرأةِ أَذْكَرَتْ، وإذا علا ماءُ المرأةِ ماءَ الرجلِ أُنْثَتْ)) واتە: کەهەردوو ئاوەکە لەجێی خویاندا بەیەك دەگەن ، ئەگەرئاوی پیاوەکە سەرکەوت بەسەرئاوی ژنەکەدا ، ئەوە کوڕی دەبێ و، خۆ ئەرئاوی ژنەکە سەرکەوت بەسە ئاوی پیاوەکەدا، ئەوا کچی دەبێ. وتیان: دەباشە! یەعقوب چ شتێکی لە خۆی قەدەغە کرد؟ فەرمووی: ((كانَ يَشْتَكي عِرْقَ النَّسا لايَجِدُ شَيْئا يُلائِمُهُ إلا أَلْبانَ كَذا وَ كَذا)) واتە: کاتی خۆی یاقووب ﷺ تووشی (عەرقوننەسا)بوو، بێجگە لە شیری (وشتر)یش شتێکی تری بۆباش نەبوو، ئەوجا لەبەرئەوە کە وشترەکە بمێنێتەوەو سەرنەبڕدرێ، گۆشتەکەی لەخۆی حەرامکرد، وتیان: ڕاست دەکەیت. وتیان باشە ئەی ئەو (ڕەعد) ودەنگە لە هەورەکانەوە دێت چیە..؟ لەوەڵامدا فەرمووی: ((مَلَكٌ من ملائكةِ الله (عزوجل) مُوكَلٌ بِالسَحابِ، بِيَدِهِ مِخْراقٌ مِن نار يَزْجُرُ بِهِ السَحابَ، يَسُوقُه حيثُ أَمرَ اللهُ)) خوا فریشتەیەکیهەیە کاروباری گشت هەورەکانی پێ سپێردراوە، ئەو (ڕەعد) وبروسکەیش ئێوە دەیبینن و دەیبیسن، دەنگ و نەعرەتەی فریشتەکەیە. وتیان: ڕاست دەکەیت، بەڵام تەنیا پرسیارێکمان ماوە، ئەگەر بەڕاستیی وەڵامیمان بدەیتەوە، ئەوا پەیمان و بەیعەتت دەدەینێ وباوەڕت پێدێنین، پرسیارەکەیش ئەمەیە: هەر پێغەمبەرێك فریشتەیەکی وەحی هاتۆتە لایی و وەحی بۆهێناوە، باشە ئەو فریشتەیەی وەحیی بۆتۆ دێنی کێیە؟ فەرمووی: (جوبریل)ـەﷺ وتیان: جوبریل! ئەوجوبریلە کە دەستووری جەنگ وکوشت و کوشتار دەدا ؟! خۆ ئەوە دوژمنی ئێمەیە، ئەگەر لەباتی ئەوە گوتبات میکائیلە کە ڕەحمەت وباران و سەوزایی دێنێ، قبووڵمان بوو، ئەوسا خوای گەورە ئەم ئایەتەی نارده خوارەوەو فەرمووی: ﴿[٩٧] قل من كان عدوا لجبريل فإنه نزله على قلبك بإذن الله﴾ ئەی موحەممەد!ﷺ پێیان بڵێ: هەرکە سێك خۆی بە دوژمنی جوبریل دەزانێ، دەبا لە خەم وخەفەتدا بمرێ، چونکە بێگومان ئەوە بەفەرمانی خوا ئەم قورئانەی دابەزاندووە بۆسەر دڵ ودەروونی تۆ، ئیتر با جوولەکە هەر ڕقیان لێبێ و دوژمنایەتی لەگەڵ بکەن، وەك خۆیان هاوار ئەکەن و ئەڵێن: جوبریل دوژمنی ئێمەیە..؟! ﴿مصدقا لما بين يديه﴾ ئەو قورئانەش ئەودەیهێنێ ،پشتگیری لە کتێبەکانی بەردەستی دەکا، بەتەوراتەکەی ئەوانیشەوە ﴿وهدى وبشرى للمؤمنين﴾ وەڕێنمایی ومژدەیشە بۆ بڕواداران، کەوابوو بڕوا نەبوونی ئەوانە بەقورئان ئەر هەر لەبەر ئەوە بێ کە جوبریل هێناویەتی، ئەوە شتێکی زۆرخراپ ونارەوا و ناماقوڵە. ﴿[٩٨] من كان عدوا لله وملائكته ورسله وجبريل وميكال﴾ هەرکەسێك دژمنی خواو فریشتەو پەیامبەرەکانی ئەووجوبریل ومیکائیل بێت، ئەوەبێ سۆ کافرو بێ باوەڕە ﴿فإن الله عدو للكافرين﴾

لەبەرامبەر ئەوەیشەوە، بێگومان خوا ناحەزو دوژمنی بێ باوەڕانەو، مامەڵەی دوژمنایەتیان لەگەڵ دەکات، چونکە هەرکەسێك دوژمنایەتیی لەگەڵ دۆستەکانی خوادا بکا، وەك دوژمنایەتی لەگەڵ خودی خوادا کردبێ وایە.

بەڵگەی پێغەمبەرێتی موحەممەد ﷺ:

﴿[99] ولقد انزلنا إليك آيات بينات﴾ سوێند بێ بەخوا ئەی موحەممەد ﷺ ئێمە بەڵگەو نیشانەیەکی زۆرو ئاشکرامان بۆناردویت، بۆ سەلماندنی راستیی پەیامبەرێتیت ﴿وما يكفر بها إلا الفاسقون﴾ خۆمەگەر هەر فاسق ولەسنووردەرچووەکان حاشاو نکووڵی لێ بکەن ﴿[100] أو كلما عاهدوا عهدا نبذه فريق منهم﴾ مەگەر بۆچی جوولەکە هەرجارێ بەڵێن وپەیمانێك دەدەن بەخوا خێرا دەستەیەکیان پشتگوێی دەخەن و هەڵیدەوەشێننەوە؟ ﴿بل اكثرهم لايؤمنون﴾ بۆیە وایش ئەکەن، چونکە زۆربەی زۆرینەیان بڕوای پێ ناهێنن، ئیتر چۆن پەیمان دەبەنەسەر، (مالیکی کوڕی صەیف)ی جوولەکە، هەر کەپێغەمبەر هات ، سوێندی خوارد کە: خوا سەبارەت بەو پێغەمبەرە، هیچ پەیمانێکی لێ وەرنەگرتوون! ﴿[101] ولما جاءهم رسول من عندالله﴾ دیسان دوای ئەوەش کەخوا ئەم پێغەمبەرەی ناردەلایان ﴿مصدق لما معهم﴾ و پشتگیری لەتەوراتەکەشیان دەکا ﴿نبذ فريق من الذين أوتوا الكتاب كتاب الله وراء ظهورهم﴾ دەستەیەك لەخاوەن کتێب و نامەکان، کتێب و نامەکانی خوایان پشتگوێ خست و خۆیانیان لێ بێ ئاگاکرد، واتە: لەبەرئەوەی کە کتێبی تەورات پەسنی پێغەمبەری تێدابووە، لەگەڵ قورئاندا یەکیان دەگرت، زاناکان ئەویشیان فڕێدایە پشتەوە! بۆیە دەفەرموێ: ﴿كانهم لا يعلمون﴾ هەردەڵێیت هەواڵ و نیشانەی وایان لەتەوراتدا نەزانیوە جاهەر بەوەیشەوە نەوەستان، بەڵکو بەجادوو و شتی واوە خۆیان سەرقاڵکرد وگوتیان: کاتی خۆیشی (سولەیمان) هەر بە جادووگەریی و سیحر، دەسەڵاتەکەی خۆی ڕاگرتبوو..! بۆیە خوا بەدرۆی خستنەوە.

الجزء الأول | سورة البقرة

وَٱتَّبَعُواْ مَا تَتْلُواْ ٱلشَّيَٰطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَٰنَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَٰنُ وَلَٰكِنَّ ٱلشَّيَٰطِينَ كَفَرُواْ يُعَلِّمُونَ ٱلنَّاسَ ٱلسِّحْرَ وَمَآ أُنزِلَ عَلَى ٱلْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَٰرُوتَ وَمَٰرُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَآ إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِۦ بَيْنَ ٱلْمَرْءِ وَزَوْجِهِۦ وَمَا هُم بِضَآرِّينَ بِهِۦ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُواْ لَمَنِ ٱشْتَرَىٰهُ مَا لَهُۥ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنْ خَلَٰقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْاْ بِهِۦٓ أَنفُسَهُمْ لَوْ كَانُواْ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ ءَامَنُواْ وَٱتَّقَوْاْ لَمَثُوبَةٌ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ خَيْرٌ لَّوْ كَانُواْ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقُولُواْ رَٰعِنَا وَقُولُواْ ٱنظُرْنَا وَٱسْمَعُواْ وَلِلْكَٰفِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾ مَّا يَوَدُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ وَلَا ٱلْمُشْرِكِينَ أَن يُنَزَّلَ عَلَيْكُم مِّنْ خَيْرٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَٱللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِۦ مَن يَشَآءُ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿١٠٥﴾

١٦ | مَا نَنسَخْ مِنْ

سەرگوزەشتەکەی (هاروت) و (ماروت):

﴿[102] واتبعوا ما تتلوا الشياطين على ملك سليمان﴾ هەندێ لە نەوەکانی (یاقووب) کەوتنە شوێنی ئەوجادووە کە شەیاتینی لەسەردەمی پاشایەتی ودەسەڵاتی سولەیماندا عليه السلام دایان هێناو دەیانخوێند، واتە: کەوتنە شوێنی ئەوفڕوفێڵانەی دەربارەی حکومەتەکەی سولەیمان دەیانکرد ﴿وما كفر سليمان﴾ خۆ ئاشکرایشە کەسولەیمان کافرو جادووگەر نەبوو و ئەویش "جادووی دانەهێنا" وەك ئەوان دەڵێن ﴿ولكن الشياطين كفروا﴾ بەڵکو شایەتینەکان جادوویان داهێناو کافرو بێ بڕوا بوون و لەسنوور دەرچوون ﴿يعلمون الناس السحر﴾ و خەڵکیشیان فێری جادوو دەکرد ﴿وما أنزل على الملكين ببابل هاروت وماروت﴾ هەروەها کەوتنە شوێنی ئەو زانیاریی و

زانستیەی هاتبوویە سەر ئەو دوو فریشتەیە "هاروت وماروت" لە "بابل"ی عێراقدا. لەوسەردەمەدا مەردم زۆر سەرقاڵبوون بە جادوو و فڕوفێڵ لەگەڵ یەکتردا، جا لەوکاتەدا خوای گەورە ئەودوو فریشتەی نارد تا جادوویان بۆ ڕوون بکەنەوەو خەڵکی تێبگاو بەهەڵە نەچن و بزانن کە جادوو لەگەڵ موعجیزەی پەیامبەرێتیدا دووشتی لێکجیاوازن، وە لەهەمان کاتیشدا ئەو دوو فریشتەیە بەخەڵکەکەیان دەوت: ئێمە تەنها مایەی تاقیکردنەوەین وهاتووین بۆ بەتاڵکردنەوەو هەڵوەشانەوەی سیحر، دەخیل سەددەخیل ئێوە نەفێری ببن و، نە ڕەفتاریشی پێ بکەن، بەڵێ.. کاری ئەو دو فریشتەیە هەر ئەمە بوو، ئیتر لەمە بەولاوە شتێکی تر نەبوو، هەرچەندە بەداخەوە قسەی زۆر – تەنانەتی بەدەم ئیبن وعەباسەوە– دەربارەیان دەگێڕنەوە! ﴿وما يعلمان من أحد حتى يقولا إنما نحن فتنة فلا تكفر﴾ وە لەهەمان کاتدا هەر کەسێکیان فێری جادوو دەکرد لە سەرەتاوە پێیان دەگوت: ئەم کارەی ئێمە تەنها بۆ تاقیکردنەوەو فێر بوونی جیاکردنەوەی (موعجیزە) و(سیحرە) و لەلایەن خواوە نێردراوین، کەوابوو ئاگادار بە! خۆت کافر مەکە و فێری جادوو نەبیت ﴿فيتعلمون منهما ما يفرقون به بين المرء وزوجه﴾ بەڵام هەندێك هەر کۆڵیان نەدا تالەو دوو فریشتەوە فێری ئەمە بوون کەبتوانن بەسیحر ژن ومێرد لێکبکەنەوە، واتە: مەردمەکە بەگوێی فریشتەکانیان نەکردو، فێری جادوو بوون وپاشان جادووو سیحریان لەیەك دەکردو، جۆرەها کاری ناپەسەندو ناشەرعییان ئەنجام دەدا، هەرچەند ﴿وما هم بضارين به من أحد إلا بإذن الله﴾ بەبڕیاری خوا نەبووبا ئەو جادووگەرانە توانایان نەبوو زیانێك بەهیچ کەسێ بگەیەنن ﴿ويتعلمون ما يضرهم ولا ينفعهم﴾ هەر فێری شتێ ئەبوون کە زیانیان لێ بداو، هیچ قازانج وسوودێکی نەبێ بۆیان ﴿ولقد علموا لمن اشتراه ماله في الآخرة من خلاق﴾ کە ئەوکارە ناپەسەندەشیان ئەکرد، وە نەبێ لەڕووی نەزانینەوە بێت، بەڵکو ئەو(جولەکانە) چاك دەشیانزانی ئەوکەسەی کڕیاری جادووگەریی بێ، لەڕۆژی دواییدا هیچ کەڵك وسوودێکی پێ ناگاو لەبەهرەی خوا بێ بەشە، ئەوسا بۆئەوەی پتر لەسیحر تێبگەین چەند ئایەتێك وهاوڕێ لەتەك کورتە ڕاڤەیەکی جادوودا باس دەکەین، جا ئەمانە هەندێك لەو ئایەتانەن کە لەبارەی (سیحر)ـەوە هاتوون: (ولكن الشياطين كفروا يعلمون الناس السحر) (بەقەرە:١٠٢)، (فلما جاء السحرة) (یوونس:٨٠)، (وجاء بسحر عظيم) (ئەعراف:١١٦).

زانایان دەربارەی بوون و حەقیقەت و ڕاستیی سیحر، چەند قسەیەکیان هەیە:

١– هەندێکیان دەڵێن: سیحر شتێکەو حەقیقەتێکی هەیە، دەشتوانێ بەواقێعی و بەبەرچاوی بینەرەوە ڕۆڵی خۆی ببینێ و، بۆیشی هەیە لەحاڵەتێکەوە بۆحاڵەتێکی دی هەرشتێ بگۆڕێ.

٢– هەندێکی دی پێچەوانەی ڕای ئەوانەن، وەك ئیمامی (ئیبن جەریر) –ڕەحمەتی خوای لێ بێ– کەدەڵێ: ناڕێکی و جیاوازی لەپێناسە کردنی (سیحر)دا زۆر زۆرە، هەندێك لەزانایان دەڵێن: سیحر کۆمەڵێك فڕۆفێل و چەواشەگەری و خیدعەیە ساحیر بەسەلیقەی خۆی وادەکا لە سیحرلێکراوەکە، تا وابزانێ کە ئەوەی ئەیکات حەقیقەتەو بنەڕەتێکی هەیە، وەك کەسێك لە دوورەوە(سەراب) تراویلکەیەك دەبینێ و بۆخۆی وادەزانێ ئاوە، کەچی کاتێك لێی نزیك دەبێتەوە، ئەوجا دەزانێ ئاو نیە. هەندێکیدی ئەڵێن: ساحیر دەتوانێ تەنانەت ئینسانیش بکاتە گوێدرێژ!!، یان ئینسان و گوێدرێژ بگۆڕێ بەشتێکی دی، دواتریش زانای پایەبەرز (لالەکائی) ئەڵێ: ئەگەر نەیتوانیبا ئەم جۆرە شتانە بکات، هەرگیز نەیشیدەتوانی جیاوازی بخاتە نێوان ژن و مێردەوە" کەوابوو دەشتوانێ چۆلەکە بکات بە مرۆڤ یا.. هتد (ئیبن قەیم)یش ڕەحمەتی خوای لێبی لەتەفسیری سوورەتی (فلق) دەڵێ: ئەم ئایەتەی: (ومن شر النفاثات في العقد) ئەو فەرموودەیەش خاتوو عائیشە– ڕەزای خوای لێبی– دەگێڕێتەوەکە:

سیحر لەپێغەمبەری خوا ﷺ کرا، ئەمانە هەردووکیان بەڵگەن لەسەر ئەوەکە سیحر هەیەو راستە. بەهەرحاڵ ئەهلی (تەفسیر) و(حەدیس) هەردوولا ئەڵێن: ئەو ریوایەتانەی کەلە هاوەڵان و سەلەفەوە هاتوون بەڵگەن لەسەر ئەوە کە سیحر حقیقەتی هەیە، وە ئەو ئایەتەش کە خوای گەورە دەفەرموێ: (فيتعلمون منهما ما يفرقون به بين المرء وزوجه) دیسانەوە هەرئەوە دەسەلمێنێ کە سیحر لە تێکدانی پەیوەندی ژن ومێردا کاریگەریی خۆی هەیەو، وە بێجگە لەمانەش فەرموودەی راست ودروستیش هەیە کەپێغەمبەری خواﷺ سیحری لێکراوە. جەماوەری زانایانیش لەسەر ئەوەن کە: سیحر کاریگەریی خۆی هەیە. بۆ نموونە ئیمامی نەوەوی (ڕەحمەتی خوای لێبێ) لەشەرحی (موسلیم)دا ئەڵێ: (والصحيح أن لـه حقيقة وبه قطع الجمهور وعليه عامة العلماء، ويدل عليه الكتاب والسنة المشهورة)، بەڵام هەر (نەوەوی) خۆی دەڵێ: ئەو ڕاو بۆچوونە کە دەڵێ: ساحیر دەتوانێ ئینسان بگۆڕێ بە غەیری خۆی لەواقیعەوە زۆر دوورە، ئیتر خوای گەورەیش باشتر دەزانێ. (ئیبن حەزم)یش -ڕەحمەتی خوای لێبێ- دەڵێ: (وذهب أهل الحق إلى أنه لا يقلب أحد عينا ولا يحيل طبيعة إلا الله عزوجل لأنبيائه فقط). (ئیبن حەجەر) یش- ڕەحمەتی خوای لێبێ- دەڵێ: شتێ کە جێگەی قسەو باس بێت ئەوەیە کە ئایا ساحیر دەتوانێ شتێك لەحاڵەتێکەوە بۆحاڵەتێکی دیکە بگۆڕێ ؟ پاشان ئەڵێ: جەماوەری زانیان لەسەر ئەوەن کە سیحر راستەو حەقیقەتێکی هەیەو کاریگەریی خۆیشی هەیە، بەڵام ناتوانێ هیچ شتێك لەحاڵەتێکەوە بۆ حاڵەتێکی دی بگۆڕێ، خوایش باشتر دەزانێ. دەبێ ئەوەش بزانین کە سیحر یەکێکە لە گوناهە زۆر گەورەکان و دەبێ مۆسڵمان زۆر خۆی لێ بپارێزێ، هەروەکو لە (صەحیح)ـی موسلیم و بوخاریی)دا هاتووە، وەئیمامی (عومەرو، ئیمامی عوسمان و، جندوب و، خاتوو عایشەو، خاتوو حەفصە)یش- خوایان لێ ڕازی بێ- لەسەر ئەوەن کە دەبێساحیر بکوژرێ. لەکتێبەکەی ئیمامی (ترمزی)یشدا هاتووە کە پێغەمبەری خواﷺ فەرموویەتی: ((حد الساحر ضربة بالسيف)) جا ئەم حەدیسە هەرچەندە (ضعيف الإسناد)ـە، بەڵام ئیمامی (زەهەبی) دەڵێ: (والصحيح أنه موقوف على جندب بن عبدالله). سەبارەت بە حوکمی ساحیریش ئیمامی (ئەحمەد) و ئیمامی (مالیك) - ڕەحمەتی خوایان لێ بێ- دەڵێن: دەبێ ساحیر بکوژرێ، بەڵام ئیمامی ئەحمەد ئەم قسەیەش دەکاو دەڵێ: ئەگەر ساحیرە کە لە (أهل الذمة) بوو، ئەوە ناکوژرێ، بەڵگەشی ئەو فەرموودە صەحیحەیە کە (لبيد بن الأعصم)ـی یەهوودی سیحری لە پێغەمبەری خوا کردوﷺ نەشیکوشت، بەڵام ئیمامی شافیعیی و ئیمامی ئەبو حەنیفە- ڕەحمەتی خوایان لێبێ- دەڵێن: ساحیر ناکوژرێت، جا لەهەر میللەتێك بێت (أهل الذمة) بێ یان نا.. بەڵگەشیان ئەوەیە کەپێغەمبەر ﷺ کاتێ ساحیرەکە سیحری لێکرد نەیکوشت، خوایش باشتر ئەزانێت. منیش دەڵێم: حوکمەکە دەدرێتە دەستی ئەمیرو رابەری دەستەی زانایانی سەردەم، ئەگەر ئەوان کوشتنیان پێ باش بوو، ئەوە دەکوژرێ، ئەگینا ئازاد دەکرێ (والله أعلم).

﴿ولبئس ماشروا به أنفسهم لوكانوا يعلمون﴾ بەڕاستیی ئەگەر تێگەیشتبان ئەوشتەی کە ئەوان خۆیانیان پێ فرۆشت، دەیانزانی چ کارێکی زۆر خراپ و ناپەسەند بوو.

ڕێنمایەکانی ئایەتی (١٠٢)

١) دژایەتی قورئان وسوننەت، لەبەرئەوە کەکاری خراپ و فەسادو ستەمکارییان حەرامکردووە، سەرە ڕای کافر بوون، دەرگای هەموو باتڵ و دزێوییەکیش لە مرۆڤ دەکاتەوەو، قورئانیان لا بچوك دەبێتەوە، پەنا بەیاسا دەستکردەکان ئەبەن و، بازاڕی بیدعە چییەکان گەرم دەکەن و، بەخۆشیان نازانن چ دەکەن؟!.

٢) گشت قازانج وزیانێك هەر بەدەستی خوایە.

٣) فێربوونی سیحرو بەکار هێنانی هەردوو کارێکی حەرامن، وەك (ئەبو حەنیفە، مالیك، ئەحمەد) -خوا لێیان رازی بێ- ئەڵێن، بەڵام هەندێ لەهاوڕێیانی ئەبوحەنیفە ئەڵێن: فێربوونی سیحر بۆ خۆپارستن، نەحەرامە و، نەکوفرە.

﴿[١٠٣] ولو أنهم آمنوا واتقوا﴾ خۆئەر ئەو جوولەکانە بڕوایان بەبەرنامەکەی خوا هەبا- وەك پێویست- وەلەسزایشی پارێزیان کردبا ﴿لمثوبة من عند الله خير﴾ دەیانزانی کە پاداشتێك لەلای خوایە باشترە بۆیان ،لەو قازانجە دنیاییەی چاوەڕوانیان ئەکرد ﴿لو كانوا يعلمون﴾ ئەگەر بیانزانیباو، زانستی ژیرانەیان بخستایەتە کار.

تێبینی: لەو سەردەمەدا جادووگەرێکی زۆر پەیدابیوو، جادووگەرەکانیش کاری زۆر سەرسوڕهێنەریان دەکرد و، زۆر کەسیش وایدەزانی ئەوکارەی ئەوان موجیزەیەو خۆیشیان پەیامبەرن، جا لەبەرئەوە خوای بالادەس ئەو دوو فریشتەی ناردو جۆری جادووەکەی فێر کردن، تا بتوانن جادوو موعجیزە لێك جیاکەنەوەو بزانن ئەوانەی کەداوای پەیامبەرێتی ئەکەن بێ بەڵگەیەکی زانستانەو باوەڕپێکراو، کارێکی زۆر ناپەسەند ئەکەن و جادووبازن، نەك پەیامبەر.

وشەی جوان و ناسك بڵێن:

لێرەدا دیسانەوە تاوانێکی تری جوولەکە روون دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿[١٠٤] یاأیهاالذین آمنوا لا تقولوا راعنا﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! لەکاتی قسەکردن لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ مەڵێن (راعنا) بەومانایە کەگوایە باش گوێ بیستمان بە، تائێمە مەبەستی خۆمانت پێ رادەگەیەنین و تۆش وەریگریت، چونکە وشەی ((راعنا)) هەر لەووشەیە دەچێت کەجوولەکە بۆمانای بەدکاروخراپ لای خۆیان بەکاری دەهێنن، چونکە بەزمانی عیبریی جوولەکە (راعنو) واتە: ئەی بەدکارو ساویلکە! دیارە مەبەستی ئەوان بەو وشەیە گاڵتەو لاقرتیکردنە بەپەیامبەر ﷺ، جا لەبەرئەوە کە (راعنا) نزیکە لە وشەی (راعِنو)وەو، (راعِنو)ش لەزمانی ئەواندا بەمانای مرۆڤی زۆر ساویلکەو خراپە، نابێ ئێوە (ئەی موسڵمانان!) بەکاری بهێنن ﴿وقولوا انظرنا واسمعوا﴾ وەلەباتی بڵێن (راعنا) بڵێن (انظرنا)، چونکە ئەم وشەیە تەنها مانای مۆڵەت خواستن و چاوەنۆڕێ دەبەخشێ، وەك خوا ئەفەرموێ: (وقولوا انظرنا واسمعوا) بڵێن: تەماشامان بکەو، هۆشت پێمانەوە بێت، ئێوەش گوێی بدەنێ و وتەکانی ببیسن، واتە: ئێوە وەك ئەوان مەبن کە دەڵێن: (سمعنا و عصينا) ﴿وللكافرين عذاب أليم﴾ بۆئەو بێباوەڕانە سزایەکی ئێش پێگەیەنەر هەیەو ئامادەیە .(ئیبن کەسیر)دەڵێ: لەم ئایەتەدا خوای گەورە موسڵمانان قەدەغە دەکات، کە لە قسەوگوتارو رەفتاردا، خۆ بە کافرانەوە بشوبهێنن، وە سەبارەت بە فەرموودەی: ((مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ)) دەڵێ: ئەمە ئەوپەڕ هەڕەشەیە لەو کەسانە کەلە جەژن و قسەو گوتارو جل وبەرگ و باری کۆمەڵایەتیدا، خۆ دەشوبهێنن بەخوانەناس و کافرانەوە. ئای کاشکا! ئەمڕۆ موسڵمانان کەمێك هۆشیار دەبوونەوەو ئەوەندە بەدوای لاسایی داب و نەریت و مۆدەبازی بێگانە نەدەکەوتن و نەدەچوونە ژێر پەرچەمی ئەم و ئەوی دژ بە دین و وڵات و نیشتمانمانەوە ﴿[١٠٥] ما يود الذين كفروا من أهل الكتاب ولا المشركين أن ينزل عليكم من خير من ربكم﴾ خاوەن نامە بێ باوەڕەکان، ئەوانەی دینی خۆیان لە دەسداو، ئەوانەش موشریکن و هاوبەش بۆ خوا دادەنێن، قەت پێیان خۆش نیە لە لایەن پەروەردگارتانەوە، هیچ خێرو بێرێکتان بۆبێت، چ جای ئەوەی پێیان خۆشبێت، قورئانتان بەدیاریی و خەڵات بۆ بێت ﴿والله يختص برحمته من يشاء﴾ و خواش مەیلی خۆیەتی، هەرکەس خۆی حەزبکا رەحمەت و سۆزی خۆی بۆ تایبەت دەکاو دەیکاتە پێغەمبەر ﴿والله ذو الفضل العظيم﴾ و دیارە خوا خاوەنی فەزڵ و بەخششی زۆر گەورەیە.

نەسخ و لەکارخستن لە قورئاندا:

جوولەکەو هاوەڵدارەکان دەیانگوت: سەیری موحەممەد ناکەن چۆن ئەمڕۆ شتێك ئەڵێ و، سبەینێ شتێکی تر؟! خوای گەورە لەوەڵامیاندا فەرمووی: ﴿[١٠٦] ماننسخ من آیة او ننسها﴾ ئێمە لەقورئاندا هەر ئایەتێك بسڕینەوەو لەکاری بخەین، یان فەرامۆشی بکەین و لەبیری ببەینەوە ﴿نأت بخیر منها او مثلها﴾ ئێمە لەباتی ئەوە، ئایەتێکی چاکتر و ئاسانتر" یان هەروەکو ئەو دەخەینە جێی" تا لەپاشە رۆژدا ببێ بەمایەی پاداشتی گەورە تروزیاتر"(تەبەریی) بۆ لەکارخستنی ئایەتەکان وگۆڕینیان، چەند نموونەیەك دێنێتەوە:

الجزء الأول | سورة البقرة

﴿مَا نَنسَخْ مِنْ ءَايَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِّنْهَآ أَوْ مِثْلِهَآ ۗ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٦﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٠٧﴾ أَمْ تُرِيدُونَ أَن تَسْـَٔلُوا۟ رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسَىٰ مِن قَبْلُ ۗ وَمَن يَتَبَدَّلِ ٱلْكُفْرَ بِٱلْإِيمَٰنِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ ٱلسَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾ وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ لَوْ يَرُدُّونَكُم مِّنۢ بَعْدِ إِيمَٰنِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِّنْ عِندِ أَنفُسِهِم مِّنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلْحَقُّ ۖ فَٱعْفُوا۟ وَٱصْفَحُوا۟ حَتَّىٰ يَأْتِىَ ٱللَّهُ بِأَمْرِهِۦٓ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٩﴾ وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ۚ وَمَا تُقَدِّمُوا۟ لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ ٱللَّهِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٠﴾ وَقَالُوا۟ لَن يَدْخُلَ ٱلْجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا أَوْ نَصَٰرَىٰ ۗ تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ ۗ قُلْ هَاتُوا۟ بُرْهَٰنَكُمْ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١١١﴾ بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُۥٓ أَجْرُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾

١٧

یەکەم: گۆڕینی قورس بۆئاسان، وەك لابردن وسڕینەوەی شەونوێژ لەسەر موسڵمانان. دووەم: گۆڕینی ئاسان بۆقورس، وەك گۆڕینی چەند رۆژێ ڕۆژوو- کەلەسەرەتاوە هەبوو- بۆ ڕۆژووی مانگێکی رەبەق، ئەمە هەرچەندە قورسترە، بەڵام لەرووی پاداشتەوە گەورەترو باشترە. سێیەم: گۆڕین وسڕینەوەی بڕیارێك بۆ بڕیارێکی تر وەکو خۆی، وەك گۆڕینی رووگە لە (بیت المقدس)ەوە بۆ(کەعبە). خوای گەورە سەیری بەرژەوەندی خەڵکی خۆی دەکا،چاك دەزانێت کەئەمڕۆ بڕیارێك زۆر لەبارو گونجاوە، بەڵام بۆسبەینێ نەگونجاوە، ئەوسائەویش بە فەزڵی خۆی ئەیسڕێتەوە، چونکە: ﴿الم تعلم أن الله علی کل شیء قدیر﴾ مەگەر نەتزانیوە کە خوای گەورە بەسەر هەموو شتێکدا بەتواناو دەسەڵاتدارەو هەرچیش بکات ئەیکات، ئەمڕۆ بڕیارێکە، بۆ سبەینێ، بڕیارێکی ترە ﴿[١٠٧] الم تعلم ان الله لـه ملك السموات والأرض﴾ ئایا نەتانزانیوە کە بێ سۆ دەسەڵاتدارێتی ومولکایەتی گشت ئاسمانەکان و زەوی هەر بۆخوایە؟ ﴿وما لکم من دون الله من ولی ولا نصیر﴾ ودیارە بێجگە لەخواش، هیچ یاوەرو کۆمەك کارێکتان نیە، بێ بەهاوارو هاناتانەوە. ئەم مەسەلەی (نەسخ) و سڕینەوەیە، لەکۆنەوە بۆتە هەراو کێشەی ناو زانایان و، کتێب ونووسراوی زۆریان تێدا نووسیوەو، هەر یەکە بەباری ڕاو بۆچوونی خۆیدا رایدەکێشێ و، پەسەندی دەکات، ئەگەرچی لەکتێبەکانی خۆماندا دەڵێ: جەماوەری زانایان لەسەر ئەوەن کە: نەسخ لە(ئەوامیرو نەهییدا هەیە، قورتبیی دەڵێ: (أنکرت طوائف من المنتمین للإسلام المتأخرین جوازە وهم محجوجون بإجماع السلف علی وقوعە فی الشریعة الإسلامیة).

پرسیاری بێ جێ و ناشایست مەکەن:

﴿[١٠٨] أم تريدون أن تسئلوا رسولكم كما سئل موسى من قبل﴾ ئەی یاران وهاوەڵان! مەگەر ئێوەیش ئەتانەوێ داوای چەند بەڵگەو موعجیزەیەکی گەورە لەپەیامبەرەکەتان (موحەممەدﷺ) بکەن سەرەڕای ئەو هەموو بەڵگانەی بۆتان هاتن هەروەك لەمەوبەر لەلایەن بەنی ئیسرائیلەوە داوا لەمووسا کرا! کەچی ئەوانەی لای مووسا ﷺ هێشتا دوای ئەو هەموو بەڵگانە بۆی هێنان گوتیان (أرنا الله جهرة)! جابۆئەوە لەوجۆرە خووەنارێکە بیانترسێنێ خوای گەورە ئەفەرموێ: ﴿ومن يتبدل الكفر بالإيمان﴾ جاهەرکەسێك کوفر بەئیمان بگۆڕێتەوەو، دین وباوەڕی راستی خۆی، بدا بەبێ ئاینی ﴿فقد ضل سواء السبيل﴾ بێگومان ئەوە ڕێگای راست و دروستی لێونبووەو،سەر لێشێواوە،خوای گەورەلە جێگایەکی تردا دەفەرموێ: (ياأيها الذين آمنوا لاتسئلوا عن أشياء إن تبد لكم تسؤكم وإن تسئلوا عنها حين ينزل القرآن تبد لكم والله غفور حليم)، پێغەمبەریشﷺ دەفەرموێ: ((ذروني ماتركتكم..)) موسلیم.﴿[١٠٩] ودّ كثير من أهل الكتاب لو يردّونكم من بعد إيمانكم كفارا حسدا من عند انفسهم﴾ زۆرێك لەخاوەننامەکان – لەبەرحەسوودیی وناپاکیی خۆیان– پێیان خۆشە دوای بڕواهێنانتان، کافرتان بکەنەوە ﴿من بعد ماتبين لهم الحق﴾ پاش ئەوەی کە هەق و ڕاستیان بەتەواوی بۆ ڕوون بوویەوەو زانییان کە: موحەممەد ﷺ پێغەمبەری خوایە. (ئوسامەی کوڕی زەید) ئەڵێ: جارێك پێغەمبەر ﷺ سواری گوێدرێژێك ببوو (عەبدوڵڵای کوڕی ئوبە)یش، تەنزو تەشەرێکی لێدا، پێغەمبەریش بە(سەعدی) گوت: گوێت لێبوو چی گوت؟! سەعدیش پێیگوت: بیبەخشەو قسەکەی پشتگوێ بخە، پێغەمبەریش ﷺ- کەهەردەم کاری لێبووردنە- بەخشیی، ئەو جا ئەم ئایەتە هات وفەرمووی: ﴿فاعفوا واصفحوا حتى يأتي الله بأمره﴾ واتە ئێوە لێیان ببوورن و، چاوپۆشییان لێ بکەن، تا فەرمان وبڕیاری خوا بە سەرکەوتن و رزگاربوون دێت ﴿إن الله على كل شئ قدير﴾ بە ڕاستیی خوا بەسەر هەمووشتێکدا تواناو دەسەڵاتدارە. ئینجا یەك دووهۆی سەرکەوتن بۆموسڵمانان باس دەکا وئەفەرموێ: ﴿[١١٠] وأقيموا الصلاة وآتوا الزكاة﴾ بەردەوام نوێژەکانتان بەرێك وپێکی بکەن و کەمتەرخەمییان تیا مەکەن و، زەکاتیش بدەن بەوانەی پێیان دەشێ ﴿وما تقدموا لأنفسكم من خير تجدوه عندالله﴾ وە هەرکارێکی خێرو چاکە، بۆئەو لاتانی پێش بخەن، پاداشتەکەیتان لای خوا پێدەگاتەوەو ون نابێت، وەك خوای گەورە لەجێگای تردا ئەفەرموێ: (فمن يعمل مثقال ذرة خيراً يره..) وە بۆ خۆ دورخستنەوەیان لە گوناهو نافەرمانی ئەفەرموێ: ﴿إن الله بما تعملون بصير﴾ بەڕاستیی خوا بەگشت کاروکردەتان بینایەو، چاودێری کرداروکۆششتانە.

پڕو پاگەندەی جوولەکە!

هەمیسان قورئانی پیرۆز، پڕوپاڵانتەیەکی تری جوولەکەکان باس دەکاو دەفەرموێ: ﴿[١١١] وقالوا لن يدخل الجنة إلا من كان هودا أو نصارى﴾ جوولەکە گوتیان: هیچ کەسێ –بێجگە لەجوولەکە– ناچێتە بەهەشتەوە، گاورەکانیش هەر بەوجۆرە گوتیان: نەساراو عیسایی نەبێت ، کەسێ تر ناڕواتە بەهەشتەوە! دیارە بەردەوام هەردوولا هەوڵیان دەدا یەکتر بەدرۆبخەنەوەو، بەهەشت بۆخۆیان قۆرخ بکەن! ﴿تلك أمانيهم﴾ ئەم قسەو باسانە بەهەمیشە ئاوات و خەیاڵ پڵاوییانە.

﴿قل هاتوا برهانكم إن كنتم صادقين﴾ تۆش پێیان بڵێ: دەسا ئەگەر ڕاست بێژن لە بۆچوونەکانتاندا، بەڵگەکانتان بهێنن ﴿(١١٢) بلى من أسلم وجهه لله﴾ بەڵێ.. ڕاستیەکەی ئەمەیە کە: هەکەرسێك بەچاکی و بێخەوش، خۆی بەدەست خواوە دابێ و، ڕووی هەرلە خوابێ و، لە فەرمانەکانی سەرپێچی نەکا ﴿وهو محسن﴾ وە لەهەمانکاتدا چاکە خوازیش بێت ﴿فله أجره عند ربه﴾ ئەوەپاداشتی لای پەروەردگاری خۆی وەردەگرێ ومسۆگەرە ﴿ولا خوف عليهم ولاهم يحزنون﴾ ونەترس و بیمێکیان دەبێت لەقیامەتدا، نە غەم و خەفەتیش دەخۆن بۆ دنیا. شەڕە قسەی مووسایی وعیسایی: دەستەیەك لەهەردوولا، تەنها خۆیان بەراست و دروست دەزانێ! جابۆ دەمکوت کردنیان، خوا دەفەرموێ: ﴿(١١٣) وقالت اليهود ليست النصارى على شئ﴾ جوولەکە دەیانگوت: مەسیحی وگاورەکان لەسەر هیچ بنەماو ئاینێکی بڕوا پێکراو نین و هیچکارەن ﴿وقالت النصارى ليست اليهود على شئ﴾ وە گاورەکانیش دەیان گوت: جوولەکە ناهەقن و لەسەر هیچ بنەماو ڕاستییەك نین ﴿وهم يتلون الكتاب﴾ بەمەرجێ کە هەردوولاشیان کتێب و نامەی ئاسمانی دەخوێننەوە، جوولەکە (تەورات)، ئەمانیش (ئینجیل) کە هەردووکیان قسەو باسی ڕاست و باشیان تیایە، کەچی لەگەڵ ئەوەیشدا یەکتریان بەکافرو بێ باوەڕ دادەنا ﴿كذلك قال الذين لا يعلمون مثل قولهم﴾ خۆ ئەوانەیش کەهیچ نەزانن وەك ئەوانەی کە تەنها مادەیان بەلاوە شتە، هەر وەکو ئەوانە دەڵێن و قسە دەکەن و، باوەڕیان بەهیچ ئاینێکی ئاسمانیی نیەو بێ پەردەش دەڵێن: ((الدين أفيون الشعوب/ ئاین تریاکی گەلانە!) ﴿فالله يحكم بينهم يوم القيامة فيما كانوا فيه يختلفون﴾ ئەوسا سەبارەت بەو ئیختیلاف و مشت و مڕەو کێشەیانە خوا لە ڕۆژی قیامەتدا دادگاییان دەکات و، بڕیاری دروست دەدات، تا دەرکەوێ، ئاخۆ جوولەکە ڕاستە، یان فەلە؟ ئەوکاتە خۆیان دەبیننەوە.

الجزء الأول — سورة البقرة

وَقَالَتِ ٱلْيَهُودُ لَيْسَتِ ٱلنَّصَٰرَىٰ عَلَىٰ شَيْءٍ وَقَالَتِ ٱلنَّصَٰرَىٰ
لَيْسَتِ ٱلْيَهُودُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ ٱلْكِتَٰبَ كَذَٰلِكَ قَالَ
ٱلَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَٱللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ
فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن مَّنَعَ مَسَٰجِدَ
ٱللَّهِ أَن يُذْكَرَ فِيهَا ٱسْمُهُۥ وَسَعَىٰ فِى خَرَابِهَآ أُو۟لَٰٓئِكَ مَا كَانَ
لَهُمْ أَن يَدْخُلُوهَآ إِلَّا خَآئِفِينَ لَهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا خِزْىٌ
وَلَهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١٤﴾ وَلِلَّهِ ٱلْمَشْرِقُ وَٱلْمَغْرِبُ
فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا۟ فَثَمَّ وَجْهُ ٱللَّهِ إِنَّ ٱللَّهَ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾
وَقَالُوا۟ ٱتَّخَذَ ٱللَّهُ وَلَدًا سُبْحَٰنَهُۥ بَل لَّهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلْأَرْضِ كُلٌّ لَّهُۥ قَٰنِتُونَ ﴿١١٦﴾ بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ
وَإِذَا قَضَىٰٓ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿١١٧﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ
لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا ٱللَّهُ أَوْ تَأْتِينَآ ءَايَةٌ كَذَٰلِكَ
قَالَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَٰبَهَتْ قُلُوبُهُمْ
قَدْ بَيَّنَّا ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿١١٨﴾ إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ
بِٱلْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْـَٔلُ عَنْ أَصْحَٰبِ ٱلْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾

١٨ — ولن ترضى

داخستنی مزگەوتەکان لەیادی خوا:

﴿(١١٤) ومن أظلم ممن منع مساجد الله ان يذكر فيها اسمه﴾ دەبێ کێ لەوکەسە ستەمکارترو تاوانبارتر بێ، ڕێگە نەدا لەمزگەوتەکاندا یادی خوا بکرێ ﴿وسعى فى خرابها﴾ وبۆ وێرانکردنیشیان، تێبکۆشێ و، نەهێڵێ خوا پەرستییان تێدا بکرێ، یان هەر بیانڕووخێنێ، وەك کۆمۆنیستەکان، کە تەنها لە (سەمەرقەند)دا چواردە هەزار مزگەوتیان لەناوی پیرۆزی خوا داخست! ڕۆمانەکانیش دوای (٧٠) ساڵ لە بەرزکردنەوەی عیسا ﷺ بۆ ئاسمان، چوونە (بيت المقدس)ـەوەو بەردیان لەسەربەرد نەهێشت، تەنانەتی پەیکەرەکەی (سولەیمان)یشیان ڕووخاند! ﴿أولئك ماكان لهم أن يدخلوها إلا خائفين﴾ ئەوانە هەر نەدەبوو بشچنە ناو مزگەوتەکانەوە، بەترس و بیمەوە نەبێت،

واتە: لەباتی ئەوە کەئەوان ئەمڕۆ ئاوا بەمزگەوتەکان بکەن، دەبوو موسڵمانان ریسوایان بکەن وملیان پێدانەوێنن، چ جای ئەوە کە بتوانن مزگەوتەکان بڕۆخێنن؟! بۆیە پێغەمبەرﷺ پاش ئازادکردنی مەککە، فەرمانی دا کە ساڵی ئاییندە نابێ کافرو موشریك حەج بکەن و بێنە ماڵی خواوە: ((الا لایحجن بعد العام مشرك، ولا یطوفن بالبیت عریان، ومن کان له أجل فأجله إلى مدته)) فتح الباری. ﴿لهم فی الدنیا خزی ولهم فی الآخرة عذاب عظیم﴾ بەشی ئەوانە لەدنیادا هەر ریسوایی و بەدناوییە، لە پاشەڕۆژیشدا تووشی سزایەکی گەورەو گران دەبن.

لە نوێژدا ڕوو بکەرە ڕووگە:

﴿[١١٥] ولله المشرق والمغرب فأینما تولوا فثم وجه الله﴾ خۆرهەڵات و، خۆرئاوای دنیا، هەرهی خوایەو، خۆی خاوەنیانە، جاکەوابوو لە نوێژەکاندا روو لە هەرجێگایەك بکەن، رووگەیەو خوا لەوێیەو رووی لێتانە. لەوە دەچێ وەك ئیمامی (موسلیم) ئەڵێ ئەم بڕیارە پێش دیاریکردنی رووگەبووبێ، لەولاشەوە ئەو بۆچوونەی ئەوانی پووچەڵکردەوە کە گوایا تەنها لە(دێر) و (کەنیسە)کاندا خواپەرستیی ئەکرێ..! ﴿إن الله واسع علیم﴾ بێگومان زانستی خوا بەربڵاو و فراوانەو، لەهەموو شتێکیش بەئاگایە، خۆی چاك دەزانێ چۆن نەخشەی کارەکانی خۆی بکێشێ. جاکەوابوو ئەگەر ئەوان مزگەوتەکانیان لێ داخستن، ئێوە لە هە رجێگایەکی تردا دەتوانن نوێژەکانتان بکەن، چونکە گشت ئەملاو ئەولاکانی زەوی، بۆ ئێوە مزگەوتە.

رێنمایەکانی ئایەتی (١١٤-١١٥):

١) دەرکردنی خەڵکی لە مزگەوتەکان، تاوانێکی زۆر گەورەیە.

٢) دەبێ مزگەوتەکان لەکافران بپارێزرێن و، قبووڵیش نەکرێ بچنە نێویەوە، مەگەر موسڵمانان خۆیان رێگا بدەن ورازی بن.

٣) نوێژی سوننەت بەسەر وڵاخەوە -رووت لە رووگەوە بێ، یا نە- رەوایە.

٤) نوێژ خوێنی فەرز، هەتا دەکرێ دەبێ رووی لە رووگەوەبێ، مەگەر کاتێ کەنەخۆش بێ و نەتوانێ رووی تێ بکا، وەیان کاتێ ترسی هەبێ، وەیا جەنگاوەر بێ و دوژمن لە رووی قیبلەوە بێ، یا لە دەس دوژمن هەڵهاتبێ، یا نەزانێ قیبلە لە کوێوەیە تا رووی تێبکا.

خوا کەی منداڵی هەیە؟!

جوولەکە دەیانگوت: (عوزەیر) کوڕی خوایە! (نەسارا)یش دەیانگوت: عیسا! هاوبەشدانەرانیش: فریشتەیان بە کچی خوا دادەنا..!! بۆیە خوا فەرمووی: ﴿[١١٦] وقالوا اتخذ الله ولدا﴾ هەرسێ لایەنەکە دەیانگوت: خوا منداڵی بۆخۆی راگرتووە ﴿سبحانه﴾ خوا لەوشتانە پاك وخاوێن وبێخەوشە، ئاخر چۆن دەگونجێ منداڵی ببێ؟! ﴿بل له مافی السموات والأرض﴾ نەخێر، بەڵکو هەرچی لەئاسمانەکان و زەویدایە- بە عوزێر و عیساو فریشتەیشەوە- هەموو موڵکی خوان ﴿کل له قانتون﴾ وە هەر هەموشیان ملکەچی فەرمان و ئیرادەو ویستی ئەون جا ئیتر بۆچی پێویستی بەوانەیە؟ ﴿[١١٧] بدیع السموات والأرض﴾ بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەوییە ﴿وإذا قضى أمرا فإنما یقول له کن فیکون﴾ هەر کەویستیشی فەرمان وبڕیاری بدا، تەنها دەفەرموێ: ببە، ئەویش دەست بەجێ دەبێ. لەپێشەوە ئەوانەی دەمکوتکرد کە ددانیان بە تاك وتەنیایی خوادا نەدەنا، ئێستاش روو لەوانە دەکا کە لەبارەی پەیامبەرێتی پەیامبەرەوە ململانێ دەکەن: ﴿[١١٨] وقال الذین لایعلمون﴾ ئەوانەی وا بێ ئاگاو هیچ نەزانبوون- نامەیان نەبوو و ،پەیڕەوی هیچ پەیامبەرێکیشیان نەدەکرد- دەیانگوت: ﴿لولا یکلمنا الله﴾ باشە! بۆچی خوا روبەروو قسەمان

لەگەڵ ناکاو پێمان ناڵێت کەتۆ پەیامبەریت؟! ﴿او تأتینا آیة﴾ یان بۆ پشتگیری تۆ، بەڵگەو موعجیزەیەکمان بۆنایە؟! ﴿کذلك قال الذین من قبلهم مثل قولهم﴾ خۆ ئەوانەیش بەرلەوان بوون ، هەرهەمان قسەیان دەکرد ﴿تشابهت قلوبهم﴾ لە ئینکاری وململانێ و دوان لە شانی قورئان وپەیامبەردا، دڵیان چوونیەکە و لەیەك دەچێ. بەڵێ لەهەموو سەدەیەکدا کۆمەڵە خەڵکێکی گەوج وگێل، سەری ژەهراویان دەبزوێنن و، زۆر بێ شەرمانە ئەو جۆرە قسانە دەکەن !﴿قدبینا الآیات لقوم یوقنون﴾ خۆ بەراستی ئێمە بەڵگەو موعجیزەکانی خۆمانمان روونکردەوە وکەڵکی دەبێ بۆ خەڵکێکی یەقیندار، دیارە ئەوانە چونکە دڵیان نەخۆشەو، بەگومان ودوودڵن، بەهیچ بەڵگەیەك قایەلنابن و بەهرە وەرناگرن ﴿[119] إنا ارسلنا بالحق بشیرا ونذیرا﴾ ئێمە تۆمان بەڕاست و رەوان نارد ئەی موحەممەد! ﷺ کە: مژدە بە خەڵکانی ئیمانداروو ئاکارچاك بدەیت، مەردمی کافروبێ باوەڕیش لەقاری خوابترسێنیت ﴿ولا تسأل عن أصحاب الجحیم﴾ وئیتر پاش ئەوە دەربارەی دۆزەخیەکان،تۆ بەرپرسنیت، واتە: ئەوانەی ئەوجۆرە وتانە ئەدرکێنن ،ئەهلی دۆزەخن و، هیچ کاتیش ڕزگاریان نابێ لێی.

وَلَن تَرۡضَىٰ عَنكَ ٱلۡيَهُودُ وَلَا ٱلنَّصَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمۡۗ قُلۡ إِنَّ هُدَى ٱللَّهِ هُوَ ٱلۡهُدَىٰۗ وَلَئِنِ ٱتَّبَعۡتَ أَهۡوَآءَهُم بَعۡدَ ٱلَّذِي جَآءَكَ مِنَ ٱلۡعِلۡمِ مَا لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن وَلِيّٖ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٢٠﴾ ٱلَّذِينَ ءَاتَيۡنَٰهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ يَتۡلُونَهُۥ حَقَّ تِلَاوَتِهِۦٓ أُوْلَٰٓئِكَ يُؤۡمِنُونَ بِهِۦۗ وَمَن يَكۡفُرۡ بِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿١٢١﴾ يَٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ وَأَنِّي فَضَّلۡتُكُمۡ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٢٢﴾ وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا لَّا تَجۡزِي نَفۡسٌ عَن نَّفۡسٖ شَيۡـٔٗا وَلَا يُقۡبَلُ مِنۡهَا عَدۡلٞ وَلَا تَنفَعُهَا شَفَٰعَةٞ وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ﴿١٢٣﴾ ۞ وَإِذِ ٱبۡتَلَىٰٓ إِبۡرَٰهِـۧمَ رَبُّهُۥ بِكَلِمَٰتٖ فَأَتَمَّهُنَّۖ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامٗاۖ قَالَ وَمِن ذُرِّيَّتِيۖ قَالَ لَا يَنَالُ عَهۡدِي ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٢٤﴾ وَإِذۡ جَعَلۡنَا ٱلۡبَيۡتَ مَثَابَةٗ لِّلنَّاسِ وَأَمۡنٗا وَٱتَّخِذُواْ مِن مَّقَامِ إِبۡرَٰهِـۧمَ مُصَلّٗىۖ وَعَهِدۡنَآ إِلَىٰٓ إِبۡرَٰهِـۧمَ وَإِسۡمَٰعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيۡتِيَ لِلطَّآئِفِينَ وَٱلۡعَٰكِفِينَ وَٱلرُّكَّعِ ٱلسُّجُودِ ﴿١٢٥﴾ وَإِذۡ قَالَ إِبۡرَٰهِـۧمُ رَبِّ ٱجۡعَلۡ هَٰذَا بَلَدًا ءَامِنٗا وَٱرۡزُقۡ أَهۡلَهُۥ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ مَنۡ ءَامَنَ مِنۡهُم بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۖ قَالَ وَمَن كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُۥ قَلِيلٗا ثُمَّ أَضۡطَرُّهُۥٓ إِلَىٰ عَذَابِ ٱلنَّارِۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾

هەتا نەچیتە سەر دینی مووسایی وعیسایی، لێت رازیی نابن:

﴿[120] ولن ترضی عنك الیهود ولاالنصاری﴾ هەرگیز ئەم جوولەکەو فەلانە لە تۆخۆشیان نایە (ئەی موحەممەدﷺ! ﴿حتی تتبع ملتهم﴾ هەتا پەیڕەوی لە ئایین وبەرنامەیان دەکەیت، واتە: هەتا نەچیتە سەر دینی ئەوان هەرگیز بەتەمای رەزامەندی ئەوان مەبەو، باوەڕیش ناهێنن و، لەپیلان وئاژاوە گێڕیی وفەسادو، خراپەکاری کۆتا ناکەن ﴿قل إن هدی الله هو الهدی﴾ دەسا ئەی پەیامبەر ﷺ! پێیان بڵێ: بێگومان رێی راست ودروست، هەر ئەم بەرنامەو رێبازەی خوایە، واتە: هەر قورئان ورێنماییەکانی ئەو، راستە رێ و رێ نیشاندەرە، نەك رێبازو کوێرە رێگاکانی تر کەئێوەو هاوکارەکانی ئێوەی لەسەرە، پێغەمبەریش ﷺ دەیفەرموو: ((لاتَزالُ طائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِی یُقَاتِلونَ علی الْحَقّ، لایَضُرُهُمْ مَنْ خَالَفَهُمْ حَتّی یَأْتِیَ أمْرُ اللهِ)) موسلیم. ﴿ولئن اتبعت أهواءهم﴾ سوێند بێ بەخوا ئەگەر پەیڕەوی لە هەواو ئارەزووی ئەوان بکەیت و بچیتە سەر کردەو وتەیان ﴿بعدالذی جاءك من العلم﴾ دوای ئەوەکە زانست و زانیاریت بۆهاتووو، یەقینت هەیە کە تەنها قورئان و دینی (ئیسلام) راست و رەوایە ﴿مالك من الله من ولی ولانصیر﴾ ئیتر چاك بزانە کە بێ شك هیچ سەرپەرست وچاودێرو کۆمەککارێکت لە خواوە بۆنابێ. لەهەموو سەردەمێکدا جوولەکەو گاور- هەرچەند ناوبەناو لەناوخۆشیاندا ناڕێکبوون- بەڵام بۆ پێشێلکردنی ئاینی ئیسلام و لاوازکردنی پەیامەکەی خوا، یەکیان گرتووەو هەرلە هەوڵدا بوون، دیارە هەر جارەش بەشێوازێك خەریکبوون، بۆیە خوای گەورە بەم ئایەتە باوەڕداران ئاگادار دەکاتەوە کە ئەوانە نەتانخەڵەتێنن و نەچنە سەر ئایینەکەیان و وریای

پیلانەکانیان بن ﴿[١٢١] الذین آتیناهم الکتاب یتلونه حق تلاوته﴾ ئەوانەیان کە کتێب ونامەمان پێدان -تەورات و ئینجیل- و بە راست و دروستیش دەوری دەکەنەوەو دەیخوێنن و، کاری پێدەکەن ﴿أولئك یؤمنون به﴾ دیارە ئەمانەیان باوەڕی تەواویان پێی هەیە و، لای خوا پەسەندن، کەوابوو دەبێ پەیڕەویی لەتۆش بکەن، چونکە تەوراتە دەسکاری نەکراوەکەیان فەرمانیان پێدەکا کە: باوەڕ بەوپێغەمبەرە بێنن لە ئاخر زەماندا دێت، ئەمانەیان راست وئیماندارن ، نەك ئەوانەیان کە تەوراتیان گۆڕیی و کاریان پێنەکردو لە تۆش یاخی بوون ﴿ومن یکفر به﴾ هەرکەسیش کافرو بێباوەڕ بێ پێی ﴿فأولئك هم الخاسرون﴾ ئەوانە زیانمەند دەبن و، دەچنە ڕیزی زیان لێکەوتوانەوە ﴿[١٢٢] یابنی إسرائیل اذکروا نعمتي التی أنعمت علیکم﴾ ئەی کوڕان ونەوەی یەعقووب! یادی ئەوگشت نیعمەت و بەخششانەم بکەنەوە ڕشتم بەسەرتاندا ﴿وانی فضلتکم علی العالمین﴾ و لە بیریشتان بێت کە: فەزڵ و ڕێزمدان بەسەر تەواوی خەڵکی جیهانی خۆتاندا ﴿[١٢٣] واتقوا یوما لاتجزی نفس عن نفس شیئا﴾ وە لەو ڕۆژە خۆ بپارێزن کە: ڕۆژی نەفسی نەفسییەو هەرکەس بۆخۆیەتی ﴿ولا یقبل منها عدل﴾ وهیچ بارمتە وبریتیەکیش لەباتی هیچ کەسێك وەرناگیردرێ ﴿ولا تنفعها شفاعة﴾ وە هیچ تکاو پاڕانەوەیەکیش بەهانای کەس نایەو سوودی نابێت ئەگەر بەبێ باوەڕ مردبێ ﴿ولا هم ینصرون﴾ وە لە هیچ لایەکیشەوە یارمەتیی نادرێن و کۆمەك ناکرێن.

ئیبراهیم و ئیمامەت:

جا دوای باسکردنی مێژوویەکی دێرینی هۆزی جوولەکەو لاسارییان، واتە: ئەوانەی کەنامەیان بۆ هات و نافەرمانی خوایانکرد! دێتە سەرباسی نموونەیەکی پرشنگداری گوێڕایەڵانی فەرمانی خوا، وەك ئەفەرموێ: ﴿[١٢٤] وإذ ابتلی إبراهیم ربه بکلمات فأتمهن﴾ ئەوکاتە وەبیربێنەوە خوای پەروەردگار ئیبراهیمی بەچەند و وشەو کاروکردەو فەرمان (لاإلە إلاالله ، قوربانیی کردن بەئیسماعیلی کوڕی) تاقیکردەوە، ئینجا ئەویش زۆر بە چاکی وجوامێرانە گشت فەرمانەکانی جێبەجێکرد وئەنجامیدان، وەك لەجێگایەکی تردا دەفەرموێ: (وإبراهیم الذی وفی) (٣٧/٥٣). ﴿قال إنی جاعلك للناس إماما﴾ ئەوسا کەئیبراهیم لە هەموو تاقیکردنەوەکاندا دەرچوو، خوای گەورە پێی فەرموو: بەراستیی لەپاداشی گوێڕایەڵی وجێبەجێ کردنی فەرمانەکانمدا، بڕیارمدا بتکەمە پێشەواو ڕابەری خەڵکی دنیا ﴿قال ومن ذریتی﴾ ئیبراهیمیش گوتی: حەز دەکەم وەچەو زاڕۆڵەکانیشم بەهرەمەندبن وببنە ڕابەری خەڵکیی ﴿قال لا ینال عهدی الظالمین﴾ خوا فەرمووی: پەیام وپەیمانی من (پەیامبەرێتی وپێشەوایەتی) هەرگیز بە خەڵکانی بێ باوەڕ وسنوور بەزێن نادرێ. ئینجا زاناکانیشمان دەڵێن: (الظالم: لایصلح أن یکون خلیفة ولا حاکما ولا مفتیا ولا شاهدا ولا راویا) واتە: مرۆڤی ستەمکار وناهەقیکار، بۆخەلیفەیی و، بۆداوەریی و، بۆموفتیی، بۆشایەدو، بۆگێڕانەوەی هەواڵ وفەرمووده دەسنادات، بە کورتیی: پیاوی کافرو ستەمکار-لەتەرازووی ئیسلامدا- بەکەڵکی هیچ ئیش و کارێکی ئاینیی و کۆمەڵایەتی موسڵمانان نایەت.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (١٢٤):

١- بە پێشەوا بوون و وەرگرتنی (ئیمامەت) بە هۆی باوەڕی ساف ویەقین و خۆڕاگری لەسەر ئەهلی هیدایەت نەبێ، وەدەس نایە، ئایەتی: (وجعلنا منهم ائمة یهدون بأمرنا لما صبروا وکانوا بآیاتنا یوقنون) (٢٤/٢٤) گەورەترین بەڵگەیە بۆ ئەو هەقیقەتە.

٢- (ولایة العهد) واتە: دیاریکردنی جێنیشین و خەلیفە لەلایەن پێشەواوە بۆ خۆی، هەرلە ژیانی خۆیدا لەدینی ئیسلامدا ڕێگە دراوەو ڕەوایە، بەمەرجێك ئەو (وەلی عەهد)ە خاوەن باوەڕو زانیارو کۆشەرو دادگەرو خۆڕاگربێ و،

وەکو(عومەری کوڕی عبد العزيز- ڕەحمەتی خوای لێبێت - دەڵێ : ئەنجوومەنی ئەو سەردەمە ڕەزامەندی لەسەر بدەن و پەسەندیان بێت .

٣- هەستان بەداوا شەرعیەکان، شیاویی بەمرۆڤ دەدات بۆپێشەوایەتیی. سەبارت بەخەلافەت هەر لە چەرخی هاوەڵانەوە سێ بۆچوون هەبووە: یەکەم: لە ئال و بەیت بێت. دووەم: لەقورەیش. سێیەم: لە ناو توێژەکانی جەماوەردا کێ شیاوە؟ لە راو بۆچوونەکانی(عومەر)یشەوە رای سێیەم لە پەسەند دەچێت، بەڵام بۆ ئەوە رێز لەهەرسێ بۆ چوونەکە بگیردرێ، هەڵبژاردنێکی پاك و شەرعیی لەناو هەرسێ تاقمەکەدا بکرێت باشە.
تێبینی:ناوی ئیبراهیم ﷺ: لە(٢٥) سوورەتی قورئاندا(٦٩)جار هاتووە.

مەزنیی و گەورەیی کابە :

﴿[١٢٥] وإذ جعلنا البيت مثابة للناس وأمنا﴾ ئەمەشت وەبیربێ کە: کەعبەمان کردە پەناگاو مەڵبەندی ئەمن وئاسایش و هێمنیی و کۆبوونەوە بۆگشت خەڵکانی دنیا، بەشێوەیەك ئەر لەماڵی کابەدا بکوژ ببینرایە، کەس وکاری کوژراوەکە بۆیان نەبوو دەستی بۆ بەرن!. (بوخاریی) دەڵێ: (عومەری کوڕی خەتاب)- خوا لێی ڕازی بێ- بەپەیامبەری گوت: خۆزگە جێ وەستانەکەی ئیبراهیمت دەکردە نوێژگە، ئینجا خوا ئەم ئایەتەی ناردو فەرمووی: ﴿واتخذوا من مقام إبراهيم مصلى﴾ جێ وەقامەکەی ئیبراهیم بکەنە نوێژگەی خۆتان، واتە: لەلای ئەوبەردەدا لەکاتی دروستکردنی کەعبەدا، ئیبراهیم دەیخستە ژێرپێی، نوێژو تاعەت بکەن ﴿وعهدنا إلى إبراهيم وإسماعيل﴾ ئینجا (ئیبراهیم وئیسماعیل)مان راسپاردن ﴿أن طهرا بيتي للطائفين والعاكفين والركع السجود﴾ کەماڵەکەم - کەعبە- بۆئەوانەی تەوافی ئەکەن وبەدەوریا دێن ودەچن، و بۆئەوانەش ئیعتیکافی تێدادەکەن ولەوێ دەمێننەوە، و بۆ رکوعبەران وسوژدە بەران لەبت و بتپەرستیی پاك بکەنەوە.
تێبینی: وشەی (ئیسماعیل) لە قورئاندا (١٢) جار هاتووە.

ماڵی خوا پاك رابگرن:

﴿[١٢٦] وإذ قال إبراهيم رب اجعل هذا بلدا آمنا﴾ ئەو دەمەش وەبیر بێنە کە ئیبراهیم دۆعای کردو وتی: پەروەردگارەکەم ئەم جێگایە واتە: -کەعبە- بەشارێکی بێوەیی وهێمن وئاسایش رابگرە ﴿وارزق أهله من الثمرات من آمن منهم بالله واليوم الآخر﴾ ڕزق و رۆزیی و میوەو (خواردەمەنی)یان پێ ببەخشە، بەتایبەتی ئەوانەیان باوەڕیان بەخواو بە ڕۆژی دوایی هەیە ﴿قال ومن كفر فأمتعه قليلا﴾ خواش فەرمووی: دۆعاکەت گیرا دەکەم و، مرۆڤە بێ باوەڕەکانیش، سەردەمێکی کەم، دەژێنم وخۆشی وەردەگرن و، لەنازونیعمەتی ئەم دنیایە رادەبوێرن. (قورتوبیی) دەڵێ: وەرگرتنی رزق ورۆزی وبژێوی لەسەران و دەسەلاتدارانی سەردەم، سێ حاڵەتی هەیە: یەکەم: ئەر دارایی و دەسکەوتەکانی دەوڵەت لەسەر بنەمای شەریعەتی ئیسلام بێت، دیارە حەڵاڵ و ڕەوایە، چونکە هاوەڵان و پاشینانی ئەوان، لە دەستی(حەجاج) بژێویان وەر دەگرت. دووەم: ئەگەر لە حەڵاڵ و حەرام تێکەڵ بوو-وەکو ئەمڕۆ-ئەو ئەر بگونجێ وەر نەگیردرێ، ئەگینا بۆ خەڵکانی ئاتاج ومۆتاج قەیدی نیە. سێیەم: خۆ ئەر دارایی دەوڵەت، بە ئاشکرا حەرام وناڕەوابوو، بێ سۆ لەحاڵەتی ئاوادا وەرگرتنی نارەواو نادروستە. ﴿ثم أضطره إلى عذاب النار وبئس المصير﴾ پاشان بەرەو سزای بەتینی ئاگر دەیپێچمەوە، ئای چ خراپ وشوومە جێگاو چارەی وا!. ئیبراهیم ﷺ نازونیعمەتەکانی دنیاشی هەروەکو پێشەوایەتی و ئیمامەت تەماشا کرد، بۆیە تەنها بۆ باوەڕدارەکانی داوا کرد. (ئالووسیی) دەڵێت: لەوسەردەمەدا میوەی بەهارەو هاوینەو پاییزە لەوشارەدا کۆدەبوویەوە.

دروستکردنی کابە :

﴿١٢٧ وإذ يرفع إبراهيم القواعد من البيت وإسماعيل﴾ ئەودەمە بخەوە یادی گەلەکەت کە: (ئیبراهیم وئیسماعیل) پایەو بناغەی کەعبەیان دادەڕشت و بەرزیان دەکردەوەو، بەدەم ئەوەشەوە زیکریان دەکردو دەیانگوت: ﴿ربنا تقبل منا إنك انت السميع العليم﴾ پەروەردگاری ئێمە! ئەم خزمەت و کارەیەمان لێوەرگرە، بەڕاستیی هەرئەتۆی زۆر ژنەوا بۆپارانەوەو لاڵەمان، هەرخۆیشت فرە زاناو، ئاگاداری گشت نیازو مەبەستەکانمانی. بەڵێ مرۆڤی باوەڕدار دەبێ هەمیشە لە ئەنجامدانی ئاکاری چاکە خێردابێ و، هەردەم لەخواش داوا بکا بۆ وەرگرتنی، وەکو ئایەتی: (والذين يؤتون ما آتوا وقلوبهم وجلة..) (٢٣/٦٠) ڕاستیی ئەم مەبەستەیە دووپات دەکاتەوە ﴿١٢٨ ربنا واجعلنا مسلمين لك﴾ ئەی پەروەردگارمان! وابکە کە هەردووکمان لە تەواوی ئیش وکارەکاندا هەر ملکەچ و بەرفەرمانی تۆ بین، تا بتوانین هیچ شتێك نەکەینە شەریك و هاوبەشت ﴿ومن ذريتنا امة مسلمة لك﴾ وە لەناو منداڵ و نەوەکانیشماندا ئوممەت و گەل و کۆمەڵێك رابێنە کە: ئەوانیش ملکەچ ودڵسۆزبن و، تەنها ڕوو لەتۆ بکەن ﴿وارنا مناسكنا﴾ وە ڕێوو ڕەسمی حەجی ئەو شوێنە پیرۆزەشمان نیشان بدە، تابزانین چۆن بەرێك وتەواوی بتپەرستین و حەجت بۆ بکەین ﴿وتب علينا إنك انت التواب الرحيم﴾ و یارمەتیمان بدە بۆ گەڕانەوە بۆلای خۆت و، تەوبەمان لێوەرگرە، چونکە بەڕاستیی تەنها هەر ئەتۆی تەوبە وەرگرو دلاوا لەگەڵ بەندەکانتدا.

الجزء الأول — سورة البقرة

وإذ يرفع إبراهيم القواعد من البيت وإسماعيل ربنا تقبل منا إنك أنت السميع العليم ﴿١٢٧﴾ ربنا واجعلنا مسلمين لك ومن ذريتنا أمة مسلمة لك وأرنا مناسكنا وتب علينا إنك أنت التواب الرحيم ﴿١٢٨﴾ ربنا وابعث فيهم رسولا منهم يتلوا عليهم آياتك ويعلمهم الكتاب والحكمة ويزكيهم إنك أنت العزيز الحكيم ﴿١٢٩﴾ ومن يرغب عن ملة إبراهيم إلا من سفه نفسه ولقد اصطفيناه في الدنيا وإنه في الآخرة لمن الصالحين ﴿١٣٠﴾ إذ قال له ربه أسلم قال أسلمت لرب العالمين ﴿١٣١﴾ ووصى بها إبراهيم بنيه ويعقوب يا بني إن الله اصطفى لكم الدين فلا تموتن إلا وأنتم مسلمون ﴿١٣٢﴾ أم كنتم شهداء إذ حضر يعقوب الموت إذ قال لبنيه ما تعبدون من بعدي قالوا نعبد إلهك وإله آبائك إبراهيم وإسماعيل وإسحاق إلها واحدا ونحن له مسلمون ﴿١٣٣﴾ تلك أمة قد خلت لها ما كسبت ولكم ما كسبتم ولا تسألون عما كانوا يعملون ﴿١٣٤﴾

٢٠ — وقالوا كونوا

ئیبراهیم داوای ناردنی پەیامبەر دەکا :

﴿١٢٩ ربنا وابعث فيهم رسولا منهم﴾ پەوەردگارمان! هەر لەزاڕۆڵەو نەوەکانیاندا (نەوەکانی ئیبراهیم خۆی) پەیامبەرێك بۆ ئەوخەڵکی (حەرەم)ە بەرێ بکە ﴿يتلوا عليهم آياتك﴾ تا ئایەکانی تۆیان بەسەرا بخوێنێ ﴿ويعلمهم الكتاب والحكمة﴾ وفێری بەرنامەکەی تۆیان بکات" (قورئان و سوننەت) یان ئاشناو شارەزا بکە ﴿ويزكيهم﴾ و نەفسیان لەهەموو کارێکی خراپ و ناپەسەند پاك ڕاگرێ و، هەرخەریکی تۆناسین بن ﴿إنك انت العزيز الحكيم﴾ بە ڕاستیی تەنها هەر ئەتۆ خوایەکی زاڵ و دەسەڵاتدارو کارجوان و جوانکارییت. بەڵێ.. دۆعاو نزاکەی ئیبراهیم گیرابوو و خوای میهرەبان پێغەمبەرێکی شەریف و دڵسۆزو ڕەوشت بەرز وەکو (پێغەمبەرمان موحەممەد)ی بۆ ناردن.

مەگەر گەوج لە دینی ئیبراهیم لابدا :

دوای ئەوە کەباسی ڕاستیی و شیاوی دین و ئایینەکەی ئیبراهیمی کرد، ئەوسا دێتە سەر لۆمە کردن و سەرکۆنەی ئەوانەی پشتی لێدەکەن، وەك دەفەرموێ: ﴿١٣٠ ومن يرغب عن ملة إبراهيم إلا من سفه نفسه﴾ کێ هەیە بەدەر لەوکەسە خۆی گێل وگەوج بکا، ئایینی ئیبراهیم بنێتە لاوەو لابدا لێیی و، دەست بداتە بت پەرستیی؟ ﴿ولقد

اصطفيناه في الدنيا﴾ سوێندبێ بەخوا، ئێمە لەم دنیایەدا ئیبراهیممان هەڵبژاردوو، پایەی پەیامبەرێتی و پێشەوایەتیمان پێبەخشی ﴿وإنه في الأخرة لمن الصالحين﴾ و لەدوا ڕۆژیشدا وا لەڕیزی چاکان و صاڵحاندا ﴿[١٣١] إذ قال له ربه أسلم﴾ ئەو دەمە کەپەروەردگاری هەڵیبژاردو پێی فەرموو: دەبێ ملکەچی بڕیارو فەرمانی من بی و، خۆ تەسلیمی ئێمە بکەیت، ئەوجا ئەویش ﴿قال أسلمت لرب العالمين﴾ گوتی: وا خۆم تەسلیم و ملکەچی فەرمانەکانی پەروەردگاری جیهان کردو، تەنیا ڕووڵەو دەکەم.

ئیبراهیم و یاقووب کوڕەکانیان ڕادەسپێرن بەم ئیسلامە:

﴿[١٣٢] ووصى بها إبراهيم بنيه ويعقوب﴾ ئیبراهیم و یەعقووب، ئەو ئایینەیان بەکوڕەکانیان وەسیەت کردو ڕاسپارد: ﴿يابني إن الله اصطفى لكم الدين﴾ گوتیان: ڕۆڵەکانم..! بێگومان بن کەخوا ئەم ئایینی یەکتاپەرستییەی هەڵبژاردووە بۆتان ﴿فلا تموتن إلا وأنتم مسلمون﴾ دەسا ئێوەش هەوڵ بدەن کە تەنیاو تەنیا بەموسڵمانێتی بمرن، واتە: تەنها ساتێك لەم دینە کلا نەبن ودوور نەکەونەوە لێی.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (١٣٠-١٣٢):

١- نەزان و گێلە پیاو نەبێ، کێ ڕوو لەئیسلام وەردەگێڕێ ؟.

٢- ئایینی ئیسلام، ئاینی هەموو پێغەمبەرانە، ئەگەرچی شێوەو شێوازی کاریشیان جیا بووبێ، دیارە بێجگە لەویش، هەموو دین و بیروو بیرۆکەیەك، داهێنراوو باتڵە.

٣- سوننەتە هەموو کەسێك "بەتایبەتی نەخۆش" پەیمان لەمنداڵ و کەس وکاری خۆی وەرگرێ کە: تامردن دەس لەئیسلام بەر نەدەن و، لادین نەبن.

تێبینی: یەعقووب (١٦) جار ناوی لە قورئاندا هاتووە.

جوولەکە ئەیانوت: یەعقووب فەرمانی بەکوڕەکانی کردووە کە دەبێ هەر لەسەر ئایینی جوولەکە بن، بۆیە خوا ئەوقسەیە دەداتەدواوەو دەفەرموێ: ﴿[١٣٣] أم كنتم شهداء إذ حضر يعقوب الموت﴾ ئاخۆ لەسەرەمەرگی یەعقووبدا، ئێوە ئامادە بوون تابزانن لەوکاتەدا چی گوت بەکوڕەکانی؟ ﴿إذ قال لبنيه ما تعبدون من بعدي﴾ بە تایبەتی ئەوکاتە کەپێی گوتن: کوڕەکانم! دوای مردنی من چی دەپەرستن؟ ﴿قالوا نعبد إلهك وإله آبائك إبراهيم وإسماعيل وإسحاق إلها واحدا﴾ هەموو گوتیان: ئێمەش هەرخواکەی تۆو، خواکەی باووباپیرانی تۆ(ئیبراهیم وئیسماعیل و ئیسحاق)، بەتاك و تەنیایی دەیپەرستین و، هیچ شتێ ناکەینە شەریك وهاوبەشی ﴿ونحن له مسلمون﴾ وهەمووشمان تەنها بۆئەو تەسلیم وملکەچ دەبین، لەجێگایەکی تردا دەفەرموێ: (وله أسلم من في السموات والأرض طوعا وكرها وإليه يرجعون)، یان دەفەرموێ: (وماأرسلنا من قبلك من رسول إلا نوحي إليه أنه لاإله ألا أنا فاعبدون) پێغەمبەریش دەفەرموێ: ((نحنُ معشرَ الأنبياءِ أولادُ عَلاّتٍ، دينُنا واحِدٌ)) واتە: ئێمەی پێغەمبەران، گشت وەکو کوڕی بابێکین، تەنیا دایکمان جیایە، مەبەست ئەوەیە کە هەموو لەبنەڕەتدا ئیش وکارمان یەکە، مەگەر لەهێندێ لق وپۆپدا فەرق وسوونێك هەبێ ﴿[١٣٤] تلك أمة قد خلت﴾ بەڵێ ئەمانە -ئیبراهیم وکوڕەکانی ئەو- ئوممەت وگەلێك بوون کە تێپەڕیان کردوو ڕۆیشتن ﴿لها ما كسبت ولكم ماكسبتم﴾ هەرشتێکیان کردبێ چاك، یان خراپ هەر بۆخۆیانە، ئەوەش ئێوە کردووتانە هەر بۆخۆتان ئەبێ ﴿ولا تسألون عما كانوا يعملون﴾ و لەدواڕۆژیشدا پرسیاری کارو کردوەوەی ئەوانتان لێناکرێت. یاسای خوا وایە کەهیچ کەسێك بەکردارو ڕەفتاری کەسێکیتر گرفتار نەبێ و، هەرشتێکیشی کرد، هەر بۆخۆی بێ، پێشەوا غەزالی (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەڵێت: هەر کە باوکێکی برسی بەنانخواردنی کوڕەکەی تێربوو،

وە یان بە ئاوخواردنی ئەو تێراوبوو، ئەودەمەش کوڕی تاوانبار بەهۆی باوکیەوە ڕزگار دەبێ. ﴿[١٣٥] وقالوا كونوا هودا أونصارى تهتدوا﴾ خاوەن نامەکان بە موسڵمانەکانیان دەگوت: وەرن ببنە جوولەکە، یا فەلە، ئەوسا دەکەونە سەر ڕێی ڕاست! جابۆ ڕاستکردنەوەی ئەو بۆچوونە هەڵەیان، خوا فەرمووی: ﴿قل بل ملة إبراهيم حنيفا وماكان من المشركين﴾ ئەی موحەممەد! ﷺ پێیان بڵێ: نەخێر، یەهوودییەت ونەصرانییەتی وامان ناوێ، بەڵکو ئێمە هەرلە ئاییینی پاك و بێخەوشی (ئیبراهیم) پەیڕەویی دەکەین، چونکە ئەو لەهەموو بەرنامەیەکی لارو خێچ لایداوەو، هەرگیزیش لەهاوبەشدانەران نەبوو.

موسڵمان باوەڕی بە گشت کتێب و پێغەمبەرێك هەیە:

﴿[١٣٦] قولوا آمنا بالله وما أنزل إلينا﴾ ئەی بڕواداران! بڵێن: ئێمە باوەڕمان بەخواو بەو(قورئان)ـە بۆمان دابەزیوە هەیە ﴿وما أنزل إلى إبرهيم وإسماعيل و إسحاق ويعقوب والأسباط﴾ وە بەو بەرنامەیە کە بۆ (ئیبراهیم و ئیسماعیل و ئیسحاق و یەعقوب و نەوەکانیان) نێردراوە ﴿وما أوتى موسى وعيسى﴾ و بەوکتێبەش بە مووساو بەعیسا دراوە ﴿وما أوتى النبيون من ربهم﴾ و بەوپەیامەش بەهەموو پەیامبەرانی تر دراوە لەلایەن پەروەرگاریانەوە ﴿لانفرق بين احد منهم﴾ هیچ فەرق وجیاوازییەکیش، ناخەینە نێوان هیچ کامێکیانەوە، واتە: باوەڕمان بە هەموان هەیەو، ئێمە وەکو ئەوانە ناکەین قورئان لە بارەیانەوە دەفەرموێ: (ويريدون أن يفرقوا بين الله ورسله ويقولون نؤمن ببعض ونكفر ببعض ويريدون أن يتخذوا بين ذلك سبيلا) ﴿ونحن له مسلمون﴾ وەبە تەنیاش ملکەچی فەرمانەکانی ئەوین، واتە: هەرفەرمانێ بەسەرماندا بدا، ئامادەین و سوپاسیشی دەکەین ﴿[١٣٧] فإن آمنوا بمثل ما آمنتم به فقد اهتدوا﴾ جا ئەر ئەوخاوەن نامانەو، خەڵکانی تر، وەکو ئێوە باوەڕیان هێنا، مانای وایە کە بەڕاست و ڕەوان کەوتونەتە سەر ڕێی ڕاست و ڕێنمابوون ﴿وإن تولوا فإنما هم فى شقاق﴾ خۆئەر لەهەق پشتیان هەڵکردو باوەڕیان نەهێنا، دیارە کە لەهەق وراستیی لایانداوەو لە دژایەتیدان ﴿فسيكفيكهم الله وهو السميع العليم﴾ ئەوسا تۆش ئەی موحەممەد ﷺ! هەر خوات بەسە و، لەئازارو بێزاریان دەتپارێزێ وزاڵت دەکات بەسەریاندا، وزۆریش بیسەرو فرەزانە، واتە: بەهەموو سرپەو چرپەیەکیان ئاگادارە ﴿[١٣٨] صبغة الله﴾ ئەم ئایین وبەرنامەی خوایە، کە ئێستا تۆی لەسەرە، ڕەنگ ونەخشەیەکە، خوای لەکارزان بەدەستووری خۆی دایڕشتووە ﴿ومن أحسن من الله صبغة﴾ دەبێ کێ لەخوا جوانتر ڕەنگ ونەخشە بڕێژێ ؟ ﴿ونحن له عابدون﴾ وئێمەش گشتمان تەنها ئەو دەپەرستین وتەسلیمی ئەودەبین ﴿[١٣٩] قل أتحاجوننا فى الله﴾ ئەی موحەممەد ﷺ! پێیان بڵێ: ئایا بۆ ئێوە ڕەوایە لەبارەی دین و ئایینی خواوە، ململانێ و دەمەقاڵێ لەگەڵ من بکەن، لەگەڵ ئەوەیشدا

الجزء الأول | سورة البقرة

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ (١٣٥) قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ (١٣٦) فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنتُم بِهِ فَقَدِ اهْتَدَوا وَّإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (١٣٧) صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ (١٣٨) قُلْ أَتُحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ (١٣٩) أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ قُلْ أَأَنتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَتَمَ شَهَادَةً عِندَهُ مِنَ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ (١٤٠) تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ (١٤١)

٢١

خۆتان بە کوڕو خۆشەویستی ئەو دەزانن ؟! ﴿وهو ربنا وربكم﴾ و پەروەردگاری ئێمەو، پەروەردگاری ئێوەیشە، هەموو کاریٚ شایستەی خۆیەتی ﴿ولنا أعمالنا ولكم أعمالكم﴾ وکاروکردەی خۆمان بۆخۆمان و، کاروکردەی خۆشتان بۆخۆتان، واتە: ئێمە لە کارەکانی ئێوە بێزارو بەرین ، دیارە ئێوەش کارتان بەئێمە نیە، لە ئایەتێکی تردا دەفەرمویٚ: (وإن كذبوك فقل لي عملي ولكم عملكم أنتم بريؤن مما أعمل وانا برئ مما تعملون) ﴿ونحن له مخلصون﴾ وە ئێمە بەدڵی پاك و بە دڵسۆزانە ئەو پەروەردگارە دەپەرستین و، ملکەچی دەبین، واتە: کاکڵەو حەقیقەتی ئاییندارییی، دڵسۆزی وخۆیەکلاکردنەوەیە بۆخوا ﴿[١٤٠] أم تقولون إن إبراهيم واسماعيل وإسحاق ويعقوب والأسباط كانوا هودا أو نصارى﴾ یان بەلاتانەوە وایەو دەڵێن : (ئیبراهیم وئیسماعیل ویەعقووب وکوڕو نەوەکانی ئەو) جوولەکە یان فەلە بوون ؟! ﴿قل أأنتم أعلم أم الله﴾ پێیان بڵیٚ- ئەی موحەممەد ﷺ! باشە خوا چاکتر دەزانیٚ یان ئێوە؟ دیارە کەخوا لەهەموان چاکتر بەئاگایەو دەزانیٚ، دە خۆ ئەورایگەیاند کە: ئەوانە هیچیان نەجوولەکە بوونە، نەفەلە، وەکو دەفەرمویٚ: (ماكان إبراهيم يهوديا ولا نصرانيا ولكن كان حنيفا مسلما وما كان من المشركين) ﴿ومن أظلم ممن كتم شهادة عنده من الله﴾ دەبیٚ کیٚ لەو کەسە ستەمکارتر بیٚ، شایەتیەکی لابیٚ و لەخوای بشارێتەوە؟ خاوەننامەکان لەکتێبەکانیاندا هاتبوو کە: دینی پەسەندو قبووڵ لای خوا، هەردینی ئیسلامە، موحەممەدیش پێغەمبەری خودایە، ئەو بەرێزانەش هیچ کامێکیان، نەجوولەکەو،نەگاور بوون ﴿وما الله بغافل عما تعملون﴾ دەسا بزانن، هەرچۆنیٚ ئێوەهەق و راستیەکان بشارنەوە، هەرگیز خوا لەوکاروکردەیەتان دەیکەن، خافڵ وبیٚ ئاگانیەو، حسێبی وردتان لەگەڵدەکات ﴿[١٤١] تلك أمة قد خلت لها ما كسبت﴾ ئەم پەیامبەرو نەتەوانەیان، ئوممەت وکۆمەڵێکبوون ومردن ، وەبەخۆیان و کاروکردەیانەوە چوون وتێپەرین و، هەرشتێکیشیان کردبیٚ پاداشەکەی بۆخۆیانە ﴿ولكم ماكسبتم﴾ ئێوەش هەرشتێکتان کردبیٚ هەر بۆخۆتانە ﴿ولا تسألون عما كانوا يعملون﴾ وەلەهیچ کاروکردەیەکی ئەوانیش بەرپرس نابن، واتە: هەرچەند خۆتان بەنەوەی ئەوانە بزانن، هەتا پەیرەوییان لیٚ نەکەن و، بەچاکی بەدوایاندا نەچن، کەڵك وسوودیان لێنابینن بەتایبەتی ئەگەرباوەڕتان بەموحەممەد- نەبێت خوا نەناس وجەحەندەمین.

کۆتایی جزمی یەکەم

ولله الحمد والمنة

*** *** ***

گۆڕینی رووگەو حیکمەتەکەی:

پەیامبەر ﷺ تا لەمەککەدا بوو، -وەکو پەیامبەرانی (بەنی ئیسرائیل)- لە نوێژەکاندا روویدەکردە (بەیتولمەقدیس) ئەگەرچی لەدڵیشەوە حەزی دەکرد خوا مۆڵەتی بدا رووبکاتە کەعبەی پیرۆز، بۆیە تا ئەورۆژە رووگە گۆڕا، بە جۆریٚ نوێژەکانی دەکرد، سوچێکی (صەخرە) و (کابە)یشی دەگرتەوە، جا کەهاتە (مەدینە)ش شانزە مانگ هەر بەوحاڵەتەوە مایەوەو، بۆی نەگونجاو مۆڵەت نەدرا روو بکاتە کەعبە، بۆیە هەموو جاریٚ لەخوا دەپاڕایەوە، تابەڵکو وەکو (ئیبراهیم) ؑ مۆڵەتی بداو ڕوو بکاتە کەعبە، ئەوسا بۆ وەڵامی ئەم مەبەستە -وەك (سیووتیی) و(ئیبن کەسیر) دەڵێن- ئایەتی: (قد نرى تقلب وجهك ..)ـە هاتە خوارەوە. ئینجا باسی هەندیٚ کەس دەکا کە چۆن بیٚ بیرکردنەوە، لە حیکمەت وئەنجامی ئەم ئاڵوگۆڕەیە، تانەو تەشەرو تەنز لە زاریانەوە دەردەچیٚ و، رەخنە دەگرن، بۆیە دەفەرمویٚ: ﴿[١٤٢] سيقول السفهاء من الناس﴾ بێگومان خەڵکە دەم بە تاڵ و گێل ونەزانەکان-

لەجوولەکەو کافرەکانی مەککەو مونافقەکانی مەدینە- رەخنە دەگرن و دەڵێن: ﴿ما ولاهم عن قبلتهم التي كانوا عليها﴾ باشە! دەبێ چ شتێ وای لێکردبن کە واز لەو ڕووگەیە بێنن، جاران لەسەری بوون و گشت جارێ ڕوویان تێدەکرد، واتە: (بيت المقدس) کە ڕووگەی پێغەمبەرانی پێشووە ؟ ﴿قل لله المشرق و المغرب﴾ لە وەڵامیاندا بڵێ: ئەی موحەممەدﷺ! سەرجەمی خۆرهەڵات و خۆرئاوا، بگرە هەموولایەکی جیهان، هەرهی خوایە و ئەوخاوەنیەتیی و، ئارەزووی خۆشیەتی کوێ دەکاتە قیبلە، جارێ (بيت المقدس) ، جارێکیش کەعبە، چونکە دەسەڵاتداری بێ سنوورە ﴿يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم﴾ مەیلی لە هەرکەسێك هەبێ، ڕێنمایی دەکات بۆ ڕێی ڕاست و، گرنگیش گوێڕایەڵی و دامەزراندنی دڵەکانە لەسەر ئەوەی کەخوا بۆیانی دیاری دەکات، کەوابوو دەبێ تەسلیمی فەرمان وبڕیارەکانی بین ﴿[١٤٣] وكذلك جعلناكم أمة وسطا﴾ هەرچۆنێ بۆ ئایینی پیرۆزی ئیسلام، ڕێنماییمانکردن ، هەرئاواش لە تەواوی ئیش وکاردا، کردومانن بە ئوممەت و گەلێکی میانەڕەو، واتە: ئێوە ئەی موسڵمانان! نە وەکو (نەصارا) زێدە ڕەون، نەوەکو جوولەکەش کەمتەرخەمن، کەوابوو ئێوە ئوممەتێکی خێرخواز وهەڵبژێردراون ﴿لتكونوا شهداء على الناس﴾ تالەسەر ئەوخەڵکە ببنە شایەت کە: بەڵێ.. پەیامبەر ﷺ پەیامەکەی خوای گەورەی بەڕاست وڕەوان گەیاند ﴿ويكون الرسول عليكم شهيدا﴾ و پەیامبەریش بەسەر گشتتانەوە چاودێرو شایەت بێت: ئاخۆ کێ دوایکەوتوو، کێش سەرپێچی لێکرد، وەلەڕۆژی قیامەتیشدا لەولاشەوە هەم پێغەمبەرو ﷺ هەم ئوممەتەکەی ببنە شایەت بۆ پێغەمبەران کە بەرنامەکەی خوایان گەیاند بەئوممەتەکەیان ﴿وما جعلنا القبلة التي كنت عليها﴾ ئەو قیبلەو ڕووگەیەش کە تۆ لە بەرا لەسەری بوویت، واتە: (بەیتولمەقدیس) هەربۆیە گۆڕیمان ﴿إلا لنعلم من يتبع الرسول ممن ينقلب على عقبيه﴾ تا بزانین و دەرکەوێ کێ لەپێغەمبەرﷺ پەیڕەوی دەکاو، کێش هەڵدەگەڕێتەوە سەر ڕابووردووی خۆی، واتە: لەم ئاڵ و گۆڕەدا دەر دەکەوێ کێ گوێ ڕایەڵەو، کێش لارو لاسارە، بەڵێ ئیسلام هەر وەکو هەوڵ دەدا لە هەموو هۆکارێکی زەویی دڵەکان نەجات بدات، هەر ئاواش دەیەوێ لەهەموو رەگەزو عونصورێك رزگاری بکات، بۆیە جارێ ڕوویدەکانە (بيت المقدس)، جارێکیش کابە ﴿وإن كانت لكبيرة إلا على الذين هدى الله﴾ خۆ بێگومانە کە گۆڕینی ئەو ڕووگەیە، بەم ڕووگە تازەیە لەسەر شانی هەندێك، زۆر دژوارو کارێکی گەورەو سەخت بوو، مەگەر بۆ کەسانێ وا کە خوا خۆی ڕێنمایی کردبن و گوێڕایەڵبن و خۆ تەسلیمی بکەن ﴿وما كان الله ليضيع إيمانكم﴾ و خۆ خواش پاداشتی، ئەو نوێژو بڕوای جارانتانە بە فیڕۆنادا، واتە: لەوەوپێش ڕووتان لەهەر جێگایەك کردبێ، ئێستا خوا بێ پاداشتان ناکا، چونکە تازە ئەوە ڕۆیشتووە و تێپەڕیوە، بەڵام ئەگەر لەمەودوا ڕوونەکەنە ئەو ڕووگە تازەیە بەر پرسیار دەبن ﴿إن الله بالناس

۞ سَيَقُولُ ٱلسُّفَهَآءُ مِنَ ٱلنَّاسِ مَا وَلَّىٰهُمْ عَن قِبْلَتِهِمُ ٱلَّتِي كَانُوا۟ عَلَيْهَا ۚ قُل لِّلَّهِ ٱلْمَشْرِقُ وَٱلْمَغْرِبُ ۚ يَهْدِي مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ (١٤٢) وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَٰكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا۟ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ وَيَكُونَ ٱلرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۗ وَمَا جَعَلْنَا ٱلْقِبْلَةَ ٱلَّتِي كُنتَ عَلَيْهَآ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ ٱلرَّسُولَ مِمَّن يَنقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ ۚ وَإِن كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُ ۗ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَٰنَكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِٱلنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ (١٤٣) قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي ٱلسَّمَآءِ ۖ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَىٰهَا ۚ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ ۚ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُۥ ۗ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ (١٤٤) وَلَئِنْ أَتَيْتَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ بِكُلِّ ءَايَةٍ مَّا تَبِعُوا۟ قِبْلَتَكَ ۚ وَمَآ أَنتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ ۚ وَمَا بَعْضُهُم بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ ۚ وَلَئِنِ ٱتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُم مِّنۢ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ ٱلْعِلْمِ ۙ إِنَّكَ إِذًا لَّمِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ (١٤٥)

﴿لرؤف رحيم﴾ بێگومانە کەخوا بەرامبەر بەخەڵك زۆر میهرەبان و دڵاوا و بەبەزەییە. پێغەمبەری خوا ﷺ لە ناو ژنە دیلەکاندا ئافرەتێکی دیت کەمنداڵەکەی لێ بەجێمابوو هەرمنداڵێکی دەدی دەیگووشی بەخۆیەوە، هەتا منداڵەکەی خۆی دۆزییەوەو توند گووشی بەخۆیەوەو مەمکەی خستە دەمی، ئەوجا فەرمووی: پێتان وایە هەرگیز ئەم ژنە ئەو منداڵەی خۆیە فڕێ دەداتە ناو ئاگرەوە؟ گوتیان: نەخێر ئەی پێغەمبەری خوا! ئەوسا فەرمووی: دڵنیابن کەخوا بەرامبەر بە بەندەکانی خۆی لەوە بەبەزەیی ترە. موسلیم:٤ /٢١٠٩.

جوولەکە دەزانن ئەم ڕووگەیە ڕاستەو ، حاشاشی لێدەکەن!

﴿[١٤٤] قد نرى تقلب وجهك في السماء﴾ بێ شك دیتمانی ئەی پێغەمبەر! کە بەرەو ئاسمان چاو دەگێڕیی ودەڕوانیی و پێتخۆشە روو بکەیتە کەعبە، جێگەی ئیبراهیم پەیامبەر ﴿فلنولينك قبلة ترضاها﴾ دەسا دڵنیابە، ئێمە ە نوێژەکاندا ڕووت بەرەو رووگەیەك وەردەگێڕین کەخۆت پێتخۆشە، واتە: (مەسجیدولحەرام). زاناکان دەڵێن: ئەمە مانای وایە کە ئەگەر چاوت لە کەعبەوە بوو، دەبێ لەنوێژدا بەرێك و پێکی رووی تێ بکەی، ئەگینا ئەگەر ڕوو لە هەرسوچێکی کەعبەیش بکەیت هەردەبێ و قەیناکات ﴿فول وجهك شطر المسجد الحرام﴾ جاتۆش رووت بەرەو (مزگەوت)ی(حرام) وەرگێڕە ﴿وحيثما كنتم فولوا وجوهكم شطره﴾ وە ئێوەش ئەی ئیمانداران! لەهەرکوێ بوون، دەبێ روو بکەنە لای (مەسجیدولحەرام)ـەوە، بەڵێ جیاکردنەوەی موسڵمانان لەبیرو باوەڕدا، لە ڕووگەو خواپەرستییدا، دووکاری زۆر پێویستن بۆیان و، دەبێ مرۆڤی موسڵمان لەسەری راوەستێ ﴿وإن الذين أوتوا الكتاب﴾ و بەراستیی ئەوانەش وا نامەی ئاسمانییان پێدراوە، واتە: (گاور وجوولەکە) ﴿ليعلمون انه الحق من ربهم﴾ چاك دەزانن کە ئەو گۆڕانکارییە فەرمانێکی هەق وڕاستەو لەلایەن پەروەردگاریانەوەیە ولەکتێبەکانیشیاندا هەیەو ئاماژەی پێکراوە ﴿وما الله بغافل عما يعملون﴾ وخواش لەو چاوو ڕاو پروپاگەندەیە - سەبارەت بەو گۆڕانکارییە- کردیان بێ ئاگانییەو تۆڵەیان لێدەسێنێ ﴿[١٤٥] ولئن أتيت الذين أوتوا الكتاب بكل آية﴾ بەراستیی ئەر تۆ هەر نیشانەیەك بێنیی و نیشانی خاوەن نامەکانی بدەیت (هەتا باوەڕت پێبکەن) وشوێنت کەون و رووبکەنە رووگەکەت ﴿ما تبعوا قبلتك﴾ هەرگیز لەبەر ئێرەیی و عینادیی خۆیان، روو لە رووگەکەت ناکەنو پەیڕەویت ناکەن ﴿وما أنت بتابع قبلتهم﴾ خۆدیارە ئەتۆش -پاش ئەوەی خوا روویکردیتە کەعبە- رووناکەیتە رووگەی ئەوان ﴿وما بعضهم بتابع قبلة بعض﴾ ئەوانیش رووناکەنە رووگەی یەکترو پەیڕەوی لەیەکتر ناکەن، نە جوولەکە روو لەرووگەی گاوران دەکا، نە ئەمانیش روو لەرووگەی ئەوان دەکەن ﴿ولئن اتبعت أهواءهم من بعد ماجاءك من العلم﴾ دوای ئەو زانست و زانیارییە لەخواوە بۆت هات و، بە نیگاش بۆت دەرکەوت کە هەق و راستیی لە رووگەکاندا کامەیە، گریمان ئەگەر تۆ لە هەواو هەوەسی ئەوان پەیڕەوی بکەی ﴿إنك إذا لمن الظالمين﴾ بێگومان ئەو کاتە لەریزی ستەمکاران دەبی ﴿[١٤٦] الذين آتيناهم الكتاب﴾ ئەوانە کتێب و نامەمان پێداون ﴿يعرفونه كما يعرفون أبناءهم﴾ چاك ئەو (پەیامبەر)ـە دەناسن و، هەرچیشی لەگەڵ خۆی هێناوە دەزانن راستە، هەرچۆنێ منداڵ و کوڕانی خۆیان دەناسن. (عەبدوڵڵای کوڕی سەلام)ی جوولەکە، پاش موسڵمان بوونی، گوتی: بەڵێ. ئەوقسەیە راست و ڕەوایە، چونکە لە پەیامبەرێتی موحەممەد ﷺ هیچ گومانێکمان نیە، بەڵام دەگونجێ دایکی کوڕەکەم کارێکی خراپ و درێوی کردبێ. ﴿وإن فريقا منهم ليكتمون الحق﴾ بەراستیی دەستەیەکیشیان نکوولی ئەو هەقە دەکەن و راستیی دەشارنەوە ﴿وهم يعلمون﴾ وچاکیش شارەزانو دەزانن کە: هەق و راستیی کامەیە ؟ بەڵام لەبەر ئێرەیی وعینادی خۆیان باوەڕ ناهێنن! وەکو پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((إِنَّهُمْ لايَحْسُدُونَنَا على شَيْئٍ كَمَا يَحْسُدُونَنَا على يوم الجمعة

التی هدانا الله لها وضَلُّوا عَنْها، وعلی القبلةِ التی هدانا الله لها وضلوا عنها، وعلی قولِنا خَلْفَ الإمام :آمِیْن)) پێشەوا ئەحمەد. ﴿[١٤٧] الحق من ربك﴾ ئەمە حەق وراستەو لە پەروەردگارتەوەیە، نەك بە ئارەزوو وداخوازی کەسێك بێت ﴿فلا تكونن من الممترين﴾ دەسا هەرگیز تۆ (ئەی موحەممەد!ﷺ) لە ریزی تاقمی دوودڵان و بەد، گومانان مەبە- دیارە مەبەست بەم ئاراستەیە تەنها قەوم و گەلەکەیەتیی و، هەڵنانی خۆشیەتی تاپتر سوور بێ لەسەر هەق ، ئەگینە ئەو خۆی هەرگیز بەگومان ودوو دڵ نابێت.. بەڵێ دەبێ هیچ کات گوێ بۆ جوولەکەو گاورو بێ باوەڕەکانی تری سەردەم نەگرین، چونکە هەمیشە خەریکی دروستکردنی جۆرەها گومان ودوودڵین لەناو جیهانی ئیسلامدا ﴿[١٤٨] ولكل وجهة هو موليها﴾ هەر گەل و میللەتێك رووگەیەکیان هەیەو، رووی تێدەکەن، بەڵام ئێستا هەر قیبلەی ئێوە پەسەندە، کەوابوو لەگۆڕانی قیبلە لە (صەخرە) بۆ کەعبە، ئەوانە چ پشێویی وهەرایەك دروست دەکەن ؟ لەجێگایەکی تردا دەفەرموێ: (لكل جعلنا منكم شرعة ومنهاجا ولو شاء الله لجعلكم أمة واحدة ولكن ليبلوكم فيما آتاكم ..). ﴿فاستبقوا الخيرات﴾ کەوابوو ئێوە (ئەی موسڵمانان!) گوێ بەوانە مەدەن و، هەمیشە هەوڵ بدەن و، بۆ کردنی هەموو کارێکی خێر، پێشبڕکێ بکەن، دیارە ئەم قیبلەیەش یەکێکە لەوکارە خێرانە ﴿أينما تكونوا يأت بكم الله جميعا﴾ لە هەر جێگایەبن "دەشت و کێوو چۆڵ و بیابان" خوا هەموان دێنێ و لەقیامەتدا کۆتان دەکاتەوە، ئەگەر چ جەستەشتان لێکجیابێ، ئەوساش دەردەکەوێ کێ راستەو کێش درۆزن ﴿إن الله على كل شئ قدير﴾ چونکە بە راستیی خوا توانای بەسەر هەموو شتێکدا هەیە ﴿[١٤٩] ومن حيث خرجت فول وجهك شطر المسجد الحرام﴾ تۆ لەهەرشوێنێك دەرکەوتی، دەبێ لەنوێژدا روولە(مەسجیدولحەڕام)بکەیت ﴿وإنه للحق من ربك﴾ دڵنیاشبە ڕوو لە کابەکردن راست و دروستەو لەلایەن پەروەردگارتەوە بڕیاردراوە ﴿وما الله بغافل عما تعملون﴾ و لەو کارو کردەش ئێوە دەیکەن، هەرگیز خوا بێ ئاگا نیە ﴿[١٥٠] ومن حيث خرجت فول وجهك شطر المسجد الحرام وحيثما كنتم فولوا و جوهكم شطره﴾ و لەهەرجێیەکەوە دەرچویت و هاتیتە دەرەێ، دەبێ لەنوێژدا ڕوو هەر لە ((مەسجیدولحەرام)) بکەیت، وەئێوەش ئەی موسڵمانان، لەهەر جێیەك بوون لەماڵەوە ، یان رێبوارو راگوزەر بوون، دەبێ " لە نوێژدا رووتان هەر لە مزگەوتی(حەرام)ـەوە بێ. بەڵێ دووبارەو سێ بارە کردنەوەی فەرمان بە ڕوو لە کابەکردن: ئەوە دووجار فەرمووی: (..فول وجهك..) جارێکی تر فەرمووی: (فولوا وجوهكم..) بۆگرنگیی و بایەخدانە بە گۆڕانی ڕووگە لە (بيت المقدس)ـەوە بۆ کەعبە، بێجگە لەوەش ، ئەمەش دەگەیەنێ: کە چ لەمەککە دابن، چ لە دەرەوەی مەککە، دەبێ لە نوێژدا روو هەر لە کەعبە، یان لە جیهەت و سووچی ئەوبکەن، واتە: خۆ دەربازکردن نیە لەم بڕیارە ﴿لئلا يكون للناس عليكم حجة﴾ تا ئەو خەڵکەی جوولەکەو گاورە. هیچ بەڵگەیەکیان

الجزء الثاني | سورة البقرة

ٱلَّذِينَ ءَاتَيۡنَٰهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ يَعۡرِفُونَهُۥ كَمَا يَعۡرِفُونَ أَبۡنَآءَهُمۡۖ وَإِنَّ فَرِيقٗا مِّنۡهُمۡ لَيَكۡتُمُونَ ٱلۡحَقَّ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ﴿١٤٦﴾ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكَۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡمُمۡتَرِينَ ﴿١٤٧﴾ وَلِكُلّٖ وِجۡهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَاۖ فَٱسۡتَبِقُواْ ٱلۡخَيۡرَٰتِۚ أَيۡنَ مَا تَكُونُواْ يَأۡتِ بِكُمُ ٱللَّهُ جَمِيعًاۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿١٤٨﴾ وَمِنۡ حَيۡثُ خَرَجۡتَ فَوَلِّ وَجۡهَكَ شَطۡرَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِۖ وَإِنَّهُۥ لَلۡحَقُّ مِن رَّبِّكَۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنۡ حَيۡثُ خَرَجۡتَ فَوَلِّ وَجۡهَكَ شَطۡرَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِۚ وَحَيۡثُ مَا كُنتُمۡ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمۡ شَطۡرَهُۥ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيۡكُمۡ حُجَّةٌ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنۡهُمۡ فَلَا تَخۡشَوۡهُمۡ وَٱخۡشَوۡنِي وَلِأُتِمَّ نِعۡمَتِي عَلَيۡكُمۡ وَلَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُونَ ﴿١٥٠﴾ كَمَآ أَرۡسَلۡنَا فِيكُمۡ رَسُولٗا مِّنكُمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡكُمۡ ءَايَٰتِنَا وَيُزَكِّيكُمۡ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمۡ تَكُونُواْ تَعۡلَمُونَ ﴿١٥١﴾ فَٱذۡكُرُونِيٓ أَذۡكُرۡكُمۡ وَٱشۡكُرُواْ لِي وَلَا تَكۡفُرُونِ ﴿١٥٢﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٣﴾

٢٣

دژی ئێوە بەدەستەوە نەبێ و نەڵێن: جائەگەر ئەم پەیامبەرە راست دەكات دەبوو ڕووی لە ڕووگەی ئیبراهیم كردبا ﴿إلا الذين ظلموا منهم﴾ مەگەر ئەوانەیان لاسارو ستەمكاربن، دیارە بڕوبیانووی ئەوانە هەر ئەمێنێ، بۆنموونە: جوولەكە دەڵێن: بۆیە رووی لەكەعبە كرد چونكە مەیلی بۆ قورەیش هەیە و، ئەوانی خۆش دەوێ، هاوبەشدانەرەكانیش دەڵێن: دوای گەڕانەوەی بۆ رووگەكەمان (كەعبە) چاوەڕووانی گەڕانەوەی خۆیشی دەكرێ بۆ ئایینەكەمان! ﴿فلا تخشوهم﴾ دەسا ئێوە لەو پیلانی ستەمكارانە مەترسن و، گوێ بۆ قسەشیان مەگرن ﴿واخشوني﴾ دەبێ هەر لەخۆم بترسن، لە من شەرم بكەن و" پەیڕەوی لەم پەیامبەرەی منە بكەن و، هەر لەسەر ئەو ڕووگە تازەیەش بن ﴿ولأتم نعمتي عليكم﴾ وە بۆ ئەوەی نازو نیعمەتی خۆمتان بۆ تەواو بكەم، چونكە ڕووكردن لە ڕووگەی ئیبراهیم و، پەیڕەوی لەئاییني ئەو، گەورەترین دەسكەوت و نیعمەتە ﴿ولعلكم تهتدون﴾ وە بەشكم شارەزای ڕێگەی راست ببن.

ناردنی پێغەمبەر ﷺ شوكری دەوێت:

دوای ئەوە كەپتر لەسێیەكی سوورەتەكە، باسی نازونیعمەتەكانی هۆزی جوولەكەی كرد، ئێستاش دێتە سەر گفتوگۆ لەگەڵ موسڵمانەكانداو گەلێ نازو نیعمەتیان بۆ باس دەكا، یەكێ لەوانە هاتنی پێغەمبەرە ﷺ وەكو دەفەرموێ: ﴿[١٥١] كما أرسلنا فيكم رسولا منكم﴾ هەر وەكو ئەو نیعمەتی قیبلەیەم پێدان، هەرئاواش لەناو خۆتاندا پەیامبەرێكمان بۆناردن، واتە، هەر بۆ تەواوكردنی نیعمەتەكانم ئەو پێغەمبەرەشم بۆ ناردن ﴿يتلوا عليكم آياتنا﴾ ئایەتەكانی ئێمەتان بۆ دەخوێنێ ﴿ويزكيكم﴾ ولەهەموو خوویەكی ناپەسەند، دڵ و دەروونتان پاكژ دەكا ﴿ويعلمكم الكتاب والحكمة ويعلمكم مالم تكونوا تعلمون﴾ و قورئان وحیكمەت و فەرموودەكانیشتان فێردەكات، وچەند شتی واتان فێردەكا كە لەمەوبەر نەتاندەزانی ﴿[١٥٢] فاذكروني اذكركم﴾ دەسا ئێوە ئەی موسڵمانان! یادی من بكەن، تا منیش یادی ئێوە بكەم، پاداشتان بە چاكە بدەمەوە، لەفەرموودەیەكی رەواندا هاتووە: ((خوا دەفەرموێ :ئەوی لەدڵی خۆیدا یادم بكات، منیش لای خۆم نێوی دەبەم، هەركەسیش لەناو كۆمەڵدا باسم بكات، منیش لەناو كۆمەڵێ باشتر لەوان-كۆمەڵی مەلائیكە- باسی دەكەم)). فتح الباری: ١٣ /٣٩٥.﴿واشكروا لي ولا تكفرون﴾ وەدەبێ هەر سوپاسی من بكەن و، لە نیعمەتەكان حاشا مەكەن و، هەرگیز ناسپاسیم مەكەن وپشت لە بەرنامەكەم مەكەن، بەڵێ.. موسڵمانان تا بە تێرو تەسەلی سوپاس و یادی خوایان دەكردو، تەنیاو تەنیا ڕوویان لەڕووگەكەی ئەو دەكرد، خوایش سەری دەخستن و ناوی بەرزدەكردنەوە لەدنیادا. لە فەرموودەیەكدا هاتووە: ((من انعم الله عليه نعمة فإن الله يحب أن يرى أثر نعمته على خلقه)) پێشەوا ئەحمەد.واتە: كەخوا نیعمەتێكی بەكەسێك بەخشی، حەز دەكا بە بەندەكانیەوە دیاربێ.

پەنا بەرنە بەر خۆڕاگریی و نوێژ:

﴿[١٥٣] يا أيها الذين آمنوا استعينوا بالصبر والصلاة﴾ ئەی گەلی خاوەن باوەڕ! پەنا بەرنە بەر خۆراگریی و نوێژ ، هەتا لەسەر قۆناغە گرژەكانی ژیانتان خۆڕا گربن، واتە: لەكاتی ناخۆشیی ونارەحەتییدا خۆڕا گربن و بەجوانی نوێژ بكەن، ئەوجا پاداشتان زۆر دەبێت، لە فەرموودەدا هاتووە: ((عجبا لأمرالمؤمن لايقضى الله له قضاء إلا كان له خيرا: إن أصابته سراء فشكر كان خيرا له ، وإن أصابته ضراء فصبر كان خيرا له)) موسلیم. ﴿إن الله مع الصابرين﴾ بێگومان خوا لەگەڵ ئارامگرانەو، لەگش گروفتێكا پشتگیریانەو سەریان دەخا، ئەگەرچی بەشەهید بوونیش بێت، پێشتریش فەرمووی: (واستعينوا بالصبر والصلاة وإنها لكبيرة إلا على الخاشعين)

شەهید زیندووەو نامرێ!

﴿[١٥٤] ولا تقولوا لمن يقتل في سبيل الله أموات﴾ بەوانە لەرێگای خوادا دەکوژرێن وشەهیددەبن ، مەڵێن مردوون ﴿بل أحياء ولكن لا تشعرون﴾ بەڵکو لە بەرزەخان وزیندوون، بەلاّم ئێوە هەست بەوجۆرە ژیانەیان ناکەن، چونکە ژیانی ئەوان لە کارە نهێنیی و نادیارەکانی خوایە، بۆیە بێ چەندوچوون ملکەچبوون و تەسلیمبوون بە فەرموودەی خوای گەورە کارێکی پێویستە، چونکە قسەکردن لە بابەت جۆری ژیانی شەهیدەوە زیادەڕەویی و لە سنوور دەرچوونەو، بەتەواوی چۆنیەتییەکەی دەرك ناکرێ، بۆیە خوا ئەفەرموێ: ئێوە هەستی پێناکەن. لەفەرموودەیەکی(صەحیح)و باوەڕ پێکراودا هاتووە کە: شەهید لەلایەن خوای گەورەوە حەوت جۆرخەلاّت دەکرێت:

١) هەر لەکاتی ڕژانی یەکەم دڵۆپی خوێنیەوە خوا لە تەواوی گوناحانی دەبورێ.

٢) لەبەهەشتدا پلەوپایەی خۆی دەبینێ.

٣) لە جەزرەبەو سزای گۆڕ پارێزراو دەبێ.

٤) ترسی نەفخەی دووەمی نابێ.

٥) بەجوانیی و زینەتی ئیمان ئەڕازێنرێتەوە.

٦) چەندین (حورەلعەین)ی پێ دەبەخشرێ.

٧) بۆ (٧٠)کەس لەخزم و کەس و کاری خۆی شەفاعەت دەکا. ترمزیی، ئیبن ماجە، پێشەوا ئەحمەد، و(ئەلبانی)یش بەرەوانی داناوە.

الجزء الثاني | سورة البقرة

وَلَا تَقُولُوا۟ لِمَن يُقْتَلُ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمْوَٰتٌۢ ۚ بَلْ أَحْيَآءٌ وَلَٰكِن لَّا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُم بِشَىْءٍ مِّنَ ٱلْخَوْفِ وَٱلْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَنفُسِ وَٱلثَّمَرَٰتِ ۗ وَبَشِّرِ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٥﴾ ٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَٰبَتْهُم مُّصِيبَةٌ قَالُوٓا۟ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيْهِ رَٰجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَٰتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾ ۞ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ ۖ فَمَنْ حَجَّ ٱلْبَيْتَ أَوِ ٱعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَا ۚ وَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ ٱللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَآ أَنزَلْنَا مِنَ ٱلْبَيِّنَٰتِ وَٱلْهُدَىٰ مِنۢ بَعْدِ مَا بَيَّنَّٰهُ لِلنَّاسِ فِى ٱلْكِتَٰبِ ۙ أُو۟لَٰٓئِكَ يَلْعَنُهُمُ ٱللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ ٱللَّٰعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ وَأَصْلَحُوا۟ وَبَيَّنُوا۟ فَأُو۟لَٰٓئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۚ وَأَنَا ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَمَاتُوا۟ وَهُمْ كُفَّارٌ أُو۟لَٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ ٱللَّهِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٦١﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۖ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ ٱلْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿١٦٢﴾ وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ ۖ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾

إن في خلق | ٢٤

موسڵمان دەبێ ئەزموون بکرێت:

﴿[١٥٥] ولنبلونكم بشيء﴾ بێگومانبن جاروبار تاقیتان دەکەینەوە! ﴿من الخوف و الجوع ونقص من الاموال والأنفس والثمرات﴾ بە بەشێك لە ترس و برسیەتی و کەمکردنەوەو لەناوچوونی ماڵ و دارایی دنیا و زیانی گیانیی و تیاچوونی بەروو بوو و دەسکەوتەکانتان" واتە: دەبێ چاك بزانن سروشتی ڕێگەی جیهادو سەرکەوتن ئەمەیە کە: مرۆڤ بەیناو بەین تووشی ئەم جۆرە زیانە ڕواڵەتیانە دەبێ، بەلاّم دەبێ بەئارام و خۆگربێت ﴿وبشر الصابرين﴾ دەسا تۆش ئەی موحەممەد! ﷺ بەوانە کەخۆڕاگرو بەئارامن مژدە بدە ﴿[١٥٦] الذين إذا اصابتهم مصيبة﴾ ئەوانەی کە تووشی هەر بەلاّو نەهامەتیی و چورتمێك دەبن ﴿قالوا إنا لله وإنا إليه راجعون﴾ وخێرا دەڵێن: ئێمە هەرهی خواین و، ئەو دروستیکردوین و، دەرەنجامیش لەقیامەتدا هەر بۆلای ئەو دەچینەوە ﴿[١٥٧] أولئك عليهم صلوات من ربهم ورحمة﴾ مژدەیان بدەرێ: دەکەونە بەر دروودو ڕەحمەتی پەروەردگاری خۆیان ﴿وأولئك هم المهتدون﴾ وشارەزاو ڕێنوێنکراو هەرئەوانن.

صەفاو مەروە دوو دروشمی خوا پەرستین:

بەڵێ لەپێشەوە لە باسی گۆڕانی رووگەدا ئەوەیگەیاند کە: مەککە جێگای حەج و چەرخەی دەوری ماڵی خوایە، جا (بوخاریی)و (موسلیم) لە (ئەنەس)ـەوە –خوایان لێ رازی بێ- دەڵێن: ئێمە لەسەرەتای هاتنی ئیسلامدا، هاتووچۆی نێوان (سەفاو مەروە)مان بەکارێکی جاهیلیی و حەرام دەزانی! تاخوای کارزان فەرمووی: ﴿[١٥٨] إن الصفا والمروة من شعائر الله﴾ بەراستیی هاتووچۆی نێوان (صەفاو مەروە) لە دروشم و نیشانەکانی ئایینی خوای گەورەن ﴿فمن حج البيت أو اعتمر﴾ ئینجا هەر کەسێك چوو بۆ حەج و، زیارەتی ماڵی خوایکرد، یان هەربۆ بەجێهێنانی عومرە چووو عومرەی کرد ﴿فلا جناح عليه ان يطوف بهما﴾ هیچ گوناهێکی ناگات کە: هاتووچۆی نێوان هەردوو تەپۆڵکەکەی (صەفاو مەروە) بکا، واتە: ئەگەرچی کاتی خۆیشی هاوبەشدانەرەکان سەعی ئەو جێگایەیان کردبێ و، دەستیان بە بتەکاندا هێنابێ و ماچیان کردبن، ئەمڕۆ بەفەرمانی خوا بۆ ئێوە رەوایە تەوافیان بکەن ﴿ومن تطوع خيرا فإن الله شاكر عليم﴾ هەرکەسێکیش لە پەردەی خۆ بەکەم زانیندا هەر چاکەیەك بکا وتەوافی زیاتر ئەنجامبدا ، خواش پاداشی چاکەیان ئەداتەوەو، بەکردەوەیشیان زاناو ئاگایە.

نەحلەتی خوا لەوانە حەق دەشارنەوە:

دیسان هەر لەسەر دڵ پیسی و ناپاکیی خەڵکانی بێ باوەڕ وجوولەکە دەڕواو ئەفەرموێ: ﴿[١٥٩] إن الذين يكتمون ما انزلنا من البينات والهدى﴾ بەراستیی ئەوانەی ئەو بەرنامەو رێنمایە دەشارنەوە کە لەو کتێبەدا هەیە بۆ شارەزایی خەڵك ﴿من بعد مابيناه للناس في الكتاب﴾ دوای ئەوەی لە (تەورات و ئینجیل)دا روونمان کردۆتەوە (وەکو سیفاتی پێغەمبەرو فەرمان بە بڕواهێنان پێی و..هتد ﴿أولئك يلعنهم الله﴾ خوا نەفرینیان لێ دەکا ﴿ويلعنهم اللاعنون﴾ و تەواوی نەفرینکەرانیش نەفرینیان لێ دەکەن.. دیارە ئەمە تایبەت نیە بە جوولەکەو گاورەکانەوە، ئەگەر چی لەبارەی ئەوانیشەوە هاتبێت، بەڵکو هەرکەسێك هەق و راستیی لەم ئوممەتەی پێغەمبەرە ﷺ بشارێتەوە، یان بیگۆڕێ وخەڵکی چەواشە بکا، ئەوانیش هەر بەر ئەونەفرین و نەحلەتە دەکەون. ﴿[١٦٠] إلا الذين تابوا واصلحوا وبينوا﴾ جگە لەوانە پەشیمان بوونەوە وئاکاری چاکیان کردوو، شاردراوەکەیان ئاشکرا کردەوەو دەریانخست ﴿فأولئك اتوب عليهم﴾ منیش لەمانە تەوبە وەردەگرم ولێیان خۆش دەبم ﴿وانا التواب الرحيم﴾ وهەر بۆخۆشم لەتەوبەکاران دەبوورم و، بەرامبەریان دلۆڤانم ﴿[١٦١] إن الذين كفروا﴾ ئەوانە کافرو بێ باوەڕن ﴿وماتوا وهم كفار﴾ و هەر بە کافری وبێ دینیش لەدنیا دەمرن ﴿أولئك عليهم لعنة الله والملائكة و الناس أجمعين﴾ دەکەونە بەر نەحلەت و نەفرینی خواو هەموو فریشتەو خەڵکان بە تێکرا ﴿[١٦٢] خالدين فيها﴾ لەو سزاو نەفرینەیشدا هەمیشە دووچارن و ئەمێننەوە ﴿لا يخفف عنهم العذاب﴾ سزایان سووك ناکرێ ﴿ولا هم ينظرون﴾ ومۆڵەتیش نادرێن بڕووبیانوویەك بۆ خۆیان بهێننەوە، (عومەری کوری خەتاب) وپێشەواکانی دوای ئەویش –خوا لەگشتیان رازیی– لە(قنووت)و وتارەکانیاندا نەحلەتیان لە کافران دەکرد" بۆیە ئێستاش بێ کێشەو هەرا زاناکان دەڵێن: نەحلەتکردن لەکافران بەشێوەیەکی گشتیی، رەوایە. جوولەکە لەهەمووشتێکدا تەسلیم وملکەچی زاناکانیان ببوون، تەنانەتی حەڵاڵ و حەرامیشیان هەربەدەست ئەوان بوو! دیارە خۆتەسلیمکردنی کوێرانەی ئاوا لەسەر حسابی دینی خوا ، هەڵەیەکی زۆر گەورەیە، چونکە ئەبێ تەنها خوای گەورە یاسای حەڵاڵ وحەرامی لابێ و، گوێ گرتن بۆ زانایانیش تەنها لە چوارچێوەی شەریعەتی ئیسلامدا دەبێ، بۆیە خوا فەرمووی: ﴿[١٦٣] وإلهكم إله واحد﴾ خواو پەرستراوی راستەقینەی ئێوە، هەر خوایەکی تاك وتەنیایە، واتە: هەرئەویش بۆی هەیە یاسای ژیان و بوونەوەر دەست نیشان بکاو، حەڵاڵ

وحـەرامیش دابنێـت ﴿لا إلـه إلا هـو الـرحمن الـرحيم﴾ غـەیرەز خـۆی هـیچ پەرسـتراوێکی تـر شـیاو وراسـت نیـە، هەربۆخۆشـی زۆر بەبـەزەیی وبەخشـندەو دلۆڤـانو میهرەبانـە، پێغەمبـەر ﷺ دەفـەرموێ: ناوەگـەورەو پیرۆزەکـەی خوا(إسم الله الأعظم) لەم دوو ئایەتەدایە: (وإلهكم إله واحد)، (ألم. الله لا إله إلا هو الحى القيوم). عارضة الأحوذى: باب الدعوات/١٣/٦٢ .

بەڵگەی بوونی خوداو تاك و تەنیایی زۆرە:

﴿[١٦٤] إن فى خلق السموات والأرض﴾ لە دروستکردنی ئاسمانەکان و زەوییدا، بەو هەموو ئەستێرەو کاکەشان و چیاو دۆڵ و بەرزیی و نزمیەوە ﴿واختلاف اليل والنهار﴾ وجیاوازیی و گۆڕانکاریی و هاتوچۆی شەوو ڕۆژاندا، جاریٚ درێژ دەبنەوە، جارێکیش کورت ﴿والفلك التى تجرى فـى البحـر﴾ و لـەو کەشتیانەشـدا کـە بـەناو دەریاکانـدا هاتووچـۆ دەکـەن ﴿بمـا ينفـع النـاس﴾ بـۆ بەرژەوەنـدیی و قـازانج بەخـەڵك گەیانـدن، ﴿ومـا انـزل الله مـن السـماء مـن مـاء﴾ و لەو ئاوەدا خـوای گـەورە لـە عاسمانـەوە دەیبارێنێ ﴿فأحيا بـه الأرض بعـد موتها﴾ ئینجا بـەهۆی ئـەو ئـاوەوە زەویی دوای مردن و وشك هەڵگەڕانی زیندووکردەوە ﴿وبث فيهـا مـن كـل دابـة﴾ وهـەموو جـۆرە زینـدەوەرێکی تیـابڵاوکردەوە ﴿وتصـريف الريـاح﴾ ولـە جوڵانـەوەو هاتووچـــووپێکردن و گـــەڕانی بایـــەکان، هـــەرجارەی بەشێوەیەك، جارێك سارد، جارێك گەرم، جارێك گەردەلوول ﴿والسحاب المسخر بين السماء والأرض﴾ وە لەو هەورانەش وا لـەنێوان ئاسمـان زەوییـدا ڕاگیراوو ڕامـن ﴿لآيـات لقـوم يعقلون﴾ لە گشت ئەوانەدا چەندین نیشانەو بەڵگەی بە هێز هەیە بۆئەوانەی تێدەگەنو تێدەفکرێنو دەزانن ئەم هەموو شتانە خاوەنی یاساو ڕژێمێکن و، لەخۆیانەوە پەیدا نابن و ڕوونادەن، بۆیە لە فەرموودەیەکدا هاتووە: ((ويل لمن قرأ هذه الآية فمج فيها)) واتـە: دۆزەخ بۆئەوکەسـەیە کەئـەم ئایەتـە ئەخوێنێتـەوەو تـەنها دەمـی دەجوڵێتـەوەو، کەڵکی لەماناکەی وەرناگرن" مەبەست لەو کەسانەیە کەتێنافکرێن و بیری لیٚ ناکەنەوە، هەتا خوا بدۆزنەوەو بەتاك وتەنیا بیپەرستن.

سُورَةُ البَقَرَةِ — الجزء الثاني

إِنَّ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَٱلْفُلْكِ ٱلَّتِي تَجْرِي فِي ٱلْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ ٱلنَّاسَ وَمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مِن مَّآءٍ فَأَحْيَا بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَآبَّةٍ وَتَصْرِيفِ ٱلرِّيَٰحِ وَٱلسَّحَابِ ٱلْمُسَخَّرِ بَيْنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ لَأَيَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّهِ وَلَوْ يَرَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓا۟ إِذْ يَرَوْنَ ٱلْعَذَابَ أَنَّ ٱلْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾ إِذْ تَبَرَّأَ ٱلَّذِينَ ٱتُّبِعُوا۟ مِنَ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوا۟ وَرَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ ٱلْأَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوا۟ لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا۟ مِنَّا كَذَٰلِكَ يُرِيهِمُ ٱللَّهُ أَعْمَٰلَهُمْ حَسَرَٰتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُم بِخَٰرِجِينَ مِنَ ٱلنَّارِ ﴿١٦٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ كُلُوا۟ مِمَّا فِي ٱلْأَرْضِ حَلَٰلًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا۟ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيْطَٰنِ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُم بِٱلسُّوٓءِ وَٱلْفَحْشَآءِ وَأَن تَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

٢٥

ڕێبەران و پەیڕەوانیان:

ئینجا پاشـەڕۆژی ئەوانـە باسدەکا لەنیشـانەکانی ئـەم بوونـەوەرە تێنـافکرێن و شـەریك بۆخـوا دادەنێن! بۆیـە دەفەرموێ: ﴿[١٦٥] ومن الناس من يتخذ من دون الله أندادا﴾ هەندیٚ لەم خەڵکە هەیە لەگەڵ ئەوەشدا تێنـافکریٚ تـاخوا بەتەنها بیپەرستیٚ ، هێشتا چەند هاوتاو چەند هاوبەشێکی بۆ دادەنیٚ ﴿يحبونهم كحب الله﴾ خۆشیان دەوێن وەك خۆشەویستی خودا، واتە: ئەوانیش هـەر ئەوەنـدە بت و بەرنامـەکانیان خۆش دەویٚ ﴿والذين آمنوا أشد حبا لله﴾

ئەوانەش وا باوەڕیان هێناوە، خوایان لەهەموو شتێك زیاتر خۆش دەوێ ﴿ولو يرى الذين ظلموا إذ يرون العذاب أن القوة لله جميعا﴾ ئەوانە وا ستەمیانکردوو هاوبەشیان بۆ خوا دانا، کاتێ ئەو ڕۆژە سەخت و سزایە دەبینن کەلەقیامەتدا دووچاریان دەبێ، ئیتر چاك بۆیان دەردەکەوێ و دەزانن: کەهەرچی هێزو توانا هەیە هەرهەموو بۆخوایە ﴿وأن الله شديد العذاب﴾ و سزای خواش توندو قورس وسەختە، ئیتر ئەمڕۆ لەدنیادا لەو شیرك وسەر لێشێواوییە دەهاتنە دەرێ ﴿١٦٦ إذ تبرأ الذين اتبعوا من الذين اتبعوا﴾ ئەوکاتە کەسەرۆك وپێشەواکان ، لەپەیرەوانی خۆیان بیزار دەبن وحاشا دەکەن ﴿ورأوا العذاب وتقطعت بهم الأسباب﴾ کە بەچاوی خۆیان سزاکە دەبینن، هەموو پەیوەندیی وهۆیەکی نێوانیان پچڕا ولێکترازا " وە بەخزم وکەس وکارو گرۆهەکانیان هیچ هیوایەك نەما ﴿١٦٧ وقال الذين اتبعوا﴾ شوێنکەوتووەکان بە سەرۆکە گومڕاکان دەڵێن: ﴿لوأن لنا كرة﴾ ئەگەر هەرتەنیا جارێ دەگەڕاینەوە سەردنیا ﴿فنتبرأ منهم﴾ ئەوسا ئێمەش یەخەمان لێهەڵدەتەکاندن وبەرائەتمان لێدەکردن ﴿كما تبرأوا منا﴾ وەك ئەمڕۆ ڕێبەرەکانمان خۆیان لەئێمە بەری کردو، حاشایان لێکردین ﴿كذلك يريهم الله أعمالهم حسرات عليهم﴾ خوا بەوشێوەیە کاروکردەی خۆیان نیشاندەداو دەبێتە کۆڵو کەسەر بۆیان و لەئاگریشدان ﴿وما هم بخارجين من النار﴾ هەرگیزیش لەو ئاگری دۆزەخە دەرنایەن و ڕزگار نابن و، بەهەتاهەتاییش هاوڕێی دەبن. بەڵێ شوێنکەوتنی هەر تاغووتێکی ئەم دنیایە ئەنجامی هەربەم شێوەیە دەبێ لەم گفتۆگۆیەدا باسکرا، بۆیە زۆرپێویستە بزانین کێ هەڵ دەبژێرین و، کێ دەکەینە ڕابەرو سەرکردە؟

پاك و ڕەوا بخۆن و ، بە شوێن شەیتاندا مەچن:

﴿١٦٨ يا أيها الناس كلوا مما في الأرض حلالا طيبا﴾ ئەی خەڵکینە! لەرزق و ڕۆزیی سەرزەمین حەلاڵێکی پاك بخۆن، واتە: هەر خوای گەورە بپەرستن و، هەرشتێکیشی کردە خۆراکتان ، حەلاڵەو بیخۆن، ئەوەیشی یاساغ کرد لێتان توخنی مەکەون ﴿ولا تتبعوا خطوات الشيطان﴾ هەرگیز بەشوێن هەنگاوەکانی شەیتانیشدا مەڕۆن وپەیرەوییی لێ مەکەن ﴿إنه لكم عدو مبين﴾ ئەو دوژمنێکی ئاشکراتانە، دەسا وریابن، فریوتان نەداو نەتانخاتە ناوشیرك و کاری حەرامەوە، لەجێیەکی تردا دەفەرموێ: (إن الشيطان لكم عدو فاتخذوه عدوا إنما يدعو حزبه ليكونوا من أصحاب السعير). ﴿١٦٩ إنما يأمركم بالسوء والفحشاء﴾ چونکە ئەو فەرمانتان پێدەدا هەر کاری خراپ و داوێن پیسی و، فەحشاو زینا بکەن ﴿وأن تقولوا على الله مالا تعلمون﴾ و هانیشتان دەدا شتی وا دەربارەی خوا بڵێن کە هەر زانیاریتان پێی نیە.

الجزء الثاني | سورة البقرة

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾ وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٧١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٧٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَى وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿١٧٥﴾ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿١٧٦﴾

٢٦ | لَيْسَ الْبِرَّ

خوانەناسان کوێرانە شوێنی پێشینانیان کەوتن:

﴿[١٧٠] وإذا قيل لهم اتبعوا ما انزل الله﴾ هەرکە بە پەیڕەوانی شەیتان بوترێ: هەر پەیڕەوی قورئان وئەو بەرنامەیە بکەن ، خوا ناردوویەتیی و، هەرگیز بەقسەی شەیتان مەکەن ﴿قالوا بل نتبع ما الفينا عليه آباءنا﴾ پاساو دێننەوەو دەڵێن: ئێمە هەر لەوە پەیڕەو دەکەین کە باب وباپیرانمان لەسەری بوون و پەیڕەویان کردووە ﴿أو لوكان آباؤهم لا يعقلون شيئا ولا يهتدون﴾ ئەگەرچی باب وباپیرانیشیان هیچیان لەراستە ڕێ نەزانیبێ و هیدایەت و ڕێنما نەبووبن؟ ئەوانەهەرشوێنیان دەکەون؟ بەڵێ شوێنکەوتن و چاولێکەریی لەباتڵ و پڕوپووچ، بەهیچ شێوەیە جێگەی قسەوباس نیە، کەچەندە کارێکی ناڕەواوخراپە، بەڵکو دەبێ هەرلە"هەق"و ڕاستیی وحەقیقەت پەیڕەوی بکرێ و هەر ئەمەش کارێکی دروست و ڕەوایە ﴿[١٧١] ومثل الذين كفروا﴾ نەقڵ و نموونەی ئەو کافرو بێ باوەڕانە ﴿كمثل الذى ينعق بما لا يسمع إلا دعاء ونداءا﴾ هەر وەکو نەقڵ و نموونەی ئەو ئاژەڵەیە کە دەنگ دەدرێ بۆ ڕزگار کردنیان لەومەترسیانە دێنە ڕێیان، کەچی جگە لە خوڕین و دەنگێك شتێ ترنابیسن وتێناگەن، دیارە بێ باوەڕەکانیش "لە گێلی و شوێنکەوتنی باب و باپیرانیاندا بێ هیچ لێکۆڵینەوەیەك" وەکو ئەو مەڕو ئاژەڵەیە کە شوانێك دەنگی دەداو هیچ شتێك نابیسێ، جگە لە دەنگ و هاوارێك نەبێ، ئەمانیش هەرچەندە گوێیان لە قورئانەوە دەبێت، ڕاستییەکەی وەرناگرن و نابیسن! ﴿صم بكم عمى فهم لايعقلون﴾ ئەوکەسانە کەڕولاڵ و کوێرن، چونکە فام و ژیرییان لەدەست داوەو هیچ لەهەق حاڵی نابن، بۆیە بەکوێرانە دوای هەمووکەسێك دەکەون ﴿[١٧٢] ياأيها الذين آمنوا كلوا من طيبات ما رزقناكم﴾ ئەی گەلی خاوەن باوەڕان! لەو نیعمەتە پێماندان و کردمانە ڕۆزیتان ، کامی پاکە ئەوە بخۆن ﴿واشكروا لله إن كنتم إياه تعبدون﴾ و سوپاسی خواش بکەن، ئەر ڕاستە تەنها ئەو دەپەرستن. واتە: گوێرایەڵیی ڕاستەقینەی ئەو بکەن، چونکە هەر شتێکتان بۆ حەڵاڵ دەکا، هەر شتێکیشتان لێ یاساغ ئەکات، هەر لە بەرژەوەندی ئێوەیە، دەسا ئێوەش زۆر بە ئەمەکبن و سوپاسی بکەن.

بەناچاری نەبێ گۆشتی مردارەوە بوو ناخورێ:

﴿[١٧٣] إنما حرم عليكم الميتة والدم ولحم الخنزير﴾ خوای گەورە تەنها هەر ئەمانەی لێ یاساغکردوون: لاکی مردارەوە بوو، خوێنی ڕژاوو ڕەوان ، واتە: ئەو خوێنەی لەهەر ئاژەڵ و گیان لەبەرێك دێتەدەرێ و دەڕوا مەیخۆن. گۆشتی بەرازیش لەگەڵ هەموو شتەکانی تریدا هەروا﴿وما اهل به لغيرالله﴾ وهەر ئاژەڵێکیش -کە بۆ سەربڕین - ناوی غەیری خوای لێ هێنرابێت، ئیتر لەبەر بت و جن و پاشاو دەسەلاتداران سەرببڕدرێ، یان بۆخواو پاشا، یان بۆهەر شەخس و پیرێك ﴿فمن اضطر غير باغ ولا عاد﴾ بەلام هەر کەسێ لەبەر ناچاریی و بێ ئارەزوو، هەر بە ئەندازەی پێویست بخوات وزیادە خۆری نەکات ﴿فلا إثم عليه﴾ هیچ تاوان و گوناهێکی ناگات، لە خواردنی ئەوشتانەدا، دیارە دەبێ بەو پێیە بێت ،زاناکان باسیان لێکردووە ﴿إن الله غفور رحيم﴾ بەڕاستیی خوا زۆر گوناحپۆش و دلۆڤان و میهرەبانە، ئەوەتە لەکاتی تەنگانەدا خواردنی حەرامتان بۆ حەڵاڵ دەکات.

جوولەکە هەمیشە حەق دەشارنەوە:

﴿[١٧٤] إن الذين يكتمون ما انزل الله من الكتاب﴾ بێگومان کەسانێ کە ئەوەی خودا لەتەوراتدا ناردوویەتی- لەبەر بەرژەوەندی خۆیان و پارتەکەیان- کەتمانی دەکەن ودەیشارنەوە ﴿ويشترون به ثمنا قليلا﴾ و بەنرخ و بەهایەکی کەم دەیفرۆشن، واتە: هەق و ڕاستییەکان لە مەردم دەشارنەوە، هەتالای سەرۆك ودەسەلاتداران کەمێ دنیایان دەسکەوێ ﴿أولئك ما يأكلون فى بطونهم إلا النار﴾ پڕ بەسکیان هەر ئاگر دەخۆن"، واتە: ئەو بەهاو نرخەیە

کە ئەوان دەیخۆن لەو پێناوەدا هەر ئاگرەو، دەرەنجام لەقیامەتدا ورگیان پڕدەکەن لەئاگر ﴿ولا يكلمهم الله يوم القيامة﴾ وخوا لە ڕۆژی قیامەتدا ، قسەیەکی خۆشیان لەگەڵ ناکاو، توڕەیە لێیان ﴿ولا يزكيهم﴾ و لەگوناح و تاوان پاکیان ناکاتەوەو لێیان خۆش نابێت ﴿ولهم عذاب اليم﴾ بەڵکو سزایەکی ئێش پێگەیەنەریشیان بۆ هەیە ﴿[١٧٥] اولئك الذين اشتروا الضلالة بالهدى والعذاب بالمغفرة﴾ ئەو سەرگەردانانە ڕێگای ڕاستیان بە گومڕایی و، لێخۆشبوونی خوایان بەسزا گۆڕییەوە، هەر ناووسیفەتێکی پێغەمبەر لە تەورات هەبوو، جوولەکە لەخەڵکیان شاردەوەو گومڕا بوون ﴿فما أصبرهم على النار﴾ دەبێ چۆن بتوانن لەسەر ئاگر خۆڕاگرن؟! ﴿[١٧٦] ذلك بأن الله نزل الكتاب بالحق﴾ چونکە خوا تەوراتی بەهەق نارد، بۆ ڕوونکردنەوەی حەقیقەت و ڕاستییەکان و دەرخستنی سیفەت و ڕەوشتەکانی پێغەمبەر ﷺ کە ئەوان شاردیانەوە ﴿وإن الذين اختلفوا فى الكتاب﴾ و بەڕاستیی ئەوانەش لەسەر ئەم کتێبە ئیختیلاف وجیاوازی و ناکۆکییان هەیە، واتە: جوولەکەو گاور، چونکە هەرئەوان بوون کە هەر شتێکیان بەدڵ بووبا دەریاندەخست وهەرشتێکیشیان بەدڵ نەبووبا دەیانشاردەوە ﴿لفى شقاق بعيد﴾ لەدژایەتی و دووبەرەکییەکی ناجۆرو دوور و درێژدان و هەرگیز هەق وراستیی نادۆزنەوە، بۆیە شایستەی دۆزەخن. دەسائێوەش ئەی ئیمانداران ! وریابن! هیچ ڕاستییەك نەشارنەوە، چونکە شاردنەوەی هەر نیشانەو بەڵگەیەکی زانیاریانە بۆ بوونی خواو ڕاستیی وواقیعەتی ئیسلام، وە یان بۆ دروستیی و ڕاستیی بەرنامەی خوا، لەلایەن زاناکانەوە "لەهەر سەردەمێکدا" بەکەتمان و شاردنەوەی ڕاستیەکان دادەنرێ، وەبەر ئەو هەڕەشەیە دەکەون.

الجزء الثاني — سورة البقرة

۞ لَّيْسَ ٱلْبِرَّ أَن تُوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلْكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّۦنَ وَءَاتَى ٱلْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ ذَوِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينَ وَٱبْنَ ٱلسَّبِيلِ وَٱلسَّآئِلِينَ وَفِى ٱلرِّقَابِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَٰهَدُوا۟ وَٱلصَّٰبِرِينَ فِى ٱلْبَأْسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَحِينَ ٱلْبَأْسِ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُوا۟ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِصَاصُ فِى ٱلْقَتْلَى ٱلْحُرُّ بِٱلْحُرِّ وَٱلْعَبْدُ بِٱلْعَبْدِ وَٱلْأُنثَىٰ بِٱلْأُنثَىٰ فَمَنْ عُفِىَ لَهُۥ مِنْ أَخِيهِ شَىْءٌ فَٱتِّبَاعٌۢ بِٱلْمَعْرُوفِ وَأَدَآءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَٰنٍ ذَٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ ٱعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُۥ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمْ فِى ٱلْقِصَاصِ حَيَوٰةٌ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾ كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ ٱلْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا ٱلْوَصِيَّةُ لِلْوَٰلِدَيْنِ وَٱلْأَقْرَبِينَ بِٱلْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى ٱلْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾ فَمَنۢ بَدَّلَهُۥ بَعْدَ مَا سَمِعَهُۥ فَإِنَّمَآ إِثْمُهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُۥٓ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٨١﴾

٢٧

هەر ڕێبازیی چاکە هەڵبژێرە:

﴿[١٧٧] ليس البر ان تولوا وجوهكم قبل المشرق والمغرب﴾ چاکەو چاکەکاریی هەر ئەوە نیە ئێوە -جولەکەو گاور- کاتی نوێژ- ڕوو لە خۆرهەڵات بکەن، یان خۆرئاوا، ئەگەر لەڕووی گوێڕایەڵیەوە نەبێ بۆ فەرمانی خوا، دیارە ڕووکردنە "مەسجیدولحەرام"یش هەروایە ﴿ولكن البر من آمن بالله واليوم الآخر﴾ بەڵکو چاکەی ڕاست و دروست ئەمەیە کە باوەڕی ڕاستەقینەی بەخواو بەڕۆژی دوایی ﴿والملائكة والكتاب والنبيين﴾ و بەفریشتەو بەکتێبی ئاسمانی و بەپەیامبەرانی خوا هەبێ ﴿وآتى المال على حبه ذوى القربى﴾ لەو ماڵ ودارایی یەش -هەرچەند خۆشەویستیش بێ لایان- بەشێکی بدەنە خزمەکانیان و دەستیان لێ نەنووقێنن و بێ بەشیان نەکەن ﴿واليتامى والمساكين وابن السبيل﴾ و بەشێ بدات بە منداڵانی هەتیو و، خەڵکانی بێ نەوا و ڕێبوار و، لەڕێگاجێماوانی بێخەرجی ﴿والسائلين وفى الرقاب﴾ و سواڵکەران" ئەوانەی ناچارن بەسواڵ و دەست پانکردنەوە" وەبە یەخسیران وکۆیلەکان، واتە: لەپێناو ئازادکردنی بەندەو دیلەکاندا ببەخشن ﴿واقام الصلاة وآتى الزكاة﴾ و نوێژی تێرو

تەسەل بكاتو، زەكاتی ماڵ بدات ﴿والموفون بعهدهم إذا عاهدوا﴾ وە هەر بەڵێن و پەیمانێك گرێ دەدەن بیبەنە سەرو هەڵی نەوەشێننەوەو وەفای پێ بكەن ﴿والصابرین فی البأساء والضراء وحین البأس﴾ و لەكاتی نەبوونیی و دەستكورتیی و نەخۆشیی و بەر بەرەكانێ لەگەڵ دوژمندا خۆ راگربن ﴿أولئك الذین صدقوا﴾ مرۆ راستەكان ئەوانەن ، پاش باوەرهێنان ئەو سیفەتانەیان تێدابێ "نەك تەنها بەڕوو كردنە خۆر هەڵات وەكو گاورەكان، یان خۆرئاوا وەكو جوولەكە.. لەولایشەوە هەرشتێ كە بەرژەوەندی خۆیانی تیابەدی نەكەن لە موسڵمانانی بشارنەوە ﴿وأولئك هم المتقون﴾ ودیارە هەرئەوانەشن خواناس و پارێزگاری راستەقینە، چونكە بەكردارو رەفتاریش سەلماندیان كە بروایان هەیە و خۆپەرستنین و بۆ هەل ناگەڕێن.

تۆڵە سەندنەوەو حیكمەتەكەی:

﴿[١٧٨] یاأیهاالذین آمنوا كتب علیكم القصاص فی القتلی﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕدارن! لە بارەی كوژراوانەوە، بەشێوەیەكی دادگەرانە و یەكسانیی و، بێ دەست درێژیی و زیادە رەویی (قیساس)وتۆڵەمان لەسەر داناون: ﴿الحر بالحر والعبد بالعبد والأنثی بالأنثی﴾ ئازاد لە بری ئازاد، بەندە لە باتی بەندە، مێینە لەتۆڵەی مێینە ﴿فمن عفی له من أخیه شیئ﴾ ئینجا هەركەسیش لەلایەن برای هاودینی خۆیەوە، واتە: لەلایەن كەس وكاری كوژراوەوە عەفوو چاوپۆشی لێكرا (لە كوشتنەوە)و، بەخوێن رازیی بوو ﴿فاتباع بالمعروف واداء إلیه بإحسان﴾ دەبا خوێن وەرگرەكە رێی چاك بگرێتە بەرو، بە پیاوانە و بەپێی باوونەریتی ناوچەكە رەفتار بكاو بجوڵێتەوە، لایەنی بكوژەكەش بەجوامێرانە ومەردانە خوێن بەكەس وكاری كوژراوەكە بدەن ﴿ذلك تخفیف من ربكم ورحمة﴾ ئەو لێبوردن وخوێن وەرگرتنە لەلایەن پەروەردگارتانەوە بارسووكیی و بەزەییەكە بۆتان، كاری وابۆ جولەكەو گاوڕ نەكراوە. ﴿فمن اعتدی بعد ذلك﴾ دوای ئەم خوێنگرتن ولێبوردنە ، هەركەسێك دەستدرێژیی كرد بۆسەر خوێندەرەكان ﴿فله عذاب ألیم﴾ سزایەكی ئێش پێگەیەنەری بۆ هەیە، واتە: هەركات بكوژ لەتۆڵەو قیساس عەفوو كرا، یان خوێنیدا، كەچی پاش ئەوە دەستدرێژی كرایە سەری، بێگومان ئەو دەستدرێژیكارەیە تووشی سزایەكی دەردناك دەبێ لەدنیاو لەقیامەتدا ﴿[١٧٩] ولكم فی القصاص حیاة یا أولی الألباب﴾ ئەی خاوەنانی فام و ژیریی! لەم تۆڵە وەرگرتنەوەدا ژیانی خۆش ومەزنتان هەیە، واتە: ئەم یاسایە دەبێتە مایەی مانەوەی ژیانی مرۆڤ و، خۆ وەرگرتن لەكوشت وكوشتار، چونكە كابرای بكوژ بزانێ، كەسێ بكوژێ دەكوژرێتەوە، ئیتر دەسدرێژی بۆسەرگیانی ئەم و ئەوناكات ﴿لعلكم تتقون﴾ بەڵكو لەبەر ئەو یاسایە لەسنوورەكانی خوا خۆ بپارێزن، ئاسوودەیی و بەختیاریی بۆ وڵات وناوچەكەتان بگەڕێتەوەو خوێن رێژی نەكرێ.

چەند روونكردنەوەیەك:

١) تەنها دەوڵەت مافی وەرگرتنەوەی قیساس و تۆڵەی هەیە، پێویستە لەسەر موسڵمانان هەوڵبدەن دەوڵەتێكی ئیسلامیی وا دروست بكەن، بڕوای بە (قیصاص) ببێ و بشتوانێ ئەنجامی بدا، بەتایبەت ئەمڕۆ كەئەم جۆرە بڕیارانە لەدنیادا پشتگوێ خراون.

٢) جەماوەری زانایان یەكدەنگن بۆ كوشتنەوەی كۆمەڵە خەڵكێك" لەباتی كوشتنی تەنها كەسێك" ئەگەر هەموویان هاوبەش ببوون لە ئەنجامدانی كوشتنەكەدا، چونكە ئیمامی (عومەر) هەر حەوت كەسەكەی كوشت هاوبەشببون و لە كوشتنی لاوێكدا، پاشان وتی: (لو تمالأ علیه أهل الصنعاء لقتلتهم، ولم یخالفه أحد فكان

إجماعا)واتە: ئەر خەڵكی (سەنعا)ی (یەمەن) گشت ئەریْ بکەن وبەشدار بن بۆ کوشتنی تەنیا کەسێك، هەمووەکوژمەوە، ئەوسایش هیچ کامێك لە هاوەڵان دژی ئەم قسەیە نەوەستان، کەواتە بۆتە (ئیجماع).

٣) هەندیْ لە زانایان پێیان وایە: پیاو لەباتی ژن ناکوژرێتەوە بەڵام جەماوەری زانایان ئەڵێن: پیاو بە ژن ئەکوژریْ.

٤) ئاخۆ باوك بەکوشتنی کوڕی خۆی دەکوژرێتەوە؟ بۆ ئەمەش جەماوەری زانایان دەڵێن: نەخێر، بەڵام پێشەوا (مالیك) بۆ ئەم وەڵامە روونکردنەوەیەکی هەیە: دەڵیْ هەرکاتیْ ئەو باوکە کوڕەکەی خۆیخست و سەری بڕی، دەکوژرێتەوە. خۆ ئەگەر بەردێکی بۆهەڵدا، وەیا دارێکی لێدا، وەیان بەئامێرێکی وا کوشتیی، کوشندە نەبوو، ناکوژرێتەوە، چونکە لەوە ناچیْ نییەتی کوشتنی بووبیْ، بێجگە لەوەش ئەم فەرموودەیە هاتووە: ((إِدْرَؤُا الْحُدُودَ بالشبهات)). واتە: لە بەر هەر گومانێك بێت تۆڵەکان راگرن.

وەسیەت بۆ باب و دایك و خزمان پێویستە:

﴿[١٨٠] کتب علیکم إذا حضر أحدکم الموت﴾ لە سەرتان نووسراوە هەرکە کەسێکتان کەوتە سەرەمەرگ ﴿إن ترك خیرا الوصیة للوالدین والأقربین بالمعروف﴾ و ماڵ و دارایەکی لە پاش بەجێما، دەبیْ بەشێوەیەکی پەسەند وەسیەت بکا کە باوك ودایك و خزمانی، هەرکەسە بەشی خۆی پێبگا، تابێتە مایەی خۆشەویستیی و دڵخۆشکردنیان ﴿حقا علی المتقین﴾ خەڵکانی خواناس وپارێزکار هەقە ئەم کارە بکەن، جا کەوابوو ئەوانەی لەخوا دەترسن، با باوك و دایك و خزمەکانیان لەمیرات بیْ بەش نەکەن ئەگەر چی هەشیان بێت بە هۆی کەسێکی ترەوە بەش براو بووبیْ، وەك کوڕەزا بەکوڕ. بەڵیْ.. هەندیْ لەزانایان پێیان وایە: ئەم وەسیەتە بە ئایەتی میرات: (یوصیکم الله فی أولادکم..) سڕاوەتەوەو کاری پێناکرێت، چونکە دایك وباوك بە ئایەتی میرات بەشیان دیاریکراوە، بەڵام سەبارەت بەو خزمانە بەشە میراتیان پێنابڕیْ، سوننەتە وەسیەتیان بۆ بکاو لەمیراتەکە شتێکیان بدرێتیْ، (تەبەریی) دەڵیْ: نەخێر، نەسڕاوەتەوەو کاری پیْ دەکریْ. بەروونتر بڵێین: (ئیبن عەباس، حەسەن، مەسرووق، تاووس، زەحاك، موسلیمی ئیبن یەسار، عەلای ئیبن زیاد، سەعیدی ئیبن جوبەیر، رەبیعی ئیبن ئەنەس، قەتادە، موقاتیلی ئیبن حیببان) گشت ئەم بەرێزانە دەڵێن: وەسیەت کردن بۆ ئەو کەس وکارە نزیکانە میرات نابەن، شتێکی هەقەو، بەئایەتی میراتیش لەبەین نەچووەو هەردەبیْ شتێکیان بۆ دیاریی بکریْ، لە سوورەتی(نیساء) ئایەتی(٨)داهاتووە: (وإذا حضر القسمة أولوا القربی والیتامی والمساکین فارزقوهم منه وقولوا لهم قولا معروفا). ﴿[١٨١] فمن بدله بعدما سمعه﴾ ئینجا هەرکەس دوای بیستنی وەسیەتەکە و ئاگادار بوونی ، بیگۆڕیْ و کاری پیْ نەکا ﴿فإنما إثمه علی الذین یبدلونه﴾ ئەو کەسانە دەیگۆڕن تاوانبارن، وەسیەت کار گوناهێکی لەسەر نیە ﴿إن الله سمیع علیم﴾ بەراستیی خوا زۆر بیسەرو زانایە، خۆی چاك دەزانیْ هەر دەستکاریەك بۆ رێکخستن بێت ، قەیناکاو پاداشی هەیە. ﴿[١٨٢] فمن خاف من موص جنفا أو إثما﴾ هەرکات کەسیْ هەستی کرد کەوەسیەتکار لە وەسیەتەکەیدا ناهەق بووەو، خۆی تووشی گوناح کردووە ﴿فأصلح بینهم فلا إثم علیه﴾ هەوڵیدا میراتگرانی پێکبێنێت ، گوناحێکی ناگات ﴿إن الله غفور رحیم﴾ بەڕاستی خوا لەگوناه دەبووریْ و، بەبەزەیی و دلۆڤانە.

رۆژووی مانگی رەمەزان:

﴿[١٨٣] یا أیها الذین آمنوا﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! ﴿کتب علیکم الصیام﴾ بزانن رۆژووی مانگی رەمەزانتان لەسەر نووسراوەو فەرز کراوەتە سەرتان ﴿کما کتب علی الذین من قبلکم﴾ هەروەکو لەسەر ئەوانەی

لەپێشتانەوە بوون بڕیاردراو نووسرا، دیارە هەر هۆزو ئوممەتێك ، جۆرێ ڕۆژووی بووە ﴿لعلكم تتقون﴾ بەڵكو بە تەقوا بن و" سنوورەکانی خوا بپارێزن و دەرگای گوناح لەخۆ داخەن و، دەرگای هەموو خێرێ لەخۆ واز بکەن ﴿١٨٤ أياما معدودات﴾ چەند ڕۆژێکی ژمێرراوو دیاریکراوە، زۆر نیە ﴿فمن كان منكم مريضا أو على سفر﴾ ئینجا هەرکەسێکتان نەخۆش بوو، ئەگەر ڕۆژووی گرتبا نەخۆشیەکەی زیادی دەکرد" وە یان درەنگ چاك ئەبوویەوە، وەیان زۆری بۆدەهات و تەنگەتاو دەبوو، یان چووە سەفەر ﴿فعدة من أيام أخر﴾ ئەوجا ڕۆژووەکەیان شکاند، وەیان هەر لەبنە ڕۆژەوە نەیانگرت ، دەبێ لەڕۆژانی تردا، چەند ڕۆژێ تر بە ڕۆژوو بنەوە ﴿وعلى الذين يطيقونه فدية طعام مسكين﴾ و ئەو کەسانەش ناتوانن بەئاسانی بەڕۆژوو بن و، زۆر بەسەختی بۆیان دەگیرێ" وەك پیرو نەخۆشی سەرجێگەو" ئافرەتی شیر دەروو، ژنی دووگیان" ئەوەپێویستە لەباتی هەر ڕۆژەی لە ڕۆژووەکە، خواردنی ژەمێ خۆراك" یا نرخەکەی بدەنە هەژارێ ﴿فمن تطوع خيرا﴾ ئەگەر کەسێك بە پێخۆشبوونی خۆی خۆراکی زیاتریدا ﴿فهو خير له﴾ ئەوە بۆخۆی باشە وقازانجی بۆخۆیەتی و، بەجیا پاداشی زیادەکەشی دەدرێتەوەو لای خوا وون نابێ ﴿وأن تصوموا خيرلكم﴾ خۆ لەگەڵ ئەوەشدا ، ئەربە ڕۆژووبن گەلێ چاکترە بۆتان ﴿إن كنتم تعلمون﴾ ئەگەر بتانزانیباو بتوانن.

الجزء الثاني — سورة البقرة

فَمَنْ خَافَ مِن مُّوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٨٢﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ أَيَّامًا مَّعْدُودَٰتٍ ۚ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ۚ وَعَلَى ٱلَّذِينَ يُطِيقُونَهُۥ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ ۖ فَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُۥ ۚ وَأَن تَصُومُوا۟ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٤﴾ شَهْرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِىٓ أُنزِلَ فِيهِ ٱلْقُرْءَانُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَٰتٍ مِّنَ ٱلْهُدَىٰ وَٱلْفُرْقَانِ ۚ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ ٱلشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ۖ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ۗ يُرِيدُ ٱللَّهُ بِكُمُ ٱلْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ ٱلْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا۟ ٱلْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا۟ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَىٰكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِى عَنِّى فَإِنِّى قَرِيبٌ ۖ أُجِيبُ دَعْوَةَ ٱلدَّاعِ إِذَا دَعَانِ ۖ فَلْيَسْتَجِيبُوا۟ لِى وَلْيُؤْمِنُوا۟ بِى لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

أُحِلَّ لَكُمْ ٢٨

چەند ئاگادارییەك:

١) تاقمێ لە زانایانی پێشین (سەلەف) دەڵێن: هەر کەسێ لە سەرەتای مانگی ڕەمەزانەوە نیشتەجێ و(مقیم) بوو، لەپاشان چوویە سەفەر" بۆی نیە بە بیانووی سەفەرەکەیەوە ڕۆژووەکەی نەگرێ. (ئیبن کەسیر) ئەڵێ: ئەمە قسەیەکی (غەریب) و نە ناسراوە.

٢) دەستەیەك لە هاوەڵان ولە پاشینان دەڵێن: هەر کەسێ چوویە سەفەر" نابێ ڕۆژوو بگرێ.

٣) کۆمەڵێ لە زانایان دەڵێن: لەسەفەردا نەڕۆژوو گرتن و، نە شکاندنەکەی واجیب نیە، بەبەڵگەی فەرموودەی: (فَمِنَّا الصَائِمُ ومِنَّا الْمُفْطِرِ، فَلَمْ يَعِبِ الصَائِمُ على الْمُفْطِرِ، ولا المفطرُ على الصائم) فتح الباری.

٤) ئیمامی شافیعیی و دەستەیەکی تر دەڵێن: بە ڕۆژووبوون لەسەفەرا، لە شکاندنەکەی باشترە.

٥) کۆمەڵێکیش دەڵێن: بەڵکو نەگرتنی باشترە.

٦) تاقمێکی تریش دەڵێن: گرتن و نەگرتنی یەکسانە (دیارە ئەمانە هەرەیەکەیان بەڵگەی خۆیانیان هەیە).

٧) ئایا قەزا کردنەوەی ڕۆژوو هەردەبێ بەدەم یەکەوە بێ وبەینی نەکەوێ ؟ یا بەیناو بەین وبچڕبچڕ لە نێو مانگەکانیشدا دەبێ! ڕایەك دەڵێ: هەر دەبێ بە یەکەوە بێ و، بچڕبچڕ نەکرێ. ڕایەکی تریش ئەڵێ: نەخێر، قەزا کردنەوەی واجیب نییە بەدەم یەکەوە بێ.

٨) قسەی راست ئەوەیە کە یەك شایەدی دادگەر بەسە بۆ سەلماندنی (دیتنی مانگی یەك شەوەی رەمەزان، بەلاّم بۆ چەسپاندنی دیتنی مانگی یەك شەوەی شەشەلاّن" دەبیّ دوو شایەت بن.

گەورەیی و مەزنیی مانگی رەمەزان:

پاشان خوای گەورە وەسپ وسەنای مانگی رەمەزان دەکاو دەفەرمویّ: ﴿[١٨٥] شهر رمضان الذى أنزل فيه القرآن﴾ مانگی رەمەزان، ئەومانگەیە کە قورئانی تیّدا نیّردراوەتە خواریّ، واتە: لەرەمەزاندا (دەست بەناردنی کراوە) ﴿هدى للناس﴾ ریّنمایی مەردم دەکا بۆ گشت کاریّکی چاك ﴿وبينات من الهدى والفرقان﴾ و چەندین بەلّگەو نیشانەی زۆر روونی تیّدایە بۆ شارەزای ریّی هەق و، جیاکردنەوەی راست و ناڕاست ﴿فمن شهد منكم الشهر فليصمه﴾ ئینجا هەرکەسیّکتان مانگی رەمەزانی بەسەرهات، وەریّبوارو نەخۆش نەبوو، بڕو بیانووی شەرعیشی نەبوو، دەبیّ بەرۆژوو بیّت ﴿فمن كان منكم مريضا أوعلى سفر﴾ ئینجا ئەوکەسەشتان نەخۆش و لەش بەبارە، یا لەسەفەرەو ریّبوارەو، رۆژووەکەشی دەشکیّنیّ ﴿فعدة من أيام اخر﴾ دەبیّ لە رۆژانی دیکەدا، چەند رۆژیّکی تر بەقەزا بگریّتەوە ﴿يريد الله بكم اليسر﴾ خوا ئاسوودەیی و کارئاسانی ئیّوەی دەویّ ﴿ولا يريد بكم العسر﴾ و لەئەنجامدانی فەرزەکاندا، نایەویّ بکەونە تەنگیی و ناڕەحەتیی ﴿ولتكملوا العدة﴾ ودەیەویّ بەئاسانی رۆژووی ئەوماوە تەواوبکەن ﴿ولتكبروا الله على ما هداكم﴾ و بەگەورەیی خوا بزانن وقایل بن، کە ئیّوەی ریّنماکرد ﴿لعلكم تشكرون﴾ پیّویستە سوپاسی بکەن لەسەر ئەو مۆلّەتدانەو سەخت نەگرتنەی.

خوا هاوارو نزای بەندەکانی دەبیسیّ:

(تەبەریی) ئەلّیّ: پیاویّکی دەشتەکی هاتە لای پەیامبەر ﷺ وگوتی: ئاخۆ خوا نزیك بیّت، تا بەچپە وهیّواش بانگی لیّ بکەین ؟ یان دوورە تادەنگی لیّ بەرز بکەینەوە؟ ئەوسا خوای گەورە فەرمووی: ﴿[١٨٦] وإذا سألك عبادى عنى فإنى قريب﴾ هەرکاتیّ بەندەکانم لە بارەی من پرسیارت لیّدەکەن: ئایا من دورم لیّیانەوە یان نزیك ؟دەبیّ بزانن ،من زۆر نزیکم لیّیانەوە﴿أجيب دعوة الداع إذا دعان﴾ بەهاناو پاڕانەوەی دوعا گۆیانەوە دیّم و وەلاّمیان دەدەمەوە هەرکە لیّم وەپاڕیّن ﴿فليستجيبوا لى﴾ دەبا ئەوانیش فەرمان و داخوازی من وەلاّم بدەنەوەو، فەرمانەکانم پشتگویّ نەخەن ﴿وليؤمنوا بى﴾ وباوەڕی تەواو بتەویان بەمن هەبیّ ﴿لعلهم يرشدون﴾ بەشکو ریّی راست بۆخۆ بەدی بکەن. بەلّیّ.. پاڕانەوەو نزاو لالە لەدەرگای پەروەردگاردا بناغەی بڕواو دلّسۆزی نیشان دانە، بۆیە پەیامبەران بایەخیّکی زۆریان بەدۆعا دەدا. لەفەرموودەی قودسیدا هاتووە: ((أنا عند ظن عبدى بى وأنا معه إذا دعانى)) پیّشەوا ئەحمەد. لە فەرموودەیەکی(متفق عليه)یشدا هاتووە: ((يُسْتَجَابُ لَأحَدِكُمْ مَالَمْ يَعجَلْ: يَقُولُ:دَعَوْتُ فَلَمْ يُسْتَجَبْ))

سەرجیّیی ژنان و ئاوو خۆراك لە شەوانی رەمەزاندا:

(تەبەریی) ئەلّیّ: موسلّمانانی پیّشوو نەدەبوو لە مانگی رەمەزانا " دوای نویّژی خەوتنان" ئاوو خواردن بخۆنەوەو بشچنە لای ژنەکانیان، ئینجا هەندیّکیان (وەك عومەری کوڕی خەتتاب) ئەم سنوورەیان بۆ نەپاریّزرا، ئەوجا بەناچاری ئەوکارەی خۆیانیان بۆ پەیامبەر ﷺ باسکرد، ئەوسا بۆچارەسەری ئەوە، خوای گەورە فەرمووی: ﴿[١٨٧] أحل لكم ليلة الصيام الرفث إلى نسائكم﴾ چوونە لای ژنانتان و تیّکەلاّوی کردن لەگەلّیاندا لە شەوانی رەمەزان بۆتان ریّدرا ﴿هن لباس لكم﴾ چونکە ئەوان پۆشاك وجلکن بۆئیّوە" هەر ئەبیّ تیّکەلّییان بکەن و، پیّکەوەش بژیّن ، خۆ بیّ ئەوانیش ناتوانن ئارام بگرن" ﴿وأنتم لباس لهن﴾ ئیّوەیش جل وپۆشاکی ئەوانن" دیسان خۆراگرتن بۆ ئەوانیش هەر قورس و گرانە" ﴿علم الله أنكم كنتم تختانون أنفسكم﴾ بەراستیی خوا بۆ خۆی ئەیزانی کە ئیّوە

هەرگیز خۆتان پیٚ ناگیردریٚ و ئەوسنووره دەشکێنن و، لەگەڵ خێزانەکانتانا دروست ئەبن ﴿فتاب، علیکم﴾ بۆیە بەو پەشیمان بوونەوەتان تۆبەی لیٚ وەرگرتن ﴿وعفا عنکم﴾ و چاوپۆشی لێکردن و لێتان خۆش بوو ﴿فالآن باشروهن﴾ ئیتر هەر لە ئێستاوە ئازادن ودەتوانن بچنەلایان ﴿وابتغوا ما کتب الله لکم﴾ وئەوەش خوا لە.چارەتانی نوسیوە لەنەوەو زارۆڵەی چاك داوای بکەن. واتە: دەبیٚ ئەو تێکەڵاوییە" تەنها بۆ رابواردن نەبێت، بەڵکو دەبیٚ نیازی پەیدابوونی منداڵو زیادبوونی وەچەشی لەگەڵ بێت" ﴿وکلوا واشربوا﴾ دەسا بەدرێژایی شەوگار بخۆن و بخۆنەوەو، بچنەلای خێزانەکانتان ﴿حتی یتبین لکم الخیط الأبیض من الخیط الأسود من الفجر﴾ هەتا ئەوکاتە هەودای سپیایی دەمەوبەیان لەنێو هەودای رەشی شەو لەرۆژهەڵاتەوە دەردەکەویٚ و جیائەبێنەوە." (بوخاریی) ئەڵیٚ: ئەوانەی وا ئەیانویست رۆژوو بگرن تاڵە دەزوویەکی سپی یان بە قاچێکیانەوە دەبەست و، تاڵێکی رەشیش بە قاچەکەی تریانەوە، ئیتر تا ئەوانەیان لێك جیانەکردایەتەوە دەستییان لەخواردن هەڵنەئەگرت، ئەوسا بۆروونکردنەوەی ئەم کارە ئەو ئایەتە هاتوو، پێغەمبەر ﷺ تێی گەیاندن کە: مەبەست هەوداو رشتەی شەوو رۆژە. نەك دەزووی سپیی ورەش. ئمیامی (موسلیم) یش ئەم فەرموودەیەی هێناوە ((لایغرنکم من سحورکم اذان بلال ولا هذا البیاض: الأفق المستطیل هکذا حتی یستطیر هکذا واشار بیده یعنی معترضا). ﴿ثم اتموا الصیام إلی الیل﴾ لە پاشان رۆژووەکەتان ببەنە سەرو تەواوی بکەن" هەرلە شەبەقەوە تا شەودێتو خۆرئاوا دەبێت" ﴿ولا تباشروهن وانتم عاکفون فی المساجد﴾ بەلاّم ئەو کاتەی کە لەمزگەوتدا مات دەبنو خەریکی ئیعتیکاف دەبن تێکەڵی ژنانتان مەکەن"واتە: چوونە لای ژنانتان لە تەواوی شەوەکانی رەمەزان و غەیری رەمەزاندا بۆتان ڕەوایە، مەگەر کەسێك لە مزگەوتدا نیەتی ئیعتیکاف و خەڵوەی هێنابیٚ ، دیارە نابیٚ ئەو کەسەیە بەهیچ شێوەیەك لە ژنەکەی نزیك بێتەوە" ئەگینە ئیعتیکافەکی هەڵدەوەشێتەوە" ﴿تلك حدود الله فلا تقربوها﴾ ئەمانە باسکران گشت سنووری خوان ، دەسا ئێوەیش لێیان نزیك مەبنەوەو" ئەو سنوورانە مەشکێنن" ﴿کذلك یبین الله آیاته للناس﴾ ئا بەو شێوەیە خوا نیشانەو بەڵگەکانی خۆی بۆ مەردم رۆشن ئەکاتەوە ﴿لعلهم یتقون﴾ بەڵکو خۆ بپارێزن و لەهەواو ئارەزوو پەیڕەوی نەکەن و دووربکەونەوە.

الجزء الثاني — سورة البقرة

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَائِكُمْ ۚ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ ۗ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَخْتَانُونَ أَنفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنكُمْ ۖ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ ۚ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ۖ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ ۚ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ ۗ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا ۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾ ۞ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ ۖ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ ۗ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَن تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِن ظُهُورِهَا وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ ۗ وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾

٢٩

ئیعتیکاف: خۆ دابڕینە لە خەڵك و مانەوەیە لەمزگەوتی جامیعە، پێغەمبەریش ﷺ گەلیٚ جار ئەو کارەی ئەنجام داوە، بەتایبەت لە دە رۆژی کۆتایی مانگی رەمەزاندا" بەلای کەمیەوە دەبێت شەوو رۆژێك لەمزگەوتدا بمێنێتەوە" شیاوی باسە بۆ ئەوەی نوێژەکەی هەینیشی بکات دەبیٚ هەر لە مزگەوتی جامیعەدا بمێنێتەوە.

خواردنی ماڵی یەکتر بە ناڕەوا حەرامە:

﴿[١٨٨] ولا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل﴾ سامان و دارایی یەکتر بە ناڕەواو نادروست لەنێو خۆتاندا مەخۆن، بەڵێ: دانانی یاسا و بەرنامە بۆ پاراستنی ماڵ و داریی و شێوەی خەرج کردنی ، ئەگەرچی هی خۆیشت بێت شتێکی زۆر پێویستە ﴿وتدلوا بها إلى الحكام﴾ مەیشیدەن بەحاکمان و کاربەدەستان ﴿لتأكلوا فريقا من أموال الناس بالإثم﴾ تا بەناڕەوا بەشێك لە ماڵ و دارایی مەردم بخۆن ﴿وأنتم تعلمون﴾ بۆ خۆشتان چاك دەزانن کە ئەو جۆرە کارانە نادروست و نارەوان.. بەڵێ ئیش وکاری پارێزەرو "موحامی"یەکانیش زۆر نزیکە لەم هەڕشەیەوە، جا ئەگەر فریای خۆیان نەکەون و زۆر راست وهەقڕەو نەبن، ئەوا بەزوویی تێدەکەون، بۆیە دەبێ هەرلەسەرەتاوە داوای پڕوو پووچ و بێجێ وەرنەگرن وتۆمار نەکەن و بەرگریی لێ نەکەن، خۆ بە بڕیاری حاکمەکانیش نەحەرام حەڵاڵ دەبێ، نەحەڵاڵیش حەرام دەبێ، هەر لەبەر ئەوەبوو ئەو ئایەتەی سەرەوە هات، ئەم فەرموودەش کە (ئوممی سەلەمە) هێنای رایگەیاند: ((ألا إنما أنا بشر، وإنما يأتيني الخصم، فلعل بعضكم أن يكون ألحن بحجته من بعض، فَأَقْضِيَ لَهُ، فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقِ مُسلم فَإنَما هِيَ قِطْعَةٌ من نارٍ، فَلْيَحْمِلْها أَوْ لِيَذَرْها)) متفق عليه. واتە: بزانن " کاتێ کێشەیەك دێتە لام بۆ بڕانەوەی" وادەبێ هەندێ لەو کێشەدارانە لێزانترن لەهەندێکی تریان، ئەوجا منیش بەپێی ئەو بەڵگەیە بڕیاری خۆم دەدەم، دەسا بزانن ئەوی من بڕیاری مافی موسڵمانێکی بۆ دەدەم "لەواقیعدا هی ئەویش نیە" ئەوە پارچە ئاگرێکم بۆ دابڕیوە، ئەوسا ئیتر خۆی دەزانێ وەریدەگرێ، یا دەستی لێهەڵدەگرێ.

مانگ نوێ بوونەوە:

﴿[١٨٩] يسئلونك عن الأهلة﴾ لەبارەی مانگ نوێبوونەوەش پرسیارت لێدەکەن ئەی موحەممەد ﷺ و دەڵێن: بۆچی لەسەرەتاوە زۆر باریك وبچووکە، لەپاشان وردە وردە گەورە دەبێ و، پردەبێتەوە، بۆ دواییش بچووك ئەبێتەوەو، ئەوسا بۆماوەیەك لە چاو ون ئەبێ؟ ﴿قل هي مواقيت للناس والحج﴾ پێیان بڵێ: ئەی پێغەمبەر!ﷺ کە ئەو مانگە هیلال و نوێیە بەوشێوەیە دەیبینن، بۆ زانین ودیاریکردنی کاتەکانی خواپەرستیی و راگرتنی ئاماری ساڵ ومانگەکانە بۆ رێکوپێك کردنی ژیانی خەڵك و، دۆزینەوەی مانگی بەرۆژوو بوون و، زانینی کاتی چوونە حەج. (بەراء) ئەڵێ: ئەم ئایەتەی (وأتوا البيوت ..)ـە لەبارەی ئێمەی (ئەنصار)ـەوە هات، چونکە هەرکاتێ کەسێکمان حەجی کردباو بهاتبایەتەوە، دەبوو لەدەرگاوە نەچووبایە ماڵەوە! جا رۆژێ پیاوێکمان کاتێ گەڕایەوە لەحەج، گوێی بەوە نەداو لەدەرگاوە چوویە ماڵەوە! ئەوسا بۆدوایی خەڵکەکەمان لێیان کردە هەرا! جا بۆ رەتکردنەوەی ئەو هەرایە، ئەم ئایەتە هات. پێشەوا بوخاریی. ﴿وليس البر بأن تأتوا البيوت من ظهورها﴾ واش چاك نییە ئێوە لە پشتەوە بچنە ناو ماڵەکانەوە بەتایبەت کە ئیحرام ئەبەستن وحەج ئەکەن، جاکاتێ ئەگەڕێنەوە لەسەربانەوە ئەڕۆنە ژوورەوە! ﴿ولكن البر من اتقى﴾ بەڵکو کاری چاك وپەسەند ئەوەیە کە لە سنوورەکانی خوا خۆبپارێزن ﴿وأتوا البيوت من أبوابها﴾ دەسا ئێوە لەدەرگاوە بێنە ماڵەکانتانەوەو، واز لەوکاری خۆتانە بێنن ﴿واتقوا الله لعلكم تفلحون﴾ لە خوا دەبێ هەموو کات بترسن و بۆهەموو کارێك لە دەرگای خۆیەوە بچنە ژوورەوە، تا بەڵکو بەختیارو بەختەوەرو رزگاربن لە هەردوولا.

لەگەڵ شەڕفرۆشاندا بجەنگن:

﴿[١٩٠] وقاتلوا فى سبيل الله الذين يقاتلونكم﴾ ئێوەش لەراهی خودا لەگەڵ ئەوکەسانەدا بجەنگێن کە لەگەڵتان بە جەنگ دێن و، ئەیانەوێ لە سەردانی ماڵی خوا ڕێتان لێ بگرن، ئەگەرچی لە مانگە خاوەن ڕێزەکان " الأشهر الحرم "یش‌دا بێت ﴿ولا تعتدوا إن الله لا يحب المعتدين﴾ بەڵام وریابن! نابێ دەست درێژیی وزیادەرەوی بکەن لەکاتی رووبەڕووبوونەوەو جەنگدا، کێ جەنگی لەگەڵ کردن هەر لەگەڵ ئەوەدا بجەنگێن.. چونکە بەراستیی خوا دەست درێژکارانی خۆش ناوێت جا کەوابوو ئێوە دەست پێشخەر مەبن لەجەنگدا، خۆئەگەر کەسێکیشتان لەجەنگدا کوشت جەستەکەی تێك مەدەن و ناشیرین و بێ ڕێزی مەکەن و، لچ ولێوو لووتی مەبڕن ﴿[١٩١] واقتلوهم حيث ثقفتموهم﴾ و لە هەرشوێنێکیش دەستدرێژکەرانتان دەست کەوت و دەسەڵاتتان هەبوو بەسەریاندا ئەگەرچی لە زەوی (مزگەوتی حەرام)یشدا بن بیان کوژن ﴿واخرجوهم من حيث اخرجوكم﴾ لەو شوێنەش دەریانپەڕێنن کە ئێوەیان لێدەرپەڕاند، واتە: وەکو ئەوان لەمەککە ئێوەیان دەرکرد، دەئێوەش لەوێ ئەوان دەرکەن ﴿والفتنة اشد من القتل﴾ خۆ فیتنەنانەوەو وەیشوومە گێڕان وعەزیەت دانی موسڵمانانیش بەوجۆرە نامرۆڤانە بۆئەوە لەئایینی خۆیان پەشیمانیان بکەنەوە زۆر لەکوشتن خراپترەو، واتە: ئەگەر کەسێك کوشتنی بێ باوەرانی لاناڕەحەت بێت، بێگومان عەزیەت و ئەشکەنجە دانی موسڵمانەکان زۆر گەورەترو قورسترە ﴿ولا تقاتلوهم عند المسجد الحرام حتى يقاتلوكم فيه﴾ ئێوە لەسنووری مەسجیدولحەرامدا نابێ جەنگیان لەگەڵ بکەن مەگەر ئەوان لەوێ جەنگتان لەگەڵ بکەن، واتە: هەرکەسێك لەوکافرانە رۆیشتە کەعبەوە، ئیتر نابێ دەستی بۆ ببرێ، مەگەر ئەو دەست بکاتەوە ﴿فإن قاتلوكم فاقتلوهم﴾ جا ئەگەر ئەوان لەگەڵتان جەنگان، ئێوەیش جەنگیان لەگەڵ بکەن و بیان کوژن ﴿كذلك جزاء الكافرين﴾ سزاو تۆڵەی کافرو بێ باوەران هەر ئاوایە.

الجزء الثاني — سورة البقرة

وَٱقۡتُلُوهُمۡ حَيۡثُ ثَقِفۡتُمُوهُمۡ وَأَخۡرِجُوهُم مِّنۡ حَيۡثُ أَخۡرَجُوكُمۡۚ وَٱلۡفِتۡنَةُ أَشَدُّ مِنَ ٱلۡقَتۡلِۚ وَلَا تُقَٰتِلُوهُمۡ عِندَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَٰتِلُوكُمۡ فِيهِۖ فَإِن قَٰتَلُوكُمۡ فَٱقۡتُلُوهُمۡۗ كَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿١٩١﴾ فَإِنِ ٱنتَهَوۡاْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿١٩٢﴾ وَقَٰتِلُوهُمۡ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتۡنَةٞ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ لِلَّهِۖ فَإِنِ ٱنتَهَوۡاْ فَلَا عُدۡوَٰنَ إِلَّا عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٩٣﴾ ٱلشَّهۡرُ ٱلۡحَرَامُ بِٱلشَّهۡرِ ٱلۡحَرَامِ وَٱلۡحُرُمَٰتُ قِصَاصٞۚ فَمَنِ ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡ فَٱعۡتَدُواْ عَلَيۡهِ بِمِثۡلِ مَا ٱعۡتَدَىٰ عَلَيۡكُمۡۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾ وَأَنفِقُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا تُلۡقُواْ بِأَيۡدِيكُمۡ إِلَى ٱلتَّهۡلُكَةِ وَأَحۡسِنُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٩٥﴾ وَأَتِمُّواْ ٱلۡحَجَّ وَٱلۡعُمۡرَةَ لِلَّهِۚ فَإِنۡ أُحۡصِرۡتُمۡ فَمَا ٱسۡتَيۡسَرَ مِنَ ٱلۡهَدۡيِۖ وَلَا تَحۡلِقُواْ رُءُوسَكُمۡ حَتَّىٰ يَبۡلُغَ ٱلۡهَدۡيُ مَحِلَّهُۥۚ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوۡ بِهِۦٓ أَذٗى مِّن رَّأۡسِهِۦ فَفِدۡيَةٞ مِّن صِيَامٍ أَوۡ صَدَقَةٍ أَوۡ نُسُكٖۚ فَإِذَآ أَمِنتُمۡ فَمَن تَمَتَّعَ بِٱلۡعُمۡرَةِ إِلَى ٱلۡحَجِّ فَمَا ٱسۡتَيۡسَرَ مِنَ ٱلۡهَدۡيِۚ فَمَن لَّمۡ يَجِدۡ فَصِيَامُ ثَلَٰثَةِ أَيَّامٖ فِي ٱلۡحَجِّ وَسَبۡعَةٍ إِذَا رَجَعۡتُمۡۗ تِلۡكَ عَشَرَةٞ كَامِلَةٞۗ ذَٰلِكَ لِمَن لَّمۡ يَكُنۡ أَهۡلُهُۥ حَاضِرِي ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿١٩٦﴾

٣٠ — ٱلۡحَجُّ أَشۡهُرٞ

چەند تێبینی یەك:

١- هەندێ جار پێویست دەکات دوژمن بەخۆی نەزانێت کتوپڕ هێرشی بۆبکرێت، دەشکرێ لەو هێرشەدا هەندێ ژن و منداڵ و خەڵکانی بێ تاوان پێوە بڕن ، ئایا حوکمی شەریعەتی ئیسلام لەمەدا چی یە؟ وەڵام: ئەگەر هیچ ڕێگایەکی تر نەبێت بۆ بەرپەرچ دانەوەی هێرشەکانیان و بۆ زاڵبوون بەسەر دوژمناندا بەوجۆرە نەبێ، زاناکان دەڵێن: هێرشی ئاوا ڕەوایەو هیچ گوناهێکی لەسەر نییە.

٢- گەلێ جار بەناچاری بە تۆپ و جۆرەها چەکی تری قورس و کوشندە هێرش دەبرێتە سەر دوژمن، لەهەمان کاتیشدا شارو دێهات و مزگەوت و قوتابخانە وخەستەخانەکانیش بەر زیان دەکەون، ئایا حوکمی ئیسلام بۆ ئەوە

دەبێ چی بێت ؟ وەڵام: ئەگەر خوانەناس و کافرەکان ئەوجۆرە چەکانەیان بەکارهێنا، ئەوا ئێمەیش بەناچاری بەکاری دێنین، بەڵام تابکرێ دەبێ لەوشوێنانە دەستپارێزی بکرێ.

﴿[١٩٢] فإن انتهوا فإن الله غفور رحيم﴾ خۆ ئەگەر ئەوان جەنگیان وەستان و دەسبەردارتان بوون، ئەوە بێگومان خوا زۆر پۆشەری گوناهانە، دلۆڤان و میهرەبانە ، تا بەڵکو بگەرێنەوەو بڕواش بێنن ﴿[١٩٣] وقاتلوهم حتى لاتكون فتنة﴾ لەکوشتنیان کۆڵمەدەن هەتا ئاژاوە و فیتنە لەناو دەچێ و، هێزو توانایشیان نامێنێ عەزیەت و ئازاریشتان بدەن و، بۆخۆیان سەرشۆڕو ریسوا دەبن ﴿ويكون الدين لله﴾ ئایین و دین و بەرنامەی ژیان ، هەر بەرنامەو دینی خوا دەبێ و، زاڵیش دەبێ بەسەر گشت بەرنامەکانی تردا ﴿فإن انتهوا فلا عدوان إلا على الظالمين﴾ ئینجا ئەگەر ئەوان دەسبەردار بوون و کۆتاییان بەشیرك هێناو، کوڵیان بەدوژمنایەتی و کاری نامەردانەیان دا، ئیتر هیچ دوژمنایەتییەك بەرامبەریان نییە، مەگەر لەسەر ئەوانەیان ستەمەکارو شەڕفرۆشبن، هەرکاتێکیش ئەمانە دەستیان لەناهەقیی وبێ باوەڕی هەڵگرت، ئیتر لەگەڵ ئەوانیشدا جەنگ ناکرێ.

لە مانگە حەرامەکاندا بێ هۆ جەنگ ناڕەوایە :

پێغەمبەری خوا ﷺ و موسڵمانەکان لە ساڵی شەشەمی کۆچییدا چوون بۆ عومرە ، بەڵام موشریکەکان رێیان لێگرتن بچنە ناو شاری مەککەوە وعومرەکەیان بکەن، ئەمەش لەمانگی (زیقەعدە)دا بوو، دیارە ئەمیش یەکێکە لەمانگە قەدەغەکراوەکان ونابێ جەنگی تێدابکرێ، بۆیە لەگەڵیاندا رێککەوت کەئەمساڵ بگەرێتەوەو ساڵی ئاییندە بێتەوە عومرەکەی بکات، ئیمامی ئەحمەد دەڵێ: پێغەمبەرﷺ هەرگیز لەمانگە حەرامەکاندا جەنگی نەکردووە، مەگەر شەڕی پێفرۆشرا بێ، ئەوسا خوا فەرمووی: ﴿[١٩٤] الشهر الحرام بالشهر الحرام والحرمات قصاص﴾ مانگی حەرام بەمانگی حەرام و، شکاندنی رێزی هەرخاوەن رێزێکیش تۆڵەی هەیە، واتە: ئەگەر ئەوان لەمانگە قەدەغەکراوەکاندا لەگەڵتان بەجەنگ بێن، ئێوەیش بۆتان هەیە لەگەڵیان بجەنگێن وحەقی بەرگریتان هەیە ﴿فمن اعتدى عليكم﴾ ئینجا هەرکەسێك دەست درێژی کردەسەرتان ودەستی پێش خست ﴿فاعتدوا عليه بمثل ما اعتدى عليكم﴾ ئێوەش هەربە ئەندازەی ئەو دەست بکەنەوە لێی، واتە: بێ زیادە ڕەوی تۆڵەی خۆتان بکەنەوە ئەگەرچی مانگی قەدەغەکراویش بێ﴿واتقوا الله واعلموا أن الله مع المتقين﴾ وە لە خوا ترستان هەبێ و پارێز بکەن و، چاکیش بزانن کە بەراستیی خوا لەگەڵ پارێزکارانەو هەمیشەیش پشتگیرییان لێ ئەکات، واتە: ئەگەر لەلایەن ئەوانەوە بەچەك وتەقەمەنی قورس وگازی ژەهراوی لێتان درا، ئێوەش بەناچاری بەهەمان چەك و تەقەمەنی وەڵامیان بدەنەوە زیادەرەو مەبن.

ماڵ لە ڕێی خوادا ببەخشن :

﴿[١٩٥] وانفقوا في سبيل الله﴾ تادەتوانن گیان و سامانی خۆتان لەڕێی خوادا بەخت بکەن، واتە: هەمووجۆرە چەك و پێداویستییەکی جەنگ بکڕن وخۆتانی بۆ ئامادەبکەن ﴿ولا تلقوا بأيديكم إلى التهلكة﴾ خۆشتان بە دەستی خۆتان بەفەتەرات مەدەن، ، بەم شێوەیە کە دارایی نەبەخشن و دەست لە جیهاد هەڵبگرن ﴿وأحسنوا إن الله يحب المحسنين﴾ و خێرو چاکە بکەن، بەراستی خوا ئاکار چاکانی خۆش دەوێ. (حوزەیفە) ئەڵێ: ئایەتی (وانفقوا في سبيل الله..) لە بارەی ئینفاق و بە خششەوە لەڕێی خوادا هات (بوخاری)، ریوایەتێکی تردەڵی: لەودەمەدا هەندێ کەس بەهەڵە مانای ئەم ئایەتەیان کرد، ئائەبووئەیوبی ئەنصاریی وتی: مانای ئەو ئایەتە بەهەڵە مەکەن، چونکە لەبارەی ئێمەوە هات، ئەوەبوو کەدوای سەرکەوتنی ئیسلام ودەسەڵات بەدەستگرتنی هەندێ لەخەڵکەکەمان وتیان:

ئێمە ئەوماوەیە زیانێکی زۆرمان دیتووە لەبەردینی ئیسلام وئێستاش ئیسلام سەرکەوتووە، چاك وایە ئێمەش دەس بکەین بەپڕکردنەوەی کەموکوڕییەکانی رابووردوومان و بۆخۆمان دانیشین وبحەوێینەوە! جا خوای گەورەش ئەو ئایەتەی ناردو تێیگەیاندن کە: ئەوکارەی ئێوە خۆلەناو بردن و وازهێنانە لە جیهاد، سەیری کتێبی (الصحیح المسند/ من اسباب النزول) بکە.

چەند تێبینی یەك:

١- ئەگەر مۆڵەتی دوژمن بدرێت دەست پێش بخات، لەوانەیە زیانی گەورەمان لێبداو سەرنگوتمان بکات، دە ئایا بۆمان ڕەوایە ئێمە دەست پێش بخەین؟ وەڵام: بەڵێ.. لە هەل ومەرجێکی ئاوادا هیچ گومان و دوودڵی نییە کە پێش ئەوان دەستی خۆمان بوەشێنین.

٢- دوژمن لە زیان گەیاندن و زیادەڕەوی دەست ناگێڕێتەوە مەگەر بەوە کە لەماڵ ومنداڵی بدرێ، ئایا لە هەل و مەرجێکی ئاوادا کاری وەها ڕەوایە؟ بەڵێ کاتێ کە دوژمن دەستپارێزی نەکاو لە هێرشەکانی واز نەهێنێ بەوە نەبێ کە لە ماڵ و منداڵی بدرێ، دیارە لە کاتی ئاوادا بە ناچاری لە ماڵ ومنداڵیان دەدرێ و باخ و باخاتیشیان دەسوتێنرێ.

٣- جەنگەکانی پەیامبەرو هاوەڵان، بە شێوەیەکی گشتیی بەرگری لە عەدالەت وراستیی بووە، چونکە ئەوان لە سەرەتاوە بە بەڵگەو نیشانە خەڵکیان بانگ دەکرد بۆلای ئیسلام، خۆئەگەر هێزێك نەیهێشتبێ و هەڕەشەی لە بانگبەرەکانی کردبێ، ئەمانیش بۆ پاراستنی گیانی بانگبەرەکانی وەڵامیان داوەتەوە، بێگومان هەموو ئەوجەنگانە هەر لە ئەوە بوون، نەك بۆ ئەوە کە بە زۆر خەڵکی موسڵمان بکرێت، ئایەتی: (أفأنت تکره الناس حتی یکونوا مؤمنین) باشترین بەڵگەیە بۆ ئەو راستیە. جا کەوابوو ئەگەرلە بانگەوازەکەمان رێ گیراو، هەڕەشەش لە بانگبەرەکانمان کرا، ئەوا ئێمەیش شیریان لێ هەڵدەگرین و کاری خۆمان ئەکەین.

حەج و عومرە بە کامڵی بە جێ بێنن:

پاش باسکردنی رۆژوو و، پاشانیش جیهاد، ئێستاش باسی حەج وعەمرە دەکات ودەفەرموێ: ﴿[١٩٦] واتموا الحج و العمرة لله﴾ هەربۆ خوا حەج وعومرە بەچاکی وبەتەواوی ئەنجام بدەن، واتە ئەگەر نیازی هەریەك لەوانەتان کرد، دەبێ زۆر بەرێك وپێکی جێبەجێیان بکەن وتەنها نیەتی خوایان لێ بێنن ﴿فإن احصرتم فما استیسر من الهدی﴾ ئینجا ئەگەر هەر رێگەشیان نەدان بچنە حەج، یان عومرە، ئابلۆقەی دوژمن کران، وەیان نەخۆشیی رێی پێ نەدان و نەتانتوانی ئەرکەکانیان تەواو بکەن، ئەوسا چەندە دەتوانن ئاژەڵ بکەنە قوربانیی ولە ئیحرام بچنە دەرێ، چونکە پەیامبەریش ﷺ ئەوکاتە کە لەساڵی رووداوی حودەیبیەدا ڕێگەیان پێگرت، قوربانی دا و ئیحرامی شکاند ﴿ولا تحلقوا رؤسکم حتی یبلغ الهدی محله﴾ وە نابێ سەرتان بتاشن، و ئیحرام بشکێنن هەتا ئاژەڵی قوربانی و هەدیەکانتان نەگاتە جێگەی دیاریکراوی خۆی، واتە: لەو جێگایەدا کە ڕێتان لێگیراوە، ئەو جێگایە حەرەم بێت، یان دەرەوەی حەرەم دەبێ ئێوەیش هەر لەوێ قوربانیەکانتان سەر ببڕن ﴿فمن کان منکم مریضا﴾ ئینجا هەرکەسێکتان نەخۆش و لەش بەبار بوو ﴿اوبه اذی من راسه﴾ وە یان برین و ئازارێکی لەسەردا بوو ناچار بوو سەری بتاشێ ﴿ففدیة من صیام او صدقة او نسك﴾ ئەبێ یەکێ لەم کەفارەت وبریتییانە بدات، واتە: ئەگەر کەسێ پێش ئەوە قوربانییەکەی بگاتە جێگەی خۆی، ویستی سەری بتاشێ، ئەبی سێ رۆژ بەرۆژوو بێت، وە یان سەدەقەو خێرێك بکات (کە خۆراکی شەش هەژارە)، وەیان مەڕێك یان بزنێك بکاتەخێر هەر لەوێدا ﴿فإذا امنتم﴾ ئینجا

هەرکاتێ ترستان لە دوژمن نەما، وەیان لە نەخۆشی ئاسووودە دڵنیا بوونەوە، ﴿فمن تمتع بالعمرة إلى الحج﴾ ئەوجا هەر کەسێك لە سەرەتاوە ئیحرامی بەعەمرە بەست و ئەرك وئەرکانەکانی بەجێ هێناو، پاشان ویستی بەهرە ببا لە عومرە و تەمەتوع بکا هەتا کاتی ئیحرام بە حەج بەستن، ئینجا ئیحرامی بە حەج بەستەوە ﴿فما استيسر من الهدي﴾ چ حەیوانێکی لە دەست دێ دەبێ بیکاتە قوربانی ﴿فمن لم يجد﴾ ئەوجا هەر کەسێك بۆی نەکراو دەستی نەرۆیشت ﴿فصيام ثلاثة أيام في الحج﴾ دەبێ لەباتی ئەوە -بەرلەرۆژی عەرەفە- سێ رۆژان لە رۆژەکانی حەج، بەرۆژوو بێت ﴿و سبعة إذا رجعتم﴾ وحەوت رۆژیش هەرکە گەڕانە ماڵەوە ﴿تلك عشرة كاملة﴾ بەمە دەبێتە دە ڕۆژی تەواو، دەسا ئێوەش ئەمە پشتگوێ نەخەن ﴿ذلك لمن لم يكن أهله حاضري المسجد الحرام﴾ ئەو تەمەتوع و ئیحرام بە عومرە بەستنە، ئینجا بە حەج، ئەو کەفارەتەش بۆکەسێکە کە خۆی و ماڵو منداڵی نیشتەجێی(مەککە)و مەسجیدولحەرام نەبن، واتە: خەڵکی دەرەوەی حەرەم بێت، ئەوسا موتعەی بۆهەیە، چونکە خەڵکانی مەککە زۆر بەئاسانی حەج وعومرە دەکەن، بۆیە ئەو ڕووخسەتەیان بۆ نییە. هەرکاتێکیش بەبۆنەی نەخۆشییەوە گەمارۆ دران ونەیانتوانی حەج، یا عومرە تەواو بکەن، هەمیسان بۆیان نییە قوربانی بکەن ولە ئیحرام بێنەدەرێ، بەڵکو هەردەبێ بەهەرجۆرێ بۆیان دەکرێ هەموو پایەکانی حەج وعومرە تەواوبکەن. ئیمامی (مالیك) وئیمامی(شافیعی) دەڵێن: (موحسەر/ واتە: ڕێلێگیراو) بەنەخۆشی، نابێ قوربانی بداو لە ئیحرام بێتەدەرێ، بەڵکو ئەگەر ساڵێکیشی پێ بچێ هەردەبێ بەو ئیحرامەوە بمێنێتەوە تا تەواف دەکات، بەڵام زانایانی تر دەڵێن ئەویش وەك (موحصەر)ی تر وایە. ﴿واتقوا الله واعلموا أن الله شديد العقاب﴾ دەبێ بەچاکی لەخوا بترسن و، باش بزانن کەبەڕاستیی خوا لەتۆڵەسەندا توندو تیژو سەختگیرە، دەسا هیچکاتێ سەرپێچی لێنەکەن و بەرنامەکەی نەگۆڕن.

الجزء الثاني — سورة البقرة

ٱلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَٰتٌ ۚ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ ٱلْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِى ٱلْحَجِّ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا۟ مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ ٱللَّهُ ۗ وَتَزَوَّدُوا۟ فَإِنَّ خَيْرَ ٱلزَّادِ ٱلتَّقْوَىٰ ۚ وَٱتَّقُونِ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٩٧﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَبْتَغُوا۟ فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ ۚ فَإِذَآ أَفَضْتُم مِّنْ عَرَفَٰتٍ فَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ عِندَ ٱلْمَشْعَرِ ٱلْحَرَامِ ۖ وَٱذْكُرُوهُ كَمَا هَدَىٰكُمْ وَإِن كُنتُم مِّن قَبْلِهِۦ لَمِنَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿١٩٨﴾ ثُمَّ أَفِيضُوا۟ مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ ٱلنَّاسُ وَٱسْتَغْفِرُوا۟ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٩﴾ فَإِذَا قَضَيْتُم مَّنَٰسِكَكُمْ فَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ كَذِكْرِكُمْ ءَابَآءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا ۗ فَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِى ٱلدُّنْيَا وَمَا لَهُۥ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنْ خَلَٰقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِى ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿٢٠١﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا۟ ۚ وَٱللَّهُ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾

٣١

مانگەکانی ئیحرام بەحەج:

﴿[١٩٧] الحج أشهر معلومات﴾ گەرمەی حەجکردن چەند مانگێکی دیاریکراون، ئەمەیش هەرلە ئیبراهیمەوە عليه السلام هەتا ئێستا هەر وابووە، واتە: کاتی ئیحرام بەحەج بەستن تەنها مانگی شەشەلان و ناوجەژنان وەدە ڕۆژەی سەرەتای مانگی حەجە، کەوابوو پێش ئەوانە یادوای ئەوانە ئیحرام بەحەج دانامەزرێ. ﴿فمن فرض فيهن الحج﴾ ئینجا هەرکەسێ بڕیاریدا لەو مانگانەدا حەج بکاو، ئیحرامیشی بۆ بەست ﴿فلا رفث ولا فسوق ولاجدال في الحج﴾ دەبێ چاك بزانێت کە توخونی ژنان کەوتن و بەدکاریکردن و ناو وناتۆرە لێکهەڵدان ودەمەقاڵێ و قڕە لەگەڵ یەکتر کردن و شەڕو هەرا لەحەجدا نین، واتە: دەبێ دەست لەو کردەوانە هەڵگرێ، هەتا ڕێزی ماڵی خواو، ڕێزی کارو کردەوەکانی

حەج و عومرەی تیا دەرکەوێ ﴿وما تفعلوا من خير يعلمه الله﴾ دڵنیاشبن هەر کارێکی چاك ئەنجام بدەن خوا دەیزانێ و ئاگادارە پێی، کەوابوو لە هەموو کاتا خێرخوازو ئاکارچاکبن، بە تایبەتی لەکاتی حەجدا ﴿وتزودوا فإن خير الزاد التقوى﴾ دەسا هەوڵ بدەن تۆشەو زادی سەفەری حەجتان ئامادە بکەن تا لە ڕێگاوباندا دەست لەمەردم پاننەکەنەوە و، ئاتاج و مۆتاج نەبن، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا چاکترین زەخیرەو توێشوو بۆتان تەقوا، پارێزگارییە لە دەستپانکردنەوە لە خەڵك و، دوور کەوتنەوە لە گوناح. (ئیبن عەباس) ئەڵێت: (یەمەنی)یەکان دەهاتنە حەج و لەماڵەوە تۆشەیان هەڵنەئەگرت و دەیانگوت: ئێمە خەڵکێکین تەوەکولمان بە خوایەو پاڵمان بەوەوە داوەو پەکمان ناکەوێ، جا کاتێ ئەگەیشتنە (مەدینە) ئاتاج و مۆتاج دەکەوتن و پەنایان بەم و بەو دەبردو دەستیان دەدایە سواڵ! ئەوسا ئایەتی: (وتزودوا...) هات و هەڵەکەی بۆ ڕاستکردنەوە. ئیمامی بوخاریی. ﴿واتقون يا أولي الألباب﴾ ئەی خاوەنانی ئاوەزوو بیر! دەبێ لە یاساکانی من پارێز بکەن واتە: فەرمانەکانم جێبە جێ بکەن و سەرپێچی مەکەن.

بازرگانی لە سەفەری حەجدا ڕەوایە:

بوخاریی لە(ئیبن عەباس)ەوە ئەڵێ: لەسەردەمی جاهیلیەتدا لە بازاڕەکانی: (عوکازو، میجەننەو، زولمەجاز)دا خەڵك کۆ دەبوونەوە بۆ بازرگانی، جاکاتێ ئیسلام هات ئەو کارەیان بە گوناح دادەنا و، نەدەبوو بچنە ئەو شوێنانە ئەگەر بۆ حەج هاتبن، ئەوسا ئایەتی: (ليس عليكم جناح..) هات و ڕاستییەکەی بۆ ڕۆشنکردنەوەو فەرمووی. ﴿[١٩٨] ليس عليكم جناح أن تبتغوا فضلاً من ربكم﴾ گوناحتان ناگات ئەگەر لە ماوەی حەجدا لە پەروەردگارتان ڕزق و ڕۆزی بخوازن و، بازرگانی بکەن، واتە: کە هاتن بۆحەج هەر بە مەبەستی خواوە بێن، ئەوجا لە پاڵ ئەوەشدا ئەگەر کڕین و فرۆشتنیش بکەن بۆ ژیان و گوزەرانتان هیچ قەیدی نییە ﴿فإذا أفضتم من عرفات﴾ جا کە ویستتان لە (عرفات) داگەڕێن و بێنە خوارێ بۆ "موزدەلیفە" ﴿فاذكروا الله عند المشعر الحرام﴾ هەر کە گەیشتنە (مەشعەرولحەرام) کە کێوێکە لە خوارووی موزدەلیفەوە زیکرو یادی خوا بکەن ﴿واذكروه كما هداكم﴾ وە سوپاسیشی بکەن لەبەر ئەوە کە هیچ شارەزاییتان نەبوو و خستنیە سەر ڕێی ڕاست و مەناسکی حەجی تێگەیاندن ﴿وإن كنتم من قبله لمن الضالين﴾ خۆ بە ڕاستی ئێوە پێش هیدایەت و ڕێنمایی خو سەر لێشێواو و گومڕا بوون و، نەتان ئەزانی بە شێوەیەکی ڕاست و دروست ئاداب و ئەرکەکانی حەج ئەنجام بدەن.

چەند ڕوونکردنەوەیەك:

١) کاتی وەستان لە ڕۆژی (عەرەفە)دا پاش نیوەڕۆی ڕۆژی نۆیەمی زیحەججەیە، هەتا کەمێك بەرلەهەڵهاتنی خۆری ڕۆژی دەیەمی زیحەججە، واتە ڕۆژی جەژنی قوربان. ئەمە ڕای ئیمامی مالیك وئەبوحەنیفە وشافیعی یە "خوا لێیان خۆش بێت" خۆ ئەگەر پێش ئاوابوونی خۆری ڕۆژی عەرەفە، سنووری عەرەفەی بەجێهێشت، ئەوا جەماوەری زانایان ئەڵێن: هەر حەجەکەی دروستە، بەڵام لە باتی ئەوە دەبێ پەزێ سەربڕێ.

٢) لەقسەیەکی پێشەوا شافیعیدا هەیە کە: چوونە موزدەلیفە وشەو لەوێ مانەوە واجبە، جائەگەر حاجی بۆی نەکرا شەو لەوێ بمێنێتەوە، دەبێ فیدیەو بریتی بدا.

٣) داگەڕانە خوارەوە لە عەرەفاتەوە بۆ (مشعر الحرام)ی موزدەلیفە دوای خۆرئاوای ڕۆژی نۆیەمی مانگە، واتە: شەوی جەژن.

٤) مەبەست لە حەج وعومرەدا دەبێ تەنها ڕەزامەندی وخۆشنودی خوابێت، جادوای ئەونییەتە وئەنجامدانی ئەرکەکانیان، ئەگەرکەسێك کڕین وفرۆشتن ومامەڵەش بکات "بەشێوەیەکی پەسەندوجوان" ڕەوایەو گوناحی نییە.

﴿[١٩٩] ثم افيضوا من حيث افاض الناس﴾ لە پاشان لە هەر کوێوە خەڵك داگەران بۆ (مونا) دەبێ ئێوەش هەر لەوێوە داگەڕێن واتە: ئێوە "ئەی قورەیش ودەوڵەمەندەکان" خۆتان لەو خەڵکە جیا مەکەنەوە ، با هەمووتان یەکسان بن و خۆ بە گەورە دامەنێن و، گشت پێکەوە ئاداب و پایەکانی حەج جێبەجێ بکەن ﴿واستغفروا الله﴾ لەو نافەرمانی وسەرپێچییەتان داوای لێبوردن لە خوا بکەن ﴿إن الله غفور رحيم﴾ چونکە بەڕاستی خوا لەتاوان و گوناحان زۆر لێبوردەو دلاوایە.

مەناسکتان بەجێ هێنا زیکری خوا زۆر بکەن:

بەڵێ لەسەردەمی جاهیلییەتدا کە لە مەناسکی حەج دەبوونەوە، گشت کۆدەبوونەوە ودەستیان دەکرد بە هەڵدان بە باووباپیرەیاندا و باسێکی خوایان نەدەکرد، ئیتر ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە و فەرموی: ﴿[٢٠٠] فإذا قضيتم مناسككم﴾ جا کە ئەرك و پایەکانی حەجتان جێبەجێکرد ﴿فاذكروا الله كذكركم آباءكم او اشد ذكرا﴾ هەر چۆنێ باس وخواسی باووباپیرانتان دەکەن، هەر بەو جۆرەش بگرە لەوەش پتر ناوی خوا بێنن و یادی بکەن. ﴿فمن الناس من يقول﴾ هەندێ کەس هەیە لە کاتێ دوعاو پاڕانەوەدا ئەڵێ: ﴿ربنا آتنا فى الدنيا﴾ ئەی پەروەردگاری ئێمە! لەم دونیادا هەرچیمان پێدەبەخشی، پێمان ببەخشە، ئیتر باسێکی قیامەتیان لەلانییە ﴿وما له فى الآخرة من خلاق﴾ ئەو جۆرە کەسانە لە دوارۆژدا هیچ بەشێکیان نابێ و، بەشبڕاو دەبن لە ڕەحمەتی خوا چونکە تەنها دونیا ویستبوون وداوای دونیایان کرد ﴿[٢٠١] ومنهم من يقول﴾ هەیشیانە دەڵێ: ﴿ربنا آتنا فى الدنيا حسنة وفى الآخرة حسنة﴾ پەروەردگاری ئێمە! داوات لێدەکەین هەم لە دونیادا خێروچاکەمان پێ ببەخشە، ڕۆزی زۆر و لەشیساغ و، زانست و زانیاری هێزی خواپەرستی، هتد.. هەم لەدوارۆژیشدا نازو نیعمەتمان بدەرێ ﴿وقنا عذاب النار﴾ وە لەسزای ئاگریش بمانپارێزە ﴿[٢٠٢] اولئك لهم نصيب مما كسبوا﴾ دیارە ئەمانە چونکە خاوەنفام وژیرن بەپێی کردەوە کەیان بەشیاندەبێ و، بەهرەوەر دەبن ﴿والله سريع الحساب﴾ خواش زۆر بەگورج و چەسپانی حسیاب و لێپرسینەوەی هەموو شتێ دەکا، واتە: هیچ شتێکی لێتێکناچێ و، بەپەلەش حیسابی هەرکەسە ئەدا بە دەستییەوە.

لە سێ ڕۆژەی دوای جەژنی قوربانیدا یادی خواتان لەبیر بێ:

﴿[٢٠٣] واذكروا الله فى ايام معدودات﴾ وە لەچەند ڕۆژێکی ژمێرراو و دیاریکراوا (١٠،١١، ١٢،١٣)ی مانگی حەج لەسەر یادی خوا بەردەوامبن، واتە: هەردەم خەریکی وتنی زیکری (الله اکبر) بن ﴿فمن تعجل فى يومين﴾ ئینجا هەر کەسێك لەرەجمی شەیتانەکاندا پەلەی کرد دوو ڕۆژی پێشخست و، بۆ ڕۆژی سێیەم لەوێ نەمایەوە. ﴿فلا إثم عليه﴾ هیچ گوناهی ناگات ﴿ومن تأخر﴾ وە هەر کەسێکیش مایەوە تا ڕۆژی سێیەم بۆئەنجامدانی ڕەجمی شەیتانەکان ﴿فلا إثم عليه﴾ دیسانەوە هیچ گوناهی ناگات، واتە: بۆهەڵبژاردنی یەکێك لەم دووبارەیە بۆ خۆی سەربەستە گوناهێك نایەتە سەری ﴿لمن اتقى﴾ بەڵام ئەوپێش خستنەیە بۆ کەسێکە خۆپارێز بێ و، بیەوێ حەجەکەی بەڕێکوپێکی بکا، واتە: لەرووی کەمتەرخەمی و گوێنەدانەوە نەبێ. ﴿واتقوا الله﴾ و لەتەواوی کاروبارتاندا لە خوا بترسن، بەتایبەت لە کاتی ئەنجامدانی مەناسکی حەجدا ﴿واعلموا انكم إليه تحشرون﴾ وەبیشزانن کە بە ڕاستی هەموتان لای ئەو کۆئەکرێنەوەو حەشر دەکرێن.

پەسن و رەوشتی مرۆڤی دوو ڕازیی:

(سەدی) دەڵێت: ئەخنەس"ی کوڕی شورەیقی دووڕوو" هاتەلای پەیامبەر ﷺ ئیمان وباوەڕی خۆی دەربڕیی و سوێندیشی خوارد کە: تۆم خۆش ئەوێ و، لە گەڵ ئێوەم ئیتر ئەم ئایەتە هات و فەرمووی: ﴿[٢٠٤] ومن الناس من يعجبك قوله في الحياة الدنيا ويشهد الله على ما في قلبه﴾ مرۆڤی وا هەیە سەبارەت بە ژیانی ئەم دونیایە بە قسەو گوفتاری سەرسامت دەکاو دەربارەی ئەوەش کە لە دڵیایە خوا دەگرێ بە شایەت کە هەرچی دەڵێ ڕاستە ﴿وهو ألد الخصام﴾ کەچی لە دژایەتی کردندا زۆر بێ ویژدان وسەرسەختە ﴿[٢٠٥] وإذا تولى سعى في الأرض﴾ هەرکە پشتی لێهەڵکردی ودوورکەوتەوە دەست دەکات بە کاری بەد فەڕی لەم سەرزەوییەدا ﴿ليفسد فيها ويهلك الحرث والنسل﴾ بۆ ئەوەی خراپەی تێدا بکاو، مەزراو کشت و کێڵگەو تۆرەمە لە ناو ببا ﴿والله لا يحب الفساد﴾ هەرگیز خوا لە بەد فەڕی خۆشی نایە ﴿[٢٠٦] وإذا قيل له اتق الله أخذته العزة بالإثم﴾ هەرکە پێیشی بگوترێ: دەبێ لەخوا ترست هەبێ، ئەوسا دەمار زلی، زیاتر بەرەو تاوان وگوناح دەیبات، ﴿فحسبه جهنم ولبئس المهاد﴾ جەهەنەمی بۆ بەس دەبێت، دیارە ئەو جێیەکی زۆر خراپە! ﴿[٢٠٧] ومن الناس من يشرى نفسه إبتغاء مرضات الله﴾ لەناوخەڵکی مرۆڤی وایش هەیە لەبەر ڕەزای خوای گەورە گیانی خۆی دەبەخشێ ﴿والله رءوف بالعباد﴾ خوایش لەتەك بەندەکانی خۆیدا بەبەزەیی ودلۆڤانە .

ﵟوَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ فِيٓ أَيَّامٖ مَّعۡدُودَٰتٖۚ فَمَن تَعَجَّلَ فِي يَوۡمَيۡنِ فَلَآ إِثۡمَ عَلَيۡهِ وَمَن تَأَخَّرَ فَلَآ إِثۡمَ عَلَيۡهِۖ لِمَنِ ٱتَّقَىٰۗ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّكُمۡ إِلَيۡهِ تُحۡشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يُعۡجِبُكَ قَوۡلُهُۥ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَيُشۡهِدُ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا فِي قَلۡبِهِۦ وَهُوَ أَلَدُّ ٱلۡخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي ٱلۡأَرۡضِ لِيُفۡسِدَ فِيهَا وَيُهۡلِكَ ٱلۡحَرۡثَ وَٱلنَّسۡلَۚ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلۡفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُ ٱتَّقِ ٱللَّهَ أَخَذَتۡهُ ٱلۡعِزَّةُ بِٱلۡإِثۡمِۚ فَحَسۡبُهُۥ جَهَنَّمُۖ وَلَبِئۡسَ ٱلۡمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشۡرِي نَفۡسَهُ ٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِ ٱللَّهِۚ وَٱللَّهُ رَءُوفُۢ بِٱلۡعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱدۡخُلُواْ فِي ٱلسِّلۡمِ كَآفَّةٗ وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ مُّبِينٞ ﴿٢٠٨﴾ فَإِن زَلَلۡتُم مِّنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَتۡكُمُ ٱلۡبَيِّنَٰتُ فَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٠٩﴾ هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن يَأۡتِيَهُمُ ٱللَّهُ فِي ظُلَلٖ مِّنَ ٱلۡغَمَامِ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَقُضِيَ ٱلۡأَمۡرُۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرۡجَعُ ٱلۡأُمُورُ ﴿٢١٠﴾

الجزء الثاني — سورة البقرة — ٣٢

ئیسلامت دەبێ گشت قبووڵ بێ:

﴿[٢٠٨] يا أيها الذين آمنوا ادخلوا في السلم كافة﴾ ئەی گەلی خاوەن باوەڕان! دەبێ هەمووتان ئامادەی چوونە ناوفەرمانی خوابن ﴿ولا تتبعوا خطوات الشيطان﴾ هەرگیزیش پێ مەنێنە جێ پێی شەیتان ﴿إنه لكم عدو مبين﴾ چونکە دیارە کەشەیتان بەئاشکرا دوژمنتانە ﴿[٢٠٩] فإن زللتم من بعد ما جاءتكم البينات﴾ ئەوسا پاش ئەوە کەئەو بەڵگە ئاشکرایانەتان بۆهات، خۆتان خلیسکان ﴿فاعلموا ان الله عزيز حكيم﴾ دەبێ چاك بزانن بەڕاستیی خوا زۆر بە تواناو بەدەسەڵاتە، دارو کار جوان و لەکارزانە ﴿[٢١٠] هل ينظرون إلا ان يأتيهم الله في ظلل من الغمام والملائكة وقضى الأمر﴾ ئاخۆ پەیڕەوانی شەیتان بێ لەمە لەڕۆژی قیامەتدا خوای گەورە لە پەڵەهەورێکی سپیدا بێتە لایان وداوەرییان بکا، فریشتەکانیش بەڕیز ئامادە بن بۆ تێپەرانی بریارەکانی خوا، دادگایشیان ببرێتەوەو، بنێردرێن بۆ دۆزەخ، دەبێ بەدەرلەمە چاوەڕوانی چی بن؟ ﴿وإلى الله ترجع الأمور﴾ ئەوساش ئەنجامی هەموو کارێ بهێنرێتەوە لای خوای گەورە و بەدادگەرانە داوەرییان بکات، ئیمامی (تەبەریی) لەفەرموودەیەکی درێژدا شێوەی هاتنی خوای گەورەی بۆدادگایی مەردم ڕۆشن دەکاتەوە، لەبەشێکی ئەو

فەرموودەدا هاتووە: (.. فيشفعه الله ويأتي في ظلل من الغمام..) واتە: خوا شەفاعەتی پێغەمبەرﷺ وەردەگرێ و، خۆیشی دێت بۆدادگایی خەڵك.

بەنی ئیسرائیل بە چاکەی خوا نازانن!

﴿[٢١١] سل بني إسرائيل كم آتيناهم من آية بينة﴾ لەبەنی ئیسرائیل" نەوەکانی یەعقووب" بپرسە! ئەرێ دەزانن کەچەندین بەڵگەو نیشانەی روونمان بۆناردوون ئەبوایە پاش ئەوبەڵگانە عیبرەتیان گرتباو سوپاسگوزاری خوایان کردبا، کەچی زۆرێکیان پشتیان لێ هەڵکردن و گۆڕیانەوە بەکوفر، دڵنیابن ﴿ومن يبدل نعمة الله﴾ هەرکەسێ نیعمەت و بەخششی خوا بگۆڕێ، واتە: لەباتی ئەوە ئەو نیشانانە بکاتە هۆی رێنموونی بۆ خۆی، کەچی لە خواپەرستی لابدات ﴿من بعد ماجاءته﴾ بەتایبەتی پاش ئەوە کەبەڵگەکانی بۆهاتن، بڕوای پێ هێنان، هەرکەسێ کاری لاساری ئاوا بکات ، لەقیامەتا تووشی سزای خۆی دەبێ ﴿فإن الله شديد العقاب﴾ بێگومانیشە سزاو تۆڵەی خوا زۆر گران وسەختە، خوای گەورە بەڵگەونیشانەیەکی زۆری دا بەجولەکەکان لەسەردەستی مووسادا عليه السلام کەچی باوەڕیان پێنەکرد و، لەباتی ئەوە پشتیان لەمووسا کرد ﴿[٢١٢] زين للذين كفروا الحياة الدنيا﴾ ژیانی ئەم دونیایە بۆ کافران وبێ باوەڕان، جوان کراوەو رازێنراوەتەوە، بەشێوەیەك خۆیانی بۆدادەنێن ﴿ويسخرون من الذين آمنوا﴾ گاڵتەو گەپیش بەو کەسانە دەکەن باوەڕیان هێناوە، پێیان ئەڵێن سەیرکە ئەمانە ژیانی ئەم دونیایەیان چۆن لەخۆ حەرام کردووە ؟! ﴿والذين اتقوا فوقهم يوم القيامة﴾ بالێرەدا ئەو کافرانە هەرلاقرتێی خۆیان بکەن، چونکە ئەو کەسانەی کە لەدونیادا پارێزگارییان لەسنوورەکانی خوا کردووە، لەڕۆژی دواییدا لەسەرووی ئەوانەوە دەبن و ژیانی خۆشی هەتا هەتاییشیان هەیە ﴿والله يرزق من يشاء بغير حساب﴾ خوا بۆهەرکەسێك خۆی بیەوێت رزق و رۆزی فراوانی ئەداتێ لەدونیاو لەقیامەتدا" بێ ژمارە و لێپرسینەوەو لێکۆڵینەوە.

الجزء الثاني | سورة البقرة

سَلْ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ كَمْ ءَاتَيْنَٰهُم مِّنْ ءَايَةٍۭ بَيِّنَةٍ ۗ وَمَن يُبَدِّلْ نِعْمَةَ ٱللَّهِ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢١١﴾ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۘ وَٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ فَوْقَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ وَٱللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾ كَانَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً فَبَعَثَ ٱللَّهُ ٱلنَّبِيِّـۧنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنزَلَ مَعَهُمُ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ ٱلنَّاسِ فِيمَا ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ ۚ وَمَا ٱخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا ٱلَّذِينَ أُوتُوهُ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۖ فَهَدَى ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِمَا ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ مِنَ ٱلْحَقِّ بِإِذْنِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ يَهْدِى مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾ أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلِكُم ۖ مَّسَّتْهُمُ ٱلْبَأْسَآءُ وَٱلضَّرَّآءُ وَزُلْزِلُوا۟ حَتَّىٰ يَقُولَ ٱلرَّسُولُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ مَتَىٰ نَصْرُ ٱللَّهِ ۗ أَلَآ إِنَّ نَصْرَ ٱللَّهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾ يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ۖ قُلْ مَآ أَنفَقْتُم مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَٰلِدَيْنِ وَٱلْأَقْرَبِينَ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾

٣٣

مەردم گشت یەك بەرەبوون؛

(ئیبن جەریر) دەڵێ: نێوان (ئادەم ونوح) دە سەدەبوو، ئەو خەڵکە هەموو لەسەر هەق وراستیی بوو، پاشان هەراو ناکۆکیەکیان بوو لێکترازان و ئەوسا بۆیەکخستنەوەیان پێغەمبەر گەلێکی نارد، وەك دەفەرموێ: ﴿[٢١٣] كان الناس أمة واحدة﴾ لەسەرەتاوە هەموو خەڵك یەك دەستەو یەك بەرە بوون، گشت لەسەر ئاینێکی پاك وراست ودروست بوون، بەبێ یەکتر نەئەژیان، ئەبو هاوکاری یەکتریان بکردایە، کەچی وردە وردە لەئەنجامدا جیاوازیی وناکۆکی کەوتە نێوانیانەوەو لێکترازان ﴿فبعث الله النبيين مبشرين ومنذرين﴾ ئینجا خوا پەیامبەرانی نارد موژدە

دەربن (بە پاداشت، بۆ ئەوانەیان بڕوایان هەیە) ترسێنەریش بن (بۆ ئەوانەیان، جیاوازیی و ناکۆکی دەکەن).
﴿وانزل معهم الكتاب بالحق﴾ وە کتێب ونامەی هەق وڕاستیشی لەگەڵ ناردن" وا دەرئەکەوێ کە هەرپەیامبەرەی نامەی تایبەتی خۆی پێبووە، ئیتر قەوارەکەی زۆر بووبێت، یان کەم، نووسرابێتەوە یان نا ﴿ليحكم بين الناس فيما اختلفوا فيه﴾ تا ئەوەی بوویە کێشەی نێوانیانو، ناکۆکیی و دووبەرەکییان تێیدا هەبوو، بۆیان شی بکاتەوە، واتە: نابێ حوکمی لابەلایی بۆ خۆی بڕیار بداو هەق و ناهەق تێکەڵ بکا بەڵکو پێویستە یاسایەکی خوایی ئەو کارە بکاو، هەق وناهەق لێك بکاتەوە ﴿وما اختلف فيه إلا الذين أوتوه﴾ خۆ هەر ئەوانەیان لەو بەرنامەو کتێبەدا ناکۆکبوون، کە لەپێشدا کتێبیان پێدرابوو ﴿من بعد ما جاءتهم البينات﴾ ئەویش پاش ئەوهەموو بەڵگەو نیشانە روونانە بۆیان هاتن ﴿بغيا بينهم﴾ جیاوازیی ودژایەتیەکەشیان هەر لەبەر ئێرەیی و حەسادەتی ناوخۆیان بوو تاوایکرد پێك نەیەن، واتە: وەنەبێ ڕاستییەکانیان لێ ون بووبێت، نەخێر بەڵکو تەنها حەسادەت بوو دەستە دەستەی کردن و ڕووبەڕووی یەك وەستان وهەقیان لێگومبوو ﴿فهدى الله الذين آمنوا لما اختلفوا فيه من الحق بإذنه﴾ ئینجا ئەوانەی باوەڕیان هێنابوو، خوای گەورە بەفەرمانی خۆی شارەزاو ڕێنوێنی کردن وتێیگەیاندن کەهەق وڕاستیی لەچیدایەو قسەو بۆچونی کێ ڕاستە ﴿والله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم﴾ خوا حەز لەهەرکەسێ بکات ڕێنمایی ئەکات بۆ ڕێگەی ڕاست ودروست وکێشەکەی یەکلا دەکاتەوە.

سەرنجێك: لەوەئەچێت هەموو ئوممەت وگەلێك پەیامبەرێکی بووبێ بە نامەیشەوە، بەڵام بەهۆی دوورکەوەتنەوەی زەمان تێکەڵ وپێکەڵیان کردبێت، بۆیە لای فارسەکان وهیندییەکان هەندێ نامە وکتێب هەیە باسی ئایینیانی تێدایە.

بە ختو خۆڕایی ناچنە بەهەشتەوە:

﴿[٢١٤] أم حسبتم أن تدخلوا الجنة﴾ ئاخۆ ئێوە بەلاتانەوە وایە کەهەر بەئاسانی دەچنە بەهەشتەوە بەرلەدیتنی تەنگانەو ناخۆشیی؟ ﴿ولما يأتكم مثل الذين خلوا من قبلكم﴾ کەچی ئەوەی بەسەر پێشینانتانا هاتووەو، تووشی گەلانی ئیمانداری پێش ئێوە بوو، هێشتا بەسەر ئێوەدا نەهاتووە ﴿مستهم البأساء والضراء وزلزلوا﴾ ئەوان تووشی گەلێ سەختیی وهەژاریی وناخۆشیی و برسیەتی و چەوسانەوە بوون، زۆر بەتوندی تەکانیان خواردوو کەوتنە چرك و لەرزە لەبەردەم نەهامەتییەکاندا ﴿حتى يقول الرسول والذين آمنوا معه متى نصرالله﴾ ئو قۆناغە سەخت ونالەبارە ئەوەندە درێژەی کێشا پەیامبەر ﷺ و ئەو بڕوادارانەش لەگەڵیا بوون دەیانگوت: دەبێ یارمەتی خوا کەی بێت و، کەی بێت بەهانامانەوە؟! بەڵێ حاڵیان ئەوەندە بەد بوو ئارامیان نەماو، داوای یارمەتییان لەخوا کردو، خوایش فەرمووی: ﴿ألا إن نصرالله قريب﴾ ئاگاداربن ومزگێنی بێ کە بەڕاستیی یارمەتی خوا بۆموسڵمانان نزیکەو بەم زووانە دێ. بەڵێ یاسای خوایە کە بەبێ چەشتنی عەزیەت و ئازارو ئەشکەنجە بە تایبەت لە گۆڕەپانی جەنگدا یارمەتی نایە.

ماڵ بە کێ دەبەخشرێت؟

﴿[٢١٥] يسألونك ماذا ينفقون﴾ لێت ئەپرسن ئەی پێغەمبەر ﷺ: چ جۆرە سامانێك ئینفاق بکەن و بە کێشی بدەن؟ دیارە ئەم خێرو بەخششە غەیری زەکاتە ﴿قل ما انفقتم من خير﴾ لە وەڵامدا پێیان بڵێ: هەرشتێکی چاكو خاوێن، بتانەوێ بیکەنە خێرو، لەرێی خوا ببیبەخشن کارێکی پەسەندە ﴿فللوالدين والأقربين واليتامى والمساكين وابن السبيل﴾ و بیدەن بەباوك ودایك و خزمی نزیکتان و هەتیوان، بێ نەوایان و، ڕێبواران (ئەوانەی لە ڕێگا داماون).

پێویستە مرۆڤ هەرگیز مافی باوك ودایك و خزمانی پشتگوێ نەخا، وەلە خێرو خێراتیشدا پێشیان بخا ﴿وما تفعلوا من خير فإن الله به عليم﴾ نەهەر ئەوە، بەڵكو هەر چاكەیەكی تر ئێوە بیكەن خوا پێی بەئاگاو زانایە وپاداشیشتان ئەداتەوە.

جیهاد لەسەر موسڵمانان فەرزە:

﴿[٢١٦] كتب عليكم القتال وهو كره لكم﴾ لەسەرتان جەنگ نوسراوە- لەگەڵ بێ باوەڕاندا بیكەن- دیارە جەنگیش شتێكی قورس و ناڕەحەتەو خۆشتان لێینایە، دڵ و دەروون حەزی پێ ناكا چونكە كوشتن و بڕین، بەخت كردنی دارایی و، بەجێ هێشتنی نیشتمانی تێدایە" بەڵام ئەگەر چی ئاوایش بێت هەر جیهاد هۆی سەرفرازیتانە" ﴿وعسى أن تكرهوا شيئا وهو خير لكم﴾ لەوانەیشە لەشتێك حەزنەكەن و ناخۆش بێت لاتان، بەڵام خێروچاكەی تێدا بێت و بەخێریش گەڕێ ﴿وعسى ان تحبوا شيئا وهو شرلكم﴾ ڕەنگە حەزتان لەهەندێ شت بێ و پێیشتان خۆش بێت كەچی شەڕو خراپ بێت و ئاكامەكەی باش نەبێ" مرۆڤ بە سروشت هەر دانیشتنی پێ خۆشە، بەڵام دانیشتن وخۆدزینەوە لەجیهاد ڕیسوایی و ژێردەستەیی بەدواوەیە ﴿والله يعلم وانتم لا تعلمون﴾ بێگومان خوا خۆی ئەزانێ چ شتێ چاكەو چ شتێ خراپە، بەڵام ئێوە نایزانن. (زوهری) ئەڵێت: جیهاد لەسەر هەمووكەسێك واجیب و پێویستە" ئیتر بەعەمەلی لە جیهادا بێت، یان دانیشتبێت، بۆ ئەوە كەهەركاتێ داوای یارمەتی لێكرا، بۆ بەرەی جیهاد، وەیا هاواری بۆهێنرا، وە یا وترا بچۆ بۆ گۆڕەپانی جیهاد" دەبێ زوو وەڵام بداتەوە، بۆیە پەیامبەر ﷺ ئەفەرموێ: ((لاهجرة بعد الفتح، ولكن جهاد و نية، وإذا استنفرتم فانفروا)). بوخاریی: كتاب جهادوالسيرة، ص٢٧٨٣. هیجرەت لەسەرەتای ئیسلامدا فەرز بوو، چونكە موسڵمانەكان لەمەدینەدا ژمارەیان كەم بوو وپێویستییان بە قەرەباڵغی هەبوو، بەڵام كە مەككە ئازاد بوو خەڵكێكی زۆر چوونە ناو ئیسلامەوە، هیجرەتیش "بۆ مەدینە" نەما، بەڵام نیشتمان چۆڵكردن لەبەر جیهاد، تارۆژی قیامەت بەردەوامە، یان بەدڵ لێبڕان بۆ دووركەوتنەوە لەكاری خراپ و، ئەنجامدانی كاری چاكە هەر بەردەوامە.

الجزء الثاني — سورة البقرة

كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰٓ أَن تُحِبُّوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلشَّهْرِ ٱلْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَكُفْرٌۢ بِهِۦ وَٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِۦ مِنْهُ أَكْبَرُ عِندَ ٱللَّهِ وَٱلْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ ٱلْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يُقَـٰتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ ٱسْتَطَـٰعُوا۟ وَمَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِۦ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَـٰلُهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْـَٔاخِرَةِ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ أَصْحَـٰبُ ٱلنَّارِ هُمْ فِيهَا خَـٰلِدُونَ ﴿٢١٧﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَٱلَّذِينَ هَاجَرُوا۟ وَجَـٰهَدُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أُو۟لَـٰٓئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢١٨﴾ ۞ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْخَمْرِ وَٱلْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَآ إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَـٰفِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَآ أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلِ ٱلْعَفْوَ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَـٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾

٣٤ — فى الدنيا

بەشەڕهاتن لە (أشهر الحرم)دا:

﴿[٢١٧] يسألونك عن الشهر الحرام قتال فيه﴾ لێت ئەپرسن لەبارەی جەنگ كردن لەمانگی حەرامدا: ئاخۆ ڕەوایەو مۆڵەت هەیە، یانا؟ پەیامبەر ﷺ (عەبدوڵڵای كوڕی جەحشی) پورزای خۆی لە مانگی جەمادی دووەمدا پێش ڕووداوی بەدر بە دوومانگ لەگەڵ هەشت كەسی كۆچەرییدا نارد، ئەوەبوو لە ڕێگادا ئەوقەی سێ كەسی قورەیش بوون و، یەكێكیان لێ كوژراو، دوانیان لێ دیل كران و هێنانیان بۆ خزمەت پەیامبەر ﷺ، ئەویش ئەو كارەی

پێناخۆش بوو، چونکە ڕێکەوتی بەرواری یەکی " ڕەجەب" ی دەکرد واتە:مانگە قەدەغە کراوەکان، جا قورەیش لێیان کردە هەرا کە موحەممەد ﷺ لە مانگە حەرامەکاندا جەنگی حەلاڵ کردووە خوای گەورەش فەرمووی: ﴿قل قتال فیه کبیر﴾ لە وەڵامدا بڵێ: بەڵێ جەنگ کردن لەم جۆرە مانگانەدا کارێکی زۆر گەورەو گوناهە ﴿وصد عن سبیل الله وکفر به﴾ بەڵام ڕێگرتن لە ڕێگەی خواو بێ بڕوایی بەخواو ﴿والمسجد الحرام و إخراج أهله منه اکبر عندالله﴾ جەنگ کردن لەمزگەوتی حەرام داو دەرکردن و دەربەدەرکردنی خەڵکەکەی، ئەمانە گشت لەلای خوا زۆر گەورەوگران ترن لەجەنگی مانگە حەرام کراوەکان، کەوابوو ئەو کارە کەلەدەستی عبدوڵلاوە کەوتەوە لەو ڕێگرتنە لەدینی خواو، کافر بوون بەخواو، ئەشکەنجەو ئازاردانی موسڵمانان لەلایەن قورەیشەوە ئەو کارەی عەبدوڵلایش لەوەی قوریش گەورەتر نییە ﴿والفتنة اکبر من القتل﴾ وە ئاژاوە و فیتنە نانەوەش لە کوشتن، و جەنگ کردن و زۆرهێنان بۆ موسڵمانان تاپاشگەز ببنەوە لەجەنگ لەمانگی حەرامدا خراپترو گەورەترە ﴿ولا یزالون یقاتلونکم حتی یردوکم عن دینکم إن استطاعوا﴾ بێگومانبن هەمیشە ئەو بێ باوەڕانە جەنگتان لەگەڵ دەکەن و هەرگیز کۆتایی ناهێنن و دەست هەڵناگرن " تائەگەر بۆیان بگونجێ" لە ئایینتان وەردەگێڕن ﴿ومن یرتدد منکم عن دینه﴾ جا هەرکەسێکتان لەئایینی خۆی پاشگەز بێتەوە ﴿فیمت وهو کافر﴾ و بەکافرییش بمرێ ﴿فأولئك حبطت أعمالهم فی الدنیا والآخرة﴾ ئەوانە کە بەکافری دەمرن کارو کردەوەیان لە هەردوو دونیا بەفیڕۆ دەڕوا، لەم دنیایەدا لە خێرو بێری ئیسلام بێ بەش ئەبن و، مامەڵەی بێ بڕواییان لەگەڵ دەکرێ، لەولایش هیچ پاداشتێکی خێریان نابێت ﴿واولئك اصحاب النار هم فیها خالدون﴾ دەشبنە هاوەڵ و هاوڕێی دۆزەخ و، بەهەتاهەتایش لەوێ ئەمێننەوە.

ڕوونکردنەوەیەك: ئیمامی (مالیك) و ئیمامی (ئەبی حەنیفە) دەڵێن: هەرکەسێ بە کافریی، وەیا بە (مورتەدی) مرد، هەرچی کاروکردەوەی چاکیشی هەبێ بەفیڕۆ ئەڕواو باتڵ دەبێ، وە هەروەها ئیمامی(شافیعی) و بگرە کۆی زانایانیش دەڵێن: تەنانەت ئەگەر تەوبەش بکا پاش لە دین وەرگەڕانەکەیی و موسوڵمان بێتەوە دەبێ هەموو کارەچاکەکانی بکاتەوەو قەزایان بکاتەوە ، بۆ نموونە: ئەگەر حەجی کردبێ، دەبێ ئێستا دووبارە بیکاتەوە، بەڵام ئیمامی (شافیعی) بەتەنها خۆی ئەڵێ: گێڕانەوەو کردنەوەیان ناوێ. لە نێو زاناکانا کێشەیەك هەیە: ئایا مرۆیەکی لە دین وەرگەڕاوەو (مورتەد) دەس بەجێ دەکوژرێ، یا مۆڵەت دەدرێ، ئەگەر موسڵمان نەبوویەوە ئەوسا ئەکوژرێ؟؟ جەماوەری زانایان ئەڵێن: داوای تەوبەی لێ ئەکرێ، جائەگەر هەر سوور بوو لەسەر کوفرەکەی ئەوا ئەکوژرێ، بەڵام پێشەوا (مالیك) ئەڵێ: ئەگەر کەسێ جوێنی بە پێغەمبەردا، ئەوە دەس بەجێ بێ ئەوەی داوای تەوبەی لێبکرێ ئەکوژرێ. دیارە هەموو خاوەن ڕایەکانیش بەڵگەی خۆیانیان هەیە. ﴿[٢١٨] إن الذین آمنوا والذین هاجروا﴾ بێگومان ئەو کەسانەی کە بڕوایان هێناوکۆچیان کردوو و دەربەدەر بوون ﴿وجاهدوا فی سبیل الله﴾ و لەڕێی خوادا جیهادیان کرد ﴿اولئك یرجون رحمة الله﴾ ئەو بەڕێزانە بەتەمای ڕەحمەت و بەزەیی و میهرەبانی خواوەندن" بۆیە ئەوەندە خۆیان ماندووئەکەن ودەکۆشن" ﴿والله غفور رحیم﴾ بێگومانیش خوا پۆشەرو دلۆڤانە. کارەکەی عەبدوڵلایش چونکە تێوە تلان وناچاریی بووە، ئەگەر هەڵەیەکیشی تیابووبێت، خوای گەورە چاوپۆشیان لێ ئەکات.

شەراب خواردنەوەو قومار کردن:

پێشەوا (ئەحمەد) دەڵێت: پەیامبەر ﷺ کاتێ ڕۆیشتە مەدینە، خەڵکێکی زۆر عەرەق خۆرو قومارچی بوون بۆیە هاتن پرسیاری حوکمی ئەم دوانەیان لە پێغەمبەر ﷺ کرد، جا بۆ ئەو وەڵامە ئایەتی: (یسألونك عن الخمر..)ی هات، بەڵام لەبەرئەوە کەباسی زیان و قازانجی عەرەق وقوماریشی دەکرد، هێشتا ئەو خەڵکە بەتەواوی قەناعەتیان نەکرد

کە شەراب خواردنەوەو قومار یاساغ بن، تا جارێك پیاوێکی کۆچەریی سەرخۆش، پێش نوێژی ئەکرد و قورئانەکەی تێکەڵ کرد، ئینجا بەتوندتر لەوە، ئەم ئایەتەش هاتە خوارەوە: (یاأیهاالذین أمنوا لا تقربوا الصلاة وأنتم سکاری..) لەپاشان سەخت تر لەمیش ئایەتی: (یاأیها الذین أمنوا إنما الخمر والمیسر والأنصاب والأزلام..) هات" ئەوسا ئیتر بەتەواوی دەستیان لەشەراب خواردنەوەو قومارکردن هەڵگرت ﴿[٢١٩] یسألونك عن الخمر والمیسر﴾ لە بابەت بادەو شەراب و قومارەوە لێت دەپرسن: ئاخۆ ئەوانە حەڵاڵو ڕەوان، یان حەرامو ناڕەوان؟ ﴿قل فیهما إثم کبیر ومنافع للناس﴾ پێیان بڵێ: تاوان و گوناهیان گەورەیە، چونکە وتەی ناشیرین و، جمووجوڵی ناپەسەندو، خواردنی سامانی ئەم وئەویان بەناهەق تێدایە، بۆ خەڵکیش بڕێ قازانج و کەڵکیان بۆ هەیە" خۆشیی و لەزەتێکی تێدایە بۆیان" باری ئابووریی وبازرگانیش بۆ هەندێ کەس دەسدەدا ﴿وإثمهما أکبر من نفعهما﴾ بەڵام تاوان و زیانەکانیان لە سوودوو بەهرەکەیان زۆر ترە ﴿و یسألونك ماذا ینفقون﴾ لێشت ئەپرسن چی ئینفاق بکەن لە ڕێگەی خوادا..؟ ﴿قل العفو﴾ بڵێ ئەی پەیامبەر ﷺ زێدە لەخۆتان و، لەماڵ و منداڵتان، ببەخشن ﴿کذلك یبین الله لکم الآیات﴾ هەر ئابەو شێوەیە خوای گەورە بەڵگەو نیشانەکانی خۆیتان بۆ ڕوون دەکاتەوە، هەر شتێك قازانج و سوود بەخش بێت بۆتان ڕەوا ئەکا، هەرشتێکیش زیان بەخش بێت لێتان یاساغ ئەکات" ﴿لعلکم تتفکرون * [٢٢٠] فی الدنیا والآخرة﴾ بەڵکو بتوانن لە ئاکامی کاروباری دونیاو قیامەتتان بیر بکەنەوە" هیچ کامێکیان پشت گوێ نەخەن" لەم ئایەتەوە: هەموو جۆرە شەراب و قومارێك ئەگەرچی ناوی جۆراوجۆری تریشیان لێ نرابێ قەدەغەن. باشترین و پیرۆزترینی سەدەقە ئەوەیە: کە لە کاتی دەوڵەمەندیی و دەسەڵات و زیاد لە پێویستی یەکانی خاوو خێزان بێت. ((إبدأ بنفسك فتصدق علیها، فإن فضل شئ فلأهلك فإن فضل شئ عن أهلك فلذی قرابتك ، فإن فضل عن ذي قربتك شئ فهکذا" اي: تصدق به علی الفقراء و المساکین)) موسلیم ریوایەتی کردووە. واتە: لەبەرا چاوت لەخۆتەوە بێت، ئەوجا منداڵ وخێزانت، پاشان خزمانی نزیکت، دواتر خەڵکانی تر.

الجزء الثاني | سورة البقرة

فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۗ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ ۖ قُلْ إِصْلَاحٌ لَّهُمْ خَيْرٌ ۖ وَإِن تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَعْنَتَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٠﴾ وَلَا تَنكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَّ ۚ وَلَأَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّن مُّشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ ۗ وَلَا تُنكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا ۚ وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّن مُّشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ ۗ أُولَٰئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ ۖ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ ۖ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ ۖ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ ۖ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ ۖ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ ۖ وَقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُم مُّلَاقُوهُ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾ وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِّأَيْمَانِكُمْ أَن تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾

٣٥

لە مەڕ هەتیوان چۆن ڕەفتار بکەین؟

﴿ویسألونك عن الیتامی﴾ لەتۆ پرسیار ئەکەن ئەی پەیامبەر ﷺ سەبارەت بەهەتیوان، چۆن ڕەفتاربکەین؟ ئاخۆ ئاوو خۆراکیان جیا بێت لێمان یان نا؟ ﴿قل إصلاح لهم خیر﴾ بڵێ: هەردەم بەچاکەو چاکەکاری ئاگاتان لێیان بێت وبتوانن بەجیا ماڵەکەیان ڕاگرن، کارێکی چاکە بۆیان ﴿وإن تخالطوهم فإخوانکم﴾ خۆئەگەر لەگەڵ ئێوە دەژین و ماڵ وسامانی ئەوانتان لەگەڵ ماڵ وسامانی خۆتان لێکداو وەك براو خوشکی خۆتان بن، ئەوە کارێکی زۆرباشە ﴿والله یعلم المفسد من المصلح﴾ خۆ خوا کەسانی فەسادکارو بەدکار لەکەسانی چاککار زۆر چاك دەناسێت ﴿ولو شاء الله

﴿لأعنتكم﴾ ئەگەر خوا بیویستبا، فەرمانی جیاکردنەوەی ماڵی هەتیوانی ئەداو مەرجی سەختی لەسەر دائەنان ﴿إن الله عزيز حكيم﴾ چونکە بەراستیی خوا هەرخۆی زاڵ و باڵادەستە، حەکیم وکارجوان و لە کارزانە، بۆ ئەوکەسەی وا چاودێرو سەرپەرستی کاری هەتیوە، بەڵێ تێکەڵکردنی دارایی وسامانی هەتیو بەماڵی سەرپەرستی هەتیوەکەوە "لەگەڵ پێش چاوگرتنی بەرژەوەندی هەتیوەکەدا" بەمەرجێ خێرو سوودی ئەوە، زیاتر بێ بۆ هەتیوەکە کارێکی رەوایە، خۆ ئەگەر بەو تێکەڵکردنە ماڵی هەتیوەکە کەم ونوقوستان دەبوو، دیارە ئەوە حەرامو قەدغەیە.

لە بت پەرستان ژن مارە ناکرێ و، ژنیشیان لێ ناخوازرێ:

﴿[٢٢١] ولا تنكحوا المشركات حتى يؤمن﴾ ژنانی خوانەناس وهاوبەشدانەر مارە مەکەن، تا باوەری دامەزراوو راستەقینە دێنن، ئیمامی (تەبەریی) دەڵێت: ژنانی خاوەن کتێب ونامە ، بەر (نەهیی) ئەم ئایەتە ناکەون، واتە: ژنانی ئەهلی کتێب دەتوانرێ مارە بکرێن چونکە ئەمان بەئایەتی: (والمحصنات من الذين أوتوا الكتاب من قبلكم ..) لەسوورەتی (النساء) مارە کردنیان بۆ موسوڵمانان حەڵاڵ کراوە. پێشەوا (عومەر)یش ئەوکاتە کەرێی لە (تەڵحەو حوزەیفە) گرت لە مارەکردنی ژنانی جوولەکەو گاور لەبەرئەوەبوو کەخەڵکێکی تر چاولەوان نەکاو، دەرەنجام دەست لەژنە موسڵمانەکان هەڵبگیردرێ ﴿ولأمة مؤمنة خير من مشركة ولو أعجبتكم﴾ وە بەراستیی کەنیزەیەکی بروادار بۆ هاوجووت لە ژنێکی هاوبەش دانەر هێژاترو باشترە، ئەگەرچی ئەم ژنە خوانەناسە جوانییومال ودارایی یەکەی سەرسامی کردبن و زۆریش حەزیان لێبکەن ﴿ولا تنكحوا المشركين حتى يؤمنوا﴾ ژنانو کچانی باوەڕدار لەخوانەناسو هاوبەش دانەران مارە مەکەن تا نەبنە خاوەن باوەڕی دامەزراو ﴿ولعبد مؤمن خير من مشرك ولو أعجبكم﴾ چونکە بێگومانە کەبەندەیەکی باوەردار لەپیاوێکی ئازادی هاوبەش دانەرو خوانەناس هێژاتروچاکترە، هەرچەن ئەو موشریکە قەدوقیافەو پایەوپلەی سەراسیمەتان بکات ﴿أولئك يدعون إلى النار﴾ چونکە بەڕاستیی ئەو هاوبەش دانەرانە خەڵکی بۆ نێو ئاگر بانگ دەکەن ﴿والله يدعوا إلى الجنة والمغفرة بإذنه﴾ خوایش بەفەرمانی خۆی بەرەو بەهەشت و لێبوردن بانگ دەکات ﴿ويبين آياته للناس لعلهم يتذكرون﴾ خوا بەڵگەونیشانەکانی خۆیی وحوکمی خۆی هەمیشە بۆخەڵك روون ئەکاتەوە، بەڵکو بیر بکەنەوەو ئامۆژگاری وەرگرن. جائەوابوو خواستنو مارەکردنی ژنانی موشریك و کافرو (مورتەددە)و لەدین وەرگەڕاوە باتڵو قەدەغەیە، بەڵام ژنانی ئەهلی کیتاب" بێجگە لە موحاریب" خواستنو مارەکردنیان حەڵاڵە" وەبە هیچ جۆرێکیش ژنی موسڵمان و خاوەن باوەر نابێ لەموشریك وکافرو لەدین وەرگەڕاوەو ئەهلی کیتاب مارەبکرێ" دەبێ هەوڵ بدرێ کە بەهیچ شێوەیە لەگەڵ دام و دەزگای کافران لێك نزیك نەبینەوەو، دەبێ لەسەر رێژەی بنەمای (مووالات) و (موعادات) مامەڵەیان لەگەڵ بکرێ.

لە عوزری ژنانتاندا سەرجێیی مەکەن:

لەسەردەمی نەفامیدا "بەتایبەت جوولەکە" هەرئافرەتێك دەکەوتە بێ نوێژییەوە لەتەکیا دانەدەنیشتن و، نانیان لەگەڵ نەدەخواردن، لە پاشان خوا ئەم ئایەتەی خوارەوەی ناردو تێیگەیاندن کە تەنها کاری ژن ومێردی لەگەڵیا حەرامە، ئەگینا پێکەوە نانخواردن وپێکەوەخەوتن و..هتد حەڵاڵە.موسلیم. ﴿[٢٢٢] ويسألونك عن المحيض﴾ ئەی پێغەمبەر ﷺ سەبارەت بە تێکەڵی ژنان لەسەردەمی بێ نوێژیی وحەیزیاندا لێت دەپرسن؟ ﴿قل هو أذى﴾ پێیان بڵێ: ئەو خوێنە شتێکی زیانـاویی و قیزەونـەو هەرکەسێك لێی نزیك ببێتەوە تووشی عەزیەت وئازار دەبێ ﴿فاعتزلوا النساء في المحيض﴾ جا کەوابوو ئێوەیش لەماوەی بێ نوێژییاندا لێیان وەدووربن وتێکەڵی سەرجێیان مەکەن ﴿ولا تقربوهن حتى يطهرن﴾ وە نابێ نزیکیان ببنەوەو بچنەلایان، هەتاپاك دەبنەوە ﴿فإذا تطهرن فأتوهن﴾

جاکە پاکیش بوونەوەو خۆشیان شوشت، ئەوجا دەتوانن بۆیان بچن و تێکەڵاوییان لەگەڵ بکەن ﴿من حيث أمركم الله﴾ لەو جێیەوە خوا ڕێی پێداون، واتە: لە پێشەوە ﴿إن الله يحب التوابين ويحب المتطهرين﴾ بەراستیی خوا ئەو کەسانەی خۆش دەوێ کە لە گوناه پەشیمان دەبنەوەو، خۆیان بەپاك وخاوێن رادەگرن" تەبیعەت پاکن لەکاتی حەیزدا، لەپاشەوەی قەدەغەکراو ناچنە لای ژنەکانیان" ﴿[223] نساؤكم حرث لكم﴾ ژنەکانتان لەکاتی پاکییدا جێی کشتوکاڵتانن جێگەی سەوز بوونی تۆوتانن ﴿فأتوا حرثكم أنى شئتم﴾ کەوابوو لەهەر کوێوە دەتانەوێ بچنە کێڵگەکەتانەوە بەهەرکات وبەهەرجۆر ئەتانەوێ "هەر لەجێگەی سەوزکردنەوە بێ و، پاك بێ ﴿وقدموا لأنفسكم﴾ هەر شتێك کە هۆی قازانجە بۆتان" هەموو کردەویەکی خێر، دیارە ئەوە منداڵیش دەگرێتەوە، پێشی خۆتانی بخەن ﴿واتقوا الله﴾ دەبێ لە بڕیارەکانی خواش پارێز بکەن و سنووری مەشکێنن ﴿واعلموا أنكم ملاقوه﴾ چاکیش بیزانن کە بێگومان ئەچنە پێشگای خواو، بەدیداری شاد ئەبن و لێشتان ئەپرسێتەوە: چیتان کرد، چۆنتان کرد؟ ﴿وبشر المؤمنين﴾ بڕوادارنیش دڵخۆش بکە بەو دیدارەو بە هەموو نازو نیعمەتەکانی بەهەشت کە بۆیان ئامادەکراوە. لەم دوو ئایەتەدا (٢٢٢-٢٢٣) وەردەگیردرێ کە: دەست تێکەڵ کردن لەگەڵ ژنەکانتاندا لەکاتی بێ نوێژی و زەیسانیدا قەدەغەو حەرامە، ژنی بێ نوێژو زەیسان تا خوێنەکەی تەواو نەبێ و نەوەسێتەوەو خۆی نەشۆرێ حەرامە چوونە لای، چوونە لای ژنان لە پاش (دبر) یەوە " بەدەنگی کۆی زاناکان"حەرامە. خۆ پاك کردنەوە لە گوناح و تاوان بەتەوبە، وە لە هەموو چڵك و چەپەڵی یەك واجبێکی ئیسلامی یە، رای جەماوەری زانایان لەسەر ئەوەیە هەر کەسێ لە کاتی حەیزدا چوویە لای ژنەکەی کەفارەتی لەسەر نییە، بەڵکو دەبێ تەوبە بکا، ئەو فەرموودەیەش کەدەڵێ: (الكفارة بنصف دينار أو دينار) بە لاوازیان داناوە.

الجزء الثاني — سورة البقرة

لا يؤاخذكم الله باللغو في أيمانكم ولكن يؤاخذكم بما كسبت قلوبكم والله غفور حليم ﴿٢٢٥﴾ للذين يؤلون من نسائهم تربص أربعة أشهر فإن فاءو فإن الله غفور رحيم ﴿٢٢٦﴾ وإن عزموا الطلاق فإن الله سميع عليم ﴿٢٢٧﴾ والمطلقات يتربصن بأنفسهن ثلاثة قروء ولا يحل لهن أن يكتمن ما خلق الله في أرحامهن إن كن يؤمن بالله واليوم الآخر وبعولتهن أحق بردهن في ذلك إن أرادوا إصلاحا ولهن مثل الذي عليهن بالمعروف وللرجال عليهن درجة والله عزيز حكيم ﴿٢٢٨﴾ الطلاق مرتان فإمساك بمعروف أو تسريح بإحسان ولا يحل لكم أن تأخذوا مما آتيتموهن شيئا إلا أن يخافا ألا يقيما حدود الله فإن خفتم ألا يقيما حدود الله فلا جناح عليهما فيما افتدت به تلك حدود الله فلا تعتدوها ومن يتعد حدود الله فأولئك هم الظالمون ﴿٢٢٩﴾ فإن طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجا غيره فإن طلقها فلا جناح عليهما أن يتراجعا إن ظنا أن يقيما حدود الله وتلك حدود الله يبينها لقوم يعلمون ﴿٢٣٠﴾

٣٦ وإذا طلقتم

بۆ واز هێنان لەکاری چاکە سوێند بەخوا ناخورێت:

﴿[224] ولا تجعلوا الله عرضة لأيمانكم أن تبروا وتتقوا وتصلحوا بين الناس﴾ وە سوێندەکانتان بەخوا مەکەنە کۆسپ و بەرهەڵست بۆ کردنی چاکەو ڕێخستنی نێوانتان و خۆپارێزیی و تەقواتان" واتە: ئەگەر سوێندتان خوارد بۆ نەکردنی هەر کارێکی چاك" با ئەو سوێندە نەبێتە لەمپەرو مانیع بۆ نەکردنی ئەوکارە خێرە، بەڵکو سوێندەکەتان بشکێنن و کەفارەتی بدەن وبچن ئەوکارە چاکانە ئەنجام بدەن ﴿والله سميع عليم﴾ خوا زۆر بیسەرو زانایە ئاگاداری هەموو نیازو نیەتێکتانە ﴿[225] لا يؤاخذكم الله باللغو في أيمانكم﴾ بێگومان خوای گەورە بەو سوێندە بێ نیازو سەر زارەکیانە پرسیارتان لێ ناکاو لێتان ناگرێ واتە: ئەو سوێندانەی کە" لە خۆتانەوە بێ ئیرادەو نیاز! "ناوەڵڵاو بەڵێ وەڵڵا " لەدەمتان دەردەچن، گوناهتان ناگات گەر کاریان پێنەکەن ﴿ولكن يؤاخذكم بما

﴿كسبت قلوبكم﴾ بەڵكو لەسەر ئەوسوێندانە لێیتان دەگرێ کە نیەتی دڵتانی لەسەرەو ئاگاتان لەخۆتانە" واتە: هەر سوێندێ بەنیازو نیەت بوو و شکانتان، دەبێ تۆڵەو کەفارەتی بدەن، بەوپێیە کە لەسوورەتی (مائیدە)دا روونکراوەتەوە ﴿والله غفور حليم﴾ و خوا زۆر پۆشەرو بەتاقەت ولەسەرخۆیە.

سوێند دەخۆن لەگەڵ ژنەکانیان نەنوون:

﴿^(٢٢٦) للذين يؤلون من نسائهم تربص أربعة أشهر﴾ ئەو کەسانەی سوێند دەخۆن لەگەڵ ژنەکانیان "دەس تێکەڵ نەکەن ونەخەون" هەتا چوار مانگ مۆڵەتیان دەدرێ بۆشکاندنی سوێندەکانیان و گەرانەوە بۆسەر جێگەی خەوتنیان ﴿فإن فاؤا فإن الله غفور رحيم﴾ ئینجا ئەگەر لەو ماوەیەدا گەرانەوە لایان و سوێندەکانیان شکاندو رێککەوتن و چوونەوە لای ژنەکانیان، ئەوە بێگومان خوا زۆر لێبوردەو چاوپۆشیکارو دلۆڤانە، دەبورێ لەوماوەیە. ﴿وإن عزموا الطلاق فإن الله سميع عليم﴾ خۆئەگەر"پاش ئەو چوارمانگە" بۆ تەڵاق دانیان هەرسوور بوون و لێ بران و نەگەرانەوە لایان، ئەوە بەراستیی خوا بیسەرو زانایە.

بەکورتیی: کەسێ سوێندی خوارد نەرواتە لای ژنەکەی، ئەوە نابێ ئەوسوێندە لەچوارمانگ زیاتر تێپەرێ، خۆ ئەگەر پێش چوار مانگەکە گەرایەوەو چوویەوەلای ژنەکەی" دیارە ئەوە هیچی لەسەر نییە، تەنانەتی ئیبن عەباس "خوای لێ رازیی بێت "ئەڵێت: ئەگەر چوار مانگەکە تێپەرِیی و، ئەوکەسە هەر سوور بوو لەسەر قسەی خۆی ئەوە خۆبەخۆ یەك تەڵاقی ئەکەوێ ژنەکە (بائن)ە دەبێتەوەو رزگاری دەبێ لێی، ئەمە راوبۆچوونی ئەبو حەنیفەیشە "خوا لێیان خۆش بێت" خۆئەگەر هەر درێژەی دایەو نەگەرایەوە لای، ئەوا پاش چوارمانگ داوەری شەرعی بەزۆر پێی تەڵاق دەدا، چونکە دینی ئیسلام، هەرچۆنێ نان ونەفەقەی داناوە، سەر جێگایشی داناوە، بۆیە ئەگەر لەو چوارمانگەدا نەگەرایەوە سەر جێگاکەی، دادوەر لێکیان جیا دەکاتەوە، پیاوەکە پێی خۆش بێت، یان نا! تەنانەتی (ئیبن تەیمییە) دەڵێ: ئەگەر پیاوەکە تاقەی سەرجێگای نەبوو، دادگا پێی تەڵاق دەدات.

عیددەی ژنی تەڵاقدراو:

﴿^(٢٢٨) والمطلقات يتربصن بأنفسهن ثلاثة قروء﴾ ئەو ژنانەی -پاش چوونە لایان- تەڵاق دران، تا سێ پاکیی دەبێ خۆیان بگرن ومێرد نەکەنەوە. (قورء) لەسەر قسەی ئیمامی شافیعی و ئیمامی مالیك پاکیە، یان دەڵێن: تا سێ حەیز دەبینن ئەگەر خاوەن حەیز بوون لەسەر وتەی (ئەبو حەنیفە) و ئیمامی (ئەحمەد) دەبێ دانیشن، لەپاشان ئارەزووی خۆیانە شوو بکەنەوە، یان نا ﴿ولا يحل لهن أن يكتمن ما خلق الله في أرحامهن﴾ بۆ ئەو ژنە تەڵاقدراوانە رەوا نییە ئەوەی خوا خستوویەتە منداڵدانیانەوە بیشارنەوە، واتە: ئەگەر سکیان پربوو، وەیان لەحەیزدا بوون، نابێ کیتمانی بکەن، بەڵکو دەبێ هەر راستییەکەی بڵێن ﴿إن كن يؤمن بالله واليوم الآخر﴾ ئەگەر باوەریان بەخواو بەرۆژی دوایی هەیە دەبێ کیتمانی هەق نەکەن ﴿وبعولتهن أحق بردهن في ذلك﴾ مێردەکانیان "لە پیاوانی تر" خاوەن هەق ترن بۆدیسان گەرانەوە لایان، لەماوەی عیدەدا، تا ئەوە کە شوو بە یەکێکی تربکەن ﴿إن أرادوا إصلاحا﴾ ئەگەر لەو ماوەیەدا بیانەوێ "ئاشتیی بکەن و" کاروباری خۆیان رێك وپێك بکەن، دیارە هەقی گەرانەوە، بۆ تەڵاقێکە، کە مافی گەرانەوەی تێدا هەبێ ﴿ولهن مثل الذي عليهن بالمعروف﴾ ژنان هەرچۆنێ ئەرکی ژنانەیان لەسەرە، مافی رەوای خۆشیان لەسەر پیاوان بەشێوەیەکی پەسەندی کۆمەڵگەی ئیسلامیی هەیە، واتە: دەبێ هەردوولا مافەکانی یەکتر بپارێزن و، کەسێکیان ستەم لەویتریان نەکات، ئەگەر پیاوان لەسەریان بێت مارەییان بدەن و، ژیان و ژیواری باشیان بۆ پەیداکەن و، قەتیش ئەزیەت وئازاریان نەدەن، هەروایش دەبێ ژنان رِیعایەتی حاڵ و

ژیانی مێردەکانیان بکەن و، ڕووخۆش و، ڕوو گەشبن لەتەکیانداو، زیادەڕەوو(موسریف) نەبن لەهیچ کارێکیاندا ﴿وللرجال عليهن درجة﴾ زیاد لەمەیش پیاوان پلەیەکیان بەسەر ژنانەوە هەیە. (سەید قوتب) ئەڵێ: ئەو پلە زیادەیە کە بۆ پیاوان هەیە ئەوەیە کە دەتوانێ دوای تەڵاقدان ژنەکە بگێڕێتەوە ژێر ڕکێفی خۆی، بەڵام ئافرەتەکە ناتوانێ ئەو کارە بکات، ئەگەرچی هەندێ لەزانایان دەڵێن ئەوپلەیە هەرئەو(قەووامە)یە کەلە سوورەتی (نیساء)دا باسکراوە، خۆئەگەر" گریمان" ئەمەیش بێت، دیارە کە ئەوپلەیە پلەی (تەکلیف)ـە نەك (تەشریف)، لەئایەتی (٥٩)ی (نەحل)یشدا هەرلەم بابەتە شتێك نووسراوە، ﴿والله عزيز حكيم﴾ وەخواش دەسەڵاتدارو زاڵە، لەکارزان و کار بەجێیە. چونکە مافی بە ژنان بەخشیی، پاش ئەوەی کە وەك کوتاڵ و کەل و پەل سەیر ئەکران!!

تەڵاق سیانەو، ژن دوو کەڕەت دەهێنرێتەوە:

﴿[٢٢٩] الطلاق مرتان﴾ ئەو تەڵاقە کەمێرد بتوانێ تێیدا ژنەکەی بگێڕێتەوە بۆلای خۆی تەنها دووکەڕەتە ﴿فإمساك بمعروف أو تسريح بإحسان﴾ ئینجا دوایی (بۆ سێیەم جار) یائەبێ بەیاسایەکی چاك وقەشەنگ و، بە گوزەرانێکی پەسەند رابگیردرێ و، ئیتر تەڵاق بەدەمیا نەیەت، یان بەشێوەیەکی باش و بێهەرا دەس لێك بەردانە واتە: لەهیچ حاڵێکا نابێ ستەمی لێ بکات وبەخراپە ناوی بەرێت، کەوابوو تەڵاق سێ کەڕەتە، کەڕەتی یەکەم، ئەگەر هێمان ژنەکە لەماوەی عیددەدا بوو، ئەوەبێ نیکاحی تازە پیاوەکە ئەتوانێ بگێڕێتەوە لایخۆی ، کەڕەتی دووەمیش هەر بەوشێوەیە، ئەوجا بۆکەڕەتی سێ یەم: یا ئەبێ بەرێکوپێکی لای خۆی رایبگرێو، جارێکی تر تەڵاق نەخوا، وەیادەبێ بەچاکیو بێهەرا تەڵاقی بداو، هیچ ستەمێکی لێنەکات ﴿ولا يحل لكم أن تأخذوا مما آتيتموهن شيئا﴾ وە بۆتان رەوا نییە "ئەی مێردەکان" کە لەو مارەییە بە ژنانەکانتان داوە هیچ شتێکیان لێ وەربگرنەوە"لە بەرامبەر تەڵاقەکەیانەوە" ﴿إلا أن يخافا ألا يقيما حدود الله﴾ مەگەر ئەوکاتە ژن وپیاوەکە بترسن کەنەتوانن سنوورەکانی خوا بەباشی ڕاگرن ﴿فإن خفتم ألا يقيما حدود الله﴾ خۆئەگەر ترستان هەبوو" ئەی قازییەکان:" کەئەو ژن وپیاوە سنوورەکانی خوا راناگرن، هەمیشە هەراو کێشەیانە ﴿فلا جناح عليهما فيما افتدت به﴾ لەحاڵی ئاوادا هیچ گوناهێکیان ناگات، کە ژنەکە دەس لەمارەییەکەی خۆی هەڵبگرێ لە بەرامبەر تەڵاقەوەو، بەوەخۆی بگرێتەوە، واتە:" هەرکات گەیشتنە پلەی پێکەوە نەژیان، ژنەکە ئەتوانێ شتێك لەمارەیەکەی بدا، یان هەمووی بەمێردەکەی و تەڵاقی لێوەرگرێ، وخۆی رزگاربکا. ئەمەیە کە لەشەریعەتی ئیسلامدا پێی ئەڵێن (خولع- خۆدامالێنن لەدەس پیاوی ناچیزە) ﴿تلك حدود الله فلا تعتدوها﴾ ئەم تەڵاقدان و گێرانەوەی ژن بۆ ژێر رکێفی مێردو، یان خولع کردن لەگەڵیان.. هتد. گشت سنوورو یاسای خوان، کەوابوو لێیان دەر مەچن ﴿ومن يتعد حدود الله فأولئك هم الظالمون﴾ ئەوانەش کە لەسنوورەکانی خوا تێدەپەڕن ستەمکارن، بەڵێ لەسەردەمی جاهیلیەتا، بگرە تا دەمێکیش لەسەرهەڵدانی ئیسلاما تەڵاقدان سنوورێکی نەبوو، پیاوی واهەبوو دەجارو بیست جار ژنەکەی خۆی تەڵاق ئەداو ئەیگێڕایەوە بۆنیکاحی خۆی، تا ژنێ لەوانە سکاڵای بردە لای خاتوو عایشە (رەزای خوای لەسەر بێت)، ئەویش بۆ پێغەمبەری ﷺ گێڕایەوە، ئەوجا ئەم ئایەتەی: (الطلاق مرتان..)ی هات. لەم ئایەتەوە وەرگیرا کە سێ تەڵاقە بەیەك کەڕەت، وەك بڵێ: (أنت طالق ثلاثا) حەرامەو بیدعەیە، بەڵام لەگەڵ ئەوەیشدا جەماوەری زانایان سێ تەڵاقەکە بەیەك کەڕەت دەخەن، ئەوسا ئەگەر ژنانێك لەگەڵ پیاوەکەی خۆیدا پێکەوە نەدەگونجان، بۆ چارەسەری ئەمە لەفیقهی ئیسلامییدا بەناوی (خولع) ەوە هاتووە: کە ژنەکە دەتوانێ بەمارەییەکەی خۆی ئازاد بکا، لەوحاڵەتە گرژیی و ئاڵۆزییە کەلەگەڵ مێردەکەی دروستی کردووە، شیاوی باسە دەبێ ئەوەیش بزانین قسەی راست ئەوەیەکە (خولع)

بەمانای تەڵاقەو، ژمارەی تەڵاقی پێ کەم ئەبێتەوە. بەڵام ئاخۆ پیاو دەتوانێ زیاد لەوە وەختی خۆی کردوویەتی بەمارەیی ژنەکەی ئێستا لەبەرامبەر تەڵاقەکەیەوە لێی بسێنێ؟ بۆئەمە حەنەفییەکان ئەڵێن: ئەگەر تەڵاقەکە بەهۆی ناچێزەیی ئافرەتەکەوە بوو، ئەوە پیاوەکە کاتی خۆی چەندەی داوە بەمارەیی ژنەکەی ئێستاش ئەبێ هەر ئەوەی لێ وەربگرێتەوە، خۆ ئەگەر تاوان تاوانی پیاوەکە بوو، ئەوا نابێ لەباتی تەڵاقەکە هیچ شتێکی لێوەرگرێ. بەڵکو دەبێ بەخۆرایی تەڵاقی بدات، دیارە ئەم یاسای(خولع)ە بنەماو چارەسەرێکی زۆر باشە بۆ خۆ رزگارکردنی ژنان لەدەس پیاوان.

دوای سێ تەڵاقە ژنەکەی بۆ حەڵاڵ نییە، مەر شوویەکی تر بکاو تەڵاق بدرێ:

﴿[٢٣٠] فإن طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجا غيره﴾ ئینجا ئەگەر لەدوای ئەم دوو جارەش، بۆجاری سێیەم ژنەکەی تەڵاقدا، ئەوە ئیتر جارێکی تر ئەو ژنەی بۆحەڵاڵ نابێ تادەچێ شوو بە پیاوێکی تر دەکاو لەگەڵیشی دەس تێکەڵ دەکاو" ئەوسا بە ئارەزووی خۆیشی تەڵاقی دەدات، یان دەمرێ، ئەوجا ئیتر ئەمیش دەتوانێ-پاش عیددە- مارەی بکاتەوە. هەر ئەمەیە"تەحلیل"ی شەرعیی کەلەقورئاندا هاتووە، ئیتر بێجگە لەمە بەهەر جۆرو شێوەیەکی تر ئەم مەسەلەیە دەسکاری بکرێ" ئەوە پێغەمبەر ﷺ بە" التيس المستعار" سابرینی خوازراو، ناوی بردووە و دەشفەرموێ: ((لعن الله المحلل والمحلل له)) مسند الإمام احمد ١/ ٤٥٠-٤٥١.واتە: نەحلەتی خوا لەهەردوو پیاوەکە-مێردی یەکەم و دووەم- کەوابوو جگە لەمە کەئایەتەکە خۆی دیاریکردووە گشت جۆرێکی تر، ناشەرعیی وناپەسەندەو حیلەو فرت و فێڵە، بۆیە ئەفەرموێ: ﴿فإن طلقها فلاجناح عليهما أن يتراجعا إن ظنا أن يقيما حدودالله﴾ خۆ ئەگەر ئەو مێردەی دووەمیش "بەئارەزووی خۆی" تەڵاقی دا ئەوساکە ئەوژن وپیاوە هیچ گوناهیان لەسەر نییە دووبارە بگەڕێنەوە لای یەکتر بۆ ژیانی ژن و مێردی، بەو مەرجەی کە وابزانن هەردووکیان دەتوانن سنوورەکانی خوا راگرن و"بەیەکەوە بژین" ﴿وتلك حدودالله يبينها لقوم يعلمون﴾ ئەم یاسایانە گشت سنووری خوان و، روونیان دەکاتەوە بۆئەوکەسانە بیر لەپاشەڕۆژی کارەکانیان دەکەنەوە. جاکەوابوو ژنی پاکتاوو سێ بەسێ کراو بەدوو مەرج نەبێ بۆ مێردەکەیحەڵاڵ نابێتەوە، یەکەم: بەشێوەیەکی شەرعی مارە بکرێ لەپیاوێکی ترو دەسیشی لەگەڵ تێکەڵ بکا، ئەوسا یا بەئارەزووی خۆی تەڵاقی بدا، یان بمرێ. دووەم: ئەبێ هەردوولا "ژن و پیاوەکە" یەقینیان هەبێت پاش گەڕانەوەکە دەتوانن پێکەوە بژین و ئەو حاڵەتەی پێشوو دووبارە نەبێتەوە.

لەگەڵ ژنی تەڵاقدراودا جوامێر بن:

﴿[٢٣١] وإذا طلقتم النساء فبلغن اجلهن﴾ ئەگەر ژنانتان تەڵاقداو ماوەی حەیەو چاوەروانیان تەواوبوو، واتە:هێمان دەرفەتیان هەبوو بگەڕێنەوە لاتان ﴿فامسكوهن بمعروف أو سرحوهن بمعروف﴾ ئەوسا ئێوەش یان بەشێوەیەکی چاك وجوامێرانە رایانگرن وبیانهێننەوە لایخۆتان وپێکەوە بژین، یان بەچاکی وشێوەیەکی جوان دەستیان لێ هەڵبگرن وتەڵاقیان بدەن، بەڵام وریابن مافیان نەخۆن ﴿ولا تمسكوهن ضرارا لتعتدوا﴾ ئیتر نابێ رایان بگرن و بەقەستی ئازاریان بدەن ، تا ناچاریان بکەن لەبەرامبەر تەڵاق دانیانەوە مارەیی کەیانتان پێبدەن ﴿ومن يفعل ذلك فقد ظلم نفسه﴾ و هەرکەسێك کاری وابکات، بێگومان ستەمو ناهەقیی لەخۆی کردووە ﴿ولا تتخذوا آيات الله هزوا﴾ گشت ئەوانە نیشانەو سنووری خوان، نابێ ئێوەش بەلاقرتیی و گاڵتەوە بیانگرن ﴿واذكروا نعمة الله عليكم﴾ وەئەو نیعمەت و بەخششەی خوایە وەبیربێنن کە: پێغەمبەری بۆ ناردن ورێگای راستی نیشاندان وئامۆژگاری کردن

﴿وما انزل عليكم من الحكمة﴾ هەروا ئەو كتێب ونامەو حيكمەتەش كە دايبەزاندە خوارەوە بۆتان ﴿يعظكم به﴾ وئامۆژگاريتان پێيدەكات، وەبير بێنن و سوپاسيشى لەسەر بكەن ﴿واتقوا الله واعلموا أن الله بكل شئ عليم﴾ ئەشێ لەخوا بترسن و چاكيش بزانن كەبەراستيى خوا بە هەمو شتێك زاناو بەئاگايە. لەم ئايەتەدا وەرگيراوە كە: پياوى تەلاقدەر بۆى حەلاڵ نيە ژنەكەى بهێنێتەوە لاى خۆى و ئازارو دەردەسەرى بدا، تا ناچارى بكا دەس لەمارەييەكەى هەڵبگرێ وتەلاقى بەخۆرايى لێوەربگرێ، هەروەك سووكايەتى كردن بەئايەت و حوكمەكانى خواو تێنەپەڕاندنيان كارێكى حەرام و كوفرە.

دەست مەهێننە ڕێى ژنان بچنەوە لاى مێردى پێشوويان:

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ۚ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا۟ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُۥ ۚ وَلَا تَتَّخِذُوٓا۟ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ هُزُوًا ۚ وَٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَآ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ وَٱلْحِكْمَةِ يَعِظُكُم بِهِۦ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾ وَإِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَن يَنكِحْنَ أَزْوَٰجَهُنَّ إِذَا تَرَٰضَوْا۟ بَيْنَهُم بِٱلْمَعْرُوفِ ۗ ذَٰلِكَ يُوعَظُ بِهِۦ مَن كَانَ مِنكُمْ يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۗ ذَٰلِكُمْ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَأَطْهَرُ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾ ۞ وَٱلْوَٰلِدَٰتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ ۖ لِمَنْ أَرَادَ أَن يُتِمَّ ٱلرَّضَاعَةَ ۚ وَعَلَى ٱلْمَوْلُودِ لَهُۥ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۚ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَا تُضَآرَّ وَٰلِدَةٌۢ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَّهُۥ بِوَلَدِهِۦ ۚ وَعَلَى ٱلْوَارِثِ مِثْلُ ذَٰلِكَ ۗ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَن تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا ۗ وَإِنْ أَرَدتُّمْ أَن تَسْتَرْضِعُوٓا۟ أَوْلَٰدَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُم مَّآ ءَاتَيْتُم بِٱلْمَعْرُوفِ ۗ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾

٣٧

﴿[٢٣٢] وإذا طلقتم النساء فبلغن اجلهن﴾ هەركە ژنانتان تەلاقداو گەيشتنە ئاخر ماوەى دياريكراو بۆ عادەى مانگانەيان و، حەيە يان تەواو بوو ﴿فلا تعضلوهن أن ينكحن ازواجهن﴾ ئێوە ئەى كەس وكارى ژنان! ڕێيان لێ مەگرن شوو بە مێردە پێشووەكانيان بكەنەوە. ئيمامى (بوخاريى) لە(مەعقەلى كوڕى يەسار)ـە وە دەگێڕێتەوەودەڵێ: مەعقەل خوشكەكەى خۆى لە پياوێكى موسڵمان مارە كرد، ئەوجا پاش ماوەيەك تەلاقى داو، عيدەيشى بەسەرچوو، پاشان حەزيان لەيەككردەوەو پياوەكە ڕۆيشت لە (مەعقەل)ى براى ژنەكە خوازبێنى كردەوە، ئەويش پێيگوت: بڕۆ ئەى ڕژدو چروك! من وەختى خۆى ژنم پێدايت تۆ تەلاقت دا! سوێند بەخوا هەرگيز ناگەڕێتەوە لات، ئەوسا خواى گەورەش ئايەتى: (فلا تعضلوهن أن ينكحن أزواجهن)ى نارد، چونكە خواى گەورە دەيزانى كەئەو ژن وپياوە پێويستيان بەيەكتر هەيە، جاكاتێكيش (مەعقەل) ئايەتەكەى بيست وتى: خوايە ئەوا بيستم و فەرمانتم بەجێ هێنا، لەپاشان كابراى بانگكردو خوشكەكەى بۆ مارەكردەوە. ﴿إذا ترضوا بينهم بالمعروف﴾ بە مەرجێ كە لەگەڵ هاوجووتى پێشوويان‌دا ڕێككەوتن" واتە: هەر ئافرەتێك تەلاق درا، پاشان مێردە پێشووەكەى خواستيەوەو بەيەكيش ڕازييبوون، دەبێ كەس و كارەكەى دەست نەهێننە ڕێگاى و بۆى مارە بكەنەوە. ﴿ذلك يوعظ به من ً ان منكم يؤمن بالله واليوم الآخر﴾ كێ لەئێوە بڕواى بەخواو بەڕۆژى سەلا هەبێ ئەم ئامۆژگارييە دەبيسێ و كارى پێدەكات ﴿ذلكم ازكى لكم واطهر﴾ ئەوانە سووديان بۆتان هەيەو دەبنە بەهرەى پاكيتان ﴿والله يعلم وانتم لا تعلمون﴾ خواچاك دەزانێ چ شتێك بۆئێوە چاكە، بەڵام ئێوە سەرى لێ دەرناكەن نايزانن.

لەو ئايەتەوە ئەم چەند شتە گرنگەيە وەردەگيرێ:

(١) ڕێگرتن لە ژنى تەلاق دراو هەر كەويستى بگەڕێتەوە لاى مێردە پێشوەكەى كارێكە حەرامە.

(٢) (ولیی) و سەرپەرشتیکار بۆ ژنان – بەتایبەت بۆ نیکاح –واجیب و پێویستە، چونکە کە خوا دەفەرموێ (ولا تعضلوهن)، لەگەڵ سەرپەرشتکارانی ژنانیەتی.

(٣) پەندو ئامۆژگاریی بۆیەکتر، گەلێ کەلك بەخش و بەسوودە.

دەبێ تەنها دوو ساڵ شیر بە منداڵ بدرێت:

﴿[٢٣٣] والوالدات یرضعن اولادهن حولین کاملین﴾ دایکان تادوو ساڵی تەواو دەتوانن شیر بەمناڵەکانیان بدەن، واتە: نابێ لەدووساڵ تێپەڕێ، خۆ ئەگەر لەوماوەیە کەمتر بێت قەیناکات، چونکە دەتوانن ئەویش بەپێی باوونەریتی ناوچەکەو بەرژەوەندی خۆیان رەچاو بکەن ﴿لمن اراد ان یتم الرضاعة﴾ ئەو دووساڵەیش بۆ کەسێکە کە بیەوێ دەورانی شیرپێدان تەواو بکات" ئەگینا دووساڵ شیرپێدان پێویست نییە بەڵێ لەسەر باوك پێویستە شیردەرێك بۆ منداڵەکەی پەیدا بکات، ئیتر دایکی مناڵەکە خۆی بێ، وەیان هەر ژنێکی تر بێ، دیارە هەر دایکەکەی خۆی چاکترە هەرچەندە تەڵاقیش درابێت" ﴿وعلی المولود له رزقهن وکسوتهن بالمعروف﴾ لەوماوەدا ئازووقەو جلكو پۆشاکی ئەودایکە شیردەرەیە "تەڵاق درابێ یانە" لەسەر باوکی منداڵەکەیە، دەبێ بەشێوەیەکی جوان و بەپێی باوی موسڵمانانی ئەوشوێنە ئەنجام بدرێت ﴿لاتکلف نفس إلا وسعها﴾ دیارە هیچ کەسێك بەدەر لەتوانا خۆی تەکلیف وداوای لێ ناکرێ ؟ چونکە ﴿لا تضار والدة بولدها﴾ هیچ دایکێك لەبەر دژایەتی کردن لەگەڵ باوکی ئەو منداڵەدا مافی زیان گەیاندنی بەمناڵەکەی نییە" واتە: مناڵەکەی لێ بسەنرێتەوە، یان ئازووقەی کەمی بدرێتێ" ﴿ولا مولود له بولده﴾ هەروا خاوەنی مناڵەکەیش، واتە (باوکی منداڵەکە) نابێ زیانی پێ بگات ﴿وعلی الوارث مثل ذلك﴾ ئەگەر منداڵ باوکی نەبوو لەسەر میرات بەرەکەی پێویستە جلكو بژێوی دایکەکەی فەراهەم کەن، هەرچۆنێ لەسەر باوکەکە پێویست بوو ﴿فإن ارادا فصالا عن تراض منهما وتشاور﴾ خۆ ئەگەر دایك وباوك "هەردوو" بەرەزامەندی وراوێژ لەگەڵ یەکتر ویستیان زووتر مناڵ لەشیر بگرنەوە ﴿فلاجناح علیهما﴾ ئەوە هیچ گوناهێکیان ناگات بەڵام، یەکێکیان "بەتەنها" بۆی نییە بڕیاری بڕانەوەی بدات ﴿وإن اردتم ان تسترضعوا اولادکم﴾ خۆ ئەگەر ویستان دایەن شیر بداتە منداڵەکانتان لەبەرئەوە کە خۆی شیری نەبوو، یان هەر شیری پێ نەئەدا، وەیان لەبەر هەر هۆیەکی تربێ ﴿فلا جناح علیکم إذا سلمتم ما آتیتم بالمعروف﴾ بەمەرجێك بەپێی دابی رۆژ کرێیان بدەنێ، هیچ گوناهێکتان ناگات ﴿واتقوا الله واعلموا ان الله بما تعملون بصیر﴾ دەبێ لە نافەرمانی خوا شەرم بکەن و پارێزتان هەبێ و یاساکانی ئەو پشتگوێ نەخەن، وەچاکیش بزانن کە بێگومان خوا بەگشت کردەوەکانتان بینایەو، هیچی لێ ون نابێت.

رێنمایی یەکانی ئەم ئایەتە:

١) لەسەر گشت دایکێك– ئەگەرچی تەڵاق دراویش بێ– پێویستە مناڵەکەی گۆش بکا، ئەوجا ئەگەر ویستی تەسلیمی خاوەنەکەی بکاتەوە.

٢) لای سەرووی ماوەی شیرپێدان ، دووساڵی رەبەقە، بەبەڵگەی فەرموودەی: ((لا رضاع بعد فصال، ولا یتم بعد احتلام)) ئەبووداود. وە بەپێی فەرموودەی ((لا یحرم من الرضاع إلا ماکان من الحولین)) بوخاریی.

٣) وەرگرتنی کرێ ومزە بۆشیرپێدان، حەڵاڵ و رەوایە.

٤) خزمانی نزیك –لە حاڵی هەژارییدا– نەفەقەیان لەسەر یەکترە.

٥– باوك ، یامیراتگریی باوك، دەتوانن دایەن بۆ مناڵەکە بگرن. ئەگەر بەرژەوەندی کۆرپەلەو ساواکەی تێدابوو.

ژنی شوو مردوو، دەبێ چوار مانگ و دە ڕۆژ چاوەڕوان بێت:

﴿[٢٣٤] والذين يتوفون منكم﴾ ئەوپیاوانەی لێتان ئەمرن ﴿ويذرون ازواجا﴾ و ژنەكانیان بەجێ دێڵن، ئیتر لەگەڵیاندا خەوتبن، یان نا ﴿يتربصن بأنفسهن اربعه اشهر وعشرا﴾ ئەبێ -ئەو ژنانە- چوار مانگ ودەشەو چاوەڕوابن، " لەوماوەیەشدا تەنانەت نابێ خۆشیان ئاراییش بدەن، واتە: وەك ژنێك خەیاڵی مێردكردنی هەبێ خۆ نیشان نەدەن ﴿فإذا بلغن اجلهن﴾ ئینجا هەركە گەیشتنە كۆتا ماوەیان و عیدەیان بڕایەوە ﴿فلا جناح عليكم فيما فعلن فى انفسهن بالمعروف﴾ لەوە بەولاوە ئیتر هەركارێكی پەسەندو شەرعیی بەخۆ بكەن ، قەیناكاو گوناحێ بۆ ئێوە نیە ئەی خاوەن ژنەكان ! ئەی كۆمەڵی موسڵمانان! واتە: ئەگەر "پاش ئەوە" بە پێی یاسای ئیسلام و باوی وڵات" خۆیان نیشان بدەن و خۆ بڕازێننەوەو خۆ ئامادە بكەن بۆ شووكردن قەیناكا ﴿والله بما تعملون خبير﴾ خۆ ئێوەش هەركارێ بكەن، خوا پێی ئاگایە.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٣٤﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُم بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنتُمْ فِي أَنفُسِكُمْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَٰكِن لَّا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَن تَقُولُوا قَوْلًا مَّعْرُوفًا وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾ لَّا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾ وَإِن طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَن يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ وَأَن تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَلَا تَنسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

ڕێنمایی ئەم ئایەتەی (٢٣٤):

١- ژنی مێرد مردوو، دەبێ چوار مانگ و دەڕۆژی هیجری قەمەریی چاوەڕوان بێ وعیددەی خۆی ڕابگرێ .

٢- ئەگەر ژنێك مێردەكەی نادیارو(مفقود) بوو، ئاخۆ بۆ ڕاگرتنی ماوەی عیددەكەی هەر لەو ڕۆژەوە كە مردووە عیدەی خۆی دەژمێرێ، یا لەو ڕۆژەوە كە هەواڵی مردنەكەی گەیشتووە؟ قسەی ڕاست" بۆ ئەم مەسەلەیە "ئەوەیە كە هەر لە ڕۆژی مردنەكەیەوە عیددەی ڕادەگرێ و بۆی حسێب دەكرێ.

٣- ژنانی تەڵاق دراویش" وەك ژنانی مێرد مردوو، دەبێ خۆ ئارایش نەدەن و خۆ نەڕازێننەوەو، لەماڵیش نەچنە دەرێ تا عیددەكەیان تەواوئەكەن.

ژنی شوو مردوو دەبێ ناڕاستەوخۆ بخوازرێ:

﴿[٢٣٥] ولا جناح عليكم فيما عرضتم به من خطبة النساء﴾ هیچ گوناهێكتان لەسەر نیە لە خواستنی ژنە مێرد مردووەكاندا (بەكینایە)و ناڕاستەوخۆ، لەماوەی حەیە وعیدەدا ، وەكو ئەوە بڵێت: ئەگەر خوا بۆم ڕێك بخات دەمەوێ ئافرەتێكی چاك بخوازم ﴿او اكننتم فى انفسكم﴾ یان بەدڵ حەزیان لێ بكەن و بڕیاربدەن كەمارەیان بكەن و، نەیخەنە ڕوو ﴿علم الله انكم ستذكرونهن﴾ چونكە خوا خۆی چاك دەزانێ كە ئێوە (بەپێی سروشت) هەرناویان ئەبەن وباسیان ئەكەن و، تواناتان نیە بەرامبەریان خۆتان ڕابگرن، هەر بۆیە خوایش ڕەوایدا كە بە ناڕاستەخۆ داوایان بكەن، یان لەدڵتاندا هەبن ﴿ولكن لا تواعدوهن سرا﴾ بەڵام نەكەن بە نهێنی وژێر بەژێریی بەڵێنیان بدەنێ، واتە: لە ژێر پەردەوە پەیمانیان لێ وەرمەگرن كەدەبێ تەنها بەئێوە شوو بكەن ﴿إلا أن تقولوا قولا معروفا﴾ مەگەر بەقسەیەكی پەسەندو گونجاوو چاك ودروست، كەس وكاریان بدوێنن، پێیان بڵێن: عیددەی تەواوكرد ئاگادارم بكەن، واتە: نابێ ئەو ژنانە مێردیان مردووە، لەماوەی عیددەیاندا

بۆ خواستنیان قسەیان لەگەڵ بکرێ، مەگەر بەشێوەی خستنە پێشچاوو هێماو (تەعریض)، یان کەس وکاریان ئاگادار بکرێت ﴿ولا تعزموا عقدة النكاح حتى يبلغ الكتاب أجله﴾ باسی مارەکردنیان مەکەن تاماوەی عیددەکەیان -چوارمانگ ودەشەوەکە-تەواو دەبێت ﴿واعلموا أن الله يعلم ما في انفسكم فاحذروه﴾ دەبێ چاکیش بزانن کە بەراستی خوای گەورە دەزانێت ئێوە چیتان لە دڵدایە، کەوابوو لەوەی قەدەغەیە خۆتان دوور بگرن و خۆلادەن ﴿واعلموا أن الله غفور حليم﴾ بشزانن کە بێگومان خوا لەگوناهان لێبوردەیەو، زۆریش لەسەر خۆیە، ئێستا پەلە ناکاو تۆڵەتان لێ ناسێنێ.

رێنمایی ئایەتی (٢٣٥):

١- خواستنی ژنان لەماوەی حەیەوعیددەدا حەرامە.

٢- ئەگەر پێش تەواوبونی عیددەیاندا مارەکران، ئەو مارەکردنە بەتاڵەو،دەبێ لێك جیابکرێنەوە، پاشان بۆی مارەبکرێتەوە.

٣- لەهەموو ئیش وکارێکدا، دەبێ (الله)مان لەپێش چاوبێ.

تەڵاقدانی ژنان بەر لەنووستن لەگەڵیاندا :

﴿[٢٣٦] لا جناح عليكم إن طلقتم النساء﴾ ئەگەر لەگەڵ ژنەکانتاندا نەگونجان و تەڵاقتاندان، گوناحێکتان ناگات ﴿ما لم تمسوهن أو تفرضوا لهن فريضة﴾ پێش ئەوە نزیکیتان لەگەڵ کردبن و مارەیەکتان بۆ دیاریکردبن ، واتە: تەڵاقدانی ژن "پێش چوونەلایی و، پێش دیاریکردنی مارەیی بۆی، گوناهی نیەو هیچیشیان ناکەوێ ﴿ومتعوهن﴾ دەبێ لەماڵی خۆتان یارمەتیەکیان بدەنێ ﴿على الموسع قدره وعلى المقتر قدره﴾ لەوەشدا دەستدار بە پێی توانای خۆیی و، هەژارو دەسکورتیش ، هەر بەئەندازەی توانای خۆی ﴿متاعا بالمعروف﴾ ئەم شتەش شیاوو خوا پەسەند بێ و بەپێی باوی موسڵمانانی ناوچە ﴿حقا على المحسنين﴾ لەسەر چاکەکاران مافێکی پێویستە. بەڵێ ئەم موتعەیە بۆ هەرژنێك پێش گواستنەوە تەڵاق بدرێ، واجیب و پێویستە، بەڵام بۆ ژنانی تەڵاقدراوی پاش گواستنەوە سوونەتە.

رێنمایی ئایەتی (٢٣٦):

١- ژنانی تەڵاقدراو پێش نزیکی لەگەڵ کردنیان و، پێشدانانی مارەیی بۆیان (موتعە)یان بۆ واجیبەو دیاریکردنی ریژەکەشی بەپێی بوون و" نەبوونی تەڵاقدەرەکەیە.

٢- ئەگەر ئافرەتێکی ئاوای بێ مارە، مێردەکەی بمرێ، ئایا (مهرالمثل)ی بۆدادەنرێ، یان تەنیا میرات دەباو عیددە رادەگرێ ؟ لەوەڵاما دەڵێین: ئەگەر بەپێی (قیاس) بێت مارەیی بۆ دانانرێ، بەڵام ئیمامی (تیرمیزی) فەرموودەیەکی هێناوە سەبارەت بە دانانی مارەیی بۆئەو جۆرە ژنانە کە:(مهر المثل)یان بۆدادەنرێت.

ژن بەر لە نوستن تەڵاق بدرێت، نیوەی مارەیی دەبا :

لەم چەند ئایەتەدا خوای کارزان باسی ئەو ژنانە دەکات کەبەر لەسەر جێیی لەگەڵ کردن تەڵاق دەدرێن: ﴿[٢٣٧] وإن طلقتموهن من قبل أن تمسوهن﴾ ئەگەر ئێوەپێش چوونە لای ژنەکانتان، تەڵاقتاندان ﴿وقد فرضتم لهن فريضة﴾ و مارەییشتان بۆ دیاری کردبوون ﴿فنصف ما فرضتم﴾ دیارە نیوەی ئەومارەیی یەیان دەکەوێ بۆتان دیاری کردوون، شیاوی باسیشە ئەگەر لەم حاڵەتەدا مێردەکە پێش ژنەکەی مرد، ئەوا ژنەکە تەواوی مارەیی یەکەی ئەبات، خۆ ئەگەر ژنەکە پێش مێردەکەی مرد، دیسانەوە هەر تەواوی مارەیی یەکە ئەڕوات بۆمیرات بەرانی ژنەکە

﴿إلا أن يعفون أو يعفو الذي بيده عقدة النكاح﴾ مەگەر ژنەکان خۆیان چاوپۆشیتان لێبکەن ومافی خۆیانتان پێببەخشن، یان ئەوکەسە گرێدانی مارەکردنەکەی بەدەستە چاوپۆشی بکات، واتە: مەگەر ژنەکە خۆی بڵێ: هیچم ناوێ لێی، یان مێردەکە گشتی مارەییەکەی بداتێ. (تەبەریی) دەڵێت: ئەو کەسەی مارەکردنەکەی بەدەستە مێردەکە دەگرێتەوە، هەندێکیش دەڵێن نەخێر مێردەکە ناگرێتەوە، بەڵکو مەبەست پێی سەرپەرشتیارو (وەلیی) ژنەکەیە. ﴿وأن تعفوا أقرب للتقوى﴾ خۆ ئەگەر ئێوە (ئەی پیاوان) ژنان ببوورن‌و، هەموومارەییەکەیان بدەنێ، وەیان ئێوە ئەی ژنان! دەست لەنیوەکەی خۆتان هەڵبگرن و هیچ لەپیاوەکەتان نەسێنن، بێ شك هەردوو بارەکە پەسەندەو بە ئاکاری تەقوادارانەوە نزیکترە ﴿ولا تنسوا الفضل بينكم﴾ ناشبێ لێبووردوویی و کارچاکی و پیاوەتی نێوانتان لەبیربکەن، واتە: ئەگەر کەسێك ژنێکی تەڵاقدا، با ڕابردووی ژنەکەومالی خەزوورانی لەبیرنەچێتەوە، بەجۆرێ کارەکانی ئەنجام بدات ، ریعایەتیان بکات ﴿إن الله بما تعملون بصير﴾ بێگومان خوا بینایە بەهەرکارێ ئێوە دەیکەن.

ڕێنمایی ئایەتی (٢٣٧):

١- ژنێکی مارەیی دیاریی بۆ کراوو تەڵاق دراوی پێش لەگەڵ نوستووو ، نیوەی مارەییەکەی دەکەوێ، مەگەر ژنەکە خۆی لێیدابەزێ و نەیەوێ ، هەروەك پیاوەکەش بە ڕەزامەندی خۆی دەتوانێ دەس لە نیوەکەی خۆی هەڵبگرێ‌و بیبەخشێ بەژنەکە.

٢- هێشتنەوەی ئاکاری چاك وپیاوەتی لە نێوان هەردوو خێزانەکەدا (کەس وکاری ژنە تەڵاق دراوەکەو، پیاوە تەڵاق دەرەکە) کارێکی پێویستە

بە کورتیی و پوختە: بۆ ژنانی تەڵاقدراو چوار حاڵەت هەیە: یەکەم: لەگەڵ نەنووستوو مارەیی دیاریی بۆ نەکراو، ئەم جۆرەیان (موتعە) یان دەکەوێ و، عیدەیان لەسەر نیە، دووەم: ژنێك بەرلە دەست تێکەڵکردن لەگەڵیاو، دوای دیاریکردنی مارەیی بۆی ، تەڵاق بدرێ، نیوەی مارەییەکەی دەبا (مەگەر مێردەکەی ئەو نیوەکەشی بۆ زیادبکا) عیدەشی لەسەر نیە، سێیەم: تەڵاق دراویی لەگەڵ نوستووو، مارە بۆ دیارییکراو، هەموو مارەییەکەی دەباو، عیدەشی دەکەوێتە سەر. چوارەم: تەڵاقدراویی لەگەڵ جووت بووی بێ مارەیی، دیارە ئەمەش (مهر المثل) ی دەکەوێ و، دەبێ عیدەش ڕابگرێ.

نوێژەکان (بە تایبەتی نوێژی ناوەنجیی) بپارێزن:

لەم ئایەتەشدا خوای کارجوان فەرمان دەدات بە راگرتنی گشت نوێژەکان: ﴿[٢٣٨] حافظوا على الصلوات﴾ هەموو نوێژەکان بپارێزن‌و، لەکاتی خۆیاندا ئەنجامیان بدەن و، مەیانفەوتێنن ﴿والصلاة الوسطى﴾ لەناویاندا گرنگی بە نوێژە ناوەڕاستەکە بدەن.

سەرنجێك: لەناو زاناکاندا ئیختیلاف و جیاوازییەك -سەبارەت بە دیاریکردنی ئەو نوێژە ناوەندیی‌و ناوەڕاستەیە- هەیە. بەڵام رای بەهێزیان ئەوەیە کە ئەو نوێژە ناوەنجییە نوێژی عەسرە ﴿وقوموا لله قانتين﴾ هەمیشە بەملکەچیەوە بە فەرمانی خوا هەستن‌و، بێ دەنگ‌و بەترسەوە نوێژ بکەن.

نوێژی ترس و تەنگانە:

لەم ئایەتەشدا باسێکی کورتی نوێژی ترس وتەنگانە دەکات: ﴿[٢٣٩] فإن خفتم فرجالا او ركبانا﴾ ئینجا ئەگەر ئێوە لەجەنگ ، یان لە هەرشتێکی تردا ترستان هەبوو، بۆتانیش نەدەکرا بەشێوەی ئاسایی نوێژەکان بکەن،

دەتوانن بەپیادەیی، یان بەسواریی، بییانخوێنن وئەنجامیان بدەن، ئیتر رووتان لەرووگەوە بێت، یان نا ﴿فإذا أمنتم﴾ جاکە ترستان نەماو ئەمین بوونەوە، واتە: وەزعتان ئاسایی بوویەوە ﴿فاذكروا الله كما علمكم مالم تكونوا تعلمون﴾ ئینجا هەرچۆنێ خوا فێری ئەوشتانەی کردون و جاران نەتان دەزانین، یادی خوابکەن ، واتە: بەشێوەی ئاسایی نوێژەکانتان بکەن.

رێنمایی ئایەتی: (٢٣٨-٢٣٩):

١-ئەبێ هەموو نوێژەکان- بەتایبەتی نوێژی عەسران و بەیانیان- لەکاتی خۆیانداو بەهەموو مەرجەکانیشیانەوە ئەنجام بدرێن.

٢--قسەی راست لە دیاریکردنی ئەو نوێژە ناوەنجییەدا -بە بەڵگەی ئەو فەرمووده سەحیحەی: (شغلونا عن الصلاة الوسطى صلاة العصر)- ئەوەیە کە ئەو نوێژە ناوەراستە، نوێژی عەسرە.

٣- زەلیلی و ملکەچکردن"بەتایبەتی لە کاتی نوێژەکاندا" بۆخوای خاوەن دەسەلات واجیبە.

٤- نوێژی ترس(صلاة الخوف) ئیتر لە بەر هەر شتێ ببێ، نوێژخوێن دەتوانێ بە پیادەیی ، یان بە سواری ئەنجامی بدات، بۆ پتر زانیاریی لەم نوێژە، لەئایەتی: (١٠٢)ی سوورەتی (نیساء)دا هەموو جۆرەکانی (صلاة الخوف) باسکراوە.

تێبینی: بۆیە کتوپڕ باسی نوێژی هێنایەکایەوە، هەتا هەمووان بزانن هەر کەکاتی نوێژ پێشهات، دەبێ بەخێرایی دەس لەهەموو ئیش و کارێک هەڵبگرین و بڕۆین بەلای نوێژەکانەوە. ﴿[٢٤٠] والذين يتوفون منكم ويذرون ازواجا وصية لأزواجهم متاعا إلى الحول غير إخراج﴾ ئەو کەسانە لە ئێوە لەسەرە مەرگدان ودەمرن وژنەکانیان دوای خۆیان بەجێ دێڵن، با پێش ئەوەی گیانیان دەربچێ راسپێرن و وەصیەت بکەن کە ژنەکانیان" ئەگەر ویستیان" تاماوەیساڵێك دەرنەکرێن و هەر لەجێی خۆیان بمێننەوەو خەرجیان بدەن" بەڵێ.. لەسەرەتای هاتنی دینی ئیسلامدا ژنی مێردمردو دەبوو بەو شێوە رەفتاری لەگەڵ کرابا" بەلام دوایی هەر بەئایەتی (٢٣٤)ی ئەم سورەتە ئەو بڕیارو حوکمە سڕایەوەو گۆرا بەچوارمانگ و دەرۆژ ﴿فإن خرجن فلا جناح عليكم فيما فعلن في انفسهن من معروف﴾ خۆ ئەگەر بەویستی خۆیان دەرچوون، (دیارە مافی خەرجییان نامێنێ) و گوناحێکیش لەسەر ئێوە نییە سەبارەت بەهەر کارێکی خوا پەسەندوو شیاو بۆ خۆتان دەیکەن " ئەگەر دوای عیددەش خۆیان نیشان بدەن بۆ شووکردن ئەوەشیان بۆ هەیە" ﴿والله عزيز حيكم﴾ خوا بالادەست و ، کارجوان و کاردروستە، بیەوێ هەر شتێ بکا ئەیکات و هەموویشی خێرە ﴿[٢٤١] وللمطلقات متاع بالمعروف﴾ بۆ هەموو ژنانی تەڵاقدراو، موتعەیەکی گونجاوو رەوا ، واجیب

الجزء الثاني سورة البقرة

حَٰفِظُواْ عَلَى ٱلصَّلَوَٰتِ وَٱلصَّلَوٰةِ ٱلْوُسْطَىٰ وَقُومُواْ لِلَّهِ قَٰنِتِينَ ﴿٢٣٨﴾ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَآ أَمِنتُمْ فَٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُواْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾ وَٱلَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَٰجًا وَصِيَّةً لِّأَزْوَٰجِهِم مَّتَٰعًا إِلَى ٱلْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِى مَا فَعَلْنَ فِىٓ أَنفُسِهِنَّ مِن مَّعْرُوفٍ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَٰتِ مَتَٰعٌۢ بِٱلْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾ ۞ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ خَرَجُواْ مِن دِيَٰرِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ ٱلْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ ٱللَّهُ مُوتُواْ ثُمَّ أَحْيَٰهُمْ إِنَّ ٱللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾ وَقَٰتِلُواْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾ مَّن ذَا ٱلَّذِى يُقْرِضُ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَٰعِفَهُۥ لَهُۥٓ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَٱللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُۜطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

٣٩

و پێویستە "دیارە بەتایبەتی ئەوانەیان کە مێردیان لەگەڵ نەخەوتووەو مارەییشیان بۆ دیاری نەکراوە ﴿حقا على المتقين﴾ ئەم کارە لەسەر پیاوانی پارێزکارو لە خوا ترس بڕیارە (عەبدولرەحمانی کوری زەید) دەڵێ: کەئایەتی: (متاعا بالمعروف حقا على المحسنين) هات، پیاوێك گووتی: کەوابوو ئەگەر خێرم ویست، موتعەی دەدەمێ، ئەگەرنا نایدەمێ، پاش ئەو قسەیە ئەم ئایەتە: (وللمطلقات متاع بالمعروف حقا على المتقين) هات. ئەو زانایانە کەئەم ئایەتە دەکەنە بەڵگەی واجیبی موتعە، دەڵێن: هەموو ژنێکی تەڵاقدراو هەقی موتعەی هەیە ﴿[٢٤٢] كذلك يبين الله لكم آياته﴾ هەر ئا بەو شێوەیە خوای گەورە نیشانەو یاساکانی خۆی لە بارەی تەڵاق و خولع وشیردانەوە..هتد بۆ ئێوە ڕۆشن دەکاتەوە ﴿لعلكم تعقلون﴾ بەڵکو ئێوە بیربکەنەوەو تێ بگەن.

ڕێنمایی ئایەتی(٢٤٠-٢٤١):

١- دەبێ پیاوان لەسەرەمەرگدا وەسیەت بکەن کە ژنەکانیان "پاش خۆیان" تا ساڵێ لەوماڵەدا "تێیدا ژیاون" دەرنەکرێن وخەرجیش بدرێن، ئەگەر خۆیان پێیان خۆش بوو. ئیمامی تەبەریی ئەڵێ: ئەم ئایەتە بۆ ژنانی مێردمردوو ڕەحمەتە وحوکمەکەشی هەربەردەوامە، (شيخ الإسلام/ ئیبن تەیمیە) و(ئیبن قە ییم)یش هەروا دەڵێن.

٢- (موتعە)یش دەبێ شتێکی وەهابێ شیاوی ژنی تەڵاقدراو بێت، دیارە کە هەرکەسەیش بەپێی تواناو دەسەڵاتی خۆیەتی.

هەزاران کەس لە ترسی مردن لەزێدی خۆیان هەڵهاتن!:

بەڵێ.. دەبێ هەموان دڵنیابن کە مردنی هەمووگەڵێك ، بەدەست کێشانەوەیەتی لەجیهاد، چونکە هەرگەلێ جیهادنەکا، زۆر بەئاسانی دوژمن زاڵ دەبێ بەسەریاو ریسواو ژێر دەستەی ئەکاو خێروبێری وڵاتەکەشی دەخوات، زیندووکردنەوەیشی هەر بە ڕاپەڕین و ڕوو بەرووبوونەوەیە لەگەڵ دوژمن، ئەها خوا دەفەرموێ: ﴿[٢٤٣] ألم تر إلى الذين خرجوا من ديارهم وهم ألوف حذر الموت﴾ ئەرێ تۆ ئەوانەت نەدیت کە بەهەزاران کە سبوون و، ترسی مەرگ وای لێکردن وڵات ونیشتمانی خۆیان بەجێ بهێڵن و لە جیهاد -بەبیانووی (تاعوون) ەوە-هەڵبێن؟! ﴿فقال لهم الله موتوا﴾ خوایش پێی فەرموون دەسا بمرن! ئەوانیش هەموو مردن ﴿ثم أحياهم﴾ پاشان لەسەر داوای پێغەمبەرەکەیان زیندووی کردنەوەو، گیانی جیهادی کردەوە بە بەریاناو پەلاماریانداو خۆیان رزگار کردەوە ﴿إن الله لذو فضل على الناس﴾ بێگومان خوا سەبارەت بە خەڵکیی خاوەن فەزڵ و بەخششە، بەیناو بەین تووشیان دەکا، هەتا لەخەوی خەفڵەت وەخەبەر بێن ﴿ولكن اكثر الناس لايشكرون﴾ بەڵام زۆربەی خەڵکی سوپاسگوزار نابن. (سەید قوتب) دەڵێ: پێویست ناکات بگەڕێین بە دوای ئەوانەدا هەڵهاتن ، تابزانین کێ بوون؟ وە یان لەکوێ بوون؟ ئەگەرچی هەندێ قسەوباسیش هەبێ، چونکە ئەگەر زانینی پێویست بوایە، دڵنیابە خوا ڕوونی دەکردەوە.

ڕینمایی ئایەتی (٢٤٣):

١-هەرکە تاعوون و چاوەقووڵە و هەرپەتایەکی تر کەوتە ناوچەیەکەوە، نابێ خەڵکی ئەو ناوچەیە هەڵبێن و بچن بۆ وڵاتێکی دی، وەکو ئەم فەرموودە -ئیمامی (ترمزیی) هێناویەتی- دەڵێت: ((بَقِيَّةُ رِجْزٍ أو عذابٍ أُرسِلَ على طائفةٍ من بني إسرائيل، فإذا وَقَعَ بأرض وأنتم بها فلا تَخْرُجُوا منها، وإذا وقع بأرض ولَسْتُمْ بها فلا تَهْبِطُوا عليها)) ئەو سزاو جەزرەبەیە بەسەر بەنی ئیسرائیلدا هات، لای پێغەمبەرا ﷺ باسکرا ، ئەویش فەرمووی: هەرکات لە جێگایەکدا ئەوسزایە پێشهات و، ئێوەیش لەوێ بوون، دەبێ هەر لەوێ بمێننەوەو دەرنەپەڕێن، خۆ ئەگەر لەوێ نەبوون، مەچن بۆ ئەو شوێنە. ﴿[٢٤٤] وقاتلوا في سبيل الله﴾ ئیتر هەرگیز مەترسن و لە ڕێگای خوا بجەنگێن

﴿واعلموا أن الله سميع عليم﴾ چاك بزانن كە بەراستيى خوا ژنەواو زانايە، ئازاو ترسنۆك ئەناسێ ﴿[٢٤٥] من ذا الذى يقرض الله قرضا حسنا﴾ كێ ماڵی خۆی بە قەرز دەدا بەخوا، لەپێناوی سەرخستنی دينی خوادا، بەخشينێكی چاك و پاكو، بەدڵ و دەروونێكی پڕ لەسۆزەوە..؟ ﴿فيضاعفه له أضعافا كثيرة﴾ هەتا خوايش چەند ئەوەندەی بداتەوە ﴿والله يقبض ويبسط﴾ خوا مەيلی خۆيەتی رزق و رۆزی بەندەكان كەم بكاتەوە، يان زۆرو فراوانی بكات، واتە: لەبەخششدا رژديی وچرووكی بۆ جيهاد مەكەن، چونكە كليلی ماڵ و دارايی هەر لای خۆيەتی ﴿واليه ترجعون﴾ وسەرەنجام هەمووشتان هەر بۆلای دێنەوە، تەنها هەر لای ئەويش دادگايی دەكرێن.

جوولەكە داوای (شا)یەك دەكەن، لەگەڵيا بچنە غەزا:

﴿[٢٤٦] ألم تر إلى الملإ من بنى إسرائيل من بعد موسى﴾ ئەرێ نەتزانيوە چەند كەسێك لە پياو ماقوڵانی (بەنی ئيسرائيل) لە پاش مووساو لەسەردەمی (دادود)دا ﴿إذ قالوا لنبى لهم ابعث لنا ملكا نقاتل فى سبيل الله﴾ بە پەيامبەرەكەی خۆيانيان گوت: (شا) رابەرو ئەميرێكمان بۆ هەڵبژێرە، تا لەژێر فەرمانی ئەودا، نەخشە وپلانی جەنگ دارێژين و، لەڕای خوادا جەنگ بكەين ﴿قال هل عسيتم إن كتب عليكم القتال الا تقاتلوا﴾ پەيامبەرەكە وتی: باشە! ئەگەر بڕياری جەنگتان بۆدراو، لەوانە نيە جەنگ نەكەن و پەشيمان بنەوە؟ ﴿قالوا ومالنا الا نقاتل فى سبيل الله﴾ ئەوانيش وتيان: جا چۆن ئێمە لەپێناو دينی خوا خۆ دەبوێرين؟ ﴿وقد اخرجنا من ديارنا وابنائنا﴾ خۆ دەشبينی لەزێدی خۆمانيان وەدەرناوين، لە ئەولادو منداڵمان دورخراينەوە..؟ جا كە ئەوە حاڵمان بێ، ئێمە چۆن جيهاد ناكەين؟! ﴿فلما كتب عليهم القتال تولوا إلا قليلا منهم﴾ جا كە فەرمانی جەنگيان بۆ دەرچوو! هەر كەمێكيان نەبێت روويان وەرگێڕاو، پەشيمان بوونەوەو رايانكرد ﴿والله عليم بالظالمين﴾ و خوا بەناهەقيكاران زاناو بەئاگايە كە جيهاد ناكەن ﴿[٢٤٧] وقال لهم نبيهم إن الله قد بعث لكم طالوت ملكا﴾ جا كەئەوان داوای سەركردەو ئەميرێكی جەنگيیان كرد پەيامبەرەكەيان پێيگوتن: دەسا دڵنيابن خوا بڕياری داوە (تالووت) -كە سەربازێكەو لەبنەماڵەی پاشاكان نييە- پاشاو ئەميرتان بێت، وەك خۆشتان داوای پاشاو فەرماندەيەكتان كرد ﴿قالو انى يكون له الملك علينا﴾ كەچی هەندێكيان وتيان: جاكوا ئەو شايانی ئەم پاشايەتيەيە لەسەر ئێمە؟! واتە: لەبنەماڵەی سەركردەو پاشاكان نيە ﴿ونحن احق بالملك منه﴾ ئێمە خۆمان لەو زۆر بە شياوتر دەزانين بۆ سەركردايەتی وفەرماندەيی ﴿ولم يؤت سعة من المال﴾ جگە لەوەيش، ماڵ و سامانێكی وايشی پێنەدراوە، ديارە پاشاو فەرماندەش بەلای ئەوانەوە دەبێ سەروەتمەند بێ ﴿قال إن الله اصطفاه عليكم﴾ پەيامبەرەكە وتی: بێگومان خوا ئەو (تالووت)ەی بۆ هەڵبژاردوون و لەسەری كردوونە فەرماندە ﴿و زاده بسطة فى

الجزء الثاني — سورة البقرة

أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلْمَلَإِ مِنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ مِنۢ بَعْدِ مُوسَىٰٓ إِذْ قَالُوا۟ لِنَبِىٍّ لَّهُمُ ٱبْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُّقَٰتِلْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِن كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِتَالُ أَلَّا تُقَٰتِلُوا۟ ۖ قَالُوا۟ وَمَا لَنَآ أَلَّا نُقَٰتِلَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِن دِيَٰرِنَا وَأَبْنَآئِنَا ۖ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ ٱلْقِتَالُ تَوَلَّوْا۟ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٤٦﴾ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ ٱللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا ۚ قَالُوٓا۟ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ ٱلْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِٱلْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِّنَ ٱلْمَالِ ۚ قَالَ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُۥ بَسْطَةً فِى ٱلْعِلْمِ وَٱلْجِسْمِ ۖ وَٱللَّهُ يُؤْتِى مُلْكَهُۥ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٧﴾ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ ءَايَةَ مُلْكِهِۦٓ أَن يَأْتِيَكُمُ ٱلتَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ ءَالُ مُوسَىٰ وَءَالُ هَٰرُونَ تَحْمِلُهُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٤٨﴾

٤٠ — فلما فصل

العلم والجسم﴾ و زانست و زانیارییەکی زۆرو، قەڵافەتێکی بەهێزو، شان وشەوکەتێکی پتر لەئێوەی داوەتیٚ واتە: زۆر ئازاو خاوەن پلانی جەنگە.(ئیبن کەسیر) دەڵیٚ: دەبیٚ فەرمانده ئەم دووسیفەتەی تێدا بێت: یەکەم/ بەوکارە زاناو شارەزا بێت . دووەم/ لەش وقەوارەو جەستەیەکی ڕێکوپێك وداڕێژراو، بۆئەوەی خەڵك ڕێزی لیٚ بنێن و بەرگەی ناڕەحەتی وتەنگانە بگریٚ ﴿والله یؤتی ملکه من یشاء﴾ خوا بیەویٚ موڵك و پاشایەتی بە هەرکەس بدا دەیدا، ئیتر بەئارەزووی ئێوە نابێت ﴿والله واسع علیم﴾ بەخششی فراوان و بەر بڵاوە، لە هەمووشتێك بەئاگایە، ئەزانیٚ کیٚ شیاوی بەخشینی موڵك و دەسەڵاتە، تەفسیری (خالٚ)یش لەم شوێنەدا ئەڵیٚ: بۆیە خوا (طالوت)ی هەڵبژارد، چونکە: یەکەم/ بە سورشت ئامادەتر بوو بۆ پاشایی، کە ئەمە لەهەمووشت گرنگترە. دووەم/ زاناترو داناتر بوو بۆ هەڵسوڕاندنی کاروباری کۆمەڵ و گەل. سێیەم/ جوانترو بەسەرو سیماتر بوو. چوارەم/ یارمەتی خواشی لەگەڵ بوو.

خوای گەرە ئەم گشت هۆیانەی بۆ ڕێکخستبوو، بیٚ ئەوەی کەدەخلی خۆی تێدابێت ﴿[248] وقال لهم نبیهم إن آیة ملکه أن یأتیکم التابوت﴾ و پەیامبەرەکەیان پێیگوتن: پیرۆزی وراستیی نیشانەو دروشمی پاشایەتی (تالووت) لەلایەن پەروەرگاریەوە، سندوق و" تابووتە" زەوتکراوەکەیە، بۆتان دێتەوە، ئەو سندوقەش کاتی خۆی (بەنی ئیسرائیل) تەوراتیان تێخستبوو وهەڵیان گرتبوو، بەڵام (عەمالیقە)کان هاتن بەسەریاندا زاڵبوون و لێیان زەوتکردن ﴿فیه سکینة من ربکم﴾ دڵنیابوونی تێدایە ﴿وبقیة مما ترك آل موسی وآل هارون﴾ لەگەڵ هەندیٚ یادگارو کەلەپووری خانەوادەی موساو هاروون، وەك : داردەست و پێڵاو کاڵاکەی مووساو مێزەرەکەی هاروون"ی برای، ئەمانە لەو تابووتەدان و دێنەوە دەستتان ﴿تحمله الملائکة﴾ فریشتە هەڵیدەگرن ودەیهێننەوە بۆتان ﴿إن فی ذلك لآیة لکم إن کنتم مؤمنین﴾ بەراستیی لە گەڕانەوەی ئەوسەندوقەدا ، نیشانەو بەڵگەی گەورە هەیە بۆتان، بۆ شیاویی (تالووت) ئەگەر بەخواو بەرۆژی دوایی باوەڕتان هەیە. ﴿[249] فلما فصل طالوت بالجنود﴾ جاکە تالووت لەشکرەکەی لەشاری (بیت المقدس) بردە دەریٚ ﴿قال إن الله مبتلیکم بنهر﴾ پێیگوتن: بێگومان خوای گەورە دەیەویٚ بەجۆبارێك تاقیتان بکاتەوە ﴿فمن شرب منه فلیس منی﴾ ئەوسا هەرکەسێك لێی بخواتەوە لەمن نیەو بەکەڵك نایەت لەم سوپایەدا بێت، ئەو جۆبارو چەمەش کەوتبووە نێوان (ئەردەن)و (فەلەستین)ـەوەو پێیدەڵێن: جۆباری (شەریعە) ﴿ومن لم یطعمه فإنه منی﴾ وهەرکەسیش هیچی لێنەخواتەوە سەر بەمنەو بەکەڵکی سەربازیی دێت ﴿إلا من اغترف غرفة بیده﴾ مەگەر کەسێك هەربە لامشت لێی هەڵگۆزیٚ ولێی بخواتەوە، ئەوە قەیناکات ﴿فشربوا منه إلا قلیلا منهم﴾ ئینجا لەگەڵ ئەورووونکردنەوەیەدا هەموو لێیان خواردەوە کەمێکیان نەبێت ﴿فلما جاوزه هو والذین آمنوا معه﴾ ئینجا کە تالووت وئەوانەی باوەڕیان لەگەڵیا

الجزء الثاني — سورة البقرة

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُم بِنَهَرٍ فَمَن شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَن لَّمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ ۚ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ۚ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ ۚ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُو اللَّهِ كَم مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٤٩﴾ وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُم بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُودُ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥١﴾ تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۚ وَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٥٢﴾

٤١

هێنـابووو لـە چـەمەکە پەڕینـەوەو، لەتاقیکردنەوەکـە دەرچـوون (کـەژمارەیان (٣١٣) کەسـبوو، بەئەنـدازەی یـارانی بەدەر) ﴿قالوا لا طاقة لنا اليوم بجالوت وجنوده﴾ وتیان: ئەمڕۆ لەبەر زۆری ئەوانەو کەمی ئێمە، لەوزەو تواناماندا نیە بەرامبەر بەجالووت ولەشکرەکەی بوەستین وبجەنگێین ﴿قال الذين يظنون أنهم ملاقوا الله﴾ ئەوانەیان یەقینیان بوو بەدیداری خوا دەگەن گوتیان: ﴿كم من فئة قليلة غلبت فئة كثيرة بإذن الله﴾ گەلێ جار بەفەرمانی خوا کۆمەڵێکی کەم بەسەر کۆمەڵێکی زۆردا سەرکەوتوون، واتە: زاڵبوون وسەرکەوتن بەژمارەی زۆرو کەم نیە، بەڵکو هەر بەئیرادەو فەرمانی خوایە ﴿والله مع الصابرين﴾ خوا هەمیشە لەگەڵ دەستەی بەئارام و خوڕا گرانەو ، هەردەم پشتگیرییانە ﴿[٢٥٠] ولما برزوا لجالوت وجنوده﴾ جا کە تالووت وسوپا کەمەکەی، تووشی جالووت وسوپا زۆروو مەشق دیدەکەی بوو ﴿قالوا ربنا أفرغ علينا صبرا﴾ سوپاکەی (تالووت) نزایان کردو گوتیان: ئەی پەروەردگاری ئێمە! وابکە گشت کاتێ صەبرمان بەسەردا بڕێژە، بەتایبەتی لەم گۆڕەپانی جەنگەدا خۆڕاگربین ﴿وثبت أقدامنا﴾ پێمان لە گورەپانی جەنگدا بچەقێنەو سەقامگیربین، هەرگیز ترس نەچێتە دڵمانەوەو هەڵنەیێین ﴿وانصرنا على القوم الكافرين﴾ و بەسەر دەستەی بێ باوەڕانی وەکو جالووت ولەشکرەکەی سەرمان بخە.. بەڵێ پێویستە موسڵمانان هەموکاتێ بەتایبەتی لەگۆڕەپانی جەنگدا دڵیان هەرلای خوابێت، پەیتا پەیتا داوای کۆمەك ویارمەتی لێبکەن ﴿[٢٥١] فهزموهم بإذن الله﴾ ئینجا تالووت وسوپاکەی" بەفەرمانی خوا" جالووت وسوپاکەیان شکاند ﴿وقتل داود جالوت﴾ داوود کەسەربازێك بوو لەگەڵ سوپاکەی تالووت (جالووت)ی فەرماندەی لەشکرەکەی ئەوانی کوشت، ئیتر لەشکر شکاو، (تالووت)یش خەڵاتی داوودی کرد ﴿وآتاه الله الملك والحكمة﴾ لەوەودوایش خوا فەرمانڕەوایی و زانستی پێدا ﴿وعلمه مما يشاء﴾ و هەرچی خۆی ویستی فێری ئەوی کرد، دروستکردنی"جل وبەرگی جەنگیی، لەگەڵ ناووشۆرەتی باشداو کتێبی (زەبوور)یشی بۆناردو کردیە پێغەمبەر ﷺ ﴿ولولا دفع الله الناس بعضهم ببعض﴾ ئەگەرخوا هەندێك لەوخەڵکە بێ باوەڕەی بەهەندێ لەو مەردمە باوەڕدارە لەناونەبردابا ﴿لفسدت الأرض﴾ ئێستا ئەم زەویە خراپ ووێران ببوو، فەساد زەوی گرتبوویەوە ﴿ولكن الله ذو فضل على العالمين﴾ بەڵام خوا فەزڵو چاکەی لەسەرگشت جیهانیان هەیە، بەیناوبەین ستەمکاران بەدەستی خەڵکانی راست وخاوەن عەدالەت لەناو دەبات، وسیخورمەیەك لە باوەڕداران دەداو، وەخەبەردێن ولە بێ باوەڕیان رادەپەڕن وڕایان دەماڵن ﴿[٢٥٢] تلك آيات الله نتلوها عليك بالحق﴾ ئەمانە بۆمان باسکردی "هەر لەباسی هەزاران کەسەکەوە هەڵهاتن لەنیشتمانیان و، دەسەڵاتدان بە تالووت و.." گشت ئەمانە نیشانەکانی دەسەڵاتی خوان کە بەراست و رەوان بۆت دەخوێنینەوە.

رێنمایی ئایەتی (٢٥٠-٢٥١):

١- جیهادی شەرعیی دەبێ رابەرو فەرماندەیەکی شەرعیی هەبێ، پێویستە ئەو فەرماندەش، بەکاروباری جەنگ زاناو کارامەبێت، فامیدەو ژیر بێ، بەلاشەو جیسمانی بێ.

٢-تاقیکردنەوەو هەڵسەنگاندنی لەشکر، بۆ زانینی ئەندازەی ئامادەیی بۆ جەنگ و خۆڕاگریی لە کاتی تەنگانەدا پێویستە.

٣- جیهاد لە بەر لەناو بردنی فەسادو شەڕ فرۆشان فەرمانی پێکراوە.

٤- ژمارەی سوپاکەی تالووت (٣١٤) کەس بوو، وەك ئەو فەرمووده: ((إنكم على عدة أصحاب طالوت)) بە هاوەڵانی (بەدر)ی فەرموو ئێوەش هەر بەقەد هاوەڵەکانی (تالووت)ن، ئەوان (٣١٤) کەس بوون خوای گەورە سەری خستن بەسەر لەشکری کافراندا.

﴿وإنك لمن المرسلين﴾ و دڵنیابە (ئەی موحەممەد) ﷺ یەکێکی لەپەیامبەران، کەواتە پشت ئەستوربە لەسەر کاری خۆت. خاوەنی تەفسیری (مەراغیی) دەڵێت: ئەو چیرۆکانەی پێشەوە ئەم پەندانەیان تیا بەدی دەکری: یەکەم/ هەرگەلێك بەرەو تیاچوون ملی نا، دەبێ بیربکاتەوەو بەگورجی هەموویان بڕۆنە ژێر ئاڵای پیاوێکی دادگەرییانەوە، وەك نەوەکانی یەعقوب. دووەم/ پێویستە پیاو ماقووڵانی وڵات جەماوەرەکەیان بە خەبەر بکەنەوە. سێیەم/ کاتێ جاماوەرەکە سەر لێشێواو بوو، وادەزانن: بەڕێوەبەرانی وڵات دەبێ دەوڵەمەندو سەروەتمەند بن، بەڵام نە.. دەبێ کەسانێك بن شارەزای زانست و زانیاریی ئەو سەردەمە بن، با زۆر هەژارو بێ نەوایش بن. چوارەم/ ئەوکاتە سەرکەوتن بە دەست دێت کە سوپاکە گوێڕایەڵی تەواویان بۆ فەرماندەکەیان ببێ. پێنجەم/ گەلێ جار گەلانی بێ دەسەڵات و ژمارە کەم بەسەرژمارەیەکی زۆردا زاڵ ئەبێ، ئەگەر ئارامی ببێ و لەخوا بپاڕێتەوە. شەشەم/ جەنگ و بەگژاچوون بۆ رامالینی تاوانباران، سوننەتێکی خواییە، هەندێ کاتیش کارێکی ناچارییە.

کۆتایی جزمی (٢)ی سوورەتی بەقەرە

(ولله الحمد والمنة)

*** *** ***

الجزء الثالث — سورة البقرة

﴿تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۘ مِّنْهُم مَّن كَلَّمَ اللَّهُ ۖ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ ۚ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ۗ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِن بَعْدِهِم مِّن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلَٰكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُم مَّنْ آمَنَ وَمِنْهُم مَّن كَفَرَ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿٢٥٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ ۗ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٥٤﴾ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ۚ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ ۚ لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ مَن ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِندَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۚ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۖ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ ۖ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾ لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ ۖ قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ۚ فَمَن يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾

الله ولي — ٤٢

هێندێ پێغەمبەر پلەی بەرزترە:

﴿[٢٥٣] تلك الرسل فضلنا بعضهم على بعض﴾ ئێمە بە هەموو ئەم پەیامبەرانە "کە تۆش یەکێکیانی" شان و شەوکەت و پلەی تایبەتیمانداوە، لەگەڵ ئەوەشدا هەندێکیان لەهەندێکی تریان "لەپلەو پایەی پەیامبەریەتیدا بەرزترن، چونکە ئازارو بێزاریان لەوانی تر پتر دیتووە ﴿منهم من كلم الله﴾ بۆ نموونە: هەیانە یەکسەرە خوا خۆی قسەی لەگەڵ کردووە، وەك (مووسا) و(موحەممەد) سلاویان لێبێت ، بۆیە دەفەرموێ: ﴿ورفع بعضهم درجات﴾ و پلەوپایەی هەندێکیانیشی وەك (موحەممەد) ﷺ کەخوا خۆی لە بارەیەوە دفەرموێت: (وإنك لعلى خلق عظيم)- بردە سەر هەموویانەوە، هەر وەك پلەی هەندێ پێغەمبەری تریشی لە (ئولولعەزم)ـە کان ، لەچاو ئەوانیتردا سەرخست.. ﴿وآتينا عيسى ابن مريم البينات﴾ و بە (عیسای کوڕی مەریەم)یش چەندین بەڵگەو نیشانەی ڕوونمان بەخشی" وەك زیندوو کردنەوەی مردووان و، چاککردنەوەی کوێرانی زگماك"و هتد.. ﴿وايدناه بروح القدس﴾ وە بەجبریلی (روحول قودس) پشتگیریمان لێکرد، دیارە ئەمانەو ئەو چەند مۆجیزانەی ترە کە لەسوورەتی(ئالی عیمران) و (مائیدە)دا باسکراون، گشت مانای پلە بەرزی عیسان ﴿ولو شاء الله ما اقتتل الذين من بعدهم﴾ خۆ ئەگەر خوا ویستبای -ئەوانەی کە لە دوای ئەم گشت پەیامبەرانەوە هاتن-، باوەڕدار دەبوون و شەڕی یەکتریان نەدەکرد ﴿من بعد ما جاءتهم البينات﴾ بەتایبەتی پاش ئەو هەموو بەڵگەو نیشانانە بۆیان هات ، بەڵام دیارە خوا نەیویست لەو کارە بەزۆر ڕێیان لێبگرێ و باوەڕبێنن ، بۆیە

دەفەرموێ: ﴿ولكن اختلفوا﴾ بەڵام ئەوان لەناوخۆیاندا تێکچوون ودژایەتیی و نەیاریی یەکتریان کرد ﴿فمنهم من آمن ومنهم من كفر﴾ ئینجا هەندێکیان باوەڕیان هێناو، هەیشیانبوو بێ بڕواو خوانەناس مایەوە ﴿ولو شاء الله ما اقتتلوا﴾ ئەگەر خوا ویستبای بەر نەدەبوونە گیانی یەکتر و یەکتریان نەدەکوشت، چونکە هەموو شتێ هەر بەدەستی ئەوەو، ئەوخۆی ئەتوانێ بە پێی ویستی خۆی بیکات، وەك ئەفەرموێ: ﴿ولكن الله يفعل ما يريد﴾ بەڵام ئەوەی کە خوا خۆی دەیەوێ لە ڕووی حیکمەت و زانینەوە بیکا، دەیکا، ئیتر بەزۆر هیچ شتێك بەکەس ناکات. بەڵکو ئەیخاتە بەر ئەقڵ و ویژدانی خۆیی وسەربەستی دەکات ﴿[٢٥٤] يا أيها الذين آمنوا أنفقوا مما رزقناكم﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! ببەخشن هەندێك لەو ماڵ و سامانەی پێمانداون ﴿من قبل أن يأتي يوم لا بيع فيه ولا خلة ولا شفاعة﴾ پێش لە هاتنی ڕۆژێك هیچ کڕین و فرۆشتنێکی تێدا نییە (تا بەماڵ خۆتان بکڕنەوە) هەروەك هیچ دۆستیی و تکاو شەفاعەتێك سوودی نابێ. ڕاڤەکەرانی قورئان دەڵێن: دۆستایەتی تەنها لە نێوان بێ بڕواکاندا سوودی نیەو بێ کەڵکە، تکاش هەر بۆ بێ بڕوایان نیە، ئەگینە-ئەگەر خوا خۆی بیەوێ و مۆڵەت بدات- بۆ موسڵمانان شەفاعەت هەیە، جا بۆ مەسەلەی شەفاعەتیش بگەڕێرەوە بۆ ئایەتی (٤٨)ی ئەم سوورەتە" لەوێ زیاتر باسی شەفاعەتکراوە. ﴿والكافرون هم الظالمون﴾ و هەرکافروو بێ باوەڕان ناهەقیکارو ستەمکارن، چونکە هەر ئەوانن بە تەواوی لە سنوور دەرچوون و لەخوا یاخی بوون، بۆیە هەرشتێکیش-لە دنیادا- بەخت بکەن لێیان وەرناگیرێ، دەسا ئێوە بەسەرو بە ماڵ جیهادیان بکەن.

ڕێنمایی ئایەتی (٢٥٣-٢٥٤):

* پایەو پلەی هەندێ لە پەیامبەران-سڵاویان لە سەر بێت-لە هەندێکیان بەپێی جیهادو تێکۆشان و خۆڕاگرتن- گەورەترە. * (کەلام) سیفەتێکی بەرزی ئەزەلیی خوایە، هەروەکو خوای گەورە خۆی لە کێوی توور لەگەڵ مووساو، لە (مەلەکوت)ی بڵندیشا لەگەڵ موحەممەد ﷺ وتووێژی کرد. * بڕواو ئیمان، بێ بڕوایی و کوفر، هەریەك لەمانە بەستراوە بە ویستو خواستی خواوە، ویستی هەر کەسێك ئیمان بێنێت، دڵی گوشاد دەکات، نەیشیویست، دڵی قوفڵ دەبێت. * ئیختیلاف و دەنگە دەنگە سەرچاوەی هەموو نەگبەتییەکەو، کارێکی زۆر دزێو وناپەسەندە. * ئینفاق و بەخشین لە ڕێی خوادا واجیب و پێویستە، هۆشیاری بۆ خۆسازدان بۆ ڕۆژی بەرێ، بە ئیمان و کارو کردەوەی چاك دەبێت.

گەورەیی و مەزنیی (ئایەتەلکورسیی):

﴿[٢٥٥] الله لا إله إلا هو الحي القيوم﴾ (الله) کە بێ وێنەو بێ هاوتایەو خاوەنی هەموو سیفاتی کامڵە، جگە لەو هیچ پەرستراوێکی تری ڕاستەقینە نیە، هەر ئەوە هەمیشە زیندووی ڕاستە قینەو، ڕاگیرکاری بوونەوەرو" بەڕێوەبەری کاروباری دوروستکراوەکانی خۆیەتی و ڕاوەستاوە بەزاتی خۆیەوە ﴿لا تأخذه سنة ولا نوم﴾ نەخەوە نووچکە دای ئەگرێ و، نەخەو دەیباتەوە ﴿له ما في السموات وما في الأرض﴾ هەرچی هەبێ لە ئاسمانەکان و لە زەوییدا هەرموڵکی ئەوە ﴿من ذا الذي يشفع عنده إلا بإذنه﴾ کێ بێت- لە ڕۆژی دواییدا- بتوانێ شەفاعەت بکات لای ئەو، هەتا ئەوخۆی مۆڵەتی نەدا؟" دیارە کە هەتا ئەوخۆی مۆڵەت نەدات ، هیچ کەسێك ناتوانێ تکا بکات، هاوبەشدانەرەکان پێیان وابوو کە: بتەکان دەتوانن شەفاعەتیان بۆ بکەن بۆیە ئەیانوت: (ما نعبدهم إلا ليقربونا إلى الله زلفى ..) ٣/٣٩. ﴿يعلم ما بين أيديهم وما خلفهم﴾ ئەوەی ئێستا لەبەردەستیانایەو دیارە، ئەوەیش کە لەپاش سەریانەوەیەو نادیارە، ئەو پێی ئاگایە، واتە: کاروباری دونیاو قیامەتیان تەنها هەر ئەو ئەیزانێ" ﴿ولا يحيطون بشيء من علمه إلا بما

شاء﴾ هیچ کەسیش ناتوانێ بەپلەی زانینی خوادا بگا، مەگەر خوا خۆی بیەوێ، کە لەسەر زمانی پەیامبەران شتێکیان بۆ ڕوون بکاتەوەو ئاگاداریان بکا ﴿وسع كرسيه السموات والأرض﴾ کورسیی خوای گەورە تەواوی ئاسمانەکان و زەویی داگرتووە. (کورسیی) لای زمانەوانەکان "أهل اللغة" بە واتای: تەختی پاشایەتی هاتووە. بەڵام ئەو کورسییەی کە خوا بۆ خۆی قایەل دەبیّ و دەفەرموێ: (وسع كرسيه) مەبەست جیّ پێی پەروەردگار خۆیەتی -جل جلالە-، وەك (ئیبن عەباس) ئەفەرموێت: (الكرسي: موضع القدمين، والعرش لا يقدر قدره إلا الله عزوجل) رواه الحاكم في المستدرك، وقال إنه على شرط الشيخين، وقد روى مرفوعا والصواب أنه موقوف. بەڵێ هەر ئەمە کە ئیبن (عەباس) دەیڵێ، ڕاوو بۆچوونی زاناکانی سەلەفیشە، ئەم ریوایەتەیش کە دەڵێ: مەبەست بە (کورسیی) زانستو زانیاریی خوایەو، (تأويل)یشی دەکەن، ڕیوایەتێکی پارێزراو نییە، دیسانەوە ئەو ڕیوایەتەش کە دەڵێت: مەبەست بە (کورسیی) هەر عەرشە" (ئیبن کەسیر) دەڵێت- ئەوەیش ریوایەتێکی لاوازە. شایەنی باسە (عەرش)یش لە تەواوی دروستکراوەکانی خوا " بە کورسیشەوە، وەك (ئەبوزەر) دەیگێڕێتەوە" زۆر گەورەترە ،ئەبووزەڕ دەڵێ: (ان النبى ﷺ قال: ((ما السموات السبع والأرضون السبع عند الكرسى إلا كحلقة ملقاة فى أرض فلاة، وأن فضل العرش على الكرسى كفضل الفلاة على تلك الحلقة)) والحديث له طرق. وقد رواه أبو حاتم وابن حبان في صحيحه وأحمد في مسنده وغيرهم. واتە: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر حەوت ئاسمانەکان و هەر حەوت زەوییەکە لەچاو (کورسیی) یدا، دەڵێیت ئەڵقەیەکەو خراوەتە زەوییەکی چۆڵ و کاکی بەکاکیی، ئەوسا عەرشیش لەچاو (کورسیی)یدا دەڵێیت ئەو زەوی یە کاکی بەکاکییەیە کە ئەو ئەڵقەیە تیّ فرێدرابیّ. وە ئێمەش هەر بەو جۆرە کە خوای گەورە باسی " عەرش و کورسیی " بۆ خۆی کردووە و سەلەف مانایان بۆ کردوین باوەڕمان پێیەتی، بیّ هیچ (تەئویل) و(تعطیل)ێك. ﴿ولا يؤده حفظهما﴾ وە ڕاگرتن و پاراستنی ئاسمانەکان و زەویی بۆخوا گران و سەخت نییە ﴿وهو العلى العظيم﴾ و هەر ئەو بڵندو پایە بەرزو گەورەیە، لەدەسەڵات و تواناد هاوشانی نیە.

ڕێنمایی: ئەم ئایەتەی (٢٥٥):

١-پیرۆزترین و گەورەترینی ئایەتەکانی قورئان، ئایەتەلکورسییە، چونکە (١٨) جار ناوی پیرۆزی خوای تێدا هاتووە، لەنێوان ناوو ڕاناودا (ظاهر) و (مضمر)دا، پەنجاو شەش بێژەیە، (١٠) ڕستەیە، خۆ هەموو سوورەتەکەش هەر باس لە (ربووبیەت) و (ئولوهییەت) و (ئەسماء) و(سیفات)ی خوا ئەکا، پاش نوێژە فەرزەکان و، پێش خەوو، لە ناومالاّ، بۆ تارنانی شەیاتینەکان خوێندنی سوننەتە و زۆر گرنگە. پێشەوا (ئەحمەد) یش ئەم فەرموودە لە فەزڵی ئەودا دەهێنیّ: ((إن آية الكرسى تعدل ربع القرآن، وإن الزلزلة، والكافرون ، والنصر، كل واحدة تعدل ربع القرآن، وإن الصمد تعدل ثلث القران) واتە: فەزڵ و گەورەیی ئایەتەلکورسی- بە تەنها خۆی- لە چواریەکی قورئان دەدات، ئەم سوورەتانەش: (زەلزەلە، کافیرون، نەصر) گەورەیی و خێری خوێندنی هەر یەکەیان هەروایە، بەڵام خوێندنی سوورەتی (صەمەد، واتە: ئیخلاص) خێری سێیەکی قورئانە. وە ئیمامی (نەسائی)یش ئەم فەرموودەیە باس ئەکات: ((من قرأ دبر كل صلاة مكتوبة آية الكرسي لم يمنعه من دخول الجنة إلا أن يموت)). واتە: هەرکەسێك پاش نوێژە فەرزەکان ئایەتەلکورسی بخوێنیّ، هەر کەمرد دەچێتە بەهەشتەوە.

لەئیسلامدا خۆسەپان نیە :

﴿[٢٥٦] لا إكراه فى الدين﴾ لەم دینی ئیسلامەدا داسەپاندنو ناچارکردن و زەبرو زەنگ نیە بۆدینداریی و وەرگرتنی ئایینی ئیسلام ، بەڵێ حوکمی ئەم ئایەتە تەنها خاوەن کتێب و خاوەن نامەکان ئەگرێتەوەو، مەنسوخ و

سڕاوەیش نییە، واتە: هەر جوولەکە وگاور سەر ناخرێتە سەریان بۆ ئیسلامبوون. ﴿قد تبين الرشد من الغي﴾ چونکە بێگومانە کەرێگای چاك وراست لە رێگای ناڕاست و کوفرو توولە رێگاکان لێك جیاکراوەتەوە و ئاشکراو نمایانە، جا لەبەر ئەوە نایەوێ زۆر لە هیچ کەسێك بکرێت بۆ ئیسلامبوون و هەر کەسەش بەمەیلی خۆیەتی ﴿فمن یکفر بالطاغوت﴾ ئینجا هەرکەسێك باوەڕی بە "تاغوت" نەبێت، دیارە تاغوت ئەو کەسەیە کە لە سنووری خوا دەرچێ و، بەرنامە چەوتەکان قبوولْ کا، جا هەرکەس خۆی لەو جۆرە شتانە دوورگرت ﴿ویؤمن بالله﴾ و باوەڕی بەخوا هێنا ﴿فقد استمسك بالعروة الوثقى﴾ ئەوە بێگومانە دەستی بە هەنگڵو بەهۆکارێکی پتەوو قایمەوە گرتووە ﴿لا انفصام لها﴾ کە هەرگیز هەڵناوەشێت و پسان وپچڕانیشی بۆنییە ﴿والله سمیع علیم﴾ وە خوای گەورەیش ژنەواو زانایە. زاناکان دەڵێن: (مەجوس) و (صوببی)یەکانیش، لەمەدا حوکمی جوولوکەو گاوریان هەیە، واتە: ئەمانیش هیچ جۆرە زۆرێکیان لێناکرێ بۆ وەرگرتنی دینی ئیسلام، بەڵکو هەر لەسەردینی خۆیان" ئەگەرپێیان خۆش بوو" دەمێننەوەو، سەرانەیان لێ ئەسەنرێ، بەڵام خەڵکانی تری بتپەرست و هاوەبەشدانەرو هەرجۆرە بێ دینێکی تر لەو بابەتە " هەتا ئەو رۆژە باوەڕ دێنن" دەبێ جەنگیان لەگەڵ بکرێ ئەگەر توانراو بەرژەوەندی تێدابوو. هەموو یاساو دەستورێکی ئیسلامی پیرۆز راست وهەقە، ئیتر بێجگە لەو ، گشت دەستورو بەرنامەیەکی تر ناراست وگومڕاییە. دەبێ پێش ئیمان و باوەرهێنان بەخوای گەورە، دەبێ بەتەواویی لەگشت تاغووتەکانەوە دوور بکەوی ، خۆدیارە واتای (لا الە إلا الله) یش بۆیەکەمجار نەفیی و لادانی هەموو دەسەڵاتدارە ملهوورەکان وتاغوتەکانی دنیایەو، پاشانیش تەسلیم بوونو باوەرهێنانە بەخوای تاكوتەنیا. شیاوی باسیشە لەسەردەمی جاهیلیەتدا هەر ئەو بتەی وا دەیان پەرست پێیان دەگووت: (طاغیە)، بۆپشتگیری ئەم قسەیە ئەم فەرموودە هاتووە: ((کانوا یهلون لمناة الطاغیة)).

الجزء الثالث — سورة البقرة

ٱللَّهُ وَلِيُّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ يُخۡرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِۖ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَوۡلِيَآؤُهُمُ ٱلطَّٰغُوتُ يُخۡرِجُونَهُم مِّنَ ٱلنُّورِ إِلَى ٱلظُّلُمَٰتِۗ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٥٧﴾ أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِي حَآجَّ إِبۡرَٰهِـۧمَ فِي رَبِّهِۦٓ أَنۡ ءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ ٱلۡمُلۡكَ إِذۡ قَالَ إِبۡرَٰهِـۧمُ رَبِّيَ ٱلَّذِي يُحۡيِۦ وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا۠ أُحۡيِۦ وَأُمِيتُۖ قَالَ إِبۡرَٰهِـۧمُ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَأۡتِي بِٱلشَّمۡسِ مِنَ ٱلۡمَشۡرِقِ فَأۡتِ بِهَا مِنَ ٱلۡمَغۡرِبِ فَبُهِتَ ٱلَّذِي كَفَرَۗ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٥٨﴾ أَوۡ كَٱلَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرۡيَةٖ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىٰ يُحۡيِۦ هَٰذِهِ ٱللَّهُ بَعۡدَ مَوۡتِهَاۖ فَأَمَاتَهُ ٱللَّهُ مِاْئَةَ عَامٖ ثُمَّ بَعَثَهُۥۖ قَالَ كَمۡ لَبِثۡتَۖ قَالَ لَبِثۡتُ يَوۡمًا أَوۡ بَعۡضَ يَوۡمٖۖ قَالَ بَل لَّبِثۡتَ مِاْئَةَ عَامٖ فَٱنظُرۡ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمۡ يَتَسَنَّهۡۖ وَٱنظُرۡ إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجۡعَلَكَ ءَايَةٗ لِّلنَّاسِۖ وَٱنظُرۡ إِلَى ٱلۡعِظَامِ كَيۡفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكۡسُوهَا لَحۡمٗاۚ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۥ قَالَ أَعۡلَمُ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿٢٥٩﴾

٤٣

خوا یاری ئیمانداڕانە :

﴿[٢٥٧] الله ولي الذين آمنوا﴾ هەر خوایە یارو یاوەری ئەو کەسانە باوەڕیان هێناوە ﴿یخرجهم من الظلمات إلى النور﴾ چونکە لە هەموو رێبازە چەوت وتاریکستانەکانی کوفرەوە دەریاندێنێ و بەرەو نوورو رۆشنایی ئیسلامیان دەبا ﴿والذین کفروا أولیاؤهم الطاغوت﴾ ئەوانەش کە کافرو بێ باوەڕن، یارو یاوەریان هەر تاغوت وشەیتانە لەجنیی و، لەئادەمیی ﴿یخرجونهم من النور إلى الظلمات﴾ لە ڕێبازی نوورو رووناکی دەریان دەپەڕێنن و بەرەو رێبازە تاریکستانەکان دەیانبەن ﴿أولئك أصحاب النار هم فیها خالدون﴾ ئەمانە دەبنە یارویاوەری ئاگری دۆزەخ و، بە هەتاهەتاییش تێیدا ئەمێننەوە.

جوابە جەنگێی نەمرووود لەگەڵ ئیبراهیم ﷵ:

﴿[٢٥٨] الم تر إلى الذى حاج إبراهيم فى ربه﴾ ئایا تۆ دیمەنی ئەو کەسەت نەدیبوو کەچۆن لەگەڵ ئیبراهیمدا "سەبارەت بە پەروەردگاری" دەمەقاڵێ و ململانێی دەکردو وای دەزانی هەرخۆی خوایە؟! ﴿أن آتاه الملك﴾ لەبەرئەوە کە خوا پاشایەتی ودەسەلاتی پێدابوو، ئەوی کەخۆی بەخوا زانی بە عینادییەوە لێی پرسی و گوتی: ئەرێ تۆ پەروەردگارت کێ یە؟ ﴿إذ قال إبراهيم ربى الذى يحيى ويميت﴾ ئیبراهیمیش لەوەڵامدا گوتی: پەروەردگاری من هەر ئەو زاتەیە کە ژیان دەبەخشێت و، دەشمرێنێ، واتە: ژیان ومردن هەر بەدەستیی ئەوە ﴿قال أنا أحي وأميت﴾ کەچی ئەویش وتی: خۆ منیش کەسانێ دەژێنم و، کەسانێکیش دەمرێنم ئارەزووم لەهەرکەسێك بوو ئەوا ئەیکوژم ودەیمرێنم، وەیان چاوپۆشی لێ ئەکەم و دەیژێنم، دیارە ئەم وەڵامە هەر لەرووی عینادییەوە بوو، ئەگینا ئەوە وەڵام نەبوو. جاکە ئیبراهیم زانی وەڵامەکەی ناراستە، بەڵگەیەکی تری هێنایەوە بۆچەسپاندنی دەسەلاتی خواو دەمکوت کردنی ئەو، بۆیە دەفەرموێ: ﴿قال إبراهيم فإن الله يأتى بالشمس من المشرق﴾ گوتی: دەی باشە خوا لەخۆرهەلاتەوە خۆر دێنێ ﴿فأت بها من المغرب﴾ دەسا تۆیش کە داوای خوایەتی ئەکەیت لە خۆرئاواوە بیهێنە، واتە: یاسای بوونەوەر بگۆڕە ئەگەر تۆیش خوایت ﴿فبهت الذى كفر﴾ ئەوسا ئیتر ئەوستەمکارو بێ باوەڕەیە حەپەساو نقەی لێبڕاو وەڵامی نەماو بوو بەقسەی خۆیەوەو پەکیکەوت ﴿والله لا يهدى القوم الظالمين﴾ بێگومانە کە خوا هۆزو گەلی ستەمکاران ڕێنمایی ناکات، واتە: بەڵگە ونیشانەکانی خۆیانیانی فێر ناکات، هەتا بتوانن سەر لەهەقەوە دەرکەن، بۆزیاتر روونبونەوەی شێوەی شەڕە قسەو مشت ومڕ، سەیری (مونازەرە)کەی ئیبراهیم بکە لەئایەتی (٧٤)ی سوورەتی (ئەنعام)، لەگەڵ باوکیی وهۆزەکەیدا.

ڕێنمایی ئایەتی (٢٥٨):

١-نیعمەت و بەخششەکانی خوا لەلایەن خەڵکانی خوانەناس وکافرەوە، هەمیشە نکووڵی و ئینکاری دەکرێن.

٢- یارمەتی و هاوکاری خوا تەنها بۆ دۆستانی خۆی دەبێ.

٣- هەرکات مرۆڤ چووە ناو ستەمەوە وکردیە کاری رۆژانەی، لە هیدایەتی خوا بێ بەش دەبێ.

٤- قسەو مشت ومڕ (المجادلة والمناظرة) لەمەڕ رونکردنەوەو چەسپاندنی بوونی خواو، راستیی دینی ئیسلامەوە دروست ورەوایە، پێدەچێ ئەو دەسەلاتدارە (نەمرووود)ی پاشای (بابل)یەکان بووبێ..

سەرگوزەشتەی عوزەیر:

﴿[٢٥٩] او كالذى مر على قرية وهى خاوية على عروشها﴾ یان دەنگوباسی ئەو کەسەت بیستووە کەبەقەراخ ئاواییەکی وێراندا (بيت المقدس) رابردوو دیتی، کە دارو بەردی هەموو بەسەریەکا کەووتووەو چۆڵ و وێرانەیەو دیوارەکانیشی بە میچەکەیەوە تەپیوە؟ ﴿قال انى يحيى هذه الله بعد موتها﴾ ئەوسا بەسەرسوڕمانێکەوە "لە بەرخۆیەوە" وتی: ئاخۆ خوا دوای وێرانبوونی ئەم گوندەو، مردنی خەڵکەکەی چۆن دەتوانێ ئەمە زیندوو ئاوەدان بکاتەوە؟ ﴿فأماته الله مائة عام ثم بعثه﴾ ئینجا خوا بۆماوەی سەد ساڵ مراندیی وبێ گیان کەوت، پاشان زیندووی کردەوە، تا بەچاو دەسەلاتی ئەو (خوا)یە ببینێ ﴿قال كم لبثت﴾ خوا لەسەر زاری فریشتە لێیپرسی و فەرمووی: ئەرێ تۆ چەندەت پێچووە بە مردوویی؟ ﴿قال لبثت يوما أو بعض يوم﴾ لەوەڵامدا وتی: وا ئەزانم رۆژێك یا کەمتریش لە رۆژێك ماومەتەوە، زاناکان دەڵێن: ئەو رۆژە کەمردو بێ گیان کەوت کاتی چێشتەنگاو بوو، جاکاتێکیش زیندووی کردەوەو هەڵیساند کاتی خۆرئاوا بوو، بۆیە ئەویش ئەو وەڵامەی دایەوە ﴿قال بل لبثت مائة

عام﴾ خوا فەرمووی: نەخێر، بەڵکو سەد ساڵت پێچووە ﴿فانظر إلى طعامك وشرابك لم يتسنه﴾ ئەوسا لەگەڵ ئەوەیشدا تەماشایەکی خواردمەنی و خواردنەوەکەشت بکە، دەبینی تائێستاش تام و ڕەنگیان نەگۆڕاوەو فاسید نەبوون. ﴿وانظر إلى حمارك﴾ بشنوارە بۆ گوێدرێژەکەت چۆن ئێسك و پروسکی رزیووەو، چۆنیش هەر ئێستا لەپێش چاوخۆتەوە زیندووی دەکەینەوە؟ ﴿ولنجعلك آية للناس﴾ بۆ ئەوە ئەم مەسەلەی بەسەرهات و زیندووبوونەوەیەت بکەینە موعجیزەو پەندێك بۆخەڵك، هەتا دڵنیابن لە مەسەلەی زیندووبوونەوە ﴿وانظر إلى العظام كيف ننشزها﴾ سەرنجی ئەم ئێسقانانەش بدەو بزانە چۆن ئەیانبزوێنین وپێکیان دەلکێنینەوە، دوای ئەو ماوەزۆرەیە ﴿ثم نكسوها لحما﴾ لەپاشان بە گۆشت دایان دەپۆشین هەروەك یەکەمجاری لێ ئەکەینەوە ﴿فلما تبين له قال أعلم أن الله على كل شئ قدير﴾ ئینجا کاتێ ئەو دەسەڵاتەی بۆدەرکەوت و بۆی روون بوویەوە، وتی: وا ئێستا چاك ئەزانم و بەچاویش دیتم کە بەڕاستیی خوا بەسەر هەمووشتێکدا دەسەڵاتی هەیەو، دەتوانێ هەموو کارێ بکا.

الجزء الثالث   سورة البقرة

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ رَبِّ أَرِنِى كَيْفَ تُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰ ۖ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِن ۖ قَالَ بَلَىٰ وَلَـٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِى ۖ قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ ٱلطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ ٱجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ٱدْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا ۚ وَٱعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦٠﴾ مَّثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنۢبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِى كُلِّ سُنۢبُلَةٍ مِّا۟ئَةُ حَبَّةٍ ۗ وَٱللَّهُ يُضَـٰعِفُ لِمَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَآ أَنفَقُوا۟ مَنًّا وَلَآ أَذًى ۙ لَّهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾ ۞ قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَآ أَذًى ۗ وَٱللَّهُ غَنِىٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُبْطِلُوا۟ صَدَقَـٰتِكُم بِٱلْمَنِّ وَٱلْأَذَىٰ كَٱلَّذِى يُنفِقُ مَالَهُۥ رِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ ۖ فَمَثَلُهُۥ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُۥ وَابِلٌ فَتَرَكَهُۥ صَلْدًا ۖ لَّا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَىْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا۟ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْكَـٰفِرِينَ ﴿٢٦٤﴾

ومثل الذين   ٤٤

سەرنجێك: لەبەر ئەوەی کە قورئان ناوی ئەو کەسەی دیاری نەکردووە بەلای ئاواییەکەدا تێپەڕیی، ئێمەیش ناوەکەیمان دیاری نەکرد، چونکە زانایان لە بارەی دیاری کردنیەوە کێشەو ناکۆکی یان هەیە، گرنگیش هەر ئەمەیە بزانرێ کە خوایەك دەسەڵاتی زیندووکردنەوەی کەسێکی ببێ دوای مراندنی سەد ساڵ، دیارە کە هەر ئەو خوایەش دەسەڵات و توانای هەیە "دوای هەزاران هەزار ساڵ، یان ملیۆن ملیۆن ساڵ گیان بگێڕێتەوە بۆلاشە رزیوەکان، ئەم داستانەیە دەرگای پرسیارو وەڵام بۆ دۆزینەوەی ڕاستییەکان دەکاتەوە، هاوکات لەگەڵ ڕێخۆشکردن بۆ داواکردنی بەڵگەو نیشانە بۆ کارە ئاڵۆزەکانی لای مرۆڤ.

ئیبراهیم: خوایە! چۆن مردوان زیندوو دەکەیتەوە؟

﴿[٢٦٠] وإذ قال إبراهيم ربى ارنى كيف تحيى الموتى﴾ وەبیر بێنەو باسی ئەمە بکە کە ئیبراهیم بۆ ئەوەی لە پلەی"علم اليقين وە بگاتە پلەی"عين اليقين" وتی: ئەی پەروەردگاری من! نیشانم دە- با بەچاوی سەر ببینم- کە تۆچۆن مردووان زیندوو ئەکەیتەوە؟ ﴿قال او لم تؤمن﴾ خوا فەرمووی: مە گەر تۆ هێشتا بڕوات، بەزیندوو بوونەوە نییە؟! ﴿قال بلى ولكن ليطمئن قلبى﴾ ئیبراهیم وتی: بەڵی چاك باوەڕم هەیە، کە تۆ دەتوانی مردووان زیندوو بکەیتەوە، بەڵام حەز دەکەم بە چاوبیبینم تا بەتەواوی دڵنیابم هەر لەمەیشەوە بوو پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((نحن أحق بالشك من إبراهيم إذ قال: رب أرنى كيف تحيى الموتى، قال أو لم تؤمن؟ قال: بلى، ولكن ليطمئن قلبى)) فتح البارى: ٤٩/٨. ﴿قال فخذ اربعة من الطير﴾ خوا فەرمووی: دەسا چوار پەلەوەر بگرە وجوان سەرنجیان بدە، ئەوسا هەرچواریش سەر بڕە، ﴿فصرهن إليك﴾ ئینجا پەل پەلیان کەو خوێن وگۆشتەکەیان تێکەڵ بکەو بیانکە چوار کوت

﴿ثم اجعل على كل جبل منهن جزءا﴾ پاشان هەر كوتێكیان لەسەر لوتكەی كێوێك دانێ ﴿ثم ادعهن يأتينك سعيا﴾ ئەوجا بانگیان بكە و" بە فەرمانی خوا بەپەلە" زیندوو دەبنەوەو دێنە لات وهەر پارچەی لەگەڵ پارچەكەی خۆیدا یەك دەگرێتەوە ﴿واعلم ان الله عزيز حكيم﴾ بزانە و بێگومانبە كە خوا چەندە دەستەڵاتدارە، كاردروستە "بیبەوێ هەرئیشێ بكات ئەیكات و ، پڕیشە لە حیكمەت".

رێنمایی ئایەتی (٢٦٠):

١-مرۆڤ بە سروشت حەزی لە زانینەو هەر لە هەوڵدایە بۆی، لە هەر شتێ تێنەگا بۆی دەكۆشێ تێبگاو بیزانێ.

٢- خۆشەویستی خوا بۆ ئیبراهیم بێ سنوورە، بۆیە وەڵامی دایەوە و نیشانەشی خستە پێش چاوی تا پتر دڵنیابێ.

٣- چەسپاندنی ژیانێكی دووەم-پاش مردن- بۆ پاداش و تۆڵە.

٤- زیاد بوونی ئیمان و باوەڕ بە تێڕوانین وبیركردنەوە لە نیشانەكانی خوای گەورە.

تێبینی: ئێمەش لەم كورتە تەفسیرەدا ناوی پەلەوەرەكانمان -وەك هەندێ ریوایەت دیارییان دەكات- دیاری نەكرد چین؟ چونكە قورئانیش ناوی دیاریی نەكردوون، بێ لەوەیش ئەوەی كە لەم جێگایەدا گرنگ بێت هەرئەمەیە كە: زیندووكردنەوەی مردووان بۆخوا، كارێكی زۆرئاسانە، تەنها فەرمانێكی خوایی بەسە.

ئەوانە لەراهی خوا ماڵ بەخت دەكەن:

(قورتوبی) دەڵێ: لە رووداوەكەی (تەبوك)دا (عوسمانی كوڕی عەففان) -ڕەزای خوای لێبێ- هەزار وشتر- لەگەڵ هەموو پێویستییەكدا-و هەزار دینار زێڕیشی لەبەردەم پەیامبەر ﷺ دانا، ئینجا پەیامبەر ﷺ دەستی تێ ئەخست و ئەیفەرموو: ئیتر دوای ئیمڕۆ عوسمان هەرچی بكات قەیناكات. لەولایشەوە (عبدالرحمن)ی كوڕی (عەوف) هەشت هەزار دەرهەمی هێناو وتی: ئەی پەیامبەری خوا! چوار هەزاریشم بۆ مناڵەكانم داناوە، وا ئەو چوار هەزارەیشم بەقەرز دا بە خودا، پەپامبەر ﷺ فەرمووی: خوا بەرەكەت وپیت بخاتە هەردووكیانەوە. جابۆ ئەوە خوا فەرمووی: ﴿[٢٦١] مثل الذين ينفقون اموالهم في سبيل الله كمثل حبة انبتت سبع سنابل﴾ نموونەی ئەو كەسانەی كە دارایی خۆیان لە رێگەی خوادا دەبەخشن، هەر وەكو دانە تۆمێكە كەحەوت گوڵ دەردەكا ﴿في كل سنبلة مائة حبة﴾ و هەر گوڵەی سەد دانەی تێدا بێ " كەوابوو تەنها دانە تۆمێك (٧٠٠) دەنكی پێوە دەبێ، واتە: پاداشتی گشت خێرو چاكەیەك بە لای خواوە یەك بەدە، تا حەوت سەدە ﴿والله يضاعف لمن يشاء﴾ و هێمان بۆ هەركەسیش خوا خۆی بیەوێ چەند بەرامبەر پاداش دەدا ﴿والله واسع عليم﴾ چونكە خوا بەخششی یەكجار فراوانە، زۆر ئاگاو زانایە" ئەزانێ هەركەس چەندە هەڵدەگرێ".

رێنمایی ئەم ئایەتی (٢٦١):

١- فەزیلەتی بەخشین لە رێی جیهادا، ئینفاق و سەدەقە بۆ جیهاد لە هەموو شتێ گەورەترە، سەدەقەو ئەنجامە باشەكانی. ﴿[٢٦٢] الذين ينفقون اموالهم في سبيل الله﴾ ئەو كەسانەی كە سامانی خۆیان لە پێناوی خوادا دەبەخشن ﴿ثم لا يتبعون ما انفقوا منا ولا اذى﴾ پاشانیش هیچ جۆرە منەتێ ناكەن و بەچاویاندا نایدەنەوەو دڵی كەس ناشكێنن ﴿لهم اجرهم عند ربهم﴾ پاداشیان لای پەروەردگاریان بەرچاو گیراوە ﴿ولا خوف عليهم﴾ نەهیچ ترسێكیان بۆ ئەبێ لە رۆژی قیامەتداو ﴿ولا هم يحزنون﴾ نە خەفەتبارو زویریش ئەبن بۆ دنیایان. ﴿[٢٦٣] قول معروف﴾ قسەو گوفتارێكی خۆش و شیرین لە ڕووی نیازمەندانا، ﴿ومغفرة﴾ چاوپۆشی و لێبوردن لە هەڵەی داواكارێك ﴿خير من

صدقه يتبعها اذى﴾ باشترە لە بەخشینێ کە عەزیەت ودڵ ئێشانی بە دوادا بێ بەرامبەر خێرپێکراوێك ﴿والله غنی حلیم﴾ خوایش لە بەخشینی ئێوە بە تایبەت (بەومنەتەوە) زۆر بێ نیازو، زۆریش هێمنەو، خۆگرو لەسەر خۆیە، دەتۆرێ و، چاوپۆشی دەکا.

رێنمایی ئایەتی (٢٦٢-٢٦٣):

١- منەتنان بەسەر خەڵکدا بەهۆی خێرو سەدەقەوە کارێکی حەرامە.

٢- هەرکات بەشی هەژاران نەبوو بدرێ، با قسەی خۆشیان لەگەڵ بکرێ، خۆ ئەگەر خێرخوازەکە تووڕەبوو و قسەی خراپی کرد، تۆ وریابە تووڕە مەبەو، لێی ببوورە، دیارە کە قسەیەکی خۆش لەو سەدەقەیە، گەلێ باشترە کە منەت و ئازاری بەدوادا بێ، بۆیە ئەفەرموێ: (الكلمة الطيبة صدقة)) موسلیم/٢٦٢٦/ باب/٤٤١) واتە: ئەر هیچ نەبوو بدرێتە داواکارەکە، خۆ قسەیەکی خۆش خێرو سەدەقەیە. یان دەفەرموێ: ((.. ولو أن تلقى أخاك بوجه طليق)) ئەر بە ڕوویەکی گەشەوە پێشوازی براکەت بکەیت- لەو حاڵەتەدا نییە بیدەیتێ- کارێکی باش و پەسەندەو بەکەمی مەزانە یا دەفەرموێ: ((لايدخل الجنة مدمن الخمر ، ولا عاق لوالديه ولا منان)) سێ کەس ناچنە بەهەشتەوە: کەسێ هەمیشە عارەق دەخواتەوە، کەسێ ئازاری دایك وبابی دەدا، کەسێکیش شت ببەخشێ و بیداتەوە بە ڕوویدا.

ماڵ ببەخشن و مەیدەنەوە بە چاویاندا:

﴿٢٦٤ يا أيها الذين آمنوا لا تبطلوا صدقاتكم بالمن والأذى﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! پاداشی سەدەقەو بەخششەکانتان بە هۆی منەتنان و ئازارگەیاندنەوە بەفیڕۆ مەدەن و باتڵ مەکەنەوە ﴿كالذي ينفق ماله رئاء الناس ولا يؤمن بالله واليوم الآخر﴾ وەکو کەسێك مەکەن کە بەڕوو پامایی وڕیاکاریی ماڵی خۆی دەبەخشێت وئیمان و بڕواش بە خواو بەڕۆژی دوایی نییە، بۆیە هەردەم لەکاتی بەخشیندا ئازاری دڵی مەردم دەدات. ﴿فمثله كمثل صفوان عليه تراب﴾ ئەوکارەیان لەوە دەکا کەتاشە بەردێکی زۆر ساف و لووس هەندێ گڵی بە سەرەوە بێت و تۆمیشی لەسەر چێندرابێ ﴿فأصابه وابل فتركه صلدا﴾ بارانێکی لێزمەو دڵۆپ گەورەی لێی بباریێو هیچ شتێکی بەسەرەوە نەیەڵێت و تاشە بەردەکە بەڕەق و تەقی بمێنێ" کردەوەی مرۆڤی ریابازیش هەر بەو شێوەیە، هەموو خێروبێرێکی بەبا ئەچێ و بەحەوادا ئەڕوا،"وەکو دەفەرموێ: ﴿لا يقدرون على شئ مما كسبوا﴾ هیچ بەهرەیەکیان لەو بەخشینە دەست ناکەوێ " نە لە دونیادا، نەلە قیامەتدا، چونکە لەبەر ڕەزامەندی خوا نەبووە" ﴿والله لا يهدی القوم الكافرين﴾ بێگومانبێ خوای گەورە هەرگیز هۆزو گەلی بێ باوەڕان ڕێنمایی ناکات بۆ شتێك خێریانی تێدا بێت" چونکە تەنها ئیمان و باوەڕە کەمرۆڤ بۆ خێرو بێری هەردووجیهان تێ دەگەیەنێ," ئەوان باوەڕیان نییە، خواش ڕێنماییان ناکات.

رێنمایی ئایەتی (٢٦٤):

١- منەتنان و ئازار گەیاندن بە خەڵك لە سەدەقەو بەخشیندا قەدەغەیە.

٢- منەتنەر ، ئازاردەر، ڕیا چی، سەدەقەکانیان بێهودە وباتڵە.

٣- ریا حەرامەو بەشێکە لە شیرك.

﴿٢٦٥ ومثل الذين ينفقون أموالهم ابتغاء مرضاة الله وتثبيتا من أنفسهم﴾ نموونەی ئەوانەش کە داراییان بۆ بەدەست هێنانی ڕەزامەندی خوا دەبەخشن و، دڵ و دەروونیشیان لەسەر پاداشی خوا سەقامگیرە، لەولایشەوە بەو بەخشینە " دڵ ودەرونیان لە ڕژدیی و چرووکی پاك دەکەنەوە" ﴿كمثل جنة بربوة أصابها وابل﴾ گەشەکردن و

زیادبوونی خێرەکەیان، هەر وەکو باخێکە بە تەپۆلکەیەکی بەرزەوە بێ و، بارانێکی دلۆپ گەورە لێی بدا ﴿فآتت أكلها ضعفين﴾ ئینجا باخەکەیان- لەچاو باخی تردا- دوو بەرامبەر بەروو بوو بدات ﴿فإن لم يصبها وابل فطل﴾ خۆ ئەگەر بارانی لێزمەو دلۆپە گەورەش لێینەدا، نمە بارانێکی وردو سووک و شەونم تێراوی کا، جا مرۆڤی خێرخوازیش کارو کردەوەی هەمیشە لە برەودایەو، قەت بە فیرۆ ناچێ و، لای خواش قبوڵە ﴿والله بما تعملون بصير﴾ خوای گەورەیش سەبارەت بەهەر کارێ ئێوە دەیکەن (بە ریابێ، یانا) بینایەو دەیبینێ و بەپێی ئەوە حیسابتان دەکا.

کێ حەز دەکا خێرو خێراتی ببێتە قەرەقوو؟:

﴿[٢٦٦] أيود أحدكم أن تكون له جنة من نخيل وأعناب﴾ ئاخۆ کێتان حەز بکاو پێی خۆشبێت: باخێکی لە گشت جۆرە خورماو، گشت جۆرە رەزێك هەبێ ﴿تجري من تحتها الأنهار﴾ و بە خورەم ئاوی رووبار بەبنکی دارەکانیدا بڕواو ﴿له فيها من كل الثمرات﴾ هاتبنە بەروو هەموو جۆرە میوەیەکیشیان تیابێت- سەرەڕای خورماو ترێ- ﴿وأصابه الكبر﴾ پیرییش پەکی خستبێ ﴿وله ذرية ضعفاء﴾ لەگەڵ ئەوەیشدا کۆمەڵێ مناڵە وردەی لاوازو بێ هێزیشی هەبێ و، نەتوانن بەهیچ ئیشێ هەڵسن ﴿فأصابها إعصار فيه نار﴾ لە ناکاو گێژەلووکەیەکی پڕ لە گڕەی لێهەڵکا ﴿فاحترقت﴾ و بسووتێ، ئیتر خۆی و ماڵ و منداڵی بەسەر گەردانی و هەناسە ساردی بمێننەوە، دیارە کاری وا زۆر جێگەی نیگەرانی و داخ وحەسرەتە، بێگومانبە ئەوکەسەش کە لەدونیادا دارایی بەخت دەکاو، پاشان بەڕیاو منەت و ئازاردان خێرەکەی باتڵ دەکاتەوە، هەر ئاوا لە رۆژی قیامەتا رەنجەڕۆ دەبێت، لە کاتێکدا زۆریش پێویستیەتی و، زۆریش تەنگانەیەتی ﴿كذلك يبين الله لكم الآيات لعلكم تتفكرون﴾

الجزء الثالث — سورة البقرة

وَمَثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمُ ٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِ ٱللَّهِ وَتَثْبِيتًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍۭ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَـَٔاتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾ أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَن تَكُونَ لَهُۥ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ لَهُۥ فِيهَا مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ وَأَصَابَهُ ٱلْكِبَرُ وَلَهُۥ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَآءُ فَأَصَابَهَآ إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَٱحْتَرَقَتْ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَنفِقُوا۟ مِن طَيِّبَٰتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا۟ ٱلْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم بِـَٔاخِذِيهِ إِلَّآ أَن تُغْمِضُوا۟ فِيهِ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ غَنِىٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾ ٱلشَّيْطَٰنُ يَعِدُكُمُ ٱلْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِٱلْفَحْشَآءِ وَٱللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦٨﴾ يُؤْتِى ٱلْحِكْمَةَ مَن يَشَآءُ وَمَن يُؤْتَ ٱلْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِىَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٢٦٩﴾

٤٥

هەمیشە ئاوەو شێوە خوا بەڵگەو نیشانەکانی خۆی روون ئەکاتەوە بۆتان، تا بەڵکو بەوردی بیرێ بکەنەوەو پەندو ئامۆژگاریان لێ وەرگرن و، لە کاروکردەوەی ڕیابازیی و، منەت خستنە سەرخەڵك کۆتا بکەن.

رێنمایی ئایەتی (٢٦٥-٢٦٦):

١-مەسەل ونموونە هێنانەوە بۆ نزیك خستنەوەی ماناو مەبەست لە زەینی گوێ گراندا، شتێکی زۆر چاك و سوود بەخشە، بۆیە خوا ئەو یەك دوو نەزیلەیە هێنایەوە .

٢-خێرو سەدەقەی بێ منەت و بێ ئازار و بێ ریا، پاداشەکەی چەند بەرامبەر دەبێت، خێرو بێری سەدەقەی پیاوی منەت کارو، ریاباز و، ئازاردەریش، باتڵ و بێ خێر دەبێت.

٣- لێکۆڵینەوەو بیرکردنەوە لە نیشانەکانی خوا بۆ چەسپاندنی بیروباوەڕ کارێکی پێویستە.

لەماڵی پاك و حەلاڵ ببەخشن:

﴿[٢٦٧] یا أیها الذین آمنوا أنفقوا من طیبات ماكسبتم ومما أخرجنا لكم من الأرض﴾ ئەی ئەو كەسانەی باوەڕتان هێناوە! لەو ماڵە چاك وپاكە كە لەرێگەیەكی پەسەندوو حەلاڵەوە بەدەستتان هێناوە، لەوەش كە لەزەوی دەرمانخستووە بۆتان ببەخشن ﴿ومما أخرجنا لكم من الأرض﴾ وە هەروەها لەو بەروو بووانەش لەزەوییدا بۆمان رواندون ﴿ولا تیمموا الخبیث منه تنفقون﴾ بەدوای بەخشینی شتێكی ناپوخت و بێ كەڵكی وادا مەگەڕێن، واتە: مەچن خراپەكەی لێ جیا بكەنەوەو بیدەن لەرێگەی خوادا ﴿ولستم بآخذیه إلا أن تغمضوا فیه﴾ لەكاتێكدا - خۆخۆشتان بن- لەباتی ئەوهەژارە گەر چاوپۆشی نەكەن وەری ناگرن، باشە! ئەی خوای گەورە- كە لەهەموو شتێك بێنیازە - چۆن وەری دەگرێ؟ ﴿واعلموا أن الله غنی حمید﴾ چاك بشزانن كە بەراستیی خوا لەگشت بەخشینێكی ئێوە دەوڵەمەندو بێ نیازەو، كەڵكەكەیشی بۆ خۆتان دەگەڕێتەوە، سوپاس كراویشە، تەنها هەر ئەویش شایەنی سوپاسە، واتە: بوونەوەر گشت پێویستی بەوە. ﴿[٢٦٨] الشیطان یعدكم الفقر﴾ لەكاتی بەخشییندا شەیتان بەڵێنی هەژاریی ونەدارییتان پێدەداو پێتان ئەڵێت: ئەگەر ببەخشن، لات وهەژار دەكەون! بۆ ئەوە دەست بنووقێنن ﴿ویأمركم بالفحشاء﴾ هێمان بۆ كاری ناشیاویش وەك (ڕژدیی و چرووكیی) ونەبەخشین و هەر تاوانێكی تر هەڵتان دەنێت ﴿والله یعدكم مغفرة منه وفضلا﴾ خواش بەڵێنی لێبوردن و فەزڵ و بەهرەی خۆیتان پێدەدا، واتە: بەڵێنتان دەداتێ كە ئەو سامانەی بەخششی تیا بكرێ، پیتی تێ بخات بۆتان ولە هەڵەو پەڵەكانیشتان ببورێ. ﴿والله واسع علیم﴾ خوا خاوەنی نیعمەتێكی فراوانە و، زۆر زاناو بە ئاگایە بە هەموو كردارو نیازێكتان. ﴿[٢٦٩] یؤتی الحكمة من یشاء﴾ دانایی و حیكمەتی خۆیشی دەدا بەهەركەسێ خۆی بیەوێ" قورئان و فەرموودەكانی پێغەمبەری بەوردیی تێ ئەگەیەنێ" و فێری دەكات ﴿ومن یؤت الحكمة فقد أوتی خیرا كثیرا﴾ بەهەر كەسیش حیكمەت و زانایی قورئان و فەرمووده بدرێ" دیارە خێرو چاكەیەكی زۆری پێ دراوە" دەرگای دونیاو قیامەتی لێ والآ كراوە ﴿وما یذكر إلا أولوا الألباب﴾ خاوەن بیرو هوشمەندان نەبێ، كەسانی تر لەو بەهرەیە تێ ناگەن و ئامۆژگاری وەرناگرن" چونكە هەموو كات هەر مرۆڤە ژیرەكانن بە ئامۆژگاری یەكانی خوا بەهرەمەند بوونە.

رێنمایی ئایەتی (٢٦٧-٢٦٩):

١- زەكات هەم لەدراوا، هەم لە مەڕو ماڵاتا، هەم لەبەرو بووی زەوییدا فەرز وپێویستەو دەبێ بدرێ.

٢- زەكات و بەخشین لە ماڵی خراپدا كارێكی نابەجێ وناپەسەندە.

٣- وریا بوون لە دەغدەغەو خەتەرەی شەیتان لەكاتی بەخشینی ماڵدا.

٤- مەزنیی پلەو پایەی زانست و زانیاریی بەسەر ماڵ و ساماندا.

﴿[٢٧٠] وما أنفقتم من نفقة﴾ بە شێوەیەكی گشتیی هەر شتێ ئێوە ئەیبەخشن" چاك، یان خراپ،" ﴿أو نذرتم من نذر﴾ وە یان هەر نەزرێ دەكەن لە سەرخۆتان بۆ ئەنجامدانی هەر فەرمانێكی خوا، وە یان بۆكردنی هەر گوناحێك ، بۆنموونە: (نەزر بێت قسەت لە گەڵ نەكەم!) ﴿فإن الله یعلمه﴾ بێگومانبن خوا پێی ئەزانێ و، پێی بەئاگایەو، پاداشیشتان ئەداتەوە ﴿وما للظالمین من أنصار﴾ و بۆ ستەمكارانیش" ئەوانەی وا زەكات نادەن، یان سامان لەرێی گوناهدا بەخت دەكەن، لە رۆژی قیامەتدا هیچ جۆرە یارمەتی دەرێك نییە و كەس فریایان ناكەوێ. بەڵێ.. مەبەست بە هەر نەزرێك نزیك بوونەوە بێت لەخوا، ئەوە لای خوا پەسەندەو چاكەو، پێویستە جێبەجێش بكرێ، خۆ هەر

نەزرێکیش لە رق هەستانەوە بێت-وەکو ئەوە بڵێت: ئەگەر لەگەڵ فلانە کەسدا قسە بکەم، ئەبێ چوار رۆژ بە رۆژووبم- ئەوە ئەم جۆرە نەزرە ناپەسەندەو دانامەزرێ ونابێ کاری پێبکرێت.

ماڵ بەخشین بەئاشکراو بەنهێنی:

﴿[٢٧١] إن تبدوا الصدقات فنعما هى﴾ ئەگەر ئێوە خێرو صەدەقەو بەخشین بەئاشکرا بکەن، کارێکی باش وچاکتان کردووە ، چونکە صەدەقە بەوجۆرە، دەبێتە مایەی چاولێکردنی خەڵك لێتان ﴿وإن تخفوها وتؤتوها الفقراء فهو خير لكم﴾ خۆ ئەگەر بە نهێنی بیکەن و بیشارنەوەو، دەستی هەژارانی پێبگرن، ئەم بارەیان باشترە، چونکە لە ریاو رووپامایی دەپارێزرێن ﴿والله بما تعملون خبير﴾ و خوا لە هەرکارێ ئێوە ئەیکەن- ئاشکرایی و، نهێنیی- ئاگادارە. زانایان ئەڵێن: ئەگەر ئەنجامدانی ئەوخێرو چاکەیە لەماڵێکی زەکات بێت ، ئەگەر بە ئاشکرا بدرێ، چاکترو باشترە، خۆ ئەگەر صەدەقەیەکی سوونەت و پیاوەتی بێت ، بە نهێنی بدرێ باشترە ﴿[٢٧٢] لیس علیك هداهم﴾ ئەی پێغەمبەر! ﷺ خستنە سەر رێگەی راستی ئەو خەڵکانە، ئەرکی سەرشانی تۆ نیە، واتە: ئەر رێنما نەبوون ونەکەوتنە سەر رێی راست، تۆ بەرپرس نابیت. ﴿ولكن الله يهدى من يشاء﴾ بەڵام خوا مەیلی لەهەر کەسێك هەبێ بیخاتە سەر راستە رێ، هیدایەت و رێنمای دەکا.

رێنمایی ئایەتی (٢٧٠-٢٧١):

١- هەڵنانی مرۆڤ بۆ ئەنجامدانی سەدەقە، هەرچەندە کەمیش بێ.

٢- خۆ دوور گرتن لە ریاو، لە بەخشینی ماڵی بەدو خراپ.

٣- سەدەقە کردن بە ئاشکرا- کاتێ بزانرێ ریای تێناکەوێ.

٤- سەدەقەی سوننەت بە پەنهانی بکرێ باشترە، وەك لەم فەرمودەدا هاتووە: ((صدقة السر تطفىء غضب الرب)) واتە: سەدەقە کردن بە نهێنی، توورەیی خوا دەکوژێنێتەوە. یان دەفەرموێ: (سبعة يظلهم الله في ظله يوم لا ظل إلا ظله، إمام عادل، وشاب نشأ في عبادة الله، ورجلان تحابا في الله اجتمعا عليه و تفرقا عليه، ورجل قلبه معلق بالمسجد إذا خرج منه حتى يعود اليه، ورجل ذكر الله خاليا ففاضت عيناه، ورجل دعته امرأة ذات منصب وجمال فقال: إني أخاف الله رب العالمين ، ورجل تصدق بصدقة فأخفاها حتى لا تعلم شماله ماينفق يمينه). واتە: حەوت کەس هەن-لە رۆژی قیامەتدا-خوای گەورە دەیانباتە بن سێبەری خۆیەوە، کە بێ لەو، سێبەرێ نابێ بۆ حەوانەوە لەو رۆژەدا: پێشەوایەکی عادڵ ودادگەر، لاوێك لە ناو خواپەرەستیدا پێگەیشتبێت، دووکەس هەر لەبەر خوا پێکەوە کۆ ببنەوە و، هەر لەبەر خوایش لێك جیاببنەوە، کەسێکیش هەمیشە دڵی بە مزگەوتەوە بەسترابێت هەردەم بچێ وبێت. پیاوێکیش لە چۆڵەوانیدا یادی

الجزء الثالث | سورة البقرة

وَمَآ أَنفَقْتُم مِّن نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُم مِّن نَّذْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُهُۥ ۗ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿٢٧٠﴾ إِن تُبْدُوا۟ ٱلصَّدَقَٰتِ فَنِعِمَّا هِىَ ۖ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا ٱلْفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّـَٔاتِكُمْ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾ ۞ لَّيْسَ عَلَيْكَ هُدَىٰهُمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَهْدِى مَن يَشَآءُ ۗ وَمَا تُنفِقُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَلِأَنفُسِكُمْ ۚ وَمَا تُنفِقُونَ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ ٱللَّهِ ۚ وَمَا تُنفِقُوا۟ مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾ لِلْفُقَرَآءِ ٱلَّذِينَ أُحْصِرُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِى ٱلْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ ٱلْجَاهِلُ أَغْنِيَآءَ مِنَ ٱلتَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُم بِسِيمَٰهُمْ لَا يَسْـَٔلُونَ ٱلنَّاسَ إِلْحَافًا ۗ وَمَا تُنفِقُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴿٢٧٣﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُم بِٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾

٤٦ | الذين يأكلون

خوا بکاو، هەر لە بەرخوایش بگریی و ئەسرین بریژێ. پیاوێکیش ئافرەتێکی خاوەن حەسەب و نەسەب وجوان بانگی بکات بۆکاری دزێو وفاحیشە لە گەڵیا، کەچی خۆی نەدا بە دەستەوە و بڵێ: من لەترسی خوا ناوێرم. پیاوێکیش کە خێرو سەدەقە بکات، ئەوەندە بە نهێنی بیکات، دەستی چەپی بە دەستی راستی نەزانێ. زەکات دەریش ئەگەر بزانێ خەڵکانی تریش چاوی لێدەکەن، دەبێ بە ئاشکرا بیکا. یارمەتیدەران لە"مەدینە"دا وەك ئیمامی تەبەریی دەڵێت- لە نێوان هاوبەشدانەرەکاندا خزمو ناسراوو دۆستیان هەبوو، ئەوسا لەکاتی خێرو خێراتدا خۆیان ئەپاراست تا دەستی ئەوانە نەکەوێت، لەولایشەوە هەوڵیان لەگەڵ ئەدان کە باوەڕ بێنن وموسڵمان ببن، جا ئەم ئایەتەی: (لیس علیك هداهم...) لەگەڵ مۆڵەتدان بە (صەدەقەی سوننەت) پێیان هات ﴿وما تنفقوا من خیر فلأنفسکم﴾ هەرچی لە خێر(ماڵ) ببەخشن، کەڵك و سوودەکەی هەر بۆ خۆتان ئەگەڕێتەوە لە دونیاو، لە قیامەتدا ﴿وما تنفقون إلا ابتغاء وجه الله﴾ دیارە ئێوەش -ئەی ئیمانداران!- هەر لە بەر ڕەزامەندی خوا گشت خێرێ دەکەن ﴿وما تنفقوا من خیر یوف إلیکم وانتم لا تظلمون﴾ هەر خێرێکیش دەکەن لەبەر خوا، پاداشەکەیتان بەچەند بەرامبەر دەدرێتەوە، بێ ئەوەی هیچ ستەمێکتان لێ بکرێ.

ئەمانە شیاوی خێرو خێراتن:

پاشان دێتە سەر باسی ئەوکەسانە کە شیاوترن خێرو خێراتیان بدرێتێ، وەکو دەفەرموێ: ﴿[٢٧٣] للفقراء الذین احصروا في سبیل الله﴾ خێرو بەخشین شیاوی ئەو موهاجیرە هەژارانەیە کە لە پێناوی سەرخستنی ئایینی خوادا، ڕێیان لەجموجوڵ لێ گیراوەو، لەکردوو کەسابەت دەست و پێیان بەستراوە، چونکە خۆیان تەرخانکردووە بۆ جیهاد، بۆ خوێندن، بۆ هەرکارێکی دی کە خێری گشتی تێدا بێت. ﴿لا یستطیعون ضربا فی الأرض﴾ ناتوانن- بە هۆی دوژمنانی ئیسلامەوە- بۆ خۆشیان هەوڵێ بدەنو بگەڕێن بۆ بازرگانی و شتی وا، هە تا بەشکو پاروویە نان پەیدا بکەن. ﴿یحسبهم الجاهل اغنیاء من التعفف﴾ ئەو کەسەی کە شارەزای ژیانیان نەبێ ونەیان ناسێت، لەبەر عیففەت و نەفس بەرزییان، وادەزانێت دەوڵەمەندو بێ نیازن، چونکە خۆیان لە خواردن و خواردنەوە زۆر بێ نیاز نیشان ئەدەن. ﴿تعرفهم بسیماهم﴾ تۆ ئەی پێغەمبەر! ﷺ بەسەرو سیمایاندا ئەیانناسیت- کە چەن نەفس بەرزو بێباکن لە ژیان، ئەگەرچی بێ دەسەڵات و هەژاریشن. ﴿لا یسألون الناس إلحافا﴾ بەزۆریش داوای هیچ شتێ لەخەڵك ناکەن ﴿وما تنفقوا من خیر فإن الله به علیم﴾ ئێوەش هەر سامانێکی باش - لە ڕێگەی خوادا - ببەخشن، بێگومانبن خوا پێی ئاگایەو لای ون نابێت، - هەرچەند زۆر بە نهێنیش بێت. ئەمانە کە ئەم ئایەتە باسی پەسنەکانی کردن، نزیکەی (٣٠٠-٤٠٠) کەسێك بوون، لە مەککەوە هیجرەتیان کردبوو وهاتبوونە مەدینە، پاشان بە هۆی سەرقاڵبوون بە (جیهاد)ەوە دەستیان بەسرابوو و، هیچیان پێ نەدەکرا، پەیامبەریش ﷺ ساباتێکی بۆ کردبوون و هەر خەریکی لەبەرکردنی قورئان بوون، هەر کاتێکیش بچوبا بۆ غەزایەك، لەگەڵ خۆی دەیبردن، کە ئەیشگەڕانەوە پاسەوانی ماڵەکەیان ئەکرد.. جابۆ لەمەو پاشیش تا رۆژی قیامەت هەرکەسێ ئەو سیفەتانەی تێدابێت ، شایستەی ئەو جۆرە دەسگیرۆیی و صەدەقەیە دەبێ، تا بتوانێ درێژە بە ئیش و کارەکانی بدا ﴿[٢٧٤] الذین ینفقون اموالهم﴾ ئەو کەسانەی کە ماڵ ودارایيان ئەبەخشن ﴿باللیل والنهار سرا وعلانیة﴾ بە شەوو بە رۆژ، بە نهێنی و بە ئاشکرا، واتە: دەستیان قەت لە خێروخێرات نابڕێ" ﴿فلهم أجرهم عند ربهم﴾ لای پەروەردگاریان پاداشیان مسۆگەرە ﴿ولا خوف علیهم ولاهم یحزنون﴾ ئیتر نەهیچ ترسێکی رۆژی دوایی ڕوویان تێدەکاو، نە خەفەتبارو زویریش دەبن" بۆ دونیایان".

ڕێنمایی ئایەتی (٢٧٢-٢٧٤):

١- صەدەقەی سوننەت بە کافرانیش دەشێ، پاداشتی صەدەقەکەیش هەر بۆخاوەن صەدەقەکەیە.

٢- دەبێ هەمیشە ئیخلاص لە سەدەقەدا هەبێ.

٣- بە پێی نیازی خاوەن سەدەقەکە، پاداشی صەدەقەکەش دەگۆڕدرێ.

٤- فەزیلەتی عیففەت و سوالْ نەکردن و دەستپان نەکردنەوە لەم و لەو، هەرچەندە زۆریش ئاتاج و مۆتاج بێ.

٥- ئیلحاح وپێداگرتن لە داواکردن و سوالْدا کارێکی زۆر ناپەسەندو دزێوە.

٦- بەشەوو بە ڕۆژ، بەنهێنی و بە ئاشکرا، خێرو سەدەقە دەکرێ.

٧- خوا مزگێنی بەبڕواداره بەخشەرەکان ئەدا کە: پاداش و کرێیان لای خوای خۆیان حەتمیی و مسۆگەردەبێ و، نایشهێڵێ خەفەت بخۆن وخەمباربین بۆ دونیایان.

الجزء الثالث | سورة البقرة

ٱلَّذِينَ يَأۡكُلُونَ ٱلرِّبَوٰاْ لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ ٱلَّذِي يَتَخَبَّطُهُ ٱلشَّيۡطَٰنُ مِنَ ٱلۡمَسِّۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَالُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡبَيۡعُ مِثۡلُ ٱلرِّبَوٰاْۗ وَأَحَلَّ ٱللَّهُ ٱلۡبَيۡعَ وَحَرَّمَ ٱلرِّبَوٰاْۚ فَمَن جَآءَهُۥ مَوۡعِظَةٞ مِّن رَّبِّهِۦ فَٱنتَهَىٰ فَلَهُۥ مَا سَلَفَ وَأَمۡرُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِۖ وَمَنۡ عَادَ فَأُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمۡحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰاْ وَيُرۡبِي ٱلصَّدَقَٰتِۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ لَهُمۡ أَجۡرُهُمۡ عِندَ رَبِّهِمۡ وَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَذَرُواْ مَا بَقِيَ مِنَ ٱلرِّبَوٰٓاْ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِن لَّمۡ تَفۡعَلُواْ فَأۡذَنُواْ بِحَرۡبٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦۖ وَإِن تُبۡتُمۡ فَلَكُمۡ رُءُوسُ أَمۡوَٰلِكُمۡ لَا تَظۡلِمُونَ وَلَا تُظۡلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَإِن كَانَ ذُو عُسۡرَةٖ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيۡسَرَةٖۚ وَأَن تَصَدَّقُواْ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا تُرۡجَعُونَ فِيهِ إِلَى ٱللَّهِۖ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفۡسٖ مَّا كَسَبَتۡ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

٤٧

حاڵیی سوود خۆرەکان :

﴿[٢٧٥] الذين يأكلون الربا لا يقومون﴾ ئەوکەسانە سوود ئەخۆن، (دینارێك بە دوودینار ، یان بە زیاتر دەدەن) کە لە گۆڕ دەنرێن پاشان زیندوو ئەکرێنەوەو ڕاست دەبنەوە ﴿إلا كما يقوم الذي يتخبطه الشيطان من المس﴾ وا ڕاست دەبنەوە هەر دەڵێی شەیاتینی دەستی لێ وەشاندوون. عەرەبەکان بە مرۆڤی پەرکەمداروو فێداریان دەگوت: جنۆکە دەستی لێ وەشاندووە، ئەوجا قورئانی پیرۆزیش لەسەر زمانی ئەوان هات، بەکورتیی: پیاوی سوود خۆر لە ڕۆژی قیامەتدا وەکو مرۆڤی پەتەڕیی و شێتی لێدێ ﴿ذلك بأنهم قالوا إنما البيع مثل الربا﴾ چونکە لە دونیادا دەیانگوت: مامەڵەو کڕین و فرۆشتنیش، هەر وەکو مامەڵەکردن بە سوود وایە" واتە هەردوکیان بەلای ئەوانەوە یەکسانن،" چونکە ئەوان باوەڕیان بەحەرام وحەلاڵ نییە؟ ﴿وأحل الله البيع وحرم الربا﴾ خۆ خواش کڕین و فرۆشتنی ڕێداوەو" سوود خۆریشیی حەرام و یاساغکردووە. ﴿فمن جاءه موعظة من ربه فانتهى﴾ ئینجا هەر کەسێك ئامۆژگاری پەروەردگاری بۆهات و بەگوێشی کردو وازی لە سوود خواردن هێنا ﴿فله ما سلف وامره إلى الله﴾ ئیتر ئێستا لە سوودێ کە لەبەرا خواردوویەتی، چاوپۆشی ئەکرێ چونکە ئەوە پێش یاساغبوونی ڕیبا بووە، لەمەودوایش حەواڵەی لای خوا دەکرێ، ئەویش بۆی هەیە لێی خۆش ببێ ﴿ومن عاد فأولئك أصحاب النار﴾ هەرکەسیش-پاش ئەم بڕیارە- گەڕایەوە بۆ سوود خواردن، دەبنە یارو هاوڕێی ئاگر ﴿هم فيها خالدون﴾ بە هەتا هەتاییش تێیدا ئەمێننەوە چونکە ڕیبایان بەحەڵاڵ زانیوەو بەوەش کافر بوون.

خوا فەڕو پیت لەماڵی سووددارا هەڵ دەگرێ:

﴿[٢٧٦] يمحق الله الربا ويربي الصدقات﴾ خوا فەڕ وپیتی سوود خۆری ناهێڵێ ، واتە: هەر داراییەك ریبای تێدا بێت، دەرەنجام هەر تیا دەچێت، بەڵام خێروخێراتی ماڵ و سامانی سەدەقە، خوا بەفەزڵی خۆی زیادی ئەکات وپیتی تێدەخات بۆ خاوەنەکەی ﴿والله لا يحب كل كفار اثيم﴾ بەراستی خوا هەموو کافرو بێ باوەڕێکی دڵڕەق و گوناحکاری خۆش ناوێ، واتە: ئەوانەی سوود خۆری دەکەن و بەحەلاڵیشی دەزانن، خوا نەناس و دڵڕەق و بێ میهرەبانن بەرامبەر بەخەڵکانی هەژارو پەککەوتە، ئەگینە چۆن بە جوامێرانەوە مەردانە قەرزیان نادەنێ و، دەچن (فائیدە)و قازانجێك دەخەنە سەریان؟ ﴿[٢٧٧] إن الذين آمنوا وعملوا الصالحات﴾ بەراستیی ئەو کەسانە کە باوەڕیان هێناو، ئاکاری چاکیان کرد ﴿وأقاموا الصلاة وآتوا الزكاة﴾ و نوێژەکانیان بەهۆش و گۆشەوە ئەنجامداو زەکاتیشیان بە خەڵکانی شیاو بەخشی ﴿لهم أجرهم عند ربهم﴾ پاداشیان وا بەلای پەروەردگاریانەوە ﴿ولا خوف عليهم ولاهم يحزنون﴾ نەهیچ ترسیان ئەبێ لە دوارۆژدا، نە خەفەتبارو دڵگرانیش ئەبن بۆ دونیایان

رێنمایی ئایەتی (٢٧٥-٢٧٧):

١- تۆڵەی سوودخۆر لە رۆژی قیامەتدا -ئەگەر تەوبە نەکا- مسۆگەرە.

٢- سوود بەبەڵگەی ئایەتەکەو چەندین فەرموودەی سەحیح و دروست، حەرامە.

٣- بەیع وکڕین و فرۆشتن -بە مەرجەکانیەوە- حەڵاڵە.

٤- هەڕەشەی سەختی خوا بۆ کەمکردنەوەو لە ناوبردنی ماڵی سوود دار، بەڵێنیشی بۆ زیاد کردنی ماڵی سەدەقەو پیت تێخستنی.

لە پاشماوەی سوود وازبێنن:

﴿[٢٧٨] ياأيها الذين آمنوا اتقوا الله وذروا ما بقي من الربا﴾ ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە! دەبێ بە تەواوی ملکچی فەرمان و، قەدەغە کراوەکانی خوابن" و لە گشت سنوورەکانی پارێز بکەن و، لە پاشماوەی سوودەکەشتان-کە بەلای ئەم وئەوەوەیە واز بێنن و، داوای مەکەن ﴿إن كنتم مؤمنين﴾ ئەگەر باوەڕداری راستەقینەن، دەبێ گوێرایەڵی تەواوی فەرمودەکانی خوابن و، لەو سوودەش بێدەنگ بن ﴿[٢٧٩] فإن لم تفعلوا﴾ خۆ ئەگەر واتان نەکرد و، دەستتان لە سوود خۆری هەڵنەگرت" ﴿فأذنوا بحرب من الله ورسوله﴾ ئەوسا جەنگێکی گەورە رابگەیەنن لەگەڵ خواو پەیامبەرەکەیدا ﷺ، چونکە سوود خۆری دژایەتی کردنی فەرمانەکانی خواو پێغەمبەری خوایە، واتە: سوود خواردن ئیعلانی جەنگە لەگەڵ خواو پێغەمبەردا ﴿وإن تبتم﴾ وە ئەگەر دەست لە سوود خۆری هەڵگرن و پەشیمان ببنەوە لێی ﴿فلكم رؤس أموالكم لا تظلمون ولا تظلمون﴾ سەرمایەکانی ماڵی خۆتان بە تەنهاو(بێ سوود) بسێننەوە لە قەرزارەکان، ئیتر نە ئێوە لە قەرزارەکان ستەم کەن و: واتە:" زیاد لە ماڵەکەی خۆتان وەرمەگرنەوە " وەنە لەلایەن ئەوانیشەوە ستەمتان لێکرێ،" هەر بەو جۆرە کە کەمتر لە سەرمایەکەتان بدرێتەوە" ﴿[٢٨٠] وإن كان ذو عسرة فنظرة إلى ميسرة﴾ ئەگەر قەرزارەکەش دەست تەنگ ونەدارابوو" دەبێ تادەسەلات پەیدا دەکا بۆ بژاردنەوەی قەرزەکە ماوەی بدەن ﴿وأن تصدقوا خير لكم﴾ خۆ ئەگەر قەرزارەکەتان توانای دانەوەی نەبوو، ئێوە ئازادی بکەن وپێی ببەخشن گەلێ بۆتان باشترە ﴿إن كنتم تعلمون﴾ ئەگەر بزانن ئەم کارە"چ خێرو پاداشێکی گەورەی تێدایە بۆتان"سەرمایەکەشتان دەبەخشی پێیان ﴿[٢٨١] واتقوا يوما ترجعون فيه إلى الله﴾ خەڵکینە! لە سزای رۆژێك بترسن کە هەمووتان تێیدا ئەهێنرێنەوە بۆ لای خوا ﴿ثم توفى كل نفس ما كسبت﴾

لە پاشان هەموو کەسێك پاداشی کارو کردەوەی خۆی بەتەواوی دێتەوە ڕێی ﴿وهم لا يظلمون﴾ ستەمیشیان لێ ناکرێ "کەم و کورتیی لە چاکەکانیاندا ناکرێ، زیادیش لە گوناهەکانیاندا" نادرێ بەکۆڵیاندا.

رێنمایی ئایەتی (٢٧٨-٢٨١):

١- تەوبەکردن لە سوود خۆری واجب و پێویستە.

٢- سوودو بازاڕی سوود خۆری، دەبێ لە لایەن (حاکم)ێکی شەرعەوە وێران بکرێت . (ئیبن خویزمند) ئەڵێ: ئەگەر شارنشینێك سوود خۆرییان کردە پیشەی خۆیان و بەحەڵاڵیان دادەنا ئەوا بە (مورتەد) دادەنرێن، خۆ ئەگەر لەگەڵ ئەوەیشدا بە حەرامیان دەزانی ، هەر پێویستە رابەرو فەرماندەی موسڵمانان جەنگیان لەگەڵ بکا .(ئیبن عەباس) ئەڵێ: ئەگەر کەسێ بەردەوام خەریکی سوودخۆری بوو، پێویستە(ئیمام- رابەر)داوای تەوبەی لێبکا، جائەگەر دەستی لێهەڵگرت ئەوەباشە! ئەگینە لەملی دەدرێ. فەرموودەی:(إجتنبوا السبع الموبقات.. آكل الربا) بۆسەختگیری لە سەرسوودە.

٣-(ئیبن عەباس) ئەڵێ: ئەم ئایەتەی ﴿واتقوا يوما..﴾ کۆتا ئایەتی قورئانە، کاتێ جبریل هێنای وتی: لە سەرەتای ئایەتی (٢٨٠)ی سوورەتی (بەقەرە)وە دای بنێن، پەیامبەریش ﷺ دوای ئەوئایەتە تەنها (٢١) رۆژ، یان (٨١) رۆژ بەسەر دنیاوە ژیا.. بەهەزاران درودو سڵاوی لە سەربێت.

وام و مامەڵەی ماوەدار بنووسن:

ئینجا لە درێژ ترین ئایەتی قورئاندا، باسی (وام =قەرز)دان بەیەکتر بەبێ بەهرە دەکا، لەگەڵ کورتە باسێکی بازرگانیی و (رەهن) دا، ئەمەیش ئەوە دەگەیەنێ کە بەلای دینی ئیسلامەوە هاوکاریی کردنی یەکترو قەرز بەیەکتری دان، کارێکی زۆر پێویست وگرنگە، بۆیە دەفەرموێ: ﴿ ٢٨٢ يا ايهاالذين آمنوا إذا تداينتم بدين إلى أجل مسمى فاكتبوه﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! هەرکات قەرزو قۆڵەی ماوەدارتان لەگەڵ یەکتردا کرد، وەیان کڕین وفرۆشتنتان بەقەرزکرد بۆ ماوەیەکی دیاریکراو بینووسن، هەتا بە باشی پارێزگاری بکرێت و، بۆ دوا رۆژیش نەبێتە هەراو قرە" بەڵێ نوسین چاکترین هۆیە بۆ مانەوەی دۆستایەتیی و برایەتیی و مسۆگەر بوونی قەرزەکەیش، بۆیە دەفەرموێ: ﴿وليكتب بينكم كاتب بالعدل﴾ با نووسەرێکی خاوەنداد، بەدادگەرانە بینووسێت و، وە بەلای هیچ لایەکدا نەڕواو،" شارەزای یاسای کڕین و فرۆشتنیش بێت" ﴿ولا يأب كاتب أن يكتب كما علمه الله فليكتب﴾ ناشێ هیچ نووسەرێك سەرپێچی بکا لە نووسینی " قەباڵەکە"دا، هەرچۆنێ خوا فێری نووسینی کردووە، بابینووسێت" واتە: هەرکات داوایان لێکرد کە بۆیان بنوسێ، دەبێ بینوسێ و تەفرەیان نەدات" ﴿وليملل الذي عليه الحق﴾ خۆ ئەگەر قەرزارەکەش خوێندەوار نەبوو تاخۆی بینوسێ، دەبێ

الجزء الثالث سورة البقرة

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيۡنٍ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمّٗى فَٱكۡتُبُوهُۚ وَلۡيَكۡتُب بَّيۡنَكُمۡ كَاتِبُۢ بِٱلۡعَدۡلِۚ وَلَا يَأۡبَ كَاتِبٌ أَن يَكۡتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ ٱللَّهُۚ فَلۡيَكۡتُبۡ وَلۡيُمۡلِلِ ٱلَّذِي عَلَيۡهِ ٱلۡحَقُّ وَلۡيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُۥ وَلَا يَبۡخَسۡ مِنۡهُ شَيۡـٔٗاۚ فَإِن كَانَ ٱلَّذِي عَلَيۡهِ ٱلۡحَقُّ سَفِيهًا أَوۡ ضَعِيفًا أَوۡ لَا يَسۡتَطِيعُ أَن يُمِلَّ هُوَ فَلۡيُمۡلِلۡ وَلِيُّهُۥ بِٱلۡعَدۡلِۚ وَٱسۡتَشۡهِدُواْ شَهِيدَيۡنِ مِن رِّجَالِكُمۡۖ فَإِن لَّمۡ يَكُونَا رَجُلَيۡنِ فَرَجُلٞ وَٱمۡرَأَتَانِ مِمَّن تَرۡضَوۡنَ مِنَ ٱلشُّهَدَآءِ أَن تَضِلَّ إِحۡدَىٰهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحۡدَىٰهُمَا ٱلۡأُخۡرَىٰۚ وَلَا يَأۡبَ ٱلشُّهَدَآءُ إِذَا مَا دُعُواْۚ وَلَا تَسۡـَٔمُوٓاْ أَن تَكۡتُبُوهُ صَغِيرًا أَوۡ كَبِيرًا إِلَىٰٓ أَجَلِهِۦۚ ذَٰلِكُمۡ أَقۡسَطُ عِندَ ٱللَّهِ وَأَقۡوَمُ لِلشَّهَٰدَةِ وَأَدۡنَىٰٓ أَلَّا تَرۡتَابُوٓاْ إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَٰرَةً حَاضِرَةٗ تُدِيرُونَهَا بَيۡنَكُمۡ فَلَيۡسَ عَلَيۡكُمۡ جُنَاحٌ أَلَّا تَكۡتُبُوهَاۗ وَأَشۡهِدُوٓاْ إِذَا تَبَايَعۡتُمۡۚ وَلَا يُضَآرَّ كَاتِبٞ وَلَا شَهِيدٞۚ وَإِن تَفۡعَلُواْ فَإِنَّهُۥ فُسُوقُۢ بِكُمۡۗ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱللَّهُۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٞ ٢٨٢

٤٨ وإن كنتم

بۆخۆی هەقەکە بەیان بکاو، نووسەرەکەیش بینووسیٰ ﴿ولیتق الله ربه﴾ دەبیٰ لە خوای پەروەردگاری خۆی بترسیٰ ﴿ولا یبخس منه شیئا﴾ ولە کاتی نووسینەکەدا کەمو کورتیی لە هیچ شتێکی نەکات ﴿فإن کان الذي علیه الحق سفیها او ضعیفا﴾ ئینجا ئەگەر قەرزارەکە هەڵەشە ونەزان وکەم ئاوەز بوو" وەیان لە روانگەی ئەقڵەوە بیٰ هێزو لاواز بوو (منالٰ بوو، یا بەساڵا چوبوو) ﴿اولا یستطیع ان یمل هو﴾ وەیان نەیدەتوانی ئەوی پێویستە بیڵیٰ و بنوسریٰ" (کەڕولاڵ بوو) یان نەخوێندەوار بوو ﴿فلیملل ولیه بالعدل﴾ با چاودێرو سەرپەرشتکارەکەی بە داداگەرانە سەنەدەکە دارێژیٰ و. نووسەرەکەیش بینووسیٰ ﴿واستشهدوا شهیدین من رجالکم﴾ دەبیٰ دوو پیاوی موسڵمان لە خۆتان بۆ ئەو کارە شایەدبن" واتە: دەبیٰ موسڵمان و ئازادو باڵغیش بن ﴿فإن لم یکونا رجلین﴾ خۆ ئەگەر دووپیاو دەست نەکەوتن ﴿فرجل وامرأتان﴾ با پیاوێك و دووئافرەتی وا ببنە شایەت ﴿ممن ترضون من الشهداء﴾ کە ئێوەش بە شایەتی دانیان رازی بن و پەسەندیان بکەن (دوو ژنەکە پێکەوەبن) ﴿أن تضل احداهما فتذکر إحداهما الأخری﴾ تا ئەگەر یەکێك لەم دوو ئافرەتە لە بیری چوو، ئەوی تریان وەبیری بێنێتەوە " دووژن لە باتی یەك پیاو لە حساباتی پارەو قەرزو قۆڵەدا پێکەوە شایەت ئەبن، چونکە ئافرەتان زۆر کەم بەم جۆرە حساباتانەوە خەریك دەبن، بەڵام بێگومان لە بابەت ئیش وکاری ناوماڵ و منداڵەوە لە پیاو بیری بەهێزترە، سەرەڕای ئەمەیش کە هەندیٰ کات یەك ژن بە دووپیاو حساب ئەکرێت، وەکو لە مەسەلەی کڕین وفرۆتندا دوو ژن بە یەك پیاو دا دەنرێت، وەلە هەندیٰ جاردا ژنێك بەدووپیاو دادەنرێت، وەکو شایەتی تەنها ژنێك لەسەرمانەوەی کچێتی کچێك، یان شایەتی مامانێك بۆ لە دایك نەبوونی منداڵ و یا..یا... جا بۆ ئەوە کە خوێنەری بەڕێز زیاتر لەم باسە - دووژن لە باتی یەك پیاو بەشایەت بن- ئاگادار ببیٰ دەتوانیٰ سەرێك لە(تەفسیری خاڵ) و، کتێبی (سەربەستیی لە ئیسلامدا) بدات. ﴿ولا یأب الشهداء إذا ما دعوا﴾ هەر وەختێکیش شایەتەکان بانگ کران بۆشایەتیدان، یان بۆ هەڵگرتنی شایەتی، نابیٰ خۆبگرن و ئامادە نەبن ﴿ولا تسأموا ان تکتبوه صغیرا او کبیرا إلی أجله﴾ هەرگیز نابیٰ لە نووسینی ماوەی قەرز- کەمبیٰ، یا زۆر- ماندوو بن و لەشگرانی بکەن وپشتگوێی بخەن ﴿ذلکم اقسط عندالله واقوم للشهادة وادنی الا ترتابوا﴾ ئەو نووسینە بەو شێوەیە لەلای خوا ، دادگەرانە ترو پەسەندترە، چاکتریش دەتوانن شایەتی راگرن و، بۆ نەهێشتنی گومان و دوودڵیش- چ بۆ شایەد، چ بۆ داوەر، چ بۆ قەرزار- باشترە ﴿إلا أن تکون تجارة حاضرة تدیرونها بینکم﴾ هەموو کات بینوسن، مەگەر وەختیٰ بازرگانیی، ئاڵوگۆڕتان دەست بەدەست و بەنەقدی بێت ﴿فلیس علیکم جناح الا تکتبوها﴾ ئەوسا گوناهتان ناگات ئەگەر نەینووسن ﴿و اشهدوا إذا تبایعتم﴾ شاهید بگرن لە کاتی کڕین و فرۆشتندا ، ئیتر چ بە حازرو نەقد بیٰ، چ ماوەدارو بە قەرز بیٰ ﴿ولا یضار کاتب ولا شهید﴾ نابیٰ چ نووسەرو، چ شایەت، زیانتان پیٰ بگەیەنن و ئازارتان بدەن، بەم شێوە کە هەقەکە نەنوسن و، شایەدی بەهەق نەدەن ﴿وإن تفعلوا فإنه فسوق بکم﴾ خۆ ئەگەر وانەکەن، ئەوە لەسنوور دەرچوونەو گوناح لەملی خۆتانە ﴿واتقوا الله﴾ و دەشیٰ لەخوا بترسن ﴿ویعلمکم الله﴾ وە خوا فێری زانست و کاروباری ئاییتنان دەکات." هەر شتێك لە بەرژەوەندی خۆتاندا بێت نیشانتان ئەدا ﴿والله بکل شئ علیم﴾ و خوایش بە هەموو شتێك زانایە" قازانج و زیانی هەموو شتێك ئەزانیٰ، بۆیە ئا بەو شێوەیە یاسای ژیانتان بۆ دائەنێت .

ڕێنمایی ئایەتی (٢٨٢):

١- ئەم ئایەتە: ئاماژەیەکە بۆ (بیع السلم)، وەکو ئەم فەرموودە سەحیحەش بە ڕاشکاوی باسی ئەکا: ((من أسلف فی تمر فلیسلف فی کیل معلوم ووزن معلوم إلى أجل معلوم)) ئاشکرایشە کە (سەلەم) و (سەلەف) یەك مانایان هەیە. (ئیبن جەریر) ئەڵێ: نوسینی قەرزوو قۆڵە چ بە کڕین بێ و چ بە فرۆشتن بێت، یان بە سەلەم، واجیبە.

٢- هەر نیعمەتێك دەبێ هاوکاری خەڵکی پێ بکرێ وەك ئەفەرموێ: (کما علمه الله فلیکتب).

٣- دانانی بریکارو قسەکەر لەباتی خۆ دروستە.

٤- لە هەموو شتێکا دادگەری پێویستە، بەتایبەت لە نوسینی قەرزو فەرزدا.

٥- شایەد دانان بۆ نووسینی (سەنەد، کومپیالە) پێویستە.

٦- شایەدیی سەرماڵ، دەبێ دوو پیاوی ژیری ئازادی موسڵمان بن.

٧- هەمووشتێ- بێجگە لە زینا کە ئەو چوار شایەدی دەوێ- بەکەمتر لە دووشایەد نابێ.

٨- دوو ژنی موسڵمان لە جێی شایەدی پیاوێك دا دەبێ.

٩- سەبارەت بە شایەدی بەندەو منداڵ: جەماوەری زانایان قسەیان وەرناگرن، لە بڕێ کاری سادەدا نەبێ.

١٠- قەرز زۆربێ، یان کەم، دەبێ بنوسرێ.

١١- مامەڵە و بازرگانی نێوان خۆتان بەمەرجێ حازرو نەقدبێ، نوسینی پێویست نیە.

١٢- شایەد بۆ کڕین و فرۆشتنی (عەقار) زەویی، کشت وکاڵ و هەر شتێکی گرنگ واجیبە.

١٣- زیان گەیاندن بەخاوەن هەق لەلایەن شایەدو نووسەرەوە قەدەغەو حەرامە.

الجزء الثالث | سورة البقرة

۞ وَإِن كُنتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَٰنٌ مَّقْبُوضَةٌ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ ٱلَّذِى ٱؤْتُمِنَ أَمَٰنَتَهُۥ وَلْيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُۥ وَلَا تَكْتُمُوا ٱلشَّهَٰدَةَ وَمَن يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُۥٓ ءَاثِمٌ قَلْبُهُۥ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾ لِّلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ وَإِن تُبْدُوا مَا فِىٓ أَنفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُم بِهِ ٱللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٨٤﴾ ءَامَنَ ٱلرَّسُولُ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مِن رَّبِّهِۦ وَٱلْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِۦ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٢٨٥﴾ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا ٱكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ إِن نَّسِينَآ أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَآ إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِۦ وَٱعْفُ عَنَّا وَٱغْفِرْ لَنَا وَٱرْحَمْنَآ أَنتَ مَوْلَىٰنَا فَٱنصُرْنَا عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٢٨٦﴾

٤٩

١٤- تەقوا دەبێتە مایەی زیادبوونی زانست وزانیاریی.. تادادوەر بۆ خۆی شایەد بانگ نەکا پێویست نی یە لە خۆیەوە بچێت شایەدی بدا، ئەگەر چی فەرمووده هەیە: سەبارەت بەو کەسانەی مافی ئاگادارن و بە قسەیەکی ئەوان دەر دەکەوێ؛ لە حاڵەتی وادا دەبێ لە خۆیانەوەو-بێ پێوتن- بچن شایەدی بدەن، دیارە شایەتی وا بەباشترین شایەتی ناوهێنراوە چونکە دەبێتە هۆی دەرخستنی مافێك، کە لەڕێگای ئەوەوە نەبێت دەرنەکەوێت.

ئەر نەتان نووسی بارمتە وەرگرن:

﴿[٢٨٣] وإن كنتم على سفر ولم تجدوا كاتبا فرهان مقبوضة﴾ خۆ ئەگەر لەسەر سەفەر بوون- ئەی ئەوانەی قەرزو مامەڵە دەکەن!- و خوێندەوارتان دەست نەکەوت، قەباڵەکەتان بۆبنووسێت، دەکرێ بارمتەو گرەوێك لای خاوەن قەرزەکە دابنێن، تاوەك سەنەدێك لای بمێنیتەوە"و دڵنیا بێت ماڵەکەی تیاناچێت ﴿فإن امن بعضكم بعضا﴾ ئینجا

ئەگەر بڕواتان بەیەکدی هەبوو و ئەمین بوون‌و بارمتەی نەویست ﴿فليؤدِّ الذى اؤتمن امانته وليتقِ الله ربه﴾ جا با ئەو کەسەی کە بە ئەمین دانراوە، واتە: قەرزدارەکە لەکاتی خۆیدا سپاردەکە" قەرزەکە" بداتەوە بەخاوەنەکەیی‌و، لە خوای پەروەردگاری خۆی بترسیّ و،" گزی تیا نەکات" ﴿ولا تكتموا الشهادة﴾ دووبارە روو دەکاتەوە شایەتەکان‌و: ئەفەرمویّ: ئەی شایەتەکان! نابیّ خۆتان لەشایەتی بشارنەوە" هەرکات پێویست بوو " ﴿ومن يكتمها فانه آثم قلبه﴾ وە هەرکەسێك کیتمانی شایەتی بکاو بیشارێتەوە، بە راستیی دڵی خۆی ژەنگاوی‌و تاوانبارەدەکا ﴿والله بما تعملون عليم﴾ خۆ خواش بەوکارانەی ئێوە ئەیکەن زاناو ئاگایە" کەوابوو هیچ شتێك لە یەکتر مەشارنەوە".

رینمایی ئایەتی (٢٨٣):

١- دانانی بارمتەو گرەویّ (رەهن)ێك لای خاوەن قەرزەکە ، لەماڵەوە بێت ، یان لە سەفەردا بێت ، -هەتا قەرزەکەی تیا نەچیّ- کارێکی پەسەندو رەوایە. بەڵیّ..(رەهن) بە پێی دەقی قورئان بە تایبەت بەم ئایەتەی بەردەستمان و لە سەفەردابن. هەروا ئەگەر لە ماڵەوەش بن، بە سوننەت دانراوەو بە کۆی دەنگی ئوممەت چەسپێنراوە، لە فەرموودەیەکی (متفق عليه) دا هاتووە : (إن النبيﷺ إشترى من يهودى طعاماً فطلب اليهودي رهنا، فرهنه درعه ﷺ فمات ودرعه مرهونة فى ثلاثين صاعاً من شعير).

٢- کاتیّ دڵنیابوون لە تیانەچوونی ماڵەکەتان، ئەوا دەتوانن رەهن وەرنەگرن جا گرەو کراوەکە ، ئەگەر حەیوانێکی سواری بوو، یان مەڕێکی خاوەن شیر بوو، یان خانوویەك بوو تێیدا دادەنیشتن، ئەوە هەقە خاوەنەکەیان سوودیان لیّ وەربگریّ ، نەك خاوەن قەرز، واتە: خاوەن پارەکە بۆی نیە ئەوانە لە قازانجی خۆیدا بەکاربێنیّ، خۆ ئەگەر خاوەن قەرزەکە چوویە خانووەکەوەو بۆ خۆی بەکاری هێنا ، ئەوا دەبیّ کریّ بۆ خاوەنەکەی دابنیّ .

٣- شاردنەوەو کیتمانی شایەدی، یان درۆ کردن لە شایەتییدا ، کارێکی حەرامەو لە گوناحە گەورەکانە.

هەر چیتان لەدڵ گرتبیّ خوا لێتانی دەپرسیّ:

﴿[٢٨٤] لله ما فى السموات وما فى الأرض﴾ هەرچی لە ئاسمانەکان و هەرچی لەزەویدایە، هەموو هی خوایە" تەنها ئەو دروستی کردووە، تەنها ئەویش خاوەنیەتی، کەواتە: دەبیّ تەنها شەریعەت و بەرنامەی ئەویش پیادە بکریّ" ﴿وإن تبدوا ما فى انفسكم﴾ ئەگەر ئەوەی لەناو دڵ ودەروونتاندایە، ئاشکرای بکەن ﴿او تخفوه يحاسبكم به الله﴾ یان بیشارنەوەو دەری نەخەن، لە هەردوو حاڵەتەکەدا خوا لێکۆڵینەوەتان لەگەڵ دەکات. (ئیبن عەباس) دەڵێت: پاش لێکۆڵینەوەو لێپرسینەوە لەو شتانەی کە لەدڵ‌و دەروونا ئەیشارنەوە، خوای گەورە لە بڕواداران خۆش ئەبیّ و سزای بێبڕوایان دەدات، بۆیە (ئیبن عەباس) بەلایەوە وایە کە ئایەتی: (إن تبدوا ما في أنفسكم أو تخفوه يحاسبكم به الله) نەسخ نەبۆتەوە. تەفسیرەکان لەم جیگایەدا جۆرەها قسەیان هەیە، بەڵام ئەم مانایەی مامۆستا "خاڵ" بەلامەوە لە هەموان جوانترە کە دەڵیّ" ئەگەر ئەوەی لە دڵتاندایە لە سیفاتی نەفسیی، وەکو بیّ بڕوایی و، حەسوودیی‌و، ناپاکیی و بەخیلی، ئاشکرایان بکەن، یان بیانشارنەوە، خوا بۆی هەیە حیسابتان لەگەڵ بکات، چاك بە چاك و خراپ بە خراپ". ﴿فيغفر لمن يشاء﴾ ئینجا لە هەرکەسێك کەخۆی بیەویّ خۆش ئەبیّ ﴿ويعذب من يشاء﴾ هەر کەسێکیش ئەو خۆی بیەویّ وشیاویش بیّ - بە سزا - سزای دەدات" واتە: ئەگەر کردەوەو خەیاڵات گەیشتبێتە رادەیەك کە بووبیّ بە شتێکی نەفسیی و سرووشتی، ئەوە هەرگیز تەوبەو پەشیمانی بەدوایا نایەت.

﴿والله علی کل شئ قدیر﴾ خواش بەسەر هەموو شتێکدا دسەڵاتدارە" توانای لێبوردن و سزادانیشی هەیە" ﴿[٢٨٥] آمن الرسول بما أنزل إلیه من ربه والمؤمنون﴾ ئەم پەیامبەرەو، ئەو ئیماندارانەی لەگەڵیا باوەڕیان هێناوەو لێیان روونە کە ئەو بەرنامەیە لە لای پەروەردگاریانەوە هاتۆتە خوارێ راستەو دروست ﴿کل آمن بالله وملائکته وکتبه ورسله﴾ وهەمووشیان بڕوایان هێناوە بە تاك وتەنیایی خواو، فریشتەکانی، کتێبەکانیی ، پەیامبەرەکانی ﴿لا نفرق بین أحد من رسله﴾ دەشڵێن: ئێمە هیچ فەرق و جیاوازیەك لەنێوان پێغەمبەرانی خوادا ناکەین ، بڕوامان هەیە کە هەموو خوا ناردوونی، وەهەریەکەشیان بە بەرنامەی خۆیەوە هاتووە، واتە: ئێمە وەك جوولەکەو گاورەکان ناکەین ، بڕوامان بە هەندێکیان ببێ و، بە هەندێکیان باوەڕ نەکەین ﴿وقالوا سمعنا وأطعنا﴾ و ئەڵێن: وتەی خوامان بیست و گوێرایەڵی فەرموودەکانی خواین، ساتۆش ئەی پەروەردگارمان! "هەرچی بفەرمووی ئامادەین" ﴿غفرانك ربنا وإلیك المصیر﴾ داوای لێ بوردنت لێ دەکەین، دەسا تۆیش لێمان خۆش ببە ئەی پەروەردگارمان! چاکیش دەزانین کە سەرەنجام گەڕانەوەشمان تەنها بۆ لای تۆیە. بەڵێ.. بەو شێوەیە موسڵمانی کامڵ: گوێ بیستە، گوێرایەڵە، ددان بە ناتەواویی و هەڵەکانی خۆیدا ئەنێ، بۆیە لەخوا داوای لێبوردن دەکات و، لە پاشە ڕۆژ دەترسێت.

رێنمایی ئایەتی (٢٨٥):

١- بەیانی ئەرکان و پایەکانی ئیمان بە خواو، فریشتەکانیی و کتێب و پێغەمبەرانی ئەو.

٢- بڕوا بە هەموو پێغەمبەران واجیبە، هەروەکو بڕوا نەبوون بە هەندێکیان حەرامو کوفرە.

٣- ئیتاعە و بەگوێکردنی خواو پیغەمبەرەکەی ، وخۆ بەدەستەوەدان و، رازی بوون بە هەموو بڕیارەکانی خوا پێویستە.

تەکلیف و ئەرکی بەدەر لەتوانا ناکرێ:

﴿[٢٨٦] لا یکلف الله نفسا إلا وسعها﴾ هەرچەندە خوا لە خەیاڵ وخەتەرەی دڵ و دەروون، دەپرسێتەوە ، بیشارێتەوە "یان دەریخاو بیخاتە روو".. بەڵام لە گەڵ ئەوەیشدا - بەدەر لەتوانا- تەکلیف و ئەرکێ ناخاتە سەرشانی هیچ کەسێك ﴿لها ماکسبت﴾ هەر کەسێك کارێکی چاکی ئەنجام دا، پاداش و خێرەکەی بۆ خۆی دەبێت ﴿وعلیها ما اکتسبت﴾ وەهەر خراپەیەکیشی کرد، بە زیانی خۆیەتیی و، یەخەی خۆی دەگرێ. ئینجا لە کۆتایی سوورەتەکەدا شێوەی موناجات وپاڕانەوەمان فێر دەکا ودەفەرموێ: ﴿ربنا لاتؤاخذنا إن نسینا أو أخطأنا﴾ ئەی پەروەردگاری ئێمە ! ئەگەر فەرمانێکی تۆمان لە بیرچوو، یان تێیدا بەهەڵەچووین، لێمان مەگرە ﴿ربنا ولا تحمل علینا أصرا کما حملته علی الذین من قبلنا﴾ ئەی پەروەردگارمان..! هیچ تەکلیف و ئەرکێکی ئەوەند قورس و گران مەخە سەرشانمان- ئەگەرچی بشتوانین جێبەجێی بکەین- وەك ئەو ئەرکانەی لەسەر شانی ئەوانەی بەر لەئێمەت نا ﴿ربنا ولا تحملنا مالا طاقة لنا به﴾ ئەی پەروەردگاری ئێمە! ئەرکێکی وا بەسەرماندا مەدە، بۆمان هەڵنەگیرێ و لە تواناو وزەماندا نەبێت ﴿واعف عنا﴾ چاو پۆشیمان لێ بکە ﴿واغفر لنا﴾ هەڵە و تاوانمان بپۆشە ﴿وارحمنا﴾ و رەحممان پێ بکە ﴿أنت مولانا﴾ هەر ئەتۆش سەرپەرستیارو پشت و پەنامانی ﴿فانصرنا علی القوم الکافرین﴾ دەسا بەسەر هۆزو بەرەی بێ باوەڕان و خوانەناساندا، سەرمان بخە، واتە: بەڵگەو نیشانەمان فێر بکە، با لە کاتی موجادەلەو دەمەقاڵێدا ، وەلەکاتی رووبەڕوو بوونەوەو جەنگیشیاندا زاڵبین. (موعاز) هەر کە لە خوێندنی ئەم سوورەتە دەبووەوە ئەیوت: (آمین فاللهم آمین).

رێنمایی ئایەتی (٢٨٦):

١- لابردنی ئەرکو باری گران و قورس لەسەر شانی ئەم ئوممەتە.

٢- تاوانێ لە حاڵی لە بیرچوون وهەڵەدا رووبدا، هیچ سزاو تۆڵەیەکی نیە.

٣- خوشبوون لەو هەڵەو پەڵانەی بەدڵدا تێدەپەڕێت.

٤- فێربوون وخوێندنی ئەم دۆعایەی ئاخری سوورەتی (بەقەرە) سوننەتە، چونکە پێغەمبەر ﷺ و هاوەڵانی هەمووکاتێ ئەیان خوێند، لە فەرموودەیەکیشدا - ئیمامی (موسلیم) لە (ئیبن مەسعوود)ـەوە هێناویەتی- دەفەرموێ: (من قرأ هاتين الآيتين من آخر سورة البقرة في ليلة كفتاه). واتە: هەر کەسێك-لە هەر شەوێکدا-ئەم دوو ئایەتەی ئاخری سوورەتی (بەقەرە)یە بخوێنێ، بۆ ئەو شەوە بەسیەتی. یان هاتووەو دەفەرموێ: (من قرأهما بعد العشاء مرتين أجزأته من قيام الليل ، وكفتاه من شر الشيطان فلا يكون له عليه سلطان). واتە: هەر کەسێك پاش نوێژی خەوتنان دووجار ئەو دووئایەتە بخوێنێ، ئەوا لەباتی شەو نوێژی ئەو شەوە بۆی دەنوسرێت و، لە خراپەو شەڕی (شەیتان)یش پارێزراو دەبێ و، دەرەقەتیشی نایەت.

ئێمەش لەکۆتایی تەفسیری ئەم سوورەتەی (بەقەرە)دا، هەرئەم دۆعایە دەکەین: (ربنا لاتؤاخذنا إن نسينا أو أخطأنا، ربناولاتحمل علينا إصرا كما حملته على الذين من قبلنا، ربنا ولاتحملنا مالا طاقة لنا به واعف عنا واغفر لنا وارحمنا أنت مولانا فانصرنا على القوم الكافرين)، پاشانیش دەڵێین: (آمين فاللهم آمين) .

***   ***   ***

٣- سوورەتی (ئالی عیمران)ـە مەدەنییەو (٢٠٠) ئایەتە

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

ئەم سوورەتەیش یەکێکە لەسوورەتە درێژەکانی قورئان و، باسی دووخاڵی گرنگ ئەکات، **یەکەم:** یەکخواپەرستیی راستەقینەو، پەیامبەرێتیی پێغەمبەروﷺ، راستیی و دروستیی قورئانی پیرۆز. **دووەم:** حەج و جیهادو سوود خواردن و زەکات نەدان و.. هتد ، باسێکی جەنگی (بەدر)و (ئوحود) دەکات، شیاوی ئاماژە بۆ کردنە، کە نزیکەی (٨٣) ئایەتی ئەم سوورەتە ، ساڵی نۆیەمی کۆچی لەمەدینەدا سەبارەت بە شاندەکەی خەڵکی (نەجران) هاتن، کەپێکهاتبوو لە (٦٠) سواری هەڵبژێراوی دەمڕاسی هۆزەکەیان ، هاتنە لای پێغەمبەر ﷺ تا لەبارەی (عیسا)وە قسەوباس بکەن و بەپێغەمبەری بسەلمێنن کە : گوایە عیسا (خوا)یە ! هەروەکو سوورەتی (بەقەرە) باسێکی درێژی جوولەکەکانی کرد.

جا ئابەم شێوەیە دەست پێدەکاو دەفەرموێ: ﴿بسم الله الرحمن الرحيم * [١] الم﴾ واتە: قورئان هەرلەم پیتانەی: (ئەلیف، لام، میم) و، وێنەیان پێکهاتووە، جا ئەگەر ئێوە باوەڕتان پێی نیە، دەسا فەرموون وێنەی بێنن ؟ ﴿[٢] الله لا إله إلا هو﴾ هەر (الله)یە خواو پەرستراوی راستەقینەی بە هەق، بێجگە لەخۆی هیچ خواو پەرستراوێکی تر نیە، شیاوی پەرستن بێت ﴿الحي﴾ هەمیشە زیندووو، هەمیشە بووەو دەبێ ﴿القيوم﴾ پایەدارو چاردێری گشتکارو، راگیرکاری هەموو بوونەوەرە، واتە: ئەمەیە خوای راست و بەهەق، نەك عیسا خوا بێ وەکو عیساییەکان دەڵێن.

سەرنجێك: لەفەرموودەی باوەڕ پێکراودا هەیە کە: ناوە گەورەو پیرۆزەکەی خوا (ئیسمی ئەعزەم) لە (ئایەتەلکورسیی) و، لە یەکەم ئایەتی (ئالی عیمران)دایە: (الله لاإله إلا هو الحي القيوم). ﴿[٣] نزل عليك الكتاب

بالحق﴾ ئەم (قورئان)ـەی وردە وردەو، کەم کەم ، بە هەق وراست و دروست، دابەزاندۆتە سەرتۆ ﴿مصدقا لما بین یدیه﴾ پشتگیری ئەوهەموو نامەو کتێبە پێشوانەی خۆیەتی، واتە : ددان بەو کتێبانەشدا دەنێت ، بەر لەخۆیبوون ﴿وانزل التوراة والإنجیل - [٤] من قبل هدی للناس﴾ و لەپێش ئەم قورئانەیشەوە (تەورات و ئینجیل)ـی دابەزاند، بۆ ڕێنوێنی خەڵکانی سەردەمی خۆیان ﴿وانزل الفرقان﴾ پاش ئەوانیش ئەم (قورئان)ـەی دابەزاند، بۆجیاکەرەوەی راستیی و ناڕاستیی، هەق و باتڵ ﴿إن الذین کفروا بآیات الله﴾ ئەوکەسانەی کە بەبەڵگەو نیشانەکانی خوا بڕوایان نیەو کافرن, لەکاتێکدا هەمووش پڕ بەدەم هاواری بوونی خواو، تاك و تەنیایی خوا دەکەن ﴿لهم عذاب شدید﴾ بەراستیی لەدوارۆژدا سزایەکی زۆر قورس و گرانیان بۆ هەیە ﴿والله عزیز ذوانتقام﴾ خۆ دیارە کە خواش زۆر باڵادەست و بەتوانایە، تۆڵە سێنەرە لەبێ باوەڕان، بەهەر شێوەیەك خۆی بیەوێ ﴿[٥] إن الله لا یخفی علیه شیء في الأرض ولا في السماء﴾ نە لەزەویی, نە لەئاسمان، هیچ شتێك لەخوا شاراوە نییە، ئاگاداری هەموو دەغدەغەو خەتەراتی دڵەکانیشە ﴿[٦] هو الذی یصورکم في الأرحام کیف یشاء﴾ تەنهائەوە، بتوانێ لەمناڵدانی دایکتاندا هەرچۆنێ حەزبکا، نەخشەی سەروسیماو بیچمتان بکێشێ: یەکێ ڕەشپێس، یەکێ سپی پێس، یەکێ نێر، یەکێ مێ، یەکێ باڵابەرز، یەکێ کورتە باڵا، واتە: بەئارەزووی خۆی نەخشە دادەڕێژێ و گەڵاڵەی هەموو شتێ دەکات ﴿لا إله إلا هوالعزیز الحکیم﴾ جگە لەخۆی هیچ پەرستراوێکی تر نیە هەق بێت، هەرخۆیشی باڵادەست و زاڵە، زۆر کارزان و کاردروستە، هەمووشتێکی لەجێگەی خۆیدایە، لە سوورەتێکی تردا لەبارەی دەسەڵات و زەبردەستی خواوە دەفەرموێ: (یخلقکم فی بطون أمهاتکم خلقا من بعد خلق فی ظلمات ثلاث..).

الجزء الثالث | سورة آل عمران

سُورَةُ آلِ عِمْرَانَ — مدنية ٣ — آياتها ٢٠٠

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ اللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴿٢﴾ نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَٰبَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنزَلَ التَّوْرَىٰةَ وَالْإِنجِيلَ ﴿٣﴾ مِن قَبْلُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَأَنزَلَ الْفُرْقَانَ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِـَٔايَٰتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ ﴿٤﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَآءِ ﴿٥﴾ هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَآءُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦﴾ هُوَ الَّذِيٓ أَنزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَٰبَ مِنْهُ ءَايَٰتٌ مُّحْكَمَٰتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَٰبِ وَأُخَرُ مُتَشَٰبِهَٰتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنْهُ ابْتِغَآءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَآءَ تَأْوِيلِهِۦ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُۥٓ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّٰسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُولُوا الْأَلْبَٰبِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾ رَبَّنَآ إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٩﴾

٥٠ | إِنَّ الَّذِينَ

ئایەتە (موحکەم) و (موتەشابیە)ـەکانی قورئان:

کاتێ نوێنەری گاورەکانی (نەجران) هاتە لای پەیامبەرﷺ پێیانگوت: باشە! تۆیش سەبارەت بەعیسا، هەر وەك ئێمە ناڵێیت کە: وشەو ڕۆحی خوایە؟ مەبەستیان ئەوەبوو کە بەبیروباوەڕی ئەوان عیسا ئادەمیی نییەو خوایە ! ئینجا خوا ئەم ئایەتەی ناردو فەرمووی: ﴿[٧] هو الذی انزل علیك الکتاب﴾ هەر ئەوخوایە ئەم کتێبە (قورئان)ـی دابەزاندە سەرت ﴿منه آیات محکمات هن أم الکتاب﴾ هەندێکی چەند ئایەتێکی (تەئویل) هەڵناگرن و ماناو مەبەستەکانیان موحکەم و ڕۆشن و دامەزراوو ماك و بناغەن بۆ ئایەتەکانی تری، واتە: نەگۆڕاون و، قابیلی دەستکاری نین و، تێنەگەیشتوان ناتوانن لەمەبەستەکانی خۆیاندا بەکاریان بێنن ﴿وأخر متشابهات﴾ وئەوی تریشی (موتەشابیە) و لێکچوون، واتە: بێژەو وشەکانی مانای جۆراوجۆر هەڵدەگرن و، بۆ هەموو کەسێکیش ڕۆشن نین، چونکە چەند واتاو مانایەکی قوڵ و، چەند مانایەکی جیا لەوی تر دەبەخشن، بەڵام خوێندەوارە زانیارەکان لەبەر ڕۆشنایی ئایەتە موحکەمەکاندا، مانای ئەمانیش دەزانن و

چارەسەریان دەکەن ﴿فأما الذين في قلوبهم زيغ﴾ ئینجا ئەوانەی لە دڵیاندا لادان و چەوتی هەیەو، هەمیشە ئامادەن بۆ فیتنەنانەوە ﴿فيتبعون ما تشابه منه﴾ هەرلە (موتەشابیه)ـەکان دەگەڕێن و، هەر لەوان پەیڕەوی ئەکەن و، بەئارەزووی خۆیان تەفسیریان ئەکەن ﴿ابتغاء الفتنة﴾ بە مەبەستی گێرە شێوێنی ولادانی خەڵکی لە ڕێگای ڕاست و خوڵقاندنی گومان بۆیان ﴿وابتغاء تأويله﴾ وە یان هەرچۆنێك دڵیان حەز بکا، مانایان بکەن و، تەفسیرو لێکدانەوەی هەڵەیان بۆهەڵبەستن، بەو ناوەوە کە هەرخۆیان خەمخۆری قورئانن و دەیپارێزن! ﴿وما يعلم تأويله إلاالله﴾ لە کاتێکدا تەفسیرو لێکدانەوەی مانا ڕاستەکەیان، خوا نەبێ کەسێکی تر نایزانێ، کەوابوو ئێمە هەرتەسلیم بوون و ملکەچیمان لەسەرە، ئەوسا ئەگەر شتێکی واهەبوو، ئەبێ لە ژێر ڕووناکی ئایەتەکانی تردا تەفسیر بکرێتەوە.

جەماوەری زانایان دەڵێن: ئایەتی (وما يعلم تأويله إلاالله) (وەقف)ـی تەواوە، واتە: لە خوێندنەوەدا ، دەبێ قورئانخوێن لەسەر بڕگەی (إلاالله) دا بوەستێت، پاشان لە (والراسخون)ـەوە دەست پێ بکاتەوە، ئەمەیش ئەوە دەگەیەنێت کە بەراستیی تەنها هەرخوا خۆی دەزانێ مەبەست لەئایەتی (متشابه) دا چیە ؟ (تەبەریی) دەڵێت: (أرجح الأقوال: فی معنی المحکم والمتشابه دون خلقه، کوقت خروج عیسی ووقت طلوع الشمس من مغربها، وقیام الساعة، وفناء الدنیا ..) واتە: قسەی پەسەندو گونجاوو شیاو بۆ مانای (موحکەم وموتەشابیه) ئەوەبوو، نەك وەکو (نەسارا) و (خەوارج)ـەکان بە ئارەزووی خۆیان تەفسیری ئایەتەکانیان دەکردەوە، بۆ نموونە: لەئایەتی: (.. وروح منه ..) ١٧١/٤) نەسارا سەریان لەخۆیان شێواند و وتیان: ئەمە مانای وایە کە (عیسا) کوڕی خوایە! هەتبوو لەبەر ڕووناکی ئەم ئایەتەدا: (إن هو إلا عبد أنعمنا علیه..) وەیان ئایەتی: (إن مثل عیسی عندالله کمثل آدم خلقه من تراب ثم قال له کن فیکون) ٥٩/٣. تەفسیری ئایەتی (وروح منه ..) بکەنەوە، ئەوسا بۆیان دەردەکەوت کە عیسا خوا نییە، بەڵکو بەندەی خوایە . (خەواریج)یش لەئایەتی (.. إن الحکم إلا لله..)دا خۆیان سەر لێشێواوکرد، بەتایبەت لە ڕووداوەکەی نێوان (عەلی کوڕی ئەبی تالیب) و(موعاوییە)دا، ئەوە بوو ئیمامی (عەلی) یان کافر کرد! بەتایبەتی لەودەمەدا کە (ئەبا مووسای ئەشعەریی) کردبووە حەکەم بۆ کۆتا بڕیاری کوژاندنەوەی فیتنەو کێشەکەیان. ﴿والراسخون في العلم يقولون آمنا به﴾ ئەوانەش کە لەزانستدا ڕۆچوو و دامەزراوو زۆر زانانن دەڵێن: ئێمە باوەڕمان بە (متشابه) هەیە ﴿كل من عند ربنا﴾ هەردوو بەشەکەی قورئان (محکم ومتشابه) لەلایەن پەروەردگارمانەوەیە، پێغەمبەر ﷺ لەبارەی تێگەیشتن لەمەبەستی ئایەتەکان ، دوعای بۆ (ئیبن عەباس) کردوو فەرمووی: ((اللهم فقّهْهُ فی الدین، وعلّمْهُ التأویل)) فتح الباری. ﴿وما يذكر إلا أولوا الألباب﴾ خۆ لەراستیدا تەنها خاوەن بیرو پیاوە زیرەك و دڵ وشیارەکانن ، بەوردیی بیرئەکەنەوەو سوودی لێوەردەگرن و لەم حەقیقەتە تێدەگەن. پێغەمبەری خوا ئەم ئایەتەی (هوالذی أنزل علیك القرآن منه آیات محکمات هن أم الکتاب وأخر متشابهات)ـی، هەتا (وما یذکر إلا أولواالألباب) خوێندەوەو پاشان فەرمووی: ((فإذا رأیت الذین یتّبِعُون ماتشابهَ منه، فأولئك الذین سمّی اللهُ فاحْذَرُوهُمْ)). ﴿[8] ربنا لاتزغ قلوبنا بعد إذ هديتنا﴾ ئەو ژیرو تێگەیشتوانە دەڵێن: پەروەردگارمان! دوای ئەوەی هیدایەتت داین و ڕێنماییت کردین، دڵەکانمان لەڕێی هەقی خۆت لامەدە، هەتا بکەوینە شوێنی فیتنەخوازەکان. ﴿وهب لنا من لدنك رحمة﴾ وە لەلای خۆتەوە ڕەحمەتمان پێ ببەخشەو، دڵمان لەسەر هەق دابمەزرێنە ﴿إنك أنت الوهاب﴾ بەراستیی هەر ئەتۆی بەخشندە و بەخشێنەری هەرەمەزن، پێغەمبەر لەبارەی دامەزراندنی دڵەکانەوەو، لادانیان لەخوا دەخوازێ و دە فەرمووی: ((یامُقَلّبَ القُلُوبِ ثبّتْ قلْبی علی دینكَ)) پاشان ئایەتی: (ربنا لاتزغ قلوبنا بعد إذ هدیتنا وهب لنا من لدنك رحمة إنك أنت الوهاب)ی خوێندەوە. ﴿[9] ربنا إنك جامع الناس ليوم لا ريب فيه﴾ پەروەردگارمان! بەراستیی هەرتۆ

کۆکەرەوەی خەڵکیت "بۆپاداش وتۆڵە" بۆ ڕۆژێك کە بۆهاتنی گومانێك نیە. ﴿إن الله لا يخلف الميعاد﴾ بەراستیی خوا لە بەڵێن و وەعدەکانی خۆی لاناداو پەیمان ناشکێنێ. بەڵێ .. هەمووکات بنیادەم بەرامبەر بەقورئان دوو دەستەیە: بەشێکیان وەك خۆی تەفسیری ئایەتەکان روون ئەکەنەوەو بەموو لێی لانادەن، ئەوی دیکەش بەپێی بەرژەوەندی خۆیان تەفسیری دەکەنەوە!.

ماڵ و عەولاد بەهانا نایە رۆژی سەلا :

﴿[10] إن الذين كفروا لن تغني عنهم أموالهم ولا أولادهم من الله شيئا﴾ بێگومان ئەوکەسانەی کە بەپەیامبەر ﷺ بێ باوەرو کافرن لە رۆژی قیامەتدا هەرگیز نەماڵیان ، نە منداڵیان لەسزای خوا بێ نیازیان ناکەن و، فریایان ناکەون هەرچەندە ئەمڕۆ خۆیانی پێ هەڵئەکێشن و شانازیی پێوە ئەکەن" ﴿وأولئك هم وقود النار﴾ دەشبنە سووتەمەنیی و دەستە چیلەی ئاگر ﴿[11] كداب آل فرعون﴾ خوو دابیان هەروەکو خوو داب ونەریتی گەلی فیرعەون ﴿والذين من قبلهم﴾ و ئەوانەش لەپێش ئەوانە بوون وایە ﴿كذبوا بآياتنا﴾ کە گشت جارێ ئایەتەکانی ئێمەیان بەدرۆ دادەنا ﴿فأخذهم الله بذنوبهم﴾ ئینجا خوایش بەهۆی گوناح و تاوانیی خۆیانەوە گرتنی و لەناوی بردن ﴿والله شديد العقاب﴾ دڵنیابن خوا تۆڵەسێنێکی زۆر توندو سەختگیرە، واتە: سەرەنجامی قورەیشیش هەروەك ئەوانە تیاچوون و دۆزەخە، ئەوسا سامان ومنداڵیشیان هیچ کەڵکیان پێناگەیەنن ﴿[12] قل للذين كفروا﴾ بێگومانبن بەوانەی کە بێ بڕوان بڵێ ﴿ستغلبون وتحشرون إلى جهنم﴾ کە بەم زووانە "هەر لەدونیادا" تێدەشکێن و ژێر ئەکەون، وە لەدوارۆژیشدا بەرەو دۆزەخ کۆئەکرێنەوەو رادەپێچرێن "هەرچەندە ئەمڕۆ موسڵمانان لەئوحوددا بەرەواڵەت تێ شکابن" ﴿وبئس المهاد﴾ کە دۆزەخیش جێ خەوێکی خراپە!

الجزء الثالث — سورة آل عمران

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَن تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَٰلُهُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔاۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمْ وَقُودُ ٱلنَّارِ ﴿١٠﴾ كَدَأْبِ ءَالِ فِرْعَوْنَ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْۚ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُ بِذُنُوبِهِمْۗ وَٱللَّهُ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿١١﴾ قُل لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَۚ وَبِئْسَ ٱلْمِهَادُ ﴿١٢﴾ قَدْ كَانَ لَكُمْ ءَايَةٌ فِي فِئَتَيْنِ ٱلْتَقَتَاۖ فِئَةٌ تُقَٰتِلُ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَأُخْرَىٰ كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُم مِّثْلَيْهِمْ رَأْيَ ٱلْعَيْنِۚ وَٱللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِۦ مَن يَشَآءُۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُوْلِي ٱلْأَبْصَٰرِ ﴿١٣﴾ زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ ٱلشَّهَوَٰتِ مِنَ ٱلنِّسَآءِ وَٱلْبَنِينَ وَٱلْقَنَٰطِيرِ ٱلْمُقَنطَرَةِ مِنَ ٱلذَّهَبِ وَٱلْفِضَّةِ وَٱلْخَيْلِ ٱلْمُسَوَّمَةِ وَٱلْأَنْعَٰمِ وَٱلْحَرْثِۗ ذَٰلِكَ مَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَاۖ وَٱللَّهُ عِندَهُۥ حُسْنُ ٱلْمَـَٔابِ ﴿١٤﴾ ۞ قُلْ أَؤُنَبِّئُكُم بِخَيْرٍ مِّن ذَٰلِكُمْۚ لِلَّذِينَ ٱتَّقَوْاْ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَٰجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَرِضْوَٰنٌ مِّنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ بَصِيرُۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿١٥﴾

٥١

هەقە لە رۆژی (بەدر) عیبرەت بگرن :

﴿[13] قد كان لكم آية في فئتين التقتا﴾ بەراستیی لەو دوو کۆمەڵەدا لەجەنگی (بەدر)دا رووبەرووی یەکتر وەستان، دەرس و ئامۆژگارییەك هەبوو بۆ ئێوە ئەی جوولەکە ! ﴿فئة تقاتل في سبيل الله﴾ دەستەیەکیان بۆخوا دەجەنگێن ﴿وأخرى كافرة﴾ و دەستەکەی تریان کافرو بێ بڕوان و، لەپێناوی تاغووتانداو، دژ بەخوا دەجەنگێن ﴿يرونهم مثليهم رأي العين﴾ بەچاوی خۆیان کۆمەلە بڕوادارەکەیان بەدوو ئەوەندەی خۆیان دەبینی، ئەوساش خوا ترسی خستە دڵیانەوە وتێشکان ﴿والله يؤيد بنصره من يشاء﴾ دیارە خوا پشتگیری هەرکەسێك کە خۆی بیەوێ و بەشیاوی بزانێ دەکات، بۆیە پشتگیری لەخەڵکی (بەدر) کردو سەری خستن ﴿إن في ذلك لعبرة لأولي الابصار﴾

بەراستیی لەو هاوکاریی و سەرخستنەدا لەگەڵ کەمی ئەمان و زۆری ئەواندا وانەو ئامۆژگارییەکی گەورە هەیە بۆئەوانەی بینایی خۆیان دەخەنە کارو خاوەن فامن ، کەوابوو هێزی ماددیی بۆ مرۆڤەکان هەموو شتێك نیەو، سەرکەوتنیش بە زۆریی و ژمارەو چەك و تەقەمەنی نییە، بەڵکو تەنها بەپشتیوانیی و یارمەتی خوایە، ئەگەرچی پێویستە گشت رووبەروبونەوەیەك چەك وتەقەمەنی خۆی بۆئامادە بکرێ.

بەزەرق و بەرقی ژینی دنیا چەواشە مەبن:

﴿[١٤] زين للناس حب الشهوات﴾ حەزوو ئارەزوو ﴿من النساء﴾ بۆ ژنان ﴿والبنين﴾ بۆ کورانی زۆرو ﴿والقناطير المقنطرة من الذهب والفضة﴾ بۆ کۆماو کیسەی زێرو زیوو ﴿والخيل المسومة﴾ بۆ رەوە ئەسپی نیشاندارو پڕخاڵ ﴿والأنعام﴾ وبۆ مەڕو بزن ووشترو گاو مەزراو کشتوکاڵ، رازێنراوەتەوە بۆخەڵك ولایان شیرین کراوە، تەنانەت گەلێ جار زیانی خۆشیانی تێدایەو ملی خۆیانی بۆ دەشکێنن کەچی هەرکەمی ناکەنەوە!! ﴿ذلك متاع الحياة الدنيا﴾ دیارە ئەوانە هەموو نیعمەتی ژیانی ئەم دونیایەن و خوا بۆ مرۆڤی بەدیهێناون ﴿والله عنده حسن المآب﴾ خۆ جێگای حەوانەوەی زۆر خۆشتر و سەرەنجامی گەشەدارتر لەوانە، هەرلای خوایە، کەوابوو پێویستە ئادەمیی ئەوەندە سەرنەکاتە ناوجەرگی ئەو شتانەوەو، هەموو مەبەستێکی هەر ئەوانە بن، ئەگینا خۆ خوای دلۆڤان ئەوانەی هەر بۆ کەلك لێوەرگرتن دروستکردووە بۆمرۆڤ ﴿[١٥] قل أؤنبئكم بخير من ذلكم﴾ بەو خەڵکە "کە چوونەتە ناوجەرگەی ئەوانەوە" بڵێ ئەی موحەممەد ﷺ ئەرێ حەز ئەکەن باشترو چاکتر لەسەرجەم ئەوانەتان پێ رابگەیەنم؟ ﴿للذين اتقوا عند ربهم جنات تجري من تحتها الأنهار﴾ باشتر لەوانە، ئەمەیەکە: بۆئەوانەی لە شیر وتاوان خۆ دەپارێزن، لای پەروەردگاریان چەندین باخاتی بەهەشتیان بۆهەیە، کە چەندان چۆمە ئاوو رووبار، لەبن دارەکانیانەوە دەڕۆن ﴿خالدين فيها﴾ و بە ژیانی ئێجگاریی وهەمیشەیی لەوێ دەبن ﴿وأزواج مطهرة﴾ و چەندین هاوسەرو ژنی پاك و خاوێنیشیان بۆ هەیە ﴿ورضوان من الله﴾ بێجگە لەوانەش "هەموو" رەزامەندی خوایان پێدەگا ﴿والله بصير بالعباد﴾ بێگومان ئەو خوایە بینایە بە حاڵی بەندەکانی خۆیو چاك "ئەزانێ چی لە دڵ و دەروونیاندایە. بەڵێ خۆشیی و رابواردنی راستەقینەو تێرو تەواو هەر ئەمەیە کە خوای گەورە خۆی بەیانی کرد نەك سۆزوو ئارەزوو کردنی ئەو شتانە، بە جۆرێ ئیتر بەلاتەوە وابێت کە ئەوانە هەموو شتێك بن ﴿[١٦] الذين يقولون ربنا آمنا﴾ خۆ پارێزان ئەوانەن کە ئەڵێن: ئەی پەروەردگارمان! بێگومان ئێمە بەخۆتوو پەیامبەرانت بڕوامان هەیە ﴿فاغفر لنا ذنوبنا وقنا عذاب النار﴾ دەسا تۆیش "بەبەزیی خۆت" لە گوناهەکانمان ببورەو لەسزای ئاگریش بمانپارێزە.

صیفات گەلێکی ئیمانداران:

﴿[١٧] الصابرين والصادقين والقانتين والمنفقين﴾ ئیمانداران ئەمانە سیفەتیانن: خۆراگرن و شان ئەدەنە بەر فەرمانەکانی خوا، هەمیشە راست بێژو راستگۆن، بەشێوەك کەهەموو گیانیان بۆتە راستیی، ملکەچ و گوێڕایەڵن، هەمووکات خەریکی نوێژو خواپەرستین، سامان بەخشن، واتە: لەهەموو پرۆژەیەکی خێردا دەستیان لەخەرجدایە ﴿والمستغفرين بالأسحار﴾ هەموو ڕۆژێکیش بەرەبەیان، لەخوا دەپاڕێنەوە لێیان خۆش بێت، واتە: بەر لەنوێژی بەیانی خەریکی شەو نوێژو، پارانەوەی لێخۆشبوونن.

گەواهی بۆ تاك و تەنیایی خوا:

﴿[١٨] شهدالله انه لاإله إلاهو والملائكة وأولوا العلم﴾ خوا لەرێگەی دروستکراوەکانیەوە شایەتی دەدا - خۆهەر خۆی بەسە بۆ شایەتی- پاشان فریشتەو زاناکانیش شایەتی دەدەن کە: بێجگە لەخۆی هیچ پەرستراوێکی شیاوی

راستەقینە نییە ﴿قائما بالقسط﴾ گشت کاتێکیش لە نێوان بوونەوەردا، دادپەروەری راگرتووە ﴿لا إله إلا هو العزيز الحكيم﴾ دووبارە غەیرەز خۆی، هیچ پەرستراوێکی تر نییە ، بالادەست و زاڵە، کارجوان و کارزانە، بۆیە هەمیشە بەدادگەرانە لەنێو گشت بوونەوەردا ئەجوولێتەوە. بەڵێ ئەمە بۆ زانایان ئێجگار پلەو پایەیەکی گەورەیە، کە خوای گەورە "لەپاڵ خۆیی و فریشتەکانیشیدا" بۆ تاك وتەنیایی خۆی، دەیانگرێ بەشایەت، هەقە ئەوانیش هەق ڕەوو هەق بێژبن وئەم لاوئەولا نەکەن. ﴿[١٩] إن الدين عند الله الإسلام﴾ بێگومان تەنها ئەم دینی ئیسلامەیە، پەسەند وقبووڵە لای خوا، چونکە پالاوتەو پوختەی تەواوی ئایینە ئاسمانییەکانی ترە، بۆیە لەجێگایەکی تردا دەفەرموێ: (ومن يبتغ غير الإسلام دينا فلن يقبل منه) واتە: هەرکەسێك بەهەر دینێکی ترەوە بەرەو خوا بچێت، خوا لێی وەرناگرێ ﴿وما اختلف الذين أوتوا الكتاب﴾ ئەوانەش کە کتێب و نامەیان پێدرا واتە: جوولەکەو گاور کەلەناوخۆیاندا پێك نەهاتن و لەهەق لایاندا ﴿إلا من بعد ما جاءهم العلم﴾ هەر پاش ئەوەبوو کە بەڵگەو زانیاریی تەواویان بۆهات دەربارەی راستیی ئەو ئایینەی وا موحەممەد ﷺ هێنای ﴿بغيا بينهم﴾ ئەویش هەر لەبەر عینادیی و حەسوودییەك بوولەناویاندا هەبوو، چونکە دەیانزانی بەهاتنی دینی ئیسلام ، سەرۆکایەتی ئەوان لەکیس ئەچێت ، بۆیە لەباوەڕ هێنان بەدینی ئیسلام کلابوون و بووبە هەراو کێشەیان !! ﴿ومن يكفر بآيات الله فإن الله سريع الحساب﴾ دەسا دڵنیابن هەرکەسێك باوەری بەئایەت و نیشانەکانی خوا نەبێت، باچاك بزانن کە خوا لەرۆژی پرسینەوەدا، بەچەسپانی بەحیسابیان رادەگا ﴿[٢٠] فإن حاجوك فقل أسلمت وجهي لله ومن اتبعن﴾ خۆ ئەگەر دەمەقاڵێ و ململانێی سەختیان لەگەڵ کردی" سەبارەت بەعیساو هەرگوتیان خوایە تۆ لەوەلامدا بڵێ: من خۆم و پەیرەوەکانم بەپاکی ڕوومان کردۆتە خواو تەسلیم و ملکەچی بریارەکانی ئەوین و، هەرخۆیشی تاك وتەنیاو بێ هاوەڵ و بێ شەریکە ﴿وقل للذين أوتوا الكتاب والأميين﴾ بەوانەش وا نامەیان پێدراوە (لەجوولەکەو لە گاور) نەزان و بێ نامەکانیش (لەهاوبەش دانەرانی قورەیش) بڵێ: ﴿أأسلمتم﴾ ئایا، دوای ئەو هەموو بەڵگانە ئێوەش "وەکو ئێمە" موسڵمان و ملکەچی خوا بوون؟ یان هەر سوورن لەسەر بێ باوەری خۆتان؟! ﴿فإن أسلموا﴾ جا ئەگەر ملکەچ و موسڵمان بوون، واتە: هاتنە سەردینەکەی تۆو وازیان لە یەهودییەت ونەصرانیەت هێنا ﴿فقد اهتدوا﴾ ئەوا "بە هەقیقەت" ڕێگەی بەختیارییان دۆزیوەتەوەو ڕێنما بوون ﴿وإن تولوا﴾ خۆئەگەر ڕوویان وەرگێڕا لەئیسلام و سەرپێچییان لێکردو باوەڕیان نەهێنا ﴿فإنما عليك البلاغ﴾ بێگومانبە ئەرکی تۆ تەنها هەرگەیاندنی پەیامەکەی خوایە" ئیتر لە بێ بڕوایی ئەوان تۆ هیچ زیانێکت پێناگاو بەرپرسیاریش نیت".

الجزء الثالث — سورة آل عمران

ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ إِنَّنَآ ءَامَنَّا فَٱغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٦﴾ ٱلصَّٰبِرِينَ وَٱلصَّٰدِقِينَ وَٱلْقَٰنِتِينَ وَٱلْمُنفِقِينَ وَٱلْمُسْتَغْفِرِينَ بِٱلْأَسْحَارِ ﴿١٧﴾ شَهِدَ ٱللَّهُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَأُو۟لُوا۟ ٱلْعِلْمِ قَآئِمًۢا بِٱلْقِسْطِ ۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١٨﴾ إِنَّ ٱلدِّينَ عِندَ ٱللَّهِ ٱلْإِسْلَٰمُ ۗ وَمَا ٱخْتَلَفَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۗ وَمَن يَكْفُرْ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ فَإِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿١٩﴾ فَإِنْ حَآجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِىَ لِلَّهِ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِ ۗ وَقُل لِّلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْأُمِّيِّـۧنَ ءَأَسْلَمْتُمْ ۚ فَإِنْ أَسْلَمُوا۟ فَقَدِ ٱهْتَدَوا۟ ۖ وَّإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ ٱلْبَلَٰغُ ۗ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿٢٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَيَقْتُلُونَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ ٱلَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِٱلْقِسْطِ مِنَ ٱلنَّاسِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٢٢﴾

الآية ٢١ — ٥٢

﴿والله بصير بالعباد﴾ بێگومان خوا بەبەندەكانی شارەزاو بینایە" تۆڵەو پاداشتیان" وەك پێویست" ئەداتەوە، موسڵمان بن، یان نا.

جوولەكە پێغەمبەران و صاڵحانی زۆریان كوشت:

﴿[21] إن الذين يكفرون بآيات الله﴾ بێگومان ئەو جولەكەو گاورانە كە باوەڕیان بە ئایەت و نیشانەكانی خوا نیە ﴿ويقتلون النبيين بغير حق﴾ و پەیامبەرانیش "بە ناهەق" ئەكوژن!. (ئیبن كەسیر) ئەڵێ: جوولەكە تەنها لەنیوە رۆژێكدا، سێ سەد پەیامبەریان كوشت!! ﴿ويقتلون الذين يأمرون بالقسط من الناس﴾ ئەوانەیش دەكوژن، كەفەرمانی چاكەو دادپەروەران بەخەڵك دەدەن, هەر لەو دەمەدا، "بێجگە لە پەیامبەران" سەدودوازدە پیاوچاك وخواپەرستیشیان كوشت ﴿فبشرهم بعذاب أليم﴾ مژدەی سزایەكی ئێش پێگەیەنەریان پێبدە" دیارە ئەو سێ تاوانە : (بێ بڕوایی بە ئایەتەكانی خوا، كوشتنی پەیامبەران لە خوت و خۆڕایی، كوشتنی بانگبەرانی دینی ئیسلام) تۆڵەیان هەر جەزرەبەو سزایە. ﴿أولئك الذين حبطت أعمالهم في الدنيا والآخرة﴾ ئەوانەن كەلەدنیاو لەقیامەتدا كاروكردەوەكانیان بەفیڕۆیە ﴿وما لهم من ناصرين﴾ هیچ یارو یارمەتی دەرێكیشیان بۆ نییە.

ڕێنمایی یەكانی ئایەتی (٢١-٢٢):

١- بێ باوەریی و ستەم "هەریەكەیان" دەبنە هۆی تیابردنی خەڵكانی دونیاو، تووش بوونی سزای ئەولایان.

٢- كوشتنی بانگبەرانی دینی ئیسلام و، پێغەمبەران وەكو یەكن لای خوا! (ئیبن جەریر) لە (ئەبا عوبەیدە)وە دەڵێ: لە پێغەمبەرم ﷺ پرسی دەبێ چ كەسێ لە رۆژی قیامەتا سزای زۆر سەختی هەبێ؟ فەرمووی: ئەوكەسانە كە پێغەمبەران و، بانگبەرانی دینی خوا دەكوژن، پاشان ئایەتی: (إن الذين يكفرون بآيات الله..)ی خوێندەوە، دوایی فەرمووی: قەومی جولەكە لەماوەی تەنیا رۆژێكا" سەر لە بەیانییەكەی" چل وسێ پێغەمبەریان كوشت! جا (١٧٠) كەسی (بەنی ئیسرائیل)ی رووبەروویان وەستان و لۆمەوسەرزەنشتیان كردن، كەچی بۆ ئێوارەكەشی، ئەوانیشیان كوشت! ئیتر لەو رۆژەوە ناسراون! موشریك و هاوبەش دانەران، خوا كاروكردەوەیان بەفیڕۆدەبا، ئەوی خوا هاوكاری نەكا ، هیچ كەسێ ناتوانێ سەری بخا.

الجزء الثالث | سورة آل عمران

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ (٢٣) ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ وَغَرَّهُمْ فِي دِينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ (٢٤) فَكَيْفَ إِذَا جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ (٢٥) قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (٢٦) تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ (٢٧) لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ (٢٨) قُلْ إِنْ تُخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللَّهُ وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (٢٩)

٥٣

خاوەن نامەكان حوكمی خوایان قبووڵ نەبوو!:

﴿[23] الم تر إلى الذين أوتوا نصيبا من الكتاب﴾ ئاخۆ ئەوانەت نەدیتووە كە بەشێكی گەورەیان لە كتێبی تەورات و ئینجیل پێدرابوو ﴿يدعون إلى كتاب الله ليحكم بينهم﴾ كە هەربانگ ئەكران بۆلای كتێب و نامەكەی خوا، واتە: (تەورات) و، (ئینجیل) هەتا ئەوكتێبە بڕیاری راستەقینە بدا لەنێوانیانداو داوەرییان بكا ﴿ثم يتولى فريق منهم وهم

معرضون﴾ کەچی دەستەیەکیان روو وەردەگێڕن و پێی رازی نابن و هەر سەرپێچی دەکەن" دەبێ خوێندەوار پەیرەوی هەر لەراستیی بکات، ئەگەرچی زیانی خۆشی تیا بێت" ﴿[٢٤] ذلك بإنهم قالوا لن تمسنا النار إلا أياما معدودات﴾ ئەو کەتمانی هەقەیش لەبەر ئەوەبوو کەدەیانگوت: ئەگەر بشمانخەنە ناو دۆزەخەوە چەن رۆژی نەبێ پێمان ناچێ "مەبەستیان لەوە هەر (٤٠) رۆژە بوو کە گوێرەکەیان تیاپەرست ﴿وغرهم في دينهم ما كانوا يفترون﴾ بەو درۆیەیان بۆ ئایینی خۆیان هەڵیان بەست سەریان لەخۆیان شێواند و فریویان خوارد" ئەوە بوو وتیان: ئێمە کوڕو خۆشەویستی خواین و، باووباپیرانیشمان پەیامبەر بوونە، تکامان بۆ ئەکەن" ﴿[٢٥] فكيف إذا جمعناهم ليوم لا ريب فيه﴾ ئینجا ئەبێ ئەو رۆژە حاڵیان چلۆن بێت، کە بێگومان هەرپێش دێت وهەموویان کۆ دەکەینەوە بۆلێکۆڵینەوەو لێپرسینەوە ﴿ووفيت كل نفس ما كسبت﴾ و هەموو کەسیش بە سزاو تۆڵەی کاروکردەوەی خۆی ئەگا ﴿وهم لا يظلمون﴾ وهیچ ستەمێکیشیان لێ ناکرێ، لەتەورات وئینجیل دا باسکرابوو کە هەرکات موحەممەد ﷺ هات، دەبێ خاوەن نامەکان پەیرەوی لێبکەن، کەنکووڵی ئەو راستییەیان دەکردو دەیانگوت: شتی وانییە لەتەورات وئینجیل دا، پێیان دەگوترا: باشە! ئەوکتێبانە بێنن باپێکەوە سەیریان بکەین، بزانین وانییە! هەڵدەهاتن ودەرۆیشتن وگوێیشیان لەسزا نەبوو، چونکە دەیانگووت: ئەگەر وایشبێت، هەرچەند رۆژێکە!

چۆن شوکرانە بژێر بین؟:

ئینجا کاتێ پەیامبەر ﷺ فەتحی مەککەی کرد، بەڵێنی بەدەس گرتن وفەتحی ناوچەکانی (فارس) و (رۆم)یشیدا, ئەوجا دووڕووو جوولەکەکان کردیانە هەراو گوتیان: های های! موحەممەد! تۆ لە کوێ و، راستیی ئەم قسەیەت لەکوێ!! شتی وا چۆن ئەبێ ؟! مەگەر تۆ خاوەنی هەموو شتێکی و، دەسەڵات و موڵکی دنیاش هی تۆیە دیارە بەمەککەیش تێر نەبوویت ، ئەوسا خوا فەرمووی: ﴿[٢٦] قل اللهم مالك الملك﴾ بڵێ: خوایە! ئەی خاوەن هێزو دەسەڵات! ﴿تؤتي الملك من تشاء وتنزع الملك ممن تشاء﴾ هەرکەسێك خۆت بتەوێ دەسەڵات و موڵکی پی ئەدەی، هەرکەسیش خۆت بتەوێ دەسەڵات وحکوومەتی لێ دەسێنی" دەسەڵاتداری بێ سنوورو بێ مەودا هەر ئەتۆی" ﴿وتعز من تشاء وتذل من تشاء﴾ هەرکەسیش خۆت بتەوێ باڵا دەست و رێزداری ئەکەیی و، هەر کەسیش خۆت بتەوێ زەلیل وسووکی ئەکەی ﴿بيدك الخير﴾ گشت خێرو چاکەیەك هەر بەدەستی خۆتە ﴿إنك على كل شئ قدير﴾ بەراستیی تۆ بەسەر هەموو شتێکدا بەتواناو دەسەڵاتداری ﴿[٢٧] تولج الليل في النهار وتولج النهار في الليل﴾ شەو ئەبەیتە ناو رۆژ. رۆژیش ئەبەیتە ناو شەو" لەم زیاد ئەکەیت و ، لەویش کەم ئەکەیت، یا بە پێچەوانەوە" ﴿وتخرج الحي من الميت وتخرج الميت من الحي﴾ زیندوو لەمردوو دەردێنیٚ و، مردوویش لە زیندوو دەردەخەی" گیا ئەڕوێنی لەدانە، دانەیش ئەروێنی لەگیا، وە هەروەها ﴿وترزق من تشاء بغير حساب﴾ هەرکەسیش خۆت بتەوێ بێ ژمارە رزق و رۆزی ئەدەیتیٚ.

موشریك و خوانەناس مەکەنە دۆس:

(عوبادەی کوڕی صامت) یەکێك بوو لە موجاهیدەکانی بەدرو پیاوێکی زۆر صالحیش بووکاتێ پەیامبەر بۆ جەنگی خەندەق خۆی رێکخست پێی وت: ئەی پەیامبەری خوا! پێنج صەد کەس جوولەکەی هاوپەیمان و برادەرم هەیە، مۆڵەت بدە بالەگەڵ خۆم بیانهێنم بۆ ئەم جەنگە ، وهاوکاریمان بکەن ، ئەوساخوا فەرمووی: ﴿[٢٨] لا يتخذ المؤمنون الكافرين أولياء من دون المؤمنين﴾ نابێ بڕوا داران جگە لە بڕواداران کەس بگرن بەدۆست و بەیارمەتیدەروو پشت و پەنای خۆیان ﴿ومن يفعل ذلك فليس من الله في شئ﴾ هەرکەسێك لەفەرمانی خوا دەرچێو

کافران بکاتە دۆستی خۆی، ئەوە هیچ بەشێکی پەیوەندیی ئیمانیی بەخواوە نییە. بەڵێ.. پەیوەندیی و دۆستایەتی کردن لەگەڵ کافراندا ڕەوا نییە، بەڵام پەیمانبەستن کاتێ بەرژەوەندی ئیسلامیی تیا ڕەچاوبکرێت ڕەوایە، وەك پەیامبەر لەگەڵ (خوزاعە) دا پەیمانی بەست و هاوبەشدانەرو موشریك بوون ﴿إلا أن تتقوا منهم تقاة﴾ مەگەر لێیان بترسن و، بتانەوێ لەشەڕیان خۆ قوتار بکەن و خۆ بپارێزن، ئەوە لەوکاتەدا چاك وایە بە ڕەواڵەت دوژمنایەتیی و دژایەتی نەکرێن ، بۆ پشتگیری ئەمە ئیمامی (بوخاریی) ئەم (ئەسەر)ە لەئەبوو دەرداوە دێنێ: ((إنا لنكشر في وجوه أقوام و إن قلوبنا لتلعنهم)) فتح الباري: كتاب الأدب / باب ٨٢/ص ٦١٣١. واتە: بێگومان "وەکو موسڵمانان" لەرووی خەڵکانی خراپدا، لێو بەزەردە خەنەین، بەڵام دڵمان نەعلەتیان لێدەکاو، ڕقی لێیانە. (ئیبن بەتتال) دەڵێ: پێکەوە ژیان و(مودارات) بەشێکە لەرەوشتی موسڵمانان. هەندێ کەس (مودارات) و (موداهەنە) تێکەڵ دەکاو وادەزانێ هەردوو یەك شتە! بەڵام ڕاستییەکەی ئەمەیە کە مودارات: ڕووخۆشی وقسەی نەرم ونیانە لەرووی نەیاراندا، لەبەر دروستبوونی ئولفەت وهۆگری لەنێوان هەردوولادا! بەڵام (موداهەنە): وەکو زاناکان دەڵێن: زیندەگییە لەگەڵ (فاسیق) وپیاوخراپانداو، لەگەڵ ڕەزا بوون بەو کارەی دەیکات دیارە ئەم (موداهەنە)یە حەرامەو، (مودارات) ڕێی پێدراوە. فتح الباري. ئیبن عەباس ئەڵێ: (ليس التقية بالعمل، إنما التقية باللسان)، واتە: خۆ قوتار کردن لێیان تەنها هەر بەقسەو گووتارە، نەك بەدڵ وکاروکردەوە هاوکاری بکرێن، دیارە ئەمەش تەنیا بۆ موسڵمانانی بێ دەسەلات وناتەواو ڕێی پێدراوە، بۆیە لەم سۆنگەیەوە دەوڵەتی ئیسلامیی دەتوانێ لەگەڵ دەوڵەتی نائیسلامییدا بەرژەوەندییەکانی خۆی گرێ بدا بەمەرجێ عەقیدەو ئایدۆلۆژی رۆڵەکانی وڵاتەکەی پارێزراو بێت، نەکەونە ژێر گوشاری سیاسیی و ئابورییەوەو، وردەوردە نەدزرێن ﴿ويحذركم الله نفسه﴾ خوای گەورە دەیەوێ ئێوە هەر لەزاتی خۆی بترسن و وشیاربن . بەڵێ.. گەلێ جار لەقورئان وفەرموودەدا بێژەی (نەفس) بۆ خوا بەکارهاتووە، بۆنموونە لەسوورەی (٢٨/٣)، ٦/٢٠،٥٤/٤١، لە فەرمودەیشدا وەك: (ولذلك مدح نفسه..) بوخاریی ، وە (كتب في كتابة يكتبه على نفسه..) مسلم، ئیمامی (بەیهەقی)یش ئەڵێت: (قال الشيخ: ومعنى قول الله سبحانه وتعالى إنه نفس، أي إنه موجود ثابت غير منتف ولا معدوم) وە دەڵێت: (نەفس) بە چەند مانایەك هاتووە ، بەڵام هەر ئەمەیان بۆخوا دەگونجێت کە بڵێین: (إثبات الذات لله تعالى) ، جا بۆیە ئێمەیش لەم تەفسیرە کورتەدا وشەی (نەفس)مان بە (زات) مانا دایەوە. سەیرێکی (الأسماء والصفات)ی ئیمامی بەیهەقی- بەرگی/٢ بکە. ﴿وإلى الله المصير﴾ وە چاکیش بزانن کە چارەنووس و گەڕانەوەی هەمووشتان لەقیامەتدا تەنها بۆلای خوایە" دیارە ئیتر ئەوحەلە هیچ کەسێ ناتوانێ لەسزای ئەو بتانپارێزێ" ﴿[٢٩] قل إن تخفوا ما في صدوركم أو تبدوه يعلمه الله﴾ بڵێ ئەی پێغەمبەر ﷺ ئەوەی لەسنگ ودڵتانایە ئەگەر بیشارنەوە، یاخود ئاشکرای بکەن ودەریخەن، لای خوا چوونیەکە، چونکە ئەو بەهەمووی ئەزانێ، واتە: بە هەرشێوەیەك دۆستایەتیی و هاریکاری بێ باوەڕان بکەن بەئاشکراو بەنهێنی لای خوا یەکسانەو ئاشکرایە ﴿ويعلم ما في السموات وما في الأرض﴾ وە هەرچیش لەئاسمانەکان ولە زەوییدایە، ئەوچاك پێی ئەزانێ و پێی ئاگادارە ﴿والله على كل شئ قدير﴾ ئەو خوایەش بەسەر هەموو شتێکدا بەتواناو دەسەڵاتدارە.

گش کەسێ کردەوەی "خاس و خراپی" خۆی دەبینێ:

﴿[٣٠] يوم تجد كل نفس ماعملت من خير محضرا﴾ بترسن لەو ڕۆژەی کە هەمووکەسێك هەر چاکەیەکی کردبێت! دۆسیەو پەروەندەی بۆکراوەو دەیبینێ و" پێی دڵخۆش ئەبێت " ﴿وما عملت من سوء تود لو أن بينها وبينه أمدا بعيدا﴾ هەرکارێکی خراپیشی کردبێت "دیسان دەیبینێ و ئاوات خوازە کە لەنێوان خۆیی و کارە خراپەکانیدا

مەوداو ماوەیەکی زۆر دوور ببوایەو هەرچاوی پێ نەکەوتبا ﴿ویحذرکم الله نفسه﴾ هەر لەسزای زاتی خوای گەورە دەبێت خۆتان بپارێزن و، ئاگادار بن بەرێکوپێکی گوێڕایەڵی بکەن ﴿والله رؤوف بالعباد﴾ و خوا هەمیشە بەرامبەر بە بەندەکانی خۆی میهرەبان و دلۆڤانە.

ئەر خواتان خۆش دەوێ، شوێنی پێغەمبەر ﷺ کەون:

نوێنەری گاورەکانی (نەجران) هاتنە لای پەیامبەر ﷺ سەبارەت بە(عیسا) ململانیەکی زۆریان لەگەڵ کرد: جاری ئەیانوت خوایە! جارێکی دی ئەیان وت کوڕی خوایە! دیسانەوە دەیانگووت سیفەتێکی خوایە! بۆیە خوا فەرمووی: ﴿[31] قل إن كنتم تحبون الله فاتبعوني يحببكم الله﴾ پێیان بڵێ ئەی پێغەمبەر ﷺ ئەگەر ئێوە خواتان خۆش ئەوێ و " ئەتانەوێ لێی نزیك ببنەوە" دەبێ پەیڕەوی لەشەریعەت وبەرنامەکەی من بکەن، ئەوسا خوایش ئێوەی خۆش دەوێ ﴿ويغفر لكم ذنوبكم﴾ ولە هەڵەو گوناهەکانیشیان خۆش ئەبێت ﴿والله غفور رحيم﴾ چونکە ئەوخوایە زۆر چاوپۆشیکارو، زۆریش دلۆڤان و میهرەبانە ﴿[32] قل اطيعوا الله والرسول﴾ بڵێ: دەبێ گوێڕایەڵی خواو پەیامبەربن ﴿فإن تولوا فإن الله لايحب الكافرين﴾ خۆئەگەر روویان وەرگێڕاو گوێڕایەڵ نەبوون چاك بزانن کە کافر بوون و، خوایش بێ باوەرانی خۆشناوێ ﴿[33] إن الله اصطفى آدم ونوحا وآل إبراهيم وآل عمران على العالمين﴾ بێگومان خوا ئادەم ونوح و ئیبراهیم وخانەوادەی ئیبراهیم و، ئالی عیمران (باوکی مەریەم)ی هەڵبژاردوو رێزی دان بەسەر هاوچەرخانی خۆیانداو کردنیە پێغەمبەر، پەیامبەرایەتیش گەورەترین بەخشین و، بەرێزترین شەرەف و پایەو پلەیە ﴿[34] ذرية بعضها من بعض﴾ هەموو زارۆ و نەوەی یەکن ولەیەکتری داکەوتون وگشت یەك خێزانن ﴿والله سميع عليم﴾ و خوا خۆی ژنەواو زانایە، ئەوان هەرچی بڵێن خوا ئەیبیسێ و، هەرشتێکیش لەدڵیاندا بێت، هەر پێیدەزانێ.

الجزء الثالث | سورة آل عمران

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِن سُوٓءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُۥٓ أَمَدًۢا بَعِيدًا وَيُحَذِّرُكُمُ ٱللَّهُ نَفْسَهُۥ وَٱللَّهُ رَءُوفٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿٣٠﴾ قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ ٱللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣١﴾ قُلْ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٣٢﴾ ۞ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰٓ ءَادَمَ وَنُوحًا وَءَالَ إِبْرَٰهِيمَ وَءَالَ عِمْرَٰنَ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةًۢ بَعْضُهَا مِنۢ بَعْضٍ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ إِذْ قَالَتِ ٱمْرَأَتُ عِمْرَٰنَ رَبِّ إِنِّى نَذَرْتُ لَكَ مَا فِى بَطْنِى مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّىٓ إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّى وَضَعْتُهَآ أُنثَىٰ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ وَلَيْسَ ٱلذَّكَرُ كَٱلْأُنثَىٰ وَإِنِّى سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّىٓ أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنۢبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا ٱلْمِحْرَابَ وَجَدَ عِندَهَا رِزْقًا قَالَ يَٰمَرْيَمُ أَنَّىٰ لَكِ هَٰذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ إِنَّ ٱللَّهَ يَرْزُقُ مَن يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾

٥٤ | هنالك دعا

لەدایکبوونی خاتوونە مەریەم:

﴿[35] إذ قالت امرأة عمران﴾ ئەوسات وکاتە گرنگە وەبیربێنە کە ژنەکەی عیمران وتی: ﴿رب إني نذرت لك ما في بطني محررا﴾ ئەی پەروەردگارم! تۆ خۆت دەزانی کە بەراستیی من بڕیارمدا کەئەومناڵەی کەوتۆتە مندالدانمەوە نەزری تۆیکەم بۆخزمەتکردنی (بيت المقدس)، لەهەموو ئیشێ ئازادو سەربەستی کەم، بەڵێ دایکی خاتوو مەریەم پاش ئەوە کە منداڵی نەدەبوو، ئەوسا بەفەرمانی خوا دووگیان بوو، بڕیاریدا کەهەرکات لەدایکبوو پێگەیشت بیکاتە مجێوری (بيت المقدس)، چونکە بەتەمابوو خوای گەورە کوڕی بداتێ، تاخزمەتی (بيت المقدس)ی پێ بکات ﴿فتقبل مني إنك أنت السميع العليم﴾ جا تۆیش ئەم نەزرەم لێوەرگرە، بەراستیی تەنها ئەتۆی خوای ژنەواو بیسەرو

زانا ﴿فلما وضعتها قالت ربی إنی وضعتها أنثی﴾ ئەوسا کە منداڵەکەی داناو، دیتی کچە" دیارە ئەویش بە تەمای کوڕ بوو" وتی: ئەی پەروەردگارم ! داوای لێبوردنت لێدەکەم، ئەوا من کچم بووە!! بە کەڵکی مجێوری نایەت ﴿والله اعلم بما وضعت﴾ خۆ خواش خۆی چاکتر خەبەرداره لەوەی دیویە, دەزانێ پلەی ئەو کچەی ئەو دیویە" لە زۆر کوڕان باشترو چاکترە" ﴿ولیس الذکر کالأنثی﴾ دیارە ئەوکوڕە ئەو داوای دەکرد وەك ئەم کچە نییە دیویەتی، چونکە لەم کچەدا گەورەترین موجیزە ئەبینێ ﴿وإنی سمیتها مریم﴾ حەننەی دایکی مەریم وتی: بەراستیی من ناوم ناوە مەریەم لەزمانی ئەواندا بەواتای: خواپەرستیار ﴿وإنی إعیذها بك وذریتها من الشیطان الرجیم﴾ وە من خۆیشی و زارۆکەیشم بەتۆ سپارد، تالە شەڕی شەیتانی نەفرین لێکراو پارێزراوو دووربن، واتە: هەرچەند بۆ مجێوری ناشێت، بەڵام با هەر خەریکی خواپەرستیی بێت، خوایش بیپارێزێ ﴿[37] فتقبلها ربها بقبول حسن﴾ ئینجا پەروەردگاری ئەو بەشێوەیەکی زۆر جوان و پەسەند ئەو مەریەمەی لێوەرگرت هەرچەندە مناڵیش بوو ﴿وانبتها نباتا حسنا﴾ بە پەروەردەیەکی چاك وجوان پێیگەیاند چ ڕۆحیی و دەروونیی، چ جەستەیی ولاشەیی ﴿وکفلها زکریا﴾ زەکەریایشی کردە مامۆستاو سەرپەرست و چاودێریکاری ئەو، واتە: چووە ژێرچاودێری زەکەریاوە، چونکە پیاوێکی زۆر صالح وچاك وپاك بوو، مێردی پوریی دایکیشی بوو لەتیرو پشکدا ناوی ئەم دەرچوو بۆ چاودێریکردنی خاتوو مەریەم ﴿کلما دخل علیها زکریا المحراب وجد عندها رزقا﴾ پاشان کە مەریەم گەورە بوو هەر جارێکی زەکەریا لە حوجرەکەیدا سەری لێدەدا دەیدی جۆرە میوەو خۆراکێکی لایە لەوکات وجێگایەدا نەبوو، بۆیە بە سەرسوڕمانێکەوە ﴿قال یا مریم أنی لك هذا﴾ زەکەریا دەپرسێ: ئەرێ مەریەم! تۆ ئەم میوەو رزق ورۆزییەت لەکوێ بوو؟ ﴿قالت هو من عندالله﴾ ئەویش گووتی: لەلایەن خواوە بۆم هاتووە ﴿إن الله یرزق من یشاء بغیر حساب﴾ بەراستیی خوا بە هەرکەسێك بیەوێت رۆزی بدات، بێ ژمارەو بێ ماندووبوون و عەزیەتکێشان دەیداتێ. لە (بوخاریی) و(موسلیم)دا هاتووە: ((کل بنی آدم یمسه الشیطان یوم ولدته أمه إلا مریم وابنها)) واتە: هەر منداڵی کە لەدایك ئەبێت شەیتان تێی ئەکوتێ وئەزیەتی ئەکا خاتوو مەریم وکوڕەکەی نەبێت، چونکە دایکی مەریەم دوعای بۆکردن وگوتی: (إنی أعیذها بك وذریتها من الشیطان الرجیم).

الجزء الثالث سورة آل عمران

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُۥ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِن لَّدُنكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ ٱلدُّعَآءِ ﴿٣٨﴾ فَنَادَتْهُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَآئِمٌ يُصَلِّي فِي ٱلْمِحْرَابِ أَنَّ ٱللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَىٰ مُصَدِّقًۢا بِكَلِمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٣٩﴾ قَالَ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَٰمٌ وَقَدْ بَلَغَنِيَ ٱلْكِبَرُ وَٱمْرَأَتِي عَاقِرٌ قَالَ كَذَٰلِكَ ٱللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ﴿٤٠﴾ قَالَ رَبِّ ٱجْعَل لِّيٓ ءَايَةً قَالَ ءَايَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ ٱلنَّاسَ ثَلَٰثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْزًا وَٱذْكُر رَّبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِٱلْعَشِيِّ وَٱلْإِبْكَٰرِ ﴿٤١﴾ وَإِذْ قَالَتِ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَٰمَرْيَمُ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰكِ وَطَهَّرَكِ وَٱصْطَفَىٰكِ عَلَىٰ نِسَآءِ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٢﴾ يَٰمَرْيَمُ ٱقْنُتِي لِرَبِّكِ وَٱسْجُدِي وَٱرْكَعِي مَعَ ٱلرَّٰكِعِينَ ﴿٤٣﴾ ذَٰلِكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَٰمَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾ إِذْ قَالَتِ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَٰمَرْيَمُ إِنَّ ٱللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ ٱسْمُهُ ٱلْمَسِيحُ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ وَمِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٥﴾

٥٥

زەکەریا حەزی لە منداڵێکی چاك و پاکە :

﴿[38] هنالك دعا زکریا ربه﴾ جا هەر لەوێ زەکەریا- کە ئەوهەموو لێوەشاوەیەی مەریەمەی دیت- حەزی لە منداڵ کردوبانگی لە پەروەردگاری خۆی کرد ﴿قال رب هب لی من لدنك ذریة طیبة﴾ ووتی: ئەی پەروەردگارم! لە لایەن خۆتەوە زارۆڵێکی چاك و پاکم پێ ببەخشە،" ئەو دەمە زەکەریا خۆی بە تەواوی چوڕ بوو بەساڵاو و،

ژنەکەیشی پیرو نەزۆك بوو" ﴿إنك سميع الدعاء﴾ چونکە بەراستیی تۆ خوایەکی ژنەوای، پاڕانەوەیت ﴿[٣٩] فنادته الملائكة﴾ ئینجا فریشتەکەی ئێمە (جوبرەئیل) بانگی لێکرد ﴿وهو قائم يصلي في المحراب﴾ کە ئەوکات لە میحرابەکەیدا وەستابوو و نوێژی ئەکردوو" خەریکی پاڕانەوەو لاڵە بوو"لەخوا ﴿أن الله يبشرك بيحيى﴾ بانگی لێکرد کە بەراستیی خوای گەورە موژدەت پێدەدا, بە یەحیا ﴿مصدقا بكلمة من الله﴾ کە ددان بەگشت بێژەو وشەیەکی خوادا دەنێ ، واتە: باوەڕی بە عیسایش هەیە کە بەوجۆرە "بێ باب" لەدایکبووە، ﴿وسيدا وحصورا ونبيا من الصالحين﴾ مرۆڤێکی مەزن و گەورەو ڕێزدارە لەناو گەلەکەیدا، زۆریش خۆڕاگرو دوورەپەرێزە لە ئارەزووی نەفسیی وکاری نابەجێدا لەگەڵ تواناو قابلیەتی بەدەنیشدا وەلە ئایندەدا دەبێتە پەیامبەرو لەریزی چاکاندایە. بێژەی (سەید) بەلای شەرعزانەکانەوە بەکەسێ ئەڵێن: هەڵسێ بەچاکسازی حاڵی خەڵك لە کاروباری دونیاو ئاخیرەتیاندا، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((أنا سيد ولد آدم ولا فخر)) ، وە یان سەبارەت بە (حەسەن)ی کچەزای فەرمووی: ((إن ابني هذا سيد، ولعل الله يصلح به بين فئتين عظيمتين من المسلمين)) بوخاریی ٧١٠٩ / باب-٢٠ . واتە: ئەم کوڕەم-حەسەنی کچەزام-پیاوێکی ماقووڵ وخاوەن ڕێزە، ئومێدە ببێتە مایەی ئاشتی نێوان دوو دەستەی گەورە لە موسڵمانان. بەڵێ هەروایش بوو، چونکە هەرکە (عەلیی) بابی کوژرا، پتر لە (٤٠) هەزار کەس هاتن پەیمانیان دایە، بگرە زۆرێکیش لەوانەی پەیمانیان بە بابی نەدابوو پەیمانیان بەم دا، ئەوسا نزیکەی (٧) مانگێك لە عێراق و خۆراسان مایەوە، بەڵام کاتێ لەگەڵ دەستەو بەستەی (موعاویە)دا -خوا لێی ڕازی بێت- خەریکبوو تێکبچن لە (ئەنبار)ی عێراقدا، ئیمامی حەسەن -خوا لێی ڕازی بێت- ئەو شەڕو شۆڕەی زۆر پێناخۆشبوو، وە زۆر دەترسا لە ڕشتنی خوێنی موسڵمانان لە هەردوولا، بۆیە لەگەڵ موعاویەدا -لەسەر چەند مەرجێك- پێکهاتن و فتیلەی جەنگەکەی کوژانەوەو، بوو بەهۆی ئاشتی نێوان هەردوولا، کەوابوو ڕاستە (سەیید) بوو، دیندۆست بوو خۆنەویست و دونیا نەویست بوو ﴿قال رب أنى يكون لي غلام﴾ زەکەریا بەسەر سوڕمانێکەوە وتی: ئەی پەروەردگارم! جا چۆن من کوڕم دەبێت ﴿وقد بلغني الكبر وامرأتي عاقر﴾ من وا پیر بووم و ژنەکەیشم نەزۆکە؟! سەرسوڕمانەکەی زەکەریا لەوەبوو کە مناڵ بوون لەتەمەنێکی ئاوادا لە یاسای باوونەریتەوە دوورە ﴿قال كذلك الله يفعل ما يشاء﴾ گوتی: خوا هەرچی ئارەزوو بکات وادەکا، ئەم کارەی تۆیش براوەتەوەو هەردەبێ ﴿[٤١] قال رب اجعل لي آية﴾ ئەوجا زەکەریا" بۆئەوەی پتر دڵنیاو دڵخۆش بێت" وتی: ئەی پەروەردگارم! خۆت نیشانەیەکم بۆدیاریکە، بەڵگە بێت لەسەر بوونی منداڵەکە ﴿قال آيتك إلا تكلم الناس ثلاثة أيام إلا رمزا﴾ خوایش فەرمووی: نیشانەکەت ئەوەبێ کەتا سێ ڕۆژو سێ شەو، تۆ ناتوانیت لەگەڵ مەردمدا قسەیە بکەیت، مەگەر بە هێما و ئاماژە" بەسەر ، یان بەدەست, کە لەگەڵ ئەوەشدا نەخۆش نیت"هەتا بگوترێ: نەخۆشی ڕێ پێنادات قسە بکات ﴿واذكر ربك كثيرا﴾ لەو ماوەیەشدا یادی پەروەردگارت زۆر بکە ﴿وسبح بالعشي والإبكار﴾ و لە دەمە دەمەی ئێواران و بەیانیاندا پەروەردگاری خۆت پاك و بێخەوش ڕاگرە" ناوی زۆر بێنەو، لە تەسبیحاتیشی کلا مەبە،" بۆ زیاتر ئاشنا بوون بەم داستانەی (زەکەریا) سڵاوی لەسەربێ بچۆ بۆ سەرەتای سوورەتی (مەریەم).

مەریەم خاتوون لەژنانی دنیا لەبان ترە:

﴿[٤٢] وإذ قالت الملائكة يا مريم إن الله اصطفاك﴾ ئەوکاتەش وەبیربێنە کە فریشتەکان -جبریل- بەفەرمانی خوا - بەمریەمی گووت! بەراستیی خوا تۆی دەستنیشانکرد بۆ کارێکی زۆرگرنگ، واتە: هەندێ خەصڵەتی پێداوی کە بە ئافرەتانی دونیای نەداوە" ﴿وطهرك واصطفاك على نساء العالمين﴾ پاكو خاوێنی ڕاگرتی" لە هەموو کارێکی

ناپەسەندەوە دووریت، هەڵبژاردیت و بەرزی کردیتەوە بەسەر هەموو ژنانی جیهاندا" ﴿٤٣ یا مریم اقنتی لربك﴾ دەسا مەریەم! تۆیش -لەبەرامبەر ئەوەوە- یەکلابە بۆ پەروەردگارت و، ملکەچ و خۆ بەکەمزانبە. ﴿واسجدی وارکعی مع الرکعین﴾ سوجدەو کڕنووش لەگەڵ رکوع بەراندا ببە، واتە: لەگەڵ نوێژکاراندا نوێژ بکەو لەگەڵیان بە ﴿٤٤ ذلك من انباء الغیب نوحیه إلیك﴾ ئەو باسەی" مەریەم و زەکەریایە" لەو هەواڵە شاراوەو نادیارەیە کە تۆ ئاگات لێنەبوو ئێمە بە وەحی پێت رادەگەیەنین" ئەگینا هەرگیز تۆ نەتئەزانی" ﴿وما کنت لدیهم إذ یلقون اقلامهم أیهم یکفل مریم﴾ ئەوکاتەیش ئەوان قەڵەمەکانیان دەهاویشتە" ناو دەریای ئوردونەوە" هەتا بزانن کامیان سەرپەرستی و چاودێری مەریەمی بۆدەبێت، تۆ لەلایاندا نەبوویت " دیارە لەناوخۆیاندا لەسەر چاودێری کردنی مەریەم، هەر کەسە بۆخۆی دەیویست شەرەفی بەخێوکردنی مەریەمی پێ بڕێ! سەرئەنجام دەستوورێکی خۆیانیان بەکارهێنا- وەك تیروپشك هاویشتن" دەرەنجام بۆ زەکەریا دەرچوو و (خاتوونە مەریەم) درایە دەستی ئەو ﴿وما کنت لدیهم إذ یختصمون﴾ وە ئەوکاتەش کە دەمەقاڵێ و هەرایشیان بوو لەلایان نەبوویت، کەواتە: هەموو ئەمانە خوای بالادەست پێیگوتویت و، مانای وایە تۆ پێغەمبەریت.

مەریەم خاتوون بە عیسا مزگێنی دەدرێتێ:

﴿٤٥ إذ قالت الملائکة یا مریم إن الله یبشرك بکلمة منه﴾ لەوێ نەبوویت کە مەلائیکە (جبریل) بە مەریەمیان گوت: بەراستیی خوا موژدەی کارێکی سەمەرەت پێدەدات، کوڕێکت ئەداتێ بێ باوك، وەوو ئەسبابی منداڵبوون، بەڵکو تەنها بەفەرمانی ببە، ئەویش دەبێت: (کن فیکون) ﴿اسمه المسیح عیسی ابن مریم﴾ ناوی عیسای کوڕی مەریەمەو، نازناوی مەسیحە. (مەسیح) لە زوبانی ئەواندا نازناوێکی پیرۆزە، وەك لەزمانی عەرەبدا دەڵێیت: صدیق، فاروق.. ﴿وجیها فی الدنیا والآخرة﴾ لەدونیاو قیامەتدا پیاوماقوڵ وبەڕێزە ﴿ومن المقربین﴾ یەکێکیشە لەنزیکەکانی خوا ﴿٤٦ ویکلم الناس فی المهد وکهلا﴾ لە بێشکەدا و بەگەورەییش لەگەڵ خەڵکدا قسەی سەیرو سەمەرە دەکا. ﴿ومن الصالحین﴾ یەکێکیشە لەپیاوچاکان ﴿٤٧ قالت رب انی یکون لی ولد ولم یمسسنی بشر﴾ ئەوسا خاتوون مەریەم وتی: ئەی پەروەردگارم! جا من چۆن کوڕم دەبێ، خۆتا ئێستا هیچ مرۆیەك توخنم نەکەوتووە! ﴿قال کذلك﴾ جوبرەئیل وتی: فەرمانی خوایەو، هەروادەبێ ﴿الله یخلق مایشاء﴾ خوا حەزی لەهەرشتێك بێ دروستی ئەکات، بۆی هەیە بێ باوك منداڵ بخاتە منداڵدانەوە، دەشتوانێ بێ باوك ودایك مرۆڤ بەدی بێنێت وەکو ئادەم ﴿إذا قضی أمرا فإنما یقول له کن فیکون﴾ چونکە هەر کەویستی بڕیاری شتێك بدا، تەنها هەر ئەوەندە پێی دەفەرموێ: ببە! ئەویش دەستبەجێ: دەبێ.

وَيُكَلِّمُ ٱلنَّاسَ فِي ٱلۡمَهۡدِ وَكَهۡلٗا وَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٤٦﴾ قَالَتۡ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي وَلَدٞ وَلَمۡ يَمۡسَسۡنِي بَشَرٞۖ قَالَ كَذَٰلِكِ ٱللَّهُ يَخۡلُقُ مَا يَشَآءُۚ إِذَا قَضَىٰٓ أَمۡرٗا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾ وَيُعَلِّمُهُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَٱلتَّوۡرَىٰةَ وَٱلۡإِنجِيلَ ﴿٤٨﴾ وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ أَنِّي قَدۡ جِئۡتُكُم بِـَٔايَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ أَنِّيٓ أَخۡلُقُ لَكُم مِّنَ ٱلطِّينِ كَهَيۡـَٔةِ ٱلطَّيۡرِ فَأَنفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيۡرَۢا بِإِذۡنِ ٱللَّهِۖ وَأُبۡرِئُ ٱلۡأَكۡمَهَ وَٱلۡأَبۡرَصَ وَأُحۡيِ ٱلۡمَوۡتَىٰ بِإِذۡنِ ٱللَّهِۖ وَأُنَبِّئُكُم بِمَا تَأۡكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمۡۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗ لَّكُمۡ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيَّ مِنَ ٱلتَّوۡرَىٰةِ وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعۡضَ ٱلَّذِي حُرِّمَ عَلَيۡكُمۡۚ وَجِئۡتُكُم بِـَٔايَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾ إِنَّ ٱللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمۡ فَٱعۡبُدُوهُۚ هَٰذَا صِرَٰطٞ مُّسۡتَقِيمٞ ﴿٥١﴾ ۞ فَلَمَّآ أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنۡهُمُ ٱلۡكُفۡرَ قَالَ مَنۡ أَنصَارِيٓ إِلَى ٱللَّهِۖ قَالَ ٱلۡحَوَارِيُّونَ نَحۡنُ أَنصَارُ ٱللَّهِ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَٱشۡهَدۡ بِأَنَّا مُسۡلِمُونَ ﴿٥٢﴾

قەدرو پلەی عیساو پەسنەکانی:

﴿[٤٨] ويعلمه الكتاب والحكمة والتوراة والإنجيل﴾ هەر بۆخۆشی -ئەو کوڕەی تۆ- شارەزای نووسین و خۆشنووسیی و حیکمەت و کارجوانیی و کاردروستیی و تەورات و ئینجیل ئەکات ﴿[٤٩] ورسولا إلى بني إسرائيل﴾ دەشیکا بەپێغەمبەرێك بۆلای نەوەکانی یەعقوب، پێیان دەڵێ: من پێغەمبەرێکم بۆلای ئێوە رەوانە کراوم ﴿انی قد جئتكم بآية من ربكم﴾ لەلایەن پەروەردگارتانەوە بە نیشانەو بەڵگەیەکەوە هاتووم بۆلاتان ﴿أني أخلق لكم من الطين كهيئة الطير﴾ هەر لە قوڕ شکڵی پەلەوەر ساز ئەکەم ﴿فأنفخ فيه فيكون طيرا بإذن الله﴾ فووی پیا ئەکەم و، بەئیزنی خوا خێرا ئەبێتە پەلەوەرێکی زیندوو تاببێتە هۆی بڕوا هێنانتان ﴿و أبرئ الأكمه والأبرص﴾ جگە لەوە کوێری زگماك و پێست بەڵەکاوی چار ئەکەم ﴿وأحيي الموتى بإذن الله﴾ وە مردووان زیندوو ئەکەمەوە بەئیزنی خوا (ئیبنی کەسیر) ئەڵێ: شکڵی پەلەوەری ساز کردو کەوتە گەردش و جموجوڵ (قورتوبی)یش ئەڵێ: چوار کەسیشی زیندوو کردەوە" ﴿وانبئكم بما تأكلون وما تدخرون في بيوتكم﴾ هەرچیش لەماڵەوەتان دەخۆن و هەرچیش تێیدا دەهێڵنەوە پێتان دەڵێم و لێتانی ئاگادار ئەکەم ﴿إن في ذلك لآية لكم إن كنتم مؤمنين﴾ بەراستیی ئەوە بەڵگەو موعجیزەن بۆتان ئەگەر راست بکەن ئەڵێن: بڕوامان بە نیشانەکانی خوا هەیە ﴿[٥٠] ومصدقا لمابين يدي من التوراة﴾ بەو تەوراتەی بەرلە خۆم بووە بە باوەڕم و دەیسەلمێنم ﴿ولأحل لكم بعض الذي حرم عليكم﴾ بەئەرکی خۆمی دەزانم هەندێ شت کە لەسەرتان یاساغ بووە لە تەوراتدا" ئێستا من- بەفەرمانی خوا بۆتان حەڵاڵ کەم " ﴿وجئتكم بآية من ربكم﴾ بەڵگەیەکی ترم بۆ راستیی خۆم لەلایەن پەروەردگارتانەوە هێناوە بۆتان ﴿فاتقوا الله واطيعون﴾ دەسا ئێوەش هەر لەخوا بترسن و بڕوا بەوبەڵگانە بێنن و، فەرمانم بە جێ بێنن "کاتێ بانگتان ئەکەم بۆ خواپەرستیی" ﴿[٥١] إن الله ربي وربكم فاعبدوه﴾ بێگومانبن پەروەردگاری من و پەروەردگاری ئێوە هەر ئەوخوایەیە منی بەو شێوە دروستکرد، کەوابوو هەرئەو بپەرستن ﴿هذا صراط مستقيم﴾ ئەمە رێگەی راست و دروستە من بۆ ئێوەم باسکرد، دەئێوەیش دەستی لێ بەرمەدەن.

حەواری یەکانی عیسا ﷺ:

﴿[٥٢] فلما أحس عيسى منهم الكفر﴾ ئینجا هەرکە عیسا هەستی کرد ئەوانە باوەڕی پێناکەن " پاش ئەو هەموو موعجیزانە ﴿قال من أنصاري إلى الله﴾ وتی: کێ بێ لەبەر خوا یارو یاوەرم بێ وپێکەوە بەرەوانی لەدینەکەی بکەین؟ ﴿قال الحواريون نحن أنصار الله﴾ شاگردە دڵسۆز وپالاوتەکانی وتیان: هەر خۆمانین لەبەر ئایینی خوا یاریدەدەرین، بە تەنیا ئامادەین خۆبەخت کەین بۆخوا ﴿آمنا بالله واشهد بأنا مسلمون﴾ باوەڕی دامەزراومان بەخوا هێنارەو، تۆیش شایەتبە عیسا! کە: بەراستیی ئێمە موسڵمان و ملکەچی فەرمانی خواین ﴿[٥٣] ربنا آمنا بما أنزلت﴾ ئەی پەروەردگارمان! بەو بەڵگەو نیشانانە بۆت ناردین بڕوامان کرد ﴿واتبعنا الرسول﴾ لە پەیامبەرەکەشت (عیسا) پەیرەویمان کرد ﴿فاكتبنا مع الشاهدين﴾ دەسا تۆش لەگەڵ ئەوانەدا بماننووسە شایەتی یەکتایی خواو راستیی پەیامبەرەکەتن ﴿[٥٤] ومكروا ومكرالله﴾ لەولایشەوە دوژمنانی دینی خوا فێڵیان کرد بۆکوشتنی عیسا! بەڵام خوا فرۆفێڵەکەیانی پوچەڵ کردەوەو، بەربوونە گیانی ئەوکەسە ناردبوویان بۆ کوشتنی عیساو ئەویان کوشت ﴿والله خير الماكرين﴾ بێگومانبن خوا باشتر چارەکارە بۆهەڵوەشانەوەی فێڵ و پیلانەکانیان.

خوا عیسای بردەوە بۆ خۆی:

﴿٥٥ إذ قال الله يا عيسى إني متوفيك﴾ ئەوەبوو فەرمووی: ئەی عیسا! بەراستیی من دەتبەمەوە بۆلای خۆم و، هەتا رۆژێ ئەتگەیەنمە کاتی دیارییکراوی ئاسایی بۆ ژیانت دەمێنی و، ئەوسا ئەتمرێنم، واتە: ئێستا بەر لەهاتنی کۆتایی ژیانت ناهێڵم ئەوانە بتکوژن و بمریت ﴿ورافعك إلي﴾ ولەلای خۆیشم جێی بەرزت دەبیٚ‌و، سەرت دەخەم بۆ ئاسمان بۆلای خۆم.

زانایان لە شێوەی بەرزکردنەوەی عیسادا دوو قسەیان هەیە: یەکەم/ دەڵێن: لەم ئایەتەدا پاش‌و پێش هەیەو، لە بنەڕەتدا بەم جۆرەیە: (إنی رافعك إلي ومتوفيك) واتە: لەپێشدا بەرزت ئەکەمەوە بۆلای خۆم، ئەوساکە هاتیتە خوارەوە ئەتمرێنم. دووەم/ دەڵێن: ئایەتەکە هیچ ئاڵوگۆڕێکی تێدا نییەو، هەروەك ئێستایەو، ماناشی ئەوەیە کە ئەتمرێنم، ئەوجا بەرزت ئەکەمەوە بۆلای خۆم. (سەید قوتب) ئەڵێ: عیسا چۆن مردوو، چۆن بەرزبوویەوە ؟؟ ئەم جۆرەشتانە لەکارە (غەیبیات) ونادیارەکانن، هەرچەند (تەبەری) ئەڵێت: مەبەست ئەوەیە کەخوا عیسای بەزیندوویی بۆلای خۆی بەرزکردۆتەوە، چونکە ئەو فەرمودانەیش کە یەکدەنگن بۆگەڕانەوەو هاتنەوەی عیسا لەئاخر زەماندا بۆسەر زەویی، گشت (متواتر)ن ، جاهەر بۆ پتر زانیاریی لەبارەی (عیسا)وە دەڵێم: عەقیدەی ئەهلی سوننەت و جەماعەت ئەوەیە کە: (عیسا) هەر بەزیندوویی "بەفەرمانی خوا" بەرزکراوەتەوە بۆئاسمان بۆلای خۆی، جا بۆدوایی "پێشهاتنی رۆژی قیامەت" دێتە خوارێ و، بەشەریعەتی محمد ﷺ حوکم وبڕیار دەداو کاردەکا، پاشان دەجال دەکوژێ و رووی سەر زەویی پڕ دەبیٚ لە دادو عەدالەت‌و فەڕو بەرەکەت، ئیتر لەگەڵ (الطائفة المنصورة)دا کە لەپێناوی حەقدا دەجەنگێن جیهادی خۆی دەکاو لەپشت سەر ئەمیرەکەیانەوە نوێژ دەکا، ئەمەیە کورتەی ڕاو بۆچوونمان لەم مەسەلەدا ئیتر خوای گەورەش باشتر دەزانیٚ ﴿ومطهرك من الذين كفروا﴾ وە لەبەدکاری ئەوانە کەباوەڕیان نەهێناوە پاکت دەکەمەوە، واتە: ڕزگارت دەبیٚ وناهێڵم زیانت پێبگەیەنن ﴿وجاعل الذين اتبعوك فوق الذين كفروا إلى يوم القيامة﴾ وە ئەوانەش وا شوێنکەوتەی تۆبوون و خاوەنی باوەڕ بوون، تا رۆژی قیامەت ئەگەر بەڕاستیی لێی بنەون زاڵیان ئەکەم بەسەر بیٚ باوەڕان‌و دوژمنانیاندا ﴿ثم إلى مرجعكم فاحكم بينكم فيما كنتم فيه تختلفون﴾ لەپاشان گشتتان هەر بۆلای خۆم دێنەوە، ئینجا منیش بەڕاست ودروست گێرەو کێشەی نێوانتان سەبارەت بەکاروباری عیسا بە دادپەروەرانە دەبڕمەوە ﴿٥٦ فأما الذين كفروا فاعذبهم عذابا شديدا في الدنيا والآخرة﴾ ئەوکەسانەش باوەڕ یان پیٚ نەهینای، لە هەردوو جیهاندا بەتوندی سزای قورس وسەختان ئەدەم ﴿وما لهم من ناصرين﴾ و هیچ یارمەتیدەرێکیشیان بەهانا نایە ﴿٥٧ وأما

الجزء الثالث — سورة آل عمران

رَبَّنَآ ءَامَنَّا بِمَآ أَنزَلْتَ وَٱتَّبَعْنَا ٱلرَّسُولَ فَٱكْتُبْنَا مَعَ ٱلشَّٰهِدِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَكَرُوا۟ وَمَكَرَ ٱللَّهُ ۖ وَٱللَّهُ خَيْرُ ٱلْمَٰكِرِينَ ﴿٥٤﴾ إِذْ قَالَ ٱللَّهُ يَٰعِيسَىٰٓ إِنِّى مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَىَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَجَاعِلُ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوكَ فَوْقَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ ۖ ثُمَّ إِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥٧﴾ ذَٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ ٱلْءَايَٰتِ وَٱلذِّكْرِ ٱلْحَكِيمِ ﴿٥٨﴾ إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ ٱللَّهِ كَمَثَلِ ءَادَمَ ۖ خَلَقَهُۥ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُن مِّنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿٦٠﴾ فَمَنْ حَآجَّكَ فِيهِ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ ٱلْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا۟ نَدْعُ أَبْنَآءَنَا وَأَبْنَآءَكُمْ وَنِسَآءَنَا وَنِسَآءَكُمْ وَأَنفُسَنَا وَأَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَتَ ٱللَّهِ عَلَى ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٦١﴾

٥٧

الذين آمنوا و عملوا الصالحات فيوفيهم أجورهم﴾ ئەوانەش کە باوەڕیان هێناوەو کارەچاکەکانیان ئەنجام داوە، خوای گەورە بەتەواوی پاداشتی شیاوی خۆیانیان دەداتەوە ﴿والله لايحب الظالمين﴾ خۆبەڕاستیی خواش ستەمکارانی خۆش ناویّ، ئیتر چۆن ستەم لەبەندەکانی خۆی ئەکات، ئیبن کەسیر دەڵێت: کەخوا (مەسیح)ی گەڕانده لای خۆی، هاوەڵەکانی بەش بەش بوون، هەیان بوو باوەڕی بەخوا هەبوو دەیشی گووت: عیسا بەندەی خویەو، کوری خاتوو مەرەیەمە، هەیشیانبوو دەیگوت: کوڕی خوایە! هەیشیانبوو دەیگوت: خوایە! نزیکەی (٣٠٠) ساڵێك بەو عەقیدە شڕو وڕەیانەوە مانەوە، ئینجا (قوستەنتین)ی پاشای (یۆنان) بووبە عیسایی و، بەئارەزووی خۆی دەسکاری دینەکەی کرد، گۆشتی بەرازی بۆ حەلاڵ کردن و، لەنوێژدا رووی پێکردنە خۆرهەلات.. هتد، لە رۆژووەکەیاندا، دە رۆژی بۆ زیادکردن ﴿٥٨ ذلك نتلوه عليك من الآيات والذكر الحكيم﴾ ئەو هەواڵانەی کە بۆ تۆی ئەخوێنینەوە لەئایەتەکانی قورئانن و رێنیشاندەرن و، پڕبەپڕ هەقیان پێکاوە دەربارەی عیسا: (ذلك عيسى ابن مريم قول الحق الذي فيه يمترون) مەریەم / ٣٤.

نەقلی (ئادەم) و (عیسا) لەیەك دەچیّ:

﴿٥٩ إن مثل عيسى عندالله كمثل آدم﴾ بەڕاستیی مەسەل و نمونەی دروستبوونی عیسایش "کەجێگەی سەرسوڕمانی ئەوانەیە بووەتە جێگەی مشت ومریان" هەروەکوو مەسەل و نموونەی دروستبوونی ئادەمە لەلای خو ﴿خلقه من تراب﴾ ئەوەبوو هەر لە گلّ قالّبی بۆ ڕشت و، بیچمەکەی دروستکرد ﴿ثم قال له كن فيكون﴾ پاشان پێیگوت: ببە! خێرا ئەویش بوو، کەوابوو حاڵی عیسا سەرسوڕهێنەرتر نییە لەحاڵیّ ئادەم، چونکە عیسا ئەگەرچی دایکی هەبوو، بەلاّم خۆ ئادەم نە باوکی هەبوو ، نەدایك، بەڵکو لە گلّ فەراهەمی هێنا، دەسا ئیتر ئەوهەموو مشت ومڕەتان لەچییە؟ ﴿٦٠ الحق من ربك﴾ سەبارەت بەعیسا قسەی راست هەرئەمە بوو پەروەردگارت بۆتی باسکرد ﴿فلا تكن من الممترين﴾ دەسا تۆیش لە گوماندارانی خۆت وە دوورخەو، بەرامبەر بەدەسەلاّتی من بۆچوونەکانت نەگۆڕێت.

گش دەزانن خوا تاك و تەنیایە:

﴿٦١ فمن حاجك فيه من بعد ما جاءك من العلم﴾ ئینجا دوای ئەو هەموو زانین و ڕاستیانە "کە لەبارەی عیساوە" هاتە لات ، کەسیّ ویستی قڕەقڕت لەگەڵ بکاو کێشەت بۆ بنێتەوە ﴿فقل تعالوا ندع أبناءنا وأبناءكم ونساءنا ونساءكم و أنفسنا وأنفسكم﴾ ئەی پێغەمبەر! پێیان بڵێ: ئەگەر راست دەکەن، دەسا وەرن با گشت پێکەوە، بانگی کوران و ژنانمان بکەین و لەجێگایەکدا کۆببینەوە, جا بۆ سبەینیّ پێغەمبەر ﷺ (حەسەن) و(حوسەین) و(فاتیمە)ی کچی، لەماڵ بردە دەریّ و پێی فەرموون: ((إن أنا دعوتُ فأمِّنوا)) هەرکە من دوعاو نزامکرد، ئێوەیش (ئامین) بکەن. ﴿ثم نبتهل فنجعل لعنة الله على الكاذبين﴾ ئەوجا پێکەوە دەسکەینە دوعاو نزاو لەعنەت ونەفرینی خوا بکەین لەوانەی درۆزنن. پێشەوا ئەحمەد"خوای لێی رازی بێت" فەرموودەیەك ئەهێنیّ دەڵیّ: ((لوخرج الذين يباهلون رسول الله ﷺ لرجعوا لا يجدون أهلا ولا مالا))، واتە: ئەوانەی وا "موباهەلە"یان لەتەك پێغەمبەر ﷺ دەکرد، ئەگەر دەر چوونایەو ئامادەبوونایە بۆ (موباهەلە)کە، ئەوکات لەسەر ماڵو حاڵی وێران دەگەڕانەوە. ﴿٦٢ إن هذا لهو القصص الحق﴾ بەراستی ئەوەی بۆمان گێرایتەوە "دەربارەی عیساو دایکی" راستییەکەی هەر ئەمەیەو بەهیچ شێوەیەك گومانی تێدا نییە ﴿وما من إله إلاالله﴾ هیچ پەرستراوێکی هەق, جگە لەخوا نییەو نابیّ بپەرستریّ، چونکە غەیرەز خۆی کەسی دی نییە شیاوی پەرستن بیّ ﴿وإن الله لهو العزيز الحكيم﴾ وە بەڕاستیی هەرئەویشە

دەسەڵاتدارو باڵادەست وکارجوان ﴿[٦٣] **فإن تولوا فإن الله عليم بالمفسدين**﴾ ئینجا ئەگەر لەگەڵ ئەوەمەوو بەڵگانەدا هێمان ڕوویان لەهەق وەرگێراو کلابوون، لێیان گەڕێ , چونکە خوا بەحاڵی بەدکاران زانایە، بۆخۆیشی تۆڵە لەگشتیان دەسێنێ , هەرکەسێك بەپێی شیاوی خۆی.

رینماییەکانی ئایەتی (٥٩-٦٣):

١- خوا هەمووکاتێ پشتیوانی لەپێغەمبەری خۆی ئەکا.

٢- شێوەی دەمکوتکردنی کافرانی نیشاندا.

٣- موباهەلە "کە بریتییە لە نەفرین لەیەکتر کردن" لەدینی خوادا ڕێی پێدراوە، بەڵام دەبێ صاڵحان و دین کاملان بیکەن.

٤- خوای گەورە تاكو تەنیا و بێ شەریکە.

٥- هەڕەشەی خوا لەموشریکان وسەرپێچی کەران لەفەرمانی خوا.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلْقَصَصُ ٱلْحَقُّ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا ٱللَّهُ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ (٦٢) فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ بِٱلْمُفْسِدِينَ (٦٣) قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا ٱشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ (٦٤) يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تُحَآجُّونَ فِىٓ إِبْرَٰهِيمَ وَمَآ أُنزِلَتِ ٱلتَّوْرَىٰةُ وَٱلْإِنجِيلُ إِلَّا مِنۢ بَعْدِهِۦٓ أَفَلَا تَعْقِلُونَ (٦٥) هَٰٓأَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ حَٰجَجْتُمْ فِيمَا لَكُم بِهِۦ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَآجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُم بِهِۦ عِلْمٌ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ (٦٦) مَا كَانَ إِبْرَٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَٰكِن كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ (٦٧) إِنَّ أَوْلَى ٱلنَّاسِ بِإِبْرَٰهِيمَ لَلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ وَهَٰذَا ٱلنَّبِىُّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا وَٱللَّهُ وَلِىُّ ٱلْمُؤْمِنِينَ (٦٨) وَدَّت طَّآئِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ (٦٩) يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ (٧٠)

﴿[٦٤] **قل يا أهل الكتاب**﴾ ئەی پێغەمبەر! ﷺ بەخاوەن نامەکان بڵێ: ﴿**تعالوا إلى كلمة سواء بيننا وبينكم**﴾ وەرن با ئێمەو ئێوە لەسەر وشەو بەرنامەیەك سووربین کە بۆ هەردوولامان چوونیەکو یەکسانەو، پەیامبەرانیش هەموو هاودەنگ بوون لەسەری و، واز لەو تەفرەقەیە بێنن ﴿**الا نعبد إلا الله ولا نشرك به شيئا**﴾ وەرن باجگە لەخوا کەسێکی تر نەپەرستین و، هیچ شتێکیش نەکەینە شەریك وهاوبەشی ﴿**ولا يتخذ بعضنا بعضا أربابا من دون الله**﴾ هەندێکیشمان لەباتی خوا نەکەینە خواو بپەرسترێن، واتە: لەنافەرمانی خوا گوێ بیستی یەکدی نەبین، جوولەکە عوزەیریان بەخوا دادەناو، گاورەکانیش عیسا! ﴿**فإن تولوا فقولوا اشهدوا بأنا مسلمون**﴾ ئینجا ئەگەر هەر ڕوویان لەوقسە ڕاستەیە وەرگێڕاو بۆ یەکتاپەرستیی نەهاتن بەدەمتانەوە، بەراشکاوی پێیان بڵێن: دەسا ئێوە بەشایەت بن و بزانن کە بەڕاستیی ئێمە موسڵمان وملکەچی بڕیارەکانی خواین و، سووریشین لەسەر دینی خۆمان و، خواش تاكو تەنیایەو، ئیتر نە عوزەیر خوایەو، نەعیسایش.

ئەهلی کیتاب لە بارەی دینی (ئیبراهیم)ەوە قسە دەکەن:

﴿[٦٥] **ياأهل الكتاب لم تحاجون في إبراهيم**﴾ ئەی خاوەن نامەکان! ئێوە بۆچی لەبارەی ئیبراهیمەوە بەناهەق دەدوێن و، هەریەکەتان وا قسە دەکەن کە ئیبراهیم لەسەر دینی ئەوبێ؟! ﴿**وما انزلت التوراة والإنجيل إلا من بعده**﴾ خۆ دەشزانن کە تەورات و ئینجیل زۆر لەپاش ئیبراهیمەوە نێردراون ﴿**افلا تعقلون**﴾ دەسا بۆچی لەوقسانەی دەیانکەن تێنافکرێن ؟ خۆ ئیبراهیم بەر لەموساو عیسا بووە ﴿[٦٦] **ها انتم هؤلاء حاججتم فيما لكم به علم**﴾ وامان دانا کە ئێوە دەتوانن موجادەلە لەبابەت ئەوشتانەوە بکەن کە زانیاریتان دەربارەیان هەیە، واتە: لەبارەی دینی

خۆتانەوە هەتا ئەورۆژە موحەممەد ﷺ هات، ئەگەر شتێکیش بڵێن دەکرێ ئاگاتان لێی بێت ﴿فلم تحاجون فيما ليس لكم به علم﴾ ئەی بۆچی لەشتێکدا کێشە دەکەن کە هیچ زانست و زانیاریتان دەربارەی نییە؟" جارێ ئەڵێن ئیبراهیم لەسەر دینی جوولەکەیە، جارێکیش ئەڵێن لەسەر دینی گاورانە؟ ﴿والله يعلم وانتم لا تعلمون﴾ دیارە کە هەرخوا ئەوشتانە ئەزانێ، خۆی بەئاگایەو دەزانێ ڕاست وناڕاست چۆنە، بەڵام ئێوە هیچی لێ نازانن، کەوابوو زانیاریتان بەهەرشتێك نەبوو، لەخۆتانەوە قسەی لێ مەکەن، بەڵکو حەواڵەی زانیاریی خوای گەورەی بکەن، ئێوە کە لەپاش ئیبراهیمەوە هاتوون، چۆن خۆتان دەکەنە خاوەنی و دەڵێن: لەسەر دینی ئێمە بووە! ﴿[٦٧] ماكان إبراهيم يهوديا ولا نصرانيا﴾ دڵنیابن کە ئیبراهیم نە جوولەکەبوو، نەگاور ﴿ولكن كان حنيفا مسلما وما كان من المشركين﴾ بەڵکو خوا بە یەکزان و یەکتاپەرست و ملکەچ و ڕاساڵ و موسڵمانێك بوو، تەنها ساتێکیش لەهاوبەش پەیداکەران نەبوو، ئیتر بۆ دەڵێن: (كونوا هودا أو نصارا تهتدوا)؟! ﴿[٦٨] إن أولى الناس بإبراهيم للذين اتبعوه﴾ ئەوانەی کەلە هەمووکەسێ بەئیبراهیمەوە نزیکترن، ئەوانەن کە ئەوسا شوێنی ئەکەوتن ﴿وهذا النبى والذين آمنوا﴾ و ئەم پێغەمبەرەو ئەوانەشن کە باوەڕیان پێ هێناوە، نەك ئێوەی جولەکەو گاور، کەوابوو خۆشەویستی و پەیرەوی کردن بەسەر زارەکی نابێت ﴿والله ولى المؤمنين﴾ بێگومان خوا پارێزەرو یارو یاوەری گشت ئیماندارانە.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٦٤-٦٨):

١- هەرگیز ئادەمی لە ئەمن و ئاسایشدا ناژی، تا بنەمای یەکسانی: (..ألا نعبد إلا الله..)وە دەس نەگرێ.

٢- مێژوی ڕەواو ڕاست دەبێتە بەڵگەنامە، هەروەکو خوای گەورە سەرنجی جوولەکەو گاورەکانی ڕاکێشا بۆ پێشەوەی خۆیان.

٣- موجادەلەو کێشەی بێ بەڵگەو زانست لەهیچ کەسێك وەرناگیردرێ.

٤- یەهودییەت ونەسرانییەت، هەردوو بیدعەو داهێنراون ، وە بەهیچ کلۆجێ دین نیین.

٥- موسڵمانان ئەگەرچی زمان و خاك و وڵاتیان جیاوازو لەیەك دووربێ، بەڵام لەبنەرەتدا هەموو یەکن و پشتیوانیان خوایە، بۆیە فەرموی: (والله ولى المؤمنين).

خاوەن نامەکان دەیانەوێ ئێوە لەدین کلابن:

﴿[٦٩] ودت طائفة من اهل الكتاب لو يضلونكم﴾ دەستەیەك لەخاوەن نامەکان حەزیان دەکرد، ئێوەی (موسڵمان) گومڕا بکەن ﴿وما يضلون إلا انفسهم﴾ کەچی مەگەر هەرخۆیان سەرلێشێواوو گومڕا بکەن ﴿وما يشعرون﴾ و بەم ڕاستیەش هەست ناکەن ﴿[٧٠] يا اهل الكتاب لم تكفرون بآيات الله﴾ ئەی خاوەن نامەکان! بۆچی بڕواتان بەئایەت و نیشانەکانی خوا بێ باوەڕدەبن ؟خۆ هەموو بەڵگەن بۆڕاستی پێغەمبەر ﴿وانتم تشهدون﴾ بۆخۆشتان شایەتن وئەزانن کەئەوئایەتانە ڕاست و دروستن. ﴿[٧١] ياأهل الكتاب لم تلبسون الحق بالباطل وتكتمون الحق﴾ ئەی خاوەن نامەکان! بۆچی بەرگی باتڵ و ناهەق ئەکەنە بەرهەق و ڕاستیەکانی پێدەشارنەوەو خەڵکی چەواشە دەکەن؟ ﴿وانتم تعلمون﴾ لەکاتێکدا خۆیشتان چاك ئەزانن کەکامە هەقەو، کامەش ناهەق ﴿[٧٢] وقالت طائفة من اهل الكتاب آمنوا بالذى أنزل على الذين آمنوا وجه النهار﴾ دەستەیەك لەخاوەن نامەکان بەهەندێکیانیان گوت: ئێوە وەرن لەتاقی بەیانیدا باوەر بەو قورئانە بێنن بۆ ئیماندارەکان هاتووە ﴿واكفروا آخره لعلهم يرجعون﴾ لەکۆتایی ئاخرو ئۆخری ڕۆژدا، واتە: تاقی ئێواران پەشیمان ببنەوەو بەدرۆی بخەنەوە، بەڵکو موسڵمانەکانیش توشی دوودڵیی ببن و بگەڕێنەوەو واز لە موحەممەد ﷺ بێنن و بڵێن: جائەگەر ئیسلام ڕاست بووبا ئەوانەی ئەهلی کیتاب چۆن لێی

پەشیمان نەئەبوونەوە، لەکاتێکدا خوێندەوارن وکتێبیان بۆ هاتووە؟ ﴿[٧٢] ولا تؤمنوا إلا لمن تبع دينكم﴾ جوولەکە لەناو یەکترا گوتیان: تەنها بەوکەسانە باوەر بکەن کە لەسەردینی خۆتانن و، رازو نیازی خۆیشتان تەنها لای خۆتان بدرکێنن و، متمانە بەکەسی تر مەکەن و، تەنیاوتەنیا دینی خۆتان بەراست بزانن ﴿قل إن الهدى هدى الله﴾ بڵێ: بەراستیی هەر خوایە رێگەی راست نیشان دەدا، چونکە رێی راست هەر هی ئەوە ﴿أن يؤتى احد مثل ما أوتيتم أو يحاجوكم عند ربكم﴾ چونکە ئەگەر رازو نیازی خۆتان لای ئەم وئەو بدرکێنن وا ئەوانیش فێری ئەو زانست و بەڵگانە دەبن پێتان دراون، ئەوسا بۆرتان دەدەن، وەیان لای پەروەردگارتان فێر دەبن بەو بەڵگانە چەلەحانێتان لەگەڵ بکەن، مەبەستیان ئەوەیە نیشانەکانی هاتنی پێغەمبەر کەلەکتێبی تەوراتدا هەن، لای موسڵمانەکان نەدرکێنرێن ﴿قل إن الفضل بيدالله يؤتيه من يشاء﴾ بڵێ: بەراستیی رێزو فەزڵ و پەیامبەرێتی بەدەست ئێوە نییە، بەڵکو هەر بەدەستی خوایە کێ حەز لێبکا ئەو فەزڵەی دەداتێ ﴿والله واسع عليم﴾ وە خوا پەرەدارەو، فرە زانا ﴿[٧٤] يختص برحمته من يشاء﴾ هەرکەسێك ئەو بیەوێ بەر رەحمەت و میهرەبانی خۆی دەخات و "پەیامبەریەتی ئەداتێ" ﴿والله ذوالفضل العظيم﴾ خوا خاوەنی چاکەو فەزڵ و بەهرەی زۆر گەورەیە.

<table>
<tr><td>

الجزء الثالث — سورة آل عمران

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لِمَ تَلۡبِسُونَ ٱلۡحَقَّ بِٱلۡبَٰطِلِ وَتَكۡتُمُونَ ٱلۡحَقَّ وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٧١﴾ وَقَالَت طَّآئِفَةٞ مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ ءَامِنُواْ بِٱلَّذِيٓ أُنزِلَ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَجۡهَ ٱلنَّهَارِ وَٱكۡفُرُوٓاْ ءَاخِرَهُۥ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَا تُؤۡمِنُوٓاْ إِلَّا لِمَن تَبِعَ دِينَكُمۡ قُلۡ إِنَّ ٱلۡهُدَىٰ هُدَى ٱللَّهِ أَن يُؤۡتَىٰٓ أَحَدٞ مِّثۡلَ مَآ أُوتِيتُمۡ أَوۡ يُحَآجُّوكُمۡ عِندَ رَبِّكُمۡۗ قُلۡ إِنَّ ٱلۡفَضۡلَ بِيَدِ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٞ ﴿٧٣﴾ يَخۡتَصُّ بِرَحۡمَتِهِۦ مَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٧٤﴾ ۞ وَمِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ مَنۡ إِن تَأۡمَنۡهُ بِقِنطَارٖ يُؤَدِّهِۦٓ إِلَيۡكَ وَمِنۡهُم مَّنۡ إِن تَأۡمَنۡهُ بِدِينَارٖ لَّا يُؤَدِّهِۦٓ إِلَيۡكَ إِلَّا مَا دُمۡتَ عَلَيۡهِ قَآئِمٗاۗ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَالُواْ لَيۡسَ عَلَيۡنَا فِي ٱلۡأُمِّيِّـۧنَ سَبِيلٞ وَيَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ﴿٧٥﴾ بَلَىٰ مَنۡ أَوۡفَىٰ بِعَهۡدِهِۦ وَٱتَّقَىٰ فَإِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٧٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَشۡتَرُونَ بِعَهۡدِ ٱللَّهِ وَأَيۡمَٰنِهِمۡ ثَمَنٗا قَلِيلًا أُوْلَٰٓئِكَ لَا خَلَٰقَ لَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ ٱللَّهُ وَلَا يَنظُرُ إِلَيۡهِمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمۡ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٧٧﴾

٥٩

</td></tr>
</table>

خاوەن نامەکان و هەڵگرتنی سپاردە:

﴿[٧٥] ومن أهل الكتاب من إن تأمنه بقنطار يؤده إليك﴾ هەر لەناوخاوەن نامەکاندا کەسی واهەیە ئەگەر ماڵ ودارایی یەکی زۆری لەلا دانێت، هەرکە داوای لێبکەیت بەدەسپاکی دەتداتەوە، دیارە کەمتر بەئاسانتر (عبداللەی کوری سەلام) هەزار ئۆقییە ئاڵتوونیان لەلا دانا، بەپاکی دایەوە خاوەنەکەی ﴿ومنهم من إن تأمنه بدينار لا يؤده إليك﴾ هی وایشیان هەیە تەنها دینارێکی لەلا دانێیت بە سپاردە ناتداتەوەو دەیخوات ﴿إلا مادمت عليه قائما﴾ مەگەر خۆت لەسەری راوەستیت وداوای بکەیتەوەو، بەزۆر لێی وەربگریتەوە ﴿ذلك بأنهم قالوا ليس علينا فى الأميين سبيل﴾ بەهانەشیان ئەمەیە کە دەیانوت: خواردنی ماڵ وسامانی ئەو نەخوێندەوارانە (عەرەبە موسڵمانەکان) هیچ گوناح و تاوانێکیان نییە، چونکە ماڵی گشت کەسێکی غەیری خۆیان بەحەڵاڵ ئەزانن! ﴿ويقولون على الله الكذب وهم يعلمون﴾ درۆ بۆخوای گەورە هەڵدەبەستن (کەدەڵێن خوا ماڵی ئەم وئەوی بۆ حەڵاڵکردوین، بۆئەمە خۆشیان ئەزانن کە درۆدەکەن ﴿[٧٦] بلى من أوفى بعهده واتقى فإن الله يحب المتقين﴾ دیارە هەرکەسێکیان پەیمانی خۆی جێبەجێ بکاو، پابەندبێت پێیەوەو لەسنوورەکانی خواش خۆبپارێزی، بەوە دەبێتە پارێزکار، بەراستیی خوایش پارێزکارانی خۆش ئەوێت.

پەیمانشکێن لەو دنیا بێ بەشە:

﴿[٧٧] إن الذين يشترون بعهدالله وايمانهم ثمنا قليلا﴾ بێگومان ئەوکەسانەی پەیمانی خۆیان لەگەڵ خواو، وە سوێندەکانیان بە بەهایەکی کەم ئەفرۆشن، پەیمانیاندا هەرکە پەیامبەر هات باوەر بێنن، سوێندیشیان خوارد کە هاوکاریی ویارمەتی بدەن، کەچی بەپارەوپولێکی بێ بەها ئەوهەقەیان شاردەوە! ﴿أولئك لا خلاق لهم فى الآخرة ولا يكلمهم الله ولا ينظر إليهم يوم القيامة ولا يزكيهم﴾ ئەوانە لەدوارۆژدا هیچ بەشیان نییە، خواش لەرۆژی قیامەتدا، قسەی میهرەبانیان لەگەڵ ناکاو، بەچاوێکی دلۆڤانیشەوە تەماشایان ناکاو، گوناهیان پاك ناکاتەوە ﴿ولهم عذاب اليم﴾ وە سەرەڕای ئەوانەیش گشت سزایەکی ئێش پێگەیەنەریان بۆهەیە، چونکە سوێندو پەیمانەکەیان نەبردە سەرو، درۆیانکردو، بەتەماحی دنیا هەقەکەیان ونکرد.

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُم بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ (٧٨) مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِّي مِن دُونِ اللَّهِ وَلَٰكِن كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنتُمْ تَدْرُسُونَ (٧٩) وَلَا يَأْمُرَكُمْ أَن تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُم بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ (٨٠) وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُم مِّن كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُم مِّنَ الشَّاهِدِينَ (٨١) فَمَن تَوَلَّىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ (٨٢) أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ (٨٣)

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٧٥-٧٧):

١- جوولەکە متمانەی پێ ناکرێ و عەهدو پەیمان ناباتە سەرو، هەمیشە گزی و خەیانەت پیشەیانە.

٢- هەرکەسێ درۆ بکا لەگەڵ خوادا، بێ شك لەگەڵ ئەم وئەودا، دەتوانێ پتر درۆ بکا.

٣- جوولەکە پێیان وایە گەلانی تر پیس و ناپاکن و، ماڵ و منداڵیشیان حەڵاڵە بۆیان.

٤- خەیانەتی پەیمان شکاندن لەبەر خاتری ماڵ و سامان، لە هەموو شتێ گەورەترو سامناکترە.

خاوەن نامەکان کتێبی خوا دەگۆڕن:

﴿[٧٨] وإن منهم لفريقا يلوون السنتهم بالكتاب﴾ بەراستیی هەر لەخاوەن نامەکاندا هەیە" وەك (کەعبی کوڕی ئەشرەف) لەکاتی خوێندنەوەی تەوراتدا جۆرێك زمانیان بەیەکدا دەدەن بەمەبەستی ونکردن و شاردنەوەی سیفەتەکانی پەیامبەر ﷺ ﴿لتحسبوه من الكتاب وماهو من الكتاب﴾ بۆئەوەی ئێوە وابزانن گوایا ئەوەی ئەوان دەیخوێنن تەوراتە، کەچی لەتەوراتیشدا نییە بەڵکو تەنها پێچراوەو دروستکراوێکی خۆیانە ﴿ويقولون هو من عندالله﴾ دەشڵێن: ئەوە کە دەیخوێنن خوا گووتویەتی وناردوویەتی ﴿وما هو من عندالله﴾ دڵنیاش بن لەلایەن خواوەوە نییە ﴿ويقولون على الله الكذب﴾ بەڵکو درۆ بەدەم خوا ئەکەن ﴿وهم يعلمون﴾ خۆیشیان ئەزانن کە درۆئەکەن. دۆڕانی چینی خوێندەوارو زانا، بەپارەو پوول وکورسیی و، هەر تەماحێکی تر، خەسارەت و کەسەرێکی زۆر گەورەیە، چونکە شێواندنی جوگرافیا ومێژووی رابووردوو، ون دەبێ و، راستییەکانیش چەواشە دەکرێن.

هیچ پێغەمبەرێ بەکەس ناڵێ بمپەرستن:

گاورەکان دەیانگووت: عیسا فەرمانیداوە کەدەبێ ئەو بپەرستین! ئینجا خوا لەوەڵامیانا فەرمووی: ﴿[٧٩] ماكان لبشر أن يؤتيه الله الكتاب والحكم والنبوة﴾ بۆ هیچ مرۆڤێك رەوانییە کەخوا کتێب و نامەی دابێتێ و فێری

وەردەکاریی و لەکارزانی کردبیّ و پلەی پەیامبەرێتی پیّ دابێت (وەکو عیسا) ﴿ثم یقول للناس کونوا عبادا لی من دون الله﴾ پاشان بەخەڵکی بڵێت: وەرن لەباتی خوا ببنە بەندەی من و، من بپەرستن ، هەرگیز ئەوە رووی نەداوەو نابیّ ﴿ولکن کونوا ربانیین﴾ بەڵکو بەخەڵکیان هەرئەمە گوتووە: وەرن ببنە زاناو، ملکەچی تەواوی فەرمانەکانی خوابن و، خوو سیفەتی خوایی بگرن ﴿بما کنتم تعلمون الکتاب وبما کنتم تدرسون﴾ چونکە ئێوە مەردم فێری نامەکەی خوا ئەکەن و، دەرسی خواناسی ئەخوێنن، پەیامبەری خوایش عیسا لەمە بەولاوە هیچ شتیّ ناڵێت دەئیتر ئێوە ئەو درۆ شاخدارەیە بۆئەکەن؟! ﴿[٨٠] ولا یأمرکم أن تتخذوا الملائکة والنبیین أربابا﴾ فەرمان بە هیچ کامیشتان نادەن بچن فریشتەو پێغەمبەران بکەنە خواو بیانپەرستن، خوا چۆن کەسیّ دەکاتە پەیامبەر لەملاولەولاوە بڵێت لەگەڵ خوادا منیش، وەیان فلانیش بپەرستن ﴿أیأمرکم بالکفر بعد إذ أنتم مسلمون﴾ ئاخۆ ئەرمانتان پێدەکا بەکوفرو لەدین وەرگەڕان، پاش ئەوەی ئێوە موسڵمان بوون و یەکلابوونەوە بۆخوا؟ زۆرێك هەن بەر ئەوهەرەشەیە دەکەون و، مەردم دەکەنە کۆیلەی خۆیان و، بەهرەی دنیایان لێوەردەگرن و، خۆیشیان لیّ کەرکردووە زانست و زانیارییەکەیان بەرەو خوا نەیبردوون بۆیە پەیامبەرﷺ دەفەرمووێ: ((نعوذ بالله من علم لا ینفع، وقلب لا یخشع..))، واتە: پەنا بەرخوا دەبەم لەزانستێك قازانجی نەبێت، لەدڵێکیش لەخوا شەرم نەکاو نەترسیّ ﴿[٨١] وإذ أخذ الله میثاق النبیین﴾ ئەوکاتەیان وەبیر بێنەوە کەخوا پەیمانی بتەوو بەهێزی لە یەکەیەکەی پەیامبەران وەرگرت ﴿لما آتیتکم من کتاب وحکمة﴾ کە هەرچەندە کتێبو نامەی زانستیو حیکمەتم پێدابن ﴿ثم جاءکم رسول مصدق لما معکم﴾ وەپاشان پەیامبەرێك هاتە ناوتانو ئەوەی ئێوەیشی بەراست زانی. خوا "هەرئەوئەکاتە" پەیمانی لێوەرگرتن کە: ﴿لتؤمنن به ولتنصرنه﴾ ئەبیّ باوەڕی پیّ بێنن و، هاوکاریی ویارمەتیشی بدەن. ئیبنی عەبباس ئەڵێت: خوا هەر پەیامبەرێکی ناردبێت پەیمانی لێوەرگرتووە کە "سەرەرای خۆیشی" دەبیّ هۆزو گەلەکەشی ئاگادار بکات ، کە باوەر بەوپەیامبەرە بێنن، مەبەست ئەوەیە کە موساو عیساش (علیهما السلام) هەر ئەورۆژە بەگەلەکەیان راگەیاندووە کەهەرکات موحەممەد ﷺ هات، باوەری پیّ بێنن ﴿قال أأقررتم وأخذتم علی ذلکم إصری﴾ جا خوا بەپەیامبەرەکانی وت: ئایا ددانتان بەوەدا ناو پەیمانەکەی منتان وەرگرت؟ ﴿قالوا أقررنا﴾ وتیان: بەڵیّ پەیمانمان داو، هەروا دەکەین ﴿قال فاشهدوا﴾ ئەوسا خوا فەرمووی: دەسا ئێوە لەناوخۆتانا بۆئەم بەڵێنە بەشایەت بن ﴿وأنا معکم من الشاهدین﴾ وا منیش لە گەڵتانم وشایەتم لەسەر ئەو پەیمانە.

پێغەمبەران بەڵێنیان داگە: باوەڕ بە موحەممەد بێنن:

﴿[٨٢] فمن تولی بعد ذلك فأولئك هم الفاسقون﴾ ئینجا هەرکەسێك لەمە بەدواوە لەو پەیمانە پاشگەز بێتەوەو رووی لێوەربگێڕێ، "فاسق" و لەسنوور دەرچووە، کەوابوو ململانیّ و خۆکلاکردنی فەلەو جوولەکەکان لەباوەرهێنان بەموحەممەد وبەرنامەکەی; راکردنە لەراستییەکان وخۆدەربازکردنە لێیان و یاخی بوونیشە لەپێغەمبەرەکانیان.

بەدەر لە ئیسلام هیچ دینیّ قبووڵ نیە:

﴿[٨٣] أفغیر دین الله یبغون﴾ ئاخۆ دینێکیان دەویّ، غەیرەز دینی خوا (خاوەننامەکان)؟ ئایین و بەرنامەکەی خوا دەبوێرن ﴿وله أسلم من فی السموات والأرض طوعا وکرها﴾ کە هەرچی لەئاسمانەکان و زەویدایە بیانەویّ و، نەیانەویّ موسڵمان و ملکەچی فەرمانی ئەون و، هیچ کەسێك ناتوانیّ لەژێر دەسەلاتی خوا، خۆی لابدات ﴿وإلیه یرجعون﴾ و هەموانیش تەنها هەر بۆلای ئەو دەگەڕێنرێنەوە، سەرئەنجامیش هەموو تۆڵەو پاداشتی خۆیان

وەرئەگرن، هەرکەسێك بەدەر لەدینی ئیسلام، تێکۆشی بۆهەر بەرنامەیەکی ترو، لەپێناویا خەبات بکات، کارێکی درێوی کردووەو، لای خوایش زۆر بێزراوو قێزەونە. ﴿[٨٤] قل آمنا بالله وما انزل علينا﴾ بڵێ: خۆمو گەلەکەم باوەڕمان هێناوە بەوقورئانە ﴿وما انزل على إبراهيم وإسماعيل وإسحاق ويعقوب والأسباط﴾ بەو پەڕاوانەش کەبۆ ئیبراهیم و ئیسماعیل و ئیسحاق و یەعقوب و نەوەکانی ئەو (یوسف وبراکانی یوسف) هاتبوو، دەستەیەك لە زانایان دەڵێن: مەبەست بە (ئەسباط) نەتەوەو گەلی (بەنی ئیسرائیل)ە، نەك نەوەکانی یەعقووب کەهەندێ ڕەفتاریان لێوەشایەوە لەگەڵ پلەی پەیامبەرایەتییدا نەدەگونجا. ئەمە راوبۆچوونی ئیمامی (بوخاریی) و(ئیبن کەسیر). ﴿وما أوتي موسى وعيسى﴾ باوەڕیشمان بەو تەورات وئینجیلە کە بۆمووسا و عیسا هاتووە ﴿والنبيون من ربهم﴾ وە بەگشت پەیامبەرانی دی وەکو(داودو سولەیمان وئەیوب) هەیە ﴿لا نفرق بين احد منهم﴾ لەبەرامبەر هیچ کەسێکیشیاندا جیاوازییمان نییە وبڕوامان بەهەموویان هەیە، چونکە ئێمە وەك گاورو جوولەکە ناکەین ﴿ونحن له مسلمون﴾ تەنهاو تەنها ملکەچ وگوێرایەڵی ئەوین، سەرپێچی لەهیچ بڕیارێکی ناکەین ﴿ومن يبتغ غير الإسلام دينا فلن يقبل منه﴾ هەرکەسێ بێجگە لەبەرنامەو شەریعەتی ئیسلام هەردینێك بۆخۆی هەڵبژێرێ و بیکا بەبەرنامەی خۆی هەرگیز لێیوەرناگیردرێ ﴿وهو في الآخرة من الخاسرين﴾ و لەدوارۆژیشدا لەڕیزی زیانمەندانە.

الجزء الثالث | سورة آل عمران

قُلْ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ عَلَيْنَا وَمَآ أُنزِلَ عَلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطِ وَمَآ أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَٱلنَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿٨٤﴾ وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ ٱلْإِسْلَٰمِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٨٥﴾ كَيْفَ يَهْدِى ٱللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا۟ بَعْدَ إِيمَٰنِهِمْ وَشَهِدُوٓا۟ أَنَّ ٱلرَّسُولَ حَقٌّ وَجَآءَهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٨٦﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ ٱللَّهِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿٨٧﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ ٱلْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٨٩﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بَعْدَ إِيمَٰنِهِمْ ثُمَّ ٱزْدَادُوا۟ كُفْرًا لَّن تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلضَّآلُّونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَمَاتُوا۟ وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِم مِّلْءُ ٱلْأَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ ٱفْتَدَىٰ بِهِۦٓ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٩١﴾

٦١

خوا نەناس لەگیانەلادا نە تەوبەی قبووڵە، نەبارتەقای:

﴿[٨٦] كيف يهدي الله قوما كفروا بعد إيمانهم وشهدوا أن الرسول حق وجاءهم البينات﴾ جا خوا چۆن ڕێنمایی گەلێك ئەکات دوای ئەوەی باوەڕیان هێناو شایەدییاندا کە ئەم پەیامبەرە راستەو چەندین نیشانەو موعجیزەیان بۆ هاتبوو، کەچی سەر لەنوێ بێ باوەڕ بوونەوە؟ (ئیبن عەباس) -خوا لێی رازی بێ- ئەڵێ: پیاوێك لەیارمەتیدەرانی (مەدینە) ئیمانو بڕوای هێنا، پاشان وەرگەڕایەوەو پەیوەندی کردەوە بەهاوبەش دانەرەکانەوە، دوایی ناردی بۆلای خزمەکانی خۆی کە: بنێرنە لای پەیامبەر ﷺ بەڵکو عافوی بکاو تەوبەی لێوەربگرێ؟ ئەوسا ئەم ئایەتی: (كيف يهدي الله قوما كفروا بعد إيمانهم) هەتا (إن الله غفور رحيم) هات. (الحديث رجاله ر جال الصحيح). ﴿والله لا يهدي القوم الظالمين﴾ دیارە ئەوجۆرە گەلانە ستەمکارن، هەرگیزیش خوای گەورە گەلی ستەمکار ڕێنمایی ناکات ﴿[٨٧] أولئك جزاؤهم أن عليهم لعنة الله والملائكة والناس أجمعين﴾ سزای ئەمانە هەرنەفرینی خوایەو نەفرینی فریشتەیە ونەفرینی تەواوی خەڵکی ئەم دنیایە ﴿[٨٨] خالدين فيها﴾ و بە هەتاهەتاییش لەو نەفرینەدا ئەمێننەوە ﴿لا يخفف عنهم العذاب ولا هم ينظرون﴾ سزایشیان قەت لەسەر سووك ناکرێ و، مۆڵەتی هێنانەوەی بڕوبیانووشیان پێنادرێ ﴿[٨٩] إلاالذين تابوا الله من بعد ذلك وأصلحوا﴾ مەگەر ئەوانەیان دوای ئەوکارە پەشیمان بوونەوەو تەوبە بکەن ﴿فإن

﴿الله غفور رحيم﴾ چونکە بەراستیی خوا بەرامبەر بەوانە زۆر لێبوردەیە، زۆریش دلۆڤان و میهرەبانە، ﴿[٩٠] إن الذين كفروا بعد إيمانهم ثم ازدادوا كفرا﴾ ئەوکەسانە کە دوای باوەڕهێنان کافر بوونەوە، هەروا مانەوە لە بێ باوەڕییدا هەتا مردن، مەبەست جوولەکەکانە، دوای باوەڕهێنانیان بە موسا، پشتیان لەعیسا هەڵکرد، کاتێ موحەممەدیش هات ﷺ ڕوویان لەویش وەرگێڕا ﴿لن تقبل توبتهم﴾ هەتا ئاوابن هەرگیز تەوبەیان لێوەرناگیرێ ﴿واولئك هم الضالون﴾ بێگومان ئەوانە چونەتە ناو دەستەی گومڕاو سەرلێشێواوەکانەوەو بۆخۆیان سەرلێشێواون ﴿[٩١] إن الذين كفروا وماتوا وهم كفار﴾ بێگومان ئەوانەی کە بێ باوەڕبوون و هەر بەبێ باوەڕیش مردوون ﴿فلن يقبل من احدهم ملء الارض ذهبا ولو افتدى به﴾ بێگومان هەریەکەیان ئەگەر پڕی ئەم زەوییە زێڕیش بۆ کەفارەتی گوناحی خۆی بدا، هەرگیز لێی وەرناگیردرێ ﴿اولئك لهم عذاب اليم﴾ ئەوانە سزای ئێش پێگەیەنەریان بۆدەبێ ﴿وما لهم من ناصرين﴾ و هیچ یارمەتیدەرێکیش بەهانایانەوە نایە ﴿[٩٢] لن تنالوا البر حتى تنفقوا مما تحبون﴾ هەرگیز ناگەنە هیچ پلەیەکی خێرو چاکە- تا لەوشتەی خۆتان خۆشتان دەوێ نەبەخشن لەرێی خوا ﴿وما تنفقوا من شئ فإن الله به عليم﴾ بیشزانن هەر شتێك ببەخشن لەرێی خوا، خوا پێی زاناو ئاگایەو هەربۆتان ئەهێڵێتەوەو، پاداشتانی ئەداتەوە.

ئیمامی (بوخاریی) و(موسلیم) ئەڵێن: پاش هاتنی ئەم ئایەتە، پێشەوا (عومەر) -خوا لێی ڕازی بێت- ویستی بەشەکەی (خەیبەر)یی کە لە هەمووشتێ لای خۆشەویستر بوو بدا لەرێی خوا، پەیامبەریش ﷺ فەرمووی: وامەکە، بەڵکو باخەکە بهێڵەوە بۆخۆت و، بەرەکەی ببەخشە.

الجزء الرابع — سورة آل عمران

لَن تَنَالُواْ ٱلْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُواْ مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيْءٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴿٩٢﴾ ۞ كُلُّ ٱلطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِّبَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَٰٓءِيلُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ مِن قَبْلِ أَن تُنَزَّلَ ٱلتَّوْرَىٰةُ قُلْ فَأْتُواْ بِٱلتَّوْرَىٰةِ فَٱتْلُوهَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٩٣﴾ فَمَنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٩٤﴾ قُلْ صَدَقَ ٱللَّهُ فَٱتَّبِعُواْ مِلَّةَ إِبْرَٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٩٥﴾ إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ ءَايَٰتُۢ بَيِّنَٰتٌ مَّقَامُ إِبْرَٰهِيمَ وَمَن دَخَلَهُۥ كَانَ ءَامِنًا وَلِلَّهِ عَلَى ٱلنَّاسِ حِجُّ ٱلْبَيْتِ مَنِ ٱسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٩٧﴾ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنتُمْ شُهَدَآءُ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تُطِيعُواْ فَرِيقًا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَٰنِكُمْ كَٰفِرِينَ ﴿١٠٠﴾

٦٢ — وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ

ڕێنمایی ئایەتی (٩٢):

١) هەموو ڕاستی و چاکەیەك مرۆ ڕێنوێنی دەکا بۆ بەهەشت ئەم فەرموودەی: ((عليكم بالصدق فإن الصدق يهدي الى البر، وإن البر يهدي الى الجنة، ولا يزال الرجل يصدق و يتحري الصدق حتى يكتب عند الله صديقا..)) هەر ئەو هەقیقەتە دەسەلمێنێ.

٢) کاتێکیش ئەم ئایەتەی (لن تنالوا البر..) هات هاوەڵان چەسپانیان کرد بۆ بەخشینی ماڵ، عومەر کەنیزێکی هەبوو زۆریش خۆشی ئەویست، لە ڕێی خوادا ئازادی کرد، (زەیدی کوڕی حاریسە)ش باشترین ئەسپی سواری هەبوو، هەرلە ڕێگای خوادا کردییە سەدەقە، (ئەبو تەلحە)ش باخەکەی (بەیرەحا)ی بەخشی، بێ لەمانەش (خوا لەگشتیان ڕازی بێ). دەستیان هەرلە خێردا بووە.

کۆتایی جزمی سێ یەم

ولله الحمد والمنة

*** *** ***

هیچ خواردنێك لە بەنی ئیسرائیل حەرام نەبوو:

﴿[٩٣] كل الطعام كان حلا لبنى إسرائيل﴾ هەموو خۆراك و خواردەمەنییەكی پاكو حەڵاڵ، بۆنەوەكانی (یەعقووب) حەڵاڵ و رەوابوو.. واتە: جۆرە شتێكی وایان لێ یاساغ نەبوو ﴿إلا ماحرم إسرائيل على نفسه من قبل ان تنزل التوراة﴾ ئەوە نەبێت كەیەعقووب پێش هاتنی تەورات، بۆخۆی پارێزی لێكردوو، بۆخۆی قەدەغەی كرد. پێشەوا (ئەحمەد) لەوبارەیەوە فەرموودەیەكی درێژ ریوایەت دەكا، لەبەشێ لەو فەرموودەدا هاتووەو دەڵێت: یەعقووب نەخۆشییەكی سەختی گرت، پاشان نەزری كرد كە: ئەگەر خوا شفای بدات، جارێكی تر گۆشت وشیری وشتر نەخواو پارێزی لێبكا، ئەگەرچی حەزیشی لێبكا، ئینجا خوا نەزرەكەی لێوەرگرت و، شفای نەخۆشییەكەی دا، ئیتر لەمەوە جوولەكەكانیش، چاویان لەوكردو گۆشت وشیری وشتریان لەخۆیان یاساغكرد! واتە: حەق نەبوو ئەوان ئەو گۆشتە لەخۆیان یاساغ بكەن، چونكە ئەوتەنها بۆخۆی پارێزی لێكردو، هەر لەخۆی حەرامیكرد، جابۆ پتر زانیاری لێی، تەماشای تەفسیری (ئیبن كەسیر) بكە ﴿قل فأتوا بالتوراة فاتلوها إن كنتم صادقين﴾ ئەی پێغەمبەرﷺ بەجوولەكە بڵێ: ئەگەر ئێوە راست ئەكەن ئەڵێن هیچ شتێك بەبۆنەی ستەمی ئێمەوە یاساغ نەكراوە، بەڵكو خوا بەمەیلی خۆی حەرامیكردووە، دەسا تەورات بێنن و بیخوێننەوەو بزانن وایە ؟ ﴿[٩٤] فمن افترى على الله الكذب من بعد ذلك﴾ جا دوای ئەوە روون بوویەوە كە: هیچ خواردەمەنییەك لەپێشدا قەدەغە نەبووە، ئیتر هەركەسێك لەسەر خوا درۆ هەڵبەستێ ﴿فأولئك هم الظالمون﴾ ئەوانەن ستەمكار ﴿[٩٥] قل صدق الله﴾ بڵێ: هەرچی خوا گوتوویەتی، راستیی فەرمووەو ئەوكارەی ئێوە لەئایینی بابی (ئیبراهیم) دا نەبووە، بەڵكو خۆتان دروستتان كردووە ﴿فاتبعوا ملة إبراهيم﴾ دەسا ئێوەش هەر لەئایینی ئیبراهیم پەیڕەویی بكەن، نەك لەئایینێك جوولەكەو گاور بۆخۆیان دایانهێناوە ﴿حنيفا﴾ كە ئیبراهیم هەرخوا پەرستو هۆگری هەق بوو، لەهەموو ئایینێكی پووچەڵ و ناڕەوا لای دابوو و تەنها بۆخوا ملكەچ بوو ﴿وماكان من المشركين﴾ وە لە موشریكان و هاوبەشدانەران نەبوو.

رێنمایی ئایەتەكانی(٩٣-٩٥): لەشەریعەتەكانی تریشدا (نەسخ) هەربووە، وەكو ئەوەكە خوا هەندێ خواردەمەنی لەسەر جوولەكە، بەهۆی سەرپێچی خۆیانەوە حەرامكرد، پاش ئەوە كەبۆیان حەڵاڵ بوو، درۆو دەلەسەی جوولەكە كە دەڵێت بابی ئیبراهیم (یەعقووب) بوو، گۆشت و شیری وشتری حەرامكرد.

یەكەمین ماڵ بۆ خوا پەرستیی دروستكرا (كابە) بوو:

﴿[٩٦] إن أول بيت وضع للناس للذى ببكة﴾ بەراستیی یەكەمین (ماڵ) بۆ مەردم سازكرا لەرووی زەوییدا ، تا لەخواپەرستییدا رووی تێبكەن، ئەوماڵەیە لەمەككەدایە، واتە: كابەی پیرۆز ﴿مباركا وهدى للعالمين﴾ جێگایەكی زۆر پیرۆزو پڕ لەخێروو سەرچاوەی ژیانە، نیشانگەی خواناسینە بۆهەموو خەڵكی جیهان، ئیمامی (موسلیم) لە (ئەبازەری غەفاری)یەوە ئەڵێ: لەپێغەمبەرم ﷺ پرسی: یەكەمین مزگەوت لەزەوییدا چ مزگەوتێك بوو؟ ئەویش فەرمووی: ((المسجدُ الحرامُ، قلت ثم أيّ ؟ قال: المسجدُ الأقصى، قلتُ: كم بينهما؟ قال: أربعون عاماً، ثم جُعلَتِ الأرضُ لك مسجداً، فحيثما أدرَكتْكَ الصلاةُ فَصَلّ)) واتە: یەكەمین مزگەوت، مزگەوتی (حەرام) بوو، وتم ئەی پاش ئەو؟ فەرمووی: مزگەوتی (ئەقسا)ی (بيت المقدس) وتم: ماوەی دروستكردنی نێوانیان چەندساڵ بوو؟ فەرمووی: چل ساڵ، جا بۆدوایی فەرمووی: رووی زەوی گشت بۆ تۆ كراوەتە مزگەوت، ئەوسا لەهەر جێگایەكدا بوویتو كاتی نوێژ هات، لەوێ نوێژەكەت بكە.

ئاسەواری ئیبراهیم و حەجی ماڵی خوا:

﴿٩٧ فيه آيات بينات مقام إبراهيم﴾ چەند بەڵگەی روون وئاشکرای تێدایە واتە: لەکەعبەدا، یەکێکیان مەقامو ئاسەواری جێ پێیەکانی ئیبراهیمە، ئەوکاتە کابەیان دیوار ئەکردو ئەوەستا، دەسا ئاخۆ جێگایەکی پیرۆزی وا شایستەی ئەوە نییە، بکرێ بە نوێژگاو تەنیا خوای تێدا بپەرسترێ ؟! ﴿ومن دخله كان آمنا﴾ وە هەرکەسیشی تێچووبێ وپەنای پێبردبێ ، ئەمین و بێ ترسبووە لە زیان ودەستدرێژی کردنە سەر. (ئیبن عەبباس) دەڵێت: ئەگەر بکوژی بابیشم لەوێدا ببینم ، لەبەر رێزو حورمەتی کابە، دەستی بۆ نابەم ﴿ولله على الناس حج البيت من استطاع إليه سبيلا﴾ خوا حەجی کەعبەی بڕیارداوە لەسەر مەردم، لەسەر ئەوەی توانای رێگای هەبێ ﴿ومن كفر فإن الله غني عن العالمين﴾ و هەرکەسێکیش باوەڕی بەوحەجە نەبێ، ئەوە باچاك بزانێ کەکافرو بێ باوەڕە، بەراستیی خوایش لەتەواوی خەڵکانی جیهان، نەك تەنها هەر لەوان، بێ نیازە!.

لەرێنماییەکانی ئایەتی (٩٧):

١- بەحەج و تەوافی ماڵی خوا بەرەکەت دەس ئەکەوێ.

٢- ئەوکەسەی بتوانێ حەج بکاو، ئەوسا بێ هۆیەکی شەرعیی پشتگوێی بخاو نەیکا، کافر ئەبێ.

٣- لەماوەی تەمەندا یەکجار حەج فەرزە، چونکە فەرموودەی: ((لا، ولو قلتُ نَعَمْ لَوَجَبَتْ)) لەوەڵامی پرسیارێکدا، باشترین بەڵگەیە بۆئەوە.

٤- بێ نیازیی خوا لەتەواوی بوونەوەر، لەگەڵ جێگای تریشدا هاتووە، بۆنموونە: سوورەتی ئیبراهیم/٨: (وقال موسى إن تكفروا أنتم ومن في الأرض جميعا فإن الله لغني حميد) وە لەسوورەتی (زومەر/٧)دا: (إن تكفروا فإن الله غني عنكم ولا يرضى لعباده الكفر) وە لەسوورەتی (تەغابون/٦)دا ئەفەرموێ: (فكفروا وتولوا واستغنى الله والله غني حميد) وە لەسوورەتی (یوونس/ ٦٨)دا ئەفەرموێ: (قالوا اتخذالله ولدا سبحانه هو الغني..) وە لەسوورەتی (فاتیر/١٥)دا ئەفەرموێ: (ياأيها الناس أنتم الفقراء إلى الله والله هو الغني الحميد).

خاوەن نامەکان لە دینی خوا لایاندا:

﴿٩٨ قل ياأهل الكتاب لم تكفرون بآيات الله﴾ ئەی پێغەمبەر! ﷺ بەخاوەن نامەکان بڵێ: بۆچی ئێوە بەئایەتەکانی خوا -کە بەڵگەی راستیی پەیامبەرن- کافرو بێ باوەڕن؟ ﴿والله شهيد على ما تعملون﴾ و خوا لەسەر هەموو کاروکردەوەیەکتان شایەدو ئاگادارە، ناترسن لەخوایەکی ئاوا قارتان لێبگرێ؟ ﴿٩٩ قل ياأهل الكتاب لم تصدون عن سبيل الله من آمن﴾ ئەی پێغەمبەر ﷺ پێیان بڵێ: بۆچی ئێوەی خاوەن نامە، رێی خوا لەباوەڕدارەکان دەگرن و، ناهێڵن بکەونە شوێنی رێگاکەی و، ڕیبازەکەی دادەخەن لێیان ﴿تبغونها عوجا﴾ ئەتانەوێ بەلاروخێچی نیشانی خەڵکی بدەن و، ئەو موسڵمانانەشی لێ پەشیمان بکەنەوە باوەڕیان پێهێناوە، بۆیە دەتانەوێ هەردەم سیفەتەکانی پەیامبەر ﷺ کە لەتەوراتدا هەن، بگۆڕن و راست و ناڕاست ئاوێتە بکەن ﴿وأنتم شهداء﴾ و بۆخۆشتان چاك ئەزانن و شایەتن کەهەر ئەورێگایە موحەممەدی ﷺ لەسەرە، ڕاست و دروستەو، سەرجەم‌بەرنامەو رێچکەکانی تر گشت باتڵ وناهەقەن. (سەدیی) دەڵێت: ئەگەر لێیان پرسیبان: ئایا ناووسیفەتی موحەممەد ﷺ لەتەوراتدا هەیە؟ ئەیانوت: نەخێر، شتی وانییە !بۆئەوە مەردم لەودینە تازەیە بتەکێننەوە. ﴿وما الله بغافل عما تعملون﴾ دڵنیاشبن هەرگیز خوا غافڵ و بێ ئاگا نییە لەوکارە چەوتانە ئێوە ئەنجامیان دەدەن، بۆیە هەر جۆرێ ململانێ دەکەن، ئاوا خوا تۆڵەتان دەدا.

نابێ موسڵمان بە قسەی ئەهلی کتێب بکا:

(شەمماسی کوڕی قەیس)ی یەهودیی، هەرکە موسڵمانەکانی (ئەوس)و (خەزرەج)ی دیت، زۆر بەخۆشی پێکەوە دەژین، خەریك بوو دڵی پڕ لەڕقی بتەقێ، بۆیە بەمەبەستی تێکدانی نێوانیان، جوولەکەیەکی ناردەلایان و ڕووداوە کۆنەکەی زەمانی جەنگی نێوانیانی هێنایەوە ناو، جائەوانیش لەماڵ چوونەدەرێ و، شیریان لەیەك کێشاو هەردوو ڕژانە گوڕەپان، ئەوسا پێغەمبەریش ﷺ چووە نێوانیان وئامۆژگارییەکی زۆری کردن و فەرمووی: ((أَبدعْوى الجاهلية، وأنا بينَ أظهُرِكُم؟)) پاشان ئایەتی: (یاأیهاالذین آمنوا إن تطیعوا فریقا من الذین أوتوا الکتاب..) هات و، پەشیمان بوونەوەو ئیتر زۆرگریان وچوونەوە سەرباری ئاسایی خۆیان، بەڵێ.. ڕاست وەستان لەسەر دینی ئیسلام و، پشت هەڵکردن لەکۆشکەکانی (کرملن)و (کۆشکی سپی و...هتد) خاڵێکی گەورەو پێویستە بەتایبەتی بۆئەمرۆی موسڵمانان، زۆرپێویستە موسڵمانان بەزیرەکانە بژین، هەتا بەناوی نەتەوەو (مەزهەب)ەوە لەت وپەتیان نەکەن و، ژێرخانی ئابوورییان لەوە زیاتر وێران نەکەن، چونکە جوولەکەو فەلەو ئەڵقە لەگوێکانیان لەهەر جێگایەك بن، سەرکەوتنیان لەتەفرەقەی موسڵماناندا دەبیننەوە ، بۆیە دەبێ بەهیچ شێوەیەك رازی نەبین بەهیچ بەرنامەو نەخشەو پلانێك ئەوان بۆمان دابڕێژن، وەکو دەفەرموێ: ﴿[١٠٠] **یاأیهاالذین آمنوا إن تطیعوا فریقا من الذین أوتوا الکتاب یردوکم بعد إیمانکم کافرین**﴾ ئەی ئەوکەسانەی باوەڕتان هێناوە! ئەر ئێوە -پاش ئەوە باوەڕتان هێنا- گوێڕایەڵیی لەدەستەیەکی دڵ پڕ لەڕقی خاوەن نامەکان بکەن، ئەوا کافرتان ئەکەن و لەدینی ئیسلام لاتان دەدەن، بەڵێ ئەمە هەرچەند لەوکاتەدا لەگەڵ (ئەوس) و (خەزرەج)ی بوو، بەڵام تا ڕۆژی قیامەت هەموو موسڵمانێك دەگرێتەوە. ﴿[١٠١] **وکیف تکفرون وانتم تتلى علیکم آیات الله وفیکم رسوله**﴾ ئێوە چۆن بێ باوەڕ دەبن! خۆهەمیشە ئایەتەکانی خوا بەنیگا بۆتان دێن و، لەلایەن پێغەمبەرەوە ﷺ بەسەرتاندا ئەخوێنرێنەوەو، خۆیشی هەر لەناوتاندایە ؟! ﴿**ومن یعتصم بالله فقد هدی إلى صراط مستقیم**﴾ دڵنیابن هەرکەسێك دەست بەدین و ئایینی خواوەبگرێت، بەڕاستیی بۆ ڕێگا ڕاستەکەی ئیسلام، هیدایەت دراوەو ڕێنمایی کراوە.

بە هەقیانەت خوا بپەرستن:

﴿[١٠٢] **یاأیهاالذین آمنوا اتقوالله حق تقاته**﴾ ئەی گەلی خاوەن باوەڕ! دەبێ هەرچۆنێ پێویستە، ئاوا لەسوورەکانی خوا پارێز بکەن.. هەمیشە گوێڕایەڵ بن، هەرگیز سەرپێچی نەکەن، هەردەم خواتان لەیادبێت، هیچ کات لەبیری نەکەن، سوپاسگوزار بن، سپڵە مەبن، لەسوورەتی (تەغابون: ١٦)دا هاتووەو دەڵێ: (فاتقوالله ماستطعتم) بەڵێ لەخوا ترسان بەپێی توانایە، ڕاستە، دەبێ هەتا گیانمان لەبەردابێ، لەخوا بترسین و بەرفەرمانی

الجزء الرابع | سورة آل عمران

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُۥ ۗ وَمَن يَعْتَصِم بِٱللَّهِ فَقَدْ هُدِىَ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَٱعْتَصِمُوا۟ بِحَبْلِ ٱللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا۟ ۚ وَٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنتُمْ أَعْدَآءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُم بِنِعْمَتِهِۦٓ إِخْوَٰنًا وَكُنتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ ٱلنَّارِ فَأَنقَذَكُم مِّنْهَا ۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠٣﴾ وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى ٱلْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ۚ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ وَلَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ تَفَرَّقُوا۟ وَٱخْتَلَفُوا۟ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ ۚ وَأُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ۚ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَٰنِكُمْ فَذُوقُوا۟ ٱلْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱبْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِى رَحْمَةِ ٱللَّهِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿١٠٧﴾ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِٱلْحَقِّ ۗ وَمَا ٱللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿١٠٨﴾

٦٣

ئەو بین، بۆیە دەفەرموێ: ﴿ولا تموتن إلا وانتم مسلمون﴾ و دەبێ هەر بەموسڵمانێتی بمرن، واتە: هەتا زیندوون توند دەست بە ئیسلامەکەتانەوە بگرن و، دەستی لێ بەرمەدەن، هەتا رۆژێ کەمردن با بەدینەوە بچنەوە لای خوا.

هەموو بەدینی خواوە دەس وەرێنن:

﴿[١٠٣] واعتصموا بحبل الله جميعا ولا تفرقوا﴾ بەتێکڕا گشتتان دەست بە رشتەی ئایینی خواو قورئانەکەیەوە بگرن و، قەت لێی نەترازێن و، کارێکیش مەکەن ببێتە هۆی پەرت بونتان و، دەرەنجامیش دەستەدەستەو کۆمەڵ کۆمەڵ، لێی راوەستن و، تۆزتان بەحەوادا بچێت، بۆیە خوا لەجێگایەکی تردا جەخت لەسەر ئەومەبەستە دەکاتەوەو دەفەرموێ: (وأطيعواالله ورسوله ولاتنازعوا فتفشلوا وتذهب ريحكم واصبروا إن الله مع الصابرين) فتح الباری: ٥٠٤٨/٨ . بێگومان لەسەرەتای ئیسلامەوە هەرئەو وەحدەت ویەکریزییە بوو, موسڵمانان توانییان لەماوەی (٣٠) ساڵدا بەرێژەیەکی کەمەوە لەچاو سوپاو لەشکری کوفرەوە, گەلێ ناوچەو وڵاتی دنیا ئازاد بکەن، دەسا بائەمرۆش موسڵمانان یەکریز بن و قەت لێکنەترازێن ، هەتا خواش یارمەتیمان بداو سەرمانخات ﴿واذكروا نعمة الله عليكم﴾ نیعمەت وبەخششەکانی خوا وەبیر بێنن ﴿إذ كنتم أعداء فألف بين قلوبكم﴾ ئەودەمە کەئێوە -لە سەردەمی نەفامیدا- دژ بەیەکتر بوون، ئینجا خوای بەبەزەیی، هۆگریی وتەبایی خستە نێوان دڵەکانتانەوە ﴿فأصبحتم بنعمته إخوانا﴾ ئەوجا ئێستا بەهۆی بەخشش و میهرەبانی خۆیەوە بوونە براو کینەی چەندین ساڵە لەدڵتان دەرچوو، لەم ئایەتەدا باسی ئەوە نەکراوە کەئاخۆ ئەونەیاریی و دژایەتییە لەگەڵ یەکتردا چەندو چۆن بوو؟ بەڵام لەجێی تردا باسی دەکاو دەڵێ: گەیشتبوویە پلەیەکی وا خەریك بوو چارەسەر نەکرێت ئەگەر خوا نەیویستایە، وەك لەسوورەتی (ئەنفال: ٦٢-٦٣)دا هاتووە: (و إن يريدوا أن يخدعوك فإن حسبك الله هو الذی أيدك بنصره وبالمؤمنين * وألف بين قلوبهم لو أنفقت مافی الأرض جميعا ما ألفت بين قلوبهم ولكن الله ألف بينهم إنه عزيز حكيم). ﴿وكنتم على شفاحفرة من النار فأنقذكم منها﴾ ئەوکات ئێوە لەسەر لێواری چاڵێکی پڕ لەئاگردا بوون و رزگاری کردن لێی ﴿كذلك يبين الله لكم آياته﴾ خوا ئابەوشێوە جوانەیە ئایەتەکانی ڕوون ئەکاتەوە بۆتان ﴿لعلكم تهتدون﴾ بەشکو رێی راست بدۆزنەوەو ڕێنوێن بن.

دەبێ کۆمەڵێ هەبن فەرمان بە چاکە بدەن و، رێ لە خراپە بگرن:

﴿[١٠٤] ولتكن منكم أمة يدعون إلى الخير﴾ پێویستە هەمیشە کۆمەڵ ودەستەیەك لەئێوە ببێت ئەی موسڵمانان! مەردم بۆ رێی خێرو چاکە بانگ بکەن ﴿ويأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر﴾ وفەرمان بەچاکە بدەن و، رێ لەخراپە بگرن ﴿وأولئك هم المفلحون﴾ دیارە ئەوانەن سەرفرازو بەختیارکە: بەلێبڕاوانە هەڵدەسن بەوکارە پیرۆزەو خۆیانی بۆ یەکلا ئەکەنەوەو، بەڕاستیی و دروستیی و، بێ ترس و لەرز لەکاربەدەستانی رۆژگار بەرنامەکەی خوا دەگەیەنن. پێغەمبەری رابەریشمان دەفەرموێ: ((مَنْ رَأى منكم مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بيده، فإن لم يَسْتَطِعْ فبلسانه، وإن لم يستطع فبقلبه، وذلك أَضْعَفُ الإيمان)) یان ((وليس وراء ذلك من الإيمان حَبَّةُ خَرْدَلٍ)) موسلیم.

پەرت مەبن و لێك مەترازێن:

﴿[١٠٥] ولا تكونوا كالذين تفرقوا واختلفوا من بعد ماجاءهم البينات﴾ ئێوە وەك ئەوجوولەکەو گاورانە مەبن، کە دوای چەندین بەڵگەو نیشانەی ڕوون بۆیان هات، پەرتبوون و دووبەرەکییان تێکەوت و دژی یەکدی وەستان ﴿وأولئك لهم عذاب عظيم﴾ ئەوانە سزایەکی گەورەو گرانیان بۆهەیە، چونکە لێکترازان و دووبەرەکیی و دژایەتیی یەکتریان کردو، پێچەوانەی فەرمانەکەی خوا رەفتاریان کرد! پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((بێگومان خاوەن نامەکان

دینەکەیانیان شێواندو، بوونە (٧٢) دەستە، ئەم ئوممەتەش دەبنە (٧٣) دەستەو دەکەونە شوێنی هەواوئارەزووی خۆیان، جا تەنیا ئەوانەیان بەهەشتین، کە لێکنەترازێن وپێکەوە کاردەکەن..)) پێشەوا ئەحمەد ﴿١٠٦ یوم تبیض وجوه وتسود وجوه﴾ لەڕۆژێکدا کەهەندێ کەس ڕووی سپیی دەبێ و، هەندێکیش ڕووڕەش دەبن ﴿فأما الذین اسودت وجوههم﴾ ئینجا ئەوانەی وا ڕووڕەش دەبن پێیان ئەوترێ:﴿أکفرتم بعد إیمانکم﴾ ئایا پاش باوەر هێنانتان کافر بوونەوە؟! ﴿فذوقوا العذاب بما کنتم تکفرون﴾ دەسا ئەمرۆ بەهۆی بێ باوەڕییتانەوە ئەم سزایە بچێژن، لەجێگایەکی تردا خوا ئەفەرموێ: (ویوم القیامة تری الذین کذبوا علی الله وجوههم مسودة) واتە: ئەوانە وابەدەم خواوە درۆیان کرد دەیانبینی ڕوویان ڕەشە، لەسوورەتی (یوونس:٢٧)دا هاتووە: (والذین کسبوا السیئات جزاء سیئة بمثلها وترهقهم ذلة ما لهم من الله من عاصم کأنما أغشیت وحوههم قطعا من اللیل مظلما) وهۆی سزای قیامەتیان، کاری فەسادو خراپەی دنیایانە، وە لەسوورەتی (عبس: ٤٠-٤٢)دا هاتووە: (وجوه یومئذ علیها غبرة * ترهقها قترة، أولئك هم الکفرة الفجرة) هۆی سزایان بێ باوەریی و لەسنووردەرچوونە، ئەوشتانە لەبنەڕەتدا گشت یەك شتن، بەڵام بەچەند دەستەواژەیەکی جیاواز، لەقورئاندا هاتوون، لەسوورەتی (تاها: ١٠٥)دا (ونحشر المجرمین یومئذ زرقا) هاتووەکە: بەڕووی ڕەش وچاوی شین وەرگەڕاویانەوە حەشر دەکرێن و کۆدەکرێنەوە ﴿١٠٧ وأما الذین ابیضت وجوههم﴾ ئەوانەشیان کەڕوویان سپی و گەش و جوانە ﴿ففی رحمة الله هم فیها خالدون﴾ بەهەتاهەتایی لەناو میهرەبانیی و بەهەشتی خوادان ﴿١٠٨ تلك آیات الله نتلوها علیك بالحق﴾ ئەمانە کە بەڕاستیی و دروستیی بۆت ئەخوێنینەوە، گشت ئایەتی خوان ﴿وما الله یرید ظلما للعالمین﴾ و خوایش هەرگیز ناهەقییو ستەم لەجیهانیان ناکا، بڕیارەکانی گشت پڕن لەخێروچاکە بۆیانو، مەبەستیشی ڕێنماییانە، نەك ستەم.

لەڕێنماییەکانی ئایەتی (١٠٤ - ١٠٩):

١- دەبێ هەمووکات لەنێو ئوممەتی ئیسلامدا دەستەو تاقمێ بن کە ئوممەتانی تر بانگ بکەن بۆ دینی ئیسلام.

٢- ئەگەر هێرش کرایە سەرئیسلام، دەبێ ئەودەستە ئامادەیە بەرگری لێبکەن وجەنگیان لەگەڵ بکەن، هەروا لەهەموو شارو گوندێکا پێویستە ئەوکۆمەڵە دروست بکرێ.

٣- جیاوازی و ئیختیلاف حەرامە لەدیندا، ئەگەرچی ئێستا بەداخەوە موسڵمانان بەشێوەیەکی وا لێکترازاون ، فەرموودەکەی پێغەمبەریان ﷺ لەخۆیاندا جێکردۆتەوە کە: دەفەرمووێ: (تَفرَّقتِ الیَهُودُ علی احدی وسبعین فرقة، أو سبعین فرقة، والنصاری مثل ذلك، وتَفرَّقَتْ أمتِی علی ثلاث وسبعین فرقة)، واتە: جوولەکە بوونە (٧٠) یان (٧١) دەستە، عیسایییەکانیش هەروا، ئەم ئوممەتەی منیش دەبنە (٧٣) دەستە. (رواه الترمذی، وقال حدیث صحیح). بەڵێ وابوو، چونکە هەر لەوسەردەمە نزیکانەدا موسڵمانەکان بوونە (٦) دەستە: (حەرورییە) قەرامییە، جەهمیە، مورجیئە، رافیزە، جەبریە)، دیسان هەریەکەش لەمانە بوویە (١٢) دەستەو، ئەوسا بەهەموویانەوە (٧٢) دستەکەیان تەواوکرد، دیارە کەئەمانە هەمووشیان دۆزەخین، تاقمی ئەهلی سوننەت وجەماعەت نەبێ، ئەوجار ئەگەر ئێستاش سەیرێکی نێودەوڵەتانی ناوچەکە بکرێ، دەبینرێ کەچۆن کراونەتە چەندین دەوڵەتۆکەو، حکومەتۆڵکەوە، دیارە کە دەرمان وچارەسەری ئەوحاڵەتەش تەنها ئەم فەرموودە صەحیحەیە: ((إن اللهَ یَرْضَی لکم ثَلاثا: یرضی لکم أن تَعْبُدُوهُ ولا تُشْرِکوا به شیئاً، وأنْ تَعْتَصِمُوا بحبل الله جمیعا ولا تَفرَّقُوا، وأنْ تَناصَحُوا مَنْ وَلَّاهُ الله أمرکُمْ، ویَکْرَهُ لکم قِیلَ وَقَالَ، وکثْرةَ السؤال، و إضاعةَ المالِ)). خوا لەسێ شت رازییەو، لەسێ شت تووڕەیە: رازییە بیپەرستن و، هیچ شتێك نەکەنە هاوبەشی، حەزدەکا سەرجەم دەستتان بەدینەکەی ئەوەوە بێ و لێکنەترازێن، حەز دەکا هەرکەس

دەبێته (ئەمیر)تان دڵسۆزی بن، ڕقیشی لەسێ شت دەبێتەوە: گوتی، گوتی و قسەی بێ جێ، داواو پرسیاری نابەجێ، سەرفی ماڵ بەهەڵە (خەرجی) ، بەڵێ خەڵکانی بیدعەچی و، پەیڕەوانی هەواو ئارەزوو لەقیامەتدا ڕوویان ڕەشە. ئەهلی سوننەت وجەماعت: هەر ئەوکەسانەن کەلەبارەی (عقیدە)و (عیبادات)ەوە، بەو بەرنامەیە کاردەکەن کەپەیامبەرو هاوەڵانی لەسەری بوون، بێگومان ئەمانە لەڕۆژی قیامەتدا ڕوویان سپی دەبێ، پەیامبەر ﷺ ئەفەرموێ: ((إفترقت اليهود الى احدى وسبعين فرقه، وإفترقت النصارى على أثنتين و سبعين فرقة، و ستفترق هذه الملة إلى ثلاث وسبعين فرقة كلهن في النار إلا واحدة فى الجنة، وقيل من هم يارسول الله ﷺ ؟ فقال: هم الذين يكونون على ما أنا عليه و أصحابى).

٤- ئەنجامی گشت کاروبارێکی دنیاو قیامەت هەرلای خوایە.

﴿[١٠٩] ولله مافى السموات وما فى الأرض﴾ هەرچی لەئاسمانەکان و زەوییدایە، گشت هەرموڵکی خوایە، چۆن بیەوێ ئاڵووگۆڕی تیابکات ئەیکات ﴿والى الله ترجع الأمور﴾ ئەنجامی تەواوی کارەکانیش هەر بۆلای خوا ئەگەڕێنرێتەوە، بۆخۆی حاکمی دنیاو قیامەتە.

باوەڕدارانی ئەم دینە لە هەموان چاکترن:

﴿[١١٠] كنتم خير امة اخرجت للناس﴾ ئێوە چاکترین ئوممەت و کۆمەڵن، هێنراونەتە ئەم سەر زەوییە بۆ کەڵك گەیاندن بەمەردم و ڕێنمایی کردنیان ﴿تأمرون بالمعروف وتنهون عن المنكر وتؤمنون بالله﴾ بۆیە فەرمان بەچاکە دەدەن و، ڕێ لەکاری خراپەو شیرك دەگرن و باوەڕیشتان بەخوا هەیە، بەڵام گەلانی تر، وەك ئێوە ئەم سیفەتانەیان گشت تێدانییە. پێشەوا (عومەر) فەرمووی: ئەوکەسەی پێی خۆشە لەم ئوممەت و کۆمەڵی ئیسلامە بێت، دەبێ باوەڕی بەخوا هەبێ و، فەرمان بەچاکە بداو ڕێ لەخراپە بگرێت

الجزء الرابع — سورة آل عمران

وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرْجَعُ ٱلْأُمُورُ ﴿١٠٩﴾ كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَلَوْ ءَامَنَ أَهْلُ ٱلْكِتَٰبِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُم مِّنْهُمُ ٱلْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿١١٠﴾ لَن يَضُرُّوكُمْ إِلَّآ أَذًى وَإِن يُقَٰتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ ٱلْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنصَرُونَ ﴿١١١﴾ ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ ٱلذِّلَّةُ أَيْنَ مَا ثُقِفُوٓا۟ إِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَحَبْلٍ مِّنَ ٱلنَّاسِ وَبَآءُو بِغَضَبٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ ٱلْمَسْكَنَةُ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا۟ يَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَيَقْتُلُونَ ٱلْأَنۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوا۟ وَّكَانُوا۟ يَعْتَدُونَ ﴿١١٢﴾ ۞ لَيْسُوا۟ سَوَآءً مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ أُمَّةٌ قَآئِمَةٌ يَتْلُونَ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ ءَانَآءَ ٱلَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَيُسَٰرِعُونَ فِي ٱلْخَيْرَٰتِ وَأُو۟لَٰٓئِكَ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا يَفْعَلُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَلَن يُكْفَرُوهُ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾

٦٤ — إِنَّ ٱلَّذِينَ

﴿ولو آمن أهل الكتاب لكان خيرا لهم﴾ ئەگەر خاوەن کتێب ونامەکانیش باوەڕێکی ڕاستەقینەیان بە پێغەمبەر هێنابا، ئەوەیان بۆ چاکتربوو بەلای خواوە لەئیمانی چەوت و ناڕاست ﴿منهم المؤمنون واكثرهم الفاسقون﴾ ئەوانیش هەیانە وەك (عەبدوڵڵای کوڕی سەلام) باوەڕی بەپێغەمبەر هەیەو ئیماندارن، بەڵام زۆربەشیان لەسنووری خوا دەرچوون و سنووریان شکاند، ئەگەرچی خۆیشیان بەباوەڕدار بزانن ﴿[١١١] لن يضروكم إلا اذى﴾ هەرگیز ناشتوانن جۆرە زیانێکتان پێبگەیەنن ، مەگین هەربە زمان وقسەی ناخۆش و نابەجێ ونەشیاو ﴿وإن يقاتلوكم يولوكم الأدبار﴾ ئەگەر لەگەڵیشتان کوشتار بکەن ، زۆر زوو پشتتان تێدەکەن وهەڵدێن وگۆڕەپان چۆڵ دەکەن ﴿ثم لاينصرون﴾ پاشانیش بەهیچ شێوەیەك یارمەتی نادرێن و ناتوانن سەرکەون بەسەرتاندا، چونکە ئێوە (خير أمة)ن ﴿[١١٢] ضربت عليهم الذلة اينما ثقفوا﴾ لەهەرچێیەکیش بن زەلیل و ڕیسواو ژێر چەپۆکن، هەرگیز ڕزگار نابن لێی و

لەکۆڵیان نابێتەوە ﴿إلا بحبل من الله وحبل من الناس﴾ مەگەر هەر لەسایەی ئایینی خوا، واتە: هەرکاتێ ملکەچی ئیسلام و بەرنامەکەی خوا بوون، ئەوا لەژێر چەپۆکی دێنە دەرو، بەرێزەوە مافەکانیان بۆ جێبەجێ دەکرێ ، یان مەگار پەیمان لەگەڵ خەڵکدا بگاتە فریایان و بەیەکەوە ژیان بەسەر بەرن، واتە: هەرکاتێ سەرانەیاندا، ئیتر بەرێزەوە بۆخۆیان دادەنیشن، ئەگەرچی هەندێ دەڵێن: مەبەست بە (بحبل من الناس) ئەوەیە کە لەژێر رکێفی پەنادەرێکا بن، وەك ئێستا کە هەرچی رازو نیازیانە بەدەستی ئەمریکایەو سەرشۆڕو ریسوای ئەون ﴿وباؤا بغضب من الله﴾ بە خەشم و قینێکی زۆری خواوە گەڕانەوە ﴿وضربت عليهم المسكنة﴾ مۆری بێ چارەیی و ریسوایی و ژێردەستەییان بەسەرا درا ﴿ذلك بأنهم كانوا يكفرون بآيات الله﴾ چونکە ئینکاریی و نکووڵی ئایەتەکانی خوایان دەکرد ﴿ويقتلون الأنبياء بغير حق﴾ و بەناهەق پەیامبەرانیشیان دەکوشت! ﴿ذلك بما عصوا وكانوا يعتدون﴾ بەردەوام هەرافەرمانی و سەرپێچیان دەکردو لەسنوور دەردەچوون.

ئەهلی کتێب هەموو وەك یەك نین:

﴿[١١٣] ليسوا سواء﴾ خاوەن نامەکان لەوسیفەتانەدا هەموو وەك یەك نین ﴿من أهل الكتاب أمة قائمة﴾ چونکە لەخاوەننامەکاندا کۆمەڵی وایان هەیە لەسەر فەرمانی خوا دامەزراون و، فەرمانەکانی بەرێکی جێبەجێ دەکەن ﴿يتلون آيات الله آناء الليل وهم يسجدون﴾ وروو لەخوان وهەردەم ئایەتەکانی خوا بەشەودا دەخوێننەوەو، خەریکی نوێژ و کڕنووش بردنن بۆخوا. لەسوورەتی (بەقەرە: ١٢١) دا هاتووە: (الذين آتيناهم الكتاب يتلونه حق تلاوته أولئك يؤمنون به) واتە: بەڕاستیی و بەهەق ئەوانە تەورات دەخوێنن، کە بڕوایان پێی هەیە. وە لەسوورەتی (ئالی عیمران: ١٩٩)دا هاتووە: (وإن من أهل الكتاب لمن يؤمن بالله وما أنزل إليكم وما أنزل إليهم خاشعين لله لايشترون بآيات الله ثمنا قليلا) واتە: باوەڕیان بەخواو قورئان وتەورات هەیەو، هەرگیز بەرنامەو ئایەتەکانی خوا بەبەهایەکی کەم ناگۆڕنەوە. لەسوورەتی (ڕەعد: ٣٦)دا هاتووە: (والذين آتيناهم الكتاب يفرحون بما أنز ل إليك) کە بەقورئان زۆر دڵخۆش دەبن. لەسوورەتی (ئەنعام: ١١٤)دا هاتووە: (والذين آتيناهم الكتاب يعلمون أنه منزل من ربك بالحق) چاك دەزانن کە قورئان ڕاست ودروستە، لەسوورەتی (ئیسراء: ١٠٧، ١٠٩)دا هاتووە: (إن الذين أوتوا العلم من قبله إذا يتلى عليهم يخرون للأذقان سجدا) هەرکە قورئانیان بۆ دەخوێنرێتەوە، بەڕوودا دەکەون و دەگرین، وە لەسوورەتی (مائیدە: ٨٣) دا ئەفەرموێ: (وإذا سمعوا ما أنزل إلى الرسول ترى أعينهم تفيض من الدمع مما عرفوا من الحق) هەرکە قورئان ئەبیسن بەکوڵ دەگرین ودڵیان پڕئەبێ لەترسی خوا ﴿[١١٤] يؤمنون بالله واليوم الآخر﴾ باوەڕیان بەخواو بەڕۆژی سەڵا هەیە ﴿ويأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر﴾ و فەرمان بەچاکە دەدەن و ڕێ لەخراپە دەگرن ﴿ويسارعون في الخيرات﴾ و بۆ ئەنجامدانی گشت کارێکی خێر لەناویەکتردا تیژڕەویی و تالووکەیانە ﴿أولئك من الصالحين﴾ ئائەوانەن لەریزی پیاوچاکاندان ﴿[١١٥] وما يفعلوا من خير فلن يكفروه﴾ هەر کارێکی خێریش بکەن، قەت لێیان ون ناکرێ و، بێ بەش نابن و لای خوا پاداش ئەدرێنەوە ﴿والله عليم بالمتقين﴾ و خوایش بەپارێزکاران زاناو بەئاگایە، کردەوەی هیچ کەسێك لای ئەو نادیارو پەنهان نییە ﴿[١١٦] إن الذين كفروا لن تغني عنهم أموالهم ولا أولادهم من الله شيئا﴾ ئەوکەسانەی کافرو بێ باوەڕن، ماڵ ومناڵیان هیچ شتێکیان لێ ناگێڕێتەوەو، لەسزای خوا بێ نیازیان ناکا هەرچەندە لەپێناویاندا خۆیان ماندوو کردبێت ﴿وأولئك أصحاب النار هم فيها خالدون﴾ هاوڕێ و، یاری ئاگری دۆزەخ هەرئەوانەن و، بە هەمیشەش تێیدان ﴿[١١٧] مثل ما ينفقون في هذه الحياة الدنيا كمثل ريح فيها صر﴾ نموونەی ئەو پووڵ و داراییەی ئەو بێباوەڕانە لەم ژیانەی دنیایەدا بەڕییاو رووبینی دەیبەخشن بۆئەوەی خەڵکی

باسیان بکاو ناوو شۆرەت دەربکەن، وەکو باو گەردەلوولێکی وشککەرو سووتێنەر وایە ﴿أصابت حرث قوم ظلموا انفسهم فأهلكته﴾ کە لە کشت و مەزرای ئەوکەسانە بدات ستەمیان لەخۆیان کردووەو سەرپێچیان لەفەرمانەکانی خوا کردبێ، جا باکەیش هەموو کشتوکاڵەکە لەناوبەرێ و، هیچ سوودێکی لێوەرنەگرن، هەر ئابەوشێوەیەش خوای گەورە کاروکردەوەی بێباوەڕەکان بەهۆی کوفرو تاوانەکانیانەوە دەسڕێتەوەو بێ سوود ئەبێت بۆیان ﴿وما ظلمهم الله ولكن انفسهم يظلمون﴾ وخوا – لەوە کە لەڕۆژی قیامەتدا کردەوەکانیان بێ کەڵك دەبێ – ستەمی لێ نەکردوون، کەئاوای لێکردبن، بەڵکو خۆیان ستەمیان لەخۆیان کرد، چونکە باوەڕیان بەخوا نەبووو، لەرێگەیەکی بێ نرخیشدا ماڵ و سامانەکەیان بەخت کرد.

بێجگە لە موسڵمانان ، کەس مەکەنە هامرازتان:

﴿[١١٨] ياايهاالذين آمنوا لا تتخذوا بطانة من دونكم﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! بەدەر لەخۆتان، کەسێك مەگرنە دۆست و مەیکەنە جێی رازونیازی خۆتان‌و، نهێنیەکانی خۆتانیان لا بدرکێنن ، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((خوا هەر پێغەمبەریکی ناردبێ، یان هەر خەلیفەیەکی دانابێ، دووهاوڕازی بۆداناوە: هاوڕازێکیان فەرمانی چاکەی پێدەکاو دنەی دەدا لەسەری، ئەویکەشیان کاری خراپەی خستۆتە بەردەمیی و هانیداوە لەسەریی، ئیتر مەر خوا مرۆڤ بپارێزێ)) فتح الباری. ﴿لا يألونكم خبالا﴾ لەکار تێکدان و زیان پێگەیاندنتان, دریغ ناکەن و کۆڵنادەن ﴿ودوا ما عنتم﴾ پێیان خۆشەو ئاواتیانە ئێوە هەر لەدەردو ئازاردا بن ﴿قد بدت البغضاء من افواههم وما تخفى صدورهم اكبر﴾ جگە لەوەش کە بەئاشکرا دژایەتیتان دەکەن، هێمان ئەو رق و قینەیەش لەدڵیاندا دەیشارنەوە فرەترو گەورەترە لەوەی کەبەزاریاندا دێ ، دڵیان پڕە لەپیلان و فروفێڵ بەرامبەرتان ﴿قد بينا لكم الآيات﴾ ئێمە نیشانەو بەڵگەی زۆرمان بۆ

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَن تُغْنِىَ عَنْهُمْ أَمْوَٰلُهُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُهُم
مِّنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا ۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿١١٦﴾
مَثَلُ مَا يُنفِقُونَ فِى هَٰذِهِ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا
صِرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ ۚ وَمَا
ظَلَمَهُمُ ٱللَّهُ وَلَٰكِنْ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ
ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ بِطَانَةً مِّن دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا
وَدُّواْ مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ ٱلْبَغْضَآءُ مِنْ أَفْوَٰهِهِمْ وَمَا تُخْفِى
صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ ۚ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ ٱلْءَايَٰتِ ۖ إِن كُنتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾
هَٰٓأَنتُمْ أُوْلَآءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِٱلْكِتَٰبِ كُلِّهِۦ
وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَوْاْ عَضُّواْ عَلَيْكُمُ ٱلْأَنَامِلَ
مِنَ ٱلْغَيْظِ ۚ قُلْ مُوتُواْ بِغَيْظِكُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿١١٩﴾
إِن تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِن تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُواْ
بِهَا ۖ وَإِن تَصْبِرُواْ وَتَتَّقُواْ لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْـًٔا ۗ
إِنَّ ٱللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٢٠﴾ وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ
تُبَوِّئُ ٱلْمُؤْمِنِينَ مَقَٰعِدَ لِلْقِتَالِ ۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾

ڕۆشنکردەوە، هەتا بەوئایەتانە دۆست ودوژمن لێك بکەنەوە ﴿إن كنتم تعقلون﴾ ئەر ئێوە تێبفکرێن و دەرکی راستییەکان بکەن، ئەزانن کێ بگرنە دۆست‌و هاوراز، بەڵێ زۆر گرنگە موسڵمانان دۆست و نەیاری خۆیان بناسن، زۆریش پێویستە کاروباری خۆیان نەخەنە بەردەس دوژمنانی دینی خوا، زۆریش مەبەستە نەکرێنە هاورازو کاروباری نهێنی و ئاشکرای موسڵمانان بزانن ﴿[١١٩] هاانتم اولاء تحبونهم ولا يحبونكم﴾ ئاگادارین ئەی کۆمەڵی باوەڕداران! ئێوە دووڕووەکانتان خۆش دەوێ، کەچی ئەوان قەت ئێوەیان خۆش ناوێ ﴿وتؤمنون بالكتاب كله﴾ ئێوە باوەڕتان بەکتێبەکەی خۆتان و، بەکتێبەکەی ئەوانیش هەیە، کەچی ئەوان وانین ! لەسوورەتی (شوورا: ١٥)دا هاتووە: (وقل آمنت بما أنزل الله من كتاب)، وە لەسوورەتی (بەقەرە: ٢٨٥)دا ئەفەرموێ: (.. كل آمن بالله وملائكته و كتبه ورسله..) واتە: هەموو باوەڕدارن بەگشت کتێبەکانی خوا، نەك تەنها بەقورئان باوەڕیان هەبێ ﴿وإذا لقوكم

قالو آمنا﴾ کاتێکیش پێتان بگەن -بەدووڕوویی و ناپاکی خۆیان- دەڵێن: باوەڕمان هێناوە. ﴿وإذا خلوا عضوا علیکم الأنامل من الغیظ﴾ کە تەنیا دەبن و لێتان دووردەکەونەوە، لەبەر رکی خۆیان سەرپەنجەیان دەگەزن، واتە: زۆر رقیان لێتانە ﴿قل موتوا بغیظکم﴾ ئەی پێغەمبەر! ﷺ بڵێ: دەك بەو دەردو رقەتانەوە بمرن، چونکە هەرنیعمەتی خۆی تەواودەکات بۆموسڵمانان ﴿إن الله علیم بذات الصدور﴾ بەراستیی خوا بەو نهێنیەی ناودڵیان زۆر زانایە، ئەزانێ چ پیلانێك بەرامبەر بەموسڵمانان لەسینگیاندایە ﴿[١٢٠] إن تمسسکم حسنة تسؤهم﴾ ئەرچاکەو، خێرێکتان - وەکو دەستکەوتی جەنگیی، یان سەرکەوتن- تووش ببێ، پێی ناڕەحەت دەبن و، خەفەت ومەراقی زۆری پێدەخۆن ﴿وإن تصبکم سیئة یفرحوا بها﴾ خۆئەر نارەحەتی و ناخۆشییەکتان تووش ببێ، ئەوان پێی کەیفخۆش دەبن ﴿وإن تصبروا وتتقوا لا یضرکم کیدهم شیئا﴾ وئەگەر ئێوە ئەی موسڵمانان! لەبەرامبەر هەر ناڕەحەتیەك بێتە رێتان بەئارامبن و، لەشکاندنی سنوورەکانی خوا خۆ بپارێزبن، ئەوا فرو فێڵەکەیان هیچ زیانێکتان پێناگەیەنێت ﴿إن الله بما یعملون محیط﴾ بێگومان خوا دەورەی هەموپیلان کردەوەکانی داون و ئاگادارە پێیان.

غەزای ئوحود:

ئاگاداریی: لەئایەتی (١٢١)ەوە هەتادەگاتە ئایەتی (١٨٠)ی ئەم سوورەتە، واتە: (٦٠) ئایەتی تەواو، سەبارەت بەجەنگی (ئوحود) هاتوون.. شیاوی ئاماژە بۆکردنە، جەنگی (ئوحود) لەساڵی سێیەمی کۆچیدا روویدا، جابەم شێوەیەش ڕوداوەکە دەس پێدەکاو دەفەرموێ: ﴿[١٢١] وإذ غدوت من أهلك﴾ ئەوکاتە وەبیر بێنە ئەی پێغەمبەر ﷺ! کە لەبەرەبەیاندا ماڵ و منداڵی خۆتت جێهێشت و چوویتە دەرێ بەرەو ئوحود، ئەوڕۆژە ڕۆژی بەرەبەیانی شەممەو، (٧)ی شەشەڵانی ساڵی سێیەمی کۆچی بوو، پەیامبەر ﷺ لەودەمەدا بەخەو دیتبووی کە: شیرەکەی پارچەیەکی لێبۆتەوەو، مانگایەکیشی بۆسەربڕاوەو، دەستیشی بە زرێیەکی تۆکمەو مەحکەمەوە گرتووە.. دوایی وای لێکدایەوە کەچەند کەسێك لە خزمو هاوەڵانی دەکوژرێن و، کەسێکی نزیکی خۆیشی لەوجەنگەدا پێوە دەبێ و، قەڵا مەحکەمەکەیش کەدەستی پێوەگرتبوو شاری مەدینەیە. ئیمامی (موسلیم) ریوایەتی کردووە ﴿تبوئ المؤمنین مقاعد للقتال﴾ پێگەی جەنگت بۆبڕوادارەکان دیاری دەکرد، پلانی جەنگ و جێگەی سەربازگەت بۆ ریك دەخستن، دەستە دەستەت دەکردن، جێگەی تیرەوشێن و، جێگەی ئەسپ سوارو هەروەها.. ﴿والله سمیع علیم﴾ و خوا زۆر ژنەوایە بۆ قساکانتان کە: مەشوەرتت پێدەکردن و ئەوان چییان پێدەگوتی، زۆر زانایە، دەزانێ چی باشە بۆتان ﴿[١٢٢] إذ همت طائفتان منکم أن تفشلا﴾ کە لەوکاتەدا خەریك بوو دوودەستەتان ئەی موسڵمانەکان! لاوازو سست بن و ورە بەردەن و هەڵبێن، ئەوسا پەیامبەر ﷺ بە (یەك هەزار) کەسەوە لەمەدینەوە بەرەو ئوحود چوو، جا لەسەربازگەی بێ باوەڕەکانەوە نزیکبوونەوەو بیستتان کە بێ باوەڕەکان (سێ هەزار) کەسن، ئیتر ئەو دووهۆزەی (بەنی سەلەمە)و (بەنی حاریسە) خاوبوونەوەو، ویستیان بەجێت بێڵن و ڕابکەن ﴿والله ولیهما﴾ بەڵام خوای سازکارو سەرپەرشتیکار، بەهاناناوە هات و سەرەنجام سەریخستن بەسەر دوژمنداو نەیهێشت ورەیان بڕوخێ. بوخاریی دەڵێ: جابری کوڕی عەبدوڵڵا -خوا لێی رازی بێ- دەڵێت: ئەم ئایەتەی: (اذ همّت طائفتان منکم ان تفشلا..) لەبارەی ئێمە (دووتیرەکەی: کوڕانی حاریسەو، کوڕانی سەلەمە)وە هات، وە لەبەرئەوە کەخوا پێمان فەرموو: (والله ولیهما..) خوا دۆست وسەرپەرشتیاریانە، هەرگیز حەزم نەدەکرد، نەهاتبایەتە خوارەوە! لەبەرئەوە گوایا نهێنی ئێمە دەخاتەڕوو!. ﴿وعلی الله فلیتوکل المؤمنون﴾ دەبا باوەڕداران تەنها بەخواپشت ببەستن، دوای ڕێکخستنی هۆ جەنگییەکان.

بەدرتان لەبیربێ، کەمیشبوون و خواش سەریخستن:

﴿١٢٣ **ولقد نصركم الله ببدر وأنتم أذلة**﴾ بێ سۆ لەڕۆژی (بەدر)دا خوا بەسەر دوژمندا سەریخستن و، ناتەواوو کەم و بێ دەسەڵات و کزولاوازیشبوون، بەڵام چونکە (صەبر)و (تەقوا)تان هەبوو، خوا سەریخستن، ئێستایش ئەر هەروا بمێننەوە، خوا هەر سەرتان دەخات ﴿**فاتقوا الله لعلكم تشكرون**﴾ دەساهەر لەخوا بترسن و خۆبپارێزن ، بەڵکو بتوانن شوکری بکەن. ڕووداوی بەدر، ڕۆژی هەینی و، (١٧)ی مانگی ڕەمەزانی ساڵی دووەمی کۆچیی بوو، ژمارەی موسڵمانەکان لەوجەنگەدا (٣١٣) کەس بووو، دوژمنیش –بەهەموو پێداویستییەکی جەنگیی ئەوڕۆژەوە– نزیکەی هەزارکەس بوو، لەگەڵ ئەوەشدا خوا هەر سەریخستن، هەتا بزانن کەسەرخستن بەدەستی خوایە، بییەوێت ئەگەرچی پێداویستیشتان ناتەواوبێت، سەرتان دەخات، لەئایەتێکی تردا خوا دەفەرموێ: (ويوم حنين إذ أعجبتكم كثرتكم فلم تغن عنكم شيئا..).

إِذْ هَمَّت طَّآئِفَتَانِ مِنكُمْ أَن تَفْشَلَا وَٱللَّهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنتُمْ أَذِلَّةٌ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَن يَكْفِيَكُمْ أَن يُمِدَّكُمْ رَبُّكُم بِثَلَٰثَةِ ءَالَٰفٍ مِّنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ مُنزَلِينَ ﴿١٢٤﴾ بَلَىٰٓ إِن تَصْبِرُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُم بِخَمْسَةِ ءَالَٰفٍ مِّنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا جَعَلَهُ ٱللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِۦ وَمَا ٱلنَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ ٱللَّهِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾ لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِّنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنقَلِبُوا۟ خَآئِبِينَ ﴿١٢٧﴾ لَيْسَ لَكَ مِنَ ٱلْأَمْرِ شَىْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿١٢٨﴾ وَلِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ يَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَأْكُلُوا۟ ٱلرِّبَوٰٓا۟ أَضْعَٰفًا مُّضَٰعَفَةً وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٣٠﴾ وَٱتَّقُوا۟ ٱلنَّارَ ٱلَّتِىٓ أُعِدَّتْ لِلْكَٰفِرِينَ ﴿١٣١﴾ وَأَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٣٢﴾

فریشتە لە ئوحودا هاتنە یارییتان:

ڕاڤەکەرانی قورئان قسەیان جیاوازە کە: بەڵێنەکەی خوا بەناردنی فریشتە بۆ هاوکاریی موسڵمانەکان، ئاخۆ ڕۆژی بەدربوو، یان ئوحود؟ (ئیبن جەریر) ڕۆژی بەدەر پەسەند دەکاو پێی وایە ئەر لەئوحودا بەشدارییان کردبا، موسڵمانەکان نەدەشکان، لەولایشەوە هاوبەشی فریشتە بەسراوە بەصەبرو ئارامی ئەوانەوە، خۆئەوان صەبرو ئارامیان نەبوو، هەتا خوا فریشتە بنێریێ بۆهاوکارییان ﴿١٢٤ **إذ تقول للمؤمنين الن يكفيكم أن يمدكم ربكم بثلاثة آلاف من الملائكة منزلين**﴾ ئەودەمە وەبیربێنە ئەی پێغەمبەرﷺ! (ڕۆژی بەدەر، یان ئوحود) کە بەباوەڕدارەکانت دەگوت: ئاخۆ ئەوەندەتان بەس نەبێ کە: پەروەردگارت لە فریشتەکانی خۆی (سێ هەزار) بنێرێتە خواریێ بۆهاوکاریتان، واتە: هێشتای بەو حاڵەتەشەوە، لەبەر کەمیتان ورەتان نەمابوو. تەفسیر نووس و مێژوو نووسەکان لەوەدا هاودەنگن کەخوا لەوڕۆژەدا فریشتەی ناردو جەنگیشیان کرد، (ئەسەر)ێکی زۆرییش هاتووە کە فریشتە بە مێزەرەی سپی و ڕەش و زەردەوە چوونە ناوگۆڕەپانی جەنگەوە. (ئەبوداودی مازنیی) دەڵێت: لەجەنگی (بەدر)دا کەوتمە دوای کابرایەك تا لەملی بدەم، جاپێش ئەوە من بیگەمێ ، دیتم سەری پەڕی و هیچ کەسێکیش لەپێشمەوە نەبوو. ﴿١٢٥ **بلى إن تصبروا وتتقوا**﴾ بەڵێ ئەو ئەندازەیە بەسە، ئەرئێوە خۆڕاگربن و لەسنوورەکانی خوا پارێز بکەن ﴿**ويأتوكم من فورهم هذا**﴾ وخۆ لەم کاتەدا پەلامارتان بدەن ﴿**يمددكم ربكم بخمسة آلاف من الملائكة مسومين**﴾ پەروەردگارتان بەپێنج هەزار فریشتەی نیشانەدار کۆمەکتان دەکات. (ئیبن زوبەیر) دەڵێت: (مسومين) بەواتای بەدروشم و بەناوونیشانی دیاریکراوەوە دێنە لاتان: مێزەرەو عەمامەیان زەردەو، لوفکە بەنێوشانیاندا بەربۆتەوە. (ئیبن جەریر) دەڵێت: بەڵگەی بەشداری

نەکردنی فریشتە لەجەنگی ئوحوددا، بەهێزترە، تا لەبەڵگەی بەشداری کردنیان ، چونکە مسوڵمانەکان ئارام وصەبریان نەبووو نافەرمانی پێغەمبەریان کرد، لەولاشەوە دڵنیابە ئەگەر بەشداریان کردبا، باوەڕداران تووشی ئەوهەموو کێشەو گروفتانە نەدەبوون و سەردەکەوتن، بەڵام فریشتە لەبەدردا بەشدارییان کرد ﴿[١٢٦] وماجعله الله إلا بشرى لكم﴾ خوای کارجوان ئەوەیشی هەر بۆئەوە کرد: ببێتە مژدەیەك بۆئێوە ﴿ولتطمئن قلوبكم به﴾ وپێیشی دڵنیو بەئارامبن. واتە: بۆیە خوا فەرمووی: (ألن يكفيكم..) و فریشتەیش هاتن تا ببێ بەمژدە بۆتان و دڵیشتان ئەسوور ببێ و، ئیتر لەزۆری ژمارەی ئەوان نەترسن ﴿وما النصر إلا من عندالله العزيز الحكيم﴾ ئەگینە خۆ سەرکەوتن تەنها بەدەستی خوای بالادەست و کارجوانە، بەهێزو فریشتەو هۆ ئەسباب نیە، چونکە ئەر بیەوێ سەرنانخات، بێ ئەوش سەرتان دەخات ﴿[١٢٧] ليقطع طرفا من الذين كفروا﴾ خوا ویستی لەو ڕۆژەدا بەشێ لە بێ باوەڕان لەناو ببا، ئەوەبوو (٧٠) کەسیان – کە هەندێکیشیان رابەروسەرۆك بوون– کوژران ، (٧٠) کەسیشیان دیلکران ﴿أو يكبتهم فينقلبوا خائبين﴾ یان بۆ ئەوە بیانشکێنێ و ریسوایان بکا ئەر نەکوژران ، ئەجا بەنائومێدی و خەجاڵەتەوە بگەڕێنەوە.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (١٢٤-١٢٧):

١– (موجاهید)و (عیکرەمە)و هەندێ تر دەڵێن: ئایەتی: (إذ تقول للمؤمنين) پەیمان و بەڵێن بوو بەموسڵمانان کە: ئەگەر (صەبر) و (تەقوا)یان هەبێ خواش بەژمارەیەك لەفریشتە پشتیوانیان لێدەکا، ئەمەش لەبەدردا ئاشکراو ڕوون بوو، بەڵام لەئوحوددا نافەرمانیان لەفەرمانەکەی پەیامبەر ﷺ کرد، ئیتر ئەو هاوکاری و یارمەتییە نەهات و، ئەوانیش تێکشکان.

٢– بۆسەرکەوتن ئەگەرچی دەبێ، ژمارەی هاوسەنگ وچەك و تەقەمەنی پێویست هەبێ، بەڵام لەگەڵ گشت ئەمانەیشدا سەرکەوتن تەنیا هەربەدەستی خوایە، لە(بەدر)دا فریشتە لەدیمەنی مرۆدا بەواقعیی بەشداربوون وجەنگیان کرد. ﴿[١٢٨] ليس لك من الأمر شئ أو يتوب عليهم﴾ تۆ هیچ کارێکت بەکاری ئەوانەوە نییە، چونکە یا تەوبەیان لێوەردەگرێ و موسڵمان دەبن ﴿أو يعذبهم﴾ وە یان ئازارو سزایان دەدات، ئەگەر بەردەوام بن لەسەر بێ باوەڕی ﴿فإنهم ظالمون﴾ چونکە بەراستیی ئەوانە ستەمکارن و، شایانی سزان. پێشەوا (موسلیم) دەڵێ: کاتێ لە (ئوحود)دا پەیامبەر ﷺ ددانی پیرۆزی شکاو روخساری جوانی خوێناوی بوو، فەرمووی: ئاخۆ گەل و هۆزێ ئاوا دەم وچاوی پەیامبەرەکەیان خوێناوی بکەن، دەبێ چۆن بەختیارو سەرفرازبن، واتە: خوایە تۆڵەیان لێ بسێنە؟ ئیمامی (بوخاریی) دەڵێ: یەکەیەکە ناوی دەهێنان، پێشەوا(ئەحمەد) دەڵێ: لەناویاندا ناوی ئەم سێ کەسەی هێنا: (حاریس، سوهەیل، صەفوان) دەرەنجامیش تەوبەیانکردو گەڕانەوە ﴿[١٢٩] ولله مافى السموات وما فى الأرض﴾ هەرچی لە ئاسمانەکان ولەزەوییدایە، هەر موڵکی خوایەو خۆی بالادەستە ﴿فيغفر لمن يشاء و يعذب من يشاء﴾ حەز بکا لەهەرکەسێك ببوورێ شیاویش بێت، دەبوورێ , لەهەرکەسیش حەزبکاو شیاوبێت, سزای ئەدا ﴿والله غفور رحيم﴾ وخوا زۆرلێبوردەو میهرەبانە.

سوود خواردن (زۆر و کەمیی) حەرامە :

﴿[١٣٠] يا أيهاالذين آمنوا لا تأكلوا الربا أضعافا مضاعفة﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! سوود، چین لەسەرچین مەخۆن و وەری مەگرن، وەك سەردەمی نەفامی، دەچوون بۆ نموونە: (١٠٠) دیناریان ئەدا بە (٣٠٠) دینار.. چونکە لەبنەڕەتدا سوود بەهەموو جۆرێ شتێکی حەرامکراوە: وەك لەجێگایەکی تردا ئەفەرموێ: (.. وحرم الربا..)

﴿١٣١ واتقوالله لعلكم تفلحون﴾ دەسا لەخوا بترسن و لەنافەرمانی خۆتان پارێزن ، بەشکو بەختیار بن وبیبەنەوە ﴿١٣١ واتقوا النار التی أعدت للکافرین﴾ و لەوئاگرەی بۆ بێ باوەڕان ئامادەکراوە خۆ پارێزن ﴿١٣٢ واطیعوا الله والرسول لعلکم ترحمون﴾ لەخواو لەپەیامبەر گوێرایەڵی بکەن، بەتایبەتی لەسوود خۆتان پارێزن، بەڵکو بەرەحمەتی خوا بکەون. سوود خۆری بانقەکانی ئەمڕۆیش، لەسوود خۆری جاهیلیەتی ئەوکاتە دژوارترو خراپترە، چونکە ئەوڕۆژە کەسێك شتێکی ئەفرۆشت بەشتێکی دی، ئەگەر کاتی هاتباو نرخەکەی نەبووبا بیدا، ئەوا دوای دەخست و زیادی دەکردبۆی ، بەڵام ئێستا هەر یەکەمجار دراوێ دەدرێ بەدراوێ تا ماوەیەك، لەگەڵ ڕەچاوکردنی زیادەیەکەیش ، پاشانیش دەسبەجێ لەسەری تۆمار دەکرێ.

پەلە بکەن لەئە نجامدانی کارە خێرەکاندا :

﴿١٣٣ وسارعوا إلى مغفرة من ربكم﴾ پەلەو چەسپانی بکەن بۆکردنی ئەوشتانە ئەبنە هۆی لێبوردنی پەروەردگارتان ﴿وجنة عرضها السموات والأرض﴾ و چوونە بەهەشتێکی فراوانی واوە کە: هەرپانتاییەکەی بەئەندازەی ئاسمانەکان و زەوییە، بەڵێ.. لە سورەتی (حەدید: ٢١)یشدا هاتووە: (سابقوا إلى مغفرة من ربكم وجنة عرضها كعرض السماء والأرض). جارێکیان نوێنەری (هیرەقل) بەنامەیەکەوە هاتەلای پەیامبەر ﷺ لەنامەکەیدا نوسرابوو: ئەی موحەممەد ﷺ ! تۆ لەنامەکەتدا بانگت کردوین بۆ بەهەشتێك دەڵێیت: هەر پانتاییەکەی بەئەندازەی پانتایی ئاسمان و زەوییە، جائەرئەمە وابێ، ئەی دۆزەخ لەکوێیە؟ پەیامبەر ﷺ فەرمووی: ((فأينَ الليلُ إذا جاء النهارُ؟)) واتە: کە ڕۆژهات، شەو دەبێ لەکوێ بێ‌و چی لێبێت ؟ پێشەوا ئەحمەد . ﴿أعدت للمتقين﴾ ئامادە کراوە (ئەو بەهەشتە) بۆ پارێزکاران. زانایان دەڵێن: ئەم ئایەتە بەڵگەیە بۆئەوە کە ئێستا بەهەشت ئامادە کراوەو هەیە.

الجزء الرابع — سورة آل عمران

۞ وَسَارِعُوٓاْ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِى ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَٱلْكَٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ وَٱلْعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٤﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَا فَعَلُواْ فَٰحِشَةً أَوْ ظَلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمْ ذَكَرُواْ ٱللَّهَ فَٱسْتَغْفَرُواْ لِذُنُوبِهِمْ وَمَن يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ إِلَّا ٱللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّواْ عَلَىٰ مَا فَعَلُواْ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾ أُوْلَٰٓئِكَ جَزَآؤُهُم مَّغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَنَّٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ وَنِعْمَ أَجْرُ ٱلْعَٰمِلِينَ ﴿١٣٦﴾ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُواْ فِى ٱلْأَرْضِ فَٱنظُرُواْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾ هَٰذَا بَيَانٌ لِّلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾ وَلَا تَهِنُواْ وَلَا تَحْزَنُواْ وَأَنتُمُ ٱلْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ إِن يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ ٱلْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُۥ ۚ وَتِلْكَ ٱلْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ ٱلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَيَتَّخِذَ مِنكُمْ شُهَدَآءَ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٤٠﴾

٦٧

هێندێ لە پەسنی بەهەشتیەکان :

ئینجا خوا هەندێ سیفاتی بەهەشتییە پاریزکارەکان باسدەکاو دەفەرموێ: ﴿١٣٤ الذين ينفقون فی السرآء والضرآء﴾ پارێزکارە بەهەشتییکان ئەوکەسانەن کە لەخۆشی وناخۆشیدا، لە بوون ونەبووندا، ئەوان دارایی ئەبەخشن ﴿والكاظمين الغيظ﴾ و ڕك و غەزەبی خۆیان -لەکاتی تووڕەبوندا- دەخۆنەوەو کاری پێناکەن ﴿والعافين عن الناس﴾ و لەهەڵەی مەردم خۆش دەبن و تۆڵەناسێنن ﴿والله يحب المحسنين﴾ وخوایش خێرخوازانی خۆش ئەوێ﴿١٣٥ والذين إذا فعلوا فاحشة﴾ و هەرکە کارێکی دزێوو ناشیرین بکەن، واتە: گوناهێکی گەورە ئەنجام بدەن ﴿أو ظلموا أنفسهم﴾ یان ستەم لەخۆ بکەن , واتە: گوناهێکی بچووك بکەن ﴿ذكروا الله فاستغفروا لذنوبهم﴾ بە تالووکەو بەپەلە، خوا یاد دەکەنەوەو، داوای لێبوردنی گوناهەکانیانی لێدەکەن ﴿ومن يغفر الذنوب إلا الله﴾ جادەبێ

-بێجگه لەخوا- کێ گوناهان بپۆشێ؟ ﴿ولم يصروا على ما فعلوا وهم يعلمون﴾ جا ئەوانە لەسەر تاوان وگوناحێ زانیویانە هەڵیە ، سوورو بەردەوام نین، خۆشیان ئەزانن کە سوور بوون لەسەر گوناح کارێکی زۆر خراپ و ناپەسەندەو، دەشزانن هەرکەسێك تەوبە بکات، خوا لێی وەردەگرێت. پەیامبەر ﷺ ئەفەرموێ: ((ما أصرَّ مَن استغفَرَ وإنْ عادَ في اليوم سبعين مرة)) ئەبوو یەعلاو ئەبووداود. ﴿[١٣٦] أولئك جزاؤهم مغفرة من ربهم﴾ ئەوانە پاداشتیان لای پەروەردگاریان بەخشین ولێبوردنە ﴿وجنات تجري من تحتها الانهار﴾ و چەند باخێکی بەهەشتە، کەچەندین جۆگەو رووبار بەبەریاندا تێدەپەڕێ ﴿خالدين فيها﴾ و بەهەتا هەتاییش تێیدا ئەمێننەوە ﴿نعم أجر العاملين﴾ ئەها! چەن چاکە پاداش و کرێی ئاکارچاکان.

حیکمەتی ڕووداوەکەی ئوحود:

﴿[١٣٧] قد خلت من قبلكم سنن﴾ بەڕاستیی پێش ئێوەیش ڕوویدا چەند ڕێ و یاسایەك، وەك ئەوە لەئێوە ڕوویدا -ئەی هاوەڵان- لەئوحوددا ! بەڵام دەرەنجام خوا سەریخستن بەسەرکافرەکاندا، دەسا مژدەبێت ئێوەیش سەردەکەون ﴿فسيروا في الأرض فانظروا كيف كان عاقبة المكذبين﴾ جا بچن بەسەرزەوییدا و بنۆڕن پاشەڕۆژی بەدرۆخەرەوان و بێ باوەڕان چۆن بوو؟ ﴿[١٣٨] هذابيان للناس﴾ ئەم قورئانە وتارو ڕوونکردنەوەیەکی گەورەیە بۆگشت مەردم ، هەمووشتێ ڕووندەکاتەوەو، حاڵی گەلانی ڕابووردووش بەیان دەکات، چاك وایە پێی ژیربین ﴿وهدى وموعظة للمتقين﴾ ڕێنمایی و ئامۆژگارییشە بۆ خۆپارێزان ، چونکە بەپلەی یەکەم ئەوانن پێی بەهرەمەند دەبن و گوێرایەڵ دەبن. ئینجا خوا لەبەرامبەر ڕووداوەکەی (ئوحود)ـەوە دڵ نەواییان دەکاو دەفەرموێ: ﴿[١٣٩] ولا تهنوا ولا تحزنوا﴾ لەجیهاد سست و کزو بێ هێز مەبن و، خەفەت مەخۆن ﴿وانتم الأعلون﴾ چونکە هەرئێوەن بەرزو زاڵ ، دەرەنجامیش سەردەکەون ﴿إن كنتم مؤمنين﴾ ئەگەر باوەڕتان ببێ. بەڵێ.. بێگومان بیروباوەڕی موسڵمانان بەرزترە، پەیڕەوو پرۆگرمیان شیاوترە ﴿[١٤٠] إن يمسسكم قرح فقد مس القوم قرح مثله﴾ خۆئەگەر ئێوە برینداریتان تووشبوو لەئوحود، بێگومان ئەوخەڵکە دوژمنەشتان (واتە: هاوبەشدانەرەکان) وەك ئێوە بریندار بوون و، تووشی هەمان زام هاتن لەجەنگی بەدردا، هەر لەم سوورەتی (ئالی عیمران: ١٤٣) دا هاتووە: (ولقد كنتم تمنون الموت من قبل أن تلقوه فقد رأيتموه وأنتم تنظرون) دیسانەوە لەهەمان سوورەت، ئایەتی (١٤٠)دا ئەفەرموێ: (ويتخذ منكم شهداء)، وەئایەتی (١٥٢)ی ئەم سوورەتە ئەفەرموی: (حتى إذا فشلتم وتنازعتم في الأمر وعصيتم من بعد ما أراكم ما تحبون منكم من يريد الدنيا ومنكم من يريد الآخرة ثم صرفكم عنهم ليبتليكم) وە لەئایەتی (١٥٣)یشدا ئەفەرموێ: (إذ تصعدون ولا تلوون على أحد والرسول يدعوكم في اخراكم) مەبەستیش لەزەخم و برینی موسڵمانەکان ئەوەبوو کەئەم چەند ئایەتەو وێنەیان دەستنیشانیان کرد برینی هاوبەشدانەرەکانیش (سوورەتی ئەنفال: ١٢،١٣) ئاماژەی بۆئەکات دەفەرموێ: (إذ يوحي ربك إلى الملائكة إني معكم فثبتوا الذين آمنوا سألقي في قلوب الذين كفروا الرعب فاضربوا فوق الأعناق واضربوا منهم كل بنان * ذلك بأنهم شاقواالله ورسوله ومن يشاقق الله ورسوله فإن الله شديد العقاب) دەشگونجێ کە زام و نارەحەتی هەردوولا هەر لەرۆژی (ئوحود)دا بووبێ. ﴿وتلك الأيام نداولها بين الناس﴾ ئێمە ئەم رۆژگارەی سەرکەوتن و، تێکشکانە، لەنێو مەردمدا دەستاودەستی پێدەکەین، رۆژێ بۆئێوەیەو، رۆژێکیش بۆئەوان ﴿وليعلم الله الذين آمنوا﴾ بۆئەوە لەدنیادا خوا ئەوکەسانە دەربخاو بەخەڵکیان بناسێنێ باوەڕیان هێناوە، هەمووکەسێك بزانێ ئەوانە لەکاتی تەنگانەدا چەن بەئارامن. بەڵێ .. باوەڕداران ناسران و لەتاقیکردنەوەدا دەرچوون و، درێژەیان بەکاری خۆیانداو، هەرگیزیش بیریان لەگەڕانەوەو خۆدزینەوە نەکرد لەئوحود، (عەبدوڵڵای

کوڕی ئوبەی کوڕی سەلوول)ی ناپاك ودووڕا نەبێ، کەبەخۆیی و (٣٠٠) کەسەوە پاشەکشەی کرد بۆمەدینە، هەرئەوکارەی ئەویش بوو، (بەنی حاریسە) و (بەنی سەلەمە)ی تووشی دوودڵی کردو خەریك بوو تێك بشکێن وبگەڕێنەوە، جالەم جەنگەدا موسڵمانەکان (٧٠) شەهیدیان دا، چواریان بارکەران بوون و، لەنێوانیاندا (حەمزە)ی مامی پەیامبەر و ﷺ (موسعەب) بەدی دەکران، ئەوانی تر گشت لەئەنسار بوون (خوا لەهەموان رازیی بێت) بێگومان بەوجیهادو چوونە گۆڕەپانەی جیهادەوە پاك و ناپاك لێك جیاکرایەوە، باوەڕدارو بێ باوەڕ دەردەکەوت و ﴿ویتخذ منکم شهداء﴾ وە چەند شەهیدێکیشتان لێوەرگرێ، واتە: لەرێی خوادا بکوژرێن وڕێزتان لێ بنێ بەشەهیدیی و، بۆدواییش پتر دیفاع وبەرەوانی لەدینەکەی خوا بکەن ﴿والله لایحب الظالمین﴾ وخوا خەڵکانی ستەمکاری خۆش ناوێ ﴿[١٤١] ولیمحص الله الذین آمنوا ویمحق الکافرین﴾ و تا ئەوموسڵمانە راستانە لەبێژنگ بداو، کافرەکانیش لەناوبباو بفەوتێن, واتە: موسڵمانی سەنگەر, لەموسڵمانی خەوت وخەواڵو دەرکەوێت. جا لەبەرئەمانە گشت, خوا دەستوورو بڕیاری جەنگیدا لەگەڵ موشریکان.

الجزء الرابع | سورة آل عمران

وليمحص الله الذين ءامنوا ويمحق الكفرين (١٤١) أم حسبتم أن تدخلوا الجنة ولما يعلم الله الذين جهدوا منكم ويعلم الصبرين (١٤٢) ولقد كنتم تمنون الموت من قبل أن تلقوه فقد رأيتموه وأنتم تنظرون (١٤٣) وما محمد إلا رسول قد خلت من قبله الرسل أفإين مات أو قتل انقلبتم على أعقبكم ومن ينقلب على عقبيه فلن يضر الله شيئا وسيجزي الله الشكرين (١٤٤) وما كان لنفس أن تموت إلا بإذن الله كتبا مؤجلا ومن يرد ثواب الدنيا نؤته منها ومن يرد ثواب الآخرة نؤته منها وسنجزي الشكرين (١٤٥) وكأين من نبي قتل معه ربيون كثير فما وهنوا لما أصابهم في سبيل الله وما ضعفوا وما استكانوا والله يحب الصبرين (١٤٦) وما كان قولهم إلا أن قالوا ربنا اغفر لنا ذنوبنا وإسرافنا في أمرنا وثبت أقدامنا وانصرنا على القوم الكفرين (١٤٧) فاتاهم الله ثواب الدنيا وحسن ثواب الآخرة والله يحب المحسنين (١٤٨)

يأيها الذين | ٦٨

بێ ئەزموون چۆن دەچنە بەهەشت؟:

﴿[١٤٢] أم حسبتم أن تدخلوا الجنة﴾ ئاخۆ ئێوە پێتان وایە، هەروا بێ تاقیکردنەوە بەکوشتارو جیهاد، بەئاسانی بچنە بەهەشتەوە؟ ﴿ولما یعلم الله الذین جاهدوا منکم ویعلم الصابرین﴾ کەهێشتا جیهادکەرانو خۆراگرانتان - لەگۆڕەپانی جەنگدا- لای خوا دەرنەکەوتوون و تاقی نەبوونەتەوە. واتە: خوا حەزدەکا ببینێ ئەوانەی جیهاد دەکەن و ئەوانەی ئارام دەگرن, وەلەم ئایەتەشدا خوا موسڵمانەکان هەڵدەنێ لەسەر جیهادو لەسەر صەبر, چونکە بەهەشت بێتاقیکردنەوە بۆهیچ کەسێك دەست نادا، هەروەك لەم چەن ئایەتەیشدا ڕوونکراوەتەوەو دەفەرموێ: (ام حسبتم ان تدخلوا الجنة ولما یأتکم مثل الذین خلوا من قبلکم مستهم البأساء والضراء وزلزلوا حتي یقول الرسول والذین آمنوا معه متی نصر الله الا إن نصرالله قریب) (بەقەرە: ٢١٤)، و یان لەسوورەتی (تەوبە: ١٦)دا هاتووە: (ام حسبتم ان تترکوا ولما یعلم الله الذین جاهدوا منکم ولم یتخذوا من دون الله ولا رسوله ولا المؤمنین ولیجة والله خبیر بما تعلمون) یان دەفەرموێ :(الم * احسب الناس أن یترکوا ان یقولوا آمنا وهم لا یفتنون * ولقد فتنا الذین من قبلهم فلیعلمن الله الذین صدقوا ولیعلمن الکاذبین) (عەنکبووت: ١،٣). بەڵێ.. ئەوانەی واکاتی خۆی ئامادەی جەنگی (بەدر) نەبوبوون، ئاواتیان دەخواست جەنگێکیان بۆ سازببێ، هەتا لەپێناو دینی خوا بجەنگێن و، بە پلەی شەهیدی بگەن، وە یان کافران بشکێنن، کەچی ئەوحەلە جەنگەکە فەرزکراو دەبوو بێنە گۆڕەپانی جیهادەوەو بەئارامبن، وا دەرنەچوون! ئەوجا خوا فەرمووی: ﴿[١٤٣] ولقد کنتم تمنون الموت من قبل أن تلقوه﴾ سوێند بەخوا ئێوە بەر لەوە ئەمڕۆ لەگەڵ مەرگدا رووبەروو ببنەوە، ئاواتی

مردنتان دەخواست! ﴿فقد رايتموه وانتم تنظرون﴾ سا وا بينيتان و سەيرتان دەكرد, واتە: هۆيەكانی مردنتان بينيی و سەيرتان دەكرد براكانتان دەكوژرێن و نزيك بوو ئێوەش بكوژرێن، دەسا جەنگ بكەن وتێبكۆشن. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((لاتَتَمَنَّوْا لِقاءَالعَدُوّ، وَسَلُوا العافِيَةَ، فَإذا لَقيتُمُوهمُ فَاصْبِرُوا، وَاعْلَموا انّ الجنّةَ تحتَ ظِلالِ السُيُوفِ)) واتە: ئاواتی رووبەروو بوونەوەی دوژمن مەخوازن، هەميشە لەخوا بخوازن لەبەلأتان دووركرێ، جائەر رۆژێكيش بەدوژمن گەيشتن بەئارامبن، چاكيش بزانن بەهەشت لەژێر سێبەری شيرەكانداية.

دەنگۆی مردنی پێغەمبەر ﷺ لە ئوحود:

(ئيبن قومەيئە)ی موشريك لەئوحودا بەردێكی بۆپەيامبەر ﷺ هەڵداو ددانی پيرۆزی شكاندو، هاتە پێشەوە بيشيكوژێ, بەلأم (موصعەب) پەلاماری دايەو نەيهێشت، كەچی لەپاڵ ئەوەدا موصعەبی شەهيدكردو، جاڕيشيدا كە: موحەممەدم كوشت, چونكە سەروسيماو شێوەی پێغەمبەرو موصعەب زۆر لەيەك دەچوو، وايزانی پێغەمبەری كوشتووە، جا بەو دەنگۆو پروپاگەندەيە هەندێ لەهاوەڵان خاوبونەوەو ترسان وگۆرەپانيان بەجێهێشت و، خوايش فەرمووی: ﴿[١٤٤] و ما محمد إلا رسول قد خلت من قبله الرسل﴾ موحەممەديش تەنها هەرپێغەمبەرێكەو چيتر نييە، بەرلەويش گەلێ پەيامبەرانی تر هاتوون و رۆيشتوون و مردوون ودينەكەشيان دوای خۆيان هەر ماوەتەوە، ئەميش هەروەك ئەوان وايە ﴿افإن مات أو قتل انقلبتم على اعقابكم﴾ باشە! ئەر ئەو وەفاتيكرد وەك (موسا)و (عيسا) وەيان كوژراو شەهيدبوو وەك (زەكەريا)و (يەحيا) ئێوە پاشگەز دەبنەوەو لەدين وەردەگەڕێن؟ بەڵێ ئەورۆژە كە هاوبەشدانەرەكان بڵاويان كردەوە كە: پەيامبەر ﷺ كوژراوە، ترس وبيمێكی زۆر كەوتە دڵی هەندێ لەموسڵمانەكانەوەو لەنێو گۆرەپانەكەدا سست ولاواز بوون، ئەوسا خوايش بەو ئايەتە گلەيی لێكردن: ﴿ومن ينقلب على عقبيه﴾ خۆ هەركەسێكيش پاشگەز بێتەوەو لەدين وەرگەڕێ ﴿فلن يضرالله شيئا﴾ باچاك بزانێت كە هەرگيز ناتوانێ زيانێ بەخوا بگەيەنێت ، بەڵكو هەر لەخۆی زيان دەدات ﴿وسيجزى الله الشاكرين﴾ دڵنياشبن كەخوا پاداشتی شوكرانە بژێران ئەداتەوەو سەريان دەخات.

تێبينی: پێغەمبەرمان موحەممەد ﷺ رۆژی دووشەممە هيجرەتی كرد بۆمەدينەو كاتی چێشتەنگاو گەيشتە ئەوێ، هەر رۆژی دووشەممەش بوو، كۆچی يەكجاری كردو، بۆ هەتاهەتاييش گەڕايەوە لای خوای ميهرەبان ودلۆڤان، رۆژی سێ شەممەو، شەوی چوار شەممەبوو بەخاك ئەسپاردرا. (ئەنەس) ئەڵێ: ئەورۆژە كەهيجرەتی كردو گەيية (مەدينە) شارو دەورووبەری شار پرشنگداربووو گەشايەوە، ئەورۆژەش كۆچی دوايی كرد، تاريكايی و خەم وخەفەت بەجارێ دنيای مەدينەی داپۆشی، تەنانەتی لێمان تێكچوو بوو و خۆمانمان نەدەناسيەوە، هەربۆيە (عومەری كوڕی خەتاب) وتی: (إنّ الرسولَ لمْ يَمُتْ، ولنْ يَمُوتَ) بێگومانم كە پێغەمبەر ﷺ نەمردووەو، ناشمرێ! هەتا (ئەبوبەكر) هێوری كردەوەو چوويە سەر ميمبەرو وتی: (من كان يعبد محمدا فإن محمدا قد مات، ومن كان يعبد الله فإن الله حى لايموت)، واتە: خەڵكينە! هەركەسێك موحەممەدی پەرستبێ، ئەوا موحەممەد مرد، هەركەسيش خوای پەرستبێت، ئەوا خوا زيندووەو هەرگيز نامرێت. پاشان ئايەتی (وما محمد إلا رسول قدخلت من قبله الرسل..)ی بۆ خوێندنەوەو خەڵكەكە هێور بوويەوە.

بەبڕياری خوا نەبێ هيچ كەسێك نامرێ:

﴿[١٤٥] وما كان لنفس ان تموت إلا بإذن الله﴾ هيچ كەسێك چ پەيامبەرو خەڵكی تر بەويست و فەرمانی خوا نەبێ نامرێ، واتە: مردن پێش وپاش ناكاو، لای خوا ماوەی بۆدياريكراوەو، نەبەچوونە جيهادەوە -بەر لەكات وساتی

خۆی- زوودێت، وە نە بەپاڵدانەوەو خۆ لەجیهاد دزینەوە دوا دەکەوێت ﴿كتابا مؤجلا﴾ مردنی هەرکەسێك، کاتی نووسراوەو تۆمار کراوە، ئیتر خۆشاردنەوەی بۆچیە لەگۆڕەپانی جیهاد، خوا دەفەرموێ: (وما يعمر من معمر ولا ينقص من عمره إلا فی كتاب..) ﴿ومن يرد ثواب الدنيا نؤته منها﴾ هەرکەسێك لەهەوڵەکانیدا تەنیا پاداشتی ئەم دنیایە حەز لێبکا، واتە: تەنیا دەستکەوتی جەنگیی پێش چاو بگرێ ئێمەش بەشی لێدەدین، واتە: ئەویش بەدەستی خوایە بیدا، یانەیدا ﴿ومن يرد ثواب الآخرة نؤته منها﴾ هەرکەسێکیش خۆشی و نیعمەتی دوارۆژی گەرەك بێ، خوا هەر پێیدەدا، واتە: کەسێ هەربۆ دنیا بکۆشێت، خوا مەیلی لەچەند بێت دەیداتێ، بەڵام لەقیامەتدا بێبەش دەبێ، هەرکەسیش بۆقیامەت هەوڵبدات، ئەوا قیامەت مسۆگەرەو، لەدنیاشدا -ئەرمەیلی هەبێ- بەشی دەدات ، کەوابوو دنیاو قیامەت هەرلای خوایە ﴿وسنجزی الشاكرين﴾ بێگومان لەدنیاو لەقیامەتدا پاداشتی سوپاسگوزاران دەدەینەوە، ئەوانەی کەخۆیان راگرت لەگۆڕەپانی جەنگدا لەهەردوولا سەربەرزن.

بۆ دڵدانەوەی ئیماندارەکانی ئوحود:

﴿[١٤٦] و كأين من نبی قاتل معه ربيون كثير﴾ پەیامبەرانێکی زۆر لەرێی خوادا جەنگان و، لەگەڵ ئەوانیشدا کۆمەڵێکی زۆری زانای خواپەرست وصالح، شان بەشانیان لەبەربەرزکردنەوەی وشەی خوا، جەنگان وتوشی ئێش وئازارێکی زۆربوون و هەندێکیشیان کوژران (وەکو ئێوە) ﴿فما وهنوا لما أصابهم فی سبيل الله﴾ کەچی ئەوانەشیان ، وامان و نەکوژران، لەبەرئەو نارەحەتییە لەرێی خوادا دووچاریان بوو، هیچ وەخت لاوازو خاوو بێ هێز نەبوون ﴿وما ضعفوا﴾ و بێ تین و سستیش نەبوون لەجیهاد ﴿وماستكانوا﴾ وسەریشیان بۆ دوژمن دانەخست و، پشتیان لەجیهاد هەڵنەکرد دەسا ئێوەیش ئەی یارانی ئوحود! هەرگیز ماندو نەبن ونەپسێن وبەئارامبن ﴿والله يحب الصابرين﴾ خواش خەڵکانی خۆگرو بەئارامی خۆش دەوێ، ئەوانەی کە هێزی دەروونیان ناپسێت و، تەسلیم بەدوژمن نابن و خۆ بەدەستەوە نادەن ﴿[١٤٧] وماكان قولهم إلا أن قالوا ربنا اغفر لنا ذنوبنا﴾ پاش ئەوهەموو بەڵاو نەهامەتانەشیان هەردەیانگوت: پەروەردگارەکەمان! لەگوناحمان خۆشببە ﴿وإسرافنا فی أمرنا﴾ و لەدرێغیی و زیادەرەویمان بپۆشە ﴿وثبت أقدامنا﴾ وپتەوتر پێمان داچەقێنە لەگۆڕەپانی جەنگدا، تاهەرگیز نەپسێین وهەڵنەیەین ﴿وانصرنا على القوم الكافرين﴾ سەرمان بخە بەسەر هۆزی کافراندا. بەڵێ.. پاش ئەوجیهادە درێژوو بێ وچانە داوای دەوڵەمەندیی و پاداشتی دنیا ناکەن و، لەگەڵ خوای خۆیاندا زۆر بە وێڵ و بەئەدەبەوە دێنە ئاخافتن، بۆیە داوای هیچ شتێکی دنیایان لێنەکرد بۆخۆیان، جا لەبەرامبەر ئەوەشەوە خوا هەمووشتێکی پێدان، لەهەمان کاتدا ئەم ئایەتی (وكأين من نبی) سەرزەنشتیشە بۆ هەڵهاتووەکانی رۆژی ئوحود، واتە: هەق نەبوو ئێوەش هەڵێن و پێغەمبەر ﷺ لەگۆڕەپاندا بەجێ بێڵن ﴿[١٤٨] فآتاهم الله ثواب الدنيا وحسن ثواب الآخرة﴾ ئینجا لەبەرئەوە خوایش پاداشتی دنیاو ئاخرەتی پێدان لەدنیا سەری خستن و چاکەو پاداشی دوا رۆژیشی پێدان، واتە: لێبوردن و بەهەشتی خۆی دانێ ﴿والله يحب المحسنين﴾ بەردەوام خوا ئاکار چاکانی خۆش دەوێ ، بەراستی ئەوان جیهادی چاکیان کرد بۆخوا.

شوێنی فات و فیتی خوانەناسان مەکەون:

هەرکە دووڕازەکان لەئوحود گەڕانەوە خێرا کردیانە فات وفیت لەموسڵمانەکان وگوتیان: ئەگەر راستبوویا موحەممەد ﷺ پەیامبەرە، ئێوە ئەوەتان دووچار نەدەبوو !ئەوجا خوای گەورە بۆئەوە بڕوادارەکان هۆشیار بکاتەوەو، هیچ کات گوێڕایەڵ و بەرفەرمانی دوژمن نەبن، فەرمووێ: ﴿[١٤٩] يا أيها الذين آمنوا إن تطيعوا الذين كفروا﴾

ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! ئەگەر ئێوە گوێڕایەڵی کافرو بێ باوەڕان بکەن ﴿يردوكم على أعقابكم﴾ ئەوا لەدین پاشگەزتان دەکەنەوە، چونکە ئەو تێکشکانە دەکەنە داوو ئێوەی پێ تووشی دوودڵی دەکەن ﴿فتنقلبوا خاسرين﴾ ئەوحەلە بەزیانمەندی دەگەڕێنەوە ﴿[١٥٠] بل الله مولاكم﴾ گوێ بۆئەوانە مەگرن، دۆست ویارمەتیدەرو سەروەری ئێوە، تەنیاو تەنیا خوای گەورەیە، هەر ئەویارمەتی ئێوە دەدا، جاکەوابوو هەرگوێڕایەڵی ئەوبن و، مەکەونە شوێن پروپاگەندەی ئەوانە ﴿وهو خير الناصرين﴾ هەر ئەو(خوا)یشە لەهەمووکەس چاکتر یارمەتیدەرو کۆمەککارە ﴿[١٥١] سنلقى فى قلوب الذين كفروا الرعب﴾ بێگومان ترس ولەرز دەخەینە دڵی بێ باوەڕانەوەو ئەوسا دەشکێن، بەڵێ ئەمە یاسای خوایە کە هەرکات کافران دەگەنە موسڵمانی راستەقینە، ترسی بڕوادارەکان دەچێتە دڵیانەوەو، لەگۆڕەپاندا هەڵدێن ورادەکەن، هەر ئەمەیە کەپێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێ: ((أُعْطِيتُ خَمْسا لَمْ يُعْطَ أَحَدٌ مِنَ الأَنْبِياءِ قَبْلِي: نُصِرْتُ بالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ..)) فتح البارى. ﴿بما اشركوا بالله ما لم ينزل به سلطانا﴾ لەبەرئەوە کە بێ بەڵگەی خوایی، هاوبەشیان بۆخوا دانا! دیارە ئەوکارە کارێکی زۆر ناڕەواو ناهەقەو، لەبەردەم هەقدا قەت ئۆقرە ناگرێ ﴿ومأواهم النار﴾ و جێگاو ئارامگەیان ناو ئاگری دۆزەخە ﴿وبئس مثوى الظالمين﴾ و جێ و رێی ستەمکارانیش خراپترین جێگا دەبێ لەدۆزەخدا.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِن تُطِيعُوا۟ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ يَرُدُّوكُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَـٰبِكُمْ فَتَنقَلِبُوا۟ خَـٰسِرِينَ ﴿١٤٩﴾ بَلِ ٱللَّهُ مَوْلَىٰكُمْ ۖ وَهُوَ خَيْرُ ٱلنَّـٰصِرِينَ ﴿١٥٠﴾ سَنُلْقِى فِى قُلُوبِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱلرُّعْبَ بِمَآ أَشْرَكُوا۟ بِٱللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ سُلْطَـٰنًا ۖ وَمَأْوَىٰهُمُ ٱلنَّارُ ۚ وَبِئْسَ مَثْوَى ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿١٥١﴾ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ ٱللَّهُ وَعْدَهُۥٓ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِۦ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَـٰزَعْتُمْ فِى ٱلْأَمْرِ وَعَصَيْتُم مِّنۢ بَعْدِ مَآ أَرَىٰكُم مَّا تُحِبُّونَ ۚ مِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلدُّنْيَا وَمِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلْـَٔاخِرَةَ ۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ ۖ وَلَقَدْ عَفَا عَنكُمْ ۗ وَٱللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٢﴾ ۞ إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُۥنَ عَلَىٰٓ أَحَدٍ وَٱلرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِىٓ أُخْرَىٰكُمْ فَأَثَـٰبَكُمْ غَمًّۢا بِغَمٍّ لِّكَيْلَا تَحْزَنُوا۟ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَآ أَصَـٰبَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾

کە ڕووتان لە تالآنەکە نا، کێشە پەیدا بوو و شکان:

﴿[١٥٢] ولقد صدقكم الله وعده﴾ بێگومان، خوا بەڵێنی بەئێوەداو جێبەجێشیکرد، ئەوەبوو تاقی بەیانیەکەی، ئێوە زۆر بە دڵسۆزانە هاتنە گۆڕەپانەوەو جەنگتان دەکرد، خوایش یارمەتیدان و لەوسەرەتایەوە سەریخستن، وەکو دەفەرموێ: ﴿إذ تحسونهم بإذنه﴾ ئەوحەلە کە بەفەرمانی خوا دوژمنتان دەکوشت و قەلاچۆتان دەکردن، هەتا ئەوەندە بەجوان دەجەنگان پەیامبەریش ﷺ فەرمووی: ((لكم النصر ما صبرتم)) واتە: هەتا بەئارامبن، سەرکەوتوو دەبن، بەڵێ وابوو هەرلە سەرکەوتندا بوون ﴿حتى إذا فشلتم وتنازعتم فى الأمر﴾ هەتا ئەوکاتەی ترسان وسست و لاواز بوون و، بووبە کێشەتان لەسەرهەندێ دەسکەوت ﴿وعصيتم من بعد ما أراكم ماتحبون﴾ ئیتر پاش دیتنی سەرکەوتن وتالآنەکە، کەبەتەمای بوون، لاتانداو سەرپێچی فەرمانەکانی پەیامبەرتان کردو، بۆسەو کەمینی سەر شاخەکەتان چۆڵکردو، سەرئەنجام هەموو تێکشکان ﴿منكم من يريد الدنيا﴾ بووتان ماڵی دنیای دەویست ، غەنیمەت و دەستکەوتی مەبەست بوو، بەتایبەتی کە لەسەرەتاوە کافرەکان شکان و چاوتان بڕییە کەل وپەلەکەیان ﴿ومنكم من يريد الآخرة﴾ هەیشتان بوو پاداش وخۆشی دواڕۆژی دەویست، گوێی بەدەستکەوتەکە نەدەداو کێوەکەی جێنەهێشت ﴿ثم صرفكم عنهم ليبتليكم﴾ لەپاشان خوا دەستی ئێوەی لەو جەنگە کۆتاکردو یارمەتی خۆی لێگرتنەوەو تێشکانو، بێباوەڕانیش زاڵبوون، خوا ئەوەی کرد هەتا

تاقیتان بکاتەوەو دەرکەوێ چەن بەئارامن لەکاتی تێشکان، بەڵێ.. ئەوانە لەگەڵ ئەوەیشدا ئالاَی خوایان بەرزکردبوویەوەو، موسڵمانیش بوون، بێ تاقیکردنەوە خوای گەورە سەری نەخستن، دەبێ خۆشەویستی دنیا لایان نەمێنێ و هەوڵەکانیان هەر لەبەردینی خوا بێ و، خۆیان لە هەمووشتێ داماڵن ئەگینا سەرناکەون ﴿ولقد عفا عنكم﴾ لەگەڵ ئەوەیشدا خوای دلۆڤان ئێوەی لەو هەڵە بەخشی و لێتان خۆشبوو، چونکە ئەوان زۆرو ئێوە کەم و، بەدەس ئەنقەسیش نەبوو ﴿والله ذوفضل على المؤمنين﴾ خوا خاوەنی فەزڵ و رێزە بۆباوەڕداران، بۆیە لێیان خۆشبوو، بەڵێ بڕواداران تا بەچاکی ڕووبکەنە خواو بەرنامەکەی خوا، ئەوا خوایش باشتر یارمەتیان دەدات، هەرچەندە هەندێ جار تووشی هەڵەیش ببن، موسڵمانانی ئەودەمە تەنیا هەڵەیەك بوو کردیان، ئاوا یارمەتییان لێگیرایەوەو شکستیان هێنا، جادەبێ موسڵمانانی ئەمڕۆ شیاوی چی بن؟ بێ شك هەر ئەم هۆیەیە، ئێستا بوونەتە ژێردەستەی جیهانیان، هیچ کیان و بوونێکیان نیە.

شێوازی هەندێ لەتێشکانەکەی ئوحود:

﴿[١٥٣] إذ تصعدون ولا تلوون على أحد﴾ ئەوحەلە کە هەڵاتن و بڵاوەتان کردو، وە بەکێوەکەدا سەردەکەوتن و لەترس دوژمندا لاتان بەلای هیچ کەسێکدا نەدەکردەوە ﴿والرسول يدعوكم في أخراكم﴾ پەیامبەریش ﷺ لەپشت سەرتانەوە هەربانگی دەکردن و، ئەی فەرموو: ((إليّ عِبادَالله، إليّ عِبادَالله، أنا رسولُ الله مَنْ يكرُ فَلَهُ الجنةُ))، واتە: ئەوحەلە کە شکان وپەرتبوون، دەستەیەك بەرەو مەدینە گەڕانەوەو، دەستەیەکیش چوونە سەر تاشە بەردەکانی (ئوحود) پێغەمبەریش ﷺ هەر ئەیفەرموو: بگەڕێنەوەو وەرنە لای من، بگەڕێنەوەو وەرنە لای من. ئەی بەندەکانی خوا! هەرکەسێك بگەڕێتەوە بەهەشتی بۆهەیە، کەچی ئێوە هەر ملتان ناو ئاوڕتان نەدایەوە! ﴿فأثابكم غما بغم﴾ ئینجا لەبەرئەوە کەئێوە خەم وخەفەتتان خستە دڵی پێغەمبەرەوە، خوایش هەر بەخەم وخەفەت جەزای دانەوە، لەبەرامبەر ئەوکارەتانەوە دوومەراقی گەورەی پێچەشتن: یەکەم: خەمی تێکشکان. دووەم: خەمی ئەوە کە وتیان: پەیامبەر ﷺ کوژرا! ﴿لكيلا تحزنوا على ما فاتكم ولا ما أصابكم﴾ تا بۆ ئەودەستکەوتەی لەدەستتان چوو و، بۆ ئەوکوشتن و برینانەشتان دووچارتان بوون لەوێ دڵگران نەبن ﴿والله خبير بما تعملون﴾ بێگومان بن کەخوا بەوکارانە دەیکەن، زاناو بەئاگایەو پاداشیشتان ئەداتەوە.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (١٥٢-١٥٣):

١- فەرمان شکاندنی فەرماندە بەتایبەتی لەکاتی جەنگدا دەبێتە هۆی تێکشکان.

٢- نافەرمانی لەخواو لەپێغەمبەر ﷺ وئیختلاف و کێشە لەنێو ئوممەتدا، ئاسەوارێکی رەشی دەبێ، لای کەمی تێکشکانی دنیایەو، لەدەستدانی دەوڵەت وحکومەتە.

٣- هەر موسیبەتێ تووشی مرۆڤ ببێ لای خوا لەوە گەورەتریش هەیە، تێشکانی (ئوحود) ئەگەرچی بەڕەواڵەت تۆڵەو سزابوو، بەڵام لەواقیعدا نیعمەت و تاقیکردنەوە بوو، چونکە موسڵمانەکان وشیاربوونەوە کەسەرکەوتن و تێشکان هەردوو بەسراون بەکۆمەڵێ هۆکارەوە لەسەرویانەوە بەرفەرمانی و تاعەتی فەرماندە، دەبێ ئەوهۆکارانە پشتگوێ نەخرێن، تەنها جارێ نافەرمانی کردنی پێغەمبەر ﷺ دەبێتە مایەی چەندین شەهیدو بریندارو تێکشکان، خۆ حاڵەتی ئێستای موسڵمانانیش باشترین بەڵگەی ئەو ڕاستییەیە، چونکە ئەر هاوەڵان یەکجار سەرپێچییان کردبێت، خۆئێستا سەدان وهەزاران سەرپێچی ولاساری هەیە!

پاش ئەو خەمە، خوا بۆ ئۆقرەی دڵ، خەواندنی:

﴿[١٥٤] **ثم انزل عليكم من بعد الغم آمنة نعاسا**﴾ جاخوای میهرەبان پاش ئەوخەم وخەفەتە قورسە، هێمنیی و ئاسوودەییەکی باشی بۆناردن، سووکە خەوێکی لێخستن، هەتا بحەوێنەوەو وزەشتان دەمە زەرد بێتەوەو ئەو نارەحەتیەتان لەبیربچێتەوە ﴿**يغشى طائفة منكم**﴾ خەوەنووچکەکە، هەندێکتانی گرتەوەو لەوخەم وخەفەتە حەوانەوە. پێشەوا (بوخاریی) دەڵێ (ئەبو تەلحە) وتی: من یەکێك بووم لەوانە خەوەنووچکە بردیمیەوەو، چەند جارێك شمشێرەکەم لەدەست بەربوویەوەو هەڵمگرتەوە. دیاریشە کەخەو لەکاتی وادا بەڵگەی پشتگیری خوایە. ﴿**وطائفة قد اهمتهم انفسهم**﴾ دەستەیەکیش (لە دووڕازەکان) هەرخۆیانیان لا مەبەست بوو، لەبەرئەوە لەخەوەنووچکەکە کەمایەی ئیسراحەت و حەوانەوەی دڵان بوو بێبەشبوون ﴿**يظنون بالله غير الحق ظن الجاهلية**﴾ گومانی ناهەقیان بەخودا دەبرد وەکو گومانی سەردەمی جاهیلیەت ﴿**يقولون هل لنا من الأمر من شئ**﴾ و ئەیانوت: ئایا ئێمە لەم کارە هیچمان هەیە؟ واتە: ئێمە بەزۆر هێنراوین، چونکە ئەگەر بەرای ئێمە بوایە ئەوائێمە لەمەدینە دەماینەوەو، دەرنەدەچووین و ئەم حاڵەشمان تووش نەدەبوو ﴿**قل إن الأمر كله لله**﴾ پێیان بڵێ ئەی پێغەمبەر! ﷺ کەبێ شك گشت کارێ هەر بەدەستی خوایە، سەرکەوتن و سەرنەکەوتن، هیچ کەسێك بۆی نییە لەخۆیەوە فەرمان بدات، دەسا تۆش تەنها فەرمانی سەرشانی خۆت جێبەجێ بکەو گوێیان بۆمەگرە ﴿**يخفون فى انفسهم مالا يبدون لك**﴾ گەلێ کاری نهێنی لەدڵ ودەروونیاندا دەشاردنەوەو لای تۆ دەریناخەن ﴿**يقولون لوكان لنا من الأمر شئ ما قتلنا ها هنا**﴾ بۆنموونە دەڵێن: ئەگەر ئێمە شتێکان بەدەست بوایە، هەرگیز نەدەهاتین بۆ دەرەوەی مەدینەو لێرەیش بەکوشت نەدەچووین ﴿**قل لو كنتم فى بيوتكم لبرز الذين كتب عليهم القتل إلى مضاجعهم**﴾ ئەی پێغەمبەر! ﷺ پێیان بڵێ: ئەگەرئێوە لەماڵی خۆشتان بووبان و نەهاتنایە گۆڕەپانی جەنگەوە، هێمان ئەوانەی وا کوشتنیان لەسەر نووسراوە، دەهاتنە جێی تەخت بوونی لاشەیان و لەوێ مەرگیشیان تووش دەبوو، واتە: لەقەدەری خوای گەورە دەرچوونیان نەدەبوو ﴿**وليبتلى الله مافى صدوركم**﴾ بۆیە خوا ئەوشتانەشتان بەسەردێنێ، دەیەوێ دڵ‌ودەروونتان تاقی بکاتەوە، گومانیش نییە کەبەڵاو نارەحەتی باشترین هۆکارە بۆدەرکەوتنی دڵسۆزیی و، ئاشکرابوونی لاریی ولاساریی مرۆڤ ﴿**وليمحص ما فى قلوبكم**﴾ دەیشیەوێ هەرچی لەدڵتانایە لەبێژنگی بداو دەری بخا ﴿**والله عليم بذات الصدور**﴾ خواش لەڕازو نیازی دڵەکان زاناو ئاگادارە.

الجزء الرابع — سورة آل عمران

ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنۢ بَعْدِ ٱلْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَىٰ طَآئِفَةً مِّنكُمْ ۖ وَطَآئِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِٱللَّهِ غَيْرَ ٱلْحَقِّ ظَنَّ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ ۖ يَقُولُونَ هَل لَّنَا مِنَ ٱلْأَمْرِ مِن شَىْءٍ ۗ قُلْ إِنَّ ٱلْأَمْرَ كُلَّهُۥ لِلَّهِ ۗ يُخْفُونَ فِىٓ أَنفُسِهِم مَّا لَا يُبْدُونَ لَكَ ۖ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ ٱلْأَمْرِ شَىْءٌ مَّا قُتِلْنَا هَٰهُنَا ۗ قُل لَّوْ كُنتُمْ فِى بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ ٱلَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ ٱلْقَتْلُ إِلَىٰ مَضَاجِعِهِمْ ۖ وَلِيَبْتَلِىَ ٱللَّهُ مَا فِى صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِى قُلُوبِكُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَلَّوْا۟ مِنكُمْ يَوْمَ ٱلْتَقَى ٱلْجَمْعَانِ إِنَّمَا ٱسْتَزَلَّهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا۟ ۖ وَلَقَدْ عَفَا ٱللَّهُ عَنْهُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَقَالُوا۟ لِإِخْوَٰنِهِمْ إِذَا ضَرَبُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ أَوْ كَانُوا۟ غُزًّى لَّوْ كَانُوا۟ عِندَنَا مَا مَاتُوا۟ وَمَا قُتِلُوا۟ لِيَجْعَلَ ٱللَّهُ ذَٰلِكَ حَسْرَةً فِى قُلُوبِهِمْ ۗ وَٱللَّهُ يُحْىِۦ وَيُمِيتُ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١٥٦﴾ وَلَئِن قُتِلْتُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿١٥٧﴾

٧٠ وَلَئِن مُّتُّمْ

ئەوانەتان لە ئوحود هەڵهاتن:

﴿١٥٥ إن الذين تولوا منكم يوم التقى الجمعان﴾ بێگومان ئەوانەتان کەلەرۆژی بەرەنگاربوونەوەی هەردوو دەستەی موسڵمان و بێ باوەڕدا لەخەزای (ئوحود)دا پشتیان هەڵکردو لەگۆڕەپان هەڵاتن ﴿إنما استزلهم الشيطان ببعض ماكسبوا﴾ هەر لەبەرکارێ بوو پێشتر کردبویان، شەیتان هەڵی خلیسکاندن و تووشی ئەوهەڵەیەی کردن، پەیامبەر ﷺ بەجەنگاوەرەکانی فەرموو: لەسەر شاخەکە قەت نەجوڵێن، کەچی شەیتان فریویدان و سەر شاخەکەیان بەجێ هێشت وئەوکارە روویدا! ﴿ولقد عفاالله عنهم﴾ وە بێگومان خوا لەسزای دوارۆژ بەخشینی ﴿إن الله غفور حليم﴾ بێگومان هەرخوایە زۆرلێبوردەو، زۆریش لەسەرخۆو هێمنە، پەلە ناکاو لەمرۆڤان دەبورێت.

ئێوە وەك خوانەناسان مەڵێن:

﴿١٥٦ يا أيها الذين آمنوا لا تكونوا كالذين كفروا﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! ئێوە وەکو ئەو کافرانە مەبن ﴿وقالوا لإخوانهم إذا ضربوا في الأرض أو كانوا غزى﴾ کە بەبرا کافرەکانیان دەوت: کاتێ چووبانە سەفەری بازرگانی، وە یان جەنگی دوژمن و مردبان ﴿لو كانوا عندنا ما ماتوا وما قتلوا﴾ ئەگەر لای ئێمە مابان و نەچوونایە سەفەر یان جەنگ، نەدەمردن و، نەدەکوژران. موسڵمان دەبێ ملکەچی پلان و نەخشەی خوا بێت، چ بۆ تەمەن و، چ بۆ رزق و رۆزیی و، چ بۆبەختیاریی و، چ بۆبەدبەختی، چونکە ئەمانە گشت هەر ئەورۆژە تۆمار کراون، ئەوان لەپزدانی دایکییاندابوون، ئیتر نە بەسەفەرو، نە بەغەزاو جیهاد ناگۆڕێن و پاش وپێش ناکەن ﴿ليجعل الله ذلك حسرة في قلوبهم﴾ و رۆژانی بیروباوەڕی ئاوا، بۆئەوەیە کەخوا بیکاتە مایەی داخ و حەسرەت لەدڵیاندا، چونکە باوەڕیان بەقەدەری خوانییە!. پاشان خوا بیروبۆچونی وا دەداتە دواوەو، دەفەرموێ: ﴿والله يحيي ويميت﴾ خوایە، گیان دەبەخشێ و دەیژێنێ، هەرخۆشیەتی گیان دەباتەوەو دەمرێنێ ﴿والله بما تعملون بصير﴾ و خواش بەهەموو کاروکردەوەیە ئێوە ئەنجامی دەدەن بیناو بەئاگایە ﴿١٥٧ ولئن قتلتم في سبيل الله﴾ خۆئەگەر ئێوە لەپێناوی رێگای ئایینی خوا بەکوشت چن ﴿أو متم﴾ وەیان لەوکاتەدا بمرن خەریکی جیهادن ﴿لمغفرة من الله ورحمة خير مما يجمعون﴾ دیارە لێبوردن و رەحمەت و میهرەبانی خوا، لەسەرجەم ئەوشتەی ئێوە کۆی دەکەنەوە باشترو چاکترە، خوا جیهادیان پێدەکات، تا لێیان خۆش ببێ، چونکە خەڵکانی کوژراوو مردوو لەبەرەکانی جەنگدا، لەبەرئەوە بەهەشتیان بەگیانی خۆیان کڕیوە، دەگەنە پلەی لێبوردن و میهرەبانی خوا، هەرئەوەیە کەخوا لەجێگایەکی تردا ئەفەرموێ: (إن الله اشترى من المؤمنين أنفسهم وأموالهم بأن لهم الجنة يقاتلون في سبيل الله فيقتلون ويقتلون وعدا عليه حقا في التوراة والإنجيل والقرآن ومن أوفى بعهده من الله فاستبشروا ببيعكم الذي بايعتم به وذلك هو الفوز العظيم) (تەوبە: ١١١) یان ئەفەرموێ: (قل بفضل الله ورحمته فبذلك فليفرحوا هو خير مما يجمعون) (یونس: ٥٨) یان دەفەرموێ: (ورحمة ربك خير مما يجمعون) (زوخروف: ٣٢) ئەوئایەتانە هەموو بەڵگەن کە ژیانی ئەم دنیا لەچاو ژیانی ئاخیرەتدا شتێکی بڕاوەو بێ بایەخە، بۆیە خوای میهرەبان دەیداتە هێندێ لەباوەڕداران ﴿١٥٨ ولئن متم أو قتلتم لإلى الله تحشرون﴾ دڵنیابن ئەگەر لەسەر جێش بمرن، وەیان لەگۆڕەپانی جیهادا بکوژرێن، بێگومانە لەهەردوو حاڵەتەکەدا هەر بۆلای خوا کۆئەکرێنەوەو دێنەوە بەردەستی خۆی، کەوابوو هەوڵبدەن جیهاد بکەن و، رەزامەندی خوا بەدەست بێنن. هەزار رەحمەتی خوا لەم شاعیرە کەلەو بارەوە چەند جوان ئەڵێ: (فإن تك الأبدان للموت أنشئت)، واتە: جا کە بەدەن و جەستەی مرۆڤ بۆمردن دروستکرابن، دەسا کوژرانی بە شیر لەرێی خوادا باشتر نییە؟

دلۆڤانی و نەرم و نیانی پێغەمبەر ﷺ:

﴿[١٥٩] **فبما رحمة من الله لنت لهم**﴾ **بەهۆی رەحمەت و بەزەیی ومیهرەبانی خواوەیە، تۆ ئەی پێغەمبەر! ﷺ ئەوەندە نەرم و نیان بووی لەگەڵیان، سەرەڕای ئەوهەموو سەرپێچیی و نافەرمانیەیان لەئوحوددا کردیان** ﴿**ولو كنت فظا غليظ القلب لانفضوا من حولك**﴾ **خۆئەگەر کەسێکی تووڕەو قسەڕەق ودڵ رەقبای، دەوروبەریان چۆڵ دەکردیی و، لێت دووردەکەوتنەوە** ﴿**فاعف عنهم واستغفر لهم وشاورهم في الأمر**﴾ **دەسا تۆ ئازارو هەڵەکانیان ببەخشەو، لەخوایش داوای لێخۆشبوونیان بۆبکە، تالە هەڵەو تاوانەکانیان ببورێ، وە لەتەواوی کارە ستراتیژییەکانیشدا پرس و راو مەشۆرەت و راوێژیان پێبکە.**

شووراو راوێژ بنەمایەکی گرنگە لەئیسلامدا:

ئیمامی (بوخاریی) لە(كتاب التفسير)ی (فتح الباري: ٥٨٥/٨) دەڵێت: لە (تەورات)دا هاتووە: (إنه ﷺ ليس بِفَظٍ، ولا غَلِيظٍ، ولاسَخّابٍ في الأسواق، ولايُجْزِءُ السيئةَ، ولكن يَعْفُو ويَصْفَحُ). واتە: پێغەمبەر ﷺ هەرگیز قسەڕەق و، دڵرەق نەبووە، کاری خراپیشی بەکاری خراپ، پەرچ نەداوەتەوە، هەمیشە لێبوردەو بپۆشی هەڵە بووە، هەربۆیە بەرامبەر بەهەڵهاتووەکانی (ئوحود)یش زۆر نەرم و نیان بوو. بەڵێ ئەو ئایەتە بناغەو بنەمای مەشۆرەت و راوێژە لە نێوان (ئەمیر) و ئەهلی حەل وعەقددا. پرس و راکردن بەخەڵکانی فامیدە لەگشت کارە گرنگەکانداو، بۆدواییش کارپێکردنی، یاسایەکی بەرزی شکۆداری شەریعەتی ئیسلامە. زاناکانمان دەڵێن: هەر (ئەمیر)ێ تەگبیرو راوێژ بە ئەهلی دین و زانست نەکا، ئەوە بەرکەنار کردنی ئەمیری وا واجیبە، لەکۆنیشەوە وتراوە: پیاوی پرس و راکەر هەرگیز پەشیمان نابێ. هەرکەسێکیش خۆی بەشتێکی عەجایەب و عەنتیکە بزانێ و مەشۆرەت نەکا، ئەوا سەری لێ تێکدەچێ و کارەکەشی لەدەست دەچێ، پێغەمبەر ﷺ لەوبارەوە دەفەرموێ: ((ما نَدِمَ مَنِ اسْتَشارَ، ولا خابَ مَنِ اسْتَخارَ، ولا عالَ مَنِ اقْتَصَدَ)). پێغەمبەر پاش پرس و راوێژکردن بەهاوەڵانیو وەرگرتنی رایان، ئیتر بەجوامێرانە بۆ جێبەجێ کردنی کارەکەی لێبڕاوەو پیادەشیکردووە، ئەگەرچی هاوەڵان بۆدوایی لە راکەشیان پەشیمان بووبن، بۆنموونە: پرس و رای پێکردن ، ئایا لەنێو شاری (مەدینە)دا لەگەڵ موشریکانداجەنگ بکەن یا لەدەرەوەی مەدینەدا ، هاوەڵان دەرەوەی مەدینەیان پێ باشبوو، خۆیشی ناوشاری پێ باشبوو، ئەجا پاش لێکۆڵینەوەیەکی ورد، چووە سەر رایەکەی ئەوان و، بەگورجی گەڕایەوە بۆماڵەوە، هەتا خۆی بۆئامادە بکاو، جل و بەرگی جەنگیی بپۆشێ، پاشان هاوەڵان پۆزشیان بۆهێنایەوەو پەشیمان بوونەوە وچونە سەر رایەکەی ئەو، بەڵام پێغەمبەر ﷺ لەرایەکەی خۆی دانەبەزیوو لێبڕا بۆئەنجامدانی. بەڵێ (عەزم)و لێبڕان کەخوا ئەفەرموێ: (فإذا عزمت فتوكل على الله..) ئاوا دەبێ.

الجزء الرابع | سورة آل عمران

وَلَئِن مُّتُّمْ أَوْ قُتِلْتُمْ لَإِلَى ٱللَّهِ تُحْشَرُونَ ﴿١٥٨﴾ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلْقَلْبِ لَٱنفَضُّوا۟ مِنْ حَوْلِكَ ۖ فَٱعْفُ عَنْهُمْ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِى ٱلْأَمْرِ ۖ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾ إِن يَنصُرْكُمُ ٱللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ ۖ وَإِن يَخْذُلْكُمْ فَمَن ذَا ٱلَّذِى يَنصُرُكُم مِّنۢ بَعْدِهِۦ ۗ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾ وَمَا كَانَ لِنَبِىٍّ أَن يَغُلَّ ۚ وَمَن يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾ أَفَمَنِ ٱتَّبَعَ رِضْوَٰنَ ٱللَّهِ كَمَنۢ بَآءَ بِسَخَطٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَمَأْوَىٰهُ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾ هُمْ دَرَجَٰتٌ عِندَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾ لَقَدْ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا۟ مِن قَبْلُ لَفِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿١٦٤﴾ أَوَلَمَّآ أَصَٰبَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُم مِّثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّىٰ هَٰذَا ۖ قُلْ هُوَ مِنْ عِندِ أَنفُسِكُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾

بۆخۆیشی دەفەرموێ: ((لاینبغی لنبی لبس لأمته أن یضعها حتی یحكم الله بینه وبین أعدائه..)). واتە: بۆ هیچ پێغەمبەرێك ناشێ، جل وبەرگی جەنگیی لەبەرکاو، پاشان هەتا خوا کۆتایی بەو جەنگە دێنێ دایبنێتەوە ، بەڵێ پەیامبەری خوا ﷺ لەگەڵ ئەوەیشدا کە لەئوحوددا تەنیا نۆ کەسی لامایەوە، لە نۆ کەسەکەیش حەوتیان کوژران و شەهیدبوون، کەچی هێشتا خوا هەرفەرمانی پێدەدا کە: داوای لێبوردن بەتێکڕا بکا بۆهاوەڵانی! ﴿فإذا عزمت فتوكل على الله﴾ ئینجا دوای پرس و راو مەشۆرەت وەختێ لێبڕایت بۆئەنجامدانی کارەکەت، پشت بەخوا ببەستەو بچۆ کارەکەت پیادەبکە. (تەبەریی) دەڵێت: ئەگەر کارێکت بەلاوە رەواوحەق بوو و، بڕیاریشتدا بیکەیت، بچۆ ئەنجامی بدە، ئەگەرچی لەگەڵ هاوەڵانیشدا راوبۆچوونتان یەك نەگرێتەوە، لەسوورەتی(شوورائایەتی: ٣٨)، بڕێ باسی راوێژو ئەنجوومەنی راوێژ کراوە، دەتوانی بچیتەوە ئەوێ ﴿إن الله يحب المتوكلين﴾ بەڕاستیی خوا ئەوکەسانەی خۆش ئەوێ، پشت هەربەو دەبەستن ﴿[١٦٠] إن ينصركم الله فلا غالب لكم﴾ ئەر خوا سەرتان بخات وەك لەبەدردا سەری خستن، ئەوا بێخەم بن هیچ کەسێك ناتوانێ بەسەرتانا زاڵ ببێت ﴿وإن يخذلكم فمن ذا الذي ينصركم من بعده﴾ خۆئەر وازیشتان لێ بێنێ و، لەیارمەتیتان دەست هەڵبگرێ، دەبێ ئیتر کێ بێ دوای ئەویارمەتیتان بدات؟ ﴿وعلى الله فليتوكل المؤمنون﴾ دەبا باوەڕداران تەنها پشت بەخوا ببەستن کەوابوو سەرکەوتن و تێشکان هەموو بەدەستی خوایە.

بۆ هیچ پێغەمبەرێ فێڵ و فەرەج ناشێ:

(ئیبن عەباس) دەڵێت: لەڕۆژی (بەدر)دا لەغەنیمەتەکە پارچە قوماشێکی سوور لەنێو خەڵکەکەدا ون بوو، ئەوسا زۆر بێ شەرمانە دووڕووەکان خستیانە سەر پەیامبەر!! ﷺ پاشان ئەم ئایەتەی: (وما كان لنبي..) هات و پاکانەی بۆکرد. (ئیبن کەسیر) ئەڵێت: ئەو ئایەتە لەهەموو گزیی و خیانەتێك پاکانەی بۆ پێغەمبەر کرد، نەك تەنها لەغەنیمەت، بۆیە ئەفەرموێ: ﴿[١٦١] وما كان لنبي أن يغل﴾ بێگومان ناحەقیی و گزیی و خیانەت بۆهیچ پەیامبەرێك شیاو نییەو ناشێ، لەگەڵ خەڵکیدا بیکا، بەتایبەتی لە دەستکەوتی جەنگدا ﴿ومن يغلل يأت بما غل يوم القيامة﴾ هەرکەسێ گزیی و نادادی بکات، ئەوا لەڕۆژی قیامەتدا ئەو گزیی و تەشقەڵەیە بەکۆڵیەوەیە --بۆئەوە ئابڕووی بچێت- دەبیندرێ ﴿ثم توفى كل نفس ماكسبت﴾ لەپاشان هەمووکەسێك بەگوێرەی کردەوەکەی خۆی بەتێروتەسەلی سزا دەدرێ ﴿وهم لا يظلمون﴾ و ستەمی هیچ شتێکیشیان لێناکرێ.

پیاوی ئەمین و ، پیاوی فێڵ و فەرەج لێدەر وەکو یەك نین:

﴿[١٦٢] أفمن اتبع رضوان الله كمن باء بسخط من الله﴾ ئاخۆ کەسێ بەئاکاری چاکەوە شوێنی ڕەزامەندیی وخۆشنودیی خوا کەوتبێ ، واتە: هەرگیز گزیی وخەیانەتی لەمەردوم نەکردبێ، وەکو کەسێك وایە بەخەشم و قینی خواوە گەرابێتەوە، واتە: فرت و فێڵی لەخەڵکی کردبێ؟! بێ سۆ یەکسان نین. لەئایەتی (١٧٣، ١٧٤)ی هەمان سوورەتدا سیفەت و وەسپی ئەوانە روون ئەکاتەوە کە شوێنی ڕەزامەندیی و خۆشنوودی خوا کەوتوون، وەك ئەفەرموێ: (الذین قال لهم الناس إن الناس قد جمعوا لكم فاخشوهم فزادهم إيمانا و قالوا حسبنا الله ونعم الوكيل * فانقلبوا بنعمة من الله وفضل لم يمسسهم سوء واتبعوا رضوان الله والله ذو الفضل العظيم) ئەوانەیش کەوتنە بەر توڕەیی خواوە، سوورەتی (مائیدة: ٨٠) بەدرێژی باسیان دەکاو دەفەرموێ: (ترى كثيرا منهم يتولون الذين كفروا لبئس ما قدمت لهم أنفسهم أن سخط الله عليهم وفي العذاب هم خالدون). ﴿ومأواه جهنم وبئس المصير﴾ شوێن وجێگای ئەوکەسە لادەرە دۆزەخەو، دۆزەخیش جێگایەکی زۆرخراپە، بەڵام پڕ بەبالاو کالآیانە ﴿[١٦٣] هم درجات

عندالله﴾ بۆهەریەك لەئەهلی خێرو، لەئەهلی شەڕ، لای خوا چەند پلەوپایە هەیە، پلەوپایەی باوەڕداران و، پلەوپایەی دووڕووان، کەسێکیشیان ستەمی لێناکرێ ﴿والله بصير بما يعملون﴾ و خوا بەهەموو کردەوەیان بینایە، هیچ شتێکی لێ ون نابێت.

بەناردنی پێغەمبەر ﷺ، چاو لە بەری منەتی خواین:

﴿١٦٤ لقد من الله على المؤمنين إذ بعث فيهم رسولا من انفسهم﴾ بێگومان خوا منەتی نا بەسەر باوەڕداراندا، چونکە هەر لەخۆیان پەیامبەرێکی میهرەبان ودلۆڤانی بۆناردن، هەتا بەئاسانی وتووێژی لەگەڵ بکەن و لێی تێبگەن ﴿يتلوا عليهم آياته ويزكيهم﴾ ئایەتەکانی خوایان بەسەرا دەخوێنێتەوەو، دڵ ودەرونیشیان لەهەرئاکارێکی دزێوو خراپ پاکژ دەکا ﴿ويعلمهم الكتاب والحكمة﴾ وفێری قورئان وحیکمەت وفەرموودەکانیشیان دەکات ﴿وإن كانوا من قبل لفي ضلال مبين﴾ بێ شك بەرلەهاتنی ئەو پێغەمبەرە، سەرلێشێواو بوون و هیچ شتێکیان نەدەزانی و، زۆریش بەدخوو بوون و، دارو بەردیان دەپەرست، کچیان زیندەبەچاڵ دەکرد، بەژنان سووکایەتییان ئەکرد، بێ سنوور مەیی و شەرابیان دەخواردەوە، لەسوورەتی (جومعە)شدا کورتەیەك هەر لەم باسە دواوین، دەتوانی تەماشای بکەیت.

هۆی تێکشکانەکەی ئوحود بەدەستی خۆتان بوو:

﴿١٦٥ أو لما أصابتكم مصيبة﴾ ئاخۆ کاتێ زیانتان پێگەیشت لەتێکشکانەکەی ڕۆژی ئوحودداو سەرتان سورما، بەتایبەتی کە (٧٠) کەستان شەهیدبوون؟ ﴿قد أصبتم مثليها﴾ کە بێ سۆ ئێوەش بەر لە(بەدر) دووئەوەندە زیانتان بەوان گەیاند: (٧٠) کەسیان کوژران و، (٧٠) کەسیشیان دیلکران ﴿قلتم انى هذا﴾ گوتتان: هۆی دووچاربوونمان چی بوو؟ ﴿قل هو من عند انفسكم﴾ ئەی پێغەمبەر! ﷺ پێیان بڵێ: ئەوە هەر لەخۆتانەوە بوو تووشتان بوو، هۆی سەرەکی لەخۆتانەوە بوو، چونکە ئێوە فەرمانی پێغەمبەرتان شکاند ﴿إن الله على كل شئ قدير﴾ بێگومانبێ خوا بەسەر هەمووشتێکدا بەتوانایە، هەرچی حەزبکا ئەیکات. لەم ئایەتەدا هەرچەندە بەکورتیی هۆی تێکشکانی موسڵمانەکان ئەخاتە گەردنی خۆیانەوە، لە ئایەتی (١٥٢)ی هەمان سوورەت زیاتر هۆی ڕووداوەکە ڕوون دەکاتەوە، وەکو لەپێشەوە ئەفەرموێ: (ولقد صدقكم الله وعده إذ تحسونهم بإذنه حتى إذا فشلتم وتنازعتم في الأمر وعصيتم من بعد ما أراكم ما تحبون منكم من يريد الدنيا ومنكم من يريد الآخرة ثم صرفكم عنهم ليبتليكم).

﴿١٦٦ وما أصابكم يوم التقى الجمعان فبإذن الله﴾ ئەوی ڕۆژی بەیەکگەیشتنی دوو کۆمەڵەکە -لەجەنگی (ئوحود)دا- دووچارتان بوو، هەموو بڕیارو فەرمانی خوای لەسەربوو ﴿وليعلم المؤمنين﴾ بۆئەوەی موسڵمانە بەهێزو دامەزراوەکان بناسرێن ودەرکەون ﴿١٦٧ وليعلم الذين نافقوا﴾ ئەودووڕووانەش بناسرێن، واتە: (عەبدوڵلاو هاوڕێکانی) کە ئەوڕۆژە وەی (٣٠٠) کەسی برد، کەسێیەکی سوپاکە بووو، لەگەڵ خۆی گێڕاییەوە بۆمەدینە ﴿وقيل لهم تعالوا قاتلوا في سبيل الله او ادفعوا﴾ لەڕێگادا موسڵمانەکان پێیانگەیشتن وپێیان گوتن: وەرن لەڕێگای خوادا جەنگ بکەن ، یان دیفاع و بەرگری بکەن ﴿قالوا لو نعلم قتالا لاتبعناكم﴾ کەچی لەوەڵامدا وتیان: ئەگەر بزانین ئێوە تووشی جەنگ وکوشتار دەبن، دڵنیابن دەسمان لێ بەر نەدەدان و، دواتان دەکەوتین و دەجەنگاین، دیارە ئەمەش خۆدزینەوەو جۆرە ڕاکردنێك بوو لەڕاستییەکان، ئینجا قورئان وەڵامێکی ئەمەیان دەداتەوەو ئەفەرموێ: ﴿هم للكفر يومئذ اقرب منهم للإيمان﴾ ئەوانە کە -ئەوڕۆژە ئەوقسەیان کرد- لەکوفرەوە نزیکتربوون تا لەئیمان و باوەڕەوە، چونکە یارمەتی موسڵمانانیان نەداو ئەو بیانووەشیان بەفرۆفێڵ هێنایەوە ﴿يقولون بأفواههم ما ليس في

قلوبهم﴾ ئەوی بەزار دەیڵێن، غەیری ئەوەیە لەدڵیاندایە، واتە: چاك دەزانن تووش دەبن و هاوکاریشتان ناکەن! چونکە دەیانبینی کە چۆن پاش (بەدر) لەهەمولایەکەوە لەشکرکێشی کراوە بۆتۆڵەکردنەوە، ئیتر چۆن جەنگ نابێت، بۆیە خوا فەرمووی:﴿والله اعلم بما یکتمون﴾ خوا چاك دەزانێ بەوەی لەدڵا دەیشارنەوە، درۆدەکەن کەدەڵێن: ئەگەر بزانین ئەوقەی شەڕ دەبن، ئێمەیش دەجەنگاین ﴿[١٦٨] الذین قالوا لإخوانهم وقعدوا﴾ ئەوکەسانە کە بۆخۆیان دانیشتبوون و نەچوو بوونە جەنگ و، بەبراو کەس و کاری شەهیدەکانیشیان دەوت: ﴿لو اطاعونا ما قتلوا﴾ ئەگەر بەگوێی ئێمەیان کردباو، نەڕۆشتنابان بۆ جەنگ، نەدەکوژران! وەکوئێمە نەچووین ونەکوژراین ﴿قل فادرؤا عن انفسکم الموت إن کنتم صادقین﴾ ئەی پێغەمبەر! ﷺ پێیان بڵێ: دەسا مردن لەخۆتان لابدەن ئەگەر ڕاست دەکەن نەچوونە گۆڕەپانی جیهاد هۆکارێکە بۆ نەمردنی مرۆڤ و، دەبێتە هۆی تەمەن درێژیی، چونکە خۆئێوە پاڵتان لێدایەوەو نەچونە غەزاو، دەشمرن.

رێنماییەکانی ئایەتی (١٦٨:١٦٥):

١- موسیبەت و بەڵاو نەهامەتی، بەرهەمی گوناح و تاوانە، وەکو خوا لەجێگایەکی تردا دەفەرموێ: (وما أصابکم من مصیبة فبما کسبت أیدیکم) ٤٢/٣٠.

٢- هەموو ڕووداوێك پێش خوڵقاندنەکەی لای خوا ئاشکرایە.

٣- هەندێ جار مرۆڤ برێ شت دەڵێ، ئەوەندە گران وناقۆڵایە دەیبانە سەر لێواری کوفر.

٤- وشیاریی و، خۆ پاراستن لەمردن ، (قەزاو قەدەر) ناگێڕێتەوە.

کوژراوانی ڕێی خوا، هەمیشە زیندوون:

لەفەرمودەیەکدا -ئیمامی ئەحمەد لەمەسنەدەکەیدا هێناویەتی- هاتووە: پێغەمبەر ﷺ بەهاوەڵانی فەرموو: کە براکانتان لەئوحود دووچاربوون و شەهیدکران، خوای کارجوان ڕۆحەکانیانی کردووە بەبەری کۆمەڵە پەلەوەرێکی سەوزداو، دەڕۆنە سەر ڕووبارەکانی بەهەشت و، لەمیوەی جۆراوجۆری بەهەشت دەخۆن ، پاشان دەچنە بەرچەند گڵۆپێکی زێڕین لەبن سێبەری عەرشدا، ئینجا کە ئەوگشت خۆشیی و بەهرەیانە دەبینن ، دەڵێن: ئەی خۆزگا: براو کەس و کارەکانیشمان بەمەیان زانیبا، هەتا لەجیهاد پاڵ نەدەنەوە، پاشان خوا فەرمووی: دەوا من لەباتی ئێوە ئاگاداریان دەکەم، ئەوجا خوا فەرمووی:﴿[١٦٩] ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل الله أمواتا﴾ وا مەزانن ئەوکەسانەی لەڕێی خوادا کوژران مردوون ﴿بل احیاء عند ربهم یرزقون﴾ بەڵکو زیندوون ولای پەروەردگاریان بژێوی وەردەگرن و رادەبوێرن ، ئێمەش لەدنیادا دەربارەی ژیانی شەهید هەرئەمەندە ئەزانین و، ملکەچی دەقی ئایەتەکانی قورئانین، بەڵێ لەم ئایەتەدا روون نەکراوەتەوە: ئاخۆ خەڵکی دنیا دەزانن ئەو بژێوی و ژیانە چۆنە؟ بەڵام لەسوورەتی (بەقەرە: ١٥٤) دا بەراشکاوی روون کراوەتەوە.

الجزء الرابع — سورة آل عمران

وَمَآ أَصَٰبَكُمۡ يَوۡمَ ٱلۡتَقَى ٱلۡجَمۡعَانِ فَبِإِذۡنِ ٱللَّهِ وَلِيَعۡلَمَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١٦٦﴾ وَلِيَعۡلَمَ ٱلَّذِينَ نَافَقُواْۚ وَقِيلَ لَهُمۡ تَعَالَوۡاْ قَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَوِ ٱدۡفَعُواْۖ قَالُواْ لَوۡ نَعۡلَمُ قِتَالٗا لَّٱتَّبَعۡنَٰكُمۡۗ هُمۡ لِلۡكُفۡرِ يَوۡمَئِذٍ أَقۡرَبُ مِنۡهُمۡ لِلۡإِيمَٰنِۚ يَقُولُونَ بِأَفۡوَٰهِهِم مَّا لَيۡسَ فِي قُلُوبِهِمۡۚ وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِمَا يَكۡتُمُونَ ﴿١٦٧﴾ ٱلَّذِينَ قَالُواْ لِإِخۡوَٰنِهِمۡ وَقَعَدُواْ لَوۡ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُواْۗ قُلۡ فَٱدۡرَءُواْ عَنۡ أَنفُسِكُمُ ٱلۡمَوۡتَ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿١٦٨﴾ وَلَا تَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ قُتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمۡوَٰتَۢاۚ بَلۡ أَحۡيَآءٌ عِندَ رَبِّهِمۡ يُرۡزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦ وَيَسۡتَبۡشِرُونَ بِٱلَّذِينَ لَمۡ يَلۡحَقُواْ بِهِم مِّنۡ خَلۡفِهِمۡ أَلَّا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ ۞ يَسۡتَبۡشِرُونَ بِنِعۡمَةٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَضۡلٖ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١٧١﴾ ٱلَّذِينَ ٱسۡتَجَابُواْ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ مِنۢ بَعۡدِ مَآ أَصَابَهُمُ ٱلۡقَرۡحُۚ لِلَّذِينَ أَحۡسَنُواْ مِنۡهُمۡ وَٱتَّقَوۡاْ أَجۡرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٢﴾ ٱلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ ٱلنَّاسُ إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدۡ جَمَعُواْ لَكُمۡ فَٱخۡشَوۡهُمۡ فَزَادَهُمۡ إِيمَٰنٗا وَقَالُواْ حَسۡبُنَا ٱللَّهُ وَنِعۡمَ ٱلۡوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾

الحزب ٨

٧٢ فانقلبوا بنعمة

دەڵێ: خەلکی ئەم دنیا لەوجۆرە ژیانە هیچ نازانن و تێناگەن: (ولا تقولوا لمن يقتل في سبيل الله أموات بل أحياء ولكن لا تشعرون). ﴿[١٧٠] فرحين بما آتاهم الله من فضله﴾ بەو نیعمەت و میهرەبانییە خوا پێیداون, دڵخۆش و دڵشاد و خۆشحاڵن ﴿و يستبشرون بالذين لم يلحقوا بهم من خلفهم﴾ ومژدەش بەو موجاهیدانە دەدەن ، کە هێمان بەوان نەگەیشتوون وئێستا لەژینن و زیندوون لەگۆڕەپانی جیهاددان و لەدوای ئەوانەوەن ﴿الا خوف عليهم ولاهم يحزنون﴾ مژدەیان دەدەنێ کەلە دواڕۆژدا هیچ ترسێکیان نابێ و، هیچ خەفەتێکیش ناخۆن بۆ دنیایان ﴿[١٧١] يستبشرون بنعمة من الله وفضل﴾ بەو نازونیعمەت و بەخشش و بەهرانەی خوا دڵیان خۆشە چونکە پاداشتیان چەند بەرامبەر وەرگرتۆتەوە ﴿وان الله لا يضيع أجر المؤمنين﴾ بەوەش کەیف خۆشن کەخوای گەورە پاداشتی باوەڕداران لەناوانابا.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (١٦٩،١٧١):

١- شەهید زیندووەو قەت نامرێ، موسڵمانانیش هەروا, بەڵام ژیانی شەهید کامڵ ترە.

٢- شەهید مزگێنی بەموجاهیدانی پاش خۆیان دەدەن ، کە ئەوانیش وەکو ئەمان پاداشیان بۆهەیە. ئیمامی (ترمزیی) ئەم فەرموودە دەهێنێ: (للشهيدِ ستةُ خِصالٍ: يُغْفَرُ في أول دَفْعَةٍ، ويَرَى مَقْعَدَهُ من الجنة، ويُجارُ من عذاب القبر، ويأْمَنُ منَ الفزعِ الأكبرِ، ويُوضَعُ على راسه تاجُ الوقارِ، الياقوتةُ منها خير من الدنيا وما فيها، ويُزَوَّجُ اثنتين وسبعين زوجةً من الحُورِ العين، ويَشْفَعُ فی سبعين من أقاربه). واتە: شەهید شەش جۆر خەڵات دەکرێ: لەیەکەم دڵۆپی خوێنییەوە خوا لێیخۆش دەبێت، پێگەی خۆی دەبینێ لەبەهەشتدا، لەسزای گۆڕ دەپارێزرێ، لەترسە گەورەکەی ڕۆژی سەلاَ ئەمین دەبێت، تاجی ڕێزو شەرەفی لەسەر دەنرێت کە: تەنها یاقووتەیەکی لەدنیاو، لەتەواوی ئەوی لەدنیادایە باشترە، (٧٢) (حورولعەین)ی دەدرێتێ، شەفاعەت بۆ (٧٠) کەس لەخزمانی نزیکی خۆی دەکات.

٣- هەرلەبەر فەزیلەتی شەهیدە کە بەکۆی دەنگی زانایان شەهیدی گۆڕەپانی جەنگی نێو کافرو موسڵمان، نە دەشۆردرێ و نە نوێژیشی لەسەر دەکرێ، وەکو ئیمامی (بوخاریی) ئەم فەرموودەیەی هێناوە: ((وادْفَنُوهُمْ بِدِمائِهِمْ..)). پێغەمبەر ﷺ بڕیاریدا (کەشەهیدەکانی ئوحود هەربە خوێنەکەیانەوە بێشۆردرێن بنێژرێن). دەتوانی تەماشایەکی ئایەتی(١٥٤) ی سوورەتی (بەقەرە) بکەیت، چونکە لەوێش هێندێ لەبارەی شەهیدەوە نووسراوە.

غەزای حەمرائولئەسەد:

بەڵێ.. بێ باوەڕەکان لەسەرەتای جەنگەکەی (ئوحود)ەوە تێکشکان، بەڵام کە دیتیان وامووسڵمانەکان سەر شاخەکەیان چۆڵکرد، خێرا بەپەلە گەڕانەوە سەریان وشکاندنیان، ئەوساش پاش تێکشکاندن بۆئەوە بەتەواوی زاڵ بن بەسەریاندا ویستیان دوایان بکەون، ئەم هەواڵە بەپەیامبەر ﷺ گەیشت، ئەویش دەستبەجێ لەگەڵ (٧٠) کەسدا هەر لەوانە بەشداری جەنگی (ئوحود)یان کردبوو، لەمەدینە دەرچوون و گەیشتنە (حمراء الأسد)، جا کە بێ باوەڕەکان زانییان، ترسیان لێ نیشت و هەڵهاتن، ئەوسا ئەم ئایەتە لەدەسخۆشی و ئافەرینی ئیماندارەکاندا هاتە خوارەوەو فەرمووی: ﴿[١٧٢] الذين استجابوا لله والرسول من بعد ماأصابهم القرح﴾ ئەو هاوەڵانە کەلەپاش بریندار بوونیشیان (لەئوحود) وەڵامی خواو پەیامبەریان دایەوە ﴿للذين أحسنوا منهم واتقوا أجر عظيم﴾ ئەوانەیان کەئاکاری چاکیان کردو، دوای پەیامبەر کەوتن لە (حمراءالأسد)داو، پارێزگاری سنوورەکانی خوا بوون، پاداشتێکی گەورەو فراوانیان بۆهەیە.

سوێند بەخوا بەتەنهاش بم دوایاندەکەوم:

﴿^١٧٣ **الذين قال لهم الناس إن الناس قد جمعوا لكم فاخشوهم**﴾ ئەوهاوەڵانەی وا خەڵکێك وەکو (نوعەیمی کوڕی مەسعوود) پێیگوتن: بێگومان ئەوخەڵکانە بۆ لەناوبردنی ئێوە هەموو کۆبوونەتەوەو، ئەیانەوێ گەلەکۆمەڵتان لێبکەن، ئەشێ بترسن‌و خۆتان تووش نەکەن، بەو وتەیەی ویستی هاوەڵان چاوترس بکا وهەڵبێن ، ڕۆژێك بوو (ئەبووسوفیان) بەلەشکرێکی دووهەزار کەسیەوە خۆی ئامادە کردبوو بچێتە سەرمەدینە، بەڵام کەدیتیان موسڵمانەکان ئامادەن، ترس کەوتە دڵیەوەو بەخۆی و سوپاکەیەوە گەڕایەوەو، نوعەیمی بانگکردو گوتی: نوعەیم! بەڵکو بچیت بەرهەرجۆرێك بووبێ، ترس بخەیتە بەرموسڵمانەکان، بەڵکو هەڵبێن و، بۆئەوەی ئەمیش تووشی نەنگ نەبێت ، ئەوجا نوعەیمیش چوو ئەوکارەی ئەنجامداو هەرەشەی لێکردن بەهاتنی لەشرێکی زۆر بۆیان، بەڵام پەیامبەر ﷺ هەر زیکری (حسبنا الله ونعم الوكيل)ی دەخوێندو دەیفەرموو: سوێند بەخوا، ئەگەر بەتەنها خۆیشم مابم، هەردەچم بەدوایاندا ﴿**فزادهم إيمانا**﴾ کەچی بەهەرەشەکەی (نوعەیم) بڕواو ورەیان بەهێزتر بوو ﴿**وقالوا حسبنا الله ونعم الوكيل**﴾ وتیان: ئێمە هەرخوامان بەسە، ئەویش چاکترین چاودێرو یارمەتیدەرە. وتەکەی (نوعەیم): (إن الناس قدجمعوا لكم ..)، بوو بەهۆی زیادبوونی بڕواو وزەیان لەگۆڕەپاندا، زاناکان لەبەر چەند ئایەتێکی ئاوا دەڵێن: (ئیمان) زیادو کەم دەکا، هەرکە زیادبوو، بڕوادارەکەش هەوڵدەدا کاروکردەوەی زیاتر بکا، خۆئەگەر ئیمانەکەی سست و خاو بووەوە، ئەوا کارو کردەوەشی کەم دەکا ﴿^١٧٤ **فانقلبوا بنعمة من الله وفضل**﴾ ئینجا لەئاکامی ئەوپشت بەستنەیان بەخواوەوە، بەبەخشش و نیعمەتێکی فراوانی خواوە گەڕانەوە مەدینە ﴿**لم يمسسهم سوء**﴾ و تووشی هیچ ناخۆشیی و ناڕەحەتییەکیش نەبوون،

الجزء الرابع — سورة آل عمران

فَانقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾ إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِّأَنفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٧٨﴾ مَّا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِن رُّسُلِهِ مَن يَشَاءُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِن تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُم بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٨٠﴾

٧٣

لەو هەرەشانە دەیانکرد ﴿**واتبعوا رضوان الله**﴾ هەر لەڕەزامەندیی و خۆشنوودی خوا دەگەڕان ﴿**والله ذوفضل عظيم**﴾ خواش خاوەنی بەخشش و بەهرەیەکی زۆر گەورەیە ﴿^١٧٥ **إنما ذلكم الشيطان يخوف أولياءه**﴾ دیارە ئەوهەرەشەی (نوعەیم)ـە، هەرەشەی شەیتانەو دەیەوێ ئێوە بەهاو دۆستانی خۆی بترسێنێت. واتە: ئەوکارەی (نوعەیم)ـە هەر لەکاری شەیتان دەکا ﴿**فلا تخافوهم وخافوني إن كنتم مؤمنين**﴾ جائەگەر باوەڕتان بەهێزە، لەوان مەترسن ، لەخۆم بترسن ، خوا دەفەرموێ (أليس الله بكاف عبده ويخوفونك بالذين من دونه) هەتا دەگاتە (قل حسبي الله عليه يتوكل المتوكلون).

ڕێنماییەکانی ئایەتی (١٧٢-١٧٥):

١- مەزنی و فەزیلەتی ئاکاری چاك وتەقوا، کە بێگومان هەردووکیان کلیلی هەموو خێرێکن.

٢- رێزو فەزڵی هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ لەبەرامبەر خەڵکی ترەوەو، قەدرو نرخیان بەلای خواوە.

٣- گەورەیی و بەرەکەتی وتنی وشەی (حسبنا الله ونعم الوكيل) لەکاتی تەنگانەدا بەتایبەت پێغەمبەران (محمد)و (ئیبراهیم/على نبينا وعليهم أفضل الصلاة والسلام) لە قۆناغە تاڵو تفتەکانی ژیانیاندا دەیانگوت.

٤- شەیتان هەمووکات بەدۆستانی خۆی، هەڕەشە لەبڕواداران دەکاو دەیانترسێنێ، جا دەبێ موسڵمانان لەخوا نەبێ لەکەس نەترسن و، تەوەکولیشیان هەر بەوبێ.

تەسلییەو دڵدانەوەی پێغەمبەر ﷺ:

پێغەمبەر ئەوەندە حەزی دەکرد خوانەناسەکان ئیمان بێنن، گەلێ جار تووشی خەم وخەفەت دەبوو، ئەوجا خواش فەرمووی: ﴿[١٧٦] ولايحزنك الذين يسارعون فى الكفر﴾ بەو دووڕووو کافرانە خەفەتبار مەبە، کەپەلە دەکەن بۆ دژایەتی تۆ ﴿إنهم لن يضروا الله شيئا﴾ ئەوانە هەرگیز ناتوانن کەمترین زیانێك بەخوا بگەیەنن ﴿يريدالله ان لا يجعل لهم حظا فى الآخرة﴾ خوا ئەیەوێ لە دواڕۆژدا هیچ بەشێکیان نەبێ ، چونکە بۆخۆیان لەم ژیانەدا، بەئارەزووی خۆیان ڕێگەی لارو چەوت هەڵدەبژێرن ﴿ولهم عذاب عظيم﴾ وبۆیە لەباتی پاداشی چاك، سزایەکی گەورەیان بۆهەیە ﴿[١٧٧] إن الذين اشتروا الكفر بالإيمان﴾ بەڕاستی ئەوکەسانەی وا لەباتی باوەڕ، بێ بڕواییان کڕی، واتە: ئیمانیان گۆڕیەوە، بەکوفرو بێ دینی ﴿لن يضروالله شيئا ولهم عذاب اليم﴾ هەرگیز ناتوانن بەهیچ جۆرێك زیانێ بەخوا بگەیەنن و، سزایەکی ئێش پێگەیەنەریشیان بۆهەیە ﴿[١٧٨] ولايحسبن الذين كفروا أنما نملى لهم خير لأنفسهم﴾ با ئەوکەسانەی کە ڕێبازی بێ باوەڕییان گرتووە، پێیان وا نەبێ ئەومۆڵەت و نیعمەتانە پێیان دەبەخشین، قازانج و خێرە بۆیان ﴿إنما نملى لهم ليزدادوا إثما﴾ بێگومان هەر لەبەرئەوەیە تەمەنیان درێژ ئەکەین و مۆڵەتیان ئەدەین، کەباری گوناحیان زیاتر بێ ﴿ولهم عذاب مهين﴾ و سزایەکی پەستکەرو ئابڕووبەریشیان بۆهەیە، لەئایەتی: (٩٥،٩٤ی/ ئەعراف)دا ڕوون کراوەتەوە کە بۆیە بەلاو نەهامەتیی درا بەسەریاندا، بەڵکو بگەڕێنەوە لای خوا، جاکە هەر درێژەیان بە ملهوڕی خۆیاندا، ئەوسا خوا گوزەرانی خۆشی پێدان و، ئەوانیش سەرگەرمبوون پێی، هەتا کتوپڕ گرتوونی، وەك لەجێگایەکی تردا ئەفەرموێ: (وما أرسلنا فى قرية من نبى إلا أخذنا أهلها بالباساء والضراء لعلهم يضرعون ثم بدلنا مكان السيئة الحسنة حتى عفوا وقالوا قد مس آباءنا الضراء والسراء فأخذناهم بغتة وهم لا يشعرون). و لەئایەتی (٤٢-٤٣): ئەنعام)دا ئەفەرموێ: (ولقد أرسلنا إلى أمم من قبلك فأخذناهم بالبأسآء والضرآء لعلهم يتضرعون * فلولا إذجاءهم بأسنا تضرعوا..﴾ دیسان، لەئایەتی (٤٤)ی (ئەنعام)دا ئەفەرموێ: (أخذناهم بغتة فإذا هم مبلسون) ﴿[١٧٩] ماكان الله ليذر المؤمنين على ماانتم عليه﴾ خوا هیچ کات بڕوادارانی بێ تاقیکردنەوەو هەڵسەنگاندن، بەوحاڵەتەوە وان لەسەری، (کە دووڕووو دڵسۆز، خەمخۆرو پاك تێکەڵن) نەهێشتۆتەوە، بەڵکو هەندێ جار بۆپالاوتنی چاك و خراپ، بێ ئارام و بەئارام جۆرە بەلاو نەهامەتی دەنێرێ ﴿حتى يميز الخبيث من الطيب﴾ هەتا پیس و پاك لەیەك جیا بکاتەوە، بێگومان ڕووداوەکەی (ئوحود)یش چاکتر هەڵسەنگاندن و تاقیکردنەوەبوو، ئەوەبوو (عەبدوڵڵای کوڕی ئوبەی) وەك لەپێشەوە وتمان بەخۆیی و سێ سەد کەسەوە وەڕەی بەزیی و، نیفاقی دەرکەوت ، کەوابوو داوای جیهادو هێندێ تەکلیف لەراست وناراست، دڵسۆزو ناپاك لێکدەکاتەوە ﴿وما كان الله ليطلعكم على الغيب﴾ خۆ خوا ئاگاداری کارە نادیارەکانیشی نەکردوون وغەیب نازانن، هەتا بەدڵ بزانن کێ چاکەو کێ خراپە.. بەڵکو هەر دەبێ تاقیکردنەوەو ڕووداو، مرۆڤی چاك و خراپ لەیەك جیابکاتەوە، وەك لە ئوحوددا ﴿ولكن الله يجتبى من رسله من يشاء﴾ بەلام دەکرێ خوا لەناو پەیامبەرانی خۆیدا مەیلی هەرکەسێکی

ببێ، هەڵبژێری و، هەندێ جاریش بێ تاقیکردنەوە ئاگاداری بکات کە: فلاّنە کەس ناپاکە، ڕازو نیازی بەدفەڕە وەکو لەجێگایەکی تردا دەفەرموێ: (عالم الغیب فلا یظهر علی غیبه إلا من ارتضی من رسول).. ﴿فآمنوا بالله ورسله﴾ دەسا دەبێ بڕوایەکی پتەوو ڕاستەقینەتان بەخواو بەپەیامبەرانی هەبێ ﴿وإن تؤمنوا وتتقوا فلکم أجر عظیم﴾ ئەر باوەڕێکی ڕاستەقینەتان هێناو خۆیشتان لەسنوورەکان پاراست ودەرنەچوون، کرێی و پاداشتێکی یەکجار گەورەتان پێئەدرێ. لێرەدا جیهادو جەنگی گۆڕەپان کۆتایی دێت. باس وخواسی ڕووداوەکەی (ئوحود) دەپێچرێتەوە.. هەرچەند ریوایەتێك دەڵێ ئایەتی (١٨٠) کەئێستا دێت هەر لەو (٦٠) ئایەتەیە کە سەبارەت بەڕووداوەکەی ئوحود هاتوونە.

چکووس و ڕژد مەبن:

ئینجا موسڵمانان هەڵدەنێت بۆ بەختکردنی ماڵ و دارایی لەڕێگەی خوادا، بۆیە ئەفەرموێ: ﴿[١٨٠] ولا یحسبن الذین یبخلون بما آتاهم الله من فضله هو خیرا لهم﴾ با ئەوکەسانە کەخوا لە فەزڵ و میهرەبانیی خۆی ماڵی پێی بەخشیوون و، ڕژدیی وچروکی تێدا دەکەن، وا نەزانن ئەو چکووسیی و چرووکییە قازانجیانە ﴿بل هو شر لهم﴾ نەخێر، خێرو قازانج نییە بۆیان، بەڵکو مایەی زەرەرو زیانیانە، چونکە ﴿سیطوقون ما بخلوا به یوم القیامة﴾ لەرۆژی قیامەتدا بەوسامانەی چرووکییان تێدا کردووە، تۆق دەکرێتە ملیان، پێشەوا (بوخاریی) لە (ئەبوو هورەیرە)وە دەگێڕێتەوە کە پەیامبەر ﷺ دەفەرموێ: ((مَنْ آتاهُ الله مالا فلم یُؤَدِّ زکاتَهُ، مُثِّلَ له مالُهُ شُجاعًا أَقْرَعَ (أي ثُعْبانًا عظیمًا) له زَبِیبَتَانِ، یُطَوَّقُهُ یوم القیامة، یَأْخُذُ بِلِهْزِمَتَیْهِ (یعنی بِشِدْقَیْهِ) یقول: أنا مَالُك، أنا كَنْزُكَ)) لەپاشان ئەم ئایەتی (١٨٠) یەی خوێندەوە. بوخاریی (کتاب التفسیر/٤٥٦٥) بابی: (ولایحسبن الذیت یبخلون بماآتاهم الله..) واتە: ئەوی خوا ماڵی پێدەداو، دەگاتە سنووری زەکات وزەکاتی لێنادات، لەرۆژی قیامەتدا دەکرێتە ئەژدیهایەکی سەرتاس و دووخاڵی رەش، بەسەرچاویەوەن ، نیشانەی زۆر ترسناکیە، ئەوسا هەردووچەناکەی دەگرێت وپێی دەڵێ: من ماڵەکەی تۆم، گەنجەکەی تۆم ﴿ولله میراث السموات والأرض﴾ بێگومانیشبن کە: ئاسمانەکان و زەوی هەر بۆخوا دەمێننەوەو، هی ئەون، کەوابوو ببەخشن و چرووکی مەکەن ﴿والله بما تعملون خبیر﴾ و خواش بەوکارە ئێوە ئەیکەن زۆر بەئاگایە.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (١٧٩-١٨٠):

١- بە سپاردەو تەکلیفەکانی خوا، موسڵمانی راستبێژو، درۆزن لێك دەکرێنەوە.

٢- کارە غەیب ونادیارەکان تەنها خوا دەیانزانێ، مەگەر یەکێ لەپێغەمبەرانی خۆی لێ بەئاگا بکا.

٣- بەهای بەهەشت: تەنها باوەرو تەقوایە.

٤- ڕژدیی و بەخیلیی لەماڵ و ساماندا، کارێکی بەدفەڕو نەگبەتیە بۆ خاوەنەکەی.

٥- هەرکەسێ خوا ماڵێکی پێداو هەقی شەرعیی لێنەدا، بەوماڵەی خۆیەوە لەرۆژی بەرێدا سزا ئەدرێ، بەبەڵگەی ئەم ئایەتەو، ئەو ئایەتەی (تەوبە)یە کەدەفەرموێ: (والذین یکنزون الذهب والفضة..) لەگەڵ چەندین فەرموودەدا.

خوا لەموشریکان بە هەرەشەیە:

(ئیبن عەباس) دەڵێ: کاتێ خوا فەرمووی: (من ذا الذی یقرض الله قرضا حسنا) جوولەکەکان بۆ لاوازکردنی وزەی موسڵمانان گوتیان: ئێمە دەوڵەمەندو داراین، خوایش هەژارو بێ نەوا، بۆیە داوای قەرزمان لێدەکات! جا بۆ

پووچەڵکردنەوەی قسەکەیان خوا فەرمووی: ﴿[١٨١] لقد سمع الله قول الذين قالوا إن الله فقير ونحن اغنياء﴾ بێگومان خوا وتەی ئەوکەسانەی بیست کە وتیان: خوا هەژارەو، ئێمە داراو دەوڵەمەندین ﴿سنكتب ماقالوا وقتلهم الأنبياء بغير حق﴾ بێ سۆ ئەوقسەو گوفتارەیان و، ئەو بەناهەق کوشتنەی پەیامبەرانەیان لەسەردەنووسین و تۆڵەیان لێدەکەینەوە ﴿ونقول ذوقوا عذاب الحريق﴾ تۆڵەیان لێدەسێنین‌و پێیشیان دەڵێن: دەسا سزای سووتێنەر بچێژن ﴿[١٨٢] ذلك بما قدمت أيديكم﴾ ئەو سزایەش لەبەرئەوەیە کە ئێوە ئەوکارانەتان دەکرد ﴿وان الله ليس بظلام للعبيد﴾ و بیشزانن کە: هەرگیز خوا غەدر لەعەبدان ناکا ﴿[١٨٣] الذين قالوا إن الله عهد إلينا﴾ ئەو جوولەکانەی گوتیان: بێگومان ئێمە خوا لەتەوراتدا وەسیەتی بۆ کردووین ﴿الا نؤمن لرسول حتى يأتينا بقربان تأكله النار﴾ کە باوەڕ بەهیچ پەیامبەرێك نەکەین هەتا موجیزەیەك دێنێ و، بەچاوی خۆمان دەیبینین و، موجیزەکەیش ئەمەبێت کەهەرکەسێك خێرو صەدەقەیەك بکات ئاگرێك (هەورە بروسکە)یەك لەئاسمانەوە بێت بیخوات، واتە: (بیسوتێنێ) ئەوجا باوەڕی پێدەکەین ﴿قل قد جاءكم رسل من قبلى بالبينات وبالذى قلتم﴾ ئەی پێغەمبەر! ﷺ پێیان بڵێ: خۆ چەندان پێغەمبەرتان پێش من بە نیشانە گەلی ئاشکراو بەوی گوتتان بۆهات ﴿فلم قتلتموهم إن كنتم صادقين﴾ دەسا بۆ کوشتووتان و، باوەڕتان پێنەکردن، ئەگەر راست دەکەن لەم قسەدا، دیارە ئێوە خەڵکێکی درۆزن وناراستن ﴿[١٨٤] فإن كذبوك فقد كذب رسل من قبلك﴾ جائەر بەدرۆزنیان دانایت و باوەڕیان پێنەهێنایت، هیچ خەم وخەفەت مەخۆ چونکە گەلێ لە پێغەمبەرانی بەرلەتۆیش، بەدرۆزنیان دانان و باوەڕیان پێنەهێنان ﴿جاؤا بالبينات والزبر والكتاب المنير﴾ بە کۆمەڵێ بەڵگەو نیشانەی ئاشکراو، کتێبی پڕ لەحیکمەت و نامەی شارەزاکەرەوە هاتنە لای هۆزەکەیان و باوەڕیشیان پێنەکردن، کەواتە تۆیش وەکو ئەوان.

لَقَدْ سَمِعَ ٱللَّهُ قَوْلَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَآءُ ۘ سَنَكْتُبُ مَا قَالُواْ وَقَتْلَهُمُ ٱلْأَنۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُواْ عَذَابَ ٱلْحَرِيقِ (١٨١) ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ (١٨٢) ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ عَهِدَ إِلَيْنَآ أَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتَّىٰ يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ ٱلنَّارُ ۗ قُلْ قَدْ جَآءَكُمْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِى بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَبِٱلَّذِى قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ (١٨٣) فَإِن كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ جَآءُو بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَٱلزُّبُرِ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُنِيرِ (١٨٤) كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ ٱلْمَوْتِ ۗ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۖ فَمَن زُحْزِحَ عَنِ ٱلنَّارِ وَأُدْخِلَ ٱلْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ۗ وَمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَآ إِلَّا مَتَٰعُ ٱلْغُرُورِ (١٨٥) ۞ لَتُبْلَوُنَّ فِىٓ أَمْوَٰلِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَمِنَ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوٓاْ أَذًى كَثِيرًا ۚ وَإِن تَصْبِرُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ ٱلْأُمُورِ (١٨٦)

رێنماییەکانی ئایەتی (١٨١-١٨٤):

١- کوفری جوولەکەو بێ ئەدەبییان لەگەڵ خواو پێغەمبەرانی ئەودا، لەرادە بەدەر بوو.

٢- کوشتنی ئەو گشت پێغەمبەرانە لەلایەن یەهوودەوە.

٣- ئاشکراکردنی ئەودرۆیانەی جوولەکە کە: گوایە خوا پەیمانی لەگەڵ بەستوون: هەر پێغەمبەرێ هاتەلایان بڕوای پێنەکەن، هەتا قوربانیەك دەکاو ئەوساش ئاگرێ پەیدادەبێ و دەیخوات.

٤- سەرەخۆشیی پێغەمبەرو هەڵنانیشی بۆخۆڕاگرتن لەبەرامبەر تورەهاتی یەهوودەوە.

هەموو کەسێك تامی مردن دەچێژێ:

﴿١٨٥ كل نفس ذائقة الموت﴾ هەمووکەسێك بێ جیاوازیی تامی مردن دەچێژێ، وەك خوا خۆی لەجێگایەکی تردا دەفەرموێ: (كل من عليها فان) هەرچی لەم دنیایەدایە تیادەچێ ﴿وإنما توفون أجوركم يوم القيامة﴾ رۆژی قیامەت، گشت کرێ وپاداشی خۆتانتان دەدرێتەوە ﴿فمن زحزح عن النار وادخل الجنة فقد فاز﴾ ئینجا هەرکەسێ لەئاگر دوور خرایەوەو برایە بەهەشتەوە، بێ شك سەرفرازو سەرکەوتو دەبێ ﴿وما الحياة الدنيا إلا متاع الغرور﴾ ژیانی ئەم دنیایەش، تەنها خۆشی و لەزەتێکی کەم و چەواشەکارو فریودەرو، خشتەبەرە، کەواتە وشیار بن! پێغەمبەری خوا فەرمووی: ((موضع سوط في الجنة خير من الدنيا وما فيها)) ئەوجا گوتی: ئەرحەزیش دەکەن ئایەتی: (فمن زحزح عن النار وأدخل الجنة فقد فان) بخوێننەوە.

چەند رێنماییەك:

١- لەکاتی سەرەمەرگدا زیکری (لاإله إلا الله) بخەنە سەر زاری نەخۆشەوە .

٢- سوورەتی (يس)ی بۆ بخوێننەوە، بەڵکو سزاو نارەحەتی گیانکێشانی بۆ ئاسان ببێ، چونکە پێغەمبەر ﷺ فەرمویی: ((ما مِنْ مَيِّتٍ يُقْرَأُ عنده يس إلا هُوِّنَ عليه)) واتە: هەرنەخۆشێك لەگیانەلآبێ و، سوورەتی(یاسین)ی لەسەر بخوێنرێت، پلە نارەحەتەکانی سەرەمەرگی بۆ ئاسان دەکرێت. یان ئەوفەرموودە کە (ئەباداود) ریوایەتی دەکا: ((إقْرَأوا يس على موتاكم)) واتە: سوورەتی (یاسین) بۆ نەخۆشەکانتان بخوێنن. هەرچەندە ئەم فەرموودەیە لاوازەو لەسەنەدەکەیدا کێشەی تێدایە ، دەتوانی بۆ ئەم مەبەستە سەردانی تەفسیری قورتوبی بکەیت بۆ تەفسیری هەمان ئایەت.

٣- کاتێ کە مرد دەبێ هەردوو چاوی بنرێ بەیەکا، ئەوسا بشۆردرێ و کفن بکرێ و نوێژی لەسەر بکرێ وبەپەلەش بگەیەنرێتە گۆڕستان و لە گڵکۆی موسڵماناندا بەپەلە بەخاك بسپێردرێ، چونکە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((إسْرَعُوا بالجنازة فإن تَكُ صالحةً فخير تقدمونها إليه، وإن تكُ غيرَ ذلك فشر تَضَعُونَهُ عَنْ رِقابِكُمْ))، واتە: بەپەلە تەرمی مردوو بگەیەننە گۆڕستان، چونکە ئەر ئاکار چاك بێت، ئەوا زوو دەیگەیەننە جێی خۆش، خۆئەر بەدکاریش بێت، شەرێکەو زوو لەکۆڵتان دەبێتەوە.

ئیماندار بەر ئەزموون دەکەوێ:

﴿١٨٦ لتبلون في أموالكم وانفسكم﴾ سوێند بەخوا گیانو داراییتان (ئەی موسڵمانان!) بەبەڵاو نەهامەت بەر تاقیکردنەوە دەکەون، واتە: دەبێ بچنە گۆڕەپانی جیهادو ماڵ و سامان بەخت بکەن و توشی زیانی سەروماڵی ببن. لەجێگایەکی تردا ئەو تاقیکردنەوەیە روونکراوەتەوە، وەك لەئایەتی (١٥٥،١٥٧)ی بەقەرەدا هاتووەو دەفەرموێ: (ولنبلونكم بشئ من الخوف والجوع ونقص من الأموال والأنفس والثمرات وبشر الصابرين * الذين إذا أصابتهم مصيبة قالوا إنا لله وإنا إليه راجعون * أولئك عليهم صلوات من ربهم ورحمة وأولئك هم المهتدون). ﴿ولتسمعن من الذين أوتوا الكتاب من قبلكم ومن الذين اشركوا أذى كثيرا﴾ وە لەوانەی کتێبیان پێدراوە لە پێش ئێوەوە و لەهاوبەشدانەرانەوە زۆرو زەبەندە قسەی نابەجێ و ناخۆش ئەبیستن و، پێی دڵتەنگ دەبن، بەڵام... ﴿وإن تصبروا وتتقوا﴾ ئەگەر ئێوە لەبەرامبەر وتەکانیانەوە خۆگربن و، لە کردارو وتارتاندا پارێز بکەن ، سەرکەوتوو دەبن، وەك ئەفەرموێ: ﴿فإن ذلك من عزم الأمور﴾ بەراستیی کاری وا، لەکاری مەردانو جوامێران دەچێت، دەبێ بایەخ و گرنگی

بدرێتێ، سروشتی بوونەوەرەکە: هەرکەسێك بەرەو خوابچێت، دەبێ هەرکەس بەپێی توندوتۆڵی دینەکەی خۆی، ئازارو بێزار بچێژێ.

رێنماییەکانی ئایەتی (١٨٥-١٨٦):

١- دنیا جێگای پاداش و تۆڵە نییە، بەڵکو جێگای هەوڵ و کۆشش و کاروکردەوەیە.

٢- رزگاریی و، بەختیاری راستەقینە دوور بوونە لە ئاگرو، چوونە ناو بەهشتە.

٣- ژیانی ئەم دنیا کاڵایەکە، نابێ پشتی پێوە ببەسترێ.

٤- تاقیبوونەوە کارێکی زەروریی و حەتمییە، جا لەبەرامبەریەوە سەبرو تەقوا بۆ موسڵمانان پێویستە .

٥- جوولەکەو گاورو موشریکان، هەردەم ئازاری موسڵمانان دەدەن، ئەوەبوو (فەحاس)ی یەهوودیی وتی: ئێمە دەوڵەمەندین و، خواش هەژاروو بێ دەسەلات! نەصاراش وتیان: عوزەیر کوڕی خوایە! موشریکان وتیان: (لات و عوزاو مەنات) شەریك و هاوبەشی خوان! (عەبدوڵڵای کوڕی سەلوول)یش بەپێغەمبەری گوت: نزیکی کۆڕەکانمان مەبەوە، (کەعبی کوڕی ئەشرەف) بەهۆنراوەی نابەجێ و ناقۆڵا ئازاری پێغەمبەرو موسڵمانەکانی دەدا ، گەلێ جار بەرامبەر بە ژنە موسڵمانەکان بەخراپە دەدوا، بۆیە لەئەنجامدا پێغەمبەر ﷺ (موحەممەدی کوڕی مەسلەمە)ی ناردو فورسەتی لێ هێناو کوشتیی.

الجزء الرابع — سورة آل عمران

وَإِذْ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ لَتُبَيِّنُنَّهُۥ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُۥ فَنَبَذُوهُ وَرَآءَ ظُهُورِهِمْ وَٱشْتَرَوْا۟ بِهِۦ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾ لَا تَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَآ أَتَوا۟ وَّيُحِبُّونَ أَن يُحْمَدُوا۟ بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا۟ فَلَا تَحْسَبَنَّهُم بِمَفَازَةٍ مِّنَ ٱلْعَذَابِ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨٨﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٨٩﴾ إِنَّ فِى خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ لَءَايَٰتٍ لِّأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٩٠﴾ ٱلَّذِينَ يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ قِيَٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِى خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَٰطِلًا سُبْحَٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٩١﴾ رَبَّنَآ إِنَّكَ مَن تُدْخِلِ ٱلنَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُۥ ۖ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿١٩٢﴾ رَّبَّنَآ إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِى لِلْإِيمَٰنِ أَنْ ءَامِنُوا۟ بِرَبِّكُمْ فَـَٔامَنَّا ۚ رَبَّنَا فَٱغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّـَٔاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ ٱلْأَبْرَارِ ﴿١٩٣﴾ رَبَّنَا وَءَاتِنَا مَا وَعَدتَّنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ ٱلْمِيعَادَ ﴿١٩٤﴾

٧٥

خاوەن کتێبەکان هەق دەشارنەوە:

﴿[187] وإذ أخذالله ميثاق الذين أوتوا الكتاب﴾ باسی ئەو خاوەننامانە بەکە خوا پەیمانی لێوەرگرتن ﴿لتبيننه للناس ولاتكتمونه﴾ کە بەرێکوپێکی -ئەونامەیە بۆیان هاتووە- بەخەڵکی راگەیەنن و، هیچی لێ نەشارنەوە ﴿فنبذوه وراء ظهورهم﴾ کەچی بەڵێنەکەیان فرێدایە پشتیانەوە و پشتگوێیان خست ! ﴿واشتروا به ثمنا قليلا﴾ و بەهایەکی کەمیان پێکڕی، واتە: تەورات و ئینجیلیان بەدنیایەکی کەم فرۆشت ! ﴿فبئس ما يشترون﴾ ئای چەندە خراپ بوو ئەوی کڕییان و سەودایان پێکرد ، چونکە لەباتی قیامەتی نەبڕاوە، دنیای فانی و تیاچوویان وەرگرت، (ئیبن کەسیر) دەڵێت: ئەم ئایەتە هەڕەشەیە بۆگشت زانایەك، ئەوانەیان گەلێ جار ڕاستییەکان لەبەردەم دەسەلاتداراندا دەشارنەوە، یان لەبەرامبەر تەماحێکی دنیاوە، یان سروشتیان تێکچووە، هەرکامێکیان بێت، لای خوا کارێکی زۆر دزێوو قێزەونە، هەقە هەرگیز لەجادە ڕاستەکە کلا نەبن. ئەبوو سەعیدی (خودری)یش دەڵێت: لەسەردەمی پێغەمبەردا ﷺ کۆمەڵێ دووڕوو هەبوون، هەرکە پێغەمبەر ﷺ چووبا بۆ غەزایەك، خۆیان لێدەدزیەوەو، کەیفیشیان پێ دەهات، کەپێغەمبەر ﷺ دەشهاتەوە پۆزشیان بۆدەهێنایەوەو، هێمان پێشیان خۆشبوو سوپاس بکرێن، ئەوجا ئەو ئایەتەهات و فەرمووی: ﴿[188] لا تحسبن الذين

يفرحون بما أتوا﴾ وا مەزانە ئەوكەسانەی دڵشادن بەوەی کە کردوویانە ﴿ويحبون أن يحمدوا بما لم يفعلوا﴾ و حەزیش دەکەن بۆکارێ کەنەشیانکردووە، تاریف و سوپاس بکرێن ﴿فلا تحسبنهم بمفازة من العذاب﴾ تۆ وامەزانە لەجەزرەبە رزگاریان دەبێ. (ئیبن عەبباس) دەڵێ: ئەم ئایەتە سەبارەت بەخاوەننامەکان هات، پێغەمبەر ﷺ شتێکی لێ پرسین، ئەوانیش لێیان شاردەوەو شتێکی دیکەیان پێگوت، کەچی دواییش بەوکارەیان زۆر دڵشاد و خۆشحاڵ بوون! ﴿ولهم عذاب أليم﴾ وسزای ئێش پێگەیەنەریان بۆهەیە ﴿[١٨٩] ولله ملك السموات والأرض والله على كل شئ قدير﴾ و خاوەندارێتی ئاسمانەکان و زەویی هەر بۆخوایەو، هیچ شتێکی لێ بزر نابێت، چونکە بەسەر هەمووشتێکدا دەسەڵاتدارە.

رێنماییەکانی ئایەتی (١٨٧-١٨٩):

١- خوا پەیمانی تۆکمەو مەحکەمی لەزانایانی (بەنی ئیسرائیل) وەرگرت کە: هەرگیز هەق نەشارنەوە، دیارە زانایانی ئەم ئوممەتەش دەبێ چاکتر سوور بن بۆ دەرخستنی هەق و ڕاستیی و، تەئویل نەکردنی ئایەتەکان لەبەرخاتری ئەم وئەو.

٢- موسڵمان نابێ ڕێگا بدا مەدح وسوپاس بکرێ لە بەرامبەر شتێکەوە نەیکردبێ، بەڵکو ئەگەر کردبوویشی دەبێ بیشارێتەوە.

لە بوونەوەردا نیشانە گەلێ هەیە بۆ تاك و تەنیایی خوا:

﴿[١٩٠] إن في خلق السموات والأرض﴾ بەڕاستی لەوشێوە دروستکردنە سەرسوڕهێنەرەی ئاسمانەکان و زەویی ﴿واختلاف الليل والنهار لآيات لأولي الألباب﴾ و ئاڵوگۆڕی شەوو ڕۆژ، چەندین بەڵگەو نیشانەی پتەو هەیە لەسەر بوونی خواو، تاك و تەنیایی بۆ کەسانێ خاوەنی ژیرین و هۆشمەندن ﴿[١٩١] الذين يذكرون الله قياما وقعودا وعلى جنوبهم﴾ ئەوکەسانەی کە بەپێوەو بەدانیشتن و لەسەر تەنیشت و ڕاکێشان یادی خوا دەکەن ﴿ويتفكرون في خلق السموات والأرض﴾ لەدروستکردنی ئاسمانەکان و زەوی ڕادەمێنن و بیردەکەنەوە ﴿ربنا ماخلقت هذا باطلا﴾ دەڵێن: ئەی پەروەردگاری ئێمە! هەرگیز تۆ ئەم دروستکراوە پڕ لە وردەکارییەت بێهودە و بێ ئامانج دروست نەکردووە ﴿سبحانك﴾ تۆ لەهەموو ناتەواوییەك پاك ڕائەگرین ﴿فقنا عذاب النار﴾ دەسا تۆیش لە سزای ئاگر بمانپارێزە. لەئایەتی (٢٧)ی سوورەتی (صاد)دا هاتووە: (وما خلقنا السماء والأرض وما بينهما باطلا ذلك ظن الذين كفروا فويل للذين كفروا من النار) کە بێ باوەران پێیان وایە ئەم بوونەوەرە لەخۆیەوەو بێهوودە دروستکراوە ﴿[١٩٢] ربنا إنك من تدخل النار فقد أخزيته﴾ پەروەردگارا!.. بێگومان هەرکەسێ تۆ بیخەیتە ناو ئاگرەوە، ڕیسوات کردووەو، لای گشت مەردم ئابڕووی چووە ﴿وما للظالمين من أنصار﴾ و بۆخەڵکانی ستەمکار وبێ باوەر هیچ پشتیوانێك نییە ﴿[١٩٣] ربنا إننا سمعنا مناديا﴾ پەروەردگاری ئێمە! گوێمان لەجاڕچییەك بوو بانگی دەکرد، واتە: پەیامبەر ﷺ، یان قورئان، هەرچەند (ئیبن کەسیر) دەڵێت: ئەو بانگ ڕایەڵە پێغەمبەرە ﷺ ﴿ينادي للإيمان﴾ بانگی دەکرد بۆ باوەرهێنان ودەیگوت: ﴿أن آمنوا بربكم فآمنا﴾ بە پەروەردگارتان باوەڕ بێنن، ئەوسا ئێمەیش وەڵاممان دایەوەو بڕوامان هێناو شوێنی کەوتین ﴿ربنا فاغفرلنا ذنوبنا﴾ ئەی پەروەردگاری ئێمە! دەسا گوناهەکانمان بپۆشە ﴿وكفر عنا سيئاتنا﴾ و بەمیهرەبانی خۆت لەتاوانە وردەکانمان ببوورە، بیان سڕەوە ﴿وتوفنا مع الأبرار﴾ و لەگەڵ چاکان بمانمرێنە ﴿[١٩٤] ربنا وآتنا ما وعدتنا على رسلك﴾ پەروەردگاری ئێمە! ئەوەمان پێ ببەخشە لەسەر زمانی

پەیامبەرانتەوە بەڵێنت پێدابووین ﴿ولا تخزنا يوم القيامة﴾ شەرمەزارو روو زەردى رۆژى قیامەتمان مەکە ﴿إنك لا تخلف الميعاد﴾ بەراستى تۆ لەپەیماندا لاریت نییەو دەیبەیتە سەر.

پەروەردگار بە هاناى خاوەن دڵانەوە دێت:

کاتێ کە موسڵمانان بەو شێوەیە پاڕانەوە، پەروەردگاریش وەڵامى دانەوەو دوعاکەیانى گیرا کرد, ئەفەرمووى: ﴿١٩٥ فاستجاب لهم ربهم أنى لا اضيع عمل عامل منكم من ذكر اوانثى﴾ ئینجا پەروردگاریان وەڵامى دانەوە کە: بەڕاستیى من کاروکردەى هەرکام لەئێوە -نێرو مێتان- زایەو بێ پاداش ناکەم ﴿بعضكم من بعض﴾ هەندێکتان لەهەندێکن, پیاو, لەژنەو, ژنیش لەپیاوەو گشتیشان لاى من چونیەکن, کەوابوو لە پاداشتیشدا یەکسانن, لەم ئایەتەدا پلەو یەکسانى ژنان و پیاوان لە پاداش وتۆڵەدا وەك یەك رادەگەیەنرا, پاش ئەوەى ژنان هیچ حیسابێکیان بۆ نەدەکرا ! ﴿فالذين هاجروا واخرجوا من ديارهم﴾ جا ئەوکەسانەى هیجرەتیان کردو لەزێدو نیشتمانى خۆیان دەرکران ﴿واوذوا فى سبيلى﴾ و لەڕاى مندا ئازار دران ﴿وقاتلوا وقتلوا﴾ و جەنگان لەگەڵ دوژمنانى منداو شەهیدکران ﴿لأكفرن عنهم سيئاتهم﴾ بەتەئکید تاوانەکانیان دەسڕمەوە ﴿ولأدخلنهم جنات تجرى من تحتها الأنهار﴾ و دەیانخەمە نێو چەند باخاتێکەوە، کە بە بەر درەختەکانیدا ڕووبارو چۆمەئاو دەچێت ﴿ثوابا من عندالله﴾ ئەوە پاداشتێکە لەلاى خوا وەرى دەگرن ﴿والله عنده حسن الثواب﴾ لاى خواش پاداشتى باش وچاك هەیە, واتە: بەهەشتى ڕازاوەو جوانیان بۆئامادەیە.

الجزء الرابع — سورة آل عمران

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَآ أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ بَعْضُكُم مِّنۢ بَعْضٍ فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ثَوَابًا مِّنْ عِندِ اللَّهِ وَاللَّهُ عِندَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾ لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾ لَٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِّنْ عِندِ اللَّهِ وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ لِّلْأَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَن يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتَرُونَ بِـَٔايَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰٓئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

سُورَةُ النِّسَاءِ

٧٦ — يَٰٓأَيُّهَا النَّاسُ

ڕێنمایەکانى ئایەتى (١٩٠-١٩٥):

١- بۆ بەهێز بوونى ئیمانو بڕوا, پێویستە لە بەدیهێنەرى ئاسمانەکان و زەوى تێرامانین بکەین.

٢- خوێندنى ئەم ئایەتانەى: (إن فى خلق السموات والأرض..) تاکۆتایى سوورەتەکە, بەتایبەتى لەکاتى هەڵسان بۆ شەو نوێژ سوننەتە، لەبەر ئەو فەرمووده (متفق عليه)یە کە(ئیبن عەباس) دەڵێ: پێغەمبەرﷺ بۆ ماوەیەك لەگەڵ خانەوادەى خۆیدا قسەى دەکردو پاشان تابەشى سێیەمى شەو دەنووست، ئەوسا هەڵدەسا لەئاسمانەکان ورد دەبوویەوەو دەیگوت: (إن فى خلق السموات والأرض...) جا هەڵدەساو دەست نوێژى دەگرت و سیواکى دەکردو, یانزە ڕکات نوێژى دەکرد، ئەوجا (بیلال) بۆبەیانى بانگى گوت، پاشان دوو ڕەکات سوننەتى بەرلە نوێژى بەیانى دەکرد، ئەوجا لەماڵ دەردەهات و بەر نوێژى بۆ دەکردن.

٣- هەمووکات یادی خوا بەپێوە، بە دانشیتن، بەراکشان , لەسەر تەنیشت سوننەتە، وەك خاتوو عائیشە (خوا لێی ڕازی بێت) ئەڵێ: ((انّ النبیَّ کان یَذکُرُ اللهَ فی کل اَحیانِهِ))، واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ هەمیشە یادی خوای دەکرد.

٤- داوای پەنادان لەئاگری دۆزەخ بە بڕواو ئاکاری چاك و پاڕانەوە لەخوا سوننەتە.

٥- فەزیلەتی هیجرەت و جیهاد لەبەر خوا.

٦- ژن و پیاو لە پاداش و تۆڵەدا یەکسانن.

٧- هەوڵ بدرێ ژیان لەگەڵ چاکاندا بەرێ بکرێ .

بەگەڕ و فڕی خوانەناسان چەواشە مەبن:

جاخوا بۆدڵخۆشی پەیامبەر ﷺ ئەفەرموێ: ﴿[١٩٦] لا یغرنك تقلب الذین کفروا فی البلاد﴾ هاتوچۆ و گەڕوفڕی خوانەناس و بێ باوەڕان لە ولاتان و شاران, تۆ چەواشە نەکاو سەرت لێ تێك نەدات ﴿[١٩٧] متاع قلیل﴾ ئەوە کاڵاو گوزەرانێکی کەمەو تەواو دەبێ و دەگەڕێنەوە لای خوا بۆ لێکۆڵینەوە ﴿ثم مأواهم جهنم﴾ پاشان ڕێ و شوێنیان دۆزەخە ﴿وبس المهاد﴾ ئای دۆزەخیش چ لانکێکی خراپە ﴿[١٩٨] لکن الذین اتقوا ربهم لهم جنات تجری من تحتها الأنهار﴾ بەڵام ئەوکەسانەی لەسنوورەکانی پەروەردگاریان خۆدەپارێزن، چەند باخاتێکیان بۆ هەیە لە بەهەشتدا کە: ئاوو رووبار بەبەریاندا دەڕوا ﴿خالدین فیها﴾ و بە هەتاهەتاییش تیا دەبن ﴿نزلا من عندالله﴾ ئەوە میوانداریەکە لای خوای گەورە، بۆیە ئەوگشت ڕێزەیان لێدەگرێ ﴿وما عندالله خیر للأبرار﴾ خۆ ئەوەش لای خوابە بۆ پیاوچاکان باشترە.

خاوەن نامەکانیش باوەڕداریان تێدایە:

لە(ئەنەس)ەوە دەگێڕنەوە کاتێ کە (نەجاشیی) مرد، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((إستغفروا لأخیکم)) داوای لێخۆشبوون بۆبراکەتان (نەجاشی) بکەن، کەچی خەڵکەکە وتیان: سەیرە فەرمانمان پێدەدا، داوای لێخۆشبوون بکەین بۆ کافرو خوانەناسێ کە لەوڵاتی حەبەشەدا مردووە؟! ئەوجا ئەم ئایەتە هات و فەرمووی: ﴿[١٩٩] وإن من اهل الکتاب لمن یؤمن بالله وما انزل إلیکم وما انزل إلیهم﴾ بەراستیی لەخاوەننامەکاند واهەیە, باوەڕی بەخوا بەو بەقورئانە بۆئێوە نێردراوەو، بەو کتێبانەیش بۆخۆیان رەوانەکراون هەیە، بۆ نموونە: (عەبدوڵڵای کوڕی سەلام) و هاوەڵەکانی و، (نەجاشی) و شوێنکەوتووەکانی باوەڕیان بەوانە هەبوو ﴿خاشعین لله﴾ خاکەڕان لەبەرامبەر خواداو لێیدەترسن و ملکەچی فەرمانەکانی ئەون ﴿لا یشترون بآیات الله ثمنا قلیلا﴾ هەرگیز بەئایەتەکانی خوا بەهایەکی کەم ناکڕن ، هەرچی لەتەورات و ئینجیلیشدا هاتووە نایشارنەوە ﴿اولئك لهم اجرهم عند ربهم﴾ ئا ئەوانە لای پەروەردگاریان مزەو پاداشیان بۆهەیە ﴿إن الله سریع الحساب﴾ بێگومان خوا زۆر زوو بەکارو حیسابدا دەگات ، هیچی لێ ون نابێت، چونکە ئاگای لەهەمووشتێکە ﴿[٢٠٠] یاأیها الذین آمنوا اصبروا﴾ ئەی گەلی خاوەن باوەڕ! لەسەر هەر ناڕەحەتییەك دێتە ڕێتان، خۆراگربن ﴿وصابروا﴾ و لە خۆراگریشدا پێشەنگبن، واتە: دەبێ ئێوە ئارامتان لەهەموان زیاتر بێت، بەتایبەتی لەگۆڕەپانی جەنگدا ﴿و رابطوا﴾ وە دەبێ بۆپاراستنی سنورەکانی دەوڵەتی ئیسلامیی، هەمیشە پەیوەست و سازو تەیاربن و، هەمووکات لەسەنگەردا ئامادەبن و دیفاع لەسنوورەکانتان بکەن ﴿واتقوا الله لعلکم تفلحون﴾ و لەخوا بترسن، بەشکو براوەو بەختیاربن. بەڵی ئەم سوورەتە -کە پڕە لەباسی (صبر)و (تەقوا) -ئاماژەیە بەگرنگی ژیانی موجاهید، بەتایبەتی لە گۆڕەپانی جیهاددا.

رێنماییەکانی ئایەتی (١٦٩-٢٠٠):

١- دەبێ موسڵمان هەمیشه وریاو وشیار بێ و، هیچ کات رزق و رۆزی فرەی کافران لەخشتەی نەبا، چونکە شتێ وا نیشانەی رەزامەندی خوا نیە، وە ئەو نیعمەت و بەخششانە کە خوا بۆ ئاکارچاکان ئامادەیکردوون لەم دنیایەو لەوەیش تێیدایە باشترە.

٢- رێزگەتن لەباوەڕداره خاوەن کتێبەکان و، مژدەی قورئانیش بەبەهشت پێیان ، بەتایبەتی (عەبدوڵای کوڕی سەلام) و (ئەسحەمە)ی (نەجاشیی). لەفەرموودەیەکی(متفق علیه)دا هاتووە: ئەو وەختە کە (نەجاشی) مرد، پێغەمبەر ﷺ هەواڵی مردنەکەی بەهاوەڵانی گەیاندو، پاشان فەرمووی: ((إنّ أخاكُمْ بالحبشة قد مات، فَصَلُّوا عليه، فَخَرَجَ الى الصحراء، فَصَفَّهُمْ وصَلى عَلَيْه))، واتە: نەجاشی براتان لەحەبەشە مردووە، دەسا نوێژی لەسەر بکەن، پاشان لەماڵ چوویەدەرێ و هاوەڵانی لەدەشت ڕیز کردوو نوێژی لەسەرکرد. خۆڕاگرتن و پەیوەستبوون بەسەر سنوورەکانی ئیسلامەوە بۆ بەدەستهێنانی بەختیاریی و سەرکەوتنی دنیاو قیامەت هەمیشە واجیبە. خۆپەیوەست کردن بەسنوورەکانەوە (مورابیتە) بۆ پاراستنیان لەپەلاماری کافران زۆر مەزن و گەورەیە، گەلێ فەرمودەش بۆئەوە هاتووە وەکو: ((رِباطُ يَوْمٍ في سبيل الله خَيْرٌ من الدنيا وما فيها)) (بوخاریی)، خۆئامادەکردن و مانەوە لەسەنگەردا بۆپاراستنی ڕێگای خوا تەنیا رۆژێك لەهەموو دنیا باشترە. یان: (رِباطُ يَوْمٍ خيرٌ مِنْ صيام شَهْرٍ وَقِيامِه). موسلیم. (ریباط)ی تەنیا رۆژێك لە رۆژوو و شەونوێژی مانگێك چاکترە.

سوپاسی زۆر مەزن بۆ خوای بڵند کە یارمەتیدام بۆ تەواوکردنی ئەم کورتە تەفسیرەی سوورەتی (ئالی عیمران)ە.

و صلى الله وسلم و بارك على قائدنا محمد و آله و صحبه و كل من والاه.

*** *** ***

٤- سوورەتی (نیساء)

مەدەنییەو (١٧٦) ئایەتە

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

ئەم سوورەتەش یەکێکە لەسوورەتە درێژەکانی قورئان و پڕە لەیاسای جۆراوجۆری شەرعیی، لەوانە: یاسای رێکخستنی کاروباری دەرەوەی موسڵمانان، بایەخیش دەدات بەکاروباری ژنان، بەجۆرێك کەدەتوانین بڵێین تەوەرەکەی هەرباسی کاروباری ژنانە، هەر لەبەر ئەمەیشە بەسوورەتی (النساء ، ژنان) ناوبراوە، ئینجا باسێکی پێکهێنانی خێزان و، دەوڵەت و، مافی هەتیوان دەکات بەتایبەتی کچۆڵە بێ باوکەکان ئەوانەی وا باوکیان نەماوەو لەکۆشی سەرپەرشتی کاردا دەژین. قەدرو حورمەت و، کەرامەت و رێزی ژنان دەپارێزێ و، داوا لەپیاوان ئەکات کە بەدین و ویژدانەوە سەیری کاروباریان بکەن و مافیان بۆدابین بکەن لە: مارەیی و میرات و بژێوی رۆژانەو چاك رەفتاریی..هتد. ئەندازەیەکیش بەدرێژە یاسای کەلەپوورو میرات بۆگشت کەسێ دیاریی ئەکات، پاش ئەوەی کە لەجاهیلیەتدا گاڵتە بەمیرات ئەکرا، کەبەراستیی لەم یاسای میراتەدا کە دینی ئیسلام دای هێناوە گەورەترین دادگەریی و یەکسانی بەدی ئەکرێ، هەروەها باسێکی ئەو ژنانەش ئەکات کە بەهۆی رشتەو شیرخواردن و ژن و ژن خواستنەوە حەرام دەبن مارەبکرێن.

پەیوەندیی نێوان ژن ومێرد ڕێکدەخات و دەشڵێت پەیوەندی نێوان ژن وپیاو تەنها شتێکی جەستەیی و تێرکردنی ئارەزووی جنسیی نییە، بەڵکو پەیوەندییەکی بنەمادارو ئادەمییانەیە، هەروەك باسی ئەوەش دەکا کەمارەیی نرخ و بەهای ژنان نییە، بەڵکو بەخشش و دیارییەکە قورئانی پیرۆز لەسەر پیاو بۆی نوسیون، چونکە مارەیی هۆیە بۆزیادبوونی خۆشەویستیی و، پێکەوە بەستنی دڵەکان. ڕەچاوکردنی چەند نەخشەو پلانێك بۆراگرتنی پەیوەندیی نێوان ژن ومێرد لەکاتی ئاڵۆزبوونی نێوانیان و هێورکردنەوەی ئاڵۆزییەکە، لەگەڵ دیاریکردنی ئەرك و دەسەڵاتی پیاو بەرامبەر بەژنان، (قەوامە)و دەسەڵاتی پیاوانیش ڕون دەکاتەوەو دەڵێت: قەوامە مانای بەکۆیلە کردنی ژن بۆپیاوان نییە، بەڵکو قەوامە ئەرك و تەکلیفێکە خراوەتە سەرشانی پیاوان بۆ ژنان. لەبازنەی خێزانەوە بۆ بازنەی کۆمەڵگە بەگشتیی ئەگوێزێتەوەو، بەرامبەر هەمووشتێك فەرمان بەچاکە دەداو، روونی دەکاتەوە کەبناغەی چاکە، سۆزو میهرەبانیی و دەستەبەر بوونە بۆیەکتری و ئامۆژگاریی و چاوپۆشیی و لێبوردنە لەیەکترو پاراستنی ئەمانەت و ڕاگرتنی دادگەرییە.. دیارە کۆمەڵگەیەك بەوشێوەیە بنیات بنرێ زۆر بەهێزو بەتین دەبێت. فەرمان ئەدات کە هەمووکات ئامادەبن بۆ پاراستنی ئەمن و ئاسایشی دەرەوە (الأمن الخارجي) و هۆشیاربن لەپیلانی دوژمنان و ژێردەستەیی بۆیان و پێشێلیان نەکەن. هەندێ یاسا دادەنێ بۆ تەعامول کردن لەگەڵ دەوڵەتانی نەیارو ناحەز، وەیان لەگەڵ دەوڵەتانی بێ لایەن و پێیان دەڵێت کە موسڵمانان چۆن لەگەڵ دەوڵەتاندا ڕەفتاربکەن. پاش فەرمان بەجیهادیش دەداو هێرشێکی توند دەکاتە سەر دووڕووەکان، چونکە ئەوانن میکرۆبی فەسادو گێرەشێوێنی و، مایەی ساردکردنەوەی مەردومن لەجیهاد. موسڵمانان هۆشیار دەکاتەوە لەخاوەن نامەکان، بەتایبەت جوولەکەکان.

الجزء الرابع سورة النساء

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُوا۟ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَٰحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ٱلَّذِى تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلْأَرْحَامَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾ وَءَاتُوا۟ ٱلْيَتَٰمَىٰٓ أَمْوَٰلَهُمْ ۖ وَلَا تَتَبَدَّلُوا۟ ٱلْخَبِيثَ بِٱلطَّيِّبِ ۖ وَلَا تَأْكُلُوٓا۟ أَمْوَٰلَهُمْ إِلَىٰٓ أَمْوَٰلِكُمْ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ﴿٢﴾ وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا۟ فِى ٱلْيَتَٰمَىٰ فَٱنكِحُوا۟ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ مَثْنَىٰ وَثُلَٰثَ وَرُبَٰعَ ۖ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا۟ فَوَٰحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُمْ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَلَّا تَعُولُوا۟ ﴿٣﴾ وَءَاتُوا۟ ٱلنِّسَآءَ صَدُقَٰتِهِنَّ نِحْلَةً ۚ فَإِن طِبْنَ لَكُمْ عَن شَىْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيٓـًٔا مَّرِيٓـًٔا ﴿٤﴾ وَلَا تُؤْتُوا۟ ٱلسُّفَهَآءَ أَمْوَٰلَكُمُ ٱلَّتِى جَعَلَ ٱللَّهُ لَكُمْ قِيَٰمًا وَٱرْزُقُوهُمْ فِيهَا وَٱكْسُوهُمْ وَقُولُوا۟ لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٥﴾ وَٱبْتَلُوا۟ ٱلْيَتَٰمَىٰ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغُوا۟ ٱلنِّكَاحَ فَإِنْ ءَانَسْتُم مِّنْهُمْ رُشْدًا فَٱدْفَعُوٓا۟ إِلَيْهِمْ أَمْوَٰلَهُمْ ۖ وَلَا تَأْكُلُوهَآ إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَن يَكْبَرُوا۟ ۚ وَمَن كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ ۖ وَمَن كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِٱلْمَعْرُوفِ ۚ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَٰلَهُمْ فَأَشْهِدُوا۟ عَلَيْهِمْ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾

٧٧

لەکۆتاییدا باسی سەرلێشێواوی گاورەکان دەکا سەبارەت بەعیسا کە: ئەوەندە گەورەیان کرد، هەتا پەرستیان و پاشان بەقسەی ئەوان کوژراو هەڵیانواسی، لەگەڵ ئەوەیشدا کە بەخوایان ئەزانی! قورئان بانگیان دەکات کە واز لەو بیروبۆچوونە پووچەیان بێنن و سەرجەم بگەڕێنەوە بۆ یەکتاپەرستیی. هەر لەبەر ئەوهەموو مەسەلە تایبەت مەندانەی ژنانە پێیدەڵێن: (سورەتی گەورەی ژنان) و بەسوورەتی (تەلاق)یش دەڵێن: سورەتی بچووکی ژنان.

ترستان لەخوا هەبێ و ، ئاگاشتان لە خزمان بێ:

خوای جوانکار لەم ئایەتەدا فەرمان بەتەقوا دەداو داوا دەکا کە: تەنها ئەو بپەرستن، بۆیە دەفەرموێ: ﴿بسم الله الرحمن الرحيم * [1] يا أيها الناس اتقوا ربكم﴾ ئەی خەڵکینە! لەو پەروەردگارەتان پەرواتان بێ و بترسن ﴿الذي خلقكم من نفس واحدة﴾ کە ئەو ئێوەی لە تاکە کەسێك (ئادەم) عليه السلام دروستکرد ﴿وخلق منها زوجها﴾ و هەرلەو

تاکەکەسەش هاوسەرەکەشی (حەوا) دروستکرد، لەم فەرموودە راست و رەوانەیشدا هاتووەو دەفەرمویٚ: ((.. فإن المراةَ خُلِقَتْ من ضِلَعٍ، وإن أعْوَجَ شئٌ فی الضِلَعِ أعلاه، فإن ذهَبْتَ تُقِيمُهُ كَسَرْتَهُ وإن تركْتَهُ لم يَزَلْ أعوجَ، فاستوصوا بالنساء خيرا)) فتح الباري: ٦/٣٣٣١. واتە: ئافرەت لەپەراسوو دروستکراوە، بیٚ شك بەشی هەرەلاری پەراسوو، بەشی سەروویەتی، جائەگەر بتەویٚ راستی بکەیتەوە, ئەوا دەیشکیٚنی، خۆئەگەر وازی لیٚ بهیٚنیت ، ئەوا هەر بەلاری دەمیٚنیٚتەوە! واتە: دەبیٚ ئارام و صەبرتان لەگەلٚ ژناندا هەبیٚ و، نابیٚ لەسەداسەد پیٚتان وابیٚت بەئارەزو و بۆچوونی ئیٚوە کاربکەن، بیٚگومان هەرگیز ئەوە لەتوانادا نییەو نابیٚ، هەروەکو (پەراسوو) قەت بەتەواوی راست نابیٚتەوە ﴿وبث منهما رجالا كثيرا ونساءا﴾ و لەو دووانەیش پیاوانیٚکی زۆرو، ئافرەتانیٚکی زۆری بەدنیادا بلاٚوکردەوە لەگەلٚ جیاوازی رەنگ و زمان و لیٚهاتوویی و لیٚوەشاوەییان ﴿واتقوا الله الذى تساء لون به والأرحام﴾ و لەوخوایەی بترسن کە بەناوی ئەو یەکتری سویٚند دەدەن و لەیەکتر بەو داوا دەکەن ، بۆنمونە ئەلیٚن: لەبەرخوا ئەوکارەم بۆ بکە، ئەو شتەم بدەریٚ، وە هەروا خۆشتان لە مافی خزمایەتی بپاریٚزن و پشت لەیەکتر نەکەن و، هاوکاری یەك بن و، لەکاتی بوون ونەبوون بەدەم یەکەوەبن. ﴿إن الله كان عليكم رقيبا﴾ بیٚگومان خوا بەوردیی و هەمیشەیی ئاگادارو چاودیٚرە بەسەرتانەوە ، دەزانیٚ ئەرکی سەرشانتان ئەنجام دەدەن، یان نا.

رێنمایی ئەم ئایەتە:

١- فەزلٚ و گەورەیی ئەم ئایەتە، بۆیە هەرکە پیٚغەمبەر ﷺ وتاری بۆ هەرشتیٚك دابا، ئەم ئایەتەو، ئایەتی (ياأيها الذين آمنوا اتقوا الله حق تقاته ولا تموتن إلا وأنتم مسلمون)ی سورەتی(ئالی عیمران) و ئایەتی (ياأيها الذين أمنوا اتقواالله وقولوا قولا سديدا يصلح لكم أعمالكم ويغفر لكم ذنو بكم ومن يطع الله ورسوله فقد فاز فوزا عظيما)ی سوورەتی (ئەحزاب)ی دەخویٚندو، پاشان ئەیفەرموو: (أمابعد). ئەوسا باسی مەبەستەکەی دەکردو وتارەکەی دەدا.

٢- گرنگی فەرمان بە تەقوا، بۆیە لیٚرەیشدا دووجار فەرمانەکە وتراوەتەوە، سەردانی خزمان و لیٚپرسنەوە لیٚیان پیٚویستەو، پیٚچەوانەکەشی کاریٚکی حەرامە، ریعایەتی برایەتیی لەنیٚوان مرۆڤەکانا لەکاتی کرین و فرۆشتندا کاریٚکی پیٚویستە.

مالٚی هەتیوان بەناهەق مەخۆن:

﴿٢ وآتوا اليتامى أموالهم﴾ مالٚ و سامانی هەتیوان - هەرکە پیٚگەیشتن و بالٚغبوون- بەریٚکوپیٚکی بدەنەوە ﴿ولا تتبدلوا الخبيث بالطيب﴾ و ناپاك بەپاك مەگۆڕنەوە، واتە: مالٚ و دارایی کەم نرخی خۆتان، بەمالٚ وسامانی بەنرخی ئەوان مەگۆڕنەوە ﴿ولا تأكلوا أموالهم إلى اموالكم﴾ و مالٚ و سامانیان تیٚکەلٚ بەمالٚی خۆتان مەکەن و، پیٚکەوە مەیخۆن ﴿إنه كان حوبا كبيرا﴾ بەراستی خواردنی مالٚ و سامانی هەتیو، تاوان و گوناهیٚکی ئیٚجگار گەورەیە. ﴿٣ و إن خفتم الا تقسطوا فى اليتامى﴾ خۆئەگەر ترسان کە بە دادگەرانە نەتوانن رەفتار لەگەلٚ کیژە هەتیوەکاندا بکەن ، ئەگەر مارەیان بکەن ﴿فانكحوا ما طاب لكم من النساء مثنى وثلاث ورباع﴾ دەسا ئەوژنانە مارە بکەن پیٚتان دەشیٚن، دوان دوان ، سیان سیان، چوار چوار، واتە: هەریەکیٚکتان دەتوانن هەتا چوار ژن مارە بکەن، بەمەرجی عەدالەت و توانایی ژیاندنیان، بۆیە دەفەرمویٚ: ﴿فإن خفتم إلا تعدلوا فواحدة﴾ خۆئەر ترسان نەتوانن بەدادگەرانە وەکو یەك تەماشای ژنەکانتان بکەن، دەبیٚ تەنها ژنیٚك مارە بکەن ﴿أوما ملكت ايمانكم﴾ وەیان هەر بەو کەنیزانە دەستتان کەوتوون و بوونەتە مولٚکتان قەناعەت بکەن ﴿ذلك ادنى الا تعولوا﴾ ئابەوشیٚوە نزیکترە کە غەدرو ستەم لە ژنان نەکەن. پیٚشەوا موسلیم دەلٚیٚت: (عوروەی کوڕی زوبەیر) مانای ئایەتی (وإن خفتم..)ی لە خاتوو

عایشەی پووری پرسیی و ئەویش گوتی: خوشکەزاکەم! لەسەردەمی جاهیلییەتدا کچۆڵەی هەتیوو بیّ باب دەکەوتە لای کەسێك کە سەرپەرستیاری بکا، هەتا گەورە دەبوو، ئەوجا هەرچی هەبوو تێکەڵی ماڵەکەی خۆی دەکرد، پاشان لە بەرماڵەکەی حەزی لێدەکردو، دەیویست بەمارەیەکی کەمتر لە ژنانی تر مارەی بکاو بەشووی بدات، جا بۆ راستکردنەوەی ئەوهەڵەیەو، لابردنی ئەوستەمە لەژنان، خوا ڕێی لێگرتن و فەرمووی: یائەوەیە کەمارەیی شیاوی خۆیانیان بدەنیّ، ئەوسا مارەیان بکەن، وەیان بچن ژنانی تر مارەبکەن. بەڵیّ.. گومان نییە کە لەپێش دینی ئیسلامدا، بیّ یاساو دیاریکردنی هیچ جۆرە سنوورێك ژنانێکی زۆریان مارە دەکرد و تێکەڵ دەبوون لەگەڵیاندا، تەنانەتی تا سەد ژنیان حەلاّلکردبوو بۆخۆیان، بەڵام کاتیّ کەئیسلام هات زۆر بە وردبینانە سنوورێکی بۆ ئەوکارە دیاریکردو لای سەرووی بەچوار ژن دانا. ئەویش لەگەڵ پێش چاو گرتنی چەند مەرجێك، لەوانە:

یەکەم: نابیّ زیاد لە چوار ژن مارە بکرێت.

دووەم: نابیّ مافی هیچکامێکیان پێشێل بکریّ.

سێیەم: دەبیّ ئەو پیاوە وەك خەڵکانی هاوشانی خۆی بتوانیّ بیانژێنیّو دارا بیّ و، لە هەموو رویەکەوە تێریان بکات.

جا هەر لەم سۆنگەیەوە زاناکان بەکۆی دەنگ بڕیاریان داوە کە: هەرکەسێك خۆی دڵنیابێت کەناتوانیّ دادگەر بێت لەگەڵ ژنەکەیدا، بۆ ئەوحەرام و یاساغە تەنها ژنێکیش مارە بکات, ئیتر چ جای دوان یان سییان، یان چوار. دیارە ئەم بوون و نەبوون و دادگەریی لای مێرد ، مەسەلەیەکەو پەیوەندی بەئایینو دینەوەیە، واتە: هەر تەنها ئایین بۆی هەیە بڕیاری تێدا بدا، نەك داوەرو دادگا، چونکە ئەو بڕیارە شتێکی نهێنی و دەروونیە، هەرمەگەر تەنها ئایین چارەسەری بکات، دیسانەوە نەفەقەو تفاقیش شتێکی رێژەییە، کەسێك بۆکەسێکی تر جیاوازەو هەواڵەی دەسەلاّت و توانای ئەوکەسە خۆی دەکریّ، بۆیە لەقیامەتیشدا هەرکەسە بە پێی خۆی بەرپرسی ئەوکارە دەبیّ و پرسیاری لێدەکرێت: ئاخۆ وەك پێویست خزمەتی هاوسەرەکەی خۆی کردووە، یان نا؟ لەولایشەوە ستەمو ناهەقییو چرووکی پەیوەندییان بەئاییندەو داهاتووەوە هەیەو، زۆرێکی زۆرینەی خەڵك پاشمارەکردن ئەنجامیان دەردەکەوێت ، شەریعەتیش لەسەر ئەگەرو ئیحتیمال کاروباری پاشەرۆژ بڕیار نادات. چونکە لەوانەیە کەسێك ئێستا دادگەر نەبیّ، وەیان ئیمکانیەتی ماددی نەبێت، بەڵام دەگونجیّ پاش رۆژێکی دیکە، پێچەوانەی ئەوە بێت. لەگەڵ ئەوەیشدا دینی ئیسلام بڕیاری داوە: کە ئەگەر کەسێك ستەم لەژنەکەی بکات، وەیان لەتەکیا دەست گوشراوو چرووك بێت، ئەوە لەحاڵەتی ئاوادا، ژنەکە مافی جیابوونەوەی بۆهەیە، خۆئەگەر ژنێك بەئارەزوو پێخۆشبوونی خۆی مێرد بەوجۆرە کەسانە بکا، رێی لێناگیردریّ و، عەقدەکەشی دادەمەزریّ، من پێم وایە ئەوکەسانەی کە نەنان و ئاویان هەیەو، نەمەسکەن، وە نە بیانوویەکی شەرعیی، سەرەرای ئەمانەش مناڵەکانیشیان رەش و رووت و کونە گورگێکیشی نییە، تێیدا دانیشن، کەچی هێشتا دەچن ژنی دووەم، یان سێیەم، یان چوارەم مارە دەکەن، ئەوە پێویستە هەرگیز ریّ بەوجۆرە نیکاحانە نەدرێت، واتە: فرەژنیی "وەکو لە دەقەکانەوە وەردەگیرێت " دەبیّ بۆکاتی زەرورەت و ناچاریی و پێویست بەکار بهێنرێت، بۆنمونە: ئەوانەی وا مناڵیان نابێت، ئەوانە کە ژنەکانیان نەخۆشن و بە کەڵکی تێکەڵی ژنو مێردی نایەن، وە یان تووشی (برودەی جنسی) بوون و کەمتر خۆیان دەدەن بەدەستەوەو ئارەزووی جنسی پیاوەکەیان تێر ناکەن.. ئەوانە بە قەناعەتی من رێیان پیّ بدریّ و یارمەتیش بدرێن بۆ ئەنجامدانی کارەکەیان، دیارە ئەمیش لەگەڵ پێش چاوگرتنی (عەدل) و (ئینفاق)دا، بەڵام

ئەوانەی بیانوویەکی شەرعییان نییەو، دەچن سواری داخوازیی و ئارەزووی خۆیان دەبن و، لەهەمانکاتیشدا فەقیرو هەژارن و ئەوژنانەش دەسخەرە دەکەن، ئەوە لەحاڵەتی ئاوادا دەبێ ڕێیان لێبگیردرێ. بەتایبەت پاش دەرکەوتنی ئەوهەموو گیروگرفت و کێشانە کەئەمڕۆ لە فرەژنییەوە روو دەدەن. هەزار رەحمەت لەبەڕێزان (موحەممەد عەبدە) و (سەید قوتب) کە بەلایانەوە فرەژنی بۆئەو هەلومەرجانەیە لەسەرەوە باسکران، بۆیە سەبارەت بە فرەژنی دەڵێن: (حالة ضرورية، ولغلبة سوء معاملة الرجال لزوجاتهم عند التعدد، وحرمانهن من حقوقهن في النفقة والراحة، وانتشار الفساد و العداوة بين أولاد الضرائر.. لهذا كله يجوز للحاكم الإسلامي أو لصاحب الدين، أن يمنع تعدد الزوجات صيانة للبيوت عن الفساد) بەڵێ.. دەتوانرێ ئەم راوبۆچوونە بۆهەندێ کات، وەیان بۆ هەندێ کەس بەتایبەت کاری پێ بکرێ و، ڕێیان پێنەدرێ پتر لەژنێك مارە بکەن. (سەید قوتب) دەڵێت: فرەژنی مۆڵەتێکە بۆ دەسەبەرکردنی ئەوسپاردە گەورەیە، بەڵام دەبێ لەوەخت و دەرفەتی خۆیدا بێت، هەروەك تەڵاق شتێکی زەروریی وناچارییە.

دەبێ مارەیی بە ژنان بدەن:

﴿[٤] وآتوا النساء صدقاتهن نحلة﴾ وەك پێشکەشیەك دەبێ مارەیی ژنان بدەن و، بە فەرزێکی خوایشی بزانن، واتە: مارەیی ژنان بڕیاری خوایەو فەرزەو، مافی خۆیانەو، کەسێك بۆی نییە ڕێی لێبگرێ ﴿فإن طبن لكم عن شئ منه نفسا﴾ جائەگەر بە پێخۆشبوونی خۆیان، شتێکیان لەمارەیەکەیان پێبەخشین ﴿فكلوه هنيئا مريئا﴾ ئەوحەلە ئێوەش بیخۆن و نۆشی گیانتانی بکەن .

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٢-٤):

١- هەموو ماڵێکی حەرام ناپاك و پیسە.

٢- هەموو ماڵێکی حەلاڵ پاکوخاوێنە.

٣- ماڵی چاکی هەتیو نابێ بە ماڵێکی خراپ بگۆڕدرێ.

٤- (وەصیی)و چاودێری هەتیو، نابێ ماڵی هەتیوەکە لەگەڵ ماڵی خۆی تێکەڵ بکاو بیخوا.

٥- زیاد لە ژنێك تا چوار -لەگەڵ رەچاو کردنی دادگەری و نەفەقەدا- حەڵاڵە.

٦- خوا مارەیی دانا بۆ ژنان چونکە عەرەب پێش ئیسلام مارەییان بۆ ژنان دانەدەنا، بۆیە دانانی مارەیی بۆ ژنان پێویستە لە سەر پیاوو نابێ هیچ شتێك لەمارەیی ژنان بخورێ ، مەگەر بەرەزامەندی خۆیان .

ماڵ مەدەنە دەستی کەم ئاوەز:

خوای دلۆڤان ڕێ بەمرۆڤی کەم ئاوەزو نەزان و شێت نادات کە: سامان ودارایی بدرێتە لایان و بەئارەزووی خۆیان خەرجی بکەن، بۆیە دەفەرموێ: ﴿[٥] ولا تؤتوا السفهاء أموالكم﴾ ماڵ و سامانی خۆتان مەدەنە دەستی جاحێڵ و نەزان خەرجەکان، ئەو هەتیوانەش کەهێشتا پێنەگەیشتوون و نەزان خەرجن، ئەر سامانێکیان هەبێ، لای خۆتان رایگرن و مەیدەنەدەستیان ﴿التي جعل الله لكم قياما﴾ کە خوا کردوویە هۆی نەش ونماو ژیان و گوزەرانتان، واتە: ماڵ وسامان کە هۆی گوزەران و ژیانتانە، بەفیڕۆ دایمەنێن و مەیکەنە دەستی مناڵە هەتیوو بێ باب و بێ سەرپەرست ﴿وارزقوهم فيها واكسوهم﴾ و رزق و رۆزیی و جلوبەرگیان بەپێی باوی ناو موسڵمانان لەو ماڵە بۆدابین بکەن ﴿و قولوا لهم قولا معروفا﴾ و بەقسەی پەسەندو دڵ خۆشکەر لەگەڵیان بدوێن و بڵێن: وانەزانن

ئێمە سامانەکەتان دەخۆین! نەخێر، بەڵکو هەرکات ئێوە گەورەبوون و پێگەیشتن، ماڵ ماڵی خۆتانە، لەم ئایەتەوە شەریعەتی ئیسلام یاسای (حیجر) و قەدەغەکردنی سەرف و خەرجی ماڵ و دارایی داهێنا، جا دەبێ ئەوانە کە منالن، یان شێتن، وە یان جاهیل و نەزان خەرجن، ماڵەکەیان لێبسەندرێ و، بدرێتە دەستی (وەصیی) و چاودێریان، یان هەتا حاڵیان چاك دەبێت، لەدادگا بۆیان بپارێزرێ، بەڵام دەبێ بۆ ئەوماوە خواردن و جل و بەرگیان بۆدابین بکرێت ﴿[٦] وابتلوا الیتامی حتی إذا بلغوا النکاح﴾ هەتیوان بخەنە ژێر تاقیکردنەوەوە، هەتا ئەگەنە تەمەنی بلووغ بوون و ژن خواستن و توانای ژن ومێردی، واتە: بەجارێ ماڵەکە گشت مەکەنەوە مشتیان، بەڵکو بەیناوبەین شتێکیان بدەنێ و چاودێریان بن: ئاخۆ ئەزانن خەرجی بکەن؟ ﴿فإن آنستم منهم رشدا﴾ ئینجا ئەر دیتان بە فام و ژیرن و خاس و خراپ لەیەك دەکەنەوە ﴿فادفعوا إلیهم أموالهم﴾ ئەوسا ئێوەیش بێ دواکەوتن پارەو سامانەکەیان بدەنەوە، منالْ هەرکە پێگەیشت و بلووغ بوو، بەوە لەهەتیویی دەردەچێ و، دەچێتە ئۆناغێکی ترەوە، بۆیە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((لایُتمَ بعدَ احتلامٍ، ولا صُماتَ یومٍ إلی اللیل)) ئەبوداود.

بە پێی ماندوبوون لەگەڵ هەتیودا نان بخۆن:

﴿ولا تأکلوها إسرافا وبدارا أن یکبروا﴾ بەرلەوە هەتیوەکان گەورەبن، ئێوە ئەی چاودێرانی هەتیوان! بە زێدەڕەویی و بەپەلە ماڵەکەیان مەخۆن ﴿ومن کان غنیا فلیستعفف﴾ ئەوی دەوڵەمەندو دەسەڵاتدار بێت، دەبێ خۆبپارێزێ و هیچ شتێك لەوسامانە وەرنەگرێ بۆخۆی، تەنانەتی بۆچاودێریشیان کرێیی نەوێت ﴿ومن کان فقیرا فلیأکل بالمعروف﴾ کێش هەژارو نەدارە، دەتوانێ بەپێی پێویستی ژیانیی خۆی، بەپێی باوی ڕۆژ لێی بخوات، پێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێ: ((کُلْ من مالِ یَتیمِكَ غیرَ مُسْرِفٍ ولامُبَذِّرٍ ولا متأثل مالا، ومن غیر أن تَقِیَ مالَكَ..)) ﴿فإذا دفعتم إلیهم أموالهم﴾ هەرکاتێکیش بلووغ بوون و ، ویستتان ماڵ و سامانەکە بدەنەوە دەستیان ئەی چاودێران! ﴿فأشهدوا علیهم﴾ دەبێ شایەتیان لەسەربگرن، هەتا بۆدوایی کێشەو هەرا نەنێنەوە ﴿وکفی بالله حسیبا﴾ خۆ هەرخواش بۆچاودێریی و لێپرسینەوە بەسە، ئەگەر ڕەفتاری ڕێك وپێك نەکەن تۆڵەتان لێ ئەسێنێ.

پێش هاتنی دینی ئیسلام عەرەبەکان میراتیان بە ژن و منداڵ نەدەدا.. بەڵام کە قورئان هات بەشە میراتی بۆ هەموان داناو فەرمووی: ﴿[٧] للرجال نصیب مما ترك الوالدان والأقربون﴾ لەوکەلەپوورەی لەدوای باوك و دایك و خزمانی نزیك ، جێدەمێنێ، نێرینە بەشی خۆی هەیە ﴿وللنساء نصیب مما ترك الوالدان والأقربون﴾ و هەروا لەو میراتەش لە باوك و دایك و خزمانی نزیك بەجێ دەمێنیت ، مێینەش بەشی خۆی هەیە، هەرچەندە لە بەشەکاندا جیاوازی و فەرق و تەفاوت هەبێ ﴿مما قل منه أو کثر﴾ ئەو میراتە کەم بێت، یان زۆر ﴿نصیبا مفروضا﴾ بەشی هەرکەسێك لەلایەن پەروەردگارەوە دیاریکراوەو براوەتەوەو دەبێ بیدرێتی، جا ئەندازەو ڕێژەی ئەم بەشەیە لەم ئایەتەدا دیاریی نەکراوە، بەڵام هەر لەم ئایەتانەی سوورەتی (نیساء)دا کە دەفەرموێ: (یوصیکم الله فی أولادکم..) وە لەئایەتی (١٧٦)دا کە دەفەرموێ: (یستفتونك قل الله یفتیکم فی الکلالة) ئەو ڕێژەیە روونکراوەتەوە.

کەسانی بێ بەش لە میرات، دەبێ بەشدار بکرێن:

﴿[٨] وإذا حضر القسمة أولوا القربی والیتامی والمساکین فارزقوهم منه﴾ هەرکە لەکاتی دابەشکردنی کەلەپوورەکەدا خزمانی نزیکی مردوو و میرات نەگر، وە هەتیوان و بێ نەوایان لەوێ بوون، دەبێ لەومیراتە شتێکیان بدەنێ و بێ بەشیان نەکەن، هەرچەند میراتیشیان نەکەوێ ﴿وقولوا لهم قولا معروفا﴾ وە بەڕووی خۆش و جوانەوە قسەیان لەگەڵ بکەن، با ڕەنجە دڵ نەبن و لێتان نەتۆرێن.

ستەم لە منداڵان مەکەن:

﴿[٩] **و ليخش الذين لو تركوا من خلفهم ذرية ضعافا خافوا عليهم**﴾ ئەوکەسانەش کە لەپاش خۆیان چەند وەچەو منداڵێکی بێ دەسەڵاتو لاواز بەجێ دێڵن ، دەبا لەکاتی وەسیەتکردندا ترسی خوایان لەدڵدا بێ و، شتێکی وا لەپاش خۆیان رانەسپێرن ناهەقیی وستەم بێ، واتە: جۆرە وەسیەتێ نەکەن، زیان بەژیان و ژیواری خێزانە جێماوەکەی بگەیەنێ و، بەوهۆیەوە لات و کەلەلا بکەون، (سەعدی کوڕی ئەبی وەققاص) نەخۆش بوو و ویستی دووبەشیی ماڵەکەی بکاتە خێرو صەدەقە، جێی ئامازە پێکردنە تەنیا کیژۆڵەیەکیشی هەبوو، ئەوجا پێغەمبەر ﷺ رێی لێگرت و نەیهێشت، ویستی نیوەی ببەخشێ، هەر رێی نەدا، کردیە سێیەك، ئینجا رێگەی داو، فەرموویشی هێمان سێیەکیش زۆرە، جا بۆدوایی فەرمووی: ((إنك انْ تَذَرَ ورثَتَكَ أغنياءَ خيْر مِنْ انْ تَذَرَهُمْ عالة يتكففون الناس)) فتح الباری. واتە: پاش خۆت میراتبەرەکان بەتێروتەسەل بەجێ بێڵیت باشترە، هەتا بکەونە دەسگرتنەوە لای مەردم ﴿**فليتقوا الله وليقولوا قولا سديدا**﴾ دەبا لەخوا بترسن و هەمیشە بەرامبەر بەمافەکانیان قسەی باش و پەسەند بکەن.

هەڕەشە لە ماڵخۆرانی هەتیو:

﴿[١٠] **إن الذين يأكلون أموال اليتامى ظلما**﴾ ئەوکەسانەی کە بەستەم و ناهەق، ماڵو سامانی منداڵانی هەتیوو بێ باب دەخۆن ﴿**إنما يأكلون في بطونهم نارا**﴾ بێ سۆ تەنها ئاگر دەکەنە سك و ورگیانەوە، پێغەمبەریش ﷺ خواردنی ماڵی هەتیوی بەیەکێ لە گوناحە گەورەکان ئەژماردووە. (فتح الباری) ﴿**وسيصلون سعيرا**﴾ و بەزوویيش دەخرێنە ناوئاگرێکی زۆر گەرم و بەگڕی دۆزەخەوە.

الجزء الرابع سورة النساء

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ ٱلْوَٰلِدَانِ وَٱلْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ ٱلْوَٰلِدَانِ وَٱلْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿٧﴾ وَإِذَا حَضَرَ ٱلْقِسْمَةَ أُو۟لُوا۟ ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينُ فَٱرْزُقُوهُم مِّنْهُ وَقُولُوا۟ لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٨﴾ وَلْيَخْشَ ٱلَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا۟ مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَٰفًا خَافُوا۟ عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَلْيَقُولُوا۟ قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَٰلَ ٱلْيَتَٰمَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾ يُوصِيكُمُ ٱللَّهُ فِىٓ أَوْلَٰدِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ ٱلْأُنثَيَيْنِ فَإِن كُنَّ نِسَآءً فَوْقَ ٱثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِن كَانَتْ وَٰحِدَةً فَلَهَا ٱلنِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا ٱلسُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُۥ وَلَدٌ فَإِن لَّمْ يَكُن لَّهُۥ وَلَدٌ وَوَرِثَهُۥٓ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ ٱلثُّلُثُ فَإِن كَانَ لَهُۥٓ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ ٱلسُّدُسُ مِنۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِى بِهَآ أَوْ دَيْنٍ ءَابَآؤُكُمْ وَأَبْنَآؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةً مِّنَ ٱللَّهِ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾

٧٨ وَلَكُمْ نِصْفُ

رێنماییەکانی ئایەتی (٧-١٠):

١- دانانی یاسای میرات لەئایینی ئیسلامدا، جا هەرکەسێك لەخزمان و هەتیوان و بێنەوایان ، ئەوانەی میرات نابەن، لەکاتی دابەشکردنی میراتەکەدا لەوێ بوون، دەبێ شتێکیان بدرێتێ، خۆئەگەر بەشیان نەدرا دەبا بەقسەیەکی خۆش بەڕێ بکرێن وهەوڵی رازی بوونیان بدرێ.

٢- ئامۆژگاری ئەو کەسە بکرێت لە گیانەڵلادایە کە: لە وەسیەتەکەیدا ناهەقیی لەمنداڵەکانی نەکا.

٣- دەبێ زۆر بەچاوی سۆزەوە چاودێری هەتیوان بکرێ، خواردنی ماڵی هەتیو بەناهەقو ستەم، هەڕەشەی سەخت هەیە بەرامبەریی و بەگوناهی گەورەش دانراوە، دیاریکردنی بەشێك لەمیرات بۆ ئەوخزمانە میراتیان پێنابڕێت، لەئایەتی (١٨٠)ی سوورەتی (بەقەرە)یشدا باسکراوەو ئەندازەیەك درێژەی پێدراوە، پێشەوا (بوخاریی) لە(ئیبن عەباس)ەوە دەڵێت: ئەم ئایەتەی (٨)ی سوورەتی (نیسا ﷺ نەسڕاوەتەوەو کاری پێدەکرێ ، (ئیبن

جەریر)یش هەروا دەڵێت، غەیری ئەمانیش زانایەکی زۆر هەمان راو بۆچوونیان هەیەو دەڵێن: ئەوانە بەشە میرات نابەن، دەبێ شتێکیان بۆ دیاری بکرێت.

ئایەتی میرات و ، میراتگران:

لەسەردەمی نەفامییدا منداڵ و ژن میراتیان نەدەدرایە! ئەیانوت: ماڵو سامان بۆکەسێك دەبێ بتوانێ سواری وڵاخ ببێو، شیر هەڵبگرێو بتوانێ، لەگەڵ دوژمن جەنگ بکا، ئینجا خوای دلۆڤان فەرمووی: ﴿[١١] یوصیکم الله فی اولادکم﴾ ئاگاردارابن! خوا سەبارەت بەکاروباری منداڵەکانتان وەسیەتتان بۆ ئەکاو پێتان رائەگەیەنێ ﴿للذکر مثل حظ الأنثیین﴾ کە دەبێ لە کەلەپوورتاندا دووئەوەندەی بەشی مێینە، بدەنە نێرینە، واتە: نێرینە دووبەشو مێینە نیوەی ئەو. لەم ئایەتەدا هۆی جیاوازیی ئەوبەشانەی دیاریی نەکردووە، بەڵام لەهەمان سوورەتدا ئایەتی (٣٤) دەڵێ: (الرجال قوامون علی النساء بما فضل الله بعضهم علی بعض وبما أنفقوا من أموالهم) هۆکەی دیارییکردووەو لەبەرئەوەیە کە گەلێ ئەرکی ماڵ و منداڵ و، گەلێ جموجوڵ دەکەوێتە سەر پیاوان و، هیچ لەوانە ناکەوێتە سەرژنان، بۆنموونە: ژیان و بژێوی گش ماڵ ومنداڵ، لەسەر پیاوانە، تەنانەتی ژنان کە پێدەگەن و بلووغ دەبن و، هەتا مێردیش دەکەن، نەفەقەیان لەسەر پیاوانە، هەر درانە لای مێردیش، دەبێ مارەییان بۆدیاریی بکرێ و، مێردەکەشی وەکو خەڵکانی هاوشانی خۆی بەباشی بییان ژێنێت، ئەگینا دەتوانێ داوای جیابوونەوەی لێبکات ﴿فإن کن نساء فوق اثنتین﴾ خۆئەگەر ئافرەتە میراتگرەکان دوان بوون، یان زیاتر ﴿فلهن ثلثا ما ترك﴾ دووبەش لەسێبەشی میراتەکە دەبەن ﴿وإن کانت واحدة فلها النصف﴾ خۆئەر مێینەکە تەنها کچێك بوو، نیوەی میراتەکە بۆئەوە ﴿ولأبویه لکل واحد منهما السدس﴾ شەش یەکیش دەدرێ بە هەریەکە لەباوك و دایکی مردووەکە ﴿مما ترك إن کان له ولد﴾ لەو کەلەپوورەی بەجێی هێشتووە، بە مەرجێ مردووەکە منالێ لەپاش بەجێمابێ، ئیتر چ نێرینە بێت، چ مێینە ﴿فإن لم یکن له ولد﴾ ئینجا ئەگەر هیچ منداڵی نەبوو ﴿وورثه ابواه﴾ و دەبوو باوك و دایکی میراتەکەی بگرن ﴿فلامه الثلث﴾ سێیەکی بۆدایکی دەبێت ﴿فإن کان له إخوة فلأمه السدس﴾ ئینجا هەروەك باوك ودایکی هەیە، ئەگەر چەند برایەکیشی هەبوو، دووان، یان زیاتر، ئەوە لەوحاڵەتەدا دایك شەش یەکی پێدەدرێ و، ئەوی تریشی دەمێنێتەوە بۆ باوکەکە، چونکە ئازووقەو نەفەقە و هەموو پێداویستیەکانی ژنان لەسەر پیاوانن ﴿من بعد وصیة یوصی بها أودین﴾ مافی میراتبەرەکان دوای دانەوەی قەرزو قۆڵەو پێکهێنانی وەسیەتی مردووەکە دەدرێ ﴿آباؤکم وأبناؤکم لا تدرون أیهم أقرب لکم نفعا﴾ ئێوە نازانن لەباوانتان و نەوەو کورەکانتان کامیان سوودی زیاترە بۆتان ، کەوابوو شوێنی یاسای جاهیلییەت ونەفامیی مەکەون: کە بەشی منداڵ و ژنانیان نەئەدا ﴿فریضة من الله﴾ بڕیارێکە خوا خۆی دیارییکردووە بۆتان، نابێ هیچ کەسێ دەستکاریی بکات ، کەوا بوو ئێوەیش ئابەوشێوەیە میراتەکە دابەش بکەن ﴿إن الله کان علیما حکیما﴾ بێگومان خوا هەمیشە زانایە بەوەی چاکە بۆ میراتبەرەکان و، کار بەجێشە، هیچ کارێکی بێ هوودە نییە.

میراتی ژن و مێرد:

﴿[١٢] و لکم نصف ما ترك أزواجکم إن لم یکن لهن ولد﴾ لەو میراتە ژنانتان بەجێی دەهێڵن ئەگەر منداڵیان نەبێ، کوڕ، یان کچ، لە دووبەش بەشێکتان هەیە ﴿فإن کان لهن ولد فلکم الربع مما ترکن﴾ ئەگەر منالێشیان هەبوو، ئێوە (ئەی مێردەکان) چواریەکتان ئەکەوێ لەو کەلەپوورەی ئەو ژنانەتان بەجێیان هێشتووە، ئەوی تریشی بۆ میرات بەرەکانی تر ئەبێت ﴿من بعد وصیة یوصین بها أو دین﴾ ئەمانەش دوای ئەنجامدانی وەسیەتێك کردوویانە، یان

دانەوەی قەرزو قۆڵەیەك لەسەریانە ﴿و لهن الربع مماترکتم﴾ ژنەکانتان چواریەکی میراتتان دەگرن ﴿إن لم یکن لکم ولد﴾ بەمەرجێ منداڵتان نەبێ، جائەگەر تەنها یەك ژنتان هەبوو، هەموو چواریەکە بۆئەو ئەبێت، خۆئەگەر لەژنێك زیاتر بوون، ئەوا بەیەکسانی دابەش ئەکرێ لەنێوانیاندا ﴿فإن کان لکم ولد﴾ خۆئەگەر منالیشتان هەبوو ﴿فلهن الثمن مما ترکتم﴾ ژنانتان هەشت یەکی میراتەکەیان پێدەبرێ ﴿من بعد وصیه توصون بها او دین﴾ پاش دانەوەی قەرزێك لەسەرتانە، یان پێکهێنانی وەسیەتێك کردووتانە ﴿وإن کان رجل یورث کلالة اوامراة﴾ خۆئەگەر پیاوێك، یا ئافرەتێك مردو (باوك و باپیرو منداڵی نەبوو) ﴿و له اخ او اخت﴾ بەڵکو برایەك یا خوشکێکی دایکی هەبوو، چونکە ئەگەر خوشکی دایکی نەبن میراتەکەی جۆرێکی ترە ﴿فلکل واحد منهما السدس﴾ هەریەکەیان شەش یەکی میراتەکەی بۆهەیە "بێ جیاوازیی لەنێوان نێرو مێ دا" ﴿فإن کانوا اکثر من ذلك﴾ ئەگەر براو خوشکە دایکییەکان لەیەکێك زیاتر بوون ﴿فهم شرکاء فی الثلث﴾ هەموویان سێیەکی کەلەپورەکە دەبەن نێرو مێیان بەیەکسانی ﴿من بعد وصیة یوصی بها اودین﴾ ئەو میراتگرتنەیش دوای پێکهێنانی وەسیەتێك کراوە، یان لەدوای قەرزێ: لەسەریەتی ﴿غیر مضار﴾ نابێ وەسیەتەکە بەجۆرێك بێ زیانبەخش بێت بە کەلەپوورگرەکان ﴿وصیة من الله﴾ ئەم بریارە لە خوداوە دراوە ، کەوابوو ئێوەش گرنگی پێبدەن ﴿والله علیم حلیم﴾ ئەو خوایە، ئەو بریارەی داوە بۆخۆی ئەزانێ چ شتێ چاکە، ئاگادارو لەسەرخۆیە، بۆیە لەسەرپێچیکاران پەلە ناکا تۆڵەیان لێبسێنێت.

لێرەدا پرسیارێك دەکرێ: بۆچی لەمیراتدا ژنان وەك پیاوان حسابیان بۆناکرێ؟ لەکاتێکدا ژن لاوازترو موتاج ترە بە دارایی؟! جا بۆئەمە وەلامێکی کورت ئەدەینەوەو دەڵێین: ئیسلام بەپێی تەکلیف وئەرکی سەرشانی مرۆڤەکان ئەومیراتەی داناوە، گومانیش نییە لەوەدا کەپیاوان خەرج و ئەرکی سەرشانیان زۆرترو گەورەترەو، پابەندبوونی داراییشیان زیاترە، چوون لە ئیسلامدا تەنها پیاو داوای بژێویی‌و ژیانی ژن ومنداڵی لێدەکرێ، هەرپیاو مارەیی وەك فەرزێکی خوایی پێشکەش بەژن دەکا. دابینکردنی خان‌و بەرەو جلوبەرگ و خواردن و خۆراك وپێداویستییەکانی تر، ئەمانە هەرهەموو لەسەرشانی پیاوە، خۆهەڵگرتنی ئەو تەکلیفەش لەلایەن پیاوەوە، بێ رێزی و کەمقەدریی ژنان نییە وەك دەڵێن! بەڵکو سروشتی ئادەمزاد کە یاسای کۆمەڵگەی لەسەر بنیات نراوە وایە کە ئافرەت خانمی ناومالْ بێ وسەرپەرشتی منداڵ بکاو نەبرێتە بەر ئەوخۆرە گەرمەی عەرەبستان و ئەفریقیاو دەشتی شارەزوور و بیتوێن، نابێ پاچەکۆڵەو دروێنەو گێرەو کێشەو هەرئیشێکی تر لەگەڵ سروشتیدا نەگونجێت، پێی بکرێ، ئیش‌و کارەکانی دەرەوەی ماڵیش بدرێ بەسەرشانی پیاواندا "کە بەراستیی ئەگەر سەیرێکی وردیی یاسای فسیۆلۆجیای هەردوولا بکرێ، بەباشی

دەرئەکەوێ کە ئەو دابەشکرنە بەوشێوەیە پڕ بەبالأی هەردووکیانە ئیش و کاری دەرەوەی مالْ کە بێگومان ئەوکاتەو ئێستایش لە (٩٥٪)ی هەر ئاوا قورس و سەخت بووە، ئاشکرایشە تەواوی ژنانی جیهان نابنە دکتۆرەو پارێزەرو وەزیرو سەرەك وەزیران..هتد، تا لە ئەرك و كێشەی ئاژەڵداری ڕزگاربن، لەولایشەوە ئیسلام بەرنامەی گشت شارو لادێیەکە، ئەوانەیش وا داوا دەکەن کەژنان لەدەرەوەی ماڵەوە کاربکەن، دەبێ ئامادەیش بن کە هەر بەیانی تائێوارە شان بدەنە بەر گێرەو کێشەو پاچەکوڵەو شوانیی مەڕوماڵات و کارە جۆراوجۆرە قورسەکانی تر. نە تەنها بۆکاری دەوڵەتیی و دائیرەکان کە بەیانیان بەسەیارەو ئارایشەوە بکەونە ڕێ، وا ئەزانم ژنان چەواشە کرابن، بۆیە داوای کاری دەرەوەی ماڵەوە ئەکەن، چونکە دەزانم نە لێیان دێت ئەوکارانە بکەن، وە نە ئامادەش دەبن، بێگومان ئەو ژنانەی دابەش بوون بەتەواوی جیهاندا، ئەگەر لەماڵەوە بهێنرێنە دەرەوە پڕ بەبالأیان تووشی زەرەروزیان دەبن، دیارە ئەو میراتەیش بەو ڕێژەیە پاش ڕەچاوکردنی ئەوهەموو ئیعتیبارانە دانراوە. وە ئەوەش بەزەیی ئیسلامە بەرامبەر بەژن. نەك سەیرکردنی بەمرۆڤی ژمارە دوو.

دەرچوون لە فەرمانی خوا:

﴿[١٣] تلك حدودالله﴾ ئەم یاسای میراتە -بۆتان باسکرا- سنوورەکانی خوان، دەبێ ئێوەش بەباشی ئاگاتان لێیان بێ ﴿ومن يطع الله ورسوله﴾ وهەرکەسێك بەرفەرمانی خواو پەیامبەرەکەی بکا وگوێرایەڵیان بێت ﴿يدخله جنات تجري من تحتها الأنهار﴾ خوا دەیخاتە ناو چەند باخ و باخاتێکەوە، کە ئاوو ڕووبار بە بەریاندا دەچێت ﴿خالدين فيها﴾ و بە هەتاهەتایش تێیایاندا ئەمێننەوە ﴿وذلك الفوز العظيم﴾ ئەوەشە سەرکەوتن و بەختیاریی گەورەومەزن ﴿[١٤] و من يعص الله و رسوله﴾ و هەر کەسێکیش لەفەرمانی خواو پەیامبەرەکەی دەرچێ و، بەگوێیان نەکات ﴿و يتعد حدوده﴾ و سنووری خواش ببەزێنێ ﴿يدخله نارا خالدا فيها﴾ ئەیخاتە ناو ئاگرێکەوە، بە هەمیشەیش تێیدا ئەمێنێتەوە ﴿و له عذاب مهين﴾ و سزایەکی ڕیسواکەریشی بۆ هەیە، کەوابوو هەرگیز سپاردەو وەسیەتەکانی خوا مەشکێنن، فەرموودەیەك دەڵێت: ژن وپیاوی وا هەیە، حەفتا ساڵ خوا پەرستیی دەکەن، کەچی لەو ئاخرو ئۆخرەوە دەکەونە وەصیەتکردن و، ستەم وناهەقیی لەم ولەو دەکەن، جا بەوبۆنەوە دەچنە نێو ئاگرەوە. ترمزیی گێڕایەتیەوە ﴿[١٥] والتي يأتين الفاحشة من نسائكم﴾ ئەو ژنە موسڵمانانەشتان کاری فاحیشەو داوێنتەڕیی دەکەن، مێردیان هەبێ، یان نەبێ ؟ ﴿فاستشهدوا عليهن اربعة منكم﴾ دەبێ چوار شایەت لەخۆتانیان لێبگرن ئەی موسڵمانان! بۆئەوکاتە جووتبوون ﴿فإن شهدوا فامسكوهن في البيوت﴾ ئینجا ئەر شایەتیان لەسەردان ، دەبێ ئێوە لەماڵەکاندا رایانگرن و زینداینیان بکەن ﴿حتى يتوفاهن الموت﴾ تا ئەمرن ﴿او يجعل الله لهن سبيلا﴾ یان خوا دەرەتان و ڕێگەیەکیان بۆ دائەنێت. بەڵێ.. لەسەرەتای ئیسلامدا هەرئافرەتێ: داوێن پیسی کردبا، دەبوو لەماڵ زیندانی بکرێ هەتا دەمرد، پاشان خوا سوورەتی (نوور)ی ناردو ئەم ئایەتەی ئێرەی نەسخ کردەوەو بڕیاری دا کە: ئەگەر مێردی کردبێت، دەبێت بەردە باران بکرێت هەتا دەمرێت، خۆئەگەر مێردی نەکردبێ و، تووشی ئەوکارە دزێوە بووبێ، سەد قامچی لێدەدرێ، دیارە لەسوورەتی (نوور)دا پتر ڕۆشن کراوەتەوە ﴿[١٦] واللذان ياتيانها منكم فاذوهما﴾ ئەو ژن و پیاوە موسڵمانە، یان ئەوکچ وکوڕەتان کە ئەوکارە دەکەن (زینا، یان نێربازی) دەبێ ئازاریان بدەن، واتە: سەرزەنشتیان بکەن، تەریقیان بکەنەوە، بەپێڵاوو شتی وا لێیان بدەن. تۆڵەی داوێنپیسیی و کاری نێربازیی، لەسەرەتای ئیسلامەوە بەوجۆرە بوو، هەتا دوا بڕیاری یەکجارەکی خواهات ﴿فإن تابا واصلحا﴾ جائەگەر پەشیمان بوونەوەو خۆیانیان چاککرد، واتە: دەستیان هەڵگرت لەو کارەدزێوە ﴿فاعرضوا عنهما﴾ جائێوەش

وازیان لێی بێنن و ئازاریان مەدەن، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ئەر کەنیزەتان زینای کرد، تۆڵەی لێ بسێنن، بەڵام بۆدوایی کەس بۆی نییە تانەو تەشەری لێ بدات. فتح الباری ﴿إن الله كان توابا رحيما﴾ چونکە بێ شك خوا هەمیشە لە تەوبەکاران دەبووڕێ و بە بەزەییە.

تەوبە بەر لەگیانەلاَ قبووڵە:

﴿[١٧] إنما التوبة على الله للذين يعملون السوء بجهالة﴾ بەڕاستی خوا تەوبە تەنها لەوکەسانە وەرئەگرێ کە بەنەفامیی و نەزانیی خراپە دەکەن ﴿ثم يتوبون من قريب﴾ پاشان لەماوەیەکی نزیکدا پەشیمان دەبنەوەو تەوبە دەکەن ﴿فأولئك يتوب الله عليهم﴾ ئەوانە خوا تەوبەیان لێوەرئەگرێ، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((إن الله يَقْبَلُ توبةَ عبده مالم يُغَرْغِرْ)) پێشەوا ئەحمەد. ﴿وكان الله عليما حكيما﴾ و خوایش هەمیشە زاناو کارجوانە، ئەزانێ بڕیار چۆن بدا ﴿[١٨] وليست التوبة للذين يعملون السيئات﴾ و تەوبەو پەشیمانی بۆئەوانە نییە کە بەدرێژایی تەمەنیان، خەریکی گوناح و تاوانن ﴿حتى إذا حضر أحدهم الموت﴾ تا لەسات و کاتی گیانەلاَو مردندا ﴿قال إني تبت الآن﴾ دەڵێ: بێگومان لەوکارانەم پەشیمانم، دیارە ئەوجۆرە تەوبەیە لای خوا وەرناگیرێ، وەکو فەرموودەکەش بەڕاشکاوی ددانی بەوەدانا ﴿ولا الذين يموتون وهم كفار﴾ وە بۆ ئەوکەسانەش بەکافری دەمرن تەوبە قبووڵ نییە، واتە: ئەگەرچی لەکاتی سەرەمەرگیشدا تەوبە بکەن ، هەر لێیان وەرناگیرێ ﴿أولئك اعتدنا لهم عذابا أليما﴾ ئێمە سزایەکی ئێش پێگەیەنەرمان بۆئەوانە ئامادە کردووە.

الجزء الرابع — سورة النساء

وَٱلَّٰتِي يَأۡتِينَ ٱلۡفَٰحِشَةَ مِن نِّسَآئِكُمۡ فَٱسۡتَشۡهِدُواْ عَلَيۡهِنَّ أَرۡبَعَةٗ مِّنكُمۡۖ فَإِن شَهِدُواْ فَأَمۡسِكُوهُنَّ فِي ٱلۡبُيُوتِ حَتَّىٰ يَتَوَفَّىٰهُنَّ ٱلۡمَوۡتُ أَوۡ يَجۡعَلَ ٱللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلٗا (١٥) وَٱلَّذَانِ يَأۡتِيَٰنِهَا مِنكُمۡ فَـَٔاذُوهُمَاۖ فَإِن تَابَا وَأَصۡلَحَا فَأَعۡرِضُواْ عَنۡهُمَآۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ تَوَّابٗا رَّحِيمًا (١٦) إِنَّمَا ٱلتَّوۡبَةُ عَلَى ٱللَّهِ لِلَّذِينَ يَعۡمَلُونَ ٱلسُّوٓءَ بِجَهَٰلَةٖ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِن قَرِيبٖ فَأُوْلَٰٓئِكَ يَتُوبُ ٱللَّهُ عَلَيۡهِمۡۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمٗا (١٧) وَلَيۡسَتِ ٱلتَّوۡبَةُ لِلَّذِينَ يَعۡمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ حَتَّىٰٓ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ ٱلۡمَوۡتُ قَالَ إِنِّي تُبۡتُ ٱلۡـَٰٔنَ وَلَا ٱلَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمۡ كُفَّارٌۚ أُوْلَٰٓئِكَ أَعۡتَدۡنَا لَهُمۡ عَذَابًا أَلِيمٗا (١٨) يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَحِلُّ لَكُمۡ أَن تَرِثُواْ ٱلنِّسَآءَ كَرۡهٗاۖ وَلَا تَعۡضُلُوهُنَّ لِتَذۡهَبُواْ بِبَعۡضِ مَآ ءَاتَيۡتُمُوهُنَّ إِلَّآ أَن يَأۡتِينَ بِفَٰحِشَةٖ مُّبَيِّنَةٖۚ وَعَاشِرُوهُنَّ بِٱلۡمَعۡرُوفِۚ فَإِن كَرِهۡتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰٓ أَن تَكۡرَهُواْ شَيۡـٔٗا وَيَجۡعَلَ ٱللَّهُ فِيهِ خَيۡرٗا كَثِيرٗا (١٩)

٨٠ وَإِنۡ أَرَدتُّمُ

رێنماییەکانی ئایەتی (١٥-١٨):

١- تۆڵەی زینا بەر لەسڕینەوەی بەئایەتی سوورەتی (نوور) و بڕیاری پێغەمبەر ﷺ لەبارەی ژن و پیاوی بەیەك گەیشتوو بەشێوەی شەرعیی و، پاشان زیناکردنیان بەبەردە باران، بەڵام بەو مەرجانەی زانایان باسیان لێدەکەن.

٢- دەبێ زووپەشیمان بنەوە ، ئەوانەی وا تۆبە ناکەن تاگیان دێتە سەر لوتیان و دەکەونە (غەرغەرە) لەوکاتەدا تەوبەیان لێ وەرناگیردرێ، ئەو کافرانەیش کە هیوایان بەژیان نامێنێ ئەوسا تەوبە دەکەن هەروا.

بە زۆرداریی ژنان مەکەنە ماڵە میرات:

(ئیبن عەباس) دەڵێت: لەسەردەمی نەفامییدا ئافرەت هەروەکو کەلەپوور ئەم دەست و ئەودەستی پێدەکرا، ئەرکەسێك مردبا، خزم وکەس وکارەکەی، دەهاتن یا ژنەکەیان مارە دەکرد، وە یان ئەیاندا بە کابرایەکی تر، یان نەیان دەهێشت جارێکی تر مێرد بکاتەوە، ئەوجا خوای گەورە فەرمووی: ﴿[١٩] يا أيها الذين آمنوا لا يحل لكم أن ترثوا النساء كرها﴾ ئەی ئەوکەسانەی بڕواتان هێناوە! بۆئێوە ڕەوانییە بە زۆرداری ژنان بکەنە میرات و دەستیان

بەسەرابگرن ﴿ولا تعضلوهن لتذهبوا ببعض ما آتیتموهن﴾ نابێ تەنگەتاویان بکەن و ئازاریان بدەن، لەبەرئەوە کە لەهەندێ لەومارەییەی پێتانداون دەسهەڵگرن ﴿إلا أن يأتين بفاحشة مبينة﴾ جامەگەر بەئاشکرا داوێن تەڕیی و زینا بکەن، یان هەرکارێکی تری نابەجێ بکەن، دیارە ئەوکاتە ڕەوایە ناچار بکرێن و تەڵاق بدرێن ﴿وعاشروهن بالمعروف﴾ بە باوونەریتێکی پەسەندو جوان هاوکارییان بکەن و مامەڵەتان چاك بێت لەگەڵیاندا، وەکو ئێوە چاوەڕوانی چاکە لەوانە دەکەن ﴿فإن كرهتموهن﴾ ئینجا ئەگەر بەهۆی لاسارییانەوە ژیان لەگەڵیاندا نەدەگونجا ددان بەخۆتاندا بگرن و ئێوە هەرچاك بن ﴿فعسى أن تكرهوا شيئا ويجعل الله فيه خيرا كثيرا﴾چونکە گەلێ شتی واهەیە ئێوە خۆشتان لێنایە، کەچی خوا خێرو چاکەیەکی زۆری تیا داناوە، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ، وَأَنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي)) ئەبوو داوود.

سُورَةُ النِّسَاءِ — الجُزْءُ الرَّابِعُ

وَإِنْ أَرَدتُّمُ ٱسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَءَاتَيْتُمْ إِحْدَىٰهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا۟ مِنْهُ شَيْـًٔا ۚ أَتَأْخُذُونَهُۥ بُهْتَـٰنًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿٢٠﴾ وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُۥ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنكُم مِّيثَـٰقًا غَلِيظًا ﴿٢١﴾ وَلَا تَنكِحُوا۟ مَا نَكَحَ ءَابَآؤُكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ فَـٰحِشَةً وَمَقْتًا وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٢٢﴾ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَـٰتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَٰتُكُمْ وَعَمَّـٰتُكُمْ وَخَـٰلَـٰتُكُمْ وَبَنَاتُ ٱلْأَخِ وَبَنَاتُ ٱلْأُخْتِ وَأُمَّهَـٰتُكُمُ ٱلَّـٰتِىٓ أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَٰتُكُم مِّنَ ٱلرَّضَـٰعَةِ وَأُمَّهَـٰتُ نِسَآئِكُمْ وَرَبَـٰٓئِبُكُمُ ٱلَّـٰتِى فِى حُجُورِكُم مِّن نِّسَآئِكُمُ ٱلَّـٰتِى دَخَلْتُم بِهِنَّ فَإِن لَّمْ تَكُونُوا۟ دَخَلْتُم بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَـٰٓئِلُ أَبْنَآئِكُمُ ٱلَّذِينَ مِنْ أَصْلَـٰبِكُمْ وَأَن تَجْمَعُوا۟ بَيْنَ ٱلْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٢٣﴾

٨١

ئەگەر کلورێك دراوو پارە مارەیی ژنان بێ ، لێیان مەسێننەوە:

﴿[٢٠] وان اردتم استبدال زوج مكان زوج﴾ ئەگەر ویستتان ژنێك بخەنە جێگای ژنێکی ترەوە، واتە: ژنێك تەڵاق بدەنو ژنێ تر بێنن ﴿وآتيتم إحداهن قنطارا﴾ بەژنەکەی پێشووتان زێڕو دارایییەکی زۆرتان دابوو ﴿فلا تأخذوا منه شيئا﴾ نابێ هیچ شتێکی لێ وەربگرنەوە. ئەگەرچی کلوورێکیش بێت، لەم ئایەتەوە وا بەدیار دەکەوێ کە ڕەوایە ماڵێ زۆر بکرێتە مارەیی ژنان، ئەگەر (عومەر- خ) ماوەیەك ڕێی لێگرت وپاشان هاتەوە سەر ڕای گشتیی و، بەڵام بێ شك چەندە ئاسانکاری بۆ بەیەکگەیاندنی کچ و کوڕێك بکرێ، هێمان هەر کەمە، پێشەوا (عومەر)یش وەکو سوڵتەو فەرمانڕەوا هەقیەتی نەهێڵێ کۆمەڵێ گیروگرفت بخرێتە بەردەم کیژان ولاوانەوە، لەلایەن هۆزی خەزوورانەوە، یان لەلایەن کۆمەڵگەی گەندەڵ و فاسیدەوە، ئەمەش کەخوای گەورە ڕێگای داوە مارەیی ژنان هەرچەندە بێت قەیدی نییە، بێگومان ئەمە بۆگەڕانەوەی شەخصییەت و کەسێتی ژنانە، بەتایبەتی ئەو دەمە کە: ژن کرابووییە میرات و کەلەپوور، لەگەڵ ئەمەشدا فەرموودە گەلێ هەیەو داوادەکەن کە: هەوڵبدرێ زێدەڕەویی لەمارەییدا نەکرێت، بەتایبەتی بۆخەڵکانی بێ تواناو بێ دەسەڵات، دینی ئیسلام ڕازییە بەهەر جۆرێك کە کچ وکوڕەکە لەسەری ڕێك دەکەون، ڕازییە -بەمەرجێ کچەکە ڕازیی بێ- مارەییەکەی ئەڵقەیەکی زێڕ بێت، یان سوورەتێکی قورئان بێت. ﴿أتأخذونه بهتانا وإثما مبينا﴾ دەتانەوێ بەبوختانو خۆ تووشی گوناحکردن بەئاشکرا بیسێننەوە لێیان و درۆیان بۆهەڵبەستنو ناچاریان بکەن دەست لەمارەییەکەیان هەڵگرن؟ ﴿وكيف تأخذونه﴾ جا چۆن دروستە لێیان وەرگرنەوە ﴿وقد أفضى بعضكم إلى بعض﴾ کە ئێوە پێکەوە بوونو بەیەك گەیشتبوون، واتە: کاری شەرعیتان

کردووه ﴿وأخذن منكم ميثاقا غليظا﴾ و ئەوانیش پەیمانێکی قایم و ئەستووریان لێوەرگرتوون، واتە: نیکاح و مارەکراون بۆتان، دەسا خۆشەویستیی نێوانتان بخوێننەوە؟

رێنماییەکانی ئایەتی (١٩-٣١):

١- هەڵوەشانەوەی باوی بەمیراتکردنی ژنان وئازاردانیان بەمەبەستی دەست هەڵگرتنیان لەمارەییان، مەگەر زینابکەن، یائیتاعەی مێرد نەکەن، ئەوکات دەتوانێ نائاسایی بێت لەگەڵیا، هەتا خۆی بکڕێتەوەو دەس لەمارەییەکەی هەڵبگرێ، وەیان تەڵاقی بدات لەسەر زیاتر لەمارەییەکەی خۆی.

٢- مارەیی ژنان هەرچەند زۆربێ، بۆیان حەڵاڵ و رەوایە، ئەگەرچی بەرەکەتیش لەوەدایە مارەیی کەم و سووک بێت.

٣- دەبێ ماوەی پەیمان و متمانە بەیەکتر دان و، گۆڕینەوەی خۆشەویستی لەیاد نەکرێت.

ژنی بابتان نەخوازن و مارەی مەکەن:

(قەیس) کەبابی مرد ویستی -لەسەر باوی جاهیلییەت- باوەژنەکەی مارەبکا، جا باوەژنەکەشی خۆی بەدەستەوە نەداو گوتی: من بەکوڕی خۆمت ئەزانم، شتی واچۆن دەبێ، بۆیە ملی پێنەداو، دەرەنجام چوون لەپێغەمبەر ﷺ یان پرسی، ئەوسا ئەم ئایەتە هات و فەرمووی: ﴿[٢٢] ولا تنحكوا ما نكح آباؤكم من النساء﴾ ئەو ژنانە مەخوازن کە باوکتان مارەی کردوون بۆخۆیان، واتە: ژنی باوکت (باوەژن) یاساغە لێت، لەبەر حورمەت و رێزی باوکایەتی. لەم ئایەتەدا روون نەکراوەتەوە: ئاخۆ مەبەست بەنیکاح تەنها (عەقد)ە، یان (عەقد) و (وطء)یشە؟ بەڵام لەسوورەتی (ئەحزاب: ٤٩)دا هاتووە: (ياأيهاالذين آمنوا إذا نكحتم المؤمنات ثم طلقتموهن من قبل أن تمسوهن) کە مەبەست پێی تەنها (عەقد)ە، واتە: هەر بەمارەکردنی بۆ باوك لەکوڕ حەرام دەبێ، ئیجماعی زانایان لەسەر ئەوەیە کە بۆکوڕەکەیش هەروایە. ﴿إلا ما قد سلف﴾ مەگەر ئەوەی کەلەسەردەمی نەفامییدا بووە، بۆئەوە گوناهتان لەسەر نابێ، چونکە تێپەریوە، ئیمامی (تەبەریی) دەڵێ: خەڵکانی پێش ئیسلام باوەژنی خۆیانیان لەخۆ مارەئەکرد ! ﴿إنه كان فاحشة ومقتا﴾ چونکە بێگومان مارەکردن و سەرجێیی ئەمانە کارێکی زۆر ناپەسەندو، زۆر نابەجێ و بێزراوە ﴿وساء سبيلا﴾ رێبازێکی زۆر خراپ و ناشیرینیشە ئەو یاسایە.

ئەم ژنانە مەخوازن:

﴿[٢٣] حرمت عليكم أمهاتكم﴾ دایکتان، واتە: دایکی خۆتان و دایکی باوك و دایکی دایك حەرامە ﴿وبناتكم وأخواتكم﴾ و کچانتان و خوشکانتان، کوڕەزاو کچەزایش.. هەروا خوشکی باوك ودایکیی بن، یان هەر باوکی یان دایکی بن ﴿وعماتكم﴾ و پورتان خوشکی باوك ﴿وخالاتكم﴾ پوورتان (خوشکی دایك) ﴿وبنات الأخ وبنات الأخت﴾ کچی براو کچی خوشك (برازاو خوشکەزا) ﴿وأمهاتكم اللاتي أرضعنكم﴾ ئەو ژنانەی بەساوایی شیریان پێداون (دایکی شیریتان) ﴿و أخواتكم من الرضاعة﴾ ئەوکچانەی هاوشیرتان بوون ﴿و أمهات نسائكم﴾ و دایکی ژنانتان (خەسووتان) ﴿وربائبكم اللاتي في حجوركم﴾ و ئەو کچانەی خۆتان بەخێوتان کردون (زڕ کچ، کوڵەبەس) ﴿من نسائكم اللاتي دخلتم بهن﴾ لەو ژنانە بن کەئێوە چووبنە لایان. بەڵێ ئەگەر ژنان پێش چوونەلایان تەڵاقدران، ئەرکچەکانیان مارەبکەن قەیدی نییە ﴿فإن لم تكونوا دخلتم بهن﴾ خۆئەگەر لەگەڵیان نەخەوتبوون ﴿فلا جناح عليكم﴾ گوناحێکتان لەسەر ناکەوێ کچەکانیان مارە بکەن، واتە: ئەر ئەو دایکە نیکاح کرا بۆ باب، پاشان -بەرلە گواستنەوە- تەڵاقدرا، کوڕ دەتوانێ کچەکەی مارە بکات، بەڵام پێچەوانەکەی نابێت ﴿وحلائل أبنائكم الذين من

أصلابكم﴾ هەروەها قەدەغەیە حەڵاڵی ئەوكوڕانەیشتان مارەبکەن، کە بەراستی لەپشتی خۆتان بن، واتە: بووك، دیارە ئەمە ژنی کوڕەزاو کچەزایش ئەگرێتەوە، لەم ئایەتەوە وەرئەگیرێ کە ژنی بەکوڕ کراو (دَعِيّ) مارەکردنی یاساغ نییە.. ئەمەش بەئاشکراتر لەسورەتی (ئەحزاب: ٣٧)دا هاتووە: (فلما قضى زيد منها وطرا زوجناكها لكى لا يكون على المؤمنين حرج فى أزواج أدعيائهم إذا قضوا منهن وطرا وكان أمر الله مفعولا) وە لەسوورەتی (ئەحزاب: ٤)دا ئەفەرموێ: (وماجعل أدعيائكم ابنائكم ذلكم قولكم بأفوا هكم) دیسان لەسوورەتی (ئەحزاب: ٤٠)دا هاتووە: (ماكان محمد أبا أحد من رجالكم). مارەکردنی ژنی کوڕی شیریش قەدەغەیە، لە فەرمودەیەکی (متفق عليه)دا هاتووە: (يَحْرُمُ من الرضاع مايَحْرُمُ من النَّسَبِ)، واتە: هەر ژنێك بەهۆی (نەسەب) و رشتەوە مارەکردنی حەرام بێت، بێگومان بەشیر خواردنیش حەرام دەبێت. ﴿وان تجمعوا بين الأختين﴾ دوو خوشکیش پێکەوە کۆ بکەنەوە و بییانکەنە هاوسەری خۆتان رەوانییە، واتە: نابێ دوو خوشك بکەیتە ژنی خۆت لەیەك کاتدا، دووپووریش، یان ژنێك و پووری هەروا ﴿إلا ماقد سلف﴾ مەگەر لەرابووردوودا بەسەرتانا هاتبێ، لەسەردەمی نەزانی و نەفامییدا کردبێتان، ئەوە تێپەڕیوەو لەسەرتان ناکەوێ ﴿إن الله كان غفورا رحيما﴾ بەراستیی خوا سەبارەت بەوانە، هەمیشەو بەردەوام زۆر لێبوردەو دلۆڤان و میهرەبانە.

رێنماییەکانی ئایەتی (٢٢-٢٣): شێوەکانی ژن مارەکردنی سەردەمی جاهیلیەت، ئەوشێوەیان نەبێ ئیسلام ددانی پێداناوە هەموو جۆرەکانی تری حەرامە، بەتایبەتی ژنی باوك (باوەژن) هەر بەمارەکردنی لەلایەن باوکەوە لەکوڕ قەدەغە دەبێ، وە بەفەرموودەی (موتەواتر)یش ژن لەگەڵ پووردا، وە لەگەڵ دایکی ژنەکە خۆیدا، سەرجێیی لەگەڵ کرابێ یانا؟ خۆئەگەر مارەی بکا، پاشان بەر لەچوونەلای تەڵاقی بدا، دەتوانێ کچەکەی مارە بکا، وەك لەفەرموودەی (متفق عليه)دا هاتووە: ((إذا نَكحَ الرجلُ المراةَ فلا يَحلّ له أن يتزوجَ أمَّها، دَخَلَ بالبنت أو لم يَدْخُلْ، وإذا تزوج الأم فلم يدخل بها ثم طلقها فإن شاء تزوج البنت))، واتە: هەرکە پیاو ژنێکی مارەکرد، بۆی نییە دایکەکەشی بخوازێ، ئیتر سەرجێیی لەگەڵ کچەکەدا کردبێت، یان نا، بەڵام ئەگەر دایکەکەی خواست و، پێش سەرجێیی تەڵاقی دا، دەتوانێ کچەکەی بخوازێ. دایکی شیریی و کچ و خوشکەکانی (بەمەرجەکانی خۆی) کە لەکتێبەکاندا نووسراون، هەورەها پورو برازاو خوشکەزای شیریی، و بەهۆی ژن خواستنیشەوە باوەژن (تێکەڵی لەگەڵ کرابێ یان نا)، کوڵەوەس (زڕکچ) ئەگەر لەگەڵ دایکەکەیدا دەستی تێکەڵ کردبێ، بووك، کوڕەکەی چووبێتە لای یان نا؟ (قورتوبیی) ئەڵێ: هەرکاتێ پیاوێ ژنێکی مارە کردو، نیکاحەکەی بەتاڵ دەرچوو، سەرجێیشی لەگەڵ کرد، ئیتر بۆ بابیی و بۆ کوڕیی و بۆ باپیرەیی و بۆ هەموو نەوەکانی ئەوپیاوە حەرام دەبێ.

کۆتایی جزمی چوارەم

ولله الحمد والمنة

*** *** ***

* ﴿[٢٤] والمحصنات من النساء إلا ما ملكت أيمانكم﴾ ئەو ئافرەتانەیشتان پێناشێ مێردیان هەیەو ئازادن، یان کەنیزەن، مەگەر ئەو کەنیزانەی لەجەنگدا دەستتانکەوتوون و بوونەتەماڵتان، ئەمانە ئەگەرچی مێردیشیان هەبێت حەڵاڵن بۆتان، بەومەرجە دوو گیان نەبن، خۆئەگەر دووگیانبوون، ئەوە پاش دانانی سکەکەیان مارە کردنیان حەڵاڵ دەبێ، دیسان بەم مەرجەش موسڵمان بن و باوەڕ بێنن، وەیان ئەوکەسەی کە بەبەشی جەنگیی وەریدەگرێ، رەفاقەتی لەگەڵ بکابە موڵکیەت. ئەم ئایەتە لەرووداوەکەی رۆژی (حونەین/ ئەوتاس)دا هاتە خوارێ، ئەورۆژەی کە

هەندێ ژن دیلکرابوون و، هاوەڵانیش نەیان دەزانی چۆن ڕەفتاریان لەگەڵ بکەن، ئەوسا ئەوئایەتە هاتەخوارێ.
﴿کتاب الله علیکم﴾ خوا خۆی ئەم سنوورانەی بۆدیاریکردوون و بۆی بڕیار داون، دەبێ ئێوەش چاك ڕەفتاریان لەگەڵ بکەن ﴿وأحل لکم ما وراء ذلکم أن تبتغوا بأموالکم﴾ بێجگە لەوانە ڕێتان پێدراوە کە بەماڵ ودارایی خۆتان ئافرەتانی تر تا چوارمارە بکەن بەشێوەی شەرعیی ﴿محصنین غیر مسافحین﴾ و بەداوێنپاکی، نەبەداوێن پیسیی وناجوامێرانە، واتە: لەمارەکردنیاندا دەبێ یاساو مەرجەکانی نیکاح ڕەچاو بکرێن، ئەگەرنا ئەوکارەیە بە (سەفاح) و داوێن پیسیی وزینا دادەنرێ ﴿فما استمتعتم به منهن فآتوهن أجورهن فریضة﴾ ئینجا لەگەڵ هەر ژنێکیاندا بوونە هاوسەر دەبێ لەبەرامبەر ئەو لەزەتەوە مارەیییان بدەنێ، چونکە خوای گەورە بۆی دیاریکردوون، کەوابوو

سُورَةُ النِّسَاءِ — الجزء الخامس

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُم مَّا وَرَاءَ ذَٰلِكُمْ أَن تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُم مُّحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُم بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُم بِهِ مِن بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٤﴾ وَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنكُمْ طَوْلًا أَن يَنكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُم بَعْضُكُم مِّن بَعْضٍ فَانكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ فَإِذَا أُحْصِنَّ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنكُمْ وَأَن تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَّكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٥﴾ يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾

٨٢ وَاللَّهُ يُرِيدُ

هەرچۆنێ ئێوە لەزەتیان لێوەرئەگرن بەهۆی مارە کردنیانەوە، دەبێ ئاوایش مارەییان بدەنێ، ئەمەیش لەئایەتی (٢١/نیساء)دا فەرموویەتی: (وکیف تأخذونه وقد أفضى بعضکم إلى بعض)، وە لە ئایەتی: (٤٠/ نیساء): (وآتوا النساء صدقاتهن نحلة)، وە لەسوورەتی (بەقەرە): (ولا یحل لکم أن تأخذوا مما آتیتموهن شیئا) ئەو مارەیییە بەروونتر باسکراوەو هاتووەو مەبەستیش بەم ئایەتە: (فمااستمتعتم به منهن) مارەکردنە بەهەتاهەتایی و مارە پێدانیانە. زاناکانیش دەڵێن: ئەم ئایەتەی: (فمااستمتعتم به منهن ..) مارەکردنی هەمیشەیی دەگەیەنێت، نەك نیکاحی کاتی و لەزەت وەرگرتن بۆماوەیە، کە پێیدەڵێن: (نکاح المتعە) ئەگەرچی وشەی (أجورهن)یشی تێدا هاتبێ و، تۆزێ گومان لەمەسەلەکەدا پەیدا بکا، چونکە بێگومان کەبێژەی (أجورهن) لەجێگای تردا بەمانای مارەیی هەتاهەتایی هاتووە، وەك لەسوورەتی (نیساء)دا فەرموویەتی: (فانکحوهن بإذن أهلهن وآتوهن أجورهن) وە لەسوورەتی (مائیدە: ٥)دا فەرموویەتی: (و المحصنات من المؤمنات والمحصنات من الذین أوتوا الکتاب من قبلکم إذا آتیتموهن أجورهن) هەرچەندە دەڵێن: (ئیبن عەبباس و ئوبەی کوڕی کعب و سەعیدی کوڕی جوبەیرو سەدیی) بەم شێوەیان خوێندۆتەوە: (فمااستمتعتم به منهن إلى اجل مسمى)، گوایا بەپێی ئەو خوێندنەوەیە دەبێ (نکاح المتعە) ڕێی پێدرابێ، بەڵام زانایانی دیکە بەم بەڵگانەی خوارەوە ئەو بۆچوونە دەدەنە دواوەو دەڵێن:

١- وشەی (إلى أجل مسمى) کەلە (ئیبن مەسعوود)ەوە هاتووە، بەتەواوی ڕوون نەبووەتەوە کە ئاخۆ لەقورئانە یان؟ چونکە هاوەڵان گشت یەك دەنگ بوون کە نابێ لەقورئانەکەی پێشەوا عوسماندا بنووسرێت، زانایانی (ئوصول)یش ئەڵێن: (إن ما قرأه الصحابی علی انه قرآن، ولم یثبت کونه قرآنا لا یستدل به علی شئ). ئەوەی هەر هاوەڵێك بەقورئانی بخوێنێتەوە، بەڵام ئیسبات نەبووبێ قورئانە، ناکرێ بەبەڵگە بۆ هیچ شتێك.

٢- گریمان ئەگەر وەك (خبر الآحاد)یش بێ، كە هەندێك دەڵێن ئەبێتە بەڵگە، وە یان تەفسیری هاوەڵان بێت، ئەوە بەم بەڵگە بەهێزانە رەت كراوەتەوە:

یەكەم: كۆی زانایان لەسەر ئەوەیە كە (نكاح المتعه) سڕاوەتەوەو نەماوە.

دووەم: فەرموودەی ڕاست و دروست هەیە، وەك پێشەوا (موسلیم) هێناویەتی ودەفەرموێ: ((یاأیهاالناس إنی قد كنت أذنت لكم فی الإستمتاع من النساء ، وإن الله قد حرم ذلك إلی یوم القیامة، فمن كان عنده منهن شئ فلیخل سبیله، ولا تأخذوا مما آتیتموهن شیئا)) واتە: ئەی خەڵكینە! من بەرلە ئێستا بەشێوەیەكی كاتیی مۆڵەتمدان بەهرەو لەزەت لەژنان وەرگرن ، بەڵام دڵنیابن كە لەم ڕۆژەوە خوای لەكارزان تارۆژی قیامەت حەرامی كرد، ئەوجا ئەوكەسەی ژنێكی بەو جۆرەی لابێ، بارێگەی بداو بچێ بۆخۆی مێرد بكاو ئێوەش مارەییەكەی بدەنێ.

٣- گریمان ئەگەر ئەم ئایەتەش (نكاح المتعة) بگەیەنێت، ئەوا دیسان هەر بەچەند فەرموودەیەكی ڕاست و دروست هەڵوەشاوەتەوە، ئەوەتە جارێك سڕینەوەی لە خەیبەردا لەسەر زمانی (عەلی كوڕ ئەبووتالب)دا هاتووە: (عن علی بن أبی طالب..: البخاری فی المغازی، حدیث رقم (٤٢١٦) و فی النكاح، حدیث (٥١١٥)، والذبائح، حدیث (٥٥٢٣). ومسلم فی النكاح)، جارێكی تریش لە (فەتحی مككە) دا راگەیەنرا .(مسلم حدیث (٢١) كتاب النكاح).

﴿ولا جناح علیكم فیما تراضیتم به من بعد الفریضة﴾ هیچ گوناهێكتان لەسەر نابێ گەر لەسەر كەمكردنەوەی مارەیی ڕێبكەون لەنێوان خۆتاندا: ژنەكە هەندێكی لێ لاببات، یان مێردەكە بۆ ژنەكەی زیادبكات، واتە: ژنەكە دەتوانێ مێرد لەمارەیی ئازاد بكا، مێردیش دەتوانێ بۆی زیاد بكا ﴿إن الله كان علیما حكیما﴾ چونكە بێگومان خوا هەردەم زانایە بە بەرژەوەندییەكانی مەردوم، كار دروستیشە، هەرچی بەكەڵكیان بێت ئەوەیان بۆ دادەنێ ﴿[25] و من لم یستطع منكم طولا﴾ ئەوجا هەركەسێكیشتان لەبەردەستەنگی ماڵیی، تواناو دەسەڵاتی نەبوو ﴿أن ینكح المحصنات المؤمنات﴾ ژنانی ئازادی داوێنپاكی بڕوادار مارە بكات ﴿فمنْ ما ملكت ایمانكم من فتیاتكم المؤمنات﴾ با لەو كیژە (كەنیزە) بڕوادارانە بوونەتە ماڵتان مارە بكات, واتە: تا دەتوانێ دەبێ ژنێكی ئازادو موسڵمان بخوازێت , جائەگەر دەسەڵاتی ئەوەی نەبوو ئەوجا كەنیزە مارە بكا, بەمەرجێ ترسی تووشبوونی زینای هەبێ، ئەگەر كەنیزە مارە نەكا، خۆئەگەر كەسێ ژنێكی ئازادی داوێنپاكی باوەڕداری هەبوو، دیارە ئیتر نابێ كەنیزە مارەبكا ﴿والله اعلم بإیمانكم﴾ خواش لەهەر كەس چاكتر رادەی ئیمانتان دەزانێ، تەنها ئەو ئەزانێ باوەڕتان هەیە یا نا، چونكە باوەڕ شتێكی نهێنییە ﴿بعضكم من بعض﴾ ئێوە هەمووتان لەتیرەی یەكترن، كەس لەكەس مەزن و گەورەتر نییە، چونكە هەمووتان لەئادەمن، جاكەوابوو عارتان لێنەیەت ئەوكەنیزانە مارە بكەن ﴿فانكحوهن بإذن اهلهن﴾ بەپێی مۆڵەت و دەستووری خاوەنەكانیان مارەیان بكەن ﴿وآتوهن اجورهن بالمعروف﴾ چۆن باوە لەناوخۆتاندا مارەییيان بدەنێ, فڕوفێڵیان لەگەڵ مەكەن و بەسووك وكەم تەماشایان مەكەن ﴿محصنات غیر مسافحات﴾ بەو مەرجە ئەوانیش داوێن پاكبن و داوێن پیس نەبن ﴿ولا متخذات اخدان﴾ و بە نهێنیش دۆست و یاری نێرینەیان نەبێ بۆ رابواردنیان ﴿فإذا احصن﴾ جائەگەر مێردیان كرد ﴿فإن آتین بفاحشة﴾ وئینجا ئەگەر داوێن پیسییان كرد ﴿فعلیهن نصف ما علی المحصنات من العذاب﴾ ئەوە نیوەی ئازاری ژنانی شوودارو ئازادیان لەسەرە، واتە: تەنها پەنجا شەلاقیان لێدەن لەگەڵ (٦) مانگ دوور خستنەوە ﴿ذلك لمن خشی العنت منكم﴾ مارەكرنی ئەو كەنیزانە بۆئەوانەیە رەبەنیی ئازاریان دەداو ترسی تووشی هەڵەیان هەیەو توانای مارەكردنی ژنی ئازادیان نەبێ، وەك جەماوەری زانایان جگە لە ئەبوحەنیفە ئەڵێن: ئەبووحەنیفە (خ) پێی وایە: هەركەسێك ژنی ئازادی نەبێت، دەتوانێ كەنیزەی موسڵمان، یان

خاوەن نامە مارەبکات، ئیتر دەسەڵاتی مارەکردنی ژنی ئازادی هەبێ، یان نەبێت؟ ترسی تووشبوونی زینای هەبێ، یان نا؟ بە بەڵگەی ئایەتی: (والمحصنات من الذین أوتوا الكتاب من قبلكم..). بەڵێ ژنانی کەنیزە - کە ئیسلام رێگا دەدا ژن ومێردییان لەگەڵ بکرێت- ئەوژنانە بوون کە لەجەنگە ئیسلامییەکاندا دیل دەکران و بێ مێرد دەکەوتن، جا بۆئەوە بێبەش نەبن لە تێکەڵی ژن ومێردیی، پاش تەواوبوونی عیددەیان مارە دەکرێن ﴿وان تصبراو خير لكم﴾ لەهەمانکاتدا خۆراگربن و کەنیزە مارەنەکەن تا خوا دەرووتان لێدەکاتەوە، چاکترە بۆتان، چونکە نەوەکانتان نابنە کۆیلەو بەندە ﴿والله غفور رحيم﴾ و خوایش زۆر لێبوردەیە، دلۆڤان و میهرەبانە.

رێنمایەکانی ئایەتی (٢٤-٢٥):

١- مارەکردنی ژنی خاوەن مێرد بۆهیچ کەسێك رەوانییە، مەگەر لەمێردەکەی جیابێتەوە بەتەڵاق ، یا بەمردن ، پاشانیش عیدەی بەسەر بچێ، بەڵام کەنیزەی جەنگیی ئەگەرچی مێردیشی هەبێ، پاش بڕواهێنانیی و بەسەر چوونی عیددەی مارە دەکرێ، چونکە بە ئیسلامبوونی ژنەکە لەیەك حەرام ئەبن.

٢- مارەیی بۆ ژنان واجب و پێویستە، ژنان دەتوانن هەندێ لەمارەییەکەیان ببەخشن بە مێردەکانیان.

٣- هەرکەنیزەیەك موسڵمان بوو و زینای کرد، ئەوە نیوەی ژنە ئیمانداریکی ئازاد تۆڵە دەدرێ.

٤- مارە نەکردنی کەنیزە -ئەگەرچی دەسەڵاتی مارەکردنی ژنی ئازادیشی نەبێ- باشترە، چوون ئیمامی (عومەر) دەڵێ: هەرکەسێ کەنیزە مارەبکا، منداڵەکەی دەبێتە بەندە ﴿[٢٦] يريدالله ليبين لكم﴾ خوا دەیەوێ بەو بڕیارانە دەیدا هەرچی بە کەڵکتان بێت لە حەڵاڵ و حەرام بۆتان روون بکاتەوە ﴿ويهديكم سنن الذين من قبلكم﴾ ولە رێو شوێنی پێشینانیشتان- پەیامبەران و پیاوچاکان- شارەزاو رێنماتان بکات، تائێوەیش چاولەوان بکەن ﴿ويتوب عليكم﴾ و تەوبەو پەشیمانیشتان لێوەرگرێ ﴿والله عليم حكيم﴾ و خواش زۆر زانایە بە ئەحواڵی بەندەکانی، کارزان و کارجوانە بۆدانانی پلان وئەحکام بۆ یان ﴿[٢٧] والله يريد أن يتوب عليكم﴾ خوا ئەیەوێ تەوبەو پەشیمانیتان لێوەرگرێت.

سورة النساء — الجزء الخامس

وَٱللَّهُ يُرِيدُ أَن يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلشَّهَوَٰتِ أَن تَمِيلُوا۟ مَيْلًا عَظِيمًا ﴿٢٧﴾ يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُخَفِّفَ عَنكُمْ ۚ وَخُلِقَ ٱلْإِنسَٰنُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَأْكُلُوٓا۟ أَمْوَٰلَكُم بَيْنَكُم بِٱلْبَٰطِلِ إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَٰرَةً عَن تَرَاضٍ مِّنكُمْ ۚ وَلَا تَقْتُلُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ عُدْوَٰنًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾ إِن تَجْتَنِبُوا۟ كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُم مُّدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَتَمَنَّوْا۟ مَا فَضَّلَ ٱللَّهُ بِهِۦ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا ٱكْتَسَبُوا۟ ۖ وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٌ مِّمَّا ٱكْتَسَبْنَ ۚ وَسْـَٔلُوا۟ ٱللَّهَ مِن فَضْلِهِۦٓ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٢﴾ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَٰلِىَ مِمَّا تَرَكَ ٱلْوَٰلِدَانِ وَٱلْأَقْرَبُونَ ۚ وَٱلَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَٰنُكُمْ فَـَٔاتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٣﴾

٨٣

سەرنجێك: دووپاتکردەوەی تەوبە لێرەدا ئاماژەیە بەوە کە بەزەیی خوا فراوانەو، بۆئەوەی ئەوانیش لە تەوبەکردن کۆڵ نەدەن ﴿و يريد الذين يتبعون الشهوات﴾ ئەوکەسانەش دەکەونە شوێنی هەواو ئارەزوو ئەیانەوێ ﴿أن تميلوا ميلا عظيما﴾ بەتەواوی ئێوە لە خشتەبەرن و لارێ بن و هەرخەریکی کاری دزێوو ناشیاوبن ﴿[٢٨] يريدالله أن يخفف عنكم﴾ خوا ئەیەوێ بەم بەرنامانە کاروبارتان بۆئاسان بکات ﴿و خلق الإنسان ضعيفا﴾ چونکە ئادەمیزاد

لەبارەی ئەویندا بەلاوازو کزوبێ هێز دروستکراو لەبەردەم ئارەزووکانییدا گەڵێ جار خۆی بۆناگیرێ بۆیە خواش مۆڵەتی مارەکردنی کەنیزەی بۆداون.

بە سەوداو مامەڵەو رازیی بوون نەبێ ، ماڵی یەکدی مەخۆن:

﴿[٢٩] یاأیهاالذین آمنوا لا تأکلوا اموالکم بینکم بالباطل﴾ ئەی ئەوکەسانەی باوەڕتان هێناوە! ماڵ و سامانی یەکتری لەخوت و خۆڕایی مەخۆن، واتە: بە دزیی و گزیی و داگیرکردن و بەرتیل و (یانسیب) و نوشتەو فاڵ گرتنەوەو.. هتد ﴿إلا ان تکون تجارة عن تراض بینکم﴾ مەگەر لەرێگەی سەوداو بازرگانیی و رەزامەندی نێو خۆتانەوە بێت، واتە: هۆی ناپەسەند بەکار مەهێنن بۆ زیاد کردنی دارایی خۆتان، بەڵکو دەبێ هەر رێگەی بازرگانیی وکڕین و فرۆشتن بگرنەبەر، کەئەویش چاکترین رێگایە بۆ ژیانتان ﴿ولا تقتلوا انفسکم﴾ و لەناو یەکتردا جەنگ و ئاژاوە مەکەن و، بەناهەق و ناڕەواش یەکتری مەکوژن، وە یان خۆتان مەکوژن ﴿إن الله کان بکم رحیما﴾ چونکە بەراستیی خوا دەربارەی هەمووتان دلۆڤان و میهرەبانە کوشتنی خۆو مرۆڤ بەناهەق یاساغ کردووە ﴿[٣٠] و من یفعل ذلك عدوانا و ظلما﴾ هەرکەسێکیش کاری نارەوای وابکات بەنیازی دوژمنایەتی و ستەم کردنەوە ﴿فسوف نصلیه نارا﴾ لەئاییندەدا دەیخەینە ناو ئاگرێکی گەورەوە تا بسووتێ و سزا بچێژێ ﴿وکان ذلك علی الله یسیرا﴾ ئەوەش بۆخوا زۆر ئاسانە ﴿[٣١] إن تجتنبوا کبائر ما تنهون عنه﴾ ئەگەر ئێوە لەو تاوانە گەورانە خۆ دووربگرن ﴿نکفر عنکم سیآتکم﴾ ئێمەش لەهەڵەو پەڵەتان دەبوورین ﴿وندخلکم مدخلا کریما﴾ دەتانبەینە جێگایەکی بەقەدرو عیزەت بەهەشتتان دەدەینێ.

چاو مەبڕنە ماڵی یەکتر:

ئیمامی (ئەحمەد) لە (موجاهید)ـەوە ئەگێڕێتەوە: کە (ئوم سەلەمە -خوای لێی رازی بێت) وتی: ئەی پەیامبەری خوا! ﷺ پیاوان دەچنە گۆڕەپانی جیهادەوە ژنان ناچن، لەمیراتیشدا دووئەوەندەی ژنان دەبەن! ئینجا خوای گەورە فەرمووی: ﴿[٣٢] ولا تتمنوا ما فضل الله به بعضکم علی بعض﴾ نابێ ئاوات بۆ شتێ بخوازن کەخوا فەزڵ و رێزی هەندێکتانی بەسەر هەندێکا داوە، واتە: ئەگەر کەسێك داراییەکی یا هەرشتێکی تری پێدرابێ، هەرگیز ئێوە چاوی تێ مەبڕن و حەسوودی پێ مەبەن ﴿للرجال نصیب مما اکتسبوا﴾ چونکە پیاوان پاداشت و مافیان بەپێی هەوڵ و کۆششی خۆیان ﴿وللنساء نصیب مما اکتسبن﴾ ئافرەتانیش لەبەرامبەر کردەوەیان ماف و بەشی خۆیان هەیە کەوابوو با هەمووکەسێك تێبکۆشێ و ئیرەیی بەیەکتر نەبەن ﴿واسئلوالله من فضله﴾ ئێوە دەبێ هەمیشە لەخوا داوای رۆزیی و چاکە بکەن، چونکە هەر ئەودەهندەو بەخشندەیە ﴿إن الله کان بکل شئ علیما﴾ لەبەرئەوە کەخوا بۆخۆی بەهەموو شتێك زانایەو چاك دەزانێ، کە بەرژەوەندی هەریەکە لەبەندەکانی خۆی لەچیدایە، بۆیە لەبەشی هەریەکەیاندا فەرق وتەفاوت هەیە ﴿[٣٣] ولکل جعلنا موالی﴾ بۆهەرمیراتبەرێك چەند کەسێکمان داناوە بەمیراتگر ﴿مما ترك الوالدان والأقربون﴾ کە لەومیراتەی باوك و دایك وخزمی نزیك بەجێیان هێشتووە میرات بگرن، وە دەبێ بەدادپەروەریش دابەشی بکەن ﴿والذین عقدت ایمانکم﴾ ئەوکەسانەش کە پەیمانتان لەگەڵ بەستوون هەرکات مردن و ماڵێکیان لەدوا بەجێما، لەسەردەمی نەفامییدا دەیانگوت: ئەگەر خوێنی بکەوێتە سەرم، دەبێ ئێوە خوێنم بۆ بدەن، ئەگەر منیش مردم ئێوە میراتم لێ ببەن ﴿فآتوهم نصیبهم﴾ دەبێ ئێوە مافی خۆیانیان پێ بگەیەنن هاوکارییان بکەن و خیانەت لەیەکتر نەکەن، بەڵێ: ئەمە لەناویاندا باوبوو هەتا خوای گەورە بەئایەتی (وأولوا الأرحام بعضهم أولی ببعض) لەسوورەتی (ئەنفال) ئەوکارەی هەڵوەشاندەوەو میراتی

بردەوە سەر بنچینەی مردووەكە ﴿إن الله كان على كل شيء شهيدا﴾ بەراستیی خوا بەسەر هەموو شتێكا هەمیشە ئامادەو ئاگادارە، هەر بەپێی ئەوەیش كە ئەوخەڵكە كردویانە تۆڵەو پاداش ئەداتەوە.

رێنماییەكانی ئایەتی (٣٢-٣٣):

١- ئارەزوو خواستن بۆماڵ و سامان و كارنەكردن بۆ پەیداكردنی، شتێكی دزێوو نەشیاوە.

٢- ئێرەیی و حەسوودی بردن بەم وبەو كارێكی حەرامە.

٣- هاوارو دوعا لای خوای میهرەبان هۆیەكن بۆ جێبەجێ بوونی مەبەستەكان.

٤- دامەزرانی یاسای میرات بردن لەیەكتریی و پەیمان بەستنی برایەتی، دەبێ مافی خۆی بدرێتێ، بەڵام هەقی میرات بردنی نییە.

٥- دەبێ هەمیشە چاودێریی و بەئاگایی خوا رەچاو بكرێ.

الجزء الخامس — سورة النساء

ٱلرِّجَالُ قَوَّٰمُونَ عَلَى ٱلنِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ ٱللَّهُ بَعۡضَهُمۡ عَلَىٰ بَعۡضٖ وَبِمَآ أَنفَقُواْ مِنۡ أَمۡوَٰلِهِمۡۚ فَٱلصَّٰلِحَٰتُ قَٰنِتَٰتٌ حَٰفِظَٰتٞ لِّلۡغَيۡبِ بِمَا حَفِظَ ٱللَّهُۚ وَٱلَّٰتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَٱهۡجُرُوهُنَّ فِي ٱلۡمَضَاجِعِ وَٱضۡرِبُوهُنَّۖ فَإِنۡ أَطَعۡنَكُمۡ فَلَا تَبۡغُواْ عَلَيۡهِنَّ سَبِيلًاۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيّٗا كَبِيرٗا ﴿٣٤﴾ وَإِنۡ خِفۡتُمۡ شِقَاقَ بَيۡنِهِمَا فَٱبۡعَثُواْ حَكَمٗا مِّنۡ أَهۡلِهِۦ وَحَكَمٗا مِّنۡ أَهۡلِهَآ إِن يُرِيدَآ إِصۡلَٰحٗا يُوَفِّقِ ٱللَّهُ بَيۡنَهُمَآۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرٗا ﴿٣٥﴾ ۞وَٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗاۖ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَٰنٗا وَبِذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱلۡجَارِ ذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡجَارِ ٱلۡجُنُبِ وَٱلصَّاحِبِ بِٱلۡجَنۢبِ وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُكُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخۡتَالٗا فَخُورًا ﴿٣٦﴾ ٱلَّذِينَ يَبۡخَلُونَ وَيَأۡمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلۡبُخۡلِ وَيَكۡتُمُونَ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦۗ وَأَعۡتَدۡنَا لِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابٗا مُّهِينٗا ﴿٣٧﴾

٨٤ — وَٱلَّذِينَ يَبۡخَلُونَ

دەسەڵاتی پیاوان بەسەر ژناندا (قەووامە):

﴿٣٤ الرجال قوامون على النساء﴾ پیاوان مافی بەڕێوەبەرێتیان بەسەر ژنانەوە هەیەو، دەتوانن چاودێرییان بكەن، ژنانیش دەبێ بەپێی پلان و نەخشەی ئەوان رەفتار بكەن.

لێرەدا پێویستە كورتە باسێك دەربارەی (قەووامە) و دەسەڵاتی پیاوان بەسەر ژناندا بنووسین:

وا ئەزانم ئەم مافی چاودێری و كاربەدەستیەی پیاوان بەسەر ژنانەوە، سەردڵی زۆرێك لەعەلمانیەكانی گرتووەو زۆریش پێیان قورسەو بۆیان قبول ناكرێ! بەتایبەت ئەوانەیان وا ئەیانەوێ خۆیان لای ژنان خۆشەویست كەن و، رۆژ تا ئێوارە گریەیان بۆدەكەن، بۆیەش هەرئەوانە بێ سنوور ژنانیان بەرەڵلاً كردوو ناردنیانە سەنگەری دژی مێردەكانیانەوەو بەڵێنیان پێداون كە بەیەك وشەیش گوێرایەڵی نەكەن!! عەلمانییەكان بەوجۆرە ئەوخەڵكە دیندارەیش كە بەوردی یاسای (قەووامە)یان وەرنەگرتوە، ئەمەیان بەهەل قۆستەوەو لای زۆربەیان ژن بووە بەكۆیلەو دەبێ هەمووشتێكی ژنان هەر بەدەستی ئەوان بێت! ئەگەرچی جەنابیشی هیچی لێ نەزانێت..! جا لەبەرئەمە لەم جێگایەدا بەكورتەیەك دەڵێین: (قەووامە) مانای ژن بەكۆیلەو بەبەندەكردنی نییە بۆ پیاوان وەك ئەوانە لێی تێگەشتوون بەڵكو ئاراستەو رێنماییەكی خواییە بۆشێوەی كارو رەفتاری پیاوان لەگەڵ ژناندا، (تەوجیە)ی خواییە بۆیان كە دەبێ زۆر بەچاوی رێزەوە ئەو سپاردەو ئەمانەتە خواییە، لەچاویان باشتر بپارێزن، مافیان دابین بكەن لەخانوو جلوبەرگ و خواردن وخۆراك و پەروەردەو هۆشیاركردنەوەی لە گێروگرفت و رووداوەكانی گێتییان بۆ مسۆگەر بكەن، وە لە سەرماو گەرماو برسیەتی و تینویەتی بیانپارێزن ، هیچ كات بێ نازیان نەكەن، كەمتر نەبن لەژنانی هاوشانی سەردەمی خۆیان، پیاوان ناهێڵن

هەست بەنەبوونی وموحتاجی بکەن، هەربۆیە لەکاتی بێ (نەفەقە)یێدا دەسەڵات بەژن دراوە دەست لەپیاوەکەی هەڵبگرێ، وەیان بەکورتتر بڵێین: ئەو پلەو دەسەڵات و پایە کە بەپیاوان دراوە، بەرپرس بوون و ئەرك لە سەرشان نانە (مؤلیة التکلیف)ە، نەك بەزیاتر دانانی پیاوانە بەسەر ژناندا (تەفزیل)و (تەشریف) گومانیش نییە بۆپیاوان، کە هەر خێزانەی دەبێ بەڕێوەبەرو چاودێرێکی هەبێ، بۆئەوەی ئیش وکارەکانی بەرێکی جێبەجێ ببن تا نەبێتە (فەوزا)و کێبەرکێ، وایش ئەزانم پاش هەموو لێکدانەوەیەك ئەوجار پیاوان ئەو (تکلیف)ە کراون. خوشکانی بەرێز! ئەگەر ژیان هەر بریتی بێت لەوە کەلە دەزگایەکی دەوڵەتیدا ببیتە کارمەند، پاشان بەسەیارە بێیت و بڕۆیت و سەری هەموومانگێك پارەیەکی باش بخەیتە گیرفانتەوە، ئەوە لەوحاڵەتەدا نەك هەرپیاوان بەڵکو تۆیش دەتوانی (قەووامە) و ئەرکەکانی ناو خێزان بەدەست بگری.. بەڵام خۆ ئاشکرایە کەنان پەیداکردن هەروەك لەدەزگایەکی دەوڵەتدا دەبێت خۆدیارە ئەمەیش ڕێژەیەکی کەمە لەنێو ژناندا چونکە بەشێکی زۆریان بەبازرگانیی و، پیشەسازیی و، کشتوکاڵ و، گێرەوکێشە و، هەزاران جۆری تری ژیانی لادێ و گوندنشینەکانیشەوە خەریکن، دڵنیام لەوکاتەدا هەرگیز تۆ بەو (قەووامە)یە رازی نابیت ئەگەرچی زۆریشت لێبکەن، بەڵکو خۆت بەناسك ونۆڵ دادەنێیت و، پیاویش بەمرۆڤێکی جەستە بەهێزو زەبر، دەڵێیت هەقی پیاوە هەڵسێ بەئیش وکاری مەزراو کشتوکاڵ.. هتد. ئومێدەوارم چ عەلمانیی چ ئیسلامیی لەم مەسەلەدا زیادەڕەوی نەکەن و پڕبەپڕ مافی خۆی بدەنێ ﴿بما فضل الله بعضهم على بعض﴾ ئەم (قەووام)ەیش بۆیە دەدرێ بەپیاوان، چونکە خوای گەورە فەزڵی هەندێکیانی داوە بەسەر هەندێکدا، چونکە پیاوان جەستەو لاشەیان توندوتۆڵترو بەهێزترە لەژنان و، لەگەڵ کارەکانیشدا شیاوو گونجاوترن وە هەروەها.. ﴿وبما انفقوا من اموالهم﴾ سەرەڕای ئەوەش پیاوان ئەرکی ماڵ و دارایی بەخت کردنیان بۆ بەڕێوەچوونی ماڵ لەسەرە، دەبێ مارەیی و ئازووقە بدەن بە ژنان ﴿فالصالحات قانتات﴾ جا ژنانی ژیرو چاك و پاك ئەوانەن کەملکەچی فەرمانی مێردەکانیان بن ﴿حافظات للغيب﴾ دوور لەشوویان شەرمی خۆیان دەپارێزن و گزییان لێی ناکەن، بەتایبەت کاتێ کە مێرد دیارنەبێت هەرگیز ناتوانن خیانەتی لێبکەن ﴿بما حفظ الله﴾ وەك خوا فەرمانی داوە گوێرایەڵ دەبن ﴿واللاتي تخافون نشوزهن﴾ ئەو ژنانەش ئێوە لەسەرپێچی و مل نەدانیان دەترسن. لەم ئایەتەدا تەنها باسی (نشوز)و سەرپێچی ژنان ڕادەگەیەنێت، بەڵام هەر لەم سوورەتی (النساء: ١٢٨)دا هاتووە: (وإن امرأة خافت من بعلها نشوزا أوإعراضا) کە دان بەسەرپێچی و مل نەدانی پیاوانیشدا دەنێت و دیارە کە ئەوانیش لاساریی و (نشوز)یان بەرامبەر ژنان دەبێت ﴿فعظوهن﴾ جالەوحاڵەدا بۆیەکەمجار: ئامۆژگارییان کەن و، لەخوا بیانترسێنن ﴿واهجروهن في المضاجع﴾ بۆدووەم جار: ئەگەر ئامۆژگاری بێهودە بوو، جێ خەویان بۆماوەیەك لێ جیاکەنەوە ﴿واضربوهن﴾ بۆ سێیەم جار: ئەگەر بەوەیش ڕاست نەبوونەوە، گەر لێشیان بدەن و تەمێیان کەن دەبێ، بەڵام بەلێدانێکی سووك و برینداریان نەکەن و لەدەم و چاویان نەدرێ و ئاسەواری بەجێ بمێنێ. لەفەرموودەی صەحیحدا هاتووە: ((واتقواالله في النساء، فإنهن عندكم عوان ولكم عليهن ألا يوطئن فرشكم أحداتكرهونه، فإن فعلن فاضربوهن ضربا غير مبرح، ولهن عليكم رزقهن و كسوتهن بالمعروف))، موسلیم کتاب الحج ٨٩٠/٨٨٩، زانایان یەك دەنگن لەوەدا کەنابێ بەولێدانە ئێش وئازاریان پێبگا، لەفەرموودەیەکی دیکەدا هاتووە: ((لا تضربوا إماء الله)) ئەبووداود، نەسائی. ﴿فإن اطعنكم فلا تبغوا عليهن سبيلا﴾ ئینجا ئەگەر بەم هۆیانە لەیاخی بوون و ملنەدان وازیان هێناو گوێرایەڵی بوون، ئیتر ئێوەش هیچ ڕێگەیەکی تر مەگرنەبەر بۆئازاردانیان وستەم

لێکردنیان ﴿إن الله كان عليا كبيرا﴾ بەڕاستیی خوا جێ بەرزو بڵندە، گەورەو زانایە، هەرکەسێك دەستدرێژی بکات، تۆڵەی لێ ئەسێنێ.

ئەر ژن و پیاو پێکەوە هەڵیان نەکرد، لە هەردوولا (کە یخوا) بگرن:

﴿[٣٥] وإن خفتم شقاق بينهما﴾ خۆئەگەر ترستان لەبشێوی و ناکۆکی ژن و مێرد هەبوو، دەتانزانی پێکەوە هەڵناکەن ﴿فابعثوا حكما من أهله وحكما من أهلها﴾ جا کەسێکی دادوەر لەخزم و بنەماڵەی مێردەکەو، دادوەرێکیش لەخزم و کەس و کاری ژنەکە بنێرن بۆدۆزینەوەی هەڵەکانیان و، ئەوسا دانانی چارەسەرێك بە هەرجۆرێك کەئەوان بەچاکیان دەزانی ﴿إن يريدا إصلاحا يوفق الله بينهما﴾ ئەگەر هەردووك رازی بوون پێك بێنەوەو نیەتیان پاك بوو ئەوا خواش یەکیان ئەخات وپێکیان دێنێتەوەو پیرۆزی ئەخاتە کارەکانیانەوە ﴿إن الله كان عليما خبيرا﴾ بەڕاستیی خوا بەردەوام زانایە بەئەحواڵی گشت کەسێ، ئاگادارە بە بەرژەوەندیی بەندەکانی.

رێنمایەکانی ئایەتی (٣٤-٣٥):

١- چەسپاندنی سەرپەرستیاریی و (قەووامە)ی پیاوان بەسەر ژنانەوە.

٢- رێزو قەدر لێنان لەژنە صالحەکان، چارەسەری نافەرمانیی و مل نەدانی ژنان (نشوز).

٣- برووبیانو دۆزینەوە بۆ لێدان و ئازاردانی ژنان حەرامە.

٤- فەرمان بە (تەحکیم) و ناوبژیکردن لەکاتی ناکۆکی نێوان ژن و مێردا بۆ دەرخستنی هۆی ناکۆکی و پێکەوە نەژیان و پاشان یەك بخرێنەوە، یان لێك جیا بکرێنەوە.

بەندایەتی خوا بکەن و هیچ شتێ مەکەنە شەریکی:

﴿[٣٦] واعبدوا الله ولا تشركوا به شيئا﴾ ئەی خەڵکینە! تەنها خوا بپەرستن و هیچ شتێك مەکەنە هاوبەشی، نە مرۆڤ، نە دار، نە بەرد.. نە بتان ﴿وبالوا الدين إحسانا﴾ و بەکاروکردەوەی چاك و شیرین لەگەڵ باوك ودایکتانا رەفتار بکەن، با هەمیشە قسەتان خۆش بێت لەتەکیان، کردارتان پاك و پەسەند بێت بەرامبەریان، رزق و رۆزیی و بژێوییان بدەنێ ﴿و بذي القربى﴾ وە دەربارەی خزمانی نزیك ﴿و اليتامى والمساكين والجار ذي القربى والجار الجنب﴾ و هەتیوان و هەژاران و بێ نەوایان و دراوسێی دیوار بەدیوارو، دراوسێی دوورو بێگانە ﴿و الصاحب بالجنب﴾ و هاوەڵ و هاوڕێی هەمیشەییتان، وەکو خێزان، هاوڕێی خوێندن، ئەوکەسەی بەهەمیشە لەلاتانە ﴿وابن السبيل﴾ وبەوانەی رێبوارو ئاوارەو نەناسراوو لەرێ جێماون ﴿وما ملكت أيمانكم﴾ وئەوانەی بوونەتە ژێردەستەو بەندەو کەنیزەتان هەروا ئاکار چاك بن ﴿إن الله لايحب من كان مختالا فخورا﴾ چونکە بەڕاستیی خوا ئەوانەی خۆش ناوێت لووت بەرزو دەعیەبازو خۆبەزلزانن، پێغەمبەریشمان موحەممەد ﷺ فەرموودە یەکی فەرمووە: گشت جۆرە دراوسێیەك دەگرێتەوە: ((خير الأصحاب عندالله خيرهم لصاحبه، و خير الجيران عندالله خيرهم لجاره)) مسند احمد، واتە: هاوەڵی چاك وباش لای خوا، ئەوکەسەیە لەگەڵ هاوەڵ وهاورێکەیدا باش بێت، دراوسێی چاك وباشیش لای خوا، ئەوەیە کە بۆدراوسێکەی چاك وباش بێت.

رژدو چرووك مەبن و هانی ئەم و ئەویشی بۆ مەدەن:

﴿[٣٧] الذين يبخلون ويأمرون الناس بالبخل﴾ ئەوکەسانەش کە چرووکی و پیسکەیی دەکەنە پیشەی خۆیان و، بێیمان فەرمانیش بەخەڵکی دەدەن بەچکووسی وچرووکی! ﴿و يكتمون ما آتاهم الله من فضله﴾ وە ئەوخەڵاتەیش خوا پێیداون لەماڵ و سامان و زانستیی، لەخەڵکی ئەشارنەوەو ناهێڵن هیچ کەسێ سوودی لێوەرگرێت، دیارە

کاری وا، پیشەی خوانەناسانە ﴿واعتدنا للکافرین عذابا مهینا﴾ ئێمەیش بۆ خوانەناسان و حاشاکەرانی نیعمەتەکانی خوا، بەتایبەتی بۆئەوانەیان چرووکیی و پیسکەیی ئەکەن سزایەکی ڕیسواکەرمان ئامادەکردووە ﴿٣٨ والذین ینفقون اموالهم رئاء الناس﴾ ئەوکەسانەش کە بۆ رووبینی ماڵ ودارابیان بەخت ئەکەن واتە: مەبەستیان بەو بەخششە ڕەزامەندی خوا نییە.. ﴿ولایؤمنون بالله ولاباليوم الآخر﴾ دیارە بۆیە ئاوا دەکەن، چونکە بڕوای ڕاستەقینەیان نە بەخوا هەیە، نە بەڕۆژی دوایی، ئەگینا ڕەفتاری ئاوایان نەئەکردو شەیتانیشیان هاوڕێ نەئەبوو. ﴿ومن یکن الشیطان له قرینا﴾ و هەرکەسێکیش شەیتان هاوڵ و هاودەم و هاوڕێی بێت و ڕێی بۆ دابنێت ﴿فساء قرینا﴾ جا هاوڕێیەکی زۆر خراپی بۆخۆی گرتووە، بۆیە ئەوکارە ناشیاوو ناڕێکانەشی پێدەکات ﴿٣٩ وماذا علیهم لو آمنوا بالله والیوم الآخر﴾ ئەوانە چ زیانێکیان تووش ئەبوو، ئەگەر بەڕێکی بڕوایان بەخواو بەڕۆژی دوایی هێنابا ﴿و انفقوا مما رزقهم الله﴾ و لەو رزق و ڕۆزییەش کەخوا پێی بەخشیون بەشێکیان بەخت کردبا، بێگومان ئەگەرئاوایان کردبا جگە لەسوودو قازانجی هەردوولا زیانێکیان نەدەکرد ﴿و کان الله بهم علیما﴾ و خواش هەمیشە بەکاروباری ئەوان زانایە، بەنیازونیەتیان ئاگادارە.

سُورَةُ النِّسَاءِ — الجُزْءُ الخَامِسُ

وَٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ رِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَلَا بِٱلْيَوْمِ ٱلْآخِرِ ۗ وَمَن يَكُنِ ٱلشَّيْطَٰنُ لَهُۥ قَرِينًا فَسَآءَ قَرِينًا ﴿٣٨﴾ وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْآخِرِ وَأَنفَقُوا۟ مِمَّا رَزَقَهُمُ ٱللَّهُ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ۖ وَإِن تَكُ حَسَنَةً يُضَٰعِفْهَا وَيُؤْتِ مِن لَّدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍۭ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾ يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَعَصَوُا۟ ٱلرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ ٱلْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ ٱللَّهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَقْرَبُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمْ سُكَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا۟ مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِى سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا۟ ۚ وَإِن كُنتُم مَّرْضَىٰٓ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَآءَ أَحَدٌ مِّنكُم مِّنَ ٱلْغَآئِطِ أَوْ لَٰمَسْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوا۟ مَآءً فَتَيَمَّمُوا۟ صَعِيدًا طَيِّبًا فَٱمْسَحُوا۟ بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ نَصِيبًا مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ يَشْتَرُونَ ٱلضَّلَٰلَةَ وَيُرِيدُونَ أَن تَضِلُّوا۟ ٱلسَّبِيلَ ﴿٤٤﴾

٨٥

ڕێنمایەکانی ئایەتی (٣٦-٣٩):

١- دەست نیشان کردنی مافی (١٠) دەستە لەم ئایەتەداو فەرمان بەجێبەجێ کردنی وەکو: پەرستنی خوا بەتاك و تەنیاو، چاکەکردن لەگەڵ دایك و باوك و... هتد.

٢- دەعیە نواندن و خۆ بەزلزانین و خۆهەڵکێشان حەرامە، بۆیە پێغەمبەر ﷺ لەم فەرموودەدا ئەفەرموێ: ((إن الله لا ینظر إلى من جر ثوبه خیلاء))، واتە: خوای کارزان بەچاوی میهرەبانیەوە تەماشای ئەوکەسانە ناکا کە بۆدەعیەو فیز جلوبەرگیان بەدوای خۆیاندا ڕادەکێشن.

٣- ڕژدیی و چرووکیی و، شاردنەوەی زانست و هەقیقەت قەدەغەیە، وەك دەفەرموێ: ((إیاکم والشح، فإنه اهلك من كان قبلكم، أمرهم بالقطیعة فقطعوا، وأمرهم بالفجور ففجروا)) مسلم/ کتاب البر ٢/١٣٣، واتە: وریابن لەچرووکی و پیسکەیی، چونکە هەرپیسکەیی بوو خەڵکانی پێش ئێوەی لەناوبرد، پەیوەندییەکانی نێوان خزم و کەس و کاری هەڵوەشاند، کاری ناشیاوو خراپی پێکردن، لەڕیوایەتێکی تردا هاتووە: (حملوهم علی أن سفکوا دماءهم واستحلوا محارهم)، واتە: بۆ ڕشتنی خوێنی یەکتری و، حەڵاڵ کردنی حەرامەکانیان هانیدان. بەڵێ ڕیباو ڕووپامایی و ریابازی کارێکی ناشیرین و ناپەسەندن، هاودەم و هاوڕێکردنی بەدکاران وخراپکاران، کارێکی دزێو و ئابڕووبەرە.

بەسەنگی وردیلەیەکیش ستەم لەکەس ناکرێ:

﴿[٤٠] إن الله لا يظلم مثقال ذرة﴾ بێگومان خوا بەسەنگی بچووکترین گەردیلە (زەڕڕە).. ستەم لەهیچ کەس ناکا ﴿و إن تك حسنة يضاعفها﴾ و ئەگەر بەئەندازەی گەردیلەیەك چاکە بوو، خوا بەرەکەتی بەسەردا دەڕێژێ و دووئەوەندە پاداشی ئەداتەوە ﴿و يؤت من لدنه اجرا عظيما﴾ و لای خۆی پاداشتێکی گەورەی پێدەبەخشێ ﴿[٤١] فكيف إذا جئنا من كل امة بشهيد﴾ ئەبێ حاڵی بێ باوەڕان ئەوڕۆژە چۆن بێ کەئێمە لەهەر گەلێك شایەتێك دێنین شایەتییان لەسەر بدات ﴿وجئنا بك على هؤلاء شهيدا﴾ تۆش دەکەینە شایەت ئەی پێغەمبەر ﷺ لەسەر هەموو ئەوانە؟ (عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود) دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ پێی وتم: هەندێ قورئانم بۆبخوێنە، منیش وتم: چۆن بۆتی بخوێنم؟ خۆ قورئان بۆتۆ هاتووە، فەرمووی: بەڵێ ڕاستە بۆمن هاتووە، بەڵام پێم خۆشە لەغەیری خۆمەوە بیبیسم، جا منیش سوورەتی (نیساء)م بۆ خوێند، هەتا گەیشتمە ئەم ئایەتەی: (فكيف إذا جئنا..) فەرمووی: بەسە، پاشان دیتم هەردوو چاوی پڕبوون لەفرمێسك!. فتح الباری: ٧١٢/٨. ﴿[٤٢] يومئذ يودالذين كفروا و عصوا الرسول﴾ جا لەوڕۆژەدا ئەوانەی وا بێ باوەڕبوون و لەفەرمانی پەیامبەر سەرپێچیان کردووە ئەخوازن ﴿لو تسوى بهم الأرض﴾ کە لەگەڵ خاکدا یەکسان بوونایەو زیندو نەکرابانەوە ﴿ولا يكتمون الله حديثا﴾ دیارە ئەوڕۆژە ناتوانن هیچ قسەیەك لەخوا بشارنەوە، چونکە هەمووئەندامەکانی لەشیان شایەتیان لەسەر ئەدەن. بەڵێ لەم ئایەتەدا ڕوون نەکراوەتەوە ئاخو چۆن کردەوەکانیان دەخرێنەڕوو، بەڵام لەسوورەتی (یس٦٥)دا هاتووە: (اليوم نختم على أفواههم و تكلمنا أيديهم وتشهد أرجلهم بما كانوا يكسبون) ئەم ئایەتە ڕوونی کردۆتەوە کە هەرچەندە ململانێ و چەلەحانێ بکەن وبڵێن: (والله ربنا ماكنا مشركين) الأنعام/ ٢٣.. یان بڵێن: (ما كنا نعمل من سوء) النحل/ ٢٨. بێ کەڵکە و، هەر پێیان دەردەخرێ.

ڕینمایەکانی ئایەتی (٤٠-٤٢):

١- دادگەریی و لوتف و میهرەبانی خوا زۆر زۆرە!.

٢- پلە سەختەکانی ڕۆژی قیامەت، ئەوەندە قورسن کافران دەخوازن کە هەر گڵ بوونایە.

٣- گەورەیی و فەزیلەتی ئەم سوورەتی (نیساء)یە.

بەلەش قورسیی و سەرخۆشی نزیکی نوێژ مەبنەوە:

﴿[٤٣] يا أيها الذين آمنوا لا تقربوا الصلاة وانتم سكارى﴾ ئەی ئەوکەسانەی باوەڕتان هێناوە! لەکاتێکدا سەرخۆشن ، نزیکی نوێژ مەکەونەوە، دیارە ئەم ئایەتە لەپێش یاساغکردنی شەراب و عەرەقەوە هاتۆتە خوارەوە، وە ئەمە یەکەم هەنگاوە دەهاوێژرێ بۆ حەرامکردنی شەراب، چونکە پاش ئەم ئایەتە بەدوو قۆناغی تر ئینجا بەیەکجاری حەرام دەکرێ ﴿حتى تعلموا ما تقولون﴾ هەتا دەزانن چی دەڵێن ! ئەوەتە لەباتی ئەوە لەنوێژەکانتاندا بڵێن: (قل يا أيها الكافرون لا أعبد ما تعبدون)، دەڵێن: (قل يا أيها الكافرون، أعبد ما تعبدون). ﴿ولا جنبا إلا عابري سبيل حتى تغتسلوا﴾ وە لەکاتی لەشگرانیدا -تاخۆتان ئەشۆن- نزیکی مزگەوت مەبنەوە، مەگەر ڕێبوار بن و لەسەفەردابن،. جائەگەر ڕێبوار بوون و ئاویش نەبوو و لەشیشتان بێ نوێژ بوو، لەباتی خۆشتن تەیەممومم بکەن، ئەوجا نوێژەکەتان بکەن، وەك دەفەرموێ: ﴿وإن كنتم مرضى أو على سفر﴾ خۆئەگەر نەخۆش بوون، یا لەسەفەردا بوون ﴿أو جاء أحد منكم من الغائط﴾ یان یەکێکتان لەسەر پێش ئاو هاتەوە ﴿أو لامستم النساء﴾ یان تخوونی ژنەکانتان کەوتن.

زاناکان لەمانای ((أولامستم النساء)) دا ناکۆکن، بەلای ئەم بەڕێزانەوە: (عەلی کوڕی ئەبووتالیب و، ئوبەی کوڕی کەعب و، موجاهیدو، تاوس و، حەسەن و، عوبەیدی کوڕی جوبەیر) و هەندیکی تریش, لە(ئیبن عەبباس)ـەوە دەگێرنەوە: کەمەبەست پێی تێکەڵیکردنی ژن و پیاوە، کەوابوو: بەلێککەوتنی هەر ئەندامێکی ژن وپیاو لەیەکتر، دەستنوێژ ناشکێ، مەگەر سەرجێیی بکەن. ئیمامی (تەبەریی) یش لەتەفسیرکردنەوەیدا دەڵێ: ((أی عاشرتم النساء بالجماع)). واتە: لەگەڵ ژنانتاندا جووتبوون، ئەوکاتە دەستنوێژتان دەشکێ. بەڵگەیشیان ئەم فەرموودە صەحیحەیە کە دەڵێ: (انه قبل بعض نسائه ثم صلی ولم یتوضأ) واتە: پێغەمبەر ﷺ بڕێ لەخێزانەکانی خۆی ماچ دەکردو، بێ دەسنوێژ گرتنەوەش نوێژی دەکرد. ((وقالت عائشة –رضی الله عنها–: کان رسول الله ﷺ یتوضأ ثم یقبل، ثم یصلی ولا یتوضأ)). خاتوو عایشە (خ) دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ دەستنوێژی دەگرت و وادەبوو یەکێ لەخێزانەکانی ماچ دەکردو، پاشان بێ دەسنوێژگرتنەوە نوێژی دەکرد. بەخاتووعائیشەیان گوت: دەبێ غەیرەز تۆ کێی ماچ کردبێت؟! ئەویش هاتە پێکەنین. (وحدث عروة عن عائشة: أن رسول الله ﷺ قبل بعض نسائه ثم خرج الی الصلاة ولم یتوضأ، قلت من هي إلا أنت؟ فضحکت) رواه أبوداود والترمذي وإبن ماجه. (بەندە) یش پاش لێکۆڵینەوەیەکی زۆر قەناعەتم هاتە سەر ئەم رایەی دواییە، خوایش بۆ خۆی زاناترەو چاکتر دەزانێ. خاوەنی (فی ظلال القرآن) –پاش هێنانی چوار ڕاوبۆچوونی لێك جیا– ئەڵێت: (والذی نرجحه فی معنی ((أو لامستم النساء)) أنه کنایة عن الفعل الذی یستوجب الغسل، وبذلك نستغنی هنا عن کل الخلافات فی مسألة الوضوء). واتە: ئەوی پەسەند بێ بەلامانەوە لەمانای (أولامستم النساء..)دا ئەوەیە کە(کینایە)یە لەشتێکدا خۆشۆرین پێویست دەکات. ئێمەش هەر ئەم مانایەمان دەچێتە دڵەوە کەدەڵێ: مەبەست بە (لامستم النساء) تێکەڵی ژن و پیاوە. ئەڵبەت بێجگە لەوکۆمەڵە زانایانە. کۆمەڵە زانایەکی تر هەن کەدەڵێن: مەبەست پێی لەیەك کەوتنی پێستی ژن و پیاوە، نەك جیماع و تێکەڵی. ﴿فلم تجدوا ماء﴾ جا لەوحاڵەتانەدا هیچ ئاوێکتان دەست نەکەوت، بۆ دەستنوێژ، یان بۆ خۆ شۆرین ﴿فتیمموا صعیدا طیبا﴾ ئینجا گڵێکی پاك پەیدا بکەن ﴿فامسحوا بوجوهکم وأیدیکم﴾ و بەدەم چاوو دەستەکانتانی بهێنن، لەباتی دەسنوێژو خۆشتن بەئاو ﴿إن الله کان عفواغفورا﴾ بەراستیی خوا زۆر لێبوردەیە، ڕێگەتان بۆئاسان ئەکات، زۆریش بپۆشە لەکاری هەڵەو نەزانین.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٤٣):

١– لەش قورس نابێ لەمزگەوتدا بمینێتەوە، بەڵام دەتوانێ بەپەلە بەنێویدا تێپەڕێ، وە ناشتوانێ قورئان بخوێنێ، وەکو دەفەرموێ: ((لا یقرأ الجنب ولا الحائض شیئا من القرآن)) (ئیبن ماجه).

٢– لەشگران دەبێ بەئاو خۆی بشۆرێ، خۆئەگەر ئاونەبوو تەیەمموم بکاو ئینجا ئەگەر گڵ دەست نەکەوت بۆ تەیەممومم، – وەکو کۆمەڵە زانایەکی زۆر دەڵێت– بەهەمووشتێکی تر، (وەك بەرد، زیخ، لم..) دروست و ڕەوایە. چونکە عەرەبەکان لەمانای (صعیداً..)دا دەڵێن: (المراد بالصعید هنا هو کل ما صعد علی وجه الأرض ولم تدخله صنعة البشر کالتراب والحجر والرمل والشجر والنبات..).

خاوەن نامەکان ڕێیان هەڵە کردو حوکمی خواشیان گۆڕیی:

﴿[٤٤] ألم تر إلی الذین أوتوا نصیبامن الکتاب﴾ ئاخۆ ئەوانەت نەدیوە ئەی پێغەمبەر! ﷺ کە بەشێك لە (تەورات)یان پێدراوە، واتە زاناکانیان ﴿یشترون الضلالة﴾ کەچی لەباتی هیدایەت و ڕێنمایی گومڕایی و ڕێی هەڵە بۆخۆ دەکڕن ﴿ویریدون أن تضلوا السبیل﴾ دەشیانەوێ ئێوەش وەك خۆیان ڕێگە هەڵە بکەن. لەسوورەتی (بەقەرە:

١٠٩)دا هاتووه: (ود كثير من أهل الكتاب لو يردونكم من بعد إيمانكم كفارا حسدا من عند أنفسهم) وه لەسوورەتی (آل عمران: ٦٩)دا هاتووه: (ودت طائفةمن أهل الكتاب لو يضلونكم وما يضلون إلا أنفسهم وما يشعرون). ﴿[٤٥] والله أعلم بأعدائكم﴾ وەخوای بەهەق لەخۆتان بەنیازو جموجوڵی دوژمنانتان زاناتره ﴿وكفى بالله وليا وكفى بالله نصيرا﴾ و تەنها خوای كارسازو یارمەتیدەرتان بەسە, دەسا ئێوەش تەنها هەربەو پشت ببەستن ﴿[٤٦] من الذين هادوا﴾ ئەو دوژمنانەتان برێكیان لەو جوولەكانەن ﴿يحرفون الكلم عن مواضعه﴾ كه گوتارو فەرموودەی خوا لەجێی خۆی ئەگۆڕن و مەبەستەكانی هەڵ دەگێڕنەوه ﴿ويقولون سمعنا وعصينا﴾ وه بەكینەو گاڵتەشەوه بەتۆ دەڵێن: بیستمان و گوێشمان نەدا!! ﴿واسمع غير مسمع﴾ دەسا تۆیش گوێ بگره بۆمان، ئەی موحەممەد ﷺ یاخوا قەتیش نەبیسیت، واته: خوا كەڕوكاست بكا، یان بتمرێنێ ونەژییت ﴿وراعنا﴾ هەروەها لەكاتی قسەو وتووێژدا پێت دەڵێن: ((راعنا)) ئەم وشەیه لەزمانی عەرەبیدا بەواتای موڵەتمان بدەو پەلەمان لێمەكە هاتووه، بەلاّم لەزمانی خۆیاندا مەبەستیان پێی جنێوو سووكایەتیی كردنه بەپێغەمبەر ﷺ ﴿ليا بألسنتهم وطعنا في الدين﴾ لەبەر تانەوتەشەر دان و لاقرتیی بەدین كردن، زمانیان دەلاڵ دەگەڕن، هەتا بەوكردارەیان هەق و ناهەق تێكەڵ بكەن و ماناراستییەكەی بشارنەوه! ﴿ولو أنهم قالوا سمعنا وأطعنا﴾ خۆئەگەر لەباتی ئەوه گوتبایان: بیستمان و گوێڕایەڵێین بۆت ﴿واسمع وانظرنا﴾ وقسەمان ببیسەو، موڵەتمان بده تا تێدەگەین ﴿لكان خيرا لهم وأقوم﴾ دیاره ئەوه چاكترو راستتربوو بۆیان لای خوا ﴿ولكن لعنهم الله بكفرهم فلا يؤمنون إلا قليلا﴾ بەلاّم بەهۆی سپڵەیی و بێ باوەڕییانەوه خوا نەفرینی لێكردن‌و، لەئەنجامیشدا كەمێكیان نەبێت باوەڕێكی ڕاست ناهێنن.

سُورَةُ النِّسَاءِ — الجزء الخامس

وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِأَعۡدَآئِكُمۡۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَلِيّٗا وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ نَصِيرٗا ٤٥ مِّنَ ٱلَّذِينَ هَادُواْ يُحَرِّفُونَ ٱلۡكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِۦ وَيَقُولُونَ سَمِعۡنَا وَعَصَيۡنَا وَٱسۡمَعۡ غَيۡرَ مُسۡمَعٖ وَرَٰعِنَا لَيَّۢا بِأَلۡسِنَتِهِمۡ وَطَعۡنٗا فِي ٱلدِّينِۚ وَلَوۡ أَنَّهُمۡ قَالُواْ سَمِعۡنَا وَأَطَعۡنَا وَٱسۡمَعۡ وَٱنظُرۡنَا لَكَانَ خَيۡرٗا لَّهُمۡ وَأَقۡوَمَ وَلَٰكِن لَّعَنَهُمُ ٱللَّهُ بِكُفۡرِهِمۡ فَلَا يُؤۡمِنُونَ إِلَّا قَلِيلٗا ٤٦ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ ءَامِنُواْ بِمَا نَزَّلۡنَا مُصَدِّقٗا لِّمَا مَعَكُم مِّن قَبۡلِ أَن نَّطۡمِسَ وُجُوهٗا فَنَرُدَّهَا عَلَىٰٓ أَدۡبَارِهَآ أَوۡ نَلۡعَنَهُمۡ كَمَا لَعَنَّآ أَصۡحَٰبَ ٱلسَّبۡتِۚ وَكَانَ أَمۡرُ ٱللَّهِ مَفۡعُولًا ٤٧ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغۡفِرُ أَن يُشۡرَكَ بِهِۦ وَيَغۡفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُۚ وَمَن يُشۡرِكۡ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱفۡتَرَىٰٓ إِثۡمًا عَظِيمًا ٤٨ أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنفُسَهُمۚ بَلِ ٱللَّهُ يُزَكِّي مَن يَشَآءُ وَلَا يُظۡلَمُونَ فَتِيلًا ٤٩ ٱنظُرۡ كَيۡفَ يَفۡتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَۖ وَكَفَىٰ بِهِۦٓ إِثۡمٗا مُّبِينًا ٥٠ أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُواْ نَصِيبٗا مِّنَ ٱلۡكِتَٰبِ يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡجِبۡتِ وَٱلطَّٰغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُواْ هَٰٓؤُلَآءِ أَهۡدَىٰ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ سَبِيلًا ٥١

٨٦ أُولَٰئِكَ ٱلَّذِينَ

رینمایەكانی ئایەتی (٤٤-٤٦):

١- لەبەرامبەر گزیی وفرت وفێڵی یەهوودەوه هەر لەسەردەمی پێغەمبەرەوه ﷺ تائەمڕۆ بۆ بڕواداران تەنیا خوا بەسه.

٢- دەرخستنی نیازو نیەتی بەدفەڕی جوولەكه بەرامبەر به پێغەمبەر ﷺ

٣- باوەڕی كەم ولاواز، ئاسەوارێكی چاك بۆخاوەنەكەی ناخاتەوه.

ئەی خاوەن نامەكان! بەم قورئانەش باوەڕ بكەن:

﴿[٤٧] يا أيهاالذين أوتوا الكتاب﴾ ئەی ئەوانەی لەپێشەوه كتێب و نامەتان پێدراوه ﴿آمنوا بما نزلنا﴾ باوەڕ بێنن بەم قورئانەی دامانبزاندوّته خوارەوه ﴿مصدقا لما معكم﴾ كه ددان دەنێ بەوكتێبەی ئێوەدا ﴿من قبل ان نطمس وجوها﴾ بەر لەوه چەند دەمو چاوێك ساف بكەین. شێوەی مرۆڤیان لێ داماڵین ﴿فنردها على ادبارها﴾ و وەكو

پشتی سەریانی لێبکەین، واتە ئیتر ڕێ دەرنەکەن و بەئامانج نەگەن ﴿او نلعنهم كما لعنا أصحاب السبت﴾ یاخود نەفرینیان لێبکەین، هەروەك چۆن نەفرینمان لەوانە کرد ڕۆژی شەممەیان شکاندو بوونە مەیموون، لەسوورەتی (بەقەرە:٦٥)دا: (ولقد علمتم الذين اعتدوا منكم في السبت فقلنا لهم كونوا قردة خاسئين) وە لەسوورەتی (ئەعراف: ١٦٦)دا: (فلما عتوا عن ما نهوا عنه قلنا لهم كونوا قردة خاسئين) وە لەسوورەتی (مائیدە: ٦٠)دا: (..من لعنه الله وغضب عليه وجعل منهم القردة والخنازير) هاتووە بۆئەوە کە نەفرین لێیکردنە لێیان، شێواندنی ڕەنگ و ڕوخساریان بوو، دەم وچاویان وەکو پشتی سەریانی لێهات، نەلووت، نەبرۆ هیچی تێدا نەماو، وەکو داروبەردیان لێهات نەهەست و نەشعووریان نەما ﴿و كان أمرالله مفعولا﴾ دیارەکە خوا فەرمان بەهەرچی بدا, هەمیشە وبەردەوام دێتەدی.

بەتەوبە نەبێ خوا لەشیرك نابووریٚ:

﴿[٤٨] إن الله لا يغفر أن يشرك به﴾ بێگومان هەرگیز خوا لەدانانی هاوبەش بۆی نابووریٚ ﴿ويغفر ما دون ذلك لمن يشاء﴾ و لەخوار شیرکەوە لەهەر گوناهێك دەبووریٚ بۆ هەرکەسێك خۆی بیەوێت ﴿ومن يشرك بالله فقد افترى إثما عظيما﴾ وهەی کەسێك هاوبەش بۆخوا دابنێ, بەڕاستیی درۆو گوناهێکی گەورەی کردووە. بەڵێ لەچەند جێگایەکی تردا هاتووە: کەخوا کاتێ لە (مشرکان) خۆش نابێت کە لەو شیرکە پەشیمان نەبنەوەو لەسەری بمرن ئەگینا لێیان ئەبووریٚ، وەك لەجێگایەکی تردا ئەفەرمویٚ: (إلا من تاب وآمن وعمل صالحا) (فورقان: ٧٠)، یان دەفەرمویٚ: (قل للذين كفروا إن ينتهوا يغفر لهم ما قد سلف) (ئەنفال: ٣). لە جێگایەکی تری هەمان سورەتی (نیسا ١١٦)دا دانانی شەریك بۆخوا , بەتەواوی هۆی دوورکەتنەوەیە لەڕەحمەتی خوا , وەکو دەفەرمویٚ (إن الله لايغفر أن يشرك به ويغفر ما دون ذلك لمن يشاء ومن يشر بالله فقد ضل ضلالا بعيدا) وە هەر لە قورئاندا هاتووە کە بەهەشت لەسەر موشریکان و هاوبەشدانەران حەرام و یاسەغە، وەك دەفەرمویٚ: (.. إنه من يشرك بالله فقد حرم الله عليه الجنة ومأواه النار..) (مائیدە:٧٢) یان دەفەرمویٚ: (ونادى أصحاب النار أصحاب الجنة أن أفيضوا علينا من الماء أو مما رزقكم الله قالوا إن الله حرمهما على الكافرين) (ئەعراف:٥٠) . لەجێگایەکی تریشدا ڕوونی دەکاتەوە کە هەرگیز موشریك لەئاگری دۆزەخ ڕزگاری نابێت، وەك دەفەرمویٚ: (ومن يشرك بالله فكأنما خرمن السماء فتخطفه الطير أو تهوى به الريح في مكان سحيق) (حەج: ٣٠)وە هاتووە کە: ئەمن و ئاسایش و ڕێنمابوون تەنهابۆ ئەوکەسانەیە کە شیرکیان تێکەڵ بە ئیمانەکەیان نەکردووە وەك: (الذين آمنوا ولم يلبسوا إيمانهم بظلم أولئك لهم الأمن و هم مهتدون) (ئەنعام: ٨٢).

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٤٨):

١- هاوبەشدانان بۆ خوا وبێ باوەڕیی, لەزیندەبەچاڵکردن و هەمووتاوانێکی تر گەورەترە.

٢- هەموو نافەرمانییەك قابیلی بەخشینە، (شیرك)و (کوفر) نەبێ، ئەڵبەتە شیرك لق و پۆپی زۆرەو، لێرەدا لەبەر درێژبوونەوە بۆمان باس ناکریٚ. ﴿[٤٩] الم تر إلى الذين يزكون انفسهم﴾ ئایا تەماشای ئەو جوولەکەو گاورانەت نەکردووە خۆیان دەپاڵێون و، پاکانە بۆ نەفس و دەروونی خۆیان ئەکەن و هەرخۆیان بەپیاوچاك دائەنێن و ئەڵێن: ((.. نحن ابناء الله وأحباؤه..)) واتە: هەر ئێمەین دۆست وخۆشەویستی خوا! ﴿بل الله يزكي من يشاء﴾ نەخێر، تەزکییە بەدەست ئەوان نییە، بەڵکو خوا حەزی لەهەرکەسێك بوو, ئەو بۆخۆی دەیپاڵێوێ و دڵ و دەرونی پاك دەکاتەوە, دیارە هەرکەسێك کە خوا خۆی پەسەندی بکاو تەزکیەی بکات، لێیشی خۆش ئەبێت. لەسوورەتی

(نەجم:٣٢)دا: (هو أعلم بكم إذ أنشأكم من الأرض وإذأنتم أجنة في بطون أمهاتكم فلا تزكوا أنفسكم هو أعلم بمن اتقى) هاتووەو دەڵێت: هەرگیز نابێت بێ باوەڕکان -بەتایبەتی خاوەننامەکان- پاکانە بۆخۆیان بکەن، لەسوورەتی: (مائیدە: ١٨): (نحن أبناء الله وأحباؤه) و لەسوورەتی (بەقەرە: ١١١): (وقالو لن يدخل الجنة إلا من كان هودا أو نصارى) هاتووە کەلەو دووجێگایەدا شێوەی خۆهەڵکیشان و تەزکییەکەیانی دیاریکردووە!! ﴿ولا يظلمون فتيلا﴾ و بەئەندازەی هەودای باریکی ناوکە خورمایەك ستەمیان لێناکرێ ، مەبەست بەبێژەی (فتيلا) مەسەلو نموونەیە بۆ گشت شتێکی کەمبایەخ و کەم وبچووك، واتە: تەنانەت لەشتی هەرەبچووکیش ستەم لەهیچ کەسێ ناکرێ ﴿[٥٠] انظر كيف يفترون على الله الكذب﴾ جا سەرنج بدە لەگەڵ ئەوهەموو تاوانانەیاندا چۆن درۆو قسە بەناوی خواوە هەڵدەبەسن و ئەڵێن: ئێمە نەوەیەکی بێ گوناح وپاکین، دۆستو خۆشەویست و نەوەی خواین ! ﴿وكفى به إثما مبينا﴾ وئەو درۆیەی بەسە وەکو گوناهێکی روون وئاشکرا بۆ خراپەکارییان. پاکانەو تەزکیە بۆ خۆکردن بەهەر مەبەستێك بێت کارێکی حەرامە، (عەمری کوڕی عەتا) ئەڵێ: کچێکمان هەبوو ناومان نا (بەڕڕە)، بەواتای چاكو چاك کار، هاوەڵان پێیان وتم کە پێغەمبەر ﷺ رێی لەوجۆرە ناوانە گرتووەو، فەرموویەتی: ((أتزكون أنفسكم، الله أعلم بأهل البر منكم)) پاشان ناوەکەیان گۆڕیو ناویان نا (زەینەب)، کەوابوو هەرجۆرە ناوێکی تر لەو بابەتە، بۆنموونە: (زكي الدين، محي الدين، بهاء الدين..) بەر ئەوحوکمە دەکەوێ، چونکە تەنیا خوا مافی تەزکیەی بۆهەیە لەنێو (ملأ الأعلى) و لەنێو خەڵکی زەویشدا. دادگەری لەپاداش و تۆڵەدا لەنێوان گشت مرۆڤەکاندا: (ولا يظلمون فتيلا).

خاوەن نامەکان بتەکان و تاغووت دەکەنە حەکەم:

(ئیبن عەباس) دەڵێ: (کەعبی کوڕی ئەشرەف) هاتە مەککە، قورەیش پێیانگوت: تۆ کە لەخاوەننامەکانی، ڕاتان بەرامبەر بە ئێمەو (موحەممەد) چییە؟ ئەوە ئێمە پەیوەندی خزمایەتیمان نەپچڕاندووە، وشتر ومالآت سەردەبڕین بۆهەژاران، ئاوو شیر دەدەینە حاجییەکان..؟ (موحەممەد)یش کەسێکی وەجاخ کوێرەو، بۆتە مایەی لێکترازانی خزمان و، شوێنکەوتووەکانی !جا دەبێ ئەوچاك بێت، یان ئێمە ؟! (کەعب)یش گوتی: دیارە ئێوە لەخۆی و لەشوێنکەوتووەکانیشی باشترن، لەوەڵامی ئەوقسەو باسەدا ئەم ئایەتە هات و فەرمووی: ﴿[٥١] ألم تر إلى الذين أوتوا نصيبا من الكتاب﴾ ئاخۆ سەیری ئەوانەت نەکردووە کە بەشێك لەکتێبی (تەورات)یان پێدراوە؟ ﴿يؤمنون بالجبت والطاغوت﴾ کەچی باوەڕیان بەبت و، تاغووت و فاڵگرتنەوەو جادوو و شەیتان هەیە، واتە: پەیڕەوی لەبەرنامە دنیاییەکان دەکەن!! ﴿ويقولون للذين كفروا﴾ بەموشریك و بێ باوەڕەکان ئەڵێن: ﴿هؤلاء أهدى من الذين آمنوا سبيلا﴾ رێ و رێبازی ئەوانە (موشریك وکافرەکان) لەرێی باوەڕدارەکان نمایان ترە ﴿[٥٢] أولئك الذين لعنهم الله﴾ ئائەوانەن خوا نەفرینی لێکردوون و لەمیهرەبانی خۆی دووری خستوونەتەوە ﴿ومن يلعن الله فلن تجد له نصيرا﴾ دیارە هەرکەسێك خوا نەعلەت و نەفرینی لێبکات، هەرگیز تۆ هیچ یارمەتیدەرێکت بۆ دەست ناکەوێ ﴿[٥٣] أم لهم نصيب من الملك﴾ ئاخۆ هیچ دەسەڵاتێکیان هەیە؟ تا بەئارەزووی خۆیان داوەری بکەن، بەشی ئەم بدەن و ئەو بێبەش بکەن ﴿فإذا لا يؤتون الناس نقيرا﴾ ئەگەر وابێ، ئەوەندە چرووکن بەئەندازەی تویکڵی پشتی دنکە خورمایەك بەشی کەس نادەن، واتە: ئەگەر دەسەڵاتی سامانی خەڵکیان هەبووبا هیچ شتێکیان بەش نەئەدان ﴿[٥٤] أم يحسدون الناس على ما آتاهم الله من فضله﴾ یان ئێرەیی و حەسادەت بەپێغەمبەر ﷺ و هاوەڵانی ئەبەن لەبەرئەوە کەخوا ئەوپلەو دەسەڵاتەی -لەفەزڵ ومیهرەبانی خۆی- پێداون؟ ﴿فقد آتينا آل إبراهيم الكتاب والحكمة﴾ جا بەڕاستی بەنەوەی ئیبراهیمی پەیامبەر ﷺ -کە جوولەکەش بەرەی ئەون- کارزانی و پەیامی پەیامبەرایەتیمان

پێبەخشین ﴿و آتیناهم ملکا عظیما﴾ و دەسەڵاتێکی مەزن و گەورەشمان پێدان. دەسەڵاتەکەی (یوسف) و (داود) و (سولەیمان –سلاویان لەسەربێ) بەناوبانگە دەسا ئیتر ئەوان بۆچی ئەوەندە حەسادەت بەموحەممەد ﷺ ئەبەن؟ ﴿[٥٥] فمنهم من آمن به ومنهم من صد عنه﴾ ئینجا هەندێکیان باوەڕیان پێ هێناو، برێکیشیان ڕێیان لێگرت، ئیتر دەبێ بەرامبەری تۆ چۆن بن؟ ﴿و کفی بجهنم سعیرا﴾ و ئاگری هەڵگیرساوی دۆزەخ بەسە لەبەرامبەر نکووڵییەکانیانەوە ﴿[٥٦] إن الذین کفروا بآیاتنا﴾ بێگومان ئەوکەسانەی بەئایەت و نیشانەکانی ئێمە بێ باوەڕن ﴿سوف نصلیهم نارا﴾ لەدوارۆژدا دەیانبەینە ناو ئاگرێکی بڵێسەدارو گەرمەوە ئەیانبرژێنێ ﴿کلما نضجت جلودهم﴾ هەرجارەی کەپێستی جەستەیان داپلۆخاو سووتا ﴿بدلناهم جلودا غیرها﴾ چەند پێستێکی تریان بۆئەگۆڕین لەجێی ئەودا ﴿لیذوقوا العذاب﴾ تاپتر ئەوسزایە بچێژن. لەفەرموودەیەکدا هاتووە: لەقیامەتدا جەستەی جەهەننەمییەکان گەورە ئەکرێت، بەشێوەیەك کە نێوان نەرمایی گوێی هەریەکەیان بەئەندازەی کێوی ئوحودی لێدێ. ئیمامی (ئەحمەد) ﴿إن الله کان عزیزا حکیما﴾ بەڕاستیی خوا دەسەڵاتداری کاردروستە، هەرگیز لەخۆوە سزای هیچ کەس نادات ﴿[٥٧] والذین آمنوا وعملوا الصالحات﴾ ئەوکەسانەش کەباوەڕیان هێناوەو کارە چاکەکانیان ئەنجام داوە ﴿سندخلهم جنات تجری من تحتها الأنهار﴾ بێگومان لەدوارۆژدا ئەیانبەینە ناو باخ و باخاتی واوە، کە بەبن درەختەکانیدا کانی و ڕووبار دێت و دەڕوا ﴿خالدین فیها ابدا﴾ هەتا سەریش هەرلەوێ ئەمێننەوە ﴿لهم فیها ازواج مطهرة﴾ ژنانی پاکوخاوێنیان دەدەینێ کە لەهەمووشتێکی ناڕەواو قێزەون دوورن ﴿وندخلهم ظلا ظلیلا﴾ و دەشیان بەینە بن سێبەری چڕوپڕەوە، ئیتر لەوێ نە سەرماو، نەگەرما، تینیان تێناکات. لەم ئایەتەدا سێبەری بەهەشت بەوشەی (ظلیل) هاتووە، وە لەجێگایەکی تردا بە (دائم) هاتووە وەك: (أکلها دائم). وە لەسوورەتی (الواقعە: ٣٠)دا: هاتووە: (وظل ممدود). وە لەسوورەتی (المرسلات: ٤٠)دا: (إن المتقین في ظلال وعیون) هاتووە، واتە بەکۆ هاتووە. وە لەسورەتی (یس: ٥٦)دا: (هم و أزواجهم في ظلال علی الآرائك متکئون) هاتووە، بەواتای ئەوەکە: بەهەشتی یەکان لەگەڵ ژن و هاوسەرەکانیان لەسەرتەختی ڕازاوەن و پێکەوە پاڵیان لێداوەتەوە، دیارە ئەم جۆرە لێکدانەوەی جیاواز لەیەك فراوانی نازونیعمەتەکانی بەهەشت دەگەیەنێ. لەم فەرموودەیەشدا هاتووە: ((إن في الجنة لشجرة یسیر الراکب في ظلها مأة عام لا یقطعها، شجرة الخلد)) طەبەریی: ٨/٤٩٢. لەبەهەشتدا درەختێکی گەورەو نەبڕاوەی وا هەیە، سوارچاك سەد ساڵ بڕوا، ئەوسا هێمان بۆی نابڕێت.

الجزء الخامس | سورة النساء

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُۖ وَمَن يَلۡعَنِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾ أَمۡ لَهُمۡ نَصِيبٞ مِّنَ ٱلۡمُلۡكِ فَإِذٗا لَّا يُؤۡتُونَ ٱلنَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾ أَمۡ يَحۡسُدُونَ ٱلنَّاسَ عَلَىٰ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦۖ فَقَدۡ ءَاتَيۡنَآ ءَالَ إِبۡرَٰهِيمَ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَءَاتَيۡنَٰهُم مُّلۡكًا عَظِيمٗا ﴿٥٤﴾ فَمِنۡهُم مَّنۡ ءَامَنَ بِهِۦ وَمِنۡهُم مَّن صَدَّ عَنۡهُۚ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ﴿٥٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَٰتِنَا سَوۡفَ نُصۡلِيهِمۡ نَارٗا كُلَّمَا نَضِجَتۡ جُلُودُهُم بَدَّلۡنَٰهُمۡ جُلُودًا غَيۡرَهَا لِيَذُوقُواْ ٱلۡعَذَابَۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمٗا ﴿٥٦﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ سَنُدۡخِلُهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۖ لَّهُمۡ فِيهَآ أَزۡوَٰجٞ مُّطَهَّرَةٞۖ وَنُدۡخِلُهُمۡ ظِلّٗا ظَلِيلًا ﴿٥٧﴾ ۞إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُكُمۡ أَن تُؤَدُّواْ ٱلۡأَمَٰنَٰتِ إِلَىٰٓ أَهۡلِهَا وَإِذَا حَكَمۡتُم بَيۡنَ ٱلنَّاسِ أَن تَحۡكُمُواْ بِٱلۡعَدۡلِۚ إِنَّ ٱللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِۦٓۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ سَمِيعَۢا بَصِيرٗا ﴿٥٨﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا ﴿٥٩﴾

٨٧

هەرچی ئەمانەت بێ بیدەنەوە دەسی خاوەنەکەی:

﴿٥٨ إن الله يأمركم أن تؤدوا الأمانات إلى أهلها﴾ بێگومان خوا فەرمانتان پێدەدا کە هەموو ئەمانەت و سپاردەیەك بدەنەوە دەست خاوەنەکەی ﴿وإذا حكمتم بين الناس أن تحكموا بالعدل﴾ و هەرکات دادگایی نێوان مەردوم دەکەن, بە دادگەرانەو یەکسانیی داوەریی بکەن، واتە: بەلای هیچ کەسێکدا دامەبڕن, پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((إن الله مع الحاكم مالم يجر، فإذا جار و كله الله إلى نفسه)) ئیبن ماجە: ٧٧٥/٢, واتە: خوا پشتگیری لە(داوەر) دەکا هەتا ناهەقیی نەکا، هەرکە ناهەقییکرد, خوا وازی لێدێنێ و دەیداتە دەستی خۆی! ﴿إن الله نعما يعظكم به﴾ بەڕاستیی خوای بەهەق بەجوانترین شێوەو، بەشێوازێکی زۆر چاك ئامۆژگاریتان دەکات, کەوابوو ئێوە ئەو سپاردانەی لاتان بدەنەوە بەخاوەنەکانیان و، هەمووکاتیش بەدادگەرانە بڕیار بدەن ﴿إن الله كان سميعا بصيرا﴾ بێگومان خوا هەمیشە ژنەوایە بۆ گشت شتێ، بینایە بۆ دیارو نادیار. پێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێ: ((إد الأمانة إلى من ائتمنك، ولا تخن من خانك)). پێشەوا ئەحمەد: ٤٠٤/٣. واتە: سوپاردە بدەوە دەستی خاوەن سپاردەکە، هەرگیز خەیانەت و گزی مەکەن, تەنانەتی لەگەڵ ئەوکەسەشدا خەیانەتی لێکردوویت.

گوێرایەڵی خواو پێغەمبەرو کار بەدەستانی خۆتان بن:

﴿٥٩ ياأيها الذين آمنوا أطيعواالله وأطيعوا الرسول﴾ ئەی ئەوکەسانەی باوەڕتان هێناوە! گوێرایەڵیی فەرمانی خواو پەیامبەربن لەهەموو کاروبارێکدا ﴿وأولى الأمر منكم﴾ وە بەر فەرمانی کاربەدەستان و کارسازانی خۆتان بن، واتە: بەقسەی ئەو کاربەدەست و زانایانە بکەن، کە لەخۆتانبن. واتە: لەچوارچێوەی شەریعەتدا گوێڕایەڵیان بن ﴿فإن تنازعتم في شئ﴾ ئینجا ئەگەر لەشتێکدا کێشەو ناکۆکیتان بوو ﴿فردوه إلى الله والرسول﴾ جا بیگێڕنەوە بۆلای خواو پەیامبەر ﷺ، واتە: باتەنها قورئان و سوننەت داوەرو حەکەمتان بن. بەڵێ پێویستە لەهەمووشتێکدا بگەڕێنەوە لای خواو پەیامبەر ﷺ, دیارە کەبڕیاری پەیامبەریش ﷺ هەر بڕیاری خوایە، وەك لەسوورەتی (نیساء: ٨٠)دا هاتووە: ﴿ومن يطع الرسول فقد أطاع الله﴾ کەوابوو نابێ بەهیچ جۆرێك کێشەکانتان بەرنە لای تاغووتەکانی سەردەم، وەك ئەفەرموێ: (ألم تر إلى الذين يزعمون أنهم آمنوا بما أنزل إليك و ما أنزل من قبلك يريدون أن يتحاكموا إلى الطاغوت وقد أمروا أن يكفروا به و يريد الشيطان أن يضلهم ضلالا بعيدا) ٦٠/٤. وە نابێ بەهیچ تاغووتێك باوەڕت هەبێ، ئەوجا دەبیتە موسڵمانی کامڵ و خاوەن باوەڕ, وەك لەسوورەتی (بەقەرە: ٢٥٦)دا هاتووە: (فمن يكفر بالطاغوت ويؤمن بالله فقد استمسك بالعروة الوثقى) ﴿إن كنتم تؤمنون بالله واليوم الآخر﴾ ئەگەر باوەڕتان بەخواو بەڕۆژی دوایی هەیە، دەبێ ئاوابێت ﴿ذلك خير و أحسن تأويلا﴾ ئەوگێڕانەوەی کێشەو هەرایە بۆلای قورئان و سوننەت، جوانترو چاکترە بۆتان، چاکترین ڕەفتاریشە بۆداهاتووتان.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٥٨-٥٩):

١- دەبێ هەموو سپاردەو ئەمانەتێ بپارێزرێ و، پاشان لەکاتی پێویستدا بدرێتەوە بەخاوەنەکەی ، ئەگەرچی خاوەنەکەی پیاو خراپ و موشریك و کافریش بێ.

سەرنجێك: ئەگەر بێ ئیهمالی و درێغیی ئەوکەسەی سپاردەکەی لایە، سپاردەکە تیاچوو، ناکەوێتە سەری وەکو پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((لا ضمان على المؤتمن)) رواه الدار القطني.

٢- دادگەریی و عەدالەت -بەتایبەتی لە(قەزاوەت)و داوەرییدا- فەرمانێکی خواییەو پێویستە جێبەجێ بکرێت، دەبێ ئیتاعەی خواو، پێغەمبەرو سەرپەستیارانی موسڵمانان (واتە: زانایان و، فوقەها)کان بکرێ, هەر

ئەمەیە (سەهلی کوڕی عبدالله) ئەڵێ: هەتا خەڵکی ڕێز لەسوڵتانی موسڵمانان و زانایانیان بگرن، هەمیشە لەخێردا ئەبن، خواش کاروباری دونیاو ئاخیرەتیان بۆ ساز ئەکا، خۆئەگەر سووکایەتیان پێبکەن، ئەوا بەرنامەی دونیاو دواڕۆژیان لێ تێك ئەچێ.

٣- هەموو کێشەکان دەبێ بۆ چارەسەر بدرێنەوە دەستی قورئان و سوننەتی پێغەمبەر.

٤- بەختیاریی و سەرفرازیی دنیاو ئاخیرەت هەر بۆئەم ئوممەتەیە.

٥- رزگاری مرۆڤ لەوەدایە هەموو کارەکانی بەپێی کیتاب و سوننەت جێبەجێ بکا.

کێشە مەبەنە لای تاغووتەکان:

الجزء الخامس — سورة النساء

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَن يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَن يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَن يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾ فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُم مُّصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُل لَّهُمْ فِي أَنفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٦٣﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذ ظَّلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا ﴿٦٤﴾ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

٨٨ — وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا

پیاوێکی جوولەکەو یەکێکی دووڕوو کێشەیەکیان هەبوو، جا بۆچارەسەرەکەی جوولەکەکە وتی: بابچینە لای (موحەممەد) داوەرییمان بکا، کابرای دووڕووش وتی: نەخێر، بابچینە لای (کەعبی کوڕی ئەشرەف)ـی جوولەکە، ئینجا جوولەکەکە وتی: من دەڵێم بابچینە لای پەیامبەرەکەتان، کەچی تۆ بۆلای کەعبم دەبەیت؟! ئەوسا کابرای دووڕوو بەناچاری لەگەڵیا چوو بۆلای پەیامبەر ﷺ و دەرەنجام کێشەکە بەقازانجی جوولەکەکە برایەوە، ئەوسا موسڵمانە دووڕووەکە وتی: من بەبڕیاری (موحەممەد) رازی نیم، دەبێ بچینە لای (عومەری کوڕی خەتتاب) بەڵێ هەر کەڕۆیشتنە لای عومەر، جوولەکەکە پێیگوت: ئەوە بزانە کە پێشتر رۆشتینە لای (موحەممەد)و بڕیاری بۆ مندا، کەچی وا ئێستا ئەم بەناو موسڵمانە قایل نابێ و هێناومی بۆلای تۆ، وتی: جا چۆن ئەم قسە وایە؟ وتی: بەڵێ. ئەوسا عومەر گوتی کەمێك چاوەروان بن هەر ئێستا داوەریتان ئەکەم. عومەر هەڵساو بەپەلە گەڕایەوە ماڵەوەو شمشێرەکەی خۆی هێناو دای لەملی موسڵمانە دووڕووەکەو، فەرمووی: هەرکەسێك رازی نەبێت بەحوکم و بڕیارەکانی خواو پەیامبەرەکەی ئابەوشێوەیە داوەریی دەکەم، ئیتر ئەم ئایەتە هات و فەرمووی: ﴿[٦٠] الم تر إلى الذين يزعمون انهم آمنوا بما انزل إليك﴾ ئەرێ ئەوانەت نەدیوە را دەڵێن باوەڕیان بەو بەرنامەو قورئانەیە دابەزێنراوە بۆت هەیە ﴿وما انزل من قبلك﴾ و بەوپەیامەش پێش تۆ دابەزێنراوە باوەڕ دەکەن ﴿يريدون ان يتحاكموا إلى الطاغوت﴾ دەیانەوێ بۆ بڕینەوەی داواو کێشەکانیان بچنە لای تاغووت و بەرنامە شەیتانییەکان؟! ﴿وقد امروا ان يكفروا به﴾ لەکاتێکدا فەرمانیان پێدرابوو بەوبەرنامە شەیتانیانە باوەڕ نەکەن و کارنەکەن ﴿ويريد الشيطان ان يضلهم ضلالا بعيدا﴾ و شەیتانیش دەیەوێ گومڕایان بکات بەگومڕا کردنێکی یەکجار دووڕو بێ سنوور، بۆیە ئاوا سەر بۆ بەرنامە دنیاییەکان شۆڕ دەکەن!

سەرنج: لەبەرئەوە هۆكاری هاتنە خوارەوەی ئەم ئایەتی (٦٠)ـە، سەعلەبی ریوایەتی كردووە، لاوازەو جێگەی تێبینییە ﴿[٦١] و إذا قيل لهم تعالوا إلى ما أنزل الله وإلى الرسول﴾ كاتێكیش بەو دووڕووانە بگوترێ: وەرنە لای ئەم بەرنامەو شەریعەتە خوا دایبەزاندووەو، وەرنە لای ئەم پەیامبەری خوایە، تا كێشەكەتان بۆ بڕێتەوە ﴿رأيت المنافقين يصدون عنك صدودا﴾ كەچی دووڕووەكان دەبینی بەتوندی رووت لێوەردەگێڕن و، قەتیش بەو بەرنامەو بڕیارەی تۆ رازی نابن! لەسوورەتی (منافیقون: ٥)یشدا هاتووە: (وإذا قيل لهم تعالوا يستغفر لكم رسول الله لووا رؤسهم ورأيتهم يصدون وهم مستكبرون) كە نەك تەنها بۆچارەسەری كێشەكانیان نایەنە لای پێغەمبەر ﷺ، بەڵكو ئەگەر بۆئەوەیش بێ كە پەیامبەر ﷺ داوای لێبوردنیان بۆبكات هەر مل بادەدەن و نایەن! ﴿[٦٢] فكيف إذا أصابتهم مصيبة بما قدمت أيديهم﴾ جاكاتێ -بەهۆی ئەوكردەوە خراپەیانەوە وە بەرخۆیانیانداوە- نەهامەتییەكیان تووش دەبێ ﴿ثم جاوك يحلفون بالله﴾ پاشان بەهاوار هاوار دێنەلات و سوێند بەخوا دەخۆن ﴿إن أردنا إلا إحسانا وتوفيقا﴾ كە ئێمە لەبردنی كێشەو ئاژاوەكانمان بۆلای غەیری موحەممەد ﷺ تەنها چاكسازیی و بڕینەوەی كێشەو ئاژاوەكانمان مەبەست بووە، بەرژەوەندی وا داوایكردووە ﴿[٦٣] أولئك الذين يعلم الله ما في قلوبهم﴾ ئەوانە كەسانێكن خوا ئەزانێ چ مەبەست ونیازێك لەدڵیاندایە ﴿فأعرض عنهم﴾ جا تۆیش پشتگوێیان بخەو لێیانگەڕێ و پۆزشیان لێوەرمەگرە ﴿وعظهم﴾ و بەجوانیی ئامۆژگارییان بكە، باڵەوە زیاتر درۆو دەلەسەو فڕوفێڵ نەكەن ﴿وقل لهم في أنفسهم قولا بليغا﴾ وە بەوتەیەكی جەرگبڕانە لەگەڵیان بدوێ، بەشێوەیەك كە هیچ قسەیان نەمێنێ و خۆ بدەن بەدەستەوەو لەدرۆو دەلەسە دەست هەڵبگرن.

رێنماییەكانی ئایەتی (٦٠-٦٣):

١- بردنی هەركێشەیەك بۆلای غەیری قورئان و سوننەتی پێغەمبەر، كارێكی ناپەسەندو حەرامە. ملنەدان بەپیاوە (تاغووت)ەكان واجبێكی شەرعییەو دەبێ خەڵكیش بۆ بڕانەوەی كێشەكانیان هەر بۆلای قورئان و سووننەت بانگ بكرێن.

٢- خەڵكانی نەزان و نەفام دەبێ پشتگوێ بخرێن و، پۆزش و قسەیان لێوەرنەگیردرێ و، بە چڕوپڕیش ئامۆژگاری بكرێن، هەتا مل رادەكێشن.

بەر فەرمانیی پێغەمبەر واجبە:

﴿[٦٤] وما أرسلنا من رسول إلا ليطاع بإذن الله﴾ وە هەركەسێكمان بە پەیامبەرێتی ناردبێت، تەنیا هەر بۆئەوە بووە كە دەبێ بەفەرمانی خوا گوێڕایەڵیی بكرێ، واتە: گشت پەیامبەران لەسەر بڕیاری خوا دەبێ بەگوێیان بكرێ، دیارە موحەممەدیش ﷺ یەكێ لەو پەیامبەرانەیەو، دەبێ گوێڕایەڵی بن ﴿ولو أنهم إذ ظلموا أنفسهم﴾ و ئەگەر ئەو دووڕوانە وەختێ ستەمیان لەخۆیانكرد، بەوە كێشەكانیان بردە لای تاغووتەكان ﴿جاوك فاستغفروا الله﴾ هاتبنایە لای تۆئەی موحەممەد ﷺ! و داوای لێبوردنیان لەخوا كردبا ﴿واستغفر لهم الرسول﴾ و پەیامبەریش (واتە: تۆی پێغەمبەر) داوای لێبوردنت بۆ كردبان ﴿لوجدوا الله توابا رحيما﴾ بێگومان خوایان بە تەوبە وەرگرو میهرەبان دەست دەكەوت.

تا شەرعی خوا نەكەنە بەرنامە، موسڵمان نین:

﴿[٦٥] فلا وربك لا يؤمنون﴾ نەخێر وەك ئەوە نییە دووڕووەكان دەیزانن، سوێندبێ بەپەروەردگارت ئەی پێغەمبەر نابنە باوەڕدار ﴿حتى يحكموك فيما شجر بينهم﴾ تا بۆ یەكلاكردنەوەی كێشەكانی نێوانیان تۆ دەكەنە داوەر ﴿ثم لا

یجدوا فی انفسهم حرجا مما قضیت﴾ و ئەوساش بەرامبەر بەوبڕیارەی تۆ داوتە، هیچ تەنگیەکیان دەست نەکەوێ لەدەروونیاندا ﴿ویسلموا تسلیما﴾ و بەچاکیش تەسلیم و ملکەچ ببن. بەڵێ دەبێ ملکەچی و ڕەزامەندیی تەواومان بۆهەموو بڕیارەکانی خواو پەیامبەر ﷺ هەبێ، وەك لەسوورەتی (نوور:٥١)یشدا هاتووەو دەفەرموێ: (إنما كان قول المؤمنين إذا دعوا إلى الله ورسوله ليحكم بينهم أن يقولوا سمعنا و أطعنا..).

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٦٤-٦٥):

١- دەبێ گوێڕایەڵی لەهەموو (ئەمر)و (نەهی)یەکانی پێغەمبەر ﷺ بکرێ.

٢- هەموو گوناحێ گەورەو بچووك سنوور بەزاندن و ستەمەو دەبێ تەوبەی لێبکرێ.

٣- پێویستە بەهەموو بڕیارێکی خواو پێغەمبەر ﷺ ڕازی بین ﴿[٦٦] ولوا أن كتبنا عليهم أن اقتلوا انفسكم﴾ گریمان ئەگەر ئێمە لەسەر ئەوانەمان نوسیبا کە دەچنە لای تاغووتەکان بۆ چارەسەری کێشەکانیان کە: دەبێ بۆ وەرگرتنی تەوبەو پەشیمانی لەوکارەیە یەکتر بکوژن وبچنە غەزا ﴿او اخرجوا من دیارکم﴾ یان دەبێ لەنیشتمانتان بچنە دەرێ لەبەرخوا، هەروەك بەجوولەکەکانی بەر لەئێوەمان گوت ﴿ما فعلوه إلا قلیل منهم﴾ زۆر کەمێکیان نەبێت، وەلامیان نەئەدایەوەو نەیان ئەکرد، بەلام خۆ خوای گەورە تەکلیفی لەتوانا بەدەرناکا ﴿ولو انهم فعلوا ما یوعظون به﴾ دیارە ئەگەر بەپێی ئامۆژگاریی و فەرمانەکانی خواو پەیامبەر ڕەفتاریان کردباو ئەم فەرمانەیان ئەنجامدابا ﴿لکان خیرا لهم واشد تثبیتا﴾ ئیتر بۆ دنیاو قیامەتیشیان چاك دەبووو باوەڕیشیان پتەوتر دەبوو ﴿[٦٧] وإذا لأتیناهم من لدنا اجرا عظیما﴾ ئینجا ئێمەش بۆ خۆمان پاداشتێکی گەورەمان پێ دەبەخشین ﴿[٦٨] و لهدیناهم صراطا مستقیما﴾ ئەوساش بەتەواوی ئەمانخستنە سەر ڕێگەی ڕاست و لەسەری دامەزراومان ئەکردن ﴿[٦٩] ومن یطع الله والرسول﴾ و هەرکەسێکیش بەرفەرمانی خواو ئەم پەیامبەرە بێ ﴿فأولئك مع الذین انعم الله علیهم﴾ دەبێتە هاوڕێی ئەوکەسانە کەخوا چاکەو بەهرەی خۆی بەسەرا ڕشتوون، واتە: لەسەر ڕێگای ئەوان دەبن لەدنیاو لەدواڕۆژدا ﴿من النبیین والصدیقین﴾ لەپەیامبەران و ڕاستگۆیان ﴿والشهداء والصالحین﴾ و شەهیدانی ڕێگەی خواو صاڵحان و کارچاکان ﴿وحسن أولئك رفیقا﴾ دیارە ئەمانە چ هاودەم و هاوڕێیەکی چاك و بێ وێنەن، دەسا هەرکەسێك پێی خۆشە کە لەقیامەتدا لەگەڵ ئەمانەدا بێت، دەبا خۆی بۆئامادە بکات بۆیە لەریوایەتێکی (مەرفوع)دا هاتووە: پیاوێك هاتەلای پەیامبەر ﷺ وتی: بێگومانبە، من تۆم لەخۆم و ماڵ و منداڵەکانم خۆشتر ئەوێ، کاتێکیش کە لەماڵەوەم هەر لەیادمی و، هەرگیز بێ تۆش ئۆقرە ناگرم، بەلام کە بیرم لەمردنی خۆم و تۆم کردەوە ئەوسا زانیم کە تۆ لەگەڵ پەیامبەران دەچیتە بەهەشت و جێگەی خۆت،

الجزء الخامس | سورة النساء

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا مِن دِيَارِكُم مَّا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِّنْهُمْ ۖ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا (٦٦) وَإِذًا لَّآتَيْنَاهُم مِّن لَّدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا (٦٧) وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا (٦٨) وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ ۚ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا (٦٩) ذَٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ عَلِيمًا (٧٠) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانفِرُوا ثُبَاتٍ أَوِ انفِرُوا جَمِيعًا (٧١) وَإِنَّ مِنكُمْ لَمَن لَّيُبَطِّئَنَّ فَإِنْ أَصَابَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ إِذْ لَمْ أَكُن مَّعَهُمْ شَهِيدًا (٧٢) وَلَئِنْ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِّنَ اللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَن لَّمْ تَكُن بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَنِي كُنتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا (٧٣) ۞ فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ ۚ وَمَن يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا (٧٤)

ترسم لیٚ نیشت كه جاریٚكی تر نه‌تبینمه‌وه! ئینجا ئایه‌تی: (ومن يطع الله والرسول) هاته خواره‌وه. (ئیبن كه‌سیر) ئه‌مه‌ی هیٚناوه ﴿٧٠ ذلك الفضل من الله﴾ ئه‌و قه‌درو ریٚز لیٚنانه له‌خواوه‌یه‌و. خوا خوٚی ئه‌و حورمه‌ته‌ی گرتوون ﴿وكفى بالله عليما﴾ و هه‌رخوٚیشی (الله) به‌سه كه به‌هه‌مووشتیٚ ده‌زانیٚ و پاداش ده‌داته‌وه.

هه‌میشه هوٚشیار و ئاماده بن:

﴿٧١ ياايها الذين آمنوا خذوا حذركم﴾ ئه‌ی ئه‌وانه‌ی باوه‌رِتان هیٚناوه! ده‌بیٚ هه‌مووكات وریابن و هوٚشی خوٚتانتان هه‌بیٚ و ئاماده بن بوٚ رووبه‌رِووبوونه‌وه‌ی دوژمنانی دینی خوا ﴿فانفروا ثبات﴾ ده‌سا ده‌سته ده‌سته، تیپ تیپ، بچنه جیهاد ﴿او انفروا جميعا﴾ وه یان هه‌مووتان پیٚكه‌وه بچنه غه‌زاو هه‌لٚمه‌ت به‌رن به‌پیٚی پیٚویست، مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه كه‌هیچ كات گوٚره‌پان چوٚلٚ نه‌بیٚ، ئه‌گینا موسلٚمانان سوك و ریسوا ئه‌بن ﴿٧٢ وإن منكم لمن ليبطئن﴾ بیٚگومان ده‌سته‌یه‌ك له‌دوورِووه‌كانتان له‌ناودایه سستی ده‌كه‌ن و خه‌لٚكیش له‌جیهاد سارد ده‌كه‌نه‌وه ﴿فإن اصابتكم مصيبة﴾ ئینجا ئه‌گه‌ر ئیٚوه تووشی به‌لاٚو نه‌هامه‌تیٚك بوون، وه‌كو: كوشتن، یان تیٚكشكان له‌گوٚره‌پاندا ﴿قال قد انعم الله علي إذ لم اكن معهم شهيدا﴾ هه‌ریه‌ك له‌و دوورِووانه ئه‌لٚیٚت: به‌راستیی خوا چاكه‌و به‌هره‌ی گه‌وره‌ی له‌گه‌لٚدا كردم كه له‌گه‌لٚ ئه‌وانه‌دا ئاماده نه‌بووم، هه‌تا منیش وه‌ك ئه‌وان دووچار بوو بام ﴿٧٣ ولئن اصابكم فضل من الله﴾ خوٚئه‌گه‌ر له‌فه‌زلٚ و به‌هره‌ی خواوه ده‌سكه‌وت و سه‌ركه‌وتنیٚكتان بوٚ بوو ﴿ليقولن كأن لم تكن بينكم و بينه مودة﴾ به‌راشكاوی هه‌روه‌ك كه‌سیٚك كه‌له‌پیٚشدا هیچ په‌یوه‌ندیی و ئاشنایه‌تیه‌كتان نه‌بووبیٚت، ده‌لٚیٚ: ﴿يا ليتني كنت معهم فأفوز فوزا عظيما﴾ ئه‌ی خوٚزگایه! منیش له‌گه‌لٚیاندا بووبام، ئه‌وسا منیش له‌و ده‌ستكه‌وته به‌شدار ده‌بووم و به‌ئاواتیٚكی گه‌وره ده‌گه‌یشتم.

هه‌ر بوٚ خوا بچنه غه‌زا:

﴿٧٤ فليقاتل في سبيل الله الذين يشرون الحياة الدنيا بالآخرة﴾ ده‌سا بائه‌وانه جه‌نگ بكه‌ن و بچنه غه‌زا كه له‌به‌رخوا ده‌یانه‌ویٚ ده‌س له‌م ژیانی دنیایه هه‌لٚگرن و، قیامه‌ت به‌دنیا بكرِن ﴿ومن يقاتل سبيل الله﴾ هه‌ركه‌سه‌ش ده‌چیٚته غه‌زا له‌پیٚناوی خوادا ﴿فيقتل﴾ چ بكوژریٚت و شه‌هید بكریٚ ﴿او يغلب فسوف نؤتيه اجرا عظيما﴾ یان زالٚ بیٚ و سه‌ركه‌ویٚ، ئیٚمه له‌ودنیا پاداشتیٚكی گه‌وره‌ی پیٚئه‌به‌خشین. به‌لٚیٚ موسلٚمان چ بكوژریٚ، یان زالٚ ببیٚ، هه‌ر دووباره‌كه‌ی بوٚئه‌و هه‌رسه‌ركه‌وتن‌و پیروٚزییه، وه‌ك له‌سوره‌تی (التوبة: ٥٢)یشدا هاتووه: (قل هل تربصون بنا إلا إحدى الحسنيين).

بوٚ رزگاری خه‌لٚكانی بیٚ هیٚزو ژنان و منداڵان جیهاد بكه‌ن:

﴿٧٥ ومالكم لا تقاتلون في سبيل الله﴾ ئه‌ی ئیمانداران! ئیٚوه به‌چ به‌هانه‌و بیانوویه‌ك ناچنه غه‌زا له‌رِیٚی خوا ﴿والمستضعفين من الر جال والنساء والولدان﴾ و له‌به‌ر رزگاركردنی پیاوان و ژنان و منالاٚنی لاوازو چه‌وساوه‌و بیٚ دیفاع ﴿الذين يقولون ربنا اخرجنامن هذه القرية الظالم اهلها﴾ ئه‌وانه‌ی كه ئه‌لٚیٚن: ئه‌ی په‌روه‌ردگاری ئیٚمه! توٚ له‌م شاره‌ی (مه‌ككه‌یه) كه دانیشتووه‌كانی سته‌مكارن رزگارمانكه. چونكه ئازاری زوٚرمان ده‌ده‌ن و ریٚیشمان ناده‌ن كوٚچ بكه‌ین ﴿واجعل لنا من لدنك وليا﴾ ده‌سا له‌لایه‌ن خوٚته‌وه پشتیوان و كارسازیٚكمان بوٚبه‌دی بیٚنه ﴿واجعل لنا من لدنك نصيرا﴾ و هه‌رله‌لای خوٚته‌وه -به‌فه‌زلیٚ خوٚت- یارمه‌تیده‌ریٚكمان بوٚبه‌دی بیٚنه، پاشان خوای دلوٚڤانیش به‌هانایانه‌وه هات و په‌یامبه‌ری ﷺ بوٚ ناردن و، مه‌ككه‌ی بوٚ ئازاد كردن ﴿الذين آمنوا يقاتلون في سبيل الله﴾ ئه‌وكه‌سانه‌ی باوه‌رِیان هیٚناوه، له‌رِیٚی خوادا كوشتار ده‌كه‌ن ﴿٧٦ والذين كفروا يقاتلون في سبيل الطاغوت﴾ و

ئەوکەسانەش کافرو بێ باوەڕن, لەڕێگەی تاغووت و شەیتاندا کوشتار دەکەن ﴿فقاتلوا اولياء الشيطان﴾ دەسا ئێوە لەگەڵ دۆستان و یارانی شەیتاندا غەزا بکەن و بجەنگێن ﴿إن كيد الشيطان كان ضعيفا﴾ بێگومان پیلان و فڕوفێڵی شەیتان - لەچاو دەسەڵات و توانای خوادا- لاوازو بێ هێزە.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٧٤-٧٦):

١- جیهادو جەنگ لەبەر دینی خواو بۆ ڕزگارکردنی خەڵکانی کزو بێ دەسەلات و، هەڵوەشانەوەی دام و دەزگای لەخوا یاخییان فەرز کراوە.

٢- موجاهید دونیای خۆی دەدا بەپاشەڕۆژو قیامەت.

٣- موجاهید چ بکوژرێ و شەهیدببێ، یان بەغەنیمەت ودەستکەوتەوە بگەڕێتەوە، لەهەردووحاڵەتەکەدا سەرفرازو سەرکەوتووە.

٤- نابێ باوەڕداران لەترسی دوژمنانی دینی خوا دەست لەجیهاد هەڵبگرن، چونکە هێزی ئەوانە لەشەیتانەوەیەو، نەخشەی شەیتانیش هەرچەندە ببێ لاوازە.

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلْوِلْدَٰنِ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَخْرِجْنَا مِنْ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ ٱلظَّالِمِ أَهْلُهَا وَٱجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا وَٱجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ يُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ يُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِ ٱلطَّٰغُوتِ فَقَٰتِلُوٓا۟ أَوْلِيَآءَ ٱلشَّيْطَٰنِ إِنَّ كَيْدَ ٱلشَّيْطَٰنِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوٓا۟ أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ ٱلْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَخْشَوْنَ ٱلنَّاسَ كَخَشْيَةِ ٱللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا۟ رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا ٱلْقِتَالَ لَوْلَآ أَخَّرْتَنَآ إِلَىٰٓ أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَٰعُ ٱلدُّنْيَا قَلِيلٌ وَٱلْءَاخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ ٱتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾ أَيْنَمَا تَكُونُوا۟ يُدْرِككُّمُ ٱلْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ وَإِن تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا۟ هَٰذِهِۦ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا۟ هَٰذِهِۦ مِنْ عِندِكَ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ فَمَالِ هَٰٓؤُلَآءِ ٱلْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٨﴾ مَّآ أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ وَأَرْسَلْنَٰكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿٧٩﴾

جیهاد فەرز کرا ، گوتیان بۆ غەزات لەسەر نووسین؟

هەندێ لەموسڵمانان کەهێمان لەمەککەدا بوون هاتنەلای پەیامبەرﷺ وتیان: تائێمە هاوبەشمان بۆ خوا دائەناو موشریك بووین, سەربڵندو بێ ترس بووین، کەچی کە باوەڕمان هێنا، بوینە ژێردەستە و ترسنۆك بووین! دەسا مۆڵەتی جیهادمان بدە بابچین غەزایان بکەین؟ ئەویش ﷺ فەرمووی: من تائێستا تەنها بەچاوپۆشیی و لێبوردن فەرمانم پێکراوە، نە بەجەنگ. جا کە لەسەر داواکەی خۆیان جەنگ فەرز کرایە سەریان، ترسیان لێنیشت و خۆیان گرتە دواوە (أخرجه الحاكم فقال: رجاله رجال الصحيح).. ئینجا ئەم ئایەتە هات و فەرمووی: ﴿[٧٧] الم تر إلى الذين قيل لهم﴾ ئاخۆ سەیری ئەوانەت نەکرد پێیان گوترا: ﴿كفوا ايديكم واقيموا الصلاة واتوا الزكاة﴾ دەست لەجەنگ بگرنەوەو شەڕمەکەن، چونکە کاتی جەنگ نەهاتووە، وە لەباتی جیهاد نوێژەکانتان بکەن و زەکات بدەن، هەتا خوا مۆڵەت دەدات ﴿فلما كتب عليهم القتال﴾ جا کەچوونە مەدینەو جەنگ و جیهادیان لەسەر فەرز کرا ﴿إذا فريق منهم يخشون الناس كخشية الله﴾ یەکسەر دەستەیەکیان ئەوەندە لە رووبەروو بوونەوەی خەڵکی ئەترسان، کە لەخواش هەرئەوەندە ئەترسان ﴿او اشد خشية﴾ یاخۆ زیاتریش دەترسان ﴿و قالوا ربنا لم كتبت علينا القتال﴾ و لەترسا گوتیان: ئەی پەروەردگارمان! بۆچی ئێستا جەنگت فەرز کردە سەرمان؟ ﴿لولا اخرتنا إلى اجل قريب﴾ خۆزگە تاماوەیەکی تر دوات خستباین، تا بەمردنی خۆمان دەمردین، نە بەکوشتن ﴿قل متاع الدنيا قليل﴾ ئەی پێغەمبەرﷺ! بڵێ: ژیان و گوزەرانی ئەم دونیایە کەم و

کورتە لەچاو قیامەتدا ﴿والآخرة خير لمن اتقى﴾ ژیانی ئاخیرەت بۆئەوانەی لەخوا دەترسن زۆر باشترە لەم ژیانی دنیایە ﴿ولا تظلمون فتيلا﴾ و بەئەندازەی ئەو رەشتەیە لەناو قڵیشی ناوکە خورمادایە ستەمتان لێناکرێ، واتە: کەمترین ستەم لەکەس ناکرێ ﴿[٧٨] أينما تكونوا يدرككم الموت﴾ دڵنیایشبن لە هەرجێگایەکدابن، مردن پێتان دەگات ، ئیتر خۆ لادان لە خەزا ئێوە رزگار ناکات لەمردن، جاکەوابوو بۆ چ لەجیهاد هەڵدێن؟ و خۆدەدزنەوە ﴿ولو كنتم في بروج مشيدة﴾ ئەگەر لەناو کۆشك و قەڵای سەخت و قایمشدا بن هەر دەمرن، جاکەوابوو لەجەنگ رامەکەن ﴿وإن تصبهم حسنة يقولوا هذه من عندالله﴾ هەر خۆشیی وچاکەیەکیان بێتەرێ، دەڵێن ئەمە لەخواوەیە ﴿وإن تصيبهم سيئة﴾ خۆئەگەر ناخۆشیەکیان تووش بوو ﴿يقولوا هذه من عندك﴾ بەپێغەمبەر ﷺ ئەڵێن: ئەمە لەلایەن تۆوە بوو، واتە: نەهامەتی و شوومی تۆیە!! ﴿قل كل من عندالله﴾ پێیان بڵێ: ئەی پێغەمبەر! ﷺ هەموو -هات و نەهامەتییەك- هەر لەخواوەیەو، ئەوخۆی دروستی ئەکاو بەفەرمانی خۆیەتیی و، مەبەستیشی تاقیکردنەوەی ئێوەیە، چونکە تەنها ئەوخۆی ئەتوانێ کەڵك و زیان ببەخشێ ﴿فما لهؤلاء القوم لا يكادون يفقهون حديثا﴾ ئەوە ئەوخەڵکە چییانە؟ خەریکە لەهیچ شتێك تێنەگەن و لەحەقیقەت حاڵی نەبن و، لەمەبەست و نیازەکانی قورئان خۆ گێلکەن ؟! ﴿[٧٩] ما أصابك من حسنة فمن الله﴾ هەرخۆشیی و چاکەیەکت تووش بوو لەخواوەیە ﴿وما أصابك من سيئة فمن نفسك﴾ وهەر ناخۆشیی وخراپەیەکیشت تووش بوو لەخۆتەوەیە، واتە: بەرهەمی کرداری دەستی خۆتە، خۆت بەخۆتی ئەکەیت ﴿وأرسلناك للناس رسولا﴾ وئێمە تۆمان ناردووە ئەی پێغەمبەر! ﷺ بەپێغەمبەر بۆتەواوی خەڵکیی ﴿وكفى بالله شهيدا﴾ وخواش بەسە ئاگادارو شایەت بێت بۆگەیاندنی بەرنامەکەی خواو، وەڵامی ئەوان.

رێنماییەکانی ئایەتی (٧٧-٧٩):

١- تالووکەو پەلەوترس و کەم ورەیی، کارێکی ناشیاون و، ئەنجامێکی بی فەڕیان دەبێت.

٢- ئاخیرەت بۆ خۆپارێزان لەهەموو دونیا باشترە.

٣- هەرگیز بەخۆلادان لەجیهادو هەڵهاتن مردن دواناخرێت.

٤- خێرو شەڕ، چاك و خراپ، هەموو بەبڕیاری خوا دەبێ، هەر چاکەیەکت بۆپێش هات لەخواوەیە، هەموو خراپەیەکش لەلایەن خۆتەوەیە، خۆت بۆخۆتی هەڵدەبژێری، ئەگینە هەرگیز خوا بەکاری خراپە رازی نییە.

بەر فەرمانی پێغەمبەر، بەر فەرمانی خوایە :

﴿[٨٠] من يطع الرسول فقد أطاع الله﴾ هەرکەسێك گوێڕایەڵی پەیامبەر ﷺ بکات، ئەوە بەراستی گوێڕایەڵی خوای کردووە، چونکە بەرفەرمانی پەیامبەر، بەرفەرمانی خوایە ﴿ومن تولى فما أرسلناك عليهم حفيظا﴾ و هەرکەسیش پشت هەڵبکات و گوێڕایەڵی نەکات، ئەوە ئێمە تۆمان نەناردووە کەپارێزەرو چاودێر بی بەسەریانەوە، دیارە کە بەرپرسیاریش نابیت لێیان، بەڵکو تەنها راگەیاندن و تەبلیغت لەسەرە ﴿[٨١] ويقولون طاعة﴾ و لەناو دووڕووەکاندا هەیە دەڵێن: بۆ هەموو ئیش وکارێ گوێڕایەڵ و فەرمانبەردارین ﴿فإذا برزوا من عندك﴾ جا هەرکە لەلای تۆ دەرچوون و دوورکەوتنەوە ﴿بيت طائفة منهم غير الذي تقول﴾ دەستەیەکیان دژی قسەکانی تۆ شەو دەکەنەوە، واتە: لەلای خۆتا گوێیان بۆ ئەگرتی، کەچی کاتێ دوور دەکەوتنەوە شەویان بە کێشەو پیلان دەبردە سەر ﴿والله يكتب ما يبيتون﴾ و خوا دەینووسێ هەرپیلانێك بەشەودا دەیکەن ﴿فأعرض عنهم﴾ جا تۆ وازیان لێ بێنە ﴿وتوكل على الله﴾ و هەر بەخوا پشت ببەستە ﴿وكفى بالله وكيلا﴾ و بەسە کارسازت تەنها خوا بێ.

ئەر قورئان کاری غەیری خوا بوایە ناڕێك دەبوو:

﴿^٨٢ **افلا يتدبرون القرآن**﴾ ئاخۆ ئەو دووڕووانە بۆچی لەماناومەبەستی قورئان وردنابنەوە کە چەندە وردو پڕحیکمەتە، هەتا باوەڕ بێنن ﴿**ولو كان من عند غيرالله**﴾ خۆئەگەر لەغەیری خوا بووبا ﴿**لو جدوا فيه اختلافا كثيرا**﴾ بێگومان شێواوی و دژایەتییەکی زۆریان -لەرووی ڕەوانبێژی و خۆشخوانیی و مانـاو مەبەستەوە- تیا بەدی ئەکرد، بەڵام چونکە فەرموودەی خوایە، دەبینی لەهەموو کەم وکورتیی و ناتەواوی ودژایەتیەك دوورە.

تا سەرکردە نەزانیٚ هەواڵەکان بڵاو نەکەنەوە:

﴿^٨٣ **وإذا جاءهم أمر من الأمن أو الخوف**﴾ هەرکە هەواڵێکی خۆش وەك بەدەستهێنانی ئەمن و ئاساییش و سەرکەوتن, یان هەواڵێکی ناخۆش و ترسناکیان پێبگا ﴿**اذاعوا به**﴾ سەربەخۆ بڵاویان دەکردەوەو لای هەمووکەس دەیانکردە هەرا، بێ لێکۆڵینەوە ئاخۆ ئەو هەواڵە ڕاستە، یان نا؟ چاك وایە بشاردرێتەوەو کپ بکرێتەوە، یان بڵاو بکرێتەوە؟ واتە: دەبوو بزانرابا ئەو هەواڵە راستە یان نا؟ بەرژەوەندی تێدایە بڵاو بکرێتەوە، یان نا، ئەوسا بڵاو بکرایەتەوە؟ ﴿**ولو ردوه إلى الرسول وإلى أولى الأمر منهم**﴾ خۆئەگەر بیانبردایەتەوە بۆلای پەیامبەر ﷺ و فەرماندەکانیان ﴿**لعلمه الذين يستنبطونه منهم**﴾ ئەوا خاوەن سەلیقەکانیان دەیانزانی هەواڵە ڕاستەکەی لێدەربێنن ﴿**ولولا فضل الله عليكم ورحمته**﴾ ئەگەر فەزڵ و میهرەبانی خوا بەسەرتانەوە نەبوایە، کەلەسەر ئیمان دایمەزراندن ﴿**لاتبعتم الشيطان إلا قليلا**﴾ کەمێکتان نەبێ پەیرەویتان لەشەیتان دەکردو، بە وەسوەسەو دەغدەغەی خۆی لەخشتەی دەبردن، بەڵام بەفەزڵ و ڕەحمەتی خۆی نەیهێشت وپاراستنی.

الجزء الخامس | سورة النساء

مَن يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَن تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا (٨٠) وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِندِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا (٨١) أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا (٨٢) وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَىٰ أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا (٨٣) فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَن يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللَّهُ أَشَدُّ بَأْسًا وَأَشَدُّ تَنكِيلًا (٨٤) مَّن يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُن لَّهُ نَصِيبٌ مِّنْهَا وَمَن يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُن لَّهُ كِفْلٌ مِّنْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقِيتًا (٨٥) وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا (٨٦)

٩١

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٨٠-٨٣):

١- گوێڕایەڵی و فەرمانبەرداری پێغەمبەر ﷺ، بڕیارێکی خوایی واجیبە، چونکە فەرمانی خوای لەسەرە.

٢- دەبێ بۆ بەهێزبوونی ئیمان و باوەڕمان لەنەبوونی ناکۆکیی و دژایەتی و هەڵە لەنێو قورئاندا تێ بفکرێین.

٣- دەبێ هەموو هەواڵەکان، بەتایبەتی هەواڵەکانی بەرەی جەنگ، هەر فەرماندە جەنگییەکان -پاش لەبێژنگ دانیان- ڕایانبگەیەنن و بڵاویان بکەنەوە.

٤- خەڵکێکی زۆر هەیە کە هەر بەبیستنی جۆرە هەواڵێك، خێرا دەگۆڕێ و ورە لەدەست دەدات.

ئەر بەتەنیاش بیت بجۆرە جیهاد:

﴿^٨٤ **فقاتل في سبيل الله**﴾ ئینجا لەپێناوی ئایینی خواو ڕزگارکردنی لاوازەکاندا کۆشتارو خەزا بکە ئەی پێغەمبەر! ئەگەر بەتەنها خۆیشت بیت ﴿**لا تكلف إلا نفسك**﴾ تۆهەر لەهیدایەت و ئەرکی خۆت بەرپرسیت ﴿**وحرض**

﴿المؤمنين﴾ و دەنەو هانەی باوەڕدارەکانیش بدە بۆ جیهادو کوشتارو جەنگ دژی خوانەناسان ﴿عسى الله أن يكف بأس الذين كفروا﴾ بێگومانبە خوا بەهۆی ئەوجیهادەوە لەزەبرو زۆرو خراپەی ئەو بێ باوەڕانە دەتانپارێزێ.

تێبینی: (تەبەریی) دەڵێ: هەمووکردارێکی (عسى) کەبێژەی (الله) بکاری بێت بۆحەتمیی و واجبە، واتە: تەحقیق و حەتمیەت دەگەیەنێت، نەك بۆهیواو ئومێد. ﴿والله أشد بأسا﴾ و هێزو هەڵمەتی خوا لەوان سەختترە لەجەنگدا ﴿وأشد تنكيلا﴾ لەسزاو تۆڵەیشدا توندترو تیژترە. بەڵێ هەر بەجیهاد دەستدرێژیی بێ باوەڕان لە کۆڵ ئەکەوێت، بۆیە پێویستە موسڵمانان بە وتارو سیمینارو بلاوکراوە بۆ ئەومەبەستە هۆشیار بکرێنەوە ﴿[٨٥] من يشفع شفاعة حسنة﴾ هەرکەس تکای هەرکارێکی چاك بکاو، مەبەستیشی بەدەستهێنانی ڕەزامەندی خوا بێ، وەك چاککردنی نێوان موسڵمانان، یان دەنگی خۆی بخاتە پاڵ دەنگی هەژاران و مافخوراوان و پشتگیری لەهەق بکات ﴿يكن له نصيب منها﴾ بەشێکی باشی لەو خێروچاکەیە بۆ دەبێ، واتە: خوای گەورە پاداشتی چاکی دەداتەوە ﴿ومن يشفع شفاعة سيئة﴾ و هەرکەسێکیش تکا بۆ هەرکارێکی خراپە بکاو هەوڵی سەرخستنی بدا، واتە: تکا بۆ کاری ناڕەواو خراپە بکاو، هاوکاری خەڵکانی خراپ بکات، بۆ تێکدانی نێوان موسڵمانان و، پشتگیری لەناهەق و باتڵ بکا ﴿يكن له كفل منها﴾ بەشێکی لەوکارە خراپەیە بۆ دەبێ و تۆڵەدەدرێ لەبەرامبەریەوە﴿وكان الله على كل شئ مقيتا﴾ و خوایش هەمیشە بەسەر هەمووشتێکدا بەتواناو چاودێرە، پاداشت و تۆڵەی هەمووکەسێك بەپێی شیاوی خۆی ئەداتەوە ﴿[٨٦] وإذا حييتم بتحية﴾ و کاتێ بەهەرجۆرێك چاك وچۆنی و سلاوتان لێبکرێ لەلایەن موسڵمانانەوە ﴿فحيوا بأحسن منها أو ردوها﴾ جائێوە بەجوانتر لەو چاك و چۆنی لەباوەڕداران بکەن، یان هەرهیچ نەبێت وەکو خۆی وەڵام بدەنەوە، واتە: ئەگەر ئەو گوتی: (السلام عليكم) ئێوە لەوەلامدا بڵێن: (وعليكم السلام ورحمة الله)، خۆئەگەر گوتی: (السلام عليكم و رحمة الله) ئێوە بڵێن: (وعليكم السلام ورحمة الله وبركاته). ﴿إن الله كان على كل شئ حسيبا﴾ بەڕاستیی خوا بەحسابی هەمووشتێك دەگاو لەگشت کەسێك دەپرسێتەوەو پاداشتی هەمووکارێکیش ئەداتەوە ﴿[٨٧] الله لا إله إلا هو﴾ کە ئەوخوا بەدەسەڵاتە خۆی نەبێ، هیچ پەرستراوێکی دیکە بەهەق نییە شیاوی پەرستن بێت ﴿ليجمعنكم إلى يوم القيامة لا ريب فيه﴾ سوێند بەخوا خۆی ، ئێوە هەموو بۆ ڕۆژی قیامەت -کەهاتنی هیچ گومانێکی تێدا نییە- کۆئەکاتەوە.

ئاگاداریی: قورتوبی دەڵێ: (وكل لام بعدها نون مشددة، فهو لام القسم) واتە: هەموو لامێك بچێتە سەر هەر کردارێك و (ن)ی گیراو بەدوایدا بێت، وەکو (ليجمعنكم) یان (لتبعثن) بۆ سوێند دەبێ. ﴿ومن أصدق من الله حديثا﴾ جاکێ لەخوا قسەو گوفتاری ڕاستترە؟!.

دەبێ بەرامبەر دوڕوویەك ڕابن:

ئیمامی (موسلیم)لە (زەید)ـەوە(خوا لێیان ڕازیی بێت) ئەڵێت: پەیامبەر ﷺ لەگەڵ چەند کەسێکدا ڕۆیشت بۆ (ئوحود)، بەلام هەر لەڕێگەدا گەلێکیان (وەك ئوبەی وهاوڕێکانی) گەڕانەوە، ئینجا لەبەرامبەر ئەوکارەیەوە هاوەڵان بوونە دوودەستە: دەستەیەکیان وتیان: دەبێ جەنگیان لەگەڵ بکەین و بیانکوژین. دەستەیەکی تریان وتیان: نابێ جەنگیان لەگەڵ بکەین، چونکە بەڕواڵەت بڕوادارن! جاخوا فەرمووی: ﴿[٨٨] فما لكم في المنافقين فئتين﴾ چیتانە (ئەی بڕواداران) سەبارەت بەو دووڕووانە دوودەستەن؟ بۆ بەتێکڕا بڕیاری کوفریان نادەن ﴿والله أركسهم بما كسبوا﴾ خۆ خوا ژێرەو ژووری کردوون و بەکافر دایناون، چونکە چاك ئەیانناسێ، کەوابوو ئێوەش دوودڵ مەبن بەرامبەریان و بشزانن کە کافرن و تۆڵەیان هەر کوشتنە ﴿أتريدون أن تهدوا من أضل الله﴾ ئاخۆ کەسێك خوا گومڕای کردبێت،

ئێوه دەتانەوێ ڕێی ڕاستی نیشان بدەن ؟! ﴿ومن يضلل الله فلن تجد له سبيلا﴾ خۆ دیارە هەرکەسێك خوا خۆی گومڕای بکات، هەرگیز ناتوانیت هیچ ڕێگەیەك بۆ دەربازبوونی بدۆزیتەوە ﴿[٨٩] ودوا لو تكفرون كما كفروا﴾ دووڕووەکان ئاوات ئەخوازن و ئەیانەوێ- وەك خۆیان خوانەناسن، ئێوەش بێ باوەڕبن و لەدین وەرگەڕێن ﴿فتكونون سواء﴾ ئەوسا هەموو وەك یەکتان لێبێ و یەکسان بن لەگومڕاییدا ﴿فلا تتخذوا منهم أولياء﴾ جا ئێوە دۆستایەتییان مەکەن و مەیانگرنە دۆست ﴿حتى يهاجروا في سبيل الله﴾ تا لەڕێی خوا کۆچ دەکەن و بەباشی خۆیان یەکلادەکەنەوە بۆخوا ﴿فإن تولوا﴾ خۆئەگەر ڕوویان وەرچەرخاندو کۆچیان نەکرد ﴿فخذوهم واقتلوهم حيث وجدتموهم﴾ ئەوا ئێوەش لەهەر کوێ دەستتان کەوتن بیانگرن و بیانکوژن ﴿ولا تتخذوا منهم وليا ولا نصيرا﴾ و لەهیچ کامیشیان دۆست و یارمەتیدەر مەگرن، تا ئەوکاتە ئەوانیش لەمەککە باردەکەن و پەیوەندییان بەوانەوە ئەپچڕێ ﴿[٩٠] إلا الذين يصلون إلى قوم بينكم وبينهم ميثاق﴾ ئەوکەسانەیان نەبێ پەنا دەبەنە بەر تیرەو هۆزێك کە پەیمانو بەڵێن لەنێوانتاندایە، واتە: بوونەتە هاوپەیمانی هاوپەیمانتان، لەکاتی وادا ئەوانیش وەك هاوپەیمانەکانتان خوێنیان پارێزراوەو نابێ لەگەڵیان بەجەنگ بێن ﴿أو جاءوكم حصرت صدورهم أن يقاتلوكم أو يقاتلوا قومهم﴾ یان مەگەر ئەوکەسانەی بەناچاری هاتبنە لاتان و دوودڵ بن لەگەڵتان جەنگ بکەن، یان تووشی خزم کوشتن ببن، چوون هەروەك لەگەڵتان نین، دوژمنایەتیشتان ناکەن، جاکەوابوو خەڵکانی ئاوا مەکەنە دوژمن و لەگەڵیان بەجەنگ مەیەن، باهەر بەبێ لایەن بمێننەوە ﴿ولو شاء الله لسلطهم عليكم فلقاتلوكم﴾ خۆئەگەر خوا ویستبای زاڵی دەکردن بەسەرتاناو بەجەنگ دەهاتن لەگەڵتاندا، بەڵام وائێستا خوا دڵی ڕاگرتوون ونایانەوێ لەگەڵتان نەیار بن ﴿فإن اعتزلوكم﴾ جاکە ئەوان خۆیان لاداوە لێتان ﴿فلم يقاتلوكم﴾ و جەنگیان لەگەڵ نەکردوون ﴿وألقوا إليكم السلم﴾ و بۆخۆیان ڕێ و ڕێبازی ئاشتییان گرتۆتە بەر ﴿فما جعل الله لكم عليهم سبيلا﴾ خواش هیچ ڕێگەیەکی نەداوە بەئێوە دەسیان بۆبەرن وجەنگیان لەگەڵ بکەن ﴿[٩١] ستجدون آخرين يريدون أن يأمنوكم﴾ بەتەئکید برێکی تریانتان دەست دەکەوێ، ئەیانەوێ ئێوە ئەمین بکەن و ترسیان نەبێ لێتان ﴿و يأمنوا قومهم﴾ و قەوم هۆزەکەشیان ئەمین بکەن و لێیان نەترسن، ئەوسا ئەگەر ئێوە سەرکەوتن بەسەر موشریکەکاندا دەڵێن: ئێمە لەگەڵ ئێوەین ! کاتێکیش موشریکەکان بەسەر ئێوەدا زاڵ بوون دەچنەوە لای قەوم و هۆزی خۆیان و لەگەڵ ئەوان دەبن و بتان دەپەرستن ﴿كلما ردوا إلى الفتنة أركسوا فيها﴾ ئەوسا هەرکاتێکیش بۆیان بکرێت، بێ سێ و دوو دەچنەوە ناو شیرك و بێ دینیەکەی خۆیان ﴿فإن لم يعتزلوكم﴾ جائەگەر لەبەدفەڕی و ئاژاوەنانەوە خۆیان لانەدا لێتان ﴿و يلقوا إليكم السلم﴾ و پێشنیازی ئاشتی و ملکەچیشیان دەرنەبڕی بۆتان، واتە:

الجزء الخامس — سورة النساء

ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ لَيَجۡمَعَنَّكُمۡ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ لَا رَيۡبَ فِيهِۗ وَمَنۡ أَصۡدَقُ مِنَ ٱللَّهِ حَدِيثٗا ﴿٨٧﴾ ۞ فَمَا لَكُمۡ فِي ٱلۡمُنَٰفِقِينَ فِئَتَيۡنِ وَٱللَّهُ أَرۡكَسَهُم بِمَا كَسَبُوٓاْۚ أَتُرِيدُونَ أَن تَهۡدُواْ مَنۡ أَضَلَّ ٱللَّهُۖ وَمَن يُضۡلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلٗا ﴿٨٨﴾ وَدُّواْ لَوۡ تَكۡفُرُونَ كَمَا كَفَرُواْ فَتَكُونُونَ سَوَآءٗۖ فَلَا تَتَّخِذُواْ مِنۡهُمۡ أَوۡلِيَآءَ حَتَّىٰ يُهَاجِرُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۚ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَخُذُوهُمۡ وَٱقۡتُلُوهُمۡ حَيۡثُ وَجَدتُّمُوهُمۡۖ وَلَا تَتَّخِذُواْ مِنۡهُمۡ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىٰ قَوۡمِۭ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَهُم مِّيثَٰقٌ أَوۡ جَآءُوكُمۡ حَصِرَتۡ صُدُورُهُمۡ أَن يُقَٰتِلُوكُمۡ أَوۡ يُقَٰتِلُواْ قَوۡمَهُمۡۚ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ لَسَلَّطَهُمۡ عَلَيۡكُمۡ فَلَقَٰتَلُوكُمۡۚ فَإِنِ ٱعۡتَزَلُوكُمۡ فَلَمۡ يُقَٰتِلُوكُمۡ وَأَلۡقَوۡاْ إِلَيۡكُمُ ٱلسَّلَمَ فَمَا جَعَلَ ٱللَّهُ لَكُمۡ عَلَيۡهِمۡ سَبِيلٗا ﴿٩٠﴾ سَتَجِدُونَ ءَاخَرِينَ يُرِيدُونَ أَن يَأۡمَنُوكُمۡ وَيَأۡمَنُواْ قَوۡمَهُمۡ كُلَّ مَا رُدُّوٓاْ إِلَى ٱلۡفِتۡنَةِ أُرۡكِسُواْ فِيهَاۚ فَإِن لَّمۡ يَعۡتَزِلُوكُمۡ وَيُلۡقُوٓاْ إِلَيۡكُمُ ٱلسَّلَمَ وَيَكُفُّوٓاْ أَيۡدِيَهُمۡ فَخُذُوهُمۡ وَٱقۡتُلُوهُمۡ حَيۡثُ ثَقِفۡتُمُوهُمۡۚ وَأُوْلَٰٓئِكُمۡ جَعَلۡنَا لَكُمۡ عَلَيۡهِمۡ سُلۡطَٰنٗا مُّبِينٗا ﴿٩١﴾

٩٢ وَمَا كَانَ

ڕێگای ئاشتییان نەگرتەبەر ﴿ويكفوا ايديهم﴾ و دەستیشیان لەکوشتن و برینتان هەڵنەگرت ﴿فخذوهم واقتلوهم حيث ثقفتموهم﴾ ئەوسا ئێوەش لەهەرجێگایەکدا دەستتان بەسەریاندا زاڵبوو بیانگرن و دیلیان بکەن، خۆئەگەر دەستدرێژی کاریش بوون بیانکوژن ﴿واولئكم جعلنا لكم عليهم سلطانا مبينا﴾ بۆئەوانەی وا دژایەتیتان دەکەن، دەسەڵاتمان پێتانداوە -لەبەرئەو خیانەت و گزیکاریەیان- ئێوەش دژایەتییان بکەن و چۆن بۆتان گونجا بیانکوژن

﴿[٩٢] وماكان لمؤمن ان يقتل مؤمنا﴾ ڕێنەدراوە هیچ باوەڕدارێك باوەڕدارێکی دیکە بکوژێت، بۆیە ئەوهەموو وردەکاریی و (ئیحتیات)ەشکراوە ﴿إلا خطأ﴾ بەختاو بەهەڵە نەبێت، ئەگینا کوشتنی موسڵمان-بەناهەق- هەرگیز ڕەوانییە ﴿ومن قتل مؤمنا خطأ﴾ و هەرکەسێك مرۆڤێکی باوەڕداری بەهەڵە کوشت، دەبێ لەتۆڵەیدا دووشت ئەنجام بدات ﴿فتحرير رقبة مؤمنة﴾ یەکەم: ئازادکردنی کۆیلەیەکی باوەڕدار، چونکە گوناهێکی گەورەی کردووە ﴿ودية مسلمة إلى اهله﴾ دووەم: خوێنێك بەکەس و کارەکەی بدرێ ﴿إلا ان يصدقوا﴾ مەگەر بیکەنە صەدەقەو بیبەخشن ﴿فإن كان من قوم عدو لكم﴾ خۆئەر کوژراوەکە لە تیرەیەکی خوانەناسی دوژمنتان بوون ﴿وهو مؤمن﴾ و موسڵمانیش بوو، ئەوا یەك شتی دەکەوێتە سەر، وەکو دەفەرموێ: ﴿فتحرير رقبة مؤمنة﴾ بەندەیەکی باوەڕدار ئازاد بکات، واتە: خوێنی نادرێ ﴿و إن كان من قوم بينكم وبينهم ميثاق﴾ خۆئەگەر ئەومرۆڤە ئیماندارە کوژراوە لەتیرەیەکی خوانەناسی سوێندخۆرو هاوپەیمانتان بوو ﴿فدية مسلمة إلى أهله﴾ ئەبێ تۆڵەی خوێنەکەی بەمیراتبەری کوژراوەکە بدرێ ﴿و تحرير رقبة مؤمنة﴾ و بەندەیەکی بڕواداریش ئازادبکا ﴿فمن لم يجد﴾ جا هەرکەسێك بەندەی دەست نەکەوت، واتە: توانای کڕینی نەبوو، یان هەربەندە نەمابوو، وەکو ئێستا ﴿فصيام شهرين متتابعين﴾ ئەوە دوومانگی ڕەبەق لەسەر یەك بێ وچان بەڕۆژوو دەبێ، مەگەر نەخۆش بێت ﴿توبة من الله﴾ تاخوا پەشیمانی لەبکوژەکە وەرگرێ ﴿وكان الله عليما حكيما﴾ و خواش زانای کار دروستە، ئەزانێ چ بڕیارێك چاکە بۆئادەمیزاد.

الجزء الخامس　　　سورة النساء

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَن يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَـًٔا وَمَن قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَـًٔا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦٓ إِلَّآ أَن يَصَّدَّقُوا۟ فَإِن كَانَ مِن قَوْمٍ عَدُوٍّ لَّكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَإِن كَانَ مِن قَوْمٍۭ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَـٰقٌ فَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ ٱللَّهِ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٢﴾ وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُۥ جَهَنَّمُ خَـٰلِدًا فِيهَا وَغَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُۥ وَأَعَدَّ لَهُۥ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا ضَرَبْتُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَتَبَيَّنُوا۟ وَلَا تَقُولُوا۟ لِمَنْ أَلْقَىٰٓ إِلَيْكُمُ ٱلسَّلَـٰمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا فَعِندَ ٱللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ كَذَٰلِكَ كُنتُم مِّن قَبْلُ فَمَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

٩٣

کوشتنی موسڵمانێ بە ئەنقەس تۆڵەی جەحەنەمە بەردەوام:

﴿[٩٣] ومن يقتل مؤمنا متعمدا﴾ و هەرکەسێك بەدەستی ئەنقەست مرۆڤێکی خاوەن باوەڕ بکوژێ ﴿فجزاؤه جهنم خالدا فيها﴾ سزاو تۆڵەی هەر دۆزەخەو بەهەتاهەتاییش تێیدا ئەمێنێتەوە ﴿وغضب الله عليه ولعنه﴾ غەزەب و تووڕەیی خوا لەسەرەو نەفرینیشی لێکردووە ﴿واعد له عذابا عظيما﴾ و سزایەکی گەورەو قورسیشی بۆئامادە کردووە.

رێنماییەکانی ئایەتی (٩٢-٩٣):

١- مرۆڤی خاوەنباوەڕ، هەرگیز ناتوانێ بەدەس ئەنقەست کەسێکی باوەردار بەناهەق بکوژێ.

٢- تۆڵەی کوشتنی مرۆڤ بەهەڵە: ئازادکردنی بەندەیەکی باوەڕدارە، دەبێ خوێنەکەیشی بدرێ بەکەس و کارەکەی.

٣- ئەگەر کوژراوەکە لەهۆزی بوو پەیمانیان لەگەڵ مۆرکرابوو، دەبێ خوێن بەکەسوکارەکەی بدرێ و، بەندەیەکیش ئازاد دەکرێ.

٤- ئەگەر کوژراوەکە موسڵمان بوو، بەڵام سەر بەهۆزێکی کافرو دژوار بوو، بۆئەوە تەنیا بەندەیەك ئازاد دەکرێت. واتە: خوێنیان پێنادرێ.

٥- هەرکەسێ بەندەی دەس نەکەوت، دەبێ دوومانگی رەبەق - بەدوای یەکدا - بەرۆژوو بێ.

٦- کوشتنی دەس ئەنقەست: یا تۆڵەو (قیصاص)ی لێوەردەگیردرێ، یان بەتەنیا خوێنی دەدرێ، خۆئەگەر کەس و کارەکەی هیچ کامێکیان ئەنجام نەدا بۆکەس وکاری کوژراوەکە، ئەوا خوا لەقیامەتدا پاداشتی دەداتەوەو بۆخۆیشی کارێکی باشیکردووە.

کە چوونە جیهاد هەموو شتێ لێك بدەنەوە:

ئیمامی (بوخاریی) دەڵێ: کابرایەکی دەوڵەمەند باوەڕی هێناو، موسڵمانەکانیش بێ ئاگابوون لێی، جاکاتێ هات و سڵاوی لێکردن، ئەوان وتیان: ئەمە بۆئەوە سڵاو دەکا ئێمە نەیکوژین و، مەڕوماڵاتەکەی بپارێزێ، بۆیە لێیان قەبووڵ نەکردو کوشتیان!! جا ئەم ئایەتە هات وفەرمووی: ﴿[٩٤] یاأیها الذین آمنوا إذا ضربتم فی سبیل الله﴾ ئەی ئەوکەسانەی باوەڕتان هێناوە! کاتێ لەبەر رێی خوا دەچنە جیهاد، یان هەرکارێکی تر دەکەن ﴿فتبینوا﴾ بەباشی بکۆڵنەوە لەو خەڵکەی پێیان دەگەن و لەخۆتانەوە بە کافریان دامەنێن و مەیانکوژن ﴿ولا تقولوا لمن ألقی إلیکم السلام لست مؤمنا﴾ و ئەوکەسە داوای ئاشتیی دەکاو دەیەوێ فەرمانبەردار بێ، ئێوە پێی مەڵێن: ئیماندار نیت ﴿تبتغون عرض الحیاة الدنیا﴾ دەتانەوێ بەوە سامان و داراییەکی ژیانی دونیا بەدەست بخەن ﴿فعندالله مغانم کثیرة﴾ خۆ بەلای خواوە غەنیمەتێکی زۆرو فراوان هەیە ﴿کذلك کنتم من قبل﴾ ئێوەیش -بەر لەمە- هەر ئاوابوون و ئیمان هێنانتان هەر بەوشێوە بوو لێیشتان وەرگیرا ﴿فمن الله علیکم﴾ جاخوا بەبەزەیی خۆی رێزی گرتن و منەتی نایە سەرتان و دینی خۆی سەرخست و، ئێوەش ئیمانی خۆتانتان دەربڕی ﴿فتبینوا﴾ جا بۆجارێکی تر پێیان دەڵێتەوە: لەکارەکانتان بکۆڵنەوە ئەوسا ئەنجامیان بدەن. واتە: پەلە مەکەن لەبڕیارداو وردو لەسەرخۆبن ﴿إن الله کان بما تعملون خبیرا﴾ بەراستی خوا هەمیشە لەوکاروکردەوە دەیکەن بەئاگایەو، هەر بەپێی ئەوەش پاداشت وتۆڵەتان ئەداتەوە.

رێنماییەکانی ئایەتی (٩٤):

١- دەبێ بۆجیهاد رێگەی دوورو درێژ ببڕدرێ.

٢- دەبێ لەو شتانە بکۆڵینەوە کە کردنیشیان بەهەڵە زیانێکی گەورەی لێ دەوەشێتەوە.

٣- وەرگرتنی پەندو ئامۆژگاری لەڕووداوەکان.

موسڵمانی جەنگاوەرو دانیشتوو کەی وەك یەکن:

پێشەوا (بوخاریی) لە(بەراء)ەوە دەگێڕێتەوە: کاتێ کەئایەتی: (لایستوی القاعدون من المؤمنین..) هاتەخوارێ، پێغەمبەر ﷺ (زەید)ی بانگکرد تابۆی بنوسێ، ئەویش دەفەی شانی حەیوانێکی هێناو ئایەتەکەی لەسەر نووسی، پاشان کوڕەکەی (ئوممی مەکتوم) هات وسکاڵای نابینایی خۆی کردو رایگەیاند کە لەبەر نابینایی ناتوانێ بچێت بۆجیهاد، دەبێ چارەی چی بێت. ئەوجا بەشەکەی تری هات و فەرمووی: (.. غیر اولی الضرر ..). ﴿[٩٥] لایستوی القاعدون من المؤمنین غیر أولی الضرر والمجاهدون فی سبیل الله بأموالهم وانفسهم﴾ واتە: ئەو دانیشتووە بڕوادارانە -جگە لەوانەیان نوقوستانن- و موجاهیدانێ کە بەماڵ و بەگیانیان لەڕێی خوادا تێدەکۆشن یەکسان نین، واتە: کەسێك لەگۆرەپانـدا بـێ وجیهـاد بکـات، لەگـەڵ کەسـێکی دانیشـتوودا یەکسـان نـین، مەگـەر ئەودانیشتووە عوزرێکی شـــەرعیی هـــەبێت، وەك شـــەلیی و کـــوێریی و هـــەر ناتەواوییـەکی تـر، یـان فەرماندەکـەی مۆڵـەتی دابێـت و گۆرەپانی جێ هێشتبێت. بەڵێ لەم جێگایەدا فـەزڵی هەنـدێ لەموجاهیـدانی بەسـەرهەندێکی دیکـەدا نـەداوەو، سـەرجەم چوونیەك باسیان دەکـا، بـەڵام لەسوورەتی (حەدید: ١٠)دا بەڕاشکاوەیی دەبینرێ کە هەندێکیان فەزڵیان هەیە بەسـەر هەندێکی تریاندا، وەك دەفەرموێ: (لا یستوی منکم من أنفق من قبل الفتح وقاتل أولئك أعظم درجة من الذین أنفقوا من بعد وقاتلوا وکلا وعدالله الحسنی). ﴿فضل الله المجاهدین بأموالهم وانفسهم علی القاعدین درجة﴾ ئەوموجاهیدانەی کە بەماڵ و بەگیانیان جیهاد دەکەن, خوا بە پلەیەك فەزڵی داون بەسـەر دانیشتواندا، تەنانـەتی بەسـەر ئەوانەشدا بیانوویـان هەیـە، یـان مۆڵـەت دراون. بـەڵێ.. ئەوکەسـەی ئامـادەیی جیهـادی هەیـەو، بیانوویـەك دەسـتی دەگـرێ و بـۆی ناگونجێت، لای خوا هـەر بەموجاهید دەدرێتـە قەڵـەم، بـەڵام ئەڵبەتـە وەك ئەوموجاهیـدە نییـە کـە بەسـامان و بـەگیان لەگۆرەپاندایـە ﴿وکلا وعدالله الحسنی﴾ وخوا بـەڵێنی پاداشـتی بـەرزو بـەنرخ و چـاکی داوە بەهـەردوولایان، واتـە: بەخـەڵکانی دانیشـتووی بـەبیانوو و، موجاهیـدی ناوگۆڕەپان ﴿وفضل الله المجاهدین علی القاعدین أجر عظیما﴾ و خوا بەکرێ و مزەیەکی مـەزن فـەزڵی موجاهیـدانی داوە بەسەر خەڵکانی دانیشتوودا ﴿[٩٦] درجات منه﴾ ئەویش چەندین پلەیە بەفەزڵی خۆی ﴿ومغفرة ورحمة﴾ هاوڕێ لەگـەڵ لێبـوردن و میهرەبـانیی ﴿وکـان الله غفورا رحیمـا﴾ وخـوا هەمیشە لێبـوردەی میهرەبانـە، بیـانوو و پـۆزش لەبیانووداران وەرئەگرێ و, پاداشی کۆشەران فراوان دەکات.

الجزء الخامس — سورة النساء

لَّا يَسْتَوِى ٱلْقَٰعِدُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُو۟لِى ٱلضَّرَرِ وَٱلْمُجَٰهِدُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ۚ فَضَّلَ ٱللَّهُ ٱلْمُجَٰهِدِينَ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ عَلَى ٱلْقَٰعِدِينَ دَرَجَةً ۚ وَكُلًّا وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلْحُسْنَىٰ ۚ وَفَضَّلَ ٱللَّهُ ٱلْمُجَٰهِدِينَ عَلَى ٱلْقَٰعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾ دَرَجَٰتٍ مِّنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٩٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَفَّىٰهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ ظَالِمِىٓ أَنفُسِهِمْ قَالُوا۟ فِيمَ كُنتُمْ ۖ قَالُوا۟ كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ قَالُوٓا۟ أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةً فَتُهَاجِرُوا۟ فِيهَا ۚ فَأُو۟لَٰٓئِكَ مَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا ٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلْوِلْدَٰنِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾ فَأُو۟لَٰٓئِكَ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَعْفُوَ عَنْهُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾ ۞ وَمَن يُهَاجِرْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ يَجِدْ فِى ٱلْأَرْضِ مُرَٰغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً ۚ وَمَن يَخْرُجْ مِنۢ بَيْتِهِۦ مُهَاجِرًا إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ثُمَّ يُدْرِكْهُ ٱلْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٠٠﴾ وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِى ٱلْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَقْصُرُوا۟ مِنَ ٱلصَّلَوٰةِ إِنْ خِفْتُمْ أَن يَفْتِنَكُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ ۚ إِنَّ ٱلْكَٰفِرِينَ كَانُوا۟ لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا ﴿١٠١﴾

٩٤ — وإذا كنت

نابێ لەناو موشریکاندا دانیشی:

پێشەوا (بوخاریی) لە(ئیبن عەباس)ـەوە دەگێڕێتەوە: کە هەندێ لەموسڵمانان بەهۆی ماڵ و سەروەتیانەوە لەمەککە کۆچیان نەکردو، گەلێ جار دەبوونە مایەی زۆربوون و قەڵەباڵغکردنی هۆزی بێ باوەڕان لەبەرامبەر هێزی پێغەمبەرەوە ﷺ هەندێ جاریش بێ باوەڕەکان بەزۆر دەیانبردن بۆگۆڕەپانی جەنگ و دەشکوژرا، ئینجا خوای کارزان ئەم ئایەتەی ناردو فەرمووی: ﴿ ٩٧ إن الذين توفاهم الملائكة ظالمي أنفسهم﴾ بێگومان ئەوانەیان کە فریشتە گیانیکێشان، لەکاتێکدا ناهەقییان لەخۆیان کرد، چونکە (دار الشرك) یان بەجێ نەهێشت و کۆچیان نەکرد بۆنیشتمانی ئیمان (مەدینە) ﴿قالوا فيم كنتم﴾ بەرلەوە ئەڵێن: باشە ئێوە لەکوێبوون، بۆچی لێرە کۆچتان نەکردو لەگەڵ موشریکەکاندا مانەوە ؟! ﴿قالوا كنا مستضعفين في الأرض﴾ ئەڵێن: ئێمە لەو وڵاتەی مەککەدا بێ دەوسەڵات و لاوازکرا بووین، نەمان دەتوانی بۆهیچ لایە کۆچ بکەین و بەناچاریی هەر لەوشوێنە ماینەوە ﴿قالوا ألم تكن أرض الله واسعة﴾ فریشتەکان ئەڵێن: ئایا زەویی خوا فراوان و ئاواڵە نەبوو ﴿فتهاجروا فيها﴾ تا لەوێ کۆچ بکەن و بڕۆنە جێگایەکی تر، بەئازادانە خواپەرستی خۆتانتان کردبا؟ ﴿فأولئك مأواهم جهنم وساءت مصيرا﴾ جا لەقیامەتدا ئەنواو جێگایان جەحەننەمەو، ئەویش چارەنووسێکی نالەبارو خراپە ﴿ ٩٨ إلا المستضعفين من الرجال والنساء والولدان﴾ ئەوپیاوو ژن و منداڵانە نەبێ ﴿لايستطيعون حيلة﴾ کە توانای هیچ خۆدەربازکرد،نێکیان نییە ﴿ولا يهتدون سبيلا﴾ و شارەزای ڕێگەش نین و ڕێ دەرناکەن ﴿ ٩٩ فأولئك عسى الله أن يعفو عنهم﴾ جاخوا بێگومان خوا لەوانە ئەبووری ﴿وكان الله عفوا غفورا﴾ و خوا هەمیشە گوناه پۆشی لێبوردەیە، لەخاوەن بیانوانیش بیانوو وەردەگرێت.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٩٥-٩٦):

١- فەزڵی موجاهید بەسەر ئەوکەسانەدا جیهاد ناکەن ودانیشتوون حەتمیە.

٢- بڕواداری خاوەن پۆزش و بەبیانوو، کرێ و مزەی موجاهیدانی گۆڕەپانیان هەیە، بەمەرجێ توانایان نەبووبێ بچنە غەزاو لەدڵیشەوە حەزیان لێکردبێ، پێغەمبەریش ﷺ کاتێ موسڵمانەکان لەغەزای (تەبوك) بوون و هەندێ هاوەڵان بەهۆی نەخۆشیەوە جێمابوون لەوبارەیەوە فەرمووی: ((إن بالمدينة رجالا ماقطعتم واديا، ولا سرتم مسيرا إلا كانوا معكم حبسهم المرض)) بوخاریی. واتە: پیاوگەلێ لەمەدینەدا بەهۆی نەخۆشیەوە جێماون، دڵنیابن ئێوە هەرشیوو دۆڵێ دەبڕن ئەی موجاهیدان! ئەوانە شەریك و هاوبەشتانن. بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا موجاهیدانی فیعلیی سەر گۆڕەپان، پلەی تایبەتی خۆیانیان هەیە.

کۆچ بکە بۆ خوا، دەکەویتە فەرحانەوە:

﴿ ١٠٠ ومن يهاجر في سبيل الله﴾ هەرکەسێك لەبەردینی خوا لەزێدی خۆی کۆچ بکات ﴿يجد في الأرض مراغما كثيرا وسعة﴾ لەو وڵاتەدا کەبۆی دەچێ گەلێ جێگاو شوێنی باشی حەوانەوەی بۆدەبێ و دەکەوێتە فەرەحانییەوە.

(تەبەریی) لە(ئیبن عەباس)ـەوە دەگێڕێتەو دەڵێت: کاتێ ئایەتی: (إن الذين توفاهم الملائكة..) هاتە خوارێ، پیاوێك لە مەککەدا بەهۆی نەخۆشیەوە نەیتوانیبوو کۆچ بکا، جا لەترسی ئەوە کە لە (دار الكفر)دایە، بەخزم و کەس وکارەکەی وت: تکاتان لێدەکەم بەزوویی لەمەککە بمبەنە دەرێ و.. بەرەو مەدینە بەڕێم بکەن، لەریوایەتێکی تردا هاتووە: بەڕێکەوت بۆ مەدینە، بەڵام پێش ئەوە بەپێغەمبەر ﷺ بگا لەمەدینە، لەرێگادا گیانی سپارد، جا لەوبارەیەوە ئەم ئایەتە هاتەخوارێ و فەرمووی: ﴿ومن يخرج من بيته مهاجرا إلى الله و رسوله﴾ و هەرکەسێك لەماڵی

خۆی دەرچێ و کۆچ بکا بۆلای خواو پەیامبەرەکەی ﷺ ﴿ثم يدركه الموت﴾ پاشان لەرێدا مردنی پێگەیشت، پێش ئەوەی بگاتە ئەوجێگایەی بۆی دەچێ ﴿فقد وقع أجره على الله﴾ ئەوە بێگومان پاداشی کەوتۆتە سەرخواو مسۆگەر دەبێت ﴿وكان الله غفورا رحيما﴾ و خوایش هەمیشە تاوانپۆشی میهرەبانە.

رێنماییەکانی ئایەتی (٩٧-١٠٠):

١- هەرکات بڕواداران رێی و شوێنی خواپەرستیان لێبەسرا، دەبێ لەوجێگایە هیجرەت بکا بۆ ولاتێکی تر کەبتوانێ لەوێ بەئازادانە خواپەرستی بکات.

٢- مانەوە لە (دارالکفر) و هیجرەت نەکردن تێیدا, بەگوناحی گەورە دانراوە.

٣- کەسێك جیهادی لەکۆڵ بکەوێ، هەرئاوا هیجرەتیشی لەسەر لادەچێ.

٤- کەسێ لەماڵ دەرچووو پاشان لەرێگادامرد, ئەوە پاداشی کاملی هەیە، (ئیبن عەباس) ئەڵێ: (زەمورەی کوڕی جوندوب) کۆچی کرد بۆلای پێغەمبەر ﷺ بەلام بەرلەوە بگات لای لەرێگەدا مرد، ئەوسا ئایەتی: (ومن يخرج من بيته..) هات. کۆچ ئەوەیە کە: لەشارو ئاوایی کافرەکانەوە کەسێ بچیت بۆ ولات و ئاوایی موسڵمانان، دیارە ئەم کۆچەش بەفەرز دانراوە. بۆ بارکردنیش هۆگەلی هەیە، بۆنموونە: ئیمامی (مالیك) ئەڵێ: لەهەرجیگایەك جنێو بە(سەلەف) و پێشینانمان بدرێ, نابێ لەوجێگایە دابنیشی.

٥- لەهەر ولاتێ حەرامخۆریی زاڵبوو بەسەر حەلاڵ خۆریدا هیجرەت پێویستە.

٦- هەر موسڵمانێ لەخۆی، یا لەماڵ و منداڵ و شەرەفی دەترسا, دەبێ هیجرەت بکات.

٧- هەر ولاتێك زانایەکی وای تێدا نەبێ شارەزای ئەحکامەکانی دینی خوابێت, پێویستە لەوێ دەرچێ.

کورتکردنەوەی نوێژەکان:

﴿[١٠١] وإذا ضربتم في الأرض فليس عليكم جناح أن تقصروا من الصلاة﴾ کاتێ بە سەفەر چوون بەولاتدا - بۆ جیهاد، یان بۆ بازرگانیی- ئەوە لەحاڵی وادا هیچ گوناهێکتان لەسەر نابێ, کە نوێژە چوار رکاتیەکان کورت بکەنەوە ﴿إن خفتم أن يفتنكم الذين كفروا﴾ ئەگەر ترستان بوو بێباوەڕەکان تووشی پیلانێکتان بکەن: (بتانکوژن، بتانگرن ئازارتان بدەن). جا بۆدوایی خەڵکە موسڵمانەکە هاتنە لای پێشەوا عومەر ﷺ وتیان: خۆ ئێستا ترسمان نەماوە، ئاخۆ هەرئەتوانین نوێژەکان کورت بکەینەوە؟ ئەویش فەرمووی: منیش هەمان پرسیارم لەپەیامبەر ﷺ کردو لەوەلامدا فەرمووی: ((صدقة تصدق الله بها عليكم فأقبلوا صدقته)) پێشەوا ئەحمەد. واتە: ئەوە صەدەقەو میهرەبانیەکی خوابوو لەگەڵ ئەم ئوممەتەدا کردێ، دەسا ئێوەش لێی وەرگرن, بێ لەمەیش لەو سەردەمەدا زۆرینەی خەڵك دەچوونە سەفەر بەمەبەستی خۆپاراستن وخۆحەشاردان لەکافرەکان وخۆدزینەوە لە جیهاد، بۆیە ترس لەکافران، دەکاتە هۆی کورتکردنەوەی نوێژەکان، جابۆیە پێچەوانەکەی وەرناگیرێ، واتە: هەرکە ترسەکە نەما، نوێژەکەش کورت نەکرێتەوە، بۆبەڵگەی ئەمە ئوصولییەکان دەڵێن: (والمنطوق إذا خرج مخرج الغالب، أوعلى حادثة فلا مفهوم له، كقوله تعالى: (ولا تكرهوا فتياتكم على البغاء إن أردن تحصنا..). ﴿إن الكافرين كانوا لكم عدوا مبينا﴾ بەراستیی بێ باوەڕان هەمیشە بەئاشکرا دوژمنتانن.

نوێژی ترس و شێوەی کردنەکەی:

(ئیبن کەسیر) لە (ئەبووعەییاش)ـەوە -کەپێشەوا (ئەحمەد، حاکم، ئیبن جەریر) ریوایەتی دەکەن- ئەگێرێتەوەو دەڵێ: لەگەڵ پەیامبەری خوادا ﷺ لە(عوسفان)دا نوێژی نیوەرۆمان دەکرد، بێ باوەڕەکانیش بەسەرۆکایەتی

(خالیدی کوڕی وەلید) لەبەر دەمماندا (لەلای ڕووگەوە) بوون، جا کە دیتیان وائێمە خەریکی نوێژین وتیان: خۆزگە هەرئێستا بەیەکدەست دەماندا بەسەریاندا !! پاشان وتیان: خۆ بەینێکی تر کاتی نوێژی تریان دێت، خۆ ئاشکرایە کەموسڵمانەکان نوێژیان لەخۆیان و لەماڵ و منداڵیان خۆشتردەوێ، (عەیاش) دەڵێ: لەنێوان نوێژی نیوەڕۆو عەسردا (جوبریل) ئەم ئایەتەی هێناو فەرمووی: ﴿١٠٢ وإذا كنت فيهم فأقمت لهم الصلاة﴾ کاتێ لەناوهاوەڵانتدا بوویت ئەی پێغەمبەر ﷺ واتە: لەسەفەردا، ئینجا ویستت نوێژی بەکۆمەڵیان بۆبکەیت و، کاتی ڕووبەڕووبوونەوەش بوو لەگەڵ کافراندا ﴿فلتقم طائفة منهم معك﴾ با دەستەیەکیان لەگەڵت هەڵسن ونوێژ دابەستن، ئەوانی تریشیان لەڕووی دوژمن رابووەستن، واتە: ئەگەر دوژمن لەنێوان ئێوەو قیبلەدابوو، هاوەڵەکانت بکە بەدوودەستەوە ﴿وليأخذوا أسلحتهم﴾ ودەبێ هەموو -نوێژخۆین و پاسەوان- چەکەکانیان بەدستەوە بگرن ﴿فإذا سجدوا فليكونوا من ورائكم﴾ جا کاتێ ئەم دەستە کە لەگەڵ تۆ سوژدە دەبەن، بە پەلە بچن لەدوای ئێوەوە رابووەستن و پارێزگاریتان بکەن، واتە: دەستەی یەکەم رکاتێك لە نوێژەکەیان لەگەڵ تۆ دەکەن، ئەوسا بەپەلە جیا دەبنەوەو بۆخۆیان و ئەوی تری تەواودەکەن ودەبنە پاسەوان ﴿ولتأت طائفة أخرى لم يصلوا﴾ ودەبێ ئەو دەستەکەی تر کەهێمان نوێژیان نەکردووەو پاسەوانن بێنە پێش ﴿فليصلوا معك﴾و لەگەڵ تۆدا نوێژ بەجەماعەت بکەن ﴿وليأخذوا حذرهم وأسلحتهم﴾ ودەبێ وریایی خۆیان وەرگرن و چەکەکانیشیان بەدەستەوە بگرن ﴿ود الذين كفروا لو تغفلون عن أسلحتكم وأمتعتكم﴾ و بێ باوەڕەکان پێیان خۆشە کە ئێوە -بەهۆی نوێژەکەتانەوە- لەچەك و کەلوپەلەکانتان غافل و بێ ئاگا بن ﴿فيميلون عليكم ميلة واحدة﴾ ئەوسا ئەوانیش بەیەك دەست پەلامارتان بدەن و هێرش بێننە سەرتان، کەوابوو نابێ هەموو بەیەکجار پێکەوە نوێژ بکەن، بەڵکو دەبێ دەستەیەك بەچەکەوە پاسەوانتان بن هەتا لێدەبنەوە ﴿ولا جناح عليكم إن كان بكم أذى من مطر أو كنتم مرضى﴾ وە ئەگەر نارەحەتیی و ئازارێکتان هەبوو وەکو باران، یان نەخۆش وبریندار بن، ئەوە لەوکاتانەدا هیچ گوناهتان لەسەر نییە ﴿أن تضعوا أسلحتكم﴾ چەکەکانتان دانێن لەکاتی نوێژەکاندا ﴿وخذوا حذركم﴾ و هەردەبێ هۆشیاریی و وریایی خۆتان وەرگرن ، واتە: تا ئەتوانن ئامادە باش بن بۆ دوژمن و خۆتان بپارێزن لێیان ﴿إن الله أعد للكافرين عذابا مهينا﴾ دیارە کەخوا بۆ بێ باوەڕەکان سزایەکی ئابڕووبەرروو ریسواکەری ئامادە کردووە. بەڵێ خوای گەورەو دلۆڤان لەبەر باران و هەرشتێکی تری دژوار مۆڵەتی موسڵمانان دەدا چەکەکانیان لەشان داگرن، بەڵام لەوکاتەشدا هەردەبێ هوشیارو وریابن، کەوابوو ئەگەر موسڵمانان هەمیشە ئامادەباش بن بۆجیهاد خوای بە دەسەڵات کافران دەشکێنێ و ریسوایان دەکات.

الجزء الخامس — سورة النساء

وإذا كنت فيهم فأقمت لهم الصلوة فلتقم طائفة منهم معك وليأخذوا أسلحتهم فإذا سجدوا فليكونوا من ورائكم ولتأت طائفة أخرى لم يصلوا فليصلوا معك وليأخذوا حذرهم وأسلحتهم ود الذين كفروا لو تغفلون عن أسلحتكم وأمتعتكم فيميلون عليكم ميلة واحدة ولا جناح عليكم إن كان بكم أذى من مطر أو كنتم مرضى أن تضعوا أسلحتكم وخذوا حذركم إن الله أعد للكافرين عذابا مهينا ﴿١٠٢﴾ فإذا قضيتم الصلوة فاذكروا الله قياما وقعودا وعلى جنوبكم فإذا اطمأننتم فأقيموا الصلوة إن الصلوة كانت على المؤمنين كتابا موقوتا ﴿١٠٣﴾ ولا تهنوا في ابتغاء القوم إن تكونوا تألمون فإنهم يألمون كما تألمون وترجون من الله ما لا يرجون وكان الله عليما حكيما ﴿١٠٤﴾ إنا أنزلنا إليك الكتاب بالحق لتحكم بين الناس بما أراك الله ولا تكن للخائنين خصيما ﴿١٠٥﴾

دوای نوێژی ترس یادی خوا زۆر بکەن:

﴿١٠٣ فإذا قضيتم الصلاة﴾ جا هەرکات لەنوێژەکەتان دەبنەوە ﴿فاذكروا الله قياما وقعودا وعلى جنوبكم﴾ دەسا بەڕاوەستان و بەدانیشتنەوەو بەڕاکشان و لەسەر تەنیشت یادی خوا بکەن، بەشکو خوا سەرتان بخات ﴿فإذا اطمأننتم فأقيموا الصلاة﴾ جا کاتێ دڵنیادەبن و ترستان نامێنی، ئیتر بەئاسایی وەك جاران نوێژەکانتان ئەنجام بدەن ﴿إن الصلاة كانت على المؤمنين كتابا موقوتا﴾ بەراستی نوێژ لەسەر باوەڕداران فەرزێکە، کات و شێوەی کردنەکەی لای خوا دیاریکراوە، ئەگەر حاڵەتێکی نائاسایی پەیدا نەبوو نابێ لێی لابدرێت. لەم ئایەتەدا کات بۆئەنجامدانی نوێژەکان دیاری نەکراوە، بەڵام لەسوورەتی (ئیسراء: ٧٨)دا: (أقم الصلاة لدلوك الشمس إلى غسق اليل و قرآن الفجر إن قرآن الفجر كان مشهودا) وە لەسوورەتی (ڕووم: ١٧–١٨)دا: (فسبحان الله حين تمسون و حين تصبحون وله الحمد فى السموات و الأرض وعشيا و حين تظهرون) وە لەسوورەتی (هوود: ١١٤): (وأقم الصلاة طرفى النهار وزلفامن اليل) وەختەکەیان دیاریکراوەو، پێغەمبەریش ﷺ لەگەڵ (جبریل) دا هەردوو پێکەوە لەکاتی خۆیدا نوێژیان کرد.

بەڵێ.. پێشخستن و دواخستنی نوێژەکان لەکاتی دیاریکراویاندا، واتە: (جەمعە تەقدیم و جەمعە تەئخیر) ڕێی پێدراوە, وەك پێشەوا (موسلیم) هێناویەتی لەباسی (حەج)دا: ((ثم أذن ثم أقام فصلى الظهر، ثم أقام فصلى الظهر، ولم يفصل بينهما شيئا) ئەبوو داودو پێشەوا ئەحمەد وتیرمزیی و ئیبنی حیببان و دارە قوتنی و بەیهەقی و حاکیم لە(موعاز)ـەوە ڕیوایەت ئەکەن و دەڵێن: ((إن النبي ﷺ كان إذا ارتحل قبل أن تنزغ الشمس أخر الظهر حتى يجمعها إلى العصر، يصليهما جميعا، وإذا ارتحل بعد بزوغ الشمس صلى الظهر والعصر جميعا ثم سار، وكان إذا ارتحل قبل المغرب اخر المغرب حتى يصليها مع العشاء وإذا ارتحل بعد المغرب عجل العشاء فصلاها مع المغرب)). ئیبن عباسیش ئەڵێت: ((أنه ﷺ كان في السفر إذا زاغت الشمس من منزله جمع بين الظهر والعصر قبل أن يركب، فإذا لم تزغ في منزله سار حتى إذا حانت العصر نزل فجمع بين الظهر والعصر، وإذا حانت المغرب في منزله جمع بينها وبين العشاء، وإذا ارتحل في منزله ركب حتى إذا كانت العشاء نزل فجمع بينهما) رواه أحمد والشافعي في مسنديهما..(عن أنس: كان النببى ﷺ إذا رتحل قبل أن تزيغ الشمس أخر الظهر إلى وقت العصر، ثم جمع بينهما، وإذا زاغت صلى الظهر ثم ركب)) بوخاری/ح١١١١.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (١٠١– ١٠٣):

١– پێغەمبەر ﷺ زۆر جاران هەم بەقسە، هەم بەکردەوە دووپاتی کورتکردنەی نوێژەکانی دەکردەوە، بەڵام زاناکانمان لەمەدا قسەیان جیاوازە کە: ئاخۆ ئەو کورتکردنەوەیە واجیبە، یا سوونەتە؟ هەندێ دەڵێن: واجیبە، چون خاتووعائیشە ئەڵێ: ((فرضت الصلاة ركعتين ركعتين))، بەڵام جەماوەری زانایان پێیان وایە کە: کورتکردنەوە (سوننەت)ـە. هەندێکی دیکەش ئەڵێن: ئەوکەسە بەئارەزووی خۆیەتی: دەتوانێ کورتی کاتەوە. دەشتوانێ بەئاسایی بیکا، بەڵام قسەی پەسەندیان ئەمەیە کە: کورتکردنەوە سوونەتێکی (مۆکدە)و دوپات کراوەیە.

٢– نوێژی ترس و شێوەی کردنەکەیشی دانی پێدانراوە.

٣– گەورەیی نوێژ بەجەماعەت، تەنانەتی لەکاتی ترس و جەنگیشدا ئەنجام دراوە.

٤– ناوهێنانی خوا هەمووکات سوننەتە بەتایبەتی لەکاتی ڕووبەڕووبوونەوەدا.

٥– نوێژ فەرزەو کاتەکەشی دیاریکراوە، وەکو حەج فەرزەو کاتی خۆی هەیەو نابێ لێی لابدرێت.

٦- موسافیر دەبێ لەشووڕەی گوندەکەی، یان شارەکەی دەرچێ ئەوجار دەتوانێ نوێژەکان کورت بکاتەوە.

٧- گەر ڕێبوارێك لەپشت ئیمامێکی تەواوکەری نوێژەوە نوێژی دابەست بەجەماعەت، دەبێ ئەویش وەك ئەوئیمامە نوێژەکەی تەواوکا، بەڵام ئەگەر کەسێك (موقیم) بوو و نوێژی لەتەك ئیمامێکی موسافیر کرد، قەیدی نییە، بەڵام بۆدوایی دەبێ خۆی تەواوی بکا.

لە بەدوادا چوونی دوژمندا سستی مەکەن:

﴿[104] ولا تهنوا فی ابتغاء القوم﴾ لە بەدواداچوون و ڕاونانی لەشکری کوفرو دوژمندا سست و کەمتەرخەم مەبن، دەبێ هەموو کون و قوژبنێکیان لێبگرن، پێشەوا (قورتوبیی) ئەڵێت: ئەم ئایەتە لەجەنگی ئوحددا هاتە خوارێ، ئەودەمەی پەیامبەری خوا ﷺ فەرمانی دا کە شوێنی بێ باوەڕەکان کەون و ڕاویاننێن لەهەمانکاتدا موسڵمانانەکانیش بەخەستی بریندار ببوون. بڕیاریش بوو هەر ئەوانە لەگەڵیان بچن کە لەجەنگی ئوحوددا بەشدار ببوون پاشان ئەم ئایەتە هات وفەرمووی: ﴿إن تکونوا تألمون فإنهم یألمون کما تألمون﴾ واتە: ئەگەر ئێوە لەوانەوە تووشی ئێش و ئازارو برینداری و ناڕەحەتی ببن، بێگومانبن ئەوانیش هەروەکو ئێوە توشی جەنڕەبە ئەبن کەچی ئەوان ئارامیان هەیە وکۆڵنادەن، کەوابوو دەبێ ئێوە باشتر خۆڕاگربن و ڕاویان بکەن، چونکە: ﴿وترجون من الله مالا یرجون﴾ ئێوە ئومێدتان خوایە، بەتەمان لەلایەن خواوە دەستکەوتان هەبێت، ئەوان بەتەمای ئەوەش نین، واتە: ئێوە بەتەمای پاداشی قیامەتن، ئەوان بەتەمای نین ﴿وکان الله علیما حکیما﴾ خوا هەموو وەختێ بەو ناڕەحەتیەی دووچارتان دەبێت زانایە، کار ڕەوایە، لەوشتانەدا فەرمانتان پێدەکات، وەکو خۆی لەجێگایەکی تردا ئەفەرموێ: (ولا تهنوا ولا تحزنوا وأنتم الأعلون إن کنتم مؤمنین، إن یمسسکم قرح فقد مس القوم قرح مثله ..) (آل عمران ١٣٩-١٤٠).. یان دەفەرموێ: (فلا تهنوا وتدعوا إلى السلم وأنتم الاعلون والله معکم ولن یترکم أعمالکم) (محمد:٣٥).

هەر بەقورئان حوکم بکە:

پیاوێك بەناوی (توعمەی کوڕی ئوبەیریق)ـەوە کڵاوخوودەیەکی لەماڵی (قەتادە)ـی دراوسێیدا دزیی و لەلای (زەید)ی جوولەکەدا شاردیەوە، پاشان گومان خرایە سەر توعمەو داوای خوودەکەی لێکرا، ئەوسا ئەویش سوێندی خوارد کە نەیبردووەو ئاگایشی لێی نییە، بەڵام بۆدوایی لای جوولەکەکە دۆزرایەوە، ئەویش ڕتی: توعمە لێرە دایناوە، خەڵکێکیش لەجوولەکەکان شایەدیان بۆ داو کەوتە سەر توعمە، ئینجا هۆزەکەی توعمە (بني زەفەر) چوونە لای پێغەمبەر ﷺ تا بەرگری لەم بکەن و بیخەنە سەر جوولەکەکە، پاشان ئایەتی (إنا أنزلنا ..) هات و دزیەکە کەوتە سەر توعمەو لەترسا هەڵهات بۆ مەککە و لەئایین وەرگەڕا، ئەوسا پاش ماوەیەك لەوێیش چوو بۆ دزیی و دیوارێکی کون کردو، دیوارەکە کەوت بەسەریاو مرد. ﴿[105] إنا أنزلنا إلیك الکتاب بالحق﴾ ئێمە ئەم قورئانەمان بۆ تۆ ناردووە کە بێگومان هەمووی ڕاست و هەقە ﴿لتحکم بین الناس بما أراك الله﴾ ساتۆیش بەم قورئانە هەروەك خوا ڕێی پێ نیشان داویت دادپەروەرانە داوەری مەردم بکە ﴿ولا تکن للخائنین خصیما﴾ و مەبە پشتیوان و لایەنگر بۆ گزیکاران و خائینان و ناپاکان ﴿[106] واستغفرالله﴾ و بەردەوام لەخوا داوای لێبوردن بکە لەهەر نیازێك کە بەدڵتا بێت لەبارەی پشتیوانی کردنی خائینانەوە، ئەگەرچی بە بەرژەوەندیت دانابێت و نیازێك بەدڵتا هاتبێت ﴿إن الله کان غفورا رحیما﴾ بەڕاستی خوا هەمووکات زۆرلێبوردەو، دلۆڤان و میهرەبانە ﴿[107] ولاتجادل عن الذین یختانون انفسهم﴾ قەت بەرگری لەوکەسانە مەکە، کەتەنانەتی لەگەڵ خۆشیان خیانەتیان کردووە، وەکو (ئوسەیدی کوڕی عوروە) کە بەهۆی دزیی و خواردنی ماڵە سپاردەکەوە سەرپێچی لەخوا کرد ﴿إن

﴿الله لايحب من كان خوانا اثيما﴾ بەراستیی خوا حەز ناکا لەچارەی ئەوکەسانە گزییکارو گوناهبارن، ئەی ئیتر چۆن دەبێ موسڵمان بەرگریی لەخائینان و گوناهبارن بکا؟! ﴿يستخفون من الناس﴾ ئەو دووڕووانە تاوان لەمەردوم ئەشارنەوەو شەرم دەکەن لێیان ﴿ولا يستخفون من الله﴾ کەچی لەوخوا گەورەیە شەرم ناکەن ئەو کابرا دزە، شتە دزراوەکەی لەخەڵك دەشاردەوە، بەڵام لەخوا شەرمی نەدەکرد! ﴿وهو معهم إذ يبيتون ما لايرضى من القول﴾ بەمەرجێ هەموو وەختێ خوا لەگەڵیانەو ئاگاداریانە. بەتایبەتی ئەو دەمەی کەئەوان بەشەودا قسانێکیان دەکرد کەهەرگیز (خوا) پێی رازی نییە ﴿وكان الله بما يعملون محيطا﴾ خۆ هەرکارێك ئەوان بیکەن، بێگومانە کەخوا لێی بەئاگایەو، ناتوانن هیچ شتێکی لێ بشارنەوەو، تۆڵەو پاداشیشیان ئەداتەوە ﴿[١٠٩] هاانتم هؤلاء جادلتم عنهم فى الحياة الدنيا﴾ وا ئێوە گریمان هەتا لەسەر دنیا بن (ئەی هۆزی توعمە!) توانیتان لەو دزو خائینانە وەك (توعمەی ئوبەیریق) پشتیوانی بکەن ﴿فمن يجادل الله عنهم يوم القيامة﴾ باشە! ئەی لە دوارۆژدا کێ دەتوانێ لەبەرامبەر خواوە راوەستێ و، لەسەریان بکاتەوە ﴿أم من يكون عليهم وكيلا﴾ یان کێ هەیە لەو رۆژەدا پارێزگارو پشتیوانیان بێت و کارەکەیان لەئەستۆ بگرێ؟ دیارە هیچ کەس نییە، جاکەوایە هەرگیز دیفاع لەناهەقیی مەکە.

وَٱسۡتَغۡفِرِ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَٰدِلۡ عَنِ ٱلَّذِينَ يَخۡتَانُونَ أَنفُسَهُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ خَوَّانًا أَثِيمٗا ﴿١٠٧﴾ يَسۡتَخۡفُونَ مِنَ ٱلنَّاسِ وَلَا يَسۡتَخۡفُونَ مِنَ ٱللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمۡ إِذۡ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرۡضَىٰ مِنَ ٱلۡقَوۡلِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا يَعۡمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾ هَٰٓأَنتُمۡ هَٰٓؤُلَآءِ جَٰدَلۡتُمۡ عَنۡهُمۡ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا فَمَن يُجَٰدِلُ ٱللَّهَ عَنۡهُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ أَم مَّن يَكُونُ عَلَيۡهِمۡ وَكِيلٗا ﴿١٠٩﴾ وَمَن يَعۡمَلۡ سُوٓءًا أَوۡ يَظۡلِمۡ نَفۡسَهُۥ ثُمَّ يَسۡتَغۡفِرِ ٱللَّهَ يَجِدِ ٱللَّهَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿١١٠﴾ وَمَن يَكۡسِبۡ إِثۡمٗا فَإِنَّمَا يَكۡسِبُهُۥ عَلَىٰ نَفۡسِهِۦۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمٗا ﴿١١١﴾ وَمَن يَكۡسِبۡ خَطِيٓـَٔةً أَوۡ إِثۡمٗا ثُمَّ يَرۡمِ بِهِۦ بَرِيٓـٔٗا فَقَدِ ٱحۡتَمَلَ بُهۡتَٰنٗا وَإِثۡمٗا مُّبِينٗا ﴿١١٢﴾ وَلَوۡلَا فَضۡلُ ٱللَّهِ عَلَيۡكَ وَرَحۡمَتُهُۥ لَهَمَّت طَّآئِفَةٞ مِّنۡهُمۡ أَن يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمۡۖ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِن شَيۡءٖۚ وَأَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمۡ تَكُن تَعۡلَمُۚ وَكَانَ فَضۡلُ ٱللَّهِ عَلَيۡكَ عَظِيمٗا ﴿١١٣﴾

رێنمایەکانی ئایەتی (١٠٥-١٠٩):

١- حوکم و بڕیاردان بە غەیری قورئان و سوننەت کوفرە.

٢- پشتیوانی لەستەمکاران و تاغووتان و گزیکاران حەرامە.

٣- داواکردن لەخوا بۆبەخشینی تاوانەکان، چ بچوك چ گەورە کارێکی پیرۆزو پێویستە.

٤- رق وقین لەتاوانکاران وپیاوخراپان ڕق و قینێکی پیرۆزە.

٥- وە بیرهێنانەوەی رۆژەکانی قیامەت بەپەندو ئامۆژگاریی.

هەر هەڵەیەکت کرد تەوبەی لێ بکە:

﴿[١١٠] ومن يعمل سوءا أو يظلم نفسه﴾ هەرکەسێکیش هەرکارێکی خراپ و نالەبار بکات دزیی، یان هەرچی تر وەیان ستەم لەخۆی بکات ﴿ثم يستغفر الله﴾ پاشان لەخوا داوا بکا لێی ببوورێ ﴿يجدالله غفورا رحيما﴾ ئەوا دەبینێت کەخوا زۆر لێبوردەو میهرەبانە ﴿[١١١] ومن يكسب إثما﴾ هەرکەسێك هەر گوناحو تاوانێك بکا ﴿فإنما يكسبه على نفسه﴾ دیارە زیان و ئۆباڵەکەی تەنها لەسەرخۆی دەکەوێ، واتە: خۆی گیرۆدە ئەبێت، وەك خوای گەورە لەجێگایەکی تردا ئەفەرموێ: (ولا تكسب كل نفس إلا عليها ولا تزر وازرة وزر اخرى) (الأنعام: ١٦٤) یان دەفەرموێ: (ومن أساء فعليها ..) (الجاثية: ١٥). ﴿وكان الله عليما حكيما﴾ بێگومان خوا هەمووکات زاناو بەئاگایە

لەوکەسانەی گوناح دەکەن، کاربەجیّ و لەکارزانە تۆڵە تەنها لەوکەسە دەسێنێت کە گوناهەکەی کردووە ﴿١١٢ ومن یکسب خطیئة او إثما﴾ هەرکەسێك بەهەڵە یان بەقەست، تاوانێکی لیّ رووبدات، ئیتر ئەو تاوانە بچوك بێت یان گەورە ﴿ثم یرم به بریئا﴾ لەپاشان بیخاتە سەر بیّ تاوانێك و پێی مجرۆ بکات ﴿فقد احتمل بهتانا وإثما مبینا﴾ بێگومان ئەوکەسە باریّ درۆو گوناحی ئاشرای لەکۆڵ خۆی ناوە ﴿١١٣ ولولا فضل الله علیك ورحمته﴾ خۆئەگەر فەزڵ و میهرەبانی و رەحمەتی خوا بەهانای تۆ نەهاتبایە ئەی پێغەمبەر ﷺ! ﴿لهمت طائفة منهم أن یضلوك﴾ دەستەیەك لەوانە تەماعیان تێکردبوویت گومڕات بکەن، واتە: دەیانویست تۆ پشتگیریی لەتاوانباران بکەیت، ئەوەبوو دووڕووەکان ویستیان توعمەی ئوبەیرقی مونافیق و دووڕوو و دز رزگار ببیّ و، کابرای جوولەکەی بیّ تاوان تێوەبگلێت، بەڵام خوای گەورە نەیهێشت ئەوە رووبدا ﴿وما یضلون إلا انفسهم﴾ خۆمەگەر هەرخۆشیان بەوکارە گومڕاو لاڕیّ بکەن ﴿وما یضرونك من شئ﴾ دڵنیاشبە ئەوان ناتوانن هیچ جۆرە زیانێکت پێبگەیەنن، چونکە خوا پشتیوانتەو ئەتپارێزێت ﴿وانزل الله علیك الکتاب و الحکمة﴾ لەگەڵ ئەوەیشدا خوا قورئان و وردەکاریی و حیکمەتی بۆناردیت و، واتە: ئەوانە چۆن ئەتوانن سەر لەتۆ تێك بدەن ﴿وعلمك مالم تکن تعلم﴾ زۆر شتی فێر کردی کەپێشتر نەتدەزانی، وەکو بەرنامەی پەیامبەرانی پێش خۆت و، چەندان کاری تری گرنگ و مەزن ﴿وکان فضل الله علیك عظیما﴾ تۆش هەمیشە چاکەو میهرەبانی زۆر گرنگت لەخواوە لەگەڵ کراوە.

الجزء الخامس | سورة النساء

۞ لَّا خَيْرَ فِى كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَىٰهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَـٰحٍۭ بَيْنَ ٱلنَّاسِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ ٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِ ٱللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾ وَمَن يُشَاقِقِ ٱلرَّسُولَ مِنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ ٱلْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ ٱلْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِۦ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِۦ جَهَنَّمَ ۖ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِۦ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُ ۚ وَمَن يُشْرِكْ بِٱللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَـٰلًۢا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾ إِن يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ إِنَـٰثًا وَإِن يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَـٰنًا مَّرِيدًا ﴿١١٧﴾ لَّعَنَهُ ٱللَّهُ ۘ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿١١٨﴾ وَلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَـَٔامُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ ءَاذَانَ ٱلْأَنْعَـٰمِ وَلَـَٔامُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ ٱللَّهِ ۚ وَمَن يَتَّخِذِ ٱلشَّيْطَـٰنَ وَلِيًّا مِّن دُونِ ٱللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِينًا ﴿١١٩﴾ يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ ۖ وَمَا يَعِدُهُمُ ٱلشَّيْطَـٰنُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾ أُو۟لَـٰٓئِكَ مَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

٩٧

زۆرینەی سرپەو چرپە بیّ هوودەیە :

﴿١١٤ لاخیر فی کثیر من نجواهم﴾ زۆربەی سرتە سرت و چپەکانیان هیچ خێرو بەهرەیەکی تێدا نییە، مەبەست لە چپە و نهێنییەکانی (هۆزی بەنی ئوبەیریق)ـە. ئەوەبوو خڕ دەبوونەوەو راوێژیان دەکرد کە: چۆن (توعمە) لەوکارە دزێوە بپەرێننەوە، بەڵام کەڵکی نەبوو بۆیان، پاشان قورئانی پیرۆز رێی لەهەموو پیلان وسرتە سرتێك گرت، وەك فەرمووی: (لا خیر فی کثیر من نجواهم). لەگەڵیّ جێگای تردا هاتووە کە رێ نەدراوە بەهەر قسەو باسێك بەنهێنی بکرێت، مەگەر قسەو باسێك بەرژەوەندی موسڵمانانی تێدا بێت، وەك ئایەتی: (یاأیهاالذین آمنوا إذا تناجیتم فلا تتناجوا بالإثم والعدوان ومعصیة الرسول وتناجوا بالبر والتقوی واتقواالله الذی إلیه تحشرون * إنما النجوی من الشیطان ..) (المجادلة: ١٠-٩) ﴿إلا من امر بصدقة أو معروف أو إصلاح بین الناس﴾ جا مەگەر کەسێك فەرمان بدات بەصەدەقەو کاری چاکەو پێك هێنانەوەی مەردم و فەرمان بدا بەناوبژیی و ئاشتبوونەوەی نێوان خەڵك بۆئەم کارانە بەهەرجۆر راوێژو چپە بکریّ و، بەنهێنی هەنگاو بنرێت، هەر خێرو چاکەیە، واتە: هەر کۆڕو کۆبوونەوەیەك کە ساز دەدریّ بۆئەنجامدانی ئەوکارانە زۆر باش وپەسەندە. بەڵیّ ئەگەرچی لەم جێیەدا ئەو ئیصلاح و رێکخستنە

نێوان گشت مەردم دەگرێتەوە، بەڵام لەچەند جێیەکی تردا ئەو ئیصلاح و ڕێکخستنەیە دیاریکراوە کە، مەبەست پێی چاککردنی نێوان موسڵمانانە، هەروەك لەسوورەتی (الحجرات: ١٠)دا ئەفەرموێ: (إنما المؤمنون إخوة فأصلحوا بين أخويكم) دیسان هەر لەئایەتی (٩)ی هەمان سورەت: (وإن طائفتان من المؤمنين اقتتلوا فأصلحوا بينهما) هاتووە، هەروەك لەسورەتی (الأنفال: ١)دا دەفەرموێ: (.. فاتقواالله وأصلحوا ذات بينكم..). ﴿ومن يفعل ذلك ابتغاء مرضاة الله﴾ جا هەرکەس بەمەبەستی ڕەزاو خۆشنوودی خوا بەنهێنی کار بکا، بۆ هەرکارێکی پەسەند ﴿فسوف نؤتيه اجرا عظيما﴾ لەدواییدا پاداشێکی گەورەو بێ سنووری ئەدەنێ ﴿[١١٥] ومن يشاقق الرسول من بعد ماتبين له الهدى﴾ هەرکەسێك پاش ئەوەی ڕێگەی هەق و ڕاستیی بۆدەرکەوت و شارەزای دینی خوابوو (وەکو ئوبەیرىق)، دژایەتی پێغەمبەر ﷺ بکا ﴿ويتبع غير سبيل المؤمنين﴾ و ڕێگا و ڕێبازێ بگرێتە بەر، کە ڕێگای ڕاستی باوەڕداران نەبێت ﴿نوله ما تولى ونصله جهنم﴾ ئێمەیش ڕووی ئەکەینە ئەو بەرنامەو ڕێگایە بەئارەزوی خۆی لەدنیادا هەڵیبژاردووە، ئیتر ئێمە وازی لێدێنین و، هەقمان نییە بەسەریەوە و، لەقیامەتیشدا ئەیخەینە ناو ئاگری تاودراوی دۆزەخەوە ﴿وساءت مصيرا﴾ ئای کە دۆزەخ جێ و ڕێیەکی زۆر سامناك وخراپە و، بۆیان ئامادەکراوە.

رێنماییەکانی ئایەتی (١١٤-١١٥):

١- چپەو سرتە سرتی دووکەس، بێ ڕەزامەندی سێیەمیان حەرامە.

٢- هەموو کۆبوونەوەیەکی نهێنی خێری تیدا نییە، ئەگەر بۆ کۆکردنەوەی خێرو سەدەقە، یان بۆ فەرمان بەچاکە، یان بۆ ڕێکخستنی نێوان دووکەسی ناکۆك نەبێ.

٣- دەرچوون لەنەخشەو پلانی ئەهلی سوونەت و جەماعەت، و پەیڕەوی کردن لەدەست و تاقمە سەرلێشێواوەکان کارێکی قەدەغەو حەرامە.

خوا لە موشریکان نابووری:

﴿[١١٦] إن الله لايغفر ان يشرك به﴾ بێگومان خوا لەوانە خۆش نابێ هاوەڵ و هاوەبەشی بۆدانێن ﴿ويغفر ما دون ذلك لمن يشاء﴾ تاوانی کەمتر لەشیرك بۆ هەرکەسێك خۆی بیەوێ وشایستە بێت ئەبورێ ﴿ومن يشرك بالله فقد ضل ضلالا بعيدا﴾ دەسا بزانن کە هەرکەسێك شەریك و هاوبەش دابنێت بۆخوا، بەڕاستیی لەڕادەبەدەر گومڕاو سەرلێشێواوە ﴿[١١٧] إن يدعون من دونه إلا إناثا﴾ ئەوانە لەجیاتی خوا هاناو پەنا دەبەنە بەر دوبتی وا کەزۆربەیان بۆخۆیان ناوی مێینەیان لێناون، وەکو: (لات، عوزا، مەنات) ﴿و إن يدعون إلا شيطانا مريدا﴾ دیارە هەرهانا دەبەنە بەر شەیتانێکی دەرکراوو گومڕاو لەسنووردەرچوو، چونکە ئەوە هەڵیان دەنێت بۆئەوجۆرە کردارانە! مەبەست بەم ئایەتە پەرستن و گوێڕایەڵی لەشەیتانە، وەك لەسوورەتی (یس: ٦٠): (ألم أعهد إليكم يا بنى آدم الا تعبدوا الشيطان) یان لەسوورەتی (مريم: ٤٤): (.. لاتعبد الشيطان ..) هاتووە . ﴿[١١٨] لعنه الله﴾ خوای گەورە لە ڕەحمەت و میهرەبانی خۆی ئەو شەیتانەی بێبەشکرد ﴿وقال لأتخذن من عبادك نصيبا مفروضا﴾ ئەویش بەملهوڕی خۆی گوتی بەخوا: شەرت بێت لەبەندەکانی تۆ بەشێك دابڕم بۆخۆم، هەروەك لەسوورەتی (الإسراء: ٦٢)دا: (ارأيتك هذا الذى كرمت علي لئن أخرتني إلى يوم القيامة لأحتنكن ذريته..) بۆچۆنیەتی وشێوەی سەرلێشێواو کردنیان هاتووە. وە لەسوورەتی (السبأ: ٢٠)دا: (ولقد صدق عليهم إبليس ظنه) هاتووە کە: چۆن شەیتان بۆچوون و گومانەکەی خۆی بردەسەرو خەڵکێکی زۆر وەدووی قسەی کەوتن، هەروەها لەسوورەتی (الحجر: ٣٩-٤٠): (ولأغوينهم أجمعين * إلا عبادك منهم المخلصين) وە لەسوورەتی (النحل: ١٠٠): (إنما سلطانه على الذين يتولونه والذين هم به

مشركون) هاتووه كه: شەیتان هەرگیز دەسەڵاتی بەسەر موسڵمانە راست و دڵسۆزەكاندا نابێ. ﴿[١١٩] ولأضلنهم ولأمنينهم﴾ هەروەها وتوویەتی هەر دەبێت لەراستەڕێ سەرلێشێواوییان بكەمو دڵیان پڕكەم لەئاوات و ئارەزووی ناراست و سەرقاڵیان كەم، بۆیە بەوخەڵكەی دەگوت: زیندووبوونەوەو هیچ حیساب و كیتابێ نییە، وە هەروەها ﴿ولآمرنهم فليبتكن آذان الأنعام﴾ مەرج بێ بۆخۆم فەرمانیان پێبدەم، گوێی ئاژاڵ و مەڕوماڵاتیان دابڕن، یا بیبڕن و بیكەنە نیشانەی حەرام بوونیان، بەڵێ لەسەردەمی نەفامیدا هەر وشترێك پێنج سكی كردبا، دیارییان ئەكرد بۆ بتەكانیان و گۆشتیان نەئەخوارد ﴿و لآمرنهم فليغيرن خلق الله﴾ وە دەبێ فەرمانیشیان پێبدەم كە: شكڵ و بیچمی دروستكراوەكانی خوا تێك بدەن و بگۆڕن (ئیبنی عەبباس و، موجاهیدو، زەحاك) دەڵێن: مەبەست لەم گۆڕین و دەسكاری كردنی خەڵكی خوایە، تێكدان و گۆڕینی دینی خوایە لێیان، (تەبەریی)ش هەر ئەمەی پێ باشە. منیش هەروا ئەزانم كە مەبەست بەو گۆڕینە، گۆڕینی دین و (فیترەت)یانە، ئەگەرچی هەندێ ماناو مەبەستی تریش بگەیەنێت. وەك هەندێ لەراڤەكەرانی قورئان لەم شوێنەدا ئاماژە بەهەندێ شتی تر ئەكەن، وەك كوتانی خاڵ و، رێكوپێككردن و هەڵگرتنی برۆو، شاش كردنی ددان و، هەڵكێشانی مووی روخسارو رووومەت، بۆ پشتگیری قسەكەیان ئەم فەرموودەیەش دەهێنن: ((لَعَنَ الله الواشِمات والمُسْتَوْشِمات، والنامصات والمُتَنَمِصات، و المُتَفَلِجات للحُسنِ المغيّرات خَلْقَ الله)). بوخاریی/ كتاب اللباس/ ٥٩٣١. موسلیم / كتاب اللباس والزينة /١٦٧٨ واتە: نەعلەتی خوا لەو ژنانە كە: خاڵ دەكوتن بۆ ژنانی تر، لەو ژنانەش خاڵیان بۆ دەكوتن، لەو ژنانەش روخسار هەڵدەگرن و، لەوانەش روویان بۆ هەڵدەگرن، لەو ژنانەش ددانەكانیان باریك و شاش دەكەن و بەوە خۆیان لەخەڵك دەگۆڕن. لەسورەتی (الروم: ٣٠): (فأقم وجهك للدين حنيفا فطرت الله التي فطر الناس عليها لاتبديل لخلق الله) بەراشكاوی پشتگیری ئەو راستییە ئەكات كەدەڵێ: ئەو گۆڕینە شێواندنو گورینی دین و فیترەتە ﴿ومن يتخذ الشيطان وليا من دون الله﴾ جا هەركەسێ لەباتی خوا شەیتان بكاتە دۆست و یارمەتیدەر بۆخۆی و واز لەئایینی خوا بێنێ ﴿فقد خسر خسرانا مبينا﴾ بەڕاستیی زەرەرو زیانێكی ئاشكرای كردووە، چونكە قیامەتی لەكیس دەدا ﴿[١٢٠] يعدهم و يمنيهم﴾ شەیتان هەمیشە بەڵێنی سەركەوتن و بەختیارییان پێدەداو، بەئاوات و ئارەزوو دڵخۆشیان ئەكا ﴿وما يعدهم الشيطان إلا غرورا﴾ خۆ لەڕاستیشدا بەڵێنی شەیتان هەردرۆو فریودان و چەواشەكردنە ﴿[١٢١] أولئك مأواهم جهنم﴾ جێ و رێی ئەمانە دۆزەخە ﴿ولا يجدون عنها محيصا﴾ بێ لەو پەناگەیەكی تریان دەست ناكەوێ و، هەرگیز ڕزگاریان نابێت لێی.

ڕێنماییەكانی ئایەتی (١١٦-١٢١):

١- تەواوی گوناحان بەبچوك و گەورەیەوە بێجگە لەشیرك، خوای میهرەبان دەیانبووورێ ئەگەر خۆی حەزكا، (عەلی كوڕی ئەبی تالیب) ئەڵێ: لەقورئاندا ئایەتی تر نییە وەك ئەم ئایەتەی: (إن الله لايغفر أن يشرك به، ويغفر ما دون ذلك لمن يشاء) لام خۆشەویستربێ/ ئیمامی (تیرمیزیی) هێناویەتی.

٢- بتپەرستان و ئارەزوو هەوا پەرستان، لەبنەڕەتدا گشت شەیتان پەرستن.

٣- بەڵگەی شەیتان پەرستیی ئەنجامدانی گوناحەكانە بەبچوك و گەورەیانەوە.

٤- خاڵ كوتان و برۆ و روخسار هەڵگرتن و، ددان شاش و باریك كردن و، داخكردنی حەیوان و، خەساندنی ئاژەڵ و ئادەمزاد كارێكی یاساغ و حەرامە. چەكی شەیتان هەمیشە درۆو دەلەسەو ئارەزوو بازیی و لەخشتەبردنی (جن) و مرۆڤە ﴿[١٢٢] والذين آمنوا وعملوا الصالحات﴾ ئەوانە كە باوەڕیان هەیەو ئاكاری چاك ئەنجام دەدەنو بە

گوێی شەیتان ناکەن ﴿سندخلهم جنات تجری من تحتها الأنهار﴾ بێگومان ئەیانبەینە ناو چەند باخ و باخاتێکی بەهەشتەوە کە جۆگەی ئاوو ڕووبار بەبەریاندا دەڕوا ﴿خالدین فیها ابدا﴾ هەتا سەریش هەرلەوێ ئەبن ﴿وعدالله حقا﴾ دیارە ئەو بەڵێنەی خوا پێیداون هەقەو جێبەجێی دەکا ﴿ومن اصدق من الله قیلا﴾ جا چ کەسێك لەخوا ڕاست بێژترە لەبڕیارەکانیدا؟.

مرۆڤ بەئاوات بە ئامانج ناگات:

﴿[١٢٣] لیس بأمانیكم ولا امانی أهل الكتاب﴾ پاداش و بەرزونزمکردن و بەڵێنەکانی خوا نە بەئاوات وئارەزووی ئێوەیە ئەی موسڵمانان! وەنە بەئاوات و ئارەزووی خاوەن نامەکانیشە بەڵکو بەهەوڵ و تێکۆشان وگوێڕایەڵی کردنی خوایە. ئیبنی عەباس ئەڵێت: خوای گەورە بەم ئایەتە تەماحی خستنەبەر بۆهەوڵ وتێکۆشان لەدنیاو قیامەت ﴿من یعمل سوءا یجز به﴾ هەرکەسێك هەرکارێکی نارەواو خراپ بکا، دڵنیا بن هەر بەوکارەی خۆیە جەزرەبە دەدرێ ﴿ولا یجد له من دون الله ولیا ولا نصیرا﴾ بێجگە لەخوا هیچ چاودێرو یارمەتیدەرێکی دەست ناکەوێ بەهاواریەوە بێت ﴿[١٢٤] ومن یعمل من الصالحات من ذکر او انثى وهو مؤمن﴾ هەرکەسێك نێر بێ، یان مێ هەرئەوەندە کە خاوەن باوەر بێت و ئاکارچاك بێت ﴿فاولئك یدخلون الجنة ولا یظلمون نقیرا﴾ دەچنە بەهەشتەوەو کەمترین ستەمیشیان لێناکرێ، ئەگەرچی بەئەندازەی خاڵی وردیلەی ناوکە خورمایەکیش بێت (النقیر: النكتة في ظهر النواة) ﴿[١٢٥] ومن أحسن دینا ممن أسلم وجهه لله وهو محسن﴾ ئاخۆ دینداریك هەبێ ئایینی لەوکەسە باشترو چاکتر بێ کەخۆی دابێتە دەستی خواو ئاکارچاکیش بێ ﴿واتبع ملة إبراهیم حنیفا﴾ و کەوتبێتە شوێنی ئایینی پاکی ئیبراهیمێ کە لەهەمووشتێ لایدابێ و، هەرتەنها بەرەوخوا هاتبێ؟ ﴿واتخذ الله إبراهیم خلیلا﴾ لەکاتێکدا خوا ئەو ئیبراهیمەی کردۆتە دۆست و خۆشەویستی خۆی، دەسا ئێوە پەیرەویی لێبکەن ﴿[١٢٦] ولله مافی السموات وما فی الأرض﴾ شیاوی باسیشە خوا هەرچی ئەکات لەبەر پێویستی خۆی نییە، چونکە هەرشتێك لەئاسمانەکان و، لەزەوییدایە هی خوایە ﴿وكان الله بكل شئ محیطا﴾ هەرئەویشە کە بەهەمووشتێك بەئاگاو زانایە، هیچی لا ون نابێت.

الجزء الخامس — سورة النساء

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا (١٢٢) لَّيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَن يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِن دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا (١٢٣) وَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا (١٢٤) وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا (١٢٥) وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطًا (١٢٦) وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَن تَنكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَن تَقُومُوا لِلْيَتَامَىٰ بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا (١٢٧)

٩٨ — وإن امرأة

ماڵی کیژە هەتیوەکان مەخۆن:

﴿[١٢٧] ویستفتونك فی النساء﴾ هاوەڵانت ئەی پێغەمبەر ﷺ! لەبارەی ژنانەوە هەتیوبن یان هەتیو نەبن لێت ئەپرسن کە: دەبێ چ مافێکیان لەسەر بێت بۆیان؟ ﴿قل الله یفتیكم فیهن وما یتلی علیكم فی الكتاب﴾ تۆش پێیان بڵێ: خوا خۆی لەم کتێبەدا کە بۆتان دەخوێنرێتەوە فەتواو وەلامتان ئەداتەوەو بۆتان روون ئەکاتەوە ﴿فی یتامی

النساء اللاتي لا تؤتونهن ما كتب لهن ﴾ سەبارەت بە میراتی ئەو کیژۆڵە هەتیوانە لاتانن و دەتانەوێ لەو مارەیی و میراتە خوا بۆی نووسیون بێبەشیان کەن، بەڵێ لەم جێیەدا ڕوون نەکراوەتەوە کە ئەوەی لەم قورئانەدا دەخوێنرێتەوەو دیاری دەکرێ بۆژنان چییە؟ بەڵام هەرلەسەرەتای ئەم سوورەتە خۆیەوە بە ئایەتی: (وإن خفتم الا تقسطوا فی الیتامی فانکحوا ما طاب لکم من النساء) ڕوون کراوەتەوە کە مەبەست خواردنی ماف ئەوکچە هەتیوانەیە کە لەژێر ڕکێفی ئەواندان و، هەتا خەڵکیش لە مارەکردنی ئەو کچە هەتیوانەدا بترسن و سڵ بکەنەوە و، بچن ژنانی تر مارەبکەن ﴿**وترغبون أن تنكحوهن**﴾ دەتانەوێ لەخۆتانیان مارەبکەن و مارەییشیان نەدەنێ! دیارە خوا ڕێتان لێدەگرێ مارەییان بخۆن و میراتیان نەدەنێ ﴿**والمستضعفين من الولدان**﴾ هەروەها فەرمانتان پێدەدات لەبابەت کوڕانی مێرمندالْ و خەڵکانی لاوازەوە کە: بەڕێکوپێکی میراتیان بدەنێ و ستەمیان لێنەکەن، ﴿**وأن تقوموا لليتامى بالقسط**﴾ دەبێ لەگەڵ گشت هەتیوانیشدا بەعەدالەت و جوامێرانە ڕەفتار بکەن و بجوڵێنەوە، بەڵێ لەم جێگایەدا شێوەی دادگەریی لەگەڵ مندالاندا ڕوون نەکراوەتەوە، بەڵام لەسورەتی (الأنعام: ١٢٥) دا دەفەرموێ: (ولاتقربوا مال اليتيم إلا بالتى هى أحسن) وە لەسورەتی (البقره: ٢٢٠): (قل إصلاح لهم خير وإن تخالطوهم فإخوانكم والله يعلم المفسد من المصلح) وە لەسورەتی (الضحى: ٩)دا (فأما اليتيم فلا تقهر) وە لەسورەتی (البقره: ١٧٧): (وآتى المال على حبه ذوي القربى واليتامى) شێوەی ڕەفتاری دادگەرانە لەگەڵ هەتیواندا هاتووەو ڕوونکراوەتەوە. ﴿**وما تفعلوا من خير فإن الله كان به عليما**﴾ و هەرکارێکی خێروچاکە بکەن وەك دادگەریی لەگەڵ ژنان و هەتیواندا، دڵنیابن خوا پێی ئاگاو زانایە. (ئیبنی عەباس) ئەڵێت: ئەم ئایەتە لەبارەی ئەوکەسانەوە هاتەخوارێ کەکیژۆڵەی هەتیویان لابوو بەخێویان دەکرد، بەڵام وەك عادەت و باوی نالەباری خۆیان شتێکیان فرێدەدایە سەری، بەوە دەبوونە ماڵیان! ئینجا ئەگەر جوان وشۆخ و شەنگ بووبا نەیان ئەهێشت کەس بیخوازێ و داوای بکات، کاتێکیش مردبا گشت سامانەکەیان دەخوارد. ئەوجا خوا فەرمووی: (و يستفتونك ..) هەروەها دەڵێت: سەردەمی پێش ئیسلام کیژۆڵەو کوڕانی مێر مندالْ میراتیان نەئەدانێ، جا خوا فەرمووی: (.. وأن تقوموا لليتامى بالقسط) پێشەوا بوخاریی ئەم ڕیوایەتەی هێناوە.

الجزء الخامس — سورة النساء

وَإِنِ ٱمْرَأَةٌ خَافَتْ مِنۢ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ أَن يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَٱلصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ ٱلْأَنفُسُ ٱلشُّحَّ وَإِن تُحْسِنُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾ وَلَن تَسْتَطِيعُوٓا۟ أَن تَعْدِلُوا۟ بَيْنَ ٱلنِّسَآءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا۟ كُلَّ ٱلْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَٱلْمُعَلَّقَةِ وَإِن تُصْلِحُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٢٩﴾ وَإِن يَتَفَرَّقَا يُغْنِ ٱللَّهُ كُلًّا مِّن سَعَتِهِۦ وَكَانَ ٱللَّهُ وَٰسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾ وَلِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنِ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَإِن تَكْفُرُوا۟ فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ وَكَانَ ٱللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣١﴾ وَلِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾ إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا ٱلنَّاسُ وَيَأْتِ بِـَٔاخَرِينَ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾ مَّن كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ ٱلدُّنْيَا فَعِندَ ٱللَّهِ ثَوَابُ ٱلدُّنْيَا وَٱلْـَٔاخِرَةِ وَكَانَ ٱللَّهُ سَمِيعًۢا بَصِيرًا ﴿١٣٤﴾

٩٩

قوشقی بوونی پیاو لەهاوسەرەکەی:

﴿[١٢٨] **وإن امرأة خافت من بعلها نشوزا أو إعراضا**﴾ ئەگەر ژنێك هەستی کرد مێردەکەی لاسارەو قوشقیی بووە، ﴿**فلا جناح عليهما أن يصلحا بينهما صلحا**﴾ هیچ گوناهێ نییە ئەوژن و پیاوە هەوڵی ئاشتیی و پێکهاتن بدەن و چاوپۆشی لەهەندێ ماف یەکتر بکەن ﴿**والصلح خير**﴾ دیارە ئاشتیی و ڕێکەوتن لەو دڕدۆنگیی و لاساریی، و

ناچیزەیی پیاو و تەلاق و جیابوونەوەیە چاکترو باشترە ﴿وأحضرت الأنفس الشح﴾ خۆ رژدیی و بەخیلی و سوربوون لەسەر ماڵی دنیاش لە نەفس و دەروونی هەموو مرۆڤێکا هەیە بۆیە لەوانەیە ژنەکە دەست لەمارەییەکەی خۆی هەڵنەگریٚ و، پیاوەکەش نەگۆڕدریٚ ئاژاوەکە هەر بمێنێتەوە ﴿وإن تحسنوا وتتقوا﴾ جا ئەگەر لەگەڵ خێزانەکانتاندا چاکە بکەن، هەرچەندە ئەوانیش هەر خراپ بن و خۆ لە لاساریی و ناچیزەیی بپارێزن ﴿فإن الله كان بما تعملون خبيرا﴾ بێگومان خوا بەهەموو کاروکردەوەیەکتان ئاگایە. پەیامبەری خوا ﷺ بەرنامەی دانابوو بۆکاتی مانەوە لای خێزانەکانی و کاتەکانی بۆدابەشکرد بوون، لەگەڵ ئەوەشدا هەرئەیفەرموو: ((اللهم هذا قسمي فيما أملك، فلا تؤاخذني فيما تملك ولا أملك)) مەبەستی ئەوەبوو کە خوایە! خۆت چاك دەزانی کەمن لەو کارانەدا دەسەڵاتم هەیە بەسەریاندا ژنەکانم لەیەکتر جیا ناکەمەوەو، هەریەکەیان مافی خۆی دەدەمیٚ، بەڵام ئەگەر یەکێکیان خۆشەویستیی لەدڵمدا پتر بوو، سا تۆ لێم مەگرە. خاتوو عائیشە خوا لێی ڕازی بیٚ، ئەڵێت: ئەگەر پیاوێك دوو ژنی هەبوویاو، یەکێکیانی حەز لیٚ نەکردبا، وەیان بەکەڵکی ژن و مێردی نەهاتباو بیویستایە تەلاقی بدا، ژنەکە دەیوت تەلاقم مەدەو، سەبارەت بەکاروباری منیش ئازاد بە، جائیتر ئەم ئایەتە: (فلا جناح عليهما..) هات، بوخاریی و موسلیم هێناویانە، ئەگەرچی هەندیٚ جیاوازیشیان هەبیٚ.

هەر چەن بکۆشن ناتوانن لەگەڵ ژنانتاندا (بیٚ جیاوازی) رەفتار بکەن:

﴿[١٢٩] ولن تستطيعوا أن تعدلوا بين النساء ولو حرصتم﴾ دڵنیاشبن هەرگیز ناتوانن هەرچەند هەوڵیش بدەن کە بە یەکسانی و بیٚ جیاوازی لەگەڵ ژنانی خۆتاندا رەفتار بکەن. زانایان دەڵێن: مەبەست بەم (عەدالەت)ـە لەم ئایەتەدا کە جێبەجیٚ نابیٚ لەنێوان ژن و مێردا تەنها خۆشەویستی دڵ و دەروونیە، چونکە دەگونجیٚ پیاو یەکیٚ لەهاوسەرەکانی لا خۆشەویست تر بیٚ لەدڵدا، دیارە ئەوەیش هیچ گوناهێکی تێدا نییە بەومەرجە کاری پێنەکا ﴿فلا تميلوا كل الميل فتذروها كالمعلقة﴾ جاکەوابوو ئەوەندە دووریان مەخەنەوە لەخۆتان، هەتا بیانکەنە هەڵپەسادرەو داماو بن، واتە: نە تەلاق درابێت تا بچێت بۆخۆی شوو بکات، نەوەك مێرداریش بێت مافی خۆی وەرگرێت ﴿وإن تصلحوا وتتقوا فإن الله كان غفورا رحيما﴾ ئەگەر لەگەڵیان پێك بێن و لەگوناح خۆ بپارێزن و لەخوار بوونەوە لەبڕیارەکانی خوا بەرامبەریان پارێز بکەن، ئەوا بەڕاستی خوا لێبوردەو بەڕەحمەو میهرەبانە ﴿[١٣٠] وإن يتفرقا يغن الله كلا من سعته﴾ خۆئەگەر پاش هەوڵێکی زۆر بۆ پێکهێنانیان هەر بەیەکجاری دەس لێك بەردەن، خوای گەورە هەردوولایان بیٚ نیاز ئەکاو لەدەستگوشادی خۆی دەروویان لێدەکاتەوە، واتە: پەکی کەسیان لەسەر ئەوی دیکەیان ناخاو لەوانەشە هاوسەرێکی باشتر بەمێردەکە بداو، مێردێکی چاکتریش بەژنەکە بدا ﴿وكان الله واسعا حكيما﴾ چونئە خوا هەر بۆخۆی دەست گوشادو کارزان و کارجوانە ﴿[١٣١] ولله مافي السموات وما في الأرض﴾ بێگومان هەرچیی لەئاسمانەکان و زەوییدایە هەربۆخۆیەو هەرئەویش خاوەنیەتی ﴿ولقد وصينا الذين أوتوا الكتاب من قبلكم وإياكم﴾ بەڕاستی ئێمەو ئێوەو ئەو کەسانەش لەپێش ئێوەدا کتێبمان دانیٚ ڕامان سپاردن ﴿أن اتقوا الله﴾ کەدەبیٚ هەر لەخوا بترسن و بەباشی فەرمانەکانی جێبەجیٚ بکەن ﴿وإن تكفروا فإن لله مافي السموات وما في الأرض﴾ خۆئەگەر بیٚ باوەڕیش بن، و حاشای لێبکەن، چاك بزانن کە هەرچی لەئاسمانەکان و زەوییدایە هەر هی خوایە، ﴿وكان الله غنيا حميدا﴾ و بۆخۆشی لەگشت کەس بیٚ نیازو دەوڵەمەندی سوپاس کراوە ﴿[١٣٢] ولله ما في السموات وما في الأرض﴾ بەڵیٚ هەرچی لەئاسمانەکان و لەزەوییدایە هەر بۆخوایە، دەسا کەی پێویستی بەئێوەیە؟ ﴿وكفى بالله وكيلا﴾ هەرخواش بەسە بریکار بیٚ ﴿[١٣٣] إن يشأ يذهبكم أيها الناس ويأت بآخرين﴾ ئەی خەڵکینە!

ئەگەر خوا بیەوێ گشتتان تەفروتوونا دەکاو، لە جێگەی ئێوەدا خەڵکێکی تر دێنێ، ئەم ڕاستییە چەند جارێ لەقورئانی پیرۆزدا دووپاتکراوەتەوە، وەك لەسوورەتی (الأنعام: ١٣٣): (إن يشأ يذهبكم و يستخلف من بعدكم مايشاء كما أنشأكم من ذرية قوم آخرين) وە لەسوورەتی (محمد: ٣٨)دا: (و إن تتولوا يستبدل قوما غيركم ثم لايكونوا أمثالكم) وە لەسوورەتی (إبراهيم: ١٩-٢١)دا: (إن يشأ يذهبكم ويأت بخلق جديد وما ذلك على الله بعزيز).

﴿و كان الله على ذلك قديرا﴾ و خوا هەمیشە لەسەر کاری وا بەتوانایە ﴿[١٣٤] من كان يرد ثواب الدنيا فعند الله ثواب الدنيا والآخرة﴾ هەرکەسێك خۆشی و پاداشتی ئەم دونیایەی بوێ، باچاك بزانێ کەخۆشی و پاداشتی دونیاو دواڕۆژیش هەرلای خوایە، ئیتر بۆچی ئەوکەسە هەرتەنها دونیای دەوێت؟! ﴿وكان الله سميعا بصيرا﴾ خواش بەردەوام ژنەوای بینایە ئاگاداری کاروکردارتانە و، هەر بەپێی ئەوەیش پاداش و تۆڵە ئەداتەوە.

بێ جیاوازی کاری مەردم را پەڕێنن:

﴿[١٣٥] يـا أيها الـذين آمنـوا كونـوا قوامين بالقسط﴾ ئەی ئەوکەسانەی باوەڕتان هەیە! بەدادپەروەری و یەکسانی هەڵسن بۆ ئەنجامدانی کاری مەردم، بەشێوەیەك هیچ کات ستەمتان لێنەوەشێتەوە ﴿شهداء لله﴾ هەمیشەش شایەدی لەسەر هەق بدەن بۆخوا، ﴿و لو على أنفسكم أوالوالدين و الأقربين﴾ ئەگەرچی ئەوشایەتییەش بەزیانی خۆتان و، دایك و باوك و خزمانیشتان بێت، دەبێ ئێوە هەر بەڕێکی جێبەجێی بکەن بێ لادان ﴿إن يكن غنيا أو فقيرا فالله أولى بهما﴾ ئەگەر شایەتی بۆ دراو دەوڵەمەند بێ یان هەژار، دڵنیابن خوا باشترە بۆیان لەئێوە، چونکە ئەوخۆی چاك ئەزانێ بەرژەوەندییان لەچیدایە ﴿فلا تتبعوا الهوى أن تعدلوا﴾ کەوابوو مەکەونە شوێنی هەواو ئارەزووتان تا لەهەق لابدەن، واتە: خزمایەتی تینتان تێنەکات بۆ شاردنەوەی شایەدییەکە بەهەق ﴿وإن تلووا أو تعرضوا﴾ خۆئەگەر زمان بپێچن بەیەکاو لەهەق مل بابدەن، یان خۆتانی لێ لابدەن و هەقەکە بگۆڕن ﴿فإن الله كان بما تعملون خبيرا﴾ بێگومان خۆتان چاك ئەزانن کەخوا بەوکارە دەیکەن هەمیشە ئاگایە. کەواتە وریابن کەتمانی هەق مەکەن، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: شایەتی باش و پەسەند ئەوەیە بەرلەوە داوای لێبکرێ شایەتی بدات، ئەو شایەتە خۆی دەبێت لەبەرخوا شایەتی بدات. (موسلیم) گێڕاویەتیەوە. دەسا تۆش نەلەبەر دەوڵەمەندی کەسێك و، نە لەبەر هەژاری کەسێکی دیکە شایەتییەکە مەشێوێنە.

ئەی ئیمانداران! ئیمانتان کامڵ کەن:

﴿[١٣٦] يا أيها الذين آمنوا آمنوا بالله ورسوله والكتاب الذى نزّل على رسوله والكتاب الذى أنزل من قبل﴾ ئەی گەلی خاوەن باوەڕ! دەبێ باشتر و باشتر باوەڕ بێنن بەخواو بەپێغەمبەرەکەی و بەوکتێبەیش بەش بەش ناردی بۆ

الجزء الخامس | سورة النساء

۞ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُواْ قَوَّٰمِينَ بِٱلْقِسْطِ شُهَدَآءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمْ أَوِ ٱلْوَٰلِدَيْنِ وَٱلْأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَٱللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُواْ ٱلْهَوَىٰٓ أَن تَعْدِلُواْ وَإِن تَلْوُۥٓاْ أَوْ تُعْرِضُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ ءَامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلَّذِى نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ مِن قَبْلُ وَمَن يَكْفُرْ بِٱللَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ثُمَّ كَفَرُواْ ثُمَّ ءَامَنُواْ ثُمَّ كَفَرُواْ ثُمَّ ٱزْدَادُواْ كُفْرًا لَّمْ يَكُنِ ٱللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًۢا ﴿١٣٧﴾ بَشِّرِ ٱلْمُنَٰفِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣٨﴾ ٱلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ ٱلْكَٰفِرِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ أَيَبْتَغُونَ عِندَهُمُ ٱلْعِزَّةَ فَإِنَّ ٱلْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴿١٣٩﴾ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِى ٱلْكِتَٰبِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُواْ مَعَهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُواْ فِى حَدِيثٍ غَيْرِهِۦٓ إِنَّكُمْ إِذًا مِّثْلُهُمْ إِنَّ ٱللَّهَ جَامِعُ ٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱلْكَٰفِرِينَ فِى جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾

١٠٠ | الذين يتربصون

پێغەمبەری خۆی موحەممەد ﷺ و بەوکتێبانەیش بەرلەقورئان ناردنی، وەکو تەورات و ئینجیل و پەڕاوەکانی تر، هەتا ئیمانتان کامڵتر ببێ و، هەمووشتان هەست بەبرایەتی و تەبایی بکەن لەژێر سایەی دینی خوادا ﴿ومن يكفر بالله وملائكته وكتبه ورسله واليوم الآخر﴾ هەرکەسێکیش باوەڕی نەبێ بەخواو بەفریشتەکانی و، بەکتێبەکانی و بەپەیامبەرەکانی و، بەرۆژی دوایی ﴿فقد ضل ضلالا بعيدا﴾ ئەوە لەرادە بەدەر لەرێگەی هەقەوە دوورەو چاوەڕوانی هیدایەتی لێناکرێ.

دووڕووەکان حولحولی مەزەبن:

﴿[١٣٧] إن الذين آمنوا ثم كفروا ثم آمنوا ثم كفروا ثم از دادوا كفرا﴾ بەڕاستیی ئەو دووڕووانەش کە یەکەمجار باوەڕیان هێناو پاشان پەشیمان بوونەوەو، دووبارە بڕوایان هێنایەوەو، هەر بەشوێنیا کافر بوونەوە. ئەوسا بێ باوەڕی خۆیان زیاتر کرد هەتا مردن هەرکافر بوون ﴿لم يكن الله ليغفر لهم﴾ هەرگیز لەڕیی ئەوەدا نییە خوا چاوپۆشییان لێبکا ﴿ولا ليهديهم سبيلا﴾ و بۆ رێگای راست و دروستیش شارەزایان بکا.

رێنماییەکانی ئایەتی (١٣٥-١٣٧):

١- دەبێ لەکاتی داوەریی و شایەتیداندا دادگەر بین.

٢- شایەتی ناهەق و، کیتمانی شایەتیی، کارێکی حەرامە، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ألا أنبئكم بأكبر الكبائر؟ قلنا بلى يارسول الله، قال: الشرك بالله، وعقوق الوالدين، وكان متكئا فجلس وقال: ألا وشهادة الزور، ألا وشهادة الزور، وما زال يكررها حتى قلنا ليته سكت)).

٣- مرۆڤ هەتا دەمرێت دەبێ هەر لەسەر بڕواو ئیمانی خۆی دامەزراو بێت.

٤- پایەکانی ئیمان و باوەڕ: باوەڕبوونە بەخواو بەفریشتەو بەکتێب و بەپێغەمبەران و بەڕۆژەکەی تر، لەتەك قەزاو قەدەردا، وەکو دەفەرموێ: ((إنا كل شيء خلقناه بقدر)).

٥- لەدین وەرگەڕاو (مورتەد) بەلای هەندێ لەزانایانەوە سێ ڕۆژ مۆڵەتی پەشیمانی دەدرێتێ، جائەگەر لەوماوەیەدا پەشیمان نەبوویەوە دەکوژرێ، ئەوساش نە نوێژی لەسەر دەکرێ و، نەلە گۆڕستانی موسڵماناندا دەنێژرێت، هەندێ دەڵێن مۆڵەت نادرێ و یەکسەر دەکوژرێ ﴿[١٣٨] بشر المنافقين بأن لهم عذابا أليما﴾ ئەی پێغەمبەر ﷺ تۆ بەو دووڕووانە موژدە بدە کەسزایەکی ئێش پێگەیەنەریان هەیە، دیارە کەئەڵێت موژدەیان بدەرێ مەسخەرەیان پێدەکا، ئەگینە موژدە بەخۆشیی و رابواردن دەدرێ نەك بەسزا ﴿[١٣٩] الذين يتخذون الكافرين أولياء من دون المؤمنين﴾ دووڕووەکانیش ئەوکەسانەن دۆستی کافرو خوانەناسان دەکەن و، لەباوەڕداران دەتەکنەوەو، خۆشیان لەچارەیان نایەت و، کار بۆکافران دەکەن ﴿أيبتغون عندهم العزة﴾ ئاخۆ بەتەمان عیزەت و حورمەت و سەرکەوتنیان لای ئەوانەوە دەسکەوێ؟! هەرئەم دەردەیە لەم سەردەمەی خۆشماندا کەبەشێکی زۆر لەموسڵمانان دەبینرێن شوێنی کۆمەڵانی تازە دروستکراو کەوتوون و خۆشیان دەوێن و چاوەڕوانی رێزو حورمەتیان لێوە دەکەن! ﴿فإن العزة لله جميعا﴾ خۆبەراستیی هەرچی قەدرو رێزی دنیاو قیامەت هەیە، تەنها هەربەدەستی خوایەو هەرلای ئەویش دەست دەکەوێ، کەوابوو بۆچی پشتگیری لەم ولەو دەکەن، ئەی مەگەر خوا نافەرموێ: (من كان يريد العزة فلله العزة جميعا..) یان نافەرموێ: (ولله العزة ولرسوله وللمؤمنين ولكن المنافقين لايعلمون) ئیتر لەکوێ بەشوێنکەوتنی دوژمنانی دینی خوا سەرکەوتوو دەبن؟!﴿[١٤٠] وقد نزل عليكم في الكتاب﴾ خۆ بەراستیی خوای گەورە لەم قورئانەدا بەئێوەی راگەیاندووە ﴿أن إذا سمعتم آيات الله يكفر بها ويستهزأ بها﴾ کە هەرکات زانیتان و

بیستان ئایەتەکانی خوا کەسانێك باوەڕیان پێناکەن و گاڵتەیان پێدەکەن ﴿فلا تقعدوا معهم حتى يخوضوا في حديث غيره﴾ هەتا ئەوباسە دەگۆڕن و دەچنە سەر قسەیەکی ترو واز لەوکارەیان دێنن، ئێوە لەگەڵیان دامەنیشن ﴿إنكم إذا مثلهم﴾ ئەگینا ئێوەش لە گوناح و تاواندا وەك ئەوان دەبن، وەك بەڕاشکاوی لەسورەتی (الأنعام: ٦٨): (وإذا رأيت الذين يخوضون في آياتنا فأعرض عنهم حتى يخوضوا في حديث غيره) بۆ پشتگیریی و دووپاتکردنەوەی ئەومەبەستە هاتووە، خۆئەگەر لەبیرتان چوو و لەگەڵیاندا دانیشتن، پاشان وەبیرتان هاتەوە، دەبێ دەستبەجێ پشتیان لێ هەڵبکەن و لە کۆڕەکەیان هەڵسن. وەك لەسوورەتی (الأنعام: ٦٨)دا ئەفەرموێ: (وإما ينسينك الشيطان فلا تقعد بعد الذكرى مع القوم الظالمين). ﴿إن الله جامع المنافقين و الكافرين في جهنم جميعا﴾ دیارە خوای گەورەش لەڕۆژی قیامەتدا گشت دووڕوو و بێ باوەڕەکان لە دۆزەخ کۆدەکاتەوە، هەروەك ئەوان لەدنیادا گشتیان قسەیان یەك بوو بۆ دوژمنایەتی موسڵمانان.

الجزء الخامس — سورة النساء

ٱلَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِن كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ ٱللَّهِ قَالُوٓا۟ أَلَمْ نَكُن مَّعَكُمْ وَإِن كَانَ لِلْكَٰفِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوٓا۟ أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُم مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ فَٱللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ وَلَن يَجْعَلَ ٱللَّهُ لِلْكَٰفِرِينَ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ يُخَٰدِعُونَ ٱللَّهَ وَهُوَ خَٰدِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوٓا۟ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ قَامُوا۟ كُسَالَىٰ يُرَآءُونَ ٱلنَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾ مُّذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ وَلَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ ٱلْكَٰفِرِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ أَتُرِيدُونَ أَن تَجْعَلُوا۟ لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَٰنًا مُّبِينًا ﴿١٤٤﴾ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ فِى ٱلدَّرْكِ ٱلْأَسْفَلِ مِنَ ٱلنَّارِ وَلَن تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ وَأَصْلَحُوا۟ وَٱعْتَصَمُوا۟ بِٱللَّهِ وَأَخْلَصُوا۟ دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُو۟لَٰٓئِكَ مَعَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِ ٱللَّهُ ٱلْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾ مَّا يَفْعَلُ ٱللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِن شَكَرْتُمْ وَءَامَنتُمْ وَكَانَ ٱللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾

١٠١

دووڕووەکان بۆ ڕۆژێ دەگەڕێن :

﴿[١٤١] الذين يتربصون بكم﴾ ئەو دووڕووانەی وا هەردەم چاوەڕوانی دەرفەتێك دەکەن لێتان و هەر لەمەڵاسدان بۆتان ﴿فإن كان لكم فتح من الله﴾ سا ئەگەر خوا ئێوەی سەرخست و زاڵبوون و دەستکەوتێکتان دەسکەوت ﴿قالوا ألم نكن معكم﴾ ئەڵێن: ئەی مەگەر ئێمەش لەگەڵ ئێوە نەبووین و پێکەوە جیهادمان نەکرد؟! ﴿وإن كان للكافرين نصيب﴾ خۆئەگەر بێ باوەڕانیش بەشێکیان دەستکەوت و سەرکەوتن بەرسەرتانا وەکو لەڕۆژی ئوحودا ﴿قالوا ألم نستحوذ عليكم ونمنعكم من المؤمنين﴾ ئەڵێن: ئەی مەگەر ئێمە نەبووین نەمانهێشت باوەڕداران پێتان بگەن و زیانتان پێبگەیەنن؟ کەوابوو ئەبێ بەشی ئێمەشی لێبدەن ﴿فالله يحكم بينكم يوم القيامة﴾ خوا دوایی و ڕۆژی سەڵا بڕیاری ڕاست و دروستان بۆ دەدات، لەبەرئەوەی لەدنیادا بەتەواویی هەق و ناهەق لێك ناکرێتەوە ﴿ولن يجعل الله للكافرين على المؤمنين سبيلا﴾ دیارە کەخواش هەرگیز ڕێ نادا بێ باوەڕان دژی موسڵمانان بن و زاڵ بن بەسەریاندا، بەتایبەتی لەڕۆژی قیامەتدا، وە لەم دنیایەشدا هەرگیز نابێ موسڵمانان ژێر دەستەی خوانەناس و بێ باوەڕان بن وحوکم و یاسای ئەوان جێبەجێ بکەن.

ڕێنمایەکانی ئایەتی (١٣٨-١٤١):

١- بەدۆستکردنی بێ باوەڕان و کافران و هاریکارییان کارێکی حەرامە، بۆنمونە: لەکاروباری ئایینیدا پەنایان پێ ببرێ و بکرێنە کۆمەك، بۆ ئازاردانی تاقمێ لەموسڵمانان، چونکە ئەوکاتە کەموشریکێك چوویە لای پێغەمبەر ﷺ گوتی: من هاتووم یارمەتی تۆ بدەم لەجەنگدا، ئەویش لەوەڵامدا فەرمووی: ((إرجع فإنا لانستعين بمشرك)). واتە: بگەڕێوە، چونکە ئێمە ڕێمان پێنەدراوە موشریکان بکەینە هاوکارو لەجەنگەکاندا هاریکاریمان بکەن.

٢- عیزەت و حورمەت هەرگیز لای غەیری خوا بەدەست نایە.

٣- بەكۆی دەنگی زاناكانیش ڕەزامەندی بەرێبازی كوفر، هەر كوفرە.

دەغەڵی دووڕووەكان:

﴿[١٤٢] إن المنافقین یخادعون الله وهو خادعهم﴾ بێگومان دووڕووە دەغەڵەكان بەخەیاڵی خاویان دەیانەوێ فێڵ لەخوا بكەن و بیخەڵەتێنن! ئەوبڕە ملكەچی و بەرفەرمانەشیان هەر بۆئەوەیە، بەڵام خوا خەڵەتێنەرو تەفرەدەری ئەوانە، فڕوفێڵەكانیان زۆر بە ئاسانی پووچەڵ دەكاتەوەو سەرناگرن ﴿وإذا قاموا إلی الصلاة قاموا كسالی﴾ هەركە دەچن بۆ نوێژ كردنیش دەبینی بە تەوەزەلی ڕاست ئەبنەوەو هەڵدەسن، چونكە بەتەمای پاداشت و خۆشنوودی خوا نین، هەروەك لەسوورەتی (التوبة: ٥٤): (ولا یأتون الصلاة إلا وهم كسالی) وە لەسورەتی (الماعون: ٤-٥): (فویل للمصلین الذین هم عن صلاتهم ساهون) ئەومەبەستە هاتووەو دووپاتكراوەتەوە. ﴿یراؤن الناس﴾ لەبەرامبەر خەڵكدا رووپامایی دەكەن و بۆ رووبینی نوێژ ئەكەن! تا پێیان نەڵێن كافرن ﴿ولا یذكرون الله إلا قلیلا﴾ زۆر كەمیشیان یادی خوا دەكەن ﴿[١٤٣] مذبذبین بین ذلك﴾ لەنێوان ئیمان و كوفردا دوو دڵن، هێمان خۆیان یەكلا نەكردۆتەوە، بۆیە هەم لەلای موسلمانەكاندا هەن و، هەم لەلای كافرەكانیش ﴿لاإلی هؤلاء ولاإلی هؤلاء﴾ نە ئەوەیە بچنە لای ئەمانو موسڵمان بن، نە ئەوەیشە بەیەكجاری خۆبدەنە لای ئەوان و كافربن، واتە: نەلەو لان و نەلەم لان، دەیانەوێ لەونێوانەدا هەردوولا رازی بكەن ﴿ومن یضلل الله فلن تجد له سبیلا﴾ دیارە ئەوانە گومڕاو ڕێ لێگوڕاون، هەركەسێكیش خوا گومڕای بكات بەهۆی لاساریی ئەوكەسە خۆیەوە قەت تۆناتوانی هیچ ڕێگایەكی خێری نیشان بدەیت.

رێنمایەكانی ئایەتی(١٤٢-١٤٣):

پەسن و سیفاتی دووڕووەكان: تەمەڵی و سستی كردنە لەنوێژەكاندا، ئیمامی مالیك لەكتێبی (الموطأ)دا هێناویەتی: ((إن النبي ﷺ قال: تلك صلاة المنافقین -ثلاثا- یجلس أحدهم یرقب الشمس حتی إذا كانت بین قرني الشیطان، أو علی قرني شیطان، قام فینقر أربعا لایذكر الله فیها الا قلیلا)) دووڕووەكان پاڵی لێدەدەنەوەو لێی دادەنیشن هەتا خۆر هەڵدێ، پاشان بەپەلەو خافل و بێ ئاگا هەڵدەستن بۆنوێژەكەیان و، چوارجار دەنووك لەزەوی دەدەن و دەچن! ئەمە هەرپەسن و سیفەتی پیاوی دووڕوویە، ئەگەرنا موسڵمان نوێژەكانی لەكاتی خۆیاندان و زۆریش بەزەوق و خۆشییەوە هەڵدەستێ بۆیان، ئیمامی موسلیم ئەم فەرموودەیە دەهێنێ: ((مَثَلُ المنافقِ كَمَثَلِ الشاةِ العائرَةِ بَیْنَ الغَنَمَیْنِ "المُتَرَددة بین قطیعین من الغنم" تَعیرُ الی هذه مَرَّة والی هذه أُخری)). واتە: مرۆڤی دووڕوو هەر دەڵێی مەڕە شێتەیە، جارێ دەچێتە ناو ئەو مێگەلەكەو، جارێ دێتە ناو ئەم مێگەلەكە.

خوانەناسان مەگرن بە دۆس:

﴿[١٤٤] یاأیهاالذین آمنوا لا تتخذوا الكافرین أولیاء من دون المؤمنین﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! بەدەر لەموسڵمانان خەڵكانی بێ باوەڕ بەدۆست و پشتیوانی خۆمەگرن ﴿اتریدون أن تجعلوا لله علیكم سلطانا مبینا﴾ ئاخۆ ئەتانەوێ بەڵگەیەكی ئاشكرا دژی خۆتان دەربارەی دووڕووییتان بدەنە دەستی خوا، جا ئەوكاتە دووچار ببن؟ ﴿[١٤٥] إن المنافقین فی الدرك الأسفل من النار﴾ دیارەكە دووڕووەكان لەچینی هەرە خواری ئاگری دۆزەخدان ﴿ولن تجد لهم نصیرا﴾ و تۆش هەرگیز ناتوانیت یارمەتیدەرێكیان بۆ پەیداكەی ﴿[١٤٦] إلا الذین تابوا وأصلحوا﴾ مەگەر ئەوانەی تەوبە بكەنو خۆ ساز بدەنەوە ﴿واعتصموا بالله﴾ و بەباشی دەست بەقاپی خواوە بگرن ﴿وأخلصوا دینهم

الله﴾ وله باتی رووپامایی کردن به پاکی ویەکلایی دینداری بۆخوا بکەن ﴿فأولئك مع المؤمنين﴾ ئەرسا لەبەهەشتدا لەگەڵ باوەڕداراندا ئەبن ﴿وسوف يؤت الله المؤمنين اجرا عظيما﴾ دیارە لە دوارۆژیشدا خوای گەورە پاداشێکی زۆر مەزن بە ئیماندارەکان دەدات ﴿[١٤٧] ما يفعل الله بعذابكم إن شكرتم وآمنتم﴾ خوا چ نیازو مەبەستێکی بەسزادانی ئێوە هەیە، ئەگەر ئێوە شوکرانە بژێرو سوپاسگوزاربن و باوەڕی دامەزراوتان هەبێت؟ واتە: خوا هەرگیز سزای بەندەی شوکرانە بژێرو باوەڕدار نادا ﴿وكان الله شاكرا عليما﴾ هەمووکات خوا پاداش دەرەوەی بەندە چاکەکانیەتی و، لەهەمووشتێکیش بەئاگاو زانایە، هەرکەسێ سوپاسگوزاری بێت و باوەڕی پێ هێنا بێت، ئەویش پاداشی بەچاکە دەداتەوە.

کۆتایی جزمی پێنجەم
و لله الحمد و المنة

*** *** ***

الجزء السادس — سورة النساء

﴿لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَن ظُلِمَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا (١٤٨) إِن تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَن سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا (١٤٩) إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَن يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَن يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا (١٥٠) أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا ۚ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا (١٥١) وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ أُولَٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا (١٥٢) يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَن تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِّنَ السَّمَاءِ ۚ فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَىٰ أَكْبَرَ مِن ذَٰلِكَ فَقَالُوا أَرِنَا اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ۚ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَن ذَٰلِكَ ۚ وَآتَيْنَا مُوسَىٰ سُلْطَانًا مُّبِينًا (١٥٣) وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا (١٥٤)﴾

١٠٢ — فبما نقضهم

بۆ غەدر لێکراو نەبێ ، ڕێ بە وشەی تاڵ و تفت نادرێ:

ستەم لێکراو دەتوانێ هەمووقسەیەك لەرووی ستەمکاردا بکات، ئەگەرچی لێبوردنیش پەسەندترو باشترە ، وەکو دەفەرموێ: ﴿[١٤٨] لايحب الله الجهر بالسوء من القول إلا من ظلم﴾ خوای گەورەو دلۆڤان هەرگیز پێی خۆش نییە هیچ کەسێك دەنگ بەرزکاتەوەو قسەی ناخۆش و ناحەز لەرووی ئەم و ئەودا بکات، نابێ کەسێ نزای شەڕ لەکەسێ بکا، بەناوو ناتۆرەو، ناوی ناخۆش ناوی ببا، مەگین کەسێك ستەم و ناهەقیی لەگەڵکرابێت، ئەوحەلە ڕێی هەیە باسی هەقی خۆی بکاو، ناوی ستەمکارەکە بەرێت ، ئەگەرچی لەوکاتەشدا هەر بێدەنگی و ئارامگرتن باشترە، وەکو لەجێگای تردا دەفەرموێ: (ولمن انتصر بعد ظلمه فأولئك ما عليهم من سبيل) (شورا: ٤١). واتە: ئەوکەسانەی لەپاش ستەم لێکردن، تۆڵەی خۆیان دەسێیننەوە، خەتابار نابن، لەفەرموودەشدا هاتووە: ((المُستَبَّانِ ما قالا، فعلى البادئ منهما مالم يَعْتَدِ المَظْلُومُ)) ئەبوووداود. واتە: ئەو دووکەسەیە کەجنێو بەیەکدی دەدەن، گوناحەکەی دەکەوێتە سەر دەسپێشخەرەکەیان، بەمەرجێ غەدر لێکراوەکە زیادەرۆیی نەکا ﴿وكان الله سميعا عليما﴾ خوای گەورە هەمیشە بیسەرە، گشت قسەو وتوو وێژێك دەبیسێ، زانایە بەوی لەنێوانیاندا روودەدات. ﴿[١٤٩] إن تبدوا خيرا او تخفوه أو تعفوا عن سوء﴾ خۆئەگەر ئێوە چاکە بکەن، بەئاشکرابێ، یان بەنهێنی، یان لەکردارو ڕەفتارێکی نالەبار چاوبپۆشن، لەگەڵ تواناو دەسەڵاتدا ﴿فإن الله كان عفوا قديرا﴾ بێ سۆ خوا هەمیشە دەسەڵاتدارە بۆ عافوو کردن و لێبوردن، لەفەرموودەشدا هاتووە: ((ما نقص مال من صدقة، ولا زاد الله عبدا بعفو إلا عزا، ومن تواضع لله رفعه الله)) موسلیم. واتە: هیچ ماڵ و داراییەك لەبەخشین کەم

ناکا، هەر بەندەیەکیش عافوو بکا، هەمیشە سەربەرزە، ئەوی لەبەرخوا، خۆ بەکەمبزانێ و لەجێگای خۆی بێتە خوارێ، حەتمەن خوا بەرزی دەکاتەوە.

حاشا لە هەندێ پێغەمبەران کوفری تەواوە:

﴿[١٥٠] إن الذين يكفرون بالله ورسله﴾ بێگومانە ئەوانەی وادڵیان دژی خواو پێغەمبەرەکانیەتی ﴿ويريدون أن يفرقوا بين الله ورسله﴾ و دەشیانەوێ لەنێوان خواو پێغەمبەرەکانییدا فەرق و جیاوازی دانێن ﴿ويقولون نؤمن ببعض ونكفر ببعض﴾ و دەڵێن: ئێمە باوەڕ بەهەندێکیان دەکەین، هەندێکیشیان بەجێی باوەڕ نازانین ﴿ويريدون أن يتخذوا بين ذلك سبيلا﴾ و دەشیانەوێ لەو نێوانەدا ڕێگەیەك بۆخۆیان دیاری بکەن ﴿[١٥١] أولئك هم الكافرون حقا﴾ بێ دوودڵی، ئەمانە کافروخوا نەناسن، چونکە ئەو داوایەیان ناپەسەندە، وە بڕوا بوون بەخوا، بەگشت فەرمان و بڕیارەکانیشی دەبێ، ئەگینە ئەو داوایە، داخوازییەکی بێهوودەو بێ ناوەڕۆکە ﴿واعتدنا للكافرين عذابا مهينا﴾ وە ئێمە سزایەکی ئابڕوبەرمان بۆئەو خوانەناس و کافرانە، ئامادە کردووە، وەلە جێگای تریشدا دەفەرموێ: (وضربت عليهم الذلة والمسكنة وباؤا بغضب من الله..). (بەقەرە: ٦١) ﴿[١٥٢] والذين آمنوا بالله ورسله ولم يفرقوا بين أحد منهم﴾ ئەوانەش کە باوەڕیان هەیە بەخواو بەپێغەمبەرەکانی و لەناویانیشدا هیچ فەرق و جیاوازییەك ناکەن، وەك ئەم ئوممەتی موحەممەدە ﷺ کە بەڕاستیی بێ فەرق وسوون چوونە ژێر ئەرکی خۆیانەوە، وەکو لەجێگای تردا دەفەرموێ: (آمن الرسول بما أنزل إليه من ربه والمؤمنون كل آمن بالله وملائكته وكتبه ورسله لانفرق بين أحد من رسله..). (بەقەرە: ٢٨٥). واتە: ئەم پێغەمبەرەو ئەوانەش لەگەڵ ئەو باوەڕیان هێناوە، گشت لێیان ڕوونە کە ئەوقورئانە لەلایەن پەروەردگاریانەوە هاتووەو، هیچ فەرقێکیش ناخەن لەناو پێغەمبەرەکانیا، بەڵکو باوەڕیان بەگشتیان هەیە. ﴿أولئك سوف يؤتيهم أجورهم﴾ ئەوانە لەدواڕۆژدا خوا پاداشی شیاوی خۆیانیان دەداتێ ﴿وكان الله غفورا رحيما﴾ و خواش گوناهپۆشە، لەتاوان و گوناهەکانیان دەبوورێ، میهرەبان و دلۆڤانە.

ململانێ و عینادیی جوولەکە:

﴿[١٥٣] يسألك أهل الكتاب أن تنزل عليهم كتابا من السماء﴾ خاوەن نامەکان، داوات لێدەکەن کە کتێبێکی تایبەتیان لەئاسمانەوە بۆ بێنی، نووسرابێ بۆ فلانەکەس، هەروەکو چۆن تەورات بەکاملی و گشت پێکەوە هات بۆموسا، دیارە (قوڕەیش)یش هەمان بیانوویان لێگرتی و گوتیان: (وقالوا لن نؤمن لك حتى تفجر لنا من الأرض ينبوعا) (ئیسراء: ٩٠). واتە: بڕوات پێناکەین تا لەم زەمینە کانییەکمان بۆ هەڵدەقوڵێنی. ﴿فقد سألوا موسى أكبر من ذلك﴾ بێ سۆ هەر ئەوانە مەزنترو گەورەتر لەوەیان لەمووسا خواست بوو: ﴿فقالوا أرنا الله جهرة﴾ گوتیان: دەبێ بەئاشکرا خوامان پێ نیشان بدەیت! ﴿فأخذتهم الصاعقة بظلمهم﴾ جا لەسزای ئەو قسە ناڕەواو ناهەقەییانەدا، هەورە تریشقەیەکی سەخت گرتنی، لەسوورەتی بەقەرەشدا هاتووە: (وإذ قلتم يا موسى! لن نؤمن لك حتى نرى الله جهرة فأخذتهم الصاعقة وانتم تنظرون .ثم بعثناكم من بعد موتكم لعلكم تشكرون) (٥٥- ٥٦). واتە: ئەوساش کە بەموساتان گوت: ئێمە بڕوات پێ ناهێنین تا بەئاشکرا خوا نەبینین! ئیتر هەر لەبەرچاو خۆتاندا برووسکە گرتنی، ئەوسا پاش ئەوەی مردن، زیندوومان کردنەوە، بەڵکو شوکرانە بژێر بن. ﴿ثم اتخذوا العجل من بعد ماجاءتهم البينات﴾ پاشانیش -دوای دیتنی چەند بەڵگەیەکی زۆر ڕوون و ئاشکرا لەسەر دەستی مووسا- گوێرەکەیان پەرست، وەخوا لە زمان ئەوانەوە دەگێڕێتەوە کە گوتیان: (إجعل لنا إلها كما لهم آلهة) ئەعراف: ١٣٨. واتە: مووسا! خوایەکمان وەکو خواکانی ئەوان بۆ دابین بکە! ﴿فعفونا عن ذلك﴾ ئێمەش چاوپۆشیمان لێکردن ﴿وآتينا موسى

سلطانا مبینا﴾ بەڵگەو دەسەڵاتێکی ئاشکرامانداا بەمووسا. ﴿[١٥٤] **ورفعنا فوقهم الطور بمیثاقهم﴾** بەهۆی پەیمانی کەدایان، کێوی (توور)مان لەسەریان بەرز ڕاگرت، پاش ئەو لاساریی و سەرلێشێواوییەیان ﴿**وقلنا لهم ادخلوا الباب سجدا﴾** پێمانگوتن: لەو دەرگاوە بەسوژدەوە بچنە ناو (بیت المقدس) وداوای لێبوردن لەخوا بکەن ، کەچی قسەکەیان شکاندین و، لەباتی ئەوە بڵێن (حِطّة) گوتیان ((حنطة فی شعرة)). ﴿**وقلنا لهم لا تعدوا فی السبت﴾** پێشمان گوتن: لە ڕۆژی شەممەدا دەستدرێژی مەکەن و، سنوور مەشکێنن و، بەو یاسایە ڕەفتار بکەن بۆتان دیاریکراوە ﴿**واخذنا منهم میثاقا غلیظا﴾** پەیمانێکی بەهێزو پتەویشمان لێ سەندن کە لاساری نەکەن، کەچی نەیانبردە سەر، وەکو لەسوورەتی ئەعرافدا زیاتر ڕوونکراوەتەوە لەسەرەتای ئایەتی (١٦٣): (واسألهم عن القریة التی کانت حاضرة البحر) واتە: دەربارەی ئەو شارە – گوندی (ئەیلە) کە دەکەوێتە قەراخی دەریاوەو نێوان شاری (مەدیەن) و کێوی (توور)ەوە– لێیان پرسە؟

تاوانەکانی جوولەکە :

﴿[١٥٥] **فبما نقضهم میثاقهم وکفرهم بآیات الله وقتلهم الأنبیاء بغیر حق وقولهم قلوبنا غلف﴾** ئەوجا لەبەر پەیمان شکاندنیان و باوەڕ نەبوونیان بەنیشانەکانی خواو لەناهەق کوشتنی پێغەمبەرانیان و گوتەیان: ئێمە دڵمان داخراوە (بەر جەزرەبەو نەفرینی خوا کەوتن). وەکو لەجێگای تردا دەفەرموێ: (وقالوا قلوبنا فی اکنة مما تدعونا إلیه). ﴿**بل طبع الله علیها بکفرهم﴾** نا دڵیان دانەخراوە، هەر خوا خۆی دڵی مۆر کردوون و قەت خێرو قسەی باش وەرناگرێ، چونکە قەومێکی نالەبارو لارن ﴿**فلا یؤمنون إلا قلیلا﴾** ئیتر بەشێ کەمیان نەبێ باوەڕ ناهێنن.

بوختانی جوولەکە دەربارەی (مەریەم) و لاف لێدانی کوشتنی عیسا ﷺ :

﴿[١٥٦] **وبکفرهم وقولهم علی مریم بهتانا عظیما﴾** لەبەر کافر بوون و ئەو بوختانە گەورەیان بۆ خاتوونە (مەریەم)یانکرد، گوایا زینای کردبێت! ﴿[١٥٧] **وقولهم إنا قتلنا المسیح عیسی ابن مریم رسول الله﴾** وە لەبەرئەوەش کە دەیانگوت: ئێمە عیسای کوڕی مەریەممان کوشت کە پێغەمبەری خوایە، خوای گەورە بەدرۆیان دەخاتەوەو دەفەرمووێ: ﴿**وما قتلوه وما صلبوه ولکن شبه لهم﴾** کەچی نە توانییان بیکوژن و، نە توانیشیان لەقەنارەی بدەن، وەکو خۆیان کردیانە هەرا، بەڵکو سەریان لێ تێکچوو بوو، پیاوێکیان دێت لەبیچمو شکڵدا وایان زانی (عیسا)یەو لەقەنارەیان دا ﴿**وإن الذین اختلفوا فیه لفی شك منه﴾** وە ئەوانەی دەربارەی ئەو کێشەیانە، لەدوودڵیدان ﴿**مالهم به من علم إلا اتباع الظن﴾** هیچ زانستیەکیان بەوە نییە، جگە لەشوێنکەوتی گومان نەبێ، بۆیە دەفەرمووێ: ﴿**وما قتلوه یقینا﴾** بەیەقین و بێگومان نەیانکوشتووە ﴿[١٥٨] **بل رفعه الله إلیه﴾** بەڵکو خوای گەورە بەرەو خۆی بەرزی کردەوە، لەسوورەتی (ئالی عیمران: ٥٥)دا، ئەم مەسەلەی بەرز

الجزء السادس — سورة النساء

فَبِمَا نَقْضِهِم مِّيثَٰقَهُمْ وَكُفْرِهِم بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَقَتْلِهِمُ ٱلْأَنۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌۢ ۚ بَلْ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥٥﴾ وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَٰنًا عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا ٱلْمَسِيحَ عِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ ٱللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن شُبِّهَ لَهُمْ ۚ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ لَفِى شَكٍّ مِّنْهُ ۚ مَا لَهُم بِهِۦ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا ٱتِّبَاعَ ٱلظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًۢا ﴿١٥٧﴾ بَل رَّفَعَهُ ٱللَّهُ إِلَيْهِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾ وَإِن مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِۦ قَبْلَ مَوْتِهِۦ ۖ وَيَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾ فَبِظُلْمٍ مِّنَ ٱلَّذِينَ هَادُوا۟ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَٰتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَأَخْذِهِمُ ٱلرِّبَوٰا۟ وَقَدْ نُهُوا۟ عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَٰلَ ٱلنَّاسِ بِٱلْبَٰطِلِ ۚ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦١﴾ لَّٰكِنِ ٱلرَّٰسِخُونَ فِى ٱلْعِلْمِ مِنْهُمْ وَٱلْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ ۚ وَٱلْمُقِيمِينَ ٱلصَّلَوٰةَ ۚ وَٱلْمُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلْمُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ أُو۟لَٰٓئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

١٠٣

کردنەوەی (عیسا)یە، درێژتر باسکراوە، جابۆ پتر تێگەیشتن و بەئاگابوونت لێی، دەتوانی بگەڕێیتەوە لای ﴿وكان الله عزيزا حكيما﴾ خواش هەمیشە و بەردەوام بەدەسەلات و کارزانە، خۆی دەزانێ چی دەکات، هەرکەسێك پەنای پێبرد، دەیپارێزێ و، سەری دەخات. ﴿[١٥٩] وإن من أهل الكتاب إلا ليؤمن به قبل موته﴾ کاتێ عیسا لەئاسمان دێتە خوارێ، گشت خاوەن کتێبەکان بەر لەمەرگی عیسا بڕوای پێدێنن. (بوخاریی) ئەم فەرموودەیەی هێناوە: ((والذي نفسي بيده، ليوشكنّ أن ينزل فيكم ابن مريم حكَما عدْلا، فيكْسرَ الصليبَ، ويقتُلَ الخنزيرَ، ويَضعَ الجزيةَ، ويَفيضَ المالُ حتى لا يَقْبلَه أحد، حتى تكونَ السجدةُ خيرا من الدنيا ومافيها)) فتح الباري: ٥٦٦/٦). واتە: سوێندم بەوی گیانی منی بەدەستە، خەریکە کوڕەکەی مەریەم ﷺ بێتە خوارەوە بۆناوتان، ئەوسا ببێتە داوەرێکی دادگەرو دادپەروەرو، خاچ (صەلیب) بشکێنێ و، بەراز نەهێڵێ و بیکوژێ و، سەرانە هەڵبگرێ و ژیان و بژێویش ئەوەندە زۆرببێ، کەسێك نەبێ شتێك لەکەسێکی تر وەرگرێت، هەتا تەنها سوژدەیەك "بۆخوا بەرن" لەگشت دنیا چاکتر دەبێت. ﴿ويوم القيامة يكون عليهم شهيدا﴾ وە لەرۆژی بەرێدا (عیسا) دەبێتە شایەت لەسەریان، کەپەیامەکەی خوای گەورەی بەرێکوپێکی پێگەیاندوون و، تێیشیگەیاندوون کە ئەو بۆخۆی بەندەی خوای تاكو تەنیایە، نەك کوڕو رۆڵەی خوا، وەکو ئەوان دەڵێن . وەلەکۆتایی سوورەتی (مائیدە: ١١٦)شدا دەفەرمووێ: (وإذ قال الله يا عيسى ابن مريم أأنت قلت للناس اتخذوني وأمي إلهين من دون الله..) واتە: ئەوکاتەش وەبیربێنە کەخوا بەعیسا دەڵێ: ئەرێ عیسای کوڕی مەریەم! تۆ بەو خەڵکەت گوتووە: کەدەبێ - غەیرەز خوا- تۆو دایکت وەکو دوو خوا بپەرستن؟.

لەبەر ناهەقیکاری جوولەکە نازو نیعمەتێکی زۆریان لەسەر حەرام کرا:

﴿[١٦٠] فبظلم من الذين هادوا حرمنا عليهم طيبات أحلت لهم﴾ لەبەر ئەوستەم و ناهەقیەی جوولەکە کردیان، چەندین شتی حەلاڵ و رەوامان لەسەر قەدەغە کردن و بێبەشبوون لێی ﴿وبصدهم عن سبيل الله كثيرا﴾ وە لەبەرئەوەش کە زۆرکەسیان لەرێگەی خوا وەرگەڕان ورێیان لێگرت، وەك لەسوورەتی ئالی عیمران دا دەفەرمووێ: (كل الطعام كان حلا لبني إسرائيل إلا ما حرم إسرائيل على نفسه من قبل أن تنزل التوراة ..) ئایەتی: ٩٣. واتە: هەموو جۆرە خواردەمەنییەك بۆ کوڕان و نەوەی ئیسرائیل رەوابوو، بێ لەوەی کە ئیسرائیل (یەعقوب) پێش هاتنی تەورات خۆی لێلاداو پارێزی لێکرد، ئەوسا ئەمانیش لەبەر ناهەقیی خۆیان گەلێ رزق و رۆزییان لێگیرایەوە، وەك دفەرمووێ: (وعلى الذين هادوا حرمنا كل ذي ظفر ومن البقر والغنم حرمنا عليهم شحومهما إلا ما حملت ظهورهما أو الحوايا أو ما اختلط بعظم ذلك جزيناهم ببغيهم وإنا لصادقون) (ئەنعام: ١٤٦) واتە: ئێمە گشت زیندەوەری نینۆکدارو پیوی گاو مەڕمان لەمووساییەکان قەدەغە کرد، پیوێ نەبێ بەپشت ئەوانەوە بێت، یان لەگەڵ ریخۆڵەکانیان بێ، یان ئەو پیوە تێکەڵ بە ئێسکیان بووبێت، ئەو تۆڵەیەش چونکە ناهەقبوون و لەرێی راست کلابوون و لایاندا، بێ سۆ ئێمە ڕاست دەکەین. ﴿[١٦١] وأخذهم الربا وقد نهوا عنه وأكلهم أموال الناس بالباطل﴾ وە لەبەر سوود خواردنیان، کەرێیان لەخواردنی گیرابوو، هەروەها لەبەر خواردنی دارایی مەردم بەفیڕۆو هەوانتە ﴿وأعتدنا للكافرين منهم عذابا أليما﴾ ئێمەش بۆ ئەوکافرو سپلانە سزایەکی بەژانمان ئامادە کردووە. ﴿[١٦٢] لكن الراسخون في العلم منهم﴾ بەلام مەلا زۆر زاناکانیان ﴿والمؤمنون﴾ و خەڵکە بڕوادارەکەیان ﴿يؤمنون بما أنزل إليك وما أنزل من قبلك﴾ بڕوایان بەو کتێبە هەیە بۆ تۆ نێردراوەتە خوارەوەو، وە بەوەش باوەڕیان هەیە وا بەرلەتۆ نێردراوە ﴿والمقيمين الصلاة﴾ بەتایبەت ئەوانەی وابەباشی نوێژ بەجێ دێنن ﴿والمؤتون الزكاة والمؤمنون بالله

والیوم الآخر﴾ هەروەها زەکات دەرانیان و، ئەوانەشیان بەخواو بەڕۆژی بەرێ باوەڕیان هەیە ﴿أولئك سنؤتیهم أجرا عظیما﴾ بێگومان بەوانە پاداشێکی گەورەو گرنگ دەبەخشین، واتە: بەهەشتیان دەدەینێ.

بۆ تۆو بۆ پێغەمبەرانی تر، چوونیەك وەحییمان کرد:

﴿[١٦٣] إنا أوحینا إلیك کما أوحینا إلی نوح والنبیین من بعده﴾ ئێمە وەحیمان بۆ تۆ کرد، هەروەکو بۆ (نووح) و پێغەمبەرانی دوای ئەویشمان کرد ﴿وأوحینا إلی إبراهیم وإسماعیل وإسحاق ویعقوب والأسباط وعیسی وأیوب ویونس وهارون وسلیمان﴾ هەروەها بۆ (ئیبراهیم و ئیسماعیل و ئیسحاق و یەعقوب و نەوەکانی و عیساو ئەیووب و یونس و هاروون و سولەیمان)یشمان کردو بەرنامەی ئیش و کاریانمان تێگەیاندن ﴿وآتینا داود زبورا﴾ (زەبوور)یشمان بەخشی بە (داود) (علیهم الصلاة والسلام).

بیست و پێنج پێغەمبەر ناویان لە قورئاندا هاتووە:

﴿[١٦٤] ورسلا قد قصصناهم علیك من قبل﴾ وە لەپێشەوە چەند پێغەمبەرێکی تریشمان ناردووە, ئەوانە هێندێکیان بوون کە لەئایەتی (١٦٣) دا باسکران ﴿ورسلا لم نقصصهم علیك﴾ و پێغەمبەرگەلێکی تریش هەن ، کە لەقورئاندا بۆم باس نەکردویت .

تێبینی: ئەمانەیش ئەوپێغەمبەرانن لەقورئاندا ناویان هاتووە: (ئادەم، ئیدریس، نووح، هوود، صالح، ئیبراهیم، لووت، ئیسماعیل، ئیسحاق، یەعقووب، یووسف، ئەیووب، شوعەیب، مووسا، هاروون، یونس، داوود، سولەیمان، ئیلیاس، ئەلیەسەع، زەکەریا، یەحیا، عیسا، زەلکیفل، پێغەمبەرمان موحەممەد سەڵاویان لێ بێت. ﴿وکلم الله موسی تکلیما﴾ خوای میهرەبان بۆ خۆی ڕاستەوخۆ قسەی لەگەڵ مووسادا کردووە، بۆیە پێی دەگوترێ (کەلیم).

بۆچی پێغەمبەران ڕەوانە کران؟

الجزء السادس — سورة النساء

إنا أوحينا إليك كما أوحينا إلى نوح والنبيين من بعده وأوحينا إلى إبراهيم وإسماعيل وإسحاق ويعقوب والأسباط وعيسى وأيوب ويونس وهارون وسليمان وآتينا داود زبورا (١٦٣) ورسلا قد قصصناهم عليك من قبل ورسلا لم نقصصهم عليك وكلم الله موسى تكليما (١٦٤) رسلا مبشرين ومنذرين لئلا يكون للناس على الله حجة بعد الرسل وكان الله عزيزا حكيما (١٦٥) لكن الله يشهد بما أنزل إليك أنزله بعلمه والملائكة يشهدون وكفى بالله شهيدا (١٦٦) إن الذين كفروا وصدوا عن سبيل الله قد ضلوا ضلالا بعيدا (١٦٧) إن الذين كفروا وظلموا لم يكن الله ليغفر لهم ولا ليهديهم طريقا (١٦٨) إلا طريق جهنم خالدين فيها أبدا وكان ذلك على الله يسيرا (١٦٩) يا أيها الناس قد جاءكم الرسول بالحق من ربكم فآمنوا خيرا لكم وإن تكفروا فإن لله ما في السماوات والأرض وكان الله عليما حكيما (١٧٠)

١٠٤ — يا أهل الكتاب

﴿[١٦٥] رسلا مبشرین ومنذرین لئلا یکون للناس حجة بعد الرسل﴾ گشتیان پێغەمبەری مژدەدەرو ترسێنەر بوون، تا دوای ئەو پێغەمبەرانە هیچ بەڵگە و بیانوویەك بۆ ئەوخەڵکەیە نەمێنێ لەلای خوا، ئەگەر لارو لاسار بوون ﴿وکان الله عزیزا حکیما﴾ خوا خۆی گشت کات دەسەڵاتدارە، لەکارزانە، وەك دەفەرموێ: (ولوانا أهلکناهم بعذاب من قبله لقالوا ربنا لولا أرسلت إلینا رسولا فنتبع آیاتك من قبل أن نذل ونخزی) طه/١٣٤. واتە: ئەگەر ئێمە بەر لەم قورئانە ئەوانمان بەسزایەك لەناو بردبا، دەیانگوت: ئەی پەروەردگارمان! بەر لەوە ئێمە ریسواو سەرشۆڕو زەلیل ببین، بۆچی تۆ پێغەمبەرێکی خۆتت نەنارده لامان شوێنی ئایەت و نیشانەکانی بکەوتباین ؟ پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((لا أحدَ أغیرُ من الله، من أجل ذلك حرم الفواحش ما ظهر منها وما بطن، ولا أحدَ أحبُ إلیه المدح من الله عز وجل-من أجل ذلك مدح نفسه، ولا أحدَ أحبُّ إلیه العذر من الله، من أجل ذلك بعث النبیین مبشرین ومنذرین)) وفی لفظ (من أجل ذلك أرسل رسله وأنزل

كتبه) فتح الباري /١٤٦/٨). واته: هیچ كەسێ نییه لەخوا بەغیرەتتر بێت، هەر بۆیەش كاری نەشیاوو دزێوی بەئاشكراو نهێنی رەوا نەدا، كەسێكیش نییه بەقەدەر ئەوسوپاس وستایشی پێخۆش بێت، هەر بۆیه (مەدح)ی خۆی دەكا، وه هیچ كەسێك نییه بەئەندازەی خوا (عوزر)و پۆزشی لاخۆش بێت، هەر لەبەرئەوەبوو گشت پێغەمبەرانی بەمژدەدەرو ترسێنەر ناردو كتێبیشی لەتەك ناردن. ﴿^{١٦٦} لكن الله يشهد بما انزل إليك انزله بعلمه﴾ بەلاّم خوای كارجوان ئاگاداره كه ئەو قورئانەی بەزانست و زانیاریی خۆی دابەزاندووه بۆت ﴿والملائكة يشهدون﴾ وفریشتەكانیش ئاگایان لێیەو چاك دەزانن كه خوا موحەممەدی كردووه بەپێغەمبەر و، ئەو قورئانەشی بۆناردووه، ئەگەرچی خەڵكیش قرە قرو دەمبازی بكەن! خوای گەوره بۆخۆی لەسوورەتێكی تردا دەفەرمووێ: (لا يأتيه الباطل من بين يديه ولا من خلفه تنزيل من حكيم حميد). ﴿وكفى بالله شهيدا﴾ ئاگاداربوونی خوای گەوره بەسه بۆئەو ڕاستییه ﴿^{١٦٧} إن الذين كفروا وصدوا عن سبيل الله﴾ بەڕاستیی ئەوانەی بیّ باوەڕن و ڕێگەی ڕاستی خوا لەخەڵك دەگرن و ناهێڵن شوێنی هەق كەون ﴿قد ضلوا ضلالا بعيدا﴾ بێسۆ لە ڕاده بیّ باوەڕن و ڕێیان گوم كردووه و سەرلێشێواون ﴿^{١٦٨} إن الذين كفرواو ظلموا﴾ بیّ سۆ ئەوانەی لەدینی خوا لایانداو كاری ناهەقیی و ستەمیان كرد ﴿لم يكن الله ليغفر لهم ولا ليهديهم طريقا﴾ ئەوه خوا نەلێیان خۆش دەبیّ و، نەڕێگەیەكیان نیشان دەدا بۆ خێرو چاكەكردن ﴿^{١٦٩} إلا طريق جهنم خالدين فيها ابدا﴾ بەلاّم ڕێی جەهەندەم ئامادەیه بۆیان و، بەهەتاهەتایی تیا قەتیس دەمێننەوه ﴿وكان ذلك على الله يسيرا﴾ ئەوەش بۆخوا زۆر ئاسانه ﴿^{١٧٠} ياأيهاالناس قدجاءكم الرسول بالحق من ربكم﴾ خەڵكینه! ئەم پێغەمبەره موحەممەد ﷺ بەئایینێكی هەق و ڕاستەوه لەلایەن پەروەردگارتانەوه هاتۆته لاتان ﴿فآمنوا خيرا لكم﴾ دەسا باوەڕی پیّ بێنن، خێرو قازانجتانه ﴿وإن تكفروا فإن لله ما في السموات والأرض﴾ خۆئەگەر كافرو خوانەناس بن و پەیڕەوی لێنەكەن، ئەوه چاك بزانن هەرشتیّ لەئاسمان و زەویدایه هی خوایەو، لەموڵكی ئەوهیچ كەمناكاو، ئێوەیش لەدەستی دەرناچن، لەجێگایەكی تردا دەفەرمویّ: (وقال موسى إن تكفروا أنتم ومن في الأرض جميعا فإن الله لغني حميد) ﴿وكان الله عليما حكيما﴾ خواش هەمیشه زانای كار ڕەوان و لەكارزانه.

زێدەڕۆیی له شانی عیسادا:

﴿^{١٧١} ياأهل الكتاب لا تغلوا في دينكم ولا تقولوا على الله إلا الحق﴾ ئەی خەڵكانی خاوەننامە! هەڵەڕۆیی و زێدەڕۆیی لەدینەكەتاندا مەكەن، شتیّ ڕاست نەبیّ ، ئێوه دەربارەی خوا مەڵێن. فەلەكان دەربارەی مەسەلەی عیسا ﷺ زۆر لەسنوور دەرچوون و، گەیاندیانه ڕادەی خواو بەخوا زانین! پێغەمبەریش ﷺ ئەفەرمویّ: ((لا تُطْرُونی كما أطْرَتِ النصارى عيسى ابنَ مريم، فإنما أنا عبد، فقولوا: عبدالله ورسوله)) أحمد ٢٣/١. ئیمامی بوخاریش بەم شێوەیه ئەم فەرموودەیەی هێناوه: ((فإنما أنا عبد فقولوا: عبدالله ورسوله) فتح الباري/٥٥١/٦. واته: خەڵكینه! لەبارەی منەوه زێدەڕۆیی مەكەن، وەكو گاورەكان دەربارەی عیسا هەڵەڕۆییان كردو ئەوەندەیان پیا هەڵدا، كردیانه كوڕی خوا! بەڕاستیی من تەنها بەندەیەكم، ئێوەش لەوبارەی منەوه هەر ئەوەنده بڵێن كه: من تەنها بەندەو ڕەوانەكراوی خوام ﴿إنما المسيح عيسى ابن مريم رسول الله وكلمته القاها إلى مريم وروح منه﴾ (مەسیح كوڕی مەریەم) هەر پێغەمبەری خوا بووه، خوای بەتوانا وشەی خۆی هاویشته ناو پزدانی مەریەم و گیانێكیشه له خواوه، (جوبریل)ی نارد بۆ ئەنجامدانی ئەوكاره، ئەویش هەرچۆنی پێی سپێردرابوو كارەكەی ئەنجامدا، وەكوخوا بۆخۆیشی لەسوورەتیكی تردا دەفەرمویّ: (ماالمسيح ابن مريم إلا رسول قد خلت من قبله الرسل وأمه صديقة كانا

یأكلان الطعام ..) مائیده: ٧٥. یان دەفەرموێ: (إن مثل عیسى عند الله كمثل آدم خلقه من تراب ثم قال له كن فیكون) ئالی عیمران: ٥٩. واتە: نموونەی (عیسا)ش بەلای خواوە، هەر لەنموونەی ئادەمە، لەگڵ دروستی كردوو پاشان پێیگوت: ببە بە ئادەم، ئەویش خێرابوو، عیساشی هەر ئاوا دروستكرد، ئێوەیش لەوە بەولاوە مەچن، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((من شهد أن لا إله إلا الله وحده لا شریك له، وأن محمدا عبده ورسوله، وأن عیسى عبدالله ورسوله وكلمته ألقاها إلى مریم وروح منه، وإن الجنة حق، والنار حق، أدخله الله الجنة على ماكان من العمل) فتح الباریٔ ٦/٥٤٦. واتە: ئەوی ئەو شایەتیە بدات كە: غەیرەز خوا خوایەكی تر نییە شیاوی پەرستن بێت، تاك و تەنیاو بێ شەریك و بێ هاوبەشە، موحەممەدیش ﷺ بەندەی خوایەو خۆی ناردوویەتی، عیساش بەندەو پێغەمبەری خوایەو ئەو ناردوویەتی و بەبڕیارو فەرمانی ئەوبووەو هاویشتوویەتی یزدانی خاتوونە مەریەم و، ڕۆحێكە لەلایەن خۆیەوەو، ددانیش بنێت بەڕاستی و دروستیی بەهەشت و دۆزەخدا.. ئیتر بێ سۆ "كارو كرداری هەرچۆنی بێت" خوای گەورە دەیباتە بەهەشتەوە ﴿فآمنوا بالله ورسله﴾ دەسا ئێوە باوەڕ بێنن بەخواو بەپێغەمبەرانی ئەو ﴿ولا تقولوا ثلاثة﴾ مەڵێن سێ خوا هەیە، واتە عیساو دایكی مەكەنە هاوبەشی، بۆیە لەسوورەتی مائیدەشدا دەفەرمووێ: (لقد كفرالذین قالوا إن الله ثالث ثلاثة وما من إله إلا اله واحد..) مائیدة: ٧٣. واتە: ئەوانەی كە گوتیان خوا سێهەمینە لەسێ خوایان، بێگومان لەدین لایانداوە، جگە لەخوای تاك و تەنیا هیچ كەس بۆپەرستن ناشێ، وە دەربارەی ئەوانەش پێیان وابوو خوابوو فەرمووی: (لقد كفرالذین قالوا إن الله هو المسیح ابن مریم..) (مائیدة: ٧٢). ﴿انتهوا خیرا لكم﴾ كۆتایی بەو قسانە بێنن، بۆ ئێوە باشترە ﴿إنما الله إله واحد﴾ بێ شك هەر (الله) تاكە خوایە ﴿سبحانه أن یكون له ولد﴾ پاك و بێخەوشە لەو تۆمەتە كە: منداڵی هەبێ ﴿له مافی السموات ومافی الأرض﴾ هەرچی لەناو ئاسمانەكان و زەوییدایە هەرهی ئەوە ﴿وكفى بالله وكیلا﴾ وخواش هەر خۆی بەسە بۆپێكهێنانی كاروبارو، بەڕێوەبردنی بوونەوەر، هیچ پێویستییەكی بەعیساو خەڵكی تر نییە.

الجزء السادس — سورة النساء

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لَا تَغۡلُواْ فِي دِينِكُمۡ وَلَا تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡحَقَّۚ إِنَّمَا ٱلۡمَسِيحُ عِيسَى ٱبۡنُ مَرۡيَمَ رَسُولُ ٱللَّهِ وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلۡقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرۡيَمَ وَرُوحٞ مِّنۡهُۖ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦۖ وَلَا تَقُولُواْ ثَلَٰثَةٌۚ ٱنتَهُواْ خَيۡرٗا لَّكُمۡۚ إِنَّمَا ٱللَّهُ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞۖ سُبۡحَٰنَهُۥٓ أَن يَكُونَ لَهُۥ وَلَدٞۘ لَّهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلٗا ﴿١٧١﴾ لَّن يَسۡتَنكِفَ ٱلۡمَسِيحُ أَن يَكُونَ عَبۡدٗا لِّلَّهِ وَلَا ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ ٱلۡمُقَرَّبُونَۚ وَمَن يَسۡتَنكِفۡ عَنۡ عِبَادَتِهِۦ وَيَسۡتَكۡبِرۡ فَسَيَحۡشُرُهُمۡ إِلَيۡهِ جَمِيعٗا ﴿١٧٢﴾ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَيُوَفِّيهِمۡ أُجُورَهُمۡ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضۡلِهِۦۖ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱسۡتَنكَفُواْ وَٱسۡتَكۡبَرُواْ فَيُعَذِّبُهُمۡ عَذَابًا أَلِيمٗا وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرٗا ﴿١٧٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَكُم بُرۡهَٰنٞ مِّن رَّبِّكُمۡ وَأَنزَلۡنَآ إِلَيۡكُمۡ نُورٗا مُّبِينٗا ﴿١٧٤﴾ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَٱعۡتَصَمُواْ بِهِۦ فَسَيُدۡخِلُهُمۡ فِي رَحۡمَةٖ مِّنۡهُ وَفَضۡلٖ وَيَهۡدِيهِمۡ إِلَيۡهِ صِرَٰطٗا مُّسۡتَقِيمٗا ﴿١٧٥﴾

١٠٥

پێغەمبەران و فریشتەكان لەبەندایەتی خوا حاشا ناكەن:

﴿[١٧٢] لن یستنكف المسیح أن یكون عبدا لله ولا الملائكة المقربون﴾ مەسیح هەرگیز لەوە حاشای نەكردووە كە عەبدو بەندەی خوایە، بەڵكو شانازی كردووە بەندەی خوابێ و قەت خۆی بەگەورەو زل نەزانیوە لەئاستی بەندایەتی خوادا، هەروەها ئەو فریشتانەی نزیكن بەخواشەوە، بۆیە دەفەرمووێ: ﴿ومن یستنكف عن عبادته ویستكبر﴾ هەركەسێك بەبەندایەتی خوای گەورە ڕازی نەبێ و فیزو دەعیە بنوێنێ ﴿فسیحشرهم إلیه جمیعا﴾ بێگومان خوا

هەموویان لای خۆی کۆدەکاتەوە، ڕۆژی سەڵا داوەرییان دەکاو هەق و ناهەق لێك دەکاتەوە ﴿[١٧٣] فأما الذين آمنوا وعملوا الصالحات فيوفيهم أجورهم ويزيدهم من فضله﴾ جا ئەوانەی خاوەن باوەڕو کارچاکن، ئەوە بێ لەپاداشی خۆیان، خوا پتر چاکەیان لەگەڵ دەکا ﴿وأما الذين استنكفوا واستكبروا﴾ بەڵام ئەوانەی کە لەخوا لایانداوەو لووتیان بەرز بووە ﴿فيعذبهم عذابا اليما﴾ ئینجا خوا سزاو جەزرەبەی بەئێش و بەژانیان دەدا ﴿ولا يجدون لهم من دون الله وليا ولا نصيرا﴾ هیچ دۆست و یارمەتیدەرێکیان نابێ – جگە لەخوا– وەخواش دۆست و یاریدەریان نیە.

پەسنەکانی قورئان:

﴿[١٧٤] ياأيهاالناس قد جاءكم برهان من ربكم﴾ ئەی خەڵکینە! لەپەروەردگارتانەوە بەڵگەیەکی گەورەو مەزنتان بۆهاتووە، تاهیچ کەسێك بڕوبیانووی نەمێنێ ﴿وانزلنا إليكم نورا مبينا﴾ و نووروڕۆشنایەکی ئاشکرامان دابەزاندووە بۆتان، دیارە مەبەست لە و(بورهان)و (نوور)ـە، قورئانی پیرۆزە ﴿[١٧٥] فأماالذين آمنوا بالله واعتصموا به﴾ ئینجا ئەوانەی باوەڕیان هێناو، دەستیان گرت بەرشتەی خواوە ﴿فسيدخلهم في رحمة منه و فضل﴾ جابە تەئکید خواش دەیانخاتە بەر ڕەحمەت و بەزەیی خۆی و پتریش ﴿و يهديهم إليه صراطا مستقيما﴾ وە بەرەولای خۆی شارەزای ڕێی ڕاستیان دەکا. بەڵێ هەمووکات موسڵمان دەزانی ڕێی ڕاست لەکوێیەو، هەر لەوێیشەوە هەنگاو هەڵدەگرێت، چونکە خاوەنی (نوور) و (بورهان)ـە.

کەسێك بمرێ نەباب و نە منداڵی هەبێ (کەلالە):

﴿[١٧٦] يستفتونك﴾ لێت دەپرسن: دەربارەی کەسێ باوك و منداڵی نییەو دەمرێ، چی بکەن بە کەلەپوورەکەی؟ (جابیر) دەڵێ: جارێکیان نەخۆشبووم و پێغەمبەری خوا ﷺ هاتە سەرەخۆشیم و، لەوکاتەدا بێهۆش کەوتبووم، پاشان دەستنوێژی دەگرێ و لە ئاوی دەستنوێژەکەم – بەفەرمانی خۆی– لێ دەپرژێنێن و بەهۆش دێمەوە, جا ئاگادار بووم ئەوپرسیارەیان لێکرد، ئەوجا خوایش ئایەتی میراتی نارد، ئەحمەد: ٣/٢٩٨. دیارە ئەم ئایەتی (يستفتونك..) وەکو زاناکان دەڵێن دواهەمین ئایەتە هاتووە ﴿قل الله يفتيكم في الكلالة﴾ پێیان بڵێ: خوا خۆی وەڵامی ئەوەتان دەداتەوە. جا بۆ تەفسیری (کەلالە) هێندێ دەڵێن: بەکەسێك دەڵێن کە نەباوك و نەمنداڵی هەیەو دەمرێ، هێندێکی دی دەڵێن: ئەوکەسەیە کە تەنها منداڵی نەبێ وبمرێ، وەکو ئەم ئایەتەی بەردەستمان دەفەرموێ: ﴿إن إمرؤا هلك ليس له ولد﴾ ئەرکەسێك مردو هیچ منداڵی نەبوو ﴿وله اخت فلها نصف ماترك﴾ هەر تەنها خوشکێکی هەبوو ئەوە نیوەی میراتەکەی دەبا ﴿وهو يرثها إن لم يكن لها ولد﴾ خۆئەگەر خوشکەکەش بمرێ و، هیچ منداڵی لەپاش نەبوو، ئەوە براکەی تەواوی میراتەکەی دەبا ﴿فإن كانتا اثنتين فلهما الثلثان مما ترك﴾ خۆئەگەر هەرئەو مردووە، دوو خۆشکی لێ بەجێمان، ئەوە دووبەشیان لەسێ بەشی بۆهەیە، هەروەهاش ئەگەر لەدوو خۆشك زیاتر بوون ﴿وإن كانوا إخوة رجالا ونساء﴾ خۆئەگەر چەند خوشك و چەند برایەك لەپاش مردووەکە جێمان و هیچ منداڵیشی نەبوو ﴿فللذكر مثل حظ الأنثيين﴾ ئەوە هەر نێرینەی دوو ئەوەندەی مێینە میراتی بەردەکەوێ ﴿يبين الله لكم أن تضلوا﴾ خوای گەورە ئەو یاسایەتان بۆ روون دەکاتەوە، نەوەکو لێتان تێك بچێ و مافی یەکتر زەوت بکەن ﴿والله بكل شئ عليم﴾ دیارە خواش بەهەموو شتێك زانایە، ئەو خۆی چاك دەزانێ کێ لە میراتەکە چەندە بەشی بدرێت، جابۆ پتر ئاگادار بوون لە وردەکاریەکانی مەسەلەی میرات، دەتوانی بگەڕێیتەوە بۆئایەتی (١١،١٢)ی سوورەتی (ژنان) ئەگەرچی رەخنەگران و (عەلمانیەکان) لەبەر خۆشەویستییەکی شەهوانیی و کوێرانەی ژنان، خۆیان کەڕو کوێرکردووەو، هەرگیز هەق نابیسن، ئەگینە وادەزانم ئەوەندە لەو بابەتە نووسراوە بۆ

مرۆڤی ژیرو ئاقڵ بەس بێت، سەرەڕای ئەمانەیش، دەبێ بزانن کە هەموو مەسەلەکانی ژنان ، وە میراتیش یەکێکیانە، بەگۆترەو سادە بڕیاریان لەسەر نەدراوە، بەڵکو زۆر وردەکاری تیا بەکارهێنراوە، کە ئەر لەوەکەمتر، یان زیاتر بێت ژیانی ئەودوو مرۆڤە (نێروومێیە) تێك دەچێ و لارەسەنگ دەبێ و، ژنانیش "بۆخۆیان" هاواریان لێ بەرز دەبێتەوە، بۆنموونە: (نەفەقە)ی ژنان لەسەر باوك و براو کەس و کارو مێردە، دیارە ئێستا ئەو ژنانە کە لەدەزگایەکدا کارمەندن وهاوکاری باش دەکرێن، قبووڵیان نییەو بەسووکایەتی ژنانی دەزانن ودەڵێن: ژنان دەبێ بۆخۆیان بژێوی پەیدا بکەن! وادەزانم ئەو خانمانە کە ئەو قسەیە دەکەن، هەر ئەوکاتەیە رازی دەبن بژێویان لەسەرخۆیان بێت لەجێگایەك کارمەندبن، چونکە ئەگەر ببنە کشتیارو کرێکار، کوڵکێشی وپاچەکوڵەو شوانی پێبکەن، ئەوا لەباتی جارێك هەزارجار هاواریان لێ بەرز دەبێتەوەو داوادەکەن کە: ژنان خانمی ماڵ بن و نان و نەفەقەیان لەسەر پیاوان بێ و نەچنە بەر سەرمای زستان و، گەرمای گەرمی هاوین، جامن نامەوێ لەم جێگایەدا زیاتر بچم، وەکو گوتم کتێبی زۆری لەسەر نووسراوە، باخانمەکان و، ئەوانەی گریەیان بۆدەکەن خۆیان بچن بەویژدانەوە دیراسەیەکیان بکەن.

زۆر زۆرسوپاس بۆخوای باڵادەس کەپشتیوانی لێکردم بۆتەواوکردنی ئەم کورتە تەفسیرە بۆ سوورەتی (نیساء).

*** *** ***

الجزء السادس سورة المائدة

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ ٱللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِى ٱلْكَلَـٰلَةِ ۚ إِنِ ٱمْرُؤٌا۟ هَلَكَ لَيْسَ لَهُۥ وَلَدٌ وَلَهُۥٓ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ ۚ وَهُوَ يَرِثُهَآ إِن لَّمْ يَكُن لَّهَا وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَتَا ٱثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا ٱلثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ ۚ وَإِن كَانُوٓا۟ إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَآءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ ٱلْأُنثَيَيْنِ ۗ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ أَن تَضِلُّوا۟ ۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌۢ ﴿١٧٦﴾

سُورَةُ المَائِدَة

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَوْفُوا۟ بِٱلْعُقُودِ ۚ أُحِلَّتْ لَكُم بَهِيمَةُ ٱلْأَنْعَـٰمِ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّى ٱلصَّيْدِ وَأَنتُمْ حُرُمٌ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ﴿١﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُحِلُّوا۟ شَعَـٰٓئِرَ ٱللَّهِ وَلَا ٱلشَّهْرَ ٱلْحَرَامَ وَلَا ٱلْهَدْىَ وَلَا ٱلْقَلَـٰٓئِدَ وَلَآ ءَآمِّينَ ٱلْبَيْتَ ٱلْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّن رَّبِّهِمْ وَرِضْوَٰنًا ۚ وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَٱصْطَادُوا۟ ۚ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَـَٔانُ قَوْمٍ أَن صَدُّوكُمْ عَنِ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ أَن تَعْتَدُوا۟ ۘ وَتَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢﴾

١٠٦ حُرِّمَتْ عَلَيْكُم

٥- سوورەتی (مائیدە)یە

مەدەنییەو (١٢٠) ئایەتە

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

ئەم سوورەتی (مائیدە)یەش وەك سوورەتە هاوڕێکانی خۆی: (بەقەرە، نیساء، ئەنفال) گرنگییەکی زۆر دەدات بەیاساو دارشتنی بەرنامە بۆرووداوەکان، لەپاڵ تیشك خستنەسەر بیروباوەڕی خاوەننامەکان. ئەم سوورەتە سڕاوەو (مەنسووخ)ی تێدانییەو، (١٨) بڕیاری فەرزو واجبیاتی خوایی تێدایە. ئەم سوورەتە لەکاتی گەڕانەوەی پەیامبەر ﷺ لە(حودەیبیە)دا هاتەخوارەوە، سەرجەم باسی حوکمە شەرعییەکان دەکات، ئەوەش لەبەر ئەوەیە کەهێشتا دەوڵەتی ئیسلامیی لەسەرەتای پێگەیشتنیدا بوو، دیارە تا دادەمەزرێ و لەهەڵەو پەڵە دوور دەبێ، پێویستی بەگەلێ یاساو ڕێنمایی ئاوای خوایی هەیە. ئەمەیش کورتەیەکی ئەوحوکمانەیە کە ئەم سوورەتە لێیان دەدوێ: ڕێکەوتن و پەیمان بەستن، شێوەی حەیوان سەربڕین، نێچیر ڕاوکردن، ئیحرام بەستن بەحەج، یا بە عەمرە، مارەکردنی ژنانی خاوەن نامەو کتێب، پاشگەز بوونەوە لەئیسلام، نوێژو دەست نوێژ، یاسای دەست بڕینی دز، یاسای تۆڵەی ڕێگرو (ئیفساد) کارو عارەق خۆرو قومارباز، کەفارەتی سوێن شکاندن، نێچیر کوشتن بەبەرگی ئیحرامەوە، وەسیەتکردن پێش مردن.. هتد. سەرەڕای ئەمانەیش هەندێ داستان و چیرۆك دەگێڕێتەوە بۆپەندو

ئامۆژگاریی، بۆنموونه: چیرۆکی (بەنی ئیسرائیل) لەگەڵ مووسادا ﷷ کە هێمایە بۆگشت یاخیبوون و سەرکێشی و لەسنوور دەرچوونێك و تۆڵەکەشی. پاشان داستانی هەردوو کوڕەکەی بابە گەورەمان ئادەم ﷷ، کەهێمای ململانێی ئەهلی خێرو شەڕە تادوارۆژی دوایی.. ئینجا باسی عەقیدە هەڵوەشاوەکەی جوولەکەو گاوران و پەیمان شکێنیان دەکات، کەچۆن هەموو وەخت پەیمانیان دەبەست و دەیانشکاندو (تەورات) و (ئینجیل)یان دەگۆڕی و بڕوایشیان بە پەیامەکەی پێغەمبەر ﷺ نەدەهێنا.

بەهێنانی دیمەنێکی ترسناك و ترسێنەری رۆژی دوایی کۆتایی دێت، بەتایبەتی دیمەنێك لەگەڵ عیسای کوڕی مەریەم دا ﷷ ئەوکاتە کە خوای گەورە پرسیاری لێدەکاو دەفەرموێ: (أأنت قلت للناس اتخذوني وأمي الهين من دون الله) ئەهای ئەو رۆژە، چ رۆژێکی قورس و سەخت و دژوارە!.

بەڵێنتان جێبەجێ بکەن :

﴿بسم الله الرحمن الرحيم * [١] ياأيهاالذين آمنوا أوفوا بالعقود﴾ ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! گشت پەیمانێك جێبەجێ بکەن و، لەئەنجامدانیا بەئەمەك و بەوەفابن. بەڵێ.. هەرچی خوا فەرمانی بەکردنی دابێ، وەیان رێی بەکردنی نەدابێ، وەکو پەیمان تەماشا دەکرێ و، دەبێ وەفای پێ بکرێت. پیاوێك بە (عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود)ی گوت: وەسیەتێکم بۆبکە! ئەویش گوتی: هەرکە لەقورئاندا گوێت لە (ياأيهاالذين آمنوا)وە بوو، دەبێ چاك وەری بگریت، چونکە حەتمەن، یان بڕیاری چاکەیە، وەیان رێگرتنە لەخراپە. (خەیسەمە) دەڵێ: لەجێی هەموو (ياأيهاالذين..)ەکانی قورئان، لە تەوراتدا (ياأيهاالمساكين) بووە.

ئاژەڵی حەرام و، حەڵاڵ :

خوای گەورەو میهرەبان لەم ئایەتانەدا ماڵات وولاّتی حەڵاڵ و حەراممان بۆ روون دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿أحلت لكم بهيمة الأنعام﴾ خواردنی گۆشتی وشترو گاو مەڕو بزن -دوای سەربڕینیان- حەڵاڵکراوە بۆتان، هەروەها بەچکەی هەرکامێکیشان، ئەر دوای سەربڕینی لەناوسکیا گیانی تێدا نەمابێ، وەکوپێغەمبەر دەفەرموێ: ((كُلُوهُ إنْ شِئْتُمْ، فإن ذكاتَهُ ذَكَاةُ أُمّه)). ئەبووداود، ترمزیی. ﴿إلا ما يتلى عليكم﴾ ئەوپەلەوەرو ئاژەڵە نەبێ کە: لەم سوورەتەدا هەرئێستا بۆتان دەخوێنرێتەوە لەئایەتی: (حرمت عليكم الميتة) دا. ﴿غير محلي الصيد وانتم حرم﴾ بەلاّم تا لە ئیحرامدان، راوکردن بەڕەوا دامەنێن، واتە: لەبەرگی ئیحرامدا راوکردنی نێچیری حەیوانی وشکایی - ئەگەرچی گۆشتیشی بخورێ- حەرام و یاساغە، دیارە ئەمانە بڕیارو سنووری خوای گەورەن و، دەبێ ئاگاداربن ﴿إن الله يحكم ما يريد﴾ بەراستیی خواش هەرچۆنێکی ویست، بڕیاردەدات، چونکە ئەو چاکتر دەزانێ چی حەڵاڵ بکاو، چیش حەرام بکات، واتە: (بەحیرە، و سائیبەو، وەصیلە و، حام)- کە دواتر باسیاندێ- و عەرەبەکان لەخۆیانیان حەرامکردبوون، بەقسەی ئەوان حەرام نابن، چونکە خوا حەڵاڵی کردون، دیاریشە بڕیاری وا، کەس بۆی نییە هەڵیوەشێنێتەوە.

دەسکاری دروشمەکانی خوا مەکەن :

﴿[٢] ياأيهاالذين آمنوا لاتحلوا شعائرالله﴾ ئەی ئەوکەسانەی بڕواتان هێناوە! (ئەمر) و (نەهی) و دروشمەکانی خوا -بەتایبەتی دروشمەکانی حەج وعەمرە -دەسکاری مەکەن و، پشتگوێیان مەخەن ﴿ولا الشهر الحرام و لا الهدى ولا القلائد﴾ وە لەمانگە قەدەغەکراوەکانیشدا، شەڕ رەوا مەکەن و، هەر حەیوانێکش ناوی قوربانی و (هەدیی) لەسەربێت بۆماڵی خوا، مەرجەکانی مەشێوێنن و دەستی بۆمەبەن و، هەر ئاژەڵێکیش دیارییکرابێ و

نیشانەی لەملکرابێ بەمەستی کردنی بەقوربانیی، نیشانەکەی لێمەکەنەوەو لەناوی مەبەن. بەڵێ..ئەر حەیوانێکیان بۆخوا نەزر کردبا، دەهاتن شتێکیان لەمل دەکرد، تابیبێتە بەڵگەی نەزرکردنی بۆخواو، کەسیش نەتوانێ دەستی بۆببا، قورئان هات کەئەوکارەیان ئەنجام بدەن و، فێڵ و فەرەجی تێدانەکەن ﴿ولا آمین البیت الحرام﴾ وە لەوانە رێ مەگرن، کە بەنیازن تەواف و زیارەتی (کابە) بکەن ﴿یبتغون فضلا من ربهم ورضوانا﴾ و بەئومێدی فەزڵ و رۆزی خۆشنوودی و پەروەردگاریان دەس بخەن ﴿و إذا حللتم فاصطادوا﴾ جاهەر کەخۆتان حەڵاڵکردەوە، واتە: ئیحرامتان شکاندو، حەرەمتان جێهێشت، راوو نێچیر گرتنتان بۆ رەوایەو، دەتوانن راو بکەن ﴿ولا یجرمنکم شنآن قوم أن صدوکم عن المسجد الحرام﴾ هەرگیز رکی کۆنی ئەوانە کە: لە (حودەیبیە)دا رێیان لێگرتن لەزیارەتی مزگەوتی حەرام، هەڵتان نەنێت ﴿أن تعتدوا﴾ کەئێستا ئێوەش دەستیان پێبگەیەنن و تۆڵەیان لێبکەنەوە ﴿وتعاونوا علی البر والتقوی﴾ لەسەر چاکەو هاوکاریو کۆمەكو پارێزگاریی، یارمەتی یەکتربدەن، لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: (ولا یجرمنکم شنآن قوم علی أن لا تعدلوا إعدلوا هو أقرب للتقوی..) ﴿ولا تعاونوا علی الإثم و العدوان﴾ بەڵام بۆ گوناح و تاوان و دەستدرێژی و، لەسنوور دەرچوون، هاوکاریی وکۆمەکی یەکتر مەکەن، پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: ((أُنْصُرْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَو مَظْلُومًا)) واتە: هاوکاری و یارمەتی براکەت بدە، ستەمکار بێ، یان ستەمْ لێکراو، جاهاوەڵان لەو قسەیە سەرسام بوون! بۆیە گوتیان: بەڵێ ستەم لێکراوەکە راستەو جێی خۆیەتی هاوکاری بکەین، بەڵام ئەی چۆن یارمەتی ستەمکارە کەبدرێت ؟! ئەویش فەرمووی: دەستی بگرەو مەهێڵە ستەم بکات، ئەوە دەبێتە یارمەتی بۆی. پێشەوا ئەحمەد. ﴿واتقوا الله إن الله شدید العقاب﴾ دەبێ لەسزای خوا بترسن، چونکە بەراستیی خوا بەرامبەر بە نافەرمان، خاوەن تۆڵەیەکی زۆر بەهێزو توندە.

رێنمایەکانی ئایەتی (١-٢):

١- پەیمانی خوا لەگەڵ بەندەکانیو، پەیمانی مرۆڤەکان لەگەڵ خۆیاندا بپارێزن.

٢- گۆشتی مەڕومالاتی مردارەوە نەبوو حەڵاڵە.

٣- راوی نێچیری وشکایی -وەك نێچیری دەریایی- بۆ حاجیان وعومرەکەران لەبەرگی ئیحرامدا حەرامە.

٤- ریزگرتن لە (شەعائیر)و دروشمە دینیەکانی خوا پێویستە.

٥- دەستدرێژی تەنانەتی بۆسەر کافرانیش کارێکی حەرامە.

٦- پێویستە موسڵمانان هەمیشە لەسەر جێبەجێ کردنی فەرمانەکانی خوا، یارمەتی و هاوکاری یەکتر بکەن و، بەصەبرو بە ئارامیش بن، ئەم فەرموودەی پێغەمبەرەش هەر لەوبارەوە هاتووەو دەفەرموێ: ((المُؤْمِنُ الَّذِي يُخَالِطُ النَّاسَ ويَصْبِرُ على أذاهم، أَعْظَمُ أجراً من الذي لايُخَالِطُ الناسَ ولا يَصْبِرُ عَلَى أَذَاهُمْ)) پێشەوا ئەحمەد.

وریابن! خواردنی ئەم شتانە حەرامە :

﴿٣ حرمت علیکم المیتة والدم ولحم الخنزیر﴾ خواردنی گۆشتی مردارەوە بووو، هەرخوێنێ لەهەر ئەندامێکی حەیوان بێتە دەرێ و بڕوا، حەرامە بۆتان ئەی موسڵمانان! بەڵام خوێنی گیرساوو نەچوو، وەك خوێنی جگەر، سپڵ، حەڵاڵە، هەروەها ماسیی و کوللەش بێ سەربڕینیان حەڵاڵن و دەخورێن، وەك پێغەمبەر دەفەرموێ: (أُحِلَّ لنا مَيْتَتَانِ وَ دَمانِ، فَأَما المَيْتَتانِ فالسَمَكُ والجَرادُ، وأما الدمانِ: فالكَبِدُ والطحالُ) مەسنەدی شافیعیی. هەروەها گۆشتی بەرازیش پیسەو لەسەرتان یاساغکراوە ﴿وما أهل لغیرالله به﴾ و هەر ئاژەڵێکیش کە لەوەختی سەربڕیندا ناوی غەیری خوای لێ بهێنرێ ﴿والمنخنقة﴾ و ماڵاتی خنکاوو ﴿والموقوذة﴾ و لێدراویی مردارەوە بوو ﴿والمتردیة﴾ و

هەڵدێراوو لەشاخ بەرەوەبوو ﴿والنطيحة﴾ و مردارەوە بوو لەشەڕە قۆچدا ﴿وما اكل السبع﴾ وهەرچی دڕندە پەلاماری دابێ و مردارەوە بووبێ ﴿إلا ما ذكيتم﴾ مەگەر بەر لەگیان دەرچوونی، فریای چەقۆ کەوتبێ و سەرتان بڕیبێ، واتە: ئەگەر هەریەك لەوانە پێش گیاندەرچوونی بەردەسکەوت و سەربڕا، خواردنی حەڵاڵ دەبێ ﴿وما ذبح على النصب﴾ وە هەرچی بۆ بتەکانیش سەربڕا حەرامە ﴿وان تستقسموا بالأزلام﴾ و هەرچیش لەسەر قوماری تیر دابەش دەکرێ و، مەبەستەکانی پێ دیاری دەکرێ، قەدەغەو حەرامە. (ئەزلام) بریتی بووە لەسێ (قەدەح) هەریەکەیان یەکێ لەم دەستەواژەیان لەسەر نووسی بوو: (أَمَرَنی رَبّی، نَهانِی رَبِی، غُفلَ)، ئەگەر کەسێك ویستبای هەر کارێ بکات، دەچوو شتێکی هەڵدەدا بۆسەر یەکێکیان، پاشان هەرکامێکیانی بۆ دەرچووبا، دەچوو بەپێی ئەوەیان کاری دەکرد! ئەوسا کەدینی ئیسلامی پیرۆز هات، ئەو کارەی هەڵوەشاندەوەو لەجێی ئەودا، بۆدۆزینەوەی هەرکارێکی راست و خێروچاك (صلاة الإستخارة)ی دانا، هیوادارم پەیڕەویی لەمە بکرێت، پێشەوا (ئەحمەد) بۆ شەرعییەت و شێوەی (ئیستیخارە)، ئەم فەرموودەیە دێنێ ودەفەرموێ: ((إذا هَمَّ اَحَدُکُمْ بالأمر فَلْيَرْكَعْ ركعتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الفريضة، ثم لْيَقُلْ: اللّهُمّ إنی أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ، وأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ، وأسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ العَظِيمِ، فإنك تَقْدِرُ ولاأَقْدِرُ..)) هەتا کۆتایی فەرموودەکە. ﴿ذلكم فسق﴾ کردنی هەرکارێ لەوانە، لەسنوور دەرچوون و نافەرمانی خوایەو، تۆڵە دەدرێ ﴿اليوم يئس الذين كفروا من دينكم﴾ ئیتر وا (ئەمڕۆ) ڕۆژی عەرەفەیە ئەوانەی کەکافرو بێ باوەڕن، لەگەیاندنی زیان بە دینەکەتان، واتە: بێ ئومێدو بێ هیواو تەماح بڕ بوون لەوە کە ئێوە لەئایینەکەتان وازبێنن و بگەڕێنەوە سەردین و ئایینی ئەوان، دەشزانن کە ئیتر هەرگیز زاڵ نابن بەسەرتانا، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((إن الشَيْطانَ قد يَئِسَ اَن يَعْبُدَهُ المُصَلّونَ فی جَزِيرَةِ العرب، ولكنَ بالتَحْرِيشِ بَيْنَهُمْ)) موسلیم/ ٢١٦٦. ﴿فلا تخشوهم واخشون﴾ کەوابوو لەوان مەترسن، وهەر لە من بترسن و پاریزگاری لەسنوورەکانی من بکەن ﴿اليوم اكملت لكم دينكم﴾ وا لەئەمرۆوە بەرنامەو ئایینەکەتانم بەپایان گەیاند، واتە: لەبارەی ئاقیدەو جیهادەوە، لەبارەی حەڵاڵ وحەرامەوە، هەمووشتێکم بۆ تەواوکردن ﴿واتممت عليكم نعمتى﴾ وە نیعمەت و بەخششی خۆمم بۆ تەواوکردن سەرم خستن بەسەر دوژمنانتاناو رێنماییم کردن بۆرێگەی راست، ئیتر نەپێویست بە پێغەمبەرێ تر هەیەو، نەقورئانێکی دیکە ﴿ورضيت لكم الإسلام دينا﴾ ئیسلامیشم بەبەرنامەو ئایین بۆ هەڵبژاردن و، نابێ هیچ کاتێك لێی لابدەن و خۆکلا بکەن ﴿فمن اضطر فى مخمصة﴾ ئینجا لەگەڵ حەرامکردنی ئەوشتانەشدا، هەرکەسێك لەبرسانا ناچار بوو بۆ خواردنی هەریەکێ لە قەدەغەکراوەکان و، مەترسی ئەوەی هەبوو گەر شتێ نەخوا لەبرسا بمرێ، دەتوانێ لێیان بخوات ﴿غير متجانف لإثم﴾ بەمەرجێ نەیەوێ خۆی تووشی گوناح

الجزء السادس — سورة المائدة

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَن تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَٰلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِّإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣﴾ يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤﴾ الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَن يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٥﴾

١٠٧

بکاو، زێدەڕەوی بکات ﴿فإن الله غفور رحیم﴾ بەراستیی خوایش زۆر لێبوردەیە، ئەگەر لەکاتی وادا شتێ بخوا لێی ناگرێ، زۆریش بەمیهرەبانو دلۆڤانە، ئەوەتا لەکاتی تەنگانەدا شتی یاساغکراوتان بۆ حەڵاڵدەکات، ئەمەیش فەرموودەی پێغەمبەرەﷺ کەلەو بارەوە دەفەرموێ: ((إن الله يُحِبُّ اَنْ تُؤْتَى رُخَصُهُ، كَما يَكْرَهُ اَنْ تُؤْتَى مَعْصِيَتُهُ)) ئیبن حیببان.

ڕێنمایەکانی ئایەتی (٣):

١- گۆشتی بەرازو هەمووشتێکی مردارەبوو حەرامە.

٢- هەرشتێکیش کەسەرەنجامەکەی بە (تیر/ ئەزلام) دەربکەوێ (وەك امرنی ربی، نهانی ربی..) قەدەغەیە بەکار هێنانی.

٣- هەرحەیوانێك لەبەرامبەر گۆڕی هەر پێغەمبەرو پیاوچاکێکەوە، یان لەبەر پێی هەر سەرۆك وپاشایەکەوە، سەر بڕا حەرامە. هەر حەیوانێ لەحاڵی ژیاندا سەر بڕا، ئەگەرچی لەگیانەڵانیشدا بێت حەڵاڵە. دەبێ تەنها لەخوا ترسمان هەبێ.

٤- داهێنانی هەرکارێکی بیدعە لەدیندا حەرامە.

٥- مرۆڤی برسی و ناچار -بەمەرجێ مەبەستی بەزاندنی سنوورەکانی خوا نەبێ- دەتوانێ لەگۆشتی مردارەوەبوو بخوا.

٦- هەر ئامێرێکی تیژ بڕ -بەدەر لەئێسك وددان- حەیوانی پێ سەردەبڕدرێ، بەو مەرجە کە ڕەگ و دەمارەکانی لاملی ببڕدرێ و، لەکاتی سەربڕینییدا خوێنیش دەرپەڕێ.

٧- نەرم ونیانیی و میهرەبانی لەگەڵ حەیوانەکەدا "بەر لەسەر بڕینی" کارێکی سوننەتە.

٨- دەبێ ئامێری سەربڕین تیژبێ، حەیوانەکە ڕووی لەڕووگە بکرێ و، هەتا بەتەواوی پاش سەربڕین سارد نەبێتەوە، چەرمەکەی لێ نەکرێتەوە. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ:((إنَّ الله كَتَبَ الإحْسَانَ على كُلِّ شَيْءٍ ، فإذا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا القِتْلَةَ ، وإذا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذِّبْحَةَ، وَلْيُحِدَّ اَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ، وَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ)) موسلیم. ئەم فەرموودە هەموو ئەوشتانەی لەخۆگرتووە باسمانکردن، واتاکەیشی ئەوەیە کە: بێ سۆ خوای دلۆڤان لەسەرتانی نووسیوە کەدەبێ بەرامبەر بە هەمووشتێك، چاك ڕەفتار بن، جاهەرکە ویستان کەسێ بە حەقی شەرعیی بکوژنەوە، دەبێ بەشێوەیەکی چاك و باش وشەرعیی بیکوژنەوە، هەرکاتێکیش دەتانەوێ (ماڵات و باڵندیەك) سەر بڕن، دەبێ بەئاسانی سەری بڕن و، یاسای شەریعەت ڕەچاوکەن و، چەقۆکەتان تیژ بکەن و، ئیسراحەت بە سەربڕاوەکە بدەن.

هەرچی جانەوەری ڕاو، بیگرێ حەڵاڵە :

﴿يسألونك ماذا احل لهم﴾ لێت دەپرسن: چی حەڵاڵو ڕەوایە بۆیان ﴿قل احل لكم الطيبات﴾ پێیان بڵێ: هەموو خۆراکە چاك و پاکەکانتان بۆحەڵاڵە، مەبەست لەوشتانەیەکە قورئانو فەرموودە، یان بەکۆی زانایان، یان بەقیاس، لەحەرامەکان جیاکراونەتەوە ﴿وما علمتم من الجوارح﴾ و ئەوەش کەباڵندەو تاژی شکاریی بۆتانی ڕاودەکەن و، بەباشی فێری ڕاوتان کردبن و نێچیرتان بۆبگرن ﴿مكلبين﴾ و ڕاتان هێنابن و تالیمتان کردبن بۆ ڕاو ﴿تعلمونهن مما علمكم الله﴾ و شێوەی ڕاوکردنتان فێر کردبن، وەك خوا ئێوەی فێرکردووە، هەرشتێ ئاوا هاتە بەردەستتان حەڵاڵە بیخۆن، پێغەمبەریش لەبارەی (باز)ەوە فەرمووی: ((ماأَمْسَكَ عليكَ فَكُلْ)) تەبەریی. ﴿فكلوا مما امسكن عليكم﴾ دەسا بخۆن لەو نێچیرەی کەئەوانە بۆتان دەگرن و، خۆیان لێی ناخۆن ﴿واذكروا اسم الله عليه﴾

بەڵام کاتێ بەرەڵای دەکەن ناوی خوای لێ بێنن، و بڵێن: (بسم الله). (بوخاریی وموسلیم) -خوا لێیان رازیی بێت- دەڵێن: پەیامبەر فەرموویەتی: ((إذا أرسلتَ كلبكَ المُعلَّمَ، وذكرتَ اسمَ اللهِ عليه فَكُلْ ممّا أمسكَ عليكَ، وإن أدركتَه وقد قَتَل وأكلَ منْهُ، فلا تأكُلْ منْهُ شيئا فإنما أمْسَكَ على نَفْسِه)). واتە: هەرکات سەگی راوت هاندایە گیانی هەرماڵات و پەلەوەرێك، ناوی خوای لێ بێنە، ئیتر هەرشتێکی بۆگرتی و، خۆی لێی نەخوارد تۆ لێی بخۆ، خۆئەگەر گرتیی و لێی خوارد، لێی نەخۆیت. بەڵێ راوو نێچیر گرتن بەشێکی زۆر گرنگی باری ئابووریی و ژیانە، دیارە گەلێ کەسیش دڵی پێوەی بەسراوەو حەزی لێدەکات، جا بۆیە ئیسلامیش ئەوجۆرە حەزلێکردنو داخوازیانە دەنرخێنێ و یاسای بۆدیاریی دەکات، پەیامبەریش ﷺ دەفەرموێ: هەرکات سەگی تالیم کراو مەشق دیوت هانداو ناوی خوات لێ هێناو رۆیشت بۆ نێچیرەکەو دەستی گەیاندێ و، گرتی و کوشتی، بەئارەزووی خۆت لێی بخۆو حەڵاڵە، بەڵام ئەگەر گرتیی ولێی خوارد، نابێ تۆیش لێی بخۆیت، چونکە بۆخۆیی گرتووە، جا نیشانەی سەگی مەشق پێکراوو تالیم دراو (راهێنراو) بەم شێوەیە:

١- هەرکاتێ هانتداو بەرەڵڵات کرد لەهەر نێچیرێ، دەبێ دەست بەجێ بەگوێت بکاو بچێت.

٢- هەرکات پێتگوت: نەچیت، دەبێ خێرا بوەستێ ونەچێت.

٣- هەرکات گیاندارو باڵندەیەکی گرت، نابێ لێی بخوات.

بەڵێ بەم مەرجانەی سەرەوە سەگی تالیمدراو، یان باز، یاشاهین، یان هەڵۆ.. هتد هەرچی بگرن ئەگەرچی گیانیشیان تیانەمێنێ و بمرێ گۆشتەکەی دەخورێ، وخۆی بەچەقۆ حساب دەکرێ ﴿واتقوالله إن الله سريع الحساب﴾ و لەخوا خۆبپارێزن و لەسزای بترسن، چونکە بەراستیی خوا بەچەسپانیی حیسابتان لەگەڵ دەکات.

خواردەمەنی ئەهلی کتێب و نیکاحی ژنانیان حەلاڵە :

﴿٥ اليوم أحل لكم الطيبات﴾ لەئەمرۆ بەدواوە هەمووشتێکی چاك و پاکتان بۆرەوایە ﴿وطعام الذين أوتوا الكتاب حل لكم﴾ و سەربڕاوی دەستی ئەوانەی نامەیان پێدراوە رەوایە بۆتان و دەتوانن بیخۆن ﴿وطعامكم حل لهم﴾ وە خواردن و سەربڕاوی دەستی ئێوەیش بۆئەوان حەلاڵەو رێی پێدراوە، واتە: ئەگەر ئێوە بەمەبەستی نزیکبوونەوەی موسڵمانان و خاوەننامەکان لەیەکدیی، شتیان بدەنێ گوناهتان ناگات، سا بەڵکو لەئایینی پیرۆزی ئیسلام تێبگەن. بەڵێ..خوا لەبەردی بناغەی خێزاندا رێگای کردۆتەوە بۆ ژن و، ژن خواستن و خواردنی گۆشتی دەستی خاوەننامەکان، واتە: رێگە بەموسڵمانان دراوە کە لەئەهلی کتێب ژن بێنن و، لەحەیوانی سەربڕاوی دەستیان و خواردنیان بخۆن، بەڵام ئەوکەسانەی کەلە زنجیرەی یەکتاپەرستیی دەرچووبن - وەك ئاگرپەرست و پاشگەزبووەکان لەئیسلام- بەهیچ شێوەیەك رێگا نییە ژنیان لێ بێنین و، لەگۆشتی حەیوانی سەربڕاویشیان بخۆین ﴿والمحصنات من المؤمنات والمحصنات من الذين أوتوا الكتاب من قبلكم﴾ و ژنانی ئیماندارو داوێنپاك و (حوڕ) و ئازادیشتان بۆحەلاڵە، هەروەها ئەو ژنەداوێنپاکانەش کە لەپێش ئێوە کتێب و نامەیان پێدراوە (لەو جوولەکە و گاورانە) بڕوایان بەتەورات و ئینجیل هەیە ﴿إذا آتيتموهن أجورهن﴾ بەمەرجێ مارەییەکانیان بدەنێ ﴿محصنين غير مسافحين﴾ و ئێوەش وەکو ئەوان داوێنپاك بن، و شەرواڵ پیس و زیناکار نەبن ﴿ولا متتخذي أخدان﴾ و دۆستی مێینەی ژێربەژێریشتان بۆ کاری داوێن پیسی نەبێ، وەکو لەئایەتێکی تردا لەپەسنیاندا دەفەرموێ: (محصنات غير مسافحات ولا متخذات أخدان) ئەگەرچی (عەبدوالله کوڕی عومەر) رێی نەدەدا ژنی نەصرانی مارە بکرێت، چونکە دەیگوت: دەڵێن عیسا کوڕی خوایە !جا چ شیرکێك لەوە گەورەترە، کە قورئانیش دەفەرموێ: (ولا تنكحوا المشركات

حتى يؤمن) ﴿ومن يكفر بالإيمان فقد حبط عمله﴾ بێگومان هەرکەس بڕوای بەبەرنامەی ئیسلام نەبێ و پاشگەز بوویەوە، ئەوە بەڕاستیی هەمووکاروکردەوە چاکەکانیشی پووچەڵ دەبنەوە ﴿وهو فى الآخرة من الخاسرين﴾ و لەدواڕۆژیشدا یەکێکە لەڕیزی زیانمەندانداندان. بەڵێ بەپێی ئەم ئایەتە مرۆڤی (مورتەد)و لەدین وەرگەڕاوە هەر کردەوەیەکی چاکیشی هەبێ باتڵ وپووچەڵ دەبێتەوە، بەڵام لەجێی تردا ئاماژە دەکات کە: کاتێ کردەوەکانی پووچەڵ دەبنەوە کە ئەوکەسە بەبێ باوەڕیی و کافریی سەر بنێتەوەو بمرێ، وەك لەسوورەتی (بەقەرە: ٢١٧)یشدا هاتووەو دەفەرموێ: (وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ ..).

ڕێنمایەکانی ئایەتی (٤،٥):

١- دەبێ بۆ گشت کاروباری ژیانت، بەتایبەتی دەربارەی حەڵاڵ وحەرام لەزانایەکی شەرعزان بپرسی.

٢- گۆشتی نیچیر بەم مەرجانەی خوارەوە حەڵاڵە :

یەکەم: ڕاوپێکراوەکە تالیمکراوبێ. دووەم: ئەوکاتە بەرەڵا دەکرێ و دەنێردرێ بۆنێچیرەکە (بسم الله)ی بکرێ. سێ یەم: کاتێ نێچیرەکەی گرت، لێی بخوا. چوارەم: ئەوکاتە دەنێردرێ بەنییەتی حەڵاڵکردنەوە بنێردرێ. پێنجەم: هەر حەیوانێ بەتفەنگ، یان بەهەر ئامێرێکی تری تیژ -نەك بەدار، یان بەبەردی پان.. - گیانی لەدستدا حەڵاڵە.

٣- مارەکردنی ژنە (کیتابییەکان)، بەومەرجە: کە ئازادو داوێنپاکبن و بەشێوەی شەرعیی مارەبکرێن حەڵاڵە.

٤- (نكاح المتعة) لای ئەهلی سوننەت و جەماعەت ناڕەواو حەرامە.

٥- زۆرجار نافەرمانیی و کاری تاوان و گوناح، سەردەکێشێ بۆکوفر.

٦- هەموو کاروکردەوەیەکی مرۆڤی لەدین وەرگەڕاوە، باتڵ و پووچەڵە، خۆئەگەر بۆدوایی پەشیمان بوویەوەو هاتەوە لای ئیسلام ، ئەوا کارەکانی پێش (ریددە)کەی هەر لەدەس چووە.

٧- خاتوو(عائیشە) دەڵێ: لەسەفەرێکدا لەگەڵ پەیامبەر ﷺ بووین، هەرکە گەیشتە (ذات الجیش) ملوانکەکەم بچڕاو ونبوو، ئەوجا بەوبۆنەیەوە پەیامبەر ﷺ و هاوەڵان گشت ماتڵ بوون و لەوێ مانەوەو، ئاویش دەست نەدەکەوت بۆ نوێژ، ئینجا خەڵکەکە ڕۆشتنە لای (ئەبو بکر)ی بابم و گوتیان: خۆ دیتت (عائیشە) چی کرد بەپەیامبەرو بەوخەڵکە و، وا ئێستاش ئاوییان لانییە؟! جالەوکاتەدا کە پەیامبەر ئیسراحەتی دەکردو سەری لەکۆشمدا بوو وخەوتبوو بابم هات و وتی: عایشە! دەزانی چۆن پەیامبەرو ئەوخەڵکەت ڕاگرتوو ئاویش نییە؟ گلەیی و سەرکۆنەیەکی زۆری کردم و لێم تووڕە بوو، دەستێکیشی کوتایە کەلەکەم، لەبەر پەیامبەر دڵم نەهات هاوارو جموجۆڵ بکەم، جا کاتێ ڕۆژ بوویەوەو ئاو بۆ دەستنوێژ نەبوو، خوای میهرەبان ئایەتی (تەیەمموم)ی نارد، پاشان (ئوسەید) وتی: ئەی بنەماڵەی ئەبووبکر! ئەمە یەکەم چاکەو پیرۆزیتان نییە بۆموسڵمانان، عائیشە دەڵێ: پاشان سەیر دەکەم ملوانکەکەم لەژێر وشترەکەدایە. (متفق علیه).

باسی دەستنوێژ :

﴿٦ يا أيها الذين آمنوا إذا قمتم إلى الصلاة﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! هەرکە ویستتان هەڵسن بۆ نوێژو دەستنوێژتان نەبوو ﴿فاغسلوا وجوهكم وأيديكم إلى المرافق﴾ دەم و چاوو دەستتان لەگەڵ ئانیشکتاندا بشۆرن ﴿وامسحوا برؤسكم وأرجلكم إلى الكعبين﴾ و مەسحی سەرتان بکێشن و، پێتان لەگەڵ قاپتاندا بشۆرن. بەڵێ.. ئەم وشەی (وأرجلكم) بەسێ جۆر خوێنراوەتەوە: یەکەم و دووەم: کە بەبۆرو سەرە.. (الرفع والنصب) موتەواتیرە. سێیەم: - کە ژێرە (خفض)ە - شازەو لەڕای گشتیی دەرچووە، جا خوێندنەوەی (وأرجلكم) بەسەر، هیچ گرێیەکی

تێدانییەو لەگەڵ مەبەست و ئاقیدەی ئێمەدایە، بەڵام (وأرجلِكم) (بەژێر)ی (لام)ەکە ئاڵۆزییەك دەخوڵقێنێ و، لەگەڵ بیروبۆچوونی ئێمە ناگونجێ، چونکە فەرموودەیەکی زۆرو زەبەندە هەیەو دەچن بەگژ (مەسح) کردنی پێدا لەباتی شۆرین، وەکو دەفەرموێ: ((.. ویل للأعقاب من النار)) و چەند فەرموودەیەکی تریش کە (بوخاریی) و (موسلیم) دەیانهێنن لەجێگەی خۆیاندا، ئیتر جگە لەوەی کە (عوسمان و عەلی و ئیبن عەبباس و موعاویەو عەبدوڵلای کوڕی زەید) دەڵێن: (أن رسول الله غسل الرجلین فی وضوئه، إما مرة، أو مرتین، أو ثلاثا) بوخاریی. واتە: هەردەم پێغەمبەر ﷺ لەدەستنوێژییدا جارێ، یان دووجار، یان سێ جار پێی دەشۆری. بۆ مەسەلەی (خوف)یش: زانایان - شیعەو خەواریج نەبێت - یەکدەنگن بۆ بەکارهێنانی چ لەسەفەردا، چ لەماڵەوە. ئاخۆ شۆرینی پێ لە (مەسح)ی باشتربێ !؟ ئەم وەڵامە کێشەیەکی تێدایە، ئاخۆ ئەگەر خوفەکە دڕابێت (مەسح)ی دەکرێت؟ بۆئەمەش زانایان قسەیان جیاوازە. ماوەی مەسحی خۆی چەندە؟. جەماوەری زانایان دەڵێن: ماوەی مەسحی خوف لە سەفەردا (٣) ڕۆژ و(٣) شەوە، لەماڵەوەیش یەك شەوو یەك ڕۆژە، دەستەیەکیش دەڵێن: (مەسح) بێ ماوەیە. ئاخۆ تەنها (مەسح)ی بەشی سەرەوەی خوف پێویستە، یان بەشی ژێرەوەیشی دەیەوێ ؟ بۆ هەردوولا ئیختیلاف و رای جیا هەیە. ئاخۆ گۆرەویی مەحکەم و ئەستوور (مەسح)ی بەسەرا دەکرێت؟ ئەمیش هەرجێگەی قسەو باسە. ﴿و إن کنتم جنبا فاطهروا﴾ جائەگەر لەش گران بوون، دەبێ تەواوی جەستەو تەنتان بشۆرنو خاوێنی کەنەوە ﴿وإن کنتم مرضی او علی سفر﴾ خۆئەگەر نەخۆش و لەش بەبار بوونو، بەکارهێنانی ئاویش زیانی دەبوو بۆتان، وە یان لەسەفەردا بوون ﴿او جاء أحد منکم من الغائط﴾ وە یان یەکێکتان لەجێگای ئەدەبدا بێتەوە ﴿او لامستم النساء﴾ وە یان لەگەڵ ژنانی هاوسەرتان، سەرجێیتان کرد (لەسوورەتی (نیساء)دا سەبارەت بەمانای (لامستم..) کورتە باسێك نووسراوە دەتوانی بگەڕێیتەوە ئەوێ ﴿فلم تجدوا ماء﴾ ئاویشتان دەست نەدەکەوت بۆخۆشتن، یان بۆدەستنوێژ ﴿فتیمموا صعیدا طیبا﴾ ئەوکاتە بە تۆزێکی پاك تەیەموم بکەن ﴿فامسحوا بوجوهکم وایدیکم منه﴾ روومەت و دەستی خۆتانی پێ (مەسح) بکەن : دووجار دەست بە تۆزەکەدا بدەن بۆ هەردووکیان. دەستەیەك لەزانایان دەڵێن: هەمووشتێکی زەویی - گڵ، ڕمڵ، بەرد، کانگە، خوێ .. هتد - ڕەوایە تەیەمومی پێبکرێ. ئەمەیش رای (ئیمام مالیك و ئەبوو حەنیفەو سەوریی) و هەندێ لەزانایانی ترە، پیشەوا (شافیعی)یش بۆخۆی دەڵێت: تەیەموم تەنها بەگڵ دەکرێ، بەڵێ.. ئەگەر سەیری ڕۆحی قورئان و ئاسانکاریەکانی ئیسلام بکرێ کەدەفەرموێ: (وماجعل علیکم فی الدین من حرج) زۆر بەئاسانی دەتوانرێ رای یەکەم هەڵبژێردرێ.

الجزء السادس — سورة المائدة

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قُمۡتُمۡ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ فَٱغۡسِلُواْ وُجُوهَكُمۡ وَأَيۡدِيَكُمۡ إِلَى ٱلۡمَرَافِقِ وَٱمۡسَحُواْ بِرُءُوسِكُمۡ وَأَرۡجُلَكُمۡ إِلَى ٱلۡكَعۡبَيۡنِۚ وَإِن كُنتُمۡ جُنُبٗا فَٱطَّهَّرُواْۚ وَإِن كُنتُم مَّرۡضَىٰٓ أَوۡ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوۡ جَآءَ أَحَدٞ مِّنكُم مِّنَ ٱلۡغَآئِطِ أَوۡ لَٰمَسۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَلَمۡ تَجِدُواْ مَآءٗ فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدٗا طَيِّبٗا فَٱمۡسَحُواْ بِوُجُوهِكُمۡ وَأَيۡدِيكُم مِّنۡهُۚ مَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيَجۡعَلَ عَلَيۡكُم مِّنۡ حَرَجٖ وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمۡ وَلِيُتِمَّ نِعۡمَتَهُۥ عَلَيۡكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿٦﴾ وَٱذۡكُرُواْ نِعۡمَةَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ وَمِيثَٰقَهُ ٱلَّذِي وَاثَقَكُم بِهِۦٓ إِذۡ قُلۡتُمۡ سَمِعۡنَا وَأَطَعۡنَاۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُواْ قَوَّٰمِينَ لِلَّهِ شُهَدَآءَ بِٱلۡقِسۡطِۖ وَلَا يَجۡرِمَنَّكُمۡ شَنَـَٔانُ قَوۡمٍ عَلَىٰٓ أَلَّا تَعۡدِلُواْۚ ٱعۡدِلُواْ هُوَ أَقۡرَبُ لِلتَّقۡوَىٰۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ﴿٨﴾ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُم مَّغۡفِرَةٞ وَأَجۡرٌ عَظِيمٞ ﴿٩﴾

چەند ڕێنمایەك لەبارەی تەیەمومەوە:

١- تەواوی موسڵمانان یەك دەنگن كە تەیەمموم بۆ بێ دەستنوێژیی بچوك دەكرێ و، بۆ لەشگرانیش هەروا .. زانایەكی (تابعین) نەبێ.

٢- چەندجار دەست لەتۆزەكە بدرێ؟ دەستەیەك دەڵێن: یەكجار بۆدەم و چاوو هەردوودەست بەسە، ئەمەیش ڕای پێشەوا (ئەحمەدو عەتاو مەكحوول و ئەوزاعیی و ئیسحاق)ـە، هەر ئەمڕایەش لەگشت ڕایەكانی تر بەهێزترە، چونكە فەرموودەی (متفق علیه) لەسەرە.

٣- ئایا مەسحی دەست تا ئانیشك پێویستە، یان تەنها هەردوو لەپی دەس؟ بۆ هەردووكیان قسە هەیە، بەڵام پێدەچێ كە تەیەمموم تەنها بۆ هەردوو لەپ بەهێزتر بێ.

٤- ئایا تەرتیب لە ئەندامەكانی تەیەممومدا پێویستە؟ زانایان بۆ ئەمەش ڕای جیاجیایان هەیە.

٥- بەیەك تەیەمموم دوو فەرز یا زیاتر دەكرێ، یان نا؟ هەندێ وەك ئیمامی (ئەحمەدو حەسەنی بەصریی و ئەبوو حەنیفە) دەڵێن: بەڵێ زیاد لە فەرزێكی پێدەكرێ. بەڵام پێشەوا (مالیك و شافیعیی) دەڵێن: تەیەمومێك یەك فەرزی پێدەكرێ.

﴿ما یرید الله لیجعل علیكم من حرج﴾ خوا نایەوێ لە دینداریيدا هیچ جۆرە نارەحەتیەك بخاتە سەرشانتان و سەخڵەتتان بكا ﴿و لكن یرید لیطهركم﴾ بەڵكو ئەیەوێ لەگوناهو تاوان پاكتان بكاتەوە ﴿ولیتم نعمته علیكم﴾ و بە تەواوی بەخششی خۆی بەسەرتانا بڕێژێ ﴿لعلكم تشكرون﴾ بەڵكو سوپاسی چاكەو بەهرەكانی بكەن ﴿[٧] واذكروا نعمة الله علیكم﴾ ئەوگشت نیعمەت و بەخششانەتان لەبیربێ، كەخوا دەربارەی كردن ﴿ومیثاقه الذی واثقكم به﴾ و ئەو پەیمانەشتان لەبیرنەچێ لەگەڵ خوادا گرێتاندا ﴿إذ قلتم سمعنا واطعنا﴾ ئەو دەمە كە بەیعەتتان بەپێغەمبەرداو گوتتان: بیستمان و گوێڕایەڵ و بەرفەرمانین، مەبەست بە بەیعەتەكانی سەرەتای ئیسلامە كە: چوونە ژێر هەمووجۆرە ئامادەییەك لەگەڵ پێغەمبەردا ﴿واتقوا الله إن الله علیم بذات الصدور﴾ دەسا هەمیشە لەخوا پەرواتان هەبێ و، لێی بترسن و سەرپێچی حوكم وبڕیارەكانی مەكەن، چونكە بەڕاستیی هەرچی لەسنگ و لەدڵەكاندایە ئەو دەیزانێ.

ڕاست و بێخەوش شایەتی بدەن:

﴿[٨] یاایهاالذین آمنوا كونوا قوامین لله﴾ ئەی گەلی خاوەن باوەڕ! هەمیشەو بەردەوام هەوڵ بدەن كە لەبەرخوا دادگەرو ڕاست و، پابەندی گشت بڕیارو فەرمانەكانی بن ﴿شهداء بالقسط﴾ بە دادگەرانە شایەتی بدەن و، بەڵای هیچ لایەكدا مەبڕن، تەنانەتی منداڵەكانیشتان. (نوعمانی كوڕی بەشیر) دەڵێ: باوكم هەدیەو بەخششێكی دامێ، پاشان دایكم (عەمرەی كچی ڕەواحە) گوتی: هەتا پێغەمبەری خوا بەم بەخششە، ئامادەو ئاگادار نەبێت، من ڕازی نابم و نامەوێ، پێغەمبەریش هات تابزانێ و سەیری بكا، ئەوسا بەباوكمی فەرموو: مەگەر هەرئاوا بەشی هەموو منداڵەكانت داوە؟ گوتی: نەخێر! پێغەمبەریش فەرمووی: ((إتَّقُوا اللهَ واعْدِلُوا في أولادكُمْ، إنّي لا أشهَدُ علي جَوْرٍ)) متفق علیه. لەریوایەتێكی تردا هاتووە: ((أكُلَّ وَلَدكَ نَحلْتَ مثْلَهُ))، واتە: لەخوا بترسن و لەگەڵ گشت منداڵەكانتاندا ڕاست و دادگەربن، بێگومانبە من ئامادەی هیچ جۆرە كارێكی ستەم و ناهەقیی نابم، واتە: دەبێ وەكو بەئەندازەی ئەمە، بەهەموو منداڵەكانت بدەیت، ئەگینە ستەم وناهەقیە، نوعمان دەڵێ: ئیتر بابم گەڕایەوەو ئەوكارەی هەڵوەشاندەوە/ فتح الباری: ٥/٢٥٠. ﴿ولا یجرمنكم شنآن قوم علی الا تعدلوا﴾ خەشم و قین و دوژمنایەتی هیچ

کەس و هیچ لایەك، واتان لێ نەکات بەعەدالەت رەفتار نەکەن ﴿إعدلوا هو أقرب للتقوى﴾ دەبێ لەگەڵ مەردم دادگەر بن، هەرچەندە ئەوان ناعەدالەت و ناپاکیش بن، چونکە بێگومان رەفتاری دادگەریی و یەکسانی بە تەقواوە نزیکترەو پارێزگاری سنوورەکانی خوای پێدەکرێت ﴿واتقوا الله إن الله خبير بما تعملون﴾ و هەر لەخوا بترسن، چونکە بەڕاستیی هەرکاریٚ بکەن، خوا ئاگادارە لێی ﴿٩ وعدالله الذين آمنوا وعملوا الصالحات لهم مغفرة واجر عظيم﴾ ئەوکەسانەش بڕوایان هێناوەو ئاکاری چاك ئەنجام دەدەن، خوا بەڵێنی لێبوردن و پاداشی زۆرو گەورەی پێداون، بەبەزەیی خۆی دەیانباتە بەهەشتەوە ﴿١٠ والذين كفروا وكذبوا بآياتنا﴾ ئەوانەش نکوولی تاك وتەنیایی خوا دەکەن و، بڕوا بە بەڵگەو نیشانەکانمان ناکەن و بەدرۆیان دەزانن ﴿أولئك أصحاب الجحيم﴾ ئەوانە هەموو هاوڕیی دۆزەخن و، هەرگیز لێی دوور ناخرێنەوەو رزگاریان نابێ لێی.

وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَآ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَحِيمِ ﴿١٠﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ إِذۡ هَمَّ قَوۡمٌ أَن يَبۡسُطُوٓاْ إِلَيۡكُمۡ أَيۡدِيَهُمۡ فَكَفَّ أَيۡدِيَهُمۡ عَنكُمۡۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ﴿١١﴾ ۞ وَلَقَدۡ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ وَبَعَثۡنَا مِنۡهُمُ ٱثۡنَيۡ عَشَرَ نَقِيبٗاۖ وَقَالَ ٱللَّهُ إِنِّي مَعَكُمۡۖ لَئِنۡ أَقَمۡتُمُ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَيۡتُمُ ٱلزَّكَوٰةَ وَءَامَنتُم بِرُسُلِي وَعَزَّرۡتُمُوهُمۡ وَأَقۡرَضۡتُمُ ٱللَّهَ قَرۡضًا حَسَنٗا لَّأُكَفِّرَنَّ عَنكُمۡ سَيِّـَٔاتِكُمۡ وَلَأُدۡخِلَنَّكُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُۚ فَمَن كَفَرَ بَعۡدَ ذَٰلِكَ مِنكُمۡ فَقَدۡ ضَلَّ سَوَآءَ ٱلسَّبِيلِ ﴿١٢﴾ فَبِمَا نَقۡضِهِم مِّيثَٰقَهُمۡ لَعَنَّٰهُمۡ وَجَعَلۡنَا قُلُوبَهُمۡ قَٰسِيَةٗۖ يُحَرِّفُونَ ٱلۡكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِۦ وَنَسُواْ حَظّٗا مِّمَّا ذُكِّرُواْ بِهِۦۚ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَآئِنَةٖ مِّنۡهُمۡ إِلَّا قَلِيلٗا مِّنۡهُمۡۖ فَٱعۡفُ عَنۡهُمۡ وَٱصۡفَحۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٣﴾

چاکەی خواتان لەبیربێ:

﴿١١ ياأيها الذين آمنوا اذكروا نعمة الله عليكم﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! دەبێ یادی نیعمەت و بەخششەکانی خوا بکەنەوە بەسەرتانەوەو لەبیرتان نەچن ﴿إذ هم قوم أن يبسطوا إليكم إيديهم﴾ ئەوجارە کەهۆزی جوولەکەی (بەنی نەزیر) ویستیان دەستی خیانەتتان بۆ درێژ کەن و پەلامارتان بدەن، (ئیبن جەریر) لە(عیکرەمە)وە دەڵێ: پەیامبەر ﷺ خۆیی و، هەندێ لەهاوەڵانی ڕۆیشتن بۆلای هۆزی (بەنی نەزیر) بۆجێبەجێ کردنی کارێکی گرنگ، ئەوسا ئەوانیش ئەوەیان بەهەلزانی و پیلانی خیانەتیان بۆ دارشت و ویستیان هەم خۆیی و هەم هاوەڵەکانی بکوژن! جالەو حاڵەتە ناسکەدا، بەفەرمانی خوای گەورە (جبریل) هات و لەوکارەساتە ئاگاداری کردو، خوایش لەو پیلانە ڕزگاری کردن، ئیتر بۆ لەبیر نەکردنی ئەو بەخششە ئایەتی: (فكف أيديهم عنكم..) هات.

ڕووداوەکەش بەم جۆرە بوو: لەلایەن موسڵمانەکانەوە دووکەس بەهەڵە کوژران، ئەوجا کەس و کارەکەیان هاتنە لای پێغەمبەر ﷺ داوای خوێنیان لێکرد، پێغەمبەریش ﷺ خۆیی و هەرچوار خەلیفەکانی و (عبدالرحمانی کوڕی عەوف) -دروودی خوایان لێ بێ- چوونە لای (بەنی نەزیر) تا بەپێی ڕێککەوتننامەکەی نێوانیان کە: دەبێ لە حاڵەتی ئاوادا هاوکاری یەکتری بکەن، بەشێ لە خوێنەکە بدەن، ئەوسا کە نزیکی مەدینە بونەوە پێشوازییەکی گەرمیان لێکردو جێگایەکیان بۆ حەوانەوەی ئامادەکردو بەڵێنی هاوکاریشیان دایە، بەڵام ئەو ڕۆژەیان بەهەلزانی و هەندێ خەڵکیان ئامادە کرد کەبچنە سەربانی ئەوخانووەی تێیدا دانیشتبوون، تا بەردە ئاشێکی گەورە بخەن بەسەریا! بەڵام خوای گەورە ئاگاداری کرد، ئیتر دەسبەجێ خۆیی و هاوەڵانی هەستان و گەڕانەوە مەدینە، ئیتر بەوبۆنەوە پێغەمبەر ﷺ ڕێکەوتننامەکەی نێوانیانی هەڵوەشاندەوەو خۆی بۆ دەرکردنیان ئامادە کرد، وەك

لەسوورەتی (حەشر)دا هاتووە. دیارە خەیانەت و پیلانی ئاوا یەکەمجاریان نەبوو، بەڵکو چەندجاریْ شتی ئاوایان لیْ دووبارەو سیْ بارە بۆتەوە ﴿فکف أیدیهم عنکم﴾ خوایش دەستی گرتن و نەیهێشت زاڵبن بەسەرتانا ﴿واتقوا‌الله﴾ دەسا لەخوا پەرواتان بیْ و بترسن ﴿وعلی الله فلیتوکل المؤمنون﴾ بروادارانیش دەبیْ تەنها پشت بەخوا ببەستن. تا هەمووکات فریایان کەوێت.

خاوەن نامەکان پەیمان دەدەن و بەر پێیشی دەخەن!:

﴿[١٢] ولقد أخذ الله میثاق بنی إسرائیل﴾ بێگومان خوا پەیمانی پتەوی لە (نەوەکانی یەعقووب) وەرگرت: کە بەر فەرمان و گوێرایەڵ بن ﴿وبعثنا منهم اثنی عشر نقیبا﴾ و هەر لەخۆیان دوازدە رابەرو چاودێرو سەرۆکمان نارد، لەهەر هۆزێك فەرماندەیەکی هەڵبژارد بۆ جێبەجیْ کردنی پەیمانەکە، جابۆدوایش هەرئەوانە بورن کە مووسا ﷺ ناردنیە سەر (کەنعان)ییەکان لە فەلەستین. (ئیبن ئیسحاق) دەڵیْ: هەڵبژاردنی ئەو دوازدە رابەر، لەورۆژەدابوو کە مووسا بۆجەنگی زۆردارە کەنعانیەکان رووی لەفەڵەستین کرد ﴿وقال الله إنی معکم﴾ و خوا پێی فەرموون: بەراستیی من لەگەڵ ئێوەم ﴿لئن أقمتم الصلاة وآتیتم الزکاة﴾ ئەگەر ئێوە بەرێکوپێکی نوێژبکەن و زەکات بدەن ﴿و آمنتم برسلی وعزرتموهم﴾ و بەپەیامبەرەکانم باوەڕتان هەبیْ و، قەدرو رێزیان لیْ بینێن و یارمەتیان بدەن ﴿و أقرضتم الله قرضا حسنا﴾ و ماڵی خۆتان بەقەرزو (وام)ێکی جوان وپەسەند بدەنە خوا، واتە: لەرێگەی خوادا ماڵ و سامانتان بەخت بکەن ﴿لأکفرن عنکم سیئاتکم﴾ ئەوسا منیش گوناهەکانتان دەپۆشم ﴿ولأدخلنکم جنات تجری من تحتها الأنهار﴾ و ئەتانبەمە ناو چەند باخاتێکی بەهەشتەوە کە: چۆم و رووبار بەخوڕ بەبەریاندا دەڕوا ﴿فمن کفر بعد ذلك منکم﴾ ئینجا دوای ئەوپەیمانە هەرکەسێکتان رێی بیْ بڕوایی گرتەبەرو، پەیمانەکەی هەڵوەشاندەوە ﴿فقد ضل سواء السبیل﴾ باچاك بزانیْ کە: ڕێگە ڕاست و رەوانەکەی خوای ونکردووە ﴿[١٣] فبما نقضهم میثاقهم﴾ ئینجا بەهۆی پەیمان شکاندنەکەیانەوە ﴿لعناهم وجعلنا قلوبهم قاسیة﴾ لەبەزەیی خۆمان و، لەهەق وراستیی دوورمان خستنەوەو، دڵیانمان ڕەش کردو، خێرو بەزەییان تێدا نەماو، هیچ ئامۆژگارییەکیان وەرنەدەگرت ﴿یحرفون الکلم عن مواضعه﴾ و وشەی پەیمانەکەی خوایان لەجێی خۆی گۆڕی ، بە وشەی ترو بەئارەزووی خۆیان هەقیشیان کردە ناهەق و، کەوتنە دوای هەواو ئارەزووی خۆیان و، نەیانتوانی بەباشی لەپەیمانەکە تێبگەن وکەڵك وەرگرن ﴿ونسوا حظا مما ذکروا به﴾ و بەشێکی زۆری ئەوەی ئامۆژگارییانی پێکرابوو، لەبیر خۆیانیان بردەوەو رەفتاریان پێنەکرد! ﴿ولا تزال تطلع علی خائنة منهم﴾ هەتا ئێستاش کاروکرداری گزیکارییان دەبینیو دەبیسی و. هەرخەریکی پیلان ونەخشەی شەڕن، چونکە هەردەم پیشەیان خیانەتە ﴿إلا قلیلا منهم﴾ بەشێکی زۆر کەمیان نەبێت ﴿فاعف عنهم واصفح﴾ جا تۆ لەگەڵ ئەوەشدا چاوپۆشییان لێبکەو، لێیان مەگرە شایەت بێنە سەر رێی هەق وراستیی. جەماوەری زانایان دەڵێن: حوکم و بڕیاری ئەم ئایەتە لەم شوێنەدا سڕاوەتەوەو کاری پێناکریْ ﴿إن الله یحب المحسنین﴾ بەڕاستیی خواش چاکەکارانی خۆش ئەویْ ﴿[١٤] ومن الذین قالوا إنا نصاری أخذنا میثاقهم﴾ وە هەروەها پەیمانمان لەوانەش وەرگرت گوتیان: ئێمە نەسارایین, بۆئەوە یارمەتیدەری ئاینی خوابن ﴿فنسوا حظا مما ذکروا به فأغرینا بینهم العداوة والبغضاء إلی یوم القیامة﴾ کەچی ئەو بڕیارو ئامۆژگاریە کرابوون زۆرێکیان لەبیرکرد, ئینجا ئێمەیش تا ڕۆژی بەریْ دوژمنایەتی و رکەبەرایەتیمان لەنێوانیاندا بەرپاکرد ﴿وسوف ینبئهم الله بما کانوا یصنعون﴾ لەخوا ئاگاداریان ئەکات لەوکارانەی ئەیانکرد.

قورئان نوورو رووناکییه:

﴿[١٥] یاأهل الکتاب قد جاءکم رسولنا﴾ ئەی خاوەننامەکان! بەڕاستیی پەیامبەرمان موحەممەد ﷺ هاتەلاتان ﴿یبین لکم کثیرا مما کنتم تخفون من الکتاب﴾ زۆریٚ لەوەی کەئێوە لەنامەکەتاندا دەتانشاردەوە ئەو دەریدەخات بۆتان، وەك لە (آل عمران: ٢٣)دا هاتووە: (ألم تر إلی الذین أوتوا نصیبا من الکتاب یدعون إلی کتاب الله لیحکم بینهم ثم یتولی فریق منهم وهم معرضون) وە بەشی لەوەی دەیانشاردەوە ناونیشان و سیفاتی پەیامبە ر بوو ﷺ وەك لەسوورەتی (بەقەرە: ٩٨): (وکانوا یستفتحون علی الذین کفروا فلما جاءهم ما عرفوا کفروا به فلعنة الله علی الکافرین)دا هاتووە، حاشاشیان لەوە دەکرد کە خوای کارجوان بەهۆی لاری ئەوانەوە بووبیٚ کە هەندیٚ خواردنی حەڵاڵ و خاوێنی لەسەر حەرامکردبن، وەك لەسوورەتی (نیساء: ١٦٠): (فبظلم من الذین هادوا حرمنا علیهم طیبات أحلت لهم) وە لەسوورەتی (ئەنعام: ١٤٦)دا فەرموویەتی: (وعلی الذین هادوا حرمنا کل ذی ظفر ومن البقر والغنم حرمنا علیهم شحومهما) وەدەشیانگوت: هەرشتێك بۆ یەعقووب حەرام نەبووبێت بێگومان لەسەر ئێمەش حەرام نەبووە، کەچی قورئان بەدرۆیان دەخاتەوە، وەك لەسوورەتی (آل عمران: ٩٣)دا فەرموویەتی: (کل الطعام کان حلا لبنی إسرائیل إلا ما حرم إسرائیل علی نفسه من قبل أن تنزل التوراة قل فأتوا بالتوراة فاتلوها إن کنتم صادقین) و دیسان گاورەکانیش موژدەکەی عیسایان بەهاتنی پەیامبەر ﷺ شاردەوە، وەك لەسوورەتی (صەف: ٦)دا هاتووە: (وإذ قال عیسی ابن مریم یا بنی إسرائیل إنی رسول الله إلیکم مصدقا لما بین یدی من التوراة ومبشرا برسول یاتی من بعدی اسمه أحمد). ﴿ویعفو عن کثیر﴾ وە لەزۆرێکیشی بیٚ دەنگ ئەبیٚ و چاوپۆشی ئەکا ﴿قد جاءکم من الله نور وکتاب مبین﴾ بێگومان لەلایەن خواوە نوورو نامەیەکی ئاشکراو ڕوون هاتەلاتان.

الجزء السادس — سورة المائدة

وَمِنَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّا نَصَٰرَىٰٓ أَخَذۡنَا مِيثَٰقَهُمۡ فَنَسُواْ حَظّٗا مِّمَّا ذُكِّرُواْ بِهِۦ فَأَغۡرَيۡنَا بَيۡنَهُمُ ٱلۡعَدَاوَةَ وَٱلۡبَغۡضَآءَ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِۚ وَسَوۡفَ يُنَبِّئُهُمُ ٱللَّهُ بِمَا كَانُواْ يَصۡنَعُونَ ﴿١٤﴾ يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ قَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمۡ كَثِيرٗا مِّمَّا كُنتُمۡ تُخۡفُونَ مِنَ ٱلۡكِتَٰبِ وَيَعۡفُواْ عَن كَثِيرٖۚ قَدۡ جَآءَكُم مِّنَ ٱللَّهِ نُورٞ وَكِتَٰبٞ مُّبِينٞ ﴿١٥﴾ يَهۡدِي بِهِ ٱللَّهُ مَنِ ٱتَّبَعَ رِضۡوَٰنَهُۥ سُبُلَ ٱلسَّلَٰمِ وَيُخۡرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ بِإِذۡنِهِۦ وَيَهۡدِيهِمۡ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿١٦﴾ لَّقَدۡ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡمَسِيحُ ٱبۡنُ مَرۡيَمَۚ قُلۡ فَمَن يَمۡلِكُ مِنَ ٱللَّهِ شَيۡـًٔا إِنۡ أَرَادَ أَن يُهۡلِكَ ٱلۡمَسِيحَ ٱبۡنَ مَرۡيَمَ وَأُمَّهُۥ وَمَن فِي ٱلۡأَرۡضِ جَمِيعٗاۗ وَلِلَّهِ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَاۚ يَخۡلُقُ مَا يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿١٧﴾

١١٠ — وقالت اليهود

قورئان دەتخاتە سەر ڕێی هێمنی و ئاشتیی:

﴿[١٦] یهدی به الله من اتبع رضوانه سبل السلام﴾ بێگومان خوای پەروەردگار بەقورئان ڕێنمایی ئەوکەسە دەکات بۆ هەموو ڕیٚ و ڕێبازی هێمنی و ئاشتی دەکەونە شوێن ڕەزامەندی و خۆشنوودی ئەو ﴿ویخرجهم من الظلمات إلی النور بإذنه﴾ وەبە فەرمانی خۆی لە گشت ڕێگە تاریکەکانی شیرك و کوفر دەریان دێنیٚ بۆ ڕووناکی ئیمان ﴿ویهدیهم إلی صراط مستقیم﴾ و بۆ ڕێبازو ڕێی ڕاست ڕێنماییان ئەکات.

عیسابییەکان موشریك و کافرن:

﴿[١٧] لقد کفر الذین قالوا إن الله هو المسیح ابن مریم﴾ بێگومان ئەوانەی گوتیان: خوا خۆی عیسای کوڕی مەریەمەو لەودا جێی بۆتەوە! بێ باوەڕو کافرن ﴿قل فمن یملك من الله شیئا﴾ ئەی پێغەمبەر! ﷺ بە نەصارا بڵێ: کێ دەسەڵاتی کەمترین شتی هەیە بەرامبەر بەخوا, تا ڕێ لەبڕیارەکانی بگرێت ﴿إن أراد أن یهلك المسیح ابن مریم وأمه ومن فی الأرض جمیعا﴾ ئەگەر ویستبای (مەسیح)ی کوڕەکەی مەریەم, و دایکی و هەرچی تریش لەزەویدایە لەناوببات, جائەگەر مەسیح خوا دەبوو- وەکو ئەوان دەڵێن- دە سا بابڕیاری خوا ڕەت بکاتەوە؟ خۆئاشکرایە کە کەسێکی وانییە, کەوابوو ئەوقسە نابەجێیانەش نەکەن ﴿ولله ملك السموات والأرض وما بینهما﴾ خۆگشت موڵکایەتی و دەسەڵاتداریێتی ئاسمانەکان و زەوی و هەرچیش لەنێواندایە هەر بۆخوایە ﴿یخلق ما یشاء﴾ ویستی لەهەر شتێك بێت دروستی ئەکات، بۆیە زۆر ئاساییە عیساش بێ باوك دروست بکا ﴿والله علی کل شئ قدیر﴾ چونکە خوا بەدەسەڵات و بەتوانایە لەسەر هەمووشت ﴿[١٨] وقالت الیهود والنصاری نحن أبناء الله وأحباؤه﴾ و جوولەکەکان و فەلەکان گوتیان: ئێمە کوڕان و خۆشەویستو دۆستانی تایبەتی خواین و خاوەن ڕێزین لای ئەو، چونکە ڕۆڵەو نەوەی پەیامبەرانین ﴿قل فلم یعذبکم بذونبکم﴾ ئەی موحەممەد ﷺ پێیان بڵێ: جا وایە! ئەی بۆچی لەسەر گوناهەکانتان سزاتان ئەدات؟! ﴿بل أنتم بشر ممن خلق﴾ نەء، ئاوا خۆتان دامەنێن، ئێوەیش هەر ئادەمزادن وەك خەڵکی تر خوا دروستی کردوون ﴿یغفر لمن یشاء﴾ هەرکەسێك خوا خۆی بیەوێ لێی خۆشدەبێ ﴿ویعذب من یشاء﴾ ویستیشی سزای هەرکەسێك بدات ئەیدات، بەلام لەپاڵ دادپەروەریدا ﴿ولله ملك السموات والأرض ومابینهما﴾ و هەرچی لەئاسمانەکان و زەویی و، هەرچی لەنێوانیاندایە، هەر هی خوایەو چۆنیشی ویست وا دەکات ﴿وإلیه المصیر﴾ سەرەنجام و گەڕانەوەی هەموویشی هەر بۆلای ئەوەو پاداشی هەموانیش هەرلای خۆیەتی ﴿[١٩] یا أهل الکتاب قد جاءکم رسولنا﴾ ئەی خاوەننامەکان! ئەوا پەیامبەری ئێمە (محمد ﷺ) هاتە لاتان و، دەبێتە پێغەمبەری هەموان و، دەبێ گشت باوەڕی پێبێنن و، پەیڕەوی لێبکەن ﴿یبین لکم علی فترة من الرسل﴾ پاش ماوەیەك کە زنجیرەی پەیامبەران بچراو نەهاتن، وائێستا ئەم پێغەمبەرە دێتە لاتان و، باسی ئەوماوەیەتان بۆ ڕوون دەکاتەوە، واتە: ئەوماوەی (٦٠٠) شەش سەد ساڵە -وەکو هێندێ دەڵێن- کە زنجیرەی هاتنی پەیامبەرانی تیاپچڕاو نەنێردران، ئەم پەیامبەرە نوێیە دێتەلاتان و، سەر لەنوێ بەرنامەتان بۆ نوێ دەکاتەوەو لەرابوردو بەئاگاتان دەکات، پێغەمبەر خۆی ﷺ ئەفەرموێ: (إنَّ أوْلَی الناس بابْنِ مریمَ لَأَنَا، لیس بَیْنِی وبینَهُ نَبِیٌّ). فتح الباری. واتە: بەڕاستیی من لە هەمووکەسێك بەکوڕەکەی (مەریەم)،ەوە

الجزء السادس — سورة المائدة

وَقَالَتِ ٱلْيَهُودُ وَٱلنَّصَٰرَىٰ نَحْنُ أَبْنَٰٓؤُاْ ٱللَّهِ وَأَحِبَّٰٓؤُهُۥۚ قُلْ
فَلِمَ يُعَذِّبُكُم بِذُنُوبِكُمۖ بَلْ أَنتُم بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَۚ يَغْفِرُ لِمَن
يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُۚ وَلِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ
وَمَا بَيْنَهُمَاۖ وَإِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٨﴾ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ قَدْ جَآءَكُمْ
رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَىٰ فَتْرَةٍ مِّنَ ٱلرُّسُلِ أَن تَقُولُواْ مَا جَآءَنَا
مِنۢ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍۖ فَقَدْ جَآءَكُم بَشِيرٌ وَنَذِيرٌۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ يَٰقَوْمِ ٱذْكُرُواْ
نِعْمَةَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنۢبِيَآءَ وَجَعَلَكُم مُّلُوكًا
وَءَاتَىٰكُم مَّا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِّنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٠﴾ يَٰقَوْمِ ٱدْخُلُواْ
ٱلْأَرْضَ ٱلْمُقَدَّسَةَ ٱلَّتِي كَتَبَ ٱللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّواْ عَلَىٰٓ أَدْبَارِكُمْ
فَتَنقَلِبُواْ خَٰسِرِينَ ﴿٢١﴾ قَالُواْ يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ
وَإِنَّا لَن نَّدْخُلَهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُواْ مِنْهَا فَإِن يَخْرُجُواْ مِنْهَا
فَإِنَّا دَٰخِلُونَ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ ٱلَّذِينَ يَخَافُونَ
أَنْعَمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمَا ٱدْخُلُواْ عَلَيْهِمُ ٱلْبَابَ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ
فَإِنَّكُمْ غَٰلِبُونَۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَتَوَكَّلُوٓاْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾

١١١

عیسا ﷺ نزیکترم، چونکه لەنێوانماندا هیچ پێغەمبەرێك نەبووە ﴿أن تقولوا ما جاءنا من بشیر ولا نذیر﴾ لەبەرئەوە کە لەڕۆژی دواییدا نەڵێن: لەخواوە هیچ مژدەدەرو ترسێنەرێکمان بۆنەهات ﴿فقد جاءکم بشیر ونذیر﴾ دەسا ئەوا مژدەدەرو ترسێنەرتان هاتەلا، ئیتر هیچ بیانوویەکتان نەما ﴿والله علی کل شئ قدیر﴾ خوایش بەسەر هەمووشتێکدا دەسەڵاتدارەو دەتوانێ تۆڵەی یاخییان بداو، پاداشی بەرفەرمانان مسۆگەر بکات.

قودسی پیرۆزو ، یاخیی بوونی جوولەکە:

﴿[٢٠] وإذ قال موسی لقومه﴾ ئەوکاتەیان وەبیربێنە کە: مووسا بەگەلەکەی خۆیگوت: ﴿یا قوم اذکروا نعمة الله علیکم﴾ ئەی هۆزی من! دەبێ ئێوە یادی نیعمەت و بەخششەکانی خوا بکەنەوە بەسەرتانەوە ﴿إذ جعل فیکم أنبیاء﴾ چونکە ئەوهەموو پەیامبەرانەی دەستەدەستە لەنێوخۆتاندا بۆناردن ﴿وجعلکم ملوکا﴾ و پاشایەکی زۆریشی هەرلەخۆتان فەراهەم هێناو، ژیانێکی خۆشتان بەسەر بردوو، لەفیرعەونیش ڕزگارتان بوو ﴿وآتاکم مالم یؤت أحدا من العالمین﴾ و بەخششی وای پێدان کە لەم جیهانەدا بەهیچ کەسێکی نەدابوو: دەریاتان بۆ لەتبوو، دوژمنتان نقومبوو و لەئاوخنکا.. ﴿[٢١] یا قوم ادخلوا الأرض المقدسة التی کتب الله لکم﴾ ئەی گەلەکەم! بچنە ئەو زەوییە پیرۆزەوە (بیت المقدس) کە خوا بڕیاری داوە، بیکاتە جێگاو بارەگاتان ﴿ولا ترتدوا علی أعقابکم﴾ و لەجیهاد پاشەکشە مەکەن و مەگەڕێنەوەو، لەترسی دوژمن هەڵمەیەن ﴿فتنقلبوا خاسرین﴾ ئەوسا زیانبارو خەسارەتمەند ببن ﴿[٢٢] قالوا یا موسی إن فیها قوما جبارین﴾ کەچی وتیان: ئەی مووسا! ئێمە دەزانین کە گرووپ و گەلێکی زۆرسەرکەش و بەتواناو ستەمکاری لێیەو، ئێمە دەرەقەتیان نایەین ﴿وإنا لن ندخلها﴾ و هەرگیز ناچینە ئەوێ ﴿حتی یخرجوا منها﴾ هەتا ئەوانە نەچنە دەر لێی ﴿فإن یخرجوا منها﴾ جائەگەر -بێ جەنگو سەرئێشە- لەوێ بچنە دەرێ ﴿فإنا داخلون﴾ بێگومان ئەوکاتە ئێمەیش دەچینە ناویەوە ﴿[٢٣] قال رجلان من الذین یخافون﴾ بەڵام دووپیاوی صالح و لەخوا ترس (یوشع، کالب) لەدوانزە فەرماندەکەیان ﴿أنعم الله علیهما﴾ خوا نازونیعمەتی خۆی ڕشتبوو بەسەریاندا بەبڕوای بەهێزو چاوی نەترس و دڵی دامەزراوەوە بە قەومەکەیانیان گوت: ﴿ادخلوا علیهم الباب﴾ لەدەروازەی شارەوە بچنە سەریان و یەك هێرشی سەخت بکەن و، لێیان مەترسن ﴿فإذا دخلتموه فإنکم غالبون﴾ جا هەر کە چوونە ناوشارەوە، ئیتر بەڕاستیی ئێوە زاڵ دەبن ﴿وعلی الله فتوکلوا إن کنتم مؤمنین﴾ ودەبێ بۆ سەرکەوتنش تەنها پشت بەخوا ببەستن، ئەگەر ئێوە بڕوای ڕاستەقینەتان هەیە ﴿[٢٤] قالوا یا موسی إنا لن ندخلها أبدا ماداموا فیها﴾ کەچی وتیان: ئەی مووسا! دڵنیابە هەرگیز ئێمە ناچینە ئەوشارەوە تا ئەوانی لێ بێت! ﴿فاذهب أنت وربك فقاتلا إنا هاهنا قاعدون﴾ جائیتر تۆ فەرمووخۆت و پەروەردگارت، بچن جەنگیان لەگەڵ بکەن، ئێمە وا لێرە دانیشتووین و نایەینە جەنگ، وەڵامیان بۆ مووسا ﷺ، ئاوابوو! بەڵام وەڵامی (سەعد) ڕۆژی (بەدر) بۆ پێغەمبەر ﷺ ئەمە بوو گوتی: سوێند بەوزاتەی تۆی بەڕاست و ڕەوا ناردووە، ئەگەر بچیتە نێو دەریاوە، ئێمەش بەپەلە خۆمانی تێدەخەین. ﴿[٢٥] قال رب إنی لا أملك إلا نفسی وأخی﴾ ئەوجا مووسا وتی: پەروەردگارم! خۆت دەزانی کە بەڕاستیی من تەنها دەسەڵاتی خۆم و براکەمم هەیە، ئێمە دەرەقەتی ئەوان نایەین ﴿فافرق بیننا وبین القوم الفاسقین﴾ دەسا تۆ ئێمە لەو گەلە ستەمکارو لەسنوور دەرچووە لێکجیا بکەوەو هەمووکەسێکیش بەتۆڵەو پاداشی خۆی بگەیەنە ﴿[٢٦] قال فإنها محرمة علیهم أربعین سنة﴾ جا خوا فەرمووی: دەوا ئەو زەوییە پیرۆزەیان (شام و فەلەستین) لێ یاساغەو نابێ پێی تێبخەن و، دەبێ بۆماوەی چل دانەساڵ ﴿یتیهون فی الأرض﴾ لەوزەوییەدا بە وێڵی و سەرگەردانی بسووڕێنەوەو ڕێگە دەرنەکەن ﴿فلا تأس علی القوم الفاسقین﴾ ئەوسا تۆیش بۆ ئەم گەلە

یاخیی و سەرپێچی کەرە خەم وخەفەت مەخۆ. تەفسیری (تەسهیل) لە (ئیبن عەباس)ـەوەدەڵێ: شەوانە دەڕۆیشتن، بەڵام کە ڕۆژیان لێدەبوویەوە سەیر دەکەن، هەرلەجێگای خۆیاندان، چل ساڵ ئەوە کارو پیشەیان بوو.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٢٤-٢٦): ترسنۆکی و بێ جورئەتی یەهوودو بێ ئەدەبییان بەرامبەر بەخواو بەپێغەمبەرانیان ! بێزاریی و بەرائەت لەکاری خراپی خراپکاران و داوای خەشم و تووڕەیی خوا بۆیان، بایەخ نەدان و خەم و خەفەت نەخواردن بۆ ستەمکاران، بەتایبەت ئەو دەمەی وا سزای خوایان بۆ دێ.

سەرگروشتەکەی (هابیل) و (قابیل):

﴿[٢٧] واتل عليهم نبأ ابني آدم بالحق﴾ ئەی پێغەمبەر ﷺ! تۆ بەسەرهات و ڕووداوەکەی نێوان هەردوو کوڕەکەی ئادەم (هابیل و قابیل) یان بەراست و ڕەوان بۆ بخوێنەوە، تاچاك بزانن کە ئەنجامو پاشەڕۆژی مرۆڤی ستەمکارو فێڵباز بێ ئاکامەو، بەشکو عیبرەتیشی لێوەربگرن ﴿إذ قربا قربانا﴾ ئەو حەلە کەهەردووکیان بەمەبەستی نزیکبوونەوە لەخواو، گیرابوونی مەبەستەکەیان، یەکی قوربانی و خێرێکیان کرد ﴿فتقبل من أحدهما﴾ ئینجا لەیەکێکیان (هابیل) کە راستو، لەخواترس بوو وەرگیرا ﴿ولم يتقبل من الآخر﴾ ولەوی تریان (قابیل) وەرنەگیرا، چونکە مرۆیەکی کەللە ڕەق و لەخوا نەترس بوو. تەفسیری تەبەریی دەڵێ: (عەبدوڵڵای کوڕی عومەر) دەڵێ: هابیل باشترین ماڵو سامانی خۆی بەخشی و بەخت کرد، ئەوسا خوایش لێی وەرگرت، بەڵام چونکە (قابیل) خراپترین سامانی خۆی بەخت کرد، خواش ڕەتیکردەوەو لێی وەرنەگرت ﴿قال لأقتلنك﴾ کەچی ئەمەیان کە قوربانیەکەی لێ وەرنەگیرا وتی: بەڕاستیی من دەبێ تۆ بکوژم، ئەی چۆن خێرەکەی من وەرنەگیرا؟ ﴿قال إنما يتقبل الله من المتقين﴾ (هابیل) وتی: جا من چی بکەم، بەڕاستیی خوا تەنها لەپارێزکاران خێرو قوربانی وەردەگرێ ﴿[٢٨] لئن بسطت إلي يدك لتقتلني﴾ ئەگەر تۆش دەست بۆ من درێژ بکەیت کە بمکوژی ﴿ما أنا بباسط يدي إليك لأقتلك﴾ هەرگیز من دەست لەتۆ ناکەمەوە تۆ بکوژم ﴿إني أخاف الله رب العالمين﴾ چونکە بەڕاستیی من لەسزای خوای پەروەردگاری جیهانەکان دەترسم ﴿[٢٩] إني أريد أن تبوء بإثمي وإثمك﴾ دەمەوێ تاوانو گوناهی کوشتنی من و، تاوان و گوناهی گیرا نەبوونی قوربانی و خێرەکەی خۆیشت هەڵگریت، من نامەوێ خۆم گوناهبار بکەم ﴿فتكون من أصحاب النار﴾ جا بەوهۆیەوە ببیتە هاوڕیی ئاگری دۆزەخ ﴿وذلك جزاء الظالمين﴾ و ئەوەیشە دەبێ تۆڵەی ستەمکاران ﴿[٣٠] فطوعت له نفسه قتل أخيه﴾ ئینجا نەفس و دەروونی (قابیل)، کوشتنی هاروونی برای لا شیرین و ئاسان کردوو بەکارێکی چاکی دایە قەڵەم ! ﴿فقتله فأصبح من الخاسرين﴾ بۆیە فورسەتی لێهێناو کوشتی و چووە ریزی زیانمەندانەوە ﴿[٣١] فبعث الله غرابا يبحث في الأرض﴾ ئینجا خوا قەلە

الجزء السادس — سورة المائدة

قالوا يا موسى إنا لن ندخلها أبدا ما داموا فيها فاذهب أنت وربك فقاتلا إنا هاهنا قاعدون (٢٤) قال رب إني لا أملك إلا نفسي وأخي فافرق بيننا وبين القوم الفاسقين (٢٥) قال فإنها محرمة عليهم أربعين سنة يتيهون في الأرض فلا تأس على القوم الفاسقين (٢٦) ۞ واتل عليهم نبأ ابني آدم بالحق إذ قربا قربانا فتقبل من أحدهما ولم يتقبل من الآخر قال لأقتلنك قال إنما يتقبل الله من المتقين (٢٧) لئن بسطت إلي يدك لتقتلني ما أنا بباسط يدي إليك لأقتلك إني أخاف الله رب العالمين (٢٨) إني أريد أن تبوأ بإثمي وإثمك فتكون من أصحاب النار وذلك جزاء الظالمين (٢٩) فطوعت له نفسه قتل أخيه فقتله فأصبح من الخاسرين (٣٠) فبعث الله غرابا يبحث في الأرض ليريه كيف يواري سوءة أخيه قال يا ويلتى أعجزت أن أكون مثل هذا الغراب فأواري سوءة أخي فأصبح من النادمين (٣١)

١١٢ — من أجل

ڕەشـەیەكی نـاردو، بـەدەنووك و چنگ خـەریكبوو زەوییەكە بكـۆڵێ و گڵەكـەی فڕێ بدا، بـۆ قەلـە ڕەشێكی تـری مردارەوە بوو ﴿لیریة كیف یواری سوءة اخیه﴾ هەتا نیشانی بكوژەكە بدات، ئەویش چۆن لاشەی براكەی لەخاكا بشارێتەوە ﴿قال یا ویلتی اعجزت ان اكون مثل هذا الغراب﴾ ئەوساكە بكوژەكە (قابیل) ئەوەی دی وتی: داخ و حەسرەت بۆ من! چون نەمزانی وەك ئەم قەلەڕەشە بكەم لاشەی هاوڕێكەی خۆی شاردەوە ﴿فأواری سوءة اخی﴾ منیش لاشەو تەنی براكەم بشارمەوە ﴿فاصبح من النادمین﴾ ئینجا بەو كردەوە چووە ڕیزی پەشیمانان و، پەنجەی حەسرەت وپەشیمانی گەست.

ڕێنماییەكانی ئایەتی (٢٧-٣١):

١- دەبـێ بەهـەموو كـارێكی چـاك، بـەخواوە نزیـك ببینەوە.

٢- گـەورەیی تـاوانی حەسـوودیی و شـوێنەوارە بەدفەڕەكەی.

٣- كردەوەی چاك هەر بەئیخلاس مەرجی ڕێكبوونی لەگەڵ شەرع وەردەگیردرێ.

٤- (قابیـل) یەكـەم كەسـێ بـوو كـە تـاوانی كوشـتنی داهێنا، بۆیە پێغەمبەر دەفەرموێ: ((ما مِنْ نَفْسٍ تُقْتَلُ نَفْساً ظُلْماً إلا كان على ابنِ آدمَ الأولِ كِفْلٌ، ذلك بأنه أول مَنْ سَنَّ القَتْلَ))، واتـە: هـەر لەوكاتـەوە هـەتا ڕۆژی سـەلا هەركەسێك بەناهەق بكوژرێت، بەشێك لەوتاوانە دەكەوێتە سەر گەردنی كوڕە یەكەمەكەی ئادەم ﷺ، چونكە ئەو یەكەم كەس بوو كوشتنی داهێنا.

٥- شاردنەوەو لەگۆڕنانی مردوو واجیب و پێویستەو، باشترین دووكوڕەكەی ئادەم: بەناهەق كوژراوەكەیانە.

مرۆڤ دەبێ ڕێز لە مرۆڤ بگرێ:

سُورَةُ المَائِدَة — الجُزْءُ السَّادِسُ

مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَٰٓءِيلَ أَنَّهُۥ مَن قَتَلَ نَفْسًۢا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي ٱلْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ ٱلنَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَآ أَحْيَا ٱلنَّاسَ جَمِيعًا وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِٱلْبَيِّنَٰتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم بَعْدَ ذَٰلِكَ فِي ٱلْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾ إِنَّمَا جَزَٰٓؤُا۟ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسْعَوْنَ فِي ٱلْأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓا۟ أَوْ يُصَلَّبُوٓا۟ أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلَٰفٍ أَوْ يُنفَوْا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ ذَٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي ٱلدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ مِن قَبْلِ أَن تَقْدِرُوا۟ عَلَيْهِمْ فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱبْتَغُوٓا۟ إِلَيْهِ ٱلْوَسِيلَةَ وَجَٰهِدُوا۟ فِي سَبِيلِهِۦ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِي ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُۥ مَعَهُۥ لِيَفْتَدُوا۟ بِهِۦ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾

١١٣

﴿[٣٢] من اجل ذلك﴾ جا لەبـەر بـێ فـەڕی و خراپـی ئـەو كوشـتنە نادروست ونارەوایـە، وە بۆئـەوە جـارێكی تـر كـاری وا ڕوونەداتـەوە ﴿كتبنـا علـی بنـی إسرائیل﴾ لەسـەر نەوەكانی (یەعقوب)مان بڕیاردا ﴿انه من قتل نفسا بغیر نفس﴾ كە هەركەسێك بەناهەق مرۆڤێك بكوژێ ﴿او فساد فی الأرض﴾ یـان بـێ ئـەوە كـارێكی خـراپ و گەنـدەڵی لەوڵاتـدا كردبـێ (وەك ڕێگرتن و شـەریكدانان بۆخـوا، وەیـان هـەر هۆیەكی تر لەو بابەتانە كە دەبێتە هۆی كوشتنەوە) ﴿فكأنما قتل الناس جمیعا﴾ وەكو هـەموو خـەڵكی سـەر زەویـی كوشتبێ ﴿ومن احیاها فكأنما احیا الناس جمیعا﴾ هەركەسێكیش مرۆڤێكی بێ تاوان لەمـەرگ ڕزگـار بكـا، وابزانـێ كە تەواوی خەڵكی لەمـەرگ ڕزگـار كردووە و ژیـانی پێبەخشیوە. بەڵێ ئەو دووبارەیە هـەردووكیان قەدرو ڕێزنانە لەئادەمیی و پاراستنیەتی لەكوشتن ﴿ولقد جاءتهم رسلنا بالبینات﴾ خۆ بەردەوام پەیامبەرانیشمان بەچەند بەڵگەی

ڕوونەوە هاتنە لایان، تا بەڵکو لەهەق لانەدەن ﴿ثم إن كثيرا منهم بعد ذلك﴾ کەچی دوای هاتنەکەشیان گەلێکیان ﴿فی الأرض لمسرفون﴾ بە پیاوکوژو سنوور بەزێن دەرچوون لە زەوییدا!.

ڕێنمایەکانی ئایەتی (٣٢):

١- خوا بەنی (یەهوود)ی توندکردەوە، بۆیە پاش ئەوهەموو خوێن ڕشتنەیان تۆڵەی سەختی بۆ دانان.

٢- فەسادو خراپکاری (بەنی ئیسرائیل) وەنەبێ لەنەزانینەوە بووبێ، نەخێر، بەڵکو شوێنی هەواو ئارەزووی خۆیان کەوتن و، لە ئەنجامیشدا غەزەبی لێگرتن، مەبەست بەمانەش کەلەم ئایەتانەدا هاتوون، هەر ئەوانن لە: (غير المغضوب عليهم)٧/١. یان (یاأیها الذین آمنوا لا تتولوا قوما غضب الله علیهم..) ٣١/٦٠ دا باسکراون.

تۆڵەی ئەوانەی دژی خواو پێغەمبەر خراپە دەکەن:

(ئیبن کەسیر) -وەك لەبوخاریدا هاتووە- دەڵێ: کاتێ هۆزی (عورەینە)، لەئیسلام پاشگەز بوونەوەو، پاشان شوانەکەی پەیامبەریان ﷺ کوشت و، وشترەکانیشیان بەتاڵان برد، ئەم ئایەتە هاتە خوارەوەو فەرمووی: ﴿[٣٣] إنما جزاء الذین یحاربون الله ورسوله﴾ بێگومان تۆڵەو جەزرەبەی کاری خراپی ئەوانەی دژایەتی لەگەڵ خواو پێغەمبەری ئەوردەکەن و، دژی ئەو دەجەنگن و دەکوژن و هێرش دەکەنە سەر شارو گوندەکان ﴿ویسعون فی الأرض فسادا﴾ بەردەوامیش لە عەرزدا هەوڵی فەسادوکاری گەندەڵی و خراپە کاری دەدەن و، ڕێ لەخەڵکیش دەگرن، تۆڵەیان ئەوەیە کە: ﴿أن یقتلوا﴾ ئەوانەیان خەڵکیان کوشتووە، دەبێ بەتوندیی و بێ بەزەییانە بکوژرێن ﴿أو یصلبوا﴾ ئەوانەشیان خەڵك دەکوژن و سامانیشیان دەبەن، دەبێ هەڵواسرێن و لەدار بدرێن ﴿أو تقطع أیدیهم وأرجلهم من خلاف﴾ ئەوانەشیان تەنها سامانی خەڵك بە تاڵان دەبەن، دەبێ یان دەست و پێیان -ڕاست و چەپ- ببڕدرێ ﴿أو ینفوا من الأرض﴾ یان شار بەدەر بکرێن، لەشارێکەوە بۆ شارێکی تر، وەیان زیندانی بکرێن، ئەگەر تەنها خەڵکیان دەترسان، واتە: نەکەسیان دەکوشت و نەدارایشیان دەبرد ﴿ذلك لهم خزی فی الدنیا﴾ لەدنیادا ئەوە ریسوایی و سەرشۆڕییە بۆیان ﴿ولهم فی الآخرة عذاب عظیم﴾ و لەدواڕۆژیشدا سزایەکی گەورەیان بۆ هەیە. بەڵێ.. ئەم مەسەلەی دژایەتیی و ڕێگرتنەیە درێژەیەکی هەیەو، لەکتێبە فیقهی یەکاندا وەك پێویست باسکراوە، بۆیە لێرە ئێمە درێژەی نادەینێ ﴿[٣٤] إلا الذین تابوا من قبل أن تقدروا علیهم﴾ مەگەر ئەوانەیان پێش ئەوە بیانگرن و دەسەڵات پەیدا کەن بەسەریاندا ، پەشیمان ببنەوە، دیارە ئەودەمە ئیتر مافی خوایان لەکۆڵ دەکەوێ و، تەنیا مافی ئادەمییان لەسەر دەمێنێ و، دەبێ ئەوماڵە بدەنەوە، یان بیبژێرن ﴿فاعلموا أن الله غفور رحیم﴾ بشزانن کە بەڕاستیی خوا زۆر لێبوردەیە، زۆریش میهرەبانە، هەرکەس گەڕایەوەلای، لێیخۆش دەبێ.

ڕێنمایەکانی ئایەتی (٣٣-٣٤):

دیاریکردنی تۆڵەی ڕێبڕو ئەوانەی کە لەدەسەڵاتی سەرداری ئیسلامیی سەردەم دەردەچن و هێزو توانا و چەکیان هەیەو، دەچنە شاخ و دەشت و دەرو، دەست دەکەنە هێرش بردنە سەر موسڵمانان، جا ئەوانە خۆیان دەکوژرێن و، ماڵ و سامانیان دەبرێت، تۆڵەی دنیاشیان ئەوەیە کە لەئایەتەکەدا باسکراوە، لەقیامەتیشدا دوای ئەوەی کە لەدنیادا تۆڵەیان لێکرایەوە، خوا لەگوناحەکانیان دەبووری: ((فَمَنْ وَفَى مِنْكُمْ فَأَجْرُهُ عَلَى اللهِ، وَمَنْ أَصابَ مِنْ ذلك شيئا فَعُوقِبَ بِهِ فهو كَفَّارَةٌ لَهُ، وَمَنْ أَصابَ مِنْها شيئا وسَتَرَهُ اللهُ فَأَمْرُهُ إلى الله إن شاءَ عَذَّبَهُ وإنْ شاءَ غَفَرَ لَهُ)). واتە: ئەوی بۆ تۆڵەوجەزرەبە لێوەرگرتن، خۆی بەدەستەوە بدا، پاداشەکەی دەکەوێتە لای خوا، ئەوەش کاری لەوانە دەکاو ئەوجار تۆڵە دەدرێ، دەبێتە کەفارەت و مایەی پۆشینی گوناحانی، هەرکەسێکیش تووشی کاری

لەوانە بوو، ئەوجار خواش لێیداپۆشی، ئەوەحەواڵەی خوایە، ویستی سزای دەدا، یان لێی خۆش دەبێ. موسلیم/ کتاب الحدود: ١٣٣٣.

جەماوەری زانایان دەڵێن: جەردەش بەعەرەبی (لص) حسابی (موحاریب)ـی بۆ دەکرێت، جا بۆ یەکەمجار داوای لێدەکرێ واز بێنێ، خۆئەگەر هەر وازی نەهێنا، ئەوا جەنگی لەگەڵ دەکرێ، ئەوسا ئەگەر تۆ لەپێناو دیفاعدا کوژرایت، شەهیدو بەهەشتی ئەبی، خۆئەگەر جەردەکە کوژرا، خوێنی بەفیڕۆ دەچێت، (ئەبو هورەیرە) -خوای لێ ڕازی بێت- بۆ پشتگیری ئەو ڕاستییە ئەم فەرموودەیە دێنێ کە: پیاوێك هاتە لای پێغەمبەر گوتی: ئەر مرۆڤێك ویستی دەس بەسەرماڵەکەمدا بگرێت؟ فەرمووی: نەیدەیتێ، وتی:ئەی ئەگەر جەنگی لەگەڵ کردم، فەرمووی: جەنگی لەگەڵ بکەو بیکوژە، گوتی ئەی ئەگەر ئەو منی کوشت؟ فەرمووی: تۆ شەهیدیت، گوتی: ئەگەر من ئەوم کوشت؟ فەرمووی: لەدۆزەخدایە.

جەماوەری زانایان دەڵێن: هەڵبژاردن و دیاریکردنی یەکێ لەو سزایانە بەرامبەر بە جەردە، یان بۆ ڕێبڕ و (محارب) ئیختیاری ئیمام و پێشەوایە، ئەو دەتوانێ بەپێی بەرژەوەندی ئەوکاتەی موسڵمانان، یەکێ لەو سزایانە دیاری بکا، بەو مەرجە بێژەی (أو) لەئایەتەکەدا بۆ (تەغییر) دابنرێ، وەکو هەندێ دەڵێن: ئەگەرنا بەپێی تەفسیرەکەی ئێمە هەرکەسێ -بەر لەگرتنی- تەوبە بکا، لێی دەبووردرێ، مەگەر خۆی داوای تۆڵە بکا، وەیا ماڵەکەی لامابوو، ئەوە لێی وەردەگیردرێ و دەدرێتەوە دەستی خاوەنەکەی، ڕەحمەت و میهرەبانی خوای گەورە زۆر زۆرە.

لە خوا بترسن و بچنە جیهاد:

﴿[٣٥] یاأیها الذین آمنوا اتقوالله﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! دەبێ لەنافەرمانی خوا خۆ بپارێزن و، بەردەوام بەرفەرمانی بن ﴿وابتغوا إلیه الوسیلة﴾ بۆ نزیکبوونەوەشتان بەخواوە، هەر هۆکارو کردەوەیەك دەزانن نزیکتان دەکاتەوە لای ئەو، دەشێ ئێوە هەوڵی بۆ بدەن و بیکەن، هەتا ڕەزامەندی ئەو بەدەست بێنن ﴿وجاهدوا فی سبیله﴾ لەپێناو ڕێگەی خواشدا هەمیشە کۆشش بکەن و، هەوڵ بدەن و بچنە غەزا ﴿لعلكم تفلحون﴾ بەشکو لەهەردوو جیهاندا سەرفرازو بەختیار بن ﴿[٣٦] إن الذین كفروا﴾ ئەوانەی خوانەناس و بێ باوەڕن ﴿لو أن لهم ما فی الأرض جمیعا﴾ ئەگەر هەرچی خێرو بیرێك لەزەویدایە هی ئەوان بێت ﴿ومثله معه لیفتدوا به﴾ و ئەوەندەی تریشی لەگەڵ بخەن، بۆئەوەی (فیدیە)و بریتی بێ بۆ خۆ ڕزگارکردنیان ﴿من عذاب یوم القیامة﴾ لەسزای ڕۆژی قیامەت ﴿ما تقبل منهم ولهم عذاب ألیم﴾ لێیان وەرناگیردرێ، وسزایەکی ئێش پێگەیەنەریشیان بۆ هەیە ﴿[٣٧] یریدون أن یخرجوا من النار﴾ هەمووکات هەوڵ دەدەن و دەیانەوێ لەو ئاگرو سزایە بێنە دەرێ و خۆ ڕزگار بکەن ﴿وماهم بخارجین منها﴾ بەڵام هەرچی هەوڵ بدەن قەد لێی نایەنە دەرێ و دەرباز نابن ﴿ولهم عذاب مقیم﴾ وسزایەکی نەبڕاوەشیان بۆ دەبێ.

ڕێنمایەکانی ئایەتی (٣٥-٣٧):

١- گشت کات دەبێ لەخوا تەقوات هەبێ و، هەوڵی نزیکبوونەوە لەو بدەیت، وەدەبێ بەردەوام لەپێناو ئەودا جیهاد بکرێ.

٥- بەدەست هێنانی (وەسیلە)واتە: پەیداکردنی هەر هۆیەکی خۆ نزیك کردنەوە بەخواوە واجیبە.

زانایان لە پێناسەی (وسیلە)دا دەڵێن: ((فكل قربة هی وسیلة تقرب من رضا الله، وعلیه فكل الأعمال الصالحة هی وسیلة)) هەموو کارێکی چاك و باش، هۆکاری نزیکبوونەوەیە لەخوا، کەوابوو گش ئاکارێکی باش (وەسیلە)یە. وە

لەفەرموودەی صەحیح دا هاتووە: ((ما تَقَرَّبَ إلَيَّ عَبْدٌ بشئ أَحَبَّ إلَيَّ مما افْتَرَضْتُ عَلَيْه)). واتە: هیچ بەندەیەك ناتوانێ بەباشترو چاکتر لەفەرزەکان، لەمنەوە نزیك بێتەوە.

(وەسیله) بە جێگاو بارەگایەکی هەرەبەرزیش لە بەهەشتدا دەڵێن، وەك پێغەمبەر دەفەرموێ: ئەوی بانگ ببیسێ و پاشان بڵێ: ((اللهم ربَّ هذه الدعوةِ التامةِ،والصلاة القائمة، آتِ محمداً الوَسيلةَ والفَضيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقاماً محموداً الذي وَعَدْتَهُ))شەفاعەتی منی بۆ پێویست دەبێ، یان دەفەرموێ: ((ثم سَلُوا لي الوسيلةَ، فإنها منزلة في الجنة لا تنبغي إلا لعبد من عباد الله، وأرجو أن أكون أناهو، فمن سأل لي الوسيلة حلت له الشفاعةُ)) فتح الباري.

ڕوونکردنەوەیەك: ڕاڤەکەرانی قورئان یەکدەنگن کە(وەسیله) بریتیە لە هەمووکاروکردەوەیەکی چاك. (ئالووسی) دەڵێ: هەندێ کەس لەڕێی ئەم ئایەتەی: (وابتغوا إليه الوسيلة..)وە، پەنا دەبەنەبەر (صاڵحان)و چاکان و دەیانکەنە (وەسیله)ی نێوان خواو بەندەکانی و، خاتریان دەبەنە بەرخواو دەڵێن: (اَللّهُمَّ إنا نُقْسِمُ عليك بفلان أنْ تُعْطِيَنَا كذا) هەشیانە پەنادەبەنە بەرمردوو، یان بەرپیاو چاکێکی نادیارو (غاییب)و دەڵێ: (يا فلانُ أدعُ الله تعالى ليرزقني كذا و كذا) وادەزانن ئەوە، بەکارهێنانی (وەسیله)یە! فەرموودەیەکی ئاواش لەپێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕنەوە: (إذا أعْيَتكم الأمورُ فعليكم بأهل القبور، أوفاستغيثوا بأهل القبور)، جا لەم سۆنگەیەوە (ئالووسیی) -پاش ئەوە کە ڕێدەدا (تەوەسسول) بە پێغەمبەر ﷺ لە حاڵی ژیان و مردندا بکرێت. ئەگەرچی ئەوەی پێ باشە کەهەر بە ناوەکانی خواوەبێ - دەڵێت: زۆرجار خەڵکێك پەنا دەبەنە بەر (ئەولیا)کان، بە مردوویی، یان لە ژیاندا، دەڵێ: (يا سيدي فلانُ أغِثْني..) بێ شك ئەم جۆرە تەوەسسول و پەنا بردنە بەر، شیاوی موسڵمان نییەو، نابێ نزیکی بکەوێتەوە، بەڵکو گەلێ لە زاناکانمان بە (شیرك)یشیان داناوە، خۆ ئاشکرایە هەرکەسێك هاوار لە زیندوویەك (غاییب)، یان لەمردوویەکی نادیار دەکات، وادەزانێ دەسەلاتی هێنانی خێرو، لادانی شەڕی هەیە! ئەگینا ئەو هاوارە ناکات. **هەق و ڕاستیی ئەمەیە کە:** پێویستە موسڵمان لە هەموو جۆرە شتێکی ئاوا دوور بگرێ و، تەنیاو تەنیا لەخوا هاوار بکات. (تەبەرانیی) دەڵێ: لەسەردەمی پێغەمبەردا ﷺ دووڕازییەك -مونافیق- زۆرئازاری موسڵمانەکانی دەدا، ئینجا ئەبوبەکر (خوا لێی ڕازیی بێ) گوتی: بابچین پەنا بەرینە بەر پێغەمبەر ﷺ بەڵکو لەم دووڕووە ڕزگاربین، ئەویش ﷺ فەرمووی: ((إنه لا يُسْتَغَاثُ بِي، إنما يُسْتَغاثُ بالله تعالى)) پەنا بەمن نابرێ، بەڵکو هەر خوایە پەنای پێدەبرێ. بێ شك هاوارۆپەنا بردنە بەر گۆڕو گۆڕستان، کارێکە دەبێ خۆمانی لێ دووربگرین، بەتایبەتی خەڵکە بەفام و خاوەن ئاوەزەکان، ئینجا ئەمەش کە بەیناو بەین کابرای پەنابەر موشکیلەکەی جێبەجێ دەبێ، نابێ ببێتە مایەی شەرعییەتدان بەو هاوارو هانایە، چونکە بێگومان ئەو بەدەمەوەهاتنە، (ئیبتلا)و(فیتنە)یە، خۆهەندێ جاریش (شەیتان) خۆی دەکاتە کەسە هاوار بۆ براوەکەو، هاوارکەرەکەش بەوشکڵ وسیمای شەیتانە، وادەزانێ ئەوکەسەیە ئەم هانای پێ بردووە، بێ لەوەش بە (کەرامەت)ی دەزانێ بۆی! جابۆ پتر بە ئاگابوون لەم مەسەلەیە، دەتوانی خۆت تەماشایەکی تەفسیری (ئالووسیی) بکەیت.

سزای دز:

بەر لەهاتنی دینی ئیسلام، بڕینی دەستی دزو خوێن و(قەسامە)وچەن شتێ تر، باوبوون وهەبوون، هەرکەئیسلامیش هات، ئەوانەی گشت سەلماند وهەندێ مەرجی تریشی خستە سەریان، وەکو دەفەرموێ: ﴿[٣٨] والسارق والسارقة فاقطعوا أيديهما﴾ دەستی پیاوو ژنی دز، لەتۆڵەی دزیکردندا بڕن ﴿جزاء بما كسبا نكالا من الله﴾ لەتۆڵەو سزای دزیکردندا، بڕیارێکە لەخواوە دراوە. دەبێ ئەنجامی بدەن، پێغەمبەر دەفەرموێ: ((لَعَنَ الله

السارِقَ یَسْرِقُ الْبَیْضَةَ فَتُقْطَعُ یدُهُ، ویَسْرِقُ الحَبْلَ فَتُقْطَعُ یدُهُ) متفق علیه. یان دەفەرمویٚ : ((تُقْطَعُ یدُالسارِقِ فی رُبْع دینارٍفصاعداً)). (بوخاریی)و(موسلیم) ﴿والله عزیز حکیم﴾ وخواش زۆر بەتواناو بالادەست و، کاربەجیٚ و کارزانە، هەمووشتێکی پڕ لەحیکمەتە ﴿٣٩ فمن تاب من بعد ظلمه واصلح﴾ ئینجا کەسیٚ دوای ستەم و ناهەقییەکەی، پەشیمان بوویەوەو خۆی ڕێك و پێك کردەوە ﴿فإن الله یتوب علیه﴾ بێگومان خواش، تەوبەو گەڕانەوەی لێوەرئەگریٚ. (ئیبن عەبباس) و (موجاهید) دەڵێن: پاش ئەوە کە یاسای دەست بڕین درا بەسەریا، خواش تەوبەی لێوەردەگریٚ ﴿إن الله غفور رحیم﴾ بەڕاستیی خوا زۆر لێبووردەیە، زۆریش دلۆڤان و میهرەبانە ﴿٤٠ الم تعلم ان الله له ملك السموات والأرض﴾ ئەریٚ تۆ نەتزانیوە کە بەڕاستیی دەسەڵاتداریی و خاوەنداریٚتی ئاسمانەکان و زەویی تەنها هی خوایە، هەرچی بکات، دەیکات ﴿یعذب من یشاء ویغفر لمن یشاء﴾ بۆیە خوا خۆی بیەویٚ، سزای هەرکەسیٚك بدات، سزای دەدات، هەرکەسیٚکیش خۆی مەیلی لێبیٚ و شیاوبیٚ، لێی خۆش دەبیٚ ﴿والله علی کل شئ قدیر﴾ خواش بەسەر هەمووشتێکدا بەتواناو بەدەسەڵاتە.

يُرِيدُونَ أَن يَخْرُجُواْ مِنَ ٱلنَّارِ وَمَا هُم بِخَٰرِجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٧﴾ وَٱلسَّارِقُ وَٱلسَّارِقَةُ فَٱقْطَعُوٓاْ أَيْدِيَهُمَا جَزَآءًۢ بِمَا كَسَبَا نَكَٰلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾ فَمَن تَابَ مِنۢ بَعْدِ ظُلْمِهِۦ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٩﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ وَيَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾ ۞ يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ لَا يَحْزُنكَ ٱلَّذِينَ يُسَٰرِعُونَ فِى ٱلْكُفْرِ مِنَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا بِأَفْوَٰهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِن قُلُوبُهُمْ وَمِنَ ٱلَّذِينَ هَادُواْ سَمَّٰعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّٰعُونَ لِقَوْمٍ ءَاخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ ٱلْكَلِمَ مِنۢ بَعْدِ مَوَاضِعِهِۦ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَٰذَا فَخُذُوهُ وَإِن لَّمْ تُؤْتَوْهُ فَٱحْذَرُواْ وَمَن يُرِدِ ٱللَّهُ فِتْنَتَهُۥ فَلَن تَمْلِكَ لَهُۥ مِنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَمْ يُرِدِ ٱللَّهُ أَن يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا خِزْىٌ وَلَهُمْ فِى ٱلْـَٔاخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٤١﴾

ڕێنمایەکانی ئایەتی (٣٨-٤٠):

١- تۆڵەی ژن و پیاوی دز: بڕینی دەستی ڕاستییانە، هەتا دەگاتە مەچەکیان، بەومەرجە کە دزراوەکە لەجێی شیاوی خۆیدابوبیٚ و، ئەمیش بەنهێنی بردبێتی و، نرخیشی (١/٤)ی دینارێکی زێڕبیٚ و، دزەکەش باڵغ و ژیربێت، جاپاش دەس بڕینەکە، وەکو: (ترمزیی و، ئەبوداود، نەسایی) ڕیوایەت دەکەن دەسی لەملی هەڵدەبەستریٚ، هەرکاتێکیش تەوبە بکاو هەرچی بردووە بیداتەوە، خوا لێی وەردەگریٚ.

٢- دز تانەبرێتە لای دادوەر تەوبەی لێوەردەگیردریٚ، ئەگەرچی دەستیشی نەبڕدرابیٚ، بەڵام کە برایە لای حاکم ودادوەر، ئیتر هەردەبیٚ دەستی ببڕدریٚ.

٣- دەبیٚ مرۆی ئیماندار، بەرامبەر بەبڕیارەکانی خوا، خۆ بەدەستەوە بدا.

٤- بەکۆی دەنگی زانایان ئەر(باوك)شتیٚ لەماڵی کوڕی بدزیٚ، دەستی نابڕدریٚ، لەبەر فەرموودەی: ((أنْتَ ومالُكَ لأبیكَ))، بۆ پێچەوانەکەیشی، ڕای پەسەند ئەمەیەکە: ئەر کوڕیش لەماڵی بابیا دزیی کرد، دەستی نابڕدریٚ.

هەڵوێستەیەك: دەبیٚ لە کۆمەڵگەی ڕاستەقینەی ئیسلامدا، ئەوەندە پێداویستییەکانی ژیانی مرۆڤ جێبەجیٚ بکرێن، براوبڕ بیر لە دزی نەکاتەوە: ژیانیی و گوزەرانیی و، پەروەردەی دەسەبەر بکرێت، لە دابەشکردنی ئیش و کارو ماڵ و ساماندا، عەداڵەت و دادوەریی ڕەچاو بکرێت، دەبیٚ لەگەڵ ئەمانەیشدا، خاوەنداریٚتی تاکیش (ملكیة فردیة) لەسەر بنەمای حەڵاڵ پەرەی پێبدریٚ و، بشکرێتە دەزگایەکی خێر بۆکۆمەڵگا، جائەر ئاوا کرا بۆگشت کەسیٚك، دڵنیابە ئیتر بیر لەدزیی نامێنیٚ، خۆئەگەر کەسێکیش پاش ئەوهەموو دەستە بەربوونە دزیی کرد، ئیتر

هەقیەتی دەستی ببڕدرێ، چونکە دزیەکەی تەنیا بۆ دەستدرێژی لە(ئەمن)و ئاسایشی وڵات و کۆمەڵ و کۆمەڵگا بووە، نەك بۆ ژیان و بژێوی، بەڵام لەگەڵ ئەمانەشدا ئەر (شوبهە)و ئیشکالێك هەبوو لەدزییکردنەکەیدا، دەستی نابڕدرێت. بەڵێ.. تاك هەمووکات مافی خۆیەتی بەئارەزووی خۆی بخواو بخواتەوە، جلوبەرگی جوان و قەشەنگی هەبێ، خانووبەرەو باخ و باخاتی هەبێ، جێی حەوانەوەو ئیسراحەتی هەبێ، بەڵێ هەقە کۆمەڵ، یان دەوڵەت – کەجێگری کۆمەڵە– ئەم چەند پێداویستیانە جێبەجێ بکا بۆ تاك ئەگەر توانای کارکردنی هەبوو دەبێ فێری کاری بکەن، دەبێ کاروئامێری کاری بۆ فەراهەم بێنن، خۆئەر نەیدەتوانی کار بکات، جا ئیتر کار نەبوو بیکا، یان ئامێرەکەی نەبوو، یان دەیتوانی کاربکا، بەڵام کار نەبوو بیکا، یان بەشێوەی کاتیی هەبوو، یان بەردەوام هەبوو، بەڵام پێی نەدەژیا، دەبێ لەم رێیانەوە ژیانی مسۆگەر بکرێت:

یەکەم: لە ڕێی خێزان و بنەماڵەکەی خۆیەوە، ئەوانەیان، نەفەقەی ئەمیان لەسەرە.

دووەم: لە ڕێی دەسەلاّتدارانی گەڕەکەوە.

سێ یەم: لە (بیت المال) بەشێ زەکاتی دەدرێتێ، جائەگەر بە زەکاتەکە نەدەژیا، ئەوسا دەوڵەت ژیانی ئەوخەڵکە هەژارە دەخاتە سەرشانی دەوڵەمەندەکان.

جائەگەر ئاوا بەدەم هەژارو بێ نەواوە بچین، کێ دزی دەکا؟ خۆئەگەر لەوحاڵەتەشدا هێشتا هەر دزیی کرد، دیارە لەبەر برسییەتی نەبووە، بەڵکو بۆ پێکەوەنانی ماڵ و سامانە لەرێگەی ناشەرعییەوە، ئیسلامیش رێگە بەکەس نادا لە خت و خۆڕایی ئاسایشی کۆمەڵگە بخاتە خەتەرو ترس و لەرزەوە، ماڵ و سامانی ئەم و ئەو فەرهوود بکات.

هەموو تاکێك لەکۆمەڵگەی ئاوادا، هەقیەتی لەڕێی حەلاّڵەوە (نەك لەڕێی سوود خواردن و گزیی و دەسبەسەراگرتن و (ئیحتیکار) و، خواردنی کرێ و مزەی کرێکاران) ماڵ وسامان پێکەوە بنێ، جائەگەر کەسێ دزی کرد "پاش ئەوە بەشی خۆی ژیانی بۆ مسۆگەر کرا"، دیارە هیچ برووبیانوویەکی شەرعیی نییەو، دەبێ جەزرەبەو تۆڵە بدرێ.

بەڵام ئەگەر بیانوویەکی شەرعیی هەبوو، وەیان لەوماڵەدا دزیویەتی شوبهەیەك هەبوو، لەحاڵەتی ئاوادا یاسای ((إدْرَأُوا الْحُدُودَ بالشُّبُهَات)) دێتە پێش. بۆیە (عومەر – د.خ) لە وشکەساڵیەکەدا دەستی دزی نەدەبڕی، وەیان ئەوکاتە خولاّمەکانی (ئیبن حاتب) لەپیاوێکی هۆزی (موزەنیە) وشترێکیان دزیی، پاش لێکۆڵینەوە لەهۆی دزیکردنەکە، دەرکەوت کە لەلایەن (ئاغا)کەیەوە برسیکراون، بۆیە دزییان کردووە! ئیتر دەستی نەبڕین و، وشترەکانیشی بەئاغاکەیان بژارد، بۆئەوە ژیر ببێ و جارێکی تر خولاّمەکان برسی نەکا.

شەریعەتی ئیسلام بەرلە تۆڵە وەرگرتن، هەموو رێگەیەکی (ویقایە) و خۆپاراستن دەگرێتە بەرو، برووبیانووی کەس ناهێڵێت بۆتاوان کردن، پاشان ئەر تاوانێك روویدا، تەنیا تۆڵەی تاوانبارەکە دەدات، ئەوانەی هەر بەناهەق تەماح دەکەنە سەروماڵ وحاڵی خەڵکی. ماڵێکیش کە دەدزرێ ودەستی دزیی لەسەر دەبڕێ، دەبێ لەجێی مەحکەم وشیاوی خۆیدا دانرابێ، بەنهێنی و پەنامەکی برابێت، نرخ و بەهایەکیشی هەبێ، وەکو لای زاناکان بڕیارە، چواریەکی دینارێکی زێڕ بێ.. کەوابوو ئەرکەسێ ماڵی لادانراو، دزی لێکرد، یان خولاّمێك (خزمەتکارێك) کە رێی پێدراوە بەناوماڵدا دێت و دەچێ شتێکی دزی، دەستیان نابڕێت، یان ئەگەر بەرووبوو لەکێڵگەدا، یان پێش ئەوە بخرێتە خەرمانەوە دزرا، دەستی دزەکەی نابڕدرێ.. وە..وە، بەدەر لەوانەش دەبێ ماڵەکە بەشی دزەکەی پێوەنەبێ،

کەوابوو ئەگەر لەهاوشەریکی خۆی دزییکرد، یان لە(بیت المال) دزییکرد، دەستی نابڕیْ، بەڵکو باسی (تەعزیر)و سەرزەنشت دێتە پێش، بە قامچیی و شەلاق، یان بەندیخانەو زیندان، یان ئامۆژگاریی ژیر دەکرێت، وە یان هەرکەس بەپێی حاڵی خۆی، دادوەر جۆرە تەعزیرێکی دەکات، بەڵێ.. ئەم گومان و(شوبە)انە، وەکو برسیەتیی و ئاتاج و موتاجیی و، شەریکیی و هاوبەشیی و، پێلێنەر (موعتەریف) لە ئیعترافەکەی پەشیمان بێتەوە، یان شایەتەکان نکووڵی بکەن، هەریەك لەمانە رێ بەدەست بڕین دەگرن . (فوقەها) و پێشەواکانیشمان گەلێ شتیان بە شیبهە داناوەو رێ لە دەستبڕین دەگرن، بۆنموونە: هەر شتێك لەبنەڕەتدا حەلاڵ بێ و ماڵی گشتیی بێ، وەکو کانیاوو دەریاو ئاوەکان، یان ڕاوو نێچیرکوشتن، بەلای (ئەبووحەنیفە)وە دەبێتە شیبهەو ، رێ لە دەستبڕین دەگرێت، کۆمپانیا گشتییەکانیش هەروا، دیسان دزینی ئەوشتانە کە زوو فاسیدو خراپ دەبن، وەکو هەندێ خۆراك و، میوەو سەوزەجات و گۆشت و نان و هەرشتێکی تر لەوبابەتە.

خوێنەری هێژا! ئەم چەند نموونەیە بۆ سەماحەتی ئیسلام و، رێگرتن لە بڕینی دەستی دز بە شیبهەو گومان بەسە، پێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێ: ((إِدْرَءُوا ا لْحُدُودَ بالشُّبُهَاتِ)). عومەری کوری خەتابیش (د.خ) دەڵێ: (لأن أعطل الحدود بالشبهات أحب إلى من أن أقيمها بالشبهات). بێ شك بەدانانی تۆڵەی دەستبڕین، شەریعەتی ئیسلام دەتوانێ هۆ نەفسییەکانی دزیی ڕیشەکەن بکات، پاش ئەوە کە هەموو رێیەکی لەدزی گرت.. دیارە کە بڕینی دەستی دز، لەسەر ئەم بنەمایە دانراوە، نەك هەرکەسێ دزییکرد، بیانووی ببێ، یان نەیبێ دەستی ببڕێت، ئاشکرایشە تەنیا چارەسەرێك بۆ کاری دزێویی دزیی، هەرئەو تۆڵەی دەست بڕینەیە، هەرئەوەیە دەتوانێ وای لێبکات کەجارێکی تر بیر لەماڵ و سامانیی کەسێکی تر نەکاتەوەو، هەمیشەش چاوی لەدەستی خۆیەتی و دەزانێ بۆچی براوە ، بەلاْم زیندانیی کە یاساکانی ئەمڕۆ هەڵیانبژاردووەو پەسەندیان کردووە، بێ سۆ ئەو دۆزە نابینێ و، هەر ئەوەندەیە کە دزەکە بۆماوەیەك لە ئیش وکار ڕاگیراوەو، هەرکە ئازاد بوو دەگەڕێتەوە سەرکارەکەی خۆی، لە جارانیش زیاتر.

لەبەر کرداری جوولەکە دڵت تەنگ مەکە :

پیاوێکی جوولەکە لەگەڵ ژنە جوولەکەیەکدا کاری ناشەرعییان کردبوو ، پاشان وتیان: بچنە لای موحەممەد بپرسن: جائەگەر ئەو لەتۆڵەیدا بڕیاری شەلاقییدا، ئەوا بە گوێی بکەن، ئەگینا هەرچی دەڵێ گوێی مەدەنێ، ئەوسا "وەکو بوخاریی وموسلیم" دەڵێن، ئایەتی: (یاأیها الرسول لا یحزنك..) هاتە خوارێ. (موسلیم و ئەبوداودو پێشەوا ئەحمەد)یش دەڵێن: جوولەکەکان تۆڵەی زیناکار "کە (بەردەباران) بوو" گۆڕییان بە شەلاق لێدان و ڕوورەشکردن، جا هاتن لە پەیامبەریان ﷺ پرسی: ئاخۆ حوکمی زیناکار چییە؟ بەومەبەستە کە پەیامبەریش ﷺ لەسەر ئەوەکە ئەوان پێیانخۆشە ئەرێ بکا، ئەویش فەرمووی:((اللهم إني أولُ مَنْ أحْيَا أمرَكَ إذ أمَاتُوهُ))، ئیتر فەرمانی بە بەردەباران دا، خوای گەورەش ئایەتی (یاأیهاالرسول لایحزنك الذین) هەتا ئایەتی (٤٥)ی ناردو فەرمووی: ﴿[٤١] یاأیهاالرسول لا یحزنك الذین یسارعون فی الکفر﴾ ئەی پەیامبەری خوا! ﷺ ئەوکەسانە دڵ تەنگت نەکەن، لە بێ باوەڕیدا تیژڕەویی و پێشڕەوی دەکەن وراو بۆچوونی خۆیان دەخەنە بەر بڕیارو فەرمانی خواوە ﴿من الذین قالوا آمنا بأفواههم﴾ ئەوانەیان بەدەم و زمان دەڵێن: بڕوامان هێناوە ﴿ولم تؤمن قلوبهم﴾ کەچی بەدڵ بڕوایان نەهێناوە ﴿ومن الذین هادوا﴾ و ئەوانەشیان بوونەتە جوولەکەو هەردەم ﴿سماعون للکذب﴾ گوێ بۆ درۆ هەڵدەخەن و، کاری پێدەکەن ﴿سماعون لقوم آخرین لم یأتوك﴾ گوێ بۆ کەسانێکی تری جاسوس و خوانەناس دەگرن کە: هێمان نەهاتوونەتە لای تۆ، وەك جوولەکەکانی (خەیبەر) و (فەدەك) لەباتی ئەوە کە گوێ بۆتۆ بگرن، کەچی گوێیان

بۆخەڵکی تر دەگرت و، بەبڕیاری ئەوان ڕەفتاریان دەکردو قسەی تۆشیان دەبردە لای ئەوان ﴿یحرفون الكلم من بعد مواضعه﴾ وشەو بڕیارەکانی خوا لەجێگەی خۆیدا دەگۆڕن، ئەوەبوو بەردەبارانی زیناکاریان بە قامچی لێدان گۆڕی! ﴿یقولون إن أوتیتم هذا فخذوه﴾ دەڵێن: بچن لە محمد ﷺ بپرسن : جائەگەر وەك ئەوەی خۆمان بڕیارییدا، واتە: قامچی لەباتی بەردەباران، ئەوا لێی وەرگرن وبە گوێی بکەن ﴿وإن لم تؤتوه فاحذروا﴾ خۆئەگەر ئەو بڕیارەی خۆمانی نەدا، وشیاربن و خۆتانی لێ بپارێزن و بەگوێی مەکەن ﴿ومن یرداللە فتنته﴾ هەرکەسێ خوا بیەوێ بەسەختی تاقی بکاتەوەو گومڕای بکات ﴿فلن تملك له من الله شیئا﴾ هەرگیز تۆ ناتوانی لەخواوە شتێکی بۆبکەیت و، لەو جەزرەبەیە ڕزگاری بکەیت ﴿أولئك الذین لم یرداللە أن یطهر قلوبهم﴾ ئەمانە خەڵکانێکن خوانایەوێ لەچڵك و چەپەڵی و شیرك ، دڵیان پاك بکاتەوە ﴿لهم فی الدنیا خزی﴾ بەشیان لەم جیهانەدا ڕیسواییە ﴿ولهم فی الآخرة عذاب عظیم﴾ لەدواڕۆژیشدا سزایەکی زۆر سەخت و گەورەیان هەیە ﴿[٤٢] سماعون للكذب﴾ هەمیشە بۆ درۆو پڕوپاڵانتەو قسەی نادروست گوێ هەڵدەخەن ﴿اکالون للسحت﴾ حەرامخۆر و بەرتیل خۆرن ﴿فإن جاؤك﴾ جائەگەر جارێ بۆ بڕیارو داوەریی کێشەکانیان هاتنە لای تۆ ﴿فاحكم بینهم او اعرض عنهم﴾ ئارەزووتە لەنێوانیاندا داوەریی بکەیت، یان ڕوویان لێوەربگێڕی و گوێیان نەدەیتێ، چونکە بەدڵ نەهاتوونەتە لات و ڕاست ناکەن ﴿وإن تعرض عنهم﴾ خۆئەگەر ڕوویان لێ وەربگێڕی و داوەرییان نەکەیت ﴿فلن یضروك شیئا﴾ هەرگیز ناتوانن هیچ زیانێکت پێبگەیەنن (ئیبن عەبباس، موجاهید، عیکرەمە، حەسەن، سوددی، زەیدی ئیبن ئەسلەم، عەتای خوراسانی و..هتد) دەڵێن: ئەو ئایەتەی: (فإن جاؤك..) بەئایەتی: (وإن احكم بینهم بما انزل الله) سڕاوەتەوەو دەبێ تەنیا بەقورئان داوەرییان بکات ﴿وإن حكمت فاحكم بینهم بالقسط﴾ خۆئەگەر داوەریشت کرد لەنێوانیاندا، دەبێ بەدادگەرانە بێت ﴿إن الله یحب المقسطین﴾ بەڕاستیی خوا خەڵکانی دادپەروەر و، دادگەری خۆش دەوێ ﴿[٤٣] وكیف یحكمونك﴾ سەیرە ئەوانە دێنە لات و، دەیانەوێ تۆ بکەنە دادوەر بۆ کێشەکانیان ﴿وعندهم التوراة فیها حكم الله﴾ وخۆشیان (تەورات) یان لایەو بەڕوونی حوکم و بڕیاری خوای تێدایەو کاریشی پێناکەن، واتە: هاتنەکەیان بۆ لای تۆ ڕاست نییە ﴿ثم یتولون من بعد ذلك﴾ دێن بۆداوەریی، کەچی دوای داوەرییەکەی تۆ پشت هەڵدەکەن و ڕازیی نابن و ڕوو وەردەگێڕن ﴿وما اولئك بالمؤمنین﴾ دیارە ئەوانە هەر بڕوادار نین، نە بەتۆ، نەبە تەوراتەکەی خۆشیان.

سَمَّٰعُونَ لِلۡكَذِبِ أَكَّٰلُونَ لِلسُّحۡتِۚ فَإِن جَآءُوكَ فَٱحۡكُم بَيۡنَهُمۡ أَوۡ أَعۡرِضۡ عَنۡهُمۡۖ وَإِن تُعۡرِضۡ عَنۡهُمۡ فَلَن يَضُرُّوكَ شَيۡـٔٗاۖ وَإِنۡ حَكَمۡتَ فَٱحۡكُم بَيۡنَهُم بِٱلۡقِسۡطِۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُقۡسِطِينَ ﴿٤٢﴾ وَكَيۡفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِندَهُمُ ٱلتَّوۡرَىٰةُ فِيهَا حُكۡمُ ٱللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوۡنَ مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَۚ وَمَآ أُوْلَٰٓئِكَ بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٤٣﴾ إِنَّآ أَنزَلۡنَا ٱلتَّوۡرَىٰةَ فِيهَا هُدٗى وَنُورٞۚ يَحۡكُمُ بِهَا ٱلنَّبِيُّونَ ٱلَّذِينَ أَسۡلَمُواْ لِلَّذِينَ هَادُواْ وَٱلرَّبَّٰنِيُّونَ وَٱلۡأَحۡبَارُ بِمَا ٱسۡتُحۡفِظُواْ مِن كِتَٰبِ ٱللَّهِ وَكَانُواْ عَلَيۡهِ شُهَدَآءَۚ فَلَا تَخۡشَوُاْ ٱلنَّاسَ وَٱخۡشَوۡنِ وَلَا تَشۡتَرُواْ بِـَٔايَٰتِي ثَمَنٗا قَلِيلٗاۚ وَمَن لَّمۡ يَحۡكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡكَٰفِرُونَ ﴿٤٤﴾ وَكَتَبۡنَا عَلَيۡهِمۡ فِيهَآ أَنَّ ٱلنَّفۡسَ بِٱلنَّفۡسِ وَٱلۡعَيۡنَ بِٱلۡعَيۡنِ وَٱلۡأَنفَ بِٱلۡأَنفِ وَٱلۡأُذُنَ بِٱلۡأُذُنِ وَٱلسِّنَّ بِٱلسِّنِّ وَٱلۡجُرُوحَ قِصَاصٞۚ فَمَن تَصَدَّقَ بِهِۦ فَهُوَ كَفَّارَةٞ لَّهُۥۚ وَمَن لَّمۡ يَحۡكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٤٥﴾

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٤١-٤٣):

١- خەم وخەفەت نەخواردن بۆقسەی ناپەسەندی کافرو خوانەناسان، کارێکی شەرعیی و سوننەتە.

٢- گویّ گرتن بۆ درۆ لەبەر ناچاری نەبیّ کاریّکی حەرامە.

٣- گۆڕینی بڕیارو (کەلام)ی خوا ، قەدەغەو حەرامە.

٤- داوەر دەتوانیّ لەنێوان خاوەن نامەکاندا داوەریی بکا، دەشتوانیّ بیان نێریّ بۆلای زاناکانی خۆیان.

٥- دادگەری‌و یەکسانی و بیّ لایەنگری لەحوکمدا پێویستە، ئەگەرچی بریار بۆ دراوەکەش ناموسڵمان بیّ.

٦- ددان نان بە کوفری (جوولەکە)دا، چونکە زاناکان دەڵێن: هەرکەسیّ شوێنی حوکمی غەیری خوا کەویّ کافر دەبیّ ، خۆ دیارە جوولەکەیش ئەوە حاڵیانە. سەیرو سەمەرە لەوەدایە.کە زۆربەی موسڵمانی ئەمڕۆش هەر بەیاسای ئەم لاو ئەولا کاردەکەن!.

کارکردن دژی فەرمانی خوا، لەدین وەرگەڕانە :

﴿[44] إنا أنزلنا التوراة فيها هدى و نور﴾ ئێمە تەوراتمان نارده خواریّ، بیّ شك بۆ هەموو خێروچاکەیەك، ڕێنمایی و ڕووناکایی تێدایە ﴿يحكم بها النبيون الذين أسلموا للذين هادوا﴾ هەموو ئەو پەیامبەرانەی (بەنی ئیسرائیل) -کە بەرفەرمان وملکەچی بڕیاری خوابوون- هەر بەو تەوراتە داوەریی مووسایییەکانیان دەکرد، واتە: ئێستا جوولەکە لەرێی راست لایانداوە ﴿والربانيون والأحبار﴾ و زانا خواناس و شەرعزانەکانیشیان هەروا ﴿بما استحفظوا من كتاب الله﴾ و ئەوانەش کە پارێزگاری تەوراتیان پیّ سپێررا بوو پاش نەوەی یەکەم کەنەهێڵن تێکەو لێکە بکریّ ﴿وكانوا عليه شهداء﴾ و شایەتیش بوون لەسەری ودەیانزانی راست و هەقە، نەك وەکو ئێوە ئەی یەهوودی سەردەم! کە تەوراتتان گۆڕی و حوکمتان پێنەکرد! ﴿فلا تخشوا الناس واخشون﴾ کەوابوو لەمەردم مەترسن، بەڵکو دەبیّ تەنها لەمن بترسن و، بەرفەرمانم بن ﴿ولا تشتروا بآياتي ثمنا قليلا﴾ ئایەت و نیشانەکانی من بەبەهایەکی زۆر کەم مەفرۆشن، هەق مەشارنەوە و کیتمانی مەکەن، خوا چۆن فەرمان دەدا، ملراکێشن وتەسلیم بن ﴿ومن لم يحكم بما أنزل الله فأولئك هم الكافرون﴾ هەرکەسێك بەو کتێب وبەرنامە خوا ناردوویەتی حوکم و بڕیار نەدات، ئیتر لەبەرئەوە بیّ کە بەکەم و کورتیی بزانیّ، یان هەر بڕوای پیّ نەبیّ، وە یان لەبەر هەر هۆیەکی تربیّ، دیارە هەرکەسێکی وا لەوکافرو بیّ باوەڕانە لەچوارچێوەی دینی خوا دەچێتە دەریّ. (شێخ حەسەنی بەصریی) دەڵێت: ئەم ئایەتی (ومن لم يحكم بما أنزل الله) ئەگەرچی دەربارەی جولەکە هاتبیّ، بەڵام لەگەڵ ئەوەیشدا گشتگیرەو، هەموو موسڵمانان و خاوەن دینێك دەگرێتەوە. (عەلی کوڕی ئەبی تەڵحە)ش لە (ئیبن عەباس)ـەوە دەڵیّ: ئایەتی: (ومن لم يحكم بما أنزل الله فأولئك هم الكافرون) مانای ئەوەیە کە: هەرکەسیّ ئینکاری و نکووڵی هەرشتیّ لە(ما أنزل الله) بکا، پێی کافر دەبێت، بەڵام ئەوکەسە کەباوەڕی پێدەکاو، حوکمیشی پێناکا، دەبێتە پیاوێکی ناهەقیکارو فاسیق/ ئیبن جەریری تەبەریی. (ئیبن تاوس)یش دەڵیّ: (وليس كمن يكفر بالله و ملائكته و كتبه و رسله. و قال الثوري: من ابن جريج عن عطاء قال: كفرٌ دون كفر ، ظلم دون ظلم، وفسق دون فسق (ئیبن جەریر) واتە: ئەوکەسە کە باوەڕی بەشەریعەتی ئیسلام هەیەو، بەڵام لەبەر هەر هۆیەك بێت، حوکمی پێناکات، ئەمە وەکو ئەوە نییە کەباوەڕی بەخواو بەفریشتەو، بە کتێب و پێغەمبەرەکان نەبیّ. (سەوری)یش دەڵیّ: ئەوجۆرە کەسانە، جۆرە کافرێکن وکافری تەواو نین. گەلیّ لەزاناکان دەڵێن: ئەمە مانای ئەوەیە کە ئەر پیاوێك ژنێکی کوشت، لەباتیدا دەکوژرێتەوە، بەبەڵگەی ئەم فەرموودانەش: ((إنّ الرّجُلَ يُقْتَلُ بالمرأة)) نەسایی. یان ئەم فەرموودە: ((المُسْلِمُونَ تَتَكَافَأُ دِمَاؤُهُمْ)).

تۆڵەی چاوو لووت و گوێ و، هەر زەخمێکی تر:

﴿[٤٥] وكتبنا عليهم فيها﴾ ئێمە لەتەوراتدا لەسەر (بەنی ئیسرائیل)مان نووسیی و بڕیارماندا ﴿أن النفس بالنفس﴾ کە تۆڵەی کوشتنی گیانێك، گیانێکە، واتە: ئەرکەسێك کوژرا، تەنها بکوژەکەی دەکوژرێتەوەو، نابێ دەس بۆکەسێکی تر ببرێت ﴿والعين بالعين﴾ وچاو لەباتی چاو ﴿والأنف بالأنف﴾ و لووت لەباتی لووت ﴿والأذن بالأذن﴾ و گوێ لەباتی گوێ ﴿والسن بالسن﴾ و ددان لەجیاتی ددان ﴿والجروح قصاص﴾ و هەموو زام و برینێکیش، بەگوێرەی خۆی قیساس و تۆڵەی هەیە، کەچی لەگەڵ ئەو بڕیارەدا، هێمان هەرسەرپێچیان کردو، بۆخەڵکی خۆیان ئامادەبوون، تۆڵە بکەنەوە، بەڵام بۆ دانەوەی هەقی خەڵکی تر، لارو لاساربوون و، گەلێ لەبڕیارەکانی خوایان گۆڕی!

﴿فمن تصدق به﴾ جاهەرکەسێ لە کابرای تاوانبار خۆش بوو و بەخشیی و کردیە خێر ﴿فهو كفارة له﴾ ئەوکارەیە دەبێتە کەفارەت و سڕینەوەی گوناحەکانی و، خواش لەو خۆش دەبێ ﴿ومن لم يحكم بما أنزل الله﴾ و هەرکەسێك بەپێی ئەو بەرنامەیە خوا ناردوویەتی داوەریی و بڕیارنەدات ﴿فأولئك هم الظالمون﴾ بێ سۆ لە ڕیزی ستەمکاران وسنووردەرچووان دەبن.

وَقَفَّيْنَا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ ۖ وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾ وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ ٱلْإِنجِيلِ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فِيهِ ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٤٧﴾ وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ ۖ فَٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ ٱلْحَقِّ ۚ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِى مَآ ءَاتَىٰكُمْ ۖ فَٱسْتَبِقُوا۟ ٱلْخَيْرَٰتِ ۚ إِلَى ٱللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ وَأَنِ ٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ وَٱحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَنۢ بَعْضِ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ إِلَيْكَ ۖ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَٱعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُصِيبَهُم بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ لَفَٰسِقُونَ ﴿٤٩﴾ أَفَحُكْمَ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ يَبْغُونَ ۚ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ ٱللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

عیساو ئینجیلەکەی:

﴿[٤٦] وقفينا على آثارهم بعيسى ابن مريم﴾ بەدوای پێغەمبەرەکانی (بەنی ئیسرائیل)دا عیسای کوڕی مەریەمیشمان نارد ﴿مصدقا لما بين يديه من التوراة﴾ کە باوەڕی بەو تەوراتە هەبوو، بەر لەخۆی هاتبوو ﴿وآتيناه الإنجيل فيه هدى و نور﴾ و (ئینجیل)یشمان دایە کە ڕینمایی و ڕووناکیی تێدابوو ﴿مصدقا لما بين يديه من التوراة﴾ وتەسدیقی (تەورات)یشی دەکرد ﴿و هدى و موعظة للمتقين﴾ بۆ خواناسان و خۆپارێزان ڕێنماو ئامۆژگاری بوو، واتە: پاش ئەوانە ئیتر هەقبوو لەخراپەو خراپەکاری سڵ بکەنەوە ﴿[٤٧] وليحكم اهل الإنجيل بما انزل الله فيه﴾ وە شوێنکەوتووانی (ئینجیل)یش، دەبێ هەربەپێی ئەو ڕێنماییانە خوا تێیدا دایبەزاندوون بڕیار بدەن، واتە: بڕوایان بەهەمووی هەبێ و، حوکم بەهەموویشی بکەن ﴿ومن لم يحكم بما انزل الله فأولئك هم الفاسقون﴾ و ئەوکەسانەش بەوبەرنامە -خوا ناردوویەتی- بڕیارو حوکم نەدەن، دیارە یاخیی و ناپاك و لەسنوور دەرچوون.

بەڵێ.. خوامان تاك وتەنیایە، بەدیهێنەرو دروستکەرمان تاك و تەنیایە، پاشاو خاوەنمان تاك وتەنیایە، کەوابوو دەبێ حاکم و دادوەریشمان (واتە: شەریعەتی ئیسلام) تاك و تەنیابێ، دانەری حوکم و ئەحکام، هەردەبێ تاك و تەنیابێ، وە هەرخواش مافی لابردن و گۆڕینی بڕگەو ماددەیەکی هەیە، دەبێ لەیەك شەریعەتیش پەیڕەوی بکرێ،

بێگومان قەبووڵکردنی ئیسلامێکی ئاوا، لای خوا پەسەندەو بەدینداری دادەنرێت، پێچەوانەی ئەمەو حوکم بە غەیری (ما أنزل الله)..(کوفرو زوڵم وفیسقه).

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٤٤-٤٧):

١- دەبێ هەر لەخوا بترسین و، هەر فەرمانەکانی ئەویش جێبەجێ بکەین، ئینکاری یاساکانی خواو، حوکم پێ نەکردنیان و، سووکایەتی پێکردنیان و پەسەندکردنی هەندێکیو پشتگوێ خستنی هەندێکی تری، بێ شك کوفره.

٢- تۆڵەو (قیساس) و خوێن لە نەفس و، لە برین و زەخمەکاندا واجیبە، بۆ نموونە: هەردوو چاو خوێنی تەواوی دەکەوێ، یەك چاوی ساغ نیو خوێن، لووت خوێنی تەواو، هەردوو گوێ خوێنی تەواو، یەك ددان پێنج وشتر، هەردوو لێو خوێنی تەواو ، زمان خوینی تەواو.

٣- زیادەڕەوی لەتۆڵەدا -دووکەس لەباتی یەك کەس، یالەباتی بکوژەکە خزمێکی بکوژرێتەوە- کارێکی حەرامە لەکتێبی (ئینجیل)یشدا تۆڵە و قیساس هەر هەبووە، کەوابوو ئێوەش - عیسایی و مووسایی- کار بەوبڕیارانە بکەن.

هەر بەقورئان بڕیار بدە:

پاش باسکردنی (تەورات) دێتە سەرباسی قورئان و، رایدەگەیەنێت کەدەبێ تەنیا بەوحوکم و بڕیار بدەن، بۆیە دەفەرموێ: ﴿[٤٨] و انزلنا إليك الكتاب بالحق﴾ ئەم کتێبەی (قورئان)یشمان، هاوڕێ لەگەڵ هەموو ڕاستییەکدا نارده خوارێ بۆت ﴿مصدقا لما بين يديه من الكتاب﴾ تەسدیقی ئەو کتێبانەش دەکات بەرلەخۆی هاتوون ﴿و مهيمنا عليه﴾ و چاودێرو پارێزەرو شایەتیشە بۆیان، ئەمینداری هەموو کتێبەکانی بەر لەخۆیەتی، ئەم هەر شتێکی بەراست، یان ناراست دانا، هەر ئەوەیە ﴿فاحكم بينهم بما انزل الله﴾ دەسا تۆش لەنێوان گشت خەڵکاندا، تەنانەتی جوولەکەو گاورەکانیش هەر بەپێی ئەوبەرنامەیە کاربکەو بڕیاربدە، خوا ناردوویە ﴿ولا تتبع أهواءهم عما جاءك من الحق﴾ ولەو هەق و راستییە لەخواوە بۆت هاتووە لامەدەو، مەکەوە شوێنی هەواو ئارەزوویان ﴿لكل جعلنا منكم شرعة ومنهاجا﴾ بۆ هەریەکێ لەئێوەش ئەی موسڵمانان و ئەهلی کیتاب! یاساو بەرنامەیەکمان دانا، بۆئەوە کاری پێبکەن و لیی لانەدەن، واتە: پلە بەپلە بەدوای یەکدا کتێب وبەرنامەمان بۆناردن، هەتا کۆتا بەرنامە (قورئانی پیرۆز) ئیتر پاش هاتنی ئەو، دەبێ هەموو لەدەوریا خڕ ببنەوەو، کار هەربەو بکەن ﴿ولوشاء الله لجعلكم امة واحدة﴾ خۆئەگەر خوا ویستبای هەمووتانی دەکردە یەك گەل و یەك و ئوممەت و، هەرلەسەرەتاوە یەك بەرنامەشی بۆ دادەنان ﴿ولكن ليبلوكم فيما آتاكم﴾ بەلام بەوشتانە پێماندراون ویستی تاقیتان بکاتەوە، تادەرکەوێ کێ گوێڕایەڵە، کێش سەرپێچی دەکا، ئەمڕۆ دین و ئایینێکە، سبەینێ شەریعەت و بەرنامەیەکە، هەتا دەرکەوێ کامتان بەئاسانی و بێ چەندوچۆن تەسلیم دەبێ و بەرفەرمانە ﴿فاستبقوا الخيرات﴾ کەوابوو گشتتان پێشبڕکێ بکەن، بۆئەنجامدانی هەموو کارێکی چاکەوخێر ﴿إلى الله مرجعكم جميعا﴾ دڵنیاشبن هەموو هەر بۆلای خوا دەگەڕێنەوە ﴿فينبئكم بما كنتم فيه تختلفون﴾ ئەوساش زۆر بەوردی لەوشتانە ئاگادارتان دەکا، ناکۆکی و کێشەتان بوو، پاشانیش هەرکەسە بەپێی کاروکردەوەی خۆی، پاداش و تۆڵە وەردەگرێت.

بەقورئان کێشەی مەردم بخەملێنە:

﴿[٤٩] وأن احكم بينهم بما انزل الله﴾ دیسان دەبێ هەر بەوبەرنامە لەناوجوولەکە وگاورو خەڵکانی تریشدا ، حوکم وبڕیار بدەیت، خوا ناردوویە ﴿ولا تتبع أهواءهم﴾ نابێ شوێنی هەواو ئارەزووی ئەوانە بکەوی و، چەواشەت

بکەن. (ئیبن عەباس) دەڵێ: تاقمێ لەزانایانی یەهوود وەك (ئیبن سوریا، کەعب، شاس) خڕ بوونەوەو گوتیان: با بچینە لای موحەممەد ﷺ، بەڵکو بتوانین لەخشتەی بەرین و فریوی بدەین، چونکە خۆئەویش هەر وەك ئێمە ئادەمییە، بچین پێی بڵێین کە: لە فلانە مەسەلەدا پشتگیری لەئێمە بکە، ئەوسا ئێمەیش لەهەندێ شتا پەیڕەوی لەتۆ دەکەین، دیارە خۆیشت چاك دەزانی کە: ئەر ئێمە شوێنت کەوین، هۆزەکانی تریش چاومان لێدەکەن، بەڵێ هەستان و چوونە لایی و، مەبەستەکانیان لا درکان، بەڵام ئەو بەهیچ شێوەیەك بەگوێی نەکردن و، نەیانتوانی لەڕێی ڕاست بیترازێنن، ئینجا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوەو فەرمووی: ﴿واحذرهم أن يفتنوك عن بعض ما أنزل الله إليك﴾ هۆشیاربە! لەو ڕێنمایانەی خوا بۆی ناردوی، لاڕێت نەکەن وکلا نەبیت ﴿فإن تولوا﴾ ئینجا ئەگەر لە داوەریی و بڕیاری تۆ، ڕوویان وەرگێڕاو، نەهاتنە سەرنەخشەی تۆ ﴿فاعلم أنما يريد الله أن يصيبهم ببعض ذنوبهم﴾ چاك بزانە کە: خوا دەیەوێ -بەهۆی تاوانەکانیانەوە- تۆڵەیان لێ بسێنێت ﴿وإن كثيرا من الناس لفاسقون﴾ خۆ بێگومان زۆرینەی خەڵك لەڕێ دەرچوون و لایانداوە.

دابی جاهیلییەتی بەر لەئیسلام مەهێننەوە:

﴿٥٠ أفحكم الجاهلية يبغون﴾ ئاخۆ ئەمانە دەیانەوێ، داب و یاسای جاهیلیەتی بەر لە ئیسلام زیندوبکەنەوە و بڕیارو حوکمی خوا، وەلانێن وەك ئەوان؟! ﴿ومن أحسن من الله حكما﴾ جا دەبێ بڕیارو حوکمی کێ جوانترو باشتر بێت، لەحوکم و فەرمانی خوا ﴿لقوم يوقنون﴾ بۆئەوانە کە هیچ شك و گومانێکیان نییەو، ئەهلی یەقینن؟ چونکە هەرئەمانە چاك دەزانن کە شەریعەتی ئیسلام لەهەموو بەرنامەکانی تر گونجاوترە بکرێتە دەستوورو سەرچاوەی دەستوور، بێ دین و لادەرەکان نازانن و تێناگەن، ئامادەش نابن تێبگەن!. (تەتار)ەکان بەیاساکەی (جەنگیزخان) کاریان دەکرد! کە پێك هاتبوو لە چەند فەرمان و بڕیارێکی تێکەڵ لەدینی ئیسلام و جوولەکەو گاور، هاوڕێ لەگەڵ هەندێ ڕاووبۆچوونی خۆشی، پاشان چینی پاش ئەوان کەهاتن پەیڕەوییان لێکردو فەزڵیاندا بەسەر شەریعەتی خوادا! دیارە کاری ئاوا، دەرچوونە لەئیسلام و، مرۆڤی پێ کافر دەبێ، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((أَبْغَضُ النَّاسِ إلى الله ﷻ مَنْ يَبْتَغِي فى الإسلام سُنَّةَ الجاهليةِ، و طَالِبَ دمَ امرئٍ بغير حق، لِيُرِيقَ دَمَهُ)) تەبەریی. کەوابوو زۆر پێویستە کە: موسڵمانان بەتایبەتی حکومەت ودەوڵەتەکان بگەڕێنەوە بۆلای بەرنامە پیرۆزەکەی ئیسلام و، هەر ئەویش بکەنە یاساو دەستوور بۆ وڵات

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٤٨-٥٠):

١- دەبێ لە هەمووشتێکدا هەر بەقورئان و سووننەت، حوکم و بڕیار بدرێت، نابێ هیچ شەریعەت و بەرنامەیەکی تر، بکرێ بە یاساو بەرنامەو حوکم و بڕیاری پێ بدرێ.

٢- نابێ پەیڕەوی لە هەواو ئارەزوی خەڵکی بکرێ.

٣- حیکمەتی جیاوازیی نێوان شەریعەتە ئاسمانیەکان، ئیبتیلاو تاقیکردنەوەیە.

٤- زۆربەی زۆرینەی موسیبەت و بەلا هەر لەگوناحەوە سەر هەڵدەدا.

٥- شەریعەتی ئیسلام لەگش شەریعەتەکانی تر، لەهەموو ڕوویەکەوە تێرو تەسەل ترە.

مووسایی و مەسیحیی مەکەنە دۆس:

﴿[٥١] **یاأیهاالذین آمنوا لا تتخذوا الیهود والنصاری أولیاء**﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! موسایی و عیسایی مەکەنە دۆست و پشتیوانتان، واتە: نە یارمەتیان بدەن و، نەداوای یارمەتیشیان لێبکەن، وە بەهیچ جۆرێك (موالات) و هاوکاریی و خۆشەویسیتان نەبێ بۆیان ﴿**بعضهم أولیاء بعض**﴾ چونکە ئەوانە هەندێکیان پشتیوان و یارمەتیدەری هەندێکیانن و، لەبەر ئێوەش دەست لەدینی خۆیان هەڵناگرن و، گشتیشیان بۆ ئێوە دەبنە یەك دەستەو بەستەو، لەرۆژی خۆیدا گەلەکۆمەتان لێدەکەن ﴿**ومن یتولهم منکم**﴾ و هەرکەسێکیشتان دۆستایەتییان لەگەڵ بکاو، بیانکا بەیارمەتیدەرو دۆستی خۆی، وە یان هاوکاریی و هاوڕێییان بکات ﴿**فإنه منهم**﴾ بێ شك ئەوکەسە هەر لەوانەو بەوان دادەنرێ، ئەگەرچی بەناسنامەیش موسڵمان بێت ﴿**إن الله لا یهدی القوم الظالمین**﴾ بێگومان خوا هیدایەت و ڕێنمایی گەلی ناهەق و ستەمکار ناکات، دیارە ئەوانە کە دەبنە دۆست وهاوکاری جوولەکەو فەلەو دووڕازیی، سنووری خوا دەبەزێنن و ستەمکارن، خواش هاوکاریی خەڵکانی ئاوا ناکات. (ئەبوموسای ئەشعەریی) نووسەرێکی نەسرانیی هەبوو!، کاتێ پێشەوا (عومەر) پێی زانی دەریکردو ڕێی نەدا، ئیش وکاری موسڵمانان بخرێتە بەردەستیی (وەك لەڕێنمایەکانیشدا دێت) ﴿[٥٢] **فتری الذین فی قلوبهم مرض**﴾ دەبینی ئەوانە کە لەدڵیاندا بەرامبەر بەدینی ئیسلام گومان و نەخۆشی هەیە (وەکو ئوبەی و هاوڕێنەکانی ئەو) ﴿**یسارعون فیهم**﴾ بۆ بەدۆست بوونیان پەلەو تیژڕەوی دەکەن و خۆ دەکێشنە ناویانەوە ﴿**یقولون نخشی ان تصیبنا دائرة**﴾ ئەمە دەکەنە بیانوو و دەڵێن: دەترسین دووچاری بەڵاو ڕووداوێك ببین، بۆیە دەیانکەینە پشتیوان و ئاشنای خۆمان، شایەد ڕۆژێ موسڵمانەکان لە جەنگەکاندا سەرکەون، ئەوسا ئێمەش هیچ پەنایەکمان نەمێنێ، خاوەننامەکان دەکەینە دۆست، بالەوڕۆژە دژوارەدا پەنامان بدەن و یارمەتیمان بدەن ﴿**فعسی الله أن یأتی بالفتح**﴾ بێگومان خوا بەم زووانە دەرگای خێرو سەرکەوتن لە پەیامبەرو موسڵمانان دەکاتەوە، ئەوەبوو مەککە ئازاد بوو، جوولەکەی (بەنی قوریزە)شی ڕیسواکرد ﴿**او امر من عنده**﴾ یان فەرمانێك لەلایەن خۆیەوە دەربکات بۆ ئابڕووبردنی ناپاکان، وەکو دانانی سەرانەو جیزیە لەسەریان ﴿**فیصبحوا علی ما أسروا فی أنفسهم نادمین**﴾ ئەوسا ئەوتاقمە دووڕوو ئیمان لاوازانە ، لەسەرئەوکارە دزێوو نیازە گڵاوەیان لەدڵا شاردبوویانەوە پەشیمان ببنەوە، واتە: هیچ کارێکیان پێنەکرێ بۆیان و پەنجەی پەشیمانی بگەزن ﴿[٥٣] **ویقول الذین آمنوا**﴾ ئەوسا کە پیرۆزی هات، ئەوانەش بڕوایان هێناوە بە سەرسوڕمانێکەوە بە گاوڕو جوولەکەکان دەڵێن: ﴿**أهؤلاء الذین اقسموا بالله جهد ایمانهم**﴾ ئاخۆ ئەمانە بوون -دووڕووەکان- کە زۆر بەتوندی

۞ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ ٱلْيَهُودَ وَٱلنَّصَـٰرَىٰٓ أَوْلِيَآءَ ۘ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَإِنَّهُۥ مِنْهُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿٥١﴾ فَتَرَى ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ يُسَـٰرِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَىٰٓ أَن تُصِيبَنَا دَآئِرَةٌ ۚ فَعَسَى ٱللَّهُ أَن يَأْتِىَ بِٱلْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِّنْ عِندِهِۦ فَيُصْبِحُوا۟ عَلَىٰ مَآ أَسَرُّوا۟ فِىٓ أَنفُسِهِمْ نَـٰدِمِينَ ﴿٥٢﴾ وَيَقُولُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَهَـٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ أَقْسَمُوا۟ بِٱللَّهِ جَهْدَ أَيْمَـٰنِهِمْ ۙ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ ۚ حَبِطَتْ أَعْمَـٰلُهُمْ فَأَصْبَحُوا۟ خَـٰسِرِينَ ﴿٥٣﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَن يَرْتَدَّ مِنكُمْ عَن دِينِهِۦ فَسَوْفَ يَأْتِى ٱللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُۥٓ أَذِلَّةٍ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى ٱلْكَـٰفِرِينَ يُجَـٰهِدُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَآئِمٍ ۚ ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾ إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُمْ رَٰكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَن يَتَوَلَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ فَإِنَّ حِزْبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْغَـٰلِبُونَ ﴿٥٦﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَـٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَٱلْكُفَّارَ أَوْلِيَآءَ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

سوێندیان بەخوا دەخوارد ﴿إنهم لمعكم﴾ كە هەتا سەر لەگەڵتانن و پشتیوانتانن، كەچی ئەوا خوا سڕی هەڵماڵین و دەریخست درۆیان لەگەڵ كردن ﴿حبطت اعمالهم﴾ ئەوكارانەی ئەوان كردیان بەفیڕۆ چوون ﴿فاصبحوا خاسرين﴾ دواییەكەش زیانكارو زەرەرمەند بوون و، هیچ پاداشێكیان بۆ نەبوو.

ڕێنماییەكانی ئایەتی (٥١-٥٣):

١- دۆستایەتی لەگەڵ جوولەكەو نەساراو كافرانی تردا حەرامە، بەڵام لەبواری بازرگانیی و ئاوەدانیی و پیشەسازیی- ئەگەر پێویست بوو- قەیدی نییە.

٢- هاوكاری بێ باوەڕان و مورتەددان بەزیانی موسڵمانان ، بە وەرگەڕان لەدین دادەنرێ.

٣- دۆستایەتی بێ باوەڕان، هەمیشە لەئیمان كزییەوە سەری هەڵداوە، بۆیە ئەنجامەكەیشی هەر كافربوونە.

ئەبوو مووسای ئەشعەری نووسەرێكی گاوری هەبوو، پێشەوا عومەر پێی گوت: دەری بكە بابڕوات، پاشان ئەم ئایەتە: (یاأیها الذن آمنوا لاتتخذوا..)ی بۆ دووپاتی مەبەستەكەی خوێندەوەو، تێیگەیاندن كە: نابێ ئەوانە لەئیش وكاری موسڵمانانەوە نزیك بخرێنەوەو، بكرێنە دۆست و ئاشناو پشتیوان.

پاشگەزبوونەوە لەئیسلام و ئەنجامەكەی:

﴿٥٤ یاأیهاالذین آمنوا﴾ ئەی ئەوكەسانەی باوەڕتان هێناوە! ﴿من یرتد منكم عن دینه﴾ هەركەسێكتان لەئایینی خۆی، واتە: لەدینی ئیسلام پاشگەز بێتەوەو وەرگەڕێ ﴿فسوف یأتی الله بقوم﴾ جا خوا لەمەولا كەسانێك دێنێت، ئەوەندە بەرفەرمانی دەبن ﴿یحبهم و یحبونه﴾ خۆشی دەوێن و، ئەوانیش ئەویان خۆشدەوێ ﴿اذلة علی المؤمنین﴾ و لەئاستی خاوەن باوەڕاندا، خۆ بەكەمزان و بەسۆزن ﴿اعزة علی الكافرین﴾ و بەرامبەر بە كافرو بێ باوەڕان، خۆ بەگەورەزان و سەربڵندو دەروون بەرزن و، توندوتیژو بەهەڵمەتن ﴿یجاهدون فی سبیل الله﴾ بۆ ڕەزامەندی خواش تێدەكۆشن و جەنگ دەكەن ﴿ولا یخافون لومة لائم﴾ و لە تەشەرو لۆمەی لۆمەكەرانیش ناترسن و باكیان نابێ، پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: ((مایَنْبَغِی للمؤمن انْ یُذِلّ نَفْسَهُ)) بۆ موسڵمان ناشێ خۆی زەلیل و ریسوا بكات، گوتیان: چۆن موسڵمان خۆی ریسوا دەكات؟ فەرمووی: ((یَتَحَمّلُ مِنَ الْبَلاءِ مَالایُطِیقُ)) ئەوەندە بچێتە ژێر بەڵاو نارەحەتیی، دەرەنجام بۆی هەڵنەگیرێ و ورە لەدەس بدات ﴿ذلك فضل الله یؤتیه من یشاء﴾ ئەو خۆشەویستی و تێكۆشانە، فەزڵ و بەخششی خوایە، بەهەركەسێك خۆی بییەوێ دەیدا ﴿والله واسع علیم﴾ و خواش فەزڵ و میهرەبانی فراوانە، زۆریش زانایە، دەزانێ كێ شایستەی ئەو بەخشینەیە.

دەبێ تەنیا خواو پێغەمبەرەكەی و باوەڕداران بكەنە دۆست:

﴿٥٥ إنما ولیكم الله ورسوله والذین آمنوا﴾ پشتیوان و دۆستی ئێوە ئەی موسڵمانان! هەرخواو پەیامبەرەكەیی و باوەڕدارانن، نەك جوولەكەو گاورو ئەلقە لە گوێكانیان ﴿الذین یقیمون الصلاة ویؤتون الزكاة وهم راكعون﴾ ئەوانیش ئەوانەن بەرێكوپێكی نوێژ دەكەن و زكات دەدەن و، هەمیشەش دیاردەی كڕنوش و ملكەچی بۆ فەرمانەكانی خوایان پێوە دیارە ﴿٥٦ ومن یتول الله و رسوله والذین آمنوا﴾ و هەركەسێكیش دۆستایەتی لەگەڵ خواو پەیامبەری خواو ئەوانەدا بكا كە بڕوایان هێناوە، ئەوا دەبنە حیزب و گرووپی خوا ﴿فإن حزب الله هم الغالبون﴾ بێگومانیش تەنیاو تەنیا حیزب و كۆمەڵی خوا سەرفرازو زاڵ و سەركەوتوون.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٥٤-٥٦):

١- ڕاگەیاندنی هەواڵە غەیبیی و نادیارەکان لەلایەن قورئانەوە، پاشانیش بەراست دەرچونیان، بەڵگەی ئەوەن کە قورئان فەرموودەو (کەلام)ی خوایە.

٢- فەزیلەت وپلەو پایەی ئیمامی (ئەبی بەکر) و هاوەڵانی بەتایبەتی هۆزی (ئەبی موسای ئەشعەری / یەمەنیی). (ئیبن ئیسحاق) دەڵێ: بێجگە لەعەرەبی مەدینەو، مەککەو، (بەحرەین) هەموو ئەوخەڵکە لەدین وەرگەڕانەوەو، بوونە دووبەش: هەندێکیان هەر زەکاتیان نەدەدا، هەندێکی دیکەیان بە تەواوی دینیان خستە ئەولاوە، جا بۆ ڕاستکردنەوەیان ئیمامی (ئەبو بەکر)و هاوەڵانی، جەنگیان لەگەڵ کردن.

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ ٱتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ هَلْ تَنقِمُونَ مِنَّآ إِلَّآ أَنْ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٥٩﴾ قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُم بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكَ مَثُوبَةً عِندَ ٱللَّهِ مَن لَّعَنَهُ ٱللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ ٱلْقِرَدَةَ وَٱلْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ ٱلطَّٰغُوتَ أُوْلَٰٓئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضَلُّ عَن سَوَآءِ ٱلسَّبِيلِ ﴿٦٠﴾ وَإِذَا جَآءُوكُمْ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا وَقَد دَّخَلُواْ بِٱلْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُواْ بِهِۦ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُواْ يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾ وَتَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يُسَٰرِعُونَ فِى ٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَأَكْلِهِمُ ٱلسُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾ لَوْلَا يَنْهَىٰهُمُ ٱلرَّبَّٰنِيُّونَ وَٱلْأَحْبَارُ عَن قَوْلِهِمُ ٱلْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ ٱلسُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُواْ يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾ وَقَالَتِ ٱلْيَهُودُ يَدُ ٱللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُواْ بِمَا قَالُواْ بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَٰنًا وَكُفْرًا وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ ٱلْعَدَٰوَةَ وَٱلْبَغْضَآءَ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ كُلَّمَآ أَوْقَدُواْ نَارًا لِّلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا ٱللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِى ٱلْأَرْضِ فَسَادًا وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾

٣- خۆشەویستی خواو ڕێز بۆ بڕواداران و، پەستکردنی بێ بڕواو کافران و گەورەیی جیهادو سەقامگیر بوون لەسەرێی و گوێ نەدان بەلۆمەی لۆمەکەران.

٤- فەزیلەتی نوێژکردن و زەکات دان و ڕکوع بردن بۆخوا.

٥- سەرپەرستی و چاودێری خوا بۆ بڕواداران، مانای زاڵکردن و سەرخستنیانە.

ئەوانەگاڵتە بە دینتان دەکەن، مەیانکەنە دۆس:

﴿٥٧ یاأیهاالذین آمنوا﴾ ئەی گەلی خاوەن باوەڕ! ﴿لا تتخذوا الذین اتخذوا دینکم هزوا و لعبا﴾ لەگەڵ ئەوکەسانەدا لاقرتی و گاڵتە بەدینتان دەکەن دۆستایەتی مەکەن ﴿من الذین أوتوا الکتاب من قبلکم والکفار أولیاء﴾ چ ئەوکەسانە بن پێش ئێوە کتێب و نامەیان بۆ هاتووە، چ ئەوانەبن موشریك و بێ باوەڕن، واتە: ئەوکەسانە ڕێز لە دین و ئایینتان نانێن و سووکایەتی پێدەکەن، ئێوەش ڕێزیان لێ مەنێن و دۆستایەتیان لەگەڵ مەکەن و، مەیانکەنە هاوکارو هاوڕێی خۆتان ﴿واتقواالله إن کنتم مؤمنین﴾ و دەبێ پارێز لەخوا بکەن و، هەرگیز لاریی و نافەرمانی نەکەن، ئەگەر ئێوە بەڕاستیی بڕوادارن.

بێ دین گاڵتە بە بانگ و نوێژ دەکات:

﴿٥٨ وإذا نادیتم إلی الصلاة اتخذوها هزوا ولعبا﴾ هەرکە بۆ نوێژکردن بانگ دەڵێن، ئەمانە لاقرتی و گەمەو گاڵتەی پێدەکەن ﴿ذلك بأنهم قوم لا یعقلون﴾ ئەوەش چونکە گەلێکی نەفام و بێ عەقڵ و بێ ئاوەزن و، بیر لە پاشەڕۆژی خۆیان ناکەنەوە، دیارە کارو ڕەوشی وا، داب ونەریتی گش شوێنکەوتووەکانی شەیتانە، وەکو پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: ((إذا سَمِعَ الأذانَ أدْبَرَ ولَهُ حُصَاصٌ -أيْ ضُرَاطٌ- حتى لايَسْمَعَ التأذِينُ، فإذا قُضِيَ التأذِينَ أقْبَلَ، فإذا ثُوِّبَ للصلاة أدْبَرَ، فإذاقُضِيَ التَّثْوِيبُ أقْبَلَ، حتى يَخْطُرَ بَيْنَ المرْءِ وقَلْبِهِ فيقول: اذْكُرْ كذا، اذْكُرْ كذا، لِمالَمْ يَكُنْ يَذْكُرُ حتى يظَلّ الرجلُ لايَدْرِي كَمْ صَلّى ، فإذا وَجَدَ احَدُكُمْ ذلِكَ، فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ قبلَ السلام))، (متفق

علیه). ئەوانە زۆر دڵگران دەبن بەنوێژوو خواپەرستیی موسڵمانان و، زۆریش پێیان ناخۆش دەبێت، ئەربۆشیان بکریٚ، درێغی ناکەن لەداخستنی مزگەوتەکان!.

خاوەن کتێبەکان رکیان لە ئیماندارەکانە :

﴿[٥٩] قل یا اهل الکتاب﴾ بەوخاوەن نامانە -گاڵتە بەنوێژ دەکەن- بڵێ: ﴿هل تنقمون منا إلا ان امنا بالله وما انزل إلینا وما انزل من قبل﴾ کە مەسخەرە دەکەن و تانەو توانج دەگرن، مەگەر هەر لەبەرئەمە نییە کە ئێمە باوەڕمان هەیە بەخواو، بەوقورئانە نێردراوەتە لامان و، بەوکتێبانەش پێش ئەم قورئانە نێردراون ﴿وان اکثرکم فاسقون﴾ و دەشزانین کە بێگومان بەشی زۆرتان لە سنوور دەرچوون و لاتان داوە، بۆیە ئاوا ریٚ بە بەختی خۆتان نابەن؟ ﴿[٦٠] قل هل انبئکم بشر من ذلك مثوبة عندالله﴾ پێیان بڵێ: ئاخۆ دەتانەویٚ لای خوا ئاگادارتان بکەم لە سزاو تۆڵەی خراپتر لەوە؟ واتە: ئێوە ئێمە بەخراپ دەزانن! بەڵام چاك بزانن کە خەڵکانیٚ خراپن ﴿من لعنه الله وغضب علیه﴾ خوا نەفرینی لێکردون و خەشم و قینی لێهەڵگرتوون ﴿وجعل منهم القردة و الخنازیر﴾ و هەندێکیشیانی کردە مەیمون و بەراز ﴿وعبد الطاغوت﴾ وبت و تاغووت و شەیتانیان پەرست ﴿اولئك شر مکانا﴾ جێگای ئەمانە لەگشت جێیەك خراپترە ﴿واضل عن سواء السبیل﴾ و لە راستە ریٚ زۆر لاڕیٚ و لادەرن، ئەمانە گومڕاو بەدکارو بەدفەڕن، نەك ئیماندارەکان، خوای گەورە لەوەسفی ئیمانداراندا دەفەرمویٚ: (أصحاب الجنة یومئذ خیر مستقرا وأحسن مقیلا).

رێنماییەکانی ئایەتی (٥٧-٦٠):

١- نابیٚ یەهوودو نەسارا، بکرێنە دۆست و یارو یارمەتی بدرێن، وەیان یارمەتیان لێوەربگیردریٚ، بە تایبەتی دڵرەق و ستەمکارەکانیان، (جوبیر) ئەڵێ: پێغەمبەر ﷺ کەویستی بچێت بۆ ئوحود، تاقمیٚ لەجوولەکە هاتن خۆیانیان ئامادەکرد لەگەڵیا بچن، ئەوسا پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ((إنّا لانَستَعینُ علی أمرنا بالمشرکینَ)).

٢- بەدرەوشتی یەهوودو بیٚ ئەقڵییان.

٣- یەهوود زۆر هەوڵدەدا بۆگومڕا کردنی موسڵمانان.

٤- یەهوود بوونە (مەیموون)، وەکو لە سوورەتی (بەقەرە)، ئایەتی (٦٥) دا هاتووە. شاعیرێکیش دەڵیٚ:

فلعنة الله علی الیهود *** إن الیهود إخوة القرود

٥- جوولەکە لە قیامەتدا لە هەمووکەس جیٚ و ڕێیان خراپترە.

﴿[٦١] وإذا جاؤکم قالوا آمنا﴾ هەرکە دێنە لاتان -ئەو جوولەکەو دووڕووانە- بەدرۆ دەڵێن: ئێمەیش موسڵمانین و بڕوامان بە ئایین و بە پەیامبەر هێناوە ﴿وقد دخلوا بالکفر وهم قد خرجوا به﴾ کەچی هەر بە بیٚ باوەڕی هاتنە ژوور لای تۆو، هەر بەبیٚ باوەڕیش چوونە دەریٚ، واتە: هاتنەکەیان هیچ کەڵکێکی نەبوو بۆیان و، هەر بەکوفرەوە هاتن و، هەر بەکوفریشەوە دەرچوون ﴿والله أعلم بما کانوا یکتمون﴾ و خوا بەوەی لەدڵ و دەرونیاندا شاردیانەوە، لەگش کەسیٚ زاناترە ﴿[٦٢] وتری کثیرا منهم یسارعون فی الإثم والعدوان﴾ زۆریٚ لەو جوولەکانە دەبینی، پەلەو چەسپانی دەکەن بۆ ئەنجامدانی تاوان و دەست درێژیی ﴿واکلهم السحت﴾ و خواردنی ماڵی حەرام، چونکە کاری وابۆتە پیشەیان ﴿لبئس ماکانوا یعملون﴾ دیارە کە کارێکی زۆرخراپیانکرد.

دەبێ خواناس و زانا رێ لە حەرا مخۆری بگرن:

﴿[٦٣] لولا ینهاهم الربانیون والأحبار عن قولهم الإثم واكلهم السحت﴾ بۆ چ پێشەواو زانایانی خوایی و زانا بلیمەتەکانیان، یەهوود لەوتەی تاوان و خواردنی ماڵی حەرام ناگێڕنەوە؟ واتە: هەقە زاناو داناو پیاوە چاکەکانیان نەهێڵن ئەوانە سەر بکەنە ئەو جۆرە تاوانانە ﴿لبئس ماکانوا یصنعون﴾ بەڕاستیی ئەو بێدەنگیی و گوێ نەدانەی زاناو پێشەواکان کارێکی زۆر نادروست و خراپە.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٦١-٦٣):

١- لەسەردەمی پێغەمبەردا ﷺ دەستەیە دوو ڕووی یەهوود لەمەدینە هەبوون.

٢- جوولەکە زۆر بایەخ بەگوناح و تاوان دەدەن، خراپیی و نەشیاوی بێ دەنگی زاناکان لەبەرامبەر گشت کارێکی (مونکەر) و فەسادەوە، تەنانەتی هەندێ لە (سەلەف) دەڵێن: (إن هذه الآية أشد آية وأخطرها على العلماء) واتە: بەڕاستیی ئەم ئایەتە، لەگشت ئایەتەکانی قورئان - خەتەرترو سامناکترە بۆ - زاناکان.

جوولەکە دەڵێن خوا دەستی بەستراوە!:

﴿[٦٤] وقالت الیهود ید الله مغلولة﴾ (فەنحاس)ی یەهودیی نەفام ونەزان گوتی: خوا دەستی زنجیرکراوەو بەستراوە، بۆیە وا ڕژدو چروکەو، ڕزق و ڕۆزیی بە بەندەکانی خۆی نادا! ﴿غلت ایدیهم﴾ دەك دەستی ئەوان کەلەبچەو ئیفلیج بێ و، شەلەل لێی بداو، هەرئەوانیشن ڕژدو چرووك ﴿ولعنوا بما قالوا﴾ وە لەبەرئەو قسەشیان نەفرینی خوایان لێکرا، بۆیە بەردەوام چکووس و بەخیلن ﴿بل یداه مبسوطتان﴾ نەخێر دەستی خوا نەبەسراوە، وەکو ئەوان دەڵێن، بەڵکو هەردوو دەستی خوا هەمیشەو بەردەوام والآو گوشادن ﴿ینفق کیف یشاء﴾ هەرچۆنێك خۆی بییەوێ، دەیبەخشێ. پێشەوا (ئەحمەد - خوای لێ ڕازیی بێ) ئەم فەرموودەیەی هێناوە: ((إنَّ يَمينَ اللهِ مَلأَى، لايَغيضُها نفقةٌ سَحَّاءُ الليلَ والنهارَ، أرَأيْتُمْ مَا أنْفَقَ منذُ خَلَقَ السمواتِ والأرْضَ، فإنهُ لَمْ يَغِضْ ما في يَمينِه. قال: و عَرْشُهُ على الماءِ، وفي يده الأخرى الفَيْضُ - أو القَبْضُ- يَرْفَعُ ويَخْفِضُ)). وقال: (يقول الله تعالى: أَنْفِقْ أُنْفِقْ عليك / متفق عليه. ﴿و لیزیدن کثیرا منهم ما أنزل إلیك من ربك طغیانا و کفرا﴾ بێ شك ئەو قورئانەی لەلایەن پەروەردگارتەوە بۆت نێردرا لەباتی ئەوە بڕوای پێ بهێنن، کەچی زۆرێکیان زیاتر ڕۆدەچن لەسەرکەشیی و بێ باوەڕیدا! بەڵێ قورئان بۆ مرۆی ئیماندار دەبێتە مایەی ڕێنمایی و ڕەحمەت، کەچی بۆ مرۆڤی تاوانبارو دڵرەق، یاخیی تر دەبن! وەکو دەفەرموێ: (قل هو للذین آمنوا هدی وشفاء والذین لایؤمنون فی آذانهم وقر وهو علیهم عمی..) ﴿و ألقینا بینهم العداوة والبغضاء إلی یوم القیامة﴾ ئێمەش تاڕۆژی قیامەت، دوژمنایەتی و کینەو رقەبەریمان لەنێوان (جوولەکەو گاور)اندا بەرپاکرد، واتە: هەرگیز دڵیان هۆگری یەکنابێ و، هەمیشە خەریکی دووبەرەکی و دوژمنایەتین ﴿کلما أوقدوا نارا للحرب اطفأها الله﴾ هەرچەن ئاگری شەڕیشیان هەڵگیرساندبێ، خوا بۆخۆی کوژاندوویەتیەوەو نەیانتوانیوە زیانت لێبدەن ﴿ویسعون فی الأرض فسادا﴾ هەمیشەش لەوڵاتدا، لەهەوڵدان بۆ بڵاوکردنەوەی فەسادو خراپەو گێرەشێوێنی ﴿والله لایحب المفسدین﴾ بێگومان خواش خەڵکی خراپەکار و گێرەشێوێنی خۆشناوێ ﴿[٦٥] ولو أن أهل الکتاب آمنوا واتقوا﴾ خۆئەگەر خاوەن کتێب و نامەکان بڕوایان هێناباو، لەنافەرمانی خوا خۆیان پاراستبا ﴿لکفرنا عنهم سیئاتهم﴾ هەرگوناهێ کردبوویان، دەمانپۆشی ﴿و لأدخلناهم جنات النعیم﴾ و دەمان بردنە ناو چەندین باخ و باخاتێ پڕبوو لە خۆشیی و نیعمەت.

کارکردن بە بەرنامەی خوا، مایەی خۆشگوزەرانییە:

﴿[٦٦] ولو انهم اقاموا التوراة والإنجيل﴾ و ئەگەر مووسایی و عیساییەکان، هەستان بە کارکردن بەتەورات و ئینجیل ﴿وما انزل إليهم من ربهم﴾ و ئەو قورئانەی لەلایەن پەروەردگاریانەوە نێردراوە بۆیان ﴿لأكلوا من فوقهم ومن تحت ارجلهم﴾ ئەو دەمە لای سەروویانەوەو لەبەر پێیانەوە، نازونیعمەتی خوایان دەخوارد، واتە: خوا بەرەکەت و پیتی ئاسمان و زەوی بۆ دەباراندن، لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: (ولو أن أهل القرى آمنوا واتقوا لفتحنا عليهم بركات من السماء والأرض..) ﴿منهم امة مقتصدة﴾ هەیانە ژیرو میانەڕەون ﴿وكثير منهم ساءما يعملون﴾ زۆریکیشیان خراپ و بەدفەڕانە کاردەکەن، لەجێیەکی تردا هاتووە: (ومن قوم موسى أمة يهدون بالحق وبه يعدلون).

هەرچی لە خواوە هاتووە، دەبێ ڕابگەیەنرێ:

الجزء السادس سورة المائدة

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ (٦٥) وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ (٦٦) يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ (٦٧) قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَى شَيْءٍ حَتَّى تُقِيمُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ (٦٨) إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَى مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (٦٩) لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ رُسُلًا كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ (٧٠)

١١٩

﴿[٦٧] يا ايهاالرسول بلغ ما انزل إليك من ربك﴾ ئەی پەیامبەر! ﷺ هەر فەرمان وبڕیارێك لەلایەن پەروەردگارتەوە بۆت هاتووە، بێ دوودڵی و ترس لەهیچ کەسێ ڕایگەیەنە ﴿وان لم تفعل فما بلغت رسالته﴾ خۆئەگەر وات نەکرد، چاك بزانە کە بەتەواوی پەیامەکەی خوات نەگەیاندووە، خاتوونە عائیشە دەڵێت: ئەر پێغەمبەر بیتوانایە ئایەتێك لەقورئان بشارێتەوە، ئەوا ئایەتی: (و تخفی فی نفسك ماالله مبديه وتخشى الناس والله أحق أن تخشاه..) دەشاردەوە. بوخاریی وموسلیم. ﴿والله يعصمك من الناس﴾ دڵنیاشبە خوا لەئازارو پیلانی ئەو خەڵکە دەتپارێزێ، هەر کە بیانەوێ دووچاری بەڵایەکت بکەن، لەوبارەوە خاتوو عائیشە –خوا لێی ڕازی بێت– دەڵێت: پەیامبەر ﷺ هەمیشە پاسەوانی هەبوو، هەتا ئایەتی (والله يعصمك من الناس)ی بۆهات، ئەوسا فەرمووی: خەڵکینە! ئیتر ئێوە بچن بەلای کارتانەوە، چونکە من خوا دەمپارێزێ. متفق عليه. ﴿إن الله لا يهدى القوم الكافرين﴾ بێگومان خوای گەورە هیدایەت و ڕێنوێنی هۆزو گەلی بێ باوەڕان ناکات، بەڵێ پێغەمبەر ﷺ بێ کەم و زیاد پڕبەپڕ شەریعەت و بەرنامەکەی خوای گەیاندو هاوەڵانیشی کردەشایەد، لە (حجة الوداع)دا نزیکەی (١٤٤) هەزار کەس لەهاوەڵان گوێ بیستی بوون کە فەرمووی: خەڵکینە! ئێوە کە پرسیاری منتان لێدەکرێت، چ دەڵێن؟ گوتیان: (نَشْهَدُ انكَ قَدْ بَلَّغتَ وأدّيْتَ ونَصحْتَ). ئەوجا ئەویش پەنجەی بۆ ئاسمان بەرزەوەکرد و فەرمووی: ((اللهمّ هَلْ بلغتُ؟ اللهم هل بلغت)) موسلیم. ﴿[٦٨] قل ياأهل الكتاب لستم على شئ﴾ بڵێ: ئەی خاوەننامەکان! ئێوە لەسەر هیچ بەرنامەو ئاینێکی دروست و ڕەوان نین ﴿حتى تقيموا التوراة و الإنجيل﴾ هەتا بەپێی تەورات و ئینجیل ﴿وما انزل اليكم من ربكم﴾ و ئەوی لەلایەن پەروەردگارتانەوە بۆتان هاتووە نەجوڵێنەوە، واتە: دەبێ ئیقامەی تەواوی کتێبەکانی خوا بکەن ﴿و ليزيدن كثيرا منهم ما انزل إليك من ربك طغيانا وكفرا﴾ بێگومان لەباتی گوێڕایەڵی لەو قورئانەی لەلایەن پەروەردگارتەوە بۆت

هات ئەی پێغەمبەر! ﷺ زۆرێکی خاوەننامەکان سەرکەشترو بێ باوەڕتر دەکا ﴿فلا تأس على القوم الكافرين﴾ دەساتۆش بۆ گەل و کۆمەڵی بێ باوەڕان هەرکە بڕواناهێنن، غەمبارو دڵغەمگین مەبە ﴿[٦٩] إن الذين آمنوا والذين هادوا﴾ بێگومان ئەوانەی بڕوایان هێناو ئەوانەش جوولەکەن شوێنکەوتووانی مووسا ﴿والصابئون والنصارى﴾ سوبیان و فەلەکانیش، (سایبە): بەچەند جۆرێك تەفسیر کراوەتەوە، بەلام ئەوەیان زۆرتر بچێتە دڵەوە ئەمەیە کەئەوانە کۆمەڵێك بوون لەپێش هاتنی ئیسلامدا، هەر خوایان دەپەرست، بێ ئەوەی مەزهەبێکی دیارییان بۆ خۆیان هەبووبێ ﴿من آمن بالله واليوم الآخر وعمل صالحا﴾ هەرکامێکیان بڕوای دامەزراوی بەخواو بەرۆژی دوایی هەبێ و ئاکاری چاك بێ ﴿فلا خوف عليهم ولا هم يحزنون﴾ نەهیچ ترسێکیان لەدوارۆژدا هەیە، نە دڵ زویریشن بۆدنیایان، بەڵکو بەئارەزووی خۆیان دڵخۆش دەکرێن.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٦٧-٦٩):

١- دەبێ پێغەمبەران بەتەواویی و بێ ماتڵبوون سپاردەکەیان ڕابگەیەنن، پیاو هەق بڵێ پێغەمبەریشمان موحەممەد ﷺ وەکو پێغەمبەرانی تر، باش هەستا بەئەنجامدانی ئەرکەکانی سەرشانی.

٢- ئەم ئایەتە دەمکوتی ئەوانە دەکات کە دەڵێن: پەپێغەمبەر ﷺ کیتمانی هەندێ لە وەحیی و سپاردەکەی خوای کردووە! دایکی موسڵمانان خاتوو عائیشە دەڵێ: ئەگەر پێغەمبەر ﷺ توانیبای تەنها شتێکی کەمیش بشاریتەوە، ئەوا ئایەتی (عبس وتولى)ی دەشاردەوە.

٣- عیسمەت و پارێزراوی لە گشت شتێك تەنها بۆ پێغەمبەرە ﷺ. خاوەننامەکان بەکافرو بێ بڕوا دادەنرێن، مەگەر ئەوانەیان بڕوا بە موحەممەدیش بێنن و پەیڕەوی لەپەیامەکەشی بکەن.

٤- خەڵکانی عینادو خۆ بەزلزان هەتابێت بەبەڵگەو نیشانەکانی خوا، سەرکێشتر دەبن.

﴿[٧٠] لقد أخذنا ميثاق بني إسرائيل﴾ بێگومان ئێمە پەیمانی بەهێزو پتەومان، لەنەوەی یەعقووب وەرگرت وپێمانگوتن کە: هەمیشە گوێڕایەڵ و بەرفەرمانبن ﴿وأرسلنا إليهم رسلا﴾ و گەلێ پەیامبەریشمان بۆناردن، بۆ تێگەیاندنی ئەو مەبەستە ﴿كلما جاءهم رسول بما لاتهوى انفسهم﴾ کەچی هەرجارەی یەکێ لەو پەیامبەرانە بە پێچەوانەی ئارەزووی ئەوان شتێکی بۆ هێنابان، ئیتر بەهۆی لاساری خۆیانەوە ﴿فريقا كذبوا وفريقا يقتلون﴾ دەستەیەك لەپەیامبەرەکانیان بەدرۆزن دادەناو دەستەیەکیشیان هەر بەکوشتن شەهیدیان دەکردن ﴿[٧١] وحسبوا الا تكون فتنة﴾ پێشیان وابوو هەرگیز سزاو بەلایان بۆ نایەو، خوا لەسەر ئەوکارە لێیان ناگرێ ﴿فعموا وصموا﴾ ئینجا دەربارەی حەق و ڕاستیی کوێرو کەڕ بوون ﴿ثم تاب الله عليهم﴾ پاشان پەشیمان بوونەوەو خوا تەوبەی لێوەرگرتن ﴿ثم عموا وصموا كثير منهم﴾ بەلام دیسانەوە بەشێکی زۆریان، لەئاستی ڕاستیی و هەقدا، پاش ئەوە خوا تۆبەی لێوەرگرتن کوێروکەڕ بوونەوە ﴿والله بصير بما يعملون﴾ خواش بە هەموو ئەوشتەی ئەوان دەیکەن بینایە و، تۆڵەشیان لێوەردەگرێ.

ئەوانەی دەڵێن خوا خۆی مەسیحی کوڕی مەریەمە، لەدین وەرگەڕاون:

﴿[٧٢] لقد كفر الذين قالوا إن الله هو المسيح ابن مريم﴾ عیساییەکان-ئەوانەیان دەڵێن: خوا خۆی مەسیحی کوڕی مەریەمە-بێگومان کافرن، چونکە خوا بۆ خۆی تاك و تەنیایەو، (مەسیح)یش هێمان هەر لەبێشکەدا بوو گوتی: (إني عبدالله آتاني الكتاب و جعلني نبيا) هەتا ئەوە کە گوتی: (وإن الله ربي وربكم فاعبدوه هذا صراط مستقيم) ﴿وقال المسيح يا بني إسرائيل﴾ مەسیحیش کاتێ ڕەوانە کرا گوتی: ئەی نەوەکانی یەعقوب! ﴿اعبدوا الله

ربی و ربکم﴾ دەبێ ئێوە هەر ئەوخوایە بپەرستن کە پەروەردگاری من و پەروەردگاری ئێوەشە ﴿إنه من یشرك بالله﴾ چاك بزانن کە هەرکەسێك شەریك و هاوبەش بۆخوا دابنێ ﴿فقد حرم الله علیه الجنة﴾ بێ شك خوا بەهەشتی لەسەر یاساغ دەکا ﴿و مأواه النار﴾ جێ و شوێنی ئاگرە. پێغەمبەریش ﷺ لەوبارەیەوە دەفەرموێ: ((إن الجَنَّةَ لا یَدْخُلُها إلا نَفْسٌ مسلمةٌ – وفی لفظ – مؤمنةٌ)) فتح الباری. واتە بەدەر لەموسڵمان کەسی تر ناچێتە بەهەشتەوە. ﴿وما للظالمین من انصار﴾ ستەمکارانیش هیچ جۆرە یارمەتی دەرێکیان بۆ نییەو رزگار نابن.

رێنماییەکانی ئایەتی (٧٠-٧٢):

١- هەمیشە مێژووی یەهوود پڕە لەکاری بەدفەڕو تاوان و قەتڵ و عام.

٢- خوا گەلێ رێزی لەجوولەکە ناوە، کەچی لەگەڵ ئەوەیشدا ئەوان زۆر لاسارو لاڕێ و لاساربوون.

٣- ددان نان بەکوفری ئەو تاقمە نەسارانەدا کەدەڵێن: (مەسیح) خوایە.

٤- بەهەشت بۆ هیچ کەسێ نییە هاوبەش بۆ خوا دابنێ.

سُورَةُ المَائِدَة — الجزء السادس

وَحَسِبُوٓا۟ أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا۟ وَصَمُّوا۟ ثُمَّ تَابَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا۟ وَصَمُّوا۟ كَثِيرٌ مِّنْهُمْ ۚ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾ لَقَدْ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ مَرْيَمَ ۖ وَقَالَ ٱلْمَسِيحُ يَـٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْ ۖ إِنَّهُۥ مَن يُشْرِكْ بِٱللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِ ٱلْجَنَّةَ وَمَأْوَىٰهُ ٱلنَّارُ ۖ وَمَا لِلظَّـٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿٧٢﴾ لَّقَدْ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ ثَالِثُ ثَلَـٰثَةٍ ۘ وَمَا مِنْ إِلَـٰهٍ إِلَّآ إِلَـٰهٌ وَٰحِدٌ ۚ وَإِن لَّمْ يَنتَهُوا۟ عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى ٱللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُۥ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٧٤﴾ مَّا ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ ٱلرُّسُلُ وَأُمُّهُۥ صِدِّيقَةٌ ۖ كَانَا يَأْكُلَانِ ٱلطَّعَامَ ۗ ٱنظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ ٱلْـَٔايَـٰتِ ثُمَّ ٱنظُرْ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٧٥﴾ قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ۚ وَٱللَّهُ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٧٦﴾

قُلْ يَا أَهْلَ — ١٢٠

﴿[٧٣] لقد كفرالذین قالو إن الله ثالث ثلاثة﴾ بێگومان ئەو گاورانەی گوتیان: خوا سێهەمینە لەسێ دانە خواکە، کافرو بێ باوەڕن، گاورەکان دەستەیەکیان دەڵێن: (خوایەتی) دابەشکراوە لەنێوان خواو عیساو مەریەمدا! بۆیە خواش فەرمووی ئەوانە کافرن ئەم قسانە دەکەن، لەکۆتایی سوورەتەکەدا دێت: (وإذ قال الله یا عیسی ابن مریم أأنت قلت للناس اتخذونی وأمی إلهین من دون الله قال سبحانك..) ﴿وما من إله إلا إله واحد﴾ خۆ جگە لەخوای تاكو تەنیا، هیچ پەرستراوێك بۆ پەرستن ناشێ و نییە ﴿وإن لم ینتهوا عما یقولون﴾ خۆئەگەر کۆتایی بەو قسانەیان نەهێنن ﴿لیمسن الذین کفروا منهم عذاب الیم﴾ ئەوا لەرۆژی سەلاّدا سزایەکی ئێش پێگەیەنەر، تووشی ئەوانەیان دەبێ لەدین لایانداوە ﴿[٧٤] افلا یتوبون إلی الله ویستغفرونه﴾ جا ئایا حەق نییە ئەوانە لەوتاوانە گەورەیە پەشیمان ببنەوەو داوای لێبوردن لەخوا بکەن؟ ﴿والله غفور رحیم﴾ خواش زۆر لێبوردەیە، زۆریش میهرەبانە، لەگەڵ ئەوەهەڵانەشدا -پاش تەوبە- دەیان بەخشێت ﴿[٧٥] ماالمسیح ابن مریم إلا رسول﴾ مەسیحی کوری مەریەمیش تەنیاو تەنیا پێغەمبەرێك بووەو هیچی تر ﴿قدخلت من قبله الرسل﴾ بەرلەویش بێسۆ چەند پەیامبەرێ بوون و تێپەڕین ﴿وامه صدیقة﴾ ودایکیشی ژنێکی زۆر راست بوو ﴿کانا یأکلان الطعام﴾ هەردوو وەکو خەڵکی تر خواردنیان دەخواردو پێویستیان بەخۆراك هەبوو، جائەر خوا بوونایە، چۆن پێویستیان بەخۆراك دەبوو؟ ﴿انظر کیف نبین لهم الآیات﴾ دەسا سەیر بکە و بزانە چۆن ئێمە ئەوهەموو نیشانەو بەڵگانەیان بۆشیی دەکەینەوە؟ ﴿ثم انظر انی یؤفکون﴾ دیسانەوە بڕوانەو چاکبزانە دوای ئەوهەموو روونکردنەوەیە چۆن

لەئاستیی هەقدا ترازێنران و نەچوون بەلای راستیدا و بەردەوام درۆ هەڵدەبەستن؟ ﴿قل أتعبدون من دون الله ما لا يملك لكم ضرا ولا نفعا﴾ پێیان بڵێ: ئاخۆ کەی راستە ئێوە بێجگە لەخوا کەسێکی وەك عیسا دەپەرستن کە: دەسەلاتی نییە هیچ زیان و سوودێکتان پێبگەیەنێت ؟ ﴿والله هوالسيمع العليم﴾ خۆ هەرتەنها خوا خۆی بیسەندەی راستەقینەیە ، بەئاگاو زانایە بە هەڵسوکەوتتان، واتە: دەبۆچی لە پەرستنی ئەو کلابوون و لاڕێ بوون.

رێنماییەکانی ئایەتی (٧٣-٧٦):

١- بەتاڵ کردنەوەی بیرو بڕوای نەسارا لەبارەی بڕیاردانی بوونی سێ خوا.

٢- بێزاریی و نکووڵی عیساو دایکی عیسا لەوکەسانە بەخوایان دادەنێن.

٣- کردنەوەی دەروازەی تەوبە لە نەسارا.

٤- عیساو دایکی هەردوو ئینسانن نەك خوا، بەپێی ئەوەکە هەردووکیان دەخۆن و دەخۆنەوە، دیارە ئەمەش پەسنی مرۆڤە، نەك خوای بەدیهێنەر.

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَا تَغْلُواْ فِى دِينِكُمْ غَيْرَ ٱلْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوٓاْ أَهْوَآءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّواْ مِن قَبْلُ وَأَضَلُّواْ كَثِيرًا وَضَلُّواْ عَن سَوَآءِ ٱلسَّبِيلِ ﴿٧٧﴾ لُعِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُۥدَ وَعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ ۚ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَواْ وَّكَانُواْ يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾ كَانُواْ لَا يَتَنَاهَوْنَ عَن مُّنكَرٍ فَعَلُوهُ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُواْ يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾ تَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ۚ لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنفُسُهُمْ أَن سَخِطَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِى ٱلْعَذَابِ هُمْ خَٰلِدُونَ ﴿٨٠﴾ وَلَوْ كَانُواْ يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلنَّبِىِّ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا ٱتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَآءَ وَلَٰكِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٨١﴾ ۞ لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ ٱلنَّاسِ عَدَٰوَةً لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلْيَهُودَ وَٱلَّذِينَ أَشْرَكُواْ ۖ وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُم مَّوَدَّةً لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّا نَصَٰرَىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾

شیرك دانان بۆ خواو ، زیادەڕۆیی لەدیندا :

﴿[٧٧] قل ياأهل الكتاب لا تغلوا فى دينكم غير الحق﴾ ئەی پێغەمبەر ﷺ! بەخاوەن نامەکانی (نەسارا) بڵێ: کاری ناڕەواو زیادەڕۆیی لەئاییی خۆتاندا بەناهەق مەکەن، مەڵێن: عیسا خوایە، یان کوڕی خوایە ﴿ولا تتبعوا أهواء قوم قد ضلوا من قبل﴾ و مەکەونە شوێنی هەواو ئارەزووی ئەو جوولەکانەش کەهەر بەرلە هاتنی ئەم پەیامبەرە، گومرابوون و دەیانگوت: عیسا زایینەی زینایە! ﴿وأضلوا كثيرا﴾ و خەڵکێکی زۆریشیان لەڕێ گومڕا کردو لەخشتە برد ﴿وضلوا عن سواء السبيل﴾ وخۆشیان لەڕاستە ڕێگە گومڕاو کلابوون و دوورکەوتنەوە.

نەعلەتی خوا لە کافرانی بەرەی ئیسرائیل:

﴿[٧٨] لعن الذين كفروا من بنى إسرائيل على لسان داود وعيسى ابن مريم﴾ لەسەر زمانی (داود)و (عیسای کوڕی مریەم)، نەفرین و نەعلەت، لەو (بەنی ئیسرائیل)ـە کافرو بێ باوەڕانە کرا. (قورتووبی) ئەڵێ: جا کەوابوو نەعلەت و نەفرین کردن لە خەڵکانی کافرو بێ باوەڕ رەوایە. ﴿ذلك بما عصوا وكانوا يعتدون﴾ چوون ئەوانە لەسنوور دەرچوون و پیشەیان هەر دەستدرێژی بوو ﴿[٧٩] كانوا لا يتناهون عن منكر فعلوه﴾ و نەریتیشیان وابوو رێیان نەدەگرت لەوخراپەو تاوانانە دەیانکرد ﴿لبئس ماكانوا يفعلون﴾ ئای چ کارێکی زۆر خراپیان کرد ﴿[٨٠] ترى كثيرا منهم يتولون الذين كفروا﴾ زۆرێ لەودووڕوو و جوولەکانە دەبینی، کە لەگەڵ خوانەناس و هاوبەشدانەرەکان پەیوەندی دەبەستن و دەبنە دۆست و پشتیوانیان ﴿لبئس ما قدمت لهم انفسهم﴾ ئای چ شتێکی خراپیان - بۆ پاشەڕۆژی خۆیان- پێشخست ﴿أن سخط الله عليهم﴾ کە ئەنجامەکەی ئەوە بوو: خوا تووڕە بوو لێیان ﴿و فى العذاب هم خالدون﴾ و لە سزایشدا بەهەتاهەتایی لەڕۆژی دواییدا دەمێننەوە ﴿[٨١]

﴿ولو كانوا يؤمنون بالله والنبي وما أنزل إليه﴾ ئەر ئەوانە بەدڵ باوەڕیان بەخواو بەپەیامبەرو بەو بەرنامەیەی بۆی دابەزێنراوە هێنابا ﴿ما اتخذوهم أولياء﴾ ئەو کافرانەیان نەدەکردە دۆست و هاوڕێی خۆیان ﴿ولكن كثيرا منهم فاسقون﴾ بەڵام زۆربەیان تاوانبارو لە سنور دەچوون، بۆیە سەر لە هیچ شتێك ناکەنەوە.

چەند ڕێنمایەك :

١- زیادەڕەویی و داهێنان و کاری (بیدعە) لە ئاقیدەو خواپەرستیدا، کارێکی ناڕەواو حەرامە.

٢- ئەنجامی نافەرمانی خواو، دەستدرێژیی و، هەڵەڕۆیی، بێ بەشبوونە لەرەحمەتی خواو، زیانمەندیی و خۆ لەدەسدانە لەدنیاو لەقیامەت.

٣- بێ دەنگی بەرامبەر بە (مونکەر) و قسەو رەفتاری ناشەرعیی، کارێکی حەرامەو، ئەنجامیشی بەزیان دەشکێتەوە سەر کۆمەڵ و کۆمەڵگە بەگشتیی.

٤- بە دۆستگرتنی کافران و ئەهلی فەساد، کارێکی نەشیاوو ناپەسەندو قەدەغەیە.

٥- هاوکاری کردنی خوانەناس و بێ باوەڕان -دژ بە باوەڕداران- کوفرو لەدین دەرچوونە.

کۆتایی جزمی شەشەم

ولله الحمد و المنة

*** *** ***

جوولەکەو موشریك سەر سەختانە دژایەتی موسڵمانان دەکەن :

﴿[٨٢] لتجدن أشد الناس عداوة للذين آمنوا اليهود والذين أشركوا﴾ بێگومان جوولەکەو هاوبەشدانەرەکانت دەست دەکەوێت ئەی پێغەمبەر! کەپتر لەهەموو خەڵکانی تر، دژایەتی ئیماندارەکان دەکەن، چونکە دڵیان پڕە لەکینەو رك و ئێرەیی و عینادیی، لە کۆنیشەوە پیشەیان هەرکوشتنی پێغەمبەران و بانگبەرانی رێی هەق بووە ﴿ولتجدن أقربهم مودة للذين آمنوا﴾ و بێگومان دەبینی و بۆت دەرئەکەوێ کە: بەسۆزترینی خەڵکانی جیهان بەرامبەر بەوانەی باوەڕیان هێناوە ﴿الذين قالوا إنا نصارى﴾ ئەوکەسانەن گوتیان: ئێمە نەساراو یاری عیساین، واتە: ئەمان لە یەهوود زۆر نزیکترن بەباوەڕدارەکانەوە لەلایەنی خۆشەویستیەوە ﴿ذلك بأن منهم قسيسين ورهبانا﴾ چونکە بڕێکیان قەشەو زانان و خواپەرست و رەبەن و گۆشەگیرن و، خۆیان یەکلا کردۆتەوە بۆخوا، هەردەم ئینجیل دەخوێننەوەو، دەزانن چ راستییەکی تێدایە ﴿وأنهم لا يستكبرون﴾ و فیزاوی نین و خۆ بەزلزان و دەعیەباز نازانین.

(تەبەریی) دەڵێ: ئەم ئایەتی (وإذا سمعوا..) لەبارەی (نەجاشیی) و هاوەڵەکانیەوە هاتە خوارێ.

سەرنجێك: بەداخەوە خەڵکێکی زۆر وادەزانن ئەم ئایەتەی: (.. و لتجدن أقربهم مودة للذين آمنوا الذين قالوا إنا نصارى..) وەسف و سەنای (نەسارا)ی ئێستایەو، دەشکرێ بکرێنە براو دۆستی موسڵمانان، چونکە (بەلای ئەوانەوە) مەسیحیەکان وەك جوولەکە دژایەتی موسڵمانان ناکەن! دیارە ئەمە ڕاو بۆچوونێکی لاوازو هەڵەو ناتەواوە، چونکە قورئان زۆر بە توندیی ئاگادارمان دەکاتەوە کە هەرگیز جوولەکەو گاور نەکەینە دۆست ویارمەتیدەری خۆمان، وەك خوا خۆی دەفەرموێ: (ياأيهاالذين آمنوا لا تتخذوا اليهود والنصارى أولياء بعضهم أولياء بعض..) ٥١/٥. یان دەفەرموێ: (ولن ترضى عنك اليهود ولا النصارى حتى تتبع ملتهم..) ١٢٠/٢. وە مێژووی جەنگەکانی خاچپەرستەکان بەڵگەیەکی دیکەیە، ئینجا ئەم ئایەتی: (ولتجدن أقربهم مودة للذين آمنوا..) سەبارەت بەکۆمەڵێکی تایبەتی (نەصارا)ی حەبەشە هات، واتە: ئەوانە کە (نەجاشی) ناردنیە لای پەیامبەر ﷺ،

جاهەرکە گەیشتن، ئەویش برێ قورئانی بەسەردا خوێندنەوە، ئەوانیش خێرا ڕاستیەکانیان سەلماندو، بە کوڵ دەستیان کردە گریان، وەك کۆتایی ئایەتەکەش ئەمە دەسەلمێنێ ودەفەرموێ: (وأنهم لا یستکبرون * وإذا سمعوا ما أنزل إلی الرسول تری أعینهم تفیض من الدمع مما عرفوا من الحق یقولون ربنا آمنا فاکتبنا مع الشاهدین). ﴿[٨٣] وإذا سمعوا ما أنزل إلی الرسول﴾ هەرکە گوێیان لەو قورئانەوە دەبێ بۆ پەیامبەر ﷺ دابەزێنراوە ﴿تری أعینهم تفیض من الدمع﴾ ئەبینی ئەسرین لەچاویان دەڕژێ و، دڵیان ترسی خوای لێدەنیشێ و بەکوڵدەگرین ﴿مما عرفوا من الحق﴾ چونکە لەئاستی ڕاستیی و حەقیقەت چاك تێگەیشتوون و بۆیان دەرکەوتووەو ناسیویانە ﴿یقولون ربنا آمنا فاکتبنا مع الشاهدین﴾ ئەوساش لەناخی دڵەوە ئەڵێن: پەروەردگارمان! ئێمە باوەڕمان هێنا بەو قورئانەی خۆت ناردت، سا تۆیش لەگەڵ شایەتاندا ناومان بۆ ڕاستیی و هەقیانەتی قورئان بنووسە ﴿[٨٤] وما لنا لا نؤمن بالله وما جاءنا من الحق﴾ دەشڵێن: جاچیمانە باوەڕ بەیەکتاپەرستی خواو، بەو ڕاستییەی لە قورئاندا هاتووە نەهێنین ؟! ﴿ونطمع أن یدخلنا ربنا مع القوم الصالحین﴾ بەتەماشین پەروەردگارمان لەگەڵ پیاوچاکاندا بمانباتە بەهەشت؟ ئیمامی (تەبەریی) دەڵێ: ئەم ئایەتی (و إذا سمعوا..) لەبارەی (نەجاشیی) خۆیی و هاوەڵەکانیەوە هاتە خوارێ، ئەو دەمەی کە (جەعفەری کوڕی ئەبوو تالیب) لە حەبەشە قورئانی بۆ دەخوێندن، ئەوان تێر گریان و بەفرمێسك ڕیشیان تەڕبوو، هەندێ ڕیوایەت دەڵێ: نەجاشی بۆ خۆی کەوتە ڕێ بێت بۆلای پێغەمبەر، بەڵام لە ڕێگەدا کۆچی دوایی کردو مرد، پێغەمبەریش ﷺ هەر لەمەدینەوە نوێژی لەسەر کرد ﴿[٨٥] فأثابهم الله بما قالوا جنات تجری من تحتها الأنهار﴾ ئینجا خواش لەبەرامبەر ئەوقسەوە کردیان و پاڕانەوە: بە چەندان باخ و باخاتی بەهشت، کە جۆگەو ڕووبارێکی زۆر بەخوڕ بەبەریاندا دەڕوا پاداشتی دانەوە ﴿خالدین فیها﴾ و هەتا سەریش تێیدا ئەمێننەوە ﴿و ذلك جزاء المحسنین﴾ و ئەوەش پاداشتی گشت کارچاکانە ﴿[٨٦] والذین کفروا وکذبوا بآیاتنا﴾ ئەوانەش کە نکوڵیی یەکتاپەرستییان کردو باوەڕیان بەنیشانەو ئایەتەکانی ئێمە نەبوو ﴿أولئك أصحاب الجحیم﴾ ئەوانە هاوەڵی ئاگری دۆزەخن و، لێی دوورناکەونەوە.

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ (٨٣) وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَن يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ (٨٤) فَأَثَابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ (٨٥) وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ (٨٦) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (٨٧) وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ (٨٨) لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَٰكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا عَقَّدتُّمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَٰلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (٨٩)

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٨٢-٨٦):

١- دژایەتی یەهوودو موشریکان بەرامبەر بە ئیسلام و موسڵمانان.

٢- (نەسارا) ڕاست بێژەکانیان بە موسڵمانانەوە نزیکن.

٣- فەزیلەتی خۆ بەکەمزانین و، بێ فەڕی خۆ بەزلزانین.

٤- ئەم ئوممەتە فەزڵ و ڕێزی بەسەرئوممەتانی تردا هەیە.

٥- خاوەننامەکان کاتێ فەزڵیان ئەبێ کە بەڕاستیی موسڵمان بن.

٦- ئەنجام و چارەسەری کافران و بەدرۆ خەرەوان هەر دۆزەخە.

گۆشەگیریی و رەبەنیەت لە ئیسلامدا پەسەند نییە:

(بوخاریی) لە (ئیبن عەباس)ەوە- خوالێیان رازی بێت- دەڵێت: هەندێ لە هاوەڵان، ژنهێنان و گۆشتخواردنیان لەخۆ حەرامکردو، تەنانەتی وتیان: ئامێری پیاوەتیمان دەبڕین و واز لەدنیا دێنین و خۆمان دەکەینە گەڕۆك و سەیاح و، گۆشەگیرو رەبەن، ئینجا خوا ئەم ئایەتەی نارده خوارەوەو فەرمووی: ﴿[٨٧] یاأیها الذین آمنوا لا تحرموا طیبات ماأحل الله لکم﴾ ئەی ئەوکەسانەی باوەڕتان هێناوە! ئەو شتە پاکانە خوا رەوای داون بۆتان بەناوی زوهدو خواناسییەوە لەخۆتانی حەرام مەکەن ﴿ولاتعتدوا إن الله لایحب المعتدین﴾ لەرادەش تێمەپەڕن و بەسەر سنوورەکانی خوادا دەستدرێژیی مەکەن، چ لەحەڵاڵدا، چ لەحەرامدا، واتە: جل و بەرگی جوان و، خواردن و خەوو ئیسراحەت و، هاوسەریی ژنان لەخۆ حەرام مەکەن، چونکە ڕۆح و چاوو گوێ و، ماڵ و خێزان و میوان و خزمان، هەقیان لەسەرتانەو، دەست هەڵگرتن لەمانە زیادەڕەویی وسنوور بەزانە، دڵنیاشبن خوا خەڵکانی سنوور دەرچووی خۆش ناوێ ﴿[٨٨] وکلوا مما رزقکم الله حلالا طیبا﴾ دەسا ئێوە لەو رسق و رۆزیە پاك وحەڵاڵ و خاوێنە، خوا پێیداون بخۆن و، لەخۆتانی قەدەغە مەکەن ﴿واتقوا الله الذی أنتم به مؤمنون﴾ و لە نافەرمانی ئەو خوایە بترسن، باوەڕتان پێی هەیە.

کەفارەت و بارتەقای سوێند:

﴿[٨٩] لایؤاخذکم الله باللغو فی أیمانکم﴾ خوا بەسوێندی سەرزارەکیی و بێ مەبەست و بێ نیاز, وەك بڵێیت (نا والله ، بەڵێ والله) نا تانگرێ و جەزرەبەتان نادا ﴿ولکن یؤاخذکم بما عقدتم الأیمان﴾ بەڵام بەو سوێندانە دەتانگرێ و سزاتان دەدا، کە بەدڵ گرێیان دەدەن و لەناخی دڵتانەوەن و نایشیانبەنە سەر ﴿فکفارته إطعام عشرة مساکین﴾ جا دەبێ لە کەفارەتی ئەم جۆرە سوێندانەدا خۆراك بە دەکەسی بێ نەواو هەژاربدەن ﴿من أوسط ما تطعمون أهلیکم﴾ لەو خۆراکە مام ناوەندیە, کە ئێوە رۆژانە بەماڵ و منداڵ و خێزانی خۆتانی دەدەن ﴿أو کسوتهم﴾ یان دەبێ دەهەژار پۆشتە بکەن ﴿أوتحریر رقبة﴾ یان دەبێ کۆیلەیەك ئازاد بکەن ﴿فمن لم یجد فصیام ثلاثة أیام﴾ ئینجا هەرکەسێك ئەوانەی نەبوو، دەبێ سێ رۆژان بە رۆژوو بێ ﴿ذلك کفارة أیمانکم إذا حلفتم﴾ ئەوسێ جۆرەیە باسکران, کەفارەت و تۆڵەی ئەوسوێندانەیە بەئەنقەست خواردوتانن ودەیانشکێنن ﴿واحفظوا أیمانکم﴾ دەسا سوێندەکانتان ڕاگرن و بیانپارێزن، بەناچاری نەبێت مەیانشکێنن ﴿کذلك یبین الله لکم آیاته﴾ ئا بەوشێوەیەخوا یاساکانی خۆی ڕووندەکاتەوە بۆتان ﴿لعلکم تشکرون﴾ بەشکو سوپاسگوزاری پەروەردگارتان بکەن.

تێبینی: مرۆۆ لەوکەفارەتەدا (موخەییەر) و سەرپشکە، هەرکامێکیان هەڵبژێرێ دەتوانێ. پۆشاکیش: ئەوی لەناوخەڵکانی ماقووڵدا پێی بڵێن (پۆشاك) دەبێ. خۆراکەکەش: یان دەبێ (٦٠٠) گرام بێت، یان دەبێ نرخەکەی بدات، رۆژووەکەش: مەرج نیە هەر سێ رۆژەکە بەسەریەکەوە بێت.

ڕێنمایەکانی ئایەتی (٨٧-٨٩):

١- حەرامکردنی حەڵاڵ و، حەڵاڵکردنی حەرام، لە موسڵمان ناوەشێتەوە.

٢- کەم وێنەیی سووربوونی هاوەڵان لەسەر خوا پەرستیی.

٣- زیادەڕەویی و (غلو) و لەدینیشدا حەرامە.

٤- دەبێ کەفارەتی سوێند پاش خستنی بدرێت.

٥- زۆر سوێندخواردن، ئەگەر لەسەر هەقیش بێ کارێکی ناپەسەندو(مەکروه)ـە.

٦- سوێند بەغەیرەز خوا حەرامە، بە بەڵگەی ئەم فەرموودە پێغەمبەر فەرموویەتی: ((مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللهِ فَقَدْ أَشْرَكَ أو كَفَرَ)) ترمزی ریوایەتی کردووە. یان دەفەرموێ: ((ألا إن الله ينهاكم أن تحلفوا بآبائكم، فمن كان حالفاً فَلْيَحْلِفْ بالله أو لِيَصْمُتْ)).

٧- سوێند خواردن بۆکردنی هەرکارێکی (مەندوب)، یان بۆ رێگرتن لەهەرکارێکی ناپەسەندو (مەکروە)، لە شەریعەتی ئیسلامدا رێی پێدراوە بشکێندرێ و، کەفارەتی بدرێت، ئەگەر بەرژەوەندی لەوەدابوو، بەڵام ئەگەر سوێندەکە بۆ تەرکی (واجیب)ێك بوو، یان بۆ کردنی (حەرام)ێك بوو، ئەوە لەم حاڵەتەدا خستنەکەی واجیبە.

٨- سوێند سێ جۆری هەیە: یەکەم: سوێندی (باتڵ / لەغوو) ئەوە کەفارەتی بۆ نادرێ، وەکو ئەوە کەسێك بڵێ: (ئەرێ وەڵڵا، ناوەڵڵا) جا لەبەرئەوە کە ئەم جۆرە سوێنانە لەناخی دڵەوە نایەن، نەگوناحیان هەیەو نەکەفارەت، دووەم: سوێندی درۆ (غەمووس): واتە: درۆکردن و سوێند خواردن، بەدەس ئەنقەس، ئەم جۆرەشیان لەبەر گەورەیی گوناح و تاوانەکەی، کەفارەتی نیە، مەگەر هەرتەنها تەوبە لای ببا. سێ یەم: سوێندێکە کەفارەتی بۆ دەدرێ، ئەمەیش ئەوەیە کەکەسێك بەدەس ئەنقەس سوێند ئەخوا بۆ کردنی کارێك یا بۆ نەکردنی، لەپاشان سوێندەکەی ئەشکێنێ، دیارە ئەم جۆرە سوێندەیان لەم سوورەتەدا باسکراوە. ئیمامی (بوخاریی) لەبارەی سوێندی (غەمووس)ـەوە ئەم فەرموودەیە ی هێناوە: ((أن النبی ﷺ سأله أعرابی قائلا یا رسول الله: ماالکبائر؟ قال : الإشراك بالله، قال : ثم ماذا ؟ قال: عقوق الوالدین، قال: ثم ماذا ؟ قال: الیمین الغموس..قلت وما الیمین الغموس؟ قال: التی ینقطع بها مال امریء مسلم هو فیها کاذب)) واتە: سوێندی (غەمووس) یەکێکە لە تاوانە گەورەکان و لەبەر گەورەیی گوناحەکەی کەفارەتی بۆنادرێ، دەسا ئێوە خۆتانی لێ لادەن.

شەرابخۆریی و قومار بازیی:

﴿٩٠ یا أیها الذین آمنوا إنما الخمر والمیسر﴾ ئەی گەلی خاوەن باوەر! بێگومانبن کەعارەق خۆریی (مەشرووبات) و قومار بازیی و کاغەزی (یانصیب) ﴿والأنصاب والأزلام﴾ وئەو بەردەی حەیوانی بتەکانی لەسەر، سەر دەبڕێ بۆ بتەکان و، فاڵگرتنەوە بۆ دەرکەوتنی بارێکی چاك، یان خراپ ،یان بۆ تاقیکردنەوەی بەخت، وەك عادەت و باو بوو﴿رجس من عمل الشیطان﴾ ئەمانە گشت پیسن و لەکاری شەیتانن ﴿فاجتنبوه لعلکم تفلحون﴾ دەسا ئێوە خۆتانی لێ دووربگرن، تا بەڵکو لە دنیاو لەقیامەتدا رزگارو بەختەوەربن ﴿٩١ إنما یرید الشیطان أن یوقع بینکم العداوة والبغضاء فی الخمر والمیسر﴾ شەیتان هەر ئەیەوێ بەشەرابخواردن و قومارکردن، دوژمنایەتیی وقین بخاتە ناوتان ﴿ویصدکم عن ذکرالله وعن الصلاة﴾ و لەیادی خواو لە نوێژکردن رێتان لێ بگرێ و، وەرتانگێرێ ﴿فهل أنتم منتهون﴾ ئاخۆ ئیتر ئێوە لەو کارانە دەسبەردار دەبن؟ واتە: دەبێ لەوشتانە دەست هەڵبگرن کە: خوا حەرامی کردون ، بەڵێ کاتێ ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە بە پەلە هاوەڵان وتیان: پەروەردگارمان! ئەوا دەستمان لە هەموو ئەو شتانە هەڵگرت، دەستمان هەڵگرت بەهەتاهەتایی! پاشان هەر عارەقێکیشیان هەبوو خێرا رشتیان. (ئەبووهەرەیرە خوای لێ رازی بێت دەڵێ : ئەودەمە کە پێغەمبەر ﷺ هاتە مەدینە، خەڵکەکەی سەرگەرمی مەشرووبات و قومارکردن بوون، ئەوسا لەپێغەمبەریان ﷺ پرسی: ئاخۆ ئەمانە حەرام بن، یان نا؟ جابۆ ئەو وەڵامە ئەم ئایەتەی سوورەتی (بەقەرە)ـیە هات و فەرمووی: (یسئلونك عن الخمر و المیسر قل فیهما إثم کبیر و منافع للناس ..) بەڵام ئەو

کۆمەڵگەیە لەبەرئەوە کە خوا فەرموو بووی: ((فیهما إثم کبیر ..)) وا حاڵی ببوون کەهێمان حەرام نەکراوە، بۆیە هەر کۆڵیان نەدا لێیان، هەتا رۆژێك پیاوێکی مەست و سەرخۆش بەر نوێژی دەکردو، لەپێش نوێژییەکەدا قورئانەکەی شێواندو تێکەڵی کرد! ئیتر ئایەتێك لەوە توندتر هات و فەرمووی: (یاأیهاالذین آمنوا لا تقربوا الصلاة وأنتم سکاری حتی تعلموا ما تقولون ..) پاش ئەم ئایەتەش خەڵکەکە هەر دەیان خواردەوە، بەڵام هەوڵیان دەدا نەکەوێتە کاتی نوێژەکانەوە، دیسان خوای گەورە ئایەتێکی سەختتری ناردو فەرمووی: (یاأیها الذین آمنوا إنما الخمر و المیسر و الأنصاب و الأزلام رجس من عمل الشیطان فاجتنبوه لعلکم تفلحون) ئیتر ئەوسا بڕاوبڕ دەستیان لێهەڵگرت، پێشەوا ئەحمەد. کەوابوو حەرام بوونی مەشروبات و قومار بە سێ قۆناغدا تێپەڕیوە. ﴿[٩٢] واطیعوا الله واطیعوا الرسول واحذروا﴾ و دەبێ بە بەردەوام گوێرایەڵی خوا بن و، بەرفەرمانی پەیامبەربن و، وریاشبن هەمیشە لەوشتە ناپەسەندانە دوور بگرن ﴿فإن تولیتم﴾ جا ئەگەر لەقسەم دەرچوون و، رووتان لە ئامۆژگارییەکانم وەرگێڕا ﴿فاعلموا انما علی رسولنا البلاغ المبین﴾ ئەبێ بزانن کە بەڕاستیی پەیامبەر جگەلە راگەیاندنی پەیامی خوا هیچی تری لەسەرنییە، سزاو تۆڵەیش هەربەدەستی خوایە. (ئیبن عەبباس) دەڵێت: کاتێ ئایەتی حەرامکردنی ئارەق هات، هاوەڵان وتیان: ئەی پەیامبەری خوا ﷺ ! باشە! ئەوانەمان کە ئارەق خۆر بوون وئێستا مردوون چی بکەن ؟! جا بۆ وەڵامی ئەو پرسیارە- وەکو(ئیبن جەریر) دەڵێ ئەم ئایەتە هات وفەرمووی: ﴿[٩٣] لیس علی الذین آمنوا وعملوا الصالحات جناح فیما طعموا﴾ بۆ ئەوانەی وا ئێستا باوەڕیان هێناوەو ئاکارچاکن، پێشتریش "پێش حەرام بونی مەشرووبات" خواردوویانەتەوە، هیچ گوناهێکیان لەسەر نییە ﴿إذا ما اتقوا وآمنوا وعملوا الصالحات﴾ بەمەرجێ ئێستا خۆ پارێزبن و، باوەڕیان هەبێ و کردەوەی چاك ئەنجام بدەن ﴿ثم اتقوا وآمنوا﴾ بۆ دوا رۆژیش لە خوا پارێزبکەن و، لەسەر ئیمانە کەیان توکمەو تابتن ﴿ثم اتقوا واحسنوا﴾ لە پاشا هەر پارێزکارو چاکەکاربن و، هەمیشەیش لەهەوڵدابن بۆ نزیکبوونەوە بە خواوە ﴿والله یحب المحسنین﴾ وخوا ئاکارچاکانی خۆش ئەوێ. بەڵێ هەر لەبەر گرنگی تەقواو ئیمان بوو، کە ئەوەندە جار خوای گەورە لەئایەتەکەدا هەردووکیانی دووپات کردەوە.

سورة المائدة — الجزء السابع

يا أيها الذين آمنوا إنما الخمر والميسر والأنصاب والأزلام رجس من عمل الشيطان فاجتنبوه لعلكم تفلحون (٩٠) إنما يريد الشيطان أن يوقع بينكم العداوة والبغضاء في الخمر والميسر ويصدكم عن ذكر الله وعن الصلوة فهل أنتم منتهون (٩١) وأطيعوا الله وأطيعوا الرسول واحذروا فإن توليتم فاعلموا أنما على رسولنا البلغ المبين (٩٢) ليس على الذين آمنوا وعملوا الصلحت جناح فيما طعموا إذا ما اتقوا وآمنوا وعملوا الصلحت ثم اتقوا وآمنوا ثم اتقوا وأحسنوا والله يحب المحسنين (٩٣) يا أيها الذين آمنوا ليبلونكم الله بشيء من الصيد تناله أيديكم ورماحكم ليعلم الله من يخافه بالغيب فمن اعتدى بعد ذلك فله عذاب أليم (٩٤) يا أيها الذين آمنوا لا تقتلوا الصيد وأنتم حرم ومن قتله منكم متعمدا فجزاء مثل ما قتل من النعم يحكم به ذوا عدل منكم هديا بلغ الكعبة أو كفرة طعام مسكين أو عدل ذلك صياما ليذوق وبال أمره عفا الله عما سلف ومن عاد فينتقم الله منه والله عزيز ذو انتقام (٩٥)

١٢٣

ڕێنمایەکانی ئایەتی (٩٠-٩٣):

١- هەمووجۆرە عارەق و مەشروباتێ، لەگەڵ جۆرەکانی قومارو فاڵگرتنەوەو کتێب گرتنەوەو هەمووجۆرە فڕوو فێڵێکی تر لەو بابەتە قەدەغەو حەرامە.

٢- پێویستە بەزوویی دەست لەوشتانە هەڵ بگیردرێ، وەکو هاوەڵان زۆر بەتالووکە وتیان: (إنتهینا یاربنا)!

٣- عەرەق و قومار دووکاری ناپەسەندن و، دژایەتیی و خشم و قین لە نێوان (مەشرووب) خۆران و یاریکەراندا دروست دەکەن، ئیتر ڕێ لەیادی خوا گرتن و دوورخستنەوەیان لەنوێژ لە باس نایە .

٤-جێبەجێ کردنی فەرمانی خواو فەرمانی پێغەمبەر ﷺ واجیبە.

٥- دەبێ ئێمە گشتمان تامردن تەقواو پارێزمان هەبێ.

﴿٩٤ یا أیهاالذین آمنوا لیبلونکم الله بشئ من الصید﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! خوا بەشتێك لە نێچیریی وشکانی لەکاتی ئیحرامدا تاقیتان دەکاتەوە کە دێتە بەر دەستتان ﴿تناله أیدیکم و رماحکم﴾ کە زۆر بەئاسانی بەدەست و بە نێزەکانتان دەتوانن ڕاوی بکەن، دیارە کە ڕاوی ئەوجۆرە نێچیرانە بەبەرگی (ئیحرام)ـەوە حەرامە، کەچی کە لە حودەیبییەدا بوون نێچیرەکان ئەهاتنە نزیکی بارو بارەگاکانتانەوەو زۆریش بەئاسانی دەتانتوانی بیانگرن، یان بیانکوژن، بەڵام چونکە لە بەرگی ئیحرامدا بوون خوای گەورە بۆ تاقیکردنەوە لێی یاساغکردن ﴿لیعلم الله من یخافه بالغیب﴾ تا دەرکەوێ چ کەسێ بەپەنامەکی و بە نهێنیش لەخوا ئەترسێ و، لە حەرامەکانی دوور ئەکەوێتەوە ﴿فمن اعتدی بعد ذلك﴾ ئینجا هەرکەسێك پاش ئەوئاگاداریە سەرپێچی و دەست درێژیکرد ﴿فله عذاب الیم﴾ سزایەکی ئێش پێگەیەنەری بۆ هەیە.

نێچیر کوشتن لەئیحرامدا حەرامە:

﴿٩٥ یاأیها الذین آمنوا﴾ ئەی ئەوکەسانەی باوەڕتان هێناوە! ﴿لاتقتلوا الصید وانتم حرم﴾ هەتا لە ئیحرامدان هیچ جۆرە نێچیرێکی وشکانی مەکوژن، گۆشتی بخورێ، یانەخورێ ﴿ومن قتله منکم متعمدا﴾ هەرکەسێکتان بەدەست ئەنقەست کوشتیی و لەئیحرامیشدا بوو، بەڵام لەم گیانلەبەرو جانەوەرانە نەبوو کە ناویان لەبوخاریی و، موسلیمدا هاتووە: ((خمس فواسق یقتلن فی الحل والحرم : الغراب، والحدأة، والعقرب، والفأرة، والکلب العقور)) واتە: ئەم پێنج شتە گشت کاتێ لەحەرەم و لەدەرەوەیدا کوشتنیان مۆڵەتی پێدراوە: قەلەڕەشە، داڵە کوڵارە، دووپشك، مشك، سەگی لاگیر ﴿فجزاء مثل ما قتل من النعم﴾ لە تۆڵەی ئەوەدا دەبێ وێنەی نێچیرە کوژراوەکە لەمەڕو بزن و وشترو گا کەفارەت بدات ﴿یحکم به ذوا عدل منکم﴾ دووکەسی دادگەرێ زاناشتان بڕیاری لەسەربدەن وبڵێن: ئەمە بۆبارتەقاو کەفارەتی نێچیرە کوژراوەکە دەشێ ﴿هدیا بالغ الکعبة﴾ ئەوکەفارەتە بهێنێتە هەرێمی کابەو هەرلەوێش سەری ببڕێ و، بیداتە هەژاران ﴿أوکفارة طعام مساکین﴾ یان لەجێی قوربانیە کە ئەگەر هاووێنەی حەیوانە کوژراوەکە نەبوو خواردن بدرێ بەخەڵکانی بێنەواو هەژار، هەر هەژارەی مشتێ خۆراك ﴿أو عدل ذلك صیاما﴾ یان بەئەندازەی قیمەتی ئەونێچیرەچەندرۆژ ێك بە ڕۆژوو بن، واتە:دەبێ حەیوانە کوژراوەکەبکرێ بە پارەو، ئەو پارەیە چەندە خواردن بکات، لە باتی هەر مشتەی ڕۆژێك بە ڕۆژوو بن ﴿لیذوق وبال امره﴾ تاتۆڵەی ئەوسەرپێچییەی خۆیە بچێژێ ﴿عفاالله عما سلف﴾ خوا لەکاری سەردەمی نەفامیی و پێش ئەم قەدەغە کردنەیە خۆش بووە ﴿ومن عاد فینتقم الله منه﴾ ئینجا کەسێك بچێتەوە سەرباری نێچیر کوشتن دوای حەرام بوونی، خوا تۆڵەی لێدەکاتەوە ﴿والله عزیز ذو انتقام﴾ چونکە خوا زۆربە دەسەڵات و، تۆڵە سێنە، هەرکەسێك لەفەرمانەکانی سەرپێچی بکات ، زۆر بەئاسانی دەتوانێ تولەی لێ بسێنێ.

ڕاوی دەریا بەئیحرامەوە دەکرێت:

﴿٩٦ احل لکم صید البحر وطعامه﴾ هەموو جۆرە نێچیرو خواردەمەنیەکی دەریاکانتان بۆ ڕەوایە ، ئیتر لە ئیحرامدا بن، یان نا ﴿متاعا لکم وللسیارة﴾ تا ببێتە بژێوی ئێوەو، ڕێبواران و، هەمووکاتێ کەڵکی لێوەرگرن ﴿و

حرم عليكم صيد البر ما دمتم حرما﴾ وهەتا لە بەرگی ئیحرامیشدا بن ،راوی وشکانی قەدەغەو یاساغە بۆتان ﴿واتقوا الله الذی إليه تحشرون﴾ دەبێ لەو خوایە بترسن کە دەبرێنەوەلای ئەوو، لەبەر دەست ئەودا کۆدەکرێنەوەو، پاداشتان ئەداتەوە .

ڕێنمایەکانی ئایەتی (٩٥-٩٦):

١- کاتێ هاوەڵان لە(حودەیبیە) بوون، نێچیرێکی زۆرو زەبەنە لەبەر دەسترەسیاندا دەهات و دەچوو، ئەوسا خوای میهرەبان بۆ تاقییکردنەوەیان حەرامیکرد کە بەهیچ جۆرێ دەستی بۆبەرن، جا ئەوانیش بە هەقیانەت فەرمانەکەیان جێبەجێ کرد، لەمەیشدا زۆر لە (بەنی ئیسرائیل)یەکان گوێڕایەڵتر و باشتر هاتنە مەیدان.

الجزء السابع — سورة المائدة

أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ ٱلْبَحْرِ وَطَعَامُهُۥ مَتَٰعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ ۖ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ ٱلْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا ۗ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ٱلَّذِىٓ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾ ۞ جَعَلَ ٱللَّهُ ٱلْكَعْبَةَ ٱلْبَيْتَ ٱلْحَرَامَ قِيَٰمًا لِّلنَّاسِ وَٱلشَّهْرَ ٱلْحَرَامَ وَٱلْهَدْىَ وَٱلْقَلَٰٓئِدَ ۚ ذَٰلِكَ لِتَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ وَأَنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٩٧﴾ ٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ وَأَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩٨﴾ مَّا عَلَى ٱلرَّسُولِ إِلَّا ٱلْبَلَٰغُ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾ قُل لَّا يَسْتَوِى ٱلْخَبِيثُ وَٱلطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ ٱلْخَبِيثِ ۚ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَسْـَٔلُوا۟ عَنْ أَشْيَآءَ إِن تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَإِن تَسْـَٔلُوا۟ عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ ٱلْقُرْءَانُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا ٱللَّهُ عَنْهَا ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِّن قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا۟ بِهَا كَٰفِرِينَ ﴿١٠٢﴾ مَا جَعَلَ ٱللَّهُ مِنۢ بَحِيرَةٍ وَلَا سَآئِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ ۙ وَلَٰكِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ يَفْتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ ۖ وَأَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾

١٢٤ وَإِذَا قِيلَ

٢- بە بەرگی ئیحرامەوە راوکردن و نێچیر گرتن بەدەر لەنێچیری دەریایی حەرامە، کوشتنی ئەو جانەوەرە بەئازارانە نەبێ، (وەك مارو دووپشك و قەلەرەشەو مشك و شێرو پڵنگ و گورگ و.. هتد) ئەمانە چ بە ئیحرامەوە و، چ بەغەیری ئیحرامەوە، لە (حەرەم) و، لە دەرەوەیشیدا مۆڵەت بە کوشتنیان دراوە، ئەم فەرموودەی: ((خمس فواسق يقتلن فی الحل و الحرم: الحية، والغراب الأبقع، و الفأرة، و الكلب العقور، والحدأة)) هەر ئەو راستییە دەڵێ . ﴿[٩٧] جعل الله الكعبة البيت الحرام قياما للناس﴾ خوای دلۆڤان کابە (بيت الحرام)ی کردۆتە هۆی پایەدار بوون و سەقامگیربوون بۆ ژیانی مەردم لە هەردوو جیهاندا، ئەوەتە لە دونیادا بۆتە جێگەی ئاسایش و نیعمەت و خۆشگوزەرانی، بۆ خەڵکانی لاواز و بێ دەسەڵات بەتایبەتی، بۆ دوارۆژیش نیشانەی بەختیاریی موسڵمانانە ﴿والشهرالحرام﴾ مانگە حەرامەکانیشی گێڕاوە بەهۆی ژیان وئیسراحەت بۆیان، چونکە مانگە قەدەغە کراوەکان ئاژاوەو جەنگیان تێدا قەدەغە کراوەو خەڵکان دەحەوێنەوە ﴿وَالْهَدْىَ وَالْقَلَٰئِدَ﴾ قوربانی بێ نیشانەو، نیشانەداریش هەروا، واتە: ئەو وشترانەیش کە گەردنبەند دەکرێتە ملیان و ئامادە دەکرێن بۆ خوا ﴿ذلك لتعلموا أن الله يعلم ما فی السموات وما فی الأرض﴾ ئەوەش هەتا بزانن کە: هەرچی لەناو ئاسمانەکان و زەویدایە ، خوای گەورە پێی دەزانێ ﴿وان الله بكل شئ عليم﴾ وە بە هەمووشتێکیش بەئاگایە، خۆی چاك ئەزانێ چی باشە بۆژیان ومانەوەیان ﴿[٩٨] إعلموا أن الله شديد العقاب﴾ دەبێ ئەوەش بزانن کە بە ڕاستیی خوا لە سزادانداا زۆر توندو سەختگیرە بۆکەسێ لەبریارەکانی سەرپێچی بکات ﴿وان الله غفور رحيم﴾ بێگومانیشبن کە هەر خوایە تاوان پۆشە، دلۆڤان و میهرەبانە ﴿[٩٩] ما على الرسول إلا البلاغ﴾ ئەرکێ لەسەر پەیامبەرە ﷺ، هەر گەیاندنی پەیامەکەی خوایە ﴿والله يعلم ما تبدون وما تكتمون﴾ ئیتر خوا بۆخۆی لەوشتانە ئێوەبە ئاشکرا دەیکەن و، لەوانەش بەنهێنی دەیکەن و ئەیشارنەوە زاناو ئاگادارە.

پرسیاری بێ جێ و نەشیاو مەکەن:

﴿ ١٠٠ قل لا یستوی الخبیث والطیب﴾ بڵێ: پیس وپاك، چاك و خراپ، حەڵاڵ و حەرام، وەك یەك نین لای خوا ﴿ولو أعجبك كثرة الخبیث﴾ ئەگەر چی زۆرایی ماڵە پیس و خراپە کەش سەرسامت بکا، چونکە ماڵ و سامانێکی حەڵاڵ و کەم، زۆر باشترە لەماڵێکی زۆری حەرام، وەکو دەفەرموێ: ((ما قل و کفی، خیر مما کثر و الهی)) واتە: کەمێکی خود کەفاف، زۆر باشترە لەزۆرێکی سەرقاڵکەر ﴿فاتقوا الله یا أولی الألباب﴾ جا کەوابوو گشتان هەر لەخوا بترسن، ئەی خاوەنانی عەقڵ و ژیریی! ﴿لعلکم تفلحون﴾ تابەشکو لەدنیاو لەقیامەتدا بەختیارو سەرفراز بن. لەم ئایەتانەی خوارەوە خوای گەروە ویڵ و ئەدەبێ موسڵمانان دادەدا و ڕێییان لێدەگرێ کە پرسیار لە هەندێ شت بکەن کەڵك و سوودی تیا نەبێت بۆیان، بۆنموونە ئەیان پرسی: باوکم کێیە؟ یان وشترەکەی گوم دەبوو ئەیوت: وشترەکەم لەکوێیە؟ جا بۆ سەرزەنشتکردنیان (وەکو بوخاریی ریوایەتی دەکات) خوا فەرمووی: ﴿ ١٠١ یا ایهاالذین آمنوا لا تسألوا عن اشیاء ..﴾ ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە! لەو شتانە لە پەیامبەر ﷺ مەپرسن ﴿إن تبد لكم تسؤكم﴾ کە ئەگەر بۆتان ڕوون بکرێتەوە غەمبارو ناڕەحەت دەبن ﴿وإن تسألوا عنها حین ینزل القرآن﴾ ئەگەریش پرسیارەکە هەڵگرن بۆ ئەوکاتەی قورئان بێتە خوارەوە ﴿تبدلکم﴾ ئەوسا وەڵامەکەتان بۆ شیی بکرێتەوە، لەوانەیە تووشی ناڕەحەتی ببن، کەوابوو لەو جۆرە شتانە پرسیار مەکەن، نەوەك بەنتان توند بکرێتەوە، لە فەرموودەیەکی (متفق علیه)دا هاتووە کە: گەورەترین گوناهی موسڵمان لەوەوە پەیدا دەبێت لەشتێك بپرسێت و حەرام نەکرابێت، کەچی بەبۆنەی پرسیارەکەی ئەوەوە حەرام بکرێت ﴿عفا الله عنها﴾ خوای دلۆڤان لەو جۆرە پرسیارە ناپەسەندەی پێشووتان بوورا ﴿والله غفور حلیم﴾ چونکە خوا بۆ خۆی هەمیشە لێبوردەیە، زۆریش لەسەرخۆو هێمن و پەلە نەکەرە لەسزاو تۆڵەدا ﴿ ١٠٢ قد سألها قوم من قبلکم﴾ خۆ خەڵکانێك یش بەر لەئێوە پرسیاریان لەوجۆرە شتانە کرد ﴿ثم أصبحوا بها کافرین﴾ پاشان کە وەڵام درانەوە کافر بوون پێیان و ڕەفتاریان پێ نەکرد، بۆ نموونە: گەلەکەی صالح ﷺ، داوای وشترەکەیان لێکردو پاشانیش باوەڕیان پێ نەهێنا!

تەفسیری بەحیرەو سائیبەو وەصیلە:

﴿ ١٠٣ ماجعل الله من بحیرة ولا سائبة ولا وصیلة ولا حام﴾ خوا لەم چوار جۆرە وشترە: (بەحیرە، سائیبە، وەصیلە، حام) کەڵك وەرگرتنی حەرام نەکردووە، بەڵێ هەر وشترێك پێنج سکی کردباو، ئاخرەکەیان نێر بووبا، هەڵدەسان گوێیان کون ئەکردو بەرەڵایان دەکردو نەیاندەهێشت کەس باری لێ بنێ، وە یان سواری ببێ، بەمەیان دەگوت: (بەحیرە) ، (سائبە)یش: ئەوەبوو کەسێك ئەیوت: ئەگەر لەم نەخۆشییە چاك بوومەوە، مەرج بێت ئەو وشترەیەم (سائبە) بێ، واتە: بۆ خۆی بەرەڵڵا بێ و، نابێ هیچ سوودێکی لێ وەربگیردرێ، (وصیلە)ش: ئەو وشترەیە کە بە سکێك نێرەیەك و مێچکەیەکی دەبوو ، ئەوسا ئەیانوت: ئەوا لەبەر خاتری ئەم وشترە مێچکەیە نێرەکەش سەرنابرین، ئیتر دەبوویە (وصیلە)و ئازاد دەبوو. (حام)یش ئەو وشترە نێرە بوو کە بەهۆی ئەوەوە وشترێکی مێینە دە سك بکات، ئیتر پێیان دەگوت: خۆی لەسەر برین رزگار کرد! ئینجا کاتێ کەئیسلام هات هەموو ئەمانەی رەت کردوەو، رێی بەوخەڵکە سەرلێشێواوەدا گۆشتیشیان بخۆن و سوودی تریشیان لێ وەرگرن، ﴿ولکن الذین کفروا﴾ خوا حەرامی نەکردبوون، بەڵکو کافرو بێ باوەڕەکان، خۆیان بۆخۆیان حەرامیان کردبوو ﴿یفترون علی الله الکذب﴾ هەمیشە لە سەر خوا درۆو پڕو پاڵانتە هەڵئەبەستن، واتە: هەرخۆیان حەڵاڵ حەرام ئەکەن و، حەرام حەڵاڵ ئەکەن! ﴿وأکثرهم لا یعقلون﴾ زۆربەشیان نەزان و بێ ئەقڵ و بێ دەرکن، بۆیە ئەو بریارانە بۆخۆیان ئەدەن و، پێشی خوا

دەکەون ﴿١٠٤ وإذا قيل لهم﴾ هەرکات پێیشیان بگوترێ: ﴿تعالوا إلى ما انزل الله وإلى الرسول﴾ گشت وەرن بۆلای ئەو کتێبەی خوا ناردوویەتی و، بێن بەرەو فەرمانی پەیامبەری ئەو ﷺ، هەتا ڕێتان بۆ روون بێتەوە ﴿قالوا حسبنا ما وجدنا عليه آباءنا﴾ ئەڵێن: ئێمە هەر ئەو ئایینەمان بەسە کە لە باوباپیرانمانەوە دەسمان کەوتووە، وەهەر تەنها لەویش پەیڕەوی ئەکەین ﴿اولو كان آباؤهم لا يعلمون شيئا ولايهتدون﴾ کە باوو باپیرانیشیان هیچییان نەزانیوە وڕێیان دەرنەکردووە، ئاخۆ هەردوایان بکەون ؟ ﴿١٠٥ يا ايها الذين آمنوا عليكم انفسكم﴾ ئەی گەلی خاوەن باوەڕ ! خەریکی پاکسازی دەروونی خۆتان بن و، خۆ بگونجێنن لەگەڵ خواداو هەمیشە هۆشتان بە خۆتانەوە بێ ﴿لا يضركم من ضل إذا اهتديتم﴾ ئەوساکە بڕواتان هێناو ڕێتان دۆزییەوەو ئامۆژگاری خەڵکیشتان کرد، ئیتر خەڵکانیگومڕا بوو ناتوانن زیانتان پێ بگەیەنن، هەرچەندە پیلان بگێڕن ﴿إلى الله مرجعكم جميعا﴾ هەمووشتان هەربۆلای خوای گەورە دێنەوە ﴿فينبئكم بما كنتم تعملون﴾ ئینجا هەرچیتان کردووە ئاگادارتان دەکات لێی و، پاداشیشتان ئەداتەوە. پیاوێکی موسڵمانی هۆزی (بەنی سەهم) لەگەڵ دوو پیاوی گاوردا (تەمیم و عەدیی) چوونە سەفەرێك و لە ڕێگەدا (سەهم)ییەکە مردو هیچ موسڵمانێك لەو دەووربەرەدا نەبوو تا وەسیەتیان لابکات، جاکە دوو فەلەکە کەلەپوورەکەیان بردەوە بۆ مێراتبەرەکانی دەفرێکی زیوینیان لێگلدایەوە بۆ خۆیان، پەیامبەر ﷺ سوێندی دان کەهیچ شتێکیان لا نەدابێ، پاشان لە مەککەدا دەفرەکە بینرا دەفرۆشرا !! فرۆشیارەکان وتیان: ئێمە لە(تەمیم) و(عەدیی)مان کڕیوە، مێراتبەرانی مردووەکەیش سوێندیان خوارد کە ئەو دەفرەزیوە ماڵی فلانی خزمیانە، ئیتربۆ وەڵامی راستیی ئەم ئایەتە- وەك بوخاریی و ترمزیی هێناویانە-هات وفەرمووی: ﴿١٠٦ ياأيها الذين آمنوا شهادة بينكم﴾ ئەی وانەی باوەڕتان هێناوە! ﴿إذا حضر احدكم الموت﴾ هەرکات یەکێکتان مەرگی هات ﴿حين الوصية اثنان﴾ ویستی وەسیەتێ بکا، دەبێ لەکاتی وەسیەتەکەدا دووکەسی ﴿ذوا عدل منكم﴾ دادگەر لەخۆتان بکاتە شایەد ﴿او آخران من غيركم إن انتم ضربتم في الأرض فأصابتكم مصيبة الموت﴾ خۆئەگەر چوونە سەفەر و مەرگتان ئەوقە بوو، موسڵمانیشتان دەست نەکەوت،دەتوانن دوو کەستر لە غەیری خۆتان بکەنە شایەد ﴿تحبسونهما من بعد الصلاة فيقسمان بالله إن ارتبتم﴾ جائەگەر لەو دوو شایەدە بەد گومان بوون، هەتا دوای نوێژی عەسرهەردوو ڕا گرن، ئەوسا دەبێ سوێندێ بخۆن ﴿لا نشتري به ثمنا﴾ کە: ئێمە لەبەرهیچ کەسێك دینمان بە هیچ شتێك نا فرۆشین ﴿ولو كان ذا قربى﴾ هەر چەندەئەو کەسەکە بە سوێندەکەی ئێمە شتێکی دەستکەوێ خزمیشمان بێت ﴿ولا نكتم شهادة الله﴾و شایەتی خوایش نەشارینەوە ﴿إنا إذا لمن الآثمين﴾ ئەگینە تاوانبارو گوناهبار دەبین ﴿١٠٧ فإن عثر على انهما استحقا إثما﴾ ئینجا ئەگەر- دوای

الجزء السابع — سورة المائدة

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا ۚ أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنفُسَكُمْ ۖ لَا يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ ۚ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُم مُّصِيبَةُ الْمَوْتِ ۚ تَحْبِسُونَهُمَا مِن بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۙ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَّمِنَ الْآثِمِينَ ﴿١٠٦﴾ فَإِنْ عُثِرَ عَلَىٰ أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّا إِثْمًا فَآخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأَوْلَيَانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِن شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَا إِنَّا إِذًا لَّمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٧﴾ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَن يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلَىٰ وَجْهِهَا أَوْ يَخَافُوا أَن تُرَدَّ أَيْمَانٌ بَعْدَ أَيْمَانِهِمْ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاسْمَعُوا ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٠٨﴾

١٢٥

سوێند خواردنەکە-زانراو دەرکەوت کە دوو شایەتەکەی پێشوو درۆیان کردووە و خۆیان تاوانبار کردووە ﴿فآخران يقومان مقامهما من الذين استحق عليهم الأوليان﴾ دەبێ دوو کەسی شیاوو نزیکتر لە میراتبەرانی مردووەکە لە جیاتی ئەو دوو شایەدە پێشووە درۆزنە" گوناهبارە" بێنە پێش ﴿فيقسمان بالله لشهادتنا أحق من شهادتهما﴾ سوێندێ بخۆن وبڵێن : سوێندبەخوا ئەم شایەتیەی ئێمە لە شایەتیەکە ی ئەوان راستروهە قترە ﴿وما اعتدينا﴾ لە هەقیش لامان نەداوە ﴿إنا إذا لمن الظالمين﴾ دەنا لە ستەمکاران دەبین، ئینجا پاش سوێند خواردنەکە ماڵەکە دەدرێتەوە بە میراتبەرانی مردووەکە. ﴿[١٠٨] ذلك أدنى أن يأتوا بالشهادة على وجهها﴾ ئەوەش باشتر و نزیکترە بەوەوە کە ئەو دوو شایەتە وەك خۆی شایەتییەکە بدەن و، گزی تیا نەکەن ﴿أو يخافوا أن ترد أيمان بعد أيمانهم﴾ وەیان بترسن کە بە سوێندی ئەوانی دیکە، سوێندەکانی ئەمان ڕەت بکرێنەوە ﴿واتقوا الله واسمعوا﴾ دەسا لە خوا بترسن و لە سوێندەکانتانا درۆوگزی مەکەن و، هەمیشە هەق بگرنە گوێ و، کاری پێبکەن ﴿والله لا يهدي القوم الفاسقين﴾ خوایکارجوانیش هەرگیز خەڵکانی لەسنوور دەرچوو، شارەزاورێنما ناکا بۆ ڕێی ڕاست.

تێبینی: ئەگەر لەجێگایەکدا موسڵمان دەست نەکەوت بکرێ بەشایەت لەسەر هەر وەسیەتنامەیەك دەتوانرێ جوولەکە و گاور، یان ئاگرپەرست بکرێنە شایەت لەسەر وەسیەتەکە.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (١٠٦-١٠٨):

١- وەسیەتکردن چ لەماڵەوە، چ لەسەفەردا سوننەتە.

٢- بە شایەد گرتنی موسڵمان لەسەر وەسیەتکردن واجیبە.

٣- ئەگەر موسڵمان دەست نەکەوت بۆ شایەدی، ئەوا ناموسڵمانیش دەبێ، بەومەرجە وەکو ئیمامی (ئەحمەد) ئەڵێ ئەم ئایەتە مەنسوخ نەبێ، دیارە قسەی ڕاستیش لەناو زاناکاندا هەر ئەمەیەکە (مەنسووخ) نیە.

٤- سوێندانی خەڵکی پاش نوێژی عەسر، لەبەر گرنگیدان بە سوێندەکە، وەکو لەفەرموودەدا هاتووە سوننەتە.

٥- ئەگەر (دادوەر) لەشایەدەکان دوودڵ بوو، دەتوانێ سوێندیان بدا.

پێغەمبەران پرسیاری قەومەکەیانیان لێدەکرێت:

﴿[١٠٩] يوم يجمع الله الرسل﴾ لەو ڕۆژە بترسن کە خوا گشت پەیامبەرەکانی خۆی کۆدەکاتەوە ﴿فيقول ماذا أجبتم﴾ ئەوجار لێیان ئەپرسێو ئەفەرموێ: ئەرێ چۆن وەڵامێکتان درایەوە لەلایەن ئەو گەلانەوە نێردران بۆلایان، کاتێ بانگتان دە کردن بۆ ڕێی ڕاست ؟﴿قالوا لا علم لنا﴾ جا لەبەر شەرم وئەدەبی خۆیان و، سەختی ڕۆژەکە ئەڵێن: خوایە ! ئێمە هیچ زانیارییەکمان لە وبارەیەوە نیە ﴿إنك أنت علام الغيوب﴾ چونکە بێگومان تەنها هەر ئەتۆی کەبە تەواوی لەحاڵی گشت نادیارەکان بەئاگای.

عیسا! ئەم چاکانەت لەبیر نەچێ:

﴿[١١٠] إذ قال الله ياعيسى ابن مريم﴾ دەبێ ئەو بەخشش و بەهرانەتان لە بیربێ کەخوای لەکارزان بە عیسای کوڕی مەریەمیداو،پێی فەرموو:﴿اذكر نعمتي عليك وعلى والدتك﴾ عیسا! یادی بەخششەکانی من بکەوە کە بەخشیم بە خۆت و دایکت ﴿إذ أيدتك بروح القدس﴾ ئەودەمە کە بە جبریل پشتگیریم لێی کردیت و، بەمەریەمی دایکیشت مژدەماندا ﴿تكلم الناس في المهد وكهلا﴾ کە لەبەر پاکانە بۆ دایکت و، دەرکەوتنی پلەوپایەی بەرزی خۆیشت، هەم بەمنداڵی و لەبێشکەدا، هەم بەگەورەیی ولە هەڕەتی دەسەڵاتدا، دەتوانی لەگەڵ ئەو خەڵکانەدا وەڵامی ژیرانە بدەیتەوەو، قسەی پێغەمبەرانە بکەیت. ﴿وإذ علمتك الكتاب والحكمة والتوراة والإنجيل﴾ ئەمەیشت

لەبیر بێت عیسا! کەمن تۆم فێری نووسین و وردەکاریی و تەورات و ئینجیل کرد ﴿وإذ تخلق من الطين كهيئة الطير بإذني﴾ وەئەمەش کاتێ بەفەرمان و یارمەتی من شێوەی پەلەوەرێکت لەقوڕ دەنەخشان وساز دەکرد ﴿فتنفخ فيها﴾ ئینجا فووت پیادەکرد ﴿فتكون طيرا بإذني﴾ بە فەرمان و دەسەلاتی من دەبوو بە باڵندەیەك و دەفڕی ﴿وتبرئ الأكمه والأبرص بإذني﴾ دیسان وەهەر بە ئیزن وفەرمانی من کوێری زگماك و بەڵەکت چاك ئەکردەوە ﴿وإذ تخرج الموتى بإذني﴾ هەربە کۆمەك و ئیزنی من بوو توانیت مردوو لەگۆڕ دەر بهێنیو زیندووی بکەیتەوە ﴿وإذ كففت بني إسرائيل عنك﴾ ئەو کاتەیشت لەبیربێت کە دەستی جوولەکەم لێ بەدوور گرتیت و نەمهێشت زیانت لێدەن ﴿إذ جئتهم بالبينات﴾ ئەو دەمە کەتۆ ئەوهەموو نیشانە ڕوونانەت بۆ هێنان ﴿فقال الذين كفروا منهم﴾ جاکافرو بێ باوەڕەکانیشیان وتیان: ﴿إن هذا إلا سحر مبين﴾ ئەمە بێ و نەبێ جادوویەکیئاشکرایە ﴿[١١١] وإذ أوحيت إلى الحواريين﴾ ئەی عیسا! بیری ئەو بەخششەیش بکەوە کە دڵسۆزەکانتم تێگەیاند ﴿أن آمنوا بي وبرسولي﴾ دەبێ بڕواتان بە من هەبێ و بەپەیامبەرەکەشم, واتە: پشتیوانی لێ بکەن و باوەڕتان پێی هەبێت ﴿قالوا آمنا واشهد بأننا مسلمون﴾ وتیان: خوایە! باوەڕمان هێنا تۆشایەت بە ، کە ئێمە هەر موسڵمان و گوێڕایەڵی تۆین ﴿[١١٢] إذ قال الحواريون ياعيسى ابن مريم﴾ بیربکەوە کە حەوارییە دڵسۆزە شوێنکەوتووەکانت وتیان: ئەی عیسای کوڕی مەریەم! ﴿هل يستطيع ربك﴾ ئەرێ دەکرێ پەروەردگارت ﴿أن ينزل علينا مائدة من السماء﴾ لەئاسمانەوە خوانێکمان بۆ بنێرێتە خوارەوەو هەموو جۆرە خواردنێکی تێدابێت؟ ﴿قال اتقوا الله﴾ عیسا وتی: خەڵکینە! لەخوا بترسن و واز لەوجۆرە قسانە بێنن ﴿إن كنتم مؤمنين﴾ ئەگەر ڕاستە باوەڕتان بە دەسەلاتی خوا هەیە ﴿[١١٣] قالوا نريد ان نأكل منها﴾ گوتیان: ئاخر ئەمانەوێ لێی بخۆین ﴿وتطمئن قلوبنا﴾ و دڵنیایش ببین لەسەر یەکتاپەرستیی خواو، ڕاستیی تۆ ﴿ونعلم أن قد صدقتنا﴾ و باشتریش بزانین کە تۆ ڕاستت لەگەڵ کردوین ﴿ونكون عليها من الشاهدين﴾ و ببینە شایەت کە ئەوخوانە بەڵگەی دەسەلاتی خوایەو، باوەڕیشمان بتەوتر ببێ.

الجزء السابع — سورة المائدة

۞ يَوْمَ يَجْمَعُ ٱللَّهُ ٱلرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَآ أُجِبْتُمْ قَالُواْ لَا عِلْمَ لَنَآ إِنَّكَ أَنتَ عَلَّٰمُ ٱلْغُيُوبِ ﴿١٠٩﴾ إِذْ قَالَ ٱللَّهُ يَٰعِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ ٱذْكُرْ نِعْمَتِى عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَٰلِدَتِكَ إِذْ أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ ٱلْقُدُسِ تُكَلِّمُ ٱلنَّاسَ فِى ٱلْمَهْدِ وَكَهْلًا وَإِذْ عَلَّمْتُكَ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَٱلتَّوْرَىٰةَ وَٱلْإِنجِيلَ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ ٱلطِّينِ كَهَيْـَٔةِ ٱلطَّيْرِ بِإِذْنِى فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًۢا بِإِذْنِى وَتُبْرِئُ ٱلْأَكْمَهَ وَٱلْأَبْرَصَ بِإِذْنِى وَإِذْ تُخْرِجُ ٱلْمَوْتَىٰ بِإِذْنِى وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ عَنكَ إِذْ جِئْتَهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنْهُمْ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١١٠﴾ وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى ٱلْحَوَارِيِّۦنَ أَنْ ءَامِنُواْ بِى وَبِرَسُولِى قَالُوٓاْ ءَامَنَّا وَٱشْهَدْ بِأَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾ إِذْ قَالَ ٱلْحَوَارِيُّونَ يَٰعِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَن يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَآئِدَةً مِّنَ ٱلسَّمَآءِ قَالَ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُواْ نُرِيدُ أَن نَّأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَن قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ ٱلشَّٰهِدِينَ ﴿١١٣﴾

١٢٦ — قال عيسى

هاتنی (خوانە)کە بۆ قەومەکەی عیسا:

﴿[١١٤] قال عيسى ابن مريم﴾ عیسای کوڕەکەی مەریەم وتی: ﴿اللهم ربنا انزل علينا مائدة من السماء﴾ ئەی خوای پەروەردگارمان! بەمیهرەبانی خۆت لەو ئاسمانەوە خوانێکمان بۆ بنێرە خوارەوە ﴿تكون لنا عيدا لأولنا وآخرنا﴾ کە بۆ ئەمانەمان ئێستا هەین و بۆ ئەوانەیش دوایی دێن، ببێتە جەژن و مایەی خۆشی، واتە: ئەو ڕۆژە بکەینە جەژن و خۆشی بۆ گشت لامان ﴿وآية منك﴾ و نیشانەیەکیش بێ لەتۆوە بۆ ڕاستیی پەیامبەریەتی من ﴿وارزقنا وأنت خير الرازقين﴾ دەسا بژێویی و ڕۆزییەکی بێ ماندوو بوونمان بدەرێ، چونکە هەر ئەتۆی چاکترین ڕۆزیدەران ﴿[١١٥] قال

﴿الله إني منزلها عليكم﴾ خوا وەڵامی دانەوەو فەرمووی باشە ! وا من ئەو خوانەیەتان بۆ دەنێرم ﴿فمن يكفر بعد منكم﴾ ئینجا دوای ئەو خوانە ئیتر هەرکەسێکیتان بێ باوەڕ بێت بە پەیامبەرەکەم عیسا (عليه السلام) ﴿فإني أعذبه عذابا لا أعذبه أحدا من العالمين﴾ ئەوا من سزایەکی توندی وای ئەدەم کە تائێستا لەناو خەڵکی جیهاندا سزای هیچ کەسێکم وا نەدابێ.

سەرنجێك: زاناکان بەکۆی دەنگ دەڵێن: خوای میهرەبان وەڵامی دانەوەوخوانەکەی بۆ ناردن.

عیسا لەشیرك حاشا دەكا:

﴿[116] وإذ قال الله يا عيسى ابن مريم﴾ ئەوکاتەش وەبیربێنە کە خوای کارزان لە رۆژی قیامەتدا بە عیسای کوڕی مەریەم دەڵێ: ﴿أنت قلت للناس اتخذوني وأمي إلهين من دون الله﴾ ئەرێ تۆ بەوخەڵکەت گوت کە لە جیاتی خوای تاك وتەنیا خۆت ودایکت بکەنە دوو خوا ؟! ﴿قال سبحانك ما يكون لي أن أقول ما ليس لي بحق﴾ عیسایش دەڵێ: خوایە! من هەمیشە تۆیە پاك و خاوێن رائەگرم و،هەرگیزیش بۆمن ناشێ شتێکی ناراست و ناشیاوی وا بەرامبەر بە تۆبڵێم ﴿إن كنت قلته فقد علمته﴾ ئەگەر ئەو قسەیەم کردبێ، بێ شك تۆ خۆت دەزانی ﴿تعلم ما في نفسي﴾ هەرچی لەناخی مندایە تۆ ئەیزانیت ﴿ولا أعلم ما في نفسك﴾ بەڵام من دەربارەی ئەوەی لە نەفس وزاتی تۆدایە شتێکی ئەوتۆ نازانم ﴿إنك أنت علام الغيوب﴾ بە ڕاستیی تەنها هەر خۆتی بەهەموو نادیارەکان زانایت ﴿[117] ما قلت لهم إلا ما أمرتني به﴾ چیت فەرمان پێکردوم، منیش هەرئەوەم پێگوتوون ﴿أن اعبدوا الله ربي وربكم﴾ پێم وتون: کە تەنها هەر (الله) بپەرستن، کە پەروەردگاری من وئێوەیە ﴿وكنت عليهم شهيدا مادمت فيهم﴾ هەتا لە ناویشیاندا بوم ئاگاداریان بووم ﴿فلما توفيتني كنت أنت الرقيب عليهم﴾ کە مردیشم بەفەرمانی خۆت، ئیتر تۆ بۆخۆت چاودێرو ئاگاداریان بوویت ﴿وأنت على كل شيء شهيد﴾ دیاریشە کە تۆ بوخۆت بەسەر هەمووشتێکا بە ئاگای ﴿[118] إن تعذبهم فإنهم عبادك﴾ ئێستایش ئەگەر تۆ سزایان بدەیت، بێگومانە کە بەندەی خۆتن و، کەسیش بۆی نییە هیچ بڵێت ﴿وإن تغفر لهم فإنك أنت العزيز الحكيم﴾ ئەگەر لێشیان ببوریت، ئەوەخۆت چاك دەزانی و، بۆخۆشت دەسەڵاتدارو کارجوانی.

الجزء السابع — سورة المائدة

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِّنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِّأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِّنكَ وَارْزُقْنَا وَأَنتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾ قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَن يَكْفُرْ بَعْدُ مِنكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَّا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِّنَ الْعَالَمِينَ ﴿١١٥﴾ وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ أَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيْنِ مِن دُونِ اللَّهِ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ إِن كُنتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنتَ أَنتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾ إِن تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِن تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾ قَالَ اللَّهُ هَٰذَا يَوْمُ يَنفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾ لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢٠﴾

١٢٧

هەر راستییە بەکەڵك دێ:

﴿[119] قال الله هذا يوم ينفع الصادقين صدقهم﴾ خوای بە هەق پاش ئەوهەموو ئامۆژگارییە کردنی فەرمووی: ئیتر ئەمڕۆراستگۆیان ،راستگۆییان کەڵکیان پێدەگەیەنێت. واتە: تەنیا یەك خواپەرستان قازانجیانە ﴿لهم جنات تجري من تحتها الأنهار﴾ بۆخوا پەرستانی راستگۆ، لەبەهەشتدا چەند باخاتێك هەیە، وبەبەریاندا چەندین رووبار

بەخوڕ دەچێت ﴿خالدين فيها أبدا﴾ بەهەتاهەتاییش تێیاندا ئەمێننەوە ﴿رضى الله عنهم﴾ خوای میهرەبان لێیان رازییە، واتە: کردەوەکانی وەرگرتوون ﴿ورضوا عنه﴾ و ئەوانیش لەخوا رازین ﴿ذلك الفوز العظيم﴾ هەرئەوەیش سەرکەوتن و سەرفرازی گەورەیە ﴿[١٢٠] لله ملك السموات والأرض وما فيهن﴾ ئاسمانەکان و زەویی و، هەرچییش لەنێوانیاندایە گشتی موڵکی خوایە، واتە: هەموو شتێك هەرئەو دروستی کردووە، بۆیە نە پێویستی بەژن هەیە نە بەمندالْ ﴿وهو على كل شئ قدير﴾ هەرئەویشە بەسەر هەمووشتێکیشدا بەتواناو بەدەسەڵاتە، ئەتوانێ هەموونیعمەتێ بە بەندەکانی ببەخشێت ، بۆیە ئێمەیش وەك (بەندە)یەکی خۆی هەمیشە داوای فەزڵ و بەخششی لێدەکەین.

سوپاسی فرەو زۆر بۆخوای خاوەن بەهرە، کە یارمەتیدام بۆ تەواوکردنی تەفسیری سوورەتی (مائیدە).

*** *** ***

٦- سوورەتی (ئەنعام)ـە

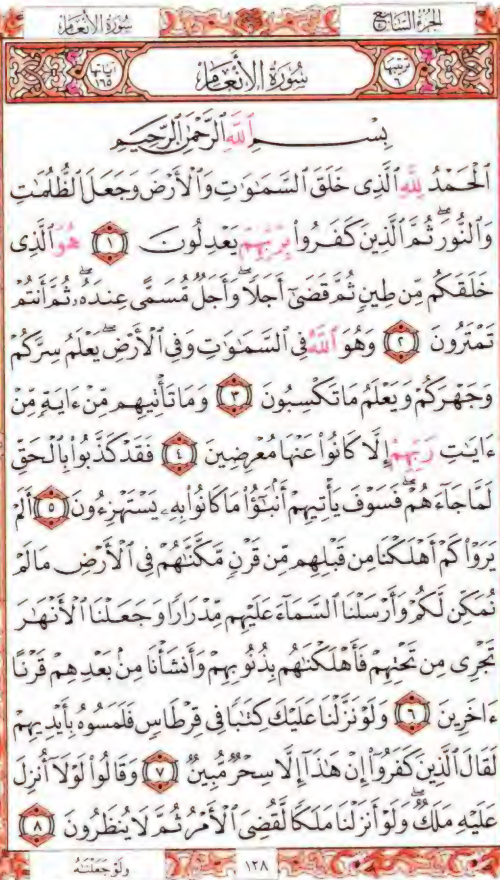
مەککەییەو (١٦٥) ئایەتە

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

ئەم سوورەتی (ئەنعام)ـەش یەکێکە لەسوورەتە درێژەکانی مەککە، جوغزو بازنەکەشی، هەرباسی عەقیدەو بناغەی ئیمان و باوەڕە، ئەڵبەتە جیاوازیی لەگەڵ سوورەتە مەدەنییەکاندا لە ئامانج و بۆچووندایە، چونکە سوورەتە مەککەییەکان وەکو سوورەتە مەدەنییەکان باسی ڕۆژوو و حەج و تۆڵە و یاسای خێزان و جەنگ و ئاشتیی ناکەن ، بەڵکو تەنیا لەبارەی ئەم شتە سەرەکییانەوە دەدوێن، وەکو: ١- خوایەتی خوای کارزان (الألوهية). ٢- وەحیی و پەیامی قورئان . ٣- زیندووبوونەوەو پاداش و تۆڵە، هەر لەبەرگرنگی ئەم سێ شتەیش بوو کە نزیکەی (١٣) ساڵ لەمەککەدا هەر لەو بارەوە قورئان دەهات. ئیمامی(تەبەریی) لە (عبدالله)ی کوڕی (عومەر)ـەوە لەبارەی فەزیلەتی ئەم سوورەتەوە دەگێڕێتەوە کەپێغەمبەرﷺ فەرمووی: (نزلت عليّ سورة الأنعام جملة واحدة، وشيّعها سبعون ألفا من الملائكة لهم زُجَلٌ بالتسبيح والتحميد). واتە: ئەم سوورەتی (ئەنعام)ـە گشت بە یەکجارو بەسەر یەکەوە بۆم هات و، حەفتا هەزار فریشتەیش لە تەشریفاتیا بوون و، بەدەنگی بەرز سوپاس و تەسبیحاتیان دەکرد. ﴿بسم الله الرحمن الرحيم * [١] الحمدلله الذى خلق السموات والأرض﴾ هەمووجۆرە سوپاس و ستایشێك تەنهاو تەنها بۆ ئەوخوایە کەئاسمانەکان و زەویی بەدیهێنا ﴿وجعل الظلمات والنور﴾ و تاریکاییەکان و ڕووناکیشی داهێنا، دیارە ڕێگاکانی گومرایی و، سەرلێشێواوی زۆرزۆرن، بۆیە قورئانی پیرۆز بەکۆ هێنایی و فەرمووی: ((وجعل الظلمات)). بەڵام چونکە ڕێگەو ڕێبازی بەختیاریی و سەرفرازیی تەنیا هەریەك ڕێگایە، کەدینی ئیسلامە بە(موفرەد)و تاك هێنایی و فەرمووی: (النور). ﴿ثم الذين كفروا بربهم يعدلون﴾ کەچی لەگەڵ ئەوەیشدا ئەوانەی کە کافرو بێ باوەڕن، دێن هاوبەش بۆ پەروەردگاریان دادەنێن و، بتان ئەکەنە هاوبەش بۆی!؟ کەبەراستیی ئەمەیشیان لە هەمووشتێ زیاتر جێگەی سەرسوڕمانە! ﴿[٢] هوالذى خلقكم من طين﴾ هەر ئەو پەروەردگارە بوو کە (بابی) ئێوەی (ئادەم ﷺ) بۆ یەکەمجار لەقوڕ بەدیهێنا ﴿ثم قضى اجلا﴾ لەپاشان کاتێکی بۆ ژینیان دیاریکردو بڕیاریدا ﴿واجل مسمى عنده﴾ وادەیەکیشی بڕیاردا بۆ کۆتایی هەموو جیهان ﴿ثم انتم تمترون﴾ کەچی ئێوە دوای ئەو هەموو بەڵگانەیش لەسەر دەسەڵاتی خوا، هێمان هەر دوودڵ و بەگومانن لەزیندووبوونەوە! ﴿وهوالله فى السموات وفى الأرض﴾ لەئاسمانەکان

و لەزەوییدا خوا هەر ئەوخوایە کەناوی (اللّه)یە ﴿یعلم سرکم وجهرکم﴾ لەگشت کاری نهێنی و ئاشکراتان ئاگادارە ﴿ویعلم ماتکسبون﴾ خەریکی هەرکارێکیش بن چاك چاك پێیدەزانێ، جاکەوابوو هەر ئەوخوایە بپەرستن کە خاوەنی ئەو گشت سیفەتانەیە.

تێبینی: ئەم بێژەی (اللّه)یە لەم ئایەتەدا: (وهو اللّه في السموات...) بەسێ جۆر تەفسیر کراوە، یەکەم: بەمانای مەعبوودو پەرستراوە، واتە: هەرئەوە پەرستراوی ڕاستەقینەو بەهەق لەگشت ئاسمانەکان و زەوییدا، هەروەکو لەسوورەتی (٨٤/٤٣) یشدا دەفەرموێ: (وهو الذی فی السماء إله وفی الأرض إله) دووەم: فەرمایشتی: (یعلم سرکم وجهرکم) لە نێوان (وهواللّه) و لەنێوان (فی السموات وفی الأرض) دایەو دەبێتە: (وهو اللّه یعلم سرکم وجهرکم فی السموات وفی الأرض) واتە: هەر ئەوە کە لەئاسمانەکان و زەوییدا بە گشت کارە نهێنی و ئاشکراکانتان دەزانێ، هەروەکو لەسوورەتی (٢٥/٦): (قل انزله الذی یعلم السر فی السموات والأرض ..) هاتووەو پشتگیری ئەو مانایە دەکا. سێیەم: ئیمامی (تەبەریی) دەڵێ: دەبێ لەکاتی خوێندنەوەیدا لەسەر بێژەی (فی السموات)دا ڕابوەستیی و بڵێیت: (وهو اللّه فی السموات) ئەوسا (وفی الأرض)ی پەیوەست بکەیت بەپاشەکەیەوەو بڵێیت: (یعلم سرکم وجهرکم فی الأرض)، جا بەپێی ئەم مانای سێیەمە دەبێتە: (اللّه جل جلاله مستو على عرشه فوق جمیع خلقه، مع انه یعلم سر أهل الأرض وجهرهم). ئایەتی (أأمنتم من فی السماء..)ی سوورەتی (ملك) و ئایەتی: (الرحمن على العرش استوى)ی سوورەتی (طه) پشتگیری لەومانایە دەکەن، (ئیبن کەسیر) دەڵێ: دوای ئەمە زانایان یەکدەنگ وەستان دژی (جەهەنەمی)یەکان کە دەڵێن: خوا لەگشت جێگایەکدایەو بێ(مەکان)ە. تەفسیری ئەو ئایەتەشیان بەهەر سێ شێوەکە کردۆتەوە.



موشریك زۆر ئەهلی عینادە:

﴿وما تأتیهم من آیة من آیات ربهم﴾ هەر بەڵگەو نیشانەیەك لە بەڵگەو نیشانەکانی خوای پەروەردگار بێتە لای هاوبەشدانەرەکان بۆ چەسپاندنی یەکتاپەرستیی و ڕاستیی پەیامبەر ﷺ ﴿إلا کانوا عنها معرضین﴾ ئەوەندە سەر سەختن ئیللاو بیللا هەر ڕووی لێوەردەگێڕن و حاشای لێدەکەن ﴿فقد کذبوا بالحق لما جاءهم﴾ ئەوەتە هەرکە ئەم قورئانەشیان بۆ هات، باوەڕیان پێ نەهێنا و بەدرۆیان دانا! ﴿فسوف یأتیهم أنباء ما کانوا به یستهزءون﴾ دڵنیابن لە دوارۆژدا ئەنجامی بەدرۆخستنەوەی ئەوبەڵگانەیان پێدەگا کە ئەوان گاڵتەیان پێدەکرد و تۆڵەش وەردەگرن ﴿ألم یروا﴾ ئاخۆ ئەو بێ باوەڕانە نەیانبینیوەو عیبرەتیان وەرنەگرتووە ﴿کم أهلکنا من قبلهم من قرن﴾ کە خەڵکێکی زۆرمان لە پێش ئەوانەوە قڕکردو فەوتاند؟ ﴿مکناهم فی الأرض مالم نمکن لکم﴾ و دەسەڵات و توانایەکی وامان

پێدابوون کە بەئێوەمان نەدابوو ئەی قورەیش دەسا بۆکوێ چوون؟! ﴿وأرسلنا السماء عليهم مدرارا﴾ وە لە ئاسمانیشەوە بارانێکی بەلێزمەو بە خوڕمان بۆ باراندن ﴿وجعلنا الأنهار تجرى من تحتهم﴾ وامان کرد کەجۆگە و رووبارو کانیاوی زۆرو زەبەنە لە ژێر کۆشك و باخەکانیانەوە دەردەچوو ﴿فأهلكناهم بذنوبهم﴾ ئینجا بەهۆی تاوانەکانیانەوە قڕمانکردن و لەناومان بردن ﴿وانشانا من بعدهم قرنا آخرين﴾ وپاش لەناوبردنی ئەوانیش خەڵکێکی ترمان دامەزراندو بەدی هێنا، دیسان ئەوانیشمان بەهۆی لاساری خۆیانەوە لەناوبرد، دەسا ئێوەیش وریابن.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (٤-٦):

١- پشت لەحەقکردن وکارپێنەکردنی، مانای باوەڕ نەبوونە پێی.

٢- مەسخەرەو گاڵتەکردن بە دین، دەبێتە هۆی هاتنی سزا.

٣- عیبرەت و پەند وەرگرتن لەمێژووی گەلانی رابووردوو تیاچوو.

٤- گشت ئۆممەتێك بە هۆی گوناحی خۆیەوە تیاچووە.

﴿[٧] ولو نزلناعليك كتابا فى قرطاس﴾ ئەگەر لەباتی ئەم قورئانە کەئێستا بۆت هاتووە نووسراوەیەکی ترمان لەسەر کاغەزو لاپەڕەیەك دابەزاندبا ﴿فلمسوه بأيديهم﴾ جا دەستیان لێداباو بینابایان بۆ نەمانی گومان و دوو دڵییان ﴿لقال الذين كفروا﴾ هێشتای کافرو بێ باوەڕەکان، ئەوەندە نالەبارو ئەهلی عینادن هەر ئەیانوت: ﴿إن هذا إلا سحر مبين﴾ ببێ و نەبێ ئەمە هەر جادوویەکی ئاشکراو نمایانەو، ئێمەی پێ چاوبەست کراوە!

بەلای موشریکانەوە پێغەمبەر نابێ مرۆ بێ:

﴿[٨] وقالوا لولا انزل عليه ملك﴾ دەشیانگوت: ئەرێ بۆخوا لەئاسمانەوە فریشتەیەکی بۆ نەناردە خوارەوە و، شایەتی پێغەمبەرێتی بۆ بدات، ئەگەر راست دەکات دەڵێ پەیامبەرم ﴿ولو انزلنا ملكا لقضى الأمر﴾ دیارە ئەگەر ئێمە فریشتەمان بۆئەوکارە ناردباو، ئەوانیش وەکو باوی خۆیان باوەڕیان نەهێنابا، بێگومان کار لەکار دەترازاو سزایان بۆ دەهات ﴿ثم لا ينظرون﴾ پاشانیش مۆڵەت نەئەدران تەنها چاو تروکانێکیش بژیین ﴿[٩] ولو جعلناه ملكا﴾ گریمان ئەگەر وەك خۆیان پێشنیاریان کرد گێڕابامان بەفریشتەیەك لەباتی ئەوە کەپەیامبەر مرۆڤە ﴿لجعلناه رجلا﴾ هەر دەبوو لەشکڵ و سیمای پیاوێکمان دانابا، چونکە ئەگەر لە بیچمی فریشتەدا بێتەلایان، هەرگیز قەبووڵی ناکەن ﴿وللبسنا عليهم ما يلبسون﴾ و ئەوساش ئەوەی وائێستا لێیان تێکەڵ بووەو دەڵێن پێغەمبەر نابێ فریشتەبێت، هەمان رەخنە دەگرنەوەو لێیان تێك دەچێت، کەوابوو پێغەمبەر هەردەبێ بەشەربێت ﴿[١٠] ولقد استهزئ برسل

سُورَةُ الأَنعَام — الجُزءُ السَّابِع

وَلَوْ جَعَلْنَٰهُ مَلَكًا لَّجَعَلْنَٰهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِم مَّا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدِ ٱسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِٱلَّذِينَ سَخِرُوا۟ مِنْهُم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ سِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ ثُمَّ ٱنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ قُل لِّمَن مَّا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ قُل لِّلَّهِ كَتَبَ عَلَىٰ نَفْسِهِ ٱلرَّحْمَةَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ ۞ وَلَهُۥ مَا سَكَنَ فِى ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿١٣﴾ قُلْ أَغَيْرَ ٱللَّهِ أَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ إِنِّىٓ أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾ قُلْ إِنِّىٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّى عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ مَّن يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُۥ وَذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَإِن يَمْسَسْكَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَ وَإِن يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾ وَهُوَ ٱلْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِۦ وَهُوَ ٱلْحَكِيمُ ٱلْخَبِيرُ ﴿١٨﴾

١٢٩

﴿من قبلك﴾ بێگومانبە بەگەلێك لەپێغەمبەرانی بەرلەتۆش مەسخەرەو گاڵتەكراو نەشپسان، كەوابوو تۆش وەك ئەوان بە ئارام بەو ددان بەخۆتا بگرە ﴿فحاق بالذين سخروا منهم ما كانوا به يستهزءون﴾ ئەوسا لەئەنجامی ئەوگاڵتە پێكردنەدا سزاو جەزرەبە یەخەی گرتن ﴿[11] قل سيروا فى الأرض﴾ پێیان بڵێ: بچن بە وڵاتی بێ باوەڕەكاندا ئەوانەی یاخیبوون گەشتێ بكەن ﴿ثم انظروا كيف كان عاقبة المكذبين﴾ ئەوسا تەماشاكەن، بزانن پاشەڕۆژی ئەوانە چۆن بوو كە، ئایەتەكانی خوایان بەدرۆ دادەنا؟

رێنمایەكانی ئایەتی (٧-١١):

١- هەڵگرانی پەیامی خوا تەنیا هەر مرۆڤ بوون، نەك فریشتە.

٢- گاڵتەو سووكایەتی كردن بەپێغەمبەران و بانگبەرانی دینی خوا، داب ونەریتی مرۆڤە لاسارەكانەو نەگۆڕاوەو، هەربووەو، هەردەیشبێ، بۆیە دەبێ گشتمان زۆر بەتابشت و خۆڕاگر بین.

٣- ئەنجامی بەدرۆ خەرەوان هەر تیاچوونە.

دەبێ گش ملكەچی فەرمانی خوابین:

﴿[12] قل لمن مافى السموات والأرض﴾ بڵێ ئەی پێغەمبەر!ﷺ ئەوی لە ئاسمانەكان و زەویدایە، موڵكی كێیە؟! ﴿قل لله﴾ تۆ بۆخۆت بڵێ: هەموو هەرموڵكی خوایە، نەك هی بتەكان ﴿كتب على نفسه الرحمة﴾ لەسەرخۆی نووسیوە كە دەبێ بە رەحمەت و میهرەبان بێت بەرامبەر بە بەندەكانی خۆی ﴿ليجمعنكم إلى يوم القيامة لاريب فيه﴾ دڵنیابن لەرۆژی قیامەتدا كە هاتنی بێگومانە هەمووتان بۆی كۆ دەكاتەوە، جا ئەوكاتە پاداشت و تۆڵە وەردەگرنەوە ﴿الذين خسروا أنفسهم فهم لا يؤمنون﴾ ئەو كەسانەش كە زیانیان بە خۆیانگەیاندو، خۆیان دۆڕاند، باوەڕ ناهێنن و ددان بە یەكتاپەرستیدا نانێن ﴿[13] وله ماسكن فى الليل والنهار﴾ هەرچی لە شەوو رۆژدا ئارام دەگرێت، گشت موڵكی ئەوەو، لەژێر دەسەڵاتی ئەودایە ﴿وهو السميع العليم﴾ هەرخۆیشی هەمیشە بیسەرو زانایە ﴿[14] قل اغير الله اتخذ وليا﴾ بڵێ: دەتانەوێ منیش وەكوخۆتان لەخوا بەولاوە، كەسێكی تر بەدۆست و یارمەتیدەری خۆم بزانم؟! ﴿فاطر السموات والأرض﴾ كەبەدیهێنەری ئاسمانەكان و زەوییە﴿وهو يطعم ولا يطعم﴾ رۆزیش بەگشت دروست كراوەكان دەداو، خۆیشی لە رۆزی بێ نیازە؟ ﴿قل إنى امرت ان اكون اول من اسلم﴾ پێیان بڵێ: فەرمانم پێدراوە كەیەكەمین موسڵمان و، یەكەمین كەس بم خۆ تەسلیم بەخوای گەورەم بكەم ﴿ولا تكونن من المشركين﴾ وەفەرمانم پێدراوە نابێ لە هاوبەشدانەران بیت ﴿[15] قل إنى اخاف إن عصيت ربى عذاب يوم عظيم﴾ بڵێ: ئەگەر منیش وەكو ئێوە سەرپێچی لەخوای پەروەردگارم بكەم وبتان بپەرستم، دڵنیابن ئەوكارە بەمن ناكرێ، چونكە من لەئازاری رۆژێكی مەترسیدار دەترسم ﴿[16] من يصرف عنه يومئذ﴾ ئەوی لەو رۆژەدا رووی لەو سزایە وەرگێردرێ ﴿فقد رحمه﴾ ئەوە بەراستی خوا میهرەبانی لەگەڵ كردووەوبەر بەزەیی خۆی خستووە ﴿وذلك الفوز المبين﴾ دیارە هەرئەوەیش بەئاشكرا بەختیاریی و سەرفرازییە.

چاكەو بەلا هەر بەدەستی خوایە:

﴿[17] وإن يمسسك الله بضر﴾ ئەوخوایە دەسەڵاتدارێكی وەهایە ئەگەر تووشی هەرجۆرە بەڵاو زیانێكت بكات ﴿فلا كاشف له إلا هو﴾ بەغەیرەز خۆی هیچ كەسێ ناتوانێ لای ببا ﴿وإن يمسسك بخير فهو على كل شئ قدير﴾ خۆئەگەر خێروچاكەیەكیشت پێبگەیەنێت ، دیارە هەرخۆی بەسەر هەمووشتیكا دەسەڵاتدارەو حەزلە هەرچی بكا دەتوانێ ئەنجامی بدا، وەك ئەم فەرموودە سەحیحەش كەئیمامی تیرمیزی دەیهێنێ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ بە (ئیبن

عەباس)ی فەرموو: ((یا غلام! اذا سألت فاسأل الله وإذا استعنت فاستعن بالله، واعلم أن الأمة لوا اجتمعوا على أن ينفعوك بشيء لم ينفعوك إلا بشيء قد كتب الله لك، ولو اجتمعوا على أن يضروك بشيء لم يضروك إلا بشيء قد كتب الله عليك، رفعت الأقلام وجفت الصحف)). واتە: ئەی لاوەکە! هەرکە ویستت داوا بکەیت، هەر لەخوای بکە، ویستیشت داوای هاوکاریی و کۆمەك بکەیت، دەبێ هەر لەخوای بکەیت، چاکیش بزانە کە ئەگەر هەموو خەڵکان کۆ ببنەوەو بیانەوێ قازانجێکت پێبگەیەنن، بەدەر لەوە کەخوا خۆی بریاری دابێت، ناتوانن هیچ قازانجێکت پێبگەیەنن، ئەگەریش کۆ ببنەوەو بیانەوێ زیانێکت پێبگەیەنن، ناتوانن، مەگەر ویستی خوای لەسەربێت، چونکە قەڵەمەکان (لەئەزەلدا) هەرچییان نووسی، نووسییان و، مەرەکەبەکەش وشکەوە بووە ﴿[١٨] وهو القاهر فوق عباده﴾

الجزء السابع | سورة الأنعام

قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ آلِهَةً أُخْرَى قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ وَإِنَّنِي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ (١٩) الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمُ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ (٢٠) وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ (٢١) وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَيْنَ شُرَكَاؤُكُمُ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ (٢٢) ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ (٢٣) انْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ (٢٤) وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتَّى إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ (٢٥) وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ (٢٦) وَلَوْ تَرَى إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (٢٧)

١٣٠ | بل بدا لهم

هەر خۆشیەتی زاڵ و دەست رۆیشت و بەسەرهەموو عەبدەکانیدا ﴿وهو الحكيم الخبير﴾ هەرئەویشە لەکارزان و کارجوان و بەئاگایەبە کاروباری بەندەکانی. قورتوبیی دەڵێ: موشریکەکان وتیان بە پێغەمبەرﷺ: کێ هەیە شایەدی لەسەر پێغەمبەرێتی تۆ بدا؟ جابۆ ئەو وەڵامە ئەم ئایەتە هات وفەرمووی: ﴿[١٩] قل أي شئ أكبر شهادة﴾ پێیان بڵێ: شایەتی کێ لەهەموو شایەتیەك مەزنترو گرنگترە بۆ ڕاستیی پەیامبەرێتی من ؟ ﴿قل الله شهيد بيني وبينكم﴾ بڵێ: خوا کە لەهەموو شایەتێك گەورەترو بەئاگاترە لە نێوانماندا شایەتە بۆ ڕاستیی من ﴿وأوحي إلي هذا القرآن لأنذركم به ومن بلغ﴾ بۆیە ئەم قورئانەشم وەحی بۆکراوە، کە ئێوەو هەرکەسێکیتریش دەنگی ئەم قورئانەی دەگاتێ، پێ بترسێنم و، ئاگادار کەمەوە ﴿إنكم لتشهدون أن مع الله آلهة أخرى﴾ چلۆن ئێوە ئەی کافرو بێ باوەڕان! شایەتی ئەدەن کە لەگەڵ (الله)دا چەند خوایەکی تر هەبێ؟ ﴿قل لا أشهد﴾ پێیان بڵێ: ئەگەر ئێوە شایەتی وابدەن ، دڵنیابن کەهەرگیز من شایەتی نادەم (الله) هاوبەشی ببێ، بەڵکو بەهەموو توانام نکووڵی ئەوە دەکەم، چونکە هەرگیز ژیری ڕێگە نادا بەشتی وا ﴿قل إنما هو إله واحد﴾ بڵێ: ئەوخوایە, هەرتاك وتەنیایەو، کەسیتر شایەنی پەرستن نیە ﴿وإنني بريء مما تشركون﴾ و لەشەریك دانانی ئێوە بۆ خوا، بەراستی من بەریی وبیزارم.

ڕێنماییەکانی ئایەتی (١٧-١٩):

١- بۆ هەمووشتێك دەبێ پەنا هەربە بەخوا ببرێ، وەك لەسوورەتی (یونس) وچەندین سوورەتی تردا دووپاتی ئەوە دەکاتەوەو دەفەرموێ: (ولا تدع من دون الله ما لا ينفعك ولا يضرك...) ١٠٦ .

٢- خوا شایەدی بۆ ڕاستیی پێغەمبەر ئەدا بە ناردنی قورئان و نیشانە گەلێ بۆی.

٣- هەرکەس ئەم قورئانەی پێگەیشت , دەبێ وشیارەوبێ و بڕوبیانووی نەماوە.

٤- بنـەمای ئیسـلام لەسـەر وشـەی پـیرۆزی (لا إلـه إلا الله) دادەمـەزرێ، هـەروەك بیزاریـی و حاشایشـە لەهەمووجۆرە (شیرك)ێك. ﴿[٢٠] الذین آتیناهم الكتاب﴾ ئەو جولەکەو گاورانەی کتێب و نامەمان پێدابوون ﴿یعرفونە کما یعرفون ابناءهم﴾ هەروەکو کوڕەکانی خۆیان دەناسن، هەرئاوایش (پەیامبەر ﷺ) دەناسن، چونکە لەتەورات و ئینجیلدا سیفەتە بەرزوجوانـەکانی هـاتووەو بەئاگایشن لێیان ﴿الذین خسروا انفسهم﴾ ئەو کەسانەی زیانیان لەخۆیاندا بە هەڵبژاردنی ڕێگا چەوتەکان ﴿فهم لا یؤمنون﴾ ئیترباوەڕ ناهێنن بە موحەممەد ﷺ چونکە هەرخەریکی ململانێ و عینادی خۆیانن ﴿[٢١] ومن اظلم ممن افتری علی الله کذبا﴾ دەبێ کێ لەوکەسە ستەمکارتر بێ کە درۆ بەدەم خواوە هەڵبەسێت وبڵێ: لەقیامەتدا بتەکان شەفاعەتمان بۆدەکەن؟ ﴿اوکذب بآیاته﴾ وە یان بەئایەتەکانی خوا باوەڕ نەکاو، بەدرۆیان دانێت؟ ﴿إنه لا یفلح الظالمون﴾ بەڕاستیی ستەمکاران و درۆ هەڵبەستان قەت سەرفرازو ڕزگار نابن.

لەشیرکی موشریکان دەپێچینەوە:

﴿[٢٢] ویوم نحشرهم جمیعا﴾ ئەوڕۆژە وەبیر بێنە کە هەمووموشریکەکان -پاش زیندووکردنەوە- کۆ ئەکەینەوە بۆ لێپرسینەوە لەکاروکردەوەیان ﴿ثم نقول للذین اشرکوا﴾ پاشان بەو کەسانە هاوەڵیان بۆ خوا دانا دەڵێین: ﴿این شرکاؤکم الذین کنتم تزعمون﴾ لە کوێن ئەوانە ئێوە بە گومان کردبووتانن بەهاوەڵی خوا و، پێتان وابوو شەریکی خوان؟! دەسا ئێستا بیانهێنن ﴿[٢٣] ثم لم تکن فتنتهم﴾ لەپاشان لەوەڵامدا هیچ عوزرو بیانوو و وەڵامێکیان نیە ﴿إلا أن قالوا والله ربنا ما کنا مشرکین﴾ ئەمە نەبێ کەبەراشکاوی ئەم درۆیە بکەن و بڵێن: سوێند بەخوای پەروەردگارمان هەرگیز ئێمە هاوبەشمان بۆ خوا دانەناوە ﴿[٢٤] انظر کیف کذبوا علی انفسهم﴾ دە تەماشاکە تەنانەتی چۆن لەگەڵ خۆشیاندا درۆ دەکەن، هەروەك لەدونیادا درۆیان دەکردو ئەیان وت: (ما نعبدهم إلا لیقربونا..) ﴿وضل عنهم ما کانوا یفترون﴾ ئەو درۆودەلەسەیش هەڵیان بەستبوو لەسەر خوا لەکیسیان چوو و سوودیان لێنەبینی ﴿[٢٥] ومنهم من یستمع إلیك﴾ هەرکە تۆ قورئان ئەخوێنیتەوە هەیانە دێت گوێت بۆ ڕائەگرێ و، هیچ کەڵکیشی لێوەرناگرێ ﴿وجعلنا علی قلوبهم اکنة﴾ لەبەر کوفرەکەیان پەردەمان بەسەر دڵیاندا کێشاوە ﴿أن یفقهوه﴾ بۆئەوە لێت تێنەگەن ﴿وفي آذانهم وقرا﴾ لەبەر لاریی و لاسارییان گوێیانیشمان گران وقورسکردوەو ناهێڵین هیچ خێرێ ببیسن ﴿وإن یروا کل آیة لا یؤمنوا بها﴾ ئەوەند سەر سەختن کە ئەگەر هەرچی بەڵگەو نیشانەیش هەیە بەچاو ببینن، هێمان هەر باوەڕناکەن وددانانێن پێیدا، ئەی لەسەر داوای ئەوان مانگت بۆ لەت نەکردن، کەچی باوەڕیان نەهێناو وتیان ئەو کارە جادووە! ﴿حتی إذا جاؤك﴾ ئەوساکەیش کەهاتنە لات ﴿یجادلونك﴾دەکەونە شەڕە قسەوچەلەحانێ لەگەڵت ﴿یقول الذین کفروا﴾ کافرو بێ باوەڕەکان دەڵێن: ﴿إن هذا إلا أساطیر الأولین﴾ ببێ ونەبێ ئەم قورئانە هەر ئەفسانەو (ئوستورە)ی پێشووەکانە، لەوە بەولاوە شتێکی دی نیە ﴿[٢٦] وهم ینهون عنه وینأون عنه﴾ هەم ڕێ لەخەڵکی دەگرن لەبیستنی قورئان و، هەم بۆخۆیشیان خۆیانی لێدوور دەگرن ﴿وإن یهلکون إلا انفسهم وما یشعرون﴾ بەم کارەشیان هەر خۆیان لەناو دەبەن و بەخۆش نازانن.

پاش دینێنی سزا ، خوزگە هیچ نابەخشێ:

﴿[٢٧] ولو تری إذ وقفوا علی النار﴾ ئەر ئەوکاتە هاوبەشدانەرەکان ببینی کە لە بەرامبەر ئاگردا ڕاگیراوو بەند کراون، بێگومان کارێکی زۆر سامناك و گەورە دەبینی ﴿فقالوا یا لیتنا نرد﴾ ئینجا لەوڕۆژەدا دەڵێن: ئای خۆزگە جارێ تر دەگێڕڕاینەوە بۆ دونیا ﴿ولا نکذب بآیات ربنا﴾ و بە بەڵگەو نیشانەکانی پەوەردگارمان کافرو بێ باوەڕ

نەدەبووین ﴿ونكون من المؤمنين﴾ ولە بڕواداران دەبووین ﴿[٢٨] بل بدا لهم ما كانوا يخفون من قبل﴾ دیارە ئەو خۆزگەو پەشیمانییەیان ڕاست نییە، بەڵكو كار لەكار ترازاو،ئەو كارە خراپانەشیان كاتی خۆی لە خەڵكیان ئەشاردەوە، ئێستا كەوتنە روو و بۆیان دەركەوتن و، بۆخۆشیان حاڵی بوون ﴿ولو ردوا لعادوا لما نهوا عنه﴾ و ئەگەر گریمان بشگێڕرێنەوە بۆ دونیا، ئەو كارانە ڕێیان لێدەگیرا ، هەمیسان دەچوونەوە سەریان و هەردەیانكەن ﴿وإنهم لكاذبون﴾ بە ڕاستی درۆ ئەكەن و لە درۆزنانن ﴿[٢٩] وقالوا إن هى إلا حياتنا الدنيا﴾ هەتا لە دنیاشدابوون دەیانگوت: بێجگە لەم ژیانەی دونیایەمان هیچ ژیانێ ترنی یە ﴿وما نحن بمبعوثين﴾وقەتیش زیندوو ناكرێینەوە، واتە: نە ژیانی ترهەیەو، نە زیندوو بوونەوەش ﴿[٣٠] ولو ترى إذ وقفوا على ربهم﴾ وئەگەرئەوكاتە كە لە پێش پەروەردگاریاندا ڕادەگیردرێن بۆ لێكۆڵینەوە بیانبینی!!﴿قال أليس هذا بالحق﴾ خوا پێیان ئەفەرموێ: دە ئاخۆ ئەم زیندوو بوونەوەیە ڕاست و ڕەوان نەبوو؟ ﴿قالوا بلى وربنا﴾ ئەوانیش ئەڵێن: بەڵێ سوێند بە پەروەردگارمان" ڕاست و ڕەوان بوو ﴿قال فذوقوا العذاب بما كنتم تكفرون﴾ پێیان دەفەرموێ: دەسا بە هۆی ئەوەی لەدنیادا كافرو بێ باوەڕ بوون، ئێستا فەرموون سزاو جەزرەبەی ئەوە بچێژن ﴿[٣١] قد خسر الذين كذبوا بلقاء الله﴾ بەڕاستیی ئەو كەسانەی دیداری خوایان بەدرۆ دەزانیی و، باوەڕیان نەدەكرد بە زیندووبوونەوە، بێ سۆ بە تەواوی زیانمەند بوون ﴿حتى إذا جاءتهم الساعة بغتة﴾ تا لە ناكاو قیامەت و زیندوو بوونەوەیان لێ پێشدێ و، ئەوانیش هەر خەریكی دوژمنایەتی و، ململانێن لەگەڵ قورئاندا ﴿قالوا يا حسرتنا على ما فرطنا فيها﴾ كاتێ قیامەتیان هات ئەڵێن: ئەی ئاخ و داخ! بۆ ئەوەندە ئێمە سستیی و، دریغیمان كرد لە دونیادا لەئەنجامدانی كاری چاكەدا ﴿وهم يحملون أوزارهم على ظهورهم﴾ وئەوانیش باری قورسی گوناهی خۆیانیان بەكۆڵەوەیە ﴿الا ساء مايزرون﴾ بزانن! كە باروكۆڵەكەیان زۆر خراپ و ناڵەبارە ﴿[٣٢] وما الحياة الدنيا إلا لعب ولهو﴾ بە ئاگابن! كە زۆربەی ژ یانی ئەم دونیایە هەر گاڵتەو گەپە ﴿وللدار الآخرة خير للذين يتقون﴾ دڵنیابن ئەو ماڵەكەی تر -بەهەشت - بۆ ئەوانەی كە پاریزگاری لەفەرمانەكانی خوا ئەكەن چاكترە ﴿افلا تعقلون﴾ دەسا ئیتر بیرناكەنەوەو، ژیر نابن كەپاداشتی قیامەتتان بۆ چاكترە؟

الجزء السابع — سورة الأنعام

بَلْ بَدَا لَهُم مَّا كَانُوا يُخْفُونَ مِن قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالُوا إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُقِفُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ قَالَ أَلَيْسَ هَٰذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلَىٰ مَا فَرَّطْنَا فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَلَلدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾ قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ أَتَاهُمْ نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِن نَّبَإِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٤﴾ وَإِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَن تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُم بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٥﴾

١٣١

دڵدانەوەی پێغەمبەر:

﴿[٣٣] قد نعلم إنه ليحزنك الذى يقولون﴾ چاك ئەزانین بەوقسانەی كە كافروبێ باوەڕەكان بەرامبەر بە تۆ دەیكەن و دەڵێن، گوایە بەقسەی ئەوان تۆ شاعیرو شێتبی! ئەوساش بەو وشە ناپەسەندەیان دڵ زویر ئەبیت ﴿فإنهم لا يكذبونك﴾ لەڕاستیشدا لەسەر بنەمایەك بەدرۆزنت نازانن، بەڵكو چاك ئەزانن تۆ ڕاستگۆیت ﴿ولكن الظالمين بآيات

﴿الله يجحدون﴾ بەڵكو لەبەر ئەمەیە كە ستەمكارو بێ باوەڕەكان كردوویانە بەپیشە كە هەردەم نكوڵی و ململانێی ئایەتەكانی خوا بكەن ﴿[٣٤] ولقد كذبت رسل من قبلك فصبروا على ما كذبوا و أوذوا﴾ فرەیەك لەپەیامبەرانی بەر لەتۆ سوێند بە خوا لەلایەن گەلەكەیانەوە بە درۆ خرانەوەو، ئازارو ئەشكەنجە دران و، باوەڕیان پێنەكردن و، ددانیشیان بەخۆدا گرت ﴿حتى اتاهم نصرنا﴾ هەتا یارمەتی ئێمەیان پێگەیی، دەسا تۆش وابە. ﴿ولا مبدل لكلمات الله﴾ خۆ هیچ كەسێكیش نیە بتوانێ بڕیار و بەڵێنەكانی خوا بگۆڕێ بەرامبەر بەیارمەتی پێغەمبەران ﴿ولقد جاءك من نبإ المرسلين﴾ دیاریشە كە هەواڵی پەیامبەرانت پێگەیشتووە كەچۆن ئازاردران و، چۆنیش توانییان لەبەرامبەریەوە خۆ ڕاگربن هەتا سەرئەنجام كۆمەكی خوایان بۆ هات وسەركەوتن ﴿[٣٥] وإن كان كبر عليك إعراضهم﴾ وئەگەر ڕوو وەرچەرخانی ئەوانەت لا گەورەوگران و قورس بوو ﴿فإن استطعت ان تبتغى نفقا فى الأرض﴾ دەسا ئەگەر ئەتوانیت بچۆ لەزەوییدا زاغەو تونێلێك بۆ خۆت بكۆڵە ﴿او سلما فى السماء فتأتيهم بآية﴾ یان بچۆ پەیژەیەك بە ئاسمانەوە بنێ وپیا سەركەوە، هەتا نیشانەو موعجیزەیەكی وایان بۆبێنی، بەڵكو ئەوانە بێنیتە ژێربارو بڕوات پێبكەن ، مەبەست ئەوەیە كە نایەوێ پەیامبەر ئەوەند سووروبێتاقەت بێت بۆ بڕوا هێنانیان ﴿ولو شاء الله لجمعهم على الهدى﴾ وە نەبێت لەدەست دەرچووبن ، نەخێر، چونكە ئەگەر خوا ویستبای لەسەر ڕێگەی ڕاستیی و بەختیاریی بەزۆر هەموو كۆ بكاتەوە، زۆر بەئاسانی دەیكرد، بەڵام دەبێ باوەڕی وا چ كەڵكێكی هەبێ؟ ﴿فلا تكونن من الجاهلين﴾ جا ئیتر نابێ تۆ لەو كەسانە بیت كە حیكمەتی خوا لەوەدا نازانن كە بۆچی دەبێ مەردوم بە ئارەزووی خۆیان بڕوابێنن، نەك بە زۆر ﴿[٣٦] إنما يستجيب الذين يسمعون﴾ ئەمەیش بزانن كەبەڕاستیی تەنها ئەوانە وەڵام دەدەنەوەو باوەڕ دێنن كە بەدڵ گوێ دەگرن و دەبیسن ﴿والموتى يبعثهم الله﴾ ئەوكافرو خوانەناسانەش كە وەك مردوو وانەو باوەڕناهێنن، خوازیندوویان دەكاتەوە، دیارە ئەوانەی وابە دڵ نابیسن و بێ باوەڕن، وەكو مردوو كەڕوكاسن ولەهیچ شتێك حاڵی نابن ﴿ثم إليه يرجعون﴾ پاشانیش گشت دەگێڕرێنەوە بۆلای خۆی و پاداشیان ئەداتەوە.

الجزء السابع | سورة الأنعام

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ ٱلَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَٱلْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ ٱللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾ وَقَالُوا۟ لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ ءَايَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ ۚ قُلْ إِنَّ ٱللَّهَ قَادِرٌ عَلَىٰٓ أَن يُنَزِّلَ ءَايَةً وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾ وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا طَٰٓئِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّآ أُمَمٌ أَمْثَالُكُم ۚ مَّا فَرَّطْنَا فِى ٱلْكِتَٰبِ مِن شَىْءٍ ۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾ وَٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِى ٱلظُّلُمَٰتِ ۗ مَن يَشَإِ ٱللَّهُ يُضْلِلْهُ وَمَن يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾ قُلْ أَرَءَيْتَكُمْ إِنْ أَتَىٰكُمْ عَذَابُ ٱللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ ٱلسَّاعَةُ أَغَيْرَ ٱللَّهِ تَدْعُونَ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٤٠﴾ بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِن شَآءَ وَتَنسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰٓ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَأَخَذْنَٰهُم بِٱلْبَأْسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٢﴾ فَلَوْلَآ إِذْ جَآءَهُم بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا۟ وَلَٰكِن قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ فَلَمَّا نَسُوا۟ مَا ذُكِّرُوا۟ بِهِۦ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَٰبَ كُلِّ شَىْءٍ حَتَّىٰٓ إِذَا فَرِحُوا۟ بِمَآ أُوتُوٓا۟ أَخَذْنَٰهُم بَغْتَةً فَإِذَا هُم مُّبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾

١٣٢ | فقطع دابر

موشریكەكان لەبەڵگەی تر دەگەڕێن:

﴿[٣٧] وقالوا لولا انزل عليه آية من ربه﴾ بێباوەڕەكان وتیان: بۆچی جگە لەم قورئانە نیشانەو موعجیزەیەكی تری لە لایەن پەروەردگاریەوە بۆ نەهاتە خوار، تاببێتە بەڵگەی ڕاستیی بۆی؟! ﴿قل إن الله قادر على أن ينزل آية﴾ پێیان بڵێ: بێگومانە كە خوا بە توانایە هەر بەڵگەو نیشانەیەك ئەوان داوای ئەكەن بینێرێ. ﴿ولكن اكثرهم لا يعلمون﴾ بەڵام زۆربەیان نازانن كەپاشەڕۆژیان چۆن دەبێ ئەگەر ئەو نیشانەیەهات ، ئایا ئەمێننەوە، یا لەناو دەبرێن؟ ﴿[٣٨]

﴿وما من دابة فی الأرض﴾ گشت ڕەوکەر و گیانلەبەرێکی ئەم زەوییە ﴿ولا طائر یطیر بجناحیه﴾ هەموو باڵندەیەکیش کە بە دوو باڵان دەفڕێ ﴿إلا أمم امثالکم﴾ هەمووئەمانە چەند ئوممەتێکن وەکو ئێوە دروستکراوی خوّمانن و یاسای تایبەتیمان داناوە بۆ ژیانیان و موتاجمانن ﴿ما فرطنا فی الکتاب من شئ﴾ لەهیچ شتێك کەمتەرخەمیمان نەکردووە لە (لوح المحفوظ)دا ﴿ثم إلی ربهم یحشرون﴾ لە پاشانیش هە موو بوّلای پەروەردگاریان کۆدەکرێنەوەو توێژینەوەیان لەگەڵ دەکرێ وپاداش وتوّڵە وەردەگرنەوە ﴿[٣٩] والذین کذبوا بآیاتنا﴾ ئەو کەسانەی ئایەتەکانی ئێمە بەدرۆ دادەنێن و باوەڕیان پێناکەن ﴿صم وبکم فی الظلمات﴾ کەرو لاڵن لەناو تاریکاییەکاندا سووڕدەخۆن ﴿من یشإ الله یضلله﴾ خوا خۆی بیەوێ کەسێ گومڕا بکات، ئەیکات لەبەرلاساریی و سەرسەختی خۆی ﴿ومن یشأ یجعله علی صراط مستقیم﴾ حەزی لە هەرکەسیش بێ بیخاتە سەر ڕێگەی ڕاست، ئەوا بەئاسانی دەیخاتە سەر شارێگەکەی خۆی.

ڕێنمایی ئایەتەکانی (٣٦-٣٩):

١- باوەڕ بەخواو بە دیداریی و، بە پێغەمبەرەکەی، بەختیاریی و سەرفرازیی هەردوو جیهانە، هەروەکو کوفرو بێ بڕوایی بەدبەختی وشەرمەزاری دنیاو قیامەتە، مرۆڤی بڕوادار هەمیشە وریاو (زیندووە)و، بەرژەوەندی خۆی دەزانی لەچیدایە، خوا ئایەت و نیشانە نانێرێ- کە ئەوانە داوای بکەن- چوون هەر کە ناردیی و بڕوایان پێ نەکرد، لە ناو دەچن .

٢- جووڵندەو ئاژەڵ وگیان لەبەر، هەریەکەیان بۆخۆی ئوممەت وکۆمەڵێکن- وەکو ئێوە- وهەمویشیان ملکەچی فەرمان و بڕیارەکانی خوان .

٣- گشت ڕووداووگۆڕانکاریەکان لە (أم الکتاب)دان و، لەئەزەلدا هەر لەوێ بڕیاریان لەسەردراوە.

کاتی سزا موشریکانیش لەخوا دەپاڕێنەوە:

﴿[٤٠] قل ارایتم إن أتاکم عذاب الله﴾ بەو موشریکانە بڵێ: پێم بڵێن: ئەگەر سزای خواتان بۆهات ﴿اواتتکم الساعة﴾ یان قیامەتتان هات ﴿اغیرالله تدعون إن کنتم صادقین﴾ ئاخۆ - لەوکاتەدا- جگە لە خوا هاوار بۆ کەسی تر دەبەن فریاتانکەوێت , ئەگەر ڕاست دەکەن ئەڵێن بتەکان کەڵك بەخشن؟ ﴿[٤١] بل إیاه تدعون﴾ نا، تەنها هاوار لە خوا ئەکەن ﴿فیکشف ما تدعون إلیه إن شاء﴾ ئەوسا ئەویش ئەگەر ویستی و ئارەزووی هەبوو، ئەوا نزاکەتان گیرا دەکا و، دەرووتان لێ دەکاتەوەو کۆسپەکەتان بۆ تەخت دەکات ﴿وتنسون ما تشرکون﴾ ئەو بتانەیش ئێستا بە هاوبەشی خوایان دادەنێن لەو ڕۆژەدا لەبیریان دەکەن ﴿[٤٢] ولقد أرسلنا إلی أمم من قبلك﴾ سوێند بە خوا بەر لەتۆش ئەی پێغەمبەر! ﷺ پەیامبەرێکی زۆرمان ناردە لای گەلانی پێشووو باوەڕیان پێ نەهێنان ﴿فاخذناهم بالبأساء والضراء﴾ ئینجا ئێمەیش بە هەژاریی وبە نەخۆشیی وبەجۆرەها بەڵای تر قارمان لێگرتن ﴿لعلهم یتضرعون﴾ تا بەڵکو سەرداناوێنن بۆ پەروەردگاریان و بێدار ببنەوەو ڕومان لێ بنێنەوە ﴿[٤٣] فلولا إذ جاءهم بأسنا تضرعوا﴾ دەسا کە سزاکەمان ئەوقەیان بووو قارمان لێگرتن، بۆ لەبەرمان نە پاڕانەوەو خۆیان نەدا بە دەستەوە، هەتا ئێمەیش ڕزگاریان بکەین ؟ ﴿ولکن قست قلوبهم﴾ ئەوەیان نەکرد، بەڵکو لە باتی ئەوە دڵیان ڕەشەوە بووو لەسەر بێ باوەڕییان سوورتر بوون ﴿وزین لهم الشیطان ما کانوا یعملون﴾ شەیتانیش ئەو شیرك وتاوانانەی لەسەری بوون بۆی ڕازاندنەوەو لە پێش چاوی جوانکردن وهەروا لەسەر بێ باوەڕیی مانەوە ﴿[٤٤] فلما نسوا ما ذکروا به﴾ جا کە ئەو هەمووو ئامۆژگاریەیان لەبیر خۆبردەوە کە لەسەر زمانی پەیامبەران کرابوون ﴿فتحنا علیهم أبواب کل شئ﴾

ئینجا ئێمەیەش بۆ خەفلاندنیان و، وەك (إستدراج)ێكیش، دەروازەی هەموو خێرێكمان بۆ والاكردنەوەو ڕزق وڕۆزییەكی فرەمان ڕشت بەسەریانداو، ئەوانیش خۆشیی ونیشوە گرتنی ﴿حتى إذا فرحوا بما أوتوا﴾ هەتا بەومالْ و منداڵەی پێماندابوون، دەعیەو فیزگرتنیی و لەڕێی ڕاست لایاندا ﴿أخذنا هم بغتة فإذا هم مبلسون﴾ ئەوسا ئێمەیش كتوپڕێك قارمان لێگرتن و، ئەوانیش لەوهەموو خۆشگوزەرانیە بێ هیوا و ناهۆمید بوون ﴿٤٥ فقطع دابر القوم الذين ظلموا﴾ ئینجا ئەوانەی كە ناهەقیی وستەم پیشەیان بوو، هەموو خێرو خۆشیەكیان لەكیس چوو و دوا بڕاوبوون ﴿والحمد لله رب العالمين﴾ سوپاس و ستایشی بێ پایانیش بۆخوای پەروەردگاری جیهانەكان، دەسا تۆش ئەم بەسەرهات و ڕووداوانە بۆ ئوممەتەكەت بگێڕەوە، بەڵكو عیبرەتی لێوەرگرن.

الجزء السابع | سورة الأنعام

فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِهِ انْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ ﴿٤٦﴾ قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٩﴾ قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾ وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾ وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٢﴾

١٣٣

ڕێنمایەكانی ئایەتی (٤٠-٤٥):

١- مرۆڤی موشریك وخوانەناس زۆر سەیروسەمەرەیە! كاتێ نەهامەت و تەنگانەیەك دەبینێ، بەهەڵەو دەوان هاوار دەبات بۆخوای گەورە، هەركە ڕزگاریشی بوو، خێرا ڕوو وەردەگێرێ و پشت دەكاتەوە خوا!!

٢- ئوممەتان و گەلانی یاخیی هەركە لاڕێ و كلابوون و، خواش تۆڵەیدان وهەر ژێر نەبوون و نەگەڕانەوە بۆ ڕێی ڕاست، هێمان هەر لەگەڵ ئەوەشدا خوا دەرگای ڕسق و ڕۆزییان لێ والا دەكا و گوزەرانیان خۆشتر دەكا، خۆ دیارە كەكاری وا خەفلاندن و(ئیستدراج)ـە، ئەگینە كتوپڕ دەیانگرێ وقڕیان دەكاو لەناو دەچن . پێشەوا (ئەحمەد) لە (عوقبەی كوڕی عامیر)ەوە دەگێڕێتەوە كە: پێغەمبەرﷺ فەرمووی: ((إذا رأيت الله يعطى العبد من الدنيا على معاصيه ما يحب، فإنما هو إستدراج، ثم تلا رسول الله ﷺ (فلما نسوا ما ذكروا به فتحنا عليهم أبواب كل شئ حتى إذا فرحوا بما أوتوا أخذناهم بغتة فإذاهم مبلسون). واتە: هەركە دیتت كەخوا نیعمەت و ڕۆزی بەوخەڵكە یاخیی و نافەرمان بەرانەدا، چاك بزانە كە ئەوە (ئیستیدراج)ەو، وردە وردە بەماڵ و سامان و كوڕو ئەولاد سەریان دەخاو، كتوپڕ لێیان دەسێنێتەوەو دەیانگرێ و ڕزگاربوونیان نییە، پاشان ئەم ئایەتەی: (فلما نسوا ما ذكروا به..) خوێندەوە.

٣- بەڵێ قڕبوون و تیاچوونی ستەمكاران گشت لە شووم و بەدفەڕی خۆیانەوەیە.

٤- گوتنی زیكری (ألحمدلله) لە ئاخرو كۆتایی هەمووكارێكی خێرەوە سوننەتە.

﴿٤٦ قل أرايتم إن أخذ الله سمعكم وأبصاركم﴾ بەو بێ باوەڕە یاخییانە بڵێ: باشە! ئەگەر خوا هەستی گوێ و چاو و بیستن و دیتنتانی وەرگرتەوە ﴿وختم على قلوبكم﴾ و مۆریشی بەسەر دڵتاندانا ﴿من إله غير الله يأتيكم به﴾ دەبێ بێجگە لەخوا كێ هەبێ بتوانێ بۆتانی بگێڕێتەوەو پێتان بداتەوە؟ ﴿انظركيف نصرف الآيات﴾ دەسا بڕوانە چۆن بەگشت جۆرێ بەڵگە دێنینەوە لەسەر یەكتاپەرستیی خۆمان ﴿ثم هم يصدفون﴾ كەچی لەگەڵ ئەو هەموو

بەڵگانەدا هەر ڕوو وەردەگێڕن لەهەق و ڕاستیی!! ﴿٤٧ قل أرايتكم إن أتاكم عذاب الله بغتة أو جهرة﴾ پێم بڵێن: ئەی ئەگەر لە ناکاو، یان بەئاشکرا بەڵاو سزای خواتان بۆ هات ﴿هل يهلك إلا القوم الظالمون﴾ بێجگە لە ستەمکاران دەبێ کێی تر تیابچێت؟ واتە: هەر ئێوە تیا دەچن ﴿٤٨ وما نرسل المرسلين إلا مبشرين و منذرين﴾ پەیامبەرانیش هەر بە مژدەدەر و ترسێنەردەنێرین ﴿فمن آمن واصلح﴾ جا هەرکەسێك باوەری هێناو ئاکاری چاکی ئەنجامدا، واتە: دوای ئەو پێغەمبەرانە کەوت ﴿فلا خوف عليهم ولا هم يحزنون﴾ ئیتر نە لەهیچ شتێك ترسیان دەبێ بۆ پاشە ڕۆژیان، وەنە هەرگیز خەفەتباریش دەبن بۆ دونیایان ﴿٤٩ والذين كذبوا بآياتنا﴾ ئەو کەسانەش کە بەڵگەو نیشانەکانی ئێمە بەدرۆ دادەنێن و، بەدوای پێغەمبەراندا ناچن ﴿يمسهم العذاب بما كانوا يفسقون﴾ بەهۆی لەسنووردەرچونیانەوە سزایان ئەوقە دەبێ.

پێغەمبەر کلیلداری گە نجینەکانی خوا نیە :

﴿٥٠ قل لا اقول لكم عندی خزائن الله﴾ پێیان بڵێ: خۆ من بەئێوە ناڵێم کلیلداری گەنجینەکانی خوام، تاهەرچیم لێ بخوازن بتوانم جێبەجێی بکەم ﴿ولا اعلم الغيب﴾ ناشڵێم لەگشت غەیب و نادیارێك دەزانم، هەتا ئاگاداری هەموو شتێکبم ﴿ولا اقول لكم إنی ملك﴾ ناشڵێم من فریشتەم، بەڵکو هەر ئادەمیم ﴿إن اتبع إلا ما يوحى إلي﴾ پەیرەویی هەر لەو وەحی و نیگایەش دەکەم کە خوا بۆم دەنێرێ ﴿قل هل يستوی الأعمى والبصير﴾ دەسا بڵێ: ئاخۆ نابیناو بینا وەکو یەکن ؟! واتە: پەیڕەوانی هەق و پەیڕەوانی ناهەق، یان بڵێین: بێ باوەڕو بڕوادار وەکو یەکن ؟! ﴿افلا تتفكرون﴾ دە بۆچی بیر ناکەنەوە؟ ﴿٥١ وانذر به الذين يخافون ان يحشروا إلى ربهم﴾ تۆ بەم قورئانە ئەوکەسانە بترسێنە کە دەترسن ڕۆژێك پێشبێت لای پەروەردگاریان کۆبکرێنە ﴿ليس لهم من دونه ولی ولا شفيع﴾ ودەشزانن کەجگە لەویش هیچ دۆست و یارمەتیدەرو تکاکارێکیان نیە ﴿لعلهم يتقون﴾ بەشکو "لەم دنیایەدا"لە خوا بترسن و، کارێکی باش بکەن بۆقیامەتیان . هاوبەشدانەرەکان - وەکو(ئیبن ماجە و ئیبن جەریر)دەڵێن- ئەو دەمە کە (صوهەیب وعەممارو بیلال و خەبباب)، و دەستەیەکی تر لەموسڵمانە بێ نەواو هەژارەکان , لە دانیشتنەکانی پێغەمبەرداﷺ ئامادە دەبوون، وتیان: دەبێ تۆ ئەوانە لەخۆت دوور بخەیتەوەو نەیێنە لات, ئەوجار ئێمە دێینە لات و شوێنیشت دەکەوین ! ئیتر ئەم ئایەتە هات و فەرمووی: ﴿٥٢ ولا تطرد الذين يدعون ربهم بالغداة والعشی﴾ تۆهەرگیز ئەوکەسانە تارمەنێ کەبە بەیانیان و ئێواران یادی پەروەردگاریان دەکەن ﴿يريدون وجهه﴾ و بەدڵ و دەروونیش هەر ڕەزامەندی ئەویان ئەوێ ﴿ماعليك من حسابهم من شئ﴾ چونکە تۆ هیچ کارت بەکاری ئەوانەوە نییە ﴿وما من حسابك عليهم من شئ﴾ و ئەوانیش هیچ کارێکیان بەسەر تۆوە نییە، بەڵکو حیسابی هەردوولاتان لای خوایە ﴿فتطردهم فتكون من الظالمين﴾ تاریان مەنێ بانەچیتە ریزی ستەمکارانەوە. لەم ئایەتەدا خوای گەورە ومیهرەبان ڕێ لە پەیامبەرﷺ دەگرێ کە ئەو موسڵمانە کزو لاوازانە بتۆرێنێ، دیارە کەئایەتی (١٨/٢٨): (واصبر نفسك)، وە (٦/٥٢): (واذا جاءك الذين يؤمنون..)، وە ئایەتی (١١/٢٩): (وما انا بطارد الذين آمنوا..)، وە ئایەتی (١١/٣٠): (وما انا بطارد المؤمنين..)، وە ئایەتی (١١/٣٠): (وياقوم من ينصرنی من الله إن طردتهم..) گشت ئەمانە بۆ پشتگیریی و دووپاتکردنەوەی ئەو مەبەستەیە ﴿٥٣ وكذلك فتنا بعضهم ببعض﴾ ئێمە هەر ئابەوشێوەیە هەندێکیان بە هەندێکی دی تاقیدەکەینەوە، دەوڵەمەند بەهەژار، بێ پایە بە پایەدار ﴿ليقولوا اهؤلاء من الله عليهم من بيننا﴾ هە تا دەڵێن: ئاخۆ خوا لە نێوانماندا ئەمانەی بەرچاکەی خۆی خست و منەتی نایە سەریان و هەڵیبژاردن بۆ ئیمان وباوەڕ؟! واتە: ئێمە شایستەی ئەومنەتەبووین کەخوا هیدایەتمان بدات، نەك ئەوخەڵکەلات ولاوازە ﴿اليس

الله بأعلم بالشاكرين﴾ ئاخۆ خوا لەوان باشتر سوپاسکاران ناناسیٚ؟ حیکمەتی خۆی وایە کەخەڵکیی بەیەکتر تاقیی بکاتەوە: هەندێکی بەدەوڵەمەندیی وماڵ و دارایی، هەندیکیشی بە پێغەمبەریٚتی پلەو مەقام، موشریکەکانیش بە نەزانی خۆیان لە خۆبایی بوون و رەخنەیان لە هەژارەکان گرت، ماناو مەبەستی ئەم ئایەتانەش کە دەفەرموون: (٦/٥٣): (كذلك فتنا بعضهم ببعض..)، (وقال الذين كفروا..ما سبقونا إليه..)، (أی الفريقين خير مقاما واحسن نديا) (١٩/٧٣). ئەو حەقیقەتە دووپات دەکەنەوە.

ڕێنمایەکانی ئایەتی (٥٠ - ٥٣):

جزء السابع — سورة الأنعام

وَكَذَٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوٓا۟ أَهَـٰٓؤُلَآءِ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْهِم مِّنۢ بَيْنِنَآ ۗ أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِأَعْلَمَ بِٱلشَّـٰكِرِينَ ﴿٥٣﴾ وَإِذَا جَآءَكَ ٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِـَٔايَـٰتِنَا فَقُلْ سَلَـٰمٌ عَلَيْكُمْ ۖ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ ٱلرَّحْمَةَ ۖ أَنَّهُۥ مَنْ عَمِلَ مِنكُمْ سُوٓءًۢا بِجَهَـٰلَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنۢ بَعْدِهِۦ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُۥ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥٤﴾ وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْـَٔايَـٰتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾ قُلْ إِنِّى نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ ۚ قُل لَّآ أَتَّبِعُ أَهْوَآءَكُمْ ۙ قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ قُلْ إِنِّى عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّى وَكَذَّبْتُم بِهِۦ ۚ مَا عِندِى مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِۦٓ ۚ إِنِ ٱلْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ۖ يَقُصُّ ٱلْحَقَّ ۖ وَهُوَ خَيْرُ ٱلْفَـٰصِلِينَ ﴿٥٧﴾ قُل لَّوْ أَنَّ عِندِى مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِۦ لَقُضِىَ ٱلْأَمْرُ بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿٥٨﴾ ۞ وَعِندَهُۥ مَفَاتِحُ ٱلْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَآ إِلَّا هُوَ ۚ وَيَعْلَمُ مَا فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ ۚ وَمَا تَسْقُطُ مِن وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِى ظُلُمَـٰتِ ٱلْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِى كِتَـٰبٍ مُّبِينٍ ﴿٥٩﴾

وَهُوَ ٱلَّذِى — ١٣٤

١- پێغەمبەران گشت بنیادەمن.

٢- پێغەمبەر ﷺ نە(غەیب) دەزانیٚ و، نەدەشتوانیٚ دەسکاری بوونەوەر بکا.

٣- مرۆڤی ئیماندار وبیٚ ئیمان وەکویەك نین، موسڵمان بە چاوساغ و بینادادەنریٚت ، کافریش وخوانەناسیش بە کوێرو نابینا.

٤- پێکەوەژیان لەگەڵ خەڵکانی هەژارونەبووو، ئەهلی تەقواو بڕوادار رەوشتێکی بەرزی دینی ئیسلامەو، بە سوننەتی داوەتە قەڵەم.

٥- دەوڵەمەندیی و هەژاریی ، پایەداریی و بیٚ پایەیی، هێزداریی و بیٚ هێزیی، ئەمانە گشت بۆ تاقیکردنەوەن.

٦- هەر خەڵکانی شوکرانە بژێر شیاون چاکەیان لەگەڵ بکریٚ.

﴿[٥٤] وإذا جاءك الذين يؤمنون بآياتنا﴾ تۆش هەرکات ئەوکەسانە کە بڕوا بە نیشانەکانی ئێمە دێنن دێنە لات **﴿فقل سلام عليكم﴾** ڕێزیان لێبگرەو بە سنگێکی فراوانەوە بڵیٚ: سلاوتان لەسەر بێت **﴿كتب ربكم على نفسه الرحمة﴾** دڵنیابن کە پەروەردگارتان لەسەر خۆی نوسیوە بەبەزەیی و بە ڕەحم بێت لەگەڵتان **﴿انه من عمل منكم سوءا بجهالة﴾** و هەرکەسێکیشتان لەنەزانی خۆیەوە گوناهیٚ بکا **﴿ثم تاب من بعده واصلح﴾** لەپاشان پەشیمان ببێتەوەو ئاکاری چاك رەچاو بکات **﴿فانه غفور رحيم﴾** بەڕاستیی خوایش لەبەرامبەر ئەوکەسەوە زۆر پۆشندەو لێبوردەیە بۆ گوناحانیان، زۆریش میهرەبان و دلۆڤانە **﴿[٥٥] وكذلك نفصل الآيات﴾** ئێمە هەرئا بەو شێوەیە هەمیشە ئایەت و بەڵگەکانی خۆمان بۆمرۆڤەکان روون ئەکەینەوە بەشکوم شوێنی هەق بکەون **﴿ولتستبين سبيل المجرمين﴾** دەشمانەویٚ ڕێگەو ڕێبازی تاوانباران روون بێت وهەقیش ئاشکرا بیٚ **﴿[٥٦] قل إني نهيت أن أعبد الذين تدعون من دون الله﴾** بەو موشریکانە بڵیٚ: بەڕاستیی من ڕێم پێنەدراوە ئەوشتانە بپەرستم کە ئێوە لەباتی خوا ئەیانپەرستن **﴿قل لا اتبع اهواءكم﴾** پێشیان بڵیٚ: من هەرگیز لە هەواو ئارەزووی ئێوە

پەیڕەوی ناکەم ﴿قد ضللت إذا﴾ دڵنیام کە ئەگەر وابکەم لاڕێ ئەبم و ڕێگەی ڕاست ون ئەکەم ﴿وما انا من المهتدين﴾و لەسەر ڕێگای ڕاست نابم.

پێغەمبەر بەڵگەی بەهێزی هەیە:

﴿٥٧ قل إني على بينة من ربي﴾ پێیان بڵێ: بێگومانبن کە من لەلایەن پەروەردگارمەوە بەڵگەی پتەوم پێیە بۆ بڕواهێنان، قورئانم بۆهێناون ﴿وكذبتم به﴾ کەچی ئێوە بڕواتان پێنەکردو بە درۆتان دانا !﴿ماعندي ما تستعجلون به﴾ ئەوبەڵاو سزایەش ئێوە بەپەلەن بۆی لای من نییە ﴿إن الحكم إلا لله﴾ چونکە هەموو حوکم و بڕیارێك هەر هی خوایە، هەمووشتێ هەر بەدەستی ئەوە ﴿يقص الحق﴾ وهەر ئەویشە هەق شیتەڵ وبەیان دەکا ﴿وهو خير الفاصلين﴾ هەرئەویشە بە باشترین شێوە هەق و ناهەق لێکدەکاتەوە، هەرئەویشە دەتوانێ تۆڵە و سزای تاوانباران بداو، ستەمیش لەکەس نەکات، دیاریکردنی کات و ڕۆژی هاتنی سزاکەش تەنها لای خوایە، وەکو لەم سوورەتەو، لەچەند سوورەتێکی تردا ئەفەرموێ: (قل لو أن عندي ما تستعجلون به..) (٦/٥٨)، وەئایەتی (٢٩/٥٤) و (١٠/٥٠) و (٢٩/٥٣) ئەمانە هەموو دووپاتی ئەو ڕاستییە دەکەنەوە ﴿٥٨ قل لو أن عندي ماتستعجلون به﴾ پێیان بڵێ: ئەگەر ئەو سزایە وا ئێوە بە پەلەن بۆی لای من بوایە ﴿لقضي الأمر بيني وبينكم﴾ ئەوا کاری من و ئێوە هەرزوو یەکلا دەبووەوەو سزاتان بۆ دەهات ﴿والله اعلم بالظالمين﴾ خواش لەهەموو کەس بە موشریکان و ستەمکاران زاناترە.

خاتوو عائیشە -خوا لێی ڕازی بێت- لەپێغەمبەر ﷺ دەپرسێت: ئاخۆ ڕۆژێکی سەختترت وەکو (ئوحود) دیتبێ؟ فەرمووی بەڵێ: ئەوی لەلایەن قەومەکەی تۆوە (ڕۆژی عەقەبە) تووشم بوو، سەختتر بوو لەڕۆژی ئوحود، چونکە داوام لە(ئیبن عەبد یالیل)ـی سەرکردەی (تاییف) کرد پەنام بدا، پەنای نەدام، ئیتر منیش زۆر بێتاقەت بووم و ئۆقرەم نەگرت، هەتا چوومە(قرن الثعالب/شوێنێکە شەوو ڕۆژێ لەمەککەوە دوورە) پاشان سەرم بەرزکردەوە دەبینم هەورێك بەڕا سەرمەوەیە و سێبەری بۆ کردوم و، جوبریلی تێدایە و پێیگوتم: خوا قسەو گوفتاری ئەوانەی بیست، ئەوا ئێستاش فریشتەی وێرانکەرو تێکدەری شاخەکانی ناردۆتە لات، چ فەرمانێکی پێدەکەی ئامادەیە، فریشتەیەکەیش سڵاوی کردو گوتی: ئەر دەڵێیت ئەو دوو شاخە دەدەم بەسەریاندا، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: نە، شتی وامەکە ، بەشکوم لەئاییندەدا خوای گەورە لەنەوەو زاڕۆڵەی ئەمانە، نەوەو وەچەیەکی وا بەدی بێنێت ،کە زۆربەڕێك وپێکی خوا بپەرستن/متفق عليه. بەڵێ بەپێی ڕواڵەت ئایەتی: (قل لوان عندي ماتستعجلون..) و ئەو فەرمووده خاتوو عاییشە گێرایەوە، یەکناکەون و ناکۆکن، چونکە ئایەتەکە دەڵێت: ئەرئەوسزایە -ئەوانە بەتالووکەن بۆی- بەدەستی موحەممەد بووبا، کار لەکار دەترازاو تیادەچوون، فەرموودەکەیش دەڵێ: خوای گەورە فریشتەی ناردوو کارەکەی خستە بەر دەستی پێغەمبەر کە: ئەر مەیلی ببێ دەتوانێ فەرمان بەو فریشتەیە بدات: شاخەکە بکوتێ بەسەریاندا، کەچی میهرەبانی نواند و ڕێی نەدا بەوکارەیە. (ئیبن کەسیر) بۆیەکخستنی نێوان ئەم ئایەت وفەرموودەیە دەڵێ: ئەوسزایە لە ئایەتەکەدایەو ئەوان داوایانکرد، دیارە کەبەدەستی پێغەمبەر نیە، بۆیە فەرمووی: ئەگەر بەدەست من بووبا بەپەلە بۆم دەهێنان، بەڵام لەفەرموودەکەدا وا هاتووە کە ئەوان داوای سزایان نەکردووە، بەڵکو خوای میهرەبان لەلایەن خۆیەوە بەزەیی جووڵاو فرشتەکەی ناردو ئەویش گوتی: ئەر فەرمان بدەیت ئەو دوو شاخە دەکوتم بەسەریاندا پێغەمبەریش قەبووڵی نەکرد، کەوابوو هیچ ناکۆکییەك لەنێوانیاندا نیە.

ڕێنمایەکانی ئایەتی (٥٤-٥٨):

١- پێویستە لەگەڵ پرسیارکەراندا هەمیشە نەرم ونیان و لەسەر خۆبین و توندو سەختگیری نەکەین.

٢- پەیڕوانی هەواو ئارەزوو باتڵ، زوو تووش دەبن و تیادەچن.

٣- موسڵمانی بانگبەری ئیسلام دەبێ خوا بە هەموو سیفەتەکانیەوە چاك بناسێت .

٤- هەڵگرانی مەشخەڵی بانگەوازو گەیاندنی دینی خوا، دەبێ لە بەرامبەر گشت ڕووداوو گیروگرفتەکانەوە زۆربەئارام و خۆڕاگربن.

﴿٥٩ وعنده مفاتح الغيب لا يعلمها إلا هو﴾ کلیلی گشت گەنجینەکانی غەیب، تەنها لای خوایەو، تەنها هەر ئەویش پێیان دەزانێت و، تەواوی کارە نادیارەکانیش لای ئەوئاشکراو دیارن، ئیمامی (بوخاریی و، پێشەوا ئەحمەد) ئەم فەرموودەیە دێنن کە: خاتوو (عائیشە) دەڵێ: ((من زعم أن رسول الله ﷺ خبير بما يكون في غد، فقد أعظم على الله الفرية، والله يقول:((قل لا يعلم من في السموات والأرض الغيب إلا الله)) أخرجه مسلم. بەڵێ پەیامبەری خوا ﷺ دەبێ بەراشکاوی بەهەموو مەردم بڵێ: من هیچ کاریکی غەیب و نادیار نازانم، بۆ یە خوا فەرمانی پێدەکات بڵێ: (قل لا أقول لكم عندي خزائن الله ولا أعلم الغيب..) خۆ ئەوکاتەش کەخاتوو عائیشە تۆمەتبارکراو، بوختانەکەی بۆهەڵبەسرا، پەیامبەر ﷺ ئەگەرچی بەهیچ شێوەیەك لێی بەدگومان نەبوو، بەڵام بەشێوەیەکی (عين اليقين)یش ئاگای لەهەواڵەکە نەبوو، هەتاخوا خۆی پاکانەی بۆکردو فەرمووی: (أولئك مبرؤن مما يقولون)، (ئیبراهیم)پێغەمبەر ﷺ ئەو کاتە فریشتەکان هاتنەلای، بەپەلە گوێلکێکی بۆ سەربڕین، چونکە نەیزانی فریشتەن، هەتا خۆیان وتیان: (إنا أرسلنا إلى قوم لوط) (١١/٧٠)، ئەوسا کەهاتنە لای (لووط)، ئەویش نەیزانی فریشتەن، بۆیە: (سئ بهم وضاق بهم ذرعا) (١١/٧٧) (یەعقوب)ﷺ لەبەر دووری یوسف (ئاوی مرواری) سەرچاوی گرت و کوێربوو، چونکە هیچ هەواڵێکی لێی نەبوو نەیئەزانی لەکوێیە؟ خۆ (سولەیمان)یشﷺ گشت شەیاتین و باکانی لەبەر دەستا بوو، کەچی هەواڵێکی ئەوتۆی لەخەڵکی (مەندەب)و هۆزی (بەلقیس) نەئەزانی، تا پەپووسلێمانەکە هات، وتی: (أحطت بما لم تحط به وجئتك من سبإ بنبإ يقين) (٢٧/٢٢)(نووح) ﷺ ئەودەمە کەکوڕەکەی خنکاو هاواری لێ بەرزبوویەوە، نەیزانی ئیماندارو باوەڕدار نەبووە، بۆیە گوتی: (رب إن ابني من أهلي..) ئەوسا خوایش فەرمووی: (يانوح إنه ليس من أهلك..) (١١/٤٦)، جا کەوابوو گشت پەیامبەران و فریشتەکانیش، ئەگەر خوا لەنادیارو (غەیب) شتێکیان لێ بەئاگا نەکا، هیچ نازانن، وەکو لەجێگایەکی تردا دەفەرموێ: (.. وما كان الله ليطلعكم على الغيب..) (٣/١٧٩)، دیارە سەبارەت بەغەیب و نادیار جگە لەوەحی هەرچی بگوترێ کوفرو بێ باوەڕییە، بۆیە پێغەمبەر دەفەرموێ: ((من أتى عرّافا فسأله عن شئ لم تقبل له صلاة أربعين يوما)) أخرجه مسلم، وقال القرطبي: فمن قال إنه ينزل الغيث غدا، و جزم به فهو كافر، أخبر عنه بأمارة إدعاها أم لا؟ وكذلك من قال: إنه يعلم ما في الرحم فإنه كافر، فإن لم يجزم و قال: إن النوء، ينزل الله به الماء عادة، وانه سبب الماء عادة، وإنه سبب الماء على ما قدره وسبق في علمه لم يكفر، إلا انه يستحب أن لا يتكلم به).

عەرراف: بەو کەسە دەڵێن: پێی وایەو دەڵێ: من هەموو کارێکی نادیارو غەیب دەزانم ! ﴿ويعلم ما في البر والبحر﴾ هەرچیش لە وشکانیی و دەریادایە ئەو ئەیزانێ ﴿وما تسقط من ورقة إلا يعلمها﴾ هیچ گەڵا دارێکیش بێ ئاگاداری ئەو ناوەرێت ﴿ولا حبة في ظلمات الأرض﴾ هەردانەیە کە لەناو تاریکایی زەوییدا بێ ﴿ولا رطب ولا يابس﴾ و هەرچی تەڕو وشکیشە ﴿إلا في كتاب مبين﴾ گشتی ئەوانە لەناو کتێبێکی ئاشکرادایە وەکو (لوح المحفوظ)، واتە: خوای کارزان بە گشت بوونەوەر -بەگیاندارو بێ گیانیەوە- زانست و زانیاریی هەیە .

بەرلە مردن و دوای مردن هەرخوا خاوەنە:

﴿٦٠ وهو الذی یتوفاکم باللیل﴾ هەر ئەوخوایە کە بەشەودا دەتانخەوێنێ و، هەستان لێدەسێنێ و، وەك مردووتان لێدێت ﴿و یعلم ما جرحتم بالنهار﴾ وبەرۆژیشدا هەر تاوانێ بکەن پێیدەزانێ ﴿ثم یبعثکم فیه﴾ ئەوسا بەرۆژ راتاندەپەڕێنێ و هەڵتان دەسێنێ ﴿لیقضی اجل مسمی﴾ تا ماوەی دیاریکراوی خۆی بەسەر دەچێ و، ئەگەنە کۆتایی تەمەنتان دەژین ﴿ثم إلیه مرجعکم﴾ لە پاشان دەتانمرێنێ و هەردەچنەوە لای خۆی ﴿ثم ینبئکم بما کنتم تعملون﴾ پاشانیش ئاگادارتان ئەکا لەهەرچی کردوتانە ﴿٦١ وهو القاهر فوق عباده﴾ هەر خۆیەتی زاڵ و دەسەڵاتدار بەسەر بەندەکانییدا ئەگەر بیەوێ هەمووتەسلیم و ملکەچی فەرمانی ئەو ئەبن ﴿ویرسل علیکم حفظة﴾ فریشتەی چاودێرو پارێزەریشتان لەسەر دائەنێ و، لەجنیەکان دەتانپارێزن و، کردەوەکانیشتان دەژمێرن ﴿حتی إذا جاء احدکم الموت﴾ جاکە وەختی مردنی یەکێکتان هات ﴿توفته رسلنا﴾ فریشتەکانمان گیانی دەکێشن ﴿وهم لا یفرطون﴾ خۆ لەجێبەجێ کردنی فەرمانەکانی خوادا، هەرگیز کۆتایی و سستی ناکەن ﴿٦٢ ثم ردوا إلی الله مولاهم الحق﴾ لەپاشان دوای زیندووو بوونەوە هەموو دەگەڕێنەوە لای خوا، کەگەورەو سەروەری راستەقینەی هەموانە ﴿الا له الحکم﴾ دەبا گشت هۆشیار بن! کە داوەریی و بڕیار هەربەدەستی ئەوە ﴿وهو اسرع الحاسبین﴾ بە خێراتر لە هەرحیسابگرێکیش حیسابی گشتیان دەکا.

الجزء السابع — سورة الأنعام

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُّسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾ ثُمَّ رُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ أَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ ﴿٦٢﴾ قُلْ مَن يُنَجِّيكُم مِّن ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَّئِنْ أَنجَانَا مِنْ هَٰذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٣﴾ قُلِ اللَّهُ يُنَجِّيكُم مِّنْهَا وَمِن كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾ قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَن يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّن فَوْقِكُمْ أَوْ مِن تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُم بَأْسَ بَعْضٍ انظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُل لَّسْتُ عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾ لِّكُلِّ نَبَإٍ مُّسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾ وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَىٰ مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٨﴾

١٣٥

ڕێنمایەکانی ئایەتی (٥٩ - ٦٢):

١- مەودای دەسەڵات و تواناو حیکمەتی خوای خاوەن بەزەیی بێ سنوورە.

٢- هەمووکارێکی غەیب و نادیار، دیارو ئاشکرا تەنیا خوا خۆی دەیزانێ.

٣- مەودای (قەزا) و(قەدەری) خوا هەمووشتێ دەگرێتەوە. تەنانەتی هەرگەڵادارێك لەدار بەربێتەوە. ئاگای لێیەتی.

٣- (مەعاد)و لێپرسینەوەو تۆڵەو پاداش، بڕیارێکی حەتمیی خوایەو هەر پێش دێت.

بەخشش و کەرەمی خواو، هەڵمەت و قاری:

﴿٦٣ قل من ینجیکم من ظلمات البر والبحر﴾ پێیان بڵێ: لە تاریکییەکانی وشکایی و، دەریادا، بەتایبەتی کاتێ ڕێتان لێ ونبەبێ، کێ ڕزگارتان دەکات؟ ﴿تدعونه تضرعا وخفیة﴾ ئەوکاتە کەبەگیردێن، بە ئاشکراو بە نهێنی، بگرە بەهەموو شێوەیەك، لێی دەپاڕێنەوەودەڵێن: ﴿لئن انجانا من هذه لنکونن من الشاکرین﴾ ئەگەرپەروەردگار ئەمجارەش لەم بەڵاو تەنگەژەیە ڕزگاریکردین، پەیمان بێت لە شوکرانە بژێرانبین. ﴿٦٤ قل الله ینجیکم منها ومن کل

﴿كرب﴾ بڵێ: لەو هەموو ناڕەحەتیی وتەنگەژەیەو، لەهەموو ئاستەنگێکی تریش، خوارزگارتان دەکات ﴿ثم انتم تشركون﴾ کەچی پاش ئەوە لەباتی سوپاسگوزاریی شەریك و هاوبەشی بۆ بڕیار ئەدەن!! ﴿[٦٥] قل هو القادر﴾ بڵێ: دەسەڵاتی هەیەو دەشتوانێ ﴿على ان يبعث عليكم عذابا من فوقكم﴾ لەسەرووتانەوە سزایەکتان بۆ بنێرێ، بەهەورە تریشقەو باوبۆران و..هتد ﴿اومن تحت ارجلكم﴾ یان لەژێر پێتانەوە بەبوومەلەرزەو رۆچوونی زەویی، گیرۆدەتان بکات ﴿اويلبسكم شيعا﴾ یان بتانکاتە چەند دەستەو بەستەیەکی ناکۆك و نەگونجاو لە گەڵ یەکتردا و، توشی کێشەو گرفتتان بکا ﴿و يذيق بعضكم بأس بعض﴾ وبەهەندێکتان ئازارو جەزرەبەی هەندێ بدا ﴿انظر كيف نصرف الآيات﴾ دەبڕوانە چۆن بە هەمووشێوەیەك بەڵگەو نیشانەیان بۆدەگۆڕین و نیشانیان دەدەین ﴿لعلهم يفقهون﴾ بەشکو تێبگەن و وردبنەوە لێیان و بگەڕێنەوە سەر رێی راست وبەرنەبنە گیانی یەکتر.

رێنمایەکانی ئایەتی (٦٣-٦٥):

١- چ بەڵگەیەك لەمە بەهێز تربێت لەسەرناهەقیی و باتڵی (شیرك)ی (موشریکان) کە: دەبینی لە کاتی تەنگانە و تەنگژەدا، هاوار هەربۆ خوای گەورە ئەبەن ،چونکە دەزانن پەنادەرو ڕزگارکەر لەکاتی بەڵاو موسیبەتدا تەنیا خوایە.

٢- وشیاربوونەوەو، خۆپاراستن لەهەر ئیختیلاف و کێشەیەك سەر بکێشی بۆ بەشبەشبوون و کوتلە بەندیی، ئیمامی موسلیم ئەم فەرمووده دێنێ :((إن الله زوى لي الأرض (أي جمعها) فرأيت مشارقها و مغاربها، وإن أمتي سيبلغ ملكها مازوى لي منها، وأعطيت الكنزين الأحمر والأبيض ، وإني سألت ربي لأمتي ألا يهلكهم بسنة مجاعة، ولا يسلط عليهم عدوا من سوء أنفسهم فيستبيح بيضتهم ، وإن ربي قال لي يامحمد! إني إذا قضيت قضاءًفإنه لايرد، وأني أعطيتك لأمتك ألا أهلكهم بسنة عامة، وألا أسلط عليهم عدوا من سوى أنفسهم يستبيح بيضتهم ولو أجتمع عليهم من بأقطارها، أو قال:من بين أقطارها حتى يكون بعضهم يهلك بعضا، ويسبي بعضهم بعضا)).مەبەست لەم فەرموودە ئەمەیە کەگەل و نەتەوەی موسڵمان ، هەتا یەك ریزو یەك دەست بن و، نەبنە چەند دەستەو بەستەیەك، هیچ هێزێك ناتوانێ زاڵ ببێ بەسەریاو، ببنە دیل و کۆیلەی ژێردەستیان.

﴿[٦٦] وكذب به قومك وهو الحق﴾ وقورەیشی هۆزت (ئەی پێغەمبەر!) ئەم (قورئان)ەیان بە درۆداناو، بڕوایان پێنەکرد، خۆ دیاریشە کە هەرقورئان ڕاست و دروستە ﴿قل لست عليكم بوكيل﴾ پێیانبڵێ: خۆ من بەرپرس و چاودێری ئێوەنیم، تا بەزۆر بڕواتان پی بێنم ﴿[٦٧] لكل نبإمستقر﴾ هەمووکارو هەواڵێکیش لای خوا کاتی خۆی هەیەو، ئەمرۆ یاسبەینێ هەر پێشدێت، ئەوسا هەموو ڕاست و ناراستێك دەرئەکەوێ ﴿وسوف تعلمون﴾ لەئاییندە شدا چاك ئەزانن کە ئاوایە.

لەگەڵ ئەوانەدا لەئایەتەکانی خوا خراپ دەدوێن دامەنیشە :

﴿[٦٨] وإذا رأيت الذين يخوضون في آياتنا﴾ هەر کە ئەو موشریکانەت دیت خەریکن لەبارەی ئایەت و نیشانەکانی ئێمەوە خراپ دەدوێن و گاڵتە دەکەن ﴿فأعرض عنهم﴾ ڕوویان لێ وەرچەرخێنەو، خێرا هەستەوجێیان بهێڵە ﴿حتى يخوضوا في حديث غيره﴾ تا قسەکەیان ئەگۆڕن و واز لەو گاڵتەو مەسخەرە دێنن ﴿وإما ينسينك الشيطان﴾ ئەگەر شەیتان ئەم ئامۆژگاریەشی لەبیربردیتەوەو لەگەڵیان دانیشتیت ﴿فلا تقعد بعد الذكرى مع القوم الظالمين﴾ جا دوای ئەوە ، هەرکە بە بیرت هاتەوە، ئیتردوای ئەوەنابێ لەگەڵ ئەوخەڵکە ستەمکارە دانیشی، بەڵکو دەبێ زووجێیان بهێڵی ﴿[٦٩] وما على الذين يتقون من حسابهم من شئ﴾ ئەو کەسانە کە لەوانە خۆ دوور دەگرن و،

پارێز ئەکەن وهەرگیز ناچنە کۆڕەکانیانەوە، ئیتر هیچ حیساب و گوناهێکی ئەوانەیان لە ئەستۆ نابێ، ئەگەر لاقرتیش بکەن ﴿ولكن ذكرى لعلهم يتقون﴾ بەلاّم لەگەلّ ئەوەیشدا ئێمە هەر فەرمان دەدەین کە ئێوە دوور بن لێیان، بەڵکو بیریێ بکەنەوەوخۆ پارێزن لە گاڵتە ومەسخەرەکردن بەدینی ئیسلامی پیرۆزوقورئانی بەفەڕ. (سەدی) ئەڵێ: کەخراپکاران ئێوە ببینن لەگەڵیان دادەنیشن، ئیتر هیچ شەرمێکتان لێ ناکەن و لە گاڵتە کردن ومەسخەرە بەقورئان کۆڵ نادەن. (قورتوبی) ئەڵێ: (فی هذه الآیة رد علی من زعم أن الأئمة الذین هم حجج وأتباعهم، لهم أن یخالطوا الفاسقین و یصوّبوا آراءهم تقیة. وقال الطبری: لا تجالسوا أهل الخصومات. قال ابن العربی: هذا دلیل علی أن مجالسة أهل الکبائر لا تحل. وقال ابن خویزمنداد: من خاض فی آیات الله "مؤمنا أوكافرا" ترکت مجالسته وهجر، وکذلك منع أصحابنا الدخول إلی أرض العدو ودخول کنائسهم و البیع، و مجالسة الکفار أهل البدع)، واتە: ئەم ئایەتە بەڵگەیە لەسەر ئەوانە کە دەڵێن: ئیمامەکان وپەیڕەوکەرانیان گشت حوجەت و بەڵگەی خوان ، جا"لەبەر تەقیە"وخۆپاراستن، دەتوانن لەگەڵ پیاو خراپاندا خۆ تێکەڵ بکەن و، گوێ بۆقسەیشیان بگیردرێ ! ئیمامی (تەبەری) دەڵێ: هەرگیز لەگەڵ ئەوانەدا دامەنیشن گاڵتەوگەپ بەئایەتەکانی خوادەکەن. (ئیبنولعەرەبی) دەڵێ: ئەم ئایەتە بەڵگەی ئەوەیە کەنابێ لەگەڵ ئەهلی (کەبیرە)دا دابنیشین. (ئیبن خوەیزمەنداد) دەڵێ: هەرکەسێك رۆچوو لە گاڵتەو مەسخەرە بەئایەتەکانی خوا، دەبێ واز لەخۆیی وکۆڕەکەی بهێنرێ. جابۆ باشتر تێگەیەشتن لەماناو مەبەستی ئەم ئایەتە، سەیرێکی تەفسیری ئایەتی (١٤٠)ی (نیساء) بکە لەم تەفسیرەدا ﴿٧٠ وذر الذین اتخذوا دینهم لعبا ولهوا﴾ تۆ واز لەوانە بێنە کە ئایینی (فیتریی) خۆیان بە گەمەو گاڵتە گرتووە ﴿وغرتهم الحیاة الدنیا﴾ ژیانی ئەم دونیایەش بەتەواوی فریوی داون و، قیامەتیان لەبیرچۆتەوە، ﴿وذكر به﴾ دەسا تۆ بەم قورئانە هەمیشە ئامۆژگاریان بکەو، سزای قیامەتیان وەبیربێنە ﴿ان تبسل نفس بما کسبت﴾ وبابشزانن کە هەرکەسێك بکەوێتە زیندانی بێ دەرەتانی کارو کردەوەی خۆیەوە ﴿لیس لها من دون الله ولی ولا شفیع﴾ وجگە لە خوا هیچ کەس یارمەتی ناداو، هیچ کەسیش تکا بۆ رزگاربوونی ناکا ﴿وان تعدل کل عدل لا یؤخذ منها﴾ تەنانەتی هەرچی ماڵی دنیایشی هەیە لە فیدیەو بریتی خۆیدا بیدا، هێمان لێی وەرناگیرێ ﴿أولئك الذین ابسلوا بما کسبوا﴾ ئەمانە لە بەرکارو کردەوەی خراپ و، لەبەربێ باوەڕییان، لە دۆزەخدا بەندەکرێن و، بۆهەمیشەیش گرفتار دەبن ﴿لهم شراب من حمیم وعذاب الیم﴾ ئاوی کوڵبەکوڵیان دەدەنێ بوخواردنەوەیان و، سزای بە ئێشیان هەیە ﴿بما کانوا یکفرون﴾ چونکە خوانەناس وبێ باوەڕبوون.

الجزء السابع | سورة الأنعام

وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِم مِّن شَيْءٍ وَلَٰكِن ذِكْرَىٰ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾ وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهِ أَن تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِن تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَّا يُؤْخَذْ مِنْهَا أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾ قُلْ أَنَدْعُو مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلَىٰ أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَانَا اللَّهُ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانَ لَهُ أَصْحَابٌ يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَى ائْتِنَا قُلْ إِنَّ هُدَى اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ وَأُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَاتَّقُوهُ وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ كُن فَيَكُونُ قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٧٣﴾

١٣٦ | وَإِذْ قَالَ

رێنمایەکانی ئایەتی (٦٨-٧٠):

١- لەهەر جێگایەك بێ حورمەتی بەرامبەر بەقورئان ودینی (ئیسلام) بکرێ، مانەوەو دانیشتن لەوجێگایەدا حەرامەو، دەبێ بەپەلە جێ بهێڵرێ، (سەلەف)یش یەك دەنگن کە لەگەڵ ئەهلی (کەبائیر)دا بەتایبەت لەکاتی ئەنجامدانیدا کۆڕو دانیشتن وپەیوەندی ڕەوا نیە.

٢- (فوزەیلی کوڕی عەیاز) ئەڵێ: هەرکەسێ بیدعە چییەکی خۆش ویست، خوا کاروکردەوەی باتڵ دەکاتەوە.

٣- ئەگەر لەبەر لاوازیی و کزیی وبێ دەسەلاتی ئەوکەسە، یان لەبەر لاوازی گشتیی موسڵمانان نەتوانرا ئەو جێگایە چۆڵبکرێت، ئەوە هەردەبێ یان بەزمان، یان بەدڵ بێزاریی و ئینکاری ئەو کارە دزێوو ناپەسەندەیە بکرێ.

٤- هەرکەسێ بە کوفرەکەیەوە بمرێ، هەرگیز لەئاگری دۆزەخ رزگاری نابێ.

نموونەی مرۆی لەدین وەرگەڕاوە:

ئیبن کەسیر لە(سەدی)یەوە دەڵێ: کاتێ هاوبەشدانەرەکان بەموسڵمانەکانیان وت: وەرن پەیڕەوی لە ئایین ودینی ئێمە بکەن و، وازبێنن لەموحەممەد ودینەکەی! جابۆ ئەو وەڵامە خوای گەورە ئەم ئایەتەی: (قل اندعوا من دون الله..)ی نارده خوارێ و فەرمووی: ﴿[٧١] قل اندعوا من دون الله مالاينفعنا ولايضرنا﴾ پێیان بڵێ: ئاخۆ دەتانەوێ جگە لەخوا هاوار بۆ شتی تر بەرین و بیپەرستین ، کەنەسوودێکمان پێ دەگەیەنن, ئەگەر بیانپەرستین, ونەزیانیشمان پێ دەگەیەنن, ئەگەر نەیانپەرستین ﴿ونرد على اعقابنا﴾ پاشەو پاشیش وەرگەڕێین وپشت لە ئایینی خوا بکەین ﴿بعد إذ هدانا الله﴾ پاش ئەوەی خوای دلۆڤان شارەزای ڕاستەڕێی کردین؟ ﴿كالذى استهوته الشياطين فى الأرض حيران﴾ وەکو کەسێ کەشەیاتینی هەڵیخەڵەتاندبێ و، چەواشەو سەرگەردان بووبێت و لەزەوییدا بسووڕێتەوە ﴿له أصحاب يدعونه إلى الهدى ائتنا﴾ ئەوسا هەندێ لە هاوەڵانی خۆی بانگی لێ بکەن و پێی بڵێن: وەرە لای ڕێگای ڕاست و لەگەڵ ئێمەبە، کەچی لەگەڵ ئەوەیشدا، پەیڕەوی هەر لە شەیاتینی بکات! ﴿قل إن هدى الله هو الهدى﴾ بڵێ: ڕێی ڕاست هەرئەوڕێگەیە خوا دیاریکردووە ﴿وأمرنا لنسلم لرب العالمين﴾ وفەرمانیشمان پێدراوە لەلایەن خواوە کە خۆ بدەینە دەستی پەروەردگاری جیهانەکان وتەسلیمی ئەوبین، واتە: ئێوە پاش وەرگەڕان لە ئیسلام- وەکو پیاوێك وانە لەگەڵ چەند هاوڕێیەکدا بە ڕێیەکی ڕاستدا بڕۆن، جا پیاوەکە ڕێ گوم بکا، دەستەیە شەیاتین ڕەفتار بەملاو بەولای ڕێگەدان بانگی لێ بکەن و سەرلێشیواوی بکەن و، هەریەکەیان بیبەن بەلایەکدا ، بەلام هاوڕێکانی بانگی لێ بکەن وبڵێن وەرە لای ئێمە، ڕێگەکە لێرەوەیە، کەچی ئەو هەر مل بادا، ئەوجا ئێوەش لادانتان لەڕێی ڕاست هەر وەکو ئەوکەسە وایە کە پەیامبەر ﷺ لەسەر ڕێگایەك وەستابێ و بڵێ: لێرەوە وەرە ئەمەیە ڕێگەی ئایینی ئیسلام. کەچی ئەو هەر ڕوو وەربگێڕێ (تەبەری) ﴿[٧٢] وأن اقيموا الصلاة واتقوه﴾ پێمان گوتراوە: کە بەردەوام نوێژ بکەن و لە خوا بترسن و بەهەمیشەیی سنوورەکانی بپارێزن ﴿وهو الذى إليه تحشرون﴾ وە ئەوخوایەیە هەمووتان هەرلای ئەو کۆدەکرێنەوە ﴿[٧٣] وهو الذى خلق السموات والأرض بالحق﴾ هەر ئەویشە کە ئاسمانەکان و زەویی بەڕاست و بەهەق بەدیهێناوە ﴿ويوم يقول كن فيكون﴾ هەر ڕۆژێکیش بفەرموێ: "بەڕۆژی قیامەت" ببە، دەستبەجێ دەبێ ﴿قوله الحق﴾ خوایەکی وایە کە هەر وتەو قسەی ئەو ڕاست و دروستەو، قسە هەرقسەی ئەوە ﴿وله الملك﴾ موڵك و دەسەلاتیش هەر هی خۆیەتی ﴿يوم ينفخ فى الصور﴾ بەتایبەتی ئەو ڕۆژە کە فوو بە شەیپور"صور"دا دەکرێ ﴿عالم الغيب والشهادة﴾ گشت شتێکی نادیارو دیار دەزانێ ﴿وهو الحكيم الخبير﴾ هەر ئەویشە کار جوان و زاناو ئاگادار بەهەموو شتێك.

ڕێنمایەکانی ئایەتی (٧١ - ٧٣):

١- پاشگەزبووەوە لەدینی ئیسلام، کارێکی حەرام وقەدەغەیە.

٢- گوێڕایەڵی لە ئەهلی باتڵ و بەقسەکردنیان کارێکی حەرامە.

٣- ئیستا هەر دینی ئیسلام، دینی ڕاستەقینەی خوایەو پێی ڕازییە.

٤- دەبێ دین و شەریعەتی ئیسلام بە هەموو پایەو لقەکانیەوە وەربگیرێ و پیادەبکرێ.

٥- (مەعاد)و زیندووبوونەوە بۆحساب و لێکۆڵینەوە لە گشت کاروکردەوەیەك هەقەو دێت.

ئیبراهیم ئامۆژگاری بابی دەکا:

﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ ءَازَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا ءَالِهَةً إِنِّىٓ أَرَىٰكَ وَقَوْمَكَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٧٤﴾ وَكَذَٰلِكَ نُرِىٓ إِبْرَٰهِيمَ مَلَكُوتَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ ٱلْمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ ٱلَّيْلُ رَءَا كَوْكَبًا ۖ قَالَ هَٰذَا رَبِّى ۖ فَلَمَّآ أَفَلَ قَالَ لَآ أُحِبُّ ٱلْءَافِلِينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا رَءَا ٱلْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَٰذَا رَبِّى ۖ فَلَمَّآ أَفَلَ قَالَ لَئِن لَّمْ يَهْدِنِى رَبِّى لَأَكُونَنَّ مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَءَا ٱلشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هَٰذَا رَبِّى هَٰذَآ أَكْبَرُ ۖ فَلَمَّآ أَفَلَتْ قَالَ يَٰقَوْمِ إِنِّى بَرِىٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٧٨﴾ إِنِّى وَجَّهْتُ وَجْهِىَ لِلَّذِى فَطَرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ حَنِيفًا ۖ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٧٩﴾ وَحَآجَّهُۥ قَوْمُهُۥ ۚ قَالَ أَتُحَٰٓجُّوٓنِّى فِى ٱللَّهِ وَقَدْ هَدَىٰنِ ۚ وَلَآ أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِۦٓ إِلَّآ أَن يَشَآءَ رَبِّى شَيْـًٔا ۗ وَسِعَ رَبِّى كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا ۗ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾ وَكَيْفَ أَخَافُ مَآ أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُم بِٱللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ عَلَيْكُمْ سُلْطَٰنًا ۚ فَأَىُّ ٱلْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِٱلْأَمْنِ ۖ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾

﴿[٧٤] وإذ قال إبرهيم لأبيه آزر﴾ ئەوکاتە وەبیربێنە کە (ئیبراهیم) ئامۆژگاری (ئازەر)ی باوکی دەکردو پێیگوت: ﴿ائتخذ اصناما الهة﴾ ئەرێ تۆ بتگەلێك ،چۆن بەخوا دەگریی ودەیانپەرستی ؟! ﴿إنی اراك وقومك فی ضلال مبین﴾ بێگومان من دەبینم هەم خۆت و، هەم نەتەوەوخزمەکانەت لەرێ لاتان داوەو بەئاشکرا سەرلێشێواون ﴿[٧٥] وكذلك نری إبراهیم ملكوت السموات والأرض﴾ هەر ئاوا مەلەکوت و دەسەڵاتی فراوان وبێ سنووری خۆمان نیشانی ئیبراهیم دەدەین لە ئاسمانەکان و زەوییدا (قورتوبی) ئەڵێ: (ملكوت: أی ملك، وزیدت الواو والتاء للمبالغة في الصفة مثل: الجبروت). هەندێ لە زاناکان ئەڵێن: ئەودەمە خوا ئەودەسەڵات ومەلەکووتەی نیشانی ئیبراهیم دا لە ئاسمان وزەمییدا، تەمەنی (١٥-١٧)ساڵ بوو ﴿ولیكون من الموقنین﴾ هەتا لە جەرگەی ئەوانەدابێ یەقینی تەواویان بە بوون ویەکتاکی پەروەردگاریان هەیە ﴿[٧٦] فلما جن علیه اللیل﴾ جا کە شەو بەسەرهات و تاریکایی شەو دنیای داپۆشی ﴿رای کوکبا﴾ سەیرێکی ئاسمانی کردو ئەستێرەیەکی ڕووناکداری بەدی کرد ﴿قال هذا ربی﴾ وتی: ببێ و نەبێ ئەمە پەروەردگارمە. جا لەبەرئەوە ئەوکات گەلەکەی بت و خۆرو مانگ و ئەستێرەیان دەپەرست، ئەمیش نەرم نەرمێ بۆیان چووو هەمووشیانی پووچەڵ کردەوە ﴿فلما افل قال لا احب الآفلین﴾ جا هەرکە لەچاو ئاوا بوو ونەما، وتی: من هیچ شتێکی ئاوا بووم خۆش ناوێ ﴿[٧٧] فلما رای القمر بازغا﴾کە دیتیشی مانگ هەڵات ﴿قال هذا ربی﴾ وتی:ئەمەیە پەروەردگارم ﴿فلما افل قال لئن لم یهدنی ربی﴾ جاهەر کە ئەمیش ئاوا بووو نەما وتی: بێگومانم کە ئەگەر پەروەردگارم هیدایەتم نەدات ﴿لأكونن من القوم الضالین﴾ منیش لەوخەڵکە گومڕاو سەرلێشێواو دەبم ﴿فلما رای الشمس بازغة﴾ ئەوجا هەرکە خۆری دیت هەڵهات ﴿قال هذا ربی﴾ گوتی: ئەمەیانە پەروەردگارم ﴿هذا اكبر﴾ ئەمە لەمانگ و ئەستێرەکانی تر گەورەترە ﴿فلما افلت﴾ جا کە ئەمیش ئاوا بووو لەچاو ونبوو ﴿قال یا قوم إنی برئ مما تشركون﴾ وتی گەلەکەم! بە

ڕاستیی من لەو بتانەی ئێوە ئەیانکەنە هاوبەشی خوا تەکیمەوەو بێزارم ﴿[٧٩] إنی وجهت وجهی للذی فطر السموات والأرض﴾ دڵنیابن وامن ڕوومکردە ڕووی پیرۆزی ئەوزاتە کە ئاسمانەکان و زەویی بێ بنەما بەدی هێناوە ﴿حنیفا﴾ لە هەمووشیرك وکارێکی پڕو پووچ و بەتاڵیش لامداو، ڕووم تەنها لەزاتی پاکی بێخەوشی ئەو کرد ﴿وماأنا من المشرکین﴾ وە لەوکەسانەش نیم هاوبەشی بۆ دادەنێن.

ڕێنمایەکانی ئایەتی (٧٤ - ٧٩):

دەبێ بێزاری وحاشا لەهەموو جۆرە شیرك و، لەهەرکارێکی خراپ دەربڕێت، گەرچی بەرامبەر بەکەس وکارو خزمانیش بێ، هەروەکو (ئیبراهیم) ﷺ ئینکاریی ونکوولی لەگەڵ باب و خزمانی خۆیدا کرد، شیاوی ئامارژە بۆ کردنە گەل و هۆزەکەی ئیبراهیم (صابئە) و ئەستێرە پەرستبوون .

شیرك لە هەموو شتێ گەورەترە:

﴿[٨٠] وحاجه قومه﴾ هەرکە ئیبراهیم لەبتەکان دوورکەوتەوە، ئیتر هۆزوو گەلەکەی کەوتنە شەڕە قسە و دەمەقاڵێ لە گەڵیا ﴿قال اتحاجونی فی الله وقد هدان﴾ ئەویش وتی: ئایا ئێوە سەبارەت بەبوون وتاك وتەنیایی خوا قڕو قڕو دەمبازیم لەگەڵ ئەکەن، کە من خوا خۆی بە چەندین بەڵگەی ڕوون و ئاشکرا شارەزاو ڕێنمایی کردووم ﴿ولا أخاف ماتشرکون به﴾ لەو بتانەش ناترسم ئێوە دەیانکەنە هاوەڵ و شەریکی خوا ﴿إلا ان یشاء ربی شیئا﴾ بەلام پەروەردگارم خۆی حەزبکا، تووشی بەلاوشتێکم دەکا، ئەگینا هەرگیز بەدەستی ئەوانە تووشی هیچ شتێ نابم ﴿وسع ربی کل شئ علما﴾ خۆ پەروەردگاریشم ئاگای لە هەموو شتێکە ﴿افلا تتذکرون﴾ دەسا ئێوە بیرناکەنەوە لەوکارە هەڵانە دەیانکەن؟! ﴿[٨١] وکیف اخاف ما اشرکتم﴾ من چۆن لەودارو بەردە دەترسم ئێوە کردووتانن بە هاوبەش و شەریکی خوا ﴿ولا تخافون انکم اشرکتم بالله﴾ بەلام ئێوە ناترسن لەوە شەریك و هاوبەشتان بۆخوا داناوە ؟! ﴿ما لم ینزل به علیکم سلطانا﴾ بەمەرجێ خوا هیچ بەڵگەو نیشانەیەکی بۆپشتگیری ئەوانە نەناردۆتە خوارەوە، واتە: بێ زانست و بەڵگە هەر لەخۆتانەوە بتان دەپەرستن ﴿فأی الفریقین احق بالأمن﴾ ئاخۆ کام دەستەمان (ئێمە، یان ئێوە) هەقدارترین بە ئاسایش وئەمن لەرۆژیقیامەتدا ؟ ﴿إن کنتم تعلمون﴾ ئەگەر ئێوە خاوەن زانست و زانیاریی بن ، ئەمە لێکدەدەنەوە ﴿[٨٢] الذین آمنوا ولم یلبسوا إیمانهم بظلم﴾ ئەو کەسانەی بڕوایان هێناو، لەهەمان کاتدا ناحەقیی و شیرکیان تێکەڵ بە ئیمانەکەیان نەکرد ﴿أولئك لهم الامن﴾ ئاسایش ونەبوونی ترس لەسزای خوا هەربۆ ئەوانە، نەك بۆ بت پەرستەکان ﴿وهم مهتدون﴾ وهەر ئەوانیشن ڕێنمایی کراو بۆ ڕێگەی ڕاست و، بەهەقیانەتیش لەسەرینی. پێشەوا(ئەحمەد) دەگێڕێتەوەو دەڵێ: کاتێ ئەم ئایەتی: (الذین آمنوا ولم یلبسوا إیمانهم بظلم ..) هاتە خوارێ، هاوەڵان زۆرپێیان سەخڵەتبوو و گوتیان: ئاخۆ کەسێك هەبێ ستەمی نەکردبێ لەخۆی ؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: مەبەست بەو (ستەم)ە لە ئایەتەکەدایە (شیرك)ـە، واتە: دانانی شەریکە بۆ خوا، مەگەر ئەو ئایەتانەتان نەخوێندۆتەوە کە (لوقمان) بە کوڕەکەی خۆیگوت: (یا بنی لا تشرك بالله إن الشرك لظلم عظیم).

ڕێنمایەکانی ئایەتی (٨٠-٨٣):

١- (موناظەرە) وگفتوگۆ ڕووبەڕووی باتڵ بێژان و موشریکان، بەمەبەستی ڕوونکردنەوەی هەق و دەرخستنی ڕاستییەکان ، بەشکو بێنە سەر ڕێی ڕاست وهیدایەت ببن، کارێکی پێویست وڕێپێدراوە لە ئیسلامدا.

٢-دەستەو بەستەی موشریکان وخوانەناسان، لە هەمووکاتدا عەقڵیەتێکی سەیرو سەمەرەوداخراویان هەیە.

٣- ئەوکەسەش شیاوبێت بەئەمنیەتی خواو، لەسزایشی ترسی نەبێت، هەرئەوەیە کە هاوبەش و شەریکی بۆ دانەنێ.

﴿٨٣ وتلك حجتنا آتيناها إبراهيم على قومه﴾ ئەمە چەند بەڵگەیەك بوون نیشانی ئیراهیمان داو سەرمان خست بە سەر گەلە بت پەرستەکەیدا ﴿نرفع درجات من نشاء﴾ کێیشمان ئارەزووبێ وەکو ئیبراهیم ﷺ پلەوپایەی بەرز دەکەینەوەو سەری دەخەین بەسەرگەلەکەیدا ﴿إن ربك حكيم عليم﴾ بێگومانە کە پەروەردگارت زۆر کارجوان و، زۆریش زانایە, خۆی چاك دەزانێ چی بکات.

ئیسحاق و یاقووب هەردوو بە (پیری) درانە ئیبراهیم (علیهم السلام):

الجزء السابع — سورة الأنعام

الذين ءامنوا ولم يلبسوا إيمانهم بظلم أولئك لهم الأمن وهم مهتدون (٨٢) وتلك حجتنا ءاتيناها إبراهيم على قومه نرفع درجات من نشاء إن ربك حكيم عليم (٨٣) ووهبنا له إسحاق ويعقوب كلا هدينا ونوحا هدينا من قبل ومن ذريته داود وسليمان وأيوب ويوسف وموسى وهارون وكذلك نجزي المحسنين (٨٤) وزكريا ويحيى وعيسى وإلياس كل من الصالحين (٨٥) وإسماعيل واليسع ويونس ولوطا وكلا فضلنا على العالمين (٨٦) ومن ءابائهم وذرياتهم وإخوانهم واجتبيناهم وهديناهم إلى صراط مستقيم (٨٧) ذلك هدى الله يهدي به من يشاء من عباده ولو أشركوا لحبط عنهم ما كانوا يعملون (٨٨) أولئك الذين ءاتيناهم الكتاب والحكم والنبوة فإن يكفر بها هؤلاء فقد وكلنا بها قوما ليسوا بها بكافرين (٨٩) أولئك الذين هدى الله فبهداهم اقتده قل لا أسألكم عليه أجرا إن هو إلا ذكرى للعالمين (٩٠)

١٣٨ — وما قدروا الله

﴿٨٤ ووهبنا لـه إسحاق ويعقوب﴾ ئیبراهیش پاش ئەوەهیوای منالی نەمابوو، ئیسحاق و یەعقوبمان پێبەخشی و بە پەیامبەرێتی شەرەفمەند بوون وەکو ئەفەرموێ: ﴿كلا هدينا﴾ هەمووشیانمان رێنمایی رێی ڕاست کردوبوونەپەیغەمبەر ﴿ونوحا هدينا من قبل﴾ بەر لە ئیبراهیمیش نووحمان رێنمایی کردو بوویە پێغەمبەر ﴿ومن ذريته داود وسليمان﴾ لە ناو زارۆڵەو نەوەکانی ئیبرهیمشدا داودو سولەیمان ﴿وأيوب ويوسف وموسى وهارون﴾ و ئەیوب و یوسف و موساو هارون یشمان شارەزاکردن وبوونە پێغەمبەر ﴿وكذلك نجزي المحسنين﴾ ئێمە هەر ئاوا پاداشی چاکە کاران دەدەینەوە ﴿٨٥ وزكريا ويحيى وعيسى والياس﴾ زەکەریاو یەحیاو عیساو ئیلیاسیشمان شارەزاو رێنماکردو بوونە پەیغەمبەر، بۆیە دەفەرموێ: ﴿كل من الصالحين﴾ هەمووشیان لەپیاو خاسانی خوابوون ﴿٨٦ وإسماعيل واليسع ويونس و لوطا﴾ ئیسماعیل و ئەلیەسەع و یونس و لووطیش هەروەها ﴿وكلا فضلنا على العالمين﴾ وە هەمووشیانمان زیاتر لەگشت خەڵکی سەرزەویی رێزو قەدر لێنان ﴿٨٧ ومن ابائهم وذرياتهم وإخوانهم﴾ ولە باوو باپیران و نەوەکانیان و براکانیاندا کۆمەڵێکی زۆرمان لێ رێنمایی کردن ﴿و اجتبيناهم وهديناهم إلى صراط مستقيم﴾و برێکیانمان هەڵبژاردن بۆپێغەمبەرێتی و، شارەزای رێی ڕاست و دروستمان کردن ﴿٨٨ ذلك هدى الله﴾ ئەوەیە رێی راستی خواو، رێنمایش هەربەدەستی خۆیەتی ﴿يهدي من يشاء من عباده﴾ لە بەندەکانی خۆی کێ حەزلێ بکا، شارەزاو رێنمایی گشت کارێکی خێری دەکات ﴿ولو أشركوا﴾ لەگەڵ ئەوەیشدا ئەگەر ئەو پەیامبەرانە ﷺ هاوبەشیان بۆخوا دانابا ﴿لحبط عنهم ما كانوا يعملون﴾ هەمووکارەکانیان سەرجەم پووچەڵ دەبوویەوە, باشە دەبێ حاڵی خەڵکانی تر چۆن بێت, ئەگەر هاوبەش وشەریك بۆخوا دابنێن؟ ﴿٨٩ اولئك الذين آتيناهم الكتاب والحكم والنبوة﴾ ئەوانەبوون ئێمە کتێب و نامەو تێگەیشتن و پەیامبەرێتیمان پێدان ﴿فإن يكفر بها هؤلاء﴾ ئینجا ئەگەر ئەمانەی سەردەمی تۆ ئەی موحەممەد!

کافروبێ بڕوابن بەپەیغەمبەرێتی ئەوانەو،بە ئایەتەکانمان ﴿فقد وكلنا بها قوما﴾ بەڕاستیی ئەوکارە دەدەینە دەستی تاقم و گەلێکی تر، وەکو(ئەنصارومهاجر) ﴿ليسوا بها بكافرين﴾ ئەوان کافرو بێ بڕوا نابن پێیان و دەشیان پارێزن وتەسلیمیان دەبن ﴿[٩٠] أولئك الذين هدى الله﴾ ئەوپێغەمبەرو نەوەوشوێنکەوتوانەیان بوون ، خوا بۆخۆی شارەزاو ڕێنوێنی کردن و، بەهەق ڕێگایان گرت ﴿فبهداهم اقتده﴾ سا تۆیش ئەی موحەممەد ﷺ هەر لەشوێن ئەوانەوە بچۆ و، چاولە سیفەتەکانی ئەوان بکە ﴿قل لا اسئلكم عليه اجرا﴾ پێیان بڵێ: لەبەرامبەر گەیاندنی بەرنامەکەی خواوە ،داوای هیچ مزەو کرێیەکتان لێ ناکەم ﴿إن هو إلا ذكرى للعالمين﴾ ئەم (قورئانەیش) تەنها پەندو ئامۆژگارییەکە بۆ هەموو خەڵکانی جیهان. بەڵێ ڕاستە, قورئان بۆ ئەوانەی گوێی بۆ دەگرن و، دڵیان وشیارە, پەندوو ئامۆژگاریەو، قازانج و خێری لێ دەبینن.

الجزء السابع — سورة الأنعام

وَمَا قَدَرُواْ ٱللَّهَ حَقَّ قَدۡرِهِۦٓ إِذۡ قَالُواْ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٖ مِّن شَيۡءٖۗ قُلۡ مَنۡ أَنزَلَ ٱلۡكِتَٰبَ ٱلَّذِي جَآءَ بِهِۦ مُوسَىٰ نُورٗا وَهُدٗى لِّلنَّاسِۖ تَجۡعَلُونَهُۥ قَرَاطِيسَ تُبۡدُونَهَا وَتُخۡفُونَ كَثِيرٗاۖ وَعُلِّمۡتُم مَّا لَمۡ تَعۡلَمُوٓاْ أَنتُمۡ وَلَآ ءَابَآؤُكُمۡۖ قُلِ ٱللَّهُۖ ثُمَّ ذَرۡهُمۡ فِي خَوۡضِهِمۡ يَلۡعَبُونَ ﴿٩١﴾ وَهَٰذَا كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ مُبَارَكٞ مُّصَدِّقُ ٱلَّذِي بَيۡنَ يَدَيۡهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ ٱلۡقُرَىٰ وَمَنۡ حَوۡلَهَاۚ وَٱلَّذِينَ يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡأٓخِرَةِ يُؤۡمِنُونَ بِهِۦۖ وَهُمۡ عَلَىٰ صَلَاتِهِمۡ يُحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾ وَمَنۡ أَظۡلَمُ مِمَّنِ ٱفۡتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوۡ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمۡ يُوحَ إِلَيۡهِ شَيۡءٞ وَمَن قَالَ سَأُنزِلُ مِثۡلَ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُۗ وَلَوۡ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلظَّٰلِمُونَ فِي غَمَرَٰتِ ٱلۡمَوۡتِ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ بَاسِطُوٓاْ أَيۡدِيهِمۡ أَخۡرِجُوٓاْ أَنفُسَكُمُۖ ٱلۡيَوۡمَ تُجۡزَوۡنَ عَذَابَ ٱلۡهُونِ بِمَا كُنتُمۡ تَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ غَيۡرَ ٱلۡحَقِّ وَكُنتُمۡ عَنۡ ءَايَٰتِهِۦ تَسۡتَكۡبِرُونَ ﴿٩٣﴾ وَلَقَدۡ جِئۡتُمُونَا فُرَٰدَىٰ كَمَا خَلَقۡنَٰكُمۡ أَوَّلَ مَرَّةٖ وَتَرَكۡتُم مَّا خَوَّلۡنَٰكُمۡ وَرَآءَ ظُهُورِكُمۡۖ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمۡ شُفَعَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ زَعَمۡتُمۡ أَنَّهُمۡ فِيكُمۡ شُرَكَٰٓؤُاْۚ لَقَد تَّقَطَّعَ بَيۡنَكُمۡ وَضَلَّ عَنكُم مَّا كُنتُمۡ تَزۡعُمُونَ ﴿٩٤﴾

١٣٩

پێغەمبەر ئادەمییەو بەرنامەیشی بۆ هاتووە:

(ئیبن عەبباس) و(موجاهید) دەڵێن: ئایەتی (وما قدروا الله حق قدره..) لەبارەی قورەیشەوە هاتە خوارێ، ئیمامی (تەبەری)ش هەر ئەوقسەیەی پەسەندکردووە. هەندێکیش دەڵێن: سەبارەت بە جوولەکەکان هات. ئێمەیش لەم تەفسیرە کورتەدا لە سەر ڕاو بۆ چوونی دەستەی دوایی مانامان لێدایەوە، چونکە دەقی قورئانەکەش پشتگیری لەوە دەکا، خوایش باشتر دەزانێ. ﴿[٩١] وما قدروا الله حق قدره﴾ کەچی (جوولەکە)وەك پێویست ڕێزیان لەخوا نەگرت ونەیانناسی ﴿إذ قالوا ما انزل الله على بشر من شئ﴾ کاتێ گوتیان: خوا هیچ نامەو وەحیێکی بۆ هیچ ئادەمییەك نەناردووە! دیارە ئەم عینادیی و ئێرەییەیان ، تەنیا لە ڕقی قورئاندایە, بۆیە ئینکاری هەموو وەحیی و سروشێك دەکەن بە (تەورات)ەکەی خۆشیانەوە !! ﴿قل من انزل الكتاب الذى جاء به موسى﴾ پێیان بڵێ: باشە! ئەو نامەی (تەورات)ـە مووسا هێنای کێ دایبەزاند ﴿نورا وهدى للناس﴾ کەبوویە ڕووناکیی و، ڕێنمایی بۆ مەردم؟ ﴿تجعلونه قراطيس﴾ کە ئێوە ئێستا لەنوسخە ڕەسەنەکەی پەڕە پەڕەی دەکەن ﴿تبدونها وتخفون كثيرا﴾ بەشێکی کەمی کە بەقازانجتان بێ بۆ خەڵکی دەردەخەن و، باسی دەکەن و، زۆرێکیشی کە بەزیانی خۆتانی بزانن ئەیشارنەوە، وەك ئەو پەسن و صیفەتە جوانانەی سەبارەت بەپەیامبەر ﷺ لە تەوراتدا هاتوون ﴿و علمتم مالم تعلموا انتم ولا آباؤكم﴾ باشە ئەگەر خوا هیچ نامەیەکی نەناردووە! ئەو هەوالأنە کە لەم قورئانەدا بەئێوە ڕاگەیەنرا کەنە خۆتان و، نە باوباپیرانتان دەتانزانین کێ فێری کردن؟ ﴿قل الله﴾ دەسا بڵێ: هەر خوایگەورەبوو ئەو قورئانەی نارد ﴿ثم ذرهم فى خوضهم يلعبون﴾ ئیتر وازیان لێ بێنە باهەر بەقسەی نابەجێی خۆیانەوە سەرقاڵبن وگاڵتەو مەسخەرە بکەن، ئەوسا چاك دەزانن" ﴿[٩٢] وهذا كتاب انزلناه مبارك﴾ ئەم قورئانەش بۆمان دابەزاندوویت نامەیەکی پیرۆزەو, مایەی بەختەوەری هەمووخەڵکانە بە مەرجێ پەیڕەوی لێ بکەن ﴿مصدق

﴿الذی بین یدیه﴾ بەراست دانەری ئەو کتێبانەشە لەپێشیەوەبوون وەکو(تەورات و ئینجیل و...) ﴿ولتنذر به أم القری ومن حولها﴾ دامان بەزاند هەتا تۆ ئەی پێغەمبەر!ﷺ خەڵکانی شاری مەککە و، ئاواییەکانی دەوروبەری مەککەی پێ بترسێنی ﴿والذین یؤمنون بالآخرة﴾جا ئەو کەسانەی بڕوایان بە ڕۆژی دوایی هەبێ ﴿یؤمنون به﴾ ئەوا بڕوایش بەم قورئانە دەکەن ﴿وهم علی صلاتهم یحافظون﴾ بەردەوامیش هۆشیارن بە نوێژەکانیانەوەیە و، چاودێریی و پارێزگاریان دەکەن و، لەکاتی خۆیاندا بەچاکی و پاکی ئەنجامیان دەدەن .

ئەوی بڵێ: (وەحیی)م بۆ هاتووە، لێی ستەمکارتر نیە :

﴿[٩٣] ومن أظلم ممن افتری علی الله کذبا﴾ دەبێ‌چ کەسێك لەوە ستەمکار تربێ کە لە سەر خوا درۆ هەڵبەستێ وبڵێ: خوا هیچ شتێکی بەوەحی نەناردوتە خواری، نەتەورات، نەقورئان!! ﴿او قال أوحی إلی﴾ یان بڵێت: من لە لای خواوە وەحی و سروشم بۆ کراوە وەکو (موسەیلەمەی ئەسوەدی عەنسی) کەبێ شەرمانە داوای پێغەمبەرێتی دەکرد! ﴿ولم یوح إلیه شئ﴾ لەراستیشدا هیچ شتێکی بۆ وەحی نەکراوە ﴿ومن قال سأنزل مثل ما أنزل الله﴾ وەیان بڵێ: منیش دەتوانم وەکو ئەو کتێبانە بنێرم، خوا ناردونی؟ ﴿ولو تری إذ الظالمون فی غمرات الموت﴾ وئەگەر لەوکاتەدا کە ستەمکاران لە نارەحەتی و پەلەقاژەی مەرگدان ببینی چۆن گرفتاربوون ﴿والملائکة باسطوا أیدیهم﴾ فریشتەی گیانکێشانیش دەستیان لێدەکەنەوەو لێیان دەدەن ﴿أخرجوا انفسکم﴾ و پێیان دەڵێن: دەگیانی خۆتان لەجەستەتان دەربهێنن وبینێرنە لای قارو تورەیی خوای گەورە، دیارە ئەوانیش بۆیان دەرنایەو، فریشتەکانیش لەپشتەوە تێیان دەسرەوێنن ﴿الیوم تجزون عذاب الهون﴾ پێشیان دەڵێن: وا ئەمڕۆش بەئەوپەڕی سەرشۆڕیی و ریسواییەوە جەزرەبەو تۆڵە دەدرێن ﴿بما کنتم تقولون علی الله غیر الحق﴾ چونکە لە دنیادا لەسەرخوا درۆتان هەڵدەبەست و قسەی نابەجێتان دەکرد ﴿وکنتم عن آیاته تستکبرون﴾ ولەبەرامبەر ئایەتەکانیشیەوە خۆتان بەزل دەزانی ﴿[٩٤] ولقد جئتمونا فرادی﴾ لە ڕۆژی دواییدا خوا بە بێ باوەڕەکان ئەفەرموێ: وائەمڕۆ بێ ماڵ و حاڵ و رووت و قووت وتاك و تەنیا بێ سۆ هاتنەوە لامان ﴿کما خلقنا کم أول مرة﴾ هەروەك چۆن لەسەرەتاوە بێ ماڵ و حاڵ وروت وقووت دروستمان کردن ﴿وترکتم ما خولناکم وراء ظهورکم﴾ وهەرچیشمان پێدابوون لەماڵ وسامانی دنیا، لەدوای خۆتان گشتتان جێهێشت ﴿ومانری شفعاءکم الذین زعمتم أنهم فیکم شفعاء﴾ ئەوانەیش نابینین بەهاناتانەوە بێن کەپێتان وابوو شەریك وهاوبەشی خوان، هەتا تکاو شەفاعەتتان بکەن ﴿لقد تقطع بینکم﴾ ئەوا هەرچی ئەسباب وهۆی پەیوەندی نێوانتان بوو بچڕاو نەما ﴿وضل عنکم ما کنتم تزعمون﴾ ئەو شتانەش ئێوە بە خەیاڵ واتان دەزانی تکاتان بۆ ئەکەن، هەموو تیاچوون و بەهیچ دەرچوون.

بەم بەڵگانە باش خوا بناسە :

﴿[٩٥] إن الله فالق الحب والنوی﴾ بێگومان هەرخوایە دانەودەنك وناوکەی جۆراوجۆری دانەوێڵە لە ژێر زەوییدا دەقڵیشێنێ، واتە: هەردەسەڵات وتوانایی ئەوە کە ناوك لەت دەکا وکشت وکاڵی لێدەروێنێ و، درەختی لێ سەوز دەکا ﴿یخرج الحی من المیت﴾ زیندوویش لەمردوو دەردێنێ، گیا لەدانەوێڵەی وشك دەروێنێ ﴿ومخرج المیت من الحی﴾ و دەرهێنەری مردوویشە لە زیندوو ﴿ذلکم الله فأنی تؤفکون﴾ ئەوە ئەوکارانە دەکاخوای پەروەردگارتانە، دەسائێوە لە بڕواهێنان چۆن کلا دەبن و لا ئەدرێن؟ ﴿[٩٦] فالق الإصباح﴾ هەرخۆشیەتی تاریکایی شەوگار لادەداو، سپێدەی بەرەبەیان دێنێ و دونیا ڕووناك دەکاتەوە" ﴿وجعل اللیل سکنا﴾ و شەویشی بۆ ئیسراحەت و پشوودان دانا، هەمووشتێك تیایا ئارام ئەگرێ ﴿والشمس والقمر حسبانا﴾ و خۆرو مانگیشی بە ئەندازەو حسێبێکی ورد

ڕاگرتـووەو، هەریەکـەیان لەخولگـەی خۆیـدا زۆر بـە وردی دێـن ودەچـن ﴿ذلـك تقـدير العزيـز العلـيم﴾ ئـەوەش ئەندازەگیری خـوای خـاوەن دەسـەڵات و زانایـە ﴿٩٧ وهـو الـذی جعـل لكـم النجـوم﴾ هـەر ئەویشـە کـە ئەسـتێرەکانی کردووە بەنیشانە بۆ ئێوە ﴿لتهتدوا بها فی ظلمات البر والبحر﴾ تا لەتاریکیـەکانی وشکانیی ودەریـاو زەریاکانـدا ڕێیان پێ دەرکەن ﴿قد فصلنا الآيات لقوم يعلمون﴾ بەڕاستیی ئێمـە نیشانەکانی خۆمـان بۆ خـەڵکانێکی زاناو ژیر ڕۆشن دەکەینەوە ﴿٩٨ وهو الذی انشاكم من نفس واحدة﴾ هەر ئەویشە کەهەموو ئێوەی لە تـەنیا کەسێك (ئادەم)ـی بابتان بنەڕەت دانا ﴿فمستقر ومستودع﴾ ئەوسا لەمناڵدانی دایکتاناو، لەپشت بابتانا مەحکەم دایمەزراندن ﴿قد فصلنا الآيـات لقـوم يفقهـون﴾ بەڕاستیی ئێمـە نیشـانەکانی خۆمـان بۆخـەڵکانێك کـە لـە ڕاستییەکان تێبگـەن، ڕووندەکەینەوە ﴿٩٩ وهو الذی أنزل من السماء ماء﴾ هەرئەو دەسـەڵاتدارەیە کـە لەهەورەکانـەوە بەئەنـدازەی پێویسـت دەباراند ﴿فأخرجنابه نبات كل شئ﴾ ئینجا هـەموو جۆرە ڕووەکێکمان لێ دەرهێنا ﴿فأخرجنا منه خضرا﴾ ئەوساش هەرلـەوە، سـەوزەگیاو گوڵ و گوڵزارو شینایی لێدەڕوێنین ﴿نخرج بـه حبـا متراكبا﴾ لـەویش چـەندین دەنکـە کەڵەکـە کردووی لەسەر یـەکی لێ پەیدا دەکـەین ، وەکو گوڵـە گـەنم و جۆ و مەرەزەو.. هتد ﴿ومن النخل من طلعها قنوان دانية﴾ وە لەگوڵی دارخورمایش هێشووی چڕو پڕوو شۆڕەوە بوو فەراهـەم دێـنین ﴿وجنـات مـن أعنـاب والزيتـون والرمـان متشـابها وغير متشـابه﴾ وە چـەن باخێك لـە ڕەزو لـە داری زەیتـوون و لـە بنـە هـەناری هـاو وێنـەو لەیەکچوو لـە گـەڵادا، جیاوازولە یەك نەچوو لە تامدا، بەرهەممان هێنا ﴿انظروا إلى ثمره إذا أثمر و ينعه﴾ دەسا وەختـێ وەبـەردێن و میوەیـان پێدەگا، جوان تەماشای بەرهەمی هـەریەکـەیان بکـەن و بزانن ئەو هەموو ئاڵ و گۆڕە کێ دەیکا؟ ﴿إن فی ذلكم لآيات لقوم يؤمنون﴾ بەڕاستیی لەوچەند شتانەدا گەلێ نیشانەی گـەورەو مـەزن هـەن بـۆ گـەلێك بیـەوێ بـاوەڕ بـەخوا بکـا ﴿١٠٠ وجعلـوا لله شركاء الجن﴾ چـەندە مایـەی سەرسوڕمانە کـە موشریکەکان ئەو جنۆکانەیان کردە هاوبەشی خوا!! لەباتی ئەوەی کە تەنها خوا بپەرستن. ﴿وخلقهم﴾ خۆ دەشزانن کە تەنها خوا بۆ خۆی دروستیکردوون ﴿وخرقوا لـه بنين وبنات بغير علم﴾ وە هـەر بـە نـەزانی خۆیـان و، بـەدرۆ و دەلەسە کوڕو کچیان دایە پاڵی خوا، واتە: گوتیان: (عوزەیر) کوڕی خوایەو، فریشتەیش کچیەتی ﴿سبحانه وتعالى عما يصفون﴾ خۆ خواش زۆر پاك و بێ عەیب و بەرزو بڵند و بێخەوشە لەوشتانە ئەوان دەیدەنە پاڵی ﴿١٠١ بديع السموات والأرض﴾ بە دیهێنەری ئاسمانەکان و زەوییە، بێ ئەوە لەسەرەتاوە نەخشەیەکیان بووبێ ﴿انى يكون لـه ولـد ولم تكن لـه صاحبة﴾ باشـە خوایـەکی بـێ نیـازی وا چـۆن نەتـەوەو منـداڵی هەیـە، کـە ئـەو لـە بنەڕەتـدا ژن وهاوسەری نەبێت؟ ﴿وخلق كل شئ﴾ هـەموو شتێکیش بـە بتـەکانی ئەوانیشـەوە هـەرخۆی دروستیکردووە ﴿وهو

الجزء السابع — سورة الأنعام

﴿إِنَّ ٱللَّهَ فَالِقُ ٱلْحَبِّ وَٱلنَّوَىٰ يُخْرِجُ ٱلْحَيَّ مِنَ ٱلْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ ٱلْمَيِّتِ مِنَ ٱلْحَيِّ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾ فَالِقُ ٱلْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ ٱلَّيْلَ سَكَنًا وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ ٱلْعَزِيزِ ٱلْعَلِيمِ ﴿٩٦﴾ وَهُوَ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلنُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَٰتِ ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا ٱلْآيَٰتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾ وَهُوَ ٱلَّذِيٓ أَنشَأَكُم مِّن نَّفْسٍ وَٰحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا ٱلْآيَٰتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾ وَهُوَ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجْنَا بِهِۦ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُّخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُّتَرَاكِبًا وَمِنَ ٱلنَّخْلِ مِن طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّٰتٍ مِّنْ أَعْنَابٍ وَٱلزَّيْتُونَ وَٱلرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَٰبِهٍ ٱنظُرُوٓا إِلَىٰ ثَمَرِهِۦٓ إِذَآ أَثْمَرَ وَيَنْعِهِۦٓ إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ لَآيَٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَآءَ ٱلْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُۥ بَنِينَ وَبَنَٰتٍۭ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾ بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُۥ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُن لَّهُۥ صَٰحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

بکل شئ علیم﴾ و بە هەموو شتێکیش زۆر زاناو بە ئاگایە ﴿١٠٢ ذلکم الله ربکم لا إله إلا هو﴾ هەر ئەو خوایەیە پەروەردگاری ئێوە، ئیترجگە لە و هیچ پەستراوێکی تر نیە بۆ پەرستن بشێ ﴿خالق کل شئ فاعبدوه﴾ دروستکەری هەموو شتێکیشە، دەسا ئێوەش بەشێوەیەکی شیاو بیپەرستن ﴿وهو علی کل شئ وکیل﴾ هەرئەویشە پارێزەر و چاودێری هەموو شتێك .

خوا بە چاو دەرکناکرێ و نابینرێ:

﴿١٠٣ لا تدرکه الأبصار﴾ هیچ چاوێك دەرکی ناکاو بۆی نابینرێ ﴿و هو یدرك الأبصار﴾ لە کاتێکدا ئەو هەموو چاوەکان دەرك دەکاو دەبینێ و بە وردیش ئاگای لەهەموو شتێکە ﴿و هو اللطیف الخبیر﴾ تەنها ئەویشە کارناسك و وردبین و ئاگادار بە هەموو شتێك. (سەلەفی صالح) لەم دیتن و نەدیتنەی خوای گەورەیەدا چەندتێبینی وقسەیەکیان هەیە: یەکێ دەڵێ: لە دونیادا هەرگیز خوا بۆهیچ کەسێك نابینرێو دەرکناکرێ، ئەگەرچی لەقیامەتیشدا ببینرێ، بۆیە خاتوو (عائیشە/خوا لێی رازی بێت) دەڵێ: (من زعم أن محمدا أبصر ربه فقد کذب علی الله، فإن الله تعالی قال: ((لا تدرکه الأبصار وهو یدرك الأبصار)). (ئیبن عەبباس)یش پێچەوانەی قسەکەی خاتوو (عایشە) دەڵێ. هەندێکی دیکە دەڵێن: نە لە دونیاو نەلە قیامەتدا خوا نابینرێ !! دیارە ئەمەیش بە رەواڵەت پێچەوانەی ئایەتی:(وجوه یومئذ ناضرة إلی ربها ناظرة) (٧٥/٢٢-٢٣)،وەپێچەوانەی ئایەتی: (کلا إنهم عن ربهم یومئذ لمحجوبون) (٨٣/١٥)یە.

بە چاوی دڵ بنۆڕن بۆ خوا:

﴿١٠٤ قد جاءکم بصائر من ربکم﴾ بە ڕاستیی لە لایەن پەروەردگارتانەوە چاوی هەقبین و، دڵی وشیارو، هۆی تێگەیاندن و بەڵگەی روونتان بۆهات، هەتا ریێ ڕاست بدۆزنەوە ﴿فمن ابصر فلنفسه﴾ ئینجا هەرکەسێك ڕێی دەرکردو، بە دڵ تێگەیشت و، باوەری هێنا، بێگومان بۆخۆی قازانجە ﴿ومن عمی فعلیها﴾ و هەرکەسێکیش لەئاستی راستییەکان چاوی دڵی کوێرو نابینابوو، دیارە گوناهو تاوانەکەی دەکەوێتە سەرخۆی ﴿وما انا علیکم بحفیظ﴾ خۆمنیش پارێزەرو چاودێری ئێوەنیم، هەتا بتوانم لەکاری ناپەسەند لاتاندەم ﴿١٠٥ کذلك نصرف الآیات﴾ ئێمە هەرئاوا گشت بەڵگەو نیشانەکان ئاڵۆگۆڕ دەکەین و، جۆراو جۆر دەیانخەینە روو، تاهەق وناهەق دەرکەوێ ﴿ولیقولوا درست﴾ کەچی بێ باوەڕەکان لەباتی ئەوە باوەڕبێنن، گەیشتنە ئەو رادەیە بڵێن: تۆ بۆخۆت ئەم قورئانەت لای ئەم و ئەو خوێندووە، نەك لە خواوە هاتبێ ﴿ولنبینه لقوم یعلمون﴾ دەشمانەوێ ئەوقورئانە روون بکەینەوە بۆخەڵکانێك لە شت تێدەگەن ودەزانن ﴿١٠٦ اتبع ما یوحی إلیك من ربك﴾ دەبێ هەر لەوفەرمانە پەیڕەوی بکەیت کە لە لای پەروەردگارتەوە بەوەحی بۆت دێت ﴿لا إله إلا هو﴾کە

الجزء السابع — سورة الأنعام

ذلكم الله ربكم لا إله إلا هو خالق كل شيء فاعبدوه وهو على كل شيء وكيل ﴿١٠٢﴾ لا تدركه الأبصار وهو يدرك الأبصار وهو اللطيف الخبير ﴿١٠٣﴾ قد جاءكم بصائر من ربكم فمن أبصر فلنفسه ومن عمي فعليها وما أنا عليكم بحفيظ ﴿١٠٤﴾ وكذلك نصرف الآيات وليقولوا درست ولنبينه لقوم يعلمون ﴿١٠٥﴾ اتبع ما أوحي إليك من ربك لا إله إلا هو وأعرض عن المشركين ﴿١٠٦﴾ ولو شاء الله ما أشركوا وما جعلناك عليهم حفيظا وما أنت عليهم بوكيل ﴿١٠٧﴾ ولا تسبوا الذين يدعون من دون الله فيسبوا الله عدوا بغير علم كذلك زينا لكل أمة عملهم ثم إلى ربهم مرجعهم فينبئهم بما كانوا يعملون ﴿١٠٨﴾ وأقسموا بالله جهد أيمانهم لئن جاءتهم آية ليؤمنن بها قل إنما الآيات عند الله وما يشعركم أنها إذا جاءت لا يؤمنون ﴿١٠٩﴾ ونقلب أفئدتهم وأبصارهم كما لم يؤمنوا به أول مرة ونذرهم في طغيانهم يعمهون ﴿١١٠﴾

١٤١

جگە لەوپەروەردگارەش هیچ پەستراوێکی تر شیاوی پەرستن نیە ﴿واعرض عن المشركين﴾ تۆئێستا واز لە موشریکان و هاوبەشدانەران بێنە و، ڕووهەر لەخوا بکە ﴿١٠٧ ولو شاء الله ما اشركوا﴾ دیاریشە ئەگەر خوا ویستبای ئەوانە هاوبەشی بۆ دانەنێن، نەیاندەتوانی هاوبەشی بۆدابنێن، بەڵکو ئەهاتنە سەر ڕێی ڕاست، چونکە هەموو شتێ بەبڕیارو فەرمانی ئەودەبێ ﴿وما جعلناك عليهم حفيظا﴾ ئەمەش بزانە کە تۆمان نەکردۆتە بەرپرس و چاودێرو ژمێریاری کارو کردەوەیان ﴿وماانت عليهم بوكيل﴾ وپارێزەر و بریکاری کاروباریشیان نیت.

جنێو بەبتی کافران مەدەن, هەتاخوا نەناسانیش بە (خوا)ی نێوەی نەدەن:

(ئیبن عەباس) دەڵێت: بێباوەڕەکان بە پەیامبەریان ﷺ وت: دەبێ یا تۆ بەرامبەر بە خواکانی ئێمە واز لە قسەی خراپ بێنی، یان ئێمەش سووکایەتی بە خواکەی تۆ دەکەین. (قەتادە)یش ئەڵێت: موسڵمانەکان قسەی سووکایەتییان بە بتەکان دەکردو ، بێباوەڕەکانیش جنێویان بە خوای موسڵمانان دەدا، ئەوجا ئەو ئایەتە هات وفەرمووی: ﴿١٠٨ ولا تسبوا الذين يدعون من دون الله﴾ ئێوە جنێوو قسەی خراپ دەربارەی ئەو بتانە مەکەن، کە ئەوخەڵکانە لە باتی خوا ئەیانپەرستن ﴿فيسبوا الله عدوا بغير علم﴾ ئەوجا ئەوانیش بە دژایەتیی و نەزانین، جنێو بە(الله) بدەن. (قال العلماء: حكمها باق فى هذه الأمة على كل حال, فمتى كان الكفار فى منعة وخيف أن يسب الإسلام ، أوالنبى ﷺ، أوالله، فلا يحل لمسلم أن يسب صلبانهم ولا دينهم ولا كنائسهم ، ولا يتعرض إلى ما يؤدى إلى ذلك، لأنه بمنزلة البعث على المعصية. وفى الآية-أيضاً-ضرب من الموادعة، ودليل على وجوب الحكم بسد الذرائع، وفيهادليل على أن المحق قد يكف عن حق له إذا أدى إلى ضرر يكون فى الدين) قورتوبی دەڵێت: زاناکان دەڵێن: ئەم بڕیاری جنێو نەدانە بە پەرستراوی خوانەناسان، هەموو کات لەناو ئەم ئوممەتەدا بەردەوام دەبێ و دەمێنێتەوەو دەبێ کاری پێ بکرێت، کەوابوو هەرکات کافرەکان بە دەسەڵات و قودرەتمەند بوون و، لەوانەبوو جنێو بە دینی ئیسلام، یان بە خوای گەورە بدەن، وە یان سووکایەتی بە پێغەمبەر ﷺ بکەن، قەت لەوحاڵەدا ڕەوانییە موسڵمانەکان جنێو بە دین و بە کەنیشتەو، بە خاچەکەیان بدەن، تەنانەتی نابێ شتێ بورووژێنرێت سەر بکێشێ بۆ ئەوکارە، چونکە کاری ئاوا وەکو ئەوەوایە دنە بدرێت لەسەر نافەرمانی و یاخیبوون لەخوا. وە ئەم ئایەتە (موادەعە)و وازهێنان لە کافرانیشی تێدایەو، دیسان بەڵگە بۆ ئەوەیش کە بڕیار بە (سد الذرائع) دەدرێ و پێی قایل دەبین، هەروەکو ئەم ڕاستییەشی تێدایە کە: خاوەن ماف گەلێ جار دەبێ دەست لە مافی خۆی هە ڵبگرێت، ئەگەر کارێکی خراپ وناشیاو لەداواکردنەکەیدا دەوەشایەوەو،زیانێکی دینی لێ پەیدادەبوو﴿كذلك زينا لكل امة عملهم﴾ هەرچۆنێ ئەوانە بەرگری لەخوا ناهەقەکانیان دەکەن، هەرئاوایش بۆ هەموو دەستەو کۆمەڵێك کارو کردەوەکانیان بۆ دەرازێنینەوەو، بەرگرییان لێدەکەن ﴿ثم إلى ربهم مرجعهم﴾ بۆدواییش هەردێنەوە لای پەروەردگاریان ﴿فينبئهم بماكانوا يعملون﴾ ئەوسایش لەگشت کاروکردەوکانیان بەئاگایان دەکات. پەیامبەر ﷺ لەبارەی قسەی خراپ و جێنودان بەیەکتری دەفەرموێ: (ملعون من سب والديه، قالوا كيف يسب الرجل والديه؟ قال: يسب أبا الرجل، فيسب أباه، ويسب أمه، فيسب أمه).حديث صحيح. واتە: ئەوی جنێو بە دایك و بابی خۆی بدات نەحلەتی لێکراوە" گوتیان: چۆن دەبێ مرۆڤ جنێو بە دایك و بابی خۆی بدات؟ فەرمووی: ئەم جنێو بەدایك و بابی ئەم دەدا، ئەویش جنێوەکە بەدایك و بابی ئەم دەداتەوە. ﴿١٠٩ واقسموا بالله جهد أيمانهم﴾ بەگشت هێزیانەوە سوێندیان بە خوا خوارد ﴿لئن جائتهم آية﴾ کە هەر موعجیزەو نیشانەیەکیان بۆبێت ﴿ليؤمنن بها﴾ باوەڕی پێ بکەن ﴿قل إنما الآيات عندالله﴾ پێیان بڵێ: تەواوی بەڵگەو نیشانەکان تەنها بە دەستی خوان و، من هیچ دەسەڵاتێکم نی یە ، شتێکی

سادەشتان بۆبێنم ﴿وما يشعركم أنها إذا جاءت لا يؤمنون﴾ ئێوە چوزانن کە ئەگەر ئەو موعجیزانەشیان بۆ بێت ، ئەوان هەرباوەڕناکەن ﴿[١١٠] ونقلب أفئدتهم وأبصارهم﴾ ئیتر ئێمە دڵ و چاویان لەئاستی هەق وەردەگێڕێین ولە کاردەخەین ﴿كما لم يؤمنوا به أول مرة﴾ هەروەك چۆن لە سەرەتاوە بڕوایان پێ نەهێنا، کەوابوو هەربەڵگەیەکی تریش بێنین هەربڕوای پێناکەن ﴿ونذرهم في طغيانهم يعمهون﴾ ئێمەش لەسەر لێشێواوی خۆیاندا دەیانهێڵینەوە باهەمیشە لەگێژاودا بتلێنەوە.

رێنمایەکانی ئایەتی (١٠٨-١١٠):

١- هەر قسەو کرداری ببێتە مایەی جنێودان لەلایەن موشریك و بێ باوەڕانەوە بەخواو بە پێغەمبەر ﷺ ئەو قسەو کردارە حەرام دەبێت.

٢- لەبەر هەر حیکمەتێك خوای خۆی چاك دەزانێ هەمووکارێکی دزێوو خراپ لای خاوەنەکەی جوان و شیرین دەکرێت، ئەوسا دەیکات.

٣- هیدایەت و ڕێنمایی تەنیا بە دەستی خوایە، بۆیە گەلێ جار موعجیزەش دێ و خەڵکەکە هەر بڕوا ناهێنن!.

کۆتایی جزمی حەوتەم

ولله الحمد والمنة

*** *** ***

الجزء الثامن — سورة الأنعام

﴿وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَىٰ وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَّا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ (١١١) وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا ۚ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ ۖ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ (١١٢) وَلِتَصْغَىٰ إِلَيْهِ أَفْئِدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُم مُّقْتَرِفُونَ (١١٣) أَفَغَيْرَ اللَّهِ أَبْتَغِي حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا ۚ وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِّن رَّبِّكَ بِالْحَقِّ ۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ (١١٤) وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ۚ لَّا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (١١٥) وَإِن تُطِعْ أَكْثَرَ مَن فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ (١١٦) إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَن يَضِلُّ عَن سَبِيلِهِ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ (١١٧) فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِن كُنتُم بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ (١١٨)﴾

١٤٢ — وَمَا لَكُمْ أَلَّا

لەپێشەوە کافرەکان سوێندیان خواردوگوتیان: (لئن جاءتهم آية ليؤمنن بها..) کە ئەگەر بێ لە قورئان نیشانەو ئایەتێکی تریان بۆ هاتبا، بێ سۆ باوەڕیان پێدەکرد! یان گوتیان: (.. لن نؤمن حتى نؤتى مثل ما أوتي رسل الله..) یان گوتیان: (.. لو لا أنزل علينا الملائكة أو نرى ربنا ..) جا بۆ ئەوەی پێغەمبەر ﷺ بەتەمای ئیمانیان نەبێت، فەرمووی: ﴿[١١١] ولو أننا نزلنا إليهم الملائكة﴾ ئەگەر فریشتەشمان ناردبایە لایان وبە چاو دیتبانیان وەك خۆیان داوایانکرد ﴿وكلمهم الموتى﴾ و مردووەکانیش زیندوو بوونایەتەوەو قسەیان لەگەڵ کردبان بۆ ڕاستیی تۆ ﴿وحشرنا عليهم كل شئ قبلا﴾ و هەموو ڕابوردوانیشمان ڕوو بە ڕوویان کۆ کردبایەتەوە وشایەتیی ڕاستیتۆیان دابا ﴿ما كانوا ليؤمنوا إلا أن يشاء الله﴾ باوەڕیان نەدەهێنا مەگەر خوا ئارەزووو ویستی لێبا، ئەگینا هەرگیز باوەڕ ناهێنن، دەیارە ئەمە بێ هیواو مەیووسبوونە لە باوەڕهێنانیان ،هەتا پێغەمبەریش ﷺ بەتەمایان نەبێ ﴿ولكن اكثرهم يجهلون﴾ بەڵام زۆربەیان نەزان و بێ ئاگان لەم ڕاستیانە.

هەموو پێغەمبەرێك ناحەزێکی بنیادەمیی و جنی هەبووە:

﴿[١١٢] وكذلك جعلنا لكل نبى عدوا شياطين الإنس والجن﴾ هەر چۆنێ قورەیش نەیارو دژی تۆن ئەی پێغەمبەر ﷺ! دڵنیابە بۆ هەموو پەیامبەرێکی دی شەیاتینی دژو نەیارمان ، لەئادەمیی و، لەجنیی داناوە،

(وەرەقـەی كـوری نەوفـەل) بـە پێغەمبـەری گـوت: هەرپێغەمبـەرێك هـاتبێ، وەكـو تـۆ دژایـەتی كـراوە (متفـق علیه). پەیغەمبەر بە (ئەبوو زەڕ)ی فەرموو: لە شەیاتینی بنیادەم و جنۆكە، پەنات بردە بەرخوا؟ ئەویش گوتی: بۆ لە مرۆڤیشدا شەیاتین هەیە؟! فەرمووی: بەڵێ، (تەبەریی).

بـەكورتیی: هـەموو مرۆڤێكـی سـنوور بـەزێن شـەیتانە، كـەوابوو هـەموو سەركەشـێك دەبێتـە شـەیتان، بۆیـە دەفەرموێ: (الكلب الأسود شیطان) موسلیم: كتاب الصلاة/ ٣٦٥ . ﴿یوحی بعضهم إلى بعض زخرف القول غرورا﴾ كـە هەنـدێكیان "بـۆ فریـودان" گوتـەی ڕازاوەو بـێ نـاوەڕۆك بـە هەنـدێ خـەڵكی سادە رادەگـەیـەنن" بەمەبەسـتی لـە خشتە بردن وچەواشەكردن وترساندنیان لەرێی هەق" دەساتۆێش بەئارامبە ﴿ولو شاء ربك ما فعلوه﴾ دڵنیابە كە ئەگەر پەروەردگارت ویستبای ئەوانە دژوو نەیار نەبن و، ئەوجۆرە قسانە هەڵنەبەسن ، هـەرگیز نـەیان ئـەتوانی ئـەو كارە بكەن، بەڵام حیكمەتی خۆی لەوەدایە كە هـەر پێغەمبەرەی دژوو نـەیارێكی هـەبێ ﴿فذرهم وما یفترون﴾ دەسا تـۆش لـەخۆیان ولـەو درۆو دەلەسـەیە هەڵیدەبەسـتن وازبهێنەو،درێژەبـەكاری خۆتبـدە، چونكە تـۆ خـوا سـەروەرو پشتیوانتە ﴿[١١٣] ولتصغى إلیه افئدة الذین لا یؤمنون بالآخرة﴾ و دەبا ئیتر ئەوانەی وا بڕوایان بە ڕۆژی دوایی نیە، هەردڵی بدەنێ و، گوێی بۆ ڕاگرن ﴿ولیرضوه ولیقترفوا ماهم مقترفون﴾ وقسەكەیان پەسـەندبكەن و پێی ڕازی بن و، هەرتاوانێكیش ئەكەن با بیكەن" چونكە تەنها ئەو كەودەنانە دوایان دەكەون و،پاشە ڕۆژیشیان هەر لای خۆمانە.

لە ڕێنمایەكانی ئایەتی (١١١-١١٣):

١- خوا مەیل و ویستی لە هەر شتێ ببێ ، بێگومان هـەر ئـەوە دەبـێ، حـەزیش بە شتێ نەكا ، هـەر گیز نابێ، ئەمەیە مانای (ئولوهیەت و ربوبیەت)ی خوای گەورەو، قەزاو قەدەر كەلەئەزەلدا بڕیاری لەسەرداوە.

٢- سەرەخۆشـیی و دڵدانـەوەی پێغەمبـەر ﷺ بـەوە كـە هـەر پێغەمبـەرێك وەكـو تـۆ دژوو نـەیاری لـە نێـو شەیتانەكانی بنیادەم و جنۆكەدا هەبووە، بەڵام خوا پێغەمبەرەكەی خۆی سەر خستووە بەسەریانا.

٣- مرۆڤ هەردەم دەبێ وریاو وشیاربێ، تا لە خشتە نەبرێ، چونكە فریودان و لە خشتە بردن تەنها چەكێكە بۆ شەیتان.

٤- ئـەو دڵانـە كـە كـافرو خوانەناسـن، هەمیشـە بـۆ فەسـادو خراپـەو كـاری باتـڵ ئامـادەترن، تالـەو دڵانـەی كـە بڕوادارن.

﴿[١١٤] افغیر الله ابتغی حكما﴾ پێیـان بڵـێ: ئـاخۆ ڕەوایـە جگـە لـە خـوای بەدەسـەڵات كەسێتر بكەمـە داوەری نێوانمان؟ هەتا شایەتی بدات كاممان ڕاست دەكات ؟ ﴿وهو الذی أنزل إلیكم الكتاب مفصلا﴾ كە هەرئەویشە ئەم قورئانەی بە ڕۆشنكراوەیی دابەزاندۆتە خوارەوە بۆتان و، سەرجەم بڕیارەكانیشی ڕوونن ﴿والذین آتیناهم الكتاب﴾ خـۆ ئەوانـەیش وا نامـەمان پێـداون ﴿یعلمـون انـه منـزل مـن ربـك بـالحق﴾ چاك دەزانـن كـە ئـەو قورئانـە لـەلای پەروەردگارتەوەیەو، گشتیشی ڕاست و دروستە ﴿فلا تكونن من الممترین﴾ دەسا تـۆ هـەرگیز لەخـەڵكانی دوودڵ و بەگومان مەبە، گومانت نەبێ كە ئەم قورئانە خوا ناردوویە ﴿[١١٥] وتمت كلمة ربك صدقا وعدلا﴾ و گشت وتـەكانی پەروەردگارت (قورئان) و سەرجەم بڕیارەكانی، لە ڕاستیی ودادگەرییدا، تـەواو بـەپایان گەیشتوون و بـێ وێنـەن ﴿لا مبدل لكلماته﴾ نابێ هیچ كەسێ دەسكاریی وئاڵوگۆڕیان بكا ﴿وهوالسمیع العلیم﴾ هەرئەو خۆی چاك دەبیسێ و، باش زاناو ئاگادارە بەهەمووشتێك.

زۆرینەی خەڵك گومڕاو سەرلێشێواوە:

﴿١١٦ وإن تطع أكثر من في الأرض﴾ ئەگەر لە زۆربەی خەڵكانی ئەم سەر زەوییە، كە بێ باوەڕن پەیڕەوی بكەیت ﴿یضلوك عن سبیل الله﴾ لە ڕێگەی خوا لات دەدەن و چەواشەو سەر لێشێواوت دەكەن ﴿إن یتبعون إلا الظن﴾ چونكە خۆیشان هەر دوای دوو دڵی و بەدگومانی دەكەون ﴿وإن هم إلا یخرصون﴾ وهەر بە تەخمین و بەد گومانی لەپڕوپووچ خەریكن ودەگەڕێن، ئەگینە هیچ بەڵگەیەكی ئەو تۆیان نییە.

ئەو حەیوانە حەڵاڵە، كەسەر دەبڕێ بەناوی خواوە بێ:

﴿١١٧ إن ربك هو أعلم من یضل عن سبیله﴾ بێگومان پەروەردگار ت زۆر باشتر بەئاگاو زانایە لەحاڵی ئەو كەسانە لە ڕێی خوا لایانداوە ﴿وهو أعلم بالمهتدین﴾ وباشتریش ئەو كەسانە دەناسێ شارەزای ڕێگەی ڕاستن و ڕێنمان .ئیمامی (ترمزیی) ئەڵێ: كۆمەڵە خەڵكێك هاتنە لای پێغەمبەرﷺ وتیان: ئەوحەیوانە ئێمە خۆمان دەیكوژیینەوە بەپاكی دەزانین و لێی دەخۆین، حەیوانێكیش كە بە قسەی خوا بكوژرێتەوە, واتە: بەو شێوە ئێوە دەڵێن سەر ببڕێ، بەپاكی نازانین ولێی ناخۆین، ئاخۆ ئەم ڕاو بۆچوونە چۆن بێ ؟ جا بۆئەو وەڵامە ئەم ئایەتە هات وفەرمووی: ﴿١١٨ فكلوا مما ذكر اسم الله علیه﴾ دەسا ئێوە ئەی موسڵمانان! لە گۆشتی ئەو ئاژەڵانە بخۆن كە لە كاتی سەر بڕینیاندا ناوی خوایان لە سەرهێنراوە ﴿إن كنتم بآیاته مؤمنین﴾ ئەگەر ڕاستە بڕواتان بە ئایەت و بەڵگەكانی خواهەیە، واتە: لەو حەیوانانە مەخۆن كە: یان مردارەوە بوون ، یان بۆغەیری خوا سەربڕاون ﴿١١٩ وما لكم ألا تأكلوا مما ذكر اسم الله علیه﴾ دە بۆچی ئێوە لە گۆشتی ئەوپەلەوەرو ئاژەڵانە ناخۆن كە ناوی خوایان لەسەر دێ ؟ ﴿وقد فصل لكم ما حرم علیكم﴾ خۆهەرشتێكی لێحەرامكردبن ، بەباشی بۆی شیكردونەتەوە، واتە: بەتەواوی حەڵاڵ و حەرامی بۆ لێكجیاكردونەتەوە، دەسا ئێوەیش تخونی حەرامەكان مەكەون ﴿إلا ما اضطررتم إلیه﴾ مەگەر شتێك لە ڕووی ناچارییەوەبێ، واتە: هەر چەندەئەوپەلەوەرو ئاژەڵە نارەواو یاساغ بێ و ناوی خوای لی نەهێنرابێ، لەكاتی ناچارییدا بۆتان رەواو حەڵاڵ دەبێ خواردنی ﴿وإن كثیرا لیضلون بأهوائهم بغیر علم﴾ خۆ زۆرێ لەو مەردمەش هەر بە ئارەزووی خۆیان و، بێ هیچ جۆرە زانست و زانیارییەك خەڵكێك سەر لێشیواو ئەكەن، واتە: بەئارەزووی خۆیان حەڵاڵ حەرام دەكەن و، حەرام حەڵاڵ دەكەن ! ﴿إن ربك هو أعلم بالمعتدین﴾ بە ڕاستی پەروەردگارت لەحاڵی خەڵكانی زێدەڕۆو، سنوور بەزێن لە هەموو كەسێ بەئاگاو زاناترە ﴿١٢٠ وذروا ظاهر الإثم وباطنه﴾ خەڵكینە! ئێوە لە تاوان وگوناهانی ئاشكراو نهێنی، خۆبپارێزن و وازبهێنن ﴿إن الذین یكسبون الإثم﴾ بێگومان ئەوانەی وا گوناح و تاوان دەكەن ﴿سیجزون بما كانوا یقترفون﴾ بێ سۆ لە تۆڵەی

الجزء الثامن — سورة الأنعام

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا۟ مِمَّا ذُكِرَ ٱسْمُ ٱللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُم مَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا ٱضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا لَّيُضِلُّونَ بِأَهْوَآئِهِم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾ وَذَرُوا۟ ظَـٰهِرَ ٱلْإِثْمِ وَبَاطِنَهُۥٓ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْسِبُونَ ٱلْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا۟ يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا تَأْكُلُوا۟ مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ ٱسْمُ ٱللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُۥ لَفِسْقٌ ۗ وَإِنَّ ٱلشَّيَـٰطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰٓ أَوْلِيَآئِهِمْ لِيُجَـٰدِلُوكُمْ ۖ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾ أَوَمَن كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَـٰهُ وَجَعَلْنَا لَهُۥ نُورًا يَمْشِى بِهِۦ فِى ٱلنَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُۥ فِى ٱلظُّلُمَـٰتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا ۚ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكَـٰفِرِينَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا فِى كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَـٰبِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا۟ فِيهَا ۖ وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾ وَإِذَا جَآءَتْهُمْ ءَايَةٌ قَالُوا۟ لَن نُّؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَآ أُوتِىَ رُسُلُ ٱللَّهِ ۘ ٱللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُۥ ۗ سَيُصِيبُ ٱلَّذِينَ أَجْرَمُوا۟ صَغَارٌ عِندَ ٱللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌۢ بِمَا كَانُوا۟ يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾

١٤٣

گوناهە ئاشکراو نهێنییەکانیاندا سزا دەدەرێن ﴿[١٢١] ولا تأكلوا مما لم يذكر اسم الله عليه﴾ هەرپەلەوەرو حەیوانێ لەکاتی سەر بڕیندا ناوی خوای لە سەر نەهێنرابێت ، ئێوە لە گۆشتەکەی مەخۆن ﴿وإنه لفسق﴾ بێگومان ئەو جۆرە خواردنە، تاوان و گوناحەو لە ڕێگە درچوونە ﴿وإن الشياطين ليوحون إلى أوليائهم﴾ وبشزانن کە شەیاتینەکان هەمیشە شتی پڕوو پووچ ئەخەنە دڵی دۆستەکانیانەوەو، دنەیان دەدەن ﴿ليجادلوكم﴾ بۆئەوە موجادەلەو دەمە قاڵێتان لەگەڵ بکەن و، کێشەوگرفتان بۆ بنێنەوە ﴿وإن أطعتموهم إنكم لمشركون﴾ خۆ ئەگەر بە گوێتان کردن لە گوتەو کارو بۆ چوونەکانیاندا، دڵنیابن ئێوەیش موشریك وهاوبەشدانەرن، چونکە پەیڕەوی کردنی غەیری بەرنامەی خوا ، کوفرو هاوەڵدانانە بۆخوا.

لە ڕێنمایەکانی ئایەتی (١١٨-١٢١):

١- خواردنی گۆشتی هەموو ئاژەڵێکی سەر بڕاو بە دەستی موسڵمان حەڵاڵە.

٢- (بسم الله..) کردن لەسەرهەموو ئاژەڵ و پەلەوەرێك لەکاتی سەر بڕینیدا واجب و پێویستە، بۆیە هەندێ لە زاناکان دەڵێن: (بسم الله)کردن لە کاتی سەر بڕیندا واجیبە، کەوابوو بە پێی ڕای ئەمانە هەر موسڵمانێك ئاژەڵێکی سەربڕیی و بەدەست ئەنقەست ناوی خوای لەسەر نەهێنا، ئەو گۆشتە حەرامە لای ئەو دەستەیە.

٣- هەندێك ئەڵێن: ئەگەر بە هەڵەو لە بیرچوون بوو، قەیدی نیەودەخورێ.

٤- دەبێ پەیڕەوی لەفیقهی زانایان بکرێ و، لە هەوا بازانەوە دووربگرین.

٥- دەبێ لەهەموو گوناحەکان- بەدەست بکرێن، یان بەبەدڵ - خۆ بپارێزین.

٦- هەموو جۆرە سەربڕاوێك بە دەستی هاوبەشدانەرو ئاگرپەرست و، خوا نەناس و(مورتەد)و خەڵکانی عەلمانیی ناخورێ، بۆیە پێوستە موسڵمانان هەرگیزلای ئەوانە گۆشت نەکڕن .

موسڵمان زیندووەو، خوانەناس مردوو:

﴿[١٢٢] أو من كان ميتا فأحييناه﴾ ئاخۆ کەسێك مردووبێ و، ئینجا زیندوویکەینەوە، واتە: کافرو بێ بڕوابێ، پاشان ئیمان و باوەڕبخەینە دڵیەوەو باوەر بێنێ ﴿وجعلنا له نورا يمشي به في الناس﴾ و ڕووناکیی و نووریشی بدەینێ و، ڕێی خۆی پێدەرکاو، بەسەر بەستیی لە ناو مەردمدا هاتوو چۆ بکات ﴿كمن مثله في الظلمات﴾ وەکو کەسێ وایە لەناو تاریکییەکانی شیرك و سەرلێشێواویدا بێت ﴿ليس بخارج منها﴾ کە هەرگیزیش نەتوانێ خۆی لێ ڕزگار بکاو بێتە دەرێ ؟ دیارە هەر ئەوکەسەیە زیندەو خاوەن نوور، ئەمەش نموونەی ڕێگاو ڕێبازی ڕاستی مرۆڤی بڕوادارە، ئەویشیان مەسەل و نموونەی مرۆڤی لاسارو، ڕێگا چەوتەکەی بێ باوەڕانە، وەك (ئیبن عەباس) ئەڵێ.
﴿كذلك زين للكافرين ما كانوا يعملون﴾ وەکو چۆن ئیمان و بڕوا لای بڕواداران جوان ورازاوەیە، هەروا ئەو کەسانەش بێ بڕواو کافرن، کارە خراپەکانیان لاجوانە و، هەمووکارێکی خراپ ودزێو بەچاکدەزانن !.

فرت و فێڵی تاوانباران و، چارەنووس و ڕێی و شوێنیان:

﴿[١٢٣] وكذلك جعلنا في كل قرية اكابر مجرميها﴾ هەرچۆنێ گەورە پیاوانی مەککە - شارەکەی تۆ- دەستیان دایە کاری خراپ ونامەردانە، هەر ئاواش پیاوخراپ و تاوانکارانمان لەناوچەی هەرپەیغەمبەرێکدا کردە سەرکردەو دەسەڵاتدارو گەورەو ڕابەریان ﴿ليمكروا فيها﴾ هەتا دەستیان دایە فرو فێڵ و چەواشەکاریی تێیداو، ڕوو بە ڕووی پەیامبەرەکان وەستان، کەوابوو تۆش لەگەڵە لاسارەکەت دڵزویرمەبە ﴿وما يمكرون إلا بانفسهم﴾ خۆ فرو فێڵیش هەر لە خۆیان دەکەن و، ئەنجامەکەشی هەر لەسەرخۆیان دەکەوێ و ﴿وما يشعرون﴾ هەستیشی پێناکەن ﴿[١٢٤] وإذا

﴿ جاءتهم آية﴾ هەرکە موعجیزەو بەڵگەیەکیان بۆدێ بۆ ڕاستی پەیامبەرﷺ ﴿قالوا لن نؤمن حتى نؤتى مثل ما أوتي رسل الله﴾ دەڵێن: تائەو بەڵگانە بە پەیامبەرانی خوا دراون، بەئێمەیش نەدرێن، هەرگیز باوەڕناکەین ﴿الله أعلم حيث يجعل رسالته﴾ خۆ خوا خۆی باشتر دەزانی، پەیامی خۆی لە کوێ دابنێ و، چ کەسێ بکات بە پەیامبەر. ﴿سيصيب الذين اجرموا صغار عند الله وعذاب شديد بما كانوا يمكرون﴾ دڵنیابن ئەوانەی کە ناهەقیکارو تاوانباربوون ، سووکیی و سەر شۆڕیی و، سزایەکی زۆر توندیان لای خوا تووش دەبێ ﴿ [١٢٥] فمن يرد الله أن يهديه يشرح صدره للإسلام﴾ ئینجا ئەوکەسە کە خوا بیەوێ ڕێنمایی بکات بۆ دینی ئیسلام، دڵ و سنگی فراوان و گوشاد دەکاو، پاداشی قیامەتی لاشیرین ئەکاو، ئەوجا زۆر بەئاسانی دینی ئیسلام قبوولدەکات، پێغەمبەری خوادەفەرموێ: ئەو موسڵمانە زیرەکە کە هەمیشە مردنی لەبیربێ و، هەوڵەکانی بۆ خۆسازدان بێت بۆ پاش مردن، لێشیان پرسی: دڵان چۆن گوشادو فراوان دەبن بۆ وەرگرتنی دینی ئیسلام..؟ فەرمووی: نورێك لەلایەن خواوەوە دەهاوێژرێتە ناویەوە، ئەوسا بەرچاوی روون دەبێتەوەو ڕێی پێدەر دەکا، گوتیان: نیشانەیەك بۆ ئەوە هەیە؟ فەرمووی: بەدەوام بیرکردنەوە لە یانەی نەمریی و، دوورکەوتنەوە لەخۆشەویستی دنیای فریو دەرو، خۆئامادەکردن بۆ پاش مردن نیشانەیەتی/ تەبەریی. ﴿ومن يرد أن يضله﴾ کێش خۆی حەز بکا گومڕای بکا ﴿يجعل صدره ضيقا حرجا﴾ وا بەتوندی نەفەس تەنگی دەکا ﴿كأنما يصعد في السماء﴾ دەڵێی بەرەو ئاسمان سەردەکەوێ ﴿كذلك يجعل الله الرجس على الذين لا يؤمنون﴾ ئەوکەسانەی وا بڕواناهێنن، هەر بەوشێوازە خوای گەورە شەیتان زاڵ دەکات بەسەر یاندا ﴿ [١٢٦] وهذا صراط ربك مستقيما﴾ ئەم شەریعەت و بەرنامەیە ڕێکەو ڕێی پەروەردگاری تۆیە، سەرجەم ڕاستەو لاڕێی تێدا نیە ﴿قد فصلنا الآيات لقوم يذكرون﴾ بێگومان بۆ ئەوانەی لە ئامۆژگاری کەڵك و سوود وەردەگرن، بە لگەکانمان ڕوون دەکەینەوە ﴿ [١٢٧] لهم دار السلام عند ربهم﴾ ئەو خاوەن باوەڕانە لە پەروەرندەی خۆیانەوە (دار السلام- بەهەشت)یان بۆ هەیە ﴿وهو وليهم﴾ کە هەر ئەوپەروەردگارە- لەدنیاو، لەقیامەتدا-پشتیوان و یاریدەریانە ﴿بما كانوا يعملون﴾ ئەو پاداشەیان لەبەر ئەوکارە چاکانەیە ئەنجامیانداون ﴿ [١٢٨] ويوم يحشرهم جميعا﴾ ئەو ڕۆژەیان وەبیربێنە کە خوای گەورە تەواوی ئادەمیی و جینیی وئاغاو پەرستراوەکانیان کۆ ئەکاتەوەودەفەرموێ: ﴿يا معشر الجن قد استكثرتم من الإنس﴾ ئەی دەستەو کۆمەڵی جنییەکان! بەڕاستیی ئێوە خەڵکێکی زۆرتان لەبەرەی ئادەمیی ڕامکردو گومڕاتان کردن ﴿وقال أولياءهم من الإنس﴾ مرۆڤە دۆستە ڕامکراوەکانیان دەڵێن: ﴿ربنا استمتع بعضنا ببعض﴾ ئەی پەروەردگاری ئێمە! ڕاستە بڕێکمان لەبڕێکی تر کەڵکی وەرگرت و بەهرەمەند بوون،

الجزء الثامن — سورة الأنعام

فَمَن يُرِدِ ٱللَّهُ أَن يَهْدِيَهُۥ يَشْرَحْ صَدْرَهُۥ لِلْإِسْلَٰمِ ۖ وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُۥ يَجْعَلْ صَدْرَهُۥ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِى ٱلسَّمَآءِ ۚ كَذَٰلِكَ يَجْعَلُ ٱللَّهُ ٱلرِّجْسَ عَلَى ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢٥﴾ وَهَٰذَا صِرَٰطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا ۗ قَدْ فَصَّلْنَا ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ ۞ لَهُمْ دَارُ ٱلسَّلَٰمِ عِندَ رَبِّهِمْ ۖ وَهُوَ وَلِيُّهُم بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا يَٰمَعْشَرَ ٱلْجِنِّ قَدِ ٱسْتَكْثَرْتُم مِّنَ ٱلْإِنسِ ۖ وَقَالَ أَوْلِيَآؤُهُم مِّنَ ٱلْإِنسِ رَبَّنَا ٱسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَآ أَجَلَنَا ٱلَّذِىٓ أَجَّلْتَ لَنَا ۚ قَالَ ٱلنَّارُ مَثْوَىٰكُمْ خَٰلِدِينَ فِيهَآ إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُ ۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾ وَكَذَٰلِكَ نُوَلِّى بَعْضَ ٱلظَّٰلِمِينَ بَعْضًۢا بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾ يَٰمَعْشَرَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِى وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا ۚ قَالُوا۟ شَهِدْنَا عَلَىٰٓ أَنفُسِنَا ۖ وَغَرَّتْهُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا وَشَهِدُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا۟ كَٰفِرِينَ ﴿١٣٠﴾ ذَٰلِكَ أَن لَّمْ يَكُن رَّبُّكَ مُهْلِكَ ٱلْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَٰفِلُونَ ﴿١٣١﴾

١٤٤ — ولكلٍّ درجٰت

جینیەکان بە ئیتاعەی ئێمەی مرۆڤ بەهرەیان بردوو خۆشحاڵ بوون، خۆشمان بەجێبەجێکردنی فەرمانی ئەو جنۆکە ئاغانەمان دڵشاد بووین ، وا ئێستا گیرۆدەی کاری خۆمان بووین ﴿وبلغنا اجلنا الذی اجلت لنا﴾ ئەو ئەجەل و وادەیەش بۆت دیاریکردبووین، پێیگەیشتین و مردین، واتە: تەمەنی چاکیشمان بەسەر برد، هەقبوو بیربکەینەوە، کەچی هەرلارو لاسار بوین ﴿قال النار مثواکم﴾ خوا فەرموی: لەتۆڵەی ئەوەدا ئاگری دۆزەخ جێگای گشتتانە ﴿خالدین فیها إلا ما شاء الله﴾ و بەهەتا هەتاییش تێیدا دەبن، مەگەر خوا بەمەیلی خۆی بیگۆڕێ، یان سزا نەدا، واتە:هەر ئەو ماوە(بەرزەخییە) بێ سزادەبن کە دەنێردرێن بۆ دۆزەخ ﴿إن ربك حكيم عليم﴾ بەڕاستیی پەروەردگارت زۆر لە کارزان و کارجوانە، زۆریش بەئاگاو زانایە ﴿[129] وكذلك نولی بعض الظالمين بعضا﴾ و هەروەك جننیی و ئادەمیی کەڵك لە یەکتر وەردەگرن و، جنیەکان ئادەمییەکان دەچەوسێننەوەو زاڵدەبن بەسەریاندا، هەر ئاوایش هەندێ لە ستەمکاران دەخەینە ژێر دەسەڵاتی برێکی تریان و ریسواو سەرشۆڕیان دەکەن، پاشانیش یەکتر لەناو ئەبەن ﴿بما كانوا يكسبون﴾ بە هۆی ئەو ئەوکارە ناپەسەندانەوە دەیانکردن.

خوا نەناس شایەتی لەخۆی دەدا :

﴿[130] يامعشر الجن والإنس﴾ ئەی کۆمەڵی جنیی و ئادەمیی! ﴿الم يأتكم رسل منكم﴾ مەگەر هەر لە خۆتان (لەئادەمیی) چەند پەیامبەرێکتان بۆ نەهاتن ﴿يقصون عليكم آياتي﴾ ئایەت و نیشانەکانی منتان بۆ بخوێننەوە ﴿وينذرونكم لقاء يومكم هذا﴾ ولە گەیشتن ودیمانەی ئەم رۆژەتان بترسێنن ﴿قالوا شهدنا على انفسنا﴾ کاتێ هیچیان بۆ نامێنێتەوە ئەڵێن: بەڵێ ئەی پەروەردگار! شایەتی لەسەر خۆمان ئەدەین: بەڵێ پەیامبەرانی تۆ هاتن و، نامەکەشیان گەیاندپێمان ﴿وغرتهم الحياة الدنيا﴾ئەوجا خوای گەورە فەرمووی: ئەم ژیانە زرق وبرقەی گێتیە فریویدان ﴿وشهدوا على انفسهم﴾ و شایەتیشیان لەسەر خۆیان دا ﴿انهم كانوا كافرين﴾ کە راستییەکەی ئەمەیە: کافرو خوانەناس بوون ﴿[131] ذلك أن لم يكن ربك مهلك القرى بظلم﴾ ناردنی ئەو پەیامبەرانە لە بەر ئەوەیەکە ئێوە چاك بزانن هەرگیز پەروەردگارت هیچ شارو گوندێکی بەناهەقیی قڕ نەکردووە ﴿واهلها غافلون﴾ و دانیشتووەکانیشی خافڵ و بێ ئاگاو بێ تاوان بووبن، واتە: هەتا ئێمە پەیامبەرنەنێرین و، ئەوانیش لێی لا نەدەن، قاریان لێناگرین ﴿[132] ولكل درجات مما عملوا﴾ بۆ هەر مرۆڤێك-چاك، یان خراپ- لە بەرامبەر ئەو کارەی کردوویەتی، چەندین پلەو پایە هەیە، وپاداش وتۆڵەش وەردەگرن ﴿وما ربك بغافل عما يعملون﴾ خۆ پەروەردگاریشت هەرگیز لەو کارەی ئەیکەن بێ ئاگاو خافڵ نیە، واتە: هەوڵ وتێکۆشانی هیچ کەسێك بزرنابێ.

رێنمایەکانی ئایەتی (١٢٩-١٣٢):

١- بەرەی جننی زاڵدەبن بەسەربەری ئینسانداو، کاری خراپ وبێفەڕیان پیدەکەن و، گومڕاوسەرلێشێواو دەبن.

٢- وریابە بە ژیانی ئەم دنیایە فریو نەخۆیت.

٣- هاتنی پێغەمبەران بۆ نیشاندانی رێگەی ڕاستەو نەمانی بروبیانوو و بەڵگەی خەڵکە.

٤- پاداش و تۆڵە هەر بەپێی کارو کردەوەیە.

﴿[133] وربك الغنى ذوالرحمة﴾ وە پەروەردگاری تۆ لەتەواوی خەڵکی، بێ نیازەو، خاوەن بەزەیی و دلۆڤانە ﴿إن يشأ يذهبكم﴾ ئەگەر بیەوێ لاتان ئەباو لە ناودەچن ﴿ويستخلف من بعدكم ما يشاء﴾ لە پاش ئێوەیش حەزی لە هەرچینێکی تربێ لەجێتاندا دایدەنێ ﴿كما انشأكم من ذرية قوم آخرين﴾ هەرچۆنێ ئێوەی لە تۆرەمەو نەوەی گەلێکی تر خستەوە ﴿[134] إن ما توعدون لآت﴾ بێگومان هەربڕیارێکتان بۆدەدرێ - لە پاداشت وتۆڵە- بێ دواکەوتن

پێشدێت ﴿وما انتم بمعجزين﴾ خۆ ناشتوانن پەکی خوابخەن ونەهێڵن کارەکانی ئەنجام بدات ﴿[١٣٥] قل يا قوم اعملوا على مكانتكم﴾ -ئەی پێغەمبەر! ﷺ-بڵێ: ئەی هۆزەکەم! هەرچی لە دەستان دێت، درێغی مەکەن و، هەربەوشێوەیە کاربکەن هەڵتان بژاردووە بۆخۆتان، واتە: کەخۆتان بەراست دەزانن، دەسا لەسەر ئەو کاری خۆتانە بەردەوامبن ﴿إني عامل﴾ بێگومان منیش هەرخەریکی کاری خۆم دەبم ﴿فسوف تعلمون من تكون له عاقبة الدار﴾ ئەوساچاك ئەزانن پاشەرۆژی چاك و باشی ئەوماڵەکە بۆ کێ ئەبێت ؟ ﴿إنه لا يفلح الظالمون﴾ بێگومان هەرگیز ستەمکاران بەختیارو رزگار نابن، واتە: ئێوەسەر لێشێواوو ناهەقن، منیش راست ولەسەرهەقم.

رێنمایەکانی ئایەتی (١٣٣-١٣٥):

١- خوای گەورە لە هەموو بوونەوەر دەوڵەمەندترو بێ نیازە.

٢- دەسەڵات و توانایی خوای کارجوان بۆ لەناو بردنی ئەو خەڵکانەو، هێنانی دەستەیەکی تر لەجێی ئەواندا.

٣- بەڵێنەکانی خوا هەرگیز دواناکەون.

٤- هاوبەشدانەران ئەگەر بەردەوام بن لەسەر ئەو کارەیان، ئەوا بەتوندی سزایان بۆ دێ.

وَلِكُلٍّ دَرَجَٰتٌ مِّمَّا عَمِلُوا۟ وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾ وَرَبُّكَ ٱلْغَنِىُّ ذُو ٱلرَّحْمَةِ إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنۢ بَعْدِكُم مَّا يَشَآءُ كَمَآ أَنشَأَكُم مِّن ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ ءَاخَرِينَ ﴿١٣٣﴾ إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَءَاتٍ وَمَآ أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٤﴾ قُلْ يَٰقَوْمِ ٱعْمَلُوا۟ عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّى عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَن تَكُونُ لَهُۥ عَٰقِبَةُ ٱلدَّارِ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿١٣٥﴾ وَجَعَلُوا۟ لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ ٱلْحَرْثِ وَٱلْأَنْعَٰمِ نَصِيبًا فَقَالُوا۟ هَٰذَا لِلَّهِ بِزَعْمِهِمْ وَهَٰذَا لِشُرَكَآئِنَا فَمَا كَانَ لِشُرَكَآئِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى ٱللَّهِ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَىٰ شُرَكَآئِهِمْ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾ وَكَذَٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَٰدِهِمْ شُرَكَآؤُهُمْ لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا۟ عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٧﴾

کارو کردەوەی خوانەناسان!:

﴿[١٣٦] وجعلوا لله مما ذرأ من الحرث والأنعام نصيبا﴾ لەبەروبووی ئەو کێڵگەو کشت و ئاژەڵ ومەڕوماڵاتە خوا خۆی دروستیکردبوو، هەر بەشێکیان بۆ خوا دانا !! بەشەکەی تریان جیایان کردەوە بۆ گەروەو بتەکانیان ! ﴿فقالوا هذا لله بزعمهم﴾ ئەوساش بێ بەڵگەو لێکدانەوە، بەڵکو هەربەخەیاڵی خۆیان وتیان: ئەمە بۆخوایە!! ﴿وهذا لشركائنا﴾ وئەمەیش هی هاوبەش و (بتەکان)مانە ﴿فما كان لشركائهم فلا يصل إلى الله﴾ جا ئەوەی هی بت و هاوبەشەکانیان بوو، هەرگیز نەئەگەیشتە لای خوا ﴿وما كان لله فهو يصل إلى شركائهم﴾ کەچی ئەوی بەشی خوابوو ئەگەیشتە لای بتەکانیان !! دیارە لەکارو بۆچوونێکی زۆر ناڕەواو هەڵەدا بوون، چونکە لەوەگەڕێ کەشەریکیان بۆخوا دانابوو، لە دابەشکردنەکەیشدا هەر ناراست دەرچوون، ئەوەتە بەشەکەی خوایش دەخەنە سەربەشی بتەکانیان و، لەوەیشدا هەر درۆیانکرد! ﴿ساء ما يحكمون﴾ چ خراپ بڕیارێك ئەدەن، چونکە هێمان بتەکانیان لاخۆشەویستر بوو لەخوا.

موشریکان منداڵەکانیان دەکوژن:

﴿[١٣٧] وكذلك زين لكثير من المشركين قتل اولادهم شركاؤهم﴾ شەیاتینەکان هەروەك ئەوکارەیان بۆئەو موشریکانە رازاندەوە، هەروا (بتەوانە) موشرکەکانیش وایانکرد کە زۆرێ لە هاوبیرەکانیان کوشتنی منداڵەکانیان لا جوان وپەسەندبێت ! بۆیە دەیانتوانی کیژەکانیان زیندەبەچاڵبکەن ﴿ليردوهم﴾ بۆئەوە لەناویان بەرن ﴿وليلبسوا

علیهم دینهم﴾ و بۆ ئەوە ئایینەکەیانیان لێ بشێوێنن ﴿ولو شاء الله مافعلوا﴾ دڵنیابن ئەگەر خوا ویستبای ئەوکارە نەکەن ، نەیاندەکرد، دەیتوانی بەزۆریش بێت لەو هەڵەیە بیانگێڕێتەوە ﴿فذرهم وما یفترون﴾ دەساتۆش لە خۆیان و لە درۆو دەلەسەکەیان کە ئەیانگوت خواشەریك و هاوبەشی هەیە وازبهێنە ، خوای گەورە خۆی بەدەردیانەوەدێت ﴿[١٣٨] وقالوا هذه انعام وحرث﴾ ودەیانگوت: ئەم ئاژەڵ ومەڕو ماڵات و کشت وکاڵ وکێڵگەیە ﴿حجر لا یطعمها إلا من نشاء بزعمهم﴾ قەدەغەو یاساغن و نابێ هیچ کەسێك -بێ ئیزنی ئێمە- لێیان بخوات بە درۆی ئەوان ، واتە: بە درۆی خۆیان دەیانگوت: خواردنیان حەرام و قەدەغەیە مەگەر بۆ کەسێك خۆمان بمانەوێ ﴿وانعام حرمت ظهورها﴾ دەشیانگوت: ئەم ماڵات و وشترانەش نابێ کەس سوارییان ببێ، نەبۆحەج و، نەبۆ هیچ شتێکی تر ﴿وانعام لا یذکرون اسم الله علیها﴾ هەروا ئەم ماڵاتەش کە لە هیچ کاتێکا نابێ ناوی خوای لەسەر بهێنرێت، چونکە تەنها بۆ بتەکانن ﴿افتراء علیه﴾ ئەمەیش درۆ لەسەر خوا دەکەن کە دەڵێن خوا فەرمانی پێکردوین و، بەدینداریی دا دەنێن !! ﴿سیجزیهم بما کانوا یفترون﴾ بێگومانبن لەبەر ئەودرۆو دەلەسەیانە خوا تۆڵەیان ئەدا ﴿[١٣٩] وقالوا ما بطون هذه الأنعام خالصة لذکورنا﴾ جۆرێکی تری درۆو کارە نارەواکانیان ئەمە بوو کە دەیانگوت: هەرشتێ لە سکی ئەم ئاژەڵانەدایە هەربۆ نێرینەو پیاوەکانمان حەڵاڵ و ڕەوایە ﴿ومحرم علی ازواجنا﴾ بۆ ژنان و مێینەکانمان نارەواو حەرامە ﴿وإن یکن میتة فهم فیه شرکاء﴾ خۆ ئەگەر مردارەوە بووبا، ژن و پیاویان تێدا بەشدار دەبوون !! بەڵێ هەرکە مرۆڤ لە یاسای خوا لابدات، ئابەو شێوەیە خۆی سەر لێشواو دەکاو جۆرەها یاسای ئاڵۆز بەسەر خۆیی و گەلدا دەسەپێنێ، بۆیەدەبێ مرۆڤ هەمیشە تەسلیم وملکەچی بڕیارەکانی خوای گەورەبێ و، تاڵە موویەك لانەدات، بۆیە دەفەرموێ: ﴿سیجزیهم وصفهم﴾ بێ سۆ خوا تۆڵەی ئەو

الجزء الثامن — سورة الأنعام

وَقَالُواْ هَٰذِهِۦٓ أَنۡعَٰمٞ وَحَرۡثٌ حِجۡرٞ لَّا يَطۡعَمُهَآ إِلَّا مَن نَّشَآءُ بِزَعۡمِهِمۡ وَأَنۡعَٰمٌ حُرِّمَتۡ ظُهُورُهَا وَأَنۡعَٰمٞ لَّا يَذۡكُرُونَ ٱسۡمَ ٱللَّهِ عَلَيۡهَا ٱفۡتِرَآءً عَلَيۡهِۚ سَيَجۡزِيهِم بِمَا كَانُواْ يَفۡتَرُونَ ﴿١٣٨﴾ وَقَالُواْ مَا فِي بُطُونِ هَٰذِهِ ٱلۡأَنۡعَٰمِ خَالِصَةٞ لِّذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَىٰٓ أَزۡوَٰجِنَاۖ وَإِن يَكُن مَّيۡتَةٗ فَهُمۡ فِيهِ شُرَكَآءُۚ سَيَجۡزِيهِمۡ وَصۡفَهُمۡۚ إِنَّهُۥ حَكِيمٌ عَلِيمٞ ﴿١٣٩﴾ قَدۡ خَسِرَ ٱلَّذِينَ قَتَلُوٓاْ أَوۡلَٰدَهُمۡ سَفَهَۢا بِغَيۡرِ عِلۡمٖ وَحَرَّمُواْ مَا رَزَقَهُمُ ٱللَّهُ ٱفۡتِرَآءً عَلَى ٱللَّهِۚ قَدۡ ضَلُّواْ وَمَا كَانُواْ مُهۡتَدِينَ ﴿١٤٠﴾ ۞ وَهُوَ ٱلَّذِيٓ أَنشَأَ جَنَّٰتٖ مَّعۡرُوشَٰتٖ وَغَيۡرَ مَعۡرُوشَٰتٖ وَٱلنَّخۡلَ وَٱلزَّرۡعَ مُخۡتَلِفًا أُكُلُهُۥ وَٱلزَّيۡتُونَ وَٱلرُّمَّانَ مُتَشَٰبِهٗا وَغَيۡرَ مُتَشَٰبِهٖۚ كُلُواْ مِن ثَمَرِهِۦٓ إِذَآ أَثۡمَرَ وَءَاتُواْ حَقَّهُۥ يَوۡمَ حَصَادِهِۦۖ وَلَا تُسۡرِفُوٓاْۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُسۡرِفِينَ ﴿١٤١﴾ وَمِنَ ٱلۡأَنۡعَٰمِ حَمُولَةٗ وَفَرۡشٗاۚ كُلُواْ مِمَّا رَزَقَكُمُ ٱللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ مُّبِينٞ ﴿١٤٢﴾

١٤٦ — ثَمَٰنِيَةَ أَزۡوَٰجٖ

درۆو دەلەسەیەیان دەدا ﴿إنه حکیم علیم﴾ بێگومان هەر خۆیەتی کارزان و کار جوان ، زۆریش داناو زانا، ئەزانێ چ کارێکی دزێوو ناپەسەندیان کردو، دەشزانێ چییان شایستەیە ﴿[١٤٠] قد خسر الذین قتلوا اولادهم سفها بغیر علم﴾ بە ڕاستیی ئەوانەی- بەگەوجیی ونەزانیی- منداڵەکانی خۆیانیان کوشت ، لەبەر هەژاریی، یان لەبەر دەمارگیریی ! دیارە کە لەدنیاو لەقیامەتدا زیانیانکرد ﴿وحرموا ما رزقهم الله﴾ وە بەدەر لەوەش رزقی خوایان لێ حەرامکردبوون ﴿إفتراء علی الله﴾ بەدرۆو دەلەسە لەسەر خوا، گوایا بەفەرمانی خوا بووە! ﴿قدضلوا وما کانوا مهتدین﴾ بێگومان گومڕا بوون و ڕێی ڕاستیان نەدۆزییەوە و، هەمووشتێکیشیان لە دەستدا. خوای کارجوان لۆمەو سەرکۆنەی هاوبەشدانەرەکانی کرد، لەبەر ئەوە کە کافرو بێ باوەڕن بوون و، هاوبەشێکی هەمە جۆرەیان بۆ دانابوو، لە کاتێکا بە تەنها ئەو خوایە. (ئیبن عەبباس) دەڵێ: ئەگەر کێڵگەیەك، یان باخێ، یان ئاژەڵ و ماڵاتێکیان هەبووبا، بەشێکیان

لێدادەنا بۆ خواو، بەشێکیشی بۆ بتەکان و، بۆدواترییش بەشەکەی خوایان دەخستە نێوبەشی بتەکانەوە ، هەروا وشتری (بەحیرە، سابیبە، وصیلە، حام) یان دادەنا بۆ بتەکان و لە خوایان حەرام دەکرد!! و هەر حەیوانێکیشیان بکوشتایەتەوە بۆ خوا، تا ناوی بتەکانیان نەبردبا نەیان دەخوارد!! کەچی ئەوەی بۆ بتەکانیان سەردەبڕی قەت نیوی خوایان لەسەر نەئەهێنا!! هەروەها لەترسی برسییەتی، یان لەبەر عەیب وعار، منداڵەکانی خۆیانیان دەکوشت !! ئەوەندەش نەفامبوون ئەگەر مەڕو ماڵاتەکەیان نێرینەی بوایە ، سەریان دەبڕیی و بەشی ژنانیان لێ نەئەدا. وە هەر(ئیبن عەباس) دەڵێ: ئەگەر دەتەوێ نەفامی عەرەبەکان بزانیت، بچۆ لەئایەتی (١٣٠)ـی سوورەتی (ئەنعام)ـەوە بخوێنەوە: (قد خسر الذین قتلوا أولادهم سفها بغیر علم، وحرموا ما رزقهم الله افتراء على الله قد ضلوا و ما كانوا مهتدین) ئەوجا دەزانی کە چەندە نەزان و نەفامبوون.

ڕێنمایەکانی ئایەتی (١٣٦-١٤٠):

١- داهێنانی هەر یاسایەکی دژ بەشەرعی خوا، قەدەغەو حەرامە.

٢- هەرشتێ نەزر بکرێ بۆ دارو بەرد، یان بۆ گۆڕو گۆڕستان ، یان بۆ پیرو ئەولیاکان، ئەونەزرە قەدەغە و حەرامەو دانامەزرێت.

٣- خەڵك کوشتن بە ناهەق و، ڕێگرتن لە منداڵ بوون (تحدید النسل) بێ هیچ بەرنامەو هۆیەکی شەرعیی کارێکی ناپەسەندو حەرامە.

هەرخوایە گشت باغ و باغات و بەرووبوو بەدی دێنێ:

﴿[١٤١] وهو الذی انشأ جنات معروشات وغیر معروشات﴾ پاش باسکردنی ئەوهەموو هەڵەنەیان، لەم ئایەتەدا دایان ئەچڵەکێنێ و، ئەیەوێ بیان هێنێتەوە سەر ڕێی ڕاست و تێیان بگەیەنێت کە نابێ ئەوجۆرە کارە نابەجێیانە بکەن، چونکە هەموشتێ هی خوایە، ئەمانەش و ئەوانەیش، بۆیە ئەفەرموێ: خوا هەرئەو بە دەسەڵاتەیە کە جۆرەها باخاتی وەدیهێناوە، هێندێکیان داربەست و کەپری دەوێ، هەندێکیشیان کەپرو داربەستی ناوێ ﴿والنخل والزرع مختلفا اکله﴾ هەروا جۆرەها خورماو مەزراو کشتیشی وەدی هێنا، کە تام وبۆن و ڕەنگیشیان لێك جیاوازە ﴿والزیتون والرمان متشابها﴾ وە زەیتوون و هەناریشی بەدیهێنا، کە گشت جۆرەکانی بەرواڵەت لە یەکتر دەچن ﴿وغیر متشابه﴾ و لە تام و ڕەنگا جیاوازن و لە یەك ناچن ﴿کلوا من ثمره إذا اثمر﴾ دەسا هەرکە میوەکەیان پێگەیشت ، بۆتان هەیە لێیبخۆن ﴿وآتوا حقه یوم حصاده﴾ وە لەرۆژی دروێنەو میوە چنینیشدا بەشەکەی خوا جیابکەنەوەو (زەکات)ـی لێبدەن و، هەژارەکان دڵخۆش بکەن ﴿ولا تسرفوا﴾ بەڵام زیادە ڕەویی مەکەن و، لەسنوور دەرمەچن ، بەتایبەتی لە بەخششدا، واتە: هیچ شتێ بە ناهەق وەرمەگرن و، بەناهەقیش بەم و بەوی مەدەن. ﴿إنه لا یحب المسرفین﴾ بێگومانبێ خوا زیادە ڕەوانی خۆشناوێ، واتە: باهەمیشە دەستتان بە دەم هەژارەکانەوە بێ و، لەو خێرو بێرە بێ بەشیان مەکەن، بەڵام دەبێ لەسنووری خۆیدابێ و، بەچەشنێ نەبێت کە گشت سەروەتەکەتان ببەخشن و، ئەوساش بەدەستی خاڵی بۆخۆتان دابنیشن ﴿[١٤٢] ومن الأنعام حمولة وفرشا﴾ وەلەناو ئاژەڵەکاندا بڕێکی بۆ باروسواریی و، بڕێکیشی بۆ کوڵکەو خوریی وخواردن بۆ دروستکردن ﴿کلوا مما رزقکم الله﴾ دەسا لەوگشت بژێویی و، ڕسق و رۆزییە خوا پێیداون بخۆن ﴿ولا تتبعوا خطوات الشیطان﴾ هەرگیزیش دوای نەخشەو هەنگاوەکانی شەیتان مەکەون، واتە: لە خۆتانەوە هیچ شتێ حەرام مەکەن و، هیچ شتێکیش حەڵاڵ مەکەن ﴿إنه لکم عدو مبین﴾ چونکە (شەیتان) بە ئاشکرا دوژمنتانە ﴿[١٤٣] ثمانیة ازواج﴾ لە ئاژەڵ وماڵاتیشدا هەشت جووت (گۆشت

خۆراوی) بۆ دروست کردن، وەکودەفەرموێ: ﴿من الضأن اثنين﴾ لە جۆری مەردا دووان" مەڕو بەران" ﴿ومن المعز اثنين﴾ و لە جۆری بزنیشدا دوان- نێرو مێی- تگەو بزن ﴿قل آلذكرين حرم أم الأنثيين﴾ بلێ: ئا خۆ خوا نێری ئەو دووانەی یاساغکردووە، یان مێینەکانیان؟ واتە: ئەوانە کە کشت وکاڵ وئاژەڵ و مەرو ماڵات لەخۆ حەرام ئەکەن و، پێیان وایە کە: خوا لەسەری قەدەغە کردوون، پێیان بڵێ: کاری وا زۆر جێگەی سەرسورمانەو، زۆریش لەژیرییەوە دوورە ﴿أمااشتملت عليه أرحام الأنثيين﴾ یان ئەوی حەرامکردووە لە مندالّدانی مێیینەکاندایە؟ جائەگەر ئەوانە قسەی ئاوا بکەن، ئەوەهیچی وانییە، چونکە گەلێ جار گۆشتەکەیان ئەخۆن و سواری وشترەکان ئەبن، کەوابوو ئەم قەدەغە کردنەیان لە کوێوە هێنا؟ ئەگەر لە بەر نێرینەکان بێت ، دەبێ هەموونێرینەکان لێیان حەرامبن ، خۆ ئەگەر لەبەر مێیینەکانیش بێت ، دیسان دەبێ مێیینەکان هەموو حەرامبن لێیان، دەسا ئیتر ئێوە ئەمەتان لەکوێ هێنا کە: بتوانن هەندێ حەرامبکەن و، هەندێکیش حەلاڵ؟! ﴿نبئوني بعلم إن كنتم صادقين﴾ دەسا ئەگەر ڕاست ئەکەن -لە داواکەتاندا- کەدەڵێن خوا (بەحیرەوسایبەو وەصیلەو حام)ی حەرامکردووە ، بەڵگەیەکی راست ورەوانم نیشان بدەن ﴿[١٤٤] ومن الإبل اثنين ومن البقرالإثنين﴾ لە جۆری وشتریش دوانی "نێرو مێ و" لە جۆری گایش دوانی نێرومێ بۆفەراهەمهێنان ﴿قل آلذكرين حرم أم الأنثيين أما اشتلمت عليه أرحام الأنثيين﴾ هەمیسان بلێ: باشە! نێرەکانی حەرامکردووە، یان مێیینەکانیان، یان ئەوی لەمندالّدانی مێیینەکاندایە؟ ﴿أم كنتم شهداء إذ وصاكم الله بهذا﴾ یان ئێوە لەوێبوون ئەوکاتە کە خوا ئەم مەبەستەی پێڕاسپاردن ؟ واتە: کاتێ ئەو جۆرە ماڵیاتانەی لێئەرامکردن ئێوە بۆ خۆتان ئاگادار بوون؟! ﴿فمن أظلم ممن افترى على الله كذبا﴾ جادەبێ چ کەسێ لەوکەسە ستەمکارترو سەرکێش تربێت ، کە درۆو دەلەسە لە سەر خوا هەڵبەستێت؟ ﴿ليضل الناس بغير علم﴾ وبێ ئەوە هیچ جۆرە زانیارییەکی لەوبارەوە هەبێ، وخەڵکیش گومرا وسەرلێشێواو بکا ﴿إن الله لا يهدي القوم الظالمين﴾ بە ڕاستیی خوای گەورە گەلی ستەمکار ئاشناو شارەزای ڕێگەی ڕاست ناکات. ئەمەیش سەر لێشیواوییەکی تری عەرەبەکان بوو کە لەپێش ئیسلامدا هەندێ مەڕو ماڵات و میوەیان لە خۆ حەرامدەکرد، پاشان خوای گەروە بۆی روونکردنەوە کە بەتوانایی خۆی باخی پڕ لە درەختی لاق بەرزو، لاق نزمی بۆ بەدیهێناون ، ئەوەبوو فەرمووی: (وهوالذی أنشأ جنات معروشات) ئەوسایش جۆرەها حەیوانی بۆ سواریی و، بۆگۆشتەکەیان دروستکردو فەرمووی: ((ومن الأنعام حمولة وفرشا..)) ئینجا لێرەدا جۆری ئاژەڵەکانی بۆ باسکردن، فەرمووی: ((ثمانية أزواج ..إن الله لا يهدى القوم الظالمين)) رایشیگەیاند کە هیچ شتێك لەوانەی حەرام نەکردووە لێیان، جا ئیتر ئەو یاسای حەرامکردنەیان لە کوێ هێناوکردیان بەدین ؟!

الجزء الثامن — سورة الأنعام

ثَمَٰنِيَةَ أَزْوَٰجٍ مِّنَ ٱلضَّأْنِ ٱثْنَيْنِ وَمِنَ ٱلْمَعْزِ ٱثْنَيْنِ
قُلْ ءَآلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ ٱلْأُنثَيَيْنِ أَمَّا ٱشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ
أَرْحَامُ ٱلْأُنثَيَيْنِ نَبِّـُٔونِى بِعِلْمٍ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٤٣﴾
وَمِنَ ٱلْإِبِلِ ٱثْنَيْنِ وَمِنَ ٱلْبَقَرِ ٱثْنَيْنِ قُلْ ءَآلذَّكَرَيْنِ
حَرَّمَ أَمِ ٱلْأُنثَيَيْنِ أَمَّا ٱشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ ٱلْأُنثَيَيْنِ
أَمْ كُنتُمْ شُهَدَآءَ إِذْ وَصَّىٰكُمُ ٱللَّهُ بِهَٰذَا فَمَنْ
أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا لِّيُضِلَّ ٱلنَّاسَ بِغَيْرِ
عِلْمٍ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٤٤﴾ قُل لَّآ أَجِدُ
فِى مَآ أُوحِىَ إِلَىَّ مُحَرَّمًا عَلَىٰ طَاعِمٍ يَطْعَمُهُۥٓ إِلَّآ أَن يَكُونَ
مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَّسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُۥ رِجْسٌ أَوْ
فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ ٱللَّهِ بِهِۦ فَمَنِ ٱضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ
رَبَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَعَلَى ٱلَّذِينَ هَادُوا۟ حَرَّمْنَا
كُلَّ ذِى ظُفُرٍ وَمِنَ ٱلْبَقَرِ وَٱلْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ
شُحُومَهُمَآ إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَآ أَوِ ٱلْحَوَايَآ أَوْ مَا
ٱخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذَٰلِكَ جَزَيْنَٰهُم بِبَغْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَٰدِقُونَ ﴿١٤٦﴾

١٤٧

رێنمایەکانی ئایەتی (١٤١-١٤٤):

١- خواردنی خورماو ترێ و هەنارو زەیتون حەڵاڵە.

٢- دەبێ خورماو زەیتوون و دانەوێڵە- بە مەرجەکانی خۆیان- زەکاتیان لێبدرێ.

٣- خواردنی بەشێ لە خورماو ترێ بە فەریکەیی- بەر لەزەکات لێدەرکردنیان-حەڵاڵە.

٤- گۆشتی مەڕو بزن و وشترو گا-نێرو مێیان- حەڵاڵە.

٥- مافی هەڵوەشانەوەی یاسا جاهیلیەکان و، (حەرام وحەڵاڵ)کردن بەتەنیا هەقی خوایە.

٦- گفتو گۆ بەشێوەی (موناظەرە)و رووبەڕوو لەپێناوی ناساندنی بەرنامەی هەق و بەرنامە باتڵەکاندا کارێکی ڕەوایە.

ئەم شتانەن لێتان قەدەغەن:

﴿[١٤٦] قل لا أجد فيما أوحي إلي محرما على طاعم يطعمه﴾ بەوانە کە لە خۆیانەوە ئەو ئاژەڵ ومەڕو ماڵاتە یاساغ ئەکەن بڵێ: لەوشتانەدا خوای گەورە بەوەحی بۆی ناردوم ، شتێك نابینمەوە خواردنی لە کەسێك حەرام بێ، باشە! ئێوە ئەو هەموو شتانەتان چۆن حەرامکرد؟ ﴿إلا أن يكون ميتة أو دما مسفوحا أو لحم خنزير﴾ بێجگە لە مردارەوە بوو" یان خوێنێکی ڕژێندراو، یان گۆشتی بەراز ﴿فإنه رجس﴾ کە بێگومانە ئەو (بەراز)ە هەموو گیانی پیس و قیزەونە ﴿أو فسقا أهل لغير الله به﴾ یان مەگەر ئاژەڵێ کە بە ناوی غەیری خواوە سەربڕابێ، دیارە ئەوجۆرە سەربڕینەش فیسق و لە سنوور دەرچوونەو، خواردنی یاساغە، دەسا چاك بزانن کە هەر ئەو جۆرە شتانە حەرامن، نەك ئەوانەی وا ئێوە بە ئارەزووی خۆتان حەرامیان دەکەن ﴿فمن اضطر غير باغ ولا عاد﴾ ئینجا هەرکەسێك بە ناچاریی و بەبێ ئارەزوو، ئەو حەرامانە بخواو، لە ئەندازەی پێویست نەچێتەدەر، هیچ گوناهێکی ناگا﴿فإن ربك غفور رحيم﴾ چونکە بەڕاستیی پەروەردگارت - بەتایبەتی لە کاتی وادا- زۆر لێبوردەیە، زۆریش بەروحم و میهرەبانە، ئەوەتە لەکاتی ئاوادا ڕێگەتان لێناگرێ، بەپێی پێویست حەرامیش بخۆن ﴿[١٤٦] وعلى الذين هادوا حرمنا كل ذي ظفر﴾ گۆشتی هەموو ئاژەڵێکی نینۆکدارو (سمدار)مان وەك وشترە مراویی و .. لەسەر جوولەکەکان حەرامکرد ﴿ومن البقر والغنم حرمنا عليهم شحومهما﴾ پیوو چەوری گاو مانگاو مەڕیشمان لە سەر حەرامکردن ﴿إلا ما حملت ظهورهما أو الحوايا﴾ پیوو چەوری سەرپشت و ڕێخوڵەکانیان نەبێ ﴿أو ما اختلط بعظم﴾ یان ئەو پیوەی تێکەڵی ئێسك بووبێ ، واتە: چەوری قەبرغەو دووگ ﴿ذلك جزيناهم ببغيهم﴾ ئەوتۆڵە و قارەشمان ، لەبەر سەرکەشیی و یاخیی بوونیان بوو، چونکە ئەوان پەیامبەرێکی زۆریان کوشت، ماڵ وسامانێکی زۆری مەردومیان بە تاڵان برد..! ئەوسا خوا زۆری بۆ هێنان و، ئاوا بەنی توندکردنەوە، واتە: حەرامکردنی ئەوانە بەهۆی تاوانی خۆیانەوە بوو، نەك لەبەر ئەوەبێ کەکاتی خۆی (یەعقووب) لە سەرخۆی حەرامی کردبێ، وەك ئەوانە دەڵێن، هەر بۆیە لەشوێنێکی تردا فەرمووێ: (فبظلم من الذين هادوا حرمنا عليهم طيبات..). ﴿وإنا لصادقون﴾ بێگومان ڕاستگۆوداپەروەریش بووین، هەر چییان پێکرا هەقی خۆیان بوو، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: خوا جوولەکە لەناو بەرێت! لەبەرلاساری خۆیان پیوو چەورییان لێ قەدەغە کرا، کەچی بەفێڵ هەڵسان تواندیانەوەو فرۆشتیان و پارەکەییان خوارد ! متفق عليه. ﴿[١٤٧] فإن كذبوك فقل ربكم ذو رحمة واسعة﴾ ئینجا ئەگەر ئەو هاوبەشدانەرو جوولەکانە باوەڕیان پێنەکردیت و ، بەدرۆیان خستیتەوە، تۆیش بڵێ: پەروەردگارتان ئێجگار خاوەن ڕەحم و خاوەن بەزەییەکی فراوانە ، پەلە ناکات بە سزادانتان، ئەگینە هەرئێستا جەزرەبەی دەدان ﴿و لا يرد بأسه عن القوم

المجرمین﴾ خۆ هەرگیز سزاو قاریشی لەهۆزی تاوانباران، ڕەت ناکرێتەوە، واتە: هەرکاتێ قاری لە هۆزێ گرت، ڕەت بوونەوەی نییە، کەوابوو هوشیاربن.

ڕێنمایەکانی ئایەتی (١٤٥ - ١٤٧):

١- هەموو جۆرەمردارەوە بوویەك، کە لەم سوورەتی (ئەنعام)ـەو لە سوورەتی (مائیدە) باسکراون گۆشتیان حەرامە، وە بەفەرموودەی ڕەوانیش- جگە لەوانیش- ئێسترو کەری ماڵیش هەروا.

٢- هەر دڕوندەیەکی کەڵبەدارو، هەموو پەلەوەرێکی قولابدار حەرامکراون.

٣- گوناحکردن، گەلێ جار دەبێتە مایەی بێ پیتی و بێ بەرەکەتی ڕسق و، بڕانی خێرو خۆشی لای خوا.

موشریکان دەڵێن: ئەر خوا ویستبای موشریك نەدەبووین:

فَإِن كَذَّبُوكَ فَقُل رَّبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَٰسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُۥ عَنِ ٱلْقَوْمِ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿١٤٧﴾ سَيَقُولُ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوا۟ لَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَآ أَشْرَكْنَا وَلَآ ءَابَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِن شَىْءٍ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا۟ بَأْسَنَا قُلْ هَلْ عِندَكُم مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَآ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَإِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾ قُلْ فَلِلَّهِ ٱلْحُجَّةُ ٱلْبَٰلِغَةُ فَلَوْ شَآءَ لَهَدَىٰكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾ قُلْ هَلُمَّ شُهَدَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ ٱللَّهَ حَرَّمَ هَٰذَا فَإِن شَهِدُوا۟ فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْءَاخِرَةِ وَهُم بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٠﴾ قُلْ تَعَالَوْا۟ أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا۟ بِهِۦ شَيْـًٔا وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَٰنًا وَلَا تَقْتُلُوٓا۟ أَوْلَٰدَكُم مِّنْ إِمْلَٰقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا۟ ٱلْفَوَٰحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا۟ ٱلنَّفْسَ ٱلَّتِى حَرَّمَ ٱللَّهُ إِلَّا بِٱلْحَقِّ ذَٰلِكُمْ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾

﴿١٤٨ سیقول الذین اشرکوا﴾ ئەوکەسانەی هاوەڵیان بۆ خوا دانا، بێگومان بۆخۆ ڕزگار کردنی خۆیان ئەڵێن: ﴿لو شاء الله ما اشرکنا ولا آباؤنا﴾ ئەگەر خوا ویستبای کەخۆمان و، باوو باپیرانمان هاوبەشی بۆدانەنێین، قەت هاوبەشمان بۆ دا نەدەنا ﴿ولا حرمنا من شئ﴾ و هیچ شتێکیشمان لەخۆ یاساغ نەئەکرد ﴿کذلك کذب الذین من قبلهم﴾ ئەوانەیش لە پێشیانەوە بوون هەر ئاوا وەکو ئەمانە باوەڕیان بەپێغەمبەران نەهێناو، کەوتنە درۆو دەلەسە هەڵبەستن و، بەدرۆیان خستنەوە ﴿حتی ذاقوا بأسنا﴾ هەتا سزاو قاری ئێمەیان بۆهات وچەشتیان ﴿قل هل عندکم من علم﴾ پێیان بڵێ: ئەگەر بەڵگەیەکی زانستیان لایە بۆ ڕاستیی بۆچوونەکانیان ﴿فتخرجوه لنا﴾ جابا بۆمانی دەربخەن ؟ ﴿إن تتبعون إلا الظن﴾ دیارە ئێوە تەنهادوای گومان وسەر لێشێواوی دەکەون ﴿وإن انتم إلاتخرصون﴾ وەهەر لەخۆتانەوە دەخەملێنن و درۆ دەکەن ، ئەگینە هیچ بەڵگەیەکتان لانییە ﴿١٤٩ قل فلله الحجة البالغة﴾ دەسا تۆ بڵێ: بەڵگەی زۆر ڕەساو بەقووەت و تێرو تەواو، هەرهی خوایەو، ئێوەهیچ بەڵگەیەکی شیاوو بەکەڵکتان لانییە ﴿فلو شاء لهداکم اجمعین﴾ خۆ ئەگەر خودا ویستبای بەڵگەی ڕەساتان دەست بخات ، هەمووتانی شارەزاو ڕێنما دەکرد ﴿١٥٠ قل هلم شهداءکم الذین یشهدون ان الله حرم هذا﴾ بڵێ: دەسا ئەو شایەتانە بێنن شایەتی دەدەن کە خوای گەورە بۆخۆی ئەم شتانەی حەرامکردووە ﴿فإن شهدوا فلا تشهد معهم﴾ جاگریمان ئەگەر ئامادە بوون و شایەتییاندا ، تۆ شایەتییان لەگەڵ مەدە، واتە: بڕوایان پێ مەکە، چونکە درۆزن وقسە هەڵبەسن ﴿ولا تتبع أهواء الذین کذبوا بآیاتنا والذین لا یؤمنون بالآخرة وهم بربهم یعدلون﴾ نابێ پەیڕەوی لە هەواو ئارەزووی ئەو کەسانە بکەیت کەئایەت و نیشانەکانی ئێمە بەدرۆ دادەنێن و، بەئارەزووی خۆیان حەڵاڵ و حەرام ئەکەن و، بە ڕۆژی دواییش باوەڕناکەن و، هاوتاو هاوبەشیش بۆپەروەردگاریان دادەنێن و بت دەپەرستن.

ئەم سفارشانە باش وەرگرن:

جا پاش باسکردنی ئەو شتانە کەئەوان بەئارەزووی خۆیان حەرامیانکردن لەسەر خۆیان، دێتە سەرباسی ئەوشتانە خوای گەورە لەبەر زیان وناشیاویان حەرامیکردوون، لەگەڵ ئەمەشدا (١٠)ڕاسپاردەو وەسیەتنامە باس دەکات کە: گشت شەریعەتە ئاسمانیەکانیش تێیدا یەکدەنگ بوون ، وەك ئەفەرموێ: ﴿[١٥١] **قل تعالوا اتل ما حرم ربكم عليكم**﴾ بەو کافرو بێ باوەڕانە بڵێ: وەرن باتانەو شتانەتان بۆبخوێنمەوە کە پەروەردگارتان یاساغیکردوون لەسەرتان: ﴿**الا تشركوا به شيئا**﴾ یەکەم: نابێ هیچ شتێك بکەنە شەریك و هاوبەشی خوا، واتە: شیرك قەدەغەو حەرامە، دەبێ ئێوە پێی قایەل نەبن.﴿**و بالوالدين احسانا**﴾ دووەم: لەگەڵ باوك و دایکدا هەمیشە ئاکارچاکبن.﴿**ولا تقتلوا أولادكم من إملاق**﴾ سێیەم: لە ترسی برسێتیی و هەژاریی، منداڵەکانتان مەکوژن، بەڵێ.. کەسی وایان هەبوو – لەبەر هەژاریی ونەداریی بێ جیاوازی– نێرومێی ئەکوشت!

هەندێ لە زاناکان ئەم ئایەتە دەکەنە بەڵگەی حەرامیەتی (عەزل)و ڕێگرتن لە زگبوون، بەڵام تاقمێ تر درێژەیەکی دەدەنێ و دەڵێن لەبەر چەند هۆیەك حەلاڵە..!.﴿**نحن نرزقكم وإياهم**﴾ چونکە هەر ئێمەین ڕسق و ڕۆزی بە ئێوەو، بە وانیش ئەدەین .﴿**ولا تقربوا الفواحش ماظهر منها وما بطن**﴾ چوارەم: بە ئاشکراو بە نهێنی توخنی تاوان وکارە دزێوەکان – ئاشکراو نهێنییان – مەکەون ، واتە: نزیکی هیچ جۆرە گوناهێ: گەورەو بچووك, ئاشکراو نهێنی– مەکەونەوە ﴿**ولا تقتلوا النفس التى حرم الله إلا بالحق**﴾ پێنجەم: کەسێکیش مەکوژن ، خوا کوشتنی بەهەق نەبێ یاساغ نە کردووە، واتە ئێوە بەهەق نەبێ مەردوم مەکوژن، پەیامبەرمانﷺ چەندە جوان ڕاڤەی ئەو هەق و ناهەقەی کردووە بەم فەرموودەیە:((لا يحل دم امرئ إلا بإحدى ثلاث: الثيب الزانى، والنفس بالنفس، والتارك لدينه المفارق للجماعة)) بوخاریی وموسلیم ﴿**ذلكم وصاكم به**﴾ خوای گەورە بۆخۆی ئەمانەی بە ئێوە ڕاسپاردووە ﴿**لعلكم تعقلون**﴾ بە شکوم بیر بکەنەوەو وریاو ژیربن، چاك و خراپ، هەق و ناهەق لەیەك بکەنەوە ﴿[١٥٢] **ولا تقربوا مال اليتيم إلا بالتى هى أحسن**﴾ شەشەم: هەرگیز نزیکی ماڵ و دارایی هەتیوانان مەکەونەوە بە شێوەیەکی چاك وجوان نەبێ ﴿**حتى يبلغ أشده**﴾ تا بۆ خۆی دەگاتە حاڵەتی پڕ هێزیی و توانایی خۆی و، باڵغ و کامڵ ئەبێت، ئەوسا ئیتر ئەگەر لەژێر دەستی ئێوەشدا بوو، بیدەنەوە دەستی خۆی. ﴿**وأوفوا الكيل والميزان بالقسط**﴾ حەوتەم: با پێوانەو کیشانەتان دادگەرانە بێ، واتە: مامەڵەتان ڕێك وپێك و، دوور لە گزیی و خیانەت بێت ﴿**لا نكلف نفسا إلا وسعها**﴾ خۆ ئێمەش لەتوانا بەدەر، تەکلیف و داوا لە هیچ کەسێك ناکەین بوعەداڵەت ودادگەریی.﴿**وإذا قلتم فاعدلوا ولو كان ذاقربى**﴾ هەشتەم: هەرکە قسەیەکتان کرد، یان

الجزء الثامن — سورة الأنعام

وَلَا تَقْرَبُوا۟ مَالَ ٱلْيَتِيمِ إِلَّا بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُۥ ۖ وَأَوْفُوا۟ ٱلْكَيْلَ وَٱلْمِيزَانَ بِٱلْقِسْطِ ۖ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۖ وَإِذَا قُلْتُمْ فَٱعْدِلُوا۟ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۖ وَبِعَهْدِ ٱللَّهِ أَوْفُوا۟ ۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٢﴾ وَأَنَّ هَٰذَا صِرَٰطِى مُسْتَقِيمًا فَٱتَّبِعُوهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعُوا۟ ٱلسُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِۦ ۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾ ثُمَّ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ تَمَامًا عَلَى ٱلَّذِىٓ أَحْسَنَ وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَىْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَّعَلَّهُم بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٤﴾ وَهَٰذَا كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ مُبَارَكٌ فَٱتَّبِعُوهُ وَٱتَّقُوا۟ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٥٥﴾ أَن تَقُولُوٓا۟ إِنَّمَآ أُنزِلَ ٱلْكِتَٰبُ عَلَىٰ طَآئِفَتَيْنِ مِن قَبْلِنَا وَإِن كُنَّا عَن دِرَاسَتِهِمْ لَغَٰفِلِينَ ﴿١٥٦﴾ أَوْ تَقُولُوا۟ لَوْ أَنَّآ أُنزِلَ عَلَيْنَا ٱلْكِتَٰبُ لَكُنَّآ أَهْدَىٰ مِنْهُمْ ۚ فَقَدْ جَآءَكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ ۚ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَذَّبَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَصَدَفَ عَنْهَا ۗ سَنَجْزِى ٱلَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ ءَايَٰتِنَا سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ بِمَا كَانُوا۟ يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾

١٤٩

بڕیارێکتاندا، دەبێ دادگەربن تێیدا، ئەگەرچی ئەو بڕیارە دژی خزمانی نزیکی خۆشتان بێ. ﴿وبعهد الله اوفوا﴾ نۆیەم: دەبێ بەرامبەر بەپەیمان و ئامۆژگارییەکانی خوا بە ئەمەك و بەوەفا بن، واتە: هەر مامەڵەو ڕێکەوتنامەیەکتان هەبوو، بەجوانی جێبەجێی بکەن و، لەبەر ئەم وئەو، قورئان وفەرموودەکان پشتگوێ مەخەن ﴿ذلکم وصاکم به﴾ خوا ئەمانەی بەئێوە ڕاسپاردووەو ئامۆژگاریی و، وەسیەتی پێکردوون، دەسا ئاگاتان لەخۆتان بێت ﴿لعلکم تذکرون﴾ بەڵکو هەر لەبیرتان بن و ئامۆژگارییان پێوەرگرن.

تەنیا لە ڕێبازی ئیسلام پەیڕەوی بکەن:

(ئیبن مەسعود) ئەڵێت: پەیامبەرﷺ ڕۆژێ هێڵێکی ڕاستی کێشا، پاشان فەرمووی: ئەم هێڵە ڕاستە نموونەی ڕێگاو ڕێبازیی خوایە، ئینجا چەند هێڵێکی تری بەڕاست و چەپدا کێشاو، فەرمووی: ئەمانەش نموونەی لاڕێ و کوێرە ڕێگاکانە، چاکیش بزانن لەسەر هەر یەك لەوکوێرە ڕێگانە شەیتانێك لە ئادەمیی وەستاوەو، خەڵکیی بۆ بانگ دەکات ، ئینجا گوتی مەبەست ئەمەیە کەخوا ئەفەرموێ: ﴿[١٥٣] وأن هذا صراطی مستقیما فاتبعوه﴾ ئەم هێڵە ڕاستەیە بەرنامەو ڕێبازەکەی منە ، دەسا ئێوەیش ئەی ئیمانداران ! هەمیشە شوێنی بکەون و هەر بەودا بچن. ﴿ولا تتبعوا السبل فتفرق بکم عن سبیله﴾ دەیەمی دەسپاردەکە خوا ئەفەرموێ: مەکەونە شوێنی ڕێچکەکانی تر، ئەوسا لە شارێگەکەی خوا بترازێن و پەراگەندە ببن ﴿ذلکم وصاکم به لعلکم تتقون﴾ ئەوانە گشت وەسیەت و ڕاسپاردەو ئامۆژگاری خوان ، دەسا بەڵکو ئێوەیش بیانپارێزن وسنوووڕشکێنی نەکەن ﴿[١٥٤] ثم آتینا موسی الکتاب تماما علی الذی أحسن﴾ لەپاشان (تەورات)مان دا بەموسا، لەبەر تەواو کردنی چاکەو نیعمەتی خۆمان لەسەر ئەوەچاکەکار بوو لە ئوممەتی مووسا ﴿و تفصیلا لکل شئ﴾ وە ڕوونکەرەوەش بۆ هەمووشتێك، بەتایبەتی هەرشتێ ئەوان نیازمەند بوون پێی ﴿و هدی و رحمة﴾ بە ڕێنمایی و ڕەحمەت و بەزەیی بۆتان، تابتوانن لەرێگە چەوتەکان خۆتانی پێ ڕزگار بکەن ﴿لعلهم بلقاء ربهم یؤمنون﴾ بەشکو بەدیدارو لیقای پەروەردگاریشیان لە دواڕۆژدا باوەڕ بکەن، ئەوجا لەگوناح بگەڕێنەوە ﴿[١٥٥] وهذا کتاب أنزلناه مبارك﴾ ئەم قورئانەش ناردمانە خوارێ کتێبێکی پیرۆز و پڕ پیتە ﴿فاتبعوه واتقوا لعلکم ترحمون﴾ دەسا گشتان پەیڕەوی لێبکەن و، بیکەنە پێشەوای خۆتان، و لە خواش خۆ بپارێزن، بەشکو لەهەردوولا میهرەبانیتان لەگەڵ بکاو، سزا نەدرێن .

قورئان بەڵگەیە بەسەرتانەوە:

﴿[١٥٦] أن تقولوا إنما أنزل الکتاب علی طائفتین من قبلنا﴾ ئەم قورئانەمان نارد بۆئەوە ئێوە نەڵێن: نامەو کتێب تەنها بۆ دووکۆمەڵ ودوو دەستەی بەر لە خۆمان (واتە:جوولەکە وگاور) دابەزێنراوەو، ئێمە بێ نامەو کتێبین ﴿وإن کنا عن دراستهم لغافلین﴾ و بە ڕاستی ئێمە لە خوێندنەوەی کتێبەکانیان ئاگادار نەبووین ﴿[١٥٧] أو تقولوا لو أنا أنزل علینا الکتاب لکنا أهدی منهم﴾ هەتا نەشڵێن: ئەگەر ئێمەش وەکو ئەوان نامەمان بۆ هاتبا، لەوانباشتر شارەزا دەبووین وڕێمان دەردەکرد ﴿فقد جاءکم بینة من ربکم وهدی ورحمة﴾ دەوا ئێستا لە لایەن پەروەردگارتانەوە بەڵگەو نیشانەیەکی ڕوون و، ڕێنمایی و بەزەییەکتان بۆهات ، ئیتر هیچ بروبیانوویەکتان نەما ﴿فمن اظلم ممن کذب بآیات الله﴾ جادەبێ چ کەسێك لەوکەسە ستەمکارتربێ، کەپاش ئەوکتێبە بڕوای بە ئایەتەکانی خوا نەبێ و بەدرۆیان بزانێ ﴿وصدف عنها﴾ و ڕوویان لێوەرگێڕێ؟! ﴿سنجزی الذین یصدفون عن آیاتنا سوء العذاب بماکانوا یصدفون﴾ دڵنیابن بەزوویی سزایەکی زۆرخراپی ئەوکەسانە دەدەین، ڕوو لەئایەتەکانمان وەرئەگێڕن، هەر لەبەرئەوکارە کردیان.

بۆچی هەر ئەمرۆو سبەینێ دەکەن لەئیمان و تەوبەدا؟:

﴿[١٥٨] هل ينظرون إلا ان تأتيهم الملائكة﴾ ئا خۆ ئەوانە کە تەوبە ناکەن و ناگەڕێنەوە لای خوا، تەنیا چاوەڕوانی ئەمەناکەن کتوپڕ فریشتەی گیانکێشان بێتە لایان وگیانیان بکێشی؟ ﴿او ياتي ربك﴾ یان پەروەردگارت لە وێستگەی قیامەتدا بێتە لایان بۆ داوەریی نێوانیان ؟ ﴿او يأتي بعض آيات ربك﴾ یان نیشانەکانی پەروەردگارت بڕێکیان - بەرلە هاتنی ڕۆژی دوایی وەك خۆر هەڵاتن لە خۆرئاواوە- بێن وسەرهەڵبدەن و، دەرگای تەوبەیان لێدا بخرێت ﴿يوم يأتي بعض آيات ربك﴾ خۆ ئەو ڕۆژە کە هێندێکی نیشانەکانی پەروەردگارت دێن وسەرهەڵدەدەن ﴿لا ينفع نفسا إيمانها لم تكن آمنت من قبل﴾ ئیترهەر کەسێك بەرلەوە باوەڕی نەهێنابێ و، ئەوڕۆژە باوەڕ بهێنێ، هیچ قازانجێکی لێناکات ﴿او كسبت في إيمانها خيرا﴾ یان بییەوێ لەوماوەیەدا چاکەیەك بەدەست بهێنێ، هەمیسان بێسوود دەبێت، کەوابوو بەرلەو ڕۆژە باوەڕ بهێنن و، کارێکی باشیش وە دەست بخەن بۆخۆتان ﴿قل انتظروا﴾ بڵێ: دەسا ئێوە چاوەڕوان بن هەتا ئەوڕۆژە دێت، جا خۆتان دەبیننەوە ﴿إنا منتظرون﴾ ئەوا ئێمەش بۆ خۆمان چاوەڕوانین.

الجزء الثامن — سورة الأنعام

هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن تَأْتِيَهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ أَوْ يَأْتِىَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِىَ بَعْضُ ءَايَٰتِ رَبِّكَ ۗ يَوْمَ يَأْتِى بَعْضُ ءَايَٰتِ رَبِّكَ لَا يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَٰنُهَا لَمْ تَكُنْ ءَامَنَتْ مِن قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِىٓ إِيمَٰنِهَا خَيْرًا ۗ قُلِ ٱنتَظِرُوٓا۟ إِنَّا مُنتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ فَرَّقُوا۟ دِينَهُمْ وَكَانُوا۟ شِيَعًا لَّسْتَ مِنْهُمْ فِى شَىْءٍ ۚ إِنَّمَآ أَمْرُهُمْ إِلَى ٱللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا۟ يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾ مَن جَآءَ بِٱلْحَسَنَةِ فَلَهُۥ عَشْرُ أَمْثَالِهَا ۖ وَمَن جَآءَ بِٱلسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَىٰٓ إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾ قُلْ إِنَّنِى هَدَىٰنِى رَبِّىٓ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرَٰهِيمَ حَنِيفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٦١﴾ قُلْ إِنَّ صَلَاتِى وَنُسُكِى وَمَحْيَاىَ وَمَمَاتِى لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُۥ ۖ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾ قُلْ أَغَيْرَ ٱللَّهِ أَبْغِى رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَىْءٍ ۚ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾ وَهُوَ ٱلَّذِى جَعَلَكُمْ خَلَٰٓئِفَ ٱلْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَٰتٍ لِّيَبْلُوَكُمْ فِى مَآ ءَاتَىٰكُمْ ۗ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ ٱلْعِقَابِ وَإِنَّهُۥ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌۢ ﴿١٦٥﴾

١٥٠

دینەکەتان پەرژو بڵاو مەکەن ولێك مەترازێن:

﴿[١٥٩] إن الذين فرقوا دينهم﴾ بێگومان ئەوکەسانەی دینی خۆیانیان پەرت و بڵاوکرد ﴿و كانوا شيعا لست منهم في شئ﴾ و بوونە چەند دەستەو بەستەیەکی جیاوازو لێکترازاو، تۆ کارێکت بەوان نییە ﴿إنما امرهم إلى الله﴾ بەڕاستیی بڕیاری چارەنووسیان هەرلای خوایە، ئەو خۆی چاك دەزانێ جەزرەبەو تۆڵەیان چۆن بدات ﴿ثم ينبئهم بما كانوا يفعلون﴾ پاشانیش بە هەرکارێ کردوویانە ئاگاداریان دەکات. ئەم ئایەتی:(إن الذين فرقوا دينهم وكانوا شيعا لست منهم في شيء..) ئەگەرچی لەبنەڕەتدا رووی لە(یەهوودو نەصارا)یە و ، ئەوان بوون ئایینی خۆیانیان پەرتکردو هەڵوەشاندەوە، بەڵام ئێستا هەموو موسڵمانانی دنیا دەگرێتەوە، ئەوانەیان لەقازانجی ئەم دینی ئیسلامە کارناکەن و، دەستەدەستە لێیوەستاون ﴿[١٦٠] من جاء بالحسنة فله عشر امثالها﴾ هەرکەسێك لەم دونیایەدا چاکەیەك بکا، لەڕۆژی قیامەتدا دەبەرامبەر چاکەی لەگەڵ دەکرێتەوە ﴿ومن جاء بالسيئة فلا يجزى إلا مثلها﴾ هەرکەسێکیش خراپەیەبکا، تەنها بەئەندازەی ئەوخراپەیە تۆڵە وجەزرەبە ئەدرێ، واتە: زیاد لە تاوانەکەی خۆی تۆڵە نادرێ بەسەریا وەکو دەفەرموێ: ﴿وهم لا يظلمون﴾ بەهیچ شێوەیەکیش ستەم لەهیچ کەسێکیان ناکرێت.

هەرئیسلامە راستە ڕێگە :

﴿[١٦١] قل إننى هدانى ربى إلى صراط مستقيم﴾ ئەی پێغەمبەر! بڵێ: بەڕاستیی پەروەردگارم ڕێنمایی کردوم بۆ ڕێگەیەکی ڕاست ﴿دينا قيما ملة إبراهيم حنيفا﴾ ڕێنماییکردوم بۆ دین و ئاینێکی زۆر ڕاست و پایەدار، ئایینی پاکی (ئیبراهیم)، کە ڕووی لە هەر لاڕێ و نارەوایەك وەرچەرخاندبووو، تەنهاو تەنها ڕووی لە خوا بوو ﴿وما كان من المشركين﴾ تەنها ساتێکیش لە هاوبەشدانەران نەبوو ﴿[١٦٢] قل إن صلاتى ونسكى ومحياى ومماتى﴾ دیسان بڵێ: بە ڕاستی نوێژ وحەج و قوربانیی و ژیان ومردنم ﴿لله رب العالمين﴾ گشت هەر بۆ خوای پەروەردگاری جیهانەکانە ﴿[١٦٣] لا شريك له﴾ کە هیچ هاوەڵێکی بۆ نییە ﴿وبذلك امرت﴾ هەر بەوەش فەرمانم پێدراوە، دەبێ هەربۆخوا بژییم وبمرم ﴿وانا اول المسلمين﴾ دیارە کەیەکەم کەسیشم لەڕیزی موسڵمانانی ئەم ئوممەتەدا.

بەدەر لەخوا کەس بە پەروەرێن مەزانە :

﴿[١٦٤] قل اغير الله ابغى ربا﴾ هەمیسان بڵێ: ئایا بۆ من دەبێ جگە لە خوا کەسێکی تر بە پەروەردگاری خۆم بخوازم، واتە: بیکەمە گەورەی خۆم؟ دیارە قەت شتی وا نابێ ﴿وهو رب كل شئ﴾ خۆ هەرئەویشە پەروەردگاری هەموو شتێك ﴿ولا تكسب كل نفس إلا عليها﴾ وهەرکەسێك هەر کارێکی خراپ بکا بەزیانی خۆی تەواو دەبێ ﴿ولا تزر وازرة وزر اخرى﴾ و هیچ کەسێك باری گوناهی هیچ کەسێکی تر هەڵناگرێ. ئەم ئایەتە وەڵامە بۆ (وەلید) و وێنەی ئەوکە دەیگوت: وەرن لەمن پەیڕەوی بکەن، ئەوسا منیش گوناحتان هەڵدەگرم!. (ئیبن عەباس) ئەمەی گێڕاوەتەوە. هەندێکی دی ئەڵێن: لەسەردەمی جاهیلیەتدا باب لەباتی کوڕ، کوڕ لەباتی باب، خزمی نزیك لەباتی خزم سزا دەدرا ! ئەوجا ئەوئایەتە هات بۆ ڕاستکردنەوەی ئەو هەڵەیە، بەڵام (قورتوبیی) دەڵێ: ئەمە کە: کەس گوناحی کەس هەڵناگرێ تەنها بۆ ڕۆژی قیامەتە. ﴿ثم إلى ربكم مرجعكم﴾ پاشان هەر بۆلای پەروەردگارتان دەگەڕێنەوە ﴿فينبئكم بما كنتم فيه تختلفون﴾ ئینجا لەوشتانە ناکۆکبوون وهەراتان بوولەسەریان ئاگادارتاندەکاو، لەڕاستییەکان تێتان دەگەیەنێت ﴿[١٦٥] وهو الذى جعلكم خلائف الأرض﴾ هەر ئەویشە ئێوەی کردە جێنشینی یەکتریی لەسەر ڕووی ئەم زەوییەدا، واتە: دەتانهێنێ بەدوای یەکتردا ﴿ورفع بعضكم فوق بعض درجات﴾ هەندێکتانی بەچەند پلەیەك سەرخست بەسەر هەندێکیتردا، لەبوون ولەنەبووندا، بۆیە هەیە پاشاودارایە، هەیە گەداونەدارە ﴿ليبلوكم فيما آتاكم﴾ تا تاقیتان بکاتەوە لەوەدا پێیداون ، واتە: هەتاخۆتان وخەڵکانی تریش بزانن ئاخۆ شوکرانە بژێر دەبن یا نە؟ ﴿إن ربك سريع العقاب﴾ بێگومانبە پەروەردگارت زوو بە پەلە تۆڵە دەستێنێ لەیاخییان ﴿وإنه لغفور رحيم﴾ و لەتاوان و گوناح دەبووریٚ و، زۆریش پۆشەرو دلاوایە. پێغەمبەریشمان "موحەممەد" لەوبارەوە دەفەرموێ: ئەگەر موسڵمان زانیبای خوای گەورە چ تۆڵە و جەزرەبەیەکی هەیە، هەرگیز بەتەمای بەهەشت نەدەبوو، کافریش ئەگەر زانیبای ڕەحمەت و بەزەیی خوا چەندە فراوانە، هەرگیز لەبەهەشت بێ هیوا نەدەبوو، چونکە خوای دلۆڤان ڕەحم وبەزەیی خۆی کردووە بەسەد بەشەوە، تەنها بەشێکی خستۆتە سەر ڕووی ئەم زەوییە، ئەو میهرەبانیی و سۆزو خۆشەویستییە گشت لەوەوە هەڵقوڵیوە.

لەکۆتاییدا سوپاسی بێکۆتایی بۆ پەروەرندەی خاوەن دەهندەی بەبەزەیی کە: شارەزاو ڕێنمایکردم بۆ نووسینی ئەم کورتە تەفسیرەی سوورەتی (ئەنعام). ولله الحمد والمنة.

*** *** ***

٧- سوورەتی(ئەعراف)ـە

مەککەیی یەو (٢٠٦) ئایەتە

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

ئەم سوورەتە یەکێکە لە سوورەتە درێژەکانی (مەککە)ـەو، یەکەم سوورەتیشە بەو شێوە درێژەیە هەواڵ وداستانی پەیامبەران – علیهم السلام– باس دەکات، جائەوی لێرەدا زۆر گرنگ و مەبەست بێت، هەروەك لە گشت سوورەتەکانی تری مەککەشدا هەروایە, بریتییە لە بناغەو بنەما سەرەکییەکانی دینی ئیسلام، وەکو: (یەکخواپەرستیی، زیندوو بوونەوەو پاداشت و تۆڵە، سروش و وەحیی و پەیامەکەی پێغەمبەر). باسی گەورەیی ومەزنی قورئان دەکات کە چۆن بۆتە موجیزەیەکی زۆر گرنگی هەتا هەتایی، چۆن بۆتە بەهرەو خەڵاتێکی خوای دلۆڤان بەسەر مرۆڤەکانەوە .. کەوابوو دەبێ بە توندیش دەستی پێوە بگرن و، هەرگیز لێیدوور نەکەونەوە.. بۆ ئەوە لەهەردوولا بە ختیاربن. ئەوەیان بیر ئەخاتەوە کەهەموو لە یەکباب (ئادەم) دروستکراون و، وەبیریان دێنێ چۆن ڕێزی لێناون و فەرمانی بە فریشتەکان کردووە سوژدەو کڕنووشی بۆ بەرن، لە پاشا هوشیاریان دەکاتەوە لە فێڵ و فەرەجی (شەیتان) کە: چەندە دوژمنێکی سەرسەختە بۆیان، هەر لە (ئادەم)ـەوە هەتا (خاتەم) و، بگرە تا دونیا دونیاش بێت، دەسا دەبێ ئێوەیش بە دوژمنی ئاشکرای خۆتانی بزانن. داستانی باوە(ئادەم) و(شەیتان) هەر لە سەرەتایەوە هەتا دەرچوونی لە بەهەشت و، هاتنە خوارەوەی بۆ سەرزەویی باس دەکات کە: هەرهەمووی مانای ململانێی هەقە لە گەڵ ناهەق، چاکەیە لەگەڵ خراپە، هەتا دونیا کۆتایی دێت. هەر بۆیە خوایش لەم سوورەتەدا چوار جار بەڕستەی :(یا بنی آدم، یابنی آدم)! مرۆڤ هۆشیار دەکاتەوە لەسەر دوژمنایەتی شەیتان، هەتا ڕۆژی دوایی . دیمەنی هەرسێ تاقم ودەستەکەو گفتوگۆی نێوانیان: موسڵمانەکانی یارانی بەهەشت، بێ بڕواکان وهاوڕێیانی دۆزەخ، هاوەڵان ویارانی ئەعراف، باس دەکات.. خۆشحاڵی بەهەشتییەکان و، بەدبەختیی و خەم و پەژارەی دۆزەخییەکان و، تۆمارکردنی نەفرین و دوور بوونیان لە میهرەبانیی و سۆزی خوای میهرەبان بەرامبەریان.. ئینجا لە نێوان هەردووکیاندا(شوورە)یەك دادەنرێ و کۆمەڵی موسڵمانانی لە سەر ڕادەوەستن، هەر دوولایان دەناسن، بەهەشتییەکان بە ڕوویگەش و سپیی و پرشنگداریانەوە، دۆزەخییەکانیش بە ڕووی ڕەش و گرژو ناڵەباریانەوە. کەمێك بە درێژەیش باسی داستانەکەی (نووح) و(هوود) و(صالح) و (لووط)و (شوعەیب)و (موسا)–علیهم الصلاة والسلام– دەکات.. لە سەرەتاوە بە پیری پەیامبەران (نووح) ﷺ دەست پێ دەکات.. ئەو هەموو ئازارو عەزیەت و ئەمبەرو ئەو بەرەی پێیانکرد لە سەر بەرنامەکەی خواو، ئەویش چۆن بەجوامێرانە ئارامیگرت و خۆی بە دەستەوە نەدا. داستانەکەی (موسا) و(فیرعەون) و ئەو هەموو ململانێیە لەگەڵ موسادا ﷺ کردیی و دەرەنجام ئەو هەموو بەڵاو نەهامەتییە ڕوویکردە جوولەکەکان، بە هۆی سەرپێچییانەوە لەموسا ﷺ. ئینجا خراپترین نەزیلەو نموونە دێنێتەوە بۆ زانا خراپکارەکانی جوولەکە" ئەوانەیان وا دوای ڕاستیی و هەق نەکەوتن و خۆیان کردە کۆمەککاری ئەم و ئەو"..نموونەیان بە وێنەی سەگێك دەهێنێتەوە کە هەردەم زمانە ملاسێ بکاو، زمانی بە قوڕدا بێنی و، هەرگیز ئیسراحەت لەخۆی نەبینێ.وەکو دەفەرموێ: (ولو شئنا لرفعناه بها ولكنه أخلد إلى الأرض واتبع هواه فمثله كمثل الكلب إن تحمل عليه يلهث أو تتركه يلهث). بۆیە ئەونموونەیانە بۆدێنێتەوە هەتا هەموو کەسێك بزانێت کەهەر زانایەك زانستەکەی لە جێگەی خۆیدا بەکار نەهێناو، بەڵکو کردییە هۆکاری خۆ ژیاندن و هەر ڕۆژەی لە دەرگایەکیدا بۆ پارووییە نان!! ئەوە با حیسابێك بۆ خۆی بکات، چونکە خوا زۆر لێی

بێـزارەو، بەتـەواوی ئـابڕووی خێـزان و خانـەوادەی زانایـانی بـردووە. سـوورەتەکە لەکۆتاییـدا بـە سـەلماندنی یەکتاپەرستیی دەرگا لـەخۆی دادەخـاو، بەتوندی دائەبەزێتـە سـەر ئەوانە کەجگە لـە خوا ئـەم و ئـەو دەکـەنـە خـوای خۆیان ، واتە: فەرمانیان پێدەکەن" دارو بەرد، پاشاو سەرۆك، کوڕ، ژن ومالّ، هەواو ئارەزوودەپەرستن".لەگەورەیی ئـەم سـوورەتەدایە کـە پێغەمبـەر ﷺ لەنوێـژی شـێواندا لـە هـەردوو رکاتەکـەدا سـوورەتی (ئـەعراف)ی خوێنـد/ وەکونەسایی دەگێڕێتـەوە ودەڵێت: (عن عائشة أن رسول الله ﷺ قرأ فی صلاة المغرب بسورة (الأعراف)، فرقها رکعتین) إسناده صحیح. بەم شێوەیەش دەست پێ دەکا ودەفەرموێ:﴿بسم الله الرحمن الرحیم * [١] المص﴾ ئـەم پیتانەش ، وەك لەپێشەوە باسمانکرد، هێماو ئامـاژەن بۆ ئیعجازو ڕەوانبێژیی قورئان، هـەروەك (تەحـەددی)یە بۆ عەرەبە بێ باوەڕەکان وپێیان دەڵێ : ئەگـەر گومانێکتان لـەم قورئانـەدا هەیـە، دەسا فـەرموون تـەنیا سـوورەتێك وەك ئـەو بێنن ﴿[٢] کتاب انزل إلیك﴾ ئەمە کتێب ونامەیەکە، لەلایـەن خـواوە دابـەزێنراوە بـۆت ئـەی موحەممـەد! ﷺ ﴿فلایکن فی صدرك حرج منه﴾ نابێ لە بەر قسەی ناپاکان خۆت دڵتـەنگ بکـەیت ﴿لتنـذر بـه﴾ بۆتهـات هـەتا خـەڵکی بێبـاوەڕیی پـێ بترسـێنی ﴿وذکـری للمـؤمنین﴾ وبشـبێتە ئامۆژگـاریی و، یاداوەریی بۆ کۆمەڵی بڕواداران، چونکە بە تەنها ئەوانن وەك پێویست قازانج و کـەڵکی لێـوەر دەگـرن ﴿[٣] اتبعوا ما انزل إلیکم من ربکم﴾ خەڵکینە! هەرچی لەلایەن پەروەردگارتانەوە دابـەزێنراوە بۆتـان، پـەیڕەوی بکـەن ﴿ولا تتبعـوا مـن دونـه اولیـــاء﴾ بێجگـــه لـــەو مەکەونـــە شـــوێنی سەرپەرستیاروکاربەدەستانی تـر﴿قلیلا ما تـذکرون﴾ ئێـوە زۆر کەم بیردەکەنەوەو ئامۆژگاری وەرئەگرن!.

الجزء الثامن 	سورة الأعراف

سُورَةُ الأَعْرَافِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓصٓ ﴿١﴾ كِتَٰبٌ أُنزِلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُن فِى صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ لِتُنذِرَ بِهِۦ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ ٱتَّبِعُوا۟ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءَ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَكَم مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَٰهَا فَجَآءَهَا بَأْسُنَا بَيَٰتًا أَوْ هُمْ قَآئِلُونَ ﴿٤﴾ فَمَا كَانَ دَعْوَىٰهُمْ إِذْ جَآءَهُم بَأْسُنَآ إِلَّآ أَن قَالُوٓا۟ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٥﴾ فَلَنَسْـَٔلَنَّ ٱلَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٦﴾ فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِم بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَآئِبِينَ ﴿٧﴾ وَٱلْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ ٱلْحَقُّ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُم بِمَا كَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدْ مَكَّنَّٰكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَٰيِشَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَٰكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَٰكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ لَمْ يَكُن مِّنَ ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿١١﴾

١٥١

هەواڵی شارو گوندە قڕکراوەکان:

﴿[٤] وکم من قریة أهلکناها﴾ گونـدو شـارو ئاواییـەکی زۆرمـان –لەوانـەی سەرپێچیان کـرد– لـەناو بـرد ﴿فجاءها بأسنا بیاتا﴾ بەوشێوە کە هەر لەناو جەرگەی شەودا سزای ئێمەیان بۆهات ﴿او هم قائلون﴾ یان لەکاتی (قەیلوولە)و حەوانەوەی نیوەڕۆدا بوون ، واتە: لە کاتی پشووودان و حەوانەوەو رابواردن و خەفڵەتا، کتوپڕ گرتمانن ﴿[٥] فما کان دعواهم إذ جاءهم بأسنا﴾ کەسزاکەمان بۆیانهات ، قسەو هاوارێکیان نەما ﴿إلا أن قالوا إنا کنا ظالمین﴾ ئەمە نـەبێت کـەددانیان بـەتاوان وگونـاحی خۆیانـدا نـاو گوتیـان: بێگومـان ئێمـە خۆمـان ستەمکار بووین و، فـەرمانی خوامـان شکاند، بۆیە وا ئێستا ئەوەمان بەسەرهات ﴿[٦] فلنسألن الذین ارسل إلیهم﴾ دڵنیابن لەو کەسانە پەیامبەرانیان بۆ هاتووە دەپرسینەوەو دەڵێین: ئاخۆ کاتێ بەرنامەی خواتان پێ ڕاگەیەنرا لەلایەن پێغەمبەرانەوە، وەڵامتان چی بوو بۆیـان؟ لـە جێگایـەکی تریشـدا ئەفـەرموێ : (ثـم إن علینـا حسـابهم)٢٦/٨٨" ﴿ولنسـألن المرسـلین﴾ وە لـە پێغەمبـەرەکانیش دەپرسین : ئـەرێ بەرنامەکـەی خواتـان گەیانـد..؟ ﴿[٧] فلنقصن علیهم بعلم﴾ ئینجا بە ڕاستیی

سەرلەبەر چییانکردووە بێ زیادو کەم وەك خۆی بۆیان ئەگێڕێنەوە و، لە نامەی کاروکردارياندا بۆیان دەهێنرێ ﴿وما كنا غائبين﴾ قەتیش ئێمە لێیان بێ ئاگاو نادیار نەبوین، هە تا نەزانین چیانکردووە. (ئیبن کەسیر) ئەڵێت: گەورەو بچووك و، وردو درشتیان پێ دەڵێن ﴿٨ والوزن يومئذ الحق﴾ وە کێشانەو لێکدانەوەی کاروکردەوەی گشت ئەوخەڵکانە، لەو رۆژی قیامەتەدا بەڕاستیی و دادگەرانە دێتە پێش و، ستەم لەهیچ کەسێش ناکرێت ﴿فمن ثقلت موازينه﴾ ئینجا هەر کەسێك تای تەرازووی کردەوەکانی گران و قورس بێت لای‌خوا، واتە: کاروکردەوەی دنیای چاك بێت ﴿فاولئك هم المفلحون﴾ دیارە هەر ئەوانە بەختیار و سەرکەوتوو سەرفرازن ﴿٩ ومن خفت موازينه﴾ کەسێکیش کە تای تەرازووی کاروکرداری سووك وبێ بەهابوو، واتە:خوانەناس بوو ﴿فاولئك الذين خسروا انفسهم﴾ ئەوانەش، ئەوانەن کە زیانیان بە خۆ گەیاندوخۆیان فەوتاند ﴿بما كانوا بآياتنا يظلمون﴾ چونکە لەبەرامبەر ئایەت و نیشانەکانی ئێمەوە ستەمیان کردو، روویان لێوەرگێڕان، جا ئێستاش خۆمان ئەزانین چیان پێ ئەکەین.

لەزەویی بژێویمان پێداون:

﴿١٠ ولقد مكناكم في الأرض﴾ سوێند ئەخۆم ئێمە، ئێوەمان ئەی ئادەمزاد! لەم زەوییەدا دامەزراندو نیشتەجێکرد ﴿وجعلنا لكم فيها معايش﴾ وەهۆی ژیان و ژیواریشمان تێیدا سازدا بۆتان، ئەوەندە پێی بژین ﴿قليلا ما تشكرون﴾ کەچی زۆر کەمتان شوکرانە بژێریی و سوپاسم دەکەن!.

فریشتە سوژدە دەباو ، ئیبلیس یاخی دەبێ:

﴿١١ ولقد خلقناكم﴾ سوێند بە خوا ئێوەمان (باوکەئادەم) لە قوڕ دروستکرد ﴿ثم صورناكم﴾ پاشان بەو شکڵە جوانەیە وێنەو نیگارتانمان کێشا ﴿ثم قلنا للملائكة اسجدوا لآدم﴾ پاشان بە فریشتەکانمان وت: گشتتان کڕنووشی رێز بۆ ئادەم بەرن ﴿فسجدوا إلا إبليس لم يكن من الساجدين﴾ هەموو ئەوانیش کڕنووشیان برد، شەیتان نەبێت، ئەو لە ڕیزی کڕنووشبەران خۆی هەڵاوارد، چونکە دەعیەو فیزوو خۆ بەزلزانین نەیهێشت ﴿١٢ قال ما منعك الا تسجد إذ امرتك﴾ خوا فەرمووی: باشە! من کەفەرمانم پێدای سوژدە بەریت بۆ ئادەم، چ شتێك رێی لێگرتیت "ئەی شەیتان" کڕنووش نەبەیت ؟

تێبینی یەك: زانا (نەحوو) زانەکان هەندێکیان دەڵێن: (لا: هنا زائدة، زيدت لتأكيد الجحد). (ئیبن جەریر)یش دەڵێ: (إن ((ما منعك)) مضمن معنى فعل آخر تقديره: ما الزمك واضطرك أن لا تسجد إذ أمرتك). (ئیبن کەسیر) دەڵێ: (وهذا القول قوى حسن. والله أعلم). ﴿قال انا خير منه﴾ وتی:لەبەر ئەوە کە من لەو چاکترو بەڕێزترم، چۆن دەبێ (فاضل) سوژدە بۆ (مەفضول) بەرێت ﴿خلقتني من نار﴾ تۆ منت لە ئاگر دروستکرد ﴿وخلقته من طين﴾ و ئەویشت لە قوڕ دروستکرد، لە بەر ئەوە سوژدە نابەم ﴿١٣ قال فاهبط منها﴾ خوا فەرمووی: دەسا لەو پلە تە – بەهەشت، یان (ملكوت الأعلى) – وەرەخوارێ ﴿فما يكون لك ان تتكبر فيها﴾ تۆ بۆت نییە بەسەر کەسدا فیز بکەیت لەم شوێنەدا. زۆربەی تەفسیر کارانی قورئان دەڵێن: ڕاناوی (منها) لەم جێگایەدا بۆ بەهەشت دەچێتەوە، بەڵام هەندێکیان دەڵێن: بۆ ئەو پلەو دەرەجەیە دەگەڕێتەوە کە لە (ملكوت الأعلى)دا شەیتان هەیبوو ﴿فاخرج إنك من الصاغرين﴾ دەسا هەر ئێستا دەرچۆ، بەڕاستیی تۆ لە ڕیزی سووك و ڕیسواکاندایت ﴿١٤ قال أنظرني إلى يوم يبعثون﴾ شەیتان وتی: خوایە! تا ئەو کاتەی گشت خەڵکان دەمرێن و زیندوو دەکرێنەوە مۆڵەتم بدە ﴿١٥ قال إنك من المنظرين﴾ خوایش فەرمووی: بێگومان لە مۆڵەتدراوەکانیی و، تا ڕۆژی زیندوو بوونەوەیش هەردەمێنیت،

بەڵێ..هێشتنەوەی شەیتان هەتا ڕۆژی زیندووبوونەوەی گشت خەڵکیی، لەبەر ئیبتیلا وئیرادەو بڕیارێکە خۆی دەیزانێ ﴿[16] قال فبما اغويتني لأقعدن لهم صراطك المستقيم﴾ ئەوجا شەیتان کەوتە ململانێ وعینادەوەو وتی: چونکە گومڕاتکردم، شەرتبێ ڕێ ڕاستەکەی تۆیان لێبگرم ﴿[17] ثم لآتينهم من بين أيديهم ومن خلفهم وعن أيمانهم وعن شمائلهم﴾ ئەوساش لە بەردەم ولەدوایانەوەو، لەڕاست ولەچەپیانەوە بۆیانبێم وبچمە جەستەیانەوەودنیاوقیامەتیان لێچەواشە بکەم ﴿ولا تجد اكثرهم شاكرين﴾ " ئەوکات دەبینی کە زۆربەیان سوپاسگوزارو یەکتاپەرست نابن، گوێ بە فەرمانت نادەن و بەدوای مندا دێن، بەداخەوە ئیبلیس گومان و سوێندەکەی خۆی بردە سەرو، ملی خەڵکێکی زۆری شکاندو گومڕاو سەرگەردانی کردن، وەکو خوای گەورە لەجیگایەکی تردا دەفەرموێ: (ولقد صدق عليهم إبليس ظنه..) ﴿[18] قال اخرج منها مذءوما مدحورا﴾ خوا فەرمووی: دەسا لەو پلەتە لە ئاسمان، یان لە بەهەشت بە ئابڕوو چوویی و پەستیی و دەرکراویی بچۆرە دەرێ ﴿لمن تبعك منهم لأملأن جهنم منكم اجمعين﴾ دەڵنیابە دۆزەخ لە خۆت وئەوانەی دوات دەکەون پڕئەکەم، لە تۆڵەی ئەولاساریی و بێ گوێیەدا ﴿[19] ويآآدم اسكن انت وزوجك الجنة﴾ بە ئادەمیشمان گوت : ئەی ئادەم! تۆخۆت و هاوسەرەکەت دوای دەرکردنی شەیتان لە بەهەشتدا ساکن و سەقامگیر بن و بمێننەوە ﴿فكلا منها حيث شئتما﴾ هەرچیش لەوێ ئارەزووتانە بخۆن ﴿ولا تقربا هذه الشجرة﴾ بەس توخنی ئەو درەختەیە مەکەون بۆم دیارییکردون. ﴿فتكونا من الظالمين﴾ کەلێتان خوارد لە سنوورشکێنان و ستەمکاران دەبن.

الجزء الثامن — سورة الأعراف

قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُۥ مِن طِينٍ ﴿١٢﴾ قَالَ فَٱهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَن تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَٱخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ ٱلصَّٰغِرِينَ ﴿١٣﴾ قَالَ أَنظِرْنِيٓ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ ٱلْمُنظَرِينَ ﴿١٥﴾ قَالَ فَبِمَآ أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَٰطَكَ ٱلْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ لَءَاتِيَنَّهُم مِّنۢ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَٰنِهِمْ وَعَن شَمَآئِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَٰكِرِينَ ﴿١٧﴾ قَالَ ٱخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُومًا مَّدْحُورًا لَّمَن تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾ وَيَٰٓـَٔادَمُ ٱسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ ٱلْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٩﴾ فَوَسْوَسَ لَهُمَا ٱلشَّيْطَٰنُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُۥرِيَ عَنْهُمَا مِن سَوْءَٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَىٰكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةِ إِلَّآ أَن تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ ٱلْخَٰلِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَآ إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ ٱلنَّٰصِحِينَ ﴿٢١﴾ فَدَلَّىٰهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا ٱلشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْءَٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ ٱلْجَنَّةِ وَنَادَىٰهُمَا رَبُّهُمَآ أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَن تِلْكُمَا ٱلشَّجَرَةِ وَأَقُل لَّكُمَآ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٢٢﴾

١٥٢ — قالا ربنا

شەیتان باوە ئادەم و دایە حەوا دەخەڵەتێنێ:

﴿[20] فوسوس لهماالشيطان ليبدى لهما ما ووری عنهما من سوءاتهما﴾ شەیتان لێیان نەگەڕاو چووە بن کلێشەیانەوە، بۆئەوە شەرمێنگاوعەورەتیان-کە لەوان داپۆشرابوو - دەرخاو شەرمەزاربن ﴿وقال ما نهاكما ربكما عن هذه الشجرة﴾ و پێیگوتن : پەروەردگارتان کەنەیدەهێشت ئێوە لەمدارە نزیك ببنەوەو لێیبخۆن ﴿إلا ان تكونا ملكين﴾ هەر بۆئەوەبوو ئێوە نەبنە فریشتەو، وەکو ئەوان خێروشەڕ نەزانن ﴿أو تكونا من الخالدين﴾ یان هەرگیز نەمرن و بە هەتا هەتایی لە بەهەشتدا بمێننەوە , خۆ ئەگەر بۆ بەهێز بوون بێت لەسەر خوا پەرستیی، خواردنی ئەو درەختە قەیناکات ﴿[21] وقاسمهما﴾ شەیتان زانی بەوئاسانییە بڕوای پێناکەن، بۆیە سوێندی بۆ خواردن و وتی: ﴿إنى لكما لمن الناصحين﴾ بە ڕاستیی من لە دڵسۆزان و خێر خوازانم بۆتان و بەدڵ ئامۆژگاریتان دەکەم،"نامەوێ فریوتان بدەم بۆچی باوەڕناکەن!"﴿[22] فدلاهما بغرور﴾ ئینجا بە فڕو فێڵ وسوێندەکەی، فریویدان وتەماحی خستە بەریان ولەخشتەی بردن ﴿فلما ذاقا الشجرة﴾ ئینجا هەر کەلە بەری درەختەکەیان چەشت ﴿بدت لهما سوءاتهما﴾

خێرا جل و بەرگەکەیان لەبەرا داماڵراو عەیب و عەورەتیان دەرکەوت بۆ یەکتر ﴿وطفقا یخصفان علیهما من ورق الجنة﴾ بە پەلە بەگەڵای بەهەشت دەستیانکرد بە داپۆشینی عەورەتیان ، خۆ هەرخواش ئەزانێ ئەوگەڵایە لە چیبوو ؟ ﴿وناداهما ربهما﴾ ئەوسا پەروەردگاریان بانگیکردن: ﴿الم انهکما عن تلکما الشجرة﴾ ئایا ڕێم لێ نەگرتن لەو درەختە بخۆن ؟ ﴿واقل لکما إن الشیطان لکما عدو مبین﴾ وپێیشم نەوتن: شەیتان بۆتان دەوژمنێکی ئاشکرایە نەتانخەڵە تێنێ ؟ ﴿[٢٣] قالا ربنا ظلمنا انفسنا﴾ وتیان: پەروەردگارمان ! تاوانی خۆمانبووو، هەرخۆشمان بووین ستەممان لە خۆمانکردو، فەرمانەکەتمان شکاند ﴿وإن لم تغفر لنا وترحمنا﴾ و ئێستاش ئەگەر لێمانخۆش نەبی و، میهرەبانیمان لەگەڵ نەکەیت ﴿لنکونن من الخاسرین﴾ دەچینە ریزی زیانمەندانەوە.

گشت لەبەهەشت دەر پەڕێنران:

﴿[٢٤] قال اهبطوا بعضکم لبعض عدو﴾ خوا فەرمووی: دەساهەر ئێستا هەمووتان داگەڕێنە خوارێ و، بشبنە دوژمنی یەکتر (ئیبن کەسیر) ئەڵێ: ئەوی مەبەستە لەم داگەڕینە خوارەوەدا باوە ئادەم و شەیتانە، وەك لە سوورەتی (طه)دا ئەفەرموێ (إهبطا منها) هەرچەند (خاتوو حەوا) یش لەوێ بووبێ ﴿ولکم فی الأرض مستقر ومتاع إلی حین﴾ هەتا ماوەیەکیش جێ وشوێنی ژیان ومانەوەتان لەزەویدا بۆ هەیە ﴿[٢٥] قال فیها تحیون﴾ خوا فەرمووی: لەوێ دەژیین و ﴿وفیها تموتون﴾ ولەوێش دەمرن ﴿ومنها تخرجون﴾ و لەوێش دەردەهێنرێن بۆ وەرگرتنی پاداشت و تۆڵەی ڕۆژی حەشرتان ﴿[٢٦] یا بنی آدم قد انزلنا علیکم لباسا﴾ ئەی ڕۆڵەکانی ئادەم! بێگومان ئێمە جل وبەرگێکمان پێداون ﴿یواری سوآتکم وریشا﴾ عەیب و عەورەتتان دادەپۆشێ و، هۆی جوانیی و خۆ ئارایشدانیشە ﴿ولباس التقوی ذلك خیر﴾ بەڵام جلوبەرگی تەقواو پارێزکاریی و، شەرم وشکۆ کردەوەی چاك و دەرنە چوون لە سنوورەکانی خوا، ئەوە لەهەموو باشترە، دەسائێوە بە تەقواوە خۆ پەیوەستکەن. ﴿ذلك من آیات الله﴾ ئەو بەخششانەش بڕێکن لەنیشانەکانی دەسەڵات و توانایی خوا، ئەوە لەئاسمانەوە باران دەبارێنێ و، لۆکەو کەتان و خوریی و کورك و هەموو شتێکی پێ بەرهەم دێنێ و، ئێوەیش بەئارەزووی خۆتان هەموو جۆرە جل وبەرگێکی لێدروست دەکەن ﴿لعلهم یذکرون﴾ بەشکو پەند بگرن و بیر بکەنەوەو بگەڕێنەوە لای خواو شوکرانە بژێرین.

الجزء الثامن سورة الأعراف

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمۡنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمۡ تَغۡفِرۡ لَنَا وَتَرۡحَمۡنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ ٱهۡبِطُواْ بَعۡضُكُمۡ لِبَعۡضٍ عَدُوّٞۖ وَلَكُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُسۡتَقَرّٞ وَمَتَٰعٌ إِلَىٰ حِينٖ ﴿٢٤﴾ قَالَ فِيهَا تَحۡيَوۡنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنۡهَا تُخۡرَجُونَ ﴿٢٥﴾ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ قَدۡ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكُمۡ لِبَاسٗا يُوَٰرِي سَوۡءَٰتِكُمۡ وَرِيشٗاۖ وَلِبَاسُ ٱلتَّقۡوَىٰ ذَٰلِكَ خَيۡرٞۚ ذَٰلِكَ مِنۡ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ لَعَلَّهُمۡ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ لَا يَفۡتِنَنَّكُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ كَمَآ أَخۡرَجَ أَبَوَيۡكُم مِّنَ ٱلۡجَنَّةِ يَنزِعُ عَنۡهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوۡءَٰتِهِمَآۚ إِنَّهُۥ يَرَىٰكُمۡ هُوَ وَقَبِيلُهُۥ مِنۡ حَيۡثُ لَا تَرَوۡنَهُمۡۗ إِنَّا جَعَلۡنَا ٱلشَّيَٰطِينَ أَوۡلِيَآءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٢٧﴾ وَإِذَا فَعَلُواْ فَٰحِشَةٗ قَالُواْ وَجَدۡنَا عَلَيۡهَآ ءَابَآءَنَا وَٱللَّهُ أَمَرَنَا بِهَاۗ قُلۡ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَأۡمُرُ بِٱلۡفَحۡشَآءِۖ أَتَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٢٨﴾ قُلۡ أَمَرَ رَبِّي بِٱلۡقِسۡطِۖ وَأَقِيمُواْ وُجُوهَكُمۡ عِندَ كُلِّ مَسۡجِدٖ وَٱدۡعُوهُ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَۚ كَمَا بَدَأَكُمۡ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾ فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيۡهِمُ ٱلضَّلَٰلَةُۚ إِنَّهُمُ ٱتَّخَذُواْ ٱلشَّيَٰطِينَ أَوۡلِيَآءَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَيَحۡسَبُونَ أَنَّهُم مُّهۡتَدُونَ ﴿٣٠﴾

١٥٣

ئەی بنیادەم! شەیتان نەتان خەڵەتێنێ:

﴿[٢٧] یابنی آدم لا یفتننکم الشیطان﴾ ئەی نەوەکانی ئادەم! وریا بن شەیتان فریوتان نەداو، لە ئایین وەرتان نەگێڕێ ﴿کما اخرج ابویکم من الجنة﴾ هەروەك باوك و دایکتانی بەفرووفێڵ لە بەهەشت بەدەرکردندا ﴿ینزع عنهما لباسهما﴾ و جل و بەرگەکەشیانی لێداماڵین ﴿لیریهما سوءاتهما﴾ بۆئەوە عەورەتی خۆیانیان نیشان بداو ببینن.

بەڵێ دیارەکە مەبەستی شەیتان تەنهاوتەنها دەرخستنی عەورەتە و، ئابڕوو بردن و سووککردنی بنیادەمە، بۆیە ئەمڕۆش قوتابییەکانی دەبینی – لێرەو لەوێ– برەوو رەواج دەدەن بەداماڵینی جل وبەرگ ، وە بە هەموو هێزێکیانەوە بانگهێشەی ژنان دەکەن بۆ خۆ ڕووتکردنەوەو، خۆ دەرخستن و تێکەڵبوون بەپیاوان و، هەڵهاتن لە داب و نەریتە ئیسلامییەکان، بەناوی ژیارو پێشکەوتن و شارستانیەتەوە..! لەپشت ئەوەیشەوە مەبەستەکە دیارەو ئاشکرایە کە: تێکدان و خراپکردنی کۆمەڵ و کۆمەڵگەیە، بە وروژاندنی ئارەزووە جنسیەکان و، نەهێشتنی ئەخلاق و حورمەت وریزی ناموس و، بێ غیرەتکردنی مرۆڤەکان لە ئاستی شەرەفیاندا.. ئاشکرایە کە بەرزکردنەوەی ئاڵای کۆن و تازە لەلایەن شەیتان و قوتابیەکانەوە هەربۆ ئەو مەبەستەیە، ئەگەرچی ئێستا شێوەو ڕەنگ و دەنگیشی گۆڕابێت، بەراو بۆچوونی من ئەوسووکایەتیە کە ئەمڕۆ بەژنان دەکرێت لەلایەن عەلمانیەکانەوە، لەمێژووی کۆن وجاهیلیەتیشدا نەکراوە ! من نامەوێ لەم کورتە تەفسیرەدا هێندێ لەوسووکایەتیانە باس بکەم بەژنان دەکرێن ، ئەگینە هیچ پلەیەك نەماوەتەوە بۆیان مایەی قەدرو ڕێز بێت بۆیان ﴿إنه يراكم هو وقبيله من حيث لا ترونهم﴾ وشیار بن لەشەیاتینەکان ! چونکە هەمیشە خۆیان و، کۆمەڵەو دەستەو بەستەیان ئێوە دەبینن، بەڵام ئێوە ئەوان نابینن.

هەندێ لەزاناکان دەڵێن: ئەم ئایەتە بەڵگەی ئەوەیە کە (جن)یەکان هەرگیز نابینرێن !. هەندێکیش دەڵێن: ئەگەرچی ئاواش بێ، بەڵام هەر ڕەواو دروستە ببینرێن. چونکە فەرموودەیەکی زۆرو زەبەنە هاتوون کە هەر لەم دنیایەدا دەبینرێن، لەسوورەتی (ئەحقاف) و (جن)یشدا زیاتر لەمبارەیەوە نووسراوە، دەتوانی سەیری بکەیت ﴿إنا جعلنا الشياطين أولياء للذين لايؤمنون﴾ بەڕاستیی ئێمە شەیاتینەکانمان کردۆتە دۆست و یارمەتیدەری ئەوکەسانە بڕوایان بەخوا نییە، هەتا پتر سەرلێشێواوبن، واتە: کافرو خوانەناسەکانن هەردەم گوێڕایەڵیان دەکەن. ﴿[28] وإذا فعلوا فاحشة﴾ ئەوەندەش سادەو نەزانن هەرکاتێ کارێکی بەدفەڕ و ئابڕوو بەربکەن ، وەك گەڕان بە دەوری کابەدا بە ڕووتیی و، شەریك و هاوبەشدانان بۆ خوای گەورە، ئەوسا سەرزەنشت بکرێن لەسەرئەوکارە ﴿قالوا وجدنا عليها آباءنا﴾ ئەڵێن: باوباپیرانیشمان وادیتووە، بۆیە ئێستا ئێمەش بەدوایاندا دەچین ! ﴿والله أمرنا بها﴾ خوایش فەرمانی پێکردووین وابکەین !! ﴿قل إن الله لا يأمر بالفحشاء﴾ ئەی پێغەمبەر! ﷺ بڵێ: بەڕاستیی هەرگیز خوا فەرمان بە کاری دزێوو ناشیاوی وا نادا ﴿أتقولون على الله مالا تعلمون﴾ چۆن لە سەر خوا شتێکی ناهەق دەڵێن و شتی نەشیاو هەڵدەبەستن، کە ئاگاتان لێ نیەو نازانن ڕاستە ؟! ﴿[29] قل أمر ربي بالقسط﴾ ئەی پێغەمبەر ! ﷺ بڵێ: پەروەردگارم هەمووکات فەرمانی بە دادگەریی و کاری چاك کردووە، نەك بە خراپەکاریی و فاحیشە، وەکو ئەوانە ئەڵێن ﴿وأقيموا وجوهكم عند كل مسجد﴾ وە لەکاتی هەموو کڕنووش و" نوێژێکیشدا"تەنها ڕوولە خوا بکەن" و خۆتان هەر بۆ خوا یەکلا بکەنەوە" ﴿وادعوه مخلصين له الدين﴾ وە بەدڵێکی پاکەوە بەردەوام لەو بانگ بکەن و، دینداریی و ملکەچیی بۆئەو بکەن و" هەر ئەو بپەرستن ﴿كما بدأكم تعودون﴾ بزانن هەروەکو لە سەرەتاوە ئێوەی لە نەبوون بەدیهێنا، هەر ئاواش گشتان زیندوودەکاتەوەو ئەگەڕێنەوە لای ئەو ﴿[30] فريقا هدى﴾ دەستەیەکیانی ڕێنماییکرد بۆ ڕێگای ڕاست و دروست و بەرێی چاکدا چوون ﴿وفريقا حق عليهم الضلالة﴾ ودەستەیەکیشیان – بەهۆی کاروکرداری خۆیانەوە– گومڕابوونیان لە سەر چەسپا ﴿إنهم اتخذوا الشياطين أولياء من دون الله﴾ چونکە ئەوان لە باتی خوا شەیتانیان کردە یاریدەرو دۆستی خۆیان ﴿ويحسبون أنهم مهتدون﴾ ووایشیان دەزانی لەسەر ڕێی هەقن و ڕێنمان.

كە ویستتان بچنە نوێژەوە جل و بەرگی جوان لەبەر بكەن:

پێشەوا(موسلیم) لە (ئیبن عەبباس)ەوە دەگێڕێتەوەو ئەڵێ: لەسەردەمی نەفامیی و جاهیلیەتدا، ژنان بەرووتی تەوافی كابەیان دەكردودەسووڕانەوەو، تەنها پەڕۆیەكیان لەسەر شەرمینگایان دادەناو دەیانگوت: ئەگەرچی ئەمڕۆ هەمووی یا هەندێكی بە دەرەوەبێ، لەوە زیاتر بە حەڵاڵ و ڕەوای نازانم دەركەوێ !! ئەوجا لە بەرامبەر ئەوكارە دزێوەوە خوای گەورە فەرمووی:﴿[٣١] یا بنی آدم خذوا زینتكم عند كل مسجد﴾ ئەی ڕۆڵەكانی ئادەم ! هەركە دەچنە مزگەوت بۆ نوێژو هەر خوا پەرستیەكی تر، جل وبەرگی جوان وپاك وخاوێن لەبەر بكەن. ﴿وكلوا واشربوا ولا تسرفوا﴾ دەسا لە حەڵاڵ بخۆن و، بخۆنەوەو، هەرگیز زۆر خۆریی و زیادەڕەوییی مەكەن ﴿إنه لا یحب المسرفین﴾ چونكە خوا خۆشی لەوانە نایە ئەندازەشكێنی دەكەن و، لەسنوور دەردەچن. هەندێ لەزانایانی (سەلەف) دەڵێن: خوای گەورە تەواویی بابەتە پزیشكییەكانی لەنیوەی ئەم ئایەتەی: (كلوا واشربوا ولا تسرفوا)دا كۆكردۆتەوە،(ئیبن عەباس) لەتەفسیری ئەم ئایەتەدا دەڵێ: هەرچی دەخۆی بخۆ، هەرچیش لەبەر دەكەیت لەبەری بكە، بەمەرجێ نەگاتە زیادەخۆریی و، دەعیەو فیز كردن. بوخاریی/كتاب اللباس ١٨٢/٧ ﴿[٣٢] قل من حرم زینة الله التی اخرج لعبادە والطیبات من الرزق﴾ بڵێ: كێیە، جل وبەرگی جوان و خشڵ و ڕزق و ڕۆزیی و بژێوی خاوێن و پاكژی -كە خوا بۆ بەندەكانی ڕەوا داوە- حەرام و یاساغكردووە ؟ واتە: هەمووشتێكی چاك وپاكی دروستكردووە بۆ مرۆڤەكان و حەڵاڵیشی كردووە بۆیان. (قورتوبی) ئەڵێ: ئەم ئایەتە جوانترینی جل وبەرگ و، خشڵ و خۆڕازاندنەوەی حەڵاڵكردووە بۆ مرۆڤەكان، بەتایبەت لەڕۆژەكانی هەینیی و دووجەژنەكە و، بۆنە شەرعیەكاندا ، كەوابوو دنیا لەخۆ حەرامكردن قەدەغەیە ﴿قل هی للذین آمنوا فی الحیاة الدنیا﴾ بڵێ ئەو زینەت و جوانیە بۆ ئەو كەسانەیە كە لەم ژیانی دونیایەدا باوەڕیان هێناوە، واتە: ئەو جوانیی و زینەتە لە بنەڕەتدا هەر شایانی ئیماندارانە، ئەگەرچی لای مرۆڤی ئیماندار دنیاكەم بەهاو بێ بایەخە، بۆیە دەبینی گەڵێ جار كافر سەروەتی لە موسڵمان زۆرترە ﴿خالصة یوم القیامة﴾ بەڵام لەڕۆژی دواییدا هەر تایبەتی موسڵمانانە. كەواتە ئەم گشت نازونیعمەتی دنیایە لەبنەڕەتدا هەر بۆ موسڵمانان دروستكراوە، ئیتر بۆچی وەك پێویست لەدنیادا نەژین وهەوڵی بۆ نەدەین و، بەناوی زوهدو تەقواوە دنیا لەخۆ حەرام بكەین ؟! ﴿كذلك نفصل الآیات لقوم یعلمون﴾ هەروەك حەڵاڵ و حەراممان بۆ باسكردن، هەرئاوایش بەڵگەكانی خۆمان بۆخەڵكێكی زانا وتێگەیشت وشیتەڵ دەكەین، هەتا بەهەڵە ڕەفتار نەكەن.

الجزء الثامن — سورة الأعراف

۞ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ خُذُواْ زِينَتَكُمۡ عِندَ كُلِّ مَسۡجِدٖ وَكُلُواْ وَٱشۡرَبُواْ وَلَا تُسۡرِفُوٓاْۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُسۡرِفِينَ (٣١) قُلۡ مَنۡ حَرَّمَ زِينَةَ ٱللَّهِ ٱلَّتِيٓ أَخۡرَجَ لِعِبَادِهِۦ وَٱلطَّيِّبَٰتِ مِنَ ٱلرِّزۡقِۚ قُلۡ هِيَ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا خَالِصَةٗ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَعۡلَمُونَ (٣٢) قُلۡ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ ٱلۡفَوَٰحِشَ مَا ظَهَرَ مِنۡهَا وَمَا بَطَنَ وَٱلۡإِثۡمَ وَٱلۡبَغۡيَ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّ وَأَن تُشۡرِكُواْ بِٱللَّهِ مَا لَمۡ يُنَزِّلۡ بِهِۦ سُلۡطَٰنٗا وَأَن تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ (٣٣) وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٞۖ فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمۡ لَا يَسۡتَـٔۡخِرُونَ سَاعَةٗ وَلَا يَسۡتَقۡدِمُونَ (٣٤) يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ إِمَّا يَأۡتِيَنَّكُمۡ رُسُلٞ مِّنكُمۡ يَقُصُّونَ عَلَيۡكُمۡ ءَايَٰتِي فَمَنِ ٱتَّقَىٰ وَأَصۡلَحَ فَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ (٣٥) وَٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَٱسۡتَكۡبَرُواْ عَنۡهَآ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ (٣٦) فَمَنۡ أَظۡلَمُ مِمَّنِ ٱفۡتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوۡ كَذَّبَ بِـَٔايَٰتِهِۦٓۚ أُوْلَٰٓئِكَ يَنَالُهُمۡ نَصِيبُهُم مِّنَ ٱلۡكِتَٰبِۖ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَتۡهُمۡ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوۡنَهُمۡ قَالُوٓاْ أَيۡنَ مَا كُنتُمۡ تَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِۖ قَالُواْ ضَلُّواْ عَنَّا وَشَهِدُواْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡ أَنَّهُمۡ كَانُواْ كَٰفِرِينَ (٣٧)

١٥٤ — قال ادخلوا

پەروەردگار هەر ئەمانە بەکاری دزێوو ناڕەوا دەزانێ:

﴿ [٣٣] قل إنما حرم ربی الفواحش ما ظهر منها وما بطن﴾ بلێ: ئەی پێغەمبەر!ﷺ پەروەردگارم هەر کاری خراپ و دزێوو ناشیرینی حەرامکردووە، ئاشکراو نهێنی ﴿والإثم والبغی بغیر الحق﴾ وهەم تاوان و گوناح و لەسنوور دەرچوون و، دەستدرێژیی کردن بۆ سەر خەڵك بەناهەق ﴿وان تشرکوا بالله ما لم ینزل به سلطانا﴾ وبێ هیچ بەڵگەیەکی خوایی، شەریك وهاوبەش دانێن بۆخوا ﴿وان تقولوا علی الله ما لا تعلمون﴾ و لە ئاخاوتن و قسەکردن، دەربارەی خوا بە بێ زانین و، بەبێ بەڵگە درۆ هەڵبەسن، خوای گەورەودلۆڤان هەر ئەمانەی حەرامکردووە، نەك جل وبەرگی جوان و، خۆڕازاندنەوەو خۆ ئارایشدان و، خواردنی پاك وحەلاڵ ﴿ [٣٤] ولکل أمة أجل﴾ ئەمەیش بزانن کە بۆ هەموو ئوممەت وگەلێك ، وادەو ماوەیەك هەیە بۆ لەناوبردن وقڕکردنیان ﴿فإذا جاء أجلهم﴾ جاهەر کە کۆتایی ماوەکەیانهات ﴿لا یستأخرون ساعة﴾ نەسات وکاتێك دوادەکەون ﴿ولا یستقدمون﴾ ونەپێشیش دەکەون لەوسات ووەختەی بۆیان دیاریکراوە، ئەوسایش گشت دەچنەوە لای خوا .﴿ [٣٥] یا بنی آدم إما یأتینکم رسل منکم﴾ ئەی ڕۆڵەکانی ئادەم! هەر کە پەیامبەرانێ لە خۆتان دێتە لاتان ﴿یقصون علیکم آیاتی﴾ و ئایاتەکانی منتان بۆ دەخوێننەوە، دەبێ هەموو بە قسەیان بکەن ﴿فمن اتقی واصلح﴾ ئینجا هەر کەسێکتان پارێزکاربێ و کاروباری چاك بکا ﴿فلا خوف علیهم﴾ ئیتر نە ترس و بیمێکیان لە سەردەبێ بۆقیامەتیان ﴿ولا هم یحزنون﴾ ونە دڵ زویرو خەفەتباریش دەبن بۆ دونیایان ﴿ [٣٦] والذین کذبوا بآیاتنا﴾ ئەو کەسانەش کەلەمدنیایەدا بەڵگەو نیشانەکانی ئێمەیان بە درۆ دانا ﴿واستکبروا عنها﴾ و بەرامبەریان خۆیان بە گەورە زانیی و، ڕوویان لێ وەرگێڕان ﴿أولئك أصحاب النار﴾ ئەمانە دەبنە هاوڕێی ئاگری دۆزەخ ﴿هم فیها خالدون﴾ بە هەتاهەتاییش تێیدا ئەمێننەوە .

رابەرە گومڕاکان خۆ لە پەرستیارەکان بزر دەکەن:

﴿ [٣٧] فمن اظلم ممن افتری علی الله کذبا﴾ دەبێ کێ لەوکەسە ستەمکارتربێت کە لە سەرخوا درۆ هەڵبەسێ و، بێ بەڵگە بڵێ ئەمە حەلاڵەو، ئەوە حەرامە ﴿او کذب بآیاته﴾ یان ئایەتەکانی خوا بە دۆربخاتەوەو باوەڕیان پێنەکا؟ ﴿أولئك ینالهم نصیبهم من الکتاب﴾ ئەمانە لە دنیادا دەگەن بە بەش ونەسیبی خۆیان لەرزق وکاروکردەیەك خوابۆی نووسیوون ، واتە:چی لە چارەیاندا نووسرابێ- لە خۆشیی ولە ناخۆشیی- دێتە ڕێیان و ئەوقەیان دەبێ، بۆ دواییش چاکەکانیان بەرێدەکرێن بۆبەهەشت و، خراپەکانیشیان بۆجەهەننەم ﴿حتی إذا جاءتهم رسلنا یتوفونهم﴾ هەتا کە (فریشتە) نێرراوەکانمان دێنەلایان و، بەوپەڕی ناڕەحەتیەوە گیانیان دەکێشن ﴿قالوا اینما کنتم تدعون من دون الله﴾ پێیان ئەڵێن: باشە! ئەو بتانەی کە لە باتی خوا ئەتانپەرستن ئێستا لە کوێن، با ئەمڕۆ فریاتانکەون؟ ﴿قالوا ضلوا عنا﴾ ئەڵێن: لێمان بزر بوون وازیان لێهێنایین و، بە باتڵ وناهەق دەرچوون ﴿وشهدوا علی انفسهم انهم کانوا کافرین﴾ ئەو حەلە بە دژی خۆیشیان شایەتی ئەدەن ودەڵێن :بەڵێ.. لە دونیادا کافرو خوا نەناسبووین.

هەر کەس دەچێتە دۆزەخەوە نەحلەت لەهاو ڕەوشتانی خۆی دەکا:

﴿ [٣٨] قال ادخلوا فی أمم قد خلت من قبلکم من الجن والإنس فی النار﴾ خوا بە موشریك وکافرەکان ئەفەرموێ: دەسا لەگەڵ ئەوجنیی و،ئ ینسانانە کە پێکەوە هاوبیربوون و بەر لە ئێوە لە بەینچوون ، بچنە ناو ئاگرەوە ﴿کلما دخلت أمة لعنت أختها﴾ ئەوسا هەر ئوممەت و گەلێك دەچنە ناو ئەو ئاگرەوە ، نەفرین لەو خەڵکە هاوبیرەی خۆیان دەکەن ﴿حتی إذا ادارکوا فیها جمیعا﴾ هەتا کە هەموو پێکەوە لەوێ کۆدەبنەوە ﴿قالت اخراهم لأولاهم﴾ تاقمی (پەیڕەوکاران)ـیان بە تاقمە سەرۆکەکانیان دەڵێن: ﴿ربنا هؤلاء أضلونا﴾ ئەی پەروەردگاری ئێمە! ئەمانەبوون

ئێمەیان لەدنیادا گومڕاکرد ﴿فآتهم عذابا ضعفا من النار﴾ دەسا تۆیش دوو بەرامبەر لە ئاگری دۆزەخدا سزایان بدە ﴿قال لكل ضعف﴾ خواش دەفەرموێ: بۆ هەردوولاتان سزای دوو بەرامبەر هەیە، سەرۆکەکان لەبەر کوفرەکەیان و، گومڕاکردنی ئێوە، ئێوەیش لەبەر بێ بڕوایی و، شوێنکەوتنی ئەوان" ﴿ولكن لا تعلمون﴾ بەڵام ئێوەنازانن دەستە دۆزەخیەکانی تر، چەندە سزایان سەختە، ئەگینە سەبووریتان بۆدەهات ﴿[39] وقالت أولاهم لأخراهم﴾ ئینجا دەستە یەکەمەکەیان، واتە: سەرۆك وپێشەواکانیان، بەشوێنکەوتەو پەیڕەوەکانیان ئەڵێن: ﴿فما كان لكم علينا من فضل﴾ جا بۆ ئێوەی شوێنکەوتەی ئێمە، هیچتان لەئێمە زیاتر نیە، واتە: ئێمە هەرچیمانکرد، ئێوەیش کردتان، بۆیە هەموومان یەکسان دەرچووین لەسزادا ﴿فذوقوا العذاب بما كنتم تكسبون﴾ دەسابەهۆی ئەو تاوانانەوە کردتانن، ئەم سزایە بچێژن.

دەروازەکانی ئاسمان لە خوانەناسان دادەخرێن:

﴿[40] إن الذين كذبوا بآياتنا واستكبروا عنها﴾ ئەوکەسانەش ئایەتەکانی ئێمەیان بەدرۆ داناو، باوەڕیان پێنەکردن و، لەئاستیان خۆیان بەگەورە گرت ﴿لا تفتح لهم أبواب السماء ولا يدخلون الجنة﴾ هەرگیز دەروازەکانی ئاسمان بۆ ڕۆحیان و، بۆ کاروکردەوەیان ناکرێنەوەو، ناشچنە بەهەشتەوە ﴿حتى يلج الجمل فى سم الخياط﴾ هەتا وشتر نەچێ بەکونی دەرزیی درووماندا، واتە: خۆ هەرگیز ئەمە دەست نادات، کەواتە دەست نادات ئەوانیش بچنە بەهەشت ﴿وكذلك نجزى المجرمين﴾ وهەر ئابەو شێوەیە تۆڵەی گشت تاوانباران ئەدەین لەدواڕۆژدا ﴿[41] لهم من جهنم مهاد﴾ ڕایەخیان ئاگرە لە دۆزەخدا ﴿ومن فوقهم غواش﴾ ولێفەی سەریشیان هاڵاوی ئاگرە، واتە: بەڕەی ژێریان و، لێفەی سەریان هەردوو هەر ئاگرە، ﴿وكذلك نجزى الظالمين﴾ دیارە گشت ستەمکاران ئابەوشێوە سەختەیە تۆڵە ئەدەین .

الجزء الثامن — سورة الأعراف

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِكُم مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ فِي النَّارِ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا حَتَّىٰ إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُولَاهُمْ رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَٰكِن لَّا تَعْلَمُونَ (٣٨) وَقَالَتْ أُولَاهُمْ لِأُخْرَاهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِن فَضْلٍ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ (٣٩) إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ (٤٠) لَهُم مِّن جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِن فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ (٤١) وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (٤٢) وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ وَنُودُوا أَن تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (٤٣)

١٥٥

صاڵحەکان جێگەیان بەهەشتە:

﴿[42] والذين آمنوا وعملوا الصاحات﴾ ئەوکەسانەش باوەڕیان هێناو، ئاکاری چاکیان ئەنجامدا ﴿لا نكلف نفسا إلا وسعها﴾ ئێمە لەتوانا بەدەر، هیچ ئەرکێ ناخەینە سەر هیچکەسێ، بەڵکو هەمووکەسێ بەپێی وزەو توانای خۆیەتی ﴿اولئك اصحاب الجنة﴾ ئەمانە دەبنە بەهەشتیی ﴿هم فيها خالدون﴾ و بە هەتاهەتاییش لەوێ ئەمێننەوە.

جا بۆ تەواو کردنی نازونیعمەتەکانی خۆی بۆ موسڵمانەکانی بەهەشت ئەفەرموێ: ﴿[43] ونزعنا مافى صدورهم من غل﴾ بەر لەوە بچنە بەهەشتەوە هەرچی لە سینگیاندابێ لە کینەو ناکۆکیی وحەسوودیی دای دەماڵین، بۆیە پێغەمبەر دەفەرموێ: هەرکە موسڵمانان لە ئاگر ڕزگار دەبن، ئەوسا لەسەر پردێك - لەنێوان بەهەشت و دۆزەخدا- را دەگیردرێن، بۆئەوە کە هەموو کەسێك تۆڵەی گوناهەکانی دنیای وەرگرێ، جاکە خاوێن کرانەوە، ئەوسامۆڵەت

دەدرێن بچنە بەهەشتەوە، دەسا سوێندم بەو خوایەی گیانی منی بەدەستە، هەموو کەسێك بەوجێگایەی بەهەشتەی لەماڵەکەی دنیای شارەزاترە. بوخاریی / کتاب المظالم - ٣/ ١٦٧-١٦٨. ﴿تجری من تحتهم الأنهار﴾ لە ژێر کۆشکەکانی ئەو بەهەشتەدا چۆم و ڕووبار دەچێت، بێگومانە ئەوهەموو ڕێك وپێککردنە بۆ ڕازاندنەوەی دیمەن و سیمای جێگاکەیانەو، حورمەت و ڕێزلێنانە بۆیان ﴿وقالوا الحمد لله الذی هدانا لهذا﴾ جا کاتێ ئەوگشت ڕێزەی خوایانە دی دەڵێن: سوپاس تەنها بۆ ئەو خوایە کەلەدنیادا ئێمەی خستە سەر ئەم ڕێگەیەو، ڕێنماییکردین بۆکارو کردەوەی باش و، لێرەیش پاداشی ئاوای داینەوە ﴿وما کنا لنهتدی لولا أن هدانا الله﴾ خۆ ئەگەر خۆی ڕێنمایی نەکردباین، هەرگیز ڕێماندەر نەدەکردو بەختیار نەدەبووین ﴿لقد جاءت رسل ربنا بالحق﴾ سوێند بە خوا پەیامبەرانی پەروەردگارمان "بە پەیامی ڕاست و دروستەوە" هاتنە لامان، ئێمەیش بڕوامان پێکردن وشوێنیان کەوتین و، ئەمڕۆش بەختیاربووین ﴿ونودوا أن تلکم الجنة﴾ جاکە بەهەشت دەبینن لەلایەن فریشتەکانەوە" بانگ دەکرێن و، پێیان دەگوترێ ئەم بەهەشتەیە، ئەو بەهەشتەبوو بەڵێنتان پێدرابوو ﴿أورثتموها بما کنتم تعملون﴾ وائەمڕۆ بە هۆی (ئەو کارو کردەوە چاکانەوە لە دنیادا ئەنجامتاندان، پێتاندراو بوونە خاوەنی، واتە: بەهۆی ماندوبوونی خۆتانەوە بوو، وەك ئەم فەرموودەیە" ئیمامی موسلیم هێناویەتی"دەڵێ:((لن یدخل أحدا منکم عمله الجنة...)هیچ کەسێکتان بەکاروکردەوەی خۆی ناچێتە بەهەشتەوە، ئەگەر فەزڵی خوانەبێت.

الجزء الثامن — سورة الأعراف

وَنَادَىٰٓ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ أَصْحَٰبَ ٱلنَّارِ أَن قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدتُّم مَّا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا۟ نَعَمْ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌۢ بَيْنَهُمْ أَن لَّعْنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾ ٱلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُم بِٱلْءَاخِرَةِ كَٰفِرُونَ ﴿٤٥﴾ وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى ٱلْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّۢا بِسِيمَىٰهُمْ وَنَادَوْا۟ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ أَن سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾ ۞ وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَٰرُهُمْ تِلْقَآءَ أَصْحَٰبِ ٱلنَّارِ قَالُوا۟ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٧﴾ وَنَادَىٰٓ أَصْحَٰبُ ٱلْأَعْرَافِ رِجَالًا يَعْرِفُونَهُم بِسِيمَىٰهُمْ قَالُوا۟ مَآ أَغْنَىٰ عَنكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٨﴾ أَهَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ ٱللَّهُ بِرَحْمَةٍ ٱدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَآ أَنتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٤٩﴾ وَنَادَىٰٓ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا۟ عَلَيْنَا مِنَ ٱلْمَآءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ ٱللَّهُ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٥٠﴾ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا فَٱلْيَوْمَ نَنسَىٰهُمْ كَمَا نَسُوا۟ لِقَآءَ يَوْمِهِمْ هَٰذَا وَمَا كَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾

وَلَقَدْ جِئْنَٰهُم — ١٥٦

جەهەنەمی پڕی دنیا پەشیمانن:

﴿[٤٤] ونادی أصحاب الجنة أصحاب النار﴾ جاکە بەهەشتییەکان لەجێی خۆیاندا سەقامگیربوون، بانگی جەهەننەمییەکان دەکەن وپێیان دەڵێن: ﴿أن قد وجدنا ماوعدنا ربنا حقا﴾ ئەو بەڵێنەی پەروەردگارمان پێیدابووین لەدنیادا کەبمانباتە بەهەشتەوەو، ڕێزوحورمەتمان لێبنێت، واپێیگەیشتین و جێبەجێ بوو ﴿فهل وجدتم ما وعدکم ربکم حقا﴾ ئاخۆ ئێوەش- ئەوسزایەی بەڵێنی پێدابوون - بەڕاست دەرچووو ئەنجامەکەیتان دەستکەوت ؟ ﴿قالوا نعم﴾ ئەڵێن: بەڵێ پێیگەیەشتین ودەسمانکەوت ﴿فأذن مؤذن بینهم﴾ ئینجا لەو ناوەدا جاڕچییەك هاوار دەکاو ئەڵێ: ﴿أن لعنة الله علی الظالمین﴾ دەسا هەرچی ستەمکارە، بەرنەحلەتی خوا کەوێ ﴿[٤٥] الذین یصدون عن سبیل الله﴾ ئەوانەی کە خەڵکی لە ڕێی ئایینی خوا لادەدەن و، ڕێگری لێدەکەن ﴿ویبغونها عوجا﴾ هەوڵیش دەدەن بە لاروخێچی نیشانی خەڵکی بدەن ﴿وهم بالآخرة کافرون﴾ سەرەڕای ئەوانەیش، بڕوایان بە دوا ڕۆژ نیە !!.

ئەعراف و یارەکانی ئەعراف:

﴿[٤٦] وبینهما حجاب﴾ و لە نێوان هەردوودەستەکەدا- بەهەشتیی و دۆزەخیی- پەردە-شوورە-یەك هەیە، وەکو لە سوورەتی (حەدید)،ئایەتی(١٣)دا باسی دەکاو دەفەرموێ: (فضرب بینهم بسور له باب) ﴿وعلى الأعراف رجال﴾ وە بەسەر شوورەکەی نێوان بەهەشت ودۆزەخەوە کۆمەڵێ (ژن و) پیاوی موسڵمان هەن.

تێبینــی: (ئـە عـراف) بـە شـوورەیەکی بـەرز دەڵـێن کـە لـە نێـوان بەهەشـت و دۆزەخدایـەو، ئـەو ژن و پیـاوە موسڵمانانەی لەسـەر وەسـتاوەو، سـەیری ئەوخەڵکانـە دەکـەن کەچاکەو خراپـەیان یەکسـانەو، راگیردراون تاکۆتـا بڕیاری خوایان بۆ دەردەچێت. ﴿یعرفون کلا بسیماهم﴾ هەمووشیان بەسەروسیما دەناسن، دۆزەخیـەکان بە ڕووی ڕەش و، بەهەشتیەکانیش بە ڕووی گەش و سپیانەوە. ﴿ونادوا أصحاب الجنة﴾ و لەیارانی بەهەشت بانگ ئەکەن و ئەڵێن: ﴿أن سلام علیکم﴾ سڵاوی خواتان لەسـەر بێت، یاخوا لەسزاو تۆڵـە پارێزراو بن و هـەر لەخۆشـیدابن ﴿لم یدخوها﴾ شیاوی باسە هێمان هەرلە (أعراف) قەتیس ماون و نەچوونەتە بەهەشتەوە ﴿وهم یطمعون﴾ و بە تـەمان تێی بچن، چونکە خوا تـەماحی ناوەتـە بـەریان ﴿[٤٧] وإذا صرفت ابصارهم﴾ وکاتێکیش چاویان لەبەهەشـتیەکان وەردەگێڕدرێ ﴿تلقاء أصحاب النار﴾ بەرەو ڕووی دۆزەخیـەکان دەڕوانن و بـەو حاڵـە زۆر خراپەیانـەوە دەیانبینن ﴿قالوا ربنا لا تجعلنا مع القوم الظالمین﴾ دەڵـێن: پـەروەردگارمان ! تکـات لـێ دەکـەین مەمانخـە ریـزی ئەوانـەوە ستەمیانکردووە. ﴿[٤٨] ونادى أصحاب الأعراف رجالا﴾ هەرئـەو (أعـراف)یانـە لـەپیاوە سـەر زلـە (دۆزەخـی)یـەکانی قورەیش بانگ دەکەن ﴿یعرفونهم بسیماهم﴾ کە بەسەرو سیماو دیمەنیان دەیانناسن ﴿قالوا ما اغنى عنکم جمعکم وما کنتم تستکبرون﴾ و ئـەڵێن: دیـارە ئـەو حەشـامەت و زۆریـەو، ئـەو دەعیـەو لـووت بـەرزیی و خۆبـەزل زانینـەتان لـەبارەی بـاوەڕ هێنانـەوە, هـیچ کـەڵکێکی پێنەگەیانـدن و بـێ نیـازی نـەکردن لـە سـزای ئـەم ڕۆژە ؟ ﴿[٤٩] أهؤلاء الذین اقسمتم لا ینالهم الله برحمة﴾ ئایا ئەمانە (بیلال و، سەلمان و..) کەئێستا لەبەهەشتدان هەرئـەو باوەڕدارانـە نـەبوون کەئێوە سوێندتان خوارد: بەر ڕەحمەت وبەزەیی خوا ناکەون و ناڕۆنە بەهەشت، دەسا وابوو؟ ﴿ادخلوا الجنة﴾ خوا پێیـان ئـەڵێ: دەسـا لـەپێش چاو ئەوانـەوە بچنە بەهەشـتەوە ﴿لا خوف علیکم ولا انتم تحزنون﴾ نـە هـیچ ترسـتان لەسەرە بۆ ڕۆژەکانی قیامەت ، نە دڵگرانیش ئەبن بۆپاشینانتان.

جەحەنەمی تامی نیعمەتی بەهەشت ناکەن:

﴿[٥٠] ونادى أصحاب النار أصحاب الجنة﴾ ئینجا دۆزەخییەکانیش لەبەهەشتییەکان بانگ دەکەن و پێیان دەڵێن: ﴿أن افیضوا علینا من الماء أو مما رزقکم الله﴾ تکایە قومێ لەو ئاوە، یان کـەمێك لـەو ڕۆزییە خوا پێیداون بەشمان بدەن ﴿قالوا إن الله حرمهما على الکافرین﴾ دەڵێن: بێگومان خوا هـەردووکیانی بۆ کـافران حـەرامکردووە ﴿[٥١] الذین اتخذوا دینهم لهوا ولعبا﴾ ئەو کەسانەی کە ئایینەکەیانیان کردۆتـە گاڵتـەجاڕ ﴿وغرتهم الحیاة الدنیا﴾ وژیانی ئـەم دونیایە فریویداون ﴿فالیوم ننساهم کما نسوا لقاء یومهم هذا﴾ وا ئـەمڕۆش ئێمە لەبیرمان کردن، چونکە ئەوان لـەدنیادا گەیشـتنی ئـەم ڕۆژەیـان لـەبیر خۆیـان بردبـووەوە ﴿و ماکانوا بآیاتنا یجحدون﴾ و ئایـەت و نیشـانەکانی ئێمەشیان ئینکار دەکرد.

بڕو بیانوو لەجەحەنەمی وەرناگیردرێ:

﴿٥٢ ولقد جئناهم بكتاب فصلناه على علم﴾ بێگومان ئێمە لەگەڵ پێغەمبەرەکانماندا نامەیەکی وامان بۆهێنان کە بە زانست و زانیاریی، ڕاست و ناڕاستمان تێیدا لە یەکداوەتەوە ﴿هدى ورحمة لقوم يؤمنون﴾ و ڕێنمایی و میهرەبانیشە بۆ گەلێك بیانەوێ باوەڕ بێنن، چونکە هەر ئەو باوەڕدارانەن ئامادەیی باشیان تێدایە سوودی لێوەگرن ﴿٥٣ هل ينظرون إلا تأويله﴾ ئا خۆ جگە لەچاوەڕوانی بۆ پێشهاتنی ئەنجامی هەڕەشەکانی خوا لەقورئاندا، چاوەڕێی چی بکەن ؟ ﴿يوم ياتي تأويله﴾ ڕۆژێ کە ئاکام و ئەنجامیشی دێ و ڕوون دەبێتەوە ﴿يقول الذين نسوه من قبل﴾ ئەوسا ئەوانەی کە لە پێشدا ئەم ڕۆژەیان لە بیر خۆبردبووەوە ئەڵێن: ﴿قد جاءت رسل ربنا بالحق﴾ بەڕاستیی پەیامبەرانی پەروەردگارمان بە بەرنامەی ڕاست ورەوانەوە هاتنەلامان و،ڕێی ڕاستیان بۆڕوونکردینەوەو، یاخیش بووین لێیان، وا ئەمڕۆ گیرۆدەبووین ﴿فهل لنا من شفعاء فيشفعوا لنا﴾ بلێی ئەمڕۆ تکاکارێك هەبێت ، لای پەروەردگارمان تکامان بۆ بکا ؟! واتە: خۆزگە کە سێك دەبوو! ﴿او نرد فنعمل غير الذى كنا نعمل﴾ یان کاشکا دەگونجا بەرەو دونیا بگێڕراینەوە، هەتا کارو کردەوەی باشتر لەجارانمان دەکرد.؟! واتە تەنها ئەم دوو ڕێگە هەیە بۆچارەسەر، دیارە ئەمانیش هیچیان دەست نادەن ﴿قد خسروا انفسهم﴾ بە هەقیقەت خۆیان دۆڕاندو، زیانمەند بوون ﴿وضل عنهم ما كانوا يفترون﴾ و ئەودرۆو دەلەسەیەش هەڵیانبەست– کەدەیانگوت: بتەکان فریامان دەکەون باتڵ بوو و لەبەین چوو.

الجزء الثامن — سُورَةُ الأَعۡرَافِ

وَلَقَدۡ جِئۡنَٰهُم بِكِتَٰبٖ فَصَّلۡنَٰهُ عَلَىٰ عِلۡمٍ هُدٗى وَرَحۡمَةٗ لِّقَوۡمٖ يُؤۡمِنُونَ ﴿٥٢﴾ هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّا تَأۡوِيلَهُۥۚ يَوۡمَ يَأۡتِي تَأۡوِيلُهُۥ يَقُولُ ٱلَّذِينَ نَسُوهُ مِن قَبۡلُ قَدۡ جَآءَتۡ رُسُلُ رَبِّنَا بِٱلۡحَقِّ فَهَل لَّنَا مِن شُفَعَآءَ فَيَشۡفَعُواْ لَنَآ أَوۡ نُرَدُّ فَنَعۡمَلَ غَيۡرَ ٱلَّذِي كُنَّا نَعۡمَلُۚ قَدۡ خَسِرُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ وَضَلَّ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَفۡتَرُونَ ﴿٥٣﴾ إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٖ ثُمَّ ٱسۡتَوَىٰ عَلَى ٱلۡعَرۡشِۖ يُغۡشِي ٱلَّيۡلَ ٱلنَّهَارَ يَطۡلُبُهُۥ حَثِيثٗا وَٱلشَّمۡسَ وَٱلۡقَمَرَ وَٱلنُّجُومَ مُسَخَّرَٰتِۭ بِأَمۡرِهِۦٓۗ أَلَا لَهُ ٱلۡخَلۡقُ وَٱلۡأَمۡرُۗ تَبَارَكَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٥٤﴾ ٱدۡعُواْ رَبَّكُمۡ تَضَرُّعٗا وَخُفۡيَةًۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ﴿٥٥﴾ وَلَا تُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ بَعۡدَ إِصۡلَٰحِهَا وَٱدۡعُوهُ خَوۡفٗا وَطَمَعًاۚ إِنَّ رَحۡمَتَ ٱللَّهِ قَرِيبٞ مِّنَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَهُوَ ٱلَّذِي يُرۡسِلُ ٱلرِّيَٰحَ بُشۡرَۢا بَيۡنَ يَدَيۡ رَحۡمَتِهِۦۖ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَقَلَّتۡ سَحَابٗا ثِقَالٗا سُقۡنَٰهُ لِبَلَدٖ مَّيِّتٖ فَأَنزَلۡنَا بِهِ ٱلۡمَآءَ فَأَخۡرَجۡنَا بِهِۦ مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِۚ كَذَٰلِكَ نُخۡرِجُ ٱلۡمَوۡتَىٰ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

١٥٧

ئاسمان و زەمین لە شەش ڕۆژاندا وەدی هاتووە:

﴿٥٤ إن ربكم الله الذى خلق السموات والأرض فى ستة ايام﴾ بەڕاستیی هەرخوای پەروەردگاری ئێوەبوو توانی ئاسمانەکان و زەویی لەماوەی شەش ڕۆژدا دروست بکات، خۆ ئەگەر ویستبای بەچاو تروکاندنێك دروستی ئەکردن، (ئیبن کەسیر) دەڵێ: شەش ڕۆژەکە ئەمانە بوون: یەکشەممە، دووشەممە، سێشەممە، چوارشەممە، پێنج شەممە، هەینیی، هەر لەڕۆژی هەینیشدا بوو کە بابە (ئادەم) دروستکرا، هەندێ لەزاناکان دەڵێن: هەر ڕۆژەی لەم ڕۆژانە ئەندازەی هەزار ساڵ بوو ﴿ثم استوى على العرش﴾ ئەوسایش بەوشێوەیە کە شایستەو شیاوی زاتی خۆی بێت "جل جلاله" چووە سەر عەرشی فەرمانڕەوایی خۆی، دیارە ئەوخۆی چۆنی مەبەست بێت لەو چوونە سەر عەرشە، ئێمەش هەر بەوجۆرە باوەڕمان پێی هەیە، هەروەك (سەلەف)یش دەڵێن: (أي: استواءً يليق بجلاله من غير تشبيه ولا تمثيل ولا تعطيل ولا

تحريف كما هو مذهب السلف وكما قال الإمام مالك "رحمه الله": إمرار الصفات تمر كما جاءت بلا تشبيه ولا تعطيل فلا يقال: كيف؟ ولم؟ ونحن نؤمن بأن الله على العرش كيف شاء، وكما شاء بلاحد، ولا صفة يبلغها، أو وصف يحدها حاد، نمر الآية والخبر و نؤمن بما فيها، ونكل الكيفية في الصفات إلى علم الله عزوجل. صفوة التفاسير- م١/ص/٤٥٠ ئەویش لە (محاسن التأويل ٢٧٠٨/٧). (ئیبن کەسیر)یش دەڵێ: سەبارەت بەم ئایەتی: (ثم استوى على العرش..)ـە، قسەو بۆچوونی زۆر هەیە، بەڵام ئەم جێگایە شوێنی ئەو درێژە پێدانە نییە، بەڵکو هەر ئەوەندە بەسە کە ئێمەیش بە ڕێی پێشینانماندا وەکو: ئیمامی (مالیك، ئەوزاعیی، سەوریی، لەیس، شافیعیی، ئەحمەد، ئیسحاق) کە بەبێ چۆنیەتیی و، شوبهاندن و، لە کارخستنی صیفەتەکان بەسەریاندا بچین. (نوعەیمی کوڕی حماد)ی "مامۆستای بوخاریی" دەڵێ: (من شبه الله بخلقه فقد كفر، و من جحد ما وصف الله به نفسه فقد كفر، وليس فيما وصف به نفسه ولا رسوله تشبيه). لە(ئیبن قەییم) دەپرسن: ئەگەر دوو کەس لە پەیڕەوانی شافیعیی بکەونە چەلەحانێ لەگەڵ یەکتر، ئەوجا یەکێکیان بڵێ: هەرکەسێ پێی وانەبێ خوا لە ئاسمانە، سەرلێشێواوو سەر لێ تێکچووە، ئەوی دیکەش بڵێ: نەخێر! خوا بێ جێ و مەکانە، ئایا ئەم دوو بووچوونە کامیان لەسەر عەقیدەی ئیمامی شافیعیە ؟ لەوەڵامدا وتی: عەقیدەی شافیعیی و، عەقیدەی پێشینەکانی ئیسلام، وەك ئیمامی (مالیك، سەوریی، ئەوزاعیی، ئیبنولموبارەك، ئەحمەدی کوڕی حەنبەل و ئیسحاق) هەر وەکوعەقیدەی زانا بەڕێزەکانی تر، وەك (فوزەیلیی کوڕی عیاض، ئەبو سولەیمانی دارانی، سەهلی کوڕی عەبدوڵڵای تەسەتتوری) چونکە لە نێوان هیچ لایەك لەو بەڕێزانەو وێنەیاندا ، هیچ ناکۆکیی و جیاوازیی لە بەرامبەر بنەماکانی ئایینداندا نەبووە. ئەوەتە پێشەوا شافیعیی لە سەرەتای کتێبی (الرسالة)دا دەڵێ: (الحمد لله الذي.. هو كما وصف به نفسه و فوق ما يصفه به خلقه). (ئیبن کەسیر)لە کتێبی(البداية والنهاية) دا دەڵێ : (ڕەبیعی مامۆستای شافیعی و پیاوە هەڵکەوتووەکانی مەزهەبی شافیعی، بەبێ باسکردنی هیچ چۆنایەتیەك صیفەتەکانی خوا دەسەلمێنن، یان بە کورت ترو پوخت تر ڕای ئیمامی شافیعی لەمەڕ صیفاتی خواوە لەم سێ خاڵەدا ڕادەگەیەنین:

١- يثبت لله جميع الأسماء والصفات التى نطق بها القرآن ودلت عليها السنة الصحيحة إثباتا بلا تشبيه وتنزيها بلا تعطيل على حد قوله تعالى:(ليس كمثله شئ وهو السميع البصير).

٢- ينزه الله سبحانه وتعالى عن مشابهة خلقه مع إثبات حقيقة هذه الصفات.

٣- التوقف عن الخوض فيما لا مجال للعقل فيه مع اليأس وقطع الطمع عن إذراك كيفية هذه الصفات كما روى ابن أبى حاتم بسنده عن أبى إسحاق بن محمد قال: سمعت الشافعى يقول:(إن للعقل حدا ينتهى إليه كما أن للبصر حدا ينتهى إليه). سەیری کتێبی (آداب الشافعي ومناقبه) بکە.

(ئیمامی زەهەبی) دەڵێ: شەیخولئیسلام - ئەبولحەسەنی هەکاری - ئەبوومحەممەدی مەقدیسی" حافیظ لە ئەبو سەورەوە، ئەبو شوعەیبەوە، ئەوانیش لە موحەممەدی کوڕی ئیدریسی شافیعی یەوە (ناصر الحديث) دەڵێن: (القول فى السنة التى أنا عليها ورأيت عليها الذين رأيتهم مثل سفيان ومالك وغيرهما: الإقرار بشهادة أن لا إله إلا الله

وأن محمد رسول الله، وأن الله على عرشه في سمائه يقرب من خلقه كيف شاء وينزل إلى سماء الدنيا كيف شاء..وذكر سائر الإعتقاد).

وللسلف (رحمهم الله) فى تفسير الإستواء أربع عبارات:

١- العلو ٢- الإرتفاع ٣- الصعود ٤- الإستقرار.

بۆ زیاتر ئاگاداریی لە بۆ چوون و عەقیدەی زانای پایە بەرزو پێشەوا شافیعیی، سەبارەت بە (ئەسما) و(صیفات)ی خوا "جل وعلا" سەیری کتێبی (منهج الإمام الشافعی"رحمه الله" فی إثبات العقیدة) بەرگی/٢، ئامادەکردنی(محمدبن عبدالرحمن بن العقل) بکە. ﴿يغشى الليل النهار﴾ رۆژ بە شەو دائەپۆشێ، رۆژیش ﴿يطلبه حثيثا﴾ بە پەلە دەکەوێتە شوێنی شەو ﴿والشمس والقمر والنجوم﴾ پەروەردگارتان خۆرو، مانگ و، گشت ئەستێرەکانی دروستکرد ﴿مسخرات بأمره﴾ هەموویشان لە ژێردەستی ئەودا ڕامکراون و، بە پێی یاسای ئەویش دێن ودەچن ﴿الا له الخلق والأمر﴾ چاکیش بزانن! کە دروستکردن و تەگبیر و فەرمانی بۆ بە ڕێوەبردنی هەموو بوونەوەر، هەر بەدەستی ئەوە ﴿تبارك الله رب العالمين﴾ زۆر بە بەرەکەت و گەورەیە خوایەك کە پەروەردگاری گشت جیهانە ﴿(٥٥) ادعوا ربكم تضرعا وخفية﴾ دەسا بەسەر کزیی و بە پەنامەکیی ، لە پەروەردگارتان بلاڵێنەوە ﴿إنه لا يحب المعتدين﴾ بەڕاستیی خوا دەسدرێژ کاران و لەسنوور دەرچووانی خۆش ناوێ، بەتایبەتی لەپاڕانەوەو لاڵەدا، بەوجۆرە کە زۆر دەنگ بەرزبکەنەوەو، هاوار هاوار دەست پێ بکەن، وەیان داوای بێ جێ و بێ سنوور بکەن لەخوای گەورە. (ئیبن ماجە) لە بۆ پشتگیری ئەوقسەیە، ئەم فەرموودەیە دێنێ:((سیکون قوم یعتدون فی الدعاء))صحیح الإسناد. ﴿(٥٦) ولا تفسدوا فى الأرض بعد إصلاحها﴾ خەڵکینە! دوای باشبوونی ئەم زەوییە" بە هۆی ناردنی پەیامبەرانەوە "علیهم الصلاة والسلام" هەرگیز ئیفسادو خراپەکاری تیا مەکەن ﴿وادعوه خوفا وطمعا﴾ وهەمیشە بەترس وبە ئومێدەوە لە خوا داوا بکەن ﴿إن رحمة الله قريب من المحسنين﴾ بە ڕاستیی ڕەحمەت و بەزەیی خوا لە چاکەکارانەوە نزیکە، جا کەوابوو ئێوەش هەمیشەو بەپەلە چاکە بکەن، بۆیە لە(ئەسەر)دا هاتووە: (بەڵێنەکەی خوا، بەخوا پەرستیی بەرنە سەر، چونکە بڕیاری خۆیەتی کە: ڕەحمەت و بەزەیی ئەو هەمیشە لە چاکەخوازانەوە نزیکە. (ئیبن ئەبی حاتەم).

هەر خوایە باران دەبارێنێ و بەروو بوو شین دەکا:

﴿(٥٧) وهو الذى يرسل الرياح بشرى بين يدى رحمته﴾ هەر ئەوخوا خاوەن دەسەڵاتەیە کە (باکان) پێشهاتنی باران -بەبەزەیی ودلۆڤانی خۆی -بە مژدە دەر هەڵدەکا ﴿حتى إذا اقلت سحابا ثقالا﴾ هەتا کاتێ باکان هەورە قورسە پڕ لە ئاوەکان هەڵدەگرن بەحەواوە ﴿سقناه لبلد ميت﴾ ئێمەش بۆ وڵاتێکی مردووو، واتە: تینوو بێ ئاوو وشك دەخەینە ڕێ ﴿فانزلنا به الماء﴾ ئینجا ئاوی پێ دەبارێنین ﴿فاخرجنا به من كل الثمرات﴾ و بەو ئاوەیە لە هەموو جۆرە بەرو بوویەکی پێ سەوز دەکەین و دەڕوێ ﴿كذلك نخرج الموتى﴾ هەر بەو شێوەیەش مردووەکان لە گۆڕ دێنینە دەرێ و زیندوویان دەکەینەوە ﴿لعلكم تذكرون﴾ بەشکو ئێوە بیر بکەنەوە لە دەسەڵاتی خواو، باشتر بڕوا بێنن بە زیندوو بوونەوە. ئەم چەند ئایەتانەی خوارەوەش هەرهەمان مەبەست و مانامان بۆدووپات دەکەنەوە: (ومن آياته أن يرسل الرياح مبشرات..)،(وهو الذى ينزل الغيث من بعد ما قنطوا وينشر رحمته)، (فانظر إلى آثار رحمة الله كيف يحيى الأرض بعد موتها إن ذلك لمحيى الموتى..). ﴿(٥٨) والبلد الطيب يخرج نباته بإذن ربه﴾ ئەو گڵ و زەویە چاك وپاکەیە، بە فەرمانی پەروەردگاری خۆی ، سەوزایی و گیاییاشی لێ شیندەبێ ودەڕوێ، مرۆڤی

خاوەن باوەڕ وەك ئەو زەویە چاك وپاكەیە، چونكە هەرئەوە بەرێك وپێكی عەقییدەو بیروباوەڕ وەبەردێنیّ و، هەمیشەیش ملكەچی فەرمانی خوایە ، وەك لە جێگایەكی تردا دەفەرمویّ:(..وانبتها نباتا حسنا..)٣٧/٣. ﴿والذی خبث لایخرج إلانكدا﴾ ئەو زەوییەش خراپ وكرو بێكەڵكبێت، هەر دڕك ودالّ و گیای بێكەڵكی لیّشین دەبیّ." دیارەمرۆڤی لاسارو بیّ باوەڕیش وەكو ئەو زەوییە خاوەن دڕك ودالّەیە، هەرگیز خێرو چاكەی لیّ ناوەشێتەوە، ئەگەر چی هەولّی زۆریشی لەگەلّ بدریّ، ئەم فەرموودەیەش - كە ئیمامی بوخاریی دەیهێنی ودەفەرمویّ: (..ومثل ما بعثنی الله به من العلم والهدی..) بەراشكاوی ئەوڕاستیە دوپاتدەكاتەوە ﴿كذلك نصرف الآيات لقوم يشكرون﴾ ئێمە هەر ئابەو شێوەیەو، بەپێی پێویست بەڵگەی هەمەجۆر دێنینەوە و ئالوگۆر ئەكەین بۆ كەسانیّ سوپاسگوزارو شوكرانە بژێربن .

وَٱلْبَلَدُ ٱلطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُۥ بِإِذْنِ رَبِّهِۦ وَٱلَّذِى خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا كَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ ٱلْآيَٰتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾ لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِۦ فَقَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ إِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾ قَالَ ٱلْمَلَأُ مِن قَوْمِهِۦٓ إِنَّا لَنَرَىٰكَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٦٠﴾ قَالَ يَٰقَوْمِ لَيْسَ بِى ضَلَٰلَةٌ وَلَٰكِنِّى رَسُولٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٦١﴾ أُبَلِّغُكُمْ رِسَٰلَٰتِ رَبِّى وَأَنصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ أَوَعَجِبْتُمْ أَن جَآءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا۟ وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَنجَيْنَٰهُ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥ فِى ٱلْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَآ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾ وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦٓ إِنَّا لَنَرَىٰكَ فِى سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٦٦﴾ قَالَ يَٰقَوْمِ لَيْسَ بِى سَفَاهَةٌ وَلَٰكِنِّى رَسُولٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٦٧﴾

كورتە باسێكی نووح:

پاش باسی بابە (ئادەم)مان، دێتە سەرباسی پێغەمبەرانی تر، وە لە(نووح)ەوە دەست پێدەكاو دەفەرمویّ:﴿[٥٩] لقد ارسلنا نوحا إلی قومە﴾ سوێند بە خوا بەپێغەمبەرێتی (نووح)مان نارده لای هۆزو نەتەوەكەی خۆی ﴿فقال یا قوم اعبدوا الله﴾ جاگوتی: ئەی هۆزی من! هەر (اللە) بپەرستن ﴿ما لكم من إلە غیرە﴾ كەبیّ لەوهیچ خوایەكی ترنیە شیاوی پەرستن بێت ، واتە: نابیّ لە بەرنامەی هیچ كەسێكی تر پەیرەوی بكەن ﴿إنی اخاف علیكم عذاب یوم عظیم﴾ چونكە ئەگەر ئێوە بڕوا نەهێنن، بەراستیی من لە سزای ئەو ڕۆژە گەورەیە لێتان دەترسم كەپێشدێت ﴿[٦٠] قال الملأ من قومە﴾ كەچی پیاوە گەورەكانی هۆزەكەی لەوەلاّمدا پێیانگوت: ﴿إنا لنراك فی ضلال مبین﴾ بە ڕاستی ئێمە تۆ لەسەر لێشێواوییەكی ئاشكراو نمایاندادەبینین! ﴿[٦١] قال یا قوم لیس بی ضلالة﴾ نووحیش فەرمووی: ئەی هۆزی من!من گومڕانیم ولە هەق لامنەداوە، وەك ئێوە دەڵێن ﴿ولكنی رسول من رب العالمین﴾ بەڵكو من نێرراوو پەیامبەری پەروەردگاری هەموو جیهانەكانم ﴿[٦٢] ابلغكم رسالات ربی﴾ هاتوومە ڕاسپاردەو پەیامەكانی پەروەردگارمتان پیّ ڕابگەیەنم ﴿وانصح لكم﴾ و ئامۆژگاری خێریشتان بكەم ﴿واعلم من الله ما لاتعلمون﴾ وەسەبارەت بەزاتی خوا، من شتیوا دەزانم، ئێوە نایزانن، ئەزانم كە لەسەر بێباوەڕیی تۆڵە دەدرێن. ﴿[٦٣] او عجبتم أن جاءكم ذكر من ربكم علی رجل منكم﴾ نووح ﷺ پێیگوتن: ئەریّ ئێوە لەوە سەرتان سوڕماوە كە لە لایەن پەروەردگارتانەوە نامەو ئامۆژگاریی بۆپیاوێك لەخۆتان هاتووە؟ ﴿لینذركم﴾ بۆئەوە لە سزای خوا بتانترسێنیّ ﴿ولتتقوا ولعلكم ترحمون﴾ وخۆشتان بپارێزن لە تۆڵەی خوا، سا بەڵكو لەئەنجامدا بكەونە بەر ڕوحم وبەزەیی ئەو، باشە ئەگەر پیاوێك لەخۆتان بێت بۆكارێكی وا بۆچی سەراسیمە دەبن ؟﴿[٦٤] فكذبوه﴾ كەچی بە درۆیان خستەوەو بڕوایان پێنەكرد! ئەویش لەخوا پاڕایەوە كە

خوّی وئیمانداره‌كان رزگار بكات ﴿فأنجيناه والذين معه فى الفلك﴾ ئه‌وسا ئیمه‌ش، نووح و ئه‌وانه‌ی له‌گه‌لْیا چووبوونه كه‌شتییه‌كه‌وه ڕزگارمانكردن له نقومبوون. ئه‌م ئایه‌تی (فأنجيناه وأصحاب السفينة)یش كه له سووره‌تێكی دیكه‌دا هاتووه هه‌ربۆ چه‌سپاندنی ئه‌و ڕاستییه‌یه. ﴿وأغرقنا الذين كذبوا بآياتنا﴾ وئه‌وانه‌ش كه ئایه‌ته‌كانی ئێمه‌یان به‌درۆ داده‌نا، له ئاودا نوقممان كردن، له‌جێیه‌كی تردا ده‌فه‌رموێ: (..مما خطيئاتهم أغرقوا..) . ﴿إنهم كانوا قوما عمين﴾ چونكه به ڕاستیی ئه‌وانه له‌ئاستی هه‌ق وراستیه‌كان هۆزێكی نابیناو كوێر بوون ، ڕێگه‌ی هه‌قیان ونكرد، ئه‌وجا خوا ئه‌وانی له‌ناو برد و پێغه‌مبه‌ر (نووح)یی ﷺ سه‌رخست، وه‌ك له‌جێیه‌كی تردا ده‌فه‌رموێ: (إنا لننصر رسلنا..). (ئیبن عه‌بباس) ده‌ڵێ: له‌ناو كه‌شتیه‌كه‌دا (٨٠) پیاوێك ڕزگاریان بووو، یه‌كێكیان ناوی (جرهم) بووو، به عه‌ره‌بی ئاخافتنی ده‌كرد.

الجزء الثامن — سورة الأعراف

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ أَوَعَجِبْتُمْ أَن جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ ۚ وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِن بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً ۖ فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا ۖ فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧٠﴾ قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ ۖ أَتُجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنتُمْ وَآبَاؤُكُم مَّا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَانٍ ۚ فَانتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُم مِّنَ الْمُنتَظِرِينَ ﴿٧١﴾ فَأَنجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ۖ وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾ وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا ۗ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ قَدْ جَاءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ ۖ هَٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً ۖ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ ۖ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

١٥٩

كورته باسێكی هوود :

﴿[٦٥] وإلى عاد أخاهم هودا﴾ هودی برایشیانمان كرده پێغه‌مبه‌رو نارده لای گه‌لی عاد. عاد: كوڕی (سامی كوڕی نووح) بوو له‌چیای (ئه‌حقاف)ی (یه‌مه‌ن) ئه‌ژیان، مه‌به‌ست له ئایه‌تی (ألم تر كيف فعل ربك بعاد..لم يخلق مثلها في البلاد)یش هه‌ر گه‌له‌كه‌ی (هود)ـه ﷺ. هه‌روه‌كو ئایه‌تی: (فأما عاد فاستكبروا فى الأرض بغير الحق وقالوا من أشد منا قوة..) ئه‌وهه‌قیقه‌ته دووپات ده‌كاته‌وه. ﴿قال يا قوم اعبدوا الله﴾ وتی: ئه‌ی هۆزو نه‌ته‌وه‌ی من !ده‌بێ ته‌نها خوا بپه‌رستن ﴿ما لكم من إله غيره﴾ چونكه جگه له‌و، هیچ خواو په‌رستراوێكی شیاوتان بۆ نیه ﴿أفلا تتقون﴾ ده‌سا بۆ له سزا ناترسن و خۆ ناپارێزن؟! ﴿[٦٦] قال الملأ الذين كفروا من قومه﴾ كه‌چی سه‌رۆك وناوداره‌كانی گه‌له‌كه‌ی، "ئه‌وانه‌یان باوه‌ڕیان نه‌هێنابوو" وتیان: ﴿إنا لنراك فى سفاهة﴾ به ڕاستیی ئێمه تۆ به خه‌ره‌فاو و، ڕێگومكردو ده‌بینین و" له گێژاوی بێ عه‌قڵییدا ده‌ژییت ﴿وإنا لنظنك من الكاذبين﴾ ئه‌وه‌ی ڕاستیبێ وا‌ده‌زانین تۆ له درۆزنه‌كانیت وپێغه‌مبه‌ر نیت! ﴿[٦٧] قال يا قوم ليس بى سفاهة﴾ هود فه‌رمووی: هۆزی من! من خه‌ره‌فاوو نه‌فام و بێ مێشك وسه‌رلێشێواونیم ﴿ولكنى رسول من رب العالمين﴾ به‌ڵكو پێغه‌مبه‌رێكم له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگاری جیهانه‌كانه‌وه نێردراوم بۆلای ئێوه ﴿[٦٨] أبلغكم رسالات ربى﴾ په‌یامه‌كانی په‌روه‌ردگارمتان پێڕا ئه‌گه‌یه‌نم ﴿وأنا لكم ناصح أمين﴾ چاكیش بزانن من ئامۆژگارێكی دڵسۆزو هێمن و ئه‌مینم بۆتان ﴿[٦٩] أو عجبتم أن جاءكم ذكر من ربكم على رجل منكم﴾ ئه‌رێ له‌وه سه‌رتان سوڕماوه كه له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگارتانه‌وه نامه‌یه‌كی ئامۆژگاری بۆ كه‌سێكتان هاتووه ﴿لينذركم﴾ بۆ ئه‌وه له‌قاری خوا بتانترسێنی ؟ ﴿واذكروا إذ جعلكم خلفاء من بعد قوم نوح﴾ ئه‌وه‌تان له‌یادبێ كه خوای گه‌وره -له دوای هۆزی نووح- ئێوه‌ی جێنشین كرد. ﴿وزادكم فى الخلق بسطة﴾ له‌خه‌ڵكانی سه‌رده‌می خۆیشتان قه‌ڵافه‌تی باشتری پێدان "واته:جه‌سته‌ی گه‌وره‌و به‌رزو به‌خۆو به‌هێز"

﴿فاذكروا آلاء الله﴾ دەسا بەخششەکانی خوا بێننەوە بیر و سوپاسی بکەن ﴿لعلكم تفلحون﴾ بەشکو بەختیارو سەرفرازبین ﴿[٧٠] قالوا أجئتنا لنعبد الله وحده﴾ کەچی یاخیبوون و پێیانگوت: ئەتۆ هاتووی پێمان بڵێت کە: ئێمە تەنها خوا (الله) بپەرستین ؟! ﴿ونذر ما كان يعبد آباؤنا﴾ لەو خوایانە وازبێنین کە باوو باپیرانمان ئەیانپەرستن؟! ﴿فأتنا بما تعدنا إن كنت من الصادقين﴾ بەهەر بەڵاو سزایەکیش هەڕشەمان لێدەکەیت بیهێنە بۆمان ، ئەگەر راست ئەکەیت پێغەمبەریت ﴿[٧١] قال قد وقع عليكم من ربكم رجس وغضب﴾ هوود فەرمووی: دە بێگومانبن بەهۆی گوناح وتاوانەکانتانەوە سزاو قاری پەروەردگارتان کەوتە سەرتان وکار لەکار ترازا ﴿أتجادلونني في أسماء سميتموها أنتم وآباؤكم﴾ ئاخۆ راستە ئێوە لەبەرچەند بتێك – کەخۆتان وباوانتان ناوتان لێناون– شەڕە قسەو دەمبازی دەکەن لەگەڵم و، هیچیشیان بەدەست نیە !. بەڵێ...ئەوەندەش پەست وو نزمبوون ، چەند بتێکیان دەپەرست و، هەریەکەشیان ناوێکیان لێنابوون، بۆ نموونە : یەکێ ناوی نرابوویە (سودا) یەکێ (سەموود) یەکێتر هەبا..هتد ﴿ما نزل الله بها من سلطان﴾ خۆ خوایش هیچ بەڵگەیەکی بتەوی دانەبەزاند بوو بۆ راستیان ﴿فانتظروا إني معكم من المنتظرين﴾ دەسا ئێوە چاوەڕوانبن هەتا سزای خواتان بۆ بێ، وا منیش لەگەڵ ئێوە چاوەڕوانم، بزانین کێ دووچار ئەبێ؟ ﴿[٧٢] فأنجيناه والذين معه برحمة منا﴾ ئینجا لەچاکەو بەزەیی خۆمانەوە هوودو ئەوانەی لەگەڵیا بوون ڕزگارمانکردن لەو قارو سزایە بۆیان هات. ﴿و قطعنا دابر الذين كذبوا بآياتنا﴾ ئەوانەشیان کە بەڵگەو ئایەتەکانی ئێمەیان بەدرۆ داناو خوانەناسبوون ، بنەبڕمانکردن، بەو شێوەیە ئەم چەند ئایەتانە دەڵێن: (ما تذر من شئ أتت عليه إلا جعلته كالرميم) ٤٢/٥١، یان: (وأما عاد فأهلكوا بريح صرصر عاتية) ٦/٦٩، یان: (كأنهم أعجاز نخل خاوية) ٧/٦٩، لەگەڵ ئایەتی: (اتبنون بكل ريع آية تعبثون وتتخذون مصانع لعلكم تخلدون وإذا بطشتم بطشتم جبارين) ١٢٨/٢٦–١٢٩. ﴿وما كانوا مؤمنين﴾ چونکە بێ باوەڕ بوون.

کورتە باسێکی گەلی سەموود:

﴿[٧٣] وإلى ثمود أخاهم صالحا﴾ بۆلای هۆزی (سەموود)یش برای خۆیانمان (صالح) ناردە لای سەموود. (سەموود): قەبیلەیەك بوون ئەوکاتە لە وڵاتی (حیجر) لە نێوان (حیجازو شام)دا دادەنیشتن، پەیامبەر ﷺ کە ساڵی (٩) نۆیەمی کۆچیی بەوێدا تێپەڕیی بۆ تەبووك، بەهاوەڵانی فەرموو: هەرکە بەلای ئەو سزا دراوانەدا تێدەپەڕن ، بادەم بەگریانەوە بن. (متفق عليه). ﴿قال يا قوم اعبدوا الله ما لكم من إله غيره﴾ وتی: ئەی هۆزی من! خوا بەتاك وتەنیایی بپەرستن، چونکە جگە لەو هیچ خوایەکی تربۆ ئێوە نییە شیاوی پەرستن بێت. بەڵێ گشت پەیامبەران یەك داواو، یەك مەبەستیان هەبووە، ئەویش خوا بە یەکناسین وخۆتەسلیمکردنی ئەو بووە: وەك لەسوورەتێکی تردا ئەم ئایەتە هاتووە ودووپاتی ئەوراستییە دەکاتەوەودەفەرموێ: (وما أرسلنا من قبلك من رسول إلا نوحي إليه أنه لا إله إلا أنا فاعبدون). ﴿قد جاءتكم بينة من ربكم﴾ ئەوا لەسەر داوای خۆتان بەڵگەیەکی زۆر ئاشکراو روونتان بۆهات لەلایەن پەروەردگارتانەوە، تابێتە بەڵگەی راستیی من ﴿هذه ناقة الله لكم آية﴾ بەڵگەکەش ئەم وشترەی خوایە کەبۆ ئێوەی ناردووە، ئەی گەلی سەموود ! ﴿فذروها تأكل في أرض الله﴾ دەسا وازی لێ بهێنن بابۆ خۆی لەم زەوییەی خوادا بلەوەڕێت ﴿ولا تمسوها بسوء﴾ و دەخیلتان بم بەهیچ شێوەیەك زیانتان بۆی نەبێ و، دەستی بۆ مەبەن و، ئازاری مەدەن ﴿فيأخذكم عذاب أليم﴾ نەك تووشی سزایەکی ئێش پێگەیەنەر ببن. ئەم چەند ئایەتانەش هەرباس لەومەسەلەیە دەکەن وەکودەفەرموێ: (ونبئهم أن الماء قسمة بينهم كل شرب محتضر) ٢٨/٥٤، یان دەفەرموێ: (هذه ناقة لها شرب ولكم شرب يوم معلوم) ١٥٥/٢٦. ﴿[٧٤] واذكروا إذ جعلكم خلفاء من بعد عاد﴾ لە بیرتان بێت پاش

لەناوچوونی گەلی عاد، کە خوای میهرەبان ئێوەی کردە جێنشینی ئەوان ﴿وبوأكم فى الأرض﴾ و لەم سەرزەوییەدا سەقامگیری کردن ﴿تتخذون من سهولها قصورا﴾ بۆخۆتان لە پێدەشتەکانییدا کۆشك وخانوو باڵەخانەی نایابی لێبەرز دەکەنەوە ﴿وتنحتون الجبال بيوتا﴾ و لە شاخ و کێوەکانیشدا خانوو دەتاشن و هەڵیان دەکۆڵن و تێیدا نیشتەجێ دەبن ﴿فاذكروا آلاء الله﴾ جا کەواتە با هەمووکات نیعمەتەکانی خواتان لەبیربێ و، شوکرانە بژێر بن ﴿ولا تعثوا فى الأرض مفسدين﴾ هەرگیزیش پێ دامەگرن لەم زەوییەی خوادا لەسەر خراپەکاریی و وێرانکاریی و، فەساد کاریی ﴿[٧٥] قال الملأ الذين استكبروا من قومه﴾ کەچی ناودارانی هۆزەکەی - ئەوانەیان خۆیان بەگەورەو زل دادەنا لەئاستی باوەڕدا گوتیان: ﴿للذين استضعفوا لمن آمن منهم﴾ بەو کۆمەڵە باوەڕدارە چەوساوەو بێ دەسەڵاتەیان ﴿اتعلمون ان صالحا مرسل من ربه﴾ ئا خۆ ئێوە دەزانن وباوەڕتان وایەکە: صالح لە لایەن پەروەردگاریەوە نێرابێ ؟ دیارەبە گاڵتەوە ئەم قسەیە دەکەن ﴿قالوا إنا بما ارسل به مؤمنون﴾ ئەوانیش وتیان: بەڵێ بە ڕاستیی ئێمە بەوەی کە صالح پێی نێردراوە بڕواداریین ﴿[٧٦] قال الذين استكبروا إنا بالذى آمنتم به كافرون﴾ ئەوانەی کە دەعیە بازو خۆیان بەزل ئەزانی وتیان: دەسابزانن! ئەوپەیامەی ئێوە بڕواتان هێناوە پێی، ئێمە ئینکاریی و حاشای لێ دەکەین ﴿[٧٧] فعقروا الناقة﴾ ئینجا وشترەکەیان پەلپەلکردو کوشتیان ﴿وعتوا من امر ربهم﴾ لە فەرمانی پەروەردگاریان دەرچوون ویاخیی بوون. (قەتادە)دەڵێ: ئەوکەسە کە وشترەکەی پەلپەلکرد تەنیا یەك کەسیانبوو، بەڵام لەبەر ئەوەکە خەڵکەکانی تر بێزارییان لە کوشتنەکەی دەرنەبڕیی و، پێی ڕازی بوون، خوایش کارەکەی دایە پاڵهەموویان وپێکەوەش گشتیانی سزادان، وەکو لەجێگایەکی تردا ئەفەرمووێ: (فكذبوه فعقروها فدمدم عليهم ربهم بذنبهم فسواها..) ١٤/٩١.یان دەفەرموێ: (وآتينا ثمود الناقة مبصرة فظلموا بها..) ٥٩/١٧. یان دەفەرموێ: (فعقروا الناقة..) ٧٧/٧. ﴿وقالوا يا صالح ائتنا بما تعدنا إن كنت من المرسلين﴾ ئەوسا وتیان: ئەی صالح ! دەسا ئەگەر ڕاستە تۆ پێغەمبەریت، ئەو بەڵاو سزایەمان بۆ بێنە هەڕەشەت دەکرد لێمان ﴿[٧٨] فأخذتهم الرجفة﴾ ئەوسا کتوپڕ بوومە لەرزەو، هەورە تریشقەیەکی سەخت گرتنی ﴿فأصبحوا فى دارهم جاثمين﴾ جاهەموو لە ماڵەوە بەدەما کەوتن ومردن ﴿[٧٩] فتولى عنهم﴾ جا دوای لەناوچوونیان ودوای ئەوهەموو هەوڵە (صالح) لەگەڵیدان و کەڵکی نەبوو، لێیان دوورکەتەوە ﴿وقال يا قوم﴾ ووتی: ئەی هۆزەکەم ! ﴿لقد ابلغتكم رسالة ربى﴾ بە ڕاستیی من پەیامی پەروەردگارم پێڕاگەیاندن ﴿ونصحت لكم﴾ وزۆریش بە خێرخوازیی ئامۆژگاریم کردن و ترساندمن لە سزا ﴿ولكن لا تحبون الناصحين﴾ بەڵام من چی بکەم، کە ئێوە ئامۆژگارانتان خۆشناوێ، هەتا خۆتان تووشی ئەوسزایە کردوتیاچوون !!.

الجزء الثامن　　سورة الأعراف

وَٱذۡكُرُوٓاْ إِذۡ جَعَلَكُمۡ خُلَفَآءَ مِنۢ بَعۡدِ عَادٖ وَبَوَّأَكُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ تَتَّخِذُونَ مِن سُهُولِهَا قُصُورٗا وَتَنۡحِتُونَ ٱلۡجِبَالَ بُيُوتٗاۖ فَٱذۡكُرُوٓاْ ءَالَآءَ ٱللَّهِ وَلَا تَعۡثَوۡاْ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُفۡسِدِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ ٱلۡمَلَأُ ٱلَّذِينَ ٱسۡتَكۡبَرُواْ مِن قَوۡمِهِۦ لِلَّذِينَ ٱسۡتُضۡعِفُواْ لِمَنۡ ءَامَنَ مِنۡهُمۡ أَتَعۡلَمُونَ أَنَّ صَٰلِحٗا مُّرۡسَلٞ مِّن رَّبِّهِۦۚ قَالُوٓاْ إِنَّا بِمَآ أُرۡسِلَ بِهِۦ مُؤۡمِنُونَ ﴿٧٥﴾ قَالَ ٱلَّذِينَ ٱسۡتَكۡبَرُوٓاْ إِنَّا بِٱلَّذِيٓ ءَامَنتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٧٦﴾ فَعَقَرُواْ ٱلنَّاقَةَ وَعَتَوۡاْ عَنۡ أَمۡرِ رَبِّهِمۡ وَقَالُواْ يَٰصَٰلِحُ ٱئۡتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿٧٧﴾ فَأَخَذَتۡهُمُ ٱلرَّجۡفَةُ فَأَصۡبَحُواْ فِي دَارِهِمۡ جَٰثِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَتَوَلَّىٰ عَنۡهُمۡ وَقَالَ يَٰقَوۡمِ لَقَدۡ أَبۡلَغۡتُكُمۡ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحۡتُ لَكُمۡ وَلَٰكِن لَّا تُحِبُّونَ ٱلنَّٰصِحِينَ ﴿٧٩﴾ وَلُوطًا إِذۡ قَالَ لِقَوۡمِهِۦٓ أَتَأۡتُونَ ٱلۡفَٰحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنۡ أَحَدٖ مِّنَ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّكُمۡ لَتَأۡتُونَ ٱلرِّجَالَ شَهۡوَةٗ مِّن دُونِ ٱلنِّسَآءِۚ بَلۡ أَنتُمۡ قَوۡمٞ مُّسۡرِفُونَ ﴿٨١﴾

١٦٠　　وما كان

کورتە باسێکی لووط:

﴿[٨٠] ولوطا إذ قال لقومه﴾ (لووط)ی برازای (ئیبراهیم)یشمان نارده لای هۆزی خۆیی و، پاش بڕوا هێنانی بە ئیبراهیم کۆچی کرد بۆ وڵاتی شام، پاشان خوا کردی بەپەیامبەرو عليه السلام ناردی بۆ (سدوم)و گوندەکانی دەوروبەریی، ئەویش بە مەردانە کاری خۆی ئەنجامداو ئامۆژگاریی زۆری کردن کە: دەست لەو کارە دزێوو زۆر ناپەسەندەیە هەڵگرن، کە ئەوەندە خراپ و ناشرین بوو، پێش ئەوان کەسێکی دی نەیکردبوو، ئەوساش پێیگوتن: ﴿اتاتون الفاحشة﴾ ئایا ئێوە کاری شوورەیی و، فاحیشەی وا دەکەن ؟ ﴿ما سبقكم بها من أحد من العالمين﴾ کە بەر لە ئێوە هیچ کەسێك لە جیهاندا نەیکردووە، (وەلیدی کوری عەبدولمەلیك/ خەلیفەی ئەمەویەکان و، دروستکەری مزگەوتی دیمەشق). دەڵێ: ئەگەر خوای گەورە ئەو کارە دزێوەی هۆزی (لووط)ی باس نەکردبا، هەرگیز نەمدەزانی نێر لەگەڵ نێردا جوت دەبن ! ﴿[٨١] إنكم لتأتون الرجال شهوة من دون النساء﴾ ئەری ئێوە بۆ ئارەزووی جینسیی خۆتان لەباتی ژنان لەگەڵ پیاوان جووت دەبن؟واتە: ئەوەندە زیادەڕەوو سەرکەش و باغین، کاری وادەکەن! ئەوسا وەك لەئایەتێکی تردا هاتووە: (لوط) ویستی بیانخاتەوە سەر ڕێی ڕاست و لەوکارە دووریان بخاتەوە، بۆیە فەرمووی: (هؤلاء بناتي إن كنتم فاعلين) ١١/٧٩. ﴿بل انتم قوم مسرفون﴾ نا، ئێوە خەڵکێکن سرووشتان تێك چووە و لە (فیطرەت) دەرچوون و زێدە ڕۆییتان کردووە ، بۆیە کاری دەکەن ئاژەڵیش نایکات ﴿[٨٢] وما كان جواب قومه﴾ کەچی وەڵامی گەلەکەی لووط هەر ئەوەندەبوو ﴿إلا أن قالوا أخرجوهم من قريتكم﴾ کە وتیان: (لووط) و شوێن کەوتووەکانی لەشارو گوندەکانتان دەربکەن ﴿إنهم اناس يتطهرون﴾ چونکە ئەوانە کەسانێکن دەیانەوێ بە پاك و خاوێنی بژین! لەو کارانە ئێمە دەیانکەین ئەوان خۆیان بەپاك دەنوێنن ، دیارە بە لاقرتێیەوە ئەم قسەیە دەکەن ﴿[٨٣] فأنجيناه وأهله إلا امرأته﴾ ئیتر ئێمەش خۆی و بنەماڵەکەیمان لەوسزایە ئەوقەیان بوو ڕزگارکرد، تەنیا ژنەکەی نەبێ. خوای گەورە دەفەرموێ:(فأخرجنا من كان فيها من المؤمنين فما وجدنا فيها غير بيت من المسلمين). ﴿كانت من الغابرين﴾ چونکە ئەوکەوتە تەك بە جێماوان و بەڕێ و شوێنی ئەواندا چووو گزیکاری بەمیوانەکانی کرد ﴿[٨٤] وامطرنا عليهم مطرا﴾ بۆ لەناوبردنیان بارانێکی نائاساییمان باراندە سەریان، واتە: بەردەبارانمان کردن و بەردی ژهراویمان بەسەرا ڕشتن، وەك لە جێیەکی تردا دەفەرموێ: (وأمطرنا عليهم حجارة من سجيل منضود، مسومة عند ربك..) ١١/٨٢، پێشەوا (ئەبوو حەنیفە) لەم ئایەتەوە دەڵێ: مرۆی نێرباز دەبێ لەشاخێکەوە بەر بدرێتەوەو، پاشانیش بەردەباران بکرێ، پێشەوا(شافیعی) لە وتەیەکیدا دەڵێ: ئەو جۆرە

الجُزۡءُ الثَّامِنُ | سُورَةُ الأَعۡرَافِ

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوۡمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓاْ أَخۡرِجُوهُم مِّن قَرۡيَتِكُمۡۖ إِنَّهُمۡ أُنَاسٞ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَأَنجَيۡنَٰهُ وَأَهۡلَهُۥٓ إِلَّا ٱمۡرَأَتَهُۥ كَانَتۡ مِنَ ٱلۡغَٰبِرِينَ ﴿٨٣﴾ وَأَمۡطَرۡنَا عَلَيۡهِم مَّطَرٗاۖ فَٱنظُرۡ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُجۡرِمِينَ ﴿٨٤﴾ وَإِلَىٰ مَدۡيَنَ أَخَاهُمۡ شُعَيۡبٗاۚ قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥۖ قَدۡ جَآءَتۡكُم بَيِّنَةٞ مِّن رَّبِّكُمۡۖ فَأَوۡفُواْ ٱلۡكَيۡلَ وَٱلۡمِيزَانَ وَلَا تَبۡخَسُواْ ٱلنَّاسَ أَشۡيَآءَهُمۡ وَلَا تُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ بَعۡدَ إِصۡلَٰحِهَاۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَلَا تَقۡعُدُواْ بِكُلِّ صِرَٰطٖ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ مَنۡ ءَامَنَ بِهِۦ وَتَبۡغُونَهَا عِوَجٗاۚ وَٱذۡكُرُوٓاْ إِذۡ كُنتُمۡ قَلِيلٗا فَكَثَّرَكُمۡۖ وَٱنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ﴿٨٦﴾ وَإِن كَانَ طَآئِفَةٞ مِّنكُمۡ ءَامَنُواْ بِٱلَّذِيٓ أُرۡسِلۡتُ بِهِۦ وَطَآئِفَةٞ لَّمۡ يُؤۡمِنُواْ فَٱصۡبِرُواْ حَتَّىٰ يَحۡكُمَ ٱللَّهُ بَيۡنَنَاۚ وَهُوَ خَيۡرُ ٱلۡحَٰكِمِينَ ﴿٨٧﴾

١٦١

کەسانە ژنیان هێنابێ، یا نا، دەبێ بەردەباران بکرێن ﴿فانظر کیف کان عاقبة المجرمین﴾ دە بنوارە بزانە پاشە رۆژی تاوانباران چۆن بوو.

کورتە باسێکی شوعەیب:

﴿[٨٥] وإلی مدین أخاهم شعیبا﴾ بۆ (مەدیەن)یش (شوعەیب)ی برایانمان نارد. (مەدیەن): هەم بە هۆزەکەیی و، هەم بەشارەکەیشی (کە لە رێی حیجازەوە نزیکی مەعان)ـە دەوترێ، وەك دەفەرموێ: (..ولما ورد ماء مدین..) ٢٣/٢٨. وە هەروا (أصحاب الایکة)یشیان پێدەگوترێ ﴿قال یاقوم اعبدوالله مالکم من إله غیره﴾ پێیگوتن: ئەی هۆزی من! هەر خوا بەتاك وتەنیایی بپەرستن، چاکیش بزانن کە بێجگە لەو هیچ خوایەکی ترتان نییە کە شایستەی پەرستن بێت ﴿قد جاءتکم بینة من ربکم﴾ بەڕاستیی بەڵگەیەکی گەورەی روونیشتان لەلایەن پەروەردگارتانەوە بۆ هاتووە، لەسەر ڕاستیی پەیامەکەم و ڕاستکردنەوەی باری چەوتی کۆمەڵایەتی ئێوە ﴿فأوفوا الکیل والمیزان﴾ دەبا پێوانەو کێشانەشتان بەرامبەربێ، مافی مەردوم بەناهەق مەخۆن ﴿ولا تبخسوا الناس أشیاءهم﴾ لە شتومەکی مەردوم مەدزنەوە، بێ بەهاو کەم تەماشایماڵی خەڵکی مەکەن و، فرۆفێڵ و حیلەیان لێ مەکەن، هەربۆ ئەمەیە کە لە جێیەکی دیکەدا ئەفەرموێ: (ویل للمطففین الذین..) ﴿ولا تفسدوا فی الأرض بعد إصلاحها﴾ لە زەویشدا دوای چاککردنی ولادانی فەساد دەست مەکەنە گێرە شێوێنی و، خراپەکاریی و ستەم ﴿ذلکم خیر لکم﴾ هەرئەو ئامۆژگارییانە بۆ ئێوە باشترن لە دژ وەستانیان و بەگوێ نەکردنیان ﴿إن کنتم مؤمنین﴾ ئەگەر بڕواتان هەبێ و ڕاست بکەن و، ددان بە وتەکەمدا بنێن ﴿[٨٦] ولا تقعدوا بکل صراط توعدون﴾ لەسەر رێگاکاندا دامەنیشن و هەڕەشە لەوکەسانە بکەن دێن بۆلای شوعەیب و، دەیانەوێ بڕوا بەخوا بێنن، بەڵێ.. ئەو سەر لێشێواوانە ئەمەیان کردبووە خووی خۆیان کە: هەرکەسێك هاتبا بۆلای "شوعەیب" هەڕەشەیان لێدەکرد! ﴿وتصدون عن سبیل الله من آمن به﴾ سەرە رێگاکانیان لێمەگرن و، رێگەی دینی خوا لەو کەسانە ببەستن باوەڕیان بەخوا هێناوە ﴿وتبغونها عوجا﴾ هەوڵیش بدەن بەلارو چەوتی نیشانی بدەن! داخستنی رێگاو بانەکان لەخەڵکانی هاتوو چۆکەر، بەناوی گومرگ و ئازاردانی مەردم، کارێکی زۆرناڕێك وناپەسەندە ﴿واذکروا إذ کنتم قلیلا فکثرکم﴾ ئەی ئەوەتان لەبیرە کە بە ژمارە کەم بوون و خوا زۆری کردن و دەسەڵاتی پێدان، دەسا وەرن سوپاسی بکەن ﴿وانظروا کیف کان عاقبة المفسدین﴾ دەسا تەماشا بکەن وبزانن خراپکاران کاتێ لایاندابێت پاشە رۆژیان چۆن بووە ؟ ﴿[٨٧] وإن کان طائفة منکم آمنوا بالذی أرسلت به﴾ ئەوسا ئەگەر دەستەیەکتان باوەڕیان بەوپەیامە هێنا کە بەمنا نێردراوە ﴿وطائفة لم یؤمنوا﴾ و دەستەیەکیشتان بڕواتان نەهێنا ﴿فاصبروا حتی یحکم الله بیننا﴾ دە ئارامتان هەبێ، هەتا خوا خۆی لە نێوانماندا داوەریی دەکا ﴿وهو خیر الحاکمین﴾ و ئەویش لە گشت داوەرەکان چاکترە، ئاشکرایشە کە پاشە رۆژی باش هەر بۆ بڕوادارانە، تیاچوون وفەوتانیش تەنیا بۆ بێ باوەڕانە.

کۆتایی جزمی هەشتەم

ولله الحمد والمنة

*** *** ***

﴿[٨٨] قال الملأ الذین استکبروا من قومه﴾ پیاوە ناودارەکانی گەلەکەی شوعەیب - ئەوانەیان کە لەناو گەلەکەیاندا ناودارو دیاری بوون و خۆیان بەگەورەو مەزن دەزانی- وتیان: ﴿لنخرجنك یا شعیب والذین آمنوا معك من قریتنا﴾ شوعەیب! بێگومانبە ئێمە تۆش و ئەوانەش وا لەگەڵ تۆ بڕوایان هێناوە لەشارو وڵاتەکەماندا دەر

دەکەین ﴿أو لتعودن فی ملتنا﴾ وەیان دەبێ بگەڕێنەوە سەردین و ئاییینی ئێمە، واتە: ئێوە تەنها هەر ئەم دوو ڕێگایەتان بۆ هەیە: یا بەجێ هێشتنی زێدی خۆتان، یان گەڕانەوە بۆ نێو دین و ئاییینی ئێمە ﴿قال أولو کنا کارهین﴾ شوعەیب گوتی: باشە! ئەگەر پێشمان ناخۆشبێ، ئێوە هەر بەزۆر لەدین وەرمان دەگێڕن و ، لەنیشتمان دەرمان دەپەڕێنن؟!﴿قد افترینا علی الله کذبا إن عدنا فی ملتکم﴾ ئەگەر بگەڕێینەوە ناودین وئاییینی ئێوە، بێ سۆ درۆمان لەسەر خوا هەڵبەستووە، کەخۆمان بەئیماندار دادەناو، لەشیرك کەنارمان دەگرت ﴿بعد إذ نجانا الله منها﴾ بەتایبەتی پاش ئەوە کە خوا ڕزگاری کردین لێی ﴿وما یکون لنا ان نعود فیها﴾ و هەرگیز بۆمان ڕەوا نییەو شیاو نییە بگەڕێینەوە نێو ئەو ئایین وبەرنامەیە ﴿إلا ان یشاء الله ربنا﴾ مەگەر خوای پەروەردگارمان حەزبکاو، لەمیهرەبانی خۆی بێبەشمانکات، دیارە ئەوکات دەسەڵاتمان نییە ﴿وسع ربنا کل شئ علما﴾ زانستی پەروەردگارمان هەموو شتێکی گرتۆتەوە، ئاگای لەئێستاو لە رابوردوویە ﴿علی الله توکلنا﴾ پشتمان تەنها هەر بەخوا بەستووە، (ئیبن عەباس) دەڵێ: شوعەیب پیاوێکی زۆرصاڵح ونوێژ خوێن بوو، جا کە قسەی زۆری لەگەڵ کردن و، بێ کەڵك و قازانج بوو، لێیان بێ ئومێد بوو و کەوتە دۆعاونزا لێیان و وتی: ﴿ربنا افتح بیننا وبین قومنا بالحق﴾ پەروەدگارمان! تۆ لە نێوان ئێمەو هۆزەکەماندا بەهەق و دروست داوەریی بەکەو، هەق وناهەق لێك بکەوەو، زاڵمان بکە بەسەریاندا ﴿وانت خیر الفاتحین﴾ تۆ لەهەموو داوەرێك چاکتریت ، بڕیاری تۆ دوورە لەستەم، گرێ کوێرەکانی ژیانمان هەر بەتۆ دەکرێنەوە ﴿[٩٠] وقال الملأ الذین کفروا من قومه﴾ پیاوە ناودارەکانی هۆزەکەی– ئەوانەی کە بڕوایان نەهێنابوو بەخەڵکەکەیان وت: ﴿لئن اتبعتم شعیبا﴾ ئەمە سوێندی بێت ئەگەر ئێوە پەیڕەوی لە شوعەیب بکەن و وەلامی داواکەی بدەنەوە ﴿إنکم إذا لخاسرون﴾ بێگومانبن لە زیانمەندان دەبن ﴿[٩١] فاخذتهم الرجفة﴾ ئەوسا بوومە لەرزەو، برووسکەیەکی سەختی وا گرتنی ﴿فأصبحوا فی دارهم جاثمین﴾ هەموو لە ناو خانووەکانی خۆیاندا بێ گیانکەوتن و مردن ، شوعەیب و موسڵمانەکانیش ڕزگاربوون، وەکو لە جێگایەکی تردا ئەفەرموێ: (ولما جاء أمرنا نجینا شعیبا والذین آمنوا معه برحمة منا وأخذت الذین ظلموا الصیحة..). ﴿[٩٢] الذین کذبوا شعیبا﴾ جا ئەوانەی وا شوعەیبیان بە درۆ خستەوەو باوەڕیان پێ نەکرد، وا لەناوچوون ﴿کأن لم یغنوا فیها﴾ دەتگوت هەر گیز لەوێ نەژیاون، کە چی بە موسڵمانەکانیشیان دەگوت شەرتبێ لەم وڵاتەدا دەرتانکەین! جاهەمیسان دەفەرموێ: ﴿الذین کذبوا شعیبا﴾ ئەو کەسانەی شوعەیبیان بە درۆزن داناو، بڕوایان پێ نەهێنا ﴿کانوا هم الخاسرین﴾ بۆ خۆیان بوونە زیانبارو تیاچوو، نەك شوعەیب و موسڵمانەکان ﴿[٩٣] فتولی عنهم﴾ ئینجا "پاش ئەو سزایە بۆیانهات" شوعەیب ڕووی لێوەرچەرخانن و، بەناویاندا ڕۆیشت ﴿وقال یا قوم

الجزء التاسع　　سورة الأعراف

۞ قَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦ لَنُخْرِجَنَّكَ يَٰشُعَيْبُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَكَ مِن قَرْيَتِنَآ أَوْ لَتَعُودُنَّ فِى مِلَّتِنَا ۚ قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَٰرِهِينَ ﴿٨٨﴾ قَدِ ٱفْتَرَيْنَا عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِى مِلَّتِكُم بَعْدَ إِذْ نَجَّىٰنَا ٱللَّهُ مِنْهَا ۚ وَمَا يَكُونُ لَنَآ أَن نَّعُودَ فِيهَآ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّنَا ۚ وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا ۚ عَلَى ٱللَّهِ تَوَكَّلْنَا ۚ رَبَّنَا ٱفْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِٱلْحَقِّ وَأَنتَ خَيْرُ ٱلْفَٰتِحِينَ ﴿٨٩﴾ وَقَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦ لَئِنِ ٱتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَٰسِرُونَ ﴿٩٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا۟ فِى دَارِهِمْ جَٰثِمِينَ ﴿٩١﴾ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا۟ فِيهَا ۚ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ شُعَيْبًا كَانُوا۟ هُمُ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٩٢﴾ فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَٰقَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَٰلَٰتِ رَبِّى وَنَصَحْتُ لَكُمْ ۖ فَكَيْفَ ءَاسَىٰ عَلَىٰ قَوْمٍ كَٰفِرِينَ ﴿٩٣﴾ وَمَآ أَرْسَلْنَا فِى قَرْيَةٍ مِّن نَّبِىٍّ إِلَّآ أَخَذْنَآ أَهْلَهَا بِٱلْبَأْسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾ ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ ٱلسَّيِّئَةِ ٱلْحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَوا۟ وَّقَالُوا۟ قَدْ مَسَّ ءَابَآءَنَا ٱلضَّرَّآءُ وَٱلسَّرَّآءُ فَأَخَذْنَٰهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾

١٦٢　　ولو أن أهل

لقد ابلغتکم رسالات ربی﴾ بەئێش و داخەوە وتی: هۆزەکەم! بەڕاستیی من پەیامەکانی پەروەردگارم پێتانگەیاند ﴿ونصحت لكم﴾ و بە دڵسۆزانەش ئامۆژگاریمکردن، کەچی "لەباتی باوەڕهێنان" گوێتان بۆ نەگرتم و پشتتان لێهەڵکردم! ﴿فکیف آسی علی قوم کافرین﴾ دەسا ئیتر پاش ئەوهەموو هەوڵەم، چۆن بۆ تیاچوونی گەلێکی بێباوەڕی وەك ئێوە من خەفەت بخۆم.

شارو گوندەکانی پێش تۆشمان ئەزموونکرد:

﴿[٩٤] وما ارسلنا فی قریة من نبی﴾ هەر پەیامبەرێکمان بۆ هەر شاروو گوندێك ناردبێ و، باوەڕیان پێ نەکردبێ ﴿إلا اخذنا اهلها بالبأساء والضراء﴾ ئێمەش بە نەخۆشیی و، هەژاریی و زیان گرتوومانن ، وتاقییمانکردونەتەوە ﴿لعلهم یضرعون﴾ تا بەڵکو ملکەچ ببن و بپاڕێنەوە لێمان و، لەو لاساریەیان بگەڕێنەوە. ﴿[٩٥] ثم بدلنا مکان السیئة الحسنة﴾ لەپاشان ئەو ناخۆشیی و دەستکورتیەمان گۆڕیی بەخۆشیی و، گوشادی ﴿حتی عفوا﴾ هەتا دووبارە سەرو ماڵیان گەشەی کردەوەو زۆر بوونەوە، بەلأم هەر نەهاتنە سەرهێڵ، وەکو دەفەرموێ: ﴿وقالوا قد مس آباءنا الضراء والسراء﴾ ولەجیاتی سوپاسگوزاریی و پەشیمان بوونەوە وتیان: بەڕاستیی باوو باپیرانیشمان هەرئاوا ناخۆشیی و، زیانیان دووچار بووەو پاشان دەروویان لێکراوەتەوە، واتە: ئەمە شتێکی سروشتیەو بۆخۆی لە بوونەوەردا ڕوودەدا و، ئێمە بە قاری خوای نازانین ! ﴿فأخذناهم بغتة وهم لایشعرون﴾ ئیتر لەناکاوو کتوپڕ "بێ ئەوە هەست بکەن و پەشیمان ببنەوە" گرتمانن و دووچارمان کردن، واتە: بەهەردوو جۆرەکە بە بوونیی و، بە نەبوونیی ڕەفتارمان لەگەڵکردن، کەچی ئەوان هەر ناسوپاس بوون !

چاکیی و صەلأحەت دەبێتە مایەی بژێوی باش:

﴿[٩٦] ولو أن اهل القری آمنوا واتقوا﴾ ئەگەر خەڵکی ئەو گوندو شارانە بڕوایان هێنابا و، لە خوا ترسیان بووباو کاریان بەبەرنامەی ئەوکردبا ﴿لفتحنا علیهم برکات من السماء والأرض﴾ ئێمەش دەرگای گشت خێرو پیتێکی ئاسمان و زەوییمان بەڕوویاندا والأ دەکردو"لە ئاسمان وزەوی ڕسقمان دەدا، دیارە خەڵکانی شارنشین زیاتر بەهۆی ڕابواردن و سەرگەرم بوونیانەوە بەدونیاوە، هەرکەمێکیان بڕوایان دەهێنا و بەرەو هەق دەهاتن ، وەکو لەجێگایەکی تردا دەفەرموێ: (فلولا کانت قریة آمنت فنفعها إیمانها إلا قوم یونس..)١٠/٩٨.. یان دەفەرموێ: (فآمنوا فمتعناهم إلی حین)٣٧/١٤٨.. یان دەفەرموێ: (وماأرسلنا فی قریة من نذیر..) ﴿ولکن کذبوا﴾ بەلأم لەباتی ئیمان، ئەوانە هەرملیان نەداو بڕوایان بە پەیامبەرەکان نەکردو بە درۆزنیان دانان ﴿فأخذناهم بما کانوا یکسبون﴾ ئینجا ئێمەیش بەهۆی کارە خراپەکانیانەوە بەسەختی گرتمانن ﴿[٩٧] أفأمن اهل القری ان یأتیهم بأسنا بیاتا وهم نائمون﴾ ئاخۆ ئەو خەڵکی گوندو شارانە "کە بڕوا ناهێنن"

الجزء التاسع — سورة الأعراف

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ ٱلْقُرَىٰٓ ءَامَنُواْ وَٱتَّقَوْاْ لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَٰتٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُواْ فَأَخَذْنَٰهُم بِمَا كَانُواْ يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾ أَفَأَمِنَ أَهْلُ ٱلْقُرَىٰٓ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا بَيَٰتًا وَهُمْ نَآئِمُونَ ﴿٩٧﴾ أَوَأَمِنَ أَهْلُ ٱلْقُرَىٰٓ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾ أَفَأَمِنُواْ مَكْرَ ٱللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٩٩﴾ أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ ٱلْأَرْضَ مِنۢ بَعْدِ أَهْلِهَآ أَن لَّوْ نَشَآءُ أَصَبْنَٰهُم بِذُنُوبِهِمْ وَنَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ تِلْكَ ٱلْقُرَىٰ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنۢبَآئِهَا وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَمَا كَانُواْ لِيُؤْمِنُواْ بِمَا كَذَّبُواْ مِن قَبْلُ كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٠١﴾ وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِم مِّنْ عَهْدٍ وَإِن وَجَدْنَآ أَكْثَرَهُمْ لَفَٰسِقِينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنۢ بَعْدِهِم مُّوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِۦ فَظَلَمُواْ بِهَا فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿١٠٣﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ يَٰفِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٠٤﴾

١٦٣

دڵنیان لەوە کە بەشەودا بەڵای ئێمەیان تووش نابێ و، بۆخۆشیان هەرلەخەوا بن؟ ﴿٩٨ أو أمن أهل القرى أن يأتيهم بأسنا ضحى﴾ ئاخۆ ئەو خەڵکی شارو گوندنشینانە ئەمینن لەوە کە لەدەمی چێشتەنگاودا سزایان بۆ بێ ﴿وهم يلعبون﴾ ولە گەرمەی گەمەو گاڵتەدابن ؟ ﴿٩٩ افأمنوا مكر الله﴾ بڵێیت لەمەکرو هێزو دەسەڵات و سزای خوا دڵنیابن؟ کە چۆن زۆر لەسەرخۆ لە بنیان دێنێ و خافڵیشن ﴿فلا يأمن مكر الله إلا القوم الخاسرون﴾ خۆ مەگەر هەر گەل وهۆزی زیانمەندان لە مەکرو تۆڵەی خوا دڵنیابن ﴿١٠٠ او لم يهد للذين يرثون الأرض من بعد أهلها﴾ ئاخۆ ئەوانە ئەم زەوییەیان بەمیرات بۆدەمێنێتەوە ، دوای لەناوبردنی خەڵکەکەی، نەیانزانیوە ﴿أن لو نشاء أصبناهم بذنوبهم﴾ کە ئەگەر ئارەزوومان هەبێ ، لەدوای لەناوبردنی پێشووەکان، ئەمانیشمان بەهۆی گوناهەکانیانەوە لەناودەبردن ، هەروەك پێشووەکانی ئەوانمان بەهۆی لاساریی و لادانی خویانەوە دووچارکرد ﴿ونطبع على قلوبهم﴾ و مۆریش بەسەر دڵیاندا دەنێین ﴿فهم لا يسمعون﴾ ئیتر هیچ پەندو ئامۆژگارییەك وەرنەگرن و نەبیسن. بەڵکو هەر بەرەو سەرکەشی مل بنێن. وەك خوای گەورە لەچەند جێگایەکی تردا ئەو راستییە دووپات دەکاتەوەو دەفەرموێ: (أفلم يهد لهم كم أهلكنا من قبلهم من القرون يمشون فى مساكنهم)٢٦/٣٢، یان دەفەرموێ: (أولم تكونوا أقسمتم من قبل ما لكم من زوال) ٤٤/١٤، یان دەفەرموێ: (وكم أهلكنا من قبلهم من قرن هل تحس منهم من أحد..) ٩٨/١٩، یان دەفەرموێ: (فكأين من قرية أهلكناها وهي ظالمة وهى خاوية على عروشها وبئر معطلة وقصر مشيد)٤٥/٢٢.

﴿١٠١ تلك القرى نقص عليك من أنبائها﴾ ئێمە بڕێك لە هەواڵی ئەم شارو گوندانەت "کە وێرانمان کردن"بۆباس دەکەین هەر لە گوندەکانی (نووح)ەوە هەتا مەدیەنی شوعەیب"، تا دەرکەوێ کە ئێمە هەمیشە یارمەتی پەیامبەرەکانمان داوەو ستەمکارانیشمان لەناو بردووە. ﴿لقد جاءتهم رسلهم بالبينات﴾ سوێند دەخۆم پەیامبەرگەلێکیان بە چەندین بەڵگەو نیشانەی ڕوونەوە بۆهاتن بۆرێنمایی وشارەزاکردنیان ، وەك لە شوێنی تردا دە فەرموێ: (وما كنا معذبين حتى نبعث رسولا)١٧/١٥، یان دەفەرموێ:(ذلك من أنباء القرى نقصه عليك منها قائم وحصيد) بۆ دووپاتی ئەو راستیانە. ﴿فما كانوا ليؤمنوا بما كذبوا من قبل﴾ کەچی " لەگەڵ ئەو هەموو بەڵگانەشدا" وەك لە پێشدا بڕوایان نەبوو، هەروا- بۆ دواییش- بڕوایان نەهێنا ﴿كذلك يطبع الله على قلوب الكافرين﴾ خواابەو شێوەیە مۆردەخاتە سەر دڵی گشت بێ بڕواکان "ئیترهیچ خێرێك ناچێتە دڵیانەوە.

سەرگوزەشتەی (مووسا) و فیرعەون:

﴿١٠٢ وما وجدنا لأكثرهم من عهد﴾ خۆ زۆربەی ئەوانەشمان بە وەفادارو بەئەمەك نەدی، هەتا بەڵێنەکانیان ئەنجام بدەن، واتە: پەیمان شکێنیان کردو، زۆریش بێ ئەمەك دەرچوون، ئەوسا لە بەر ئەوە ئێمەیش لەناومان بردن، وەك لە شوێنی تردا بۆ دووپاتی ئەو راستیە دەفەرموێ: (ولقد بعثنا فى كل أمة رسولا أن اعبدوا الله واجتنبوا الطاغوت) ٣٦/١٦. ﴿وإن وجدنا أكثرهم لفاسقين﴾ بێگومان زۆربەشیانمان "بەفاسق" و سنووربەزێن دیت و، پەیمانی خۆیانیان شکاند ﴿١٠٣ ثم بعثنا من بعدهم موسى بآياتنا إلى فرعون وملأه﴾ لە پاش ئەوپێغەمبەرانەوە:- نووح، هوود، صالح، شوعەیب- (مووسا)شمان بە چەند نیشانەیەکی ئاشکراوە نارد بۆ لای(فیرعەون)ی" پاشای میسر" ودەسەڵاتدارەکانی ئەو ﴿فظلموا بها﴾ کەچی"لەبەرئێرەیی وعینادیان" بە بەڵگەکانمان بڕوایان نەکردو دژیان وەستان ﴿فانظر كيف كان عاقبة المفسدين﴾ جا تەماشا بکە، بزانە پاشە ڕۆژی ئەو خراپکارانە چۆن بوو؟ ئایا هەموویانمان لەدەریاکەدا نەخنکان ؟! ﴿١٠٤ وقال موسى يا فرعون﴾ موساش وتی: ئەی فیر عەون! ﴿إني رسول من رب العالمين﴾ بێگومان من ڕاسپاردەی پەروەردگاری گشت جیهانەکانم ﴿١٠٥ حقيق على أن لا أقول على الله إلا

الحق﴾ واشڕەوایە بۆ من کە هەر شتێ ڕاست و دروست بێ بۆخوا هەرئەوە بڵێم، واتە: چۆن شایستەی خوایەتی خۆیبێ، زیادو کەم نەڵێم ﴿قد جئتکم ببینة من ربکم﴾ دەساوا لە پەروەردگارتانەوە بە بەڵگەیەکی زۆر ڕوون و ئاشکراوە هاتوومەتە لاتان ﴿فأرسل معی بنی إسرائیل﴾ فیرعەون! دەبێ تۆش بەنی ئیسرائیلییەکانم لە گەڵ بنێریی و، لە کۆیلایەتی بەرەڵلایان بکەیت، تا بیانبەم بۆ (بیت المقدس) ﴿[١٠٦] قال إن کنت جئت بآیة فات بها﴾ فیرعەن وتی: باشە! ئەگەر نیشانەو بەڵگەیەکت لەگەڵ خۆت هێناوە، وەك خۆت ئەڵێیت، دەسا بیهێنە بزانین چیە ؟﴿إن کنت من الصادقین﴾ ئەگەر ڕاستە پەیامبەرییت ﴿[١٠٧] فالقی عصاه﴾ جا مووسا عەساکەی خۆی فڕێدایە زەویی ﴿فإذا هی ثعبان مبین﴾ لەناکاو بووبە ئەژدیهایەکی گەورەی ئاشکرا. (ئیبن عەباس) ئەڵێت: دەمی دڕیبوویەوەو بە پەلە بەرەو ڕووی فیرعەون چوو، ئەویش کە دیتی وا بەرەو ڕووی دێت، لە ترسانا لەسەر تەختەکەی خۆی فڕێداو، دەستە دامێنی مووسا بوو -؏- کە بەڵکو وازی لێ بێنێت، ئەو جا مووساش مارەکەی گرت و بوویەوە بە عەساکەی جاران!. زمانەوانەکان دەڵێن:(ثعبان) بە نێرەمارێکی گەورە دەڵێن. ﴿[١٠٨] ونزع یده﴾ جگە لەوەش دەستی خۆیشی لە گیرفانی خۆی، هێنایەدەر ﴿فإذا هی بیضاء للناظرین﴾ دەبینن کتووپڕ بۆتە نورێکی سپیی و بێخەوش بۆ تەماشا کەران .(ئیبن عەباس) دەڵێت:دەستی"وەك تیشکی خۆر" نێوان ئاسمان و زەویی ڕووناککردوە، بێ ئەوە هیچ جۆرە نەخۆشییەکی هەبێ، وەکو نەخۆشی بەڵەکیی ونەخۆشیەکانی تر.

الجزء التاسع — سورة الأعراف

حَقِيقٌ عَلَىٰٓ أَن لَّآ أَقُولَ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْحَقَّ ۚ قَدْ جِئْتُكُم بِبَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِىَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ (١٠٥) قَالَ إِن كُنتَ جِئْتَ بِـَٔايَةٍ فَأْتِ بِهَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ (١٠٦) فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِىَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ (١٠٧) وَنَزَعَ يَدَهُۥ فَإِذَا هِىَ بَيْضَآءُ لِلنَّٰظِرِينَ (١٠٨) قَالَ ٱلْمَلَأُ مِن قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَٰذَا لَسَٰحِرٌ عَلِيمٌ (١٠٩) يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُمْ ۖ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ (١١٠) قَالُوٓا۟ أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِى ٱلْمَدَآئِنِ حَٰشِرِينَ (١١١) يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَٰحِرٍ عَلِيمٍ (١١٢) وَجَآءَ ٱلسَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوٓا۟ إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ ٱلْغَٰلِبِينَ (١١٣) قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ (١١٤) قَالُوا۟ يَٰمُوسَىٰٓ إِمَّآ أَن تُلْقِىَ وَإِمَّآ أَن نَّكُونَ نَحْنُ ٱلْمُلْقِينَ (١١٥) قَالَ أَلْقُوا۟ ۖ فَلَمَّآ أَلْقَوْا۟ سَحَرُوٓا۟ أَعْيُنَ ٱلنَّاسِ وَٱسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَآءُو بِسِحْرٍ عَظِيمٍ (١١٦) ۞ وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ ۖ فَإِذَا هِىَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ (١١٧) فَوَقَعَ ٱلْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ (١١٨) فَغُلِبُوا۟ هُنَالِكَ وَٱنقَلَبُوا۟ صَٰغِرِينَ (١١٩) وَأُلْقِىَ ٱلسَّحَرَةُ سَٰجِدِينَ (١٢٠)

١٦٤ — قالوا أءامنا

مووسا دەکەنە جادووگەر!:

﴿[١٠٩] قال الملأ من قوم فرعون﴾ پیاوە ناودارەکانی هۆزەکەی فیرعەون وتیان: ﴿إن هذا لساحر علیم﴾ بە ڕاستیی ئەم موسایە جادووگەرێکی زۆر زاناو بە مەهارەتەو، هەر بەو جادوویەش ﴿[١١٠] یرید ان یخرجکم من ارضکم﴾ ئەیەوێ گشتتان لەم وڵاتی خۆتانە" میسر"دەربپەڕێنێ ﴿فماذا تأمرون﴾ جائێستا فەرمانتان بە چیە؟ ﴿[١١١] قالوا ارجه واخاه﴾ ئەوانیش بە فیرعەونیان وت: تۆ خۆیی و(هاروون)ی برای لای خۆت گل بدەوە با لەلای خۆتبن و، هیچ شتێکیان بەرامبەر مەکە ﴿وارسل فی المدائن حاشرین﴾ وکۆ کەرەکانیش بنێرە بۆ تەواوی شارەکانی ژێر دەسەڵاتی خۆت ، باهەرچی جادووگەرە هەمووکۆ بکەنەوەو بیانهێنن ﴿[١١٢] یاتونك بکل ساحر علیم﴾ تا هەرچی جادووگەری دەسەڵاتدارو زۆر زانە بێنن بۆلات ﴿[١١٣] وجاء السحرة فرعون﴾ ناردیان و جادووگەرەکان هەموو هاتنە لای فیرعەون ﴿وقالوا إن لنا لأجرا إن کنا نحن الغالبین﴾ و وتیان: باشە! ئەگەر ئێمە زاڵبووین و سەرکەوتین بەسەر مووسادا، دەبێ تۆ مزەو کرێیەکی باشمان بۆ دابنێیت و خەڵاتمان بکەیت؟ ﴿[١١٤] قال نعم﴾ فیرعەون وتی: بەڵێ باشە ﴿وإنکم لمن المقربین﴾ بێگومانیشبن لەنزیکان و دەستەی مەشوەرەت و تایبەتمەندانی خۆم دەبن ﴿[١١٥] قالوا یا موسی إما ان

﴿تلقى﴾ ئەوجا جادووگەرەکان وتیان: ئەی موسا! یا تۆ"بەرلەئێمە"عەساکەت بهاوێژە ﴿وإما أن نكون نحن الملقين﴾ یان ئێمە پێش تۆ دەیهاوێژین؟ لەوە دەچوو پێیانخۆش بێت دەست بخەنە پێش ﴿١١٦ قال ألقوا﴾ موسا وتی: دەئێوە بهاوێژن ﴿فلما ألقوا سحروا أعين الناس﴾ جاکە ئامێری جادووەکەی خۆیانیان هاویشت، خەڵکەکەیان چەواشەو چاوبەستکردو، پێیان وابوو ئەو شتانە"ئەوان هەڵیان داون"هەموو مارن ﴿واسترهبوهم﴾ بۆیە ترسان و، ترسێکی بەتین کەوتە دڵیانەوە ﴿وجاؤا بسحر عظيم﴾ لەراستیشدا لە پێش چاو ئەوانەوە جادوویەکی زۆر گەورەو مەزنیان نواند، چونکە هەر کەسێك دیتبای دەهاتە لەرزەو ئەترسا.

مووسا سەرکەوت و ، جادووگەرەکان موسڵمان بوون:

الجزء التاسع — سورة الأعراف

قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا بِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٢١﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ﴿١٢٢﴾ قَالَ فِرْعَوْنُ ءَامَنتُم بِهِۦ قَبْلَ أَنْ ءَاذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّ هَٰذَا لَمَكْرٌ مَّكَرْتُمُوهُ فِى ٱلْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا۟ مِنْهَآ أَهْلَهَا ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٢٣﴾ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَٰفٍ ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٢٤﴾ قَالُوٓا۟ إِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا مُنقَلِبُونَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا تَنقِمُ مِنَّآ إِلَّآ أَنْ ءَامَنَّا بِـَٔايَٰتِ رَبِّنَا لَمَّا جَآءَتْنَا ۚ رَبَّنَآ أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ ﴿١٢٦﴾ وَقَالَ ٱلْمَلَأُ مِن قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَىٰ وَقَوْمَهُۥ لِيُفْسِدُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَءَالِهَتَكَ ۚ قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَآءَهُمْ وَنَسْتَحْىِۦ نِسَآءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَٰهِرُونَ ﴿١٢٧﴾ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ ٱسْتَعِينُوا۟ بِٱللَّهِ وَٱصْبِرُوٓا۟ ۖ إِنَّ ٱلْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۖ وَٱلْعَٰقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٨﴾ قَالُوٓا۟ أُوذِينَا مِن قَبْلِ أَن تَأْتِيَنَا وَمِنۢ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا ۚ قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾ وَلَقَدْ أَخَذْنَآ ءَالَ فِرْعَوْنَ بِٱلسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِّنَ ٱلثَّمَرَٰتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣٠﴾

١٦٥

﴿١١٧ وأوحينا إلى موسى﴾ وەحیمان کرد بۆ مووسا ﴿أن ألق عصاك﴾ کە تۆش داردەستەکەت بهاوێژە ﴿فإذا هي تلقف ما يأفكون﴾ جا ئەویش هاویشتیی و، هەرچی کەرەسەی جادووی ئەوان بوو هەڵی لووشی ﴿١١٨ فوقع الحق وبطل ما كانوا يعملون﴾ ئینجاهەق و ڕاستیی دەرکەوت و، هەرچی کاری پڕوو پووچی ئەوانبوو چرووك بوو ﴿١١٩ فغلبوا هنالك﴾ هەر لەوێشدا فیرعەون و دارو دەستەکەی ژێرکەوتن و تێك شکێنران ﴿وانقلبوا صاغرين﴾بە سەرشۆڕیی وتێشکاوی گەڕانەوە ﴿١٢٠ وألقى السحرة ساجدين﴾ جادووگەرەکانی فیرعەونیش گشت باوەڕیان هێناوسوژدەیان برد، کە ئەوەیان لەمووسا دی ﴿١٢١ قالوا آمنا برب العالمين﴾ وتیان: وا باوەڕمان بەپەروەردگاری جیهانەکان هێنا ﴿١٢٢ رب موسى و هارون﴾ کە پەروەردگاری (مووسا)و (هاروون) یشە ﴿١٢٣ قال فرعون آمنتم به قبل أن آذن لكم﴾ فیرعەون وتی: چۆن پێش ئەوە من مۆڵەتتان بدەم، ئێوە بڕواتان بە مووسا هێناوە؟! ﴿إن هذا لمكر مكرتموه في المدينة﴾ بێگومان ئەم کارەی ئێوە پیلانێکە "بەرلەوە بێنە ئەم گۆڕەپانەوە" لە شاردا سازاندوتانە ﴿لتخرجوا منها أهلها﴾ هەتا هاوڵاتە (قیبتیەکانی) لێدەرپەڕێنن و، لەباتی ئەوان هۆزەکەی خۆتی تیا نیشتەجێ بکەن ﴿فسوف تعلمون﴾ لەمەو پاش چاك ئەزانن چیتان پێ ئەکەم.

مووسا بەر هەڕەشەی فیرعەون دەکەوێ:

﴿١٢٣ لأقطعن أيديكم وأرجلكم من خلاف﴾ دڵنیابن دەستی ڕاست و، پێی چەپتان ئەبڕم ﴿ولأصلبنكم أجمعين﴾ هەمووشتان لەدار ئەدەم و ئەتانکەمە عیبرەت . (ئیبن عەباس) ئەڵێ: دەست و پێ بڕین و لەقەنارەدان ، فیرعەون دایهێنا ﴿١٢٥ قالوا إنا إلى ربنا منقلبون﴾ جادووگەرەکانیش وتیان: گرنگ نییە، چوون ئێمە هەر بۆلای پەروەردگارمان دەچینەوە، تۆش چیت لەدەست دێ بیکەو درێغی مەکە ﴿١٢٦ وما تنقم منا﴾ دیارە تۆش هەرلەبەر

ئەمە ڕکت لێمانەو عەزیەتمان دەکەیت ﴿إلا أن آمنا بآيات ربنا لما جاءتنا﴾ کە کاتێ ئایەت و بەڵگەکانی پەروەردگارمان بۆمان هاتن، باوەڕمان پێ هێنان ﴿ربنا أفرغ علينا صبرا﴾ دەسا ئەی خوای پەروەردگارمان! ئارامیی و تابشتمان بە سەردا بڕێژە ﴿وتوفنا مسلمين﴾ و بە موسڵمانەتیش بمانمرێنە، واتە: هێزی ئیمان لەدڵماندا تۆکمە بکە، هەتا بەرگەی ئەشکەنجەو ئازاری فیرعەون بگرین. (ئیبن عەباس) "خوا لێی ڕازی بێت" دەڵێت: ئەوانە کە فیرعەون لە قەنارەیدان پێش نیوەڕۆکەی جادووگەرو کافر بوون، کەچی بۆ ئێوارەکەی بوونە شەهیدی ڕێگای خواو سەربڵند بوون.

دەستەوبەستەکەی فیرعەون دەکەونە قەلاچۆ کردنی نەوەکانی ئیسرائیل:

﴿[١٢٧] وقال الملأ من قوم فرعون﴾ پیاوە ناودارەکانی هۆزەکەی فیرعەون بەویان وت: ﴿أتذر موسى قومه﴾ ئاخۆ تۆ واز لە مووساو گەلەکەی دێنی ﴿ليفسدوا في الأرض﴾ هەتا بە ئازادانە دەست بکەنە ئیفسادو گێرەشێوێنیی و ئەم وڵاتەت لێ تێك بدەن؟ ﴿ويذرك وآلهتك﴾ ودەست لەپەرستنی خۆت و پەرستراوەکانت هەڵگرێ و نەیانپەرستێ ؟ ﴿قال سنقتل أبناءهم﴾ فیرعەونیش وتی: ناهێڵین دەرچن، چونکە بەم زوویییە نێرینەو کوڕەکانیان دەکوژین و بنە بڕیان دەکەین ﴿ونستحي نساءهم﴾ و ژنەکانیشیان بۆ ڕاژەو کارەکەریی و خزمەتگوزاریی دەهێڵینەوە ﴿وإنا فوقهم قاهرون﴾ خۆ بێگومانیشە ئێمە بەسەریاندا زاڵ و سەکەوتوو دەبین و لە دەستمان دەرناچن ﴿[١٢٨] قال موسى لقومه﴾ ئەوسا موساش "دوای ئەو هەڕەشەو گوڕەشانە" بەهۆزەکەی خۆی وت: ﴿استعينوا بالله واصبروا﴾ هەر لەخوا یارمەتی بخوازن و، پەنا هەر بەخوا بەرن و بەئارام و خۆراگریشبن ﴿إن الأرض لله﴾ بێگومان ئەم گۆی زەویە ماڵ و موڵکی خوایە ﴿يورثها من يشاء من عباده﴾ حەز بە هەرکەسێك لەبەندەکانی خۆی بکاو شیاویشبێ، میراتیەتی ئەو زەویەی دەداتێ و، دەیکاتە میراتبەریی ﴿والعاقبة للمتقين﴾ وپاشەڕۆژی باش و ڕووناکیش هەربۆ پارێزگارانە ﴿[١٢٩] قالوا أوذينا من قبل أن تأتينا﴾ بەنی ئیسرائیلییەکان بەموسایان وت: تۆ پێش ئەوە بێیتە لامان، ئێمە هەرئەشکەنجەو ئازار دەدراین و ئیسراحەتمان بەخۆمانەوە نەدیتوو نەحەواینەوە، چونکە بەر لە دایکبوونت نێرینەکانمان دەکوژران و، مێیینەکانیشمان دەکرانە کارەکەر ﴿ومن بعد ما جئتنا﴾ دوای هاتنیشت هەرئەو ئازارو سزایە دراین و چەوساینەوە، ئیتر نازانین کەی ڕزگار دەبین؟! ﴿قال عسى ربكم أن يهلك عدوكم﴾ موسا وتی: بێگومانە کە پەروەردگارتان دوژمنتان لەناو دەبات. (تەبەریی) دەڵێ: (عسى من الله واجب) واتە: گشت کردارەکانی ((عسى)) لەقورئاندا بۆحەتمییەتە ﴿ويستخلفكم في الأرض﴾ و ئێوە دەخاتە جێی ئەوان لەم وڵاتەدا ﴿فينظر كيف تعملون﴾ ئەوجا ببینێ ئێوەش چۆن ڕەفتار دەکەن؟

ئالی فیرعەون بەرقات وقڕی دەخەین:

﴿[١٣٠] ولقد أخذنا آل فرعون بالسنين ونقص من الثمرات﴾ بەڕاستی بەگرانیی و وشکە ساڵیی و کەم بوونی بەروبووم و، میوەجات و داهات، قارمان لە دەستەو بەستەی فیرعەون گرت ﴿لعلهم يذكرون﴾ تا بەشکو داچڵەکێن و بە خۆیاندا بێنەوەو پەند وەرگرن ﴿[١٣١] فإذا جاءتهم الحسنة﴾ کەچی هەر کە هەرزانیی و خۆشگوزەرانیان بۆهاتبا ﴿قالوا لنا هذه﴾ لەباتی شوکرانە بژێری دەیانگوت: ئەمە لەبەرشان وحاڵی خۆمانە! ﴿و إن تصبهم سيئة يطيروا بموسى ومن معه﴾ خۆئەگەر پاش ئەوخۆشگوزەرانیە هەر گرانیی و ناخۆشیەکیان تووش هاتبا، لەمووساو لەوخەڵکەی لەگەڵیا بوون، ڕەشبین دەبوون ﴿ألا إنما طائرهم عند الله﴾ هوشیاربن! ئەوی لە قازانج ولە زیانیان بێت، هەر بەبڕیاری خوایە، نەك لەبەر شوومی مووساو ئەوانە بێ لەگەڵی بوون ﴿ولكن أكثرهم لا يعلمون﴾ بەڵام زۆربەیان

ئەم ڕاستیە نازانن ﴿[١٣٢] وقالوا مهما تأتنا به من آية﴾ پاش هێنانی بەڵگەو نیشانەیەکی زۆر لەلایەن مووساوە پێیانگوت: موسا! هەر ئایەت و بەڵگەیەکمان بۆبهێنیت ﴿لتسحرنا بها﴾ هەتا جادوومان لێ بکەیت و، چاو بەستمانی پێبکەیت و، بتەوێ لەو حاڵە لامان بدەیت ﴿فما نحن لك بمؤمنين﴾ هەر باوەڕت پێناکەین.

خوا قاری لەگەلەکەی فیرعەون گرت:

﴿[١٣٣] فارسلنا عليهم الطوفان والجراد﴾ ئینجا ئێمەیش بارانێکی بەتۆفان و بە لێزەمەو، کوللەمان نارده سەریان بۆ لەناوبردنی خۆیان و، فەوتاندنی کشتوکاڵ و مەزراکانیان . لە (سونەنی ئەبووداود/ كتاب الأطعمة ٣/٣٥٧)دا هاتووه: لەپێغەمبەریان ﷺ پرسی سەبارەت بەخواردن و نەخواردنی کوللە، لە وەڵامدا فەرمووی: ((أكثر جنود الله، لا آكله، ولا أحرمه)) کوللە فرەترینی سوپاکانی خوایە، نەدەی خۆم و نە حەرامیشی دەکەم. ﴿والقمل﴾ (سوون)یشمان نارده سەریان، دانەوێڵەکەیانی دەخوارد و کەڵکی نەدەما، وەیان گەنەو ئەسپێمان تێبەردەدان، هەتا خۆیان و ئاژەڵەکانیان ئازار بدەن ﴿والضفادع﴾ (بۆق)یشمان نارده سەر کاسەو کەوێڵیان" ﴿والدم﴾ و خوێنمان کرده سزایان ، بەزۆری خوێنی لووتیان بەر ئەبوو، یان کانی ئاوەکانیان پڕ دەبوو لە خوێن" وە یان گەلێکیان خوێنی لە شیان بەردەبوو، وە یان خوێنیان پیس دەبوو و تووشی فشار دەبوون، وە یان خوێنیان فیشقەی دەبەست و تووشی ئیفلیجی دەبوون. ﴿آيات مفصلات﴾ گشت ئەمانە ئایەت و نیشانەی ڕوون و ئاشکراولێکجیان، بۆ ڕاستیی مووسامان ناردن ﴿فاستكبروا وكانوا قوما مجرمين﴾ کە چی دەعیەو فیزگرتنیی وئیمانیان نەهێناو، لەبنەڕەتدا گەلێکی تاوانکارو تاوانباربوون بۆیە ئەوەندە یاخیی ولاساربوون ﴿[١٣٤] ولما وقع عليهم الرجس﴾ هەرکە ئەوسزایە هاتە سەریان و بە چاودیتیان ﴿قالوا ياموسى ادع لنا ربك﴾ وتیان ئەی موسا!

الجزء التاسع | سورة الأعراف

فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَٰذِهِ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُ أَلَا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِندَ اللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾ وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِّتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ آيَاتٍ مُّفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿١٣٣﴾ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ لَئِن كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَىٰ أَجَلٍ هُم بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ﴿١٣٥﴾ فَانتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٣٦﴾ وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾

١٦٦

لە پەروەردگارت بخوازەو بپاڕێرەوە ﴿بما عهد عندك﴾ لە بەر پەیمانێك کە لەگەڵ تۆدا کردوویەتی لەبەر ئەوپلەی پەیامبەرێتیە پێیداوی ﴿لئن كشفت عنا الرجز﴾ دڵنیابە ئەگەر ئەو سزایەت لەسەر لابردین ﴿لنؤمنن لك﴾ مەرجبێ باوەڕت پێ بێنین ﴿ولنرسلن معك بني إسرائيل﴾ و نەوەکانی یەعقوبیشت لەگەڵ بنێرین، واتە: ئێمە وازیان لێی دێنین و تەسلیم دەبین ﴿[١٣٥] فلما كشفنا عنهم الرجز﴾ کەچی کاتێ سزاکەمان لەسەرلادان ﴿إلى أجل هم بالغوه﴾ تا ئەو ماوە دیارییکرابوو بۆ لەناو بردن و نقومکردنیان، کە ئیتر هەقبوو باوەڕ بێنن ﴿إذا هم ينكثون﴾ بۆ جارێکی تر خێرا پەیمانەکەیان دەشکاند.

فیرعەونمان خنکان و، بەنی ئیسرائیل بوونە جێنشین:

﴿[١٣٦] فانتقمنا منهم﴾ جا ئێمەیش تۆڵەمان لێ سەندن ﴿فأغرقناهم في اليم﴾ و لە دەریای(نیل)دا نقوممان کردن و خنکان ﴿بأنهم كذبوا بآياتنا﴾ چونکە ئایەت و موجیزەکانی ئێمەیان بەدرۆ دانا ﴿وكانوا عنها غافلين﴾ خافڵ وگێل و بێ ئاگاشبوون لێیان، بۆیە هەوڵی بەدرۆ خستنەوەیان دەدا" ﴿[١٣٧] وأورثنا القوم الذين كانوا يستضعفون مشارق الأرض ومغاربها التي باركنا فيها﴾ ئەوسا ئێمە خۆرهەڵات و خۆرئاوای "وڵاتی شام" کە پڕپیتمانکردبوو، کردەبەش ومیراتی ئەو گەلەی بێدەسەڵات و کزو داماوکرابوون، وەکو لەشوێنێکی تردا شێوەی ئەو میرات پێدانە روون دەکاتەوەو دەفەرموێ: (كم تركوا من جنات وعيون وزروع ومقام كريم..)٤٤/٢٥-٢٦. ﴿وتمت كلمة ربك الحسنى على بني إسرائيل﴾ ئەوساش بەڵێن و بڕیارە زۆر پیرۆزەکەی پەروەردگارت کەفەرمووبووی (ونريد أن نمن على استضعفوا في الأرض ونجعلهم ائمة ونجعلهم الوارثين) بۆ نەوەکانی یەعقووب بەراستگەڕاو بوونە پاشاو میراتگری وڵاتی میسر ﴿بما صبروا﴾ چونکە بە ئارام و بەتابشتبوون بەرامبەر بەئازارەکانی فیرعەون ودام ودەزگاکانی ﴿ودمرنا ما كان يصنع فرعون وقومه وما كانوا يعرشون﴾ هەر بیناو کۆشك وخانوو بەرەیەکیش فیرعەون و دەستەو بەستەکەی ئەو دروستیان کردبوو، هەموومان وێران کردو کوتامان بەسەر یەکا.

الجزء التاسع — سورة الأعراف

وَجَٰوَزْنَا بِبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْبَحْرَ فَأَتَوْا۟ عَلَىٰ قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَىٰٓ أَصْنَامٍ لَّهُمْ ۚ قَالُوا۟ يَٰمُوسَى ٱجْعَل لَّنَآ إِلَٰهًا كَمَا لَهُمْ ءَالِهَةٌ ۚ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ مُتَبَّرٌ مَّا هُمْ فِيهِ وَبَٰطِلٌ مَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾ قَالَ أَغَيْرَ ٱللَّهِ أَبْغِيكُمْ إِلَٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَإِذْ أَنجَيْنَٰكُم مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ ۖ يُقَتِّلُونَ أَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ ۚ وَفِى ذَٰلِكُم بَلَآءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿١٤١﴾ ۞ وَوَٰعَدْنَا مُوسَىٰ ثَلَٰثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَٰهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَٰتُ رَبِّهِۦٓ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ۚ وَقَالَ مُوسَىٰ لِأَخِيهِ هَٰرُونَ ٱخْلُفْنِى فِى قَوْمِى وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿١٤٢﴾ وَلَمَّا جَآءَ مُوسَىٰ لِمِيقَٰتِنَا وَكَلَّمَهُۥ رَبُّهُۥ قَالَ رَبِّ أَرِنِىٓ أَنظُرْ إِلَيْكَ ۚ قَالَ لَن تَرَىٰنِى وَلَٰكِنِ ٱنظُرْ إِلَى ٱلْجَبَلِ فَإِنِ ٱسْتَقَرَّ مَكَانَهُۥ فَسَوْفَ تَرَىٰنِى ۚ فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُۥ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُۥ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا ۚ فَلَمَّآ أَفَاقَ قَالَ سُبْحَٰنَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾

١٦٧

لەدەریا پەڕینەوەو بە پەیکەری (بت)ی گەیین:

﴿[١٣٨] وجاوزنا ببني إسرائيل البحر﴾ و نەوەکانی یەعقووبمان لە دەریای (قولزم) - کەئێستا کەناوی (سویس)ی پێ ئەڵێن - پەڕاندەوە ﴿فأتوا على قوم يعكفون على أصنام لهم﴾ ئەو ساهاتنە لای کۆمەڵ و قەومێك ، کە هەردەم خەریکی پەرستنی بتەکانیان بوون و کڕنۆڵەیان لە بەردەمیاندا کردبوو ﴿قالوا يا موسى إجعل لنا إلها﴾ وتیان: موسا! دەسا تۆش خوایەکمان بۆ پەیداکە "با بیپەرستین" ﴿كما لهم آلهة﴾ وەکو ئەوانە چەند خوایەکیان بۆخۆیان داناوەو دەیانپەرستن ﴿قال إنكم قوم تجهلون﴾ موساش وتی: بە ڕاستیی ئێوە گەلێکی نەفام و نەزانن، بۆیە بە گەورەیی خوا نازانن وئەوجۆرەشتانە داوا دەکەن !!. (ئەبوو واقیدی لەیسیی) دەڵێت: هاوەڵان لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ بەرەو (حونەین) دەرچوون و، لەرێگادا دارێکی گەورەی سەوزیان دیت و، داوایان لێکرد کە: وەکو کافرەکان دارێکی تایبەتی خۆیانیان هەیەو، دەچنە بنیی و شیعر وهۆنراوە دەڵێن و، ڕم و کەوانەکانیشیانی لێ هەڵدەواسن و، بەوکارەیان پیرۆزی دەکەن و، لەوێ قەتیس دەمێنن ! دەبا ئێمەیش ئەم دارە پیرۆز بکەین و چەکەکانمانی لێ هەڵواسین و بیپەرستین !. ئەویش فەرمووی: (الله أكبر)! ئەمە هەر لەو قسەیە دەچێ کە هۆزەکەی موسا داوایان لە موسا کردو گوتیان: (اجعل لنا إلها كما لهم آلهة قال إنكم قوم تجهلون) ((لتركبن سنن من قبلكم حذو القذة بالقذة

حتی لو دخلوا جحر ضب لدخلتموه)) / ترمزیی. ﴿[١٣٩] إن هؤلاء متبر ما هم فیه﴾ بێگومان ئەو حاڵەتەی ئەوانی تێدایە "کەبتەکان دەپەرستن، سەرەنجامی تیاچوون و نابوودیی وهیلاکەتە ﴿وباطل ما کانوا یعملون﴾ وهەر چیش دەکەن بێ کەڵك و باتڵە، واتە: خۆیان وبتانیان دوا بڕاون ﴿[١٤٠] قال أغیرالله أبغیکم إلها﴾ مووسا وتی: باشە ئێوە دەتانەوێ جگە لەخوا، خوای ترتان بۆ بخوازم بۆپەرستن؟!﴿و هو فضلکم علی العالمین﴾ کە هەر ئەویشە فەزڵتانی داوە بەسەر خەڵکانی سەردەمی خۆتاندا ﴿[١٤١] وإذ نجیناکم من آل فرعون﴾ ئەمەشتان لەبیر بێت کە لە دەستی بنەماڵەو دەسەڵاتدارانی فیرعەون ڕزگارمان کردن ﴿یسومونکم سوء العذاب﴾ کە سزای زۆر خراپیان پێدەچەشتن و، زەلیل و ڕیسوایان ئەکردن ﴿یقتلون أبناءکم﴾ نێرینەو کوڕەکانتانیان ئەکوشت و، بنەبڕیان ئەکردن ﴿ویستحیون نساءکم﴾ ومێینەو ژنەکانتانیان زیندە ڕائەگرت و بە یەخسیری دەیانهێشتنەوە بۆ کارەکەریی و خزمەتگوزاریی ﴿وفی ذلکم بلاء من ربکم عظیم﴾ دیارە لەوەدا تاقیکردنەوەیەکی گەورەومەزن بوو بۆتان لەلایەن پەروەردگارتانەوە ﴿[١٤٢] و واعدنا موسی ثلاثین لیلة﴾ وەبەڵێنی (٣٠)شەومان بەمووساداو گوتمان دوای تێپەڕبوونی ئەو ماوەیە دەبێ بێیتە کێوی (طوور) بۆ پاڕانەوەو وەرگرتنی تەورات ﴿وأتممناها بعشر﴾ وە دەشەوی تریشمان خستەسەریی وبەوە بوویە چل شەوی تەواو. بەڵێ.. موسا بەڵێنی بە هۆزەکەی خۆیدا کە ئەگەر خوا فیرعەونی دوژمنی بۆ لەناو ببات، بەرنامەیەکی تێروتەواوی ژیانیان لەلایەن خواوە بۆ دێنێ، جا کە فیرعەون و دام و دەزگاکەی تیاچوو و خنکان ، مووساش داوای لەخوا کرد کە: کتێب و نامەیەکی وای بۆ بنێرێ، خوایش -جلا جلاله- فەرمانی پێکرد کە : دەبێ (١٠) ڕۆژ لەمانگی (زیحەجەجە)شی بخاتە سەر، تاببێ بە چل شەوی تەواو، بۆیە دەفەرموێ: ﴿فتم میقات ربه أربعین لیلة﴾ بەوە ماوەدیاریی کراوەکەی پەروەردگاری بوو بە چل شەو،چونکە(٣٠)شەوی مانگی زیقەعەدە و، دە ڕۆژی یەکەمی مانگی زیحەجەیش چلی تەواودەکات. (ئیبن عەباس) دەڵێ: ئاخر ڕۆژی بەڵێنەکە یەکەم ڕۆژی جەژنی قوربان بوو، هەر لەو ڕۆژەشدابوو خوا قسەی لەگەڵ (موسا) کرد، هەرئەو ڕۆژەیش بوو ئەم دینی ئیسلامە بە پایانگەیشت و، ئایەتی: (الیوم أکملت لکم دینکم..) هات .﴿وقال موسی لأخیه هارون﴾ مووسا بەهاروونی برای گوت: ﴿اخلفنی فی قومی﴾ هەتا لەناو نەتەوەو خزماندا دێمەوە تۆ جێنشینم بە ﴿وأصلح﴾ و هەمیشەیش خەریکی چاکسازییبەو، خزمان هەر بەرەو خوابە ﴿ولا تتبع سبیل المفسدین﴾ وقەت بە ڕێی خراپکاراندا مەچۆو ئاگاداربە! دیارە ئەم ئاراستەیە بۆ دووپاتکردنەوەیە، ئەگینە هاروون پێغەمبەرەو کاری هەر چاکسازییە.

مووسا دەخوازێ پەروەردگاری ببینێ:

﴿[١٤٣] ولما جاء موسی لمیقاتنا﴾ ئەوسا کە موسا هات بۆشوێنی موناجاتەکە لە گەڵمان ﴿وکلمه ربه﴾ و پەروەردگاری کەوتە قسەو گفتوگۆ لەگەڵی وگوێی لەدەنگییەوەبوو ﴿قال رب أرنی أنظر إلیك﴾ موسا بۆپتر دڵنیایی وخۆشەوستیی بەپەرۆشەوە گوتی: پەروەردگارم! خۆتم پێنیشاندە، زۆر ئارەزوومە بتبینم ﴿قال لن ترانی﴾ خوا فەرمووی: مووسا! هەرگیز لەم دونیایەدا تۆ ناتوانی بمبینی، چونکە بونیەی ئادەمیزادی ئێستای ئەم دونیایە، توانای بینینی خوای نیە ﴿ولکن انظر إلی الجبل فإن استقر مکانه فسوف ترانی﴾ بەڵام لەم کێوە بڕوانە، من خۆمی نیشان دەدەم، جائەگەر ئەو"کەبونیەی لەتۆ بتەوترە" لە جێی خۆی ماو، نەبزووت، ئەوساش تۆدەتوانی بمبینی، ئەگینە نامبینی﴿فلما تجلی ربه للجبل﴾ جاهەرکە پەروەردگاری بۆ کێوەکە خۆی دەرخست ﴿جعله دکا﴾ هەر بە جارێ کێوەکەی روونـاککردەوەو هەپروون هەپرووني کـرد ﴿وخر موسی صعقا﴾ و مووساش بێهۆشکەوت و بوورایەوە ﴿فلما أفاق﴾ ئینجا کە بەهۆشهاتەوە ﴿قال سبحانك تبت إلیك﴾ وتی خوایا! پاك وخاوێنی و بێخەوشی

هەر بۆ تۆیە، هەر شتێکیش تۆ لەکەدار بکا، دوور ڕاتدەگرم لێیی و، پەشیمانیشم لە داواکەم ﴿وأنا أول المؤمنين﴾ ومن یەکەمین کەسم لەناو بەنی ئیسرائیلییە بڕوادارەکاندا ئیمانم بە گەورەیی و دەسەڵاتی تۆیە. بەڵێ.. زۆربەی ڕاو بۆچوونی زاناکان لە سەر ئەوەیە کە: هیچ کەسێك لەم جیهانەدا خوای گەورەی نەدیتوەو نایشیبینێ، تەنانەتی دیتنەکەی پەیامبەریش ﷺ دەڵێن هەر بە دڵ بووە، نەك بە چاوی سەر. (ئیبن کەسیر) دەڵێت: بێژەی ((لن)) لەم ئایەتەی (لن ترانی)یەدا لای زۆرینەی زاناکان بۆتە کێشە، چونکە و شەی ((لن)) بۆ بەربەستکردنە لەڕوودانی هەرکارێك بە هەتاهەتایی، (نەحوو)زانەکان دەڵێن (لنفی التأبید). موعتەزیلەکانیش ئەمەیان کردوّتە بە ڵگەی خۆیان کە: خوا نە لە دونیادا، نەلە پاشە ڕۆژدا نابینرێ، بەڵام ئەمە لە هەموو بۆ چوونەکان لاوازترە، چونکە گەلێ فەرموودەی (موتەواتر) هاتووە کە: موسڵمانان لەقیامەتدا خوا ئەبینن، دیسان ئایەتی (لا تدركه الأبصار) یشیان هەر بە بینین لێکداوەتەوە، واتە: بەلای ئەوانەوە قەت خوا نابینرێ، نە لەدونیادا" نە لە پاشە ڕۆژدا، جا بۆ زانیاریی زیاتر لە بارەی ئەم مەسەلەوە، سەرێ لە سوورەتی (نەجم) بدە، چونکە لەوێ پتڕوونکراوەتەوە ﴿[١٤٤] قال يا موسى إني اصطفيتك على الناس برسالاتي وبكلامي﴾ بەڵێ مووسا گەیشتە میقاتەکە وخوا فەرمووی: مووسا! بێگومانبە من بەم پەیام و قسانە لەگەڵمکردیت، هەڵبژاردوویی و فەزڵمدایت بەسەر ئەوخەڵکەدا ﴿فخذ ما آتيتك﴾ دەساتۆش هەرچیم پێداوی توندتوند بیگرەو کاری پێ بکە ﴿وكن من الشاكرين﴾ ولە شوکرانە بژێرانیش بە.

قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ إِنِّي ٱصۡطَفَيۡتُكَ عَلَى ٱلنَّاسِ بِرِسَٰلَٰتِي وَبِكَلَٰمِي فَخُذۡ مَآ ءَاتَيۡتُكَ وَكُن مِّنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ وَكَتَبۡنَا لَهُۥ فِي ٱلۡأَلۡوَاحِ مِن كُلِّ شَيۡءٖ مَّوۡعِظَةٗ وَتَفۡصِيلٗا لِّكُلِّ شَيۡءٖ فَخُذۡهَا بِقُوَّةٖ وَأۡمُرۡ قَوۡمَكَ يَأۡخُذُواْ بِأَحۡسَنِهَاۚ سَأُوْرِيكُمۡ دَارَ ٱلۡفَٰسِقِينَ ﴿١٤٥﴾ سَأَصۡرِفُ عَنۡ ءَايَٰتِيَ ٱلَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّ وَإِن يَرَوۡاْ كُلَّ ءَايَةٖ لَّا يُؤۡمِنُواْ بِهَا وَإِن يَرَوۡاْ سَبِيلَ ٱلرُّشۡدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلٗا وَإِن يَرَوۡاْ سَبِيلَ ٱلۡغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلٗاۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَكَانُواْ عَنۡهَا غَٰفِلِينَ ﴿١٤٦﴾ وَٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَلِقَآءِ ٱلۡأٓخِرَةِ حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡۚ هَلۡ يُجۡزَوۡنَ إِلَّا مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٤٧﴾ وَٱتَّخَذَ قَوۡمُ مُوسَىٰ مِنۢ بَعۡدِهِۦ مِنۡ حُلِيِّهِمۡ عِجۡلٗا جَسَدٗا لَّهُۥ خُوَارٌۚ أَلَمۡ يَرَوۡاْ أَنَّهُۥ لَا يُكَلِّمُهُمۡ وَلَا يَهۡدِيهِمۡ سَبِيلًاۘ ٱتَّخَذُوهُ وَكَانُواْ ظَٰلِمِينَ ﴿١٤٨﴾ وَلَمَّا سُقِطَ فِيٓ أَيۡدِيهِمۡ وَرَأَوۡاْ أَنَّهُمۡ قَدۡ ضَلُّواْ قَالُواْ لَئِن لَّمۡ يَرۡحَمۡنَا رَبُّنَا وَيَغۡفِرۡ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿١٤٩﴾

بەرنامە لە چەند (تەتەڵە)یەکدا بەمووسا دەدرێ:

﴿[١٤٥] وكتبناله في الألواح من كل شئ﴾ وە لەو(لەوح)و تەتەڵانە، بەموسامان دان، حوکمی هەموو شتێکمان بۆ نووسیی، واتە: ئەوەی ئەوان پێویستیان پێبوو بۆمان نارد. (ئەلواح) کۆی (لەوح)ـە، مەبەست بەو تەتەڵانەیە بەرنامەو شەریعەتەکەی موسای تێیدا نووسرابوو ﴿موعظة﴾ تا ببێ بەپەند و ئامۆژگاریی بۆیان ﴿وتفصيلا لكل شئ﴾ و شییکەرەوەی هەموو حەڵاڵ و حەرامێك ﴿فخذها بقوة﴾ جا تۆش مووسا! زۆر بەهێزو بە توند ئەو(ئەلواح)انە بگرە ﴿وأمر قومك أن يأخذوا بأحسنها﴾ فەرمان بە گەلەکەشت بدە هەرەچاکەکەیان بگرن و رەفتاری پێ بکەن، مەبەست ئەوەیە کەتەتەڵەکانی تەورات (حسن)و(أحسن)ی تێدایە، بۆنموونە (قصاص)و تۆڵە وەرگرتنەوە ڕێی پێدراوەو کارێکی(حسن)ە، عەفەوو لێبوردنیش هەروا، بەڵام کارێکی(أحسن)ە.دەسا ئێوە کار بە(أحسن)ەکەی بکەن. ﴿سأوريكم دار الفاسقين﴾ دڵنیاشبن خانەو لانەی سنوور بە زێنەکانتان– لە سەفەرەکانتاندا – نیشان دەدەم ، ئەوسادەبینن چیمان پێکردوون.

ئەهلی فیز لەئایەتی خوا کەڵك وەرناگرێ:

﴿١٤٦ ساصرف عن آیاتی الذین یتکبرون فی الأرض بغیر الحق﴾ بێگومان ئەو کەسانەی کەبە ناهەق لە سەرزەویی تەکەبوورو دەست درێژیی ئەکەن، لە وەرگرتنی نیشانەکانی خۆمیان لا ئەدەم و، ناهێڵم لێیان تێبگەن ﴿وإن یروا کل آیة لا یؤمنوا بها﴾ وئەگەر هەر ئایەت و بەڵگەیەکیش ببینن بۆ یەکتاپەرستیی، ئەوان هەر باوەڕی پێناکەن و بە جادووی دادەنێن! ﴿وإن یروا سبیل الرشد﴾ یان ئەگەر رێی بەختیاریی و سەرفرازی ببینن ﴿لا یتخذوه سبیلا﴾ وەری ناگرن و پێیداناچن. ﴿وإن یروا سبیل الغی یتخذوه سبیلا﴾ خۆ ئەگەر رێی خراپەکاریی و سەر لێشێواوی ببینن، خێرا وەری دەگرن و کاری پێدەکەن ! ﴿ذلك بأنهم کذبوا بآیاتنا﴾ ئەوەش چونکە ئایەتەکانی ئێمەیان بە درۆدادەنا ﴿وکانوا عنها غافلین﴾ و خافڵ و بێ ئاگاشبوون لێیان و سەرنجیان نەدانێ ﴿١٤٧ والذین کذبوا بآیاتنا ولقاء الآخرة﴾ ئەوکەسانەش نیشانەکانی ئێمە و، هاتنی دوا رۆژیان بەدرۆ دانا ﴿حبطت أعمالهم﴾ کارە چاکەکانیان پووچەڵ بوویەوەو لەناو چووو، هیچ سوودێکیان لێ وەرنەگرت ﴿هل یجزون إلا ما کانوا یعملون﴾ ئاخۆ بەوە نەبێت کردوویانە، سزا وجەزرەبە ئەدرێن؟.

سەرگوزشتەی گوێرەکە پەرستنەکە :

﴿١٤٨ واتخذ قوم موسی من بعده من حلیهم عجلا جسدا له خوار﴾ پاش چوونەکەی موسا بۆ کێوی (طوور) گەلەکەی- لەخشڵ و زێڕەکەیان - گوێرەکەیەکی بە بۆڕەیان بۆخۆیان سازدا وپەرستیان ! پیاوێکی(سامریی)ناویان هەڵسا بە ئەنجامدانی ئەو کارەو سەرپەرشتی کرد، دەرنجام ئەو گوێرەکە بێ گیانەی لە شێوەی پەیکەردا لێکەوتەوەو پەرستیان ! ﴿ألم یروا أنه لا یکلمهم﴾ مەگەر نەیاندی ئەو گوێرەکەیە قسەیان لەگەڵ ناکات ﴿ولا یهدیهم سبیلا﴾ و بۆ رێی راستیش رێنماییان ناکات ﴿إتخذوه﴾ لەگەڵ ئەوەیشدا کردیانە خوای خۆیان!! ﴿وکانوا ظالمین﴾ و بەرامبەر بە خۆیان ستەمکاربوون و چوونە ریزی موشریکانەوە ﴿١٤٩ ولما سقط فی أیدیهم﴾کە رێی راستیان لەدەستکەوت ﴿ورأوا أنهم قد ضلوا﴾ و زانییان کە بەراستیی گومڕاو سەرگەردانبوون ﴿قالوا لئن لم یرحمنا ربنا﴾ پەشیمان بوونەوەو وتیان: ئەگەر پەروەردگارمان بەر میهرەبانی خۆیمان نەخا ﴿ویغفر لنا﴾ ولێمان نەبوورێ ﴿لنکونن من الخاسرین﴾ بێگومان لە زیانمەندان دەبین ﴿١٥٠ ولما رجع موسی إلی قومه غضبان أسفا﴾ کاتێ موسا لە کێوی(طوور) بە توڕەیی وخەفەتێکی زۆرەوە گەڕایەوە ناوهۆزەکەی ﴿قال بئسما خلفتمونی من بعدی﴾ تێیخوڕین و وتی:بەراستیی لەدوای من جێنشینێکی زۆر خراپ بوون! چۆن ئەو کارە زۆر خراپ و بەدەتانە کردو، ئایینی منتان گۆڕی؟! ﴿أعجلتم أمر ربکم﴾ ئاخۆ لە بڕیارەکانی پەروەردگاری خۆتان پەلەتان کرد؟" نەتانتوانی خۆتان بگرن هەتا من چل رۆژەکە تەواو ئەکەم و دێمەوە؟!" و فەرمانی پەروەردگارتان دێ ﴿والقی الألواح﴾ و لە خەفەت ودڵ پەرێشانی خۆیشییدا (لەوح) وتەتەڵەکانی هاویشت وخستیی! ﴿وأخذ برأس أخیه یجره إلیه﴾ قژی سەری (هاروون)ی برای گرت و بەرەو لای خۆی کێشای، وەکوهەر مرۆڤێك لە کەس وکاری خۆی تووڕە ئەبێ، لەکاتی کردنی هەر کارێکی ئاوادا ﴿قال ابن أم﴾ هارون وتی: ئەی دایك براکەم ! دیارە کە (موسا)و (هاروون) برای باوك و دایکیی یەکن، بەڵام کەبەو ناوەوە بانگی ئەکات، بۆسەرنج راکێشانیی و، بزواندنی هەست ونەستی برایەتیەتی، بۆیە ئەو وشەیە بەکارهێناو گوتی:دایك براکەم ﴿إن القوم استضعفونی﴾ بێگومان ئەوهۆزە گوێرەکە پەرستە زۆریان لێ سەندم و، بێ دەسەڵات و لاوازیانکردم ﴿وکادوا یقتلوننی﴾ و ئەوەندەیش ململانێم لەگەڵ کردن وەختبوو بشمکوژن ﴿فلا تشمت بی الأعداء﴾ دەسا تۆیش کارێ مەکە دڵی دوژمنانم پێخۆشکەیت ﴿ولا تجعلنی مع

القوم الظالمين﴾ منیش لەگەڵ خەڵکە گوێرەکە پەرست وستەمکارەکە مەخە ، چونکە من هیچ دەسەڵاتێکم نەبوو ﴿[١٥١] قال رب اغفرلي ولأخي﴾ کەبۆ مووسا دەرکەوت" دەسەڵاتی هارونی تێدا نەبووە، وتی: پەروەردگارم! لە خۆم و لە براکەم خۆش ببە ﴿وادخلنا في رحمتك﴾ و بەر بەزەیی خۆتمان بخە ﴿وانت ارحم الراحمين﴾ وهەر ئەتۆش لە هەمووخەڵکانی میهرەبان، بەمیهرەبان تری ﴿[١٥٢] إن الذين اتخذوا العجل﴾ بە ڕاستیی ئەوانەی کە گوێرەکەیان کردە خواو بەردەوامبوون لە سەر پەرستنی وەك سامریی و شوێنکەوتوانی ﴿سينالهم غضب من ربهم﴾ بە تەئکید لە تۆڵەی ئەوەدا بەرقاروغەزەبی پەروەردگاریان دەکەون لە ئاخیرەتدا﴿وذلة في الحياة الدنيا﴾ و لە ژیانی ئەم دنیایەشدا ریسواو سەر شۆڕدەبن، ئەوە بوو بەربوونە گیانی یەکترو، یەکتریان دەکوشت ! ﴿وكذلك نجزي المفترين﴾ ئیتر هەرکەسێك درۆ هەڵبەسێ ئێمە "وەکو ئەوانە"جەزرەبەو تۆڵەی دەدەین ﴿[١٥٣] والذين عملوا السيئات﴾ ئەو کەسانەش گوناح وتاوانی کوفریان کرد ﴿ثم تابوا من بعدها وآمنوا﴾ لە پاشان پەشیمان بوونەوەو بڕوایان هێناو، هەتامردنیش لەسەری مانەوە ﴿إن ربك من بعدها لغفور رحيم﴾ بێگومان پەروەردگارت پاش ئەو پەشیمان بوونەوەیە، بپۆش و لێبوردەیەکی، دلۆڤان و میهرەبانە.

مووسا لەتووڕەبییەکەی هێدی دەبێتەوە:

﴿[١٥٤] ولما سكت عن موسى الغضب﴾ جاکە رقەکەی مووسا هێدی بوویەوە" سەبارەت بە هارون و گەلەکەی" ﴿أخذ الألواح﴾ تەختەو تەتەڵەکانی هەڵگرتەوە" ئەوانەی کەتەوراتیان تیا نووسرابوویەوەو ئەو پەرتی کردبوون" ﴿وفي نسختها هدى ورحمة للذين هم لربهم يرهبون﴾ کە رینمایی وبەزەیی تێدا بوو بۆ ئەوانەی لە دەسەڵاتی پەروەردگاریان دەترسن، واتە: لەگەڵ ئەوەیشدا هیدایەتی ئەوانی تێدا مابوو.

حەفتاوکەس بەنی ئیسرائیل دەچنە موناجاتی خوا:

ولَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰٓ إِلَىٰ قَوۡمِهِۦ غَضۡبَٰنَ أَسِفٗا قَالَ بِئۡسَمَا خَلَفۡتُمُونِي مِنۢ بَعۡدِيٓۖ أَعَجِلۡتُمۡ أَمۡرَ رَبِّكُمۡۖ وَأَلۡقَى ٱلۡأَلۡوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأۡسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُۥٓ إِلَيۡهِۚ قَالَ ٱبۡنَ أُمَّ إِنَّ ٱلۡقَوۡمَ ٱسۡتَضۡعَفُونِي وَكَادُواْ يَقۡتُلُونَنِي فَلَا تُشۡمِتۡ بِيَ ٱلۡأَعۡدَآءَ وَلَا تَجۡعَلۡنِي مَعَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٥٠﴾ قَالَ رَبِّ ٱغۡفِرۡ لِي وَلِأَخِي وَأَدۡخِلۡنَا فِي رَحۡمَتِكَۖ وَأَنتَ أَرۡحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿١٥١﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ ٱلۡعِجۡلَ سَيَنَالُهُمۡ غَضَبٞ مِّن رَّبِّهِمۡ وَذِلَّةٞ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۚ وَكَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلۡمُفۡتَرِينَ ﴿١٥٢﴾ وَٱلَّذِينَ عَمِلُواْ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ثُمَّ تَابُواْ مِنۢ بَعۡدِهَا وَءَامَنُوٓاْ إِنَّ رَبَّكَ مِنۢ بَعۡدِهَا لَغَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿١٥٣﴾ وَلَمَّا سَكَتَ عَن مُّوسَى ٱلۡغَضَبُ أَخَذَ ٱلۡأَلۡوَاحَۖ وَفِي نُسۡخَتِهَا هُدٗى وَرَحۡمَةٞ لِّلَّذِينَ هُمۡ لِرَبِّهِمۡ يَرۡهَبُونَ ﴿١٥٤﴾ وَٱخۡتَارَ مُوسَىٰ قَوۡمَهُۥ سَبۡعِينَ رَجُلٗا لِّمِيقَٰتِنَاۖ فَلَمَّآ أَخَذَتۡهُمُ ٱلرَّجۡفَةُ قَالَ رَبِّ لَوۡ شِئۡتَ أَهۡلَكۡتَهُم مِّن قَبۡلُ وَإِيَّٰيَۖ أَتُهۡلِكُنَا بِمَا فَعَلَ ٱلسُّفَهَآءُ مِنَّآۖ إِنۡ هِيَ إِلَّا فِتۡنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَن تَشَآءُ وَتَهۡدِي مَن تَشَآءُۖ أَنتَ وَلِيُّنَا فَٱغۡفِرۡ لَنَا وَٱرۡحَمۡنَاۖ وَأَنتَ خَيۡرُ ٱلۡغَٰفِرِينَ ﴿١٥٥﴾

﴿[١٥٥] واختار موسى قومه سبعين رجلا لميقاتنا﴾ ئەوسا موسا لە گەلەکەی خۆی بۆ موناجاتی خوا، حەفتا پیاوی هەڵکەوتەی دەسنیشانکرد لەوانەی گوێرەکەیان نەپەرستبوو، بچنە کێوی (طوور) بۆ لێبوردن لەوانەی گوێرەکەیان پەرستبوو و پەشیمان بوونەوە، جا بۆ ئەوە لەخوا کات وژوانی وەرگرت، کەچی کاتێ گەیشتنە ئەوێ گوتیان: دەبێ بە چاوی خۆمان خوا ببینین ! ﴿فلما اخذتهم الرجفة﴾ جالە تۆڵەی ئەوەدا کە وتیان: ((أرنا الله جهرة/ دەبێ خواببینین ئەوسا بڕوا دەهێنین)) بوومە لەرزەیەکی سەخت گرتنیی و مردن و، مووساش خەم و پەژارە دایگرت ﴿قال رب لوشئت اهلكتهم من قبل و إياي﴾ ووتی: پەروەردگارم! ئەر ئارەزووت هەبا، ئەوا پێش ئامادەبوونمان لەکیوی(طوور) گشتمانت دەمراند ﴿اتهلكنا بما فعل السفهاء منا﴾ ئایا بەهۆی کاروکردەوەی گێلە پیاوو جاهیلەکانمان ، هەمووومان لەناو دەبەیت ؟. ئیمامی (تەبەریی) ئەڵێت: خوا فەرمانی بە مووسا کرد کە:

کۆمەڵێك لە خەڵکەکەی بەرێ بۆ کێوی طوورو داوای لێبوردن بکەن ئەویش بردنی ، کەچی بە مووسایان وت: هەرگیز بڕوا ناکەین ئەوە خوابێ قسەت لەگەڵ ئەکا، هەتا بە چاوی سەر ئەیبینین، ئیتر لەتۆڵەی ئەوەدا تریشقەیەکی گەورە لێیدان وگشتیان مردن، جاپاش ئەوە مووسا کەوتە پاڕانەوەو وتی : پەروەردگارم! حا من کاتێ گەڕامەوە بە (بەنی ئیسرائیل) چ بڵێم لە بەرامبەر تیاچوونی ئەو حەفتا کەسەوە؟! خۆزگا منیش و ئەوانیشت بەر لەمە لەناو بردبا. (سەددیی) ئەڵێت: مووسا گریەو پاڕانەوەیەکی زۆری کرد، هەتا خوا هەموویانی زیندووکردەوە، وەك لە جێگای تردا ئەفەرموێ: (ثم بعثناکم من بعد موتکم..)٥٦/٢" ﴿إن هی إلا فتنتك﴾ خوایا! دیارە ئەو ڕووداوە هەر ئەزموون و تاقیکردنەوەی خۆتە بۆهەموومان ﴿تضل بها من تشاء وتهدی من تشاء﴾ مەیلی خۆتە هەر کەسێکی پێگومڕا بکەیت و، هەر کەسێکیش شارەزاو ڕێنمابکەیت ﴿انت ولینا﴾ تەنها هەر ئەتۆی سەرپەرست و گەورەمان ﴿فاغفر لنا وارحمنا﴾ دەسا تۆش لێمان خۆش ببەو، بەزەییت پێماندا بێتەوە ﴿وانت خیر الغافرین﴾ باشترین بەخشێنەر هەر ئەتۆی ﴿[١٥٦] واکتب لنا فی هذه الدنیا حسنة وفی الآخرة﴾ لەم دونیایەو لەودونیایە" ژیانێکی خۆش و چاکمان بۆ بنووسە" ﴿إنا هدنا إلیك﴾ بێگومان ئێمە بۆلای تۆ گەڕاینەوە ﴿قال عذابی أصیب به من اشاء﴾ خواش فەرمووی: مەیلم لەهەر کەسێ هەبێ سزا وجەزرەبەی خۆمی دەدەم ﴿ورحمتی وسعت کل شئ﴾ بەزەیی و میهرەبانیشم ئەوەنــدە زۆرە هەمووشــتێکی داگرتــووەو، بەشــی هەمووکەسێك دەکات ﴿فسأکتبها للذین یتقون﴾ بۆ ئەوکەسانەی دەنووسم کە پارێزکاری لە گوناه وخراپە دەکەن ﴿ویؤتون الزکاة﴾ و زەکات ئەدەن ﴿والذین هم بآیاتنا یؤمنون﴾ و بە ئایەت و کتێبەکانیشمان باوەڕیان هەیە.

الجزء التاسع　　سورة الأعراف

۞ وَٱكۡتُبۡ لَنَا فِي هَٰذِهِ ٱلدُّنۡيَا حَسَنَةٗ وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ إِنَّا هُدۡنَآ إِلَيۡكَۚ قَالَ عَذَابِيٓ أُصِيبُ بِهِۦ مَنۡ أَشَآءُۖ وَرَحۡمَتِي وَسِعَتۡ كُلَّ شَيۡءٖۚ فَسَأَكۡتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلَّذِينَ هُم بِـَٔايَٰتِنَا يُؤۡمِنُونَ ١٥٦ ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلرَّسُولَ ٱلنَّبِيَّ ٱلۡأُمِّيَّ ٱلَّذِي يَجِدُونَهُۥ مَكۡتُوبًا عِندَهُمۡ فِي ٱلتَّوۡرَىٰةِ وَٱلۡإِنجِيلِ يَأۡمُرُهُم بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَىٰهُمۡ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيۡهِمُ ٱلۡخَبَٰٓئِثَ وَيَضَعُ عَنۡهُمۡ إِصۡرَهُمۡ وَٱلۡأَغۡلَٰلَ ٱلَّتِي كَانَتۡ عَلَيۡهِمۡۚ فَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِهِۦ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَٱتَّبَعُواْ ٱلنُّورَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ مَعَهُۥٓ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ١٥٧ قُلۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّي رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيۡكُمۡ جَمِيعًا ٱلَّذِي لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحۡيِۦ وَيُمِيتُۖ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِ ٱلنَّبِيِّ ٱلۡأُمِّيِّ ٱلَّذِي يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ وَكَلِمَٰتِهِۦ وَٱتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُونَ ١٥٨ وَمِن قَوۡمِ مُوسَىٰٓ أُمَّةٞ يَهۡدُونَ بِٱلۡحَقِّ وَبِهِۦ يَعۡدِلُونَ ١٥٩

١٧٠　　وقطعناهم اثنتي

صیفەتەکانی پێغمبەرمان(موحەممەد):

﴿[١٥٧] الذین یتبعون الرسول النبی الأمی﴾ ئیمانداری کامڵ ئەوانەن دەکەونە شوێنی ئەو پەیامدارو هەواڵدەری خوایە، کە نەخوێندەیە، مەبەست بە (ئومیمی) کەسێکە هیچ شتێکی نەخوێندبێ و نەنووسیبێ! کەوابوو کە سێکی وەك موحەممەدﷺ لەگەڵ ئەوەیشدا نەیخوێندووە ئەو پەڕ پلەی پەیامبەرایەتی تیا بەدی دەکرێ، ئەمە مەبەستە لە وشەی (الأمی) ، نەك خوا نەخواستە مانای ئەزانین و جەهل بێ، ئیمامی (بوخاریی)یش ئەم فەرموودەیەی هێناوە: ((انا أمة أمیة لا نکتب ولا نحسب)) واتە: ئێمە ئوممەتێکین نەدەنووسین و، نەحیسابگرین. ﴿الذی یجدونه مکتوبا عندهم فی التوراة والإنجیل﴾ ئەو پێغەمبەرەی کە ناوو سیفەتەکانی لەتەورات ولە ئینجیلدا نووسراوەو لای خۆیان دەستیان دەکەوێ، واتە: زۆر بە چاکی دەیناسن ﴿یأمرهم بالمعروف﴾ فەرمانیان بە چاکە پێدەکا ﴿وینهاهم عن المنکر﴾ و لەشتی خراپ و ناپەسەند ڕێیان لێدەگرێت ﴿ویحل لهم الطیبات﴾ و هەمووشتێکی پاك وخاوێنیان،

بۆحەلاڵ دەكا ﴿ويحرم عليهم الخبائث﴾ وەهەموو شتێكی پیس و زیانبەخشیان لیٚ یاساغ ئەكات، وەك شەراب و گۆشتی بەرازو ریبا...هتد ﴿ويضع عنهم إصرهم والأغلال التي كانت عليهم﴾ وبارو تەكلیفی قورس و، كۆت و زنجیریٚ لەسەریان شەتەكدرابوو لایدەبا، مەبەست لابردنی ئەوشتانەیە كە لەسەر شانیان قورس و گران بوون: وەك خۆكوشتن بۆپەشیمان بوونەوە لەپەرستنی گوێلكەكەو، حەرامییەتی دەستكەوتی جەنگیی..هتد، واتە: بەهاتنی ئەو پەیامبەرە ﷺ ئەو شتە قورسانە گشت هەڵگیران، وەكو خۆی ئەفەرمویٚ: ((بعثت بالحنيفية السمحة..)) واتە: بەشەریعەتێكی چاك وپاك وپڕ سەماحەتەوە كرامە پێغەمبەر، وە هەروا بەدوونوێنەرەكەی خۆی بۆ (یەمەن) - موعازو ئەبوموسا- ی وت: ((بشروا ولا تنفروا ويسروا ولا تعسروا وتطاوعا ولا تختلفا..)) بوخاریی و موسلیم. واتە: كە دەچن مژدەو مزگێنی دەر بن و، خەڵكی تارمەنێن و، ئاسانكاربن و، قسەی یەكتر ببیسن و، هەراوكێشە مەنێنەوە ﴿فالذين آمنوا به﴾ ئینجا ئەوانەی بڕوایان بەو پەیامبەرە هێنا ﴿وعزروه ونصروه﴾ و بەڕێزو حورمەتەوە ڕایانگرت و، هاوكاریی و پشتگیری لێكرد بەجیهادو تێكۆشان ﴿واتبعوا النور الذي أنزل معه﴾ ودوای ئەو ڕووناكیەش كەوتن لەگەڵیا نێردراوە ﴿أولئك هم المفلحون﴾ ئەو خەڵكانە ئەمانە سیفەتیانبن، بەختیارو سەرفرازن .

پەیامەكەی پێغەمبەر گشتگیرە:

﴿[١٥٨] قل يا أيها الناس﴾ ئەی پێغەمبەر!ﷺ بڵیٚ: ئەی خەڵكینە! ﴿إني رسول الله إليكم جميعا﴾ چاك بزانن كە: من پەیامبەرو نێردراوی خوام بۆلای سەرجەم ئێوە ، نەك تەنها بۆلای هەندێكتان، وەك ئەم فەرموودە- پێشەوا ئەحمەد ٣٠١/١- پشتگیری ئەو ڕاستیە دەكاو دەفەرمویٚ: ((أعطيت خمسا لم يعطهن نبي قبلي - ولا أقوله فخرا - بعثت إلى الناس كافة: الأحمر والأسود، ونصرت بالرعب مسيرة شهر، وأحلت لي الغنائم ولم تحل لأحد من قبلي، وجعلت لي الأرض مسجدا وطهورا، وأعطيت الشفاعة فأخرتها لأمتي يوم القيامة، فهي لمن لا يشرك بالله شيئا)) واتە: بە فەخریشەوە ناڵێم، پێنج شتم پێدراوە، هەتا ئێستا بەهیچ پێغەمبەرێكی بەرلە خۆم نەدراوە: من نێردراوم بۆ هەموو خەڵك، بۆ سوورو ڕەش..بۆ گشت ئادەمزاد، بەڵام پێغەمبەرانی تر هەریەكە بۆلای هۆزو گەلێكی تایبەتی ڕەوانە كران، وە بەترس خستنە ناو دڵی دوژمنەوە مەودای مانگە ڕێیەك یاریدرام ، وەدەستكەوتە جەنگیەكانم بۆ حەلاڵ كرا، كە بۆ گەلانی تر حەلاڵ نەبووە، وەهەموو زەوییم بۆكرایە نوێژگەو پاككەرەوە، وەشەفاعەتم پێبەخشراو، هێشتمەوە بۆ قیامەتی ئوممەتەكەم، بۆ ئەوانەیان (شەریك) بۆخوا بڕیار نادەن.﴿الذي له ملك السموات والأرض﴾ من ئەوخوایە ناردوومی كە دەسەڵاتداریٚتی تەواوی ئاسمانەكان و زەویی تەنها هی ئەوە ﴿لا إله إلا هو﴾ ئەونەبیٚ ، هیچ پەرستراویٚ بەهەق نییە ﴿يحيي ويميت﴾ ژیان ئەبەخشیٚ و، گیان دەستێنیٚ ﴿فآمنوا بالله ورسوله النبي الأمي﴾ دەسا ئێوەش بە خواو بەو پەیامبەرە هەواڵدەرە نەخوێندەوارەی خوا بڕوابكەن ﴿الذي يؤمن بالله وكلماته﴾ كە ئەوەی بۆ خۆی بڕوای كاملی بە خواو بە هەموو وشەكانی ئەو هەیە ﴿واتبعوه لعلكم تهتدون﴾ دەبیٚ ئێوەش شوێنی بكەون ، سا بەڵكو بەختیار و شارەزای ڕێگەی هەقبێن ﴿[١٥٩] ومن قوم موسى﴾ وەلە گەلەكەی مووسادا وەك ئەوخەڵكە لاسارەی تێدایە، هەرلەو هۆزو گەلەشدا ﴿أمة يهدون بالحق﴾ ئوممەت و دەستەیەكی وا هەیە ڕێگەی ڕاست و دروست دەدەنە بەرو خەڵكیش بەهەق ڕێنما دەكەن ﴿وبه يعدلون﴾ و هەر بە هەقیش دادگەریی و حوكم ئەكەن ﴿[١٦٠] وقطعناهم اثنتي عشرة أسباطا أمما﴾ وە لەبەر ئاسانكاری ئیش وكارەكان (بەنی ئیسرائیل)مان كردە دوازدە دەستە، بۆ ئەوەی هەر دەستەی سەرۆك و(نەقیب)ی خۆی بناسیٚ و، كاروباری خۆی بەرێتەوە لای ئەوو، سەری مووساش سووك ببیٚ ﴿وأوحينا إلى موسى إذ استسقاه قومه﴾ ئەو كاتەش كە هۆزەكەی مووسا تینوویەتی

زۆری بۆ هێناو داوای ئاویان لێکرد، ئێمە سرووشمان بۆ کرد ﴿أن اضرب بعصاك الحجر﴾ کە بەدار دەستەکەت لەو بەردە بدە، ئەویش لێیدا ﴿فانبجست منه اثنتاعشرة عینا﴾ ودەست بەجێ دوازدە کانی لێهەڵقوڵیی" بە ژمارەی خۆیان" ﴿قد علم کل أناس مشربهم﴾ ئیتر هەموو دەستەیەکیان ئاوە خۆرەی خۆی دە زانی ﴿وظللنا علیهم الغمام﴾ وە لەودەشتە گەرمەی(کەنعان)ـەشدا هەورمان کردە سێبەر بۆیان ﴿وانزلنا علیهم المن والسلوی﴾ گەزۆو (شەلاقە)شمان ناردەسەریان و، بەئاسانی کەڵکیان لێوەر دەگرتن ﴿کلوا من طیبات ما رزقناکم﴾پێمان گوتن: سا لەو گشت شتە پاکانە پێمان بەخشیون بخۆن وسوپاسمان بکەن، کەچی ئەوان لەباتی ئەوە ناسوپاسییان کردین و وتیان: (..لن نصبر علی طعام واحد..) ٦١/٢.ئێمەش گوزەرانمان لێ تاڵکردن ﴿وماظلمونا﴾ وەنەبێ بەوکارەیان توانیبێتیان ستەمێ لەئێمە بکەن ﴿ولکن کانوا انفسهم یظلمون﴾ بەڵکو هەر لەخۆیان ستەمیان کرد، خۆیان خستە بەر قاری خوا، بەهۆی بڕووبیانوویەکی زۆریانەوە ﴿(١٦١) واذ قیل لهم اسکنوا هذه القریة﴾ ئەی پێغەمبەر! وەبیری ئەو جوولەکانە بێنە کەوتوونەتە سەردەمی تۆوە، ئەو دەمە بەپێشووەکانیان وترا - پاش گەرانەوەیان لە ماوەی سەرگەردانییەکەیان - بچنە ئەم شارەوە (بیت المقدس) ﴿وکلوا منها حیث شئتم﴾ لەهەر لایەکیش هەرچی ئارەزووتانە بیخۆن ﴿وقولوا حطة﴾ کە دەشچنە ناو شارەکەوە بڵێن: خوایا! گوناهەکانمان هەڵبوەرێ ﴿وادخلوا الباب سجدا﴾ وە لە دەرگاکەیەوە بەدەم سوژدەوە بچنە ژووری و سوپاسی خوا بکەن ﴿نغفر لکم خطیئاتکم﴾ ئەوسا ئێمەیش لە هەڵەو پەڵەکانتان دەبوورین ﴿وسنزید المحسنین﴾هێمان بۆ ئەوانەی ئاکارچاکن، پاداشی زیاتریش دەدەین ﴿(١٦٢) فبدل الذین ظلموا منهم قولا غیر الذی قیل لهم﴾ ئینجا ئەو قسەی پێیان وترابوو کە: دەبێ لە کاتی چوونە ژوورەوەدا بڵێن: ((حطة)) خوایا! گوناهەکانمان هەڵبوەرێ، کەچی ستەمکارەکانیان هەڵسان و گۆڕییان و وتیان: (حنطة فی شعیرة)! وە لەباتی ئەوە کە بەکڕنووشەوە بچنە نێو شارەوە، بە پشتاو پشتێ چوونە ژووری !! ﴿فارسلنا علیهم رجزا من السماء بما کانوا یظلمون﴾ جا ئێمەیش بەهۆی ئەو ستەمەوە کردیان، لە ئاسمانەوە سزایەکمان ناردە سەریان. سەیرێکی سوورەتی(بەقەرە)، ئایەتی شەست بکە، لەوێ تەفسیری ئەم ئایەتانە روونترکراوە ﴿(١٦٣) وسئلهم عن القریة التی کانت حاضرة البحر﴾ ئەی پێغەمبەر! ﷺ دەربارەی شارەکەی (ئەیلە)وە کە دەکەوێتە قەراخی - دەریای سووروو ، نێوان مەدیەن و کێوی طوور- لێیان بپرسە: چی بەسەر هات و، هۆی بەسەرهاتەکەی چیبوو؟!﴿إذ یعدون فی السبت﴾ کاتێ کە لەڕۆژی شەممەدا نافەرمانی خوایان دەکردو، ماسییەکانیان لەو ڕۆژە قەدەغە کراوەدا ڕاو دەکرد! ﴿إذ تاتیهم حیتانهم یوم سبتهم شرعا﴾ چونکە لە ڕۆژی شەممەدا ماسییەکان ، بەزۆری لەسەر ئاوەکە دەردەکەوتن و،

الجزء التاسع — سورة الأعراف

وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنِ اضْرِب بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَىٰ كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٦٠﴾ وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ اسْكُنُوا هَٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَاتِكُمْ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٦١﴾ فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾ وَاسْأَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ كَذَٰلِكَ نَبْلُوهُم بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾

١٧١

بەئاسانی "وەك تاقییكردنەوەیەك"بۆیان دەگیردران ﴿ويوم لايسبتون لا تأتيهم﴾ بەلأم ئەو رۆژە كە شەممە نەدەبوو، دیار نەدەمان و" خۆیان دەر نەدەخست ، ئەوانیش لە شەممەدا پشوویان بۆدەگرت و بۆ رۆژی یەكشەممە ئەیانگرتن و بەمە سنووریان بەزان ویاخییبوون ﴿كذلك نبلوهم﴾ ئاوا تاقییان ئەكەینەوە– لە تۆڵەی سەرپێچی خۆیاندا– ﴿بما كانوا يفسقون﴾ بە هۆی ئەوەی نافەرمانیان كردو لە سنوور دەرچوون . (أصحاب السبت) لەڕۆژەكانی هەینیدا دەهاتن حەوزێكیان دروست دەكردو ماسیەكانیان تێدەكردو تێیدا دەمانەوە، ئەوسا تا شەممە بوایە دەستیان بۆ نە ئەبردن، بەڵكو –وەك فێڵێك– دەچوون رۆژی یەكشەممە دەریان دەهێنان !!.

هەندێ لەجوولەكە سەرپێچی دەكەن و دەبنە مەیموون:

﴿[١٦٤] وإذ قالت امة منهم﴾ وەبیربێنن كە دەستەیەك لە خراپەكارەكانیان بەپیاو چاكەكانیان" كاتێ ئامۆژگارییان دەكردن" دەگوت: ﴿لم تعظون قوما﴾ بۆچی ئێوە ئامۆژگاریی كەسانێكی وا ئەكەن؟ ﴿الله مهلكهم﴾ كە خوا دەیەوێ لەناویان بەرێ ﴿او معذبهم عذابا شديدا﴾ یان بەتوندی سزایان بدا؟! ﴿قالوا معذرة إلى ربكم﴾ وتیان: لەبەر پۆزشی لای پەروەردگارتان، بەڵكو بەوئامۆژگارییە توانیبێتمان ئەركی سەرشانی خۆمان جێبەجێ بكەین. ﴿ولعلهم يتقون﴾ شایەد ئەوانیش خۆبپارێزن لە نافەرمانی خوا ﴿[١٦٥] فلما نسوا ماذكروا به﴾ جا كە ئەو پەند و ئامۆژگارییەیان لە بیرخۆبردەوە و هیچ سوودێكی پێ نە گەیاندن ﴿انجينا الذين ينهون عن السوء﴾ ئێمەیش ئەوانەیانمان ڕزگاركرد كە رێیان لەخراپە دەگرت ﴿واخذنا الذين ظلموا بعذاب بئيس بما كانوا يفسقون﴾ زۆر بەتوندی سزای ئەوانەشماندا ستەمیان لە خۆ كردو، سنوورەكانیان بەزاند ﴿[١٦٦] فلما عتوا عن ما نهوا عنه﴾ جاكە بێباكانە درێژەیان بەوكارەیاندا رێگیری كرابوون لێی ﴿قلنا لهم﴾ پێمان وتن: ﴿كونوا قردة خاسئين﴾ دەسا لەتۆڵەی ئەوەدا ببنە (مەیموون) بە دوورەوە خراویی و سوك و ریسوا ، واتە: وەك مەیموون سوك و بێ رێز و بێ حورمەت بن، بەكورتیی وەكو تەفسیركارانی قورئان دەڵێن : دانیشتوانی گوندەكە بەهۆی تاوانەكانیانەوە بوونە سێ دەستە: دەستەیەكیان سەرپێچییان كردو سزای توند دران . دەستەیەكی تریان دەستیان لە خراپە هەڵگرت و ڕزگار بوون. دەستەیەكی تریان لەئاست گشت ناهەقیەك بێ دەنگ بوون، خوای گەورەخۆی چاك ئەزانێ ئەمانەیان چیان بەسەر هات ؟. جەماوەری زانایان لەسەر ئەوەن كە : سەرۆكەكانیان بوونە مەیموون و بەراز، بەلأم دوای سێ رۆژ ، تیاچوون و مردن، وەك لە جێگای تردا خوا ئەفەموێ: (وجعل منهم القردة والخنازير..) ﴿[١٦٧] وإذ تأذن ربك﴾ ئەمەش وەبیر بێنە كە پەروەردگارت پێشوەكانیانی تێگەیاند ﴿ليبعثن عليهم إلى يوم القيامة من يسومهم سوء العذاب﴾ كە تا رۆژی قیامەت كەسانێكی وا زاڵ دەكەم بەسەریاندا

وإذ قالت أمة منهم لم تعظون قوما الله مهلكهم أو معذبهم عذابا شديدا قالوا معذرة إلى ربكم ولعلهم يتقون (١٦٤) فلما نسوا ما ذكروا به أنجينا الذين ينهون عن السوء وأخذنا الذين ظلموا بعذاب بئيس بما كانوا يفسقون (١٦٥) فلما عتوا عن ما نهوا عنه قلنا لهم كونوا قردة خاسئين (١٦٦) وإذ تأذن ربك ليبعثن عليهم إلى يوم القيامة من يسومهم سوء العذاب إن ربك لسريع العقاب وإنه لغفور رحيم (١٦٧) وقطعناهم في الأرض أمما منهم الصالحون ومنهم دون ذلك وبلوناهم بالحسنات والسيئات لعلهم يرجعون (١٦٨) فخلف من بعدهم خلف ورثوا الكتاب يأخذون عرض هذا الأدنى ويقولون سيغفر لنا وإن يأتهم عرض مثله يأخذوه ألم يؤخذ عليهم ميثاق الكتاب أن لا يقولوا على الله إلا الحق ودرسوا ما فيه والدار الآخرة خير للذين يتقون أفلا تعقلون (١٦٩) والذين يمسكون بالكتاب وأقاموا الصلاة إنا لا نضيع أجر المصلحين (١٧٠)

کەهەمیشە خراپ ترین سزایان پێ بچێژێ ، ئەگەر باوەڕبە پێغەمبەر نەهێنن. بەڵێ.. وابوو، سەردەمێك بە(بختنصر)، ماوەیەك بەگاورەكان، ئەوجا بە (هیتلەر) ، سەرەڕای ئەوانەیش موسڵمانەكان هەموو كاتێ دەرس و پەندی قارەمانیەتیان دادەدان . خوا یاربێت بەم زووانەش چاوەڕوانی كۆتاجەنگیان لەگەڵ موسڵمانەكاندا دەكرێ، هەروەكو پەیامبەر ﷺ لەو بارەیەوە دەفەرموێ: (لا تقوم الساعة حتى يقاتل المسلمون اليهود..). ﴿إن ربك لسريع العقاب﴾ بێگومانە كە پەروەردگارت زۆر زوو بەتۆڵەدا دەگا ﴿وإنه لغفور رحيم﴾ و زۆریش پۆشەرو لێبوردەو، دلۆڤان و میهرەبانە.

جوولەكە بەم لاو بەولادا تەرە دەبن:

﴿[١٦٨] وقطعناهم في الأرض أمما﴾ یەهوودمان لە زەوییدا پەرت كردن و بوونە چەند دەستەو بەستەی لێكترازاو و هەر دەستەیان كەوتە جێیەكەوە ﴿منهم الصالحون﴾ هە یانبوو پیاوچاك وصالح دەرچوو ﴿ومنهم دون ذلك﴾ و هەیشییانبوو چاك دەرنەچوو ﴿وبلوناهم بالحسنات والسيئات﴾ بە خۆشیی و ناخۆشیی تاقییمانكردنەوە ﴿لعلهم يرجعون﴾ تا بەڵكو بگەڕێنەوە بۆلای خوای خۆیان و واز لە كوفر بێنن ﴿[١٦٩] فخلف من بعدهم خلف﴾ كەچی لەپاشیانەوە جێنشینێكی بێ خێرو ناصاڵح و بەدكار بەجێماو هاتە جێگایان، وەك لەجێگایەكی تردا دەفەرموێ : ﴿ورثوا الكتاب﴾ و كتێبی تەوراتیان گرتەدەست، ﴿يأخذون عرض هذا الأدنى﴾ كە هەر بۆماڵ و كاڵای ئەم دنیا پەستە تێدەكۆشان لەباتی ئەو رۆژەكەی تر ﴿ويقولون سيغفر لنا﴾ ئەمە كاریانەودەشڵێن: بێ سۆ ئێمە هەرزوو لە لایەن خواوە تاوانەكانمان دەبەخشرێن ﴿وإن يأتهم عرض مثله﴾ خۆ ئەگەر دیسان كاڵایەكی وەك ئەوەیان دەست كەوتبا ، ئەگەر حەرامیش بووبا ﴿يأخذوه﴾ ئەوەند سروشت نزمن وەری دەگرن، واتە: بەردەوام خەریكی دونیان و، شوێنی ئاواتی پڕو پووچ دەكەون و، هەرگیز لە خراپە ناگەڕێنەوە ﴿ألم يؤخذ عليهم ميثاق الكتاب﴾ ئاخۆ لەو تەوراتەدا پەیمانی پتەویان لێ وەرنەگیراوە؟! ﴿أن لا يقولوا على الله إلا الحق﴾ كەبەرامبەر بەخودی خوا هەق نەبێ چیتر نەڵێن ﴿ودرسوا ما فيه﴾ ئەوی لە تەوراتەیشدا بوو هەموویان توێژی بوویەوەو دیراسەیان كردبوو، كەچی هەر گوێیان نەدا! ﴿والدار الآخرة خير للذين يتقون﴾ خۆ ئەو ماڵەكەی تر" رۆژی قیامەت" بۆ ئەو كەسانەی كە لەخوا دەترسن، باشترە لە لادان و ئەم دونیایەیان ﴿أفلا تعقلون﴾ دەسا تێناگەن و ژیرنابن ؟ ﴿[١٧٠] والذين يمسكون بالكتاب وأقاموا الصلاة﴾ ئەو كەسانەش كە هەمیشە دەست بە كتێبەكەی (تەورات)ـەوە دەگرن و، بەباشیش نوێژ دەكەن، دیارە بەوكارەیان دەبنە پیاوی چاك وصاڵح ﴿إنا لا نضيع أجر المصلحين﴾ بێگومان هەرگیز ئێمەش پاداشی چاكسازان زایە ناكەین. دیارە تا ئێرە لاساریی جوولەكەكانی باسكرد، ئێستایش دێتە سەرباسی قار لێگرتنیان، وەك ئەفەرموێ: ﴿[١٧١] وإذ نتقنا الجبل فوقهم﴾ ئەرێ لە بیرتانە ئەوكاتە كێوەكەی (توور)مان لەبن هێناو بەلای سەریانەوە راگرت ﴿كأنه ظلة﴾ دەتگوت پارچە هەورێكە بە حەواوە ﴿وظنوا أنه واقع بهم﴾ و وایان دەزانی ئەگەر فەرمانی خوا جێبەجێ نەكەن، بەسەریاندا دەكەوێ ﴿خذوا ما آتيناكم بقوة﴾ پێمان وتن : ئەوفەرمان و بڕیارانەی پێماندا‌ون ، توند بیانگرن و كاریان پێ بكەن ﴿واذكروا ما فيه لعلكم تتقون﴾ وە هەرچیشی تێدایە هەر لەیادتان بێ و، رەفتاری پێ بكەن، بەشكو خۆ بپارێزن لە نافەرمانی خوا .

خوا پەیمان لەزاڕۆو زێچی ئادەم دەگرێ ، كە بیپەرستن:

﴿[١٧٢] وإذ أخذ ربك من بني آدم من ظهورهم ذريتهم﴾ ئەوكاتە وەبیر بێنە كە پەروەردگارت لەپشتی نەوەكانی ئادەم وەچەو نەوەی وەدەرهێنا ﴿وأشهدهم على أنفسهم﴾ و پەیمانی لێ وەرگرتن و، كردنی بەشایەد لەسەر خۆیان

بۆ یەکخواپەرستیی ، ئەوجا فەرمووی: ﴿ألست بربكم﴾ ئەرێ من پەروەردگاری ئێوە نیم؟ ﴿قالوا بلى شهدنا﴾ گشت وتیان بەڵێ" ئێمە شایەتی دەدەین تۆ خوای ئێمەیت. هەندێ لە راڤەکەرانی قورئان دەڵێن: ئەم وتووێژو قسەوباسە واقیعییەو حەقیقەتی هەیە، بەڵگەشیان ئەو ریوایەتەیە کە (ئیبن عەبباس) ئەیهێنێ و ئەڵێ: هەرچی زاڕۆو نەوەی عەولادی ئادەم هەبوو کەخوا حەزبکا دروستیان بکات تارۆژی قیامەت، بەجارێ هەموویانی لەپشتی ئادەم هێنایە دەرێ و، پەیمانی لێ وەرگرتن کە: دەبێ هەر ئەوبپەرستن و، شەریك و هاوبەشی بۆدانەنێن، جاخواش کەفیل و دەستەبەری رۆژی ئەوان ئەبێ (رواه أحمد والنسائي والحاكم). بەڵام (ئیبن کەسیر) پێی وایە: کە ئەو بەڵێن و پەیمانە شتێکی فیعلیی نییە، بەڵکو نەزیلەو تەمسیلە، مەبەستیش بەو شاهێدی دانە ئەوەیە کە: خوای گەورە گشت عەولادی ئادەمی بە(فیترەت) لەسەر یەکتاپەرستیی دروستکردووە، وەك (شێخ حەسەنی بەصری)یش دەڵێ، بەڵگەیش ئەوەیە کەخوا لەئایەتەکەدا دەفەرموێ: (من بني آدم) و نافەرموێ: (من آدم)، وە دەفەرموێ: (من ظهورهم) نەیفەرموو: (من ظهره). (ئیبن کەسیر) ئەڵێت ریوایەتەکەی (ئیبن عەبباس)یش (مەوقوف)ـە، نەك (مرفوع). ﴿أن تقولوا يوم القيامة﴾ نەکا ڕۆژی قیامەت بڵێن: ﴿إنا كنا عن هذا غافلين﴾ بەراستیی ئێمە لەم یەکتاپەرستییە بێ ئاگاو خافڵ بووین، ﴿[١٧٣] أو تقولوا إنما أشرك آباؤنا من قبل﴾ یانەڵێن: باوو باپیرانمان- لەپێش ئێمەوە – هاوەڵیان بۆخوا دانا، ئەوسا ئێمەش چاومان لێکردن، ئەگینا وا نە ئەبووین ﴿وكنا ذرية من بعدهم﴾ خۆ ئێمە کۆمەڵێ زاڕۆو منداڵی دوای ئەوان بووین و، چاومان لەوان کردو، ئاگامان لەهیچ شتێ نەبوو ﴿أفتهلكنا بما فعل المبطلون﴾ ئاخۆ "خوایا!" دەتەوێ ئێستا بەهۆی کاروکرداری ناهەق بێژان وبەتاڵکارانەوە لەناومان ببەیت؟! ﴿[١٧٤] وكذلك نفصل الآيات﴾ هەرئاوا ئایەت و بەڵگەکانی خۆمان رۆشن ئەکەینەوە، تا مەردوم تێفکرێن وهەق وناهەق لێك بکەنەوە ﴿ولعلهم يرجعون﴾ وبەشکو لە سەرلێشواویی بگەڕێنەوە..

الجزء التاسع — سورة الأعراف

وإذ نتقنا الجبل فوقهم كأنه ظلة وظنوا أنه واقع بهم خذوا ما آتيناكم بقوة واذكروا ما فيه لعلكم تتقون ﴿١٧١﴾ وإذ أخذ ربك من بني آدم من ظهورهم ذريتهم وأشهدهم على أنفسهم ألست بربكم قالوا بلى شهدنا أن تقولوا يوم القيامة إنا كنا عن هذا غافلين ﴿١٧٢﴾ أو تقولوا إنما أشرك آباؤنا من قبل وكنا ذرية من بعدهم أفتهلكنا بما فعل المبطلون ﴿١٧٣﴾ وكذلك نفصل الآيات ولعلهم يرجعون ﴿١٧٤﴾ واتل عليهم نبأ الذي آتيناه آياتنا فانسلخ منها فأتبعه الشيطان فكان من الغاوين ﴿١٧٥﴾ ولو شئنا لرفعناه بها ولكنه أخلد إلى الأرض واتبع هواه فمثله كمثل الكلب إن تحمل عليه يلهث أو تتركه يلهث ذلك مثل القوم الذين كذبوا بآياتنا فاقصص القصص لعلهم يتفكرون ﴿١٧٦﴾ ساء مثلا القوم الذين كذبوا بآياتنا وأنفسهم كانوا يظلمون ﴿١٧٧﴾ من يهد الله فهو المهتدي ومن يضلل فأولئك هم الخاسرون ﴿١٧٨﴾

١٧٣

نموونەی زانای لارو لاسار:

ئینجا خوای گەورە نموونەی زانا خراپەکانی سەردەم دێنێتەوەو ئەفەرموێ: ﴿[١٧٥] واتل عليهم نبأ الذى آتيناه آياتنا﴾ ئەی پێغەمبەر! ﷺ دەنگ و باسی ئەوکەسە سەر لێشواوەیان بۆ بخوێنە کە بەڵگەو نیشانەی خۆمانمان پێدا. (عەبدوڵڵای کوری مەسعود) ئەڵێ: ئەوزانایە (بەلعەمی کوری باعورا)یە، کاتی خۆی موسا ناردی بۆ ئامۆژگاری پاشای (مەدیەن) و، پاشاکەش ڕێزێکی زۆری لێگرت و، لە ئەنجامی ئەو ڕێز لێگرتنەوەوە چووە سەر ئایینی ئەوان و، نەگەڕایەوە لای موسا !هەندێ ڕیوایەتیش لە ئیبنی مەسعوودو، غەیری ئەویشەوە ئەڵێن: ئەو پیاوە پیاوێکی صالح بووە، پێش ئەوە بەنی ئیسرائیلیەکان بچنە فەلەستین ئەو لەوێ بووە، بەڵام چوونکە لەوە

دڵنیانین کەجوولەکە دەسکاری ئەو ڕێوایەتەیان نەکردبێ، ناتوانین متمانە بخەینە سەری. لەولایشەوڕیوایەتەکان جیاوازیی و، پشێویی و، ئاڵۆزیەکی زۆریان تێدایە، بۆ نموونە ڕیوایەتێ دەڵێت: ئەو پیاوە ناوی (بلعام کوڕی باعورا)یەو لەبەنی ئیسرائیلییەکان بووە، یەکێ دیکە ئەڵێت: لە دەسەڵاتدارەکانی فەلەستینە، یەکێکی تر دەڵێت: پیاوێکی عەرەبە، ناوی (ئومەییەی کوڕی سەڵت) بووە، هەندێ تر دەڵێن هاوچەرخی پەیامبەر بووەو، پێیان وتووە (أبو عامر الفاسق). هەندێ تر دەڵێن: نەخێر، هاوچەرخی مووسا بووە. هەندێکیتر دەڵێن: نەخێر پاش مووسا بووە..جا لەبەر ئەو ئاڵۆزیە، دیاری نەکردن و دان نەنان بە هیچ کامێکیاندا چاکترو گونجاوترە لەگەڵ دەق و ڕۆحی قورئانەکەدا، چونکە نە لە قورئاندا، وە نە لەفەرموودەیەکی "مرفوع"دا دیاری کراوە. بەڵام گرنگ ئەمەیە کە بزانرێ: ئەوانەی وا بڕوا ناهێنن و ملکەچ نابن بۆ ئایەتەکانی خوا پاش ئەوەی بۆیان ڕوون کراوەیە، هەر لە دوودڵی و ئەمبەرو ئەو بەردا ئەبن، حاڵیان وەك حاڵی سەگێکیماندوو وایەو، هەرگیز سروشتی خۆی تێك نەداو، هەر هاسکە هاسکی خۆی بکا، ئەو جۆرە زانا سەر لێشێواوانەش ئایەتەکانیان چ بۆ بخوێنرێتەوە، یان نەء؟..لە ئەمبەرو ئەو بەری خۆیان ناکەون و هەر ڕۆژەی لە سەنگەرێکدان و، لە دەرگایەك دەدەن!! ﴿فانسلخ منها﴾ خۆی لێداڕنین و یەخەی لێ هەڵتەکاندن" واتە: خۆی کافر کردو نەگەڕایەوە بۆ هەق" ﴿فاتبعه الشيطان﴾ ئینجا شەیتان دوای هەنگاوەکانی خۆی خست ﴿فكان من الغاوين﴾ جاچووە ناو ڕیزی گومڕایانەوە ﴿[١٧٦] ولو شئنا لرفعناه بها﴾ ئەگەر ویستبامان پلەی بەرزیمان بەو ئایەتانە دەدایەو، دوای ناهەقیی نەدەکەوت ﴿ولكنه أخلد إلى الأرض﴾ بەڵام ئەو خۆی بەزەوییدا نووساند, واتە: دونیای هەڵبژاردو ڕووی تێکرد ﴿واتبع هواه﴾ وپەیڕەوی لە هەواو ئارەزووی خۆی کرد، دەرەنجام سەرگەردان بوو ﴿فمثله كمثل الكلب﴾ نەزیلەو نموونەی ئەو جۆرەکەسانە-لە پەستییدا-وەك نەزیلەی ئەو سەگە هارە وایە ﴿إن تحمل عليه يلهث﴾ ئەگەر تاری بنێیت و بۆی بچیت ، ئەولە ماندوویی خۆیدا زمانت لێ دەردەکێشێ ﴿وإن تتركه يلهث﴾ و ئەگەر وازیشی لێ بهێنی، هەر زمان دەردێنێ و، خەریکی هاسکە هاسکی خۆی دەبێ."واتە: هەر زۆرت بۆ هێنا هەڵدێ و هاسکە هاسکی پێ دەکەوێ، وازیشت لێ هێنا هەروایەو دێتە سەرت! ئەو کەسەیش کە خۆی بوارد لە ئایەتەکانی خوا، بزانێ یان نەزانێ، سروشتی تێکچووەو قەت ناگۆڕێ و، هەر سووکەو هەر ڕۆژەی لەلایەکە ﴿ذلك مثل القوم الذين كذبوا بآياتنا﴾ ئەو بەسەرهات و چیرۆکەیە نموونەی بەسەرهاتی ئەو کەسانەیە کە: ئایەتەکانی ئێمەیان بەدرۆدانا و کاریان پێ نەکردن"جا جوولەکە بن، یان نا ﴿فاقصص القصص﴾ جا تۆیش ئەم داستانەیان بۆ بگێڕەوە ﴿لعلهم يتفكرون﴾ بەڵکو بیر بکەنەوەو ئامۆژگاری وەرگرن و، لەرێی ڕاست کلا نەبن ﴿[١٧٧] ساء مثلا القوم الذين كذبوا بآياتنا﴾ چەند خراپە نەزیلەو سەرگوزەشتەی ئەو کۆمەڵەی کە ئایەتەکانی ئێمەیان بە درۆدانا ﴿وأنفسهم كانوا يظلمون﴾ ستەمیشیان هەر لە خۆیان کرد، نەك لە ئێمە، خۆیان زیانمەند بوون و ڕێگای هەقیان بزر کرد ﴿[١٧٨] من يهد الله فهو المهتدي﴾ هەر کەسێك خوا ڕێنمایی بکات- بۆ لای هەق- دیارە هەر ئەوە بەختیارو سەرفرازو شارەزای ڕاستییە ﴿ومن يضلل فأولئك هم الخاسرون﴾ وهەر کەسیش -بەهۆی لاساریی خۆیەوە-گومڕای بکا، لە ڕیزی زەرەر مەنداندایە .

هەرلە(ئەزەل)دا خەڵکانی جەحەننەمی دیاری کراون:

﴿[١٧٩] ولقد ذرأنا لجهنم كثيرا من الجن والإنس﴾ بێ سو زۆێکمان لە جنۆکەو لە ئادەمیی بۆ دۆزەخ بەدی هێنا، چونکە لە ئەنجامدا بە ئارەزووی خۆیان ڕێگای بەدبەختیی دەگرنە بەر ، واتە: بەرلەوە دروستیان بکەین دەمانزانی کێ چاکە دەکاو، کێش خراپکارە، بۆیە ئێمەش بڕیاری وامانداوە ﴿لهم قلوب لا يفقهون بها﴾ دڵیان هەیە، کەچی هەقی

پێ وەرناگرن و تێ ناگەن لەهەق ﴿ولهم اعين لا يبصرون بها﴾ و چاویان هەیە، کەچی دەسەڵاتی خوای پێنابینن ﴿ولهم آذان لا يسمعون بها﴾ وهەستی بیستنیان هەیە، بەڵام پێینابیسن. واتە: دڵ و چاوو گوێ و..هتد ئامێری وەرگرتن و ورد بوونەوەن و، بە هەق گەیشتنن، بەڵام بەداخەوە ئەوانە نە بیر ئەکەنەوە ، نە وردیش ئەبنەوە، نە راستیش ئەبیسن ﴿اولئك كالأنعام﴾ ئەمانە وەك ئاژەڵ وەمەڕو بزن و وشترو گان ﴿بل هم اضل﴾ بەڵکو ئەوان لە ئاژەڵیش وێڵترن، چونکە ئاژەڵ دەگەڕێ لە شوێن سوودو کەڵکی خۆی ، وەلە زیان وزەرەری خۆی ڕادەکات ﴿اولئك هم الغافلون﴾ ئەوانەن خافڵ وبێ ئاگا لە ئایەتەکانمان.

ناوە پیرۆزو جوانەکان هەر هی خوان:

سُورَةُ الأَعْرَافِ — الجزء التاسع

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾ وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾ وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِم مِّن جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿١٨٤﴾ أَوَلَمْ يَنظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ وَأَنْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾ مَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾ يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ اللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾

١٧٤ — قُل لَّا أَمْلِكُ

﴿[180] ولله الأسماء الحسنى﴾ ناوەکانی خوا هەموو جوان و پڕشکۆن ﴿فادعوه بها﴾ دەسا ئێوەیش هەر بەو ناوانەوە بانگی بکەن، لاڵەو نزاو داواهەر بەوانە بکەن. (بوخار وموسلیم وترمزی وئیبن ماجە) ریوایەت دەکەن کە: پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ((إن لله تسعة وتسعين إسما مائة إلا واحدا، من أحصاها دخل الجنة، و هو وتر يحب الوتر)). وەترمزی بە تەنیا خۆی ئەمە لە پێغەمبەرەوە - زیاد لەریوایەتی یەکەم - دەگێڕێتەوەو ناوە جوانەکان ئەژمار دەکات: (وهو الله الذى لاإله إلا هوالرحمن الرحيم، الملك، القدوس، السلام، المؤمن، المهيمن، العزيز، الجبار، المتكبر، الخالق، البارىء، المصور، الغفار، القهار، الوهاب، الرزاق، الفتاح، العليم ، القابض، الباسط، الخافض، الرافع، المعز، المذل، السميع، البصير، الحكم، العدل، اللطيف، الخبير، الحليم، العظيم، الغفور، الشكور ، العلى، الكبير، الحفيظ، المقيت، الحسيب، الجليل، الكريم، الرقيب، المجيب، الواسع، الحكيم، الودود، المجيد، الباعث، الشهيد ، الحق، الوكيل، القوى، المتين، الولى، الحميد، المحصى، المبدىء، المعيد، المحى، المميت، الحى، القيوم، الواجد، الماجد، الواحد ، الصمد، القادر، المقتدر، المقدم، المؤخر، الأول، الأخر، الظاهر، الباطن، الوالى، المتعالى، البر، التواب، المنتقم، العفو، الرءوف ، مالك الملك، ذوالجلال و الإكرام، المقسط، الجامع، الغنى، المغنى، المانع، الضار، النافع، النور، الهادى، البديع، الباقى، الوارث، الرشيد، الصبور)).

بەڵێ ئەمە ئەو (٩٩) ناوە پیرۆزەیە کە لەقورئان و فەرموودەکاندا هاتوون و(ترمزیی)یش کۆیکردوونەتەوەو لەکتێبەکەی خۆیدا بەوشێوە نووسیونی، دەبێ ئەوەش بزانرێ کەناوەپیرۆزەکان تەنها لەو (٩٩) ناوەدا نەبڕاونەتەوە، وەکو پێشەوا (ئەحمەد) لە جێی خۆیدا لەوبارەوە فەرموودەی هێناوە. ﴿وذروا الذين يلحدون فى اسمائه﴾ لەوانەگەڕێن دەس وەردەدەن لەناوەکانی خواو بەدەس ئەنقەست دەیانگۆڕن، واتە: لەماناو مەبەست لایان دەدەن، یان ناوی تری بۆ دادەنێن! بۆنموونە: موشریکەکان لە باتی ئەوە کەناوی (الله) بێنن، دەیانگوت (لات)، یان

لە باتی ئەوە بڵێن (عزین) ئەیانوت: (عزی)..هتد. ﴿سیجزون ما كانوا یعملون﴾ دڵنیابە ئەوانە بە تۆڵەی كردەوەی خۆیان ئەگەن. هاوەڵانی پەیامبەر ﷺ جاری وابوو دەیانگوت " یاالله" جاری وایشبوو دەیانگووت " یارەحمان" (ئەبوجەهل)یش گوێی لەوە بوو وتی: موحەممەد لەلایەكەوە دەڵێت یەك خوا هەیە، كەچی لەپاڕانەوەدا هاوار و هانا بۆ چەند خوایەك ئەبا ؟! جا لەوەڵامی ئەوەدا ئەم ئایەتەی (ولله الأسماء الحسنى..) هاتە خوارێ. تەفسیری (ئیبن كەسیر). ﴿(١٨١) وممن خلقنا أمة یهدون بالحق﴾ لەومرۆڤانەدا دروستمانكردون، هەمیشە ئوممەت و گەلێ واهەیە كە: بە رەو ڕێگای ڕاست و دروست خەڵكی هیدایەت ئەكەن ﴿وبه یعدلون﴾ و بەهەقیش بڕیار ئەدەن و داوەریی ئەكەن، ئەگەرچی دونیایش پڕبێ لە ستەم، واتە: لەناوئوممەتی هەموپێغەمبەرێكدا پیاو چاك و(داعیە) هەڵكەوتووە: وەكو لە فەرموودەیەكی (متفق علیه) داهاتووەو دەفەرموێ: (لا تزال طائفة من أمتي ظاهرین على الحق لا یضرهم من خذلهم ولا من خالفهم حتى تقوم الساعة).واتە: لەئوممەتی مندا هەتا قیامەت دێت پشتیوانانی هەق نابڕێن ، سەرپێچی ئەم و ئەویش زیانێكیان پێ ناگەیەنێت ﴿(١٨٢) والذین كذبوا بآیاتنا﴾ ئەوانەش بڕوایان بە ئایەت و نیشانەكانی ئێمە نیەو بەدرۆیان دانان ﴿سنستدرجهم من حیث لا یعلمون﴾ هێدی هێدی ئەیانگرین بێ ئەوە بەخۆشیان بزانن. (ئیستیدراج) ئەوەیە هەركە گوناحێ دەكەن، لەباتی ئەوە خوای گەورە تۆڵەیان لێ بسێنێ، گوزەرانیان باشتر دەكا، ئەوانیش چەواشە دەبن و زیاتر سەر دەكەنە ناوتاوان و گوناح، ئیتر كتوپڕ خوا قاریان لێ دەگرێت ﴿(١٨٣) وأملي لهم﴾ وماوەیەكیش مۆڵەتیان ئەدەم و، سزایان دوا ئەخەم هەتاپتر مەستی دنیا دەبن ﴿إن كیدي متین﴾ دڵنیابن پلانم بۆ لەناو بردنیان زۆر ورد و بەهێزە ﴿(١٨٤) أولم یتفكروا ما بصاحبهم من جنة﴾ ئاخۆ بیریان نەكردۆتەوە، تا بزانن كە هاوڕێكەیان "محمد ﷺ" هەرگیز تووشی شێتی نەبووە؟ ئەمە وەڵامی ئەو ئایەتەیە كە دەفەرموێ: (یاأیها الذي نزل علیه الذكر إنك لمجنون). ﴿إن هو إلا نذیر مبین﴾ ئەوهەرپەیامبەرێكی ترسێنەری ئاشكرایە بۆ هەر خاوەن دڵێك ، ئیتر چۆن پێی ئەڵێن شێتە..؟! ﴿(١٨٥) او لم ینظروا في ملكوت السموات والأرض وما خلق الله من شئ﴾ ئایا بۆ زانینی دەسەڵاتی گەورەیی و فراوانیی خوا، لەئاسمانەكان و زەویی و لەو هەمووشتانەی ترە كە خوا دورستی كردوون ڕانەماون تاملكەچ بن ؟ ﴿وأن عسى ان یكون قد اقترب أجلهم﴾ خۆ لەوەش دەچێ ئاكامیان نزیك بوبێتەوەو دەرفەتیان نەمێنێ بۆ بەدەستهێنانی كردەوەی چاك ؟! ﴿فبأي حدیث بعده یؤمنون﴾ جا ئەگەر بەم قورئانە بڕوا نەكەن و دانەچڵەكێن، دەبێ بەچ قسەیەكی تر بڕوا بكەن ﴿(١٨٦) ومن یضلل الله فلا هادي له﴾ خوا ڕێ لە هەركەسێك بگۆڕێ "بەهۆی لاساریی ئەوكەسە خۆیەوە" ئیتر هیچ ڕێبەرێكی بۆنییە دەستی بگرێ ﴿ویذرهم في طغیانهم یعمهون﴾ سەرەڕای ئەوەش وازیان لێدێنێ باهەر لەناو سەركەشی خۆیاندا سەرگەردان بن.

هاتنی ڕۆژی سەلاو نیشانەكانی:

هاوبەشدانەرەكان وتیان: ئەی پێغەمبەر! ﷺ ئەگەر ڕاست دەكەیت تۆ پەیامبەری خوایت، دەسا پێمان بڵێ: ڕۆژی قیامەت كەیدێت؟ جا خوا ئەم ئایەتەی دابەزاندو فەرمووی: ﴿(١٨٧) یسألونك عن الساعة﴾ لە بابەت ڕۆژی قیامەتەوە لێت دەپرسن:﴿أیان مرسیها﴾ كەی روو دەداو دێتەدی ؟﴿قل إنما علمها عند ربي﴾ پێیان بڵێ: تەنها پەروەردگارم دەزانێ كەی دێت ﴿لا یجلیها لوقتها إلا هو﴾ ئەو نەبێ هیچ كەسێك ناتوانێ لەكاتی خۆیدا بیخاتە روو و دیاریی بكا ﴿ثقلت في السموات والأرض﴾ هەڵهێنان و زانینی هاتنی كاتی قیامەت بۆگشت ئەوانەی لە ئاسمانەكان و زەوییدان قورس و سەختە ﴿لا تأتیكم إلا بغتة﴾ هەر كتوپڕێك بۆتان دێ. (تەبەریی) ئەم فەرموودەی پێغەمبەرە دێنێ: كە ڕۆژێ قیامەت دەرگا بە مەردم دەگرێ، خەڵكیش بێ ئاگایە لێی، یەكێ گۆڵاوەكەی چاك دەكا،

یەکێ ئاوی مەڕو پاتاڵەکەی دەدا، یەکێ لەبازاردا کاڵاکەی دەنوێنێ، تەرازووەکەی بەرزکردۆتەوە ، نرم کردۆتەوە. یان لە فەرموودەیەکی تردا هاتووە: هەتا خۆر لە خۆرئاواوە هەڵنەیەت، قیامەت نایەت، جاهەر کە هەڵهات وخەڵکیش دیتیان، ئەوجا گشت باوەڕ دێنن، دیارە ئیتر ئەوکاتەیە لەهیچ کەسێك باوەڕ وەرناگیرێ ، ئەگەر بەر لەوە باوەڕی نەهێنابێ. ﴿یسألونك كأنك حفي عنها﴾ جۆرێك لەتۆ ئەپرسن-ئەی موحەممەدﷺ!-وەك تۆ لە زانینی هاتنەکەیدا پسپۆڕ بیت ﴿قل إنما علمها عندالله﴾ تۆیش بڵێ: تەنها هەر خوا خۆی دەیزانێ "هیچ کەسی تر نایزانێ"، ئیتر ئەوانیش با ئەوەندە لەسەری نەڕۆن ﴿ولكن اكثر الناس لا يعلمون﴾ بەڵام زۆربەی ئەم مەردمە ڕاستییەکان نازانن.

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٨٩﴾ فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٩٠﴾ أَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿١٩١﴾ وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٢﴾ وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يَتَّبِعُوكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ أَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٩٤﴾ أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنْظِرُونِ ﴿١٩٥﴾

پێغەمبەریش(موحەممەد) بۆ خۆی شتێکی بەدەس نیە :

﴿[188] قل لا املك لنفسي نفعا ولا ضرا إلا ما شاءالله﴾ بڵێ: من خاوەنی هیچ شتێك- چ سوود، چ زیان- بۆ خۆشم نیم، مەگەر ئەوەندە خوا مەیلی هەبێت، ئیتر من لە کوێ هاتنی ڕۆژی قیامەت ئەزانم؟" ﴿ولوكنت أعلم الغيب﴾ ئەگەر من غەیب و نادیارم زانیبا بی وەحیی ﴿لاستكثرت من الخير﴾ ئەو حەلە خێرو بێری زۆرم بۆ خۆم گیر دەکەوت ﴿وما مسني السوء﴾ وقەتیش خراپەو زیانم تووش نەدەبوو ﴿إن أنا إلا نذير وبشير﴾ هەموو بزانن من تەنها ترسێنەرو موژدە دەرم ﴿لقوم يؤمنون﴾ بۆ کەسانێ بڕوا دەکەن بەپەیامبەریەتی من .

هەموو لەیەك کەسن (ئادەم) :

﴿[189] هوالذي خلقكم من نفس واحدة﴾ هەر ئەو خوایەیە کە ئێوەی لە تەنها کەسێك (ئادەم) دروستکرد ﴿وجعل منها زوجها ليسكن إليها﴾ وهەرلە ویش (حەووا)ی هاوسەری- بۆدڵ ئارامیی ئەو- فەراهەم هێنا ﴿فلما تغشاها﴾ جاکە ئادەم لەگەڵیا جووت بووو ﴿حملت حملا خفيفا﴾ ئەویش لەسەرخۆ دووگیان بوو ﴿فمرت به﴾ جا ماوەیەکیش بەوسکەوە مایەوە، واتە: تا کاتی لەدایکبوونی گوزەراندیی و کاری ڕۆژانەیشی پێوە دەکرد ﴿فلما اثقلت﴾ جا کە چوویە قۆناخی سەختیی و قورسیەوە، واتە: لەدایکبوونی نزیك بوویەوە ﴿دعوا الله ربهما﴾ هەردوو لە خوای پەوەردگاریان پاڕانەوەو وتیان: پەروەردگارمان: ﴿لئن آتيتنا صالحا﴾ شەرتبێ ئەگەر منداڵێکی نێرینەی چاکمان پێ ببەخشێ ﴿لنكونن من الشاكرين﴾ لە خەڵکانی شوکرانە بژێرین ﴿[109] فلما آتاهما صالحا﴾ جاهەر کە منداڵێکی نێرینەی صاڵح و راساڵی دانێ ﴿جعلا له شركاء فيما آتاهما﴾ ئەوی خوا پێیدابوون کردیانە شەریك و هاوبەش بۆیی و، پەیمانەکەی خۆیانیان شکاند ﴿فتعالى الله عما يشركون﴾ جا خوا بەرزو بڵندە، پاك وبێخەوشە لەوە ئەوانە دەیکەنە هاوبەشی . بەڵێ.. ئەگەر سەیرێکی ئەم ڕووداوو داستانەیە بکرێ، وادەردەکەوێ-لە چاوی ئێمەوە- زۆر ئاڵۆزە، چونکە ئەگەر بەوردی سەیری داڕشتنی

قورئانەکە بکرێ دەبێ بابە (ئادەم)و دایە (حەوا) منداڵەکەیان کردبێتە هاوبەشی خوا!! ئیتر چۆن؟ لە بەر چی؟ ئێمە شتێکی بەهێزمان بە دەستەوەنییە بۆ چۆنیەتییەکەی، ئەگەرچی فەرموودەیەك هەیە پێشەوا (ئەحمەد)و(تیرمزیی)هێناویانە، ئەویش ئیمامی (ئیبنی کەسیر) لەبارەیەوە ئەڵێت: لەسێ رێگەوە ناتەواو(مەعلوول)ە، بێجگە لەوەش دەڵێت: ئەوفەرموودەیە (مەوقووف)ە. ئەگەر هەرشتێکی تر لەو بابەتەوە هەبێ بە لاوازی دادەنێ. وە هەروەها بەرێزی دەڵیت: ئیمام (حەسنی بەصریی) پێی وایەکە: مەبەست بەم رووداوە بابە (ئادەم) و دایە (حەوا) نییە، پاشان ئیبن کەسیر دەڵێت من بۆخۆم ئەم رایەم بە دڵە، بەڵگەیشم ئایەتی (فتعالی الله عما یشرکون)ە، منیش وەك خۆم هەرئەو بۆچوونەم پێ چاکە، چونکە شتی وا بۆ پەیامبەران زۆر نەگونجاوە، ئەی چۆن دەبێت خانەوادەی پێغەمبەران هەر ئەوەندە لە بیروباوەڕو عەقیدە تێگەیشتبن؟ چۆن دەبێ نەزانن چ شتێك دەبێتە شیرك بۆ خوا؟ چۆن دەبێت نەزانن کە هەموو شتێك بەدەستی خوایە؟ چۆن دەبێت خوا بییەوێ منداڵ بمرێنێ و، شەیتان نەیەڵێت؟ تەنانەت ئەمە زۆر سامناك ترە لە خواردنی درەختەکەی بەهەشت، چونکە/ یەکەم: ئەو خواردنە نابێتەشیرك. دووەم: پاکانەیشی بۆ کراوە بە ئایەتی (ولم نجد له عزما). سێیەم: دەگۆنجێت کە سەرەتای ئایەتەکە باس لەئادەم و حەوابێت و، ناوەڕاستەکەی بۆ گێڕانەوەی شتێك بێت کە لە سروشت و تایبەتمەندی نەوەکانی ئەوان بێت. واتە: وەچەکانمانیان ، چونکە بنیادەمن لە سرووشتیانەوە نزیکە داوای شتیوا بکەن و، پاشانیش بە پێچەوانەوە ڕەفتار بکەن.

خواکانتان - بەدەرلە خوا- بێتوانان:

﴿[١٩١] ایشرکون ما لا یخلق شیئا﴾ ئایا دەبێ شتێك بکەنە هاوبەشی خوا ، کە نەتوانێ هیچ شتێك دروست بکات؟ ﴿وهم یخلقون﴾ دەبێ خۆشیان- هاوبەشەکان - دروست بکرێن ، واتە: خۆ ئەوبتانە خۆیان دروست کراون، ئیتر چۆن ئەپەرسترێن؟ ﴿[١٩٢] ولایستطیعون لهم نصرا﴾ و بەهیچ شێوەیەکیش ناتوانن هیچ یارمەتی و کۆمەکی پەرستیارەکان بدەن ﴿ولا انفسهم ینصرون﴾ تەنانەتی ناتوانن کۆمەك بەخۆیشیان بکەن و، خراپەیەك لە خۆیان بگێڕنەوە، ئیتر چۆن دەیانپەرستن ﴿[١٩٣] وإن تدعوهم إلى الهدى﴾ خۆ ئەگەر بانگیشیان بکەن بۆ ئەوەی ڕێی ڕاستتان نیشان بدەن ﴿لا یتبعوکم﴾ هیچ نابیسن و بە دەنگتانەوە نایەن ﴿سواء علیکم أدعوتموهم أم انتم صامتون﴾ بانگیان بکەن ، یابێدەنگبن و دەنگ نەکەن، یەکبارە بۆتان، واتە: داوایان لێ بکرێ، یان نەکرێ یەکسانە ﴿[١٩٤] إن الذین تدعون من دون الله عباد امثالکم﴾ بێگومان ئەوانەی کەئێوە بێجگە لەخوا بانگیان ئەکەن و ئەیانپەرستن هەر بەندەو دروستکراون وەك خۆتان ﴿فادعوهم فلیستجیبوا لکم﴾ دەسا بانگیان بکەن با وەڵامتان بدەنەوە ﴿إن کنتم صادقین﴾ ئەگەر ئێوە ڕاست ئەکەن ئەوانە شتێکیان بەدەستە ﴿[١٩٥] الهم أرجل یمشون بها﴾ ئا خۆ ئەوانە- لانی کەم -دەتوانن وەك ئێوە لەسەرپێ بچن بۆ پێویستییەکانیان ﴿ام لهم اید یبطشون بها﴾ یان دەستیان هەیە هەڵمەتی پێ بەرن بۆ ڕەتدانەوەی نەیارو ناحەزیان ﴿ام لهم اعین یبصرون بها﴾ یان چاویان هەیە پێی ببینن؟ ﴿ام لهم آذان یسمعون بها﴾ یان گوێیان هەیە پێی ببیسن؟" جائەگەر ئەوانە-هەرهیچ نەبێ- بە ئەندازەی ئێوە تواناو دەسەڵاتیان نیە، باشە! چۆن هاواریان لێدەکەن وئەیانپەرستن ؟ ﴿قل ادعوا شرکاءکم ثم کیدون﴾ بڵێ:دەسا هاوار لە بتەکانتان بکەن ، پاشانیش -بەهەمووتانەوە- نەخشەو پلانی لەناوبردنم داڕێژن ﴿فلا تنظرون﴾ بە هیچ شێوەیەکیش مۆڵەتم مەدەن، واتە: ئێوە هەرچی بکەن، من بە خەیاڵمدا نایەت و نرخی بۆ دانانێم، چونکە خوای گەورە لەمەکرو حیلەی ئێوە دەمپارێزێ ﴿[١٩٦] إن ولیی الله الذی نزل الکتاب﴾ بە ڕاستی گەورەو سەرپەرستیکاری من هەر ئەوخوایە کە:

ئەم قورئانەی ناردۆتە خوارەوە ﴿وهو يتولى الصالحين﴾ و هەر بۆخۆیشی چاودێریی و سەرپەرشتی صاڵحان و چاکان ئەکات ﴿[١٩٧] والذين تدعون من دونه﴾ خۆ ئەوانەی ئێوە -کە بێجگە لە خوا- هاواریان لێ دەکەن ﴿لا يستطيعون نصركم﴾ نەدەتوانن یارمەتی ئێوە بدەن ﴿ولا انفسهم ينصرون﴾ ونەیارمەتی خۆیشیان بدەن ﴿[١٩٨] وإن تدعوهم إلى الهدى لايسمعوا﴾ ئەگەر داوای هیدایەتیان لێ بکەن بۆ ئەوەی خێرتانی تێدایە ، نابیسن ، ئیتر چۆن دەتانەوێ وەڵامتان بدەنەوەو یارمەتیتان بدەن ﴿وتراهم ينظرون إليك﴾ وادەبینی - بە ڕەواڵەت- بۆت دەڕوانن ﴿وهم لا يبصرون﴾ کەچی هیچ نابینن لە هەقیقەتدا.

لەهەڵەی یەکتر چاو بپۆشن:

الجزء التاسع — سورة الأعراف

إِنَّ وَلِـِّۧيَ ٱللَّهُ ٱلَّذِي نَزَّلَ ٱلۡكِتَٰبَۖ وَهُوَ يَتَوَلَّى ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٩٦﴾ وَٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَسۡتَطِيعُونَ نَصۡرَكُمۡ وَلَآ أَنفُسَهُمۡ يَنصُرُونَ ﴿١٩٧﴾ وَإِن تَدۡعُوهُمۡ إِلَى ٱلۡهُدَىٰ لَا يَسۡمَعُواْۖ وَتَرَىٰهُمۡ يَنظُرُونَ إِلَيۡكَ وَهُمۡ لَا يُبۡصِرُونَ ﴿١٩٨﴾ خُذِ ٱلۡعَفۡوَ وَأۡمُرۡ بِٱلۡعُرۡفِ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡجَٰهِلِينَ ﴿١٩٩﴾ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ نَزۡغٞ فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِۚ إِنَّهُۥ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْ إِذَا مَسَّهُمۡ طَٰٓئِفٞ مِّنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ تَذَكَّرُواْ فَإِذَا هُم مُّبۡصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَإِخۡوَٰنُهُمۡ يَمُدُّونَهُمۡ فِي ٱلۡغَيِّ ثُمَّ لَا يُقۡصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾ وَإِذَا لَمۡ تَأۡتِهِم بِـَٔايَةٖ قَالُواْ لَوۡلَا ٱجۡتَبَيۡتَهَاۚ قُلۡ إِنَّمَآ أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّ مِن رَّبِّيۚ هَٰذَا بَصَآئِرُ مِن رَّبِّكُمۡ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٞ لِّقَوۡمٖ يُؤۡمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾ وَإِذَا قُرِئَ ٱلۡقُرۡءَانُ فَٱسۡتَمِعُواْ لَهُۥ وَأَنصِتُواْ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾ وَٱذۡكُر رَّبَّكَ فِي نَفۡسِكَ تَضَرُّعٗا وَخِيفَةٗ وَدُونَ ٱلۡجَهۡرِ مِنَ ٱلۡقَوۡلِ بِٱلۡغُدُوِّ وَٱلۡأٓصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ ٱلۡغَٰفِلِينَ ﴿٢٠٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ لَا يَسۡتَكۡبِرُونَ عَنۡ عِبَادَتِهِۦ وَيُسَبِّحُونَهُۥ وَلَهُۥ يَسۡجُدُونَ۩ ﴿٢٠٦﴾

سجدة

١٧٦ — يسئلونك عن

﴿[١٩٩] خذ العفو وامر بالعرف﴾ هەمووکات بۆ جێبەجێکردنی ئیش وکارەکانت ڕێگەی ئاسان بگرە بەرو، عەفوو لێبوردنیش ڕەوشتت بێ و، هەردەم فەرمان بەچاکە بدە ﴿واعرض عن الجاهلين﴾ و لەخەڵکانی نەفامیش روو وەرگێڕەو، سەر مەخەرە سەریان و، لە ڕێگەی بانگەوازە(دەعوە)وە بڕۆو هەنگاو بنێ ، واتە: پاش بەڵگە هێنانەوە بۆیان، ئەگەر هەر سوور بوون لە سەر کاری نەفامی خۆیان، پشت گوێیان بخەو بەکاری دەعوەوە خەریکبە ﴿[٢٠٠] وإما ينزغنك من الشيطان نزغ﴾ وهەرکاتێکیش لە شەیتانەوە وەسوەسەیەکت بەدڵا هات و، هەڵی نایت بۆکردنی کارێکی ناشەرعیی و حەرام ﴿فاستعذ بالله﴾ تۆش پەنا هەر بەخوا بەرەو خۆت بدە لای ئەو ﴿إنه سميع عليم﴾ چونکە بە ڕاستیی ئەو زۆر ژنەواو، زۆر زانایە بەگوتارو ڕەفتاری مرۆڤ ﴿[٢٠١] إن الذين اتقوا﴾ بێگومان ئەوانەی کە لە شیرك و کاری ناشەرعیی پارێزدەکەن ﴿إذا مسهم طائف من الشيطان﴾ هەر کە وەسوەسەو خەتەراتێکیان لە شەیتانەوە پێ دەگا ﴿تذكروا﴾ بەخێرایی دادەچڵەکێن و بیرئەکەنەوەو لەسەر ڕێگەی خوا پێدادەگرن ﴿فإذاهم مبصرون﴾ دەبینی-زۆر زوو- چاویان ئەکرێتەوەو لەگوناهان دەگەڕێنەوە ﴿[٢٠٢] وإخوانهم يمدونهم في الغي﴾ برا خراپە ئادەمییەکانیان -ئەوانەی کە هەردەم بەدوای شەیتاندا ئەڕۆن و لەخوا ناترسن- هاوکارییان دەکەن و تێدەکۆشن تازیاتر سەرلێشێواویان بکەن ﴿ثم لا يقصرون﴾ ئیتر کۆتا ناکەن وناگەڕێنەوە بۆ ڕێی هەق ﴿[٢٠٣] وإذا لم تأتهم بآية﴾ وەهەر کات داوای موجیزەیەکت لێبکەن و تۆیش بۆت ئەنجام نەدرێت ﴿قالوا لولا اجتبيتها﴾ ئەڵێن: باشە! بۆ خۆت ئەی موحەممەدﷺ بۆڕێکی ناخەی؟ ﴿قل إنما اتبع ما يوحى إلى من ربي﴾ پێیان بڵێ: من تەنها پەیڕەوی لەوە ئەکەم لە لایەن پەروەردگارمەوە بە وەحی و سروش بۆم دێ ﴿هذا بصائر من ربكم﴾ ئەم قورئانەو ئایەتەکانی کۆمەڵە مەشخەڵێکی پەروەردگارتن، ئایەت و موجیزەی تری ناوێ و

بەسە بۆ ڕێ دەرکردن ﴿وهدى ورحمة لقوم يؤمنون﴾ و ڕێ نیشاندەر و میهرەبانیە بۆ کۆمەڵێك باوەڕ دێنن وکاری پێدەکەن .

کەقورئان دەخوێنرێ گوێی بۆ رادێرن:

﴿٢٠٤ وإذا قرئ القرآن فاستمعوا له﴾ وە هەر کە ئەم قورئانە دەخوێندرێ زۆر بەوردیی – ئێوە ئەی ئیماندااران! – گوێی بدەنێ ﴿وانصتوا لعلكم ترحمون﴾ و کڕو بێدەنگ بن و هەراو هوریا مەکەن، سا بەڵکو خوا لەبەر ڕێزلێنان و قایلبوون بەگەورەیی و ڕێزداریی قورئان، بەزەیی پێتانا بێتەوە، واتە: بە پێچەوانەی هاوبەشدانەرەکانەوە ، کە ئەوان لەکاتی خوێندنی قورئاندا دەیکەنە هەراو هۆسەو دەڵێن: (لا تسمعوا لهذا القرآن والغوا فيه..).

بەیانیی و ئێوارە بەترسەوە لەخوا بپارێوە:

﴿٢٠٥ واذكر ربك في نفسك تضرعا وخيفة ودون الجهر من القول﴾ بەلارە ملێ و ترسەوەو بەنهێنی و لەسەرخۆ، هەمیشە گەورەیی خوای پەروەردگارت یادبکە ، لە فەرموودەیەکی(متفق علیە)شدا هاتووە: کە (ئەبو موسای ئەشعەری) دەڵێ: لە سەفەرێکدا هەندێ لە خەڵکەکە لەدۆعاکردندا دەنگیان بەرز کردەوە، پێغەمبەریش ﷺ گوێی لەخەڵکەوە بوو بەدەنگی بەرز دۆعایان کرد! فەرمووی: ((أيها الناس إربعوا (إرفقوا)، على أنفسكم، فإنكم لا تدعون أصم ولا غائبا، إن الذي تدعونه سميع قريب)) واتە: بە هێواش و لەسەرخۆ دۆعابکەن، چونکە ئێوە لەکەسێکی کەڕو دوور داواناکەن، خوای ئێوە نزیك و ژنەوایە. ﴿بالغدو والآصال﴾ هەموو بەرەبەیان و، دەماو دەمی ئێوارانێك ﴿ولا تكن من الغافلين﴾وهەرگیز لە بێ ئاگایان مەبە، واتە: لەوانە پەند وەرناگرن.

ئاگادارییەك: ئیمامی ئەحمەد لە (ئەبوو هورەیرە) دەڵێ: پێغەمبەر نوێژێکی بەدەنگی بەرز خوێندو، پاشان فەرمووی: ئەرێ هیچ کەسێکتان لەگەڵ من سوورەتی (فاتحە)و سوورەتی تری خوێند؟ پیاوێك گوتی بەڵێ من خوێندم، فەرمووی: باشە ! بۆ دەبێ لەگەڵ من قورئان بخوێنرێ ؟! واتە: ئێوە گوێ بگرن بۆپێشنوێژەکە، ئەوسا خەڵکەکەش وازیان لە خوێندنی سوورەتی (فاتیحە)و قورئانی تر هێنا لەونوێژانەدا بەدەنگی بەرز دەخوێنرێن .

(عەبدوڵڵای کوری موبارەك)یش دەڵێ: لە نوێژە(جەهرییە) کاندا، نابێ (مەئمووم) هیچ شتێك بخوێنێ، ئیمامی (مالیك)و، ئیمامی (شافیعی) لە قەولی(قەدیم)یداو، ریوایەتێك لە ئیمام (ئەحمەد)یشەوە هەروا دەڵێن، بەڵام (ئەبوحەنیفە)و ئیمامی (ئەحمەد) دەڵێن: کە(مەئمووم) هەرنوێژێك (جەهریی، یان سریی) بەکۆمەڵ بیکات (قیرائە)ی لەسەر نیە. بەڵام ئیمامی (بوخاریی) دەڵێ: هەموو کاتێك (قیرائە)ی لەسەرە. (ئیبن جەریر)یش دەڵێ: مەبەست لەم کڕوو بێ دەنگیە لەکاتی خوێندنی قورئاندا: کڕوو بێدەنگییە لەکاتی نوێژو وتارەکانی جەژنی قوربان و، جەژنی رەمەزان، رۆژی هەینیدا، چونکە فەرمووده هەیە فەرمان دەدا کە لەپشت پێشنوێژو، لەکاتی وتارەکاندا بێدەنگ بن.

﴿٢٠٦ إن الذين عند ربك﴾ ئەو فریشتانەی کەلای پەروەردگارتن و نزیکن لە میهرەبانی ئەوەوە ﴿لا يستكبرون عن عبادته﴾ هەرگیز خۆ بە گەورە نازانن و سەر پێچی لە پەرستنی ئەوناکەن وەك هاوبەش دانەرەکان نین کە دەعیە نەهێڵێ بیپەرستن ﴿ويسبحونه﴾ لە هەر شتێ شایستەی ئەو نەبێ بەپاك و خاوێن ڕایئەگرن و، تەنها بەگەورەیی ئەو قایل دەبن ﴿وله يسجدون﴾ هەر بۆ ئەویش سوژدەو کڕنووش ئەبەن و، تەنها ئەو دەپەرستن، دەسا ئێوەش وابن.

جەماوەری زانایان ئەڵێن: ئایەتی(وله يسجدون) بۆ قورئان خوێنەران و گوێگران جێی سوژدەیە، وە لە دیاریکردنی جێگای سوژدەکانی قورئان و ژمارەیاندا، زاناکان کێشەیانە، بەڵام لای سەرووی بۆچوونەکان ئەمەیە کە: سووژدەکان لەقورئاندا پازدەن، لە کۆتایی ئەم سوورەتی (ئەعراف)ەوە دەسپێی دەکەن و لە کۆتایی سوورەتی

(عەلەق)دا تەواو دەبن، مالیکی و شافعیەکان دەڵێن: لە تەواوی ئەو پازدە شوێنەدا لە کاتی خوێندنیاندا سوژدە بردن سوونەتە.

لە کۆتایی ئەم سوورەتەوە زۆر سوپاسی بێ پایانی خوای کارزان دەکەم کە یاریدام
بۆ تەواوکردنی تەفسیرەکەی.

*** *** ***

٨- سوورەتی (ئەنفال)

مەدەنی یەو (٧٥) ئایەتە

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

ئەم سوورەتە بایەخ بەبەرنامەو لایەنی یاسا دەدا، بەتایبەتی یاسا بۆجیهاد، چارە بۆ هەندێ بابەت دادەنێت کەپاش ڕوودانی جەنگەکان پەیدادەبن، بۆنموونە: یاسای جەنگ دادەبەزێنێت- ئەگەر ناچارکران بۆ جەنگ ولەگەڵ چەند ڕێنماییەکی تردا بۆ کاتی ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ دوژمنانی دینی خوادا.. دەستور و یاسا بۆ دیل و دەسکەوتەکانی جەنگ. ئەم سوورەتە پاش ڕووداوەکەی(بەدر) هاتە خوارێ کە: بەراستیی بە ڕووداوێکی زۆر پیرۆز لەمێژووی موسڵماناندا دەژمێردرێ، چونکە دەرگای والآ کرد لەبەردەم گشت غەزاکانی تردا، سوپاس و شوکرانە بژێری بوو لەبەرامبەر ئەو سەرکەوتنە پیرۆزەوە.. تەنانەتی هەندێ لە هاوەڵان بەم سوورەتەیان دەگوت: سوورەتی (بەدر)، چونکە زۆر بەدرێژە باسی ڕووداوەکەی ڕۆژی بەدر ئەکات، شیاوی باسە ڕووداوەکە لە مانگی ڕەمەزانی ساڵی دووەمی کۆچیدا بوو. ڕووداوەکەش بە سەرکەوتنی هەق دەژمێردرێ بەسەر ناهەق و پڕوو پووچدا، بەر پەرچ دانەوەیەکیشە بۆ ئەو هەموو سەرکێشی و دەستدرێژییە دەکرایە سەر موسڵمانەکان، هۆی ڕزگار کردنی ئەو پیرەمێردو ژن و منداڵانە بوو کە: بێ دیفاع مابوونەوەو هەر ڕۆژەی بروبیانویەکیان پێ دەگرتن، بەتایبەتی ئەوانەی لە مەککەدا لە بەر دەستیاندا بوون و دەیانگوت: (ربنا أخرجنا من هذه القرية الظالم أهلها..) ئەوسا خوای میهرەبان وەڵامی دانەوەو ئەو غەزایەی بۆ ڕێکخستن و، دەرەنجام بوو بەمایەی سەرکەوتنی موسڵمانەکان بە سەر بتپەرستەکاندا، لەگەڵ کەمی ژمارەیان و ناتەواوی چەك و تەقەمەنی ئەوکاتەیان بەرامبەر بە دوژمنان و، خۆئامادە نەکردنیان بۆ جەنگەکە، چونکە موسڵمانەکان بۆ ئەوەهاتبوون ماڵ وسامانە زەوتکراوەکەیان لە قورەیش بسێننەوە.. بۆیە ڕێگەیان لەکاروانەکە گرت، بەڵام دەرەنجام ئەو جەنگە لابەلایە ڕوویدا.

بەکورتیی: ئەو ڕووداوەی (بەدر)ی گەورە جێگای تایبەتی خۆی هەیە لەمێژووی موسڵماناندا، چونکە پۆزەی دوژمنانی دینی خوای تێدا شکێنراو، بوو بەوانەی سەرکەوتن و عیززەت و سەرفرازی هەردوو دونیا بۆ موسڵمانان. لە کاتی گێڕانەوەی ڕووداوەکەدا شەش جار خوای کارجوان -ناوبەناو- بە (ياأيها الذين آمنوا..) بانگ دەکاتە موسڵمانەکان کە: زیاتر خۆ بگرن و ئارامیان ببێ لە بەرامبەر ئەو ڕووداوانەوە بەرەنگاریان دەبنەوە، چونکە پیرۆزیی و عیززەت لە ڕوو بەڕوو بوونەوەو لە خۆ ئامادە کردندایە.. دەبێ ئەمەش بزانن ئێوە کە داوای بڕواو ئیمان دەکەن، نابێ هیچکات خافڵ بن لە دوژمنتان، بۆیە جارێ داوایان لێدەکات کە هیچکات لە ڕوو بەڕوو بوونەوەدا هەڵنەیەن و پشت هەڵنەکەن، ئەگینا بە توندترین شێوە سزاو تۆڵە دەدرێن ، جارێکی تر داوایان لێ دەکات گوێ ڕایەڵیی خواو پەمیامبەر بن ﷺ و. سەرپێچی لەفەرمانەکانیان نەکەن، جارێکی تریش پێیان دەڵێت ئەو بەرنامەی پەیامبەر ﷺ ئەوانی بۆ بانگدەکات مایەی زیندەگیی و، ژیان و ژیوارێکی خۆش و بەختیاریی هەردووجیهانە.

بانگیان دەکات کە: هەرگیز نهێنی یەکانی خۆیان نەخەنە بەردەستی بێ بڕوایان و، لەملاو لەولا بڵاویان نەکەنەوە هەتا دوژمن نەزانێ خەریکی چین، چونکە بڵاوکردنەوەو درکاندنی نهێنییەکان دەبێتە خیانەت و گزیکاری لە خواو لە پەیامبەر ﷺ و لە موسڵمانان . پێیان دەڵێت: کە"تەقوا" مایەی هەموو سەرکەوتنێکەو ، بەرزترین بەروو بووی دەبێ، کە وابوو هەمیشە دەبێ لە خوا بترسن و ، لەهەموو جموجوڵەکانتان بەئاگابن ، پێیان دەڵێت: هەرگیز پەرت و تەفرەقەو پەراگەندە نەبن، ئەگینا تێدەشکێن و هێزو پێزتان بە با دەڕوات، چونکە هەموو سەرکەوتنێك لەپاڵ وەحدەت و یەکڕیزی دایە. لە کۆتاییدا پێیان دەڵێت کە لەناوخۆیاندا یەکتریان خۆش بوێ، دەڵێ: گشت موسڵمانانی دنیا، بە یەك گەل و، یەك ئوممەت دەدرێنە قەڵەم.. پێشیان دەڵێ: نابێ لە نێوان موسڵمانان و بێ باوەڕاندا پەیوەندی لەسەرحسابی دین وئاقیدە هەبێ، ئەگەرچی خزمایەتیش لە نێواندا هەبێ. ئەمە کورتەی" ئەهداف" و ئامانجەکانی سوورەتی (ئەنفال) بوو. لەخوای دلۆڤان دەخوازم سوود بەخشبێت.

الجزء التاسع — سورة الأنفال

سُورَةُ الأَنفَال

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْأَنفَالِ ۖ قُلِ ٱلْأَنفَالُ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَصْلِحُوا۟ ذَاتَ بَيْنِكُمْ ۖ وَأَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١﴾ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُهُۥ زَادَتْهُمْ إِيمَٰنًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۚ لَّهُمْ دَرَجَٰتٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾ كَمَآ أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيْتِكَ بِٱلْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ ﴿٥﴾ يُجَٰدِلُونَكَ فِى ٱلْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى ٱلْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ ﴿٦﴾ وَإِذْ يَعِدُكُمُ ٱللَّهُ إِحْدَى ٱلطَّآئِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ ٱلشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُحِقَّ ٱلْحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦ وَيَقْطَعَ دَابِرَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٧﴾ لِيُحِقَّ ٱلْحَقَّ وَيُبْطِلَ ٱلْبَٰطِلَ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٨﴾

١٧٧

ئەنفال چییە؟

﴿بسم الله الرحمن الرحيم* [١] يسألونك عن الأنفال﴾ هاوەڵان لەبابەت ئەو دەستکەوتەی جەنگی (بەدر)ەوە لێتدەپرسن: ئاخۆ بۆ کێیێ و، چۆن دابەش دەکرێ ؟ ﴿قل الأنفال لله والرسول﴾ پێیان بڵێ: حوکمی(ئەنفال) بە دەست خواو پەیامبەرە، واتە: شێوەی دابەشکردنەکەی تایبەتە بەوانەوە ﴿فاتقوا الله﴾ دەبێ ئێوەش لەخوا ترستان هەبێ و، سەرپێچی لە بڕیارەکانی نەکەن ﴿وأصلحوا ذات بينكم﴾ ونێوان خۆتان بسازێنن و، دەبێ گشتان یەکبن و جیاوازی و کێشەتان نەبێت و، یەکتر ئاشت بکەنەوە ﴿وأطيعوا الله ورسوله﴾ و گشت کاتێ لە فەرمانی خواو، لەقەسەی پەیامبەری ئەو، گوێڕایەڵیی بکەن ، بەتایبەتی دەربارەی دەستکەوتەکەی بەدر. (عوبادە) دەڵێت: ئەم ئایەتە لەبارەی ئێمەی ئەهلی بەدرەوە هاتە خوارێ، چونکە ئێمە بووین لە شێوەی دابەشکردنی دەستکەوتەکەدا کێشەو ناکۆکیمان بوو، ئەوسا خوایش ئەنفالەکەی لێ سەندینەوەو خستیە بەر دەست پەیامبەری خۆی ﷺ، پێشەوا (ئەحمەد) ریوایەتی کردووە ﴿إن كنتم مؤمنين﴾ کە بڕواتان هێناوە، دەبێ ملکەچبن.

موسڵمانە ڕاستەکان بناسە:

﴿[٢] إنما المؤمنون الذين إذا ذكرالله وجلت قلوبهم﴾ باوەڕدارانی ڕاستەقینەو دڵسۆز هەر ئەوانەن کە هەرناوی خوا هێنرا، دڵیان لەبەر گەورەیی ئەو دەکەوێتە لەرزەو، ترسی لێدەنیشێت ﴿وإذا تليت عليهم آياته﴾ هەرکە ئایەتەکانیشی دەخوێنرێنەوە بەسەریاندا ﴿زادتهم إيمانا﴾ باوەڕیان زیادو بەهێز دەبێ. ئیمامی (بوخاریی) و، گەلێ لە زاناکانی تر ئەم جۆرە ئایەتانە دەکەنە بەڵگەی زیادبوونی ئیمان و باوەڕ ، هەر وەکو جەماوەری ئەم ئوممەتەیش هەر

ڕایان وایە، تەنانەتی پێشەوا (شافعی) و، ئیمامی (ئەحمەد) و هەندێکی دی باسی (ئیجماع)ی لەسەر دەکەن. ﴿وعلى ربهم يتوكلون﴾ هەر بەپەروەردگاریشیان پشت دەبەستن، واتە: پشت و پەنایان هەر ئەوە ﴿[٣] الذين يقيمون الصلاة﴾ ئەوانەشن کە بەڕێك و پێکی نوێژ ئەکەن ﴿ومما رزقناهم ينفقون﴾ و لەو بژێوەیش بەشماندراون لەڕێی خوادا دەبەخشن، بەناوی زەکاتەوە بێت، یان بەناوی صەدەقەوە ﴿[٤] أولئك هم المؤمنون حقا﴾ باوەڕدارانی ڕاستەقینە هەر ئەوانەن، چونکە کردەوەیشیان خستۆتە پاڵی ئیمانەکەیان ﴿لهم درجات عند ربهم ومغفرة و رزق كريم﴾ بەلای پەروەردگاریانەوە پلەو پایە یەکی زۆرو، لێبوردن و ڕۆزیی بەردەوام و چاك و پاکیشیان هەیە.

ڕێنمایەکانی ئایەتی (١-٤):

١- تەقواو خۆ پارێزی لەبەزاندنی بڕیارەکانی خوا.

٢- ڕێکخستنی نێوان موسڵمانان و، پاراستنی تەبایی و ئاشتیی نێوانیان.

٣- بە یەکخواپەرستیی و تاعەت، ئیمان زیاد ئەکا، بە سەرپێچی و نافەرمانیش ئیمان کەم دەکا.

٤- باوەڕداران هەندێکیان باوەڕیان کامڵە ، هەندێکیشیان کەم و کورت و ناتەواوە.

٥- نیشانەی ئیمانکامڵی ئەمەیە کە لەم ئایەتانەدا ڕوونکراوەتەوە.

پەیڕەویی لە پێغەمبەر ﷺ ، بکە بە پیشەی خۆت:

﴿[٥] كما أخرجك ربك من بيتك بالحق وإن فريقا من المؤمنين لكارهون﴾ هەرچۆنێ دەستەیەك لەموسڵمانەکان ، دەرچوونی تۆیان لە ماڵەکەت (لە مەدینە) پێناخۆش بوو، ئەگەرچی بەفەرمانی پەروەردگارت بووو کارێکی ڕەواو دروستیش بوو، هەر ئاواش دابەشکردنی دەستکەوت و (ئەنفال)ـەکەیان - بەو شێوەیە- پێ ناخۆش بوو، بۆ دواییش بەخێریان تەواو بوو ﴿[٦] يجادلونك في الحق بعد ما تبين﴾ هێمان -پاش دەرکەوتنی هەق وڕاستیی- ئەوان دەمەقاڵێ و موجادەلەت لەگەڵ دەکەن سەبارەت بەو بڕیارە ڕاستەیە " بڕیاری جەنگ لەگەڵ کافراندا"دەڵێن: خۆ ئێمە بۆ جەنگ نەهاتووین، بەڵکو هەر بۆ کاروانەکە هاتووین، جا لەبەرئەوە دەبێ بگەڕێینەوە" واتە: ئەگەر چی پێشیان خۆش نەبوو تۆ خۆت خاوەنی (ئەنفال)ـەکە بیت و بەکێی ئەدەیت بیدەی، بەڵام خێر لەوە دابوو ﴿كأنما يساقون إلى الموت﴾ وا دەمەقاڵێ و ململانێت لەگەڵ دەکەن دەڵێیت بۆ مردنیان لێدەخوڕن ﴿وهم ينظرون﴾ و بە ئاشکرا مردن دەبینن و لە پێش چاویانەوەیە، چونکە ئەمان هەم ژمارەو هەم چەکیان لە بێ باوەڕەکان کەم تر بوو ﴿[٧] وإذ يعدكم الله إحدى الطائفتين انها لكم﴾ ئەی لەبیرتانە ! خوا بەڵێنی یەکێ لەدوو تاقمەکەی پێدان- کاروانەکە، یان سوپاکە- ئەوە بوو کاروانێك بە بازرگانییەکی زۆرەوە لە وڵاتی شامەوە- بە سەرۆکایەتی ئەبوسوفیان- دەگەڕایەوە ، پەیامبەریش ﷺ بەوەحیی و بەسروش ئاگادار کرابوو کە: یەکێ لەو دوودەستەیە- سوپاکە، یان قافڵەکە - دەسکەوتی ئێوە دەبێ، ئەوسا پەیامبەریش ﷺ مەشورەتی بەهاوەڵانی کرد، چی بکەن باشە؟ ئەوانیش لەبەرئەوە خۆیانیان ئامادە نەکرد بوو بۆ جەنگ، حەزیان لە قافڵەکە دەکرد. ئینجا کە لەودەمەدا کەهەراوکێشەیان لەناوپەیدا بوو، پەیامبەریش ﷺ تووڕەو دڵگرانبوو لێیان، پاشان هاوەڵان ئامادەیی خۆیانیان دەربڕی بۆ جەنگەکەو، تەنانەتی بیشیانخاتە دەریاوە هەرئامادەن.. پاشان ئەویش موژدەی سەرکەوتنی پێدان (سیرەی ئیبن هیشام). ﴿وتودون أن غير ذات الشوكة تكون لكم﴾ حەزتان دەکرد ئەوقەی دەستە بێ چەکەکە بن، واتە: کاروانەکە، نەك لەشکرو سوپاکە ﴿ويريد الله أن يحق الحق بكلماته﴾ خۆ خواش دەیەوێ بەڵێنەکەی خۆی بچەسپێنێ، دەیەوێ دینی هەق وڕاست (دینی ئیسلام) زاڵ بکا ﴿ويقطع دابر الكافرين﴾ و ڕەگ و ڕیشەی بێ باوەڕانیش ببڕێ ﴿[٨] ليحق

﴿الحق ويبطل الباطل﴾ ئەوە دەكا هەتا هەق و ڕاستیی سەقامگیر بكاو، ناڕەواو ناهەقیش، هەڵوەشێنێ ﴿ولو كره المجرمون﴾ با تاوانبارانیش پێیان ناخۆش بێت.

هانا دەبەنە بەر خوا، ئەویش دێت بە هانایانەوە:

﴿[٩] إذ تستغيثون ربكم﴾ وەبیر بێنن ئەودەمە كەناڕەحەت ودڵ نیگەران بوون و، هاناتان بۆپەروەردگارتان بردو پێغەمبەریش - وەك موسلیم هێناویەتی- ڕوویكردە ڕووگەو فەرمووی: ((اللهم أنجزلي ما وعدتني، اللهم إن تهلك هذه العصابة من أهل الإسلام فلن تعبد في الأرض أبدا)) خوایا! بەڵێنەكەی خۆتم بۆ جێبەجێ بكە، خوایا! ئەگەر ئەم دەستەیە لەناوبچێت، ئیتر تۆ هەرگیز ناپەرسترێیت، جا لەودەمەدا ئەم ئایەتە هاتوو فەرمووی: ﴿فاستجاب لكم﴾ ئەوا پەروەردگارتان وەڵامی دانەوە ﴿أني ممدكم بألف من الملائكة مردفين﴾ كە: دڵنیابن بە شوێن یەكدا هەزار فریشتە بۆ پشتیوانیتان دەنێرم ﴿[١٠] وما جعله الله إلا بشرى﴾ و خوا ئەوەی هەر بۆ ئەوەكرد كە ببێتە مژدەی سەركەوتنتان ﴿ولتطمئن به قلوبكم﴾ ودڵیشتان ئۆقرە بگرێ پێی ﴿وما النصر إلا من عندالله﴾ و ئەوەش بزانن كە سەركەوتن و یارمەتیش تەنها لای خوایە ﴿إن الله عزيز حكيم﴾ بە ڕاستیی خوا زۆر بەتواناو بەدەسەڵاتە، زۆریش كارجوان و لەكارزانە، ئەوەتە جیهاد فەرزدەكات هەتا نەیارو دوژمنەكانتان سەركوت بن.

سُورَةُ الأَنفَالِ — الجُزءُ التَّاسِعُ

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُم بِأَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ ۚ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُم مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ ﴿١١﴾ إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا ۚ سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَمَن يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾

١٧٨ — فلم تقتلوهم

خوا لە بەدردا بۆ ئۆقرەی دڵ هاوەڵانی خەواند:

﴿[١١] إذ يغشيكم النعاس أمنة منه﴾ ئەوەشتان لە بیر بێت - كە بەڕۆژێ پێش جەنگەكە - بەخەوە نووچكە لەوكاتی ناڕەحەتیی و ترسەدا هێمنیی و ئاسوودەیی دایگرتن. (عەلی كوڕی ئەبو تالیب) ئەڵێت: لەو ڕۆژەدا هەموو خەومان لێكەوت، پەیامبەری خوا نەبێت ﷺ ئەو لەبن دەرختێكدا هەر نوێژی ئەكردو، هە تا بەیانی لە خزمەت پەروەردگارییدا پاڕایەوەو داوای یارمەتی لێكرد ﴿وينزل عليكم من السماء ماء﴾ بارانیشی لە ئاسمانەوە بۆتان نارد ﴿ليطهركم به﴾ تا لەچڵك وچەپەڵی ڕێگە پاك و خاوێنتان بكاتەوە ﴿ويذهب عنكم رجز الشيطان﴾ و بەد گومانیی وهەموو خەیاڵات و نیازێكی نەگونجاوی شەیتانیشتان لێ وەدووربخات ﴿وليربط على قلوبكم﴾ ودڵنیاتانكات لەسەر یارمەتی خۆی ﴿ويثبت به الأقدام﴾ ولەگۆڕەپانی جیهاددا پێتان مەحكەم و سەقامگیر كا.

بەڵێ.. موسڵمانەكان پێش ئەوە بگەنە (بەدر) چڵك و چەپەڵی ڕێگەو، تینوویەتیی و، هەر حاڵەتێكی تری ناهەمواریان تووشببوو، جا خوای گەورە -وەك كەرامەت و ڕێزلێنان بۆیان- ئەو بارانەی بۆ باراندن و، ئەوانیش خۆیانیان پێخاوێن كردەوە. ﴿[١٢] إذ يوحي ربك إلى الملائكة﴾ وەبیرتان بێت كە پەروەردگارت نیگای بۆ فریشتەكان كرد: ﴿أني معكم﴾ كە بچن هاوكارییان بكەن، بە ڕاستیی خۆیشم لەگەڵتانم ﴿فثبتوا الذين آمنوا﴾ و غیرەت وەبەر

بڕوادارەکان بنێن و، موژدەی سەرکەوتنیان بدەنێ و، دڵ ئەستووریان بکەن ﴿سألقى في قلوب الذين كفروا الرعب﴾ بۆخۆیشم زووترس و بیم ئەخەمە دڵی کافرو بێ باوەڕەکانەوە، هەتاهەڵبێن وجەنگییان پێنەکرێت ﴿فاضربوا فوق الأعناق﴾ دەسا ئێوەش-ئەی فریشتەکان !-بە توندی لەملیاندەن ﴿واضربوا منهم كل بنان﴾ وهەموو پەنجەو سەر پەنجەکانیان بپەڕێنن، هەتا لە کار دەکەون و، بە ئاسانی دیل ئەکرێن، وەیان ئەکوژرێن، واتە: سەروو دەستیان بپەڕێنن، هەتاجەنگییان پێنەکرێت ﴿[13] ذلك بأنهم شاقوا الله ورسوله﴾ ئەوەش چونکە دژایەتی خواو پێغەمبەرەکەی دەکەن ﴿ومن يشاقق الله ورسوله﴾ هەر کەسیش لەگەڵ خواو پێغەمبەری ئەودا دژایەتی و ململانێ بکا ﴿فإن الله شديد العقاب﴾ بە ڕاستی خوا تۆڵەی زۆر بەهێزە، سەختگیرە ﴿[14] ذلكم فذوقوه﴾ دەسا لەدنیادا ئەوسزایە بچێژن ﴿وان للكافرين عذاب النار﴾ بێگومانیشبن لە دوا ڕۆژدا سزای ئاگر بۆکافرەکان ئامادەیە.

لەبەر زۆری دوژمن هەڵمەیەن:

﴿[15] ياايهاالذين آمنوا﴾ ئەی گەلی خاون باوەڕ! ﴿إذا لقيتم الذين كفروا زحفا﴾ هەر کە لەمەیدانی جەنگدا تووشی بێ باوەڕان بوون و بە زۆری هێرشیان بۆهێنان و کەمکەم لێتان نزیك دەبوونەوە ﴿فلا تولوهم الأدبار﴾ نابێ پشتیان تێ بکەن و، هەڵبێن و ڕابکەن، بەڵکو دەبێ بەرامبەریان خۆ ڕاگربن ﴿[16] ومن يولهم يومئذ دبره﴾ هەرکەسێك لە ڕۆژی ڕوو بەڕوو بوونەوەدا پشتیان تێبکات و خۆی بدزێتەوەو شوێنی خۆی چۆڵبکات ﴿إلا متحرفا لقتال﴾ مەگەر بۆ شەڕکردن لە شوێنێکەوە بۆشوێنێکی تر، بە مەبەستی ئەوە جارێکی تر خۆی ساز بداتەوە بۆ هێرش ، وەیان بۆئەوەبێت فێڵ لەبێ بڕواکان بکات ، ئەوسا خێرا بگەڕێتەوە سەریان بۆ جەنگ، دیارە لەم حاڵەتانەدا قەیدی نیە ﴿او متحيزا إلى فئة﴾ یان جێگۆڕکێ بکاو خۆی بگەیەنێتە تاقمێکی تری جەنگاوەرەکان ، بۆ ئەوە هەموویێکەوە باشتر جەنگ بکەن، وەك دەڵێ: (الحرب خدعة). ﴿فقد باء بغضب من الله﴾ ئەوە بەدەر لەوحاڵەتانە، خەشم وقینێکی زۆری خوای دەکەوێتە سەر ﴿ومأواه جهنم﴾ وجێ و ڕێیشی دۆزەخ دەبێ ﴿وبئس المصير﴾ ئای دۆزەخیش چارەنووسێکی خراپە.

خوا خۆی خوانەناسانی کوشت لە بەدردا:

﴿[17] فلم تقتلوهم ولكن الله قتلهم﴾ لەپاش ڕووداوەکەی (بەدر) خەریکبوو هاوەڵان جوامێریی و قارەمانیەتی خۆیانیان باس دەکرد، ئەوجا خوا فەرمووی: لەڕاستیدا ئێوە بێ باوەڕەکانتان نەکوشت لە بەدرا، چونکە شتی وا لە توانای ئێوەدا نەبوو، بەڵکو خوا بۆ خۆی هاوکاریکردن و کوشتنیی و، لەناوی بردن و، ئێوەشی سەرخست ﴿وما رميت إذ رميت ولكن الله رمى﴾ ئەودەمە کە تیرەکانت هاویشت ئەی پێغەمبەر ! ﷺ خوا نەناسانتان تێشکان، لەواقیعدا هاوێژەرەکە تۆ نەبووی، چونکە تێشکانی ئەوانە لەتوانای تۆدا نەبوو ئەگەر خوات لەگەڵ نەبوویا، کەوابوو خوای باڵادەست بوو تیرەکانی هاویشت و بەوشێوە ترسی خستە دڵیانەوە، بەتایبەتی ئەو دەمە کەگڵ و زیخەکەت بۆ هەڵدان، چونکە ئەوەندە خۆڵ و زیخ ، کەی شایەنی ئەوەیە سوپایەکی گەورەی ئاوا سەرگەردان وتەفروتوونا بکات. (ئیبن عەبباس) دەڵێت: پەیامبەر ﷺ لامستێك خۆڵی هەڵگرت وبەرەو ڕوخساری موشریکەکان هەڵییدا فەرمووی: ((شاهت الوجوه)) واتە: خوایا! ئەم دەم و چاوانە گشت کوێرو زەرەتاڵ بکەیت! ئینجا هەریەکە لەوانە پارچە زیخ و خۆڵێکی بەرکەوت و لەترسانا پشتیان هەڵکردو تێشکان ﴿وليبلى المؤمنين منه بلاء حسنا﴾ ئەوکارە بۆ ئەوەشبوو کەخوای لەکارزان بڕوادارەکان چاك تاقییبکاتەوە، واتە بەهرەو نیعمەتێکی تری خۆی بەموسڵمانان بناسێنێ، ئەوە بوو ئەو هەموو دەستکەوتە جەنگییەی پێدان و، بێ باوەڕکانیشی تێشکان ﴿إن الله سميع عليم﴾

بێگومان خوا زۆر بیسەرو زنەوایە، بۆ خۆی نزاکەی پەیامبەری ﷺ بیست و وەڵامیشی دایەوە، زانایشە بەدڵسۆزیی و ئیخلاسیان ﴿[18] ذلكم وأن الله موهن كيد الكافرين﴾ ئەوکارانە بۆئەوەیە بزانن کە: بێگومانە خوای گەورە فرت وفێڵی خوانەناس وکافران ریسواو بێ ئاکام دەکات (زوهری) ئەڵێت: رۆژی بەدر(ئەبوجەهل) وتی: خوایا! هەرکامێکمان ئێمەو تاقمی موحەممەد کاممان خراپەو مافی خزمایەتیی پێشێل کردووە، دەمەوێ ئەمرۆ لەناوی ببەیت. خوای گەورەش رووی قسەی دەکاتە بێ باوەڕەکان و، بە لاقرتییەوە پێیان ئەڵێت: ﴿[19] إن تستفتحوا﴾ ئەگەر سەرکەوتنتان دەوێت ﴿فقد جاءكم الفتح﴾ بەڵێ وا یارمەتی خواتان بۆ هات، بەڵام بەشی ئێوەی تێدانەبوو، چونکە ئێوە گوتتان: (اللهم إن كان هذا هو الحق فأمطر علينا حجارة من السماء..) وا بۆتان هات ! ﴿وإن تنتهوا﴾ جا ئەگەر لەجەنگ و دژایەتی پەیامبەریش ﷺ واز بێنن ﴿فهو خير لكم﴾ بۆدنیاو قیامەتتان قازانجتانە ﴿وإن تعودوا نعد﴾ ئەگەر بشگەڕێنەوە سەر جەنگ و، ئاژاوە نانەوە بۆ موسوڵمانان ، وائێمەیش تێهەڵدەچینەوەو، وەك رۆژی بەدرتان لێ ئەکەینەوە ﴿ولن تغني عنكم فئتكم شيئا ولو كثرت﴾ دەستەو کۆمەڵەکەشتان چەندە زۆربێت، لەهیچ سزایەك بێ نیازتان ناکا، وەکو رۆژی بەدر خۆتان دیتان چۆن دەستەو بەستەکەتان تەفرو توونا بوو و هیچ کەڵکی نەبوو بۆتان ﴿وان الله مع المؤمنين﴾ بێگومان خوا لەگەڵ باوەڕداراندایەو، یارمەتییان ئەدا.

گوێڕاڵی خواو پێغەمبەربن ﷺ :

﴿[20] يا أيها الذين آمنوا أطيعوا الله ورسوله﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! گوێ بیستی خواو پەیامبەرەکەی بن ﴿ولا تولوا عنه وانتم تسمعون﴾ وپشت لە فەرمانەکانی مەکەن کە: دەشبیسن چیتان بۆباس دەکات ﴿[21] ولا تكونوا كالذين قالوا سمعنا﴾ وەك ئەو موشریك و بێ باوەڕانە مەبن کە: گوتیان چوو بەگوێمانا! ﴿وهم لايسمعون﴾ کەچی نەچوو بەگوێیانداو کەڵکیان لێ وەرنەگرت !. کۆمەڵێك لەهۆزی (بەنی عبدالدار) گوتیان: ئێمە سەبارەت بەو کتێبە موحەممەد ﷺ هێناویەتی کەڕولاڵین و نابیسین، وە لەگەڵ (ئەبوجەهل)یشدا چوونە بەرەکانی جەنگ، ئەوجا خوا فەرمووی: ﴿[22] إن شر الدواب عند الله﴾ بێگومان بێفەڕ ترینی رەوکەرو جوڵندە لای خوا ﴿الصم البكم الذين لا يعقلون﴾ ئەوخەڵکە کەڕو لاڵەیە تێناگات، واتە: بیر لەئایەت و بوونەوەر ناکاتەوەو خۆی گێل دەکا، بێ شك ئەوانە لەهەموو گیانلەبەران پەستترن ﴿[23] ولو علم الله فيهم خيرا﴾ خۆ ئەگەر خوا زانیبای خێرێك بەناو چاویانەوەیە ﴿لأسمعهم﴾ کارێکی دەکرد کە: وشەی هەق و ئامۆژگاریەکانی قورئان ببیسن، بەڵام بۆ خۆی دەزانێ کە: خۆماندوکردن لەگەڵیان بێ کەڵکە، وەکو دەفەرموێ:﴿ولو اسمعهم﴾ گریمان پێیشیان ببیسێ ﴿لتولوا وهم

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ۚ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾ ذَٰلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾ إِن تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ ۖ وَإِن تَنتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَإِن تَعُودُوا نَعُدْ وَلَن تُغْنِيَ عَنكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾ ۞ إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَّأَسْمَعَهُمْ ۖ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوا وَّهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنكُمْ خَاصَّةً ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾

معرضون﴾ ڕوویان وەرگێڕاو دەڕۆیشتن و باوەڕیان نەدەهێنا ، چونکە لە (ئەزەل)دا خوا دەزانێ هەرگیز باوەڕ ناهێنن ! کەوابوو تۆش خەریك مەبە لەگەڵیان.

بە دەنگ خواو پێغەمبەرەوە بچن:

﴿[٢٤] یا أیها الذین آمنوا استجیبوا لله و للرسول إذا دعاکم لما یحییکم﴾ ئەی گەلی خاوەن باوەڕ! هەرکە خواو پێغەمبەر بانگییان کردن بۆئەنجامدانی ئەوکارەی ئێوە دەژێنێتەوە ، (واتە: گوێڕایەڵی لەقورئان، جیهاد، ڕەوشتی پاك و بەرز...هتد) خێرا وەڵامیان بدەنەوەو فەرمانەکەیان جێبەجێ بکەن ﴿واعلموا أن الله یحول بین المرء وقلبه﴾ چاکیش بزانن کە بێگومان خوا دەتوانێ لەنێوان مرۆڤ ودڵییدا لەمپەردانێ و، نەهێڵێ تووشی هیچ خێروچاکەیەك ببێت ، بۆیە دەبێ مرۆڤ هەمیشە لەخوا بترسێ و خۆی بداتە دەستی ئەو، هەر لەبەر ئەوەش بوو پەیامبەرمان ﷺ بەردەوام دەیفەرموو: ((یا مقلب القلوب ثبت قلبی علی دینك..)) خوایا! کەئاڵوگۆڕی گشت دڵەکان بەدەستی خۆتە، دەسا دڵم لەسەر دینی خۆت تۆکمە بکە ﴿وأنه إلیه تحشرون﴾ ئەمەش براوەتەوە کە هەمووتان لای ئەو کۆ دەکرێنەوەو پاداشت و تۆڵەش وەردەگرنەوە.

لە بەڵاو فیتنەی گشتگیر خۆ بپارێزن:

﴿[٢٥] واتقوا فتنة لا تصیبن الذین ظلموا منکم خاصة﴾ لەوفیتنەو بەڵایەش خۆپارێزن و بترسن ، کە کاتێ دێت، تەنها ئەوقەی ئەوانەتان نابێت ناهەقییان کردووەو دەستیان تێیدایە، بەڵکو یەخەی هەموان – گوناحبارو، بێ گوناح، چاك و خراپ – دەگرێتەوە، یان وەك دەڵێن: (تەڕو وشك) پێکەوە دەسووتێ، بۆیە (بوخاری) لە فەرموودەیەکدا هێناویەتی: ((إن الناس إذا رأوا الظالم فلم یأخذوا علی یدیه، أوشك أن یعمهم الله بعذاب من عنده)) واتە: کەخەڵکی ستەمکاریان دیی و، دەستیان نەگرت لەخراپەکەی، نزیکە خوای بە توانا جەزرەبەی هەموان بدات ﴿واعلموا أن الله شدید العقاب﴾ بشزانن کە بێگومان تۆڵەی خوا توندو سەختە (سەدی) دەڵێ: ئەم ئایەتە لەکاتی خۆیدا بەتایبەتی بۆ ئامۆژگاری (بەدر)یەکان هات، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا سەدەمەخابن لەڕووداوەکەی (جەمەل)دا تووشی ئەوهەموو بەڵاو فیتنەیە بوون و لەناوخۆیاندا وەجەنگ هاتن !

ئەوسا چەن کەم و بێ دەسەڵات بوون؟!:

﴿[٢٦] واذکروا إذ أنتم قلیل مستضعفون فی الأرض﴾ ئەوکاتە وەبیر بێننەوە کە ئێوە ئەی موسڵمانان ! لە مەککەدا کەم وکزبوون و لاوازو دەسە پاچەش بوون ﴿تخافون أن یتخطفکم الناس﴾ و دەترسان خەڵك بتانرفێنن و بتانکوژن ﴿فآواکم﴾ لەوکاتەدا خوای میهرەبان پەنایدان و، شاری (مەدینە)ی کردە پەناگاتان ﴿وأیدکم بنصره﴾ و لە ڕۆژەکەی (بەدر)دا یارمەتیدان و پشتگیریی لێکردن و سەریخستن ﴿ورزقکم من الطیبات﴾ و ڕۆزیی پاك وچاکی پێبەخشین، کاروانەکەی کردە دەستکەوتتان ﴿لعلکم تشکرون﴾ گشت ئەمانەی بۆکردن بەشکو شوکرانە بژێرن.

لە دینی خوا دەغەڵی مەکەن:

﴿[٢٧] یا أیها الذین آمنوا لا تخونوا الله والرسول وتخونوا أماناتکم﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! گزیی و خیانەت لەخواو لە پێغەمبەرو لە سپاردەکانتان مەکەن، واتە: نەیارو دوژمنی ئەوان مەکەنە یارو دۆستی خۆتان و، نهێنییەکانیان لابدرکێنن ﴿وأنتم تعلمون﴾ بۆ خۆیشتان چاك دەزانن کە گوناهو تاوانی خەیانەتکردن چەندە گەورەیەو، دەشگەڕێتەوە سەر ئەستۆی ئێوە. ئەم ئایەتە(وەك شێخی سیووتی) دەڵێ سەبارەت بە (ئەبوو لبابە)هاتە خوارێ، ئەو دەمە کەپەیامبەر ﷺ ناردی بۆ لای (بەنی قورەیزە) لەسەر داوای خۆیان سوڵح و سازشیان لەگەڵکا،

جائەوانیش مەشوورەتیان پێکردو گوتیان: بە بڕیاری (سەعد) ڕازین، کەچی ئامازەی بە قوڕگی کرد! واتە سازشیان لەگەڵ کەن تیا ئەچن! ﴿[٢٨] واعلموا انما أموالكم وأولادكم فتنة﴾ بشزانن کەبێگومان هەموو ماڵ و سامان و منداڵتان هۆی تاقییکردنەوەن بۆتان، بۆ ئەوەیە دەرکەوێ ئاخۆ ئێوە چۆن هەڵسوکەوتیان لەگەڵ ئەکەن؟ بڵێیت لەبەر ئەوان بەرژەوەندی ئیسلام وەلا نێن؟ ﴿وان الله عنده أجر عظيم﴾ ئاشکرایشە پاداشی زۆرو زەبەنەو فراوان هەرلای خوایە.
(ئەبوو لوبابە) لەنێو (بەنی قورەیزە)دا سامان و منداڵەکەی جێمابوو، لەبەر ئەوەبوو ئەو نەرمیەی لەگەڵ نواندن و ئەو (تەصریح)ەیدا ! ﴿[٢٩] یاایها الذین آمنوا إن تتقوا الله﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! ئەگەر لە خوا بترسن و پارێزگاری بڕیارەکانی بکەن ﴿یجعل لکم فرقانا﴾ نوورێکتان دەداتێ بتوانن چاك و خراپی پێ لێك جیاکەنەوەو ڕێتان بۆ روونکاتەوە ﴿ویکفر عنکم سیئاتکم﴾ ولە گوناهەکانی پێشووشتان ببووروێ ﴿ویغفرلکم﴾ و تاوانەکانیشتان ببەخشێ ﴿والله ذو الفضل العظیم﴾ و خواش بۆخۆی خاوەنی بەهرەی زۆر گەورەو مەزنە.

لەبیرت بێ چ پیلانێکیان بۆ دارشتییت!

(ئیبن عەبباس) دەڵێت: ئەنجوومەنی قورەیش لە(دار الندوە) کۆبوونەوە، بۆ ئەوە دەربارەی پەیامبەر ﷺ نەخشەو پلانێکی ورد دابڕێژن ! جاپاش وتوو وێژێکی زۆرو، شەڕە قسەیەکی نێوانیان، بڕیاریاندا بیکوژن..! (جبریل)یش بە فەرمانی خوا خێرا هەواڵەکەی دابەزاند، ئیتر پەیامبەر ﷺ، خۆی بۆ کۆچکردن ئامادەکرد، ئینجا پاش ئەوە کەگەیشتە (مەدینە) بەوجۆرە کە ژیاننامە دەیگێڕێتەوە خواپیلانەکەی قورەیشی بۆگێرایەوەو فەرمووی: ﴿[٣٠] وإذ یمکر بك الذین کفروا﴾ ئەوکاتە وەبیر بێنە کەبێ باوەڕەکان دەیانویست فێڵت لێ بکەن ﴿لیثبتوك﴾ کە: یا بتگرن و بەندت بکەن ﴿او یقتلوك﴾ یان بتکوژن ﴿او یخرجوك﴾ یان- هەر هیچ نەبێ - لە مەککە دەرت پەڕێنن ﴿ویمکرون ویمکر الله﴾ بەڵێ.. فڕت و فێڵی خۆیان دەکەن ، دیارە خوایش پلانی خۆی دادەڕێژێ بۆ پووچەڵکردنەوەی پیلانەکەیان ﴿والله خیر الماکرین﴾ دڵنیاشبن خوا لەهەموو پلاندانەرێك باشترە بۆ پووچەڵکردنەوەی فڕت و فێڵی پیلانگێڕان. سەیری (ئیبن هیشام) و (أسباب النزول)ی سیووتی بکە.

وادەزانن دەتوانن وەك قورئان بڵێن!:

﴿[٣١] وإذا تتلی علیهم آیاتنا﴾ هەرکە ئایەتەکانمان بۆ قورەیش بخوێنرێنەوە ﴿قالوا قد سمعنا﴾ ئەوەندە یاخیی وسەرکەشن ئەڵێن: گوێمان لێبوو و بیستمان ﴿لو نشاء لقلنا مثل هذا﴾ خۆ ئەر مەیلمان بێت هەر وەکو ئەمە دەڵێین ﴿إن هذا إلا أساطیر الأولین﴾ ئەمە (موحەممەد) دەیڵێت هەر قسەو ئەفسانەی پێشینانە (نەزری کوڕی حاریس) دەچێتە (حیرە)و هەندێ چیرۆك و داستانی (کیسرا) و (قەیسەر) و(کلیلە) و(دمنە) دەهێنێ، جا کەپێغەمبەر ﷺ

الجزء التاسع | سورة الأنفال

وَاذْكُرُوا إِذْ أَنتُمْ قَلِيلٌ مُّسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُم بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (٢٦) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ (٢٧) وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ (٢٨) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ (٢٩) وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ (٣٠) وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَا إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ (٣١) وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِن كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِندِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ (٣٢) وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ (٣٣)

١٨٠ | وما لهم

قورئانی بۆ ئەخوێندەوە دەڵێت: (لو نشاء لقلنا مثل هذا..)! ﴿[٣٢] وإذ قالوا اللهم إن كان هذا هوالحق من عندك﴾ وەبیر بێنە ئەودەمە کە قورەیش وتیان: خوایا! ئەگەر ڕاستە ئەم قورئانە هی تۆیە ﴿فأمطر علينا حجارة من السماء﴾ لە ئاسمانەوە بەردە بارانمان بکە وەکو قارت لەگەلانی ترگرت ﴿او إئتنا بعذاب اليم﴾ وە یان سزایەکی ئێش پێگەیەنەرمان بۆ بێنە، دیارە ئەمە گەمەو لاقرتیی دەکات و، ئەوپەڕ نیشانەی نەفامیی و سەرسەختییانە، ئەگینا دەبوو لەباتی ئەوە داوای بەردەباران بکەن ، لەخوا بپاڕێنەوە ڕێنماییان بکات ، چونکە وەك (ئیبن کەسیر) دەڵێت: دەبوو بیانوتایە (اللهم إن كان هذا هو الحق من عندك فاهدنا له ووفقنا..) نەك داوای بەردە بارانی خۆیان بکەن!! بەڵێ..ئەودەمە کە ئەبوو جەهل وتی:(اللهم إن كان هذا هو الحق..)ئەم ئایەتە هات وفەرمووی: ﴿[٣٣] وما كان الله ليعذبهم وانت فيهم﴾ هەتا تۆ لە ناویاندابیت ئەی پێغەمبەر! ناکرێ خوا سزایان بدا، ئەگەرچی بۆخۆشیان داوای بکەن ، چونکە تۆ ڕەحمەت و میهرەبانیی و بەزەییت بۆ هەموان ﴿وما كان الله معذبهم وهم يستغفرون﴾ بڕاوەتەوە کە: هەرکەسێك، یان هەر گەلێك – دوای کوفرو هەرتاوانێك – داوای لێبوردن بکات ، ناکرێ خوای دلۆڤان قاری لێ بگرێت، ئەگەرچی خراپیشبن.

الجزء التاسع — سورة الأنفال

وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ ٱللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ ٱلْمَسْجِدِ
ٱلْحَرَامِ وَمَا كَانُوٓا۟ أَوْلِيَآءَهُۥٓ ۚ إِنْ أَوْلِيَآؤُهُۥٓ إِلَّا ٱلْمُتَّقُونَ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ
عِندَ ٱلْبَيْتِ إِلَّا مُكَآءً وَتَصْدِيَةً ۚ فَذُوقُوا۟ ٱلْعَذَابَ
بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ يُنفِقُونَ
أَمْوَٰلَهُمْ لِيَصُدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ
عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۗ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِلَىٰ جَهَنَّمَ
يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾ لِيَمِيزَ ٱللَّهُ ٱلْخَبِيثَ مِنَ ٱلطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ
ٱلْخَبِيثَ بَعْضَهُۥ عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُۥ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُۥ
فِى جَهَنَّمَ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٣٧﴾ قُل لِّلَّذِينَ
كَفَرُوٓا۟ إِن يَنتَهُوا۟ يُغْفَرْ لَهُم مَّا قَدْ سَلَفَ وَإِن يَعُودُوا۟
فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ وَقَٰتِلُوهُمْ حَتَّىٰ
لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ كُلُّهُۥ لِلَّهِ ۚ فَإِنِ
ٱنتَهَوْا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَإِن تَوَلَّوْا۟
فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ مَوْلَىٰكُمْ ۚ نِعْمَ ٱلْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ ٱلنَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

١٨١

دوای کاری خراپ، خوا چۆن جەزرەبەیان نەدا؟

﴿[٣٤] وما لهم الا يعذبهم الله﴾ جا بۆ خوا سزای ئەوانەیان نەدا ﴿وهم يصدون عن المسجد الحرام﴾ کە ڕێگەی مزگەوتی (حەرام) لە موسڵمانان دەگرن، بەتایبەتی ساڵی ڕووداوەکەی حودەیبیە ﴿وما كانوا اولياءه﴾ خۆ ئەوانە خاوەنی مزگەوتی (حەرام) نین، هەتا هەقیان بێت ڕێ بەخەڵکی تر نەدەن ﴿إن أولياءوه إلا المتقون﴾ چونکە هەر خۆ پارێزانن هەقی خاوەنێتیان هەیە ﴿ولكن اكثرهم لايعلمون﴾ بەڵام زۆربەیان نازانن ، بۆیە سادەو نەزانەکانی قورەیشیش ئەیانوت: ئێمە خاوەن و سەرپەرشتی ماڵی خواین !! بە ئارەزووی خۆمان، کێ مۆڵەت بدەین بۆ زیارەتی کابە، کێش بگێڕینەوە !. (ئیبن عەباس) ئەڵێ: قورەیش بە ڕووت و قووتیی و چەپڵەو فیکەو هەراو هۆسە بەدەوری کابەدا دەسووڕانەوەو تەوافیان دەکرد! جاخوای گەورەش بەوئایەتە ئەونوێژەیانی پووچەڵکردەوەو فەرمووی: ﴿[٣٥] وما كان صلاتهم عند البيت إلا مكاء وتصدية﴾ نوێژو پاڕانەوەو لاڵەشیان لەلای (کابە)دا لەڕووی ڕاستیی و گوێ ڕایەڵییەوە نییە، بەڵکو هەرفیکەو چەپڵەو هەراو هۆسەیە ﴿فذوقوا العذاب بما كنتم تكفرون﴾ سا لەبەر بێ باوەڕییتان ئەوسزای گرتن و کوشتنە لەبەدردا بچێژن (المكاء: الصفير، والتصدية: التصفيق).

خوانەناسان ماڵی خۆیان خەرج دەکەن بۆ بەستنی ڕێبازی خوا:

(ئیبن جەریری تەبەری) دەڵێت: ئەو دەمە کە قورەیش لە (بەدر)دا شکان وتیان: خزمینە! خۆبینیتان (موحەممەد) چی پێکردین ؟! دەسا ئەمڕۆ ڕۆژی هیممەت و غیرەتە.. ڕۆژی هاوکاری وکۆمەکە، بەڵکو تۆڵەی کوژراوەکانمان بکەینەوە. ئیتر ئەم ئایەتە هات وفەرمووی: ﴿[٣٦] إن الذين كفروا﴾ بێگومان ئەوانەی بێ باوەڕن ﴿ينفقون أموالهم ليصدوا عن سبيل الله﴾ ماڵ و سامانی خۆیان بەخت دەکەن بۆ ڕێگرتن لە ڕێبازی خوا ﴿فسينفقونها﴾ جا بەتەئکید بەردەوام بەختی دەکەن بۆ ئەو مەبەستە ﴿ثم تكون عليهم حسرة﴾ پاشان دەبێتە مایەی ئێش وداخ بۆیان و، پەشیمان ئەبنەوە ﴿ثم يغلبون﴾ سامانەکەیان بەخت دەکەن ، بەڵام بۆ دوایی هەر ژێر ئەکەون و تێ دەشکێن ﴿والذين كفروا إلى جهنم يحشرون﴾ دڵنیابن گشت بێباوەڕان بەرەو دۆزەخ ئەبرێن وکۆ دەکرێنەوە ﴿[٣٧] ليميز الله الخبيث من الطيب﴾ بۆ ئەوە خوای کاردروست پیس و پاك لێك هەڵاوێرێ ، موسڵمان وکافر لێك جیابکاتەوە ﴿ويجعل الخبيث بعضه على بعض﴾ ومرۆڤی پیس و ناپاك ، خوانەناس و بێ دین لەسەر یەك هەڵچنێ ﴿فيركمه جميعا فيجعله في جهنم﴾ جا گشتیان پێکەوە لەدۆزەخدا خڕبکاتەوە ﴿أولئك هم الخاسرون﴾ بێ بەخت و زەرەرمەندی ڕاستەقینە هەر ئەوانەن ﴿[٣٨] قل للذين كفروا﴾ بەبێ باوەڕەکانیان بڵێ: ﴿إن ينتهوا يغفر لهم ما قد سلف﴾ ئێستاش ئەگەر دەست لە بێ دینیی و جەنگ هەڵبگرن و موسڵمان ببن، لە هەرچی ڕابوردویانە چاو پۆشیدەکرێ (لەدەورەی کوفرو خوانەناسییدا هەرشتێکیان کردبێ عەفوە) ﴿وإن يعودوا فقد مضت سنة الأولين﴾ خۆ ئەگەر جارێکیتر تێبچنەوە بۆ سەنگەرو کوشتار، دیارە کەبەسەرهاتی پێشووەکان تێپەڕیوە چۆن بووە بۆ وێرانکردنی وڵات و لەناوبردنی ماڵ و سامانیان، واتە:ئەوان چیان بە سەر هات، بەسەر ئەمانەیش دێت ﴿[٣٩] وقاتلوهم حتى لا تكون فتنة ويكون الدين كله لله﴾ هەتا کوفرو شیرك لەبندێ و، بە هەتا هەتایی کۆتایی دێ و، دینداریی هەر بۆ خوا دەبێ، ئێوەش ئەی موسڵمانان! بەردەوام بەجەنگ بێن لەگەڵیان ﴿فإن انتهوا﴾ جا ئەگەر لەکاری خراپ و درێوو شیرك وکوفر دەسبەرداربوون ﴿فإن الله بما يعملون بصير﴾ ئەوسا هەرچی بکەن خوا پێی بینایە ﴿[٤٠] وإن تولوا فاعلموا أن الله مولاكم﴾ خۆ ئەگەر پشتیان هەڵکردو گوێیان نەگرت، چاك بزانن کە خوا بۆخۆی (مەولا)و پشتیوانتانە ﴿نعم المولى ونعم النصير﴾ خوایش چ گەورەو مەولایەکی چاکە، چ پشتیوان و کۆمەککارێکی باشە!.

لەکۆتاییدا زۆر سوپاسی خوا دەکەم، کەیارمەتیدام بۆ تەواوکردنی جزمی نۆیەم ، لە سوورەتی ئەنفال.

کۆتایی جزمی نۆیەم

ولله الحمد والمنة

*** *** ***

بەشکردنی (غەنیمەت و فەیئ):

* لەسەرەتای سوورەتەکەدا فەرمووی :(يسئلونك عن الأنفال..) لەبارەی دەسکەوتەکەی (بەدر)ەوە لێت دەپرسن: ئاخۆ چۆن دابەش دەکرێ و بۆکێ دەبێت؟ جابۆ وەڵامی ئەوپرسیارە خوای لەکارزان فەرمووی:

﴿[٤١] واعلموا أنما غنمتم من شئ﴾ دەبێ بزانن ئەی بڕواداران! کە هەر جۆرە دەستکەوت و غەنیمەتێکتان دەسکەوت لەماڵ و سامانی بێ باوەڕان، زۆر بێ، یان کەم ﴿فأن لله خمسه وللرسول ولذي القربى واليتامى والمساكين وابن السبيل﴾ دە بێ یەك لە پێنجی بۆخواو بۆپەیامبەرو خزمانیی و، بۆ هەتیوان و هەژاران و ڕێبواران بێت، واتە:

دەستکەوتی جەنگی ئەکرێ بە پێنج بە شەوە: بەشێکی بۆ ئەوانەیەو، چوار بەشەکەی تریشی بەم شێوەیە بەسەر جەنگاوەرەکاندا بەشدەکرێت: بەشی یەکەمی بۆ خواو بۆ پەیامبەر دادەنرێت، واتە: ئەم بەشە دەدرێ بەوانە کە لە رێگای خوادا تێدەکۆشن و، لە سنوورەکانی وڵاتی ئیسلامییدا ئەمێننەوەو، خەریکی خۆ ئامادەکردنن بۆ جیهادو، چاودێری وڵات و نیشتمان دەکەن و، لە کافران دەیپارێزن، هەروا بۆ هەرشتێکی تر کە بەرژەوەندیی و، خزمەتی ئیسلامی تێدا بێت سەرف دەکرێت. دیاریکردنی ئەندازەی بەشەکانی تریش حەواڵەی خەلیفەو ئەمیری ئەوکاتە دەکرێ، ئەو چۆنی بەلاوە باشبوو، وا دابەشی دەکات ﴿إن كنتم آمنتم بالله وماأنزلنا على عبدنا يوم الفرقان﴾ ئەگەر باوەڕتان بە خواو بەوبەرنامەیە هەیە ناردوومانە بۆ عەبدو بەندەی خۆمان موحەممەد ﷺ لەڕۆژی جیاکردنەوەی ڕاست و ناڕاست دا، واتە: لە ڕۆژەکەی بەدردا ﴿يوم التقى الجمعان﴾ ڕۆژی بە یەکگەیشتنی هەردوو دەستەکە، دەستەی بڕواداران و، دەستەی بێ دین و بێباوەڕان ﴿والله على كل شئ قدير﴾ خوا توانای بەسەر هەموو شتێکدا هەیە، ویستی لە هەرشتێك بوو بیکا، دەیکات ، لەو ڕۆژەدا ویستی موسڵمانەکان سەرخات " ئەگەر چی ژمارەو چەکیشیان کەم بوو" سەریخستن، موسڵمانەکان (٣١٣) کەسبوون، کافرەکانیش نزیکەی (١٠٠٠) کەسبوون، بەفەرمانی خوا توانییان (٧٠) کەسیان لێبکوژن و، (٧٠)شیان لێدیل بکەن.

وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَا غَنِمۡتُم مِّن شَيۡءٖ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُۥ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِ إِن كُنتُمۡ ءَامَنتُم بِٱللَّهِ وَمَآ أَنزَلۡنَا عَلَىٰ عَبۡدِنَا يَوۡمَ ٱلۡفُرۡقَانِ يَوۡمَ ٱلۡتَقَى ٱلۡجَمۡعَانِۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾ إِذۡ أَنتُم بِٱلۡعُدۡوَةِ ٱلدُّنۡيَا وَهُم بِٱلۡعُدۡوَةِ ٱلۡقُصۡوَىٰ وَٱلرَّكۡبُ أَسۡفَلَ مِنكُمۡۚ وَلَوۡ تَوَاعَدتُّمۡ لَٱخۡتَلَفۡتُمۡ فِي ٱلۡمِيعَٰدِ وَلَٰكِن لِّيَقۡضِيَ ٱللَّهُ أَمۡرٗا كَانَ مَفۡعُولٗا لِّيَهۡلِكَ مَنۡ هَلَكَ عَنۢ بَيِّنَةٖ وَيَحۡيَىٰ مَنۡ حَيَّ عَنۢ بَيِّنَةٖۗ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ إِذۡ يُرِيكَهُمُ ٱللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلٗاۖ وَلَوۡ أَرَىٰكَهُمۡ كَثِيرٗا لَّفَشِلۡتُمۡ وَلَتَنَٰزَعۡتُمۡ فِي ٱلۡأَمۡرِ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ سَلَّمَۚ إِنَّهُۥ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٤٣﴾ وَإِذۡ يُرِيكُمُوهُمۡ إِذِ ٱلۡتَقَيۡتُمۡ فِيٓ أَعۡيُنِكُمۡ قَلِيلٗا وَيُقَلِّلُكُمۡ فِيٓ أَعۡيُنِهِمۡ لِيَقۡضِيَ ٱللَّهُ أَمۡرٗا كَانَ مَفۡعُولٗاۗ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرۡجَعُ ٱلۡأُمُورُ ﴿٤٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا لَقِيتُمۡ فِئَةٗ فَٱثۡبُتُواْ وَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ كَثِيرٗا لَّعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴿٤٥﴾

ڕوونکردنەوەیەك: هەرشتێ بەشەڕو جەنگ دەستبکەوێت، پێی دەڵێن (غەنیمەت)، هەرچیش بێ جەنگ و هەرا دەسکەوت وەکو "ماڵی سەرانەو، خەراج و، ماڵی بێ میراتگرو هەروەها.." پێیدەڵێن: (فەیئ) ئەگەرچی هەندێ لە زاناکان دەڵێن: هەردوو وەك یەکن. (ئیبن تەیمییە) دەڵێ: ئەمانە هەردوو دەدرێنە دەستی ئەمیرو پێشەوا، چۆنی بەچاکزانی، وا بەشی دەکا، تەنانەتی "جیا لەبەشی خۆی" شتێکی بۆ هەڵدەبژێردرێ، وەکو لەڕۆژی (بەدر)دا شیری (زولفەقار) درایە پێغەمبەر ﷺ.

خوا موسڵمانەکانی لەبەدردا سەرخست:

﴿[٤٢] إذ انتم بالعدوة الدنيا﴾ ئەو ڕۆژەتان وەبیربێت ئەی بڕوادارەکان! کە لەگەڵ بێ باوەڕەکاندا بە یەك گەیشتن، ئێوە لە داوێنەی نزیکتر بوون (لە خوارووی شیوەکەدا) و نزیك بە مەدینە ﴿وهم بالعدوة القصوى﴾ وئەوانیش "بێ باوەڕەکان" لە داوێنەی دوورو، لای سەرووی مەدینەدا دامەزرا بوون ﴿والركب أسفل منكم﴾ کاروانەکەش لە خوارتری ئێوەوە بوو بە چوار کیلۆمەتر ونیو بەرەو دەریاو دەستیان پێنەدەگەیی ﴿ولو تواعدتم لاختلفتم في الميعاد﴾ وەئەر ژوان و(مەوعید)تان بۆ جەنگەکە دانابا، ئەوا ئێوە لەسەر کاتەکە ناکۆك دەبوون دوادەکەوتن ، واتە: وا بەئاسانی ڕێك نەدەکەوتن و لەبەرکەمی ئێوەو، زۆری ئەوان جەنگەکەتان نەدەکرد، وەك ئێستا نەدەبوو کە کتوپڕ

ڕوو بەڕوو وەستان و سەرکەوتن ﴿ولكن ليقضى الله أمرا كان مفعولا﴾ بەڵام بێ خۆ ئامادەکردن چوونە جەنگەکەوە، بۆئەوەی بڕیارێك لای خوا بڕاوەتەوە (سەرخستنی ئیسلام و موسڵمانان و، تێشکانی دوژمنان وکافران) بێتەدی ﴿ليهلك من هلك عن بينة ويحيى من حى عن بينة﴾ و تائەوەی دەبێ بمرێ و تیا بچێ و، ئەوەش بڕیارە بژی و زیندەبێ با هەردوولا بەبەڵگەی ئاشکرابێ، واتە: کێ موسڵمان دەبێت، با لە سەر بەڵگە موسڵمان بێت، کێش کافرو خوانەناس دەبێت، بائەویش پاش بەڵگە بێت. ﴿وإن الله لسميع عليم﴾ بێگومان خوا وتەکانتانی دەبیست کە: چۆن دەپاڕێنەوە، بە کردەوەکانیشتاندا دەزانێ شیاوی سەرخستنن، بۆیە لە بەدردا سەریخستن.

خوا کافرو موسڵمانی بەکەم ئامار هێنایە بەرچاو یەك:

الجزء العاشر — سورة الأنفال

وَأَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَا تَنَـٰزَعُوا۟ فَتَفْشَلُوا۟ وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ ۖ وَٱصْبِرُوٓا۟ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّـٰبِرِينَ ﴿٤٦﴾ وَلَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ خَرَجُوا۟ مِن دِيَـٰرِهِم بَطَرًا وَرِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ وَٱللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾ وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَـٰنُ أَعْمَـٰلَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ ٱلْيَوْمَ مِنَ ٱلنَّاسِ وَإِنِّى جَارٌ لَّكُمْ ۖ فَلَمَّا تَرَآءَتِ ٱلْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّى بَرِىٓءٌ مِّنكُمْ إِنِّىٓ أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّىٓ أَخَافُ ٱللَّهَ ۚ وَٱللَّهُ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٤٨﴾ إِذْ يَقُولُ ٱلْمُنَـٰفِقُونَ وَٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ غَرَّ هَـٰٓؤُلَآءِ دِينُهُمْ ۗ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ فَإِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ يَتَوَفَّى ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۙ ٱلْمَلَـٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَـٰرَهُمْ وَذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّـٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾ كَدَأْبِ ءَالِ فِرْعَوْنَ ۙ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَفَرُوا۟ بِـَٔايَـٰتِ ٱللَّهِ فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ قَوِىٌّ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٥٢﴾

١٨٣

﴿[٤٣] إذ يريكهم الله فى منامك قليلا﴾ ئەوەش وەبیر بێنە کە: خوا لە خەونتدا ژمارەی دوژمنانتی بەکەم و بێ بایەخ نیشاندایت، هەتا هاوەڵانتی لێ ئاگادار بکەیت و، ئەوانیش دڵقایم ببن بەیارمەتی خوا. (موجاهید) ئەڵێ: خوای گەورە ئەوانی لەخەودا بەکەم نیشانی پەیامبەردا ﷺ، جائەویش بۆ هاوەڵانی گێڕایەوە، دەرەنجام بەسەرکەوتن دڵنیابوون و سەریشکەوتن ﴿ولو اراكهم كثيرا﴾ ئەر ئەوانی بەزۆر نیشاندابایت ﴿لفشلتم﴾ لێیان ئەترسان و سست دەبوون ﴿ولتنازعتم فى الأمر﴾ و لەناو خۆتانیشدا ناکۆك وپەرت دەبوون ﴿ولكن الله سلم﴾ بەڵام خوا لەوە پاراستنیی و، نەیهێشت تووشی ئەوە ببن ﴿إنه عليم بذات الصدور﴾ چونکە بێگومانە بەوەی لەدڵ و دەروونداییە زاناو بەئاگایە ﴿[٤٤] وإذ يريكموهم إذا التقيتم فى أعينكم قليلا﴾ ئەی لەبیرتانە کە: لەکاتی بەیەکگەیشتنندا لەگۆڕەپانی جەنگدا بەکەم نیشانیدان لەبەر چاوتاندا، هەتا لێیان سڵ نەکەنەوەو بەدڵنیاییەوە بۆیان بچنە پێشێ ﴿ويقللكم فى أعينهم﴾ و ئێوەشی لەبەرچاوی ئەواندا بەکەم نیشاندا ﴿ليقضى الله أمرا كان مفعولا﴾ هەتا ئەوی بڕیاری لە سەرداوە جێبەجێی کا، وەك سەرخستنی موسڵمانان ﴿وإلى الله ترجع الأمور﴾ کارەکانیش هەموو هەر بۆلای خوای دانا دەبرێنەوە.

هێندێ نەخشەو پلانی جەنگ:

﴿[٤٥] يا أيها الذين آمنوا إذا لقيتم فئة﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! کاتێ لەگەڵ دەستەیەك لە دوژمنان بەیەك دەگەن لەجەنگدا ﴿فاثبتوا﴾ بەرامبەریان مەحکەم و دامەرزاوبن و هەرگیز هەڵ نەیەن ﴿واذكروا الله كثيرا﴾ وە یادی خوا زۆر بکەن ﴿لعلكم تفلحون﴾ بەشکو سەرفرازبن و سەرکەون ﴿[٤٦] وأطيعوا الله ورسوله﴾ وەگوێ ڕایەڵیی لە فەرمانەکانی خواو پەیامبەری ئەو بکەن ﴿ولا تنازعوا فتفشلوا وتذهب ريحكم﴾ وقڕە قڕو کێشەش لەگەڵ یەکتردا

مەکەن، هەتا هێزو تواناتان بچیٚ و، ئەوساش کزو لاوازو سست ببن ﴿واصبروا إن الله مع الصابرين﴾ ئارامتان بێت- کاتیٚ بەدوژمن گەیشتن - چونکە دڵنیابن خوا لەگەڵ ئارامگراندایە.

کەش و فشی قورەیش ئەوەدەمە چوونە بەدر:

﴿[٤٧] ولا تكونوا كالذين خرجوا من ديارهم بطرا ورئاء الناس﴾ ئێوە وەکو ئەوانە مەبن کە لەبەر ڕووپامایی بۆخەڵك لەماڵەوە دەرچوون و، فشەو کەشخەیان دەکرد، مەبەست لەو یاخیانە کافرەکانی قورەیشە، چونکە ئەودەمە کە دەرچوون بۆ بەدر (ئەبوجەهل) وتی: سوێند بە خوا هەتا نەچینە (بەدر)و عەرەقی تیانەخۆینەوەو، وشتر سەرنەبڕین و، کیژۆڵەو کەنیزە گۆرانیمان بۆ نەڵێن و، هەموو عەرەب پیٚ نەزانن-هەتا لێمان بترسن- ناگەڕێینەوە ! ﴿ويصدون عن سبيل الله﴾ ڕێی خوایش لەخەڵك دەبەستن ﴿والله بما يعملون محيط﴾ و خۆ خواش بە هەموو کارێکی ئەوان زاناو ئاگایەو، گەمارۆیداون، ئیتر چی دەکەن وچی دەڵێن بۆخۆیان ئازادن ﴿[٤٨] وإذ زين لهم الشيطان أعمالهم﴾ شەیتان ئاکاری ناپەسەندی ئەوکاتەی ئەوانی لاجوانکردن، هەتا بچن لەگەڵ پەیامبەردا ﷺ بجەنگێن ﴿وقال لا غالب لكم اليوم من الناس﴾ وفریویدان و پێیگوتن: ئەمڕۆ کەسێك نیە لەناو خەڵکدا بتوانیٚ بەسەر ئێوەدا زاڵ ببیٚ ﴿وإني جار لكم﴾ و منیش بۆخۆم هاوکارو پشتیوانتانم ﴿فلما تراءت الفئتان﴾ جاکە هەردوو کۆمەڵەکە یەکتریان دیت و ڕوو بە ڕوو بوونەوەو، ڕۆژی خۆی هات ﴿نكص على عقبيه﴾ شەیتان پاشەو پاش دزەی بۆکردو هەڵهات ﴿وقال إني بريء منكم﴾ وتی: بێسۆ من لەگەڵ ئێوە نیم و بەرییم لێتان ﴿إني أرى ما لاترون﴾ چونکە ئەوی من دەیبینم و دەیزانم ، ئێوە نایزانن و نایبینن، من دەبینم بەئاشکرا فریشتە دێنە خواریٚ و هاوکاری ئەولا دەکەن ﴿إني أخاف الله﴾ چاك بزانن من لە سزای خوا دەترسم و لەگەڵ ئێوە نیم ﴿والله شديد العقاب﴾ سزاو تۆڵەی خواش زۆر سەختە بۆ تاوانباران ﴿[٤٩] إذ يقول المنافقون﴾ وەبیر بێنە کە دوو ڕووەکان ﴿والذين في قلوبهم مرض﴾ وئەوانەی لە دڵیاندا نەخۆشیی و بەدگومانی هەبوو دەیانگوت: ﴿غر هؤلاء دينهم﴾ ئەوانە-واتە: موسڵمانەکان بەقسەی ئەوان- بە ئایینەکەیان خەڵەتاون و چەواشە بوون، بۆیە خۆیان ناوە بەم جەنگەوە! ئەگینە بەو ژمارە کەمەوە چۆن جەنگ دەکرێت؟ خواش فەرمووی:﴿ومن يتوكل على الله﴾ با ئەوانە هەر قسە بکەن، چونکە هەرکەسێك پشت بەخوای گەورە ببەستیٚ، خوا یارمەتی دەدات ﴿فإن الله عزيز حكيم﴾ چونکە بێگومانە کەئەو خوایە زۆر دەستەڵاتدارو بەتوانایە، کاردروست و کارجوانە، هەموو شتێکی پڕ لەحیکمەتە ﴿[٥٠] ولو ترى إذ يتوفى الذين كفروا الملائكة﴾ ئەر لە سەرە مەرگدا بیٚ باوەڕان ببینی کە: چۆن فریشتەکان گیانیان ئەکێشن، ئەوا شتێکی سەر سوڕهێنەر ئەبینی ﴿يضربون وجوههم وأدبارهم﴾ دەبینی لەو حاڵەتەدا دەم و چاوو پشتیان دەکوتن ﴿وذوقوا عذاب الحريق﴾ و پێشیان دەڵێن: دەسا سزای سووتێنەری دۆزەخ بچێژن ﴿[٥١] ذلك بما قدمت أيديكم﴾ ئەو سزاو لێدانەش لەبەر ئەوکارە خراپانەیە لە پێشەوە دەتانکرد ﴿وأن الله ليس بظلام للعبيد﴾ و بێگومانیشبن هەرگیز خوا غەدر لە بەندەکانی خۆی ناکاو، بە ناهەق و ناڕەوا سزای هیچ کەسێك نادات ﴿[٥٢] كدأب آل فرعون﴾ شێوەی تاوانکاریی ئەمانەیش دەڵێیت بەدکاری فیرعەون و نزیکەکانی فیرعەونە ﴿والذين من قبلهم﴾ و ئەوانەش کە لە پێشیانەوە بوون، وەکو گەلی نوح و هودو.. هتد ﴿كفروا بآيات الله﴾ حاشایان لەئایەتەکانی خواکرد ﴿فأخذهم الله بذنوبهم﴾ خوایش بە هۆی گوناح و تاوانەکانیانەوە قاری لێگرتن ﴿إن الله قوي شديد العقاب﴾ ئاشکرایشە کەخوا زۆر بەهێزە، تۆڵەی زۆر سەختە ﴿[٥٣] ذلك بأن الله لم يك مغيرا نعمة أنعمها على قوم﴾ ئەو سزایەش لەبەر ئەوە تووشیان بوو، چونکە: خوای گەورە هەر بەهرەو بەخششێکی بەهەرگەلێك دابیٚ، لێی نەگۆڕیوەو، لێی تێك نەداوە ﴿حتى يغيروا ما

بانفسهم﴾ هەتا ئەوان بیری خۆیانیان نەگۆڕیبێ، واتە: مەگەر ئەوحەلە بێ بڕواو سپڵە دەرچووبن، ئەوسا ئەویش قاری لێگرتوون، خوای میهرەبان پێغەمبەری بۆناردن باوەڕیان پێنەکرد، ئەویش جەزرەبەیدان ﴿وأن الله سميع عليم﴾ بەڕاستی خوا زۆر بیسندەیە، زۆر زانایە، دەزانێ چی دەکەن و چی دەڵێن، پاشان بەپێی ئەوە سزاو تۆڵە دەدا ﴿[٥٤] كداب آل فرعون والذين من قبلهم﴾ ئەوانە بەدەردی دارودەستەکەی فیرعەون و، ئەوانەی لە پێشیانەوە بوون (هوودو لوط..) چوون ﴿كذبوا بآيات ربهم﴾ چونکە باوەڕیان بە ئایەتەکانی پەروەردگاریان نەکرد ﴿فأهلكناهم بذنوبهم﴾ ئینجا ئێمەیش بە هۆی گوناهەکانیانەوە لەناومان بردن ﴿واغرقنا آل فرعون﴾ هەرچی سەربە فیرعەونیش بوون لەدەریادا خنکانمانن و نقوممان کردن ﴿وكل كانوا ظالمين﴾ کە هەموویان ستەمکار بوون و باوەڕیان بەیەکخواپەرستیی نەبوو ﴿[٥٥] إن شر الدواب عند الله﴾ بێگومان خراپترین ڕەوکەرو جوڵندە بەلای خواوە ﴿الذين كفروا فهم لا يؤمنون﴾ ئەوانەن بێ باوەڕن و، باوەڕ ناهێنن ﴿[٥٦] الذين عاهدت منهم﴾ ئەوانەی پەیمانت لەگەڵ بەستن ﴿ثم ينقضون عهدهم فى كل مرة﴾ پاشان جار لەدوای جار پەیمانەکەیان هەڵدەوەشێننەوە ﴿وهم لايتقون﴾ و هەرگیز لەشەڕو ئاژاوەش خۆ لانادەن، مەبەست لەو پەیمان شکێنانە جوولەکەی (بەنی قوڕەیزە)یە، چونکە ئەوانبوون کە پەیامبەر ﷺ پەیمانی لەگەڵ بەستن بۆ ئەوە هاوکاریی موشریکەکان نەکەن ، کەچی پەیمانەکەیان شکاندو لەڕۆژی بەدردا هاوکاری وهاوبەشیی قوڕەیشیان کرد ! پاشان وتیان پەیمانەکەمان لە بیرچووە، بەڵام وانەبوو، چونکە چەندجارێك پەیمانیانداو هەرئاوا شکاندیان !!

کافران تەمێ بکەن:

﴿[٥٧] فإما تثقفنهم فى الحرب﴾ ئینجا ئەگەر لە جەنگدا زاڵبوویت بەسەریاندا ﴿فشرد بهم من خلفهم﴾ وایان لێ بکە بائەوانەی لە پشتیانەوەن پەرت و بڵاوبن و پەندو عیبرەت وەرگرن ﴿لعلهم يذكرون﴾ بەشکو بیر بکەنەوەو دەست لە خیانەت هەڵگرن، واتە: بەڵکو ئەوانە ببنە پەند بۆ خەڵکانی تریش، تا جارێکی تر نە ئەوان و نە خەڵکانی تر، بیر لە جەنگ وئاژاوە نەکەنەوە لەگەڵتان.

سوێن و پەیمانیان بە ئاشکرا بدە دواوە :

﴿[٥٨] وإماتخافن من قوم خيانة﴾ گەر ترست لە هەرهۆزێ (وەکو بەنی نەزیرو، بەنی قورەیزە) هەبوو: گزییت لێ بکەن و پەیمان بشکێنن ﴿فانبذ إليهم على سواء﴾ جا تۆیش بە ئاشکرا سوێندو پەیمانەکەیان بەسەرا بدەوە، تا بەرامبەر یەك دەبن، واتە: با هەردوولا بزانن کە ئیتر پەیمان لە نێواندا نەماوەو هەوڵی حاڵەتێکی تر بدەن ﴿إن الله لا يحب الخائنين﴾ بە ڕاستیی خوا گزیکارانی خۆشناوێت، ئەوانەی ماناو ڕێزی پەیمان نازانن و، فێڵ لەیەکدی دەکەن. پێشەوا (ئەحمەد/ خوا لێی رازی بێت) دەڵێ: لەنێوان (ڕۆم)ـەکان و (موعاوییە)دا پەیمانێك مۆر کرابوو و،

الجزء العاشر — سورة الأنفال

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَىٰ قَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا۟ مَا بِأَنفُسِهِمْ ۙ وَأَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٣﴾ كَدَأْبِ ءَالِ فِرْعَوْنَ ۙ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَٰهُم بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَآ ءَالَ فِرْعَوْنَ ۚ وَكُلٌّ كَانُوا۟ ظَٰلِمِينَ ﴿٥٤﴾ إِنَّ شَرَّ ٱلدَّوَآبِّ عِندَ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٥﴾ ٱلَّذِينَ عَٰهَدتَّ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِى كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾ فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِى ٱلْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِم مَّنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن قَوْمٍ خِيَانَةً فَٱنۢبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَآءٍ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْخَآئِنِينَ ﴿٥٨﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ سَبَقُوٓا۟ ۚ إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾ وَأَعِدُّوا۟ لَهُم مَّا ٱسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ ٱلْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِۦ عَدُوَّ ٱللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَءَاخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ ٱللَّهُ يَعْلَمُهُمْ ۚ وَمَا تُنفِقُوا۟ مِن شَىْءٍ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ ۞ وَإِن جَنَحُوا۟ لِلسَّلْمِ فَٱجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٦١﴾

وإن يريدوا ١٨٤

لەلای ئەوانەوە بەرەو هەڵوەشانەوە دەچوو، بۆیە (موعاوییە) ویستی لەناوچەکەیاندا بمێنێتەوە هەتا ماوەی پەیمانەکەی کۆتایی دێ و، بەخۆیان نەزانن پەلاماریان بدا ! (عەمری کوری عەبەسە)ی پێگەیشت و گوتی: (الله أکبر، الله أکبر)! چۆن وادەبێ، مەگەر تۆ پەیمانت لە گەڵیاندا نیە ؟واتە: دەبێ ماوەی ئەوپەیمانەت تەواوبکەیت، چونکە پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: هەرکەسێك پەیمانێکی هەبێ، نابێ دەسکاری بکا هەتا ماوەکەی تەواو دەبێ، یان ئاگادار دەکرێ، پاشان (موعاوییە) ناوچەکەی بەجێهێشت. ﴿٥٩ ولا یحسبن الذین کفروا سبقوا﴾ بائەو بێ باوەڕانە -کەلە(بەدر) دەرچوون و نەکوژران - وابیر نەکەنەوە کە: ئیتر لەمردن رزگاربوون ﴿إنهم لا یعجزون﴾ بێگومانبن لەدەست دەرنەچوون و، هەرگیزیش ئێمە دەستەوسان ناکەن و، جارێکی تریش هەر دەشکێنرێن.

ئێوەش باش خۆتان ئامادەی جەنگ بکەن:

﴿٦٠ واعدوا لهم ما استطعتم من قوة ومن رباط الخیل﴾ هەتا بۆتان دەکرێ و لە تواناو وزەتاندایە چەك و جبەخانەی جەنگ و، ئەسپی چابوکی سواریی- دژی دوژمنانی دینی خوا - ئامادە بکەن ئەی باوەڕداران !- واتە: بەپێی ئەوکات و سەردەمە تێیدان چەك وفڕۆکەو تانك و ڕۆکێت و هەمو جۆرە پێویستیەك ڕێك بخەن ﴿ترهبون به عدوالله وعدوکم﴾ دوژمنی خواو، دوژمنی خۆتانی پێ بترسێنن ،چونکە ئەر بزانن توانای جەنگتان هەیە ناتوانن شەڕتان پێبفرۆشن ﴿وآخرین من دونهم لا تعلمونهم﴾ بێ لەوانیش ئەودوژمنانەش بترسێنن ئێوە نایانناسن ﴿الله یعلمهم﴾ هەرخوا چاك ئەیانناسێ ﴿وما تنفقوا من شئ فی سبیل الله﴾ هەرشتێکیش لەڕێگەی خوادا ببەخشن ﴿یوف إلیکم﴾ بەکامڵی خوا دەیبژێرێ بۆتان و پاداشتی وەردەگرن ﴿وانتم لا تظلمون﴾ و بە هیچ شێوەیەکیش ستەمتان لێ ناکرێ. پێغەمبەر ﷺ لەسەر میمبەرەکەی خۆیەوە فەرمووی: ((وأعدوا لهم ما استطعتم من قوة، الا إن القوة الرمی، الا إن القوة الرمی))، واتە: خەڵکینە! چاك بزانن ئەو(هێزە) خوایگەورە لەئایەتەکەدا داوا لە موسڵمانان دەکا ئامادەی بکەن تیر هاویشتنە، دەسا ئێوەش خۆ ئامادە بکەن. پێشەواموسلیم.

ئەر ئاگر بەسیان راگەیان، تۆش قەبووڵی بکە:

﴿٦١ وإن جنحوا للسلم فاجنح لها﴾ ئەگەر دوژمنانی دینی خوا مەیلی ئاشتەوایی و ئاگربەسیان کردو ملیان ڕاکێشا بۆی، تۆیش ئەی پێغەمبەر ! دەتوانی قبوڵی بکەیت و، وەڵامیان بدەیتەوە، بەمەرجێ بەرژەوەندیی و، سەروەریی و سەربەرزیی موسڵمانانی تێدا بپارێزرێ ، ئەگینا هەموو جۆرە ئاشتیی و سازشێك حەرام و یاساغە، خوا لەجێگایەکی تردا لەو بارەیەوە ئەفەرموێ:(فلا تهنوا وتدعوا إلى المسلم وأنتم الأعلون) ٣٥/٤٠. (قەتادە) ئەڵێ: ئەم فەرمانی ئاگربەس و ئاشتیە، پێشی فەرمان بە جیهادو، پێش ئایەتی: (قاتلوا الذین لا یؤمنون بالله ولا بالیوم الآخر)٢٩/٩بووە، واتە ئەو ئاگر بەسە (نەسخ) بۆتەوەو، هەردەبێ جەنگیان لەگەڵ بکرێت ﴿وتوکل على الله﴾ و هەر بەخوایش پشت ببەستە ﴿إنه هوالسمیع العلیم﴾ چونکە تەنها خۆیەتی بیسندە، زانا، ئاگادار بەهەموو شتێك ، پەیمانەکەی پێغەمبەریش ﷺ لەحودەیبیەدا لەسەر بەرچاوگرتنی ئەم بنەماو خاڵانەبوو بۆ ئایندەی موسڵمانان , بۆیە ئاگربەستەکەی بۆ ماوەی (٩) ساڵ قەبووڵکرد ﴿٦٢ وإن یریدوا ان یخدعوك﴾ وئەگەر ویستیان بەو ئاگربەس وسازشە فێڵت لێ بکەن ﴿فإن حسبك الله﴾ جا بێگومان تۆ تەنها خوات بەسە ﴿هو الذی أیدك بنصره وبالمؤمنین﴾ هەر ئەو خوایەش بوو کە لەڕۆژی بەدرا بە کۆمەکی خۆیی و، بە دڵسۆزی باوەڕداران پشتیوانی کردیت ﴿٦٣ والف بین قلوبهم﴾ وهۆگریی و تەبایی خستە دڵ و دەرونیانەوە، مەبەست لە موسڵمانانی هۆزی (ئەوس) و (خەزرەج)ـە، ئەوانبوون پاش ئەو هەموو کێشەو دوژمنایەتییە مێژووییەی سەردەمی نەفامییان-بەفەزڵی ئیسلام-

ئاشتبوونەوەو بوونە برا ﴿لو انفقت ما فى الأرض جميعا﴾ ئەگەر هەرچی لەم زەوییەدایە بەختت کردبا لەپێناوی ئەوئاشتەواییەدا ﴿ماالفت بين قلوبهم﴾ نەدەتوانی دۆستی وتەبایی ئاوا لەدڵیاندا جێگیر بکەیت لە نێوان دڵەکانیاندا ﴿ولكن الله الف بينهم﴾ بەڵام خوای دلۆڤان - بە میهرەبانیی و توانایی خۆی - ئاشتیکردنەوەو هۆگری خستە نێوانیان ﴿إنه عزيز حيكم﴾ بێگومان ئەوخۆی دەسەڵاتداری لەکارزان و کارجوانە، بۆیە پێغەمبەر ﷺ گەلێ جار ئەو نیعمەتەی برایەتیەی وەبیر دەهێنانەوە، بەتایبەتی لە (حونەین)دا فەرمووی: مەگەر ئێوە رێتان ون نەکردبوو، خوا بەهۆی منەوە ڕێگەی نیشاندان، هەژارو دەست کورت نەبوون، بەبۆنەی منەوە خوا ژیاندنیەوە، پەرت و سەرلێشێواو نەبوون، خواهۆگری خستە نێوانتانەوە، هەموو جار دەیانگوت:(بەڵێ) وە سوپاسی خواو پێغەمبەریان دەکەرد، منەتیان هەڵدەگرت (متفق عليه). ﴿[٦٤] ياايها النبى حسبك الله﴾ ئەی پەیامبەر! تۆ هەر خوات بەسە بۆ چاودێریی وپاراستنت ﴿ومن اتبعك من المؤمنين﴾ بۆ ئەو بڕوادارانەش پەیڕەویت لێ ئەکەن هەر خوا بەسە .

وَإِن يُرِيدُوٓاْ أَن يَخۡدَعُوكَ فَإِنَّ حَسۡبَكَ ٱللَّهُۚ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَيَّدَكَ بِنَصۡرِهِۦ وَبِٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٦٢﴾ وَأَلَّفَ بَيۡنَ قُلُوبِهِمۡۚ لَوۡ أَنفَقۡتَ مَا فِي ٱلۡأَرۡضِ جَمِيعٗا مَّآ أَلَّفۡتَ بَيۡنَ قُلُوبِهِمۡ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ أَلَّفَ بَيۡنَهُمۡۚ إِنَّهُۥ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٦٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ حَسۡبُكَ ٱللَّهُ وَمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٦٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ حَرِّضِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ عَلَى ٱلۡقِتَالِۚ إِن يَكُن مِّنكُمۡ عِشۡرُونَ صَٰبِرُونَ يَغۡلِبُواْ مِاْئَتَيۡنِۚ وَإِن يَكُن مِّنكُم مِّاْئَةٞ يَغۡلِبُوٓاْ أَلۡفٗا مِّنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ لَّا يَفۡقَهُونَ ﴿٦٥﴾ ٱلۡـَٰٔنَ خَفَّفَ ٱللَّهُ عَنكُمۡ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمۡ ضَعۡفٗاۚ فَإِن يَكُن مِّنكُم مِّاْئَةٞ صَابِرَةٞ يَغۡلِبُواْ مِاْئَتَيۡنِۚ وَإِن يَكُن مِّنكُمۡ أَلۡفٞ يَغۡلِبُوٓاْ أَلۡفَيۡنِ بِإِذۡنِ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسۡرَىٰ حَتَّىٰ يُثۡخِنَ فِي ٱلۡأَرۡضِۚ تُرِيدُونَ عَرَضَ ٱلدُّنۡيَا وَٱللَّهُ يُرِيدُ ٱلۡأٓخِرَةَۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٦٧﴾ لَّوۡلَا كِتَٰبٞ مِّنَ ٱللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمۡ فِيمَآ أَخَذۡتُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿٦٨﴾ فَكُلُواْ مِمَّا غَنِمۡتُمۡ حَلَٰلٗا طَيِّبٗاۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٦٩﴾

هانی موسڵمانان بدە بچنە جەنگ:

﴿[٦٥] ياايها النبى حرض المؤمنين على القتال﴾ئەی پەیامبەر ! ﷺ هانی باوەڕدارەکان بدە بابچنە جەنگ، لەگەڵ پێش چاوگرتنی گشت هۆکارەکانی جەنگ بە پێی توانا بۆ سەرکەوتن ﴿إن يكن منكم عشرون صابرون﴾ ئەگەر ئێوە بیست کەسی خۆ ڕاگرتان هەبێ لەم قۆناغەدا ﴿يغلبوا مأتين﴾ دەشێ بەسەر دووسەد کەسدا زاڵ بن (یەك بەدە) واتە: دەکرێ یەك کەستان بەرامبەری دەکەس ڕاوەستێت ﴿وإن يكن منكم مائة يغلبوا الفا من الذين كفروا﴾ هەروا ئەگەر سەد کەسی خۆڕاگرتان هەبێ، ئەوا بەئیزنی خوا زاڵدەبن بەسەر هەزار کەسی کافردا ﴿ذلك بأنهم قوم لا يفقهون﴾ چونکە ئەوانە خەڵکانێکی تێ نەگەیشتوون . بەڵێ.. وەك (ئیبن عەباس) ئەڵێ: لە سەرەتای هاتنی دینی ئیسلامەوە دەبوو یەك کەس بەرامبەر دەکەس ڕاوەستابا، چونکە موسڵمانەکان کەم و لاوازو بێ دەسەڵات بوون، دیارە بڕیاری وا لەسەر شانیان قورس و سەختبوو، بۆیە نەسخ بوویەوەو فەرمووی: ﴿[٦٦] الآن خفف الله عنكم﴾ هەر ئێستا خواکاری بۆ ئاسانکردن ﴿وعلم ان فيكم ضعفا﴾ و زانی کەوزەو دەسەڵاتتان کەمەو، کز ولاوازن ﴿فإن يكن منكم مائة صابرة﴾ جا ئەگەر سەد کەسی خۆڕاگرو بە ئارامتان هەبێ ﴿يغلبوا مأتين﴾ دەرەقەتی دووسەد کەسیان دێن ﴿وإن يكن منكم الف﴾ خۆ ئەگەر یەك هەزار کەسی خۆ ڕاگرتان هەبێ ﴿يغلبوا الفين بإذن الله﴾ ئەوا بەفەرمان و بڕیاری خوا دەرەقەتی دووهەزار کەسیان دێن، بۆ دوایش وا بڕیار درا کە: ئەگەر ژمارەی موسڵمانان نیوەی ژمارەی خوا نەناسان بوو،دەبێ بەرامبەریان بجەنگێن وخۆڕاگربن، خۆ ئەگەر وا نەبوو ،دەتوانن لەوشەڕە خۆلابدەن ﴿والله مع الصابرين﴾ خوایش لەگەڵ خۆڕاگرانە.

نابێ بەر لەدەسەڵات دیل رابگیردرێ:

ئیمامی(مسلیم) ئەڵێ: (عومەری کوڕی خەتتاب/ خوا لێی رازی بێ) وتی: کاتێ کە لەبەدرا قورەیش حەفتایان لێکوژراو، حەفتاشیان لێ دیلکرا، پەیامبەر ﷺ لە بارەی دیلەکانەوە پرس و ڕاوێژی بەهاوەڵانکرد: ئایا چی بکرێ باشە! (ئەبو بەکر/ خوا لێی رازی بێ) وتی: من پێم چاکە فیدیەو بریتیان لێ وەربگیردرێ، تا خۆمانی پێ بەهێز بکەین، لەولایشەوە بەڵکو لە ئایندەدا خوا ڕێنمایان بکاو موسڵمان ببن. پەیامبەر ﷺ فەرمووی: ئەی کوڕی خەتتاب ! تۆ ڕات چییە ؟ (عومەر)یش وتی: من وام پێ چاکە فلانی خزمم بدەیتە دەست با بیکوژم، (عەقیل)ی ئامۆزایشت بدە دەستی (عەلی)با بیکوژێ، فلانە کەسیش بدە دەستی (حەمزە) با بیکوژێ، تا هەموو کەسێ بزانێ کە: ئێمە لەگەڵ کافراندا نەرم ونیان نین، بەتایبەتی ئەوانەیان سەرۆك و پێشەوای کوفرن، پەیامبەریش ﷺ راو بۆچوونەکەی (ئەبووبەکر)ی قەبووڵ کرد ! (عومەر) گوتی: جا بۆ سبەینێ چووم دیتم وا پەیامبەرو ئەبوبەکر-هەردوو-خەفەتبارن و ئەگرین، منیش وتم: پێم بڵێن چی قەوماوە ؟! فەرمووی: بۆ ئەوە دەگریم کەهاوەڵان فیدیەو بریتیان هەڵبژارد، ئینجا خوا ئەم ئایەتەی دابەزاندو فەرمووی: ﴿[٦٧] ماكان لنبى أن يكون له أسرى﴾ بە هیچ پەیامبەرێك ڕێ نەدراوە کە دیلی هەبێ و، دیل ڕاگرێ ، یان بریتی وەرگرێ ﴿حتى يثخن فى الأرض﴾ هەتا هێزو دەسەڵات بەدەست دەگرێت ﴿تريدون عرض الدنيا﴾ ئێوە دەتانەوێ لەززەت و کاڵای دونیاتان دەسکەوێ لەوەرگرتنی بریتیدا ﴿والله يريد الآخرة﴾ خوایش پاشە ڕۆژی ئەوێ بۆتان، ئەیەوێ پاداشی گەورەومەزنتان دەستکەوێ و، پاشە ڕۆژ هەڵبژێرن.

تێبینی یەك: ئەم گلەیی وعیتابە روو لەوکەسانە دەکات پێغەمبەر راوێژی پێکردن وئەوانیش فیدیەیان هەڵبژارد ﴿والله عزيز حكيم﴾ خوا بۆخۆی زۆر بەدەسەڵات وزۆریش کارجوانە ﴿[٦٨] لولا كتاب من الله سبق﴾ ئەر پێشتر لەخواوە بڕیاردەرنەچووبا کەسزای هەڵەکار -بە ئیجتیهاد- نەدات ﴿لمسكم فيما أخذتم عذاب عظيم﴾ لە وبریتی وەرگرەتنەتاندا سزایەکی گەورەتان دووچار دەبوو وقاری لێدەگرتن ﴿[٦٩] فكلوا مما غنمتم حلالا طيبا﴾دەسا لەودەسکەوتە گرتووتانە بخۆن بە حەڵاڵی وپاکی ﴿واتقوا الله﴾ وە لەخوا بترسن ﴿إن الله غفور رحيم﴾ بەڕاستیی خوا زۆر لێبوردەیە، زۆر دلۆڤان و میهرەبانە، لەهەڵەی نەزان دەبوورێ.

کوڕی زانایان دەڵێن: پێشەوای موسڵمانان خۆی سەر پشکە -سەبارەت بەدیل- ئاخۆ دەیانکوژێ، وەکو یەخسیرەکانی (بەنی قورەیزە) یان فیدیەو بریتیی وەردەگرێ وەکو دیلەکانی (بەدر) وەیان دیل بەدیل بکا ﴿[٧٠] يا أيها النبى قل لمن فى أيديكم من الأسرى﴾ ئەی پەیامبەر ﷺ بەدیلەکانی ژێر دەستت بڵێ: ﴿إن يعلم الله فى قلوبكم خيرا﴾ ئەگەر خوا بزانێ چاکەیەك لەدڵتانایە، بڕوایەکی پاك وچاك دەبێ بەدینی ئیسلام ﴿يؤتكم خيرا مما أخذ منكم﴾ لەوەی لێتان وەرگیراوە باشترتان دەداتێ ﴿ويغفر لكم﴾ و گوناهە پێشووەکانیشتان دەبوورێ. پێشەوا (موسلیم)دەڵێ: ئەو دەمە کە لە(بەحرەین)ەوە ماڵ و سامانێك دەسکەوت و هات، (عەباس)ی مامی پێغەمبەر ﷺ بە پێغەمبەری گوت: خۆت دەزانی کە: من هەم فیدیەی خۆم و، هەم هی (عەقیل)یشم داوە، ئێستا هەقە لەومالەیە قەرەبووی بکەیتەوە بۆم، ئەوجا ئەویش پارچە قوماشێکی راخست و چەندەی حەز لێبوو بردی ﴿والله غفور رحيم﴾ و خواش زۆر چاوپۆشە لەهەڵەوتاوان ، زۆریش دلۆڤانە. ئەوکاتە کەپەیامبەر ﷺ فیدیەکەی لێوەرگرتن زۆر بەقورسیان زانی، جابۆ وەڵامی ئەوە ئەوئایەتەی سەرەوە هات و، تێیگەیاندن کە: بە قازانجیان تەواودەبێ ﴿[٧١] وإن يريدوا خيانتك﴾ خۆ ئەگەر- دیلەکان- دەیانوسیت -بەئیسلام بوونەکەیان فرت و فێڵ و خیانەتت لەگەڵ بکەن و، لەدڵەوە بەڕاستیان نەبوو ﴿فقد خانوا الله من قبل﴾ بەراستیی پێش دیل کردنیشیان لەگەڵ خوا خیانەتیان کردو

ناراس بوون ﴿فأمكن منهم﴾ ئەوسا خوایش ئێوەی زاڵکرد بەسەریاندا و تێیشکاندن، جا ئێستاش ئەگەر شتی وا بکەنەوە ئێمەش وایان لێدەکەینەوە ﴿والله عليم حكيم﴾ خوا زانایە، لەکارزان و کارجوانە، ئەزانێ چی باشە بۆ مەردوم.

موهاجرو ئەنصار بوونە یەکدەستە :

ئەم سورەتی(ئەنفال)ـە بە باسێکی (موالات) کۆتایی دێت ، هەتا هەموو کەسێك دۆست و پشتیوان و (وەلیی) خۆی بناسێ و لێیلانەدا، بۆیەدەفەرموێ :﴿[٧٢] إن الذين آمنوا﴾ بێ سۆ ئەوانەی باوەڕیان هێنا ﴿وهاجروا﴾ و لەزێدو وڵات و نیشتمانی خۆیان - لەبەر خۆشەویستی خواو پەیامبەرەکەی- کۆچیانکرد ﴿وجاهدوا بأموالهم وانفسهم فى سبيل الله﴾ ولەڕای خوادا - بەسامان وگیانیان- جیهادیان کرد ﴿والذين آووا ونصروا﴾ و ئەوانەش کە کۆچەرەکانیان بەخۆوە گرتوو و یارمەتییاندان ﴿أولئك بعضهم أولياء بعض﴾ ئەمانە گشت دەبنەخزم و کەس و کاری یەکتر ومیراتیش لە یەکتر دەبەن ﴿والذين آمنوا﴾ ئەوانەش کە باوەڕیان هێنا ﴿ولم يهاجروا﴾ وهەر لە مەککەشدا مانەوەو کۆچیان نەکرد" بۆ مەدینە" ﴿مالكم من ولايتهم من شئ﴾ ئێوە هیچ هەقێکتان بەسەریانەوە نیە، واتە: میرات لەیەك نابەن و، لەسەرتان نییە یارمەتیشیان بدەن، وە لەدەسکەوتی جەنگیش بەشنابەن ﴿حتى يهاجروا﴾ هەتا ئەوانیش وەکو ئێوە لەوڵاتی کوفر هیجرەت دەکەن ﴿وإن استنصروكم فى الدين فعليكم النصر﴾ خۆ ئەگەر داوای یارمەتییان لێکردن بۆ پاراستنی ئایینەکەیان، دەبێ ئێوەش یارمەتییان بدەن و سەریانخەن بەسەر دوژمنانی هەردووڵاتاندا ﴿إلا على قوم بينكم وبينهم ميثاق﴾ مەگەر دژی ئەوانە لەگەڵ ئێوە هاوپەیمانن و رێکەوتننامەیان مۆرکردبێ ئەگەر چی کافریش بن، لەو دەمەدا نابێ یارمەتییان بدەن ﴿والله بما تعملون بصير﴾ خوا بە هەموو کردەوەکانتان بیناو بەئاگایە، بەم ئایەتانە پەیوەندیی و دۆستایەتی لەنێوان ئیمانداران و خوا نەناساندا قەدەغە کرا. خوای بە بەزەیی موسڵمانەکانی کردە سێ بەشەوە: کۆچکەران، پشتیوانان ، کۆچ نەکەران. کۆچکەران پێش دەخا،چونکە ئەوانن بناغەی دینی ئیسلام، پاشانیش باسی پشتیوانان دەکات، چونکە لەو رۆژە تەنگەدا دەستی کۆچ کەرەکانیان گرت و. خوایش مافی (وەلایە)ی خستە نێوانیانەوە. ئەو موسڵمانانەش کۆچیان نەکرد هەتا کۆچ نەکەن مافی(وەلایە)یان نیە .

خوا نەناسانیش گشت یەکتاقمن و ، نابێ بکرێنە دۆس:

﴿[٧٣] والذين كفروا بعضهم أولياء بعض﴾ ئەوانەش خوانەناس و بێ باوەڕن دۆست و هاوکاری یەکترن، کەوابوو نابێ- لەلایەن موسڵمانانەوە- یارمەتیی وهاوکاری بکرێن ﴿إلا تفعلوه﴾ خۆ ئەگەر ئێوە بەوشێوە نەکەن فەرمانتان

الجزء العاشر　　سورة الأنفال

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّمَن فِيٓ أَيۡدِيكُم مِّنَ ٱلۡأَسۡرَىٰٓ إِن يَعۡلَمِ ٱللَّهُ فِي قُلُوبِكُمۡ خَيۡرٗا يُؤۡتِكُمۡ خَيۡرٗا مِّمَّآ أُخِذَ مِنكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٧٠﴾ وَإِن يُرِيدُواْ خِيَانَتَكَ فَقَدۡ خَانُواْ ٱللَّهَ مِن قَبۡلُ فَأَمۡكَنَ مِنۡهُمۡۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَاوَواْ وَّنَصَرُوٓاْ أُوْلَٰٓئِكَ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَمۡ يُهَاجِرُواْ مَا لَكُم مِّن وَلَٰيَتِهِم مِّن شَيۡءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُواْۚ وَإِنِ ٱسۡتَنصَرُوكُمۡ فِي ٱلدِّينِ فَعَلَيۡكُمُ ٱلنَّصۡرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوۡمِۭ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَهُم مِّيثَٰقٞۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ﴿٧٢﴾ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٍۚ إِلَّا تَفۡعَلُوهُ تَكُن فِتۡنَةٞ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَفَسَادٞ كَبِيرٞ ﴿٧٣﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَاوَواْ وَّنَصَرُوٓاْ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ حَقّٗاۚ لَّهُم مَّغۡفِرَةٞ وَرِزۡقٞ كَرِيمٞ ﴿٧٤﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنۢ بَعۡدُ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ مَعَكُمۡ فَأُوْلَٰٓئِكَ مِنكُمۡۚ وَأُوْلُواْ ٱلۡأَرۡحَامِ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلَىٰ بِبَعۡضٖ فِي كِتَٰبِ ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمُۢ ﴿٧٥﴾

١٨٦　　بَرَآءَةٞ مِّنَ

پێکراوە" واتە: موسڵمانان نەکەنە دۆست و هاوکارو، خوا نەناس وکافرانتان کردە دۆست و هاوکار ﴿تكن فتنة في الأرض وفساد كبير﴾ کارەساتێکی گەورەو فەسادو ئاژاوەیەکی سامناک لەرووی زەویی سەرهەڵدەدا، چونکە موسڵمانەکان بێ هێزو لاواز دەبن و، بێ باوەڕەکان بەهێز دەبن. بەپێی فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ خەڵکی دوو ئایین لێکجیاواز میرات لەیەك نابەن، هەروەکو موسڵمان لەکافرو، کافر لە موسڵمان میرات نابەن، پاشان ئایەتی: (والذين كفروا بعضهم أولياء بعض..)ی خوێندەوە.

ئیمانداری راستەقینە بناسە:

﴿[٧٤] والذين آمنوا وهاجروا وجاهدوا في سبيل الله﴾ ئەوانەش بڕوایان هێناوەو کۆچیان کردووەو تێکۆشاون لە ڕای خوادا ﴿والذين آووا ونصروا﴾ ئەوانەش" کۆچکەرەکانیان پەناداو یارمەتییان دان ﴿أولئك هم المؤمنون حقا﴾ ئەمانەن باوەڕداری بەهەق ﴿لهم مغفرة ورزق كريم﴾ لێبوردن و ڕۆزییەکی باش و قەشەنگیان هەیە ﴿[٧٥] والذين آمنوا من بعد﴾ ئەوانەش دواتر باوەڕیان هێنا ﴿وهاجروا وجاهدوا معكم﴾ و هیجرەتیان کردو لە گەڵ ئێوەشدا جیهادیان کرد ﴿فأولئك منكم﴾ ئەوانە لەئێوەن، ئەگەرچی پاداشی ئێوەشیان نەبێت، کەوابوودەبێ ئەمانەیش یارمەتیی و هاوکاریی بکرێن ﴿وأولوا الأرحام بعضهم أولى ببعض في كتاب الله﴾ خزم بۆ خزم – بەپێی کتێبی خوا نزیکترن – بۆ میرات لە یەکتر گرتن. ئەم ئایەتە ئەو جۆرە میرات بردنە هەڵئەوەشێنێتەوە کە بەهۆی برایەتیی و هاوپەیمانیەوە لە یەکتریان دەگرت، دەیگێڕێتەوە بۆ سەر بنەماکەی خۆی کەبە خزمایەتیە. ﴿إن الله بكل شئ عليم﴾ بە ڕاستی خوا بە هەموو شتێك زانایە، هەموو شتێك لای ئەو حیکمەتێکی تێدایە، واتە: ئەگەر میراتگری پشتیی نەبوو، خزمە نزیکەکان شایستە ترن لە بێگانەکان.

سوپاسێکی بێ وێنە، بۆ خوای تاك وبێ وێنە، کە یارمەتیدام بۆ تەواو کردنی تەفسیری سوورەتی (ئەنفال).

وصلى الله وسلم وبارك على محمد وآله وصحبه و كل من والاه.

*** *** ***

٩- سوورەتی (تەوبە) لە مەدەنییەو (١٢٩) ئایەتە

بەناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

ئەم سوورەتە گرنگییەکی تایبەتی دەدا بەلایەنی یاساو بەرنامە بۆکارە پێویستییەکان، یاسا بۆ پەیوەندیی ناوخۆیی و، دەرەوەی موسڵمانان لەگەڵ دەوڵەتاندا دەنووسێ. ئیمامی (بوخاریی) لە (بەرا ئ‌ی کوڕی (عازەب)ـەوە ئەگێڕێتەوە کە: سوورەتی (بەرائە) لەدوای گشت سوورەتەکانی قورئانەوە هاتۆتە خوارەوە. ئەم سوورەتە دوو ئامانجی سەرەکیی هەیە: یەکەم: دانانی بەرنامە بۆشێوەی چۆنیەتی مامەڵەو هەڵسوکەوتکردن لەگەڵ موشریك و خاوەن نامەکاندا. دووەم: باسی ئەو کەسانە دەکات کە پەیامبەر ﷺ کاتێ بانگیکردن بۆ خۆئامادەکردن بۆ جەنگی(ڕۆم)ەکان هەر ئەمڕۆو بەیانیان دەکردو نەچوون.

دوو ڕوونکردنەوە: یەکەم : ئەگەر بەوردیی سەرنجی دەقەکانی سوورەتی (بەرائە) بدرێ و، ئەو ریوایەتانەی دەربارەی هاتنی سورەتەکە وتراون لەگەڵ ڕووداوەکانی ژیانی پەیامبەردا ﷺ بەراوردێ بکرێن ، دەرئەکەوێ کە: تەواوی سورەتەکە لە ساڵی نۆیەمی کۆچییدا هاتووە، بەڵام نەك لەسەریەك ، بەڵکو بە سێ قۆناغدا تێپەڕیوە.. یەکەمیان: لەمانگی(ڕەجەب)ی هەمان ساڵداو پێش ڕوودانی (تەبووك). دووەمیان: لەکاتی خۆ ئامادەکردندا بۆ ئەو غەزایەو لە

ناوەڕاستییدا. سێیەم: پاش گەڕانەوە لە تەبووك.. سەرەتای سوورەتەكە بۆ كۆتایی ئایەتی (٢٨) لە ئاخرو ئۆخری ساڵی نۆیەمدا هات، كەمێك پێش هاتنی كاتی حەج. دووەم: پاش ئەوە پەیامبەر ﷺ لە تەبووك گەڕایەوە ویستی بچێت بۆ حەج، بەڵام نیازەكەی گۆڕیی و فەرمووی: ئێستا هاوبەشداكارەكانیش بە رووت و قووتی دێن بۆ حەج و بە دەوری (كابە)دا ئەسوڕێنەوە!! جالەبەر ئەوە من ئەمەویٚ ئەمساڵ حەج نەكەم، هەتا ئەوانە بەوشێوەیە نەبینم، جا لەبەرئەوە (ئەبوبەكری) كردە ئەمیرو چاودێرو سەرپەرشتی حەجی ئەوساڵەو ناردی. ئینجا بۆ دوایی سەرەتای سورەتی (تەوبە) هات و (عەلی كوڕی ئەبو تالیب)یشی بە دوای ئەبوبەكردا نارد، بۆئەوە كە ئەم چوار بڕیارە بخوێنێتەوە بەسەر موشریك و خوا نەناسەكاندا:

الجزء العاشر — سورة التوبة

سُورَةُ التَّوبَة

بَرَآءَةٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلَّذِينَ عَٰهَدتُّم مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾ فَسِيحُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى ٱللَّهِ وَأَنَّ ٱللَّهَ مُخْزِى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٢﴾ وَأَذَٰنٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلنَّاسِ يَوْمَ ٱلْحَجِّ ٱلْأَكْبَرِ أَنَّ ٱللَّهَ بَرِىٓءٌ مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُۥ فَإِن تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى ٱللَّهِ وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ عَٰهَدتُّم مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنقُصُوكُمْ شَيْـًٔا وَلَمْ يُظَٰهِرُوا۟ عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوٓا۟ إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾ فَإِذَا ٱنسَلَخَ ٱلْأَشْهُرُ ٱلْحُرُمُ فَٱقْتُلُوا۟ ٱلْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَٱحْصُرُوهُمْ وَٱقْعُدُوا۟ لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِن تَابُوا۟ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُا۟ ٱلزَّكَوٰةَ فَخَلُّوا۟ سَبِيلَهُمْ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾ وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ٱسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَٰمَ ٱللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُۥ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾

١٨٧

١- نابیٚ جارێكی تر هیچ كەسێك بە دەوری كابەدا بەڕووتی تەواف و چەرخە بكات.

٢- دوای ئەمساڵ هیچ هاوبەش پەیداكارێك نزیكی (كابە) نەبێتەوە.

٣- هەر رێكەوتننامەیەك لەگەڵ پەیامبەردا ﷺ مۆركراوە، ئەوە تا ئەوكاتە كاری پێدەكرێت بۆی دیاریكراوە.

٤- تەنها موسڵمان دەچێتە بەهەشتەوە.

سەرەتای ئەم سورەتە -وەكو سوورەتەكانی دیكەی قورئان- (بسم الله الرحمن الرحیم)ی تێدا نیە، چونكە لەتووڕەیی ورك و قینی خوا بەرامبەر بەموشریكەكان باس دەكات.

خوا چارەی موشریكانی ناویٚ:

﴿[١] براءة من الله ورسوله إلى الذین عاهدتم من المشركین﴾ ئەمە بێزاریی و دەستبەردانی خواو پەیامبەرەكەی لەو موشریكانە كە ئێوە پەیمانتان لەگەڵ بەستن وراستیان نەكرد لە گەڵتاندا. ئەوعەرەبانە كە لەو دەوروبەرەدا بوون وپەیمانیان مۆر كردبوو، وردە وردە دەستیان دایە هەڵوەشاندنەوەی پەیمانەكەیان، ئەوسا خوایش فەرمانیدا بە پەیامبەر ﷺ كە ئەویش پەیمانی خۆی لەگەڵیان هەڵوشێنێتەوەو چوار مانگیشیان مۆڵەت بدات بۆ چارەسەری خۆیان، وەكو دەفەرمویٚ: ﴿[٢] فسیحوا فی الأرض أربعة اشهر﴾ با بۆ ماوەی چوار مانگ بە ئاسوودەیی وهێمنیی و بیٚ هیچ ترسێك بۆخۆیان بەسەر بەستیی بێن و بچن و، هیچ كەسێكیش بەنیازی خراپەوە سەیریان نەكات ﴿واعلموا أنكم غیر معجزی الله﴾ وپێیشیان بڵێن با بزانن: كە ئێوە هەرگیز لەدەست خوا دەنارچن و، ناتوانن دەستەوسانی بكەن ﴿وان الله مخزی الكافرین﴾ وبشزانن كە: خوا ئابڕو بەرو ریسواكەری گشت دوژمنان و بیٚ باوەڕانە، لە دونیادا بە دیل كردنیان دەداو، كوشتنیان حەڵاڵ دەكا، (موحەممەدی كوڕی ئیسحاق) ئەڵیٚ: ئەوانە كە خوای گەورە بەرائەتی لێكردن، دوو كۆمەڵبوون لە هاوبەشدانەرەكان: یەكێكیان لەگەڵ ئەوەیشدا

کەماوەی پەیمانەکەی کەمتر بوو لە چوار مانگ، ماوەکەی بۆدرێژ کرایەوە بۆ چوار مانگ ، ئەویکەشیان لەگەڵ ئەویشدا کە ماوە بۆ پەیمانەکەی دیاری نەکرا بوو، بۆیکرایە چوار مانگ ، هەتا باشتر بە خۆیاندا بچنەوەو کۆتا بڕیاری خۆیان بدەن، چونکە پاش ئەو ماوەیە ئیتر جەنگ دەکرێ لەگەڵیان ﴿[٣] وأذان من الله ورسوله إلى الناس﴾ و ئەمە ئاگادارییە کە لەلایەن خواو پەیامبەرەکەیەوە ﷺ بۆ هەمووخەڵك ﴿يوم الحج الأكبر﴾ کە سەرەتاکەی ڕۆژی یەکەمی مانگی حەجی (ئەکبەر)ـە، واتە: ڕۆژی یەکەمی (جەژنی قوربان) ڕادەگەیەنرێت . (موجاهید) ئەڵێت: مەبەست بە حەجی گەورە: ئیحرام بە حەج بەستنە، حەجی بچووکیش ئیحرام بەستنە بە عومرە، چونکە ئەرك و پایەکانی ئەم لە حەج کەمترە. هەندێك لە زاناکان دەڵێن: ڕۆژی حەجی ئەکبەر: ڕۆژی عەرەفەیە، هەندێکی دیکە ئەڵێن: ڕۆژی جەژنی قوربانە.(تەبەریی)ش ئەمەی هەڵبژاردووە ، چونکە پەیامبەرﷺ کاتێ (عەلی)نارد فەرمووی: (إذهب بهذه القصة من سورة براءة وأذن فى الناس يوم النحر اذا اجتمعوا بمنى: انه لايدخل الجنة كافر، ولا يحج بعد العام مشرك ، ولا يطوف بالبيت عريان، ومن كان له عهد عند رسول الله فهو له إلى مدته) واتە: دەبچۆ ئەم داستانەی سوورەتی (بەرائە)یان بۆ بخوێنەوەو، لەڕۆژی جەژنی قوربانیشدا کە خەڵك لە (مینا) کۆ دەبێتەوە، ئەم بڕیارەیان پێڕابگەیەنە کە: کافرو خوانەناس ناچێتە بەهەشت،ساڵێکی تر نابێ هیچ کەسێکی (موشریك) حەج بکاو خەڵکی بە رووتی تەواف بکا، هەرکەسێکیش پەیمانێکی لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ هەبێ، بەردەوامە تاکاتی خۆی ﴿أن الله برئ من المشركين ورسوله﴾ هەموو ئاگاداربن! کە بێگومان خواو پێغەمبەرەکەی بەرین لە موشریکەکان، واتە: ئیتر هیچ ئیعتیبارێك بە پەیمانیان نیە ﴿فإن تبتم فهو خير لكم﴾ جا ئەگەر پەشیمان ببنەوەو بگەڕێنەوە بۆ یەکخواپەرستیی، باشترە بۆتان لە مانەوەتان لەسەر شیرك ﴿وإن توليتم﴾ وئەگەر پشتیشتان لە ئیمان وباوەڕ هەڵکرد ﴿فاعلموا أنكم غير معجزى الله﴾ چاك بزانن کە ئێوە هەرگیز لە دەست خوا دەرناچن، ناتوانن دەستەوسانی بکەن ﴿وبشر الذين كفروا بعذاب أليم﴾ ئەوکەسانەش بێ باوەڕن بە سزایەکی ئێش پێگەیەنەر مزگێنیان بدە ! .

لەگەڵ پەیمانشکێن مامەڵەی تایبەتی دەکرێ:

﴿[٤] إلا الذين عاهدتم من المشركين﴾ واتە: لەگەڵ هەموویان پەیمان هەڵوەشێننەوە ، مەگەر ئەوموشریکانە کەپەیمانتان لەگەڵ بەستوون و هەڵیان نەوەشاندۆتەوە ﴿ثم لم ينقصوكم شيئا﴾ و هیچ مەرجێکیشیان لێکەم نەکردووە، واتە: خیانەتیان لەگەڵنەکردوون ﴿ولم يظاهروا عليكم أحدا﴾ ودژی ئێوەش کۆمەکی هیچ کەسێکیان نەکردووە بۆ هێرش هێنانە سەرتان، نە بەچەك و نە بەپیاو ﴿فأتموا إليهم عهدهم إلى مدتهم﴾ ئێوەش پەیمانی ئەوانە ڕاگرن هەتا کاتەکەیان تەواو دەبێت ، ئەگەر چی لە چوار مانگیش زیاتر بێت ﴿إن الله يحب المتقين﴾ بێگومان خوا پارێزکارانی خۆش ئەوێ ، ئەوانەی ڕێزی ڕێکەوتننامە ئەگرن، جا کەواتە ڕێزگرتن لە پەیمان و ڕێکەوتننامە بنەماو بناغەیەکی پیرۆزی دینی ئیسلامە ﴿[٥] فإذا انسلخ الأشهر الحرم﴾ ئینجا کە مانگە حەرام و خاوەن ڕێزەکان بڕانەوە ، واتە: ئەوانەی کەجەنگیان تیا قەدەغەکراوە، کە ئەوانیش ئەم چوار مانگەن: (زیقەعەدە، زیحەججە، موحەڕڕەم، ڕەجەب) وەکو لەئایەتی(٣٦)ی ئەم سوورەتەشدا هاتووەو دەفەرموێ: (منها أربعة حرم ذلك الدين القيم فلا تظلموا فيهن أنفسكم..) ﴿فاقتلوا المشركين حيث وجدتموهم﴾ دەسا ئێوەش لە هەرجێگایەکدا موشریکەکانتان دەستکەوت بەمەرجێ (ژن و منداڵ و گۆشەگیر نەبن) " لە حەرەم و لە دەرەوەی حەرەم، لەچوار مانگەکان و، لەغەیری چوار مانگەکانیشدا" بیانکوژن ﴿وخذوهم﴾ و بییانگرن و "دیلیان بکەن" ﴿واحصروهم﴾ وگەمارۆیان بدەن و"مەهێڵن بەملاو بەولادا بچن " ﴿واقعدوا لهم كل مرصد﴾ وەلە هەمووکەمین و ڕێگەیەکیشدا بۆیان دانیشن ﴿فإن تابوا﴾

ئینجا ئەر پەشیمان بوونەوە لە هاوبەشدانان بۆ خوا ﴿وأقاموا الصلاة﴾ و بەرێك و پێكی نوێژیان ئەنجامدا ﴿وآتوا الزكاة﴾ و زەكاتیان جێبە جێ كرد ﴿فخلوا سبيلهم﴾ ئێوەیش ڕێگەیان بۆ چوڵ بكەن و"هەقتان بەسەریانەوە نەبێ، با بێن و بچنە ناو حەرەمیشەوە" ﴿إن الله غفور رحيم﴾ بە ڕاستیی خوا لەگوناح زۆر لێبوردەیە، زۆریش دلۆڤان و میهرەبانە بەرامبەر بەتەوبەكاران.

ئەر موشریك داوای پەنابكا، دالْدە دەدرێت:

﴿[٦] وإن احد من المشركين استجارك فأجره﴾ ئەر یەكێك لەو موشریكانە پەنای پێهێنایت ، پەنای بدە" دالْدەی بدە ﴿حتى يسمع كلام الله﴾ هەتا بەباشی فەرمایشتی خوا دەبیسێ و لێی حاڵی دەبێ، واتە: قورئانی بۆدەخوێنێت و لێی تێدەگات ﴿ثم ابلغه مأمنه﴾ پاشان بیگەیەنە وەجێیەك كە هێمن وئاسوودەبێ و، لەهیچ نەترسێت، زانایان رایان وایە: ئەوكەسانە دێنە وڵاتی ئیسلامییەوەو بۆ هەر شتێك هاتبن –بە مەرجێ بە شێوەی پرس و ڕاهاتبن و مۆڵەتدرابن– ئەوا پارێزراو دەبن. ﴿ذلك بأنهم قوم لا يعلمون﴾ چونكە ئەوانە گەلێكن نازانن ئیمان وبڕوا چییە، سا بەڵكو بەو پەنادانە بیرێ بكەنەوەو لەئیسلام تێبگەن ﴿[٧] كيف يكون للمشركين عهد عند الله وعند رسوله﴾ چۆن بۆ موشریكان پەنا هەبێت بەلای خواو پێغەمبەرەكەیەوە؟ كاتێ ئەوان پەیمان هەڵوەشێننەوەو لەسەر بێ باوەڕی خۆیان بمێننەوەو بەئاسوودە بێن وبچن؟ ﴿إلا الذين عاهدتم عند المسجد الحرام﴾ بۆ ئەو كەسانە نەبێت كە لەلای مزگەوتی (حەرام)دا پەیمانتان لەگەڵ بەستن و، ئەوانیش پەیمانەكەیان هەڵنەوەشاندەوە ، وەكو هۆزی (خوزاعە) ﴿فما استقاموا لكم﴾ ئەوانە هەتا بەرێك و پێكی لەسەر پەیمانەكەیان بن و وەفاداربن ﴿فاستقيموا لهم﴾ دەبێ ئێوەیش پەیمانەكەیان بەرێك و پێك راگرن و وەفاداربن. پێغەمبەری خوا پەیمانی لەگەڵ قورەیشدا بۆماوەی دەساڵ مۆر كرد ، هەتا ئەوان خەیانەتیان نەكرد ئەم وەفای بە پەیمانەكەی خۆیكرد ﴿إن الله يحب المتقين﴾ بە راستی خوا پارێزكارانی خۆشدەوێ، ئەوانەی وەفادارن و پەیمان شكێن نین. بەڵێ.. پێغەمبەرﷺ لە مانگی زیقەعدەی ساڵی شەشەمی كۆچیی لە (حودەیبیە) ئاگر بەستی لەگەڵ قورەیشدا ، بۆماوەی (١٠) ساڵ مۆر كرد، ئیتر خۆی و موسڵمانەكان پابەند بوون پێیەوە ، هەتا قورەیش پەیمانەكەیان شكاندو هاوكاری (بەنی بەكر) یان كرد دژی (خوزاعە)ی هاوپەیمانی پێغەمبەر ﷺ، ئەوسا ئەمیش ناچاربوو لە(٨)ی رەمەزاندا لەشكری بردەسەریان و فەتحی مەككەی كردو ئەوانەیان ئیمانیان هێنا – كە نزیكەی (٢) هەزار كەس بوون– ئازادبوون. ﴿[٨] كيف وإن يظهروا عليكم﴾ چۆن پەیمان لەگەڵ ئەوانەدا دەبەسرێت كە ئەگەر زاڵ بن بەسەرتانا ﴿لا يرقبوا فيكم إلا ولا ذمة﴾ نەرەچاوی خزمایەتیتان لەگەڵ دەكەن و، نەهاوپەیمانێتی ﴿يرضونكم بأفواههم﴾ بە

الجزء العاشر — سورة التوبة

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِندَ اللَّهِ وَعِندَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدتُّمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾ كَيْفَ وَإِن يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً يُرْضُونَكُم بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨﴾ اشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَن سَبِيلِهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾ لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾ فَإِن تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَنُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ وَإِن نَّكَثُوا أَيْمَانَهُم مِّن بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنتَهُونَ ﴿١٢﴾ أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَّكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُم بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَوْهُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

١٨٨ — قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ

زمانی لووسیان ڕازیتان ئەکەن ﴿وتأبى قلوبهم﴾ ودڵیان ئیبا دەکات ﴿واكثرهم فاسقون﴾ زۆربەشیان سنوور بەزێن و پەیمان شکێنن ﴿[٩] اشتروا بآيات الله ثمنا قليلا﴾ ئایەتەکانی خوایان بەنرخ و بەهایەکی زۆر کەمی دونیا فرۆشت بە (ئەبوو سوفیان) ﴿فصدوا عن سبيله﴾ بەرهەڵستی خەڵکیشیان کرد لە ڕێگەی خوا ﴿إنهم ساء ما كانوا يعملون﴾ بەڕاستیی کارێکی زۆر خراپیان کرد ﴿[١٠] لا يرقبون فى مؤمن إلا ولا ذمة﴾ لەگەڵ هیچ خاوەن باوەڕێکدا ڕەچاوی خزمایەتیی و هاوپەیمانیی ناکەن، هەر کات دەسەڵاتیان بوو بەسەرتانا دەستی خۆیان ئەوەشێنن" ﴿واولئك هم المعتدون﴾ ئەمانەن دەستدرێژکاری ڕاستەقینەو پەیمانشکێن، دەسا ئێوەش زیرەك و هۆشیاربن بەرامبەریان ﴿[١١] فإن تابوا وأقاموا الصلاة وآتوا الزكاة﴾ ئینجا ئەگەر لەشیرك و بتپەرستی پەشیمان بوونەوەو ملکەچی شەریعەتی خوا بوون و، بە ڕێك و پێکی نوێژیان کردو زەکاتیان دا ﴿فإخوانكم فى الدين﴾ دەبنە برای دینیتان ﴿ونفصل الآيات لقوم يعلمون﴾ و ئێمە ئایەتەکانمان بۆ خەڵکیٚ بزانیٚ شیی دەکەینەوە.

ڕابەرانی کوفر پەیمان نابەنە سەر:

﴿[١٢] وإن نكثوا ايمانهم من بعد عهدهم﴾ ئەر دوای ئیمزاو مۆر ، پەیماننامەکەیانیان هەڵوەشاندەوە ﴿وطعنوا فى دينكم﴾ و توانج و تەشەریان لە ئایینەکەتان گرت ﴿فقاتلوا ائمة الكفر﴾ دەسا ئێوەش سەرانی کوفرو خوانەناسیی بکوژن . زاناکان ئەڵێن: هەر کەسیٚ توانج و تەشەر لە ئاینی پیرۆزی ئیسلام بدا هەقە بکوژریٚ . ﴿إنهم لا ايمان لهم﴾ چونکە بە ڕاستیی ئەوانە مانای هیچ پەیمانێکیان لانییە ﴿لعلهم ينتهون﴾ جەنگیان لەگەڵ بکەن، هەتا بەڵکو کۆتایی بەگێرە شێوێنیی و خراپەکاریی و، توانج و تەشەریان بێنن.

لەگەڵ پەیمان شکێنەکان بجەنگن:

﴿[١٣] الا تقاتلون قوما نكثوا ايمانهم﴾ دەبیٚ بۆ لەگەڵ خەڵکانێکدا نەجەنگێن کەپەیمانی خۆیانیان هەڵوەشاندەوە و، تانەو تەشەریان لە ئایینەکەتان دا ﴿وهموا بإخراج الرسول﴾ و لێبڕان بۆ دەرپەڕاندنی پەیامبەر ﷺ لە مەککەدا ؟!. لەم سوورەتەدا ناڵیٚ کە بەعەمەلیی لەمەککە دەریانکرد، بەڵام لەچەند جێگایەکی تردا هاتووەو ددانی پێدادەنیٚ، بۆنموونە: لەسورەتی (١١/٦٠) دەفەرمویٚ: (يخرجون الرسول وإياكم)، یان لەسوورەتی (١٣/٤٧)دا دەفەرمویٚ: (وكأين من قرية هى أشد قوة من قريتك التى أخرجتك ..) یان لەسوورەتی (٩/٤٠)دا دەفەرمویٚ: (إلا تنصروه فقد نصره الله إذ أخرجه الذين كفروا..) یان لەسوورەتی(٨/٣٠)دا دەفەرمویٚ: (وإذ يمكر بك الذين كفروا ليثبتوك أو يقتلوك أو يخرجوك) یان لە سوورەتی(١٧/٧٦)دا دەفەرمویٚ: (وإن كادوا ليستفزونك من الأرض ليخرجوك منها ...) ﴿وهم بدؤكم أول مرة﴾ بۆ یەکەمجاریش هەر ئەوان بوون دەستیان بەجەنگ کرد لەگەڵ ئێوەدا، ئەوانبوون لەگەڵ خوزاعەدا – کە هاوپەیمانی ئێوە بوون – بەجەنگ هاتن، دە بۆ ئێوەش هەقتان نیە جەنگیان لەگەڵ بکەن ﴿اتخشونهم﴾ ئایا لێیان دەترسن ، شەڕیان لەگەڵ ناکەن ؟ ﴿فالله احق ان تخشوه إن كنتم مؤمنين﴾ خۆ خوا شایستە ترە کە لێی بترسن، ئەگەر باوەڕدارن و، ددان بەوەدا دەنێن کەئەبیٚ تەنها لەو بترسن ﴿[١٤] قاتلوهم يعذبهم الله بأيديكم﴾ لەگەڵیان بجەنگن–ئەی بڕواداران !–ئەوساخوایش بەدەستی ئێوە سزایان دەدا ﴿ويخزهم﴾ و لەبەر دەستیشتاندا ریسوایان دەکات ﴿وينصركم عليهم﴾ و سەرتان ئەخات بەسەریاندا ﴿ويشف صدور قوم مؤمنين﴾ و کاریٚ دەکا کوڵی دڵی بڕوادارانیش –بەتایبەتی (خوزاعە/ دابمرکیٚ بەسەرخستنی ئایینی ئیسلام و تۆڵە سەندنەوە لێیان ﴿[١٥] ويذهب غيظ قلوبهم﴾ وە ڕك و تووڕەیی دڵیشیان لادەبات و دڵخۆش دەبن ﴿ويتوب الله على من يشاء﴾ کێیش تەوبە بکاو پەشیمان بێتەوەو خواش حەز لەچارەی بکا، تەوبەی لیٚ وەردەگرێت ، بۆنموونە: (ئەبوو سوفیان،

عیکرمە، سولەیم) وبڕێ تریان بڕوایان هێناو لێیان قەبووڵکرا ﴿والله علیم حکیم﴾ و خوا زۆر زانایە، زۆریش کارزان و کارجوانە.

موسڵمان تاقیی دەکرێتەوە بە جیهاد:

﴿[١٦] أم حسبتم أن تترکوا﴾ ئایا پێتان وایە – ئەی بڕواداران!–کە بێ تاقییکردنەوە دەرچن و، ڕاستگۆو درۆزن دەرنەکەوێ ؟ ﴿ولما یعلم الله الذین جاهدوا منکم﴾ کە – هێشتا لەپێش چاوخەڵکەوە – بۆخوا دەرنەکەوتووە موجاهیدتان ﴿ولم یتخذوا من دون الله ولا رسوله ولا المؤمنین ولیجة﴾ و ئەوانەشتان کەبەدەر لەخواو، لە پەیامبەرەکەی و، لە ئیمانداران ، کەسیان نەگرتووە بە جێی ڕازو نیازیان ، تا نهێنیەکانیان لابدرکێنن ﴿والله خبیر بماتعملون﴾ خۆ هەر کارێکیش بکەن خوا پێی بەئاگایە، کەوابوو جیهادو تەکلیف و ئەرك وواجیبات بۆدەرکەوتنی مرۆڤە سەر ڕاست ولاسارەکان شتێکی زەروورییە .

لە موشریکان ئاوەدانکردنەوەی مزگەوت ناوەشێتەوە:

لەوسەردەمەدا کاروباری مزگەوتی (حەرام) کەوتبووە لای موشریکەکان !خواش فەرمووی: ﴿[١٧] ماکان للمشرکین أن یعمروا مساجد الله﴾ بۆ خەڵکانی هاوبەشدانەر شیاوو ڕەوا نیە ئاوەدانکردنەوەی مزگەوتەکانی خوا ﴿شاهدین علی أنفسهم بالکفر﴾ بۆ خۆشیان شایەتی بێباوەڕێتی خۆیان دەدەن ، کارو ڕەفتاریان هی بێ بڕوا و بت پەرستانە، واتە: بێ بڕوا لێی ناوەشێتەوە مزگەوت ئاوەدان بکاتەوە، بەتایبەتی خۆیشی هاوار بکات و بڵێ: من عەلمانیم، یان بە دەوری کەعبەدا بسووڕێتەوەو بڵێت: (لبیك لا شریك لك، إلا شریکا هو لك، تملکه وما ملك) ﴿أولئك حبطت أعمالهم﴾ بۆهەمیشە کاروکردەوەی ئەمانە پووچە ﴿وفی النار هم خالدون﴾ و بەردەوامیش لەئاگردان ﴿[١٨] إنما یعمر مساجد الله من آمن بالله والیوم الآخر﴾ بە ڕاستیی هەر بەوکەسە دەکەوێ مزگەوتەکانی خوا ئاوەدان بکاتەوە کە بڕوای بەخواو بە ڕۆژیی دوایی هەیە ﴿وأقام الصلاة وآتی ازکاة﴾ و بەجوانیی و دروست هەڵدەسێ بە ئەنجامدانی نوێژو زەکات دەدات ﴿ولم یخش إلا الله﴾ و لە خواش نەبێت لە هیچ کەسێ ترسی نییە ﴿فعسی أولئك أن یکونوا من المهتدین﴾ بێگومانبن ئەوانە – ئەوکردەوە چاکانە دەکەن– لە ڕیزی شارەزا کراواندان .(ئیبن عەبباس) دەڵێ: هەموو وشەیەکی (عسی) لەقورئاندا، مانای (واجب) دەگەیەنێت، بۆنموونە: خوا کە بە پێغەمبەرمان (موحەممەد) ﷺ دەفەرموێ: (عسی أن یبعثك ربك مقاما محمودا) مانای وایە بێ شك و گومان (مەقامەلمەحموود)ی دەداتێ.(ئەبوحەییان) یش هەروا دەڵێت، ئەمەیە کە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: هەرکە پیاوێکتان دیت هۆگری مزگەوت بوو، ئێوە شایەتی ئیمانی بۆ بدەن، چونکە خوا دەفەرموێ: (إنما یعمر مساجدالله..) مسند الإمام أحمد.

قَٰتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ ٱللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ۗ وَيَتُوبُ ٱللَّهُ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾ أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تُتْرَكُوا۟ وَلَمَّا يَعْلَمِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ جَٰهَدُوا۟ مِنكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلَا رَسُولِهِۦ وَلَا ٱلْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً ۚ وَٱللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَن يَعْمُرُوا۟ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ شَٰهِدِينَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِم بِٱلْكُفْرِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ وَفِى ٱلنَّارِ هُمْ خَٰلِدُونَ ﴿١٧﴾ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا ٱللَّهَ ۖ فَعَسَىٰٓ أُو۟لَٰٓئِكَ أَن يَكُونُوا۟ مِنَ ٱلْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾ ۞ أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ ٱلْحَآجِّ وَعِمَارَةَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ كَمَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَجَٰهَدَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ لَا يَسْتَوُۥنَ عِندَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٩﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَهَاجَرُوا۟ وَجَٰهَدُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِندَ ٱللَّهِ ۚ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَآئِزُونَ ﴿٢٠﴾

ئاو بەحاجی بەخشین و چاودێری کابە، وەکو ئیمان و جیهاد نین:

﴿[١٩] أجعلتم سقاية الحاج وعمارة المسجد الحرام﴾ ئایا پێتان وایە، ئاودان بەحاجیەکان و ئاوەدانکردنەوەی مزگەوتی (حەرام)تان ﴿كمن آمن بالله واليوم الآخر وجاهد في سبيله﴾ وەك كاری ئەوانە وایە بڕوای بەخواو بەڕۆژی دوایی هێناوەو جیهادی کردووە لە ڕێگەی خوادا ؟!. موشریکەکان بەوجۆرە کارانە خۆیانیان هەڵدەکێشاو کەش وفشیان دەکرد بەسەرموسڵمانەکاندا !خوای گەورەیش بەوئایەتە ڕەتی دانەوەو پێی گوتن: هەرگیز ئەو کارانە ناگەنە پلەی ئیمان وجیهادکردنی موسڵمانەکان، وەکو دەفەرموێ: ﴿لا يستوون عند الله﴾ ئەو دوانە "بڕوادارو بێ بڕوا" لای خوا یەکسان نین، کاری موشریکەکان کاریان بێهوودەیەو، موسڵمانەکانیش کاریان پیرۆزو پڕپیتە ﴿والله لا يهدي القوم الظالمين﴾ و خواش ڕێنمایی خەڵکانی ستەمکار ناکات بۆ کاری خێرو چاك، بۆیە ئاودان بەحاجیەکان و ئاوەدان کردنەوەی مزگەوتی حەرام بەباشتر دادەنێن لەئیمان وجیهاد ﴿[٢٠] الذين آمنوا وهاجروا﴾ ئەو کەسانەی باوەڕیان هێناو لەزێدی خۆیان کۆچیان کرد ﴿وجاهدوا في سبيل الله بأموالهم وانفسهم﴾ و لەڕێگەو ڕێبازی خوا – بەماڵ و سامان و گیانیان– جیهادیان کرد ﴿اعظم درجة عند الله﴾ بەلای خواوە پایەو پلەیان مەزنترو بەرزترە، لە وانە کە بەخەیاڵی خۆیان ئاو دەدەن بە دەم حاجییەکانەوەو مزگەوتەکان پاك وخاوێن دەکەن وموشریکیشن ﴿واولئك هم الفائزون﴾ هەر ئەوانەش بەختیارو سەرفرازن ﴿[٢١] يبشرهم ربهم برحمة منه ورضوان﴾ پەروەردگاریشیان مژدەی میهرەبانیی و ڕەزامەندیی مەزنی خۆیانی دەداتێ ﴿وجنات لهم فيها نعيم مقيم﴾ و چەند باخ و بێستانیکی واشیان دەداتێ، کە تێیدا گوزەران و نیعمەتی نەبڕاوەیان بۆ دەبێ ﴿[٢٢] خالدين فيها ابدا﴾ بە هەتا هەتاییش لەوێ دەبن ﴿إن الله عنده اجر عظيم﴾ بێگومان خوا پاداشی زۆر گەورەی لایە بۆ بڕواداران .

الجزء العاشر — سورة التوبة

يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُم بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَٰنٍ وَجَنَّٰتٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ ﴿٢١﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥٓ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوٓا۟ ءَابَآءَكُمْ وَإِخْوَٰنَكُمْ أَوْلِيَآءَ إِنِ ٱسْتَحَبُّوا۟ ٱلْكُفْرَ عَلَى ٱلْإِيمَٰنِ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ إِن كَانَ ءَابَآؤُكُمْ وَأَبْنَآؤُكُمْ وَإِخْوَٰنُكُمْ وَأَزْوَٰجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَٰلٌ ٱقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَٰرَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَٰكِنُ تَرْضَوْنَهَآ أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَجِهَادٍ فِى سَبِيلِهِۦ فَتَرَبَّصُوا۟ حَتَّىٰ يَأْتِىَ ٱللَّهُ بِأَمْرِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٢٤﴾ لَقَدْ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ فِى مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْـًٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ وَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٢٦﴾

١٩٠ ثُمَّ أَنزَلَ

موشریکان مەکەنە دۆس، ئەر خزمی نزیکیش بن:

﴿[٢٣] يا ايها الذين آمنوا﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! ﴿لا تتخذوا آباءكم وإخوانكم أولياء إن استحبوا الكفر على الإيمان﴾ ئەر باوو باپیران و براکانتان کوفریان لا باشترو چاکتربوو لەئیمان و باوەڕ، مەیانکەنە دۆستی خۆتان و خۆشەویستی و پەیوەندیتان بۆیان نەبێ ﴿ومن يتولهم منكم﴾ وهەرکەسێکتان ئەوانەی خۆشبوێ و بیانکاتە دۆست و(بطانة)ی خۆی ﴿فأولئك هم الظالمون﴾ دیارە ئەو جۆرە کەسانە ستەمکارن. (ئیبن عەباس) ئەڵێ: دەبنە موشریك و هاوبەشدانەر بۆ خوا . بەڵێ: حوکمی ئەم ئایەتە تا ڕۆژی قیامەت بەردەوامەو، دەبێ تەواوی موسڵمانان تەنهاو تەنها بۆ خوا خۆشەویستی و (موالات)یان هەبێ و، هەر لەگەڵ ئەهلی خوادا بن ﴿[٢٤] قل إن كان آباؤكم

وأبناؤكم وإخوانكم وأزواجكم وعشيرتكم﴾ پێیان بڵێ: ئەی موحەممەد ﷺ: ئەر باوك و كوڕو براو، ژن و خێزان و كۆمەڵ و خێڵ و خزمانتان ﴿وأموال اقترفتموها﴾ و ماڵ و سامانێك پەیداتان كردووە ﴿وتجارة تخشون كسادها﴾ و بازرگانییەك دەترسن ڕەواجی نەمێنێ ﴿ومساكن ترضونها﴾ و مەسكەن و خانوو بەرەیەك خۆشتان دەوێن ﴿أحب إليكم من الله ورسوله وجهاد في سبيله﴾ هەریەك لەمانەتان لەخواو لەپەیامبەرەكەی ولە جیهادو تێكۆشان لە ڕێی خوادا لا خۆشەویست تر بێ ﴿فتربصوا﴾ چاوەڕوان بن ﴿حتى يأتي الله بأمره﴾ هەتا فەرمان لە خواوە بەسزاتان بۆ دێ ﴿والله لا يهدي القوم الفاسقين﴾ خوایش ڕێنمایی لە شەرع دەرچوان ناكات بۆ هیچ خێرو چاكەیەك. بەڵێ پێغەمبەر ﷺ كاتێ فەرمانی بە هیجرەت و باركردن لە مەككەوە بۆ مەدینە دا، خەڵك كەوتە مەشۆرەت بەیەكتریی، هی وایان هەبوو ژنەكەی، یان كوڕەكەی، یان هەرخزم و كەس و كارێكی نزیكی.. دەستە دامێنی دەبوو بار نەكاو نەچێت بۆمەدینە ، ئەوسا ئەو ئایەتەی سەرەوە هات بەوشێوەیە ئاراستەی كردن. ئیمامی ئەحمەدو ئەبوداود ئەم فەرموودەی پێغەمبەرە دێنن : ((إذا تبايعتم بالعينة وأخذتم بأذناب البقر ورضيتم بالزرع وتركتم الجهاد سلط الله عليكم ذُلاً لايَنْزِعُهُ حتى ترجعوا إلى دينكم)) واتە: هەركات كڕین وفرۆشتنتان بە فێڵ وفەرەج بوو و دەستان گرت بەكلكی گاكانەوە (واتە: بە جووت و كشت و كاڵ و مەزراوەوە سەرقاڵبوون) و، وازتان لەجیهاد هێنا، خواش ریسواتان دەكا، مەگەر بگەڕێنەوە بۆلای دینەكەتان.

سەركەوتن هەر لای خوایە :

﴿[٢٥] لقد نصركم الله في مواطن كثيرة﴾ بێگومان خوا لەگەڵ جێگادا هاوكاریی كردن و یاریدان و سەریخستن، لەگەڵ كەم وكورتیی و ناتەواویتاندا ﴿ويوم حنين﴾ بەتایبەتی لەڕۆژی (حونەین)دا. (حونەین: دۆڵێكە دەكەوێتە نێوان مەككەو تایەف)ەوە. بەهۆی لەخۆبایی بوونتانەوە تێكشكان و خوا هات بەهاناتانەوە، وەكو دەفەرموێ: ﴿إذ اعجبتكم كثرتكم﴾ ئەو دەمەی كە بەزۆری خۆتان بایيبوون و نازییتان و، بیرتان لەدەسەڵاتی خوا نەكردەوەو گوتتان: هەرگیز ئەمڕۆ بەم ژمارە زۆرەوە "كە ئاماری دەگەیشتە دوازدە هەزاركەس" ناشكێین! ئەگەرچی ئەوان چوارده هەزار كەسبوون، وەكو ئیمامی (بەیهەقیی) ریوایەتی دەكات ﴿فلم تغن عنكم شيئا﴾ كەچی ئەو حەشامەتە هیچ كەڵك و سوودی پێ نەگەیاندن و هەر تێكشكان ﴿وضاقت عليكم الأرض بما رحبت﴾ زەویش بەو گوشادو فراوانییە لەترساندا تەنگ بوو لێتان ﴿ثم وليتم مدبرين﴾ پاشانیش پاشە كشەتان كردو هەڵهاتن! واتە: سەركەوتن تەنها لە دەستی خوادایە، بەزۆریی و كەمی دوژمن نییە، بۆیە دەبێ هەموو كات خوامان لەبیر بێت ﴿[٢٦] ثم انزل الله سكينته على رسوله و على المؤمنين﴾ دوایی ئارامیی و ئۆقرەی نارده سەردڵ و دەروونی پەیامبەرەكەیی و، بڕوادارەكان، هێزی دەروونییان بۆ گەڕایەوەو ترسیان نەما ﴿وانزل جنودا لم تروها﴾ و لەشكرێكی زۆریشی نارد بۆهاوكاریتان و، نەشتاندین ﴿وعذب الذين كفروا﴾ و بێ باوەڕەكانیشی سزادا، كوژران و دیلكران و سامانیان لەدەست دا ﴿وذلك جزاء الكافرين﴾ هەرئاوایە سزای كافران و بێ باوەڕان ﴿[٢٧] ثم يتوب الله من بعد ذلك على من يشاء﴾ دوای ئەوسزایەش حەزی لەچارەی هەركەسێك كردو بەشیاوی زانی، تەوبەی لێوەرگرت و لێبووراو شارەزای دینی ئیسلامی كرد ﴿والله غفور رحيم﴾ و چوون خوا بۆخۆی زۆر لێبوردەیە، زۆریش دلۆڤان و میهرەبانە. بەڵێ ڕووداوەكەی (حونەین) ڕۆژی شەممە، (٦)ـی مانگی شەوالی ساڵی (٨)ـی كۆچیی، بە(١٩) ڕۆژ پاش فەتحی مەككە ڕوویدا، پێغەمبەر ﷺ بەخۆیی و(١٢) هەزار كەسەوە لەمەككە چوونە دەرێ، شیاوی باسە (٢) هەزاریان لە موسڵمانە نوێیەكان بوون و، نەشارەزای جەنگ بوون، هۆی جەنگەكەش زۆرێكی زۆرینەی عەشیرەت و هۆزەكان

رووبەروو وەستان و خۆیان ئامادەی پەلامارێك كردبوو، دەرئەنجام لەسەرەتاوە موسڵمانەكان بەشێوەیەكی سەیرو سەمەرە تێكشكان و، لەو (١٢) هەزار كەسەیە تەنها (١٠٠) كەسیان لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ مانەوە، ئەمیش هاواری زۆری لێدەكرن بگەڕێنەوە، بەڵام كار لەكار ترازابوو و ئاوڕیان نەدایەوە! ئەوجا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: خوایە! دەسا یارمەتیمان بۆ بنێرە، پاشان فەرمانیدا بە(عەباس)ی مامی كە یەكە یەكە هەڵهاتووەكان بەناوی خۆیانەوە بانگ بكاتەوە، ئەوانیش كە زانیان پێغەمبەر ﷺ گۆرەپانەكەی چۆڵ نەكردووەو هەردەڵێت: (انا النبی لا كذب * انا ابن عبدالمطلب) تیپ تیپ و پۆل پۆل گەرانەوەو جەنگ گەرم بوو، پاشان پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((الآن حمی الوطیس)) وائێستا جەنگ گەرم بوو، ئیتر لامشتێ خۆڵی هەڵگرت وهاویشتیە نێو كافرەكانەوەو، هەریەكەیان بەشی خۆی بەركەوت و لێڵایی هات بەسەر چاویا، لەئەنجامدا پاش چەند كاتژمێرێك خوا نەناسەكان تێكشكان و موسڵمانەكان سەركەوتن و ئەو چەند ئایەتەش لەسەرەوە خوێنرانەوە هاتە خوارێ. والحمدلله رب العالمین.

ثُمَّ يَتُوبُ ٱللَّهُ مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَ عَلَىٰ مَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٢٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡمُشۡرِكُونَ نَجَسٞ فَلَا يَقۡرَبُواْ ٱلۡمَسۡجِدَ ٱلۡحَرَامَ بَعۡدَ عَامِهِمۡ هَٰذَاۚ وَإِنۡ خِفۡتُمۡ عَيۡلَةٗ فَسَوۡفَ يُغۡنِيكُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦٓ إِن شَآءَۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴿٢٨﴾ قَٰتِلُواْ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَلَا بِٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ ٱلۡحَقِّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ حَتَّىٰ يُعۡطُواْ ٱلۡجِزۡيَةَ عَن يَدٖ وَهُمۡ صَٰغِرُونَ ﴿٢٩﴾ وَقَالَتِ ٱلۡيَهُودُ عُزَيۡرٌ ٱبۡنُ ٱللَّهِ وَقَالَتِ ٱلنَّصَٰرَى ٱلۡمَسِيحُ ٱبۡنُ ٱللَّهِۖ ذَٰلِكَ قَوۡلُهُم بِأَفۡوَٰهِهِمۡۖ يُضَٰهِـُٔونَ قَوۡلَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِن قَبۡلُۚ قَٰتَلَهُمُ ٱللَّهُۖ أَنَّىٰ يُؤۡفَكُونَ ﴿٣٠﴾ ٱتَّخَذُوٓاْ أَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَٰنَهُمۡ أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَٱلۡمَسِيحَ ٱبۡنَ مَرۡيَمَ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُوٓاْ إِلَٰهٗا وَٰحِدٗاۖ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۚ سُبۡحَٰنَهُۥ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿٣١﴾

ڕێ بەموشریك نادرێ بچێتە مزگەوتی (حەرام)ـەوە:

﴿[٢٨] یاأیها الذین آمنوا﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە ! ﴿إنما المشركون نجس﴾ چاك بزانن هەرچی هاوبەشدانەرو موشریكە ناپاك و پیسن لەبیروباوەڕو نیەتیاندا، لە باوو نەریتیاندا ﴿فلا یقربوا المسجد الحرام بعد عامهم هذا﴾ جا دوای ئەمساڵەیان (ساڵی نۆیەمی كۆچیی) نابێ نزیكی (كابە) ببنەوە، ئەمە ئەو ساڵەبوو كە (ئەبووبەكر) ﷺ حەجی پێكردن و سوورەتی (بەرائە)یش هات ﴿وإن خفتم عیلة﴾ خۆ ئەگەر لەهەژاری دەترسان، بەنەهاتنی ئەوان بۆ كڕین و فرۆشتن بۆ بازاڕەكانی مەككە ﴿فسوف یغنیكم الله من فضله إن شاء﴾ دڵنیابن ئەگەر خوا بیەوێ لەڕۆزی خۆی دەوڵەمەندتان دەكا، واتە: دەرگایەكی ترتان بۆ دەكاتەوە وگوزەرانتان باش دەكات ﴿إن الله علیم حكیم﴾ چوون بە ڕاستیی خوا زانایە، لەكارزان و كار جوانە، كەوابوو حەرامە موشریكان بچنە مزگەوتی(حەرام). دیارە گومانیش نییە كە هەرگیز نابێ خانوو بەرەیشی تیا دروست بكەن، وەدەبێ لە نیوەدورگەی عەرەبییدا وەكو (مەككە، مەدینە، یەمامە، یەمەن)و دەورو بەریان دەر بكرێن، مەگەر بە ڕێبواری هاتووچۆ بكەن ، وەك لەفەرموودەدا هاتووە ((أخرجوا المشركین من جزیرة العرب)) ﴿[٢٩] قاتلوا الذین لا یؤمنون بالله ولا بالیوم الآخر﴾ لەگەڵ ئەوانەشدا بجەنگێن "ئەی بڕواداران" كە بەخواو، بە ڕۆژی دوایی بێ باوەڕن ﴿ولا یحرمون ماحرم الله ورسوله﴾ و هەر شتێكیش خواو پەیامبەرەكەی ئەو حەرامیان كردبێ، ئەمان بە حەڵاڵ و ڕەوای دادەنێن ﴿ولا یدینون دین الحق﴾ و ملكەچی ئەم دین و ئایینە هەقەش نابن، كە تەنها ئەو دینەش ڕاست و دروستە". ﴿من الذین أوتوا الكتاب﴾ ئەوانەش دەبێ ئەوجەنگەیان لەگەڵ بكرێت ، خاوەن كتێب نامەكانن، موسایی و عیسایین ﴿حتی یعطوا الجزیة عن ید﴾ جەنگیان

لەگەڵ بکەن هەتا بەدەستی خۆیان سەرانە دەدەن ﴿وهم صاغرون﴾ و ملکەچ دەبن بۆ شەرعی پیرۆزی ئیسلام ، واتە: ملکەچی فەرمانی خوا دەبن و لەژێر رکێفی ئیسلامدا باجوو سەرانەی خۆیان دەدەن ودەژین ، ئیمامی شافیعی دەڵێ: باج وسەرانە تەنها لە ئەهلی کتێب و خاوەننامەکان وەردەگیردرێ.

سەرنجێك: هەرمووسایی و عیسابییەك باوەڕی بە موحەممەد ﷺ نەبێ، مانای وایە بەسەرجەم پێغەمبەران باوەڕی نیەو، پەیڕەوی لەهەواو نەفس و ئارەزووی خۆی دەکا، نەك لە تەورات و ئینجیل، چونکە لەواندا هاتووە: دەبێ باوەڕ بە (موحەممەد) بێنن، هەر لەبەر ئەوەش بوو بڕیاری جەنگی لەگەڵدان. شیاوی باسە ئەم ئایەتە ساڵی نۆیەمی کۆچی و پاش سەقامگیربوونی نیوە دوورگەی عەرەبی هات بۆ فەرمان بەجەنگ لەگەڵ خاوەن نامەکاندا، بۆیە پێغەمبەر ﷺ لەمەدینەو لەدەورووبەری مەدینە (٣٠) هەزار کەسی کۆکردەوە بۆ هێرش بردنە سەر (رۆم)ەکان .

تێبینی: سەرانە بڕیارێکی خوایی یە لەبەر پاراستنی ئەمن و ئاسایشی نیشتمان و پێشکەشکردنی پرۆژە خزمەت گوزاریەکانەوە دەبێ نێرینەی باڵغ و ئاقڵ و فامیدەو دەست رۆیشتوو ئەو سەرانە بدا، وەکو موسڵمانەکان زەکات دەدەن و دەچنە سەربازیی و، پارەو پولێکیان لێ دەسەنرێت لەبەرامبەر پرۆژە خزمەت گوزاریەکانەوە، خۆئەگەر ئەوانیش چوونە ژێر تەکلیفی پرۆژە خزمەتگوزاریەکانەوەو سەربازیان کرد، ئەوکات سەرانەکەیان لەکۆڵ دەکەوێ.

جوولەکە (عوزەیر) دەکەنە کوڕی خوا، فەلەش عیسا!:

﴿[٣٠] وقالت اليهود عزير ابن الله﴾ جوولەکە وتیان : (عوزەیر) کوڕی خوایە ! ﴿وقالت النصارى المسيح ابن الله﴾ فەلەکانیش – پاش عیسا بە سێ سەدە– وتیان: مەسیح (واتە:عیسا) کوڕی خوایە ! کەوابوو جەنگیان لەگەڵ بکەن، چونکە کافرو موشریکن ﴿ذلك قولهم بأفواههم يضاهئون قول الذين كفروا من قبل﴾ ئەو قسەیەشیان کەهەر بەزار دەیکەن لە قسەی کافرەکانی پێش خۆیان دەچێ، موشریکەکان دەیانگوت:(لات، عوززا، مەنات) خوامانن ودەیانپەرستین، ئەمانیش (عوزەیر) و (عیسا) بەخوا دەزانن !﴿قاتلهم الله انى يؤفكون﴾ بەر نەفرینی خوابکەون ، چۆن ئاوا لەهەق خۆکلا دەکەن؟﴿[٣١] اتخذوا أحبارهم ورهبانهم أربابا من دون الله﴾ لە بری خوا مەلاو رەبەنەکانی خۆیانیان کردە خوا ! واتە: حەرامیان بۆ حەلاڵکردن، وەکو ئەو فەرموودەیە– ترمزی لەعەدیەوە– لە سەر زاری پەیامبەر ﷺ دەیگێڕێتەوەو دەڵێ: خاچێکم لەملدا بووو چوومە خزمەتی پێغەمبەر، کەمنی دیت ئەم ئایەتەی خوێندەوە: (إتخذوا احبارهم ورهبانهم..) پاشان (عەدیی)گوتی خۆ ئەوان: سوژدە بۆمەلاو رەبەنەکانیان نابەن، بەڵکو دەسکاری حەلاڵ و حەرامیان بۆدەکەن ﴿والمسيح ابن مريم﴾ و فەلەکانیش عیسای کوڕی مەریەمیان کردە خوا ! ﴿وما أمروا إلا ليعبدوا إلها واحدا﴾ خۆ وا فەرمانیشیان پێدرابوو کە: دەبێ هەر خوای تاك و تەنیا بپەرستن ﴿لا إله إلا هو﴾ کە جگە لەخۆی هیچ پەرستراوێکی تر بە هەق نیە ﴿سبحانه عما يشركون﴾ خوا لەوشتانە پاك وبێخەوشە بێ باوەڕەکان دەیکەنە هاوتاو هاوبەشیی.

خاوەننامەکان گەرەکیانە نووری ئیسلام بکوژێننەوە:

﴿[٣٢] يريدون أن يطفئوا نورالله بأفواههم﴾ ئەیانەوێ بە فووی دەمیان نوورو رۆشنایی خوا" ئایینی ئیسلام" بکوژێننەوە" بە بڵاوکردنەوەی پڕوپاگەندەو رێگرتنی خەڵك لێی ﴿ويأبى الله إلا أن يتم نوره﴾ خۆ خوایش ئەیەوێ هەر ئەم نوورو ڕۆشنایی ئایینی خۆیە هەبێ و، بە پایانی بگەیەنێت و سەربێخات ﴿ولو كره الكافرون﴾ ئەگەرچی بێ باوەڕەکانیش پێیان ناخۆش بێت ﴿[٣٣] هو الذي أرسل رسوله بالهدى ودين الحق﴾ هەر ئەوخوایە خۆیەتی،

پەیامبەری خۆی نارد بەڕێ نیشاندەری ئایین و ڕێبازی حەق و حەقیقەت ﴿ليظهره على الدين كله﴾ بۆ ئەوە بەسەر گشت ئایینەکانی تردا زاڵیکات، وەکو ئەم فەرموودە ڕەوانە هاتووەو دەفەرموێ: (إن الله زوى لى الأرض مشارقها ومغاربها، وسيبلغ ملك أمتى مازوى لى منها) واتە: خوا خۆرهەڵات و خۆرئاوای ڕووی زەوی پێچایەوە بۆم – وەکو نەخشە – هێنرایە پێش چاوم ودیتم، پاشان فەرمووی: ڕۆژێ دێتە پێش ئوممەتی من تەواوی ئەو شوێنانە – لەم نەخشەیەدا بۆم تۆمار کراوە – دەگرێتە دەست. ﴿ولو كره المشركون﴾ ئەگەر چی هاوبەشدانەرەکانیش حەز نەکەن وپێیان خۆش نەبێت.

لەزانای خراپ و، عابیدی نەزان دووربکەرەوە:

الجزء العاشر — سورة التوبة

يُرِيدُونَ أَن يُطْفِـُٔوا۟ نُورَ ٱللَّهِ بِأَفْوَٰهِهِمْ وَيَأْبَى ٱللَّهُ إِلَّآ أَن يُتِمَّ نُورَهُۥ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٣٢﴾ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلْهُدَىٰ وَدِينِ ٱلْحَقِّ لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ ۞ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلْأَحْبَارِ وَٱلرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَٰلَ ٱلنَّاسِ بِٱلْبَٰطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ يَكْنِزُونَ ٱلذَّهَبَ وَٱلْفِضَّةَ وَلَا يُنفِقُونَهَا فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِى نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا۟ مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ عِدَّةَ ٱلشُّهُورِ عِندَ ٱللَّهِ ٱثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِى كِتَٰبِ ٱللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ مِنْهَآ أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا۟ فِيهِنَّ أَنفُسَكُمْ وَقَٰتِلُوا۟ ٱلْمُشْرِكِينَ كَآفَّةً كَمَا يُقَٰتِلُونَكُمْ كَآفَّةً وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾

١٩٢ — إنما النسيء

﴿[٣٤] يائيها الذين آمنوا إن كثيرا من الأحبار والرهبان﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە ! بێ سۆ بەشی زۆری فرەزانەکانی جوولەکەو، گۆشەگیرو ڕەبەنی فەلەکان ﴿ليأكلون أموال الناس بالباطل﴾ بە تاڵان و هەوانتە ماڵ و سامانی مەردوم دەخۆن ﴿ويصدون عن سبيل الله﴾ و ڕێی خوایشیان لێ دەگرن و، ناهێڵین دینی ئیسلام قەبووڵکەن !! (ئیبن کەسیر) دەڵێ: مەبەست لە زانا خراپەکان و، خواپەرستە گومڕاکانیانە، وەکو (سوفیانی کوڕی عویەینە)ش لەبارەی هەموو زانایەکی خراپ وسەرگەردانەوە ئەڵێت:(من فسد من علمائنا كان فيه شبه من اليهود، ومن فسد من عبادنا كان فيه شبه من النصارى)، واتە: هەر زانایەکمان– زەڕەی خۆی تاڵ کردو ڕەوشتی تێکچوو، دڵنیابن لێکچوانێکی بە(یەهوود)ـەوە هەیەو، بەشێ لەسیفەتی جوولەکەی تێدایە، هەر کەسیش لەعابیدەکانمان تێکچووو دەستی دایە خراپەکردن، دیارە ئەویش بەشێ لەسیفاتی فەلەو گاورەکانی تێدایە. (عەبدوڵڵای کوڕی موبارەك)یش لەم هۆنراوەیەدا چەند جوان دەڵی: وهل أفسد الدين إلا الملوك * * * وأحبار سوء و رهبانها؟ . واتە: باشە! بەدەر لەپاشاو لە مەلا خراپەکان و، لەعابیدە ڕەبەنەکان، کێی تر (دین)ـی تێکدا ؟. ﴿والذين يكنزون الذهب والفضة﴾ ئەوانەش زێڕو زیو کۆ ئەکەنەوە ﴿ولا ينفقونها فى سبيل الله﴾ و لە ڕێ خوادا بەختی ناکەن ﴿فبشرهم بعذاب أليم﴾ جا تۆش بەسزایەکی ئێش پێگەیەنەر مژدەیان بدەرێ ! ﴿[٣٥] يوم يحمى عليها فى نار جهنم﴾ ڕۆژێ کەئەو زێڕو زیوە لەناو ئاگردا سوور ئەکرێتەوەو گەرم ئەکرێ ﴿فتكوى بها جباههم و جنوبهم وظهورهم﴾ ئینجا نێو چاوو کەلەکەو پشتیانی پێداخ ئەکرێ و دەسوتێنرێ ﴿هذا ما كنزتم لأنفسكم﴾ و پێیان ئەوترێ: ئەمە ئەو زێڕو زیوەیە خڕتان کردەوە بۆ خۆتان و، بەختتان نەکرد بۆ ڕێی خوا! ﴿فذوقوا ما كنتم تكنزون﴾ دەسا سزاکەی بچێژن. بەڵێ بەخشینی ماڵ وسامان لەڕێی خوادا شتێکی سەرەکی وخاڵێکی گرنگە لەدینی ئیسلامدا، تەنانەتی پیاوێکی وەکو (ئەبووزەڕ) ڕای وایە کە زیاد لەنەفەقەی ماڵ

ومندالّ، کۆکردنەوەو دانانی هەر پارەو پولێك (لەبانق ولە هەرجێگایەکی تردا) قەدەغەو حەرامە، بۆیە چوو بەگژ (موعاویە)و (عوسمان)دا (خوا لێیان رازیی).

سالْ دوانزە مانگە :

﴿[36] إن عدة الشهور عند الله اثنا عشر شهرا فى كتاب الله يوم خلق السماوات والأرض﴾ بێگومان هەر ئەو ڕۆژە کەخوا دنیای داهێناو، ئاسمانەکان و زەویی دروستکرد، ژمارەی مانگەکانیشی لە(لەوحولمەحفوظ)دا بەدوازدە مانگ دانا، ئیتر بەگۆڕین و پاش و پێشکردنی خوانەناس و موشریکەکان ئەویاسایانە ناگۆڕدرێ ﴿منها أربعة حرم﴾ ئەم چوارەیان: (زیقەعەدە، زیحەججە، موحەڕەم، ڕەجەب) ڕێزی تایبەتییان هەیەو جەنگیان تێدا حەرامە﴿ذلك الدين القيم﴾ ئەمە بڕیاری ڕاستەقینەی خوایە، ئالْ و گۆڕ ناکرێ و، نابێ لە خۆتانەوە بچن جەنگیان تیابکەن ﴿فلاتظلموا فيهن انفسكم﴾ دەسا ئێوەش لەومانگانەدا ستەم وناهەقیی لەخۆتان مەکەن، شەڕفرۆشییان تێدا مەکەن ﴿وقاتلوا المشركين كافة﴾ ئێوەش هەمووتان بە یەك دەست و بەگەلە کۆمەکی لەگەلْ هەموو موشریکاندا بجەنگن ﴿كمايقاتلونكم كافة﴾ هەرچۆنێ ئەوان بەیەکدەست لێتان دەدەن و جەنگتان لەگەڵدەکەن ﴿واعلموا ان الله مع المتقين﴾ چاکیش بزانن خوا لەگەلْ پارێزکاراندایە، هەرکەسیش خوای لەگەلْ بێت هەمیشە سەرکەوتوو ئەبێ.

الجزء العاشر | سورة التوبة

إِنَّمَا ٱلنَّسِيٓءُ زِيَادَةٞ فِي ٱلۡكُفۡرِۖ يُضَلُّ بِهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يُحِلُّونَهُۥ عَامٗا وَيُحَرِّمُونَهُۥ عَامٗا لِّيُوَاطِـُٔواْ عِدَّةَ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ فَيُحِلُّواْ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُۚ زُيِّنَ لَهُمۡ سُوٓءُ أَعۡمَٰلِهِمۡۗ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٣٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَا لَكُمۡ إِذَا قِيلَ لَكُمُ ٱنفِرُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱثَّاقَلۡتُمۡ إِلَى ٱلۡأَرۡضِۚ أَرَضِيتُم بِٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا مِنَ ٱلۡأٓخِرَةِۚ فَمَا مَتَٰعُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا فِي ٱلۡأٓخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا تَنفِرُواْ يُعَذِّبۡكُمۡ عَذَابًا أَلِيمٗا وَيَسۡتَبۡدِلۡ قَوۡمًا غَيۡرَكُمۡ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيۡـٔٗاۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدۡ نَصَرَهُ ٱللَّهُ إِذۡ أَخۡرَجَهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ثَانِيَ ٱثۡنَيۡنِ إِذۡ هُمَا فِي ٱلۡغَارِ إِذۡ يَقُولُ لِصَٰحِبِهِۦ لَا تَحۡزَنۡ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَنَاۖ فَأَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَيۡهِ وَأَيَّدَهُۥ بِجُنُودٖ لَّمۡ تَرَوۡهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱلسُّفۡلَىٰۗ وَكَلِمَةُ ٱللَّهِ هِيَ ٱلۡعُلۡيَاۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

١٩٣

نابێ بڕیاری خوا دەسکاری بکرێ و بگۆڕدرێ:

﴿[37] إنما النسئ زيادة فى الكفر﴾ بێگومان ڕاگوێزان و دواخستنی حورمەتی مانگێك بۆمانگێکی ترو، ئالْ و گۆڕیان زیادکردنە لە کوفرو خوانەناسی. عەرەبەکان لەبەرئەوەی کە هەر خەریکی جەنگ و ئاژاوە بوون، هەندێ جار ئەو چوار مانگە قەدەغە کراوەیان دەگۆڕێ بۆ ئەومانگانە جەنگیان تێدا قەدەغە نەبوو، هەتا شەڕەکەیان حەلاڵ بکەن، دیارە ئەم فڕت و فێلْ و خۆدزینەوە لەبڕیارەکانی خوا کوفرو زیاد کردن بوو لە کوفر ﴿يضل به الذين كفروا﴾ ئەو بێ باوەڕانەی پێگومڕا دەکرێ ﴿يحلونه عاما﴾ کە سالێ شەڕ لە مانگە قەدەغەکراوەکاندا حەلاڵ دەکەن ﴿و يحرمونه عاما﴾ و سالێکیش یاساغی ئەکەن ﴿ليواطئوا عدة ما حرم الله﴾ هەتا بەو کارەیان ژمارەی ئەو چوار مانگەیە کەخوا شەڕی تێدا یاساغکردوون – لەگەلْ مانگە ڕەواکاندا – بەرامبەر بکەنەوە ﴿فيحلوا ما حرم الله﴾ ئیتر لەو ڕێگەوە ئەو مانگانەی کە خوا یاساغی کردوون حەلالیان دەکەن ﴿زين لهم سوء اعمالهم﴾ کردەوەی خراپ و ناشیرینی خۆیانیان لاجوانکرا، بۆیە ئاوا ڕەفتار دەکەن ﴿والله لا يهدى القوم الكافرين﴾ هەرگیز خوا خەلْکانی بێ بڕوا شارەزاو ڕێنمایی ناکات بۆ ڕێی هەق و وەرگرتنی.

بۆچی بۆ جیهاد نابزووتن؟:

﴿[٣٨] یاایها الذین آمنوا ما لکم إذا قیل لکم انفروا فی سبیل الله﴾ ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! چیتانە کەپێتان دەگوترێ: بچنە جیهاد لە ڕێی خوادا ﴿اثاقلتم إلى الأرض﴾ لەشگران وتەمەڵن و، بەزۆر خۆ دەنووسێنن بەزەوییداو، دوای پێغەمبەر ناکەون بۆخەزای (تەبووك) ﴿أرضیتم بالحیاة الدنیا من الآخرة﴾ ئاخۆ لەبەر ئەوەبێ کەژیانی ئەم دونیایەتان لە قیامەت پێ باشتربێ ؟ ﴿فما متاع الحیاة الدنیا فی الآخرة إلا قلیل﴾ جائەر لەبەر ئەوەبێت، خۆ ژیانی ئەم دونیایە لەچاو ژیان و گوزەرانی دوا ڕۆژ، شتێکی زۆرکەم و بێ بایەخە، پەیامبەریش ﷺ لەبارەی خۆ ئامادەکردنەوە بۆجیهاددەفەرموێ: ((من مات ولم یغز ولم یحدث بە نفسە، مات على شعبة من نفاق)) رواه مسلم.

﴿[٣٩] إلا تنفروا یعذبکم عذابا الیما﴾ ئەر گشت بەجارێ بەرەو مەیدانی جیهاد لەگەڵ پەیامبەردا ﷺ دەرنەچن، خوا سزایەکی ئێش پێگەیەنەرتان ئەداو، دوژمنیش زاڵ ئەکات بەسەرتانا ﴿ویستبدل قوما غیرکم﴾ ئێوە لادەباو خەڵکێکی تردەخاتە جێگاتان، ئەوجا ئەوان وەکو ئێوە نابن و، دیفاع لەپێغەمبەر دەکەن و، وەڵامی دەدەنەوە بۆجیهاد ﴿ولا تضروه شیئا﴾ خۆ بەدواکەوتنیشتان لەجیهاد ناتوانن بەرهەڵستی بووەستن و، هیچ جۆرە زیانێکی پێبگەیەنن ﴿والله على کل شئ قدیر﴾ وە خواش بەسەر هەمووشتێکدا بەتوانایە، دەتوانێ لەناوتان ببات و، خەڵکێکی تر بهێنێتە جێگاتان، مەبەست لەم ئایەتە هەڵنانی موسڵمانەکانە بۆ جەنگی تەبووك و، ئەم ئایەتەی: (یاأیهاالذین..)ش سەبارەت بە دوا کەتووەکانی جەنگی (تەبووك) هاتە خوارێ. کەوابوو لەکاتی زەروورەت و پێویستدا دەبێ گشتتان دەرچن و ڕاپەڕن، چونکە ئامادەبوون بە ئەندازەی پێویست، کارێکی نووسراوو فەرزە.

خوا بۆ خۆی پێغەمبەر ﷺ سەردەخات :

﴿[٤٠] إلا تنصروه فقد نصره الله﴾ ئەر ئێوە یارمەتی پەیامبەر نەدەن و، لەگەڵی نەچن بۆ جەنگی (تەبووك)، دڵنیابن خوا یارمەتی دەدا، هەر چۆن یارمەتیدا ﴿إذ أخرجه الذین کفروا﴾ ئەو دەمە کە بێ باوەڕەکان - لەمەککە- دەریان پەڕاندو، ناچاریان کرد کۆچ بکات بۆ مەدینە ﴿ثانی اثنین﴾ کە یەکێکبوو لە دوو کەسان، واتە: لەو دەمەدا کە تەنیا دوو کەسبوون، (پەیامبەر ﷺ و ئەبوو بەکر ﷺ) جاخوا لەو کات وساتە تەنگەدا ئەبووبەکری کردە پاڵپشت وپشتیوان بۆی ﴿إذ هما فی الغار﴾ کە لە ئەشکەوتەکەی کێوی (سەور)دا بوون.

کێوی سەور: شاخێکە دەکەوێتە نزیك شاری مەککەوە، پێغەمبەرو هاوەڵەکەی لەوێ سێ ڕۆژ مانەوە، پاشان (٨)ی مانگی ڕەبیعی یەکەمی، ساڵی یەکەمی کۆچی، بەرامبەربە (٢٣ /٩ /٦٤٤) ز گەیشتنە مەدینەو، پێشوازیەکی گەرم وگوڕیان لێکرا، بەو شێوەیە لەکتێبەکانی تەفسیرو ژیننامەدا باسکراوە ﴿إذ یقول لصاحبه لا تحزن إن الله معنا﴾ کە لەو دەمەدا پەیامبەر ﷺ بە هاوڕێکەی خۆی (ئەبوو بەکر)ی دەگوت: خەمی منت نەبێ و، لەبەر من دڵ تەنگ مەبە، دڵنیابە خوا لەگەڵمانە، ئەمەش ئەو کاتەبوو کەبێ باوەڕەکان دوایان کەوتبوون و ئەوەندەش نزیکبووبوونەوە ئەر تەماشای بەرپێی خۆیانیان کردبا ئەمانیان دەدیت، بۆیە ئەبووبەکر لەگیانی پێغەمبەر ترساو بێ تاقەتبوو و، پەیامبەریش ﷺ فەرمووی: ترست نەبێ، چونکە خوا لەگەڵمانە ﴿فأنزل الله سکینته علیه﴾ ئینجا خوا ئارامیی و هێمنی و ئۆقرەی خۆی ناردە سەر ئەبووبەکر ﴿وأیده بجنود لم تروها﴾ وپێغەمبەریشی بە لەشکرێ - کە ئێوە نەتان دیت- لە فریشتەکان پشتگیری کرد ﴿وجعل کلمة الذین کفروا السفلى﴾ وە وشەو شیرکی موشریك وبێ باوەڕەکانیشی بن خست و تێکشکان ﴿وکلمة الله هی العلیا﴾ وە هەر وشەی خوا بەرزو بڵندە ، واتە: تەوحیدو یەکخواپەرستی، شیاوی ئاماژە بۆ کردنیشە تەنها جەنگێك بۆخوایەو پەسەندەلای، کە لەبەر بەرز ڕاگرتنی بڕیارو

ئەحکامەکانی خوا بێت، وەکو پێغەمبەری پێشەوامان دەفەرموێ: ((من قاتل لتكون كلمة الله هی العليا فهو فی سبيل الله)) متفق عليه. ﴿والله عزيز حكيم﴾ و خواش بۆ خۆی زۆر بەدەسەڵات و کارزان وکاردروستە.

دەبێ گشت بچنە جیهاد:

ساڵی ڕووداوەکەی جەنگی (تەبووك)، خوای میهرەبان فەرمانده‌دا بەگشت موسڵمانەکان کە لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ ڕێ بگرنە بەرو بچنە غەزا دژی (ڕۆم)ـە خاوەننامە کافرەکان، ئەم فەرمانەشی فەرمانێکی حەتمی بوو و، خۆلادان نەبوو لێی! وەك دەفەرموێ: ﴿[41] إنفروا خفافا وثقالا وجاهدوا بأموالكم وانفسكم فی سبيل الله﴾ دەبێ گشتتان (سووکبارو گرانبار، پیرولاوو گەنج، ئازاو بەجەرگ، ترسنۆك و بێ ورە) بەماڵ و سامان، بەدڵ و بەگیان لەڕێی خوادا جیهاد بکەن ﴿ذلكم خيرلكم إن كنتم تعلمون﴾ گەر بشزانن ئەوە قازانجتانەو، بۆتان چاکترە تاخۆ نوساندن بە زەوییداو، پێغەمبەریش لەتەبووك بێت.

بیانووی دوو ڕووەکان:

ئینجا خوای پاشا حاڵی دووڕوو و دواکەوتووەکانی شەڕی (تەبووك) دەگێڕێتەوە کە: چۆن خۆیان و خەڵکیان پەشیمان دەکردەوە لەجیهاد، بۆیە دەفەرموێ: ﴿[42] لو كان عرضا قريبا وسفرا قاصدا﴾ خۆ ئەگەر ئەوەی بانگ کران بۆی لە(تەبووك) دەسکەوتێکی نزیك و سەفەرێکی بێ ڕەنج و بێ ماندوبوون بووبا ﴿لا تبعوك﴾ لەبەر ئەوە بەئاسان دوات ئەکەوتن و لەگەڵت دەردەچوون ﴿ولكن بعدت عليهم الشقة﴾ بەڵام ئەو مەودا دوورو نارەحەت و دژوارەیان لاگران وسەخت بوو، بۆیە بڕوو بیانوویەکی زۆریان هێنایەوەو ڕێیان بۆخۆ دزینەوە خۆشکرد ﴿وسيحلفون بالله﴾ بۆدواییش دێن بەخوا سوێند دەخۆن ودەڵێن: ﴿لو استطعنا لخرجنا معكم﴾ ئەر توانیبامان"واتە: وڵاخ و داراییمان هەبووبا" لەگەڵتاندا دەر دەچووین بۆ خەزاکە ﴿يهلكون انفسهم﴾ بە هۆی ئەودرۆو دەلەسەوە خۆ لەناودەبەن ﴿والله يعلم إنهم لكاذبون﴾ خواش چاك دەزانێ درۆزنن ودرۆنەکەن ﴿[43] عفا الله عنك لم اذنت لهم﴾ خوا لێت خۆش بێ، بۆچی -بێ تاقیکردنەوە- مۆڵەتت بەدوو ڕووەکاندا نەیەن بۆ خەزاکەی تەبووك ؟ ﴿حتى يتبين لك الذين صدقوا﴾ ئیزنت نەدابان تا ئەوانەت بۆ دەردەکەوتن ڕاستیان دەکرد ﴿وتعلم الكاذبين﴾ ومونافق و درۆزنەکانیشت دەناسی ؟ ﴿[44] لا يستأذنك الذين يؤمنون بالله واليوم الآخر﴾ دڵنیابە ئەوانەی بڕوایان بە خواو بە ڕۆژی دوایی هەیە، هیچکات نایەن داوای مۆڵەتت لێ بکەن بۆ دانیشتن و نەچوونە جیهاد، بەڵکوئەوان هەمووکات چاوەڕوانی فەرمانی تۆن ﴿ان يجاهدوا بأموالهم وأنفسهم﴾ فەرمانیان پێبدەیت کەبە سامان و گیانیان جیهاد بکەن، چونکە ئەزانن خوا چ پاداشتێکی بۆ موجاهیدان دیاریکردووە ﴿والله عليم بالمتقين﴾ و خواش زۆر زانایە بەحاڵی خۆپارێزان ﴿[45] إنما يستأذنك الذين لا يؤمنون بالله واليوم الآخر﴾

الجزء العاشر — سورة التوبة

انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلَكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾ عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ ﴿٤٣﴾ لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾ إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾ لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

١٩٤ — لقد ابتغوا

هەمیشە هەر ئەوانە داوای مۆڵەتت لێدەکەن -نەچنەجیهاد- کەبڕوایان بەخواو بەڕۆژی دوایی نییە ﴿وارتابت قلوبهم﴾ و لەراستی دینی ئیسلامیشدا دوودڵن ﴿فهم فی ریبهم یترددون﴾ بەردەوامیش لە دوودڵی خۆیاندا سەرگەردانن و دەتلێنەوە.

مرۆڤی دوو ڕوو درۆزن:

﴿[٤٦] ولو أرادوا الخروج لأعدوا له عدة﴾ ئەگەر بیان ویستایە لەگەڵت دەرچن بۆ جیهاد، چەك و توێشوو هەموو پێویستیەکیان بۆ ئامادە دەکرد ﴿ولکن کره الله انبعاثهم﴾ بەڵام چونکە خوا هاتنیانی پێخۆش نەبوو ﴿فثبطهم﴾ گرێی خستە بەردەمیان و، ورەیان نەماو پاڵیان لێدایەوە ﴿وقیل اقعدوا مع القعدین﴾ و پێشیان گوترا: دەبچن لەگەڵ دانیشتوواندا، واتە: ژن و منداڵ و نەخۆش و پەککەوتەو نابیناکاندا بۆخۆتان دانیشتن! ﴿[٤٧] لو خرجوا فیکم مازادوکم إلا خبالا﴾ ئەگەر-ئەو دووڕووانە- دەریش چووبان لەگەڵتان بۆ مەیدانی جەنگ، دوودڵی و خراپەو گێرەشێوێنی نەبوایە خێرێکیان بۆزیاد نەدەکردن ﴿و لأوضعوا خلالکم﴾ بەپەلەش بەینتانیان تێکدەدا ﴿یبغونکم الفتنة﴾ چونکە هەمیشە دەیانەوێ فیتنەو ئاژاوەتان بۆبنێنەوە ﴿وفیکم سماعون لهم﴾ و لە نێو ریزەکانی ئێوەشدا کەسانێ وا هەیە قسەی ئەوانی قەبوولەو، گوێیان بۆ دەگرێ و، هەواڵ و دەنگ و باستانیان بۆ دەبەن ﴿والله علیم بالظالمین﴾ خوا بۆخۆی دووڕووە ستەمکارەکان چاك دەناسێت، دەزانێ دڵیان چی تێدایە ﴿[٤٨] لقد ابتغوا الفتنة من قبل﴾ پێش ئێستاش (واتە: هەرلەسەرەتای هاتنتەوە بۆ مەدینە) هەرخەریکی فیتنە نانەوەو ئاژاوەن، لەجەنگی (ئوحود)یشدا (عەبدوڵڵای کوڕی ئوبەی) و دەستەو بەستەکەی هەوڵی زۆریاندا بۆ پەشیمانکردنەوەی هاوەڵان و، خەڵکیکیان لێگێڕانەوە! ﴿وقلبوا لك الأمور﴾ وەکاروباریان لێهەڵگێڕایتەوە، باتڵیانکردە هەق و، هەقیانکردە ناهەق! ﴿حتی جاء الحق وظهر أمرالله﴾ هەتا ڕۆژێ کە هەق و ڕاستیی دەرکەوت و یارمەتی خواهات و، ئایینی ڕەوای خوی سەرخست و خەڵکێکی زۆر بوونە موسڵمان، بەتایبەتی پاش بەدر ﴿وهم کارهون﴾ وئەوانیش- لەو سەرکەوتنە - ڕکیان دەبووەو پێیان ناخۆش بوو، بەڵام خوای گەورە هەر کاری خۆیکرد ﴿[٤٩] ومنهم من یقول ائذن لی ولا تفتنی﴾ لەنێو دووڕووەکاندا کەسی وایان هەیە بەپێغەمبەر دەڵێت: مۆڵەتم بدە ئەی موحەممەد! با بۆخۆم دانیشم و نەچمە خەزاو مەککەوە، نەوەك تووشی ناڕەحەتی و گوناح ببم! ئەم ئایەتە -وەك سیووتی ئەڵێ-ئەو حەلە هاتەخوارێ کە (جەددی کوڕی قەیس) بە مەبەستی خۆ دزینەوە وتی: من لە بەردەم جوانیی و شۆخ وشەنگی کچە ڕۆمییەکاندا توانای خۆ گرتنم نییەو دەترسم تووشی گوناح ببم، دەسا بەڵکو ئیزنم بدەیت نەیەم بۆخەزاکە! ﴿ألا فی الفتنة سقطوا﴾ بێداربن! هەر بەو قسەیە ئەوانە کەوتنە ناوهەمان فیتنەو

لَقَدِ ٱبْتَغَوُا۟ ٱلْفِتْنَةَ مِن قَبْلُ وَقَلَّبُوا۟ لَكَ ٱلْأُمُورَ حَتَّىٰ جَآءَ ٱلْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ ٱللَّهِ وَهُمْ كَٰرِهُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ ٱئْذَن لِّى وَلَا تَفْتِنِّىٓ ۚ أَلَا فِى ٱلْفِتْنَةِ سَقَطُوا۟ ۗ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌۢ بِٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٤٩﴾ إِن تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۖ وَإِن تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا۟ قَدْ أَخَذْنَآ أَمْرَنَا مِن قَبْلُ وَيَتَوَلَّوا۟ وَّهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾ قُل لَّن يُصِيبَنَآ إِلَّا مَا كَتَبَ ٱللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَىٰنَا ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَآ إِلَّآ إِحْدَى ٱلْحُسْنَيَيْنِ ۖ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَن يُصِيبَكُمُ ٱللَّهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِندِهِۦٓ أَوْ بِأَيْدِينَا ۖ فَتَرَبَّصُوٓا۟ إِنَّا مَعَكُم مُّتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾ قُلْ أَنفِقُوا۟ طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَّن يُتَقَبَّلَ مِنكُمْ ۖ إِنَّكُمْ كُنتُمْ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا مَنَعَهُمْ أَن تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَٰتُهُمْ إِلَّآ أَنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ وَبِرَسُولِهِۦ وَلَا يَأْتُونَ ٱلصَّلَوٰةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَىٰ وَلَا يُنفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَٰرِهُونَ ﴿٥٤﴾

تاقییکردنەوەو گوناح و تاوان ، چونکە هەربەو قسەیە ئەنجامی دوو ڕوویی و، ناپاکیان ئاشکرابوو و دەرکەوت کە مەبەست لەوگوتەیە خۆدزینەوەیە لە پەیامبەرﷺ ﴿وإن جهنم لمحيطة بالكافرين﴾ و بێگومان دۆزەخ دەورەی بێ باوەڕەکانی داوەو، قەت ڕزگاریان نابێ لێی ﴿[٥٠] إن تصبك حسنة تسؤهم﴾ ئەر چاکەیەکت دەسکەوێت ، واتە: لە جەنگێکا سەرکەون- وەکو فەتحی ولاتی ڕۆم- گەلێ بێتاقەت دەبن و پێیان ناخۆشە ﴿وإن تصبك مصيبة﴾ خۆ ئەگەر بەلایەکت تووش ببێ و تێکبشکێن ﴿يقولوا قد أخذنا أمرنا من قبل﴾ ئەلێن: ئێمە هەر بەرلەمە ئیحتیاتی خۆمانمان وەرگرت و باشبوو نەچووینە خەزاکە، هەتا ئێمەیش تووشی ئەم تێکشکانە ببین ﴿ويتولوا وهم فرحون﴾ بەدڵشادیی و خۆشحاڵییەوە پشت لە پێغەمبەر ﷺ دەکەن و دەچن بەرێی خۆیاندا، ئینجا خوا وەڵامی جەرگبڕیان ئاراستەی پێغەمبەر دەکا، بۆیە دەفەرموێ: ﴿[٥١] قل لن يصيبنا إلا ما كتب الله لنا﴾ بڵێ:-ئەی پێغەمبەرﷺ- قەت شتێکمان تووش نایە، خوا خۆی لە(لوح المحفوظ)دا بڕیاری نەدابێ بۆمان ﴿هو مولانا﴾ هەر ئەویش بۆخۆی گەورەو سەروەرمانە ﴿وعلى الله فليتوكل المؤمنون﴾ موسڵمانان دەبێ پشت وپەنایان هەرخوا بێت ﴿[٥٢] قل هل تربصون بنا إلا إحدى الحسنيين﴾ بڵێ: ئاخۆ ئێوە جگە لەیەکێ لەو دوو کارە زۆر چاك و پیرۆزانە- یان سەرکەوتن بەسەر ئێوەدا، یان شەهیدیی-، چیترمان بۆچاوەڕوان دەکەن ؟ ﴿ونحن نتربص بكم﴾ وا ئێمەش چاوەڕوانین ﴿أن يصيبكم الله بعذاب من عنده أو بأيدينا﴾ کە خوا بەسزایەکی ئاسمانیی خۆی ، یان بەدەستی ئێمە دووچارتان بکات ﴿فتربصوا إنا معكم متربصون﴾ دەسا چاوەڕوان بن، وا ئێمەش پێکەوە چاوەڕوان دەبین، بزانن کێمان دووچار دەبێ؟ ﴿[٥٣] قل انفقوا طوعا أو كرها لن يتقبل منكم﴾ پێیان بڵێ: بەخۆشیی، یان بەزۆرو ناخۆشیی ببەخشن ، خواهەر لێتان وەرناگرێ ﴿إنكم كنتم قوما فاسقين﴾ چونکە بێ سۆ ئێوە گەلێکی سنوور بەزێن بوون. (ئیبن عەباس) ئەڵێ: ئەم ئایەتە لە بارەی (جەددی کوڕ قەیس)ـەوە هاتە خوارێ، چونکە درۆیەکی هەڵبەست و داوای کرد وازی لێبهێنن ونەیبەنە خەزاوە ﴿[٥٤] وما منعهم أن تقبل منهم نفقاتهم﴾ لەبەر ئەمەیە هیچ ماڵێ بەخشینێکیشیان بۆرێی خوا لێوەرناگیردرێ ﴿إلا أنهم كفروا بالله وبرسوله﴾ چونکە باوەڕیان بە خواو بە پەیامبەرەکەی ئەو نەکرد ﴿ولا يأتون الصلاة إلا وهم كسالى﴾ و هەرنوێژێکیش بکەن زۆر بەقورس و لەش بەبارو و تەمەڵییەوە دەیکەن ، چونکە بەدڵ نایکەن و، مەبەستیان تەنها ڕووپامایی و ریاییيە. (ئیبن عەباس) ئەڵێ: ئەمە سروشتیی خەڵکی دوو ڕووە: کە ئەگەر کاتی نوێژ بێ و، نەتوانی خۆی لێ دەرباز بکات ، ئەوا نوێژ ئەکا، خۆ ئەر بەتەنها بوو ناچێ بەلایدا ! ﴿ولا ينفقون إلا وهم كارهون﴾ وهەرشتێکیش ببەخشن -لەڕێی خوادا- بە ناحەزو پێ ناخۆشبوون دەیبەخشن ﴿[٥٥] فلا تعجبك أموالهم ولا أولادهم﴾ نابێ زۆریی دارایی و زارۆو منالیان سەرسامت بکاو، لەسوورەتێکی تردا دەفەرموێ: (ولا تمدن عينيك إلى ما متعنا به أزواجا منهم زهرة الحياة الدنيا) بۆ پشتگیریی و دووپاتکردنەوەی هەمان مەبەست. ﴿إنما يريد الله ليعذبهم بها في الحياة الدنيا﴾ چونکە خوا ئەیەوێ بەماڵ و سامان و ئەولادیان هەر لەم ژیانی دونیایە سزایان بدات، چونکە بەنیفاق زەکاتی لێ دەدەن و، پاشانیش دبێتە داخ وحەسرەت بۆیان ﴿وتزهق أنفسهم وهم كافرون﴾ و بەسەختیش بمرن و، کافرو بێ باوەڕبن ﴿[٥٦] ويحلفون بالله إنهم لمنكم﴾ سوێند بە خوا ئەخۆن ودەڵێن: بە ڕاستی ئێمە لە ئێوەین ﴿وما هم منكم﴾ لەراستیشدا درۆ دەکەن و لە ئێوە نین ﴿ولكنهم قوم يفرقون﴾ بەڵکو گەلێکی ترسنۆکن، بۆیە ئەوسوێندەش دەخۆن ئێوە وازیان لێبهێنن و نەیانکوژن ﴿[٥٧] لو يجدون ملجأ أومغارات أومدخلا﴾ ئەوەندە ترسنۆکن گەر پەناگەیەکیان دەسکەوێت، یان ئەشکەوتێك، یان ژێر زەمینێك ، ئەگەر چی کونێکی زۆر بچکۆلەو تەسکیش بێ ﴿لولوا إليه وهم يجمحون﴾ زۆر بە پەلەو بەچەسپانیی-وەکو ئەسپی

سەرکێش- خۆیانی بۆ لوولدەدەن وخۆ بزردەکەن!! واتە: ئەوەندە ڕقیان لێتانە هەرگیز حەزناکەن ڕووتان تێبکەن وبتانبینن!

گلەو گازندەی دوو ڕووەکان لە صەدەقە بەخشیندا:

پێشەوا (موسلیم)ئەڵێ: کاتێ پەیامبەر ﷺ دەستکەوتەکەی جەنگی (حونەین)ی دابەشکرد، پیاوێك لە دوو ڕووەکان هات و گوتی: موحەممەد !.دادگەر بە !! بە ڕاستیی تۆ پیاوێکی دادگەرنیت! پەیامبەریش ﷺ فەرمووی ((ویلك إن لم أعدل فمن یعدل؟)) واتە: تیاچیت ! باشە ! ئەر من دادگەر نەبم، دەبێ کێ دادگەر بێ ؟ پاشانیش ئەم ئایەتە هات وفەرمووی: ﴿[٥٨] ومنهم من یلمزك في الصدقات﴾ لە دوو ڕووەکاندا هەیە عەیبدارت دەکا لەدابەشکردنی صەدەقەداو بەدڵی ئەو نیە! ﴿فإن أعطوا منها رضوا﴾ خۆ ئەگەر بەشی خۆیانیان لێبدرایە دڵشادو ڕازی دەبوون ﴿وإن لم یعطوا منها إذا هم یسخطون﴾ و ئەگەر بەشیان نەدرابا لێی، دەبینی بەخێرایی تووڕەو قەڵسدەبن و ڕقت لێ هەڵدەگرن، وەك ئەو کابرایە لەخۆیەوە ئەوقسانەی تووڕدا! ﴿[٥٩] ولوا أنهم رضوا ما آتاهم الله ورسوله﴾ خۆ ئەگەر لەباتی ئەو ڕەخنەو عەیبدار کردنەیان، ڕازیی بووبان بەو بەشەی خواو پەیامبەرەکەی پێیدان ﴿وقالوا حسبنا الله﴾ وگوتبایان خوامان بەسە ﴿سیؤتینا الله من فضله ورسوله﴾ و دڵنیاشین لە ئایندەدا خوای میهرەبان لە فەزڵ وچاکەی خۆی پێمان دەبەخشێ و، پێغەمبەریش پتر لەوەمان دەداتێ ﴿إنا إلى الله راغبون﴾ وە ئێمە حەزمان هەر لەگوێڕایەڵی و بەر فەرمانی خوایە، ئەگەر ئەمەیان گوتبا، قازانج و خێربوو بۆیان .

الجزء العاشر — سورة التوبة

فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَٰلُهُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُعَذِّبَهُم بِهَا فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَٰفِرُونَ ﴿٥٥﴾ وَيَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنكُمْ وَمَا هُم مِّنكُمْ وَلَٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَـًٔا أَوْ مَغَٰرَٰتٍ أَوْ مُدَّخَلًا لَّوَلَّوْا۟ إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾ وَمِنْهُم مَّن يَلْمِزُكَ فِى ٱلصَّدَقَٰتِ فَإِنْ أُعْطُوا۟ مِنْهَا رَضُوا۟ وَإِن لَّمْ يُعْطَوْا۟ مِنْهَآ إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا۟ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَقَالُوا۟ حَسْبُنَا ٱللَّهُ سَيُؤْتِينَا ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ وَرَسُولُهُۥٓ إِنَّآ إِلَى ٱللَّهِ رَٰغِبُونَ ﴿٥٩﴾ ۞ إِنَّمَا ٱلصَّدَقَٰتُ لِلْفُقَرَآءِ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱلْعَٰمِلِينَ عَلَيْهَا وَٱلْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِى ٱلرِّقَابِ وَٱلْغَٰرِمِينَ وَفِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾ وَمِنْهُمُ ٱلَّذِينَ يُؤْذُونَ ٱلنَّبِىَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنكُمْ وَٱلَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ ٱللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦١﴾

١٩٦ — يحلفون بالله

زەکات تەنها بەمانە دەشێ :

پاش ئەوە موونافیقەکان پێغەمبەریان عەیبدار کرد لەشێوەی دابەشکردنی صەدەقەکەدا، خوای کار دروست فەرمووی: ﴿[٦٠] إنما الصدقات للفقراء والمساكین﴾ صەدەقەو زەکات هەر بۆ هەژاران و بێ نەوایان و ﴿والعاملین علیها﴾ کرێکارانی کۆکەرەوەی زەکات ، واتە: ئەودەزگایە هەڵدەسێ بەکۆکردنەوەیی ودابەشکردنی بەسەر (صنف)ـەکاندا ﴿والمؤلفة قلوبهم﴾ وە بەوانەی ئۆمێد هەیە لەئاییندەدا دڵیان بە ئیسلامەوە هۆگرببێ ، (ئەمیر)ی موسڵمانان دەتوانێ دیاریی و زەکات و، هەرشتێکی ترخۆی بەباشی بزانێ بنێرێ بۆ ئەوجۆرە کەسانە، تابەشکو هۆگرببن . پێشەوا (ئەحمەد و موسلیم وترمزیی) دەگێڕنەوە کە: (صەفوانی کوڕی ئومەیە) گوتی: زۆر ڕقم لە پەیامبەر بوو ! بەڵام هەر ئەوەندە دیاریی و بەخششی بۆ ناردم، هەتا بوویە خۆشەویستترینی کەسم ﴿وفي الرقاب﴾ وە بۆ ئازاد کردنی بەندەو یەخسیرەکان، هەتا خۆیانی پێ ڕزگاربکەن و لەکۆیلایەتی ئازاد ببن ﴿والغارمین﴾ وە بۆ دانەوەی قەرزی قەرزارەکان، واتە: ئەوانەی لەخزمەتی ڕێگەی ئیسلامدا قەرزار بوون ﴿وفي سبیل الله﴾ و لە پێناوی ڕێی خوادا ، واتە: بۆ ئەو موجاهیدانەیە هەمیشە

ئامادەن بۆپاراستنی سنوورەکانی ئیسلام و دەچنە جیهاد ﴿وابن السبيل﴾ وە بۆ ئەو ڕێبوارانەش کە لەڕێگادا توێشوویان لێدەبڕێ و ناگەنەوەجێگای خۆیان ، واتە: زەکات هەر بۆ ئەم هەشت صنفەیە ، ئیتر کەسێکی تر بۆی نیە دەست بخاتە کارو باریەوەو، ڕەخنە بگرێ و داوای بەش بکات ﴿فريضة من الله﴾ بڕیاری خوایەو، ئەو خۆی بڕیویەتیەوە، کەس دەستی تێوەر نەدا ﴿والله عليم حكيم﴾ و خوا چاك زانایە، دەزانێ کێ پێیشیاوە، کار بەجێ و لە کارزانە، هەموو بڕیارێکی لەجێی خۆیدایە.

زانیاری یەك : ئاخۆ پێویست بێ ئەم زەکاتە بدرێ بەهەر هەشت صنفەکە..؟ یان ئەگەر بە تەنها کەسێکیش بدرێ هەرئەبێ ؟ ئیمامی شافعیی و کۆمەڵێك لە زانایان ڕای یەکەمیان پەسەندکردووە، ئیمامی (مالیك)ودەستەیەك (لەم بەڕێزانە وەکو: (عومەر، حوزەیفە، ئیبن عەباس، سەعیدی کوری جوبەیر) ڕاو بۆچوونی دووەمیانی هەڵبژاردووە ، تەنانەتی ئەگەر هەربەیەك کەسیش بدرێ دروستە.

سُورَةُ التَّوْبَةِ — الجُزْءُ العَاشِرُ

يَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ وَٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَحَقُّ أَن يُرْضُوهُ إِن كَانُوا۟ مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوٓا۟ أَنَّهُۥ مَن يُحَادِدِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَأَنَّ لَهُۥ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدًا فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ ٱلْخِزْىُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾ يَحْذَرُ ٱلْمُنَٰفِقُونَ أَن تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُم بِمَا فِى قُلُوبِهِمْ ۚ قُلِ ٱسْتَهْزِءُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ مُخْرِجٌ مَّا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ ۚ قُلْ أَبِٱللَّهِ وَءَايَٰتِهِۦ وَرَسُولِهِۦ كُنتُمْ تَسْتَهْزِءُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا۟ قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَٰنِكُمْ ۚ إِن نَّعْفُ عَن طَآئِفَةٍ مِّنكُمْ نُعَذِّبْ طَآئِفَةًۢ بِأَنَّهُمْ كَانُوا۟ مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾ ٱلْمُنَٰفِقُونَ وَٱلْمُنَٰفِقَٰتُ بَعْضُهُم مِّنۢ بَعْضٍ ۚ يَأْمُرُونَ بِٱلْمُنكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ ۚ نَسُوا۟ ٱللَّهَ فَنَسِيَهُمْ ۗ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱلْمُنَٰفِقَٰتِ وَٱلْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ هِىَ حَسْبُهُمْ ۚ وَلَعَنَهُمُ ٱللَّهُ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٦٨﴾

١٩٧

سیماو ڕەوشی دوڕووەکان:

﴿[٦١] ومنهم الذين يؤذون النبي﴾ لەناو دوو ڕووەکاندا خەڵکی وا هەیە کە بەقسەی نابەجێ پەیامبەر ﷺ ئازار دەدا (وەکو نەبتەلی کوڕی حاریس)ی شەیتان ﴿ويقولون هو اذن﴾ وە بەپێغەمبەر دەڵێن: خۆش باوەڕو گوێ لە مشتە، واتە: گوێ بۆ هەموو قسەیەك دەگرێ ﴿قل اذن خير لكم﴾ بڵێ: تەنها گوێ لەچاکەیەك ئەگرێ ، قازانجی ئێوە بێت ، گوێ هەر بۆ قسەی ڕاست و خێر دەگرێ ﴿يؤمن بالله﴾ باوەڕی کاملی بەخوا هەیە ، هەرچی بفەرموێ پیادەی دەکات ﴿ويؤمن للمؤمنين﴾ بە موسڵمانەکانیش باوەڕ دەکات ﴿ورحمة للذين آمنوا منكم﴾ و بەزەیی و میهرەبانیشە بۆ ئەوانەتان بڕوایان هێناوە، چونکە ڕێنمایی خێریان ئەکات ﴿والذين يؤذون رسول الله﴾ ئەوانەش کە پەیامبەری خوا ﷺ ئازار دەدەن (وەکو جوللاسی کوڕی سووەید) ﴿لهم عذاب اليم﴾ سزایەکی ئێش پێگەیەنەریان بۆ هەیە. لە سوورەتی (ئەحزاب)یشدا ئەم ئایەتە هاتووەو دەفەرموێ: (إن الذين يؤذون الله ورسوله لعنهم الله في الدنيا والآخرة وأعد لهم عذابا مهينا) ﴿[٦٢] يحلفون بالله لكم ليرضوكم﴾ سوێندتان بەخوا بۆ دەخۆن کە هیچ شتێکی خراپیان نەوتووە– بۆ ئەوە ئێوە ڕازی بکەن ﴿والله ورسوله أحق أن يرضوه﴾ خۆ خواو پەیامبەری ئەو ﷺ شایستە ترن ، لەخۆیانیان ڕازی بکەن ﴿إن كانوا مؤمنين﴾ ئەگەر بەڕاستیی موسڵمان بن و، بڕوایان بە فەرموودەی خوا هەبێ ﴿[٦٣] الم يعلموا انه من يحادد الله ورسوله﴾ ئەی بۆ نەیانزانیوە کە ئەوی لەگەڵ خواو لەگەڵ پەیامبەرەکەیدا ﷺ ململانێ بکاو دژیان بووەستێ و، سەنگەریان لێبگرێت ﴿فان له نار جهنم خالدا فيها﴾ بێگومانبێ ئاگری دۆزەخ بەشیەتی و، بە هەتا هەتاییش لەوێ ئەبێ ﴿ذلك الخزي العظيم﴾ ئەوەیە بەد نێویی و ڕیسوایی گەورەو مەزن ﴿[٦٤] يحذر المنافقون أن

﴿تنزل عليهم سورة﴾ دوو ڕووەکان هەمیشە دەترسن کە لە بارەیانەوە سوورەتێك بێتە خوارێ ﴿تنبئهم بما في قلوبهم﴾ نهێنیەکانی دڵیانیان بە بڕوادارەکان بڵێت ﴿قل استهزئوا﴾ بڵێ: بەئارەزووی خۆتان گاڵتە بکەن" بەدین و ئیمان" بەنهێنیێ و بەئاشکرا ! ﴿إن الله مخرج ما تحذرون﴾ بێگومانبن لەهەرچی دەترسن خوا دەریخات، زۆر بەباشی ئاشکرای دەکا بۆ موسڵمانەکان. لەچەند جێگایەکی تردا ئەو ڕاستیە دەخاتە ڕووو، بۆنموونە لە سوورەتی: (٢٩/٤٧)دا هاتووەو دەفەرموێ: (أم حسب الذين في قلوبهم مرض أن لن يخرج الله أضغانهم) یان لە سوورەتی (٣٠/٤٧)دا دەفەرموێ: (ولتعرفنهم في لحن القول..) یان لەسوورەتی (٤/٦٣)دا دەفەرموێ: (..يحسبون كل صيحة عليهم..) ﴿[٦٥] ولئن سألتهم﴾ ئەگەر لێیان بپرسیت: سەبارەت بە گاڵتە کردن بەخواو ئایەتەکانی و پێغەمبەری خوا: ﴿ليقولن إنما كنا نخوض ونلعب﴾ ئەڵێن: بەڕاستمان نەبووەو، بەڵکو تەنها گاڵتەو گەپمان دەکرد. (قەتادە) دەڵێت: لەو دەمەدا کەپێغەمبەر ﷺ سەرقاڵی خەزای (تەبووك) بوو، چەند سوارێك لە دووڕووەکان بەبەردەمیا تێپەڕین و گوتیان: زۆر سەیرە! ئەم پیاوە پێی وایە کە کۆشك وقەڵای ڕۆمەکان دەگرێ ؟! های های لەوە! پاشان ئەم قسەیە بەپێغەمبەر ﷺ گەیشتەوە، ئەویش بانگی کردن وگوتیان: ئەمە سوێندی بێ بەگاڵتەوە گوتومانە، ئەوسا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوەو فەرمووی: ﴿قل أبالله وآياته ورسوله كنتم تستهزئون﴾ پێیان بڵێ: ئایا گاڵتەتان بەخواو ئایەتەکانی و، بەپێغەمبەرەکەی کردبوو؟ واتە: هەر وتەیکی کوفرو ناشیرین و ناقۆڵا لەدەم دەرچێت، بێگومانە مرۆڤی پێ کافر دەبێت ﴿[٦٦] لا تعتذروا قد كفرتم بعد إيمانكم﴾ بڵێ: بڕوبیانووی بێجێ مەهێننەوە، چونکە پاش ئەوە باوەڕتان هێنا، کافربوونەوە ﴿إن نعف عن طائفة منكم﴾ ئەر لەبڕێکتان خۆش ببین لەبەر ئەوە کەپەشیمان بوونەوە لەگوتەکەتان ﴿نعذب طائفة بأنهم كانوا مجرمين﴾ ئەوا جەزرەبەی بڕێکیان دەدەین بەهۆی ئەوەی تاوانکاربوون، واتە: بەردەوام بوون لەسەر کوفرو نیفاق.

ژن و پیاوی دوو ڕوو وەکو یەکن:

﴿[٦٧] المنافقون والمنافقات بعضهم من بعض﴾ پیاوو ژنی دووڕوو هەموو وەکو یەکن، واتە: جیاوازی لەنێو نێروو مێیاندا نیە، چونکە سروشتی گشتیان یەکە ﴿يأمرون بالمنكر وينهون عن المعروف﴾ فەرمان بەخراپە دەدەن و ڕێ بەچاکە دەگرن ﴿ويقبضون أيديهم﴾ و دەست لەماڵ بەختکردن بۆ ڕێی خوا دەقوچێنن ﴿نسوا الله﴾ فەرمانی خوایان لەبیر خۆ بردەوە ﴿فنسيهم﴾ خوایش ئەوانی – بۆ گشت کارێکی چاك– لە بیرکرد ﴿إن المنافقين هم الفاسقون﴾ بە ڕاستیی هەردوو ڕووەکانن لە سنوور دەرچوو ﴿[٦٨] وعد الله المنافقين والمنافقات والكفار نار جهنم خالدين فيها﴾ خوا بڕیاری ئاگری دۆزەخی بە پیاوو و ژنانی دووڕوو و خەڵکانی خوانەناس داوە، بە هەتا هەتایی لەوێ دەبن ﴿هي حسبهم﴾ ئاگری دۆزەخیشیان بەسەو، ڕەسایان دەکات بۆ جەزرەبەو سزایان ﴿ولعنهم الله﴾ و خوا لە بەزەیی خۆیشی دووری خستنەوە ﴿ولهم عذاب مقيم﴾ بێ لەوەش سزای هەمیشەیی بەشیانە ﴿[٦٩] كالذين من قبلكم﴾ حاڵی ئێوە ئەی مونافقەکان وەك حاڵی ئەوانەی پێش خۆتانە ﴿كانوا أشد منكم قوة وأكثر أموالا وأولادا﴾ کە لەئێوە بەهێز تربوون و، ماڵ و منداڵیشیان لە ئێوە پتر بوو، کەچی ئەوانە گشت نەیانتوانی سزایان لێ وەدوورخەن ﴿فاستمتعوا بخلاقهم﴾ بەدینی خۆیان بەهرەمەند بوون و، ماوەیەکیان پێ بردەسەر ﴿فاستمتعتم بخلاقكم﴾ ئێوەیش هەروا بەدینی خۆتان بەهرەمەند بوون و، ماوەیەك بۆ خۆتان بەخۆشی ژیان ﴿كما استمتع الذين من قبلكم بخلاقهم﴾ هەر چۆنێ ئەوانەی بەر لەئێوە بەدینی خۆیان بەهرەمەند بوون و، ماوەیەك بۆخۆیان ژیان . (ئیبن کەسیر) دەڵێ: مەبەست بەوخەڵکانەی پێش خۆیان، جوولەکەیە، پێغەمبەریش لەوبارەیەوە دەفەرموێ:

((والذی نفسی بیده لتتبعن سنن الذین من قبلکم شبرا بشبر، وذراعا بذراع، وباعا بباع حتى لو دخلوا جحر ضب لدخلتموه، قالوا ومن هم یا رسول الله ؟ أهل الکتاب؟ قال: فمن) واتە: سوێندم بەوکەسە گیانی منی بەدەستە بست بە بست، گەز بەگەز پەیڕەویی لەو موسایی و عیساییانە دەکەن بەر لەخۆتان بوون، تەنانەتی ئەگەر بچنە کونی سووسە مارەوە (چەند تەنگ و بچووکە) ئێوەیش هەوڵ دەدەن خۆتانی پیابکەن! ﴿وخضتم کالذی خاضوا﴾ وەکو ئەوان سەریان لەناهەقیینا، ئێوەش بەخەستی ڕۆچوون تێیداو، هەردوولا سەرتان لە بێ دینییەوە دەرچوو ﴿أولئك حبطت أعمالهم فی الدنیا والآخرة﴾ کارو کردەوەی چاکی ئەمانە لەدنیاو لەقیامەت بێهوودەو، بێپاداش مایەوە ﴿وأولئك هم الخاسرون﴾ وهەر ئەوانەشن دۆڕاوو زیانبار ﴿[٧٠] الم یأتهم نبأ الذین من قبلهم﴾ ئاخۆ - ئەو دوو ڕووانە - دەنگ و باسی ئەوانەی بەر لە خۆیانیان پێنەگەیشتووە ؟ کەچۆن سەرپێچییان کردو، لەناومان بردن ﴿قوم نوح وعاد وثمود وقوم إبراهیم وأصحاب مدین والمؤتفکات﴾ ئەو گەلانەیش یاخی بوون و لەناومان بردن ئەمانەبوون: هۆزو گەلی (نووح)، عادی (هوود)، سەموودی (صالح)، خەڵکی(مەدیەن)ی هۆزەکەی(شوعەیب) وشارو گوندەکانی گەلی(لووط) ﴿أتتهم رسلهم بالبینات﴾ پەیامبەرەکانیان گەلێ نیشانەو بەڵگەی زۆر ڕۆشنیان بۆهێنان، کەچی هەر بڕوایان پێ نەکردن و، ئەوساش خوا لەبنی هێنان ﴿فما کان الله لیظلمهم﴾ خوا بەناهەق وستەم لەناوی نەبردن ﴿ولکن کانوا أنفسهم یظلمون﴾ بەڵکو بۆ خۆیان ستەمیان لەخۆیانکرد، ئەو هەموو لاریی و لاسارییەیانکرد، ئێمەیش بۆ دوایی فەوتانمانن، باشە! دوو ڕووەکان دڵنیان ئەو سزایەیان ئەوقە نابێ؟ ﴿[٧١] والمؤمنون والمؤمنات بعضهم أولیاء بعض﴾ پیاوان و ژنانی باوەڕدار هەموو دۆست و خۆشەویست و یارمەتیدەری یەکن" لە گشت خۆشیی و ناخۆشیەکدا ﴿یأمرون بالمعروف وینهون عن المنکر﴾ و هەردەم فەرمان بە چاکە دەدەن و، لە خراپە ڕێگری دەکەن ﴿ویقیمون الصلاة﴾ و هەڵئەسن بە نوێژ و ﴿ویؤتون الزکاة﴾ و زەکات ئەدەن ﴿ویطیعون الله ورسوله﴾ وئیتاعەو ملکەچن بۆ فەرمانەکانی خواو پەیامبەرەکەی ئەو ﴿أولئك سیرحمهم الله﴾ بێگومان خوا ئەوانە هەر دەخاتە بەر میهرەبانی وبەزەیی خۆی ﴿إن الله عزیز حکیم﴾ چونکە بێگومان خوا زۆر دەسەڵاتدارە، لە کارزان و کار بەجێیە.

الجزء العاشر — سورة التوبة

كَٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ كَانُوٓاْ أَشَدَّ مِنكُمۡ قُوَّةً وَأَكۡثَرَ أَمۡوَٰلًا وَأَوۡلَٰدًا فَٱسۡتَمۡتَعُواْ بِخَلَٰقِهِمۡ فَٱسۡتَمۡتَعۡتُم بِخَلَٰقِكُمۡ كَمَا ٱسۡتَمۡتَعَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُم بِخَلَٰقِهِمۡ وَخُضۡتُمۡ كَٱلَّذِي خَاضُوٓاْۚ أُوْلَٰٓئِكَ حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿٦٩﴾ أَلَمۡ يَأۡتِهِمۡ نَبَأُ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ قَوۡمِ نُوحٖ وَعَادٖ وَثَمُودَ وَقَوۡمِ إِبۡرَٰهِيمَ وَأَصۡحَٰبِ مَدۡيَنَ وَٱلۡمُؤۡتَفِكَٰتِۚ أَتَتۡهُمۡ رُسُلُهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِۖ فَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظۡلِمَهُمۡ وَلَٰكِن كَانُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ يَظۡلِمُونَ ﴿٧٠﴾ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ يَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَيُطِيعُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓۚ أُوْلَٰٓئِكَ سَيَرۡحَمُهُمُ ٱللَّهُۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٧١﴾ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَمَسَٰكِنَ طَيِّبَةٗ فِي جَنَّٰتِ عَدۡنٖۚ وَرِضۡوَٰنٞ مِّنَ ٱللَّهِ أَكۡبَرُۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ﴿٧٢﴾

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ — ١٩٨

بۆ زانین: (ئالووسیی) دەڵێت: هەر کردارێکی خوا : پیتی(س)ی لەسەربوو، بۆ تەئکیدو جەخت لە سەر کردنەوەیە ، بۆیە ئێمەیش تەفسیری (سیرحمهم الله)مان بە پێی ئەوەکرد.

لەگەڵ خوانەناسان توندو تیژ بە :

﴿[٧٢] وعد الله المؤمنين والمؤمنات جنات تجري من تحتها الأنهار﴾ خوا بەڵێنی بە پیاوو ژنە باوەڕدارەکان داوە بەباخ گەلێك لەبەهەشتدا: لەژێر کۆشك و تەلارو دارو درەختەکانیاندا ڕووبار گەلێك دێت و دەچێت ﴿خالدين فيها﴾ بە هەتا هەتاییش لەوێ دەمێننەوە ﴿ومساكن طيبة في جنات عدن﴾ و بێ لەوەش چەندین خانوو بەرەی پاك و خاوێنی لەناو بەهەشتە هەتاهەتاییەکاندا بۆئامادەکردوون ﴿ورضوان من الله اكبر﴾ سەرەڕای ئەوانە، ڕەزامەندیی خوا لەهەموو گەورەترو خۆشترە ﴿ذلك هو الفوز العظيم﴾ هەرئەوە بە ختیاریی و سەرفرازیی گەورەو مەزنە، پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: ئەوکەسەی باوەڕی بەخواو بە پێغەمبەری ئەوەو، بەباشی نوێژ دەکاو، ڕۆژووی ڕەمەزان دەگرێ، دەشێ خوا بیخاتە بەهەشتەوە، هیجرەتی کردبێ، یان لە زێدی خۆیدا مابێتەوە، گوتیان: ئایا ئەم مژدە خۆشە بەخەڵکی تر نەدەین ؟ فەرمووی: لە بەهەشتدا سەد پلە هەیە ، نێوان ئەم پلە بۆ ئەو پلە ئەندازەی دووری نێوان ئاسمان و زەوییە ، خوای بەخشندە ئامادەی کردووە بۆ موجاهیدان، دەسا هەر کەداوای بەهەشتتان کرد داوای (فیردەوس) بکەن، چونکە ئەو فیردەوسە لای سەرووو ناوەراستیی بەهەشتە، ڕووبارەکانی بەهەشتیش لەوێ هەڵدەقوڵێن، عەرشی خوا لەسەرووویانەوەیە. (متفق علیه). ﴿[٧٣] یاأیها النبی جاهد الکفار والمنافقین﴾ ئەی پەیامبەر ﷺ! لەگەڵ بێ بڕوایان و دو ڕوووەکاندا بە(شیر) جەنگ و جیهاد بکە ﴿واغلظ علیهم﴾ و توندوتیژ بە لەگەڵیان و، نەرمییان لەگەڵ نیشان مەدە ﴿ومأواهم جهنم﴾ و لەپاشەڕۆژیشدا جێ وڕێیان هەر دۆزەخە ﴿وبئس المصیر﴾ و دۆزەخیش جێ وشوێنێکی ئێجگار دژوارو خراپە، لەسوورەتی (تەحریم)یشدا بۆ جەخت لەسەر توندوتیژی بەرامبەر بە موشریك و کافران دەفەرموێ: (یاأیها النبی جاهد الکفار والمنافقین واغلظ علیهم ومأواهم جهنم وبئس المصیر). قورتوبیی ئەڵێ: (وهذه الآیة نسخت کل شئ من العفو والصلح). واتە: ئەم ئایەتە هەموو صوڵح و سازش و لێبوردنێکی هەڵوەشاندۆتەوە. (جولاسی کوڕی سووەید) گوتی: ئەر ئەوە ڕاست بێت موحەممەد دەیڵێت، ئەوا ئێمە لە گوێدرێژ نەزانتر و خراپترین ! جابۆدوایی ئەم قسەیە بەپێغەمبەر گەیشتەوەو، جوڵاسیش زانیی و هات و کەوتە پاکانە بۆخۆی، ئەوجا ئەم ئایەتە هات و فەرمووی: ﴿[٧٤] یحلفون بالله ما قالوا﴾ سوێند بە خوا ئەخۆن کە: وشەی کوفرو بێ باوەڕیی بە زاریاندا نەهاتووە، قسەی خراپیان بە پەیامبەر ﷺ نەگوتوە ﴿ولقد قالوا کلمة الکفر﴾ خۆ لە واقیعیشدا قسەی کوفر و خوانەناسییان گوتبوو ﴿وکفروا بعد إسلامهم﴾ و دوای ڕاگەیاندنی ئیسلامبوونیشیان، دیسان گەڕابوونەوە سەر کوفرو، خۆیان کافر کردبوویەوە ﴿وهموا بما لم ینالوا﴾ وبەو مەبەست و نیازە پیسەشیان نەگەیشتن، لێبڕابوون کە پەیامبەر لە (لیلةالعقبة)دا لە (تەبووك) بکوژن! بەڵام

الجزء العاشر — سورة التوبة

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ جَٰهِدِ ٱلۡكُفَّارَ وَٱلۡمُنَٰفِقِينَ وَٱغۡلُظۡ عَلَيۡهِمۡۚ وَمَأۡوَىٰهُمۡ جَهَنَّمُۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمَصِيرُ ﴿٧٣﴾ يَحۡلِفُونَ بِٱللَّهِ مَا قَالُواْ وَلَقَدۡ قَالُواْ كَلِمَةَ ٱلۡكُفۡرِ وَكَفَرُواْ بَعۡدَ إِسۡلَٰمِهِمۡ وَهَمُّواْ بِمَا لَمۡ يَنَالُواْۚ وَمَا نَقَمُوٓاْ إِلَّآ أَنۡ أَغۡنَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ مِن فَضۡلِهِۦۚ فَإِن يَتُوبُواْ يَكُ خَيۡرٗا لَّهُمۡۖ وَإِن يَتَوَلَّوۡاْ يُعَذِّبۡهُمُ ٱللَّهُ عَذَابًا أَلِيمٗا فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۚ وَمَا لَهُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ مِن وَلِيّٖ وَلَا نَصِيرٖ ﴿٧٤﴾ ۞ وَمِنۡهُم مَّنۡ عَٰهَدَ ٱللَّهَ لَئِنۡ ءَاتَىٰنَا مِن فَضۡلِهِۦ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّآ ءَاتَىٰهُم مِّن فَضۡلِهِۦ بَخِلُواْ بِهِۦ وَتَوَلَّواْ وَّهُم مُّعۡرِضُونَ ﴿٧٦﴾ فَأَعۡقَبَهُمۡ نِفَاقٗا فِي قُلُوبِهِمۡ إِلَىٰ يَوۡمِ يَلۡقَوۡنَهُۥ بِمَآ أَخۡلَفُواْ ٱللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُواْ يَكۡذِبُونَ ﴿٧٧﴾ أَلَمۡ يَعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُ سِرَّهُمۡ وَنَجۡوَىٰهُمۡ وَأَنَّ ٱللَّهَ عَلَّٰمُ ٱلۡغُيُوبِ ﴿٧٨﴾ ٱلَّذِينَ يَلۡمِزُونَ ٱلۡمُطَّوِّعِينَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ فِي ٱلصَّدَقَٰتِ وَٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهۡدَهُمۡ فَيَسۡخَرُونَ مِنۡهُمۡ سَخِرَ ٱللَّهُ مِنۡهُمۡ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

١٩٩

خەیاڵیان خاو بوو و بۆیان نەچوویە سەر، بۆ دوایش ئەوهەواڵ و دەنگ وباسەیان بە پێغەمبەر ﷺ گەیاندو، ئەویش لەتۆڵەی ئەوجم و جووڵە ناپەسەندەیان ویستی بیانکوژێ، بەڵام لەبەر دیعایەی خراپ و چاوو ڕای خەڵکانی نەیار نەیکوشتن ! ﴿وما نقموا إلا أن أغناهم الله ورسوله من فضله﴾ هەر لەبەر ئەوەش رکیان لەموسڵمانەکان بوو، کە: خوای دلۆڤان بەمیهرەبانیی خۆی بێ نیازی کردبوون لەوان و، نازو نیعمەتێکی زۆری پێدابوون و، پەیامبەریش لەدەستکەوتە جەنگییەکان درێغی لێنەدەکردن، لەبەرئەوە کەبرێك لەژێر سێبەری ئیسلامدا ژیابوونەوە پێیان ناخۆش بوو! لە چەند جێگایەکی تردا قورئانی پیرۆز ئەم راستیە دوپات دەکاتەوە، بۆنموونە: لەسوورەتی (٨/٨٥)دا دەفەرموێ:(وما نقموا منهم إلا أن يؤمنوا بالله العزيز الحميد) یان لە سوورەتی (١٢٦/٧)دا دەفەرموێ: (وما تنقم منا إلا أن آمنا بأيات ربنا لما جاء تنا..) یان لەسوورەتی (٤٠/٢٢)دا دەفەرموێ: (الذين أخرجوا من ديارهم بغير حق إلا أن يقولوا ربنا الله..) . ﴿فإن يتوبوا يك خيرا لهم﴾ ئینجا ئەگەر بەو حاڵەشەوە پەشیمان ببنەوە– لەکاری ناپاکیی ودوو ڕوویی خۆیان– خێرو قازانجیانە ﴿وإن يتولوا يعذبهم الله عذابا أليما في الدنيا والآخرة﴾ خۆ ئەرپشتیش لە ئیسلام بکەن و، لەسەر کاری خراپی خۆیان سوور بن، خوای گەورەش – لەدنیاو لەقیامەتدا – سزایەکی ئێش پێگەیەنەریان دەدا ﴿وما لهم في الأرض من ولي ولا نصير﴾ دیارە ئەوساش لەم سەر زەویەدا هیچ جۆرە دۆست و پشتیوانێکیان بۆ نابێ، ڕزگاریان بکات لەو سزایە. (ئیبن کەسیر) دەڵێ: زۆربەی راڤەکەرانی قورئان پێیان وایە ئەو پەیمان شکێنە (سەعلەبەی حاتەب)ـی ئەنسارییە، چونکە وەکو (تەبەریی) دەڵێت: ئەوبوو لەپێغەمبەری خواست: دۆعای رزق و رۆزیی و سەروەت وسامانی بۆبکا، کەچی خوای بەخشندە خەڵاتێکی زۆری کردو نەیشیتوانی پەیمانەکەی جێبەجێ بکا !. بەڵام (قورتبی) دەڵێت:(وثعلبة بدري أنصاري وممن شهدالله له ورسوله بالإيمان، حسب مايأتي بيانه في أول الممتحنة، فما روى عنه غير صحيح. قال أبو عمر: ولعل قول من قال في ثعلبة أنه مانع الزكاة الذي نزلت فيه الآية غير صحيح ، والله أعلم . وقال الضحاك : إن الآية نزلت في رجال من المنافقين : نبتل بن الحارث و جدبن قيس ومعتب بن قشير).لە پەراوێزی قورتبییدا هاتووە: (قال الإمام ابن عبد البر: ولعل قول من قال في ثعلبة أنه مانع الزكاة الذي نزلت فيه الآية غير صحيح. وقال الحافظ ابن حجر في الفتح (٢٦٦/٣) بعد أن أشار الى الحديث: لكنه حديث ضعيف لا يحتج به). (ئالووسیی) دەڵێ: (وليس هو البدري لأنه قد استشهد بأحد ﷺ). ﴿[٧٥] ومنهم من عاهد الله﴾ هێندێك لە دوو ڕووەکان پەیمانیان لەگەڵ خوا بەست وگوتیان: ﴿لئن آتانا من فضله﴾ مەرج بێت ئەگەر خوا ماڵ ورۆزییمان بداتێ ﴿لنصدقن ولنكونن من الصالحين﴾ خێرو صەدەقە بکەین و بچینە ڕیزی پیاوچاکانەوە ﴿[٧٦] فلما آتاهم من فضله﴾ ئینجا کەخوا کردیی و لە رزق ونازونیعمەتی خۆی بەشیدان ﴿بخلوا به﴾ بەراست دەرنەچوون و، چرووکیی و رژدییان تیا کرد ﴿وتولوا وهم معرضون﴾ پشتیان لەفەرمانەکەی خواکردو، ڕوویان لە ئیسلام وەرگێڕا ﴿[٧٧] فأعقبهم نفاقا في قلوبهم إلى يوم يلقونه﴾ ئینجا خوای کارزان "بێ لە چرووکیەکەیشیان نەخۆشی دووڕوویی‌ی خستە دڵیانەوەو ، بەردەوامیش دەبێت هەتا ئەو رۆژە دەچنە بەردەستی خۆی بۆحیساب و لێکۆڵینەوە ﴿بما أخلفوا الله ما وعدوه﴾ چونکە پێچەوانەی ئەوپەیمانە جووڵانەوە بەخوایان دابوو ﴿وبما كانوا يكذبون﴾ وبەدرۆزنیش دەرچوون ﴿[٧٨] ألم يعلموا أن الله يعلم سرهم ونجواهم﴾ مەگەر نەیانزانی کە بەڕاستیی خوا بەهەموو نهێنی و سرتە سرتەکانیان دەزانێ ؟! ﴿وأن الله علام الغيوب﴾ و لە هەرچی نادیاریشە بەئاگایەو، تۆڵەش لەناپاکان و دووڕووەکان دەسێنێت ، کەوابوو "ئێوەیش" ئەی موسڵمانان! هەربەڵێنێ دەدەن بیبەنە سەر، هەتا دووچارنەبن. (تەبەریی) لە (ئیبن عەبباس)ـەوە دەگێڕێتەوە کە:

(عبدالرحمن)ـی (کوڕی عەوف) چل هۆقە زێڕی هێنایە لای پەیامبەر ﷺ و کردیە صەدەقە، لەولایشەوە پیاوێکی هەژاری (ئەنصار)یی مەنێ خورمای هێنا، ئەوسا دوو ڕووەکان کردیانە هەراو هۆسەو گوتیان: ئەمە سوێندی بێ (عبدالرحمن) بە ڕووپامایی ئەوزێڕەی هێناوە، خۆ خواو پەیامبەریش لەو مەنە خورمایە بێ نیازن ! ئەو جا ئەم ئایەتە هات وفەرمووی: ﴿[٧٩] الذین یلمزون المطوعین من المؤمنین فی الصدقات﴾ ئەو دوو ڕووانەش تەوس و ڕەخنە لەو موسڵمانانەدەگرن کە بە گیان و بە دڵ خێرو صەدەقە ئەکەن ، واتە: کەم بێ یان وۆر، ئەوان ڕەخنەی خۆیان دەگرن و ئەڵێن جائەوە چییە ؟! کەی خوا پێویستی بەوە هەیە ؟!﴿والذین لا یجدون إلا جهدهم﴾ وە تەوس لەوانەش دەگرن کە هەرئەوە ﴿فیسخرون منهم﴾ بەدەر لەتەوس و تەشەرەکانیان، هێمان گاڵتەشیان پێ دەکەن!﴿سخرالله منهم﴾ جا لەبەرامبەر ئەوەوە خوایش مەسخەرە بەوان دەکا ﴿ولهم عذاب الیم﴾ وسزایەکی بەئێشیشیان بۆ هەیە .

هەرگیز داوای لێخۆشبوون بۆ مرۆی دوڕوو مەکە :

دوو ڕووەکان ئەوەنند درۆو دەلەسەیان کردووەو بڕووبیانوویان بەدرۆ هێناوەتەوە خوا ئەفەرموێ: ﴿[٨٠] إستغفر لهم او لا تستغفر لهم﴾ داوای لێخۆشبوونیان بۆبکەیت ئەی پێغەمبەر!، یان نەیکەیت ﴿إن تستغفر لهم سبعین مرة﴾ تەنانەتی ئەگەر حەفتاجاریش داوای لێبوردنیان بۆ بکەیت، واتە: زۆرتر لەوە، یان کەمتر بپاڕێیتەوە بۆیان ﴿فلن یغفرالله لهم﴾ خوا هەر لێیان خۆش نابێت، بەڵکو هەر ئابڕوویان دەباو جەزرەبەش دەخۆن ﴿ذلك بأنهم کفروا بالله ورسوله﴾ چوون " هەرلەبنەڕەتدا" باوەڕیان بە خواو بە پەیامبەری خوا نییە، بۆیە ئەوەندە لارو لاسارو درۆزنن و، لەسنوور تێدەپەڕن ﴿والله لایهدی القوم الفاسقین﴾ دڵنیابن خوا هیدایەت و ڕێنمایی خەڵکانی سنوور بەزێن ناکات بۆ باوەڕهێنان.

الجزء العاشر — سورة التوبة

اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِن تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٨٠﴾ فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَن يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَّوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَإِن رَّجَعَكَ اللَّهُ إِلَىٰ طَائِفَةٍ مِّنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُل لَّن تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَن تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ رَضِيتُم بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ ﴿٨٣﴾ وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰ أَحَدٍ مِّنْهُم مَّاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨٤﴾ وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَن يُعَذِّبَهُم بِهَا فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾ وَإِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ آمِنُوا بِاللَّهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ أُولُو الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُن مَّعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٨٦﴾

٢٠٠ — رضوان

دوو ڕووەکان خۆشحاڵن بە لە ماڵەوە بوون :

﴿[٨١] فرح المخلفون بمقعدهم خلاف رسول الله﴾ دوو ڕووە -چرووککراوەکان - بەتایبەتی ئەوانەیان لەجەنگی (تەبووك) خۆیان دزیەوە، خۆشحاڵ ودڵشادن بەچرووکبوون و مانەوەیان لەماڵەوەو، لەگەڵ پەیامبەردا دەرنەچوون بۆ تەبووك ! چونکە پیشەی هەموو مرۆڤێکی بێ هیممەت هەرئاوایە دەبینی: لەکاتی تەنگانەدا خۆی دەگرێتە دواوەو، واشدەزانێ کارێکی باشیکردووە ﴿وکرهوا ان یجاهدوا بأموالهم وانفسهم فی سبیل الله﴾ وە پێشیان خۆش نەبوو بە سەروەت و سامان و، بەگیانی خۆیان لەڕێگەی خوادا بچنە خەزاو جیهاد بکەن ﴿وقالوا لا تنفروا فی الحر﴾ بە یەکتریان دەگوت: لەم کاتی گەرمایەدا دەرمەکەون و مەچن بۆ جەنگ ، دیارە کەجەنگی تەبووك لە کاتێکی زۆر گەرماو نارەحەتدابوو، میوەی زۆروو خۆشمەزە پێگەییبوو ﴿قل نار جهنم اشد حرا﴾ پێیان بڵێ: ئەی موحەممەد! ﷺ ئاگری دۆزەخ گەرمترە لەگەرمای هاوین ﴿لو کانوا یفقهون﴾ ئەر ژیروو فامیدە بوونایە چاك

تێدەگەیشتن. جا بۆ پتر روونبوونەوەی ئەو ئاگرە، خوای گەورە لەچەند جێگایەکدا باسی دەکات، بۆنموونە: لە سوورەتی (٦/٦٦)دا دەفەرموێ: (..نارا وقودها الناس والحجارة)، یان لە سوورەتی(٧٠/١٥-١٦)دا دەفەرموێ: (كلا إنها لظى نزاعة للشوى)، یان لە سوورەتی (٤/٥٦)دا دەفەرموێ: (كلما نضجت جلودهم بدلناهم جلودا غيرها..) یان لە سوورەتی (٢٢/١٩-٢١)دا دەفەرموێ: (يصب من فوق رؤوسهم الحميم يصهر به مافي بطونهم والجلود ولهم مقامع من حديد). یان لە سوورەتی (١٨/٢٩)دا هاتووە: (وإن يستغيثوا يغاثوا بماء كالمهل يشوى الوجوه..) یان لە سوورەتی(٤٧/١٥)دا دەفەرموێ:(و سقوا ماء حميما فقطع أمعاءهم). ﴿[٨٢] فليضحكوا قليلا﴾ دەبا لەبەرامبەر ئەو ئاگرە سەختەوە کەم پێبکەنن ﴿وليبكوا كثيرا﴾ و زۆر بگرین، چونکە رۆژی دوایی هەرگیز نابڕێتەوە لێیان، واتە: هەقنەبوو زۆر پێکەنینیان بووبا ﴿جزاء بما كانوا يكسبون﴾ تاوانی ئەوئاگرە بەوشێوەیە، بۆ تۆڵەو جەزرەبەی ئەوانە، لەبەرامبەر ئەو تاوانانەوە دەیانکردن.

ڕێ بە مونافق نادرێت بچێتە خەزاو، کەمردیش نوێژی لە سەر ناکرێت!

﴿[٨٣] فإن رجعك الله إلى طائفة منهم﴾ جا کە خوا بردیتیەوە مەدینە، بۆلای دەستەیەك لە مونافقەکان – لەوانەی نەهاتبوونە تەبووك– دێنە لات ﴿فاستأذنوك للخروج﴾ داوات لێدەکەن مۆڵەتیان بدەیت لەگەڵ تۆ دەرچن و بچن بۆ غەزایەکی تر، واتە: لە نەهاتنەکەی تەبووك پەشیمانن ﴿فقل لن تخرجوا معي أبدا﴾ تۆش لەوەڵامیاندا بڵێ: هەرگیز ناشێ جارێکی تر لەگەڵ من بچنە دەرێ و هاوڕێیەتیم بکەن" بۆ هیچ خەزایەکی تر ﴿ولن تقاتلوا معي عدوا﴾ و ناشکرێ جارێکی تر لەگەڵ مندا بچنە شەڕی هیچ دوژمنێك ﴿إنكم رضيتم بالقعود أول مرة﴾ چونکە ئێوە هەر لەهەوەڵ رۆژەوە رازی بوون بەدانیشتن و، مانەوەی ماڵەوەتان هەڵبژارد ، بۆیە خۆتان دزیەوەو نەهاتن بۆ تەبووك ﴿فاقعدوا مع الخالفين﴾ دە ئێستاش بچن خانەنشین بن و لەگەڵ ژنان و منداڵاندا بۆ خۆتان لەماڵەوە بمێننەوە. لەسوورەتی (٤٨/١١٠) شدا هاتووەو دەفەرموێ: (ونقلب أفئدتهم وأبصارهم كما لم يؤمنوا به أول مرة..) مەبەست ئەمەیە کە خوای گەورە "لەبەر لاسارییان" دڵ و بینایی لەرێی راست لادان. ﴿[٨٤] ولا تصل على أحد منهم مات أبدا﴾ هەرگیز نوێژ لەسەر کەسێ لەو دوو ڕووانە مەکە بمرێ ، چونکە نزاو نوێژی تۆ بۆ ئەوانە، دەبێتە مایەی میهرەبانیی و بارانی بەزەیی خوا، دیارە ئەوانەیش شیاوی ئەو دلۆڤانیی و میهرەبانیە نین ﴿ولا تقم على قبره﴾ و لەسەر گۆڕەکەیشی بە پێوە مەوەستە بۆ داوای گوناح پۆشین و لێبوردن ﴿إنهم كفروا بالله ورسوله﴾ چونکە بەراستیی ئەوانە "بەرلەوە بمرن" حاشایان لە خواو لە پەیامبەرەکەی ئەو کرد ﴿وما توا وهم فاسقون﴾ هەر بەفاسقیی و یاخیانەش مردن ، واتە: ئەو خوا نەسانە لەناو کۆمەڵگەدا نابێ پلەو ڕێزیان بۆ دابنرێ. بوخاریی لە(ئیبن عەبباس)ەوە دەڵێت: ئەم ئایەتی(ولا تصل على أحد..)، سەبارەت بە کوڕەکەی (سەلوول) هاتە خوارەوە، وەك دەڵێ: (فصلى عليه رسول الله ، ثم انصرف فلم يمكث إلا يسيرا، حتى نزلت الآيتان من ((براءة)) ولا تصل على أحد منهم مات أبدا) واتە: پێغەمبەری خوا نوێژی لەسەر تەرمەکەی (سەلوول)کرد، پاشان زۆری نەخایاند، هەتا ئەو دووئایەتەی (بەرائە) هاتن وڕێیان لەوەگرت کەجارێکی تر ئامادەی بەڕێکردنی تەرمی هەر کەسێك بێ لەدوو ڕووەکان ، یان نوێژی لەسەربکات، بەڵێ پاش هاتنی ئەو ئایەتانە پێغەمبەر ﷺ هەرگیز دوای تەرمی موشریك و دوو ڕوو نەدەکەوت، و نەدەچوویە سەر گۆڕی نوێژی لەسەر بکا، چونکە دەبێ ئەوخەڵکە لاسارودژ بەئیسلامە تەمێ بکرێ، مەسەلەی کراسەکەیش ئەگەر کردبێتی بە کوفنی سەلوول، لە بەر ئەوەبوو کاتی خۆی سەلوول کراسێکی خەڵاتی (عەباس)ی مامی کردبوو، ئەمیش ویستی پاداشتی پیاوەتیەکەی بداتەوە، بەڵام کە ئەو ئایەتانە هاتن،

هەمووئەو شتانە قەدەغە بوون ﴿^٨٥ ولا تعجبك أموالهم وأولادهم﴾ نابێ زۆری ماڵ و منداڵیان تۆ سەرسام بکاو، بەلاتەوە شتێکی گرنگ بێت، چونکە ئەوبەخششە لەبەر خۆشەویستیان نییە ﴿إنما يريد الله أن يعذبهم بها فى الدنيا﴾ بەڵکو خوا هەر ئەیەوێ بەو سەروەت وسامانەیان لە دونیادا سزایان بدا ﴿وتزهق أنفسهم وهم كافرون﴾ وکاتێ گیانیشیان دەکێشێ بەکافری بمرن ، واتە: لەدنیادا زەکات دەخاتە سەریان، ئەوانیش زۆر بەدڵگرانی دەیدەن و خەفەت وحەسرەتی پێدەخۆن، کە مردیشن کافرن، چونکە ئیمانی راستییان نەبووە.

ئەمەش چەند خوویەکی تری خۆ دوا خەرانە لە جیهاد:

﴿^٨٦ وإذا أنزلت سورة﴾ هەر کە بەشێك لە قورئان دابەزێنرێ و پێیان بڵێت:﴿أن آمنوا بالله وجاهدوا مع رسوله﴾ کە دەبێ باوەڕ بەخوا بهێنن و لەگەڵ پەیامبەرەکەیدا ﷺ جیهاد بکەن ﴿استأذنك أولوا الطول منهم﴾ بەخێرایی دەست ڕۆیشتووەکانیان دێن داوای مۆڵەتت لێ دەکەن کەنەچنە خەزاکەوە و بڕووبیانوویەك دەهێننەوە، هەتا خۆبشارنەوە!! ﴿وقالوا ذرنا نكن مع القاعدين﴾ دەشڵێن: وازمان لێ بهێنە با لەگەڵ ئەو دانیشتوانەدا لەماڵ دانیشین ، هەروەکو لەچەند جێگایەکی تردا باسی ئەو خووە بەدفەڕەیان دەکات، بۆ نموونە: لە سوورەتی (٩/٤٤-٤٥)دا دەفەرموێ:(لا يستأذنك الذين يؤمنون بالله واليوم الآخر أن يجاهدوا بأموالهم وأنفسهم والله عليم بالمتقين) هەتا دەگاتە (..فهم فى ربهم يترددون) یان لە سوورەتی(٣٣/١٩)دا هاتووە: (فإذا جاء الخوف سلقوكم بألسنة حداد..).

دوو ڕووەکان کەیف خۆشبوون کە لەگەڵ بەجێماوەکان بوون:

﴿^٨٧ رضوا بأن يكونوا مع الخوالف﴾ رازی بوون بەوەی کە لەگەڵ ژن ومنداڵ و پیرو پەك کەوتەکاندابن و، نەچنە جیهاد ﴿وطبع على قلوبهم فهم لا يفقهون﴾ و بەهۆی نکووڵیان لەجیهاد مۆری بەدبەختی نرا بەسەر دڵیانداو هیچ تێناگەن و، نازانن جیهاد چ عیززەتێکی دنیاو قیامەتی تێدایە، بۆیە دانیشتنی ماڵەوەیان لە جیهاد پێ باشترە ! ﴿^٨٨ لكن الرسول والذين آمنوا معه﴾ بەڵام پەیامبەرو ئەوانەی لەگەڵ ئەودان و بڕوایان هێناوە ﴿جاهدوا بأموالهم وأنفسهم﴾ بەماڵ و سامان و گیانیان جیهاد دەکەن بۆسەرخستنی دینی خوا ﴿وأولئك لهم الخيرات﴾ هەموو خێرو چاکەیەك – لە قیامەتدا– هەر بۆ ئەوانەیە ﴿وأولئك هم المفلحون﴾ وهەر ئەوانیش سەر بڵندو بەختیارن ﴿^٨٩ أعد الله لهم جنات﴾ بەدەر لەو سەر بەرزییەیان، خوای میهرەبان چەند باخ و بەهەشتێکی بۆ ئامادە کردوون ﴿تجرى من تحتها الأنها ر﴾ کە لەبن درەخت و کۆشکەکانیانەوە جۆگەو ڕووبار گەلێ دێت ودەچێت ﴿خالدين فيها﴾ بەهەتا هەتاییش لەوێ دەبن ﴿ذلك الفوز العظيم﴾ هەر ئەوەیە دەسکەوتی مەزن و، سەرکەوتنی گەورەو بێ وێنە ﴿^٩٠ وجاء المعذرون من الأعراب﴾ وە عارەبە دەشتەکیە خاوەن ئیمان و، بیانوودارەکان هاتنە لات ئەی پێغەمبەر! ﴿ليؤذن لهم﴾

سُورَةُ التَّوبَةِ — الجُزءُ العَاشِرُ

رَضُوا۟ بِأَن يَكُونُوا۟ مَعَ ٱلْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾ لَٰكِنِ ٱلرَّسُولُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ جَٰهَدُوا۟ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ۚ وَأُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمُ ٱلْخَيْرَٰتُ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٨٩﴾ وَجَآءَ ٱلْمُعَذِّرُونَ مِنَ ٱلْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ ٱلَّذِينَ كَذَبُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ ۚ سَيُصِيبُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٠﴾ لَّيْسَ عَلَى ٱلضُّعَفَآءِ وَلَا عَلَى ٱلْمَرْضَىٰ وَلَا عَلَى ٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا۟ لِلَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۚ مَا عَلَى ٱلْمُحْسِنِينَ مِن سَبِيلٍ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩١﴾ وَلَا عَلَى ٱلَّذِينَ إِذَا مَآ أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَآ أَجِدُ مَآ أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوا۟ وَّأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ ٱلدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا۟ مَا يُنفِقُونَ ﴿٩٢﴾ ۞ إِنَّمَا ٱلسَّبِيلُ عَلَى ٱلَّذِينَ يَسْتَـْٔذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَآءُ ۚ رَضُوا۟ بِأَن يَكُونُوا۟ مَعَ ٱلْخَوَالِفِ وَطَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

٢٠١

هەتا مۆڵەت بدرێن" و نەچنە جیهاد" ﴿وقعد الذين كذبوا الله ورسوله﴾ ئەو درۆزنانەشیان کەلەگەڵ خواو پەیامبەری ئەودا درۆیانکرد– لەئیمان وباوەڕەکەیاندا–، لێیدانیشتن و، گوێی خۆیانیان کەرکردو، نەهاتن پۆزش و عوزر– بۆ نەهاتنەکەیان – بێننەوە، چونکە ئیمانێکی سەر زارەکیان هەبوو ﴿سيصيب الذين كفروا منهم عذاب اليم﴾ سەر ئەنجام سزایەکی قورس و ئێش پێگەیەنەر، هەر دووچاری بێ باوەڕەکانیان دەبێت .

ئەمانە جیهادیان لەسەر نیە :

﴿[٩١] ليس على الضعفاء ولا على المرضى﴾ ئەوکەسانەی بونیەی لەش و جەستەیان لاوازو بێ هێزە، یان لەش بەبارو نەخۆشن ﴿ولا على الذين لايجدون ما ينفقون حرج﴾ وە ئەوانەی هیچیان دەست ناکەوێ بەختی بکەن بۆ خۆ ئامادەکردن بۆچوونە جیهاد، ئەمانە هیچ گوناهێکیان لەسەر نیە دانیشن و نەچنە خەزا ﴿إذا نصحوا لله ورسوله﴾ بەمەرجێ راساڵ و صوڵحاوو دڵسۆزبن بە خواو بەپەیامبەرەکەی و، هانی خەڵکانی تر بدەن بۆ جیهادو، ئەستەم و گرێ لەبەر پێی موسڵماناندا دروست نەکەن و، لەجیهاد پەشیمانیان نەکەنەوە، بۆیە دەفەرموێ: ﴿ما على المحسنين من سبيل﴾ خەڵکانی پۆزشدارو خێرخواز ئەر نەشچنە جیهاد، هیچ رێیەك نیە بۆ سزادانیان، واتە: ئەوانە کە بەئەندازەی دەسەڵاتیان هەوڵدەدەن بۆ چاکەو، خۆشیان نادزنەوە لە خەزا، سووچێکیان نیە ﴿والله غفور رحيم﴾ و خوا گوناحپۆش و لێبوردەیە، دلۆڤان و میهرەبانە، بەپێی دەسەلأت وتوانا ئەرك دادەنێت ﴿[٩٢] ولا على الذين إذا ما اتوك لتحملهم﴾ وە لەسەر ئەوانەش جیهاد نیەو گوناحیان ناگات کە نەچنە خەزا : کاتێ هاتنەلات وداوایان کرد کە لەگەڵ خۆت بیانبەیت بۆ جیهادو، ولأخی سوارییان بۆپەیدا بکەیت ﴿قلت لا اجد ما احملكم عليه﴾ تۆیش گوتت: هیچ شتێك شك نابەم هەڵتانگرێ و سواری ببن ﴿تولوا واعينهم تفيض من الدمع حزنا﴾ ئیتر ئەوانیش بەوحاڵەوە لای تۆ گەڕانەوەو، چاویشیان– لەخەم وخەفەتا– بە لێشاو فرمێسکی دەرشت ﴿الا يجدوا ما ينفقون﴾ کە شتێکیان نەبوو لەرێی خواو سەرخستنی دینی ئیسلامدا خەرجی بکەن. بەڵێ.. لە دینی ئیسلامدا داواو تەکلیف بەئەندازەی تواناودەسەڵات دەکرێ ، بۆیە خوا لەجێگایەکی تردا هەر لەو بارەوە دەفەرموێ: (لا يكلف الله نفساً إلا وسعها).. یان دەفەرموێ: (ليس على الأعمى حرج ولا على الاعرج حرج..) راستە ئەوکەسانە کە جەستەو لاشەیان کەڵکی چوونە سەربازی پێوە نیە ، ئەوە بێ شك هیچ داوایەکیان لێ ناکرێ بچنە خەزا ، بەڵکو پاداشیشیان هەیە لای خوا، بۆیە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (لقد تركتم بالمدينة أقواما ماسرتم مسيرا...) ئەبوو داود / فی الجهاد (٢٥٠٨) باب (٢٠)، والبخاري في الجهاد: ٢٨٣٩/باب/٣٥. واتە: ئێستا ئێوە لە گۆڕەپانی جیهاددان و، لە (مەدینە)ش خەڵکێك – بەهۆی نەخۆشیی و کەم ئەندامیی و نەبوونیی کەرەسەی جەنگەوە جێماون، دڵنیابن هاوبەشتانن لە بەهەشتدا، چونکە دڵیان لەلاتانەو، ئەگەر بۆیشیان کرابا دەهاتن.

کۆتایی جزمی (١٠) دەیەم

ولله الحمد والمنة

*** *** ***